Anul IV
nr. 169
5-11 aprilie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

RUSIA secondo tempo

problema europeană a României

© C Bumbuț

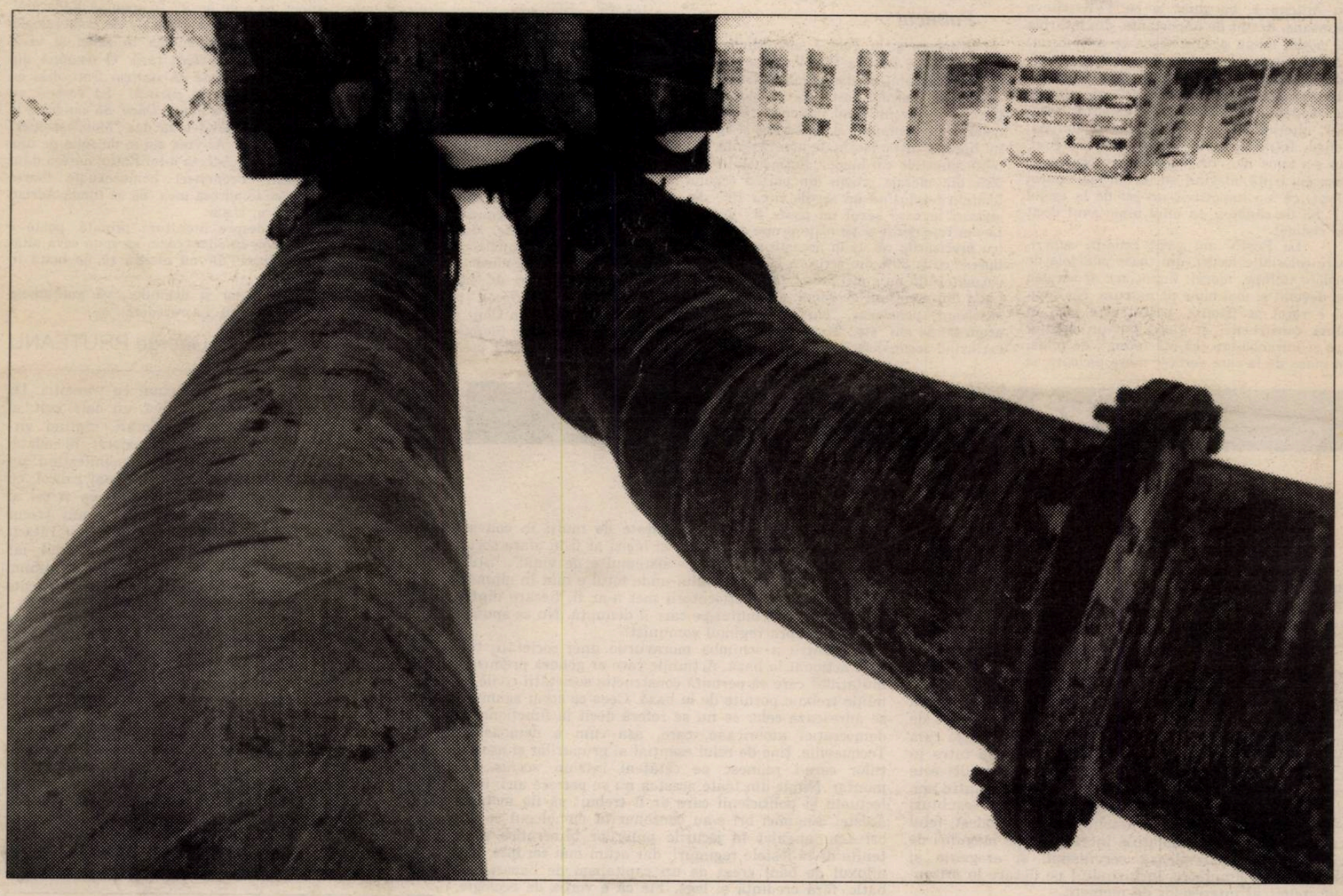

„...Cu ce drept i-am reproşa împăratului Rusiei că-şi iubeşte autoritatea? La Paris, nu este oare revoluţia la fel de tiranică pe cît este autocraţia la Sankt-Petersburg?

Cu toate acestea, ne simţim datori, faţă de noi înşine, să facem aici o restricţie, pentru a putea constata deosebirea ce există între starea socială din cele două ţări. În Franţa, tirania revoluţionară este un rău de tranziţie; în Rusia, tirania despotismului este o revoluţie permanentă.“ (Marchizul de CUSTINE, *Scrisori din Rusia*, 21 iulie 1839)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou controlat

Postúri în pósturi private

(Confesiuni, statistici, situaţii)

Eu şi televiziunile

Încep prin a răspunde scurt şi la obiect: am avut "legături" cu următoarele posturi de televiziune particulare: SOTI, Tele 7abc, Antena 1, ProTV. SOTI era o şandrama care scîrţîia din toate încheieturile, la care am realizat totuşi un ciclu de eseuri-pamflet în imagini, din care nu mi-ar fi ruşine dacă s-ar difuza azi cel despre *gropi*, cel despre *cozi* sau cel despre *gunoaie*. Eram rău, rupeam lanţul (las'că el se refăcea repede!), băgam acid sulfuric cît cuprinde şi glazuram cu piper. Dar postul era prea "independent" ca să lase o asemenea macaroană nesecţionată.

În februarie '95, într-o miercuri, i-am propus directorului general de atunci de la Tele 7abc, o emisiune zilnică pe teme cultural-lingvistice. – Vino mîine să discutăm. Joi discutam, lunea imediat următoare se transmitea prima tabletă. Emisiunea a prins, dar, la expirarea contractului de 6 luni, nu m-am mai putut înţelege cu echipa de conducere rămasă după plecarea lui Tatulici. Pînă să mă stabilesc, pentru a continua, la ProTV, am avut conversaţii şi cu Antena 1, ba chiar şi cu TVR: cîteva persoane, destul de importante, din ierarhia de acolo, mi-au propus (ceea ce m-a mirat) să "vin cu emisiunea" pe "canalul naţional". Ideea, recunosc, m-a ispitit (eram dispus chiar la oarece concesii bănești), am stat de vorbă detaliat cu un şef de departament - dar, ulterior, mi-am dat seama că suntem, totuşi, într-o Românie deloc serafică. Bref, mi s-a spus mai tîrziu (după ce, oricum, o lăsasem baltă, alegînd un drum mai puţin clocit) că s-a împotrivit un şef de la etajul 11. Să fie sănătos, eu unul n-am avut decît de cîştigat.

La ProTV am găsit condiţii superioare celorlalte locuri, din toate punctele de vedere (tehnic, moral, financiar), şi acestea au devenit şi mai bune pe parcurs. Nu spun că e raiul pe pămînt, postul este încă în plină construcţie, şi viaţa într-un şantier are şi incomodităţi (să mă "plîng", de pildă, că masa de la care vorbesc n-are picioare, ci stă pe nişte cutii de carton? ar fi complet nesemnificativ, ţinînd cont că, pe de altă parte, postul mi-a pus la dispoziţie cea mai sofisticată aparatură ca să-mi pot face bine treaba). Cu Adrian Sîrbu am scurte întrevederi în care-mi mai transmite ce zice CNA-ul şi punem la cale alte emisiuni; ne înţelegem, una peste alta, bine (deşi, trebuie să spun, n-a fost de acord cu faptul că eu mi-am manifestat, "pe post", dezaprobarea faţă de felul cum a conceput şi realizat o *anume* emisiune colegul Ilie Şerbănescu; i-am argumentat că gestul meu, gîndit în spirit amical faţă de I.Ş., nu poate decît să acrediteze încă o dată imaginea unui post democratic, deloc monolitic). Am ca producător (adică "traducător în fapte" al ideilor mele plastico-sonore) un tînăr inteligent şi energic, pe nume Radu Gafta, de ale cărui sporadice naivităţi rămîne să mă mai ocup în timp, liniştit, totuşi, că mă pot bizui pe el. Şi în regia de emisie sau la montaj am cîţiva oameni de care sunt mulţumit - televiziunea e muncă de echipă, chiar dacă eu pigulesc de-acasă fiecare detaliu, drumul de la idee pînă pe micul ecran trece prin nişte meseriaşi, şi dacă-s ageamii, te-ai ars.

Publicul

Primeam şi la Tele 7, am primit şi în primele două luni la ProTV multe scrisori de la telespectatori, dar numărul lor a crescut teribil de cînd postul de pe bulevardul Carol I a devenit unul naţional. (Răsfoiesc fişierul din computer al scrisorilor şi văd că nu lipseşte nici o localitate mai răsărită, din toate punctele cardinale). Puţină statistică: 52% din mesaje provin din partea sexului feminin (excluzînd un set de circa 10% din scrisori la care sexul nu poate fi dedus). Le-am repartizat şi pe nişte grupe de vîrstă (cu precizările că: 1) în această repartizare lipsesc circa 30% din scrisori, la care vîrsta expeditorului nu e nici precizată, nici deductibilă din menţiuni de genul: elev, proaspăt absolvent, pensionar, "am terminat liceul acum 20 de ani" etc.; 2) am rotunjit cifrele, excluzînd zecimalele; şi 3) nu sunt cuprinse şi mesajele telefonice, pe care le-am inventariat totuşi separat): 5-15 ani: 7%; 16-25 de ani: 22%; 26-45 de ani: 33%; 46-60 de ani: 20%; peste 60 de ani: 18%. Din punctul de vedere al conţinutului, am deosebit următoarele clase: 1) Problematizante la obiect, inclusiv aprecieri (pozitive: 95%, negative: 5%) la adresa emisiunii: 46%; 2) Doar aprecieri la adresa emisiunii (pozitive: 97%; negative: 3%. Asta e situaţia, n-am ce face, inamicii sunt leneşi la scris epistole): 28%; 3) Divagante în chestiuni strict personale sau fără nici o legătură cu linia emisiunii: 15% (mult! Cum apari mai des la televiziune, cum eşti considerat, de o groază de oameni, o instanţă care le poate rezolva pe toate!); 4) Creaţii literare (poezie: 94%; proză: 3%; eseistică filozofică, morală, civică + maxime şi cugetări: 2%): 8% ; 5) Aberante (înjurături la propriu; trivialităţi sexuale; texte pur paranoice, demente): 3%. Un procentaj neglijabil revine desenelor sau caricaturilor; la "4)" am inclus şi volumele tipărite primite prin poştă.

Cîte ceva despre tematica propriu-zisă a acestui epistolar. La clasa "1)", obsesiile par a fi: limbajul demnitarilor, al presei, al radioului şi al televiziunii; pronunţia afectată a unor crainici, spicheri, moderatori, cu accente de frazare nelalocul lor; traducerea şi subtitrarea defectuoasă a filmelor; limbajul ridicol sau golănesc din unele programe, în rezumarea filmelor anunţate; excesul de anglisme; atitudini pro/contra lui â din a; ţiganizarea limbii; etimologia numelor proprii; ordinea prenume/nume sau invers?; numele de tipul Morariu, Rotariu, rostite Morariiiu, Rotariiiu; proliferarea lui "deci" şi a lui "îîi"; stilul sclifosit sau ilogic al unor reclame; noua limbă de lemn; pleonasmele ("zboruri aeriene", "să preîntîmpini dinainte", "mijloace mass-media", "panaceu universal", "debutează prima dată", "speculă ilicită" etc.), tandemurile discutabile (Isus/Iisus, Cristos/Hristos, reveion/revelion, mănăstire/ mînăstire, nomenclatură/nomenclator, hilar/ilar, higienă/igienă, americanele/ americancele, interviator/intervievator, planitate/planeitate, îmi place foarte tare/foarte mult etc.), erorile curente (care/pe care, datorită/din cauza, place/plăcea, ora/orele 13) şi altele. Multe scrisori sunt eminamente substanţiale, meritînd să fie citate integral; voi pomeni aici numele arh. M. Enescu, al d-nei dr. Iacovescu, al arh. Crişan Atanasiu (loco), pe al elevului Cătălin Sălăgean din Cluj şi mai sunt. Mi se pun şi probleme filozofice, istorice sau larg-culturale: raportul predestinare/ libertate, relaţia şovinism/rasism, a fost Antonescu bun sau rău?, a fost Ştefan cel Mare sfînt sau ba?, diferenţa dintre erudiţie şi cultură, rostul lecturii ş.a.

La clasa "2)", modestia mea ancestrală mă împiedică să umplu 5 pagini din *Dilema* cu aprecierile favorabile, aşa că citez doar cîteva reproşuri: vorbesc prea repede; mă îmbrac prea elegant; mă îmbrac prost; politizez; nu-i ard destul pe "banditii ăştia" de la putere; gesticulez prea mult; am accentuat "tribúo", trebuia "tríbuo"; habar n-am franţuzeşte.

Clasa "3)" e de o balcanică şi pestriţă varietate. Cu riscul de a semăna cu o bună pagină a lui M. H. Simionescu din *Ingeniosul...*, iată (strict autentic) spicuiri din ce-mi cer mie compatrioţii (se-nţelege că fiecare frază înseamnă alt expeditor). Să-l fac pe dl.Văcăroiu să spună cum să creşti un copil cu 9.000 de lei alocaţie. Să militez pentru venirea regelui Mihai I. Corneliu Coposu a fost securist, lumea trebuie să ştie asta. Să-l ajut să-şi recapete slujba de registrator medical. Să intervin la Romtelecom pentru că nu-i funcţionează telefonul şi să-l sun pînă răspunde ca să am confirmarea că s-a remediat. La Inspectoratul Şcolar din Brăila sunt nişte pezevenghi: să se ia măsuri. Să fac ceva pentru ca administratorul blocului să-i dea dumneaei chitanţă cum se cuvine. Să scriem împreună o carte pe teme patriotice, ar avea succes. Să spun "pe post" că în comuna Hotarele, jud. Giurgiu, nu se dă pămîntul ţăranilor şi e obiectul unor escrocherii. Unde cred eu că trebuie "băgat" cuponul? Să-l ajut să-şi găsească tatăl. Televizorul dumnealui n-are sunet, ce e de făcut? În comuna Radovanu, jud. Călăraşi mor păsările de hemeralopie. A inventat televiziunea în relief şi vrea, prin mine, s-o ofere ţării. O doamnă din Turda mă anunţă că suntem fraţi, deşi eu am fost singur la părinţi. Să vorbesc cu Sîrbu să se dea filmul *Dacii*. Să candidez la Preşedinţie. Cînd o să dea "Mondoprosper" banii înapoi? Ar vrea s-o ia de soţie pe una din crainice. Adresa d-lui Raţiu; adresa d-lui Cerveni. Propuneri homosexuale foarte serioase la adresa mea. Să se tundă Adrian Păunescu. U.s.w.

Cît despre literatura primită, poate o să-mi dea *Dilema* ocazia să spun ceva altădată. Clasa "5)" nu merită să fie luată în seamă.

Doamnelor şi domnilor, vă mulţumesc pentru atenţie. La revedere.

George PRUTEANU

Duşmanii noştri cei iubiţi

Paradoxuri româneşti

Iarăşi o să fiu acuzat că mă amestec unde nu-mi fierbe oala. Ca profesor invitat ar trebui să evit critica funcţionării unor instituţii din ţara care mi-a făcut onoarea să mă lase să-mi desfăşor modestele mele talente pedagogice. Invitat fiind, ar trebui să-mi suspend spiritul critic şi să mă mulţumesc cu ritmul, pînă la urmă liniştit, al vieţii mele, oscilînd între cursuri şi redactarea textelor mai mult sau mai puţin savante aparţinînd unui amator luminat. Dar găsesc că o asemenea atitudine este incompatibilă nu doar cu responsabilitatea pedagogică implicită, ci şi cu etica minimală a cetăţeanului european care sînt, dincolo de frontiere şi de limba maternă. Dacă România, aşa cum mereu am scris, nu are nevoie să aştepte să intre în Europa, deoarece ea acolo se şi află (şi de mult) este necesar ca elitele să accepte că avem, fiecare dintre noi, dreptul de a ne adresa critici reciproce, fără dedesubturi de rea credinţă, pentru a ameliora, fie şi modest, felul cum merg lucrurile. Relaţiile întemeiate pe măguliri de circumstanţă disimulează servilismul şi aroganţa şi traduc doar simulacre, închizîndu-l pe fiecare în orizontul strîmt al intereselor de moment.

Astăzi mă preocupă noţiunea de Reformă în toate ipostazele ei, de unde şi majuscula. Ea este prezentă în toate conversaţiile şi în toate discursurile care se referă la administraţia centrală şi locală, la universitate, la justiţie, şi, *last but not least*... la economie. Ceea ce caracterizează reflecţia asupra Reformei este că ea este mereu concepută ca o acţiune venită de sus şi care încetul cu încetul, prin perfuzii, pătrunde în ansamblul ţesutului social. Or, numeroase studii de sociologie şi de antropologie au demonstrat că prin perfuzie nu pătrunde nimic sau aproape nimic. Este şi enunţul unui proverb, care, evocînd o lege, zice că "mămăliga nu explodează niciodată!" De fapt, este vorba despre o veche trăsătură a istoriei moderne a României, cea a *formelor fără fond*. Fie că e vorba de reforme constituţionale, legislative, bancare, juridice, administrative sau universitare, dacă ele nu sînt obiectul unei aplicări minimale şi nu este respectată regula jocului socio-instituţional sînt prea puţine speranţe ca moravurile Cetăţii să se schimbe, aşa cum sînt denunţate de mulţi în conversaţiile particulare ca şi cum ei înşişi ar fi în afara societăţii. "Asta e! - se spune - sistemul e de vină!", "Ştiţi, sîntem la porţile Orientului unde totul e luat în glumă!" etc. Ca şi cum interlocutorii mei n-ar fi, fiecare dintre ei, actori ai sistemului pe care îl denunţă. Nu se spunea la fel şi despre regimul comunist?

Pentru a schimba moravurile unei societăţi, trebuie acţionat la bază. Acţiunile care ar genera premisele mutaţiilor care să permită construcţia societăţii civile de mîine trebuie pornite de la bază. Ceea ce scriu acum nu se adresează celor ce nu se referă decît la funcţionarea democraţiei americane, care, aşa cum a demonstrat Tocqueville, ţine de rolul esenţial al grupurilor şi asociaţiilor care-i reunesc pe cetăţeni într-un *socius* elementar. Nimic din toate acestea nu se petrece aici: intelectualii şi politicienii care ar fi trebuit să fie motorul acestei dinamici ori s-au cantonat în monologul social, ori s-au angajat în jocurile puterilor birocratice moştenite de la fostele regimuri, dar acum mai corupte prin afluxul de bani creat de un capitalism de bazar, sălbatic, fără credinţă şi lege. Fie că e vorba de ecologie, de salubritatea oraşelor, de atribuirea licenţelor de export, de importuri, de funcţionarea băncilor, de scandalul *Caritas*, se observă de fiecare dată nu doar absenţa societăţii civile, ci, ceea ce e şi mai îngrijorător, absenţa totală de iniţiativă din partea acelora care susţin sus şi tare necesitatea Reformei, încît pare că ea rămîne în domeniul lui *Wishfull Thinking* - un fel de retorică îndreptată obligat spre exterior şi spre comanditarii de fonduri, mascînd, în fond, comportamente foarte tradiţionale. Nu ordinatoarele sau fotocopiatoarele, telecopiile, poşta electronică şi telefoanele celulare, nu abundenţa automobilelor produse în occident vor transforma moravurile civice ale societăţii. "Bonjurismul" este la fel de omniprezent, numai că acum se exprimă în englezeşte, asigurîndu-ne astfel că spiritul **Scrisorii pierdute** n-a dispărut, piesa ar trebui doar actualizată şi intitulată **Faxul pierdut.**

Pe de o parte, Reformatorii ţin un discurs care îşi denigrează propria societate, pledînd pentru un viitor luminos, atunci cînd se va fi terminat cu tranziţia. De cealaltă parte, Protocroniştii cultivă un fals cult al trecutului, inundîndu-ne cu comemorări, cîntînd virtuţile unei epoci de aur care n-a existat niciodată, acceptînd doar aprecierile laudative, manifestînd un şovinism al specificului naţional cu atît mai ridicol, cu cît ţinteşte la aceleaşi obiecte de consum ca şi cel al Reformiştilor. Pe de o parte fetişizarea unui trecut nebulos, pe de altă parte fetişizarea unui viitor rătăcit în arcanele unei tranziţii fără un final previzibil, iar prezentul este complet uitat. Astfel, cu un cost minim, bunele şi vechile reţete ale corupţiei rămîn nemodificate în fondul lor semantic, doar semnificantul se schimbă.

"Paseiştii" şi "Futurologii" la un loc construiesc iluzii permiţînd disimularea adevărului esenţial al prezentului; esenţa prezenţei adevărului în ceea ce există, aşa cum există şi nu altcumva. Fără să o ştie, împreună, pun în practică reţetele cele mai clasice ale metafizicii.

Şi cum ar putea fi altfel, dacă, după decembrie 1989, crescînd mizeria, majoritatea acţionează conform unei singure ambiţii: să cîştige într-o zi banii pe care nu a izbutit să-i dobîndească în douăzeci sau treizeci de ani? Acesta este prezentul în trista, banala, triviala, mizerabila şi violenta sa realitate.

Claude KARNOOUH

Cluj, 22 martie 1996

Aducem la cunoştinţa cititorilor noştri că plata abonamentelor se poate face în contul Fundaţiei Culturale Române, deschis la:
- BRCE Sucursala Lipscani, Bucureşti, nr. 46101001094013000-7 (pentru valută);
- BCR Filiala sector 2, Bucureşti, nr. 45106262 (pentru lei), cu precizarea „pentru revista *Dilema*";
- prin CEC, pe adresa Fundaţiei, sau în numerar la casierie.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Automobilul**
- **Drepturi individuale şi colective**
- **Consum şi consumatori**
- **Birotică şi birocraţie**

© C. Bumbuț

Păcatele și inocența intelectualilor (III)

Istoria politică a intelectualității românești după al doilea război mondial este istoria unui eșec. Ea a făcut dovada unei *inadecvări* constante, cu efecte dramatice uneori, ridicole nu o dată, contraproductive întotdeauna. Inadecvarea aceasta (față de ingerința politicului, față de exigențele etice și față de „fatalitatea" promiscuă a istoriei reale) a cunoscut, credem, patru etape.

1. Supliciul. La sfîrșitul anilor '40 și în anii '50, intelectualitatea (dar nu numai ea) a fost supusă unui regim de atroce agresiune. O parte însemnată a elitelor autohtone a umplut pușcăriile, a traversat lungi perioade de domiciliu obligatoriu și de marginalizare degradantă. Nimeni nu era pregătit pentru a face față „lumii pe dos", devenite, peste noapte, coșmar cotidian. Pe fundalul sumbru al acestui coșmar, a prins contur cea dintîi inadecvare: speranța nerealistă a unei intervenții salvatoare dinspre apus. După ce, mai întîi, refuzaseră să ia notă de trădarea aliaților, de faptul că România fusese abandonată cu bună știință influenței sovietelor, mințile noastre luminate contau, în continuare, pe solidaritatea eficientă a „lumii libere". O generație întreagă s-a refugiat în superstiția unei mîntuitoare invazii justițiare. „Vin americani!" – devenise formula evazionistă a unei comunități care încerca să-și amîne destinul și să-și decline răspunderile. Așteptarea îngerilor exterminatori era, în chip vădit, un drog, un substitut halucinogen al acțiunii proprii, al confruntării asumate. Americanii n-au venit, iar cei care îi invocau au murit descumpăniți, cu ochii pe o himeră.

2. Coabitarea. După 1964, pușcăriile s-au golit. Prin gesticulația sa patriotică din august 1968, prin „deschiderea" economică și culturală tolerată pînă în vara lui 1971, Ceaușescu a dat tuturor impresia că regimul comunist intră într-o fază de „normalizare". S-ar fi zis că „țara" începe să conteze mai mult decît „internaționalismul proletar" și că rigorile ideologice aspiră spre un „chip omenesc". Puterea părea a fi renunțat la prerogativele ei dictatoriale: astfel de-demonizată, ea căpătase aerul unui „partener" plauzibil. Așa a apărut a doua mare inadecvare a intelectualității românești: credința că *se poate dialoga* cu regimul, că lucrurile merg spre bine și că, prin urmare, există premisele unei *colaborări* onorabile cu guvernanții. O seamă de figuri notorii au intrat în partid, au făcut declarații cordiale, au „salutat" orientarea convenabilă a „congresului al IX-lea". Firește, totul era o iluzie. Intelectualitatea n-a făcut decît să cauționeze o manevră politică a cărei finalitate era consolidarea sistemului, în varianta neo-stalinistă întruchipată de Ceaușescu.

3. „Politica neutralității". După 1971, nimeni nu mai credea cu adevărat în „binele" care poate rezulta din coabitarea cu organismele puterii. Intelectualitatea a înțeles, pe de-o parte, că nu există „comunism cu față umană" și, pe de altă parte, că „epoca de aur" va avea o durată indefinită. Coroborate, aceste constatări au produs o a treia reacție inadecvată: împotriva unui sistem represiv atît de solid alcătuit *nu se poate face nimic.* Trebuie să stai deoparte, să nu te amesteci, să nu consimți la o înfruntare care nu poate fi decît perdantă. Singurul țel e supraviețuirea (spirituală), singura metodă – *rezistența prin cultură.* Această mentalitate explică inexistența unei disidențe românești de anvergură. Puterea era, din nou, demonizată, iar resursele ei de energie opresivă – supraevaluate. (S-a dovedit, în cele din urmă, că „aparatul" era mult mai șubred decît ni se părea.) Moralmente, teoria non-participării, a sabotajului tacit, a neutralității invulnerabile e cît se poate de discutabilă. Practic vorbind, ea s-a dovedit o „politichie" utilă: în plin dezastru, intelectualii au învățat să mimeze normalitatea și au găsit argumente estetice, istorice și religioase pentru a nu risca nimic. Absenteismul civic s-a putut justifica prin retorica subversiunii subtile, care pierde în imediat, dar cîștigă pe termen lung. Comunismul trece, capodoperele rămîn...

4. Reajustarea propriei imagini. Fie că am mărturisit-o, fie că nu, „politica neutralității" a provocat, după decembrie 1989, o stare difuză de culpabilitate. Privită din perspectiva evenimentelor „revoluționare", atitudinea „înțeleaptă" a intelectualității în anii dictaturii suna a compromis și lașitate. Nemulțumiți, în adînc, de stingheritoarea lor prestație publică, iritați, retrospectiv, că n-au avut mai mult curaj, intelectualii s-au mobilizat împotriva comunismului *postum* cu o furie care ar fi fost mai la locul ei în războiul – infinit mai periculos – cu oștirile comunismului *real.* Pentru a șterge urma micilor complicități vinovate din perioada totalitară, intelectualitatea a adoptat, după 1989, poza verticalității inflexibile, a purității morale, care nu știe să negocieze. S-a născut, astfel, *curajul de compensație,* opoziția motivată cosmetic, ca *terapie de recuperare* a unui portret pasabil. E încă o specie, ultima deocamdată, a inadecvării: după ce s-au resemnat *prea devreme* sub comunism, intelectualii s-au angajat, în condițiile post-comunismului, *prea tîrziu.* Animați de o secretă răfuială lăuntrică mai mult decît de luciditatea contextuală, ei n-au oferit societății civile idei, soluții de echilibru, criterii pozitive, ci patimi impure, lozinci, histrionisme. Cu alte cuvinte, intelectualii au pus în joc tocmai ceea ce nu era intelectualitate în ființa lor. A spus-o Michnik încă din 1990: intelectualii au făcut politică (de acomodare) pe vremea cînd trebuiau să se comporte corect moralmente și au ales eticismul intransigent, cînd ar fi fost cazul să facă politică.

Schema „în patru timpi" pe care am propus-o mai sus e, ca orice schemă, simplificatoare. A vorbi, în mod global, de „intelectualitate" este, de la bun început, un exces. Au existat, mereu, semnificative „diferențe" între grupuri și indivizi aparținînd aceleiași etape. În perioada 1945-1964 s-au găsit, de pildă, destui intelectuali (unii glorioși) dispuși să evite „supliciul" prin concesii amețitoare. De asemenea, s-au găsit – în perioada următoare – intelectuali care n-au căzut nici în capcana coabitării cu regimul, nici în aceea a rezervei prudente. În sfîrșit, nu toți intelectualii aliniați, după 1989, în opoziție, pot fi reduși la ceea ce am numit „terapia de recuperare" a propriei imagini, după cum nu toți care au rămas în afara politicului sînt cripto-comuniști. Un lucru e cert: la capătul a cincizeci de ani de tribulații patetice, de speranțe înșelate, inadecvări, spaime și confuzii, intelectualitatea românească se află în plină *criză de identitate.* Înainte de a-și asuma, pripit, un rol sau altul, înainte de a se culpabiliza sau de a se justifica, ea trebuie, de aceea, să-și asume, cu sobrietate, această criză, să-și reevalueze înzestrarea și limitele. Altfel, va rămîne mereu „sub vremi", la discreția împrejurărilor și a propriilor ei fantasme.

Andrei PLEȘU

Mistica „poporului blestemat"

Nedeclarată, dar efectivă, campania electorală nu schimbă neapărat viața politică românească, pînă acum, cel puțin. O face însă mai agitată, mai nervoasă, îi îngroașă anume trăsături, uneori pînă la diformitate. De pe acum se poate întocmi o frumoasă colecție de enormități debitate de mulți dintre mulții aspiranți anunțați la funcția de președinte al țării. Nota dominantă este dată de convingerea că România se află pe punctul de a dispărea și că poate fi salvată de la iminentul dezastru fatal numai cu condiția alegerii ca președinte a unui mîntuitor. Se înțelege aproape de la sine că profetul sumbru al prăbușirii este una și aceeași persoană cu salvatorul miraculos.

Această specie de politicieni apocaliptici nu este nouă și unii dintre reprezentanții săi contează chiar ca personalități proeminente ale vieții publice românești. Unii dintre ei conduc de altfel publicații personale, unde amprenta hipertrofiatei lor conștiințe de sine este atît de puternică, încît aspectul general este de document patologic repetitiv. Grandomania, aerul de Casandră și atitudinea de mîntuitor al neamului se îmbină însă frecvent cu un delir de măscărici isterizat, acest amestec purtînd numele, mai mult sau mai puțin potrivit, de "populism".

Nefiind nici inofensivi și nici de ignorat, demagogii dezastrului și ai mîntuirii explorează în chip aproape natural instinctele cele mai joase și pornirile cele mai tulburi, atîță ura, întrețin dinadins vrajba, fac desigur paradă de naționalism și de patriotism, șterpelesc din istorie nume celebre pe care și le anexează uzurpator, cu insolența dintotdeauna a imposturii calificate. Cîțiva dintre ei n-au ezitat să se proclame genii și să declare că din fragedă pruncie li s-a ursit să fie salvatorii poporului român. Printre atîtea multe alte inflații, există și o inflație de candidați la salvarea României.

Există însă, în umbra acestor monstruozități pitorești pînă la dezgustător ale epocii de tranziție, și o altă specie de salvatori ai neamului, mai discretă și în aparență cu totul opusă celei dintîi. Componenții săi au de obicei un aspect de profesioniști reci, de experți cu fină specializare, neapărat întărit de unul sau mai multe stagii în Occident. Folosesc un limbaj tehnic, adeseori chiar obscur, mai mult dintr-un sentiment de apartenență de castă decît dintr-o autentică nevoie de comunicare atît de specializată, încît limba comună să fie resimțită ca insuficientă. Dincolo însă de aerul doct, izbește atitudinea categorică, izbește tonul sentențios, în esență destul de apropiat de inflexibilele certitudini primitive ale "populiștilor". Desigur, demagogia grosolană și eruptivă a acestora este repudiată; dar și pentru experți există convingerea că dacă nu li se urmează diagnosticele, poporul român e condamnat. Unii dintre acești teoreticieni ai abisului nu ezită de altfel să atingă, măcar, o altă temă fundamentalistă, tema "poporului blestemat", cu care, firește, nu e nimic de făcut. Dezbrăcate de vestimentația lor, una primitivă, alta sofisticată, cele două tipuri de discursuri se trag dintr-o aceeași unică sursă - din mistica tulbure a poporului utilizabil ca instrument demagogic. Un pic de relativism, un pic de moderație, ceva mai puțină vehemență, un dram de suplețe sînt condimentele necesare pentru dezumflarea acestor diformități pe care campania electorală în vederea unor alegeri încă nefixate le scoate tot mai mult în primplan.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

In dubio pro reo

Nimic nu e mai greu decît să judeci faptele celuilalt. Nimic nu e mai greu decît să fii judecător, spun, pentru că judecînd eşti un pic de Dumnezeu pe Pămînt. Şi, tocmai de aceea, judecata trebuie să fie nepărtinitoare, căci Dumnezeu iubeşte la fel pe toţi fiii. Pe de altă parte, cred în judecată, în oportunitatea şi în valoarea ei. Nu cred că a judeca echivalează cu ridicarea pietrei, după cum nu cred că unii au dreptul să judece în vreme ce alţii nu. Revoltător nu trebuie să fie că un X judecă, ci că judecă prost. Aşa stau lucrurile în general. În drept, lucrurile stau altfel. Tocmai pentru că dreptul vizează cele mai importante raporturi sociale, judecător, aici, nu poate fi oricine. Iar legea impune nu doar condiţiile pentru a fi judecător, ci şi regulile după care se judecă. Aceste reguli, pe care juriştii le numesc *de procedură* sînt, de fapt, principiile oricărei gîndiri sănătoase. Nu cred că ar fi rău ca, în momentul în care judecăm moralmente pe un celălalt, să ne orientăm judecata după regulile pe care sistemul judiciar se întemeiază.

Astfel, încă de pe vremea romanilor, se stabilise că dubiul profită pîrîtului ori inculpatului. *In dubio pro reo.* În materia dreptului penal, acest principiu vine ca o prelungire firească a prezumţiei de nevinovăţie. O persoană nu poate fi considerată vinovată decît după rămînerea definitivă a unei hotărîri de condamnare. Judecătorul îşi formează convingerea intimă cu privire la vinovăţia ori nevinovăţia persoanei (convingere care va da temei uman hotărîrii sale) prin aprecierea arsenalului probator aflat la dosarul cauzei. Dar, pentru a răsturna prezumţia de nevinovăţie şi deci pentru a condamna o persoană, probatoriul trebuie să fie lipsit de echivoc în semnificaţiile sale. Numai *certitudinea* vinovăţiei răstoarnă prezumţia de nevinovăţie. Însă, în cazul în care există îndoieli asupra vinovăţiei, prezumţia de nevinovăţie nu este răsturnată şi judecătorul nu va condamna. De pildă, avem, cu privire la un inculpat, doar doi martori. Unul spune că l-a văzut pe inculpat furînd, celălalt spune că la momentul furtului l-a văzut pe inculpat în cu totul alt loc. Presupunem că nu mai există nici o altă probă. E limpede, judecătorul este în dubiu. În această situaţie el îl va achita pe inculpat. Acest fel de a proceda pare să fie chiar în interesul societăţii, de vreme ce juriştii alătură lui *in dubio pro reo* o altă maximă: *In dubio pro libertate civium* (îndoiala se interpretează în favoarea libertăţii cetăţenilor). Este, deci, spre binele cetăţii, al libertăţii ei, ca judecătorul să nu condamne în temeiul îndoielii, al părerii, al posibilului. Adăugăm că acest important principiu de drept se aplică numai în ceea ce priveşte aprecierea probelor, deci numai în aprecierea situaţiilor de fapt.

Iată cum dreptul împacă caracterul imperativ al legii şi obligaţia ce revine judecătorului de a pedepsi pe vinovat cu impasurile dubitative ale raţiunii.

Sever VOINESCU

Televiziunea poate servi literatura. Literatură care, *scris* fiind, nu este *spectacol*: nu ajunge să postezi o cameră care să-i înregistreze „desfăşurarea", căci rişti să nu ai ce arăta.

În ceea ce priveşte nu atît, larg, emisiunile culturale, cît cele dedicate, specific, literaturii, culturii scrise, nu există, în televizualul românesc, concurenţă. Emisiunile postului public au valoare în primul rînd pentru că sînt unice, fără replică. Şi sînt astfel deoarece posturile private, deosebit de dinamice altfel, consideră - e o prejudecată, dar deloc întîmplătoare - că un angajament în această direcţie este, cel puţin pentru moment, inutilă. De partea cui e „vina"? De partea celor ce concep grilele de televiziune, care consideră scrisul un inamic neglijabil, gata învins, nespectaculos, *nerentabil*, sau de partea „pieţei" culturii scrise, care aproape că nu există? Răspunsul vizează o realitate mai amplă: la noi există cel mult (începuturi de) pieţe sectoriale, dar nu există (încă) o piaţă a pieţelor. Valoarea iese prea puţin din domeniul în care a fost produsă (sau doar obţinută), este preponderent „endogamă": se „mariază" cu ea însăşi, este reinvestită *pe loc*. La noi, deocamdată, valorile nu circulă, în sensul că nu *se traduc*. Piaţa e lipsită de valori: cele materiale nu devin - decît cu foarte rare excepţii - simbolice, adică reprezentativ-reprezentaţionale. Sistemul valorilor de pe piaţa internă este rupt, neconstituit, ne-„natural"(izat). Orb faţă de el însuşi, ne-„semiotizat". Semnele nu au devenit valori, iar valorile nu au devenit semne. Lipsesc, înainte de toate, instituţiile anexe, instituţiile de traducere şi convertire-reconvertire a valorilor. Deocamdată, piaţa românească (civilizaţie+cultură, adică „fapt social total") nu „vorbeşte", căci nu există ca *limbaj*. De aceea, este inevitabil ca stînga să nu ştie ce face dreapta, *şi nici să n-o intereseze!* Organicitatea vieţii sociale nu s-a (re)constituit, încă, în ţara noastră.

TV (totul de vînzare)

Viaţa cărţilor şi televiziunea, sau despre valoare (II)

Iată, cred eu, motivul principal, şi general pentru care, de pildă, *televiziunea* şi *cultura scrisă* nu comunică, în ciuda faptului că participă la configurarea aceluiaşi spaţiu, al „bunurilor simbolice". Valorile rămîn închise în definiţia lor strictă, de origine, ceea ce duce la o *lipsă de valoare* generală, a „sistemului".

Din cîte cunosc, despre cărţi se realizează două tipuri de emisiuni de televiziune atractive, capabile să asigure o *vizibilitate* valoric-comercială faptului de cultură (la noi nu există, cum sugeram mai sus, *interesul* realizării lor, din cauza inexistenţei sistemului general al pieţei). Un tip de emisiuni presupune mobilitate, ieşire din studiou, punere în scenă: exista, acum cîţiva ani, pe postul comercial *Italia 1*, un top al cărţilor (altă „specie" inexistentă la noi!) realizat în mişcare, în medii sociale dintre cele mai diverse şi mai neaşteptate, în care inşi vizibil străini de faptul cultural erau puşi să citească fragmente de texte. Un al doilea tip, mai consacrat, îl reprezintă cel promovat de celebrul Bernard Pivot: în studiou, într-un stil ultracolocvial, decrispat dar ferm; sau, ca varietate, în locuri consacrat colocviale, precum cafeneaua, aşa cum obişnuieşte *Le cercle de minuit* al Laurei Adler.

La noi, prestigiul scrisului devine de multe ori mohoreală. Verbul scris pare îngropat în pagină, înmormîntat definitiv, incapabil de a fi reînviat prin oralitate, prin farmec personal: incomunicabil. Despre cărţi nu se pot, stilistic, citi ştiri! Divorţul dintre realizatorii de imagini şi practicienii literei poate fi fatal, refuzîndu-i culturii să devină fapt social, adică civilizaţie.

Pornisem, în articolul de săptămîna trecută, de la emisiunea d-lui Cătălin fiîrlea, *Cu cărţile pe faţă*. Valoroasă „în sine", nerelaţional - deci „fără preţ" -, prin simplul fapt că există, că asigură o vizibilitate scrisului cult, privind în urmă, la un an de existenţă a ei, am avea aduce (şi) un reproş de conţinut, care priveşte „politica" realizatorului ei: a ratat/ocolit cărţi importante apărute anul trecut, fenomene semnificative, de posibilă direcţie din prezentul nostru cultural.

Dar „vina" pentru invizibilitatea culturii nu este numai a televiziunii sau a inexistenţei sistemului pieţei: şi cultura are „vina" ei, obiectivă. Căci nici ea nu există ca piaţă, adică (şi) ca *agora*: loc de tîrg, de tîrguire, de negociere a ideilor, stilurilor, formelor. O cultură fără dezbateri, fără polemici, fără schimburi de replici, o cultură a replierii îngîmfate, paranoide, închipuite, a refulărilor şi complexelor rămase nerezolvate şi transmise „ereditar", de la o generaţie la alta, ca tot atîtea „tradiţii" paralele nu are cum fi spectaculoasă, atractivă, vie. Pe un tărîm al valorii care refuză „căderea" în preţ, negocierea, lupta, se poate întîmpla ca preţul - şi preţuirea - să nici nu apară. Cultură fără spectacol, căci fără „piaţă". şi o televiziune „necultivată", care nu cultivă cultura, sau, cînd o face, o face anost, plictisitor, formal: fără har. „Vinovăţia" este, aşadar, împărţită şi nu face decît să consfinţească o realitate. Care, însă, poate fi atacată din orice direcţie, în orice moment: să aibă, numai, cine!

Bogdan GHIU

Economie

Bunăstarea "de serie"

După ce a fost inventată penicilina, omenirea a mai aşteptat zece ani ca s-o poată folosi. Nu existau tehnologii pentru producţii de serie. Se fabrica doză cu doză, în cantităţi extrem de mici, extrem de scumpe, accesibile numai celor cu bani mulţi. Penicilina s-a ieftinit şi a devenit un bun de larg consum, ajungînd chiar şi în casele săracilor, abia cînd au fost rezolvate problemele tehnologice necesare fabricaţiei de masă: maşini şi instalaţii automatizate, metode rapide de prelucrare, tehnici de organizare a producţiei. Cu scopul de a asigura costuri minime, cifre de afaceri mari, profit substanţial, preţuri populare.

Dosarul penicilinei nu constituie un caz izolat. De la maşina cu aburi, care a lansat lumea în era revoluţiei industriale, pînă la sistemele computerizate de astăzi, ce prefaţează societatea informaţională, nici o invenţie nu a devenit bun de masă înainte de a fi rezolvate problemele tehnologice în vederea trecerii la fabricaţia de serie.

Bunăstarea este şi ea tot un produs. Desigur, un produs complex, o sinteză a sintezelor. Sau, mai exact, produsul-produselor, la a cărui realizare nu constribuie numai economia, ci societatea în ansamblu: învăţămîntul, cultura, religia, politica, morala. Sigur, ordinea nu este totdeauna aceeaşi. În unele împrejurări un rol mai mare revin învăţămîntului şi culturii, în altele activităţii politice. Toate aceste domenii influenţează mai mult sau mai puţin decisiv economia – marea fabrică în care se produce BUNĂSTAREA.

Regula e aceeaşi: cuvîntul decisiv îl are TEHNOLOGIA. Pentru că fără acel ansamblu productiv care să poată asigura costuri suportabile, metode rapide de multiplicare, organizare eficientă – constituind răspunsuri optime la două întrebări fundamentale aflate în faţa unei lumi ce se înghesuie la porţile veacului al 21-lea: "*Ştii să faci?*" şi "*Ai cu ce să faci?*" – nu avem cum să ne bucurăm de o bunăstare "de serie". Ea va continua să rămînă, pentru societatea românească, o producţie "de unicate". Ca în prezent. Şi cum aceste "unicate" sînt scumpe, pentru că le producem scump, numai o parte restrînsă a societăţii are acces la bunăstare în cantităţi îndestulătoare. Chiar şi la acest nivel, al "mediilor privilegiate", produsul nu corespunde totdeauna criteriilor calitative ale sfîrşitului de secol. Cît priveşte masa populaţiei, ea îşi împarte puţinii bani veniţi fie prin arterele economiei "de la suprafaţă", fie prin cele "subterane", bani oricum bolnavi de inflaţie. O parte din aceşti bani se străduie să-i economisească şi să-i depună în bănci într-o încercare disperată de a scoate bani... din bani. O altă parte este adusă pe piaţa de consum, unde oferta s-a schimbat substanţial, atît cantitativ, cît şi calitativ. S-a făcut un pas înainte, în acest sens, dar un pas încă prea timid, pentru că

© C. Bumbuţ

sîntem departe de o ofertă optimă. Nici structural, nici calitativ, piaţa de consum nu asigură (decît cu puţine excepţii) acea ofertă care să corespundă parametrilor de comerţ civilizat, de aprovizionare civilizată. Şi, mai cu seamă, sîntem încă departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa noastră are specificul ţărilor subdezvoltate, fiind dirijată de producători.

E vinovat Guvernul? Are şi Guvernul partea lui de vină. Pentru că nu a făcut toate investiţiile necesare în TEHNOLOGIA care să asigure o bunăstare "de serie": pieţe flexibile, preţuri competitive, burse, societăţi de investiţii, bănci. Aceste instituţii există în stare embrionară, doar băncile fiind într-un stadiu ceva mai avansat. Dezvoltarea se produce însă mult prea lent. Din cauza investiţiilor de capital financiar, încă prea restrînse, şi din cauza absenţei acelor investiţii care să încurajeze libera iniţiativă economică, dezvoltînd climatul concurenţial şi competiţia deschisă. Nici Guvernul, nici Parlamentul, nici clasa politică nu au înţeles un lucru esenţial: că putem să vorbim mult şi bine despre bunăstare, dar n-o vom avea în proporţii de masă fără să dispunem de întreaga tehnologie de fabricaţie. Franţa, la sfîrşitul secolului al 18-lea, după ce Anglia avea maşina cu aburi, nu ar fi putut nici să rămînă o putere economică şi nici să aspire la bunăstarea de masă fără să introducă maşina cu aburi. Azi, nicăieri în lume, bunăstarea nu mai e posibilă fără pieţe libere, fără concurenţă, fără acces la informaţii, toate asigurate printr-un sistem de instituţii care să funcţioneze la nivelul maximei eficienţe.

Vina cea mare e însă a societăţii. Nici şcoala, nici cultura, nici viaţa politică, de altfel întregul ansamblu instituţional pe care-l numim societate civilă nu şi-au înscris, drept preocupare esenţială, EDUCAŢIA PENTRU BUNĂSTARE! Fiindcă, înainte de a trece (folosind un termen la modă) la implementarea tehnologiei de producere a bunăstării, trebuie să implementăm în minţile şi în sufletele noilor şi vechilor generaţii convingerea că ALTFEL NU SE POATE!

Adrian VASILESCU

O legislatură irosită

Vacanţa de vară se apropie şi, odată cu ea, parlamentarii ar trebui să depună bilanţul şi să-şi încheie mandatul. Legea fundamentală şi legea electorală în vigoare le oferă însă aleşilor noştri şansa de a se întîlni şi la toamnă în aceeaşi formulă, dacă pînă atunci nu avem alegeri generale ori dacă şeful statului nu dizolvă el însuşi legislativul. Nici una din cele două ameninţări teoretice la statutul deputaţilor şi senatorilor aleşi în toamna lui 1992 nu pare serioasă: organizarea scrutinului e amînată chiar de membrii legislativului, preşedintele Iliescu e mai puţin sigur pe şansele sale decît în precedentele campanii iar o decizie cu nuanţe antiparlamentare ar complica raporturile din interiorul structurilor de putere. Din inerţie sau poate dintr-un maladiv reflex al tergiversării, partidul majoritar se complace în situaţia de a se afla în fruntea unui guvern ineficient, măcinat de conflicte electorale, şi de a domina un Parlament în care injuriile foştilor aliaţi blochează dezbaterea ori finalizarea unor proiecte de lege. PDSR a acceptat de-voie-de-nevoie că protocolul politic proguvernamental a fost o greşeală dar refuză să vadă consecinţele acestuia în plan legislativ şi modul în care el a împiedicat evoluţia normală a întregii societăţi.

În prima fază a actualei legislaturi, atunci cînd PDSR ar fi trebuit să forţeze schimbarea, să consolideze instituţiile şi să accelereze reforma, el n-a făcut decît să-şi cocoloşească partenerii de coaliţie, să-i apere de acuzele adversarilor parlamentari sau ale cancelariilor occidentale, să participe la manifestări care-i legitimau pe extremişti şi să se amuze împreună cu ei de neputinţa ori de confuziile din Convenţia Democratică. Privatizarea şi integrarea în NATO erau pe atunci privite cu distanţa specifică activiştilor de partid faţă de obiectivele trecute de ei înşişi într-un program pentru viitor: nici unul din liderii puterii n-ar fi îndrăznit să le ridice la rangul intereselor naţionale presante, pentru că singurul interes naţional trîmbiţat timp de trei ani de la tribuna parlamentară a fost menţinerea cu orice preţ a alianţei cvadripartite şi a guvernului Văcăroiu. În schimbul calculelor sale greşite, formaţiunea majoritară a primit pînă la urmă dispreţul public al celor pe care i-a creditat, resentimentele opoziţiei, criticile preşedinţiei, neîncrederea sindicatelor. Rezultatele drumului pe care PDSR a ales să meargă şi s-a încăpăţînat să rămînă îi sînt defavorabile: el nu şi-a impus programul, nu a obţinut trecerea prin Parlament a unor legi importante, nu a reuşit să modifice statutul de candidat cu probleme pe care România îl avea şi acum patru ani în faţa structurilor occidentale. Împotmolirea reformei, eşecurile diplomatice, degradarea relaţiilor interumane şi a discursului public au ca punct de plecare modul în care a funcţionat (sau s-a prefăcut că funcţionează) alianţa proguvernamentală. Tot datorită ei s-a întins haosul legislativ şi a pătruns în mintea celor care fură şi a celor care se lasă furaţi ideea că orice e posibil, că imoralitatea învinge la toate nivelurile, că grîul şi neghina nu se mai pot separa. Inventarul "realizărilor" obţinute prin colaborarea legislativă a coaliţiei majoritare e semnificativ: o Lege a privatizării amendată succesiv chiar de participanţii la guvernare şi intrată în vigoare abia atunci cînd apropierea noului scrutin o făcea inoperabilă; o Lege a învăţămîntului contestată la Curtea Constituţională şi la forurile internaţionale, detestată de studenţi şi modificată chiar la propunerea majoritarilor; o Lege a caselor naţionalizate care nemulţumeşte pe toată lumea, ridicînd mari semne de întrebare asupra regimului proprietăţii private aşa cum e garantat el prin votul majorităţii parlamentare formată din adepţi ai reîntoarcerii la vechiul regim şi adepţi ai economiei de piaţă; o Lege a secretului de stat care (re)oficializează turnătoria şi spaimele de tip totalitar; o Lege care reglementează funcţionarea societăţilor de radio şi televiziune (sabotată chiar de parlamentarii majorităţii), lege care continuă să nu fie aplicată după aproape doi ani de la finalizare; o Lege a partidelor declarată neconstituţională, cîteva acte normative prin care parlamentarii îşi autoacordă drepturi suplimentare şi se scutesc de impozite ori îşi măresc lefurile chiar fără avizul preşedinţiei; zeci de convenţii, ordonanţe, ratificări de acorduri plus nenumărate discursuri incendiare menite să convingă cetăţeanul că democraţia ne împinge la dezbinare şi conflicte cu lumea din jur, că statul de drept nu se potriveşte realităţilor româneşti, că revoluţia din '89 ne-a adus numai nenorociri. La fel de semnificativ e şi inventarul principalelor legi înscrise pe agenda parlamentară şi rămase pînă în acest moment în stadiul de proiect sau de text legislativ ce trebuie redezbătut: Legea de modificare a Codului Penal, Legea electorală, Legea bugetului de stat. Amînarea lor e în interesul foştilor aliaţi, pentru care procesul legislativ va fi pînă în ultima clipă o armă de şantaj sau de blocaje politice. Preţul plătit de bunăvoie, de frică sau din miopie strategică de către PDSR e şi prea mare şi aruncat în vînt: între timp, ţările din jurul nostru aflate de la început măcar cu un ciclu istoric în avans (Cehia, Polonia, Ungaria) au trecut de faza tatonărilor politico-diplomatice iar cele aflate cu un ciclu în urmă (Federaţia Rusă, statele desprinse din fosta URSS) şi-au regîndit liniile de atac, şi-au restructurat oiectivele, au ieşit din amorţeala postimperială. Lumea nu stă pe loc şi o nefericită configuraţie parlamentară obţinută prin alegeri cu patru ani în urmă nu justifică duplicitatea perdantă a partidului majoritar, nici incapacitatea sa de a înţelege la timp ce se petrece în interiorul ţării şi în afara ei.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

La război, ca la război!

În martie, la Varşovia s-a dat sentinţa într-un proces care a durat trei ani şi prin care au fost condamnaţi doi foşti funcţionari ai securităţii poloneze pentru tratamentul inuman şi torturarea deţinuţilor politici între anii 1944 şi 1955. Acuzatul principal, Adam Humer, fost director adjunct al secţiei de anchete din Ministerul Securităţii, are peste 80 de ani şi nici măcar n-a fost încarcerat pentru a-şi executa sentinţa de nouă ani închisoare. Comentatorii consideră că acest prim proces va fi probabil şi ultimul: demersul justiţiei este obstrucţionat de fluctuaţiile memoriei, de veşnica scuză a executanţilor care n-au făcut decît să asculte de ordine. Ca şi în cazul proceselor din Germania în care au fost judecaţi grănicerii care păzeau Zidul, senzaţia de insatisfacţie generată de impresia că s-a trecut pe lîngă esenţial este covîrşitoare. Într-un sistem democratic justiţia este individuală şi răspunsul dat crimelor colective înfăptuite în numele unei ideologii de stat este insuficient, dacă nu derizoriu. În asemenea situaţii este mereu invocat Tribunalul de la Nürenberg şi procesul de denazificare din fosta Germanie federală, reuşita filmului *Procesul de la Nürenberg* fiind confundată cu realitatea. Sentinţele date atunci sînt departe de a fi indiscutabile sub raport juridic, procesul de denazificare a fost sacrificat pentru consensul naţional, atît de necesar în perioada de început a războiul rece, cînd Berlinul şi Germania Occidentală erau o miză esenţială.

Consiliul de Securitate al Naţiunilor Unite a înfiinţat în 1993 Tribunalul penal internaţional pentru fosta Iugoslavie şi în 1994 un organism similar pentru Rwanda. Primul trebuie să judece persoanele presupus responsabile pentru grave violări ale dreptului umanitar internaţional, infracţiuni grave ale Convenţiilor de la Geneva, violarea legilor şi cutumelor de război, genocid, crime împotriva umanităţii. Cel de-al doilea ar trebui să judece responsabilii şi înfăptuitorii genocidului care s-a soldat cu 500.000 de victime.

Tribunalul de la Haga pentru fosta Iugoslavie, ale cărui principii de funcţionare au fost din nou reglementate prin acordurile de la Dayton, este blocat în acţiunile sale atît de absenţa mijloacelor materiale cît şi de evidenta rea voinţă a liderilor politici de a coopera. Şi în Serbia şi în Croaţia militari acuzaţi de crime oribile sînt ridicaţi în grad şi li se dau onoruri. Nu sînt puţini aceia care susţin că preţul pentru ca armistiţiul să se transforme în pace a fost impunitatea liderilor politici şi militari.

Tribunalul internaţional pentru Rwanda se confruntă cu aceeaşi imposibilitate de a întruni dovezi convingătoare pentru acuzarea unor indivizi în condiţiile în care genocidul a fost o beţie de masă.

Impunitatea de fapt de care s-au bucurat atît criminalii nazişti, cît şi cei comunişti insuflă optimism şi în fosta Iugoslavie şi în lagărele de refugiaţi din Africa. Generalul Blaskic se prezintă de bună voie la Tribunalul de la Haga şi avocatul său e convins că va putea obţine achitarea pentru că ordinele de a bombarda, de a nimici, de a cuceri, sînt lucruri cît se poate de firesti în timp de război. Iar cei care au tăiat mîinile copiilor, care au violat femeile, i-au forţat pe prizonieri să se castreze unii pe alţii, şi-au gravat iniţialele pe trupurile mutilate ale victimelor, n-au fost - indiferent de naţionalitate - decît nişte cazuri izolate, bieţi indivizi care nu merită onoarea unui tribunal internaţional.

Dincolo de evidenta absenţă a cooperării atît din partea autorităţilor naţionale cît şi a marilor puteri (se pare că cel puţin în cazul Srebrenica, Statele Unite posedă probe peremptorii pe care nu le divulgă), prezentul conflictelor este cel mai bun alibi moral: în numele cărui principiu să fie judecate crimele împotriva civililor din fosta Iugoslavie dacă trupelor ruseşti care luptă cu civilii din Cecenia li se reproşează din vîrful buzelor "violenţa excesivă". În aşteptarea probatoriului Rwanda refugiaţii hutu declanşează masacre în Burundi. Nici trecutul, nici prezentul nu sînt de natură să-i sperie pe cei care dau ordine criminale sau pe cei care le execută cu exces de zel. La război, ca la război, şi nu are importanţă dacă victimele sînt membrii tribului advers, ai poporului vecin, sau sînt propriii conaţionali declaraţi duşmani ori trădători. Scopul declarat al Tribunalului Internaţional este să-i judece şi să-i pedepsească pe "cei mai responsabili". Or, tocmai responsabilitatea este anulată cînd crima devine lege.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Goana după voturi, teoriile integrării

O privire fugară peste titlurile paginilor politice la sfîrşit de weekend e suficientă pentru a înţelege cît de grea e viaţa celor înscrişi în campania electorală, ce mult s-au nuanţat strategiile, discursul şi obiectivele faţă de acum patru ani, cît de nesiguri şi de vicleni au devenit între timp candidaţii. **Adevărul** face un tur de orizont al deplasărilor de duminică şi un inventar al găselniţelor psihologice la nivel de organizaţie: "Desemnîndu-l pe rectorul de la Stomatologie candidat la Primăria Iaşi, PDSR a început operaţia «dinţi pentru partid»". Verdeţ şi Păunescu s-au aflat unul în Moldova, celălalt la Hunedoara, deci se poate spune că PSM oscilează "între răsărit şi apus". În schimb, PL '93 are opţiuni ferme - "îşi instruieşte de zor candidaţii pentru primării", dar nu oriunde, ci la Sinaia, fiindcă aerul e mai curat şi participanţii la seminarii internaţionale pe tema descentralizării administraţiei se simt acolo mai bine decît la Focşani. (Aici a rămas spaţiul liber pentru "surprinzătoare declaraţii din partea PRM": "revistele acestui partid nu-l vor mai ataca pe preşedintele Iliescu" - ştire reprodusă în ediţiile de luni de **Curierul naţional** şi **Cronica română**, dar şi de **Vocea României**, cotidian al guvernului Văcăroiu specializat în lupta împotriva fostului guvern Roman. Aşadar, "hai la Milcov grăbire"...) Rezonanţa istorică a localităţilor vizitate de candidaţi intră şi ea în calculul şefilor de campanie. Tudor Mohora a preferat oraşul Tîrgovişte, unde, în faţa a 320 de muncitori, a recunoscut că "alianţa dintre adepţii societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi cei ai economiei bazate pe proprietatea privată ar ajunge inevitabil la un impas". Reprezentanţii minoritarilor au avut mai puţini ascultători decît socialiştii: "La Sf. Gheorghe, doar 25 de maghiari s-au prezentat la întîlnirea cu 9 senatori UDMR". Preşedintele Marko Béla n-a făcut parte din delegaţie, fiind plecat "în interes de serviciu la Budapesta". Liderul formaţiunii maghiare a acordat însă un interviu **Cronicii române**, pentru a-şi face publice opiniile cu privire la conflictul cronic dintre cele două partide de guvernămînt: "Ruperea PDSR de ultimul său aliat, PUNR, ar fi, evident, benefică pentru ţară. În ceea ce ne priveşte, noi am putea susţine anumite iniţiative legislative, anumite proiecte de legi pe care le considerăm acceptabile, dar nu cred că se va pune problema de o susţinere generală". În acelaşi cotidian, preşedintele executiv al PDSR, Adrian Năstase, se ocupă de un alt subiect fierbinte conexat cu politica faţă de minorităţi chiar dacă nu în mod direct şi nu la vedere. "NATO şi reafirmarea identităţii României " - iată titlul **tabletei de politician** semnate de şeful Camerei Deputaţilor, acelaşi care susţine, în paralel cu cauza integrării, modelul "activiştilor în cizme de cauciuc" (conform discursului electoral de la Iaşi, comentat în **Adevărul** de corespondentul local Constatin Coroiu). Cizmele au cu adevărat un rol decisiv pentru intrarea în pactul Nord Atlantic - dar nu cele de activist, ci acelea de militar. Cel puţin aşa reiese din interviul generalului de corp de armată Dumitru Cioflină, Şeful Statului Major General, interviu consemnat în **Evenimentul zilei**, luni 1 aprilie. "Capacitatea obiectivelor militare româneşti este mai bună decît ne aşteptam. Sînt convins că vom putea ajunge la un grad de modernizare, de profesionalizare, de compatibilitate a armatei care să poată oricînd răspunde unor cerinţe de integrare în NATO", declară sobrul interlocutor al gazetarului Doru Iordache. Cauciucul îndrăgit de liderul partidului de guvernămînt pentru a înfrunta noroiul satelor şi "ţinuta occidentală" a armatei române pentru care pledează şeful Statului Major sînt, după cum se vede, elementele de bază ale modei de primăvară-vară. Probabil tot ele ne vor fascina (din paginile ziarelor) şi în următorul sezon... (E.Ş)

Victoria lui Hitler în Rusia

© C. Bumbut

Într-una dintre primele luni ale anului 1990, atunci cînd libertatea redobîndită, mai ales de expresie, mă făcuse să cred că voi deveni ceea ce-mi dorisem dintotdeauna, adică un gazetar şi un comentaror politic aplicat realităţii imediate (şi unele succese m-au încurajat să cred că-mi voi realiza vocaţia) am adresat o Scrisoare deschisă lui Boris Elţîn (în *Contrapunct*) pe care-l consideram pe atunci un interlocutor valabil în cazul nostru, al românilor, într-o discuţie cu monstrul de la Răsărit, care începuse să se clatine, dar se ţinea încă ferm pe picioare, căderea lui însăşi fiind de natură să provoace cutremure, explozii, valuri de toxine, ba chiar şi o baie de sînge în care să fim înecaţi noi, ca vecini apropiaţi, cu certitudine. Împăcarea istorică dintre români şi unguri (şi care ar trebui să fie precedată de una la fel de urgentă: cu bulgarii, la care nimeni nu pare a se gîndi) nu e nimic pe lîngă aceea cu ruşii, cu care noi nu avem realmente nimic de împărţit, ba dimpotrivă, am putea stabili o pace exemplară şi durabilă. România, cred eu şi azi, este un stat mult mai important în această parte a Europei decît ceilalţi vecini ai noştri, inclusiv sîrbii, sau decît acel popor imprevizibil care atrage simpatiile ruseşti de multă vreme: grecii. Ei n-au avut experienţa noastră, de a vedea că ruşii pot să-ţi facă mai mult rău strîngîndu-te în braţe decît strîngîndu-te de gît; şi-au păstrat intactă candoarea, dar asta e altă poveste. În cazul în care ruşii renunţă la imperialism, spuneam eu, această ţară devine o mare forţă economică, în bună măsură complementară României, dar se află şi în condiţia ideală pentru cel mai durabil amor: e la o distanţă convenabilă, aşa cum erau în trecut, faţă de noi, Anglia şi Franţa, dar chiar şi Germania imperială (nu însă şi Austria).

M-am adresat lui Boris Elţîn, nu lui Gorbaciov, încă stăpînul scenei, deoarece "dispoziţia" acestuia la adresa noastră o cunoşteam: cu abia cîteva luni înainte de căderea lui Ceauşescu venise la noi în ţară şi, în ciuda afronturilor pe care acesta le comitea faţă de puterea protectoare, îl întărise pe post, paralizînd astfel orice încercare de înlăturare a acestuia prin forţele dinlăuntru care s-ar fi produs cu certitudine dacă "fratele mai mare" nu ar fi venit să înlocuiască o tiranie cu alta deîndată ce ar fi fost ameninţate "cuceririle socialismului", dar mai ales ar fi fost ameninţate acelea ale ruşilor, consecinţă a ultimului război mondial. Rusia a părut a evolua în sensul speranţelor noastre, spre un stat democratic sau măcar cu o conducere mai deschisă, acceptînd liberalismul de principiu, dreptul la opinie, la expresie, la autodeterminare, la personalitate şi, deci, la proprietate.

Din păcate, noul regim, foarte prielnic unei înţelegeri între popoarele noastre, s-a instaurat numai în teorie; progresele liberalizării sînt dificile, iar schimbările mult dorite, mai ales de vecini, destul de lente şi mereu puse în discuţie. Elţîn a devenit numărul unu al Rusiei, dar situaţia de fapt e mai rea decît la sfîrşitul domniei lui Gorbaciov. Forţele reacţionare s-au dovedit mult mai puternice; visul imperialist nu a dispărut; Rusia ţine în continuare să-şi "tuteleze" vecinii, să menţină Europa de Est în cel mai bun caz într-o formulă de "finlandizare". Rezerva faţă de Occident s-a păstrat, luînd şi forme ostile declarate, ura, amestecată cu neputinţa sau cu spiritul de revanşă, alimentează planuri de refacere a imperiului. Dar, mai ales, Rusia nu vrea să înţeleagă că a pierdut cel de al treilea război mondial, şi trebuie să tragă consecinţele acestei înfrîngeri, chiar să-şi dezvăluie sieşi cauzele. Un popor otrăvit sute de ani cu ideea misiunii sale providenţialiste, cu ideea civilizatoare, iar recent mai ales "eliberatoare" şi care şi-a provocat şi sieşi, nu doar ţărilor atacate şi anexate, mizerie, sclavie, distrugere, nu vrea să înţeleagă că era acestui imperialism a trecut. Însăşi Biserica Ortodoxă Rusă, atît de lovită şi de şubrezită de bolşevici timp de trei sferturi de veac, nu găseşte altceva mai bun de făcut decît să se situeze în fruntea noului imperialism şi să ofere o cauţiune noilor bolşevici. (Se confirmă astfel profunda observaţie a lui Eminescu, după care Rusia e singura ţară din lume care, după războaie, schimbări sau reforme, nu şi-a abandonat niciodată politica de expansiune, nucleul ei de nebunie, generînd expansiunea continuă, ca o afirmare de sine: "Împărăţia rusească nu este un stat, nu este un popor, este o lume întreagă care, negăsind în sine nimic de o măreţie intensivă, caută mîngîierea propriei măriri în dimensiunile mari" – *Înaintarea Rusiei*, 1878.)

Situaţia atît de convulsivă din Rusia actuală este similară cu aceea din Germania învinsă de după 1918: dezastru economic, pierderi de teritorii, de prestigiu, perspective nebuloase în cadrul libertăţilor cîştigate sau mult augmentate, deocamdată producătoare mai mult de haos. Rusia a pierdut un război pe care îl voise decisiv şi nu vrea să recunoască aceasta, pentru că nu a fost înfrîntă militaricește. Nu a mai putut continua un război devenit fără sens, exact ca Germania, care a capitulat, după ce zdrobise Belgia, Serbia, România, ocupase Polonia şi Ţările Baltice, se afla la Ţarîţin (devenit mai apoi Stalingrad). A rămas cu impresia că e invincibilă; cînd a acceptat pacea (pe baza punctelor lui Wilson, nu a Diktatului de la Versailles, impus de Franţa şi de Anglia), flota aeriană germană bombarda Londra şi se pregătea de şi mai mari grozăvii...

Sentimentul că au fost "trădaţi" pe care-l încearcă acum ruşii, l-au trăit în grad suprem nemţii atunci, atribuind totul unei clici de "politicieni". De vină au fost democraţii, parlamentul, partidele şi, bineînţeles, evreii, în timp ce sufletul poporului german a rămas pur, imaculat. (Exact aşa cum, pentru un Soljeniţîn, angelicul popor rus nu e vinovat de crimele, distrugerile, samavolniciile conducătorilor săi, comise veacuri de-a rîndul.) Împotriva tuturor acestor trădări şi josnicii a apărut în mod firesc salvatorul: Hitler. Mai e de mirare că el se arată şi în Rusia, ba încă în mai multe exemplare? Alegerile din toamna aceasta au parafat clar victoria sa. Precizez însă: a lui Hitler, nu a nazismului care triumfase în Rusia de mult, imediat după război. Atunci şocul nazist i-a umplut de admiraţie pe bolşevici; ei şi-au dat seama de marea putere a uniunii dintre naţionalism şi socialism. Sub urgenţa evenimentului, ei au adoptat în mod firesc sinteza ce li se oferea, împotriva convingerilor doctorilor marxişti din toată lumea, a social-democraţilor sau laburiştilor, şi nu aveau să o părăsească pînă la dispariţia Uniunii Sovietice. Moscova a fost silită să accepte acest fenomen pe plan mondial (după ce iniţial îl osîndise sub formula infamantă de titoism), dar niciodată în mod deschis. Dar nenorocirea a fost că succesul naţional-socialismului a cuprins nu doar Cuba, Etiopia sau Vietnam-ul (sau ţările subjugate: Bulgaria, România, Cehoslovacia), ci un stat de altă anvergură, China, rival al Rusiei şi chiar inamic nedeclarat, extrem de periculos.

Aduse cu poşta

Toate drumurile duc la Moscova

Povestea cu Rusia începe pe hartă, apoi trece prin rafturile oricărei biblioteci, ca să sfîrşească glorios sau lamentabil în sufletele noastre. Despre vecini, părinţi şi stăpîni poţi spune că nu-i alegi, aşa că măcar aici lucrurile sînt clare.

Se complică în schimb atunci cînd problemele, unele, devin prin excelenţă sentimentale. S-a vorbit mult despre orientalismul nostru funciar, în stare să explice atîtea atitudini, momente istorice şi reacţii.

Dar niciodată nu pare de ajuns să ştii de ce ai greşit, din moment ce situaţia s-a întors irevocabil în defavoarea ta. Ruleta rusească funcţionează încă, iar memoria, cît ar fi ea de nevolnică şi de lasă, îşi face datoria.

Cele două coordonate ale amintirii sînt aşadar istoria şi poezia, două Rusii tragice şi incompatibile. Aşa cum paradoxul e bun la toate, n-avem decît să aflăm numărul de morţi din Cecenia şi să privim imagini de pe front, eventual o să mai citim şi despre Transnistria. Ne putem delecta şi cu simetria care există între scenele noastre politice, cu discursurile paranoice ale extremiştilor de aici şi de acolo.

Dezgustaţi şi la fel de trişti ca sfîrşitul ăsta de secol, mizăm totul pe estetic, revedem un film al lui Mihalkov şi ne întoarcem cu Dostoievski la Marele Inchizitor.

Maria ANASANDU

Acum, în Rusia, e vorba de altceva, nu de o simplă reactivare a naţionalismului, aliat ideal cu ideea socialistă. La 50 de ani după dispariţia sa, asistăm la victoria lui Hitler; alegerile au dat cîştig de cauză forţelor revanşarde, imperialiste, restauratoare. Naţionalismul deschis (anti-semit, anti-european, anti-modern) se împleteşte cu ideea socialistă (anti-capitalismul, condamnarea bogăţiei, cultul colectivismului). Jirinovski şi-a asumat rolul lui Hitler, Lebed al lui von Epp, generalul Ruţkoi pe cel al lui Ludendorf, Elţîn al paraliticului Hindenburg. E de văzut cine va izbîndi, dar pentru noi, românii, situaţia rămîne deosebit de periculoasă, chiar dacă va birui un Yablonski, echivalent al lui von Papen. Monstrul s-a ridicat din nou în picioare şi răul care ne poate veni de la el e provocat şi de altceva decît de o descompunere.

Noi, cu o conducere pro-moscovită, cu oameni care de dragul unor mizere privilegii blochează cele mai necesare reforme şi ne-au compromis imaginea în ochii Europei, ce putem spera? Iar "intelectualii" care se afirmă "în opoziţie", dar care în faţa primejdiei nu caută resurse în trecutul nostru libertar, cît de cît democratic, ci ne intoxică zilnic cu diverse doze de asiatism, bizantinism, "tradiţionalism", ţărănism, fundamentalism ortodoxizant, de cele mai multe ori de inspiraţie direct muscălească, ce ne propun? Nici o soluţie valabilă, ci doar amăgiri de tot soiul, fantezia şi ignoranţa istorică servind în egală măsură mistificării.

Europa şi numai Europa poate constitui pentru noi salvarea, pentru ea a pledat direct, într-o carte epocală, E. Lovinescu, imediat după primul Război Mondial, *Istoria civilizaţiei române moderne*, o carte despre istoria ultimei sute de ani, despre triumful unui program şi necesitatea de a-l continua şi întregi, în noile condiţii deosebit de favorabile. El arată că liberalii, dar şi conservatorii luminaţi, mai ales junimişti, au urmărit integrarea noastră în Europa, adoptarea modelului occidental, regăsirea vocaţiei noastre civilizatoare latine. Oroarea de Rusia era pentru aceştia o lege; ea reprezenta un imperiu hrăpăreţ, o civilizaţie străină de sufletul românesc, în fine o formulă socială şi economică retrogradă. Noua Românie, aşa cum se prezenta ea în 1918, devenise un bastion inevitabil în calea imperialismului rusesc, abia aţipit o vreme şi gata oricînd să ridice capul, în ciuda declaraţiilor pacifiste.

... Ceea ce se va vădi în vara lui 1940, o dată cu ultimatumul lui Stalin, şi E. Lovinescu a avut onestitatea să revină asupra atitudinii sale de categorică osîndire a forţelor politice favorabile Puterilor Centrale, închizînd astfel ochii faţă de pericolul cert rusesc. Revizuindu-şi atitudinea, el a admis că bătrînii junimişti pe care-i criticase în 1916, pentru orientarea lor filo-germană, aveau raţiunile lor, foarte ferme, să nu se încreadă în Occident şi în garanţiile acestuia, smulse formal în ultimul moment de Ionel Brătianu; pentru aceştia, experienţa istorică ne dicta o axiomă: *În nici un caz cu Rusia!* Trădarea ruşilor în 1916/17 fusese un avertisment neluat în seamă în euforia victoriei ulterioare, în amăgirea că Rusia, schimbîndu-şi sub bolşevici firma, şi-a schimbat şi politica renunţînd la expansionismul ei tradiţional.

Am dat acest unic exemplu pentru că E. Lovinescu a fost o expresie a spiritului europenist şi un rusofob, mai mult decît se ştie şi s-a putut afirma în trecut; el a cunoscut ororile bolşevismului aflîndu-se în Rusia la izbucnirea revoluţiei, iar după amputarea noastră teritorială, în 1940, s-a aflat, cu oraşul său natal, Fălticeni, pe noua graniţă care despărţea Europa de Asia. Dar, fapt semnificativ, el a fost un mare admirator al literaturii ruse, pe care o recomanda tinerilor noştri prozatori, în mai mare măsură decît experienţele excesive pariziene în materie de psihologism. Şi totuşi, bunul lui instinct de patriot român îl făcea să vadă totul într-o perspectivă sumbră şi îşi dădea seama de dezastrul care va urma; puţin înainte de a muri, în vara lui 1943, arăta unor amici o fiolă de cianură şi afirma că, dacă ruşii ajung să treacă Nistrul, el se sinucide.

N-a făcut-o, zeii l-au chemat la ei mai înainte de a-i vedea din nou pe ruşi călcîndu-ne ţara, dar gestul ar fi fost oricum excesiv. Realitatea, oricît de dură, a îngăduit soluţii de acomodare şi a făcut ca poporul român să supravieţuiască. Una din formele cele mai recomandabile, pentru că mai inteligente, este compromisul. În cadrul unei politici de acest gen, şi raporturile cu vecinul mereu ameninţător de la Răsărit sînt de văzut altfel; în timp ce cu Occidentul lucrurile par mai nete, cu ruşii chiar şi nenorocirea se cuvine a fi exploatată într-un mod profitabil. În fond, decenii de-a rîndul ne-am vîndut acolo produsele noastre proaste şi am primit de la ei produsele lor proaste; relaţiile economice dintre noi au fost de tipul "tusea şi junghiul". Formula este acceptabilă, ba chiar obligatorie şi acum, pe de lături se mai pot face însă şi numeroase lucruri bune.

Alexandru GEORGE

1968 şi după

În vara lui 1968, împlinisem cinci ani. Exact după ziua mea, un băiat mai mare din bloc, al cărui tată lucra în armată, mi-a povestit totul. Din nişte motive pe care atunci nu le înţelegeam, ruşii au vrut să intre în România cu tancurile. Pe malul românesc nu i-a aşteptat nimeni, doar că, deodată, dintr-un tufiş s-a auzit un bîzîit şi primul tanc s-a topit. Apoi al doilea, al treilea... Au încercat să intre prin altă parte, dar acelaşi bîzîit invizibil i-a oprit. Acelaşi lucru s-a întîmplat şi cu bulgarii care încercaseră să invadeze Dobrogea. Băiatul mai mare, cu tată militar, ne-a explicat apoi că este vorba de efectul Coandă şi că ruşii nu au ce să ne facă. România era o ţară de necucerit. Ceva-ceva grav se întîmpla totuşi, fiindcă, din cauza aceloraşi ruşi, tata a vrut să ne trimită pe mine şi pe mama undeva la rude în provincie.

La cîţiva ani după 1968, bunica mi-a povestit despre venirea ruşilor în 1944, despre cum se ascundeau prin sate şi despre noaptea pe care bunicul, ofiţer în armata regală, a petrecut-o cu un pistol în mînă într-un subsol de casă dintr-un sat din Bărăgan. Iar tata mi-a povestit că ruşii le-au jefuit casa din Bucureşti şi că, pe lîngă ce au furat, i-au distrus şi trusa de creioane colorate primite de la nişte nemţi care stătuseră la ei în gazdă.

La şcoală am avut şansa să învăţ limba engleză din clasa întîi, dar şi rusa din a treia. Şi ţin minte că la o şedinţă cu părinţii, la care participau şi comandanţii de grupă şi de detaşament, un părinte mai în vîrstă al unui coleg de clasă a început să ţipe că el nu-i dă voie copilului său să înveţe rusa, fiindcă pe el ruşii l-au ţinut 15 ani la Canal. Tot la şcoală am aflat că ruşii au interzis o poezie a lui Eminescu şi că Basarabia este pămînt românesc. Apoi au urmat poveştile despre Siberia, despre Cotul Donului şi despre Antonescu care, cu toate defectele lui, totuşi i-a urît pe ruşi. Profesoara de istorie din clasa a opta ne-a povestit pe larg despre relaţiile românilor cu ruşii, ne-a citit ca pe o dovadă a ipocriziei lor scrisoarea adresată de Kogălniceanu baronului de Jominny, dar şi telegrama disperată a ţarului către Regele Carol I, prin care i se solicita intrarea în război. Apoi, am învăţat cum am luat noi Plevna şi i-am eliberat pe bulgari şi cum i-am bătut noi pe nemţi la 1917 şi cum a avut loc Marea Unire şi cum a luat naştere Partidul Comunist şi cum deodată am devenit foarte buni prieteni cu ruşii. Dar am învăţat, de asemenea, că, de fapt, noi nu eram prieteni cu ruşii. Lucrul acesta a devenit evident la Campionatele Europene de Gimnastică de la Praga, cînd arbitrii ruşi au furat-o pe Nadia Comăneci şi delegaţia română s-a retras din competiţie, iar Cristian Ţopescu a spus nişte lucruri foarte curajoase pe postul de televiziune, şi a fost şi mai evident la Olimpiada de la Moscova, cînd iar arbitrii ruşi au furat-o pe Nadia. Unul dintre motivele pentru care ruşii aveau ceva cu noi era şi acela că şeful statului de dinaintea tovarăşului Nicolae Ceauşescu l-a îmbătat pe şeful ruşilor şi l-a convins să-şi scoată trupele din România. În toate ţările din jur erau trupe ruseşti care patrulau pe străzi şi se uitau bănuitoare la oameni, numai la noi nu.

În liceu ni s-a povestit despre insula latină într-o mare slavă şi despre Testamentul lui Petru cel Mare şi despre Ultimatum, am aflat ce-a spus Călinescu despre limba slavă şi ce s-a întîmplat cu intelectualii români în primii ani de comunism. Ruşii erau duşmanul, dar tot mai mult Ceauşescu avea şi el partea lui de vină. În 1985, în URSS a venit la putere Gorbaciov. În România, timpurile negre erau în toi. Foamete, frig, întuneric, minciună. Două ore de program de televiziune pe zi şi acelea consacrate cuplului. Încet-încet, românii au început să-şi întoarcă antenele spre bulgari şi apoi spre ruşi. Filmele ruseşti făceau săli pline, iar la prima vizită a lui Gorbaciov în Bucureşti toată lumea a sperat că vor veni vremuri mai bune. Tot de la ruşi a venit şi norul radioactiv de la Cernobîl, dar în anii de dinainte de 1989 românii aşteptau salvarea de la răsărit. Probabil că marea ironie a epocii comuniste a fost că a început cu îndelunga aşteptare a americanilor şi s-a sfîrşit prin aşteptarea reformelor ruseşti.

În luptele cu teroriştii din 1989, trupele lui Gorbaciov erau privite ca nişte trupe eliberatoare. N-au venit niciodată. Din contră... S-au mai depărtat un pic, prin repetatele declaraţii de independenţă ale republicilor sovietice. Au venit, în schimb, gangsterii ruşi şi zvonurile despre declaraţiile belicoase ale diverşilor generali uitaţi la marginea imperiului. Şi au mai fost şi, continuă încă, poveştile (unele adevărate, altele nu) despre oficialii români cu studii la Moscova şi cu grade în KGB.

Basarabia este acum relativ independentă, dar nu doreşte unirea, cealaltă parte de pămînt este în Ucraina, Doina lui Eminescu nu mai este interzisă, în confruntările sportive internaţionale nu ruşii ne fură meciurile... Şi totuşi, Rusia este acolo şi prin foarte multe canale se află şi aici. Dincolo de poveşti, de istoria popularizată şi de resentimente, sfera de influenţă a marii puteri slave ne determină existenţa ca naţiune şi, inevitabil, ca indivizi. Îndrăznesc să cred că experienţele nefericite ale României în contact cu Imperiul nu s-au încheiat şi mai cred că stagnarea noastră între cele două luntre care există şi după încheierea războiului rece ne duce inevitabil înapoi în braţele lungi ale urmaşilor lui Petru cel Mare. Deşi ne-am aflat în război cîteva secole cu turcii, deşi am avut sute de ani de relaţii încordate cu ungurii, ruşii au fost principalul inamic al poporului român. Impunerea comunismului şi întreruperea procesului normal de dezvoltare democratică este un rău infinit mai mare decît orice invazie otomană.

Cînd făceam armata, undeva în Dobrogea, ni s-a povestit că şanţurile de irigaţii pot fi considerate şi tranşee antitanc. Şi ni s-a mai spus, zîmbindu-se cu subînţeles, că toate sînt aşezate pentru a preîntîmpina o invazie din nord-est. Am convingerea că oamenii politici ai momentului trebuie să regîndească aceste şanţuri pe toată mărimea societăţii româneşti. Nu neapărat împotriva tancurilor... Invaziile moderne au o cu totul altă înfăţişare. Este suficient să citim cu mare atenţie numele principalilor investitori estici şi apoi numele partenerilor lor de afaceri autohtoni.

Bogdan TEODORESCU

O politică inteligentă faţă de Rusia

Cu circa o lună de zile în urmă (3-4 februarie) la München a avut loc o Conferinţă pe tema problematicii de securitate internaţională, la care reprezentantul rus, A. A. Kokoshin, a exprimat ultimul punct de vedere al Rusiei în această chestiune. Un discurs apăsat, un refuz clar al extinderii NATO, cu sofisme şi ameninţări; un text ce constituie, în fond, o presiune politică. Voi da mai multe citate, pentru că ne interesează, evident: *"... perspectiva ca Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia şi, în mod particular, Ţările Baltice să devină membre ale NATO amplifică provocarea occidentală la un nivel care nu poate genera decît reacţii negative, dacă nu dureroase, din partea societăţii ruse"*; *"Expansiunea NATO, care violează obligaţiile Occidentului de a nu extinde alianţa după disoluţia Pactului de la Varşovia şi consimţămîntul URSS privind unificarea Germaniei, ar putea submina în mod fundamental încrederea Rusiei în politica Vestului"*; *"În acelaşi timp, au existat şi alte modele de securitate în relaţiile dintre URSS şi ţările vecine, cum ar fi Austria şi Finlanda, care au devenit neutre după al doilea război mondial..."*. Regiunea care a rezultat după disoluţia Tratatului de la Varşovia *"contribuie, politic, la cauza stabilităţii militare în Europa... Este un pod care trebuie păstrat deschis"*.

Şi o să termin seria, cu acest ultim citat: *"Occidentul trebuie să înţeleagă că nu trebuie să împingă Rusia la răzbunare pentru pierderea războiului rece, căci efectele s-ar putea dovedi distructive pentru puternica, dar în acelaşi timp complicata şi, sub multe aspecte, vulnerabila civilizaţie modernă"*.

Cei cîţiva politicieni şi cele cîteva ziare din ţară la care au ajuns materiale privind politica Moscovei au incriminat cu vehemenţă pretenţia Rusiei de a decide ce se întîmplă în lume, în general, şi cine intră şi cine nu intră în NATO, în particular. L-am citat pe Kokoshin (enunţurile lui sînt interesante, desigur, pentru cititorii fără cunoştinţă de acest document), pentru a arăta că deseori Kremlinul oferă muniţii manifestării sentimentului antirusesc, care domină mentalitatea publică din România – şi care are ca fundal rănile teribile provocate, de-a lungul timpului, ţării de politica Rusiei şi, mai ales, prin ocuparea şi comunizarea României aproape o jumătate de veac. Şi totuşi, nu numai în ciuda, ci chiar în virtutea acestei situaţii, cred că avem nevoie, faţă de marea ţară de la Răsărit, de un comportament mai înţelegător şi mai raţional.

Mai întîi aş vrea să apăr ideea unei politici externe inteligente faţă de Rusia. În privinţa aceasta, noi nu ştim decît să condamnăm şi să ne agităm. *"Astăzi auzim vorbindu-se la Moscova, la fel ca altădată, acelaşi limbaj brutal, ca pe vremea războiului rece..."*; *"... numirea lui Primakov, exponent al războiului rece..."* este un exemplu semnificativ al unui *"adevărat reviriment al acţiunii politice, ca şi al politicii de cadre"* etc. Iată o intervenţie făcută de curînd în Camera Deputaţilor de un om politic atît de inteligent în viaţa lui privată, cum este Vasile Popovici. Ce să mai vorbesc de alte declaraţii...?

Dar ce vrem noi prin acţiunile noastre de politică externă faţă de Moscova? Să speriem Federaţia Rusă? Să o facem să plătească pentru atrocităţile Uniunii Sovietice? Să o convingem că va avea întotdeauna, în partea sa de Vest, un adversar care aşteaptă revanşa? Astfel de obiective sînt oricum iluzorii. Dar mai ales sînt iraţionale. Trebuie să ne gîndim la interesele Moscovei, pentru a ni le putea susţine pe ale noastre. Cu cît mai decent, cu atît mai simplu. De ce, în loc să vorbim despre *"exponentul războiului rece"* să nu spunem şi noi, cum face orice diplomaţie adevărată: *"să sperăm că numirea lui Primakov va păstra deschiderea internaţională a Rusiei..."*? Ce ne costă? Invers, ştiu ce pierdem. O Românie civilizată are motive să dorească o Federaţie Rusă democratică, o elită politică cooperantă. Capacitatea noastră de a fi ascultaţi de Rusia depinde de capacitatea noastră de a privi Rusia ca partener.

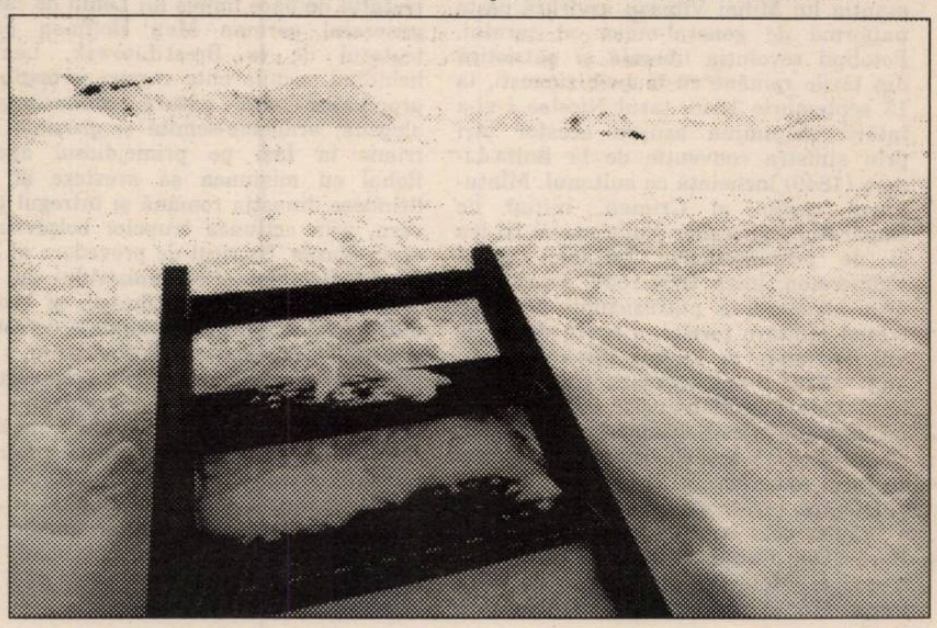

© C. Bumbuţ

A doua afirmaţie este o formă mai tare a celei dintîi: trebuie să ne reconciliem cu Rusia, aceasta nefiind decît o faţetă a nevoii mai generale de a ne reconcilia cu istoria.

A te reconcilia cu Rusia înseamnă, printre altele, a face diferenţa dintre leadership-ul rus (ţarii, clica bolşevică, Ziuganov ori Jirinovski) şi poporul rus; apoi, între Rusia concretă, care votează (aşa cum a făcut-o şi România concretă) cu comuniştii, care este dependentă de alcool, care pregăteşte, prin fiii ei, una din cele mai puternice mafii din lume etc., şi Rusia potenţială. Prin Rusia potenţială înţeleg milioanele de oameni care ar putea şi ar merita să trăiască mai liber, mai demn decît pot să o facă (ca şi noi) acum. Să le vrem binele şi să le urăm succes. "Civilizarea" Rusiei depinde de un imens număr de imponderabile – interne, externe. Să sperăm că timpul va juca rolul unui spirit bun. Alegaţiile privind incapacitatea poporului rus de a crea o democraţie sînt pe cît de lipsite de judecată, pe atît de lipsite de generoziate.

Un popor care priveşte la celelalte popoare cu înţelegere şi încredere are o conştiinţă interioară mai liniştită. El va vedea în vecinătatea cu alte ţări oportunităţile, nu ameninţarea. Iar istoria? Am citit de curînd cîteva rînduri ale sinologului Orville Schell, referitoare la China. *"Cît timp liderii ei nu vor înceta să caute răzbunarea pentru vechile suferinţe şi nu vor accepta faptul că nimeni altcineva decît ei înşişi sînt răspunzători de actuala situaţie, ziua în care vor putea lua în considerare problemele cu care se confruntă ţara lor va întîrzia să vină"*. Acelaşi lucru cred că este valabil şi pentru România, în raporturile ei cu Rusia, cu diferenţa că aici nu este vorba numai despre lideri, ci despre o covîrşitoare parte a populaţiei.

Gabriel ANDREESCU

Complexul românilor sinucigaşi

Ca să-i iubeşti pe Ruşi – îmi zice o voce a caritãţii – trebuie să-i absolvi de comunism: să înţelegi că bolşevismul a fost şi pentru ei, ca şi pentru alte popoare, o urgie a Istoriei, adică o pedeapsă a lui Dumnezeu.

Da, creştineşte, lucrurile se prezintă aşa. Dar cum să desparţi un popor de propria sa Istorie? Chiar recunoscînd că mulţi Ruşi n-au fost comunişti, că între ei s-a născut un Soljeniţîn, că sistemul lor politic între 1917 şi 1990 a fost un accident istoric, cum ai putea să iubeşti global un popor care a trăit cu această demonie în suflet, pînă la limita la care opresiunea de partid şi de stat a devenit o normalitate pentru întreaga societate?

De altfel, întrebarea justă e următoarea: a fost realmente comunismul un accident în Istoria Ruşilor? Oare sistemul sovietic a fost o simplă structură strivitoare de conştiinţe, impusă de sus, fără a găsi nici o corespondenţă în alcătuirea sufletească a poporului, fără a-i fi hrănit nişte aspiraţii mesianice vădite de-a lungul secolelor? Cum se explică, atunci, că astăzi comunismul e mai vioi în Rusia ca oriunde şi că el tinde din toate puterile să refacă fosta U.R.S.S.? Este oare de crezut că o nouă Uniune Sovietică nu va încerca, asemenea celei vechi, să întruchipeze "visul de aur al omenirii"?

Toate popoarele mari - insistă aceeaşi voce caritabilă - lasă urme sîngeroase în Istorie. Iubeşte-le, cu un pic de milă, măreţia, forţa, strălucirea, - virtuţile prin care arată că evenimentele istorice sînt paşii Domnului pe pămînt!

Da, privite de la distanţă, marile popoare par a fi aleşii Providenţei (agenţi care, de altfel, plătesc scump această alegere). Numai că, din imediata lor apropiere, popoarele mari, prin conducătorii lor - care toţi, fără excepţie, dau măsura de sus, cea cumplită, a omenescului - stîrnesc nu iubire, ci admiraţie şi teamă; nu milă, ci fascinaţie şi cutremur. Dar atributele care provoacă asemenea sentimente - *mirum, fascinans* şi *tremendum* - nu pot fi decît atributele lui Dumnezeu. Cei ce şi le aproprie uzurpă divinul şi nu pot trezi în noi decît oroarea. Unui Dumnezeu al iubirii i se poate răspunde prin iubire. Lor, însă, nu. Teama de marile popoare este cu atît mai mare cu cît este mai mică distanţa dintre noi şi ele. Prezenţa lor în vecinătate ne falsifică reacţiile firesti, încît chiar actele noastre de curaj îşi arată cealaltă faţă a lor, de laşitate. În ziua morţii lui Stalin mă aflam într-un orăşel din Munţii Apuseni. Era devreme, aşteptam să se deschidă magazinele. În aer se rostogoleau tunetele unui marş funebru, o voce bubuia din cînd în cînd: "A încetat să bată inima marelui Stalin, părintele popoarelor!" Atmosfera era suprasaturată de lacrimi oficiale. În faţa mea, pe celălalt trotuar, stătea un cetăţean de vîrstă mijlocie, care, fixîndu-mă insistent cu privirea, mi-a făcut de-o dată cu ochiul, jimbîndu-se. În clipa următoare - fiecare de frica celuilalt - am făcut amîndoi stînga-mprejur.

Dar sufletul rus pravoslavnic? Dar geniile lor artistice? Dar monumentele lor? Dar ameţitoarea atracţie a stepelor?

De cîte ori mă gîndesc la sufletul slav, lăcaş revelator al atîtor abisuri nebănuite, măsura mea latină se sperie. De cîte ori îmi imaginez imensele întinderi ale stepelor ruseşti, simt că biata Europă este doar o mică peninsulă a uriaşului continent asiatic. Ortodoxia lor, monumentele credinţei? Îmi amintesc două versuri din Ion Barbu: *La Moscova verde de-o mie / De turle: gol idol opac...* Iar deunăzi mi-a fost dat să aud următoarea povestire. Într-o duminecă, ţarul Ivan cel Groaznic iese din biserică şi se izbeşte de Vasili Blajenîi care se sprijinea de uşor. - "Ce faci, mă, aici? De ce nu ai fost în biserică?" se răsteşte ţarul mînios. - "Am fost", răspunde Vasili liniştit. - "Ba n-ai fost!", zice ţarul. - "Ba am fost!" - "Ba n-ai fost!" Atunci Vasili se supără: - "Ba tu n-ai fost: erai pe Dealul Vrăbiilor..." La care ţarul tace mîlc, pentru că, de fapt, în timpul slujbei, el fusese cu gîndul pe Dealul Vrăbiilor, unde vroia să-şi mai ridice un palat.

Singura realitate rusească în stare să mă convertească la iubire neţărmurită este arta acestor oameni bîntuiţi de nelinişti şi extaze de nedescris. M-am întrebat uneori dacă o asemenea artă nu răscumpără Istoria poporului care a creat-o. M-am întrebat în 1948, cînd împreună cu Ovidiu Cotruş, ascuns la mine în casă, citeam noaptea pe Gogol, pe Goncearov, pe Tolstoi, pe Cehov, în timp ce satul era terorizat de cîte un soldat beat al Armatei Roşii, care - încercînd să violeze o bătrînă ce se ascunsese într-un coteţ - era adus, legat fedeleş, de către săteni, pentru a fi predat autorităţilor militare.

Şi m-am întrebat mai tîrziu, cînd am aflat că în închisoare, acelaşi prieten al meu povestea - ajutat de memoria lui sălbatică - seară de seară, colegilor de celulă *Război şi Pace*: ritual la care, dincolo de uşa temniţei, asista şi paznicul: acelaşi paznic căruia, datorită interesului său emoţionant pentru povestea de iubire a Natașei Rostova şi a prinţului Andrei, toţi deţinuţii îi ziceau "Natașa".

Şi atunci? reia insistent vocea.

Atunci, îmi spun eu cu amărăciune, poate că blestemul nostru al Românilor este tocmai acela de a nu ne putea bucura pe deplin de adîncimea şi farmecul acestei arte ruseşti, atît de extraordinare şi de reprezentative pentru o parte a umanităţii, fără a vedea mereu, cu ochii holbaţi şi lucizi, pericolul permanent pe care-l înalţă în faţa noastră o Rusie, bîntuită de comunismul ei rezidual, care vrea, de pildă, acuma să ne împiedice a ne integra structurilor europene. În faţă artei ruse se ridică, parcă pentru a o dezminţi, politica rusească, aceeaşi de sute de ani. Cînd numele unui lider de partid extremist a ajuns să fie o insultă pentru orice politician (nici măcar C.V. Tudor nu acceptă să i se spună: "Eşti un Jirinovski!"), mai putem spera că este vorba, de data aceasta, de ceva trecător? Sau să ne facem iluzia că noii tovarăşi, îmburgheziţi şi dedaţi la ispitele unei societăţi de consum, nu vor mai vrea să fie exportatori de revoluţie?

Am impresia că un străvechi europotropism nu încetează de a se manifesta: tot ce se află *dincolo* de Nistru vrea să se instaleze *dincoace* de Nistru. Dar dincoace de Nistru sîntem noi. Să n-avem dreptul şi curajul de a spune răspicat acest lucru?

În aceste momente de cumpănă ale societăţii noastre, mă tem că rusofilia este un complex al unor Români sinucigaşi.

Ştefan Aug. DOINAŞ

După trei veacuri de rusofobie progresivă

Expansionismul impus prin Testamentul lui Petru cel Mare tuturor urmaşilor săi către toate punctele cardinale a procedat cu metodă, unul din principiile lui fiind acela de a folosi mijloace paşnice în cazul primelor popoare cucerite şi de a recurge la presiuni fioroase, frizînd genocidul, pe măsura consolidării cuceririi şi a înaintării către o altă cucerire. Aşa se explică atitudinea conciliantă adoptată iniţial de către ţarul Alexis Mihailovici faţă de poporul ucrainean, după ce, prin hotărîtorul tratat încheiat pe termen limitat cu Polonia la Andrusovo (1667), Rusia s-a extins pînă dincolo de Nipru şi a obţinut concursul excepţional al călărimii cazace. Acest tratat hotărîtor, prin care poporul ucrainean, lipsit pînă în zilele noastre şi de pătura conducătoare, şi de elite, şi de tradiţii naţionale şi politice, este similar tratatului perpetuu încheiat în anul 1475 de către sultanul cuceritor al Constantinopolului, Mehmet II Fetih (1451-1481), cu hanul tătarilor din Crimeea, Mengli Ghirai. Tratat în virtutea căruia sultanii au putut folosi vreme de trei veacuri primejdioasa şi rapida cavalerie tătară, pentru terorizarea ţărilor române, a Poloniei şi a altor adversari ai Porţii otomane.

A doua practică politică a imperialismului ţarist, mai cu seamă de la Testamentul lui Petru cel Mare (1725), a fost ispitirea păturilor conducătoare ale popoarelor care urmau să fie cucerite, cu mari avantaje personale, politice şi materiale, pentru a asculta de poruncile ţarilor. Această politică a fost practicată, cu succese alternative, faţă de Polonia, de Suedia, de ţările române şi de unele ţări germane protestante, ale cărora dinastii, conform indicaţiilor din Testamentul lui Petru cel Mare, s-au aliat cu dinastia Romanovilor. Tot în cadrul acestei politici de captare s-a ajuns la o strînsă alianţă secretă între Rusia şi fanarioţi, dragomani ai Porţii sau domnitori ai ţărilor române.

Conform preceptelor de mai sus, ţarii şi ţarinele au practicat iniţial o politică de captare a boierimii române şi a domnitorilor fanarioţi, mai cu seamă după ce, între anii 1792-1795, ca urmare a tratatului de pace de la Iaşi şi a celor de pe urmă două împărţiri ale Poloniei, ţarina Ecaterina a II-a şi-a împins graniţa pînă la Nistru. Ameninţat de Marea Armată a lui Napoleon în 1812, ţarul Alexandru I s-a folosit de jocul dublu al fanarioţilor pentru a anexa, *in extremis*, Basarabia românească, ţinut în care la acea dată nu se afla picior de rus. Pe măsură ce imperialismul rusesc a ajuns să depăşească graniţa Dunării şi să se implanteze, fie şi vremelnic, în Peninsula balcanică, românii socotiţi ca integraţi sub forma protectoratului în imperiul ţarist n-au mai fost ispitiţi decît cel mult cu avantajele acordate boierimii rusofile prin Regulamentul organic. Aceasta după ce al doilea prezident plenipotenţiar numit de ţarul Nicolae I în anul 1828 în ţările române, generalul Joltukin, îi ameninţa pe boieri că-i va înjuga ca pe vite la carele de proviant ale oştirii ţarului, iar pe ceilalţi români că le va lăsa numai ochii ca să plîngă. Captarea elitelor a continuat cu alegerea ca domnitor din porunca consulului-general al ţarului a domnitorului Gheorghe Bibescu (1843-1848), care şi-a inaugurat domnia la Mitropolie, înveşmîntat în mantia lui Mihai Viteazu azvîrlită peste uniforma de general-maior al ţarului. Potolind revoluţia liberală şi patriotică din ţările române cu trupele turceşti, la 13 septembrie 1848, ţarul Nicolae I şi-a întărit stăpînirea asupra acestor ţări prin sinistra convenţie de la Balta-Liman (1849) încheiată cu sultanul. Mîntuitorul război al Crimeii, iniţiat de Împăratul francezilor Napoleon al III-lea şi de prim-ministrul britanic, lordul Palmerston, între 1854-1856, a prilejuit, prin învederarea putreziciunii administraţiei militare ţariste, o epocă de 90 de ani de liniste în Europa dunăreană. În anul 1878, drept răsplată pentru sprijinul hotărîtor al trupelor române într-un moment în care Osman-Paşa era gata să nimicească trupele ruseşti, în frunte cu ţarul Alexandru al II-lea, între Plevna şi Dunăre, ţarul, călcîndu-şi cuvîntul, nea răpit cele trei judeţe din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad şi Ismail, retrocedate Moldovei la Congresul de la Paris (1856) la cererea Angliei şi a Austriei, pentru a îndepărta Rusia de Dunăre. În 1916, prim-ministrul rus Boris von Stürmer, determinat de ţarina Alexandra Feodorovna şi de călugărul Rasputin să încheie o pace separată cu cel de-al doilea Reich german, pe leşul ciopîrţit al României, a afectat să accepte toate condiţiile teritoriale şi militare solicitate de prim-ministrul Ion I.C.Brătianu, şi să încheie prin ministrul său plenipotenţiar la Bucureşti, Stanislaw Poklewski-Koziell, tratatul secret în numele Antantei de la 4/17 august 1916. Consecinţa a fost zdrobirea armatei române, prin totala nepăsare a comandamentului rusesc. Planul era ca Rusia să încheie pace separată cu Puterile centrale, anexînd Moldova, cedînd Dobrogea şi Cadrilaterul Bulgariei, Austriei Oltenia iar zona petroliferă Germaniei. Reacţia serviciilor secrete ale Antantei, reprezentate de un deputat de origine română din Duma imperială, Purischevici, a dus la demiterea lui Boris von Stürmer şi apoi la prăbuşirea ţarismului, condiţia *sine qua non* pentru intrarea Statelor Unite în război împotriva Germaniei. După a doua deştrămare a Testamentului lui Petru cel Mare, prin tratatul de pace impus lui Lenin de către generalul german Max Hoffman prin tratatul de la Brest-Litowsk, Lenin, lichidînd vechile elite varego-germane şi propulsînd altă pătură conducătoare alogenă, armeano-semită şi gruzină, l-a trimis la Iaşi pe primejdiosul agent Rohal cu misiunea să aresteze şi să lichideze dinastia română şi întregul guvern, prin acţiunea trupelor bolşevizate de la Socola. Spiritul de prevedere al lui Ion I.C.Brătianu şi al ministrului său de Interne Alecu Constantinescu, şi eroismul trupelor române comandate de către generalii Prezan şi Rasoviceanu, au izbutit să dezarmeze trupele bolşevizate, iar Rohal a fost predat marchizului de Belloy, şeful serviciilor secrete franceze, care l-a lichidat. Drept represalii, Lenin a dispus arestarea ministrului român de la Petrograd, Constantin Diamandi, şi confiscarea uriaşului tezaur public şi particular evacuat dintr-un calcul cu totul greşit şi parcimonios de la Iaşi la Moscova.

Politica cordonului sanitar a prilejuit douăzeci de ani de pace, în decursul cărora România a cunoscut o excepţională perioadă de libertate şi de prosperitate pînă la 10 februarie 1938. Pactul Ribbentrop-Molotov, încă în vigoare, a smuls din trupul României Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţei. Abandonată de biruitorii anglo-saxoni Moscovei, împreună cu toate ţările de după Cortina de fier, pe un soroc nedeterminat, la Teheran, la Londra, la Moscova, la Yalta şi la Potsdam, România a făcut spăimîntătoarea experienţă a comunismului rusesc.

Ce sentimente poate nutri faţă de veşnicul duşman de la Răsărit poporul român, care şi-a văzut ţara ciopîrţită, elitele supuse celui mai cumplit genocid thrasibullic din istoria întregii Europe satelite, şi prefăcută în cea mai bicisnică şi mai săracă ţară din Europa, din poziţia ei de ţară liberă şi prosperă, cum era înainte de cel de-al doilea război mondial?

Singura soluţie care se mai profilează la orizont este orientarea cu orice preţ spre Europa libertăţii şi a prosperităţii. În numele unui ideal pe care sfătosul istoric de neam domnesc, Radu R. Rosetti, l-a consemnat în titlul broşurii sale publicate sub auspiciile marelui om de stat Petre P.Carp, în anul 1915, la Iaşi: "NICI ÎNTR-UN CHIP CU RUSIA !"

"Împărăţia ta este atît de întinsă, încît urmaşilor tăi le va trebui mai mult de cîteva veacuri pentru a-i pune în valoare uriaşele bogăţii", i-a spus în cadrul întrevederii de la Munchengratz, în 1833, înţeleptul Împărat al Austriei Francisc I ţarului Nicolae I.

De ce oare, în loc să urmeze acest sfat înţelept, conducerea Rusiei eterne năzuieşte necontenit să-şi depăşească graniţele ca să facă cu orice preţ fericirea altor popoare?

Istoria, nepărtinitoare, va consemna adevărul că, întemeiată de un intelectual fanatic fără un pic de scrupule, Uniunea Sovietică s-a deştrămat atunci cînd la cîrma ei a ajuns un intelectual măcinat de un minimum de scrupule, Mihail Gorbaciov. Ce scrupule vor avea urmaşii lui?

Dan A. LĂZĂRESCU

Crima la ruşi şi nihiliştii fără frontiere

Într-unul din eseurile scrise în anii 1980, Alexandr Zinoviev povestea că mama sa a păstrat, până la sfîrşitul vieţii, portretul lui Stalin...între paginile Evangheliei. Incredibila alăturare, adăuga disidentul rus, era cu atît mai şocantă cu cît biata femeie trecuse "prin toate grozăviile colectivizării, războiului şi ale anilor de după război". Mama lui Zinoviev a murit în 1968, fără să ştie probabil de ce fiul său considera că gestul ei are totuşi o explicaţie banală: logicianul rus vorbea în acel eseu despre avantajele acordate de regimul sovietic unor oameni săraci, lipsiţi de orice speranţă într-o lume dominată de relaţii patriarhale, aceste avantaje fiind compensate ulterior prin susţinerea, de către aceşti inşi, a unui regim absolut odios.

Hélène-Carrère d'Encausse, devenită membră a Academiei Franceze datorită scrierilor sale despre fosta URSS, explica acum doi ani, într-un select seminar organizat la Ecole Normale Supérieure pe tema "Europes de l'Est", că salvarea actualei Rusii, moştenitoarea oficială a URSS, se va petrece doar atunci cînd generaţia lui Zinoviev şi cea imediat următoare (40-50 de ani) se vor petrece din viaţă. Justificarea oferită de doamna academician (devenită între timp şi deputat european) era şi mai simplă decît cea folosită de Zinoviev în eseul său: ea spunea, în esenţă, că Rusia de azi e bolnavă pentru că oamenii săi sînt cuprinşi de o maladie incurabilă, pe care doar moartea o poate face uitată. Unii din ruşii prezenţi la seminar au acceptat, iradiaţi ca de un suflu, justeţea academicei explicaţii.

Vladimir Volkoff, născut în Franţa într-o familie de ruşi albi, evocă într-una din cărţile sale, tipărite recent şi în româneşte, nu bătrînii Rusiei, ci pe o tînără sovietică ajunsă în vizită în Statele Unite şi care simplifică viaţa gazdelor sale într-un mod diabolic: neliniştite de soarta unor pisoi nou-născuţi care îi încurcau, gazdele tinerei îi cer acesteia o soluţie pentru a scăpa de ei. Femeiuşca nu stă prea mult pe gînduri şi îi striveşte cu fundul. Volkoff preia acest exemplu dintr-un roman al lui Krasnov pentru a argumenta că stilul de viaţă sovietic e lipsit de orice repere morale.

Cititorul se va întreba de ce oare am evocat bizarele exemple de mai sus şi judecăţile pe care nişte autori atît de stimabili precum cei citaţi le-au emis atunci cînd şi-au argumentat discursul despre ruşi sau despre Rusia. Ce legătură au, apoi, toate acestea cu Rusia şi Europa, cu România şi Rusia, cu România şi Europa?

Voi încerca să răspund la aceste întrebări spunînd mai întîi ce anume leagă cele trei exemple. Aşa cum poate observa oricine, în toate cele trei cazuri este vorba despre moarte: despre moartea unei biete femei, care reuşise să armonizeze Evanghelia şi recunoştinţa faţă de Stalin, despre moartea dorită, aşteptată a unei părţi din populaţia actualei Rusii, în fine, despre moartea unor animale sacrificate cu cruzime. Asemenea exemple nu sînt un accident în analizele, de tot felul, consacrate Rusiei ultimului secol, analize în care cel mai des întîlnit cuvînt este cu siguranţă tot "moarte". Sînt sigur, de asemenea, că orice cititor al lui Dostoievski e tentat, dînd peste exemplele de mai sus, să se întoarcă la textele marelui scriitor din secolul trecut pentru a descoperi, undeva între *Crimă şi pedeapsă* şi *Posedaţii,* date suplimentare despre momentul naşterii acelui misterios personaj botezat nihilist. Ce este, cine este nihilistul? După Michael Polanyi, nihilistul este insul care trece, aparent fără motiv, de la dezinteresul pentru viaţa în comun şi opţiunea pentru o viaţă retrasă, obscură şi terminată (împlinită?), precum cea a lui Raskolnikov, cu uciderea unei bătrîne, la o viaţă tot ascunsă, dar obsedată de politică, de schimbarea societăţii, o viaţă care e împlinită tot de moarte, de data aceasta, de una colectivă. Deşi nu l-a citit pe Dostoievski, zicînd, cum aflăm tot de la Volkoff, că nu are "timp de pierdut cu lucruri rău mirositoare, cu murdării reacţionare", Lenin şi-a pregătit conspiraţia exact aşa cum o făceau posedaţii. Ceea ce deosebeşte omul nou, în interiorul speciei umane, este nihilismul. Cu alte cuvinte, crima pusă la cale, moartea pregătită pentru ceilalţi, omorul aplicat rapid, în căutarea comodităţii ideologice.

Ruşii care apar în exemplele preluate din Zinoviev, Carrère d'Encausse şi Volkoff sînt toţi nişte nihilişti. Într-adevăr, cel care păstrează în Evanghelie portretul unui ucigaş nu e probabil gata să omoare în orice clipă: îi lipseşte un singur lucru, şi anume "poziţia oficială". Cel care crede că salvarea propriei naţii vine de la moartea unora din semenii săi e obsedat, cu siguranţă, de putere şi crede că ea i se cuvine, că îi este destinată: căci altfel nu se înţelege cum un asemenea ins nu realizează că el însuşi poate păţi teribilul accident. În fine, cel care vede în omor o tehnică de dobîndire a comodităţii va trece de la sufocarea pisoilor la sugrumarea oamenilor de îndată ce va urma cursurile de educaţie patriotică, pentru a descoperi nu inamicii unor amabile gazde, ci duşmanii naţiei.

Nu ştiu ce e astăzi omul rus, căci nu am văzut Rusia decît în imagini, inevitabil parţiale, de televiziune. Cîteva lucruri frapează totuşi în aceste imagini: peisajul oraşelor e acelaşi cu cel din România, inşii, îmbrăcaţi la fel, par a fi ieşit din aceeaşi casă, un aer comun îi leagă pe oamenii noi de acolo şi de aici. Ceea ce mă face să cred că asemănările ar putea fi mult mai mari e însă prezenţa, la noi, a unor comportamente justificate la fel ca în exemplele comentate mai sus. Nu ştiu cîţi din adoratorii de ieri ai lui Stalin îi păstrează portretul între paginile Sfintei Evanghelii; ştiu însă că nu e deloc o problemă să descoperi, la Bucureşti, inşi care şi-au descoperit pe baricade revoluţionare vocaţia religioasă şi care, ţinînd cu tot dinadinsul să probeze această vocaţie - nu la Biserică, ci în gazete şi pe străzi -, cer, fără ezitare, moartea adversarilor politici. Nu ştiu cîţi români cred că salvarea naţiei va veni de la moartea bătrînilor care au rezistat grozăviilor comuniste, dar văd că mai toată lumea vorbeşte de boala societăţii, de boala celorlalţi, desigur, şi că unii pregătesc reţete politice care prevăd suprimarea romilor sau "măcar" stigmatizarea lor ca duşmani ai românilor puri. Habar nu am cîţi români omoară pisoi în intimitatea familiei, dar e cert că unii din cei care îşi zic patrioţi cuprind între îndatoririle adevăratului cetăţean "lupta finală" împotriva maghiarilor. Toţi aceştia sînt nihilişti şi alcătuiesc cu ruşii pe care (uneori) îi detestă o Internaţională fără statut şi fără comisari politici.

Cred, de aceea, că Rusia este un pericol pentru Europa dacă e dominată de nihilişti. Ea e un pericol pentru România dacă aici guvernează tot nihiliştii, întrucît cruzimea şi atracţia pe care o exercită crimele nu se anulează la frontiere, ci dimpotrivă ele spulberă graniţele, mai devreme sau mai tîrziu, prin războaie. În fine, România e un pericol pentru Europa dacă, dorind să inventeze nihilisme originale, ea nu va abandona experienţe de felul celei de la Tîrgu Mureş din 1990 sau de felul linşajelor recente ale romilor.

Cristian PREDA

În edituri...

Batălia pentru ruşi...

Am făcut o incursiune la trei edituri bucureştene, întrebînd ce mai e nou în privinţa autorilor ruşi, clasici şi, mai ales, contemporani. În ce măsură se publică operele lor, cum sînt sau cum pot fi cuprinşi în programele editoriale, cît de mare e cererea de pe piaţa românească. A devenit cumva cititorul român, rusofob?

Concurenţă şi secrete

La **R.A.O.**, am aflat de la Ondine Dascăliţa (redactor-şef) că reeditările după Dostoievski (**Crimă şi Pedeapsă** şi **Demonii**) au avut un succes teribil. Urmează în consecinţă să apară şi alte titluri mari ale aceluiaşi autor. În colecţia destinată clasicilor, RAO a mai publicat Turgheniev, Gogol şi Goncearov, toate reeditări revizuite şi recorectate. S-a constatat că textele n-au fost, în general, cenzurate în ediţiile apărute înainte de '89. Din zece titluri apărute în această colecţie cinci aparţin clasicilor ruşi.

În privinţa literaturii contemporane, RAO a antamat deja numele cîtorva scriitori de la care a căutat să obţină copyright-urile. Printre ei, Viktor Ierofeiev şi Vasili Popov. Este cîntărită şi ideea publicării unor cărţi ruseşti non-ficţiune. Există şi intenţia de extindere către literatura rusă a secolului XX. Titluri şi autori deja binecunoscuţi vor apărea în colecţia "Opere XX". Editorii preferă totuşi să nu rostească nume, de teama concurenţei, care le-ar putea fura ideile. Chiar şi numai această afirmaţie ar putea spune totul despre cererea de pe piaţă. Părerea celor de la RAO este că nici nu poate fi vorba de vreo reţinere a cititorilor în privinţa literaturii ruseşti ci, cel mult, o mefienţă în faţa unor nume noi, lucru absolut normal.

La **Univers**, Denisa Comănescu (redactor-şef) face observaţia că după '90, interesul pentru autorii ruşi a scăzut considerabil, el revenind abia după 1994. Explicaţia scăderii ar consta în faptul că în acea perioadă s-au făcut enorm de multe traduceri din literatura americană, reeditări din spaţiul englez şi s-au publicat cărţi ce nu puteau fi editate în trecut, încercîndu-se să se umple anumite goluri. Cu timpul însă, segmentele de cititori par a fi devenit mai stabile pe piaţa cărţii. *Univers* a început publicarea lui Mihail Bulgakov, cu **Maestrul şi Margareta** în 1995 şi cu **Garda Albă**, la sfîrşitul lunii martie, anul acesta. În colecţia **Romanului secolului XX** urmează să mai apară **O zi mai lungă decît veacul** de Cinchiz Aitmatov şi **Casa Puşkin** a lui Andrei Bitov, un titlu deja binecunoscut (cartea a fost tradusă în 20 de limbi), la lansarea căreia va fi prezent şi autorul. Pornind de la **Casa Puşkin**, Univers va iniţia chiar o serie de opere ale autorilor ruşi contemporani, în coeditare cu Editura Fundaţiei Culturale Române. Cheltuielile împărţite la două edituri vor da posibilitatea scoaterii unor tiraje mai mari. Anul viitor, surpriză, va apărea şi **Arhipelagul Gulag** al lui Alexandr Soljeniţîn, cu toate cele trei volume. În acelaşi timp, editura continuă publicarea operelor lui Cehov, la un interval de unul sau doi ani. Mai există în pregătire şi alte titluri ale unor autori contemporani dar, din acelaşi motiv invocat şi de cei de la RAO, editorii nu vor să le deconspire. Bătălia pentru ruşi... Nu este însă o regulă ca orice carte sau autor rus să se vîndă bine. De pildă, chiar **Anna Karenina** apărută la Univers a mers foarte greu. Nereuşita îşi are cauza probabilă în preţul mare al celor două volume şi într-o copertă neinspirată. În schimb, **Maestrul şi Margareta** s-a vîndut peste aşteptări de bine.

Arta şi disidenţa

În continuare, voi rezuma cîteva dintre ideile Doinei Uricariu, care conduce editura **Du Style**, idei legate de perspectivele şi obstacolele care-i apar, la ora actuală, unui editor ce intenţionează să publice autori ruşi.

● În domeniul cărţilor, România, care a avut totdeauna un echilibru în selectarea valorilor europene, n-a fost tributară unei ostilităţi faţă de Rusia. Înainte de război pot fi date drept exemplu conferinţele Kriterion-ului, unde erau mereu prezentaţi şi marii scriitori ruşi, iar în perioada comunistă, valorile ruse şi sovietice erau preţuite, beneficiind şi de avantajul că treceau mai uşor la cenzură.

● Astăzi se observă că pentru autori de tipul Soljeniţîn, copyright-urile trebuie luate, de regulă, de la editura elveţiană L'Age D'Homme, condusă de Constantin Dimitrievici care, fugit din est, a avut intuiţia a ceea ce va reprezenta la un moment dat documentul despre totalitarism: jurnalul, spovedania, memoriile unor scriitori sau ale unor oameni simpli. Dimitrievici a avut un rol excepţional în lansarea unor valori de acest tip din spaţiul est european. Asta, în vreme ce editurile franceze, tributare influenţei stîngii marxiste, acceptau cu greu realitatea din Rusia sovietică, oprindu-se la autori precum Turgheniev sau Dostoievski.

● În altă ordine de idei, Doina Uricariu consideră că acum e cazul să fie depăşită optica potrivit căreia un scriitor e bun numai fiindcă a fost disident. Lucrul acesta trebuie menţionat într-un comentariu critic, dar nu constituie neapărat un criteriu artistic.

● Rusia de astăzi poate oferi enorm de mult unui editor. Există o mulţime de manuscrise şi mărturii, există performanţe deosebite în toate domeniile, există experienţe religioase extraordinare în acest spaţiu, există tratate de specialitate extrem de interesante, scrise de oameni ale căror simţuri s-au ascuţit, poate tocmai datorită condiţiilor vitrege în care au lucrat. Toate acestea trebuie scoase la lumină şi selectate. Părerea editoarei este că nici douăzeci de edituri reunite, cu programe pentru toate domeniile, n-ar putea duce lucrurile la bun sfîrşit şi nu îi este frică de concurenţă.

● Căutarea manuscriselor e foarte dificilă şi cine s-ar adresa editurilor de stat sau Ministerului Culturii de la Moscova, n-ar afla mai nimic. Ar ajunge iarăşi şi iarăşi la Şukşin şi Bulgakov. E necesară o cercetare de teren şi un fler special. Manuscrisele care au răzbătut pînă acum sînt doar vîrful ice-bergului.

● Chiar şi în cazul scriitorilor clasici sînt necesare retraduceri şi revizuiri. Şi aici se pot înregistra unele schimbări de optică, şi foarte importante.

● Mulţi editori n-au intuit ceea ce le poate oferi spaţiul rus, cramponîndu-se de o aşa numită modă americană şi de lucruri depărtate de sensibilitatea noastră naturală (exagerînd de pildă cu literatura S.F.).

● Dintr-o asemenea perspectivă, furturile de autori şi idei de editare nu pot fi o problemă. Problema e ducerea la capăt a întreprinderii respective. În România există însă un mimetism editorial exagerat cauzat de inexperienţă şi non-profesionalism.

● **Du Style**, cu întregul grup editorial din care face parte, va perfecta unele contracte la tîrgul de carte de la Budapesta, după care va putea face publice nume de autori ce vor fi editaţi. Se va merge pe ideea exclusivităţii drepturilor de autor, pentru a se evita riscul ca acelaşi nume să mai fie editat de altcineva, în mod neprofesionist. Există, susţine Doina Uricariu, edituri care pur şi simplu "ucid" autorii. În asemenea cazuri, pentru a face o întreprindere serioasă trebuie recuperat şi eşecul înregistrat anterior de alţii. Pînă acum, astfel de eşecuri s-au produs în special cu autorii români, dar au păţit-o şi cîţiva ruşi.

Andrei MANOLESCU

"Limba rusă mi s-a părut, atît cît am putut s-o învăţ singur, una extraordinară... Totul mi se părea remarcabil şi impunător în limba rusă... Nedeterminarea ei bună... mă făcea să simt infinitatea de care vorbea, cred, Gogol, în «Suflete moarte», descriind o troikă ce înaintează în nesfîrşitul zăpezilor".

Constantin NOICA,
Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru (1965)

„Chestiunea rusă" la Pufeşti

Ivan Turbincă e om cu harţag la chef, bun la inimă, milostiv, chiar şi cînd are doar două carboave. Dăruindu-le lui Dumnezeu, îi cere ca răsplată doar binecuvîntarea turbincii. După ce-l scapă de draci, cu *paşol na turbinca, ciorti*, boierul îi urează călătorie sprîncenată, *dacă rămîneai, îmi erai ca un frate; iar de nu, îmi eşti ca doi*, dar nu pentru că era rus. Boierul nostru era cam hapsîn, asta e tot. Ivan găseşte iadul mai *haraşo* decît raiul. Pe bună dreptate. Iadul oferea din belşug tabacioc, votchi, femei şi lăutari. După ce-a dat peste cap iadul cu cazaciocul şi cu guleaiurile lui, ca să fie scos de acolo a fost nevoie de şiretenia lui Scaraoţchi în persoană. Sub semnul întrebării rămîne chestia cu *dacă-i dai nas lui Ivan*... Nu mai mult de atîta era şi rusofobia ţăranilor din comuna Pufeşti.

Mai tîrziu, războiul se terminase de cîţiva anişori, după somnul cel bun de duminică după-amiază, uncheşul care-mi era bunic se aduna cu alţi unchieşi din contingentul lui pe pajiştea de sub pruni, unde nu era nici umbră şi nici soare. Toţi în cămăşoaie şi izmene de tort înălbit. Tăifăsuiau de-ale lor, angarale, percepţie, foncierea. Într-un tîrziu ajungeau la întîmplarea vieţii lor, războiul de la Mărăşeşti. Nu se mai săturau să se minuneze cum îi bătuseră... numai în izmene, pe nemţi, semn clar că erau nişte proşti nemţii.

Ajungeau, cu fereală, la comunism. La colhoz, mai ales. Colhozul era ceva rusesc. Că o să li se ia pămîntul, mai treacă-meargă, "iau pe mă-sa, cum dracul să ia pămîntul de-aici?" Pricina era mîncatul la cazan şi mai ales femeile la comun. Cum, adică? Muierile lor la comun? Că muierile lor erau nişte băbuţe ştirbe, nu se punea la socoteală. Clar era că treaba asta, colhozul, era ceva de la ruşi. Antihrist era pe aproape, venea sfîrşitul lumii.

Mai erau şi alte poveşti. Era povestea cu noaptea în care un apucat din sat a început a zbiera: *Vin ruşii, vin ruşii!* Se ştia că vor veni, de vreo două zile bune se auzea bubuit de tunuri spre Siret, în sus. Au şi venit şi şi-au găsit pe mă-sa în comuna Pufeşti. Tot ce se putea căra şi ascunde, porumb, grîu, vite, cai şi porci, fusese cărat şi ascuns într-o singură noapte. Au venit şi ruşii, dar n-au stat mult. Se grăbeau spre Berlin. S-au îmbătat ca nişte ruşi, umblau după muieri, căutau ceasuri, ceasuri nu prea erau, pendula noastră, care de ani de zile arăta ora 7, fusese ascunsă în fîn şi n-au găsit-o. În pod, însă, au găsit haina de piele şi cizmele Birger ale tatei. Le-au luat, deşi mama bocea ca după mort. Abia dacă a potolit-o tata, el ştia că ăia trag cînd se enervează. Dă-le ciorilor de cizme, om lua altele, n-a mai luat. A scăpat cu bine şi sora mamei, care era *barişna*, domnişoară adică. Ori de cîte ori apăreau ruşii sau eram în pericol să apară, mama i-l punea în braţe pe fratele meu, care era sugar. Ruşii se luau de muieri, dar nu şi de mame, erau sentimentali. Înainte de a pleca, au izbutit să dea foc unui depozit de muniţie rămas de la nemţi. O santinelă beată a aruncat un muc de ţigară drept pe praful de puşcă aflat din belşug pe jos. Ţăranii furaseră săculeţii, o pînză nemţească nemaivăzută. Depozitul a ars vreo două zile, cît am stat şi noi ascunşi prin pivniţe. Schijele au trecut prin şindrilele caselor, vreo trei sau patru au şi ars pînă în temelii. După care s-au dus. Mai rusofobi n-am devenit, ne-a rămas spaima de colhoz. Era ceva rusesc.

Anii au trecut, am devenit pionier, am visat ca nebunul la tabăra din Artec, fără să ştiu că pentru a ajunge acolo trebuia să fii tare-n tată. M-am ostenit desenîndu-l pe Stalin. Stalin era pe "Scînteia" pusă de mama pe peretele de deasupra sobei ca să nu-l stropească atunci cînd fierbea mămăliga. Cu timpul, spre uimirea tuturor, îl desenam atît de bine, că toată şcoală se mîndrea cu mine, unul din cele mai izbutite desene a şi fost pus la gazeta de perete. A stat acolo pînă la prima inspecţie. Inspectorul l-a văzut, a dat din cap, dar n-a fost prea convins de talentul meu, a vorbit cu învăţătoarea, învăţătoarea a vorbit cu mama, mama mi-a zis să nu mai desenez. De altfel, şi "Scînteia" a fost luată de pe perete, Stalin era atît de stropit cu terci! Oricum, într-o dimineaţă a venit la noi cu noaptea-n cap moş Stroe şi l-a anunţat că a murit porcul. Tata a spus "măi nene nu vorbi aşa, că te aud copiii ăştia", eu ştiam despre cine e vorba, dar n-am spus la şcoală, şi cînd a fost cu înmormîntarea am şi plîns puţin, am plîns cu toată şcoala la moartea tătucului.

Într-un tîrziu, în sat la noi a venit o ţărancă de peste deal, o femeie care fusese în măreaţa Uniunea Sovietică, să ne povestească cum e în Rusia cu colhozurile, cu recoltele obţinute pe ogoarele înfrăţite şi de pe pămînturile lor deşelenite. Ţăranii s-au minunat, dar unul n-a pus o întrebare, nici despre mîncatul la *cazan*, nici despre *muierile la comun*. M-am *găsit eu*, deşteptul satului. Am întrebat-o dacă acolo, în măreaţa Uniune, vacile nu se mulg electric, cum citisem eu în "Veac Nou" şi în "URSS azi". Ea s-a înroşit, s-a bîlbîit, ţăranii s-au hlizit de asemenea prostie, şi-au dat coate, o proastă, vezi bine, era clar că nu văzuse trăsnaia aceea, învăţătoarea iar a vorbit cu mama să nu mai pun întrebări tîmpite.

În clasa a patra, am început să învăţ limba rusă. De peste deal, de la Păuneşti, sat care se mîndrea cu faptul că la ei n-au intrat ruşii şi, oricum, care a intrat n-a mai ieşit, moş Sofronie m-a rugat să spun ceva în ruseşte. M-am lăsat mult rugat pînă am spus *maia sabaca* şi *spasiba*. A fost mulţumit şi i-a spus mamei să învăţ bine limba rusă, asta se cere acum, e de viitor. Am şi învăţat vreo zece ani limba rusă, am dat examene, le-am şi luat, şi iată că nu ştiu deloc limba rusă. Şi ca mine sînt şi alţii, cu sutele de mii. Să fie de vină doar rusofobia noastră latentă? Rezistenţa la invadator şi la ce ne propunea, ce ne dădea şi ce ne lua el? Numai Dumnezeu ştie. Cunoscînd alfabetul rusesc, ceva mai tîrziu, am citit în originalul moldovenesc o carte de Ion Druţă. Cu atîta m-am ales. O limbă în plus înseamnă un ochi în plus, a spus cineva. Ochiul în plus îmi lipseşte. Acum îmi pare rău că nu vorbesc limba rusă. Cam la atîta s-ar rezuma rusofobia mea.

N.C. MUNTEANU

Despre ruşi, numai de bine

Adeseori, expansionismul rusesc s-a caracterizat prin ferocitate, asimilînd forţat diferite culturi, încercînd impunerea unei aşazise "civilizaţii sovietice". Dincolo de previzibilul eşec al primei formule, a existat însă şi un altfel de expansionism, temperat, fără pretenţii de hegemonie, pus sub beneficul semn al religiei.

Rusia numără cîteva lăcaşuri de cult în afara hotarelor sale a căror istorie rămîne, de cele mai multe ori, necunoscută. De cîte ori am trecut prin faţa Bisericii Ruse fără a ne întreba de fapt ce reprezintă şi cine sînt cei care o frecventează? Controversata noastră capitală nu face însă excepţie de la regulă: în mai multe oraşe europene există cîte un vestigiu al ortodoxiei în impunătoarea şi paradoxala sa variantă rusă: Florenţa, San Remo, Paris, Nisa etc. Singură, cea din Nisa a fost înălţată la rang de catedrală de către Sf. Sinod, chiar de la inaugurare, în 1912.

Se ridică, firesc, întrebarea: de ce tocmai aici? Pentru a da un răspuns se cuvine să revenim la istoria acestor locuri. Ca recunoştinţă pentru prietenia şi ajutorul arătat cauzei sale, regele Sardiniei încredinţează, la jumătatea secolului trecut, portul Villefranche, Rusiei. Marinarii ruşi, pentru botezuri, nunţi sau înmormîntări erau nevoiţi să meargă la Marsilia, unde exista o biserică grecească de rit ortodox (marinarii greci, se ştie, aveau un deziderat: în fiecare port, un joc de zaruri şi o biserică ortodoxă), călătorie dificilă, pe mare sau cu diligenţa, drumul de fier fiind practic inexistent în acea perioadă.

Din 1856 în 1860, împărăteasa Alexandra Feodorovna, văduva ţarului Nicolae I, petrece două sejururi prelungite la Nisa (modest oraş italian cu 40000 de locuitori), în speranţa că tuberculoza îi va fi vindecată de climatul mediteranean. Numeroase familii nobiliare îi urmează exemplul, datorită faptului că oraşul poseda suficiente *villa* (vaste parcuri din care făceau parte mai multe locuinţe). Din aceste motive, în 1859 este construită o primă biserică rusă (cea de pe Rue Longchamp). Acest stabiliment avea să găzduiască la puţin timp după înfiinţare, în 1865, funeraliile prinţului moştenitor, ţareviciul Nicolai Alexandrovici, în vîrstă de numai 20 de ani, mort în braţele tatălui său Alexandru al II-lea, venit de la Sankt Petersburg într-un timp record pentru acea vreme, şi a logodnicei sale, principesa Dagmar a Danemarcei. Monumentul său funerar nu se găseşte însă la Nisa, fiind transferat în Rusia cu fregata "Alexandr Nevski", mîndria marinei imperiale. Municipalitatea a acordat imediat numele de Boulevard du Tsarévitch străzii celei mai apropiate de biserică, nume perpetuat pînă în zilele noastre. Icoana care s-a aflat la căpătîiul tînărului a fost aşezată pe frontonul bisericii de pe Rue Longchamp însă aceasta, cu timpul, a suferit alterările căldurii intense a soarelui, specifică regiunii. Transferată în noua catedrală, din mai 1945, icoana îşi pierde, treptat şi inexplicabil, petele negricioase ce o acoperă, devenind obiect de veneraţie, semn al unei inexplicate epifanii.

Spaţiul bisericii devine în scurt timp insuficient. Ideea construirii unui nou lăcaş apărînd, lipsea binecuvîntarea (şi, bineînţeles, aprobarea fondurilor) imperială. În 1896, împărăteasa Maria Feodorovna (de fapt, una şi aceeaşi persoană cu principesa Dagmar) îşi petrece iarna la Cap d'Ail, atrasă de prezenţa la Nisa a principesei de Walles, nora reginei Victoria. Parohul Serghei Lubinov, confesorul împărătesei, formulează oficial propunerea construirii unei noi biserici. În 1900, Nicolae al II-lea acceptă să patroneze Comisia creată cu acest scop, al cărei preşedinte era prinţul Gheorghi Romanovski, duce de Leuchtemberg (nepot, prin mamă, al împăratului Nicolae I şi, prin tată, al prinţului Eugeniu de Beauharnais). Lucrările au fost încredinţate celebrului arhitect Preobrajensky. Concepţia generală a fost dominată iniţial de imitarea stilului catedralei din Iaroslav, ridicată în epoca lui Petru cel Mare: o cupolă centrală, înconjurată de patru alte mici cupole. Originalitatea a avut însă rolul ei: Preobrajensky, renunţînd la clasicele tonuri închise, adaptate culorii sumbre a cerului din nordul Rusiei, a ales trei culori: maro pentru dalajul cărămizilor, turcoaz pentru poleiala turnurilor, gri deschis pentru partea de marmoră a exteriorului.

© C. Bumbuţ

Construirea catedralei începe efectiv la 25 aprilie 1903, aniversarea decesului prinţului Nicolai. Lucrările riscau să fie abandonate, din cauza lipsei de fonduri, dacă împăratul însuşi nu avea să autorizeze, cu largheţe, prelevarea de ruble din bugetul cancelariei sale private. Datorită specificului climateric a fost nevoie de mai multe încercări cu eşantioane de cărămizi, aduse din uzine franceze, germane şi elveţiene. În final, doar produsele unei mici unităţi de producţie renane au rezistat. Cupolele şi clopotul au fost comandate în parte la Florenţa, în parte la Blois. Cele şase cruci masive din aur ce domină turlele au fost executate la Pistoia, în regiunea toscană.

La 18 decembrie 1912 are loc inaugurarea oficială a catedralei.

Cam aceasta ar fi, în linii mari, istoria catedralei şi a bisericii ruse din Nisa, pînă la Revoluţia din octombrie 1917; ulterior, subsidiile au încetat, numărul enoriaşilor a crescut datorită refugiaţilor "albi". Rolul lor a fost, într-un anumit fel, benefic pentru înfiinţarea unei biblioteci proprii a parohiei, dotată cu vechi manuscrise. În prezent, catedrala a devenit locul de întîlnire a ortodocşilor de toate naţionalităţile, "monopolul" rusesc fiind treptat îndepărtat. Chiar şi minoritarii copţi din Etiopia, de rit ortodox, se adună aici la slujbe. Interesant e că intrarea este liberă pentru ortodocşi (prezumîndu-se că nu vin în scop turistic) şi cu taxă, pentru cei de altă religie, inclusiv catolici sau protestanţi.

Bisericile ruse rămîn izolate mărturii ale unei epoci în care cuvîntul "sovietic" avea cel mult o valoare peiorativă sau probabilistică. Reversul medaliei, închiderea lăcaşurilor de cult şi batjocura faţă de cler, a dominat, din păcate, secolul. Rămîne ca slujitorii bisericilor ruse să se roage, dacă nu pentru venirea preoţilor, măcar pentru îndepărtarea anvelopelor de camion lăsate de compatrioţii lor într-o cu mult mai modestă biserică, în Basarabia, undeva pe malul Nistrului...

Radu CARP
Nisa

"RELIGIA BOICOTEAZĂ CREDINŢA"

Nemaicunoscînd, în materie de experienţă religioasă, decît neliniştile erudiţiei, modernii cîntăresc Absolutul, îi studiază varietăţile şi îşi rezervă fiorul pentru mituri – vertijuri potrivite unor conştiinţe de istorici. Încetînd să se roage, întreprind critica rugăciunii. Nu mai întîlnim exclamaţii; doar teorii. Religia boicotează credinţa. Altădată, cu iubire sau cu ură, oamenii se aventurau în Dumnezeu, care, din Nimic inepuizabil ce era, nu mai e astăzi – spre marea disperare a misticilor şi ateilor – decît o problemă.

E.M. CIORAN, ***Silogismele amărăciunii***

Apologii ale religiei

Una din problemele societăţii româneşti e, în perioada actuală, reinserţia religiei în spaţiul public. Între altele, ea se pune, concret, întregii populaţii prin intermediul educaţiei religioase, devenită obligatorie în cursul primar şi facultativă pentru anii şcolari următori.

Enunţul lui Cioran e poate prea "elevat" şi prea "tehnic" pentru a inaugura referirea la o chestiune atît de concretă, la o situaţie aparent mai complexă în pragmatismul ei imediat decît în implicaţiile privind fondul şi specificitatea unei *experienţe* spirituale. Vom reţine, totuşi, de aici disjuncţia între credinţă şi religie, între demersul aventuros, nemijlocit, pasionat *în* subiectul însuşi al credinţei şi "problematizarea" lui la nivelul unor discipline ale religiei. Şi, mai larg, la nivelul funcţionării sociale a religiei. Vom reţine iarăşi înclinaţia modernă de a trata domeniul religios cu o "conştiinţă de istoric": adică, la nivelul analiştilor dar şi al celor interesaţi, ca ingredient în reţeta mentală şi identitară a unei epoci, ca valoare "în istorie" şi "pentru istorie". Sînt distincţii potrivit de luat în seamă în momentul de faţă.

Numărul din 6-12 martie 1996 al revistei *22* a publicat o dezbatere cu tema: *"Religia în şcoală: pro şi contra"*, preluată dintr-o emisiune a postului TELE 7 abc. Invitaţi: d-nii Mihai Şora şi Teodor Baconsky. Ca unul dintre moderatori, d-l Andrei Cornea a inventariat, în debutul discuţiei, principalele motivaţii oferite de cititorii revistei care susţin această decizie. E vorba despre ortodocşi şi lista argumentelor lor ar fi următoarea. Religia e o materie ca oricare alta, utilă fiindcă prezintă cunoştinţe importante (o declaraţie neutralizantă pe care am auzit-o şi de la profesorii-diriginţi ai copiilor mei, doritori să convingă părinţii de utilitatea acestei materii "stranii"). Un argument politic: religia apare drept contraponderea comunismului. Unul de tip etic, cel mai invocat se pare: religia poate fundamenta o morală, ca atare predarea ei va asigura creşterea nivelului moral în societate. În fine, un argument de ordin naţional: neatenţia la credinţa cu ajutorul căreia poporul român a traversat vicisitudinile istoriei, uitarea ei sau abandonarea în voia unor opţiuni individuale ar duce la deznaţionalizare.

E limpede că argumentaţia aceasta gravitează în jurul unei deconcertante absenţe: credinţa creştină însăşi, în datele ei specifice. Sau pur şi simplu credinţa – ca posibilitate de "comerţ" şi contact cu o realitate supramundană. Nu apetitul şi nici măcar interesul pentru cunoaşterea unei asemenea doctrine şi experienţe se invocă aici, ci *efectele* religiei, manifestările ei secunde: raţiuni de ordin identitar, ideologic, cultural şi moral.

Ultima ar putea fi considerată drept cea mai afină cu subiectul în cauză. Numai că morala creştină nu ţine – în specificitatea ei – de o moralitate comportamentală, civică ("a face bine") şi nici măcar, aş zice, de una intrinsecă, intenţională ("a fi bun") – pentru a relua distincţia făcută de dl. Mihai Şora în cursul întîlnirii. În îndemnul paradoxal "iubeşte pe duşmanul tău", Augustin nu vedea nici filantropie, nici definiţia "radicală" a *ethosului* uman, ci şansa de a experimenta ceva din "substanţa" Treimii înseşi – care e iubirea.

Sînt exigenţele unei morale care depăşesc în fond posibilităţile umane, le contrariază, le dislocă din orice posibil spaţiu social ori individual de realizare. Invitat să funcţioneze dincolo de limitele proprii, omul e pus în situaţia de a conlucra – în perimetrul acesta – cu un partener de alt ordin. "Rugaţi-vă neîncetat" (I Tes. 5, 17) a declanşat, pentru *Pelerinul rus*, o interogaţie plină de stupoare: cum ţi se poate cere să practici ceva imposibil? Peregrinarea lui va debuta tocmai din dorinţa de a încerca să onoreze această imposibilă exigenţă. "Virtuţile", atît de masiv tratate în creştinism, nu sînt altceva decît capacităţi *dinamice*, capacităţi de parcurs ale unei căi fără capăt, capacităţi de *aventură în Dumnezeu*.

Nu pretind, evident, că religia creştină e înţeleasă curent şi e destinată exclusiv unor asemenea cote pretenţioase şi intense; însă ceva din *stranietatea* ei faţă de lume, ceva din tensiunea care o instituie ca vehicul spre Absolut trebuie să rămînă foarte viu în centrul conştiinţei, fiindcă altfel ea ar înceta pur şi simplu să onoreze definiţia de *religio*, de *legătură actualizabilă* cu celelalte lumi şi cu dincolo-de-lume.

Inadecvarea primei apologii la obiectul ei se poate explica, desigur, prin hiatus-ul violent, impus de comunism, în ce priveşte difuzarea publică a religiei. Pentru populaţie, în straturile sale largi, religia a putut deveni un teritoriu combătut, ignorat sau perceput prin marginile lui; prezenţa sa în şcoală ar oferi, în principiu, şansa unei refamiliarizări cu conţinutul ei.

Însă şi înainte de comunism, şi chiar în afara atitudinilor extremiste, religia a fost invocată, în spaţiul public, ca o valoare preponderent indentitară: "Ortodoxia trebuie să fie lege românească tradiţională", spunea N. Iorga în 1940. Conferinţa sa despre *Concepţia românească a ortodoxiei* nu are ca subiect ortodoxia abordată cu datele specifice românilor, ci utilizarea ei drept componentă a definiţiei naţiunii şi forţă a progresului ei istoric: "Ortodoxia pentru această naţie, iar nu această naţie pentru ortodoxie", spunea el. Acesta a fost, în fond – în România modernă – unul din canalele privilegiate de aderenţă la religie. Un participant la reuniunile "Rugului aprins", doctorul Nicolau vorbea, într-un interviu din pagina creştină a *României libere* (27 ian. 1996), despre orientarea religioasă a studenţilor în anii '45-'48: "Noi, tineretul de atunci, nu eram structuraţi decît pe linie naţionalistă, deci creştină şi anticomunistă"*.

Pentru acest martor, ca şi pentru opinia generală, comunismul a constituit o epocă de mutilare ateizantă. E, mai presus de orice îndoială, adevărat. Anii '45-'60 au fost ani de masive încarcerări, de experienţe extrem de dure şi nu putem avea decît o profundă reverenţă pentru cei care le-au parcurs. Însă tocmai această criză i-a făcut pe unii să aibă întîlnirea esenţială sau experienţa acută a credinţei lor. A mai existat şi un alt beneficiu: obligînd preocuparea religioasă să părăsească spaţiul public, comunismul a creat, involuntar, terenul şi răgazul unor opţiuni religioase, aş zice, directe, nemotivate identitar, social ori moral. În medii restrînse şi neoficiale (familie, biserici, cercuri amicale sau, accidental, chiar în marginea unor instituţii de cultură), ele s-au putut menţine şi perpetua fără a avea obsesia reprezentativităţii ori utilităţii sociale. Ca un minim semn de gratitudine aş spune că, în anii '82-'86, de pildă, Ioan Alexandru a ţinut un curs de literatură vechi-testamentară la Facultatea de Filologie şi unul de imnografie bizantină (lecturi din Roman Melodul şi Isaac Sirul) la Facultatea de Arte Plastice. O vreme, cu oarecare discreţie, studenţi şi lume din afara facultăţilor au putut avea acces la texte formidabile ale misticii creştine prin prelegerile unui conferenţiar care îşi anima expunerea printr-o angajare interioară şi o expresivitate poetică uneori deconcertante.

Problema reapariţiei religiei în spaţiul social (şi în primul rînd predarea ei în şcoală) ar fi, în fond, problema *descoperirii* religiei, nu a apologiei sale. Ar fi pur şi simplu posibilitatea de a-i cunoaşte reperele interne şi *dinamica* nonconformistă.

"Pericolele" religiei

Revenind la dezbaterea din revista *22*, invitaţii au avut de pledat cauza predării religiei într-un context altfel straniu: anume pericolul – enunţat de dl. Andrei Cornea – că obligativitatea ei în cursul primar ar putea atenta la libertatea de conştiinţă a cetăţenilor. S-ar zice că, în spaţiul public actual, religia nu poate asuma decît roluri incluse într-un conflict: de victimă sau de agresor, mutilată de ateismul comunist ori mutilantă pentru libertatea post-comunistă. Un conflict al opiniilor care riscă să părăsească, în fond, substanţa veritabilă a mizei. Dl. Andrei Cornea crede, de pildă, că cei patru ani de religie impuşi prin decizia statului ar ajunge, în dispreţul drepturilor omului, "să prescrie fericirea" elevilor, să "le dicteze calea cea mai bună spre mîntuire". După ce ideologia comunistă a tratat-o cu o perfectă lipsă de menajamente, libertatea umană e înconjurată, aici, de grija potrivită pentru o făptură plăpîndă, gata să expire, incapabilă de reacţie, dezvoltare şi maturizare. Dacă ar fi atît de delicată şi pasivă, ea ar constitui o materie cu totul improprie pentru tensiunea unui veritabil dialog cu divinul. În orice caz educaţia religioasă nu e nici catehizare, nici practică a unei credinţe; e doar o minimă şi teoretică deschidere spre teritoriul ei. Şi apoi nimeni nu poate crede că opţiunile existenţiale se stabilesc – masiv şi definitoriu – pînă la vîrsta de unsprezece ani.

Oricum, "încadrată" de un asemenea pericol, discuţia s-a fixat mai ales, şi iarăşi, pe beneficiile etice, culturale şi sociale ale religiei, pe relaţiile instituţionale (stat secular – Biserică) şi pe cele interconfesionale.

Din punctul meu de vedere, problema, în ce priveşte predarea religiei, nu e că ea ar putea atenta la libertatea conştiinţei, ci că ar putea *rata* întîlnirea cu ea. E o întîlnire care, mi se pare, nu are a fi neapărat *formativă*, ci *incitantă*. O întîlnire care nu trebuie să facă apologia unei soluţii religioase, ci să *orienteze* spre deschiderile de sens ale unui drum spiritual. Or, din punctul acesta de vedere, sînt de invocat două dificultăţi imediate şi precise. Una, atinsă în finalul dezbaterii, priveşte pe profesorii de religie şi modul de predare. În cele mai multe cazuri, discursul lor – există evident şi notabile excepţii – riscă să fie unul sec dogmatic sau pios sentimental. Un discurs care nu mutilează conştiinţa decît prin plictis, prin neputinţa de a face să treacă mesajul, prin dez-interesare. Îndepărtarea de problematica religioasă se obţine, aici, nu prin absenţa sau combaterea materiei, ci prin chiar expunerea ei.

În al doilea rînd, religia nu este – şi aici stă dificultatea – o materie ca oricare alta. E o materie care vorbeşte despre legătura lumii sensibile cu lumi nevăzute dar mai "reale" decît ea, vorbeşte despre prezenţe care sînt localizabile simultan în adîncul fiinţei şi într-o radicală transcendenţă. Pentru a vorbi despre asemenea realităţi paradoxale, ea trebuie să valorifice potenţialităţile *simbolice* ale imediatului ca şi ale propriei sale doctrine. E un exerciţiu fără de care riscă să se cantoneze foarte uşor în moralitate plată sau în explicaţii psihologizante. Or, prin această perspectivă simbolică, invocînd o lume mult mai bogată în paliere decît cea vizibilă, religia intră în disjuncţie cu punctul de vedere pozitivist, aplicat de aproape toate celelalte materii. Cu excepţia, poate, a literaturii, nici o altă disciplină predată în şcoală nu deschide mental spre o înţelegere simbolică a lucrurilor.

Studiul istoriei religiilor, propus de dl. Cornea în dezbaterea invocată, ar avea dublul avantaj de a oferi, simultan, deschiderea spre spiritualitatea specifică *celuilalt* şi un exerciţiu susţinut al gîndirii simbolice, cu polimorfele ei ilustrări în diferite tradiţii. Dacă e să imaginăm posibile variante de învăţămînt, ar fi eficace, cred, chiar pentru înţelegerea propriei tradiţii, ca predarea ei să fie *complementată* de una a istoriei religiilor. A le considera pe toate celelalte numai din perspectivă creştină mi se pare neconcludent şi, în fond, sărăcitor. Propriul drum – adecvat datelor tale spirituale, culturale, etnice – devine, el însuşi, mult mai expresiv, mai bine înţeles şi mai bogat atunci cînd intră în dialog cu alte *aventuri* avînd aceeaşi destinaţie.

Însă aşa cum predarea religiei poate deveni un handicap, istoria religiilor poate să fie, şi ea, gîndită şi expusă în aşa fel încît să ajungă "un boicot al credinţei": "Pentru studiul raporturilor dintre religii, dificultatea apare în cazul cînd ne propunem să interogăm adevărul intern al fiecăreia din ele. Pentru sceptic, pentru cercetătorul «ştiinţific» sau pentru sincretist, problema nu depăşeşte nivelul evenimentelor şi fenomenelor istorice sau al atitudinilor sentimentale. Or, nu această atitudine ne preocupă aici. Problema esenţială pentru studiul religiilor constă în a păstra adevărul propriei religii, «ortodoxia» şi structurile sale, luînd în acelaşi timp cunoştinţă de celelalte, drept căi spirituale valabile care duc spre Dumnezeu. Modernismul a distrus sau a *redus* concepţia religioasă. Astăzi, fiecare se felicită că are un spirit deschis: admitem că e lăudabil să deschidem ferestre ale spiritului, cu condiţia ca acest spirit să aibă şi ziduri. Dacă o odaie nu are ziduri, nu prea contează că ea are sau nu ferestrele deschise. Odată ce omul a respins revelaţia şi tradiţia, nu mai e de folos ca el să aibă un spirit deschis în materie religioasă fiindcă nu mai dispune de criterii în a deosebi adevărul de fals" (H.S. Nasr, *Întîlnirea religiilor).*

Chestiunea actuală a învăţămîntului trimite în fond la această mai generală problemă: abordarea *nereducţionistă* a propriei religii, efortul de a-i descoperi dinamica internă, convergentă cu alte dinamici religioase.

Anca MANOLESCU

---

* Grupul "Rugului aprins", în sine, a fost probabil una din puţinele prezenţe - în spaţiul românesc modern - care a atacat ortodoxia din unghiul eficacităţii ei interioare - ca drum spiritual - ceea ce s-a răsfrînt în libertatea şi firescul cu care erau invocate acolo date ale unor alte tradiţii.

Voce off

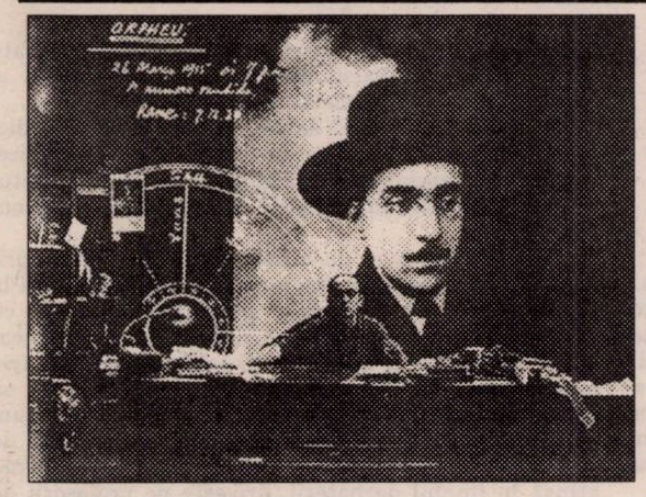

„...el intră în cuptor, şi acolo, în dogoarea lui, se bate pe trup cu o măturică de mesteacăn."

A.P.CEHOV

Telalii fără fruntarii

Cînd e bună, reclama merge-n rai

N-a fost difuzat încă, dar l-au anunţat toate buletinele de ştiri şi deja toată lumea catolică se află-n aşteptarea lui: e vorba de noul spot publicitar cu Papa Ioan Paul al II-lea. Ei da, urmaşul Sfîntului Petru va apărea la televizor, ca să facă reclamă unui dublu compact-disc conţinînd rugăciuni "în interpretare proprie" şi imnuri religioase cîntate de Corul Vaticanului.

Să nu ne pripim însă a-l bănui pe Înaltul Pontif de păcatul simoniei, de sete de înavuţire pe seama celor sfinte. Nu e cazul nici să asemuim noua campanie a Vaticanului cu negoţul de bileţele mîntuitoare din veacuri revolute. Dacă pe-atunci ierahia catolică ştia să profite de naivitatea publicului, azi, dimpotrivă, nu ştie ce să mai inventeze să-i clatine, cît de puţin, scepticismul.

Nu-i o întreprindere lucrativă ceea ce şi-au propus înalţii sacerdoţi, ci una eminamente propagandistică. E absurd să crezi că Papa-l invidiază pe Michael Jackson. Eu, unul, cred că reclama cea mult anunţată (şi al cărei zvon îi înteţeşte anticipat efectul) e apologie curată.

Ce îşi închipuia Fellini în celebra scenă a parăzii modei pentru ecleziaşti e pe cale să devină realitate: Biserica îşi face reclamă în stilul cel mai laic şi mai "americănesc". Şi de ce nu, la urma urmei? De-a lungul anilor, publicitatea a uzat şi-a abuzat de retorica mistică, de ancestralul nostru imaginar religios şi, într-un sens mai profund, de religiozitatea noastră înnăscută: de la reclama cu îngerii fotbalişti, mari băutori de cafea *Lavazza* (Cînd e bună, cafeaua merge-n rai), pînă la obişnuita voce gravă, venită parcă din tării, care rosteşte, în chip de sentinţe absolute, sloganurile de încheiere. E deci cazul ca religia să pretindă azi reciprocitate, altminteri va rămîne ea slujnica publicităţii.

Şi iată reclama noastră cea de toate zilele recuperată de instituţia care, odinioară, era comanditarul marilor artişti. Iată un nou semn al vremurilor.

Florin DUMITRESCU

Padova, 22 martie 1996

Cărţi poştale

"12 febr. '96

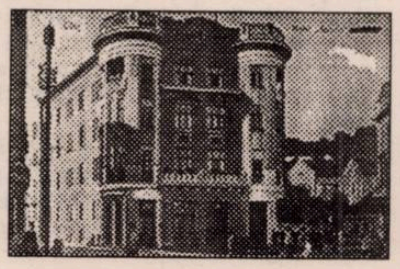

D r a g ă ..., iată-ne acum în dialog cu înţelepţii elefanţi indieni, asta după ce am constatat că dialogul cu stăpînii lor nu e la fel de simplu. E mult soare aici şi sînt atîtea de văzut încît simţi că te sufoci nu numai de căldură, ci şi de neputinţa de a cuprinde totul. Peste cîteva zile zburăm în Sri Lanka, unde ne aşteaptă plantaţiile de ceai şi de cauciuc, «rice and curry» la micul dejun şi alte multe senzaţii tari.

Sărutări, ..."

Din viaţa unui extremist de centru...

Mă ţine un rîs: cică românii nu mai rîd

Luni, 25 martie a.c., un domn cercetător a anunţat la Pro TV, cam pe la 22^{10}, că după sondajele, observaţiile şi statisticile sale, românii fac din ce în ce mai puţine glume/bancuri şi rîd din ce în ce mai rar. Din cauza mizeriei. Am clipit de cîteva ori, am aşteptat-o pe Adriana Muraru să rostească cu autoritatea ei "acestea au fost ştirile", am discutat îndelung cu un prieten care-mi telefonase ca să-mi spună 4 bancuri, noi, de primăvară, iudeo-creştine, unul mai bun ca altul, l-am sunat pe un altul ca să analizăm ce s-ar întîmpla cu imaginea României în lume dacă i-ar cădea pe cap problema vacilor nebune, am mai prins şi ceva din "Procesul etapei" aflînd că la Belgrad, cu embargou sau fără, pot veni la un meci Steaua Roşie-Partizan, derbi intern, 100.000 de spectatori, am adormit tîrziu, nu m-am trezit pentru premiile Oscar, n-am visat nimic, ca dimineaţa să-mi dau seama că am visat totuşi o scenă din "Al 41-lea" cu Buster Keaton în rolul lui Strijenov, am coborît şi mi-am cumpărat ziarele de la negustoreasa mea căreia i-am lăsat, spre rotunjirea sumei, două monede de o sută, ea aprobîndu-mă: "foarte bine, nu ţineţi metal la d-voastră, că prindeţi reumatism!", izbucnind amîndoi în rîs,

ca atare:

există statistici, studii, documente care să ateste, ştiinţific, cîţi români, în procente, rîdeau înainte de '89 sau după, pentru a afirma că în '96, numărul lor a scăzut? Doar punînd întrebarea asta serioasă şi mă furnică un rîs... Atunci cum s-a calculat? S-au luat preţurile care numai a rîde nu te fac şi de aici s-a dedus că..? Să fie acest domn un cercetător marxist, dogmatic şi vulgar, care deduce că existenţa determină mecanic conştiinţa? Mizeria materială (indiscutabilă!) să ducă automat la una spirituală din care dispare tocmai "spiritul de glumă"? Regimul bancurilor sub Ceauşescu - iată un titlu pentru un studiu! - refuză acest mecanicism: din mizeria, din frigul şi frica aceea - sigur că "mai bune" decît cele de azi! - au ieşit frumuseţi de expresii vesele, lozinci cu care străbăteam "epoca de aur": "nu contează, Jean boxează!", "asta e situaţia - n-are apă staţia!", parole cu care mergeam la "Falimentara", la bridge şi şedinţe, la farmacie cerînd "ortopopină picături" şi "cimitirol tablete", ba chiar peste hotare, unde, rude şi prieteni - cum se zice în ferpare - se mirau "de unde le mai scoateţi, nenorociţilor?", murind ei de rîs. Dacă sub Ceauşescu era aşa de bine că ne uram să "mergem înainte!" fiindcă "înainte era mai bine!", dacă sub Iliescu, tot astfel, "era mai bine, înainte, sub nea Nicu" - tot aşa cum "sub Roman era mai bine decît sub Văcăroiu" şi nu-i departe ziua cînd "sub Văcăroiu era mai bine decît sub Ciumara" - de ce s-ar schimba situaţia şi ar avea apă staţia? Marxist sau antimarxist, trist sau "twist", mizeria nu sărăceşte ci ne hrăneşte "spiritul de glumă", iar un român care declară că nu mai rîde e de crezut cît un evreu careţi zice că mîine dimineaţă pleacă la vînătoare. De aici şi insondabila expresie: mă ţine un rîs. Mă ţine ca un junghi, ca o tusă, ca un reumatism, ca o rană, pe dinăuntru, mai mult sau mai puţin secretă, după cum omul - pudic sau de-al dracului! - vrea s-o divulge. "Mă ţine un rîs" defineşte caracterul lui organic. El nu se cuantifică (uau!), nu se monitorizează, nu se pune în procente, poate doar "en abîme". E ceea ce permite şi următoarea observaţie: dacă se rîde tot mai puţin - cum vrea cercetătorul şi cum nu vreau eu - în "şchimb" comicul creşte. Involuntar, neplanificat, de multe ori abisal, vulgar, fin, comicul - rîzînd sau nu - e expresiv, aşa cum îi spunea un bodyguard, altuia, certîndu-se în faţă la "Lido": "bă, eşti un neam prost!", "da, dar expresiv!" Exagerînd conştient, fiecare colţ de stradă naşte şi azi bancuri "mai bune, mai rele, dar din adîncul inimii mele" (versuri de Eugen Frunză, 1950!)

E clar că cercetătorul nostru nu lucrează cu cea mai serioasă definiţie a rîsului la români, dată de un poet care a "prins-o" cu o forţă de matematician: "tristeţea plină de humor". Nu se poate lucra fără ea. În fond, nimic nu mi se pare mai comic decît a face un sondaj despre rîs la "subiecţii români", stabilind o marjă de eroare. Înainte de a o divulga, orice cercetător va trebui să evite eroarea cea mai gravă în acest domeniu: să nu confunde, în România, rîsul cu buna dispoziţie; e mult mai preferabil să confunde tristeţea cu optimismul. Altfel cum s-ar explica recentele sondaje în care subiecţii români sînt cei mai optimişti din Europa şi printre cei mai pesimişti în privinţa ţărişoarei lor? Sînt aceste sondaje false? Mie mi se par memorabile, ca orice banc inteligent. În fine, dacă - conform vorbei celebre a unui prim-ministru sub care a fost mai bine decît sub Dăscălescu - "există cîteva lucruri cu care nu se glumeşte în România", atunci, printre acestea, e rîsul.

Radu COSAŞU

Topuri

Cele mai bune ale tuturor timpurilor:

1. **Pierrot nebunul** (Godard -'65)
2. **Vertigo** (Hitchcock - '58)
3. **Legea ospitalităţii** (Keaton - '23)
4. **Zbor deasupra unui cuib de cuci** (Forman - '75)
5. **Delicatessen** (Caro et Jeunet - '90)
6. **Brazil** (Gilliam - '85)
7. **Şi caii se împuşcă, nu-i aşa?** (Pollack - '69)
8. **Supa de raţă** (Mc Carey - '33)
9. **Păsările** (Hitchcock - '63)
10. **Dragoste şi moarte** (Allen - '75)
11. **Cu sufletul la gură** (Godard - '60)
12. **Dincolo de Africa** (Pollack - '85)
13. **Cîinele andaluz** (Bunuel -'28)
14. **Mulţumesc, viaţă** (Blier - '90)
15. **Subway** (Besson -'87)
16. **Tata e în călătorie de serviciu** (Kusturica - '85)
17. **Portocala mecanică** (Kubrick - '71)
18. **Sherlock Junior** (Keaton - '24)
19. **Dispreţul** (Godard - '63)
2o. **Duel pe autostradă** (Spielberg - '72)
21. **Societatea poeţilor morţi** (Weir - '90)

Cele mai bune filme româneşti:

1. **De ce trag clopotele, Mitică?** (Pintilie - '80)
2. **Morometii** (Gulea - '87)
3. **E periculoso sporgersi** (Caranfil - '92)
4. **Scurtă istorie** (Popescu-Gopo - '57)
5. **Actorul şi sălbaticii** (Marcus - '74)
6. **Pantoful Cenuşăresei** (Georgescu - '69)
7. **O noapte furtunoasă** (Georgescu - '43)
8. **Moara cu noroc** (Iliu - '57)
9. **Reconstituirea** (Pintilie - '70)
10. **Proba de microfon** (Daneliuc - '80)

I,II = ordine preferenţială.

Cele mai bune ale anului 1995:

1. **Léon** (Besson)
2. **4 nunţi şi o înmormîntare** *(M.Newell, n. red)*
3. **Regina Margot** (Chéreau)
4. **Forrest Gump** (Zemeckis)
5. **Elisa** (Bécker)
6. **Quiz Show** (Redford)
7. **Underground** (Kusturica)
8. **La Haine** (Kassowitz)
9. **Batman Forever** *(J.Schumacher, n.red.)*
10. **Legendele toamnei** - *(E.Zwick, n. red.)*

Cele mai deranjante

(Ordine cronologică)

1. **Intoleranţă** (Griffith - '16)
2. **Cîinele andaluz** (Bunuel - '28)
3. **Z** (Costa-Gavras - '69)
4. **Onoarea pierdută a Katharinei Blum** (Schlöndorf - '75)
5. **Ziua lăcustei** (Schlesinger - '76)
6. **Amatorul** (Kieslowski - '79)
7. **Căinţa** (Abuladze - '87)
8. **Maurice** (Ivory - '87)
9. **Bucătarul, hoţul, soţia lui şi amantul ei** (Greenaway - '89)
10. **Nopţile sălbatice** (Collard - '92)

Cele mai supralicitate

(Ordine cronologică)

1. **Intoleranţă** (Griffith - '16)
2. **Pe aripile vîntului** (Fleming - '39)
3. **Hiroshima mon amour** (Resnais, '59)
4. **Cei şapte magnifici** (Sturges - '60)
5. **Noaptea** (Antonioni - '61)
6. **Cleopatra** (Mankiewicz - '63)
7. **Moarte la Veneţia** (Visconti - '70)
8. **Roma** (Fellini - '72)

Din citirea acestor topuri şi titluri poate v-a izbit o anume inconstanţă şi chiar îmi pare bine de aceasta. Oare ce s-ar fi întîmplat dacă mi-ar fi plăcut un singur gen de filme? Oricum, nu sînt decît un simplu cinefil, părerile mele nu contează decît pentru mine dar nimeni nu mă va putea convinge să-mi placă vreun film.

Îmi doresc să văd cît mai multe filme posibil, deşi ştiu o glumă: "Singurul om care a văzut toate cele 423 de filme ale festivalului de la Cannes '95, ei bine, se află încă în comă".

Adrian STUPOL

Văzut/plăcut

Desen de Federico Fellini

Bon de lectură

Fantastică melancolie

Cehov s-a lansat ca autor de schiţe umoristice. Se declara el însuşi mirat de uşurinţa cu care scria, şi de aceea nici nu se prea lua în serios. Era mulţumit că descoperise un mijloc de a cîştiga bani, aşa că scria la comandă, mult şi repede (numai în primii patru ani de la debut publicase vreo trei sute de texte), semna cu pseudonimul A. Cehonte şi spunea că "numele de familie şi blazonul" le închinase medicinei, adevărata sa carieră, şi că, de literatură, mai devreme sau mai tîrziu, se va despărţi. Nu numai că visa să se dedice exclusiv practicării medicinei, dar intenţiona chiar să se sacrifice pe altarul cercetării, scriind, de pildă, o *Istorie a medicinei în Rusia* pentru care se şi apucase la un moment dat să adune material. Dar ce grozavă plictiseală, de care literatura nici nu a pierdut prilejul să profite pentru a se răzbuna şi a nu se lăsa abandonată. Iar răzbunarea a fost cît se poate de simplă: pe nesimţite aproape, cel care semna A. Cehonte devenise cunoscut şi celebru nu numai la Moscova, dar şi la Petersburg unde mai stăruiau încă umbrele copleşitoare ale lui Gogol şi Dostoievski, aşa că se văzuse nevoit să-şi dezvăluie adevăratul nume şi să-l consacre în cele din urmă literaturii.

Povestirile şi schiţele cuprinse în volumul IV opere complete, scrise între 1887 şi 1890, sînt în mare parte expresia libertăţii pe care Cehov o dobîndise o dată cu afirmarea literară – nu mai trebuia să născocească mereu întîmplări hazlii, texte inofensive de divertisment care să nu dea bătaie de cap cenzurii; putea aborda şi un registru mai grav, corespunzător de fapt propriei stări de spirit, oboselii de care se simţea cuprins după ce, la nici treizeci de ani, trecuse prin dificultăţi de neînchipuit şi mai ales făcuse faţă efortului uriaş de a-şi întreţine singur familia obligată să părăsească Tanganrogul, după falimentul comerţului tatălui său.

Timp de trei ani aşadar, Cehov va scrie cîteva dintre capodoperele sale – *Stepa, O poveste banală, Criza de nervi, Prinţesa, Onomastica* –, dar şi o mulţime de mici bijuterii în care ironia e dulce-amară, ca în *Tatăl*, privirea se aburește de tandreţe jucăuşă, ca în *Kaştanka* sau *Băieţii*, iar melancolia e nesfîrşită ca stepa, cuprinde totul, creează viziuni fantastice, de o tristeţe disperată în *Dacă ar putea dormi*, sau cu accente fabuloase în *Gusev*. Pentru registrul grav, predominant în creaţiile din această perioadă, ultimele două povestiri amintite sînt exemplare în ceea ce priveşte arta lui Cehov, care constă într-un mod aproape unic de a jongla cu punctul de vedere auctorial, de a se identifica cu imaginaţia personajelor sale, de a fi cu ele în visele şi nălucirile lor, dar şi deasupra lor, în rolul comentatorului. În *Dacă ar putea dormi*, Varka, o fetiţă necăjită, orfană de tată, nevoită să se angajeze slujnică şi să muncească din greu ziua, iar noaptea să legene copilul stăpînilor, ajunsă la capătul puterilor, nu doreşte decît să doarmă, iar ca să doarmă, nu vede decît o soluţie extremă: "Un gînd înspăimîntător începe să pună stăpînire pe Varka (...) Da, să-l ucidă, şi după aceea, să doarmă, să doarmă, să doarmă ... (...) După ce strînge de gît copilul, se întinde în grabă pe podea, zîmbind fericită că, în sfîrşit, o să poată dormi. Şi peste cîteva clipe doarme dusă, ca moartă..." Realitatea împlinirii unei hotărîri ferm exprimate la prezent e anulată de un singur verb la viitor care trimite totul în lumea visului.

În *Gusev*, planurile se amestecă şi mai subtil pentru că acolo visul are forma extremă a delirului care se sfîrşeşte cu moartea. Gusev e un biet soldat care, după doi ani de serviciu militar în China, bolnav, ars de febră, consumat de tuse, moare pe vapor, pe drumul de întoarcere acasă. Tot drumul aiurează, se visează cînd acasă cu familia, cu animalele din bătătură, iarna, pe zăpada pufoasă şi rece, cînd în fundul oceanului, înconjurat de peşti. Gusev moare visînd tot felul de lucruri alinătoare în naivitatea lor, iar bolnav, nemarcînd în nici un fel diferenţa dintre vis şi realitate, preia parcă din mers şi continuă gîndurile personajului său şi după moarte: Gusev "visează că e la cazarmă, unde chiar acum s-a scos pîinea de la copt, iar el intră în cuptor, şi acolo, în dogoarea lui, se bate pe trup cu o măturică de mesteacăn... Şi doarme aşa două zile la şir, iar a treia zi, la amiază, doi marinari coboară de sus şi-l scot din infirmerie. L-au cusut apoi într-o pînzătură şi, ca să fie mai greu, au pus în sac şi două bare de fier. Cusut aşa, seamănă cu un morcov sau o ridiche: mai gros la cap şi mai subţire la picioare... Înainte de asfinţitul soarelui, îl scot pe punte şi-l aşază pe o scîndură. (...) Preotul aruncă un pumn de ţărînă peste Gusev, apoi se înclină. Corul cîntă *Veşnica pomenire* (...)".

Cînd a scris *Gusev*, Cehov se întorcea din insula Sahalin unde, printr-o hotărîre socotită de mulţi nebunească, se dusese să facă un studiu sociologic asupra condiţiilor de viaţă ale deportaţilor. Pe lîngă dorinţa de a scăpa de propriile nelinişti, a fost poate aceasta şi o ultimă încercare încăpăţînată de a scoate literatura din centrul preocupărilor sale. Dar nevoia urgentă de a transfigura experienţa halucinantă trăită acolo într-o povestire ca *Gusev*, îi confirmă de fapt adevărata vocaţie, aceea de a le restitui semenilor propria imagine şi de a-i face să se simtă mai puţin singuri.

Marina VAZACA

A.P. Cehov, **Opere IV**, Editura Univers 1995, 590 p., 11.000 lei. Ediţie îngrijită, repere de istorie literară şi note de Sorina Bălănescu.

Firescul de alaltăieri

Cronica literară de tranziţie

Scrisoare deschisă către ministrul Culturii sau/şi ministrul Finanţelor sau/şi ministrul aşa-zisei Protecţii Sociale etc. – pe o temă livrescă şi agasantă

După cum, probabil, n-aţi avut răgazul să aflaţi, presa ultimelor zile a difuzat informaţia că bibliotecarii din întreaga ţară sunt în grevă. În cuprinsul aceleiaşi ştiri, s-a făcut cunoscut că, sub înţeleapta dumneavoastră conducere, s-au închis, în anii din urmă, nu mai puţin de 150 de biblioteci. Sunt convins că măsura a avut , în ultimă instanţă, un caracter de milostenie eutanasică, pentru că fiecare din aceste biblioteci, înainte de a fi oblonită, fusese nimicită lent prin inaniţie. Nu aş fi departe de adevăr dacă aş spune acelaşi lucru şi despre bibliotecari, ale căror salarii de o sută de mii şi căţiva lei sunt numai bune pentru o alimentaţie raţională întemeiată pe o formulă de compromis "Auschwitz-Mincu".

Nu aş vrea să luaţi scrisoarea mea drept o formă de a pune beţe în roate elanului dumneavoastră înnoitor. Sculptoriţa Vera Muhina, din înaltă sugestie, a pus în bronz îndemnul "Să transformăm săbiile în pluguri!" Cu aceeaşi viguroasă abnegaţie, dumneavoastră osîrdiţi la statuarea, la traducerea în viaţă, la implementarea adagiului nicolaevăcăroiesc "Să transformăm bibliotecile în taverne!"

Primul (şi, de altfel, singurul) inamic pe care partea bizară a revoluţiei l-a doborît a fost Biblioteca din inima Capitalei. Ulterior, şirul victoriilor a sporit cu 150 de trofee şi bănuiesc că pregătiţi noi izbînzi.

Nu sunt un naiv absolut. Ştiu că nodalul cusur al acestei epistole e că şi-a greşit adresantul. Dumneavoastră nu aveţi nici o vină, aşa cum nici Securitatea n-a avut nici o vină, nici un miner sau organizator-de-mineri n-a avut nici o vină pentru iunie '90 - în genere, nici o fiinţă nomabilă nu e culpabilă de nimic în mioritica noastră ţară de la gurile hulpave ale Orientului, în care Poincaré arăta că totul e imponderabil, iar Iorga, că orişice s-ar întîmpla, nimeni nu se compromite.

Tocmai fiindcă ştiu astea, nu vă acuz de reacredinţă ori de biblioclastie. Dumneavoastră sunteţi oameni cumsecade, vă revendicaţi de la CSP, nu de la babilonieni ca Nabonassar (care, socotind că lumea începe cu el, a distrus toate cronicile înaintaşilor), de la patriarhi ca Teofil (care în anul 390 a ras ce mai rămăsese din Biblioteca din Alexandria) sau de la bizantini ca Leon Isaurianul zis şi Iconoclastul (care a pus un foc bun şi mistuitor Bibliotecii din Constantinopol).

Dumneavoastră nu luptaţi cu *ură* împotriva bibliotecilor, Doamne fereşte!, ci cu deplină sportivitate, aplicînd cu nonşalantă rigoare şi strictеţe prevederile principalelor articole ale Legii Junglei şi ale imparţialei Selecţii Naturale: dacă buticul e mai tare, buticul să învingă. Dumneavoastră n-aveţi *nimic personal* nici cu Cetatea Făgăraşului; o lăsaţi, cu arbitrală (şi arbitrară) "eleganţă", să-şi urmeze, vorba poetului, cărarea-n codru, destinul: dacă i-a fost scris să ajungă cîrciumă, dumneavoastră, bieţi muritori sub vremi, n-o să vă puneţi de-a curmezişul.

Este, probabil, de un patetism de prost gust din partea mea că vă împui capul cu futilităţi acum, în amurg de mandate, cînd şi aşa creierii vă sfîrîie de încinşi ce sunt în căutarea combinaţiilor auto-salutare. Mă simt aproape sadic în neputinţa de a-mi reprima un citat din Elias Canetti:

"Kien privi în jur şi respiră uşurat, ca scăpat dintr-o puşcărie şi redat libertăţii. Da, asta e patria lui. Aici nu i se poate întîmpla nimic... Orice om are nevoie de o patrie... Cea mai bună definiţie a patriei este biblioteca" (*Orbirea*, trad.Mihai Isbăşescu, Ed. Univers, 1973, p.78).

În aceeaşi carte, despre un alt personaj se spune, la un moment dat:

"Pentru el, despărţirea de cărţi era ca şi cum ar fi orbit" (ed.cit.., p.37; precizez, poate superfluu, că e vorba de cărţile de citit, nu de cele de joc).

În mintea mea de modă veche, cu cît se scumpesc cărţile şi sărăceşte populaţia, cu atît ar fi trebuit să fie mai la-ndemînă bibliotecile, ca să profităm în continuare de pofta de lectură pe care a sădit-o relativ-vechiul regim în cele 23 de milioane de deţinuţi din Republica Socialistă România (lipsiţi, pe atunci, de altă supapă de aerisire reală a spiritului) şi ca să frînăm propagarea orbirii şi în noile generaţii. Dar se vede că, în linia de "Baba-Oarba" a guvernării din ultimii şase ani, intenţia e cea contrară: desţărarea desăvîrşită a mulţimilor şi imbecilizarea lor (adică aducerea la nivelul ocîrmuirii) prin îndepărtarea de carte. Borges vedea Paradisul ca pe o bibliotecă, dar el era un moşneag îmbrobodit de himere, care habar n-avea că adevăratul Paradis e un loc într-un Consiliu de Administraţie sau într-o A.G.A.

Un om de rangul (strict social vorbind) dumneavoastră, de acum 650 de ani, Richard de Bury, cancelar al Angliei, scria într-unul din cele 20 de capitole ale opusculului său *Philobiblon* ("iubirea de cărţi") că " *nici un sacrificiu nu e prea mare pentru achiziţionarea cărţilor şi nici o grijă nu trebuie neglijată pentru a le păstra*". Dumneavoastră dirijaţi (sau vă faceţi că dirijaţi) o tranziţie, adică un ev de mijloc. Şi pe atunci, tot ev MEDIU era, dar mentalităţile erau mai puţin jegoase: *"Carol cel Mare nu dispune oare în testamentul său de cărţile pe care le avea în favoarea sărmanilor, recomandînd distribuirea lor...?* " Geoffroy de Beaulieu povesteşte că Ludovic cel Sfînt, primul rege al Franţei care "citeşte şi scrie curent" (o, tempora! o, mores!), *"auzind vorbindu-se de un mare sultan al sarazinilor care îndemna stăruitor pe cheltuiala lui la căutarea, transcrierea şi aşezarea într-o bibliotecă a cărţilor de orice fel ce puteau fi de folos - a hotărît ca imediat să se facă în Franţa ceva similar"* (Albert Flocon, *L'Univers des livres*). Dar asta se-ntîmpla acum 700 de ani, în vremuri obscure, de dragul cărora clama un înfocat ca G.Călinescu *"ah, întunecat ev-mediu, plin de măreţe catedrale, de superbe mănăstiri, de sublime clopotniţe, de impunătoare ceremonii, de aurite manuscrise, de gălăgioase universităţi, de blînde depravări goliardice, de mari linişti cetăţeneşti, cît regret că nu m-am născut în bezna ta!"* Cărturarul scria aceste rînduri în 1939. Acum, în 1996, armele nu zăngăne la fel de tare, în schimb aerul e tot mai irespirabil, atmosfera tot mai încinsă.

Mă tem că, sub focul dumneavoastră continuu, ea se apropie de temperatura de 451 de grade Fahrenheit.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

ARTHUR KOESTLER

Sfîrşitul unei iluzii

Sfîrşitul unei iluzii este ultima parte a unui triptic de eseuri ce mai cuprinde *Anatomia unui mit* şi *Mit şi realitate sovietică*. Ele au fost publicate pentru prima oară în volumul lui Koestler *Yoghinul şi Comisarul*, apărut în Anglia în 1945.

Scriitorul cunoscuse din interior nu numai mişcarea comunistă din Occident, ci şi U.R.S.S., pe parcursul unei călătorii de peste un an, începînd din iulie 1932, în care văzuse realităţile marii foamete şi ale primelor procese politice publice.

Analiza lui Koestler şi concluziile ei îşi păstrează şi astăzi actualitatea, ea anticipînd rezultatele nu numai ale unor sovietologi postbelici ca R.Conquest, ci şi cele de ultimă oră ale lui M.Voslenski sau Fr. Furet care nu fac decît să-i confirme caracterul profetic.

Metodele politicii ruse de forţă

1. Rezultatele cercetării noastre se pot rezuma astfel: Rusia sovietică este o autocraţie totalitară, în care funcţionează un capitalism de stat. Ea este progresistă în ce priveşte structura sa economică, şi retrogradă sub toate celelalte aspecte. În comparaţie cu majoritatea democraţiilor capitaliste, ea este reacţionară din punct de vedere politic, cultural şi al raporturilor dintre guvernanţi şi guvernaţi. Ea urmăreşte o politică de expansiune care, cu toate că acţionează conform unor metode noi, reflectă vechile ambiţii ale Rusiei imperiale.

Pentru clasele muncitoare şi forţele progresiste din alte părţi ale lumii, Rusia nu are mai multă semnificaţie decît orice altă mare putere. Ea nu constituie o ameninţare pentru Dreapta, nici o preocupare a Stîngii. Atitudinea ei faţă de partidele de Dreapta şi de Stînga din alte ţări este determinată exclusiv de interesele momentane ale politicii ei de putere. În viitor, ca şi în trecut, ea îşi va alege şi îşi va părăsi aliaţii în raport de cerinţele momentului, indiferent de filosofia lor politică.

Dar există o diferenţă între politica de forţă a Rusiei şi cea a altor state. Politica de forţă este în mod necesar oportunistă şi cinică; în situaţii critice, principiile morale sînt întotdeauna sacrificate comodităţii. Dar există diferenţe de grad în cinism şi imoralitate (...)

O ţară care navighează fără balast etic e mult mai uşor manevrabilă decît cele îngreunate de tradiţii. Oamenii de stat cu şcoala Occidentului nu rup tratatele decît cînd nu pot face altfel, şi chiar şi atunci au conştiinţa încărcată. Oamenii de stat cu şcoala rusă îşi trişează cu uşurinţă partenerii capitalişti, şi au conştiinţa perfect liniştită; ei au învăţat să dispreţuiască "morala burgheză" şi au, în plus, sentimentul obscur că slujesc o idee, chiar dacă au uitat despre ce idee este vorba (...)

2. A doua diferenţă între politica rusă de forţă şi cea a altor naţiuni provine din vechea rivalitate între partidul bolşevic şi celelalte partide de Stînga. Aceasta îşi are originea într-o ceartă doctrinară care este de mult depăşită, dar care a lăsat să subziste ranchiune şi uri. (...) Politica comunistă este variabilă la extrem; unicul ei factor constant este intoleranţa faţă de dizidenţe. (...) Comuniştii s-au arătat capabili de orice fel de transformare, în afară de una singură: colaborarea sinceră cu alte partide ale clasei muncitoare.

Această incapacitate structurală îşi are originea în tradiţia partidului comunist rus. (...)

Dar există şi o a doua cauză, mai raţională, pentru atitudinea rusă. Conducătorii sovietici îşi dau seama că este mai uşor să colaborezi cu puteri şi grupuri de interese capitaliste, decît cu mişcările independente ale clasei muncitoare. În primul caz, colaborarea se bazează pe un interes reciproc, calculat la rece, în timp ce în al doilea caz intervine inevitabil un element ideologic, care implică o obligaţie morală şi îi limitează politicii sovietice libertatea de manevră. (...)

Existenţa mişcărilor socialiste independente constituie deci o problemă de primă importanţă pentru regimul rus care, oficial, încă se mai preface că deţine monopolul socialismului. (...)

Regimul sovietic n-are alt mijloc decît să persecute şi să defăimeze mişcările socialiste şi pe conducătorii acestora. Aceasta înseamnă continuarea metodei aplicate cu succes în politica internă, împotriva social-revoluţionarilor, menşevicilor, anarhiştilor, troţkiştilor şi vechilor bolşevici. (...)

În consecinţă, prima preocupare a statului sovietic în teritoriile ocupate din Polonia şi Ţările Baltice a fost lichidarea Stîngii. (...)

Perspectivele expansiunii sovietice

1. (...) Conform legii rezistenţei minime, presiunea va fi cu atît mai puternică, cu cît punctul de atac va fi mai vulnerabil şi mai expus, adică în Orientul Mijlociu, Mediterana şi Europa. Pentru a ne exprima printr-un eufemism politicos, scopul acestei presiuni va fi obţinerea unor "zone de influenţă". Dar definiţia acestor termeni depinde în întregime de echilibrul de forţe (...).

Expansiunea marilor imperii ascultă de anumite legi dinamice. O mare putere înconjurată de o zonă de joasă presiune îşi va lărgi zonele de influenţă pînă cînd va întîlni o rezistenţă. Mai marea dezvoltare a mijloacelor de comunicaţie, industrializarea şi standardul de viaţă mai ridicat al ţărilor din vestul Rusiei constituie forţa de atracţie; dorinţa din ce în ce mai mare de securitate şi putere furnizează forţa de propulsie; tradiţiile panslavismului şi aspiraţiile seculare de hegemonie asupra Poloniei, Balcanilor şi Constantinopolului formează fundalul istoric. Este inevitabil să urmeze o presiune pentru a avea acces la liniile comerciale mondiale ale Mediteranei, Balticii şi Atlanticului de Nord. În vid, saturaţia nu este posibilă. (...) Sovietele ocupă acum faţă de Europa Centrală şi de Est aceeaşi poziţie pe care o ocupa Prusia faţă de celelalte state germane, la mijlocul secolului trecut.

2. (...) Tendinţa sovietică spre hegemonie nu se va contura decît gradat, simultan prin intensificarea puterii sale în zonele de influenţă şi prin lărgirea acestor zone. Majoritatea etapelor intermediare vor fi camuflate drept evoluţii interioare spontane ale micilor naţiuni interesate. Tehnica de vasalizare va fi perfecţionată şi ritmul evenimentelor va fi adaptat la pulsul bolnavului. Lungi perioade de acalmie şi de linişte idilică pot urma unei serii rapide de lovituri prin surprindere, şi tratamentul de şoc diplomatic – urmat de dulci perioade de convalescenţă, întinse pe mai mulţi ani. "Politica faptului împlinit" va alterna cu dovezile de bunăvoinţă, perioadele de tensiune – cu perioadele de odihnă, urmate de noi presiuni. Toate acestea sună ca o profeţie sinistră, dar nu constituie decît proiecţia în viitor a experienţelor pe care ni le-a furnizat în trecut politica de forţă. (...)

Maturizarea Stîngii

1. Pînă unde va merge expansiunea rusă? Singurul răspuns posibil este că aceasta se va continua pînă cînd va fi restabilit echilibrul european, distrus prin prăbuşirea celor două imperii germanice şi prin slăbirea Franţei.

Dar forţele latente care ar putea să restabilească într-o zi echilibrul sînt haotice şi confuze în comparaţie cu dinamismul şi coeziunea Rusiei. Pentru mai multă comoditate, ele pot fi împărţite în forţe conservatoare şi forţe progresiste, cu toate că nu există nimic care să le separe net.

Slăbciunea conservatorilor este evidentă. (...) Şi totuşi, n-au fost dese în istorie epocile care să ofere atîtea şanse renaşterii valorilor tradiţionale. Sub ameninţarea care n-a dispărut deloc o dată cu căderea lui Hitler, valorile occidentale în declin apar sub o lumină nouă şi sînt înconjurate de o atrăgătoare lumină nostalgică. Drepturile Omului şi tradiţiile morale, care funcţionau automat acum cincizeci de ani, au dispărut din numeroase ţări şi sînt în curs de dispariţie în altele. *Habeas corpus*, libertatea cuvîntului, legea civilă, respectul vieţii individului, un minimum de demnitate în raporturile umane – cît de perimate şi ridicole păreau toate acestea, cînd Utopia părea la îndemînă; şi cît de disperant de importante sînt acum, cînd sîntem cu spatele la zid. Dar tragic este că cei care au cunoscut tortura asfixiei sînt singurii care îşi dau seama de valoarea oxigenului; numai cei care au împărtăşit viaţa unui om fără importanţă din Germania nazistă sau din Rusia stalinistă cunosc dezintegrarea substanţei umane care-i cuprinde pe oamenii lipsiţi de libertăţile noastre fundamentale. (...) Problema civilizaţiei occidentale este pierderea conştiinţei valorilor pe care este în pericol să le piardă.

Cum pot renaşte aceste valori? Şi cum se va umple vidul european cu un conţinut nou? O simplă politică de alianţă între Marea Britanie, Franţa şi alte ţări din Europa Occidentală nu este suficientă. Este adevărat că acele ţări occidentale care au trecut prin şcoala colonizării romane au în comun o mare tradiţie, şi că două mii de ani de etică iudeo-creştină şi un secol de liberalism occidental le-au lăsat o moştenire pe care furtunile politice de suprafaţă n-o risipesc aşa uşor. Dar oricît de profund şi solid ar fi acest substrat moral, el este acoperit de un morman de ruine. Nici o inspiraţie nu poate veni de la el, pînă cînd vechiturile nu vor fi înlăturate. Altfel spus, valorile tradiţionale nu pot fi reînviate decît de forţele progresului.

2. Pentru a fi la înălţimea acestei sarcini, trebuie ca Stînga să-şi piardă iluziile şi să-şi regăsească idealurile. (...)

În această ordine de idei, situaţia mişcărilor revoluţionare de rezistenţă din ţările care au suferit ocupaţia germană este deosebit de tragică. Ele au fost martore ale falimentului şi trădării propriei clase conducătoare, şi ura lor contra invadatorului s-a contopit cu hotărîrea de a nu mai reveni la vechiul sistem. (...) În repetate rînduri, masele revoluţionare, după ce au rupt lanţurile unui regim învechit, au adus o nouă tiranie la putere. Hitler a fost adus astfel la putere de nostalgia anticapitalistă a clasei mijlocii germane sărăcite; partizanii revoluţionari din Europa Răsăriteană pot în acelaşi fel să devină instrumentul expansiunii ruse (...).

Putem cel puţin să sperăm că proletariatul occidental va scăpa de această tragedie. Anii care vin vor aduce o clarificare treptată asupra realităţii sovietice. (...) Cei care cunoşteau adevărul despre Germania şi îl strigau fără încetare în urechile surzilor erau trataţi drept belicoşi şi negustori de cadavre; a spune adevărul despre Rusia este astăzi o sarcină la fel de ingrată şi la fel de necesară. (...)

În cazul Rusiei, ca şi în cel al Germaniei, politica de conciliere se bazează pe o eroare de logică, anume că o putere în plină expansiune ajunge automat, dacă este lăsată în pace, la un punct de saturare. Dar istoria dovedeşte contrariul. Un mediu care cedează acţionează ca un vid, ca un stimulent continuu pentru o viitoare expansiune şi nu-l face pe agresor să înţeleagă pînă unde poate merge fără să rişte un conflict major; este o invitaţie directă la supralicitare şi la declanşarea unui război dintr-o eroare de calcul. Ambele războaie mondiale au ieşit din asemenea erori de calcul. Politica de conciliere transformă terenul politicii internaţionale dintr-o tablă de şah într-o masă de poker; în primul caz, ambii parteneri ştiu care este situaţia, în al doilea, ei n-o ştiu. Aşadar, contrariul politicii de conciliere nu este belicismul, ci o politică clar definită, care nu lasă partenerului nici o îndoială asupra punctului pînă unde poate merge. Ea nu elimină posibilitatea războiului, dar previne primejdia de a ajunge la el orbeşte; şi asta este tot ce poate realiza inteligenţa politică. Este extrem de improbabil ca o mare putere să comită un act de agresiune faţă de o naţiune mică, dacă se înţelege perfect de către toată lumea că un nou război mondial ar fi consecinţa inevitabilă. Cu alte cuvinte, punctul de saturare al unei puteri expansioniste nu depinde de apetitul ei, care este nelimitat, ci de potenţialele forţe de rezistenţă ale mediului. (...)

Politica externă rusă, neavînd nici un raport cu principiile socialiste, partizanii ei din străinătate se vor transforma pe nesimţite din militanţi ai Internaţionalei a Treia în membrii unei Coloane a Treia, din apărători ai patriei revoluţionare – pur şi simplu în agenţi ai unei puteri străine. O minoritate de funcţionari de partid a efectuat deja transformarea, cu un cinism conştient. Majoritatea, cei obişnuiţi, vor continua să alunece orbeşte pe pantă. Ei vor intra în istoria mişcării socialiste ca o sectă fanatică şi degenerată, de un tip care abundă în istoria mişcărilor religioase. (...)

3. (...) Desigur, Rusia poate deveni socialistă într-un viitor îndepărtat, aşa cum pot deveni Portugalia sau Statele Unite. Dar tot ce putem spune în prezent este că URSS, în pofida economiei sale naţionalizate, nu este mai aproape de acest scop decît, de pildă, Noua Zeelandă sau chiar Marea Britanie.

(...) Rusia nu este o dictatură a proletariatului, ci dictatura unei birocraţii care se agaţă de putere tot atît de tare ca orice altă clasă conducătoare. Niciodată în istorie o clasă conducătoare sau o castă n-a renunţat de bună voie la privilegiile ei; cu atît mai puţin cînd este vorba despre o clasă conducătoare tînără şi viguroasă, care tocmai s-a stabilit la putere.

(...) Mai mult, structura constituţională a democraţiei britanice oferă măcar posibilitatea unei treceri relativ paşnice la socialism, pe cînd crusta rigidă a unei dictaturi nu poate fi spartă decît prin violenţă. Dar o revoluţie care nu este pregătită de un partid puternic şi organizat, cu scopuri bine definite, poate să ia orice direcţie; şi cum, în condiţiile dictaturii din Rusia, un astfel de partid nu se poate dezvolta, o nouă revoluţie rusă ar fi o acţiune groaznică şi haotică, contrariul revoluţiei din 1917, fără garanţia unei îmbunătăţiri. (...)

Maturizarea Stîngii, eliberarea de componentele emoţionale false, constituie jumătate din sarcina ei. Cealaltă jumătate este crearea unei noi fraternităţi, într-un nou climat spiritual, ai cărui conducători sînt opriţi, prin legile fraternităţii, de a obţine o putere necontrolată. Dacă aceasta pare utopic, atunci şi socialismul este o utopie.

Epoca luminilor a distrus credinţa în supravieţuirea individuală; rănile lăsate de această operaţie nu s-au cicatrizat niciodată. În orice suflet viu este un vid şi în noi toţi – o profundă sete. Dacă idealul socialist este incapabil să umple acest vid şi să potolească setea noastră, înseamnă că, în epoca noastră, el a eşuat. În acest caz, toată revoluţia idealului socialist, după Revoluţia franceză, n-a fost în istorie decît sfîrşitul unui capitol, nu începutul unuia nou.

Traducere şi prezentare de
Alexandru A. POPOVICI

COMUNIŞTII RUŞI - O PERSPECTIVĂ ÎNSPĂIMÎNTĂTOARE

Sondajele de opinie îi dau lui Ghenadi Ziuganov - conducătorul partidului comuniştilor ruşi - o şansă bună de a cîştiga în iunie alegerile prezidenţiale. Dacă dl. Ziuganov va izbuti doar atît şi tot îşi va binemerita locul în Panteonul comunismului rus nu doar ca omul care a scos mişcarea comunistă din marasm şi ilegitimitate aducînd-o la putere, ci şi ca acel care a izbutit să-i învingă pe democraţi conform regulilor lor, ajungînd la Kremlin după alegeri libere şi oneste. Iar alegătorii ruşi, în cazul în care asigură victoria lui Ziuganov, vor trebui să savureze ocazia. S-ar putea să treacă mult timp pînă vor alege din nou un preşedinte.

Ascensiunea d-lui Ziuganov, pînă în urmă cu patru, cinci ani o figură obscură în politica rusă, este un argument pentru teoria marxistă care spune că evenimentele produc conducătorii şi nu invers. De asemeni, este o dovadă că chiar dacă partidele comuniste s-au dovedit a fi sinucigaş de incompetente în conducerea economiei sînt teribil de inteligente şi adaptabile cînd e vorba de politică şi putere. În zilele de glorie ale partidului comunist, Ziuganov era un mic birocrat din rangurile inferioare ale *nomenklaturii*, menit să rămînă acolo cît timp va supravieţui proletariatul şi dictatura sa. Dar prăbuşirea dictaturii şi apariţia democraţiei în Rusia au schimbat regulile. Comunismul rus a fost nevoit să se reorganizeze în jurul unui lider eligibil. A fost destul de isteţ şi de adaptabil să-l găsească în persoana d-lui Ziuganov.

Eligibilitatea lui Ziuganov provine din capacitatea şi voinţa sa de a-şi etala cît mai multe calităţi, în faţa cît mai multor oameni. Un opozant înverşunat al perestroikăi, un admirator nostalgic al lui Stalin, omul care în 1992 a chemat armata rusă să lupte "împotriva forţelor distructive ale unei democraţii fără rădăcini", domnul Ziuganov s-a reorientat devenind un aliat al social-democraţiei şi un campion al proprietăţii private.

Marfa lui de bază, pe care o vinde şi dincolo de rîndurile strînse ale fidelilor săi este naţionalismului fervent. El se sprijină pe ecoul profund al doctrinei sale, pentru ca cele 24 de milioane de voturi obţinute de comunişti şi de aliaţii lor în decembrie să ajungă la cele 36 de milioane de care are nevoie în iunie pentru a ajunge preşedinte. Dl. Ziuganov susţine că statutul de mare putere este o componentă intrinsecă a identităţii naţionale ruseşti şi restaurarea "voluntară" a fostului bloc sovietic o "necesitate istorică".

Sentimentele sale naţionaliste sînt tot atît de solide ca şi cele comuniste. În 1992, cînd în Rusia, partidele comuniste au fost scoase în afara legii, el a întemeiat "Frontul Salvării Naţionale" în care s-au unit forţele de extremă stîngă şi dreaptă, ostile dezmembrării Uniunii Sovietice. A fost un membru proeminent al Consiliului naţional rus înfiinţat de Alexandr Sterligov, general KGB, care pleda pentru restaurarea unui stat rus autoritar şi puternic. A fost membru în Consiliul redacţional al ziarului conservator (şi uneori antisemit) *Deni*, alături de generalul Albert Makşov, un extremist care l-a ajutat pe Ziuganov să-l învingă pe Valentin Kupţov, rival în 1993 la conducerea Partidului comunist.

A mai dobîndit un aliat de nădejde în persoana lui Alexei Podberiozkin, liderul unei mişcări nezgomotoase dar influente, *Moştenirea Spirituală*, care l-a ajutat să-şi ajusteze imaginea de negociator şi să capete o statură de lider, chiar şi pentru sceptici. Faptul că dl. Ziuganov discută în termeni acceptabili cu străinii şi cu investitorii străini - "nu vorbeşte ca un comunist" - este fără îndoială unul din succesele lui. La Forumul de la Davos, luna trecută, dl. Ziuganov a fost mult mai curtat decît Anatoli Ciubais, părintele privatizării din Rusia, care parcă vorbea cu surzii cînd susţinea că Rusia va fi ruinată de comunişti.

Dar *persona* Ziuganov de la Davos este exclusiv pentru consumul extern. Pentru publicul comunist de acasă are o altă faţă menită să atragă mulţimi mai obtuze şi mai primitive, încîntate de lozincile campaniei din decembrie. Partidul comunist al d-lui Ziuganov promite următoarele "măsuri urgente":

● Adoptarea unei noi politici economice.

● Creşterea salariului minim, a pensiilor, a creditelor şi beneficiilor.

● Luptă fără milă împotriva banditismului şi a crimei organizate.

● Revenirea la controlul public asupra industriei, indiferent de forma de proprietate.

● Stoparea jefuirii statului şi a proprietăţii colective sub pretextul privatizării.

● Susţinerea ţăranilor, a fermierilor şi a kolhoznicilor prin alinierea preţurilor pentru produsele agricole şi cele industriale.

● Se va adresa o chemare guvernelor şi popoarelor din republici din ilegal destrămata Uniune Sovietică pentru ca Uniunea să se refacă în mod voluntar.

● Să pregătească şi să susţină proiectul unei Constituţii care va garanta puterea muncitorilor prin soviete la toate nivelurile.

Şi orice ar spune dl. Zinganov prin alte părţi, acesta va fi programul pe care îl vor vota comuniştii în iunie. .

Îl va transpune dl. Ziuganov în practică? Comentatorii, specialişti în piaţa financiară rusă, presupun că nu. În general, se porneşte de la premisa că Ziuganov şi partidul său îşi dau seamă că Rusia este prea săracă şi slabă pentru a aplica într-un viitor previzibil programul comunist. Dincolo de gesturile simbolice, se consideră că reformele vor fi lăsate să evolueze, spre satisfacţia FMI, obţinîndu-se astfel credite pentru refacerea economică. E posibil. Realităţile economice pledează pentru o asemenea soluţie. Dar acţionează şi alte forţe, mai puternice.

Convingerea că guvernarea Ziuganov va susţine mai degrabă reformele de piaţă decît reîntoarcerea la sistemul socialist se întemeiază pe ideea că dl. Ziuganov şi colegii săi acceptă superioritatea economiei de piaţă, pe care o consideră inevitabilă, iar eşecul sistemului comunist definitiv. De fapt, ei nu admit nici unul dintre aceste lucruri; şi nici alegătorii lor.

Mulţi regretă prăbuşirea industriei tradiţionale şi a sistemului de protecţie socială (...) Adepţii lui Ziuganov nu înţeleg de ce a trebuit să cadă comunismul. Noii lideri sînt recrutaţi dintre oficialii care ocupau posturi modeste în aparatul central sau în comitetele regionale ale fostului partid sovietic. N-au avut o vedere generală asupra luptei şi agoniei sistemului, ca acei activişti de la vîrf care de la an la an, apoi săptămînal se străduiau să evite dezastrul. Ca adepţi de rang mijlociu, ei vedeau un sistem care funcţiona destul de bine, pînă cînd a fost dezmembrat şi înjunghiat pe la spate de Mihail Gorbaciov în numele perestroikăi. Comuniştii n-au avut nevoie decît de un pas pentru a se convinge pe ei înşişi, dar şi pe mulţi alegători, că prăbuşirea economică de sub Gorbaciov, n-a făcut parte din era comunistă. Mai degrabă, susţin ei, ar trebui reconsiderată prima etapă a "reformei", cînd Uniunea Sovietică a fost distrusă de trădători şi oportunişti.

Cum se va ieşi din încurcătură

Şansa d-lui Ziuganov de a deveni actor al istoriei şi de a o rescrie va depinde de capacitatea sa de a converti o victorie electorală într-un control real al aparatului guvernamental lăbărţat şi recrutat la întîmplare. Altă întrebare care va însoţi victoria lui Ziuganov este aceea dacă un om fără experienţa puterii politice, fără o specializare în economie şi cu o cunoaştere foarte limitată a proceselor democratice va fi cît de cît competent să ducă Rusia pe drumul pe care şi-l doreşte. În această privinţă, dl. Ziuganov se poate prevala de beneficiul îndoielii. De altfel, are o mulţime de prieteni în armată, în serviciile de securitate, în industrie, în provincie. Se pare că are darul de a se face ascultat de oameni.

Aşa că rămîne deschisă întrebarea ce politică va face într-adevăr dl. Ziuganov. Probabil că nu se va grăbi să reconstruiască Uniunea Sovietică. Noua putere va fi foarte ocupată la ea acasă şi nu va avea nevoie de aventuri externe, greu de ţinut sub control.

De asemeni, probabil că dl Ziuganov nu va fi prea grăbit să pornească naţionalizarea marilor companii profitabile ca să nu-şi atragă adversitatea proprietarilor, directorilor şi muncitorilor. Nu se vor face mari renaţionalizări, deşi ar fi un succes şi politic (pentru că s-ar bucura de simpatia unor largi pături ale populaţiei) şi economic: sînt companii cu resurse, în special cele de petrol şi gaze, care au fost privatizate în interesul directorilor, băncilor şi politicienilor.

În afara industriei extractive de petrol şi gaze, cea mai mare problemă pentru guvernarea comunistă va fi decizia în legătură cu companiile falite sau în pragul falimentului, mai cu seamă cele din complexul militar-industrial; ele au supravieţuit reformei doar pentru că nu şi-au mai plătit furnizorii şi muncitorii. Vor încerca să-şi redobîndească locul tradiţional prin care se alimentează de la finanţele statului. Deci, un foarte costisitor program de renaţionalizări pare inevitabil, tot aşa cum e nevoie şi de o reformă în agricultură (promisă doar de Elţîn) la care pînă acum comuniştii s-au opus cu hotărîre.

Comuniştii promit insistent că vor respecta proprietatea privată. Chiar şi aşa, le va fi greu să contrazică propria lor concepţie istorică că proprietatea este inerent vicioasă. Spectacolul programului privatizării ruseşti cu jaful proprietăţii de stat la preţuri de nimic de către oficialii guvernamentali, de către bănci şi de către bandele mafiote a fost o dovadă certă - care le-a folosit conservatorilor - că proprietatea şi furtul sînt îngemănate. Şi pentru că proprietatea privată din Rusia este produsul - direct sau indirect - al unui asemenea proces de privatizare, denunţat de comunişti ca ilegal şi inechitabil, asigurările lor despre caracterul sacru al proprietăţii private s-ar putea să valoreze mai puţin decît par.

Una din acţiunile propuse de partid este să-i oblige pe proprietari să facă o declaraţie în legătură cu bunurile lor şi provenienţa lor. "Corpuri speciale" vor decide dacă proprietatea este legitimă sau nu. E greu să-ţi imaginezi măsuri care să favorizeze într-o măsură mai mare fuga generală a capitalurilor. Iar capitalul străin, care oricum n-a fost prea bine primit în Rusia, chiar în anii reformei, va fi acceptat - spune echivoc partidul - dacă "sporeşte bogăţia ţării".

Dacă, într-adevăr, comuniştii vor duce politica economică pe care o anunţă, va fi un dezastru. Statul îşi va asuma răspunderea pentru subvenţionarea sectorului productiv, care a decăzut groaznic, şi care va ajunge şi mai rău prin eliminarea competiţiei. Se va promite protecţie socială, dar beneficiile vor fi prea mici pentru a o putea asigura. Vor fi eliminate importurile pentru a putea fi impuse preţurile autohtone. Capitalul naţional va pleca, iar cel străin nu va sosi. Iar centrul va fi în conflict cu oraşele şi regiunile mai progresiste şi mai prospere unde, în ultimii ani, liderii au dobîndit suficientă autonomie economică şi politică pentru a nu le ceda cu mare uşurinţă.

Acest drum îl va pune pe preşedintele Ziuganov în faţa unei opţiuni dificile: să meargă înainte cu orice preţ sau să se reîntoarcă la reformele economice. Meritele reformei economice sînt evidente pentru un ochi liberal. Dar dacă, într-adevăr, comuniştii cred că reformele anilor 1991-1996 au fost fundamental greşite, atunci de ce să abandoneze ei metodele care au funcţionat în trecut şi care ar putea fi eficiente şi în viitor?

Pentru comunişti, tentaţia de a tipări bani - un expedient care va înrăutăţi lucrurile - ar putea fi irezistibilă.

Şi poate că e momentul să începem să fim serios neliniştiţi în legătură cu neţărmurita admiraţie a domnului Ziuganov pentru Stalin. Dacă soluţiile socialiste vor duce din nou într-o fundătură, comuniştii vor căuta iarăşi "sabotorii" şi "speculanţii" pe care să dea vina folosind mijloace autoritare pentru a-i elimina din nou.

Cel mai trist aspect este acel pe care dl. Elţîn încearcă disperat să-l spună alegătorilor: se pare că momentul critic a fost depăşit. Indicatorii economici sînt în creştere, inflaţia a scăzut şi puterea rublei a făcut ca, rapoartate la dolari, salariile să crească. Dacă ei, comuniştii ruşi, ar fi o componentă social-democrată, aşa cum mulţi o doresc, şi dacă nu ar împiedica evoluţia economiei de piaţă, atunci ar putea vedea cum creşterea capătă viteză şi să-şi asume meritele. Dar povara istoriei şi a ideologiei ar putea fi prea mare, nu doar cea a marxismului şi nici măcar în principal aceasta, dar autoritarismul, naţionalismul, revanşismul şi izolaţionismul şi-ar putea găsi expresia colectivă în dl. Ziuganov.

După **The Economist**

16 martie 1996

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Drumul de întoarcere

Filmul "Căinţa" se încheia cu întrebarea "La ce bun drumul, dacă el nu duce spre o biserică". Biserica fusese de mult distrusă - cam pe la mijlocul filmului - şi odată cu ea oamenii pentru care existenţa ei avea un sens. Dar nu toţi, pentru că iată, această bătrînă mai păstra conştiinţa necesarei legături între scop şi drumul către ei.

"N-am stat în lagăr pentru ca Moscova să se umple de tarabe" spune cu năduf un fost disident unui reporter occidental venit să vadă ce lucruri extraordinare se mai petrec în capitala fostului imperiu sovietic şi care îi răspunde cu jumătate de gură - "Ba da, pentru asta". Drumul pe care se îndepărta bătrînica din film a devenit mai colorat dar şi mai desfundat, iar la capătul lui nu numai că nu e nici o biserică, dar nici măcar un om sau un partid care să promită fericirea generală, supremaţia mondială, bogăţie în părţi egale pentru toţi. Libertatea îndelung dorită pare acum un lux inutil în condiţii de destructurare şi de sărăcie. Situaţie extrem de profitabilă pentru cei care au profitat de libertate sărind treptele severei ierarhii de partid ajungînd lideri politici prezenţi în sondajele de opinie. E puţin probabil că în condiţiile în care Andropov s-ar fi bucurat de durata medie de viaţă a unui conducător sovietic ar fi auzit cineva de Ziuganov sau Jirinovski. Probabil că şi generalii Graciov şi Lebed ar fi fost mai tăcuţi, mai puţin expresivi în expunerea opiniilor lor. Aceştia sînt marii profitori ai libertăţii, laolaltă cu îndemînaticii birocraţi şi directori de mari unităţi industriale trecuţi brusc de la statutul de funcţionar la cel de proprietar.

"Sovietologii" care n-au dispărut odată cu obiectul muncii lor (prăbuşire pe care n-au prevăzut-o şi pentru controlul căreia n-au avut nici un fel de strategie sau tactică) susţin că "nu există drum de întoarcere", că reformele începute tîrîş-grăpiş de Gorbaciov şi continuate fără entuziasm de Elţîn au ajuns la punctul în care reîntoarcerea la comunism (dictatura partidului unic, proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie etc.) nu mai este posibilă. "Ceea ce propun comuniştii ruşi, nu este comunism" spun teoreticienii grijului cu "idealul întinat". Întotdeauna există drum de întoarcere, totul e o problemă de preţ şi dacă nu contează cîteva milioane de vieţi (aşa cum n-au contat în Rusia, în ţările europene ocupate de ea, în Cambogia, China, Vietnam - lista e lungă) atunci programul partidului lui Ziuganov cu toate contradicţiile lui e pe deplin realizabil. Că acel lucru va fi sau nu comunism e o problemă pentru ideologii cărora Ziuganov sau urmaşii lui le vor da (sau nu) voie să discute. Deocamdată, revista **The Economist** descrie fără excese sentimentale peisajul drumului de întoarcere.

Destinul nostru este de latini ortodocşi şi de autentici bizantini

— de vorbă cu dr. Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI —

Iubirea, căinţa şi mila vin dinspre răsărit, dacă ne-am lua după etimologii. Dar, cel mai adesea, cu deosebire în ultima parte a veacului, din acel punct cardinal a venit pentru noi mai ales suferinţa. E o noţiune în care ruşii s-au arătat a fi foarte calificaţi. Marea capacitate de a suporta suferinţa nu i-a împiedicat deloc s-o producă ei înşişi, la nişte dimensiuni şi din nişte motive rar întîlnite pînă la venirea lor în România, ca ocupanţi şi ca răspînditori ai ideologiei dominante timp de cîteva decenii.

Cum vă explicaţi, stimate dle doctor, că un popor de tradiţie creştin ortodoxă, ca şi noi, a fixat în conştiinţa românilor un sentiment atît de acut al pericolului, amplificat în timpul comunismului dar existent şi înainte, cu puţine şanse de a fi depăşit, deocamdată?

Dr. Constantin Bălăceanu-Stolnici: Explicaţia presupune o paralelă între felul lor de a se raporta la ortodoxie şi cel al nostru. Aparţinem unor spaţii culturale complet diferite: ei, ruşii, spaţiului gigantic al stepelor asiatice, noi, spaţiului mioritic - în care, în treacăt fie spus, toată lumea pare a fi foarte competentă în vremea din urmă, tratîndu-l uneori uşor, cu glume de gazetă. Sub această metaforă blajină se ascunde însă intuiţia unei mari, imense prăpastii care ne desparte, de acolo apar cele mai multe asperităţi care au survenit în decursul secolelor, în ce priveşte posibilităţile noastre de simbioză. Din fericire, zic. Pentru că altfel, potrivit programelor lor de expansiune, noi am fi putut deveni o gubernie ţaristă ori o mică republică sovietică - puţin a lipsit - din U.R.S.S. Viziunea asiatică a stepelor a permis, totodată, o reprezentare faraonică a statului - datorată nu numai monarhiei absolute ci şi, ulterior, micii elite care conducea o masă imensă de oameni, optică în care individul dispare ca entitate, nu contează. Influenţa lumii tătare, la rîndul ei, a născut o pletoră de slujbaşi abuzivi; e adevărat că a introdus analiza statistică a producţiei şi o fiscalitate bazată pe analiza demografică dar şi un aparat birocratic extraordinar de diversificat. În aceste condiţii, ortodoxia lor a căpătat o dimensiune cu totul specială şi foarte repede a fost subordonată de ţari, care au făcut din biserică un mijloc de dominaţie personală (aceeaşi structură se găseşte şi în Etiopia, unde împăratul era capul bisericii ca şi ţarul). De altfel, patriarhatul rus a şi fost desfiinţat la un moment dat de ţari şi a rămas astfel foarte multă vreme; după 1917 l-a reînfiinţat Lenin! Cred că acesta poate fi unul din motivele pentru care ortodoxia din Rusia a dezvoltat o concepţie ce n-a mai mers pe paradigma creştină a unei biserici universale, apte să răspundă la marile probleme spirituale ale omului şi să promoveze un umanism autentic şi comprehensiv, ci a lansat un fel de hegemonie slavă, panortodoxismul, mesaj mai învăluit al panslavismului, un instrument care să justifice prezenţa sau ingerenţa politică a ţarilor în spaţiile ortodoxe aflate sub stăpînirea otomană. Asta i-a dat o latură politică marcată. Bineînţeles, ar fi nedrept să nu-i recunoaştem şi o altă dimensiune, specifică, pentru că la un moment dat ea a dezvoltat o spiritualitate foarte interesantă, o orientare spre vechile tradiţii sofianice, perspectivă asupra căreia a insistat la noi şi Blaga. Asta dovedeşte că ruşii au o mare forţă spirituală, dominată însă de un mereu acelaşi proiect politic-imperial. Pe noi, această viziune n-are cum să ne lase indiferenţi, fiindcă nu-i una temporală, ci de vocaţie; există popoare care au viziune imperială - Anglia, Spania, Germania, - chit că unele au chivernisit-o prost sau n-au putut s-o realizeze. Franţa n-o are, nici Italia. Ruşii o au într-un grad înalt, de la Petru I chiar cu un proiect precis. Dar pentru români primejdia cea mai mare, problema fundamentală a destinului nostru în politica externă şi a existenţei ca neam, a constituit-o programul asumat de Ecaterina a II-a şi echipa sa - acela de a-şi extinde dominaţia în toată zona balcanică. Ea formulase chiar doctrina unui regat al Daciei, în care erau incluse Muntenia, Moldova şi Transilvania, pus sub sceptrul unui Romanov, autocrat ortodox rus! Trebuie spus - în spiritul adevărului concret şi în răspăr cu cărţile de istorie, mai cu seamă cele pentru uz şcolar, scrise la finele secolului XIX, în febra emancipării de sub turci, - că dominaţia otomană ne-a salvat de planurile imperiale promovate şi prin biserica rusă. Spre deosebire de aceasta, ortodoxia noastră s-a dezvoltat în spiritul bizantin. Domnitorii români s-au considerat urmaşi ai împăraţilor bizantini, unii chiar pe faţă, Cantacuzinii şi Brâncoveanu au pus vulturul bicefal în stema lor şi pe monumentele pe care le-au ridicat, aceeaşi conştiinţă au avut-o şi voievozii Moldovei, astfel că au structurat şi au garantat o evoluţie a bisericii pe tradiţiile care ne legau de Bizanţ. Exista, desigur, o oarecare subordonare faţă de stat, dar totdeauna a prevalat orientarea contemplativă, care împiedica biserica să se amestece în marile probleme politice. Aşa că ortodoxia românească s-a dezvoltat pe tradiţiile muntelui Athos, pe isihasm, pe o fineţe de doctrină, profund mistică, destul de puţin implicată social şi cu o imensă doză de toleranţă. (E de observat că noi n-am avut răsunătoare procese religioase, arderi de vrăjitoare, inchiziţie - pe care Europa occidentală, deşi considerată a fi foarte civilizată, le-a practicat pînă la Revoluţia franceză)

Perioada post comunistă - şi depăşirea unei experienţe comune - nu a influenţat cele două mentalităţi la care v-aţi referit?

În momentul de faţă, între biserica ortodoxă rusă, pe de o parte, şi toate celelalte biserici ecumenice ce-l au în frunte pe patriarhul Bartolomeu I se desemnează o stranie ruptură, pe motiv că ruşii continuă să meargă pe panortodoxie, de fapt pe panslavism. Conflictul l-a declanşat biserica ortodoxă din Estonia, care n-a mai vrut să fie sub obedienţa patriarhiei de la Moscova, ci a celei de la Constantinopol. Începînd de atunci, pentru prima oară de cînd există biserica rusă, la vohodul mare (ieşirea cu sfintele Daruri - n.n.) Patriarhul Moscovei nu mai pomeneşte pe cel al Constantinopolului, astea sînt nuanţe de o gravitate care scapă opiniei publice, dar de mare importanţă. Cînd s-a reactualizat biserica din Basarabia, care este canonic reală, s-a creat un conflict care era să ne coste enorm. A trebuit să fie pusă în joc toată abilitatea Patriarhului Teoctist şi a Sinodului pentru ca să nu se primejduiască bunele legături ale bisericii române şi vechile raporturi ale ortodoxiei noastre cu patriarhia de la Constantinopol. Lumea n-are, în general, sentimentul marilor întîmplări religioase, nu le percepe sensul şi valoarea în durată. Faptul că după 500 de ani, un Patriarh al Constantinopolului venea în România - (un ierarh atît de înalt nu mai fusese la noi de pe vremea lui Neagoe Basarab, cînd se sfinţise ctitoria de la Curtea de Argeş!), ba încă şi de două ori, cum a venit Patriarhul Bartolomeu I, a fost nu numai semnul împăcării, dar a constituit şi sublinierea unui prestigiu al bisericii ortodoxe române, resimţit apoi în întîlnirea de la Patmos şi în marile sărbători de la Bucureşti. O consfinţire a rolului său preponderent, comparabil cu cel de pe vremea lui Constantin Brâncoveanu. Sprijinind politica ministerului nostru de externe în Balcani, Patriarhia română şi-a făcut imediat simţită prezenţa în lumea serbă, astfel încît, deşi au încercat să facă un cap de pod în zonă, ruşii n-au putut să ridice acolo steagul panortodoxiei lor tradiţionale monopoliste şi nostalgice. Cele două modalităţi diferite de dezvoltare a spiritualităţii ortodoxe, reflectînd două weltanschauung-uri foarte deosebite, cum se vede, au dus la o delimitare salvatoare a românismului faţă de panslavismul cu gust de cucerire. Destinul nostru este cel de latini ortodocşi şi de autentici bizantini, pentru noi latinitatea nu este numai un concept spiritual, ci şi unul politic. Independenţa României s-a realizat pe conceptul de latinitate.

Cum se raportează cele două "suflete" vecine - suflet este tot un cuvînt de origine slavă - la suferinţă? Cît ne-a apropiat, cît ne-a despărţit trecerea împreună prin comunismul sovietic, răul de care am fost copleşiţi şi ei şi noi?

Atunci cînd pomeneam de viziunea asiatică, aveam în vedere tot ceea ce poate fi descoperit în manifestările existenţei unui popor. Ruşii au un weltanschauung de sorginte orientală, ei sînt dispuşi şi expuşi la autoflagelare, la chinuirea corpului, a sufletului, au voluptatea suferinţei care nu este numai un clişeu privitor la insondabilul suflet slav. Marea lor literatură, una din cele mai puternice din istoria spirituală a omenirii, muzica lor, unele reuşite în arta modernă a filmului, mai mult decît în plastică sau în arhitectură unde nu s-au afirmat cu brio, arată că suferinţa lor are scrisori de nobleţe. Chinul lor conţine ceva grandios - Dostoievski e aproape un arhetip, suferinţa le-a devenit parte constitutivă, determinată, poate, şi de destinul istoric - toate popoarele migratoare au trecut peste ei - iar existenţa ruşilor s-a desfăşurat de pe timpul ţarului Petru I într-un stat aproape carceral. Pentru o simplă infracţiune se putea ajunge în Siberia, în colonii penitenciare, în lagărele staliniste de mai tîrziu, dar chiar dacă se afla în libertate omul era supravegheat, percheziţionat, supus bănuielii, viaţa lui zilnică era obiectul unei investigaţii perpetue, - mai ales în timpul marii terori - chiar dacă el nu lua situaţia la cunoştinţă. De la nobili la mujici şi pînă la bolşevicii dezavuaţi de Stalin nu însemna nimic extraordinar dacă ajungeau la închisoare, în "gulag", nici un lucru de care ruşilor să le fie ruşine apoi. Suspiciunea, controlul, pedeapsa - chiar nemeritată - a devenit o parte a gîndirii lor despre lume, şi, din păcate, chiar a viziunii politice. Aici văd eu motivul pentru care, deşi sensibili la suferinţă în ce-i priveşte şi înclinaţi spre ideea de căinţă, nu şi-au făcut probleme cînd au impus altora un fel de viaţă ce dădea naştere la chinuri, umilinţe şi degradări necunoscute pînă la venirea lor, într-un spaţiu pe care acum îl dominau. În comparaţie, suferinţa noastră este mai mult o formă de nostalgie, de melancolie care capătă cea mai potrivită expresie - după părerea mea - în doină; ea explică forma de suferinţă pe care o acceptă poporul nostru. Atitudinea noastră o consider mai tolerantă, mai plină de fineţe, de discreţie şi compasiune. Faptul că în tot timpul, trecînd prin inimaginabile suferinţe individuale sau colective, dar provocîndu-le şi altora, ruşii şi-au făcut datoria faţă de idealul lor naţional, *expansiunea*, mi se pare de înţeles din punctul lor de vedere. Asta au promis, asta au făcut. Mult mai gravă şi în contradicţie cu concepţia lor de viaţă, mi se pare atitudinea marilor puteri aliate care au acceptat faptul şi ne-au dezinformat asupra destinului ce ni se pregătea la finele celui de al doilea război mondial. Şi - e dureros să observ - ruşii au o solidaritate care nouă ne lipseşte de totdeauna, parcă; e drept că în Mioriţa aflăm o reprezentare plină de măreţie a morţii în natură şi o pildă de seninătate în faţa destinului nedrept, dar balada pleacă de la o împrejurare în care doi se înţeleg să-l omoare pe al treilea şi să-i ia oile.

A consemnat
Tita CHIPER

Ce observă un analist rus, la 1996

"Pentru majoritatea cetăţenilor, Uniunea Sovietică a încetat de mult să mai fie un simbol al regimului totalitar. Aşa cum indică realitatea, amintirile neplăcute legate de vechiul regim comunist s-au evaporat, iar noţiunile de libertate şi democraţie nu provoacă altceva decît alergie generală."

Dimitri VOLKOV
în revista *Sivodnia*

Ce gîndeşte un polonez, la 1996

"Socotesc că generaţia mea e liberă de complexul antirus, că putem să analizăm cu luciditate ceea ce se întîmplă în Rusia. Sentimentele poloneze poate că ne ascut vederea, dar nu trebuie să fie o perdea fanatică ce ne acoperă privirea...

Trebuie să recunosc că m-am temut întotdeauna de explozia sentimentelor antiruseşti în Polonia, după căderea comunismului şi dezagregarea Uniunii Sovietice. Constat cu bucurie propria mea greşeală. Polonezii s-au ferit în mod raţional şi lucid de reacţii primitive antiruse. Adevărul dat pe faţă cu calm despre crimele Rusiei staliniste faţă de polonezi nu este un instrument al mobilizării antiruse. Lucrul acesta reprezintă o şansă pentru politica lucidă şi pragmatică poloneză."

Adam MICHNIK
directorul ziarului *Gazeta Wyborcza*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul: Grupul dragoş prnt
TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18; Fax: 337.33.77

Anul IV
nr. 170
12-18 aprilie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

AUTOMOBILUL

de ambe sexe, pentru inimă şi minte

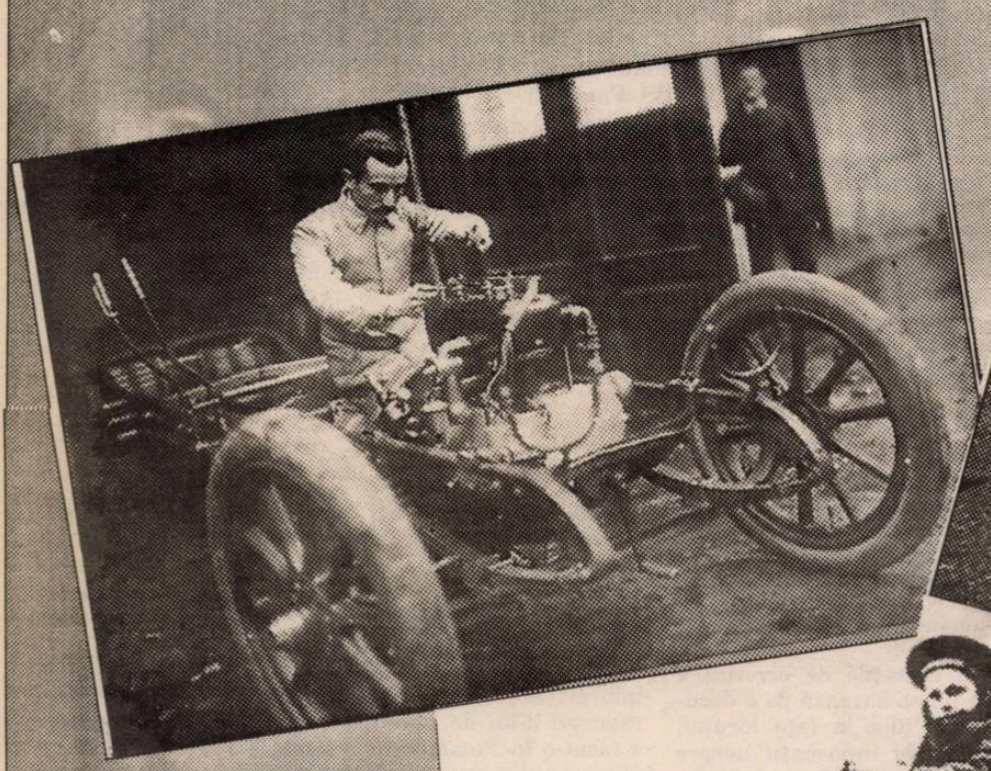

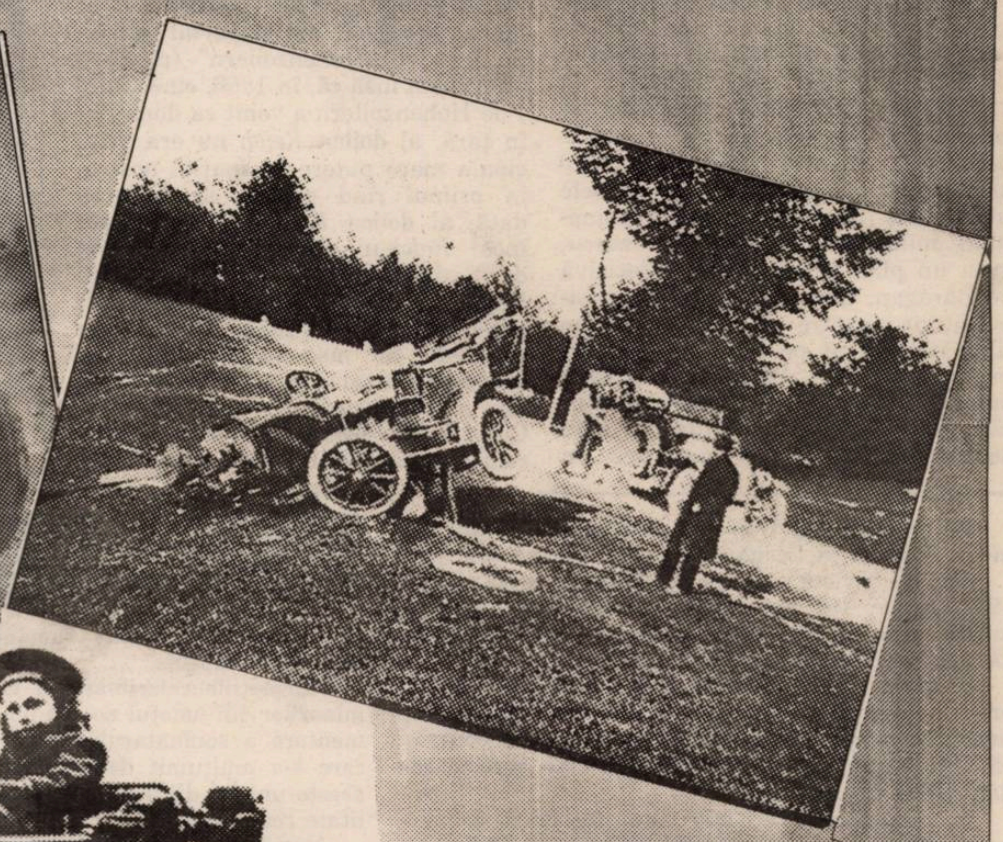

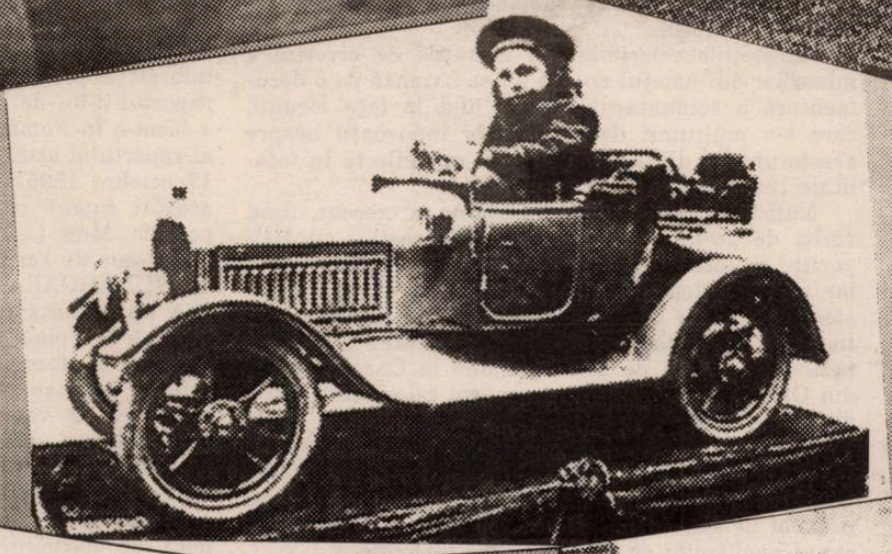

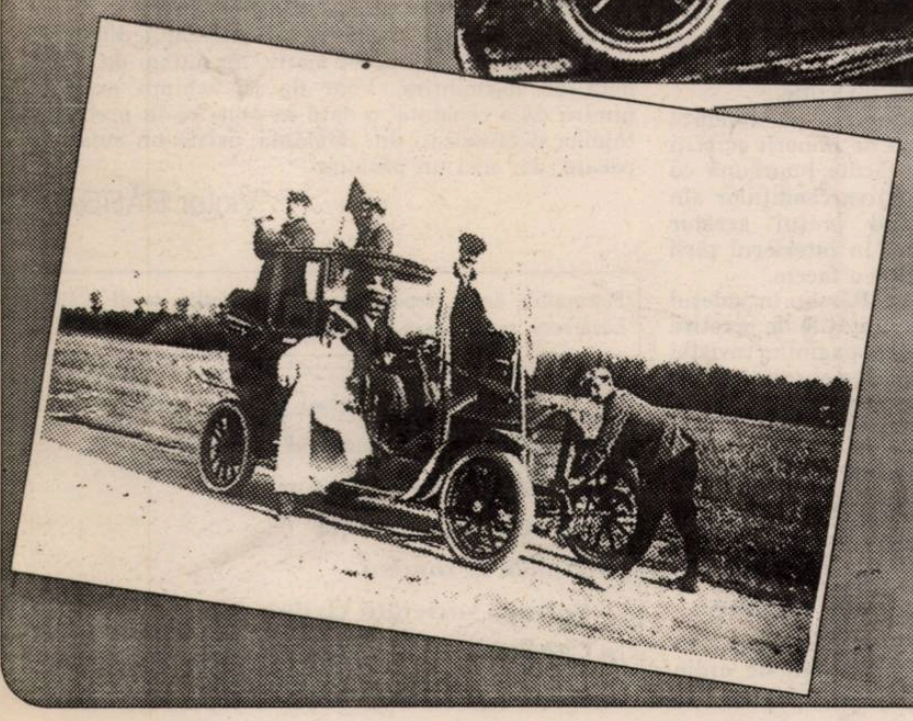

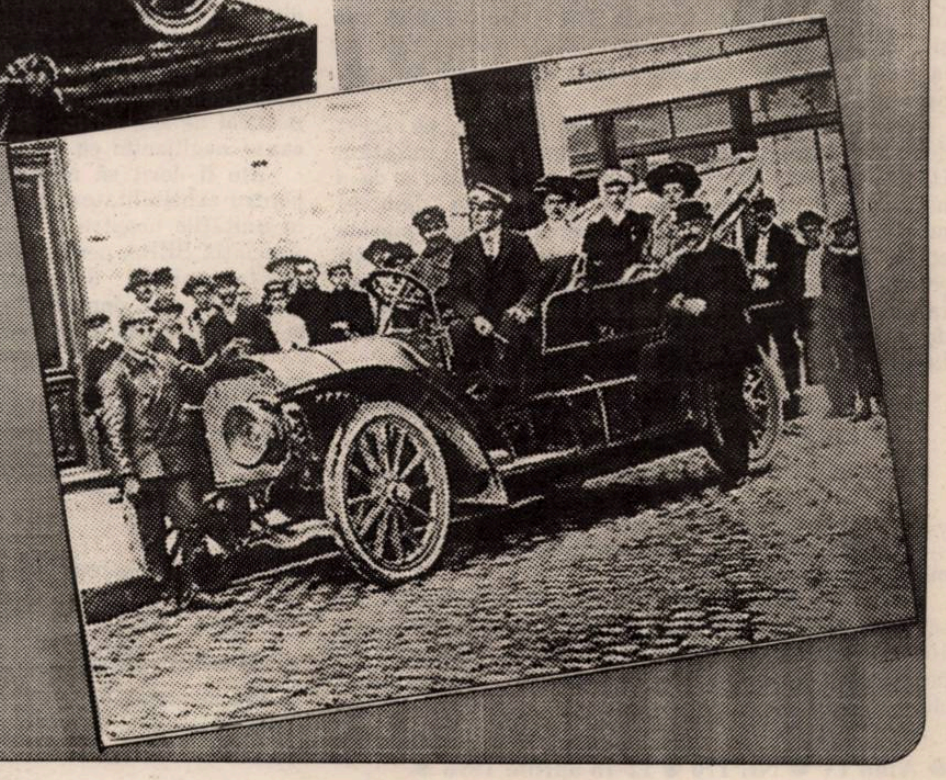

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou controlat

Rectificări

Dezbaterea în jurul "cazului" Ion Antonescu relansată cel mai recent de revista *Dilema* (anul IV, nr. 165, 8-14 martie 1996) printr-un şir de articole care, desigur, nu vor închide dosarul, a prilejuit afirmarea unor variate puncte de vedere, mai mult sau mai puţin temeinic argumentate. Nu pentru a intra din nou în fondul acestor controverse înverşunate am scris rîndurile de faţă, ci pentru a formula nedumeririle provocate de lectura acestor texte şi a altora şi pentru a împiedica fixarea în mintea cititorilor mai puţin avizaţi în domeniul istoriei a cîtorva din erorile faptice pe care le conţin.

În articolul intitulat *Ofensiva unor impostori*, domnul Gheorghe Barbul combate punctul de vedere al celor care consideră că în vara anului 1944 ideea de a organiza durabil rezistenţa împotriva sovieticilor pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi era o himeră, o "nălucă". Împotriva acestei afirmaţii, domnia sa invocă mărturia lui Iuliu Maniu, formulată într-o clipă de amară polemică cu anglo-americanii, şi mai tîrziu de generalul german Hans Kissel. Pe urmele acestor mărturii, dl. Gheorghe Barbul susţine valabilitatea soluţiei strategice amintite.

Cu surprindere aflăm însă, dintr-un alt text al aceluiaşi autor – o scrisoare adresată de domnul Gheorghe Barbul domnului Ion Solacolu la 22 august 1992 (text republicat în volumul *Schimbarea alianţelor României*, Iaşi, Institutul European, 1995) următoarele: "Mareşalul, din spusele colonelului Davidescu, şeful cabinetului militar al lui Ion Antonescu, avea un plan să dea bătălia decisivă pe Bărăgan. Era sceptic asupra posibilităţilor noastre de a ne menţine timp îndelungat pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi. Atacurile frontale puteau fi respinse fără multe dificultăţi. Dar linia putea fi întoarsă prin debarcarea de trupe sovietice în Dobrogea, precedate de unităţi de paraşutişti... În replică, Antonescu iniţiase construirea de fortificaţii pe Olt" (pp. 141-142).

Aşadar, afirmaţia categorică în articolul citat din *Dilema*, negaţie atribuită lui Ion Antonescu însuşi în corespondenţa cu dl. Ion Solacolu. Unde se va fixa în final viziunea autorului asupra posibilităţii de a-i opri pe ruşi pe linia Focşani-Nămoloasa-Galaţi în vara anului 1944?

Lectura cărţii *Schimbarea alianţelor României*, lucrare deosebit de importantă prin înfruntarea elegantă a opiniilor celor doi autori, mai prilejuieşte însă şi alte surprize. În încercarea de a expica adaptarea istoriei moderne şi contemporane a României la succesivele modificări ale cadrului geopolitic al Europei, viziune în principiu corectă, dl. Gheorghe Barbul afirmă: "Cînd principala mare putere în spaţiul nostru a fost al doilea *Reich* al lui Bismark, pentru a fi pe placul nemţilor, am importat şi suit pe tron un Hohenzollern" (p. 114). Observăm însă că, în 1866, cînd Carol I de Hohenzollern a venit ca domnitor în ţară, al doilea *Reich* nu era principala mare putere în spaţiul nostru, în primul rînd pentru că, la acea dată, al doilea *Reich* nici nu exista încă! *Reich*-ul nu a fost proclamat decît după înfrîngerea Franţei lui Napoleon al III-lea de către Prusia, în războiul din 1870-1871. Factorul de influenţă cel mai puternic în acea vreme era tocmai Napoleon al III-lea, care a sprijinit eficace candidatura lui Carol I. De altminteri, clasa politică românească şi-a manifestat încă din 1821 opţiunea pentru o dinastie străină în care vedea garanţia progresului ţării. La Carol I de Hohenzollern nu s-a ajuns decît după ce un alt principe, Filip de Flandra, a refuzat tronul oferit de emisarii români.

Interpretările istorice sunt desigur libere, cu condiţia să se rezeme pe o temelie sigură de fapte.

În articolul domnului Dan Emanoil Dobreanu, *Pétain, Mannerheim, Antonescu* (*Dilema*, IV, nr. 167, 22-28 martie 1996) se afirmă: "Tratativele preliminarii au fost făcute cu ştirea şi încuviinţarea lui, iar în ipoteza că Antonescu ar fi dorit (ca Horthy) o rezistenţă pînă la ultimul cartuş, capitularea de la 23 august nu ar mai fi avut loc". Semnalăm autorului şi cititorilor că amiralul Horthy a încercat să negocieze armistiţiul cu puterile occidentale, ceea ce a determinat *Reich*-ul să ocupe militar Ungaria în martie 1944 şi să-l silească pe Horthy să cedeze puterea lui Ferenc Szálasi. Horthy a fost dus în captivitate în Germania.

Cît despre analogia Antonescu-Mannerheim, ea nu poate fi decît formală, dată fiind atitudinea foarte diferită a celor doi oameni politici în raporturile interne din ţările lor şi faţă de războiul din Răsărit.

Aşadar, atenţie la fapte! Clădite pe terenul lunecos al erorilor faptice, tezele şi ipotezele nu sînt decît "baloane de săpun".

Şerban PAPACOSTEA

Mult stimate Domnule Pleşu,

Într-un număr recent al revistei Dvs., aţi binevoit să publicaţi textul unui articol care urmează să apară în **East European Politics and Societies**, despre cazul de plagiat între Gail Kligman şi Smaranda Mezei. Textul a apărut sub numele meu, ca autoare. Doresc să precizez că acest articol apare în **East European Politics and Societies** nu cu un singur autor, şi cu ŞASE nume: în afară de numele meu, apar Dr. Jean-Claude Chesnais (Institute National D'Etudes Demographiques şi Sorbonne, Paris), Dr. Henry David (Transnational Family Research Institute, Bethesda MD), Dr. Claude Karnoouh (CNRS Paris), Dr. Nancy Leys Stepan (Department of History, CEU Budapest and Columbia University, New York) şi Valdimir Tismăneanu, Department of Government and Politics, University of Maryland. Aş dori să publicaţi aceste nume, deoarece însăşi controversa între Kligman şi Mezei are de-a face cu răspunderea asumată de cei care îşi afişează semnăturile unui text şi cu noţiunea de autor. Nu am scris articolul respectiv de una singură, şi n-aş vrea să se creadă că problema la care textul a vrut să atragă atenţie nu se rezumă la o chestie de prietenie între mine şi prof. Kligman. Sînt sigură că veţi dori ca revista să oglindească verosimil atitudinile acestor cinci specialişti şi forma în care va apare articolul aici.

Cu mult respect,

Katherine VERDERY

Replici

Mă numesc Dr. Dan Ileana şi sînt de mulţi ani medic director la Leagănul de copii Hunedoara.

Această revistă, mi-a parvenit tîrziu, în 11 martie 1996. În nr. 157 din 12-18 ianuarie 1996, este un articol semnat de Victor Bârsan şi se intitulează *Domnul de Combret şi insensibilitatea valahă.*

În acest articol se subliniază că Dr. Dan Ileana are un comportament necorespunzător alături de îngrijirea copiilor din Leagănul de copii Hunedoara şi că întreg personalul unităţii, inclusiv directoarea dăm SIDA la copii.

În primul rînd, nu ştiu cine este acest domn – probabil mare ziarist – care-şi permite să facă nişte afirmaţii nefondate. Dacă ar fi binevoit să vină în această unitate sau dacă s-ar fi interesat la Poliţia Sanitară a jud. Hunedoara, ar fi cunoscut problema şi ar fi scris exact ce trebuie.

Noi am îngrijit copii mici 0-3 ani cu sindrom HIV (+) internaţi la noi din judeţul Hunedoara, deci ei au venit la noi infestaţi. Este bine să ştiţi că nici un copil din Leagăn care a venit HIV (-) nu s-a pozitivat şi nici un copil care a crescut în această unitate de la vîrsta cea mai mică nu a avut acest sindrom, deci nu s-a infectat.

În concluzie, îl aşteptăm de urgenţă pe acest domn în unitatea noastră, promitem să nu-l infestăm HIV – pentru a se documenta şi apoi pentru a da o notă de dezminţire. În caz contrar vă dăm în judecată pentru calomnie şi pentru daune morale aduse personalului, care şi aşa are destule greutăţi şi nu înţeleg de ce trebuie să ne mai necăjiţi şi voi. În altă ordine de idei – nu ştim cine este acest domn de Combret şi ce legătură are acest personaj cu Leagănul de copii din Hunedoara.

Dr. DAN Ileana

medic specialist pediatru,

Leagănul de copii, Hunedoara

●

Comisia judeţeană pentru ocrotirea unor categorii de minori, judeţul Hunedoara.

Referitor la articolul „Domnul de Combret şi insensibilitatea valahă", apărut în revista *Dilema* nr. 157/1996, semnat de dl. Victor Bârsan, dorim să vă facem cunoscută opinia noastră şi, în acelaşi timp, cîteva precizări.

Titlul acestui articol deranjează, din start, pe oricine gîndeşte şi simte româneşte, anticipînd acuzaţiile din cuprins.

Afirmaţiile referitoare la unităţile de ocrotire a minorilor din judeţul nostru nu se bazează pe o documentare a semnatarului articolului la faţa locului, care s-a mulţumit doar să preia informaţii despre aceste unităţi dintr-un raport, ce nu reflectă în totalitate realitatea.

Numărul copiilor seropozitivi nu a crescut, fiind vorba de aceiaşi copii care au fost testaţi cu HIV pozitiv la internarea în Leagănul de la Hunedoara, iar ulterior, depăşind vîrsta de 3 ani, au fost transferaţi la casele de copii din Orăştie şi Bretea Strei. În urma desfiinţării Casei de copii Bretea Strei, minorii seropozitivi de aici au ajuns la Casa de copii din Orăştie, mărind astfel numărul celor seropozitivi din această unitate.

În prezent, la Leagănul de copii din Hunedoara există un singur minor seropozitiv, ceea ce infirmă acuzaţiile aduse conducerii unităţii şi personalului medical de aici referitor la contaminarea copiilor din cauza neglijenţei cu care li se fac injecţiile.

Am fi dorit să mulţumim domnului de Combret pentru sensibilitatea dînsului faţă de minorii ocrotiţi în unităţile noastre şi eforturile făcute împreună cu Asociaţia SERA pentru îmbunătăţirea condiţiilor din aceste unităţi, dar atunci cînd preţul acestor binefaceri este denigrarea noastră în interiorul ţării şi în exterior, ne este foarte greu s-o facem.

Noi îl invităm pe domnul Victor Bârsan în judeţul nostru, să facă o documentare în unităţile de ocrotire a minorilor şi apoi să prezinte în paginile revistei dumneavoastră date reale despre aceste unităţi, care să se constituie într-o dezminţire a celor afirmate în articolul menţionat.

Preşedinte DAN Dana

Secretar IORDĂCHESCU Petrică

●

Un noian de păcate, dar nici un păcătos

Prima impresie pe care o lasă scrisoarea d-nei dr. Dan – lăsînd la o parte orice considerent de ordin stilistic – este că a citit neglijent articolul pe care îl incriminează. Pare imposibil de explicat altfel faptul că domnia sa nu ştie nici cine este dl. de Combret (a cărui prezentare e făcută în primele două paragrafe ale articolului), nici care este sursa informaţiei mele despre instituţia pe care o conduce. Or, din coloana a doua, paragraful 3 al articolului meu, rezultă că informaţia prezentată în continuare este preluată din raportul d-lui de Combret referitor la vizita pe care a făcut-o în România în octombrie 1995. Titlul exact al raportului este "Compte-rendu de voyage du 12 au 17 octobre 1995", editat de SERA. La pagina 23 a acestui raport citim: "Au sujet des enfants séropositifs, Mme (...) dit que ces enfants sont presque tous issus de l'orphelinat pour enfants de 0 à 3 ans de HUNEDOARA, dirigée par le Dr. DAN. C'est là que les enfants contractent la maladie, à force de recevoir des piqures". Se poate constata că nici dl. de Combret nu face o afirmaţie directă asupra infectării copiilor, ci doar citează afirmaţia d-nei (...), al cărei nume nu îl vom da aici: cum raportul d-lui de Combret este public, d-na dr. Dan şi-l poate procura şi studia. Aşadar, pretinsa calomnie, incriminată de d-na dr. Dan, este o informaţie provenită din două citări succesive. Din acest motiv, nu putem da nici o notă de dezminţire. Vom da în schimb expresie uimirii de a constata, o dată în plus, că în problema copiilor defavorizaţi din România, există un noian de păcate, dar nici un păcătos.

Victor BÂRSAN

Fotografiile de pe copertă ne-au fost oferite de dl. Călin Lăzărescu, redactor-şef al revistei *Autoclip*. Îi mulţumim.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Drepturi individuale şi colective**
- **Consum şi consumatori**
- **Birotică şi birocraţie**
- **Munca la români**
- **Puterea societăţii civile**
- **Campanie, lideri, programe**

Păcatele şi inocenţa intelectualilor (IV)

Argumentul cel mai des invocat pentru justificarea angajării politice a intelectualilor este autoritatea lor morală. Desigur, echivalenţa cultură-moralitate nu e tocmai subînţeleasă, dar e un fapt că, ori de cîteori un intelectual apare pe scena publică, ceea ce se aşteaptă în primul rînd de la el e radicalitatea etică, rezistenţa la compromis, nobleţea atitudinii (adică, în paranteză fie spus, o seamă de calităţi aflate în contradicţie cu eficacitatea politică). E de dorit, prin urmare, ca intelectualul intrat în politică să nu semene a politician. Nu e obligatoriu – spune Havel cu o voce tot mai decolorată – ca politicul să excludă eticul. De altfel, rostul "regelui filosof" nu e altul decît să dovedească perfecta lor compatibilitate. Cu toate acestea, atît experienţa lui Havel din ultimii trei ani (după realegerea sa ca preşedinte al Cehiei), cît şi experienţa altor intelectuali contaminaţi de politică dovedeşte că, la un moment dat, efortul de a reprezenta, simultan, ambele domenii provoacă – şi de o parte şi de cealaltă – malformaţii greu remediabile. *Acelaşi om* poate fi şi politician şi intelectual. Problema e dacă poate fi şi una şi alta *în acelaşi timp*. Intelectualul adevărat nu poate fi decît plictisit de protocolul vieţii politice, de ipocriziile diplomaţiei, de ambiguităţile discursului electoral. El simte, de la o vreme, că îşi pierde identitatea, că postura guvernamentală îi falsifică limbajul şi comportarea, că dexterităţile vieţii publice îl obligă la alianţe nedigerabile şi la declaraţii în doi peri. La fel, politicianul nu poate fi decît exasperat de scrupulele intelectualului, de înclinaţia lui spre hamletizare şi auto-ironie, de excesele analitice ale spiritului său contemplativ. Convieţuirea celor două personaje sub aceeaşi umbrelă evoluează, fatalmente, spre schizofrenie. Pentru a evita un asemenea deznodămînt, unul din ei cedează: intelectualul se estompează dinaintea politicianului (producînd specia politicianului veleitar, care colecţionează cărţi şi apare la concerte pentru a-şi conserva vechea identitate), sau, dimpotrivă, politicianul lasă loc liber intelectualului care încearcă, adesea fără succes, să-şi recupereze vechile unelte. De regulă, după un episod intens de angajare politică, reflexele vieţii intelectuale sînt grav deteriorate. Pe drumul de la putere spre bibliotecă intelectualul constată că şi-a pierdut inocenţa, că e infectat de microbul contingenţelor, de pasiunea luptei politice. El trebuie să-i dea dreptate lui Kant (pe care îl regăseşte mai curînd în vreo culegere de aforisme): "exerciţiul nemijlocit al puterii dăunează inevitabil liberei folosinţe a raţiunii".

Intelectualul – împreună cu suporterii săi – speră ca participarea sa la sfera politicului să aibă drept rezultat "spiritualizarea" puterii. Dar există un revers al acestei speranţe: politizarea excesivă a vieţii intelectuale. Cel care vrea să provoace invazia valorilor asupra mecanismelor promiscui ale lumii politice e pîndit, la fiecare pas, de riscul unei contagiuni inverse: deprinderile şi tematica puterii infectează, insidios, metabolismul spiritului. E cazul multor intelectuali est-europeni din generaţiile tinere care, după 1989, s-au lăsat integral absorbiţi de variante, mai mult sau mai puţin înalte, ale politologiei. Tocqueville şi Hayek devin adevăraţi "maeştri spirituali", întrebările cu privire la relaţia optimă dintre stat şi individ, sau la dinamica sistemelor electorale, devin întrebări supreme. Evident, Tocqueville şi Hayek trebuie citiţi şi recunoscuţi ca interlocutori de mare clasă. Problema e ce *nu* mai citeşti şi la ce întrebări renunţi odată ce ai căzut sub fascinaţia lor. Problema e cîtă contingenţă suportă spiritul, pentru a rămîne el însuşi? Ceea ce intelectualitatea est-europeană a experimentat după 1989, intelectualitatea occidentală a avut de experimentat încă din anii cincizeci. Ispita agitaţiei în imediat, patosul stîngist al dezbaterilor, febra ideologică în jurul unor "cauze" nobile au creat mitul intelectualului "branşat", "responsabil", "vigilent", al intelectualului care nu-şi legitimează orele de lectură abstrasă decît printr-un număr echivalent de ore petrecute în stradă, alături de popor... Pe vremea aceea, în care noi sufeream că nu putem citi şi comenta Platon, colegii noştri din vest savurau Marcuse şi Garaudy. E rîndul nostru, acum, să ne arătăm sastisiţi de Platon. Contratimpul acesta dintre intelectualitatea răsăriteană şi cea apuseană e una din realităţile caracteristice ale veacului nostru, insuficient analizată, deocamdată.

Graficul "vinovăţiei" intelectuale a evoluat, în timp, între limite diametral opuse: de la momentul Benda, cînd "coborîrea" în agora era socotită o trădare, la momentul actual, cînd neparticiparea e socotită o nedemnă demisie. E inutil să

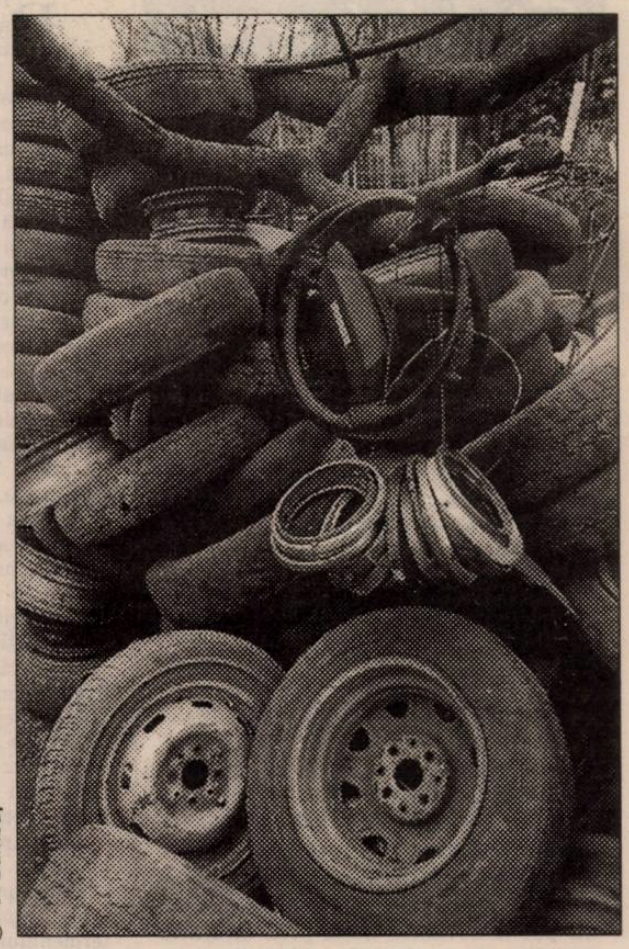

© C. Bumbuţ

căutăm "adevărul" într-o soluţie de mijloc. Dar indiferent spre ce ne îndeamnă o conjunctură sau alta, trebuie să înţelegem că nu putem vorbi de intelectuali, dacă nu le acordăm beneficiul unei "diferenţe specifice". Iar diferenţa specifică a intelectualului, zona pe care nu şi-o poate adjudeca nimeni în locul lui nu are prea multe puncte de intersecţie cu zona politicului. Politicianul are competenţa valorilor utile ale comunităţii, intelectualul are competenţa singurătăţilor. Politicianul nu poate acţiona decît ofensiv, dinamic, manufacturier, intelectualul acţionează mai degrabă prin prestigiul prezenţei sale, prin iradiere statică, prin postură. Intelectualul poate – şi trebuie uneori – să intre în politică, dar o va face întotdeauna cu sentimentul că "angajarea" sa e un exil şi că, mai devreme sau mai tîrziu, va trebui să se întoarcă "acasă". Fără nostalgia perpetuă a ceea ce îi e propriu, intelectualul activ politic cade *sub* condiţia sa de intelectual, după cum fără obsesia Ithacăi, Ulysse nu e decît un aventurier de rînd, sortit tuturor naufragiilor...

Andrei PLEŞU

Sărăcia scuză România?!

Într-un interviu dat revistei *Dilema* în urmă cu cîteva săptămîni, Ion Raţiu era de părere că intoleranţa, ura şi duşmănia din societatea românească s-ar explica prin sărăcie. "Cred – spunea Ion Raţiu – că opacitatea sau numai reticenţele pot fi explicate şi prin faptul că la noi lumea e cam săracă. În ultimii ani s-au făcut cîteva mari averi, dar lucrurile nu s-au schimbat prea mult. Patruzeci şi cinci de ani de comunism, plus unele rele ce vin şi mai dinainte, au introdus în mintea românului ideea că trebuie să accepţi fără discuţii ideea superiorului tău de care depinzi, fiindcă altfel o păţeşti. Aşa, încet şi pe tăcute, s-a adunat ura omului umilit, care vede societatea plină numai de duşmani potenţiali. Tot din cauza suferinţelor, frustrărilor de tot felul şi a sărăciei, există acum la noi foarte multă invidie şi foarte multă gelozie, care produc duşmănie".

O explicaţie ce satisface probabil multă lume. Chiar dacă nu oricine este dispus să accepte că este invidios, frustrat, plin de ură şi venin.

Cum însă nimeni nu este vinovat pentru că e sărac, sărăcia poate fi transformată într-o foarte confortabilă justificare. Prin 1991, cred, pe un canal francez de televiziune s-a difuzat un reportaj despre înfierea de copii în România, pe atunci nereglementată. Filmul fusese făcut cu o cameră ascunsă, iar reporterii se dăduseră drept amatori de cumpărat copii. Şoferul taxiului care îi adusese de la aeroport la hotel, un ins volubil şi săritor, cu acea disponibilitate foarte specială a cuiva priceput la toate, le-a spus că îi poate ajuta să găsească unul sau mai mulţi copii de achiziţionat, dîndu-le şi preţurile, cu aproximaţie desigur şi fără a omite comisionul ce i s-ar fi cuvenit şi lui, ca om de legătură. Un pic uluiţi de această promptă solicitudine, reporterii francezi l-au întrebat de ce îşi vînd părinţii copiii. Răspunsul a venit imediat: "Cum de ce?! Sînt oameni săraci. Nu au nici fax, nici dolari!".

Vasăzică, faxul şi dolarii deveniseră indicatori ai stării de bogăţie: ai fax şi dolari, eşti bogat, nu ai fax şi dolari, eşti sărac. A urmat o vizită "ghidată" de acel şofer la nişte familii care îşi ofereau copiii, după toate aparenţele într-o periferie nenorocită a Bucureştilor. Cocioabe îngrozitoare, grămezi de gunoaie, tot felul de vechituri adunate nu se ştie de ce – şi o populaţie veselă, chirăitoare, alcătuită mai ales din femei cu fuste largi şi creţe, care îşi prezentau copiii de vînzare ca pe nişte purcei la piaţă. "Ia-l pe-al meu, că rîde!" sau "Uite-l ce frumos şi gras e!". Vrînd-nevrînd, te întrebai dacă îşi vor cumpăra faxuri, odată tranzacţia încheiată – şi la ce o să le folosească...

Săptămîna trecută, dl. Ion Iliescu s-a plîns de sărăcia personală, spunînd că în vreme ce un şomer german are o mie de dolari pe lună, preşedintele României are doar 350 de dolari. Asemenea comparaţii nu sînt însă neobişnuite printre români, dimpotrivă, sînt un fel de loc comun. La un fel de colocviu literar-româno-francez de acum vreo patru ani, cineva venit din România a spus, spre uluirea jenată a asistenţei că, deşi conduce una dintre cele mai importante publicaţii româneşti, are un salariu mai mic decît al unei femei de serviciu din Franţa.

În termeni absoluţi, este probabil adevărat că indemnizaţia de şomaj în Germania va fi fiind mai mare în dolari decît salariul legal al preşedintelui României. La fel şi salariul unei femei de serviciu din Franţa faţă de salariul redactorilor-şefi din România. Este însă greu de crezut că un şomer german are acelaşi nivel de trai ca preşedintele României, sau că o femeie de serviciu din Franţa trăieşte mai bine decît un redactor-şef din România. Regelui Spaniei, de exemplu, i se alocă de către stat o sumă pentru cheltuielile personale, pe care monarhul este obligat să o justifice. Se întîmplă la fel în România?! Regina Margreth II a Danemarcei îşi face cumpărăturile mergînd pe jos, în zona pietonală din Copenhaga. E însoţită, foarte discret, de doi body-guarzi. Deşi toată lumea o recunoaşte, nimeni nu-i dă atenţie: ar fi de prost gust. E un cetăţean ca oricare altul...

O chestiune de stil, dar nu numai. Inclusiv în sărăcie: există sărăcii decente şi sărăcii exhibate, deşănţate, deşuchiate.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Despre adevărul judiciar

De multe ori societatea civilă se arată nedumerită (uneori chiar şocată) aflînd anumite soluţii pronunţate în diverse procese de către instanţele noastre de judecată. Imediat judecătorul, ca persoană, şi justiţia, ca instituţie, sînt priviţi cu suspiciune, se fac comentarii indignate, se trag concluzii infamante. Se uită sau nu se ştie că, de multe ori, adevărul judiciar nu este congruent cu adevărul faptelor. Adevărul judiciar este adevărul care reiese din probe şi numai pe el se poate întemeia soluţia unui judecător; iar ceea ce vreau să spun este că proba judiciară nu poate să dea seamă întotdeauna de tot adevărul factual.

În procesele noastre există libertatea părţilor de a dovedi veridicitatea susţinerilor lor. În acest scop, orice parte poate face uz de orice mijloc de probă dintre cele admise de legislaţia noastră procesuală (martori, înscrisuri, interogatorii, expertize etc.). Sînt, însă, împrejurări care nu pot fi dovedite decît prin anumite mijloace de probă. De pildă, într-un proces civil, de regulă, un act juridic (de exemplu, un împrumut) care are ca obiect o valoare mai mare de 250 de lei nu se poate dovedi decît prin înscris. La fel, dreptul de proprietate asupra unui bun imobil nu se poate dovedi decît printr-un titlu şi legea precizează foarte clar ce este un titlu. În ambele cazuri, proba cu martori nu va fi primită. Există, apoi, procese în care, datorită caracterului lor mai delicat, nu se admit sub nici o formă anumite probaţiuni (*e.g.* în procesele de divorţ nu se admit interogatoriile). În procesele penale există, de asemenea, o serie de restricţii în ceea ce priveşte probatoriul.

Vedem bine, nu se poate proba orice oricum. Formalismul strict impus de lege trebuie perceput în adevăratul său sens. Rostul său este tocmai acela de a exclude subiectivismele înşelătoare şi de a limita la minimum posibilitatea contrafacerii probelor. Cu alte cuvinte, acest formalism exprimă voinţa justiţiei de a avea în faţă numai probe care să reflecte cu minime deformări adevărul factual. Firește, poziţia judecătorului faţă de probele administrate nu poate fi decît una critică, din moment ce legea îl obligă să le pună în discuţia părţilor şi să le aprecieze în final.

Am scris aceste rînduri cu intenţia de a mai domoli puţin elanurile acuzatoare la adresa unor judecători. Pe scurt, judecătorul depinde într-o măsură mult prea mare de probele pe care le are în momentul pronunţării unei soluţii, iar arbitrariul său este fatalmente îngrădit. Concret, justiţia a fost blamată pentru punerea în libertate a unor indivizi dubioşi, periculoşi după toate aparenţele, care erau în executarea unei pedepse sau a unei arestări. Dar ce ar fi putut face judecătorul cînd un asemenea personaj prezintă un raport medico-legal care concluzionează că, datorită unei maladii cumplite, ipochimenul nu suportă regimul de detenţie? Cum poate argumenta cineva ignorarea unui act medico-legal care certifică un cancer grav, o ciroză în fază acută ori o importantă disfuncţiune psihică? Evident, în nici un fel. Dacă este adevărat că, totuşi, ceva este suspect cu aceste puneri în libertate, nu căutaţi cauza la judecător. Priviţi în altă parte!

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

"Soon forgotten": Romanian Popcorn Television

Pro TV avea pînă de curînd (săptămîna trecută) o emisiune de reportaje, programată miercurea după film, care încerca - nu direct, prin programarea, eventual, în aceeaşi zi şi la aceeaşi oră - să concureze, sau măcar să ţină pasul, cu excelenta *Reporter Tele7*, de joi seara (stînjenită, aceasta, în schimb, de cel mai bun serial de televiziune difuzat în momentul de faţă în România: *Cracker*). Emisiunea aceasta se numea *Poveşti adevărate* şi i se putea reproşa ceea ce i se poate reproşa, în general, concepţiei despre publicistica de televiziune promovate de Pro TV: transformarea omenescului marginal din punct de vedere social în spectaculos pur, în spectaculos şi atît, cu orice preţ, în spectaculos facil. Camera de luat vederi era bracată ca o armă asupra subiectului, lăsată, parcă, singură, "subiectul" era incitat să se dezlănţuie, să fie cît mai "el însuşi", iar ceea ce rezulta era un fel de material etnologic, o etalare a diferitului în stare pură, de care să ne minunăm, eventual, ca în faţa femeii cu barbă sau a fătului cu trei capete. Comentariul adăugat era, de cele mai multe ori, patetic şi confuz. El nu încerca să explice, să demonteze, să afle, ci doar să expună unei priviri avide de senzaţional, incitate deja de cîţiva ani de *Evenimente ale zilei*, ceea ce scrisul nu-i putea, totuşi, oferi pe deplin: spectacolul "monstruosului", al diferitului pur, inasimilabil, de care nu putem decît rîde sau ne minuna. Atît. Nici o încercare de analiză, de înţelegere, de explicare. Realitatea, una căutată, atipică, simplu fapt divers cules ca atare şi lăsat ca atare, *exploatat* în cel mai banal sens al termenului (şi exilat în excepţionalul său, ascuns înţelegerii exact în măsura în care era făcut vizibil ochiului curios) era, astfel, transformată în *marfă*, într-o marfă derivată, secundă în raport cu nevoile profunde ale românului de azi, nefăcînd decît să întreţină o foame artificială, o poftă menită a ascunde adevărata foame, adevărata carenţă, organică, a fiinţei sociale. Ca şi cum cuiva lipsit de vitamine şi de săruri minerale, ieşit dintr-o iarnă istorică răvăşitoare, i-ai da, în loc să mănînce, gumă de mestecat, ca să aibă deopotrivă impresia că, mestecînd, chiar se hrăneşte şi pentru a-l face nu să se satur, ci să-şi uite foamea. Bulimia consumului îi consumă în primul rînd pe consumatori.

Poveştile adevărate, pentru moment, au dispărut, dar stilul, concepţia generală despre ceea ce s-ar putea numi *publicistica de consum*, *publicistica-publicitate* nu numai că a rămas, dar s-a consolidat. Emisiunea înlocuitoare se numeşte *Am întîlnit români fericiţi* şi ar urmări, chipurile, să ne tonifice. Pentru început, cu floricele de porumb, *popcorn*, aceste vecine, de spaţiu social, ale mult mai cunoscutelor - şi de neşters - seminţe. Ideea poartă amprenta lui Mihai Tatulici (fiind produsă de ProTV în colaborare cu societatea acestuia), dar are ca realizatoare pe necunoscuta, pînă la ProTV, Ionela Bănărescu, autoarea unor texte publicistice de un patetism vecin cu ridicolul. Aceasta oficia şi în cadrul *Poveştilor adevărate*. Parafraza care dă titlul noii emisiuni spune, fără să vrea, un adevăr cu care este departe de a dori să lupte, pe care nu face, vai, decît să-l confirme. Pînă acum, nu putuseră fi întîlniţi decît *ţigani fericiţi*, adică petrecînd în toiul mizeriei generale, în paradoxala lor imobilitate nomadă. Iată că vremurile din urmă (de nu vor fi deja *de pe urmă*) produc, într-un nomadism istorico-social care menţine fostele identităţi sub măşti noi, "liberale", care ascund imobilitatea sub dinamism, produc, aşadar, şi *români fericiţi*. În programul ei, emisiunea este pedagogic-"ticăloasă". Ea evită problemele, atacîndu-le cel mult oblic, indirect, dar propune modele, la fel de *marginale* ca şi nefericiţii avortoni sociali de care se ocupau *Poveştile adevărate*. Adică de ce să nu fie românii fericiţi vînzînd floricele sau flori? Pentru că, vezi bine, au un comportament inerţial. Ceea ce este adevărat ca diagnostic, dar greşit - poate chiar fatal - ca tratament prescris. Adevăraţii "români fericiţi", sînt, însă, în altă parte, şi nu pot fi atacaţi în fericirea lor, care este şi a noastră. Un adevărat "român fericit", producător, şi el, după reţete americane, de tradiţionale floricele publicistice, care se pretind pîine, adică soluţie, este Mihai Tatulici însuşi, care, încet încet, cu profesionalism şi perseverenţă, cu un profesionalism al perseverenţei, pare a pune stăpînire, ca "spirit al locului", pe mentalitatea postului ProTV. Fenomenul acesta, al divorţului dintre diagnostic (corect) şi tratament (eronat, iluzoriu) este suficient de încîlcit-inefabil, aşa că îmi propun să mai revin asupra lui. Sînt sigur că ocaziile nu vor lipsi. Pentru că ProTV, pe sub mînă, "la negru", cum s-ar spune, sub formă de *popcorn*, face politică, propunînd false soluţii şi mascînd *publicitatea* în *publicistică*. Altfel cum să-mi explic apariţia recentă, în succesiunea rapidă de imagini ce compun, atît de vioi, genericul emisiunii *Sport la minut*, a cîteva secvenţe cu Ilie Năstase? De ce nu Dobrin, Nadia Comăneci etc.? Pentru că aceştia, pînă una alta, nu candidează electoral pentru nici o funcţie administrativă? Mai pe românește spus, adică pe limba ursarilor fericiţi: de-aia n-are ursul coadă!

Titlul articolului de faţă este titlul unei piese a grupului rock Deep Purple pe care o ascultam sîmbătă după-amiază, cînd reveneam emisiunea la care m-am referit, contemplînd lumea, ce rămîne din ea, ce se face cu ea prin televiziune. Mi s-a părut a spune adevărul despre ceea ce vedeam şi l-am împrumutat.

Post scriptum. Nu am remarcat ca tinerele fabricante de floricele din înfloritoarea întreprindere fericită să fi purtat mănuşi, basmale sau ceva la gură, aşa cum nu încetez să văd în adevăratele anchete despre întreprinzători fericiţi - şi responsabili - pe care ni le oferă o emisiune şi consistentă, şi atractivă precum *Capital*, de pe M6. Exemplaritatea unei reuşite sociale să nu aibă nimic de-a face cu caracterul ireproşabil al producţiei? Atunci în ce mai constă modelul ridicat din condiţia de excepţie marginală la rangul de normă socială de postul ProTV? Faptul că utilitatea socială a producţiei cu pricina nu a fost discutată nici o clipă constituie mai mult decît un răspuns. Să vedem ce va mai urma. Căci o emisiune precum *Am întîlnit români fericiţi* este nu o emisiune publicistică, ci un serial de televiziune, o *success-story* pe cît de atractivă, pe atît de fictivă, impunînd ficţiunea socială. După seriale cu venezueleni, columbieni, brazilieni şi chiar ţigani fericiţi, de ce să nu aveam şi noi serialele noastre, de aceeaşi calitate, cu autohtoni fericiţi? Iată că începem să le avem, dar nedeclarate, temîndu-se să-şi decline adevărata identitate de gen, ţinînd să treacă drept ceea ce nu sînt. Căci produc ficţiune, dar se prezintă ca publicistică: dezbatere, reportaj, anchetă... Ţin loc de ceea ce nu sînt. Căci televiziunea ţine oricum loc de altceva, ce ajunge să se pretindă a fi, dar ea poate să ajungă să ţină loc chiar de televiziune adevărată. ProTV *pro* TV...

Bogdan GHIU

Economie

Radiografia unei tîmpenii: 1 dolar = 2680 lei

Ce s-ar rezolva dacă dolarul, în România, ar costa 2680 lei? Ne-am reîntoarce la marea farsă a "cursului social". Un şir întreg de ecuaţii economice, de la preţurile materiilor prime, energiei şi combustibililor la cele ale bomboanelor ar da cu tifla realităţii şi s-ar alinia în spatele unei ficţiuni.

...Povestea e, de-acum, binecunoscută. Ţesătura evenimentelor (declaraţia incendiară a purtătorului de cuvînt al PDSR, Dumitru Pîslaru, care a prevestit o depreciere a "românodolarului" pînă la pragul de 2680 de lei, îngheţarea cursului la acest nivel şi stabilirea lui de către Parlament; furtuna stîrnită de această declaraţie; o conferinţă de presă prelungită pînă la miezul nopţii, în care preşedintele executiv al PDSR numeşte "o tîmpenie" afirmaţia purtătorului de cuvînt al partidului; întrebarea fără răspuns: Dumitru Pîslaru a vorbit în nume propriu sau a încercat marea cu degetul în numele partidului?) a dobîndit, fără îndoială, un record de mediatizare. Binecunoscută este, totodată, "motivaţia" principalului partid de guvernămînt de a obţine – în acest an electoral –, măcar o relativă stabilizare a pieţei valutare interbancare. Pentru că, în acest fel, i s-ar conferi o altă imagine monedei naţionale şi s-ar obţine o scădere a presiunii cursului de schimb asupra inflaţiei interne. Mai puţin se vorbeşte despre contraindicaţiile unei astfel de terapii, unele extrem de periculoase...

De unde începe "tîmpenia"? desigur, de la anticiparea cursului. Nicăieri, în lumea de azi, nu se fac astfel de gafe: anunţarea unor căderi sau urcări de cursuri, de către voci oficiale. După o astfel de comunicare, o economie (chiar puternică) se poate prăbuşi în cîteva zile. Dacă piaţa ar fi luat în serios vorbele domnului Pîslaru sau, mai ales, dacă în calea lor nu s-ar fi interpus un placaj dur (însuşi preşedintele României fiind nevoit să intervină public şi să spună că nici PDSR-ul şi nici Guvernul n-au prerogative în privinţa cursului de schimb), s-ar fi înregistrat pierderi incalculabile. În primul rînd, toţi cei ce aveau de restituit băncilor româneşti credite în dolari... ar fi amînat plăţile. Ei ar fi încercat să vîndă dolarii la cursul actual, ridicat, pentru a-i recumpăra după ieftinirea anunţată. Exportatorii s-ar fi repezit să scape de dolari, ameninţaţi de cădere. Importatorii ar fi oprit tranzacţiile, aşteptînd schimburi mai avantajoase la bursa interbancară. Piaţa s-ar fi dezechilibrat dramatic.

Şi apoi? Ne-ar lovi în cap butada că o nenorocire nu vine niciodată singură. Oferta valutară – şi aşa în suferinţă! –, s-ar restrînge vizibil. Dolarii ar migra spre alte pieţe, unde sînt mai bine plătiţi. Piaţa românească s-ar găsi în faţa unei cereri valutare explozive. Cursul fix (dictat pe criterii sociale) s-ar răzbuna cumplit. Pentru sfidarea legităţilor economice.

Să ne reamintim. Planificarea centralizată, înainte de 1989, s-a autoiluzionat cu ideea că 1 dolar ar putea să fie cumpărat cu... 4 lei. Absurditatea a ieşit repede la iveală. A început să se lucreze cu aşa-zisele cursuri multiple: oficial, comercial şi necomercial. Dar nici aceste cursuri nu se apropiau de adevăr. Din acest motiv, apăreau diferenţe mari între preţurile mărfurilor importate (fixate potrivit cursurilor fictive) şi costul efectiv al valutei. Această diferenţă era suportată de la bugetul statului. Din dorinţa de a reduce această împovărătoare subvenţie, tot mai greu de plătit, Ceauşescu a suprimat importurile de bunuri de consum. După 1985 a trecut şi la blocarea importurilor unor bunuri de capital, acceptînd subvenţii numai pentru acele importuri pe care le socotea vitale.

Iluzia a continuat să trăiască şi după 22 decembrie 1989. Toate cursurile oficiale – fixate după reţeta invocată de domnul Pîslaru: dolarul de 21 de lei, apoi de 35 de lei şi, în sfîrşit, cel de 60 de lei – au fost fictive. Exporturile erau descurajate. Cît priveşte importurile, ele erau... subvenţionate. Pentru ca un importator să primească 1 dolar, pe care îl plătea cu 60 de lei, societatea românească era nevoită să suporte diferenţa. Pînă la preţul real al dolarului.

De unde se luau aceşti bani? De la populaţie, care era nevoită să tot strîngă cureaua. De la investiţii, care nu mai ajungeau să fie repartizate pentru dezvoltarea serviciilor, pentru îmbunătăţirea transporturilor, a drumurilor, pentru reabilitarea sistemelor de încălzire şi de alimentare cu apă. De la sănătate, învăţămînt, cultură. Prin urmare, dolarul ieftin nu era expresia reală a unui curs social. Ci numai faţada unui astfel de curs, vopsită frumos, dincolo de care se succedau dramele unei societăţi condamnate să plătească pentru minciună.

Sigur, cursul stabil (stabil – nu fix!) este un vis pe care îl visează întreaga lume. Pentru a-l susţine, însă, e nevoie de un spate puternic. E nevoie de o rezervă de devize care (în cazul unei ţări ca România) nu ar putea fi mai mică de 6-10 miliarde de dolari. Noi nu avem nici măcar un miliard de dolari. Sau nici măcar 2 miliarde, dacă socotim şi aurul. Ar fi nevoie de exporturi competitive. Nu le avem. Ar fi nevoie de eficienţă economică. N-o avem. Şi ar fi nevoie de o economie orientată total către piaţă. N-o avem decît ca... tendinţă. Aşa că trebuie să lăsăm cursul să floteze liber. E unica soluţie.

Adrian VASILESCU

Cine se integrează?

La sfîrşit de săptămînă, liderii politici îşi împart frăţeşte harta electorală şi îmbunătăţesc gama "promisiunilor pentru popor": unii se cred trimişi de Dumnezeu pentru a curăţa răul tranziţiei într-o singură noapte pe bază de imnuri naţionale, alţii îşi acordă 200 de zile ca să schimbe iadul postcomunist în paradis de tip interbelic, cei care sînt convinşi că ocupă centrul condiţionează salvarea ţării de reînnoirea propriului lor mandat. Candidaţii la funcţia de primar general oferă cocteiluri costisitoare cu scopul de a capta bunăvoinţa presei iar gropile primăvăratice se umplu de ambalajele produselor consumate de bucureşteni în ultimul an. În instituţii publice şi în unităţi economice s-a instalat o stare de aşteptare prudentă: şefii nu ştiu cînd va fi aprobat bugetul şi care vor fi cifrele acestuia, nici dacă ei se află de partea viitorilor învingători în alegeri ori trebuie să se reorienteze după cum bate vîntul politic. Mizeria nu stagnează, ea se adînceşte; nici parlamentarii, nici miniştrii ori şefii de campanie electorală, nici consilierii prezidenţiali împărţiţi în tabere adverse nu se întreabă cum va influenţa imaginea mormanelor de gunoi de pe străzi şi a tarabelor cu lapte ori cartofi de import opţiunea de viitor a cetăţeanului cu drept de vot. În sălile de protocol şi în prezenţa unor oaspeţi occidentali de vază, reprezentanţii puterii sînt optimişti de luni pînă vineri: ei nu se sfiesc să prognozeze victoria unui pol de centru, pentru că marginalizarea extremiştilor politici ar garanta procesul integrării în NATO. Faţă în faţă cu sătenii moldoveni sau cu orăşenii din Bărăgan, susţinătorii programelor de stînga, de dreapta sau social-democrate acceptă revendicările sociale, oferă perspectiva unor locuri de muncă şi a unor locuinţe ieftine, îşi judecă aspru adversarii pentru corupţie sau incompetenţă, invocă privatizarea ca pe o minune cu efecte benefice pentru fiecare. Întorşi la propriile fotolii şi la agenda întîlnirilor cu demnitari occidentali, politicienii îi uită pe cei speriaţi de insecuritatea socială şi de evoluţia preţurilor, vorbind doar despre acordul cvasiunanim pentru integrarea României în NATO. Teoretic, majoritatea românilor doreşte un alt sistem de securitate militară decît cel care a garantat stabilitatea dictaturii, dar nici una dintre categoriile acestei majorităţi nu e dispusă să-şi sacrifice bruma de securitate socială pentru a plăti costurile integrării. Conducerea armatei recunoaşte că o reformă în acest domeniu nu se poate face fără scoaterea în şomaj a zeci de mii de oameni şi fără închiderea unor fabrici de armament. Antisovieticii de pînă mai ieri devin antiamericani dacă e vorba ca parteneriatul de pace să-i sărăcească de un loc de muncă şi, pentru a da revoltei lor o motivaţie nobilă, se alătură adepţilor "României Mari" ori liderilor cu nostalgii ceauşiste. La fel se întîmplă cu muncitorii de pe marile platforme industriale, cu salariaţii regiilor autonome, cu bu-

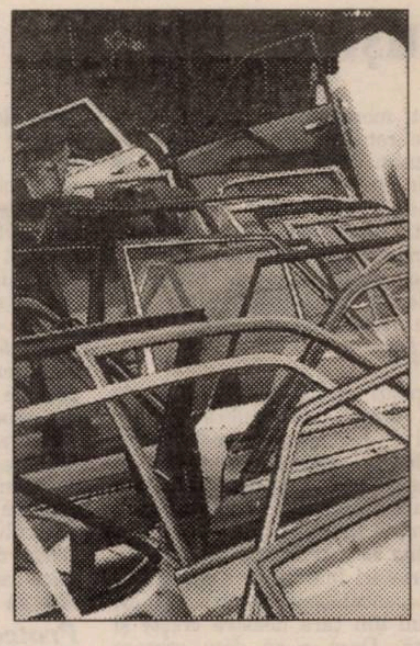

getarii din cultură, sănătate, învăţămînt, ba chiar şi cu minoritarii maghiari: toţi vor reformă şi liberalism, cu condiţia ca propria lor poziţie să fie veşnic asigurată, veniturile să le crească proporţional cu acelea din sectorul privat sau criteriile etnice să prevaleze în raporturile cu statul. Înscrierea României pe o traiectorie euro-atlantică nu se poate face doar prin cosmetica vîrfurilor, prin schimbarea uniformei de general cu o haină civilă pe care nu se văd epoleţii, prin impunerea drepturilor colective "justificate" istoric. Ar fi – parafrazînd un disident ceh – ca şi cum ne-am hotărî să fim asemeni britanicilor, adică să adoptăm sistemul circulaţiei pe stînga, dar deocamdată doar pentru biciclişti.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Partidul fricii

Complicatele proceduri ale alegerilor primare din Statele Unite au destui adversari şi unul dintre argumente este că timp de un an oamenii politici sînt preocupaţi doar de alegeri şi nu de problemele curente ale ţării, lucru cu atît mai grav cînd preşedintele în funcţie candidează pentru un al doilea mandat. Analiştii găsesc că modalităţile de desemnare ale candidaţilor sînt atît de degradante, încît îi scot din cursă pe oamenii cu adevărat valoroşi pavînd drumul pentru demagogii populişti. E un reproş care se aude nu doar în America şi are, desigur, îndreptăţirea lui, dar, pînă una alta, alegerile trebuie să desemneze pe acei candidaţi care inspiră încredere celui mai mare număr de alegători; e greu de presupus că inteligenţele de cabinet sau candidaţii care nu ştiu să-şi ascundă disprețul pentru vulgaritatea mulţimilor pot face faţă marelui spectacol popular care este o campanie electorală. Spectacol care poate fi contestat în numele stilului, al bunului gust, ba chiar şi al adevărului, dar nu mai puţin necesar celor care consideră că o ţară se guvernează în numele poporului existent, nu al celui dorit.

În Statele Unite, alegerile primare oferă şi concursuri între candidaţii aceluiaşi partid: anul acesta, Partidul Republican fiind spaţiul în care conflictul a ajuns la tensiuni dramatice. Bob Dole, senatorul care se bucura de sprijinul logistic al partidului şi de susţinerea personalităţilor republicane, a fost pus în situaţia de a lupta din greu împotriva lui Pat Buchanan. Nu a fost doar o înfruntare între un orator mediocru şi unul bun, ci între două concepţii despre prezentul Americii. Linia de despărţire trece între Buchanan, pe de o parte – reprezentant al Americii profunde –, şi Dole şi Clinton, pe de altă parte, politicieni pe care funcţiile înalte de la Washington i-au deprins cu corupţia şi cu compromisurile. Buchanan, acum învins, dar nu anihilat, a avut cîteva propuneri precise pentru a diminua spaimele americanilor şi pentru a consolida valorile morale tradiţionale: interzicerea avorturilor, un moratoriu al imigraţiei pe o durată de cinci ani, retragerea soldaţilor americani din toate forţele ONU. Buchanan nu s-a sfiit să-şi numească duşmanii: imigranţii mexicani, Naţiunile Unite, Ruth Bader Ginsburg şi Stephen Breyer (judecători la Curtea Supremă), primul ministru japonez Hashimoto, administraţiile celor mai bogate 500 de companii americane. Sondajele făcute printre membrii Partidului Republican arătau că 39% au considerat că Buchanan dă "răspunsuri corecte la problemele ţării", 39% nu erau de acord, iar 23% au răspuns "nu ştiu". Această distribuţie incertă a cifrelor printre alegătorii oricum mai înclinaţi spre o atitudine conservatoare i-a făcut pe liderii republicani să înţeleagă că pe plan naţional mesajul extremist al lui Buchanan nu are şanse împotriva democratului Clinton. După primarele din California, Dole are investitura republicană în buzunar. De cealaltă parte, Clinton, fără contracandidat democrat, se apără doar de fostele lui imprudenţe şi încearcă din toate puterile să convingă că s-a maturizat, că "s-a calificat la locul de muncă".

S-ar părea că experţii din ambele părţi ar putea răsufla liniştiţi dar nu o fac pentru că ecoul alarmei vibrează încă. Mai există posibilitatea concretă să se anunţe un al treilea candidat: Ross Perot care, din 1992 încoace, şi-a folosit banii pentru a-şi construi o structură asemănătoare cu aceea a unui partid, nu a anunţat oficial că a renunţat la cursă. O fuziune între el şi Buchanan ar fi periculoasă pentru rutina alegerilor americane, dar probabil vanitatea îi va împiedica să se înţeleagă. O altă personalitate publică, Ralph Nader, un avocat celebru în California, pentru procesele cîştigate în numele consumatorilor împotriva marilor companii, intenţionează şi el să-i sfideze pe politicieni. I se dau puţine şanse: sistemul electoral american este făcut ca să-i elimine pe extremişti şi pe cei care vin din afara jocului. Dar s-ar putea ca, într-un viitor nu prea îndepărtat, "partidul fricii" exprimat de Buchanan să schimbe regula jocului. A treia forţă nu este periculoasă în sine, ci prin riscul ca ea să devină singura forţă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Stele, nunţi şi pisici

În căutare de arme şi simboluri electorale, liderii politici se lasă intervievaţi pe pagini întregi, depănînd amintiri din tinereţe şi colorîndu-şi în roz imaginea postrevoluţionară, hotărîţi să ne convingă că sînt buni, normali, cinstiţi, muncitori, modeşti. La fel fac foştii generali - fie ei demisionari ori demişi -, diplomaţii de carieră şi candidaţii de meserie, parlamentarii însuraţi de curînd şi omologii lor bunici fericiţi. Frenezia răspunsurilor interminabile şi a întrebărilor definitive (expresie a legăturilor profunde dintre idealul personal şi misiunea de a salva neamul) i-a cuprins deopotrivă pe interlocutori şi reporteri: doar într-o săptămînă, **Jurnalul naţional** acordă cinci pagini şefului statului, cîte patru şefului de cabinet şi ministrului de externe, cîte două deputatului PUNR Vasile Matei (supărat pe senatorul PDSR Vasile Văcaru) şi liderului socialist Tudor Mohora (încîntat de propriul său viitor). "Preşedintele Iliescu crede că blîndeţea şi firea sentimentală i-au dat forţă" iar Florin Condurăţeanu transformă această convingere în supratitlu pe opt coloane. Titlurile (deloc subtitluri!) aparţin tot intervievatului (I. "Greu mă despart de cineva şi-i retrag încrederea iniţială"; II. "Cele mai bune idei îmi vin ori noaptea, ori în timpul unor discuţii aprinse"; III. "Am găsit cu Bill Clinton un diapazon comun şi am discutat într-o manieră foarte umană cele mai delicate probleme"). Cînd eşti comunicativ şi "foarte uman", ţi se poate întîmpla să poţi poveşti mai puţin despre întîlnirea cu liderul de la Casa Albă ori despre balansul României între Rusia şi NATO decît despre pisicile de altădată ale familiei. Dragostea pentru pisici a marcat existenţa actualului preşedinte şi ea ocupă un spaţiu tipografic disproporţionat de mare în ediţia din 4 aprilie a **Jurnalului naţional**: aflăm astfel că alesul naţiei a comunicat cu mama Negruţei la fel de bine ca şi cu omologul său de peste ocean, iar fiicei suferinde i-a făcut singur injecţii cu vitamina C. Duşmănia dintre iubitorii de cîini grupaţi în jurul bardului de la "România Mare" şi asociaţia crescătorilor de pisici patronată de Palatul Cotroceni are, aşadar, explicaţii care depăşesc sfera electorală: cine nu ştie că oamenii buni se leagă de cîte un pisoi şi obsedaţii de putere îşi dedică viaţa cîte unui dulău?! Gazetarii n-au aflat (deocamdată) dacă Nadia Comăneci împărtăşeşte slăbiciunea prezidenţială pentru pisici, dar e greu de crezut că va putea rezista, pentru că preşedintele – după cum singur mărturiseşte – a refuzat rolul de naş de cununie în favoarea celui de "patron spiritual". Asta nu înseamnă că n-o să fie "gazdă a evenimentului", care "este un gest frumos al ei faţă de ţară, faţă de părinţi". Patru zile mai tîrziu, **Jurnalul naţional** completează lista nunţilor patriotice de la care şeful statului nu poate lipsi: Nicolae Văcăroiu îşi însoară feciorul şi, bineînţeles, i-ar "face mare plăcere" dacă l-ar scoate pe Ion Iliescu "din munca de zi cu zi" pentru a-l avea oaspete la petrecere. Tristeţile premierului nu au nimic de-a face cu dispariţia unor pisici dragi şi de neînlocuit; ele există doar pentru că legislatura se încheie: "guvernului nu i se pot acorda patru-cinci stele, noi am reclădit fundaţia, n-am ajuns la etapa finisajului". Obsesia şi războiul stelelor se pot constata la multe alte nivele. În **Evenimentul zilei**, fostul şef al Diviziunii de Contraspionaj din SRI, generalul Gheorghe Diaconescu, o spune cît se poate de clar: "Există o ofensivă a ofiţerilor nostalgici ai Securităţii împotriva SRI". Generalul nu găseşte de cuviinţă să precizeze dacă e vorba de o ofensivă din interior sau de una orchestrată în "salonul refuzaţilor pe parcurs", dar face destule (alte) mărturisiri... riscante. Printre ele, aceea referitoare la felul în care SRI cîştigă bani: "120.000 de dolari" găsiţi în fişetul celui intervievat "proveneau dintr-o operaţiune operativă". "În activităţile noastre şi înainte, pe vremea Securităţii, apar astfel de cazuri cînd persoane interesate oferă anumiţi bani pentru a-şi realiza unele interese. Un serviciu de informaţii poate dejuca obţinerea acelor interese, dar în acelaşi timp poate să-şi procure bani, păcălindu-l pe cel în cauză".

Democraţie pe bază de păcăleală: dosare confecţionate, furate, vîndute, şefi linguşiţi o vreme pentru a putea fi apoi "daţi în gît", alianţe încheiate în vederea delaţiunilor reciproce, disciplină din interes, raporturi umane urît mirositoare... (E.Ş)

Argument

Nu e simplu să "conduci" o *Dilemă* despre "maşina mică". Prima ridicare din umeri care se poate ivi: la ce bun o asemenea temă? Cei mai mulţi dintre noi n-au aşa ceva şi nici nu pot spera să aibă, în următorii ani. Cam în felul acesta gîndesc şi cercetătorii nivelului de trai de la Institutul pentru Calitatea Vieţii: tot urmărind caloriile coşului zilnic şi constatînd cu amărăciune cît sînt de puţine, ei nu s-au mai putut gîndi să ţină cont în măsurătorile lor de automobil, nici măcar pentru cincimea de români care – spun cifrele oficiale – trăiesc onorabil, şi nici pentru cei 2% care tind spre un nivel de trai considerat luxos. (Există ţări în care automobilul personal e inclus în pragul de sărăcie, dar asta e altă poveste...) Pe de altă parte, răsfoind statisticile, împreună cu aceiaşi cercetători, am constatat creşterea continuă şi constantă a numărului de automobile: dacă, în '90, 55 de români dintr-o mie aveau maşină, în 1996 ei sînt aproape de două ori mai mulţi. Asta se vede şi cu ochiul liber – veţi ridica, poate, a doua oară din umeri – şi mai cu seamă în Bucureşti, oraş pe zi ce trece mai agasant, din cauza automobilelor dumitale noi! Tocmai acest "ceva care se vede cu ochiul liber" încearcă să-l vadă şi ochiul liber al *Dilemei*. Nu, nu e vorba de o radiografie tehnică: dosarul săptămînii e construit, într-adevăr, ca o istorie, ca o naraţiune, al cărei "motor" poate fi acesta: ţi-ai dori o maşină şi te agiţi ca s-o a-ai... (vă amintiţi cîntecul?). Ce poţi să cumperi în România – cum funcţionează piaţa – ce-i cu *Dacia* şi *Rodae* – ce-i cu maşinile străine? Se pare că românu-i condamnat, încă, să fie frate tot cu *Dacia*. De ce? În paralel, ai început primele lecţii de conducere auto: cine îţi sînt profesorii? Există diferenţe între instructorii de la Şcoala de stat şi cei de la şcolile particulare? La volan, ajuns "în trafic", probabil te vei transforma, vei începe să gîndeşti şi să acţionezi "altfel". Dar care sînt mecanismele psihologice ale acestui "altfel"? Pe urmă: ce gîndeşte despre tine (şi despre sine) cel pus să te pedepsească – agentul de circulaţie? Şi cum vei izbuti să întreţii maşina dobîndită cu efort? Iată că şi mecanicul a devenit un personaj important în viaţa ta! Cum te ţii la curent cu "viaţa auto"? Ai, iată, la dispoziţie, o presă din ce în ce mai colorată şi mai profesionistă în domeniu... În ACR te vei înscrie? Automobilul tinde să ajungă un reper, mai mult sau mai puţin marcat, al istoriei personale. Reper prozaic, aureolat, însă, de un întreg cortegiu de mitologeme moderne. "Şi dacă *n-am*? Şi nici n-o să am vreodată?" – poate insista să întrebe cititorul neimplicat în vreun fel în acest scenariu. Pentru el, acest număr al revistei încearcă să sugereze că civilizaţia auto este o perspectivă din care poate fi privită şi marea Istorie – a societăţii româneşti şi a lumii întregi. Marea Istorie care, ce-i drept, a depins mult de istoria personală a unor indivizi – nişte domni care s-au numit Daimler, Benz, Ford, Renault, Citröen ş.a.m.d. Motiv suficient pentru ca regimurile colectiviste din Europa de Est să inventeze aproape numai mărci cu nume patriotice... **(D.V.)**

Şi totuşi se mişcă... ceva pe piaţa românească auto

Încet-încet, monotonia peisajului automobilistic românesc, cea cu care ne obişnuiserăm pînă mai deunăzi, se sparge. Deşi în *trei din patru cazuri* pe şoselele româneşti vom întîlni tradiţionala *Dacie*, avansată la rangul de automobil naţional, se constată că ea cedează tot mai mult teren unor autoturisme de marcă ce încearcă, timide, să se aventureze pe drumurile pline de neprevăzut ale ţării.

Mereu Daciile

Mai cosmopoliţi, avînd portofelul poate mai plin, unii dintre noi preferă mărcile străine, îmbiaţi de rezonanţa numelor şi de triada preţ-calitate-performanţă. Cum nu mulţi sînt aceia care şi-au permis să achiziţioneze exemplare abia ieşite de pe banda de montaj, se întîmplă frecvent ca automobilele aduse în România să fi trecut pe la unul sau mai mulţi proprietari înainte de a ajunge să fie strunite de concetăţenii noştri. Aşadar, parcul de maşini din ţara noastră creşte şi se îmbătrîneşte. Dacă e să dăm crezare statisticii, deja *două milioane* de români au cîte o maşină proprietate personală. Comparînd această cifră cu cea corespunzătoare anului 1990, cînd România deţinea doar 1,3 milioane autoturisme, se conturează dimensiunile invaziei provocate de febra automobilului specifică ultimilor şase ani.

Ar fi o nedreptate făcută automobilului naţional dacă această îmbogăţire a parcului auto s-ar pune doar pe seama maşinilor aduse " de afară". Să nu uităm că pentru cea mai mare parte a românilor, idolul rămîne *Dacia*, un automobil încă accesibil sau măcar presupus ca fiind accesibil. Românul mediu continuă să viseze la *Dacia* pe care cu răbdare, ascetism şi cu puţin noroc o poate aduce la uşa casei sale cu preţul a vreo 52 de salarii lunare. Condiţia necesară este să cîştige binişor şi să se hrănească doar cu acest vis. De noroc are nevoie pentru ca, tot adunînd bani din salariu, preţul visatei maşini să nu o ia razna în sus, precum îi este obiceiul. Deocamdată, el stă pe loc de trei luni încoace, fixat între 9,88 milioane – cel mai ieftin model – şi 12,37 milioane lei, cel mai sofisticat. Multe din capriciile cu care ne-a obişnuit scumpa noastră *Dacia* i-ar putea fi iertate, chiar şi aspectul său retro, dacă preţul ar sta pe loc... preţ de numai vreo două-trei indexări. Românul nostru care, iată, îşi recapătă motricitatea, este dispus să facă şi concesii, numai să ajungă să îşi ia maşină mică. Dovadă că, aproape de cînd există, uzina de la Piteşti nu reuşeşte să producă pe cît i se cere. Aşadar, la *Dacii* se stă în continuare la coadă: cu lunile, cu programare şi, după ce s-au achitat avansul şi bacşişul.

În anul trecut s-au fabricat circa 64.000 de autoturisme *Dacia*, cifră ce o depăşeşte, cu puţin ce e drept, pe cea a automobilelor "de mîna a doua" omologate în acelaşi an de Registrul Auto Român (circa 60.000). Instituţie aflată în subordinea Ministerului Transporturilor, RAR girează, din punct de vedere tehnic, automobilele ce vin din străinătate şi care vor circula pe drumurile publice româneşti, eliberîndu-le, am spune noi, un fel de fişe de sănătate. Fişele certifică faptul că ele sînt apte să circule chiar şi pe drumurile din România. Cam două din trei maşini inspectate în 1994 au picat la test, la prima prezentare. Nu se cunoaşte care va fi fost adevărata cauză, exigenţa examinatorului sau calitatea precară a examinatelor.

Import plăpînd

Nu negăm că mulţi români preferă să ia, la un preţ mai bun, maşini vechi, chiar uzate. Pe de altă parte, însă, persistă spaima, nu întotdeauna justificată, că România ar putea deveni cimitirul de maşini al Europei, spaimă întreţinută şi de prejudecata că tot ce vine de afară este, dacă nu dubios, cel puţin suspect. O asemenea logică transformă producţia naţională în fetiş. Ca atare, măsurile protecţioniste limitative la importuri sînt promovate la vîrf şi tolerate de populaţie. Ca reprezentant al Asociaţiei Reprezentanţilor şi Importatorilor din România (ARIA), Marius Carp nu are de ce să fie încîntat de actualul nivel al taxelor vamale la importul de automobile, mult mai ridicat în România decît în celelalte ţări europene. Cea mai concretă dovadă că importul de autoturisme nu reprezintă un concurent de temut pentru producţia internă este faptul că cei doi producători principali din România – Automobile Dacia Piteşti şi Rodae Automobile Craiova – au aderat, la începutul acestui an, la ARIA. Decizia lor de a intra în asociaţia importatorilor, pe care firesc ar fi fost să îi considere concurenţi, este cea mai bună dovadă că nici măcar producătorii nu privesc importul ca pe o ameninţare la adresa lor. E limpede că *Dacia* produce un automobil care, prin clasă şi preţ diferă total de orice automobil de import, adresîndu-se unei categorii bine definite de clienţi. *Rodae*, celălalt producător de autoturisme din România, are un statut aparte. Schimbîndu-şi partenerul francez cu unul sud-coreean, fabrica de la Craiova a început de curînd să producă noul *Cielo* şi promite că, în funcţie de cerere, îşi va completa producţia cu import de la uzina-mamă coreeană. Neîndoielnic, producătorul de la Craiova ţinteşte către o altă categorie de clienţi, cei care vor reuşi să găsească printre economiile lor suma de 30-33 milioane lei, adică preţul unui *Cielo*. Rămîne de văzut dacă aceasta va fi maşina viitorului pentru români sau dacă piteşteana *Dacie*, curtată de firme străine de prestigiu între care *Peugeot*, va accepta un mariaj din care să se nască un concurent al lui *Cielo*.

Protecţionism, taxe vamale

Deocamdată, augurii sînt de partea sud-coreeanului *Daewoo*. Nu puţini sînt aceia care nu au văzut cu ochi buni avantajele de care acesta s-a bucurat în 1995, oferite de autorităţile române şi apreciate de unii oameni de afaceri ca fiind exorbitante. Scutit de taxe vamale la importul a 20.000 de automobile produse în Coreea, *Daewoo* a reuşit să creeze o breşă importantă pe piaţa românească în vînzările de automobile noi, de import. În condiţiile în care, cu puţine excepţii, toate companiile producătoare de automobile de marcă din Europa, Asia şi America de Nord au reprezentanţe în România, acestea au vîndut anul trecut doar 2000 de bucăţi, în timp ce *Daewoo* – de peste şapte ori mai mult. Cauza acestei diferenţe este preţul. Ajungem, aşadar, la un alt segment de clientelă care deja există în România şi care va căuta să aleagă ce e mai bun. Marius Carp e de părere că cei care şi-ar putea permite să cumpere automobile noi sînt considerabil mai mulţi decît cei care au achiziţionat anul trecut cele 17.000 de maşini importate (în care nu intră la socoteală cele de mîna a doua). Este o chestiune de mentalitate. Foarte mulţi români, cînd au bani, preferă să cumpere o maşină uzată, din diverse motive: ca să nu fie văzuţi într-un automobil nou, căci bate la ochi, să nu fie arătaţi cu degetul cînd şi-l parchează în faţa casei sau, adesea, de teama că o maşină nouă devine mai tentantă pentru hoţi decît una veche. Fie că motivele ţin de mentalitate, în cazul unora, sau de nivelul scăzut de trai, în cazul celor mai mulţi, vînzările de automobile în România merg în ralenti, dacă ar fi să le comparăm cu cele din celelalte ţări central şi est-europene. Anul trecut, bunăoară, din 100 de cehi, unul şi-a cumpărat maşină nouă, în timp ce în România, numai trei din 1000 de locuitori şi-au permis acest lux. În Polonia şi Ungaria, procentul proaspeţilor proprietari de autoturisme a fost de două ori şi jumătate mai mare decît la noi. Piaţa românească suferă mult şi din cauza unor măsuri legislative. Insistăm, cu riscul de a ne repeta, pe nivelul ridicat al taxelor vamale. În 1996, pentru un automobil importat din ţările Uniunii Europene, plătim la vamă pînă la un sfert din valoarea sa, în timp ce pentru unul adus din afara Uniunii mai adăugăm aproape a treia parte din preţul acestuia. Anul trecut, cînd o hotărîre de guvern redusese, nu se ştie din ce motiv, aceste taxe la jumătate, contextul se mai relaxase întrucîtva. Dar, ca de obicei, ce-i bun nu-i mult: de la 1 ianuarie s-a revenit la vechea tradiţie. Pe lîngă aceste taxe, mai există şi sistemul de accize, adică alţi bani ce trebuie lăsaţi la buget de vrei să te bucuri de o maşină mai puternică (puterea se traduce prin capacitatea cilindrică). Pentru a nu plăti accize, ea trebuie să nu fie mai mare de 1800 cm³. Limitarea atacă în special automobilele care funcţionează pe bază de motorină şi care, întîmplător, intră în categoria 1900-2000cm³. Tot întîmplarea face ca acestea să fie cele mai economice autoturisme. Cum accize plătesc doar maşinile vîndute unor societăţi comerciale, nu şi persoanelor fizice, plătitorii de facto ai accizelor se pot număra pe degete. Aşadar măsura este departe de a-şi fi atins scopul.

Vîrstă, „hrană", peisaj

O altă hotărîre de guvern, ce dăinuie din 1991, se află în ultima perioadă în centrul atenţiei celor preocupaţi de piaţa auto. Este vorba de faimoasa şi controversata HG nr. 594/1991 care limitează la opt ani vîrsta automobilelor de import ce pot fi înmatriculate în România. Nimic şi nimeni nu interzice însă aducerea lor în ţară. Mulţi critică hotărîrea şi cer abrogarea. Şi Ministerul Transporturilor, şi ARIA, şi RAR consideră că nu vîrsta, ci starea tehnică a maşinii ar trebui luată în considerare. Judecînd după discuţiile stîrnite, am crede că această reglementare nu mai are viaţă lungă. Unii sînt de părere că eliminarea ei totală riscă să provoace un adevărat şoc al importurilor de automobile şi de piese de schimb ce ar putea topi rezerva de dolari, şi aşa precară, a ţării. Pe de altă parte, înlocuirea hotărîrii de guvern cu o altă măsură de natură administrativă, ce instituie controale, verificări tehnice, susceptibile de interpretări, ar alimenta corupţia. Soluţia ar fi, aşadar, un sistem de natură economică menit să descurajeze importul de maşini vechi. Aceasta înseamnă un sistem de taxe progresive, astfel ca, pentru o maşină ceva mai "purtată", cumpărătorul să plătească la vamă mai mult decît a dat pe ea.

Ne putem întreba în ce măsură gropile de pe şoselele româneşti reprezintă un motiv care să frîneze elanul românului de a-şi cumpăra automobil, fie el autohton sau de import. Cum la fel de bine se pune întrebarea în ce măsură calitatea combustibilului provoacă reţineri în acest sens. Aici trebuie spus că proprietarii de maşini sofisticate riscă să aibă mai multe probleme din cauza calităţii proaste a benzinei autohtone. Spre deosebire de automobilele naţionale şi de cele străine mai demodate, care sînt mai tolerante, graţie carburatoarelor, la apă şi la impurităţile din benzină, cele noi, echipate cu sistem de injecţie, cam strîmbă din nas pînă să digere benzina românească. Benzina ecologică, adică cea fără plumb, disponibilă în puţine locuri şi în mod imprevizibil, este considerată un moft. Drept pentru care, importatorii preferă să aducă maşini neechipate cu catalizator, deci mai poluante, cînd ar putea, la acelaşi preţ, să vîndă pe piaţa românească maşini mai puţin nocive pentru plămînii noştri.

Nefiind încă foarte consistentă, dar nevoită să facă faţă unor situaţii bizare, piaţa românească de automobile prinde totuşi viaţă. Chiar dacă nu la prima mînă, maşinile se vînd şi se cumpără. Cele care îşi schimbă proprietarul trebuie să treacă pe la Registrul Auto Român pentru a primi certificate de înmatriculare. Judecînd după numărul automobilelor parcate zilnic pe Calea Griviţei din Bucureşti, pe lîngă sediul RAR, mişcarea de pe piaţa maşinilor nu pare neglijabilă. Iar dacă ieşi la o plimbare prin centrul Capitalei la o oră de vîrf, rişti să ajungi la concluzia că Bucureştiul a devenit un orăşel de provincie cu drumuri ce nu mai pot înghiţi puhoiul de maşini care îl înăbuşă.

Livia SĂPLĂCAN

Nova...

Prima pagină a revistei "AUTO pro" din martie a.c. am folosit-o drept poster pentru a-mi ocupa un loc rămas liber pe peretele camerei mele de cămin studenţesc. O creaţie pur românească e prezentată în culori calde, plăcute privirii oricărui fanatic al automobilelor. Iat-o: ea este *Dacia-Nova*. Născută din dorinţa fecundă de adaptare la tehnologia contemporană, ea îmi comunică o senzaţie de progres neputincios: «Vrem, dar mai mult nu se prea poate...» şi mă scuteşte de efortul de a vărui peretele... Dar, în timpul crizelor de indiferenţă studenţească, privesc acest model autohton de maşină mică şi îmi vine în minte remarca unui asistent universitar: «O nu-ştiu-care marcă de automobile a vrut, prin anii '80, să cîştige piaţa spaniolă cu un model (de altfel, performant), pe care l-a numit Nova; rezultatul a fost dezastruos, reclamele răcneau - automobilele zăceau; firma respectivă a fost nevoită să-şi retragă modelul în care îşi pusese atîtea speranţe; s-a aflat curînd şi motivul pentru care vînzările au fost sub aşteptări: în limba spaniolă No va înseamnă **nu merge**»

Să sperăm că sectorul de marketing (şi nu numai) al celor de la *Dacia* va ţine seamă de acest aspect.

Mîine îmi voi reînnoi abonamentul pe autobuz.

Andrei BAICAN

Automobilul luptei de clasă

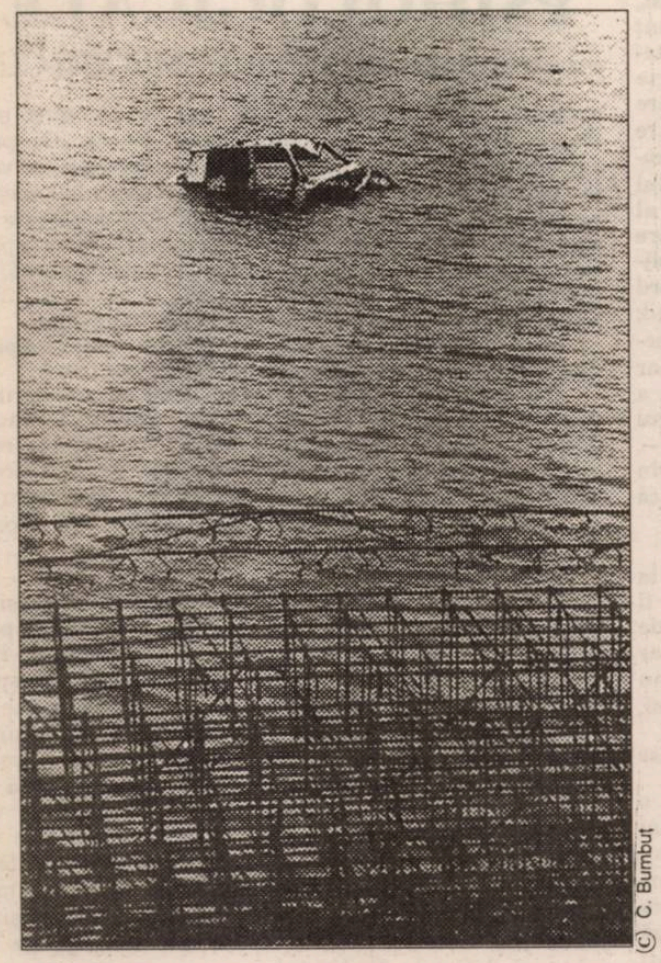

© C. Burnbut

"Maşina mea merge cu jazolină", cîntă la radio, de vreo două-trei ori pe săptămînă, un membru al popularei şi inegalabilei alcătuiri numită "Divertis". Este o informaţie simpatică pe care o primim cu privire la automobil. Majoritatea informaţiilor sînt, însă, antipatice, dacă nu de-a dreptul terifiante: unele automobile merg cu dinamită, provocînd explozii devastatoare, altele merg cu mafioţi sîngeroşi, cu bucăţi tranşate de rezidenţi chinezi, cu profitori şi parveniţi ante şi postrevoluţionari, cu bişniţari, cu directori de circa două milioane pe lună, cu diverşi indivizi care au sărit intempestiv de la căruţă cu felinar la limuzină cu girofar. Aceste din urmă categorii trezesc un irezistibil instinct al urii de clasă.

Înainte de a se organiza el însuşi pe clase, tipuri şi formule, automobilul a fost un semn distinctiv al clasei sociale. Cine avea automobil în România pînă la al doilea război mondial? Aristocraţii, burghezii, generalii, demnitarii şi, în cazuri cu totul excepţionale şi de mirare, cîte un scriitor, precum Liviu Rebreanu, aflat mai toată viaţa în strîmtorare materială. Cei care foloseau tramvaiul cu sau fără cai, căruţa, birja sau piciorul îi invidiau feroce pe automobilişti, dorindu-şi în acelaşi timp, în secret, să devină şi ei, pe o cale ori alta, raţională sau mistică (poate-mi dă Dumnezeu!), proprietari de automobil. Cine avea automobil după al doilea război mondial? Activiştii, securiştii, bişniţarii şi, mai tîrziu, "mîncătorii de iaurt", respectiv cei care, ca să-şi poată cumpăra din salariu o maşină, renunţau, ei şi familia lor, la orice altă plăcere, inclusiv la cea gastronomică.

Societatea a tot fost împărţită în clase, mai ales în timpul dictaturii proletariatului, dar au fost prea puţin invocate, cu atît mai puţin studiate, raporturile dintre cele două clase antagonice: automobilişti şi neautomobilişti, mulţi dintre aceştia din urmă *pietoni deocamdată*. Ca orice proprietate, automobilul a fost (şi este) generator de inechităţi şi, în consecinţă, de conflicte. Automobiliştii parchează pe trotuare, merg cu viteză excesivă şi îi stropesc cu noroi pe pietoni. De partea cealaltă, pietonii traversează prin locuri nepermise, pun în dificultate traficul pe carosabil şi tot ei înjură. Oare şoferii de la volanul celor mai elegante limuzine nu înjură?...

Inechitatea şi conflictualitatea continuă cu forţe sporite şi în zilele nemărginitei noastre tranziţii. Mai mult, înfloresc şi strălucesc noi conflicte. Dacă, după primul război mondial, automobilul îi definea pe "îmbogăţiţii de război" (citim noi în Camil Petrescu şi în Cezar Petrescu), după prima revoluţie anticomunistă el îi defineşte pe "îmbogăţiţii de revoluţie": o nouă temă la capitolul lupta de clasă. Dar nu e singura temă conflictuală. Automobilistul român contemporan se află în luptă cu gropile din asfalt, implicit cu primăriile şi cu administraţia drumurilor, cu poliţia rutieră, care-şi asigură o parte din auto-finanţare din auto-amenzi, cu guvernul, care scumpeşte benzina fiindcă el circulă pe banii statului, cu service-urile, care intră în complicitatea cu primăriile, poliţia şi guvernul, făcînd reparaţii de mîntuială, cu ceilalţi automobilişti, autobuzişti şi autocamionagii, care, bineînţeles, circulă anapoda, şi, evident, cu vechii săi duşmani, pietonii. Dar, încetul cu încetul, clasa automobilistică nu se mai suprapune cu clasa socială a exploatatorilor şi profitorilor, pentru că, între timp, automobilul a devenit, dintr-un privilegiu, o banalitate, dintr-un obiect de lux, un obiect de folosinţă (mai mult sau mai puţin) îndelungată, doar preţul rămînînd de lux. Aşa se face că o bună parte dintre minerii veniţi pe nepusă masă la Bucureşti, ca să pedepsească burghezo-moşierimea din partidele istorice, pe studenţii care gîndesc sau pe guvernanţii care nu vor să le mărească salariile de mizerie, posedă (măcar) cîte un automobil proprietate personală sau de familie. Paradoxul îmi evocă o mai veche imagine, dintr-o ţară mai democrată şi mai bogată decît a noastră, în care manifestanţi necruţători strigă "Jos!" şi "Vrem pîine!" din *Mercedesuri* moderne defilînd pe străzile încinse ale metropolei. Sau imaginea, mai recentă şi mai familiară, în care şomeri, neobişnuiţi să lucreze din fragedă pruncie pînă la adînci bătrîneţe, dar obişnuiţi să pună mîna, vin, tot cu *Mercedesurile,* să-şi ridice amărîtul ajutor social, dedus din impozitele, taxele şi contribuţiile plătite de partea lucrătoare a populaţiei. *Mercedesul,* un simbol modern al luptei de clasă! Motiv, printre altele, ca, la un moment dat, reprezentaţii aleşi ai dictaturii proletariatului să-l schimbe cu *Dacia* sau *Aro.* Lucru care, în orice caz, nu i-ar da prin cap vreunui reprezentant ales al societăţii noastre în curs nesfîrşit de democratizare.

Înaintînd - e drept, cu paşi micuţi - în economia de piaţă, automobilul nu va mai acţiona, cred, ca automobil al luptei de clasă, ci se va transforma dintr-un concept social-filozofic într-un obiect domestic, democratic şi universal, ca aragazul. Abia atunci se va declanşa războiul nimicitor împotriva automobilului, război purtat, din automobile ultimul tip, de către cei care doresc o lume mai curată...

Dumitru SOLOMON

O ţară submotorizată

- interviu cu Călin Popescu TĂRICEANU, preşedinte al Asociaţiei Reprezentanţilor şi Importatorilor de Automobile din România -

Începe prin a vă întreba ce marcă de maşină aveţi şi dacă aceasta e chiar ceea ce vă doriţi?

Fiind importator oficial **Citroën**, am obligaţia profesională să conduc maşini **Citroën**. Întîmplarea face însă ca această marcă să-mi şi placă. Ea s-a distins totdeauna prin nivelul tehnologic pe care l-a înglobat, fiind una din mărcile care au marcat istoria automobilului. Celebrul model DS de la mijlocul anilor '50 a revoluţionat din punct de vedere tehnic automobilul, mai este şi modelul "doi cai" (Deux Chevaux) care încă face zilele frumoase ale multor tineri din Occident. N-aş putea spune, aşadar, că a conduce un **Citroën** este un chin pentru mine. Chiar îmi face plăcere. Am un model monovolum, tipul *Evasion*, pe care l-am cumpărat recent, are numai două mii de km la bord. Pot să vă spun că, pentru mine, automobilul este, pe lîngă un obiect pe care-l privesc profesional, şi un obiect de pasiune. Mă interesează atît maşinile vechi, de colecţie, cît şi maşinile cu performanţe deosebite. Iar dacă într-o zi o să am bani şi drumurile din Bucureşti o să fie mai bune, poate o să mă gîndesc şi la o marcă precum **Jaguar, Ferrari** ori **Bentley**. Dar asta nu e o dorinţă, aşa, nestăvilită, pe care să vreau s-o ating cu orice preţ, pentru că, în primul rînd, privesc automobilul ca pe un lucru util şi nu ca pe unul de adoraţie.

Care sînt calităţile pe care le apreciaţi cel mai mult la un şofer şi la o maşină?

La un şofer apreciez cel mai mult capacitatea de a respecta regulile de circulaţie şi nu mă refer atît la cele înscrise în regulament cît mai ales la cele de aşa numită "bună creştere" în trafic. Din păcate, am observat o cruntă degradare a manierelor la volan, după '89. Condusul, mai cu seamă în Bucureşti, este presărat de multe ori cu surprize care nu sînt din cele mai plăcute. În aceste condiţii, mi se pare că alte calităţi pe care le poate avea un şofer trec deja pe planul doi. Apreciez şi experienţa sau anumite cunoştinţe tehnice, care-l fac să conducă maşina mai bine, dar chestiunile astea, la ora actuală, devin la noi cu totul secundare în raport cu ceea ce v-am spus mai înainte. În ceea ce priveşte calităţile unei maşini, opţiunile se schimbă de regulă în funcţie de vîrstă. Cînd eşti foarte tînăr vrei să ai o maşină rapidă care, eventual, să atragă privirile. Pe cît înaintezi în vîrstă, optica se modifică. Eu acum, de exemplu, apreciez înainte de orice confortul şi de abia pe urmă performanţele maşinii. Nu în ultimul rînd însă, apreciez şi discreţia pe care ţi-o conferă maşina, fiindcă un automobil poate atrage privirile sau poate să-ţi permită să-ţi mai păstrezi, aşa, oarecum, intimitatea vieţii, chiar cînd eşti la volan.

Am tot auzit fraza (spusă chiar cu un soi de patriotism): "domnule, pentru drumurile noastre, maşina ideală e *Dacia*". Chiar aşa să fie?

România ar fi trebuit, odată cu schimbarea de regim din '89, să se pregătească şi pentru a pătrunde în era industrială (cu toate că naţiunile din Occident sînt deja în epoca postindustrială). Ar fi trebuit deci, să modernizăm infrastructura, aşa încît ritmul de dezvoltare economică să ne permită reducerea decalajului care ne separă de Occident. Din păcate, s-au produs puţine transformări în acest sens, iar la stadiul actual de dezvoltare al infrastructurii rutiere, sigur că foarte mulţi apreciază (şi eu nu pot să nu le dau dreptate) că cea mai potrivită maşină pentru România este una mai simplă şi mai uşor de reparat. **Dacia** îndeplineşte în bună măsură aceste condiţii. Bineînţeles, e un produs depăşit din punct de vedere tehnologic, iar maşinile care se fabrică acum în Occident sau în Japonia au performanţe cu mult peste ceea ce sîntem noi obişnuiţi să vedem la produsele româneşti. Aceste performanţe necesită însă o întreţinere mai riguroasă, cu personal mai calificat, lucruri care nu sînt totdeauna posibile în România. Concluzia este că **Dacia** poate fi încă o bună alegere sau, mai bine zis, un bun compromis între preţ şi performanţă, avînd în vedere şi puterea scăzută de cumpărare a consumatorului român.

De ce fabricile româneşti de autoturisme nu colaborează cu firme occidentale sau japoneze, ci cu firme sud coreene de tipul *Daewoo*? Dumneavoastră cum aţi vedea politica economică în acest domeniu?

Aici e o problemă foarte interesantă. Eu consider că sectorul construcţiei de automobile ar fi trebuit să facă parte din setul de politici strategice de restructurare a industriei româneşti. Ţara noastră a avut sectoare industriale în toate domeniile posibile şi imposibile şi ea nu poate suporta efortul de a le menţine pe toate în viaţă. Ar fi trebuit, după '89, o restructurare doar a cîtorva ramuri. Şi consider că automobilul trebuia inclus pe această listă, pentru că există o bază tehnică de pornire iar, în plus, maşina este vectorul principal al dezvoltării economice pentru o ţară aflată la sfîrşitul acestui mileniu. Nu ar fi fost un lux ci o strictă necesitate, mai ales că România este o ţară submotorizată (pe ultimele locuri în Europa). Din păcate, lipsa unei încrederi faţă de investitorii străini pe de-o parte şi lipsa , pe de altă parte, a unor contacte politice la nivel înalt, care să faciliteze aducerea unor investitori, a făcut ca acest domeniu să bată pasul pe loc o bună bucată de vreme, pentru ca, în final, să asistăm la sosirea unui investitor din Coreea de Sud, **Daewoo**. De fapt, relativa indiferenţă a firmelor europene faţă de piaţa românească se datorează unui set de factori. Situaţia politică şi economică nu le-a dat ghes să facă un pas către ţara noastră şi, în altă ordine de idei, mai este şi realitatea că în acest moment există în Occident o mulţime de capacităţi de producţie nefolosite. Constructorii ar fi găsit cu greu o justificare de a veni în România, atîta vreme cît au aceste capacităţi nefolosite. Totuşi, unii au făcut pasul către Europa Centrală: **Opel** a investit în Ungaria şi Polonia, **Fiat** în Polonia, **Volkswagen** în Cehia... Cu societăţile româneşti au fost mai mult nişte tatonări. Eu personal sînt foarte dezamăgit de această situaţie. Chiar dacă faptul că **Daewoo** a investit aici, mi se pare demn de toată lauda, regret că europenii n-au făcut acelaşi gest. Vina însă e dublă, cum spuneam. Nici executivul nostru nu a reuşit să creeze condiţiile care să determine un investitor european să vină aici. Poate odată cu schimbarea politică pe care mi-o doresc la viitoarele alegeri, noul guvern să facă ce n-au putut cele de pînă acum. Şi ar mai fi ceva de spus, legat de măsurile vamale restrictive care fac ca pe piaţă să nu prea fie resimţită concurenţa. În momentul de faţă există o politică protecţionistă. Domeniul trebuie susţinut dar nu prin asemenea politici. Fiindcă rezultatul este un număr extrem de redus de automobile importate. Anul trecut au fost circa două mii. (Interlocutorul meu face abstracţie de celelalte mii de automobile **Daewoo** importate în '95, care au beneficiat de binecunoscutele facilităţi – *n. A.M.*) Asta în vreme ce în Ungaria s-a depăşit numărul de o sută de mii, iar în Polonia, cel de două sute de mii. Pînă şi-n Bulgaria numărul de maşini noi, importate a depăşit 25 de mii. Sîntem deci într-o situaţie aberantă. Asociaţia importatorilor, al cărei preşedinte sînt, a făcut o serie de demersuri pe lîngă guvern, semnalînd această politică greşită. Cel mai afectat este de fapt cumpărătorul. Scopul executivului de a-şi mări resursele bugetare nu e atins nici el, fiindcă bugetul e alimentat proporţional cu numărul de maşini vîndute. Pe de altă parte, sectorul serviciilor, pe care trebuie să-l dezvoltăm, ar avea nevoie de maşini utilitare. Iată cum apar repercusiunile negative ale acestei politici fiscale împovărătoare. Demersurile noastre au rămas deocamdată fără răspuns. Iar atîta vreme cît în România se vor importa atît de puţine maşini, este clar că nici un constructor european sau japonez nu va considera ţara noastră ca pe o adevărată piaţă.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

O revistă pentru oameni de afaceri şi adolescenţi

Multicolori, îngrijiţi, profesionişti, doi coloşi germani îşi dispută în România piaţa presei auto: *Motor Presse Stuttgart* girează revista *Auto Pro*, iar rivalul lui, *Axel Springel Verlag* – Hamburg, editor al popularului *Auto Bild* (5-700.000 tiraj), tronează asupra unei reţele europene de "pui" – printre care şi unul românesc: *Auto Clip*. Acesta apare lunar, din 1994, într-un tiraj ajuns astăzi la 37-38.000 de exemplare, costă 3000 de lei şi, nu doar prin preţ, ci şi prin mesaj, e "destul de exclusivist" – recunoaşte Călin Lăzărescu, redactorul-şef, de formaţie inginer mecanic: "Cititorii noştri sînt în principal bărbaţi între 30 şi 50 de ani, cu o poziţie socială bună – oameni de afaceri, patroni de magazine. Ei îşi regăsesc în revistă fiarele din faţa casei, citesc aici *testele* dedicate maşinilor lor şi *comparaţiile* în urma cărora află dacă au sau nu ceva mai bun decît X, de la firma vecină. Lor li se adaugă foarte mulţi elevi, nu studenţi, elevi – înnebuniţi după imagini, mai ales după postere". Explicabil, fiindcă titlul seriei de postere – "Maşina de vis" – îşi ţine promisiunea: e vorba de automobile de epocă. Fiu al unuia dintre fondatorii revistei *Autoturism,* a ACR, Călin Lăzărescu e un admirator al maşinilor vechi şi un spectator fidel al *Festivalului maşinilor de epocă* de la Sinaia...

Cam trei sferturi din revistă, conform contractului, îl reprezintă articolele preluate din *Auto Bild*. Totuşi, multe din revistele-surori – şi nu e vorba de cele din Franţa sau Anglia, ci de cele din Cehia şi Grecia – îşi permit să dedice mai mult spaţiu pieţei interne. "La noi, din păcate, fenomenul auto modern e încă la început, nici nu ai ce să spui, nu poţi să vorbeşti toată ziua despre *Dacii* şi iar *Dacii* şi ceva *Cielo*" – mi se explică. Sigur, instituţiile implicate în viaţa auto (*Ministerul Transporturilor, Poliţia Rutieră, Administraţia Generală a Drumurilor, Registrul Auto, ACR* sau *Institutul Meteo*) transmit – ce e de transmis – revistei, evenimentele autohtone nu sînt ratate, dar capul de afiş îl ţine *Actualitatea internaţională* – unde se vorbeşte despre cele mai noi modele sau despre inginerii de la Toyota care promit un volan deşteptător! La fel de palpitante sînt *Testele* dedicate nu maşinilor de ultimă oră, ci celor normale, cu preţuri medii, şi care se fabrică de cîţiva ani: ziarişti ca şi noi, iar nu mecanici sau piloţi de formula 1, se urcă într-o maşină şi, apoi, pun note, în funcţie de cîteva criterii: motor – zgomotos sau nu, transmisie etc. Pe baza cîtorva observaţii empirice, elementare, maşinile primesc calificative: neamţul, serios, declară într-un tabel dacă i-a plăcut sau nu cum se comportă modelul la drum şi de ce. Şi dacă un asemenea neamţ s-ar urca într-o *Dacie?* "Nu ştiu ce-ar face – se dă bătut Călin Lăzărescu. S-ar lăsa probabil de meserie...". Probabil, de vreme ce un model de *Lancia Kappa* capătă de la genericul neamţ abia un "satisfăcător", iar un *Ford Mondeo* – un "bine".

Urmează *comparaţiile* – între maşini aparţinînd aceleiaşi clase sau chiar aceleiaşi mărci (articolul, aşadar, se poate intitula "Duel între fraţi", şi chiar aşa se şi intitulează); preţurile maşinilor de ocazie la garajul aceluiaşi neamţ; piaţa vînzărilor şi cumpărărilor la noi (poţi cumpăra maşini de lux, adevărate, deci poţi şopti în barbă: "La noi sînt *Rolls Royce* argintaţi, *Ferrari, Maseratti...*"); apoi, sfaturile pentru cei doritori să cumpere o maşină sub 20.000 DM, cu plus şi minus – ce-are bun, ce-are slab cutare şi cutare model. Din 48 de pagini – 10 conţin reclame: după doi ani în care principalii clienţi au fost magazine de piese de schimb care nu-şi permiteau decît calcule în centimetri, încep, în fine, să-şi facă apariţia *Hyundai* sau *Chrysler*.

Revista nu e tehnică – semi-tehnică, aş spune. Pozele şi textele (despre, bunăoară, "Leul fără dinţi" – un *Peugeot*, evident, despre *Audi* A 6 2.8. "solid şi constant... motor suveran şi elastic, transmisie exactă...") lasă cititorului spaţiu "de vis". Cum altfel? **(D. V.)**

PSIHOLOGICALE

– conversaţie cu Alfred DUMITRESCU –

Psiholog, pe cale de a deveni psihanalist, *Alfred Dumitrescu* a avut un *Trabant* schimbat, acum, pe o *Lada* – "maşină cu teribil de mult bun simţ – consideră el – şi foarte puţin purtătoare de fantasme". (Motiv pentru care e de presupus că o va păstra, ca psihanalist...) Între automobil şi psihanaliză – e o *coincidenţă temporală*, a observat Alfred Dumitrescu în preambulul discuţiei noastre: apariţie la sfîrşitul secolului al XIX-lea; o "bucată" de automobil artizanal pînă spre primul război mondial – una de psihanaliză aşijderea; intrarea în producţie a modelului A Ford aproape corespunde cu textele tehnice ale lui Freud; după '45 – *La Belle Américaine* şi dominaţia americană asupra psihanalizei... ca şi cînd "ceva" le-ar fi făcut să evolueze împreună. "Nu ştiu ce e asta: e dorinţă de libertate?" – se întreabă interlocutorul meu. "Dar raportul *libertate-servitute?*" – întreb –, "independenţa oferită de maşină se plăteşte prin multe servituţi, nu? Aşa începe conversaţia, şi iată răspunsul.

Trebuie văzut de ce oamenii rezistă foarte mult la ideea de a scăpa de servituţile astea – ceea ce ar fi posibil: a existat şi există acum la Lyon un proiect de automobile electrice, identice, în număr mare, care ar putea fi acţionate cu o cartelă; ele te aşteaptă la nu ştiu ce staţie de parcare, toată lumea le-ar putea folosi, dar rezistenţa faţă de acest proiect este foarte mare.

E foarte explicabilă, economic. Automobilul electric ar semna actul de deces al prea multor industrii!

Eu cred că în primul rînd rezistenţa e afectivă: o astfel de maşină nu mai e maşina *mea*. Şi nu numai atît: e şi *la fel* cu toate celelalte, *la fel* de mică sau mare, merge la fel de repede, are acelaşi motor! Nu mă mai reprezintă! Nu mai pot să cîştig nimic în raport cu ceilalţi: sîntem egali. Raţional e atît de plin de sens să faci o asemenea mişcare în oraşe, unde nici nu te poţi deplasa repede, nu-ţi trebuie maşini mari, dar... Aici e un arsenal de teme psihanalitice evidente: automobilul ca simbol falic, identificarea cu puterea, cu viteza...

"Simbol falic" şi "cochilie protectoare", totuşi...

Asta-i dimensiunea "dinăuntru". Dar e falic în primul rînd pentru că se mişcă – repede – şi se distinge prin putere. Ce întreabă copiii, ce întreabă tinerii? Cît prinde la oră! Asta e important. Acum, în Vest, e interesant de văzut cît au început să intereseze maşinile de teren: se deplasează posibilitatea de a merge cît mai repede – atu care devine din ce în ce mai inutil – asupra posibilităţii de a merge *pe oriunde*. Maşina rămîne totuşi un instrument de identificare cu un simbol de forţă, de penetraţie, de afirmare asupra celorlalţi. Şi se vede în trafic modul în care persoane foarte liniştite, apreciate ca extrem de domestice, devin fiare, nu lasă pe nimeni să le depăşească – probabil că identificarea cu motorul, cu puterea e esenţială. Dimensiunea protectoare pare să conteze mai puţin în România: nu e foarte clar cîtă lume e interesată la noi de sisteme de frînare, de protecţie, de bare; încă foarte importantă e puterea, viteza: semn al unei civilizaţii de automobil încă incipiente. Iată ceva ce pe mine m-a frapat foarte tare: te plimbi prin Bucureşti, prin cartiere obişnuite, de blocuri, nu prea arătoase, şi vezi în parcări – nu foarte multe, dar destule maşini scumpe, a căror valoare în momentul ăsta depăşeşte cu siguranţă valoarea de piaţă a oricăruia dintre apartamentele din blocul ăla: un simptom de adolescenţă. Şi un spectacol care, în culturi trecute prin simbolurile astea de valorizare, nu prea mai poate fi întîlnit.

Ştim, însă, că în Vest maşina vorbeşte foarte limpede despre categoria socio-profesională din care faci parte.

Da, dar cred că mult mai concordant cu *alte* cerinţe de confort... La noi contează încă, extrem de mult, maşina – cerinţa de imagine, pentru care cineva este dispus să sacrifice un alt confort la care ar avea acces pentru a-şi menţine imaginea *exterioară*, hrănindu-se cu mitologia care însoţeşte fiecare marcă. Aici, poate doar *Trabantul* face excepţie.

El e marea excepţie!

E o maşină de iubit. E mai degrabă o maşină freudiană decît una adleriană. Un obiect cu care te poţi identifica nu prin forţa lui, ci prin ataşamentul, îmi vine să spun *reciproc*. Pentru că e o maşină despre care poţi să ajungi să crezi la un moment dat că te şi iubeşte. De ce? Pentru că "nu te lasă", în ciuda tuturor datelor ei de bază, a situaţiei dezastruoase în care a fost făcută, funcţionează! N-ar trebui să te ducă, să te apere de ploaie şi, cu toate astea, o face. E ca un măgăruş mic, aşa, care-şi face datoria şi şi-o face cu mult peste datele lui biologice esenţiale. Asta te face să-l iubeşti – e o relaţie de iubire care cred că numai cu *Trabantul* se poate crea. Nu numai că e o maşină amuzantă. Orice trabantist vă va spune că ajunge să iubească defectele *Trabantului,* pe care nici un posesor de maşină adevărată nu le-ar putea tolera: de pildă, faptul că nu porneşte decît dacă faci şapte operaţii într-o ordine precisă, însoţite de incantaţii care ţin mai degrabă de gîndirea magică decît de îndemînarea tehnică.

Care ar fi "mecanismul" metamorfozei induse de conducerea unei maşini?

Omul se poate transforma: iese la iveală ceva ce de obicei nu iese – latura competitivă, agresivă, nu neapărat în sens peiorativ, deşi cîteodată iese şi asta. Ea apare în mod diferit: dacă instrumentul-maşină permite performanţe de care individul fără maşină nu e capabil – competitivitatea se descarcă în aspectul *performanţă*. Dacă nu, se descarcă în alt registru, care poate fi la fel de agresiv: este cazul şoferului *legitimist*. Cel care aderă strict la lege, o ia în braţe şi *devine Legea*. El stă pe banda a doua sau a treia, cu 60 la oră dacă e în localitate sau cu 110 în afara localităţilor, şi nu cedează banda de viteză în nici un caz pentru că el circulă cu viteza maximă *legal admisă*. Dacă vine unul din spate – nu-l lasă să treacă, se joacă de-a hoţii şi vardiştii! Probabil, pentru că nu poate să descarce

Florică Argint, Dumnezeul din borcanul de la intersecţie

Florică Argint e agent de circulaţie. L-am întîlnit în tren. S-a urcat în Bucureşti şi a coborît la Craiova. Povestea lui a rămas la mine şi iată ce a ieşit din ea:

De ce agent de circulaţie? Sînteţi blond, înalt şi cu ochi albaştri.

Florică Argint: Să vă spun ceva: n-am văzut o maşină decît la 15 ani. Eu sînt dintr-un sat, departe de orice oraş. Călăream, conduceam trăsura, păşteam oile, dar maşină nu văzusem. Bine, era rata care lega satele alea, da' maşină în creierii munţilor şi la noi în sat, niciodată. Prima maşină era o *Dacie*. Mă scosese din sat, pe catîr, o vecină. Agent sînt pentru ca măcar în zona asta de viaţă să fie linişte şi ordine.

Şi ce-aţi simţit în preajma femeii, pardon, maşinii?

Bine, cred că femeia aceea nu s-a gîndit niciodată la momentul acela. Era, vedeţi, harnică, adică bine văzută în sat. Şi eu, şi alţii eram îndrăgostiţi de ea. Ea a ales unu' oarecare venit din oraş, fotbalist ratat. După ce au trecut vreo doi ani şi ea s-a săturat de al ei, am întîlnit-o la liceu, în oraş... m-a dus într-un bar şi acolo toată dorinţa de ani de zile am vărsat-o într-un sărut. A, de maşină: era cu patru roţi. Adică superstabilă. Ce-s alea patru roţi? Asta e toată forţa... nu se-nchipuie ceva

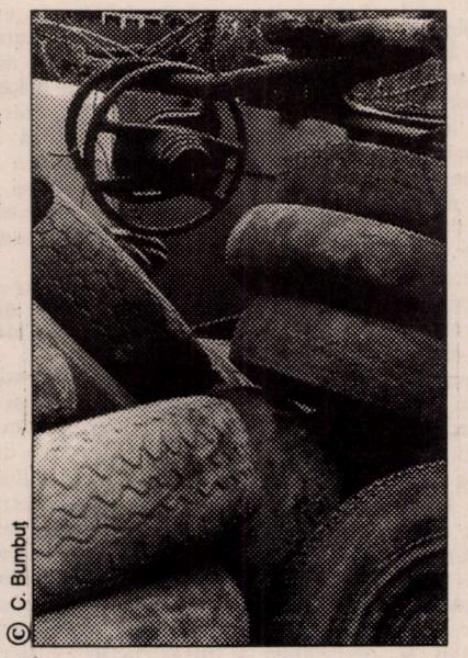

© C. Bumbuţ

şchiop. Maşina e ca un cîine, ca o pisică, are patru picioare şi e docilă. Omul e de vină cînd se întîmplă ceva rău. Vedeţi, eu aşa cred. Nu toţi poliţiştii sînt proşti.

Un *Trabant* atinge 80 de kilometri pe oră, ca şi un *Daewoo*?

Pămîntul se învîrteşte de fapt cu 80 kilometri pe oră şi de asta şi *Trabant* să fii, tot mergi ca un *Daewoo*! Mie îmi place însă *Fordul*.

Se poate face dragoste într-o maşină?

Eram la un punct de control la ieşirea din Focşani, şi ce credeţi că am văzut? El conducea şi ea pur şi simplu stătea în braţele lui. I-am oprit, m-am prezentat regulamentar şi le-am atras atenţia respectuos că ţara are nevoie de oameni lucizi şi atenţi la condus.

Cum e acolo în borcan, în mijlocul intersecţiei?

Priveşti traficul şi-l ordonezi. Nu se poate fără semne de circulaţie şi fără noi.

De ce-i nevoie de om? Nu-s de ajuns semnele?

Omul e factorul uman. Dă încredere participantului la trafic în înţelegerea semnelor de circulaţie.

În maşina condusă de altcineva, unde vă e locul?

Mie mi-e frică să stau pe locul mortului. Cred că doar în spate, sau chiar în portbagaj m-aş transporta. Acolo mă simt sigur de tot.

Cum conduceţi? Aţi călcat pe roşu?

Vă spun un secret. Nu poţi să nu calci pe galben măcar o dată în viaţă. Circulaţia preventivă e...

Ştiu, vreau să vorbească omul din dvs., nu agentul de circulaţie.

Dar am văzut morţi, am văzut sînge cît mata ai văzut apă. Nu vorbim să ne golim gura de cîrnaţi! Vorbim că numai cu vorbe poţi să faci juma' de drum spre mintea omului. Noi, agenţii de circulaţie, facem şi noi lumea asta, din semne şi sfaturi.

Eugen ISTODOR

PSIHOLOGICALE

– conversaţie cu Alfred DUMITRESCU –

agresivitatea în competiţie (fie maşina nu-l ajută, fie îi e teamă), o descarcă aşa: blochează pe toată lumea. E o conduită mult mai des întîlnită la şoferii aflaţi în a doua jumătate a vieţii, atunci cînd instrumentele de competiţie au devenit altele, iar legea începe să aibă alte rosturi. La cei foarte tineri, autoafirmarea constă, de obicei, în opoziţia cu legea – ceilalţi folosesc legea pentru a se autoafirma.

Distincţia femeie/bărbat joacă un rol în acest comportament?

Bănuiesc că în societatea occidentală, unde media de maşini pe cap de locuitor tinde să depăşească unu, distincţia asta nu mai e foarte vizibilă. Ceea ce joacă în fiecare sînt propriile tendinţe dominante care n-au neapărat o legătură univocă cu sexul biologic. La noi, probabil, încă se vede foarte mult: femeile tind să fie mai echilibrate atunci cînd conduc, sînt mai respectuoase faţă de lege.

Înjură mai puţin?

Am avut experienţe diverse din punctul ăsta de vedere! Nu sînt convins că înjură mai puţin, dar înjură mai puţin tare. Ca regulă, totuşi, sînt mai puţin agresive. Asta se vede şi din alegerea maşinilor: sînt puţine femei care, avînd o situaţie economică bună, aleg o maşină masivă şi puternică. Altele sînt criteriile: să fie comodă, să se strecoare uşor, să fie uşor de parcat, criterii mult mai raţionale în ultimă instanţă.

Dar nu funcţionează şi la ele tot un fel de identificare? Mă identific, de exemplu, cu un *Clio* – care e graţios şi mic ca mine?

Poate că da. E totuşi greu de spus ce s-ar petrece în mintea oamenilor dacă n-ar fi expuşi publicităţii. Ea generează un fel de cerc în care ne "alimentăm" unii pe alţii: publicitarii încearcă să afle de la consumatori care sînt fantasmele lor în legătură cu maşinile şi după aceea le hrănesc, feed-back-ul funcţionează perfect. În fine, dacă imaginile publicitare n-ar juca rolul decisiv, nu cred că ar exista diferenţe fundamentale de alegere între bărbaţi şi femei. Oricum, mulţi bărbaţi se simt împinşi de presiunea ochiului celorlalţi bărbaţi şi a celorlalte femei să aleagă maşini pe care altfel nu le-ar alege.

Intrarea de mic într-un rol social – băieţelul primeşte maşini de jucărie, îşi face colecţie de "surprize", învaţă mărcile, iar fetiţa are păpuşi şi visează o "Barbie" – nu e decisivă?

Ba da, dar s-ar putea ca fixaţiile noastre individuale să nu ţină seama de modelul de rol sexual cu care sîntem crescuţi, avem în noi şi altceva.

Discuţiile despre maşini – ca şi cele despre fotbal – apar prin tradiţie ca rezervate întrunirilor masculine în care se etalează competenţe pur masculine...

A te pricepe la maşini înseamnă să fii bărbat! A fi de tot ignorant te devirilizează. Automobilul încă este suficient de mult un suport de imagine personală – e şi motivul pentru care există tot felul de inscripţii exterioare care, de fapt, n-au mare sens, sînt menite să transmită o informaţie privitorilor. "Aer condiţionat" – perfect inutilă informaţia pentru oricine se află în afară. Dar e un supliment de tehnică – deci un adaus la imagine. Accesoriile ajung să joace un rol important. Telefonul: există, de pildă, telefoane de maşină, care nu sînt telefoane, care sînt farse, sînt "de jucărie"! Aşteptînd la semafor, "dă bine" să fii văzut cu receptorul la ureche, dar tu asculţi ProFM! Da, sigur că există aşa ceva. Obiect *de resentiment* – e clar! O pseudocompensare, un "Am şi eu!". Deşi "n-am"..., îi fac pe ceilalţi să creadă că am. Foarte mult din ce se întîmplă în cîmpul automobilului se învîrte în jurul derizoriului creator de imagine: capace de roţi care nu folosesc la nimic – doar ca să ai ceva în plus de scos dacă faci o pană – da, dar arată frumos, "de curse"! Iar 600 de cai putere, deşi sînt foarte adevăraţi, sînt la fel de utili ca şi capacele de roată. Îmi amintesc o reclamă foarte reuşită la *Jaguar*, maşină aristocratică, pentru care nu se poate insista asupra unor detalii triviale cum sînt puterea, viteza: "Cel puţin de două ori pe zi, urcîndu-vă în maşină, veţi şti că nu tot ceea ce aţi făcut în viaţă a fost un eşec". Discurs-pansament pentru rana narcisică: cine-şi poate dori ceva mai mult? Pe lîngă alegere, la fel de semnificativ pentru relaţia om-maşină e momentul despărţirii. Cît de uşor se poate despărţi cineva de o maşină? E foarte uşor să te desparţi cînd e obiect. Dar cel mai greu e să negociezi cumpărarea unei maşini care e investită cu o mare valoare afectivă. Pentru că deja nu mai discuţi în termeni de vînzare-cumpărare, eşti în faţa unei persoane foarte ambivalente, care a dat un anunţ în ziar că vinde şi descoperi că nu vrea să vîndă. Asta descoperă şi ea, şi tot adaugă condiţii, nu de preţ, ci de genul: "Dar unde o s-o ţineţi? Afară? Dac-aveţi garaj v-o dau mai liniştit..." Sau cînd se petrece un accident minor – se sparge un far, se-ndoaie tabla – apare o suferinţă care n-are nimic comun cu paguba materială provocată. E o leziune adevărată, e o leziune a persoanei, agresată în eul ei fizic.

Alte circumstanţe, alte comportamente?

De exemplu, ce se întîmplă cu o femeie atunci cînd maşina nu porneşte: stare de stupoare, de totală neajutorare, de pierdere. Lipsa oricărei încercări. Marea majoritate a bărbaţilor nu se pricep la mecanică, deşi vorbesc despre ea, deci sînt perfect ineficienţi atunci cînd încearcă să repare. Dar încearcă. Se fac că încearcă, deschizînd capota, speră magic.

Dar comportamente recente, post-revoluţionare?

O modă interesantă: trecerea de la poziţia de şef pe scaunul din faţă al maşinii – pe scaunul din spate. E o trecere post-revoluţionară. Înainte de '90, şefii stăteau în faţă – nu fuseseră suficient de umblaţi ca să afle că în lume e altfel. Poziţia standard era: şeful în faţă şi securistul, care acum se cheamă body-guard, în spate. Ceauşescu? El stătea totdeauna în faţă!

Delia VERDEŞ

Instructorul, tătucul şoferilor

După decembrie '89, numărul şcolilor de şoferi a crescut vertiginos în Bucureşti. Există pe de o parte Şcoala de şoferi Ilioara, de dinainte de Revoluţie, şi, pe de altă parte, o mulţime de şcoli particulare cu nume mai mult sau mai puţin exotice: "Tara", "Biadi", "Comtrans Service SRL" etc. Ilioara este o adevărată instituţie, cu săli de clasă în toată regula şi cu un parc de 110 maşini. Şcolile de şoferi particulare sînt mult mai modeste – cele mai serioase au cîte cinci-zece maşini şi o cameră unde-şi îngrămădesc cursanţii, celelalte nu beneficiază nici măcar de un sediu propriu-zis şi instructorii se întîlnesc cu elevii numai în stradă. Pentru angajaţii de la Ilioara, instituţia la care lucrează este "cea mai mare şcoală din ţară, chiar şi din Europa" şi, de aceea, ei nu se tem de concurenţă. Sînt suficienţi, şi cei de la şcolile particulare vorbesc despre ei că ar fi cam duri cu elevii, deoarece nu-i interesează să-şi atragă clientela.

Oricum ar fi, de stat sau particulară, şcoala de şoferi instituie, într-un context special, relaţia existentă în cadrul oricărui proces de formare, cea dintre maestru şi ucenic. "Clienţii", indiferent de vîrstă sau statut social, sînt reduşi la condiţia umilă de învăţăcei: li se dau carnete de elev şi sînt obligaţi să asculte şi să execute. "Aici, comanda e ca-n armată: mai întîi o execuţi, şi apoi ţi se explică" – îmi spunea un instructor de la o şcoală particulară. Un altul, de la Ilioara, mergea şi mai departe: "Dacă dumneata ai eul dumitale, atunci eu ridic tonul la tine şi te fac mai mic". Numai că instructorul trebuie să fie foarte atent la cine se răsteşte: "Dacă te răsteşti la unii mai bleguţi, ai terminat-o, se crispează şi gata; alţii, în schimb, chiar cer să fie certaţi".

De altfel, în cadrul cursurilor lor de atestare, instructorii fac şi pedagogie şi psihopedagogie – şi sînt foarte mîndri de aceasta. Majoritatea celor cu care am discutat mi-au vorbit despre cele patru tipuri: coleric, sangvin, melancolic şi flegmatic. Dincolo de teorie, cum este şi normal, metodele pedagogice sînt dictate de firea fiecăruia şi, în acest sens, în lumea şoferilor este renumit un anume Voloacă (acum bătrîn şi la pensie), care era foarte puternic şi care-i lăsa pe elevi cu vînătăi.

Cunoştinţele în psihologie îi fac pe instructorii auto să fie fini observatori ai oamenilor cu care vin în contact şi aproape fiecare îşi construieşte o teorie globalizantă despre om şi viaţă. De cele mai multe ori, aceste sisteme diferă de la un teoretician la altul. De exemplu, un instructor susţinea că "profesorii nu sînt buni să înveţe şoferia, pentru că ei sînt obişnuiţi numai să predea, nu să şi înveţe"; un altul, dimpotrivă, că "profesorii sînt mai docili decît ceilalţi, că ştiu şi ei ce înseamnă să fii profesor". În cazul femeilor, însă, toţi cad de acord că, dacă la început femeia este mai timidă şi mai greoaie, pînă la urmă ajunge să fie mai bună decît mulţi bărbaţi.

De fapt, după cum spunea un instructor, "stilul de conducere reflectă temperamentul fiecăruia" şi astfel regăsim mai vechea sentenţă "stilul este omul". Nu exagerăm deloc, pentru că şoferia este în realitate o artă. "Pentru şoferie trebuie să ai talent ca şi pictorul – îmi mărturisea acelaşi instructor –, nu orice om care şi-a luat carnetul este şi şofer". Pentru a te numi într-adevăr şofer, trebuie, pe lîngă vocaţie, să fii la capătul unui drum iniţiatic; şi pînă la urmă nici aceasta nu e de ajuns dacă nu există experienţa: "Ca să fii şofer trebuie să ai de la o sută-două sute de mii de kilometri în sus". Dacă şoferul este o aşa de mare grozăvie, instructorul este încă şi mai mult: "Nu toţi şoferii sînt instructori – pe lîngă calităţile de şofer, îţi trebuie şi cele de pedagog".

Şi pe bună dreptate: instructorul este în realitate profesor, dar şi tată, şi medic, şi preot. "Cu elevii trebuie să fii întotdeauna ca un tată: dacă-s buni îi lauzi, dacă greşesc îi mustri. Asta indiferent dacă e director sau strungar – aici toţi oamenii sînt egali". Comparaţia cu medicul revine foarte des în discuţiile pe care le ai cu instructorii auto: "Instructorul e mai mult ca profesorul de la şcoală, el are o responsabilitate mult mai mare; ca şi chirurgul, instructorul nu are voie să greşească". "Trebuie să te porţi cu elevul ca medicul cu pacientul: îl sfătuieşti ce să facă şi dacă vrea să te asculte bine, dacă nu, îl interesează". Şi, în sfîrşit, calitatea de preot: "Mulţi vin cu probleme de acasă şi ni se plîng nouă, ca la popă. Unele femei vin învineţite şi ne spun că le-au bătut bărbaţii". Instructorul trebuie să ştie oricînd să spună o vorbă bună, să dea un sfat, să calmeze un suflet mai tulburat. Oricum, dacă nu înaintea lui Dumnezeu, instructorul tot răspunde pentru elevul său în faţa unei instanţe: este vorba, bineînţeles, de autoritatea supremă a lumii şoferilor, agentul de circulaţie.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Şoferi contra mecanici

Pentru românul de rînd, automobilul continuă să fie un obiect de lux. Pentru cei care vor să-şi cumpere o maşină preţurile sînt de-a dreptul prohibitive, iar cei care o au deja fac faţă cu greu repetatelor scumpiri ale benzinei. Ca să nu mai vorbim de întreţinere şi reparare. Într-un sondaj recent, România se afla pe penultimul loc în Europa în privinţa procentului de cetăţeni care-şi permit să meargă cu maşina personală la serviciu. Cum se descurcă însă cei pentru care automobilul este un mijloc de subzistenţă - şoferii profesionişti?

În Piaţa Unirii, la capătul tramvaiului 32, se află o staţie de taxiuri. Şapte-opt maşini aliniate cuminţi, una în spatele alteia, aşteaptă eventualii clienţi. Deşi e oră de vîrf (sîntem într-o marţi şi e ora 16) aceştia nu se prea îmbulzesc. Un grup de trei tineri negociază cu un şofer. În cele din urmă pleacă nemulţumiţi de preţul cerut.

Încerc să intru în vorbă cu şoferii. Cei mai în vîrstă mă privesc circumspecţi. "N-am eu ce să vă zic despre întreţinerea maşinilor. Încercaţi mai încolo, că sînt nişte băieţi mai tineri." Într-adevăr, un taximetrist tînăr se dovedeşte mult mai volubil: "Maşina se strică mai ales din cauza gropilor, e clar. Preţurile sînt în general mari dar pînă la urmă depinde de maşină. Eu unul am un **Renault** de tip mai nou şi reparaţiile mă costă mai mult decît m-ar costa o **Dacie**. Apelez la serviciile unui atelier particular, unde mecanicii sînt amabili şi nu recurg la şmecherii. Dacă mă nemulţumeşte ceva, e că nu prea ştiu meserie. Adică, în ce priveşte maşinile străine. Şi dacă am ghinionul să intru pe mîna unui mecanic tînăr, abia ieşit din şcoală, e chiar dezastru: la şcoală nu-i învaţă decît despre **Dacii**! E posibil să mă duc la un atelier autorizat, să plătesc o grămadă de bani şi să mă trezesc că nu se pricep? De ce trebuie să aştept ca mecanicul care se ocupă de maşina mea să se sfătuiască cu altul care se pricepe mai bine şi care are altă treabă? Păi eu am timp de aşteptat?" Ar mai sta de vorbă, dar o pereche grăbită tocmai a apărut lîngă maşină. Fără îndoială, nişte posibili clienţi.

Pe bulevardul Mărăşeşti, alţi şoferi, alte probleme. V.M. 46 ani, şofer de **Dacie**: "Cei de la service sînt mari hoţomani. Din cauza asta eu am schimbat pînă acum de vreo trei-patru ori locul unde îmi repar maşina. Repararea unei maşini e o treabă foarte complicată. Mecanicul îţi spune «am schimbat asta şi asta şi te costă atîta» iar tu de multe ori nu ai cum să verifici exact ce a schimbat. Sau îţi spune: «uite, piesa asta trebuie înlocuită», te pune să cumperi tu una nouă, şi el, de fapt, nu ţi-o pune pe cea nouă, îţi pune o vechitură! Sau îţi dă o listă de piese care trebuie înlocuite şi strecoară acolo una-două care de fapt nici nu sînt stricate!". Şoferul maşinii parcate alături nu e însă de acord: "Ultima dată cînd am fost la service am ieşit destul de bine. Nu că ar fi nişte sfinţi. În ultima vreme, însă, nu prea mai au aşa mulţi clienţi şi s-au mai muiat. Se poartă bine cu tine şi încearcă să fie corecţi." Părerea nu tocmai bună despre mecanici pare însă să fie majoritară: "Cînd îţi iei maşina înapoi de la service, trebuie să fii foarte atent. De multe ori, te pomeneşti cu ea mai stricată decît ai dus-o. La prima vedere totul pare în ordine, după cîteva zile, însă, te trezeşti că maşina îţi face din nou probleme." (R.V. - 33 ani)

Cum răspund acestor plîngeri cei acuzaţi? Marcel Gheorghe, patronul unui service auto, le consideră (aproape) în întregime false: "Pot să vă răspund doar în ceea ce ne priveşte - îşi apără el firma. Nu e adevărat că preţurile practicate pentru reparaţii sînt mari. Mă refer, bineînţeles, la manoperă, în rest, preţurile pieselor doar nu le stabilim noi. Nu, nu e adevărat că nu ne pricepem la maşini străine. Sigur că sîntem mai tari la **Dacii**, fiindcă lucrăm de multă vreme şi ne-am obişnuit cu ele: e marca de maşină care apare cel mai des la noi la service. Pe de altă parte, în ultima vreme au apărut în România tot felul de maşini noi, bineînţeles că nu ne putem pricepe la toate, sîntem şi noi oameni... Cît despre şmecheriile pe care le-am face cu piese, astea sînt nişte prostii! Un şofer, amator sau profesionist, care ţine la maşina lui şi şi-o cunoaşte, îşi dă seama dacă ai făcut treabă bună sau nu. Ce interes am avea noi să ne păcălim clienţii şi să-i pierdem din cauza asta?"

Romulus Cătălin GEORGESCU

Automobilul şi literatura

Titu Maiorescu, om modern în toate, a ţinut să se folosească, printre primii în Bucureşti, de binefacerile civilizaţiei înnoitoare. A fost, de aceea, printre primii care şi-a instalat, în casa vestită din str. Mercur nr. 1 (am mai apucat s-o vizitez: funcţiona acolo sediul UTC al raionului I.V.Stalin şi, în biblioteca lui Maiorescu, ca şi în "camera cu busturi", se ţineau lungi şedinţe; a fost stupid demolată în 1963, acum, pe locul ei, "funcţionînd" un bătător de covoare şi un umil scuar), lumină electrică (şi-a adus lampadare din Austria), telefon, water-closet. Dar automobil (vehiculul a apărut în Bucureşti pe la începutul veacului) n-a avut. Pe vremuri avea în proprietate o trăsură cu doi cai frumoşi. Dar, econom în toate, într-o perioadă de criză financiară, a vîndut atelajul. La sfîrşitul lui 1910 devine ministru de Externe, apoi, din martie 1912, preia şi demnitatea de prim-ministru. Şi Ministerul de Externe şi, mai abitir, preşedinţia guvernului dispuneau de automobil. Acum a gustat, din plin, deliciile plimbărilor cu automobilul. Cu pasiunea lui pentru excursii, acum le făcea cu automobilul, pe ruta Sinaia-Azuga-Predeal şi înapoi la Bucureşti. Altădată, schimba traseul, fiind întotdeauna întovărăşit de soţia sa Ana. Cînd, în 1912, soţia sa a suferit o operaţie de cancer, după ce a externat-o de la sanatoriu, înainte de a merge acasă, a dat dispoziţie şoferului să-i plimbe la Şosea, pînă la vila Minovici. Şi toată plimbarea, notează în jurnal, a durat o jumătate de oră. În iulie 1913 (Maiorescu a fost prim-ministru pînă la 31 decembrie 1913) mărturisea în jurnal că treburile sale erau mereu atît de urgente şi deplasările atît de necesar repezi, încît nu se mai dădea jos din automobil: "N-am pus piciorul, nota prim-ministrul, pe strada Bucureştilor de un an de zile". Apoi, după ce i-a murit soţia (în 1914) a vîndut casa din strada Mercur 1 şi s-a mutat la o nepoată a soţiei pe o stradă (Lustrului), undeva pe lîngă Grădina Icoanei. Bolnav rău de cord, făcea mici plimbări pe jos pe străzile din cartier. Ba, cînd, în august 1916, România a intrat în război, am găsit o însemnare în jurnal în care consemna că s-a deplasat spre oraş cu tramvaiul. Deliciile plimbării cu automobilul erau un capitol definitiv apus, ca tot ceea ce a fost odată plăcut în viaţa sa, acum întunecată de singurătate şi boală incurabilă.

* * *

În **Cartea nunţii** (1933) a lui G. Călinescu, Jim, eroul principal al cărţii, face figură curioasă - printre personajele casei cu molii în care trăia viitoarea soţie, toate, aici, cu obiceiuri din vechime, obosite şi ofilite - cu automobilul lui, pe care, culmea, îl conducea şi apărea spectaculos printre ei, intrigîndu-i. Iată o scenă din roman, în care automobilul ocupă un loc de primă însemnătate: "Ca să-şi potolească nervii şi să-şi consolideze sufletul, porni cu «Peugeot-ul» spre Şosea. Era întuneric şi frig şi în pîlnia de raze a becurilor se vedea căderea albă a fulgilor de zăpadă. Cînd intră pe şosea, în capătul din dreapta al primului rond i se păru că zăreşte o siluetă cunoscută. Clătinarea lampionului electric descoperi un cap mic, cu basc, vîrît într-un guler mare de astrahan alb. «Vera, tresări Jim. Ce caută ea aici, la ora asta?» Se dădu jos din maşină şi se îndreptă spre ea.

– Vera, ce faci tu aici noaptea?

Scuturată de un scurtcircuit de tremur, cu bascul şi umerii albi de zăpadă, fata izbucni într-un plîns amar, de copil oropsit.

– De ce plîngi? Ce aşteptai aici?

– Pe tine - suspină ea - n-ai spus tu că vii la 6?

Jim rămase consternat de uitarea lui, şi un fior cald, indicibil de simpatie îi dilată pieptul. O idee bruscă îi străfulgeră ca un far sufletul, inconştient pînă atunci de dorinţele lui. Luă pe fată de braţ, o urcă în maşină şi-i şterse ochii şi nasul, precum şi promoroaca ce i se aşezase pe gene... Şi-n vreme ce Vera prindea pe Jim de braţ şi-şi mîngîia cu recunoştinţă faţa de umărul lui, acesta, înfigînd mîinile în volan, striga victorios: «Avanti» şi porni maşina pe şoseaua albă de zăpadă şi de lumina mişcătoare a becurilor."

Ştiu bine cît de contraproductiv şi, la urma urmei, nerevelator pentru actul artistic este căutarea corespondenţei în real a naraţiunii dintr-un roman. Nu e însă inutil aici faptul că, în 1973-1974, dna Vera Alice Călinescu i-a relatat dlui Ion Bălu că scena de la şosea, cu automobilul, s-a petrecut, dacă nu aievea, totuşi chiar la primul rond, unde doi domni, lîngă un automobil prăpădit, căutau ceva printre frunze. Erau G. Călinescu şi I. Valerian, vag poet şi prozator, pe atunci director al revistei **Viaţa literară**, unde Călinescu era cronicar literar. De altfel, în amintirile sale (**Chipuri din viaţa literară**, 1970), Valerian relatează cum, în **Cartea nunţii**: "Pînă şi micul «Peugeot», acel vehicul cu motor care-l poartă pe Jim, eroul cărţii, prin ungherele capitalei, ca un «covor fermecat», nu este o născocire. Maşina a existat în realitate - îşi are chiar şi o poveste". I.Valerian a descoperit-o în magazia unui unchi, un tip de maşină "bébé", un mic Peugeot sport, cu lanţuri la roţi în loc de axă cardanică, care, reparat, slujea bine alergăturilor directorului de revistă, cam nepriceput în ale şofatului. "Drăguţ cărucior de copil, a exclamat Călinescu, cînd am făcut prima escapadă împreună. Eu aş fi însă pentru un Lincoln, ca să nu stau cu genunchii la gură. Prea multă tehnică automobilistică nu cunoştea nici el, nici eu, dar, pe acea vreme, Capitala nu era aglomerată, astfel încît reuşeam să ne strecurăm cu bine pînă afară din oraş, unde cu puţină imaginaţie puteam să ne considerăm mulţumiţi". Mult mai tîrziu, prin anii cincizeci, Călinescu academician organiza excursii, cu cercetătorii Institutului pe care îl conducea (soţia sa Vera Alice era nelipsită), prin locurile istorice, legate de fenomenul literar de demult. Obţinea, pentru asta, un autobuz de la Academie, el ocupînd un loc în faţă. Dar se slujea, acum, şi de un automobil din parcul de maşini al Academiei, cu care, adesea, pleca la mare. Nu era însă Peugeot-ul relicvă de prin 1927-1928, ci, cum altfel?, o Pobedă.

* * *

Un rol de oarecare însemnătate îndeplineşte automobilul în **Patul lui Procust** (1933) al lui Camil Petrescu. În **Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război** (1930) automobilul nu prea apare, locul monden fiind ocupat de cursele cu cai la hipodromul de la Şosea. E mai mult o prezenţă episodică într-o scenă cu excursia, în automobile, spre via din Odobeşti, cînd Ella, după multe aranjamente, a făcut ce trebuia ca să fie aşezată alături de G., stupidul dansator, soţul, Ştef Gheorghidiu, stînd de cealaltă parte. Iar scena drumului în maşină, cu chinurile lui Ştef că soţia sa se împarte, cu dichis ipocrit, între dansator şi soţ e semnificativă. Dar automobilul e, aici, numai un vehicul oarecare, neizbutind să ocupe un spaţiu proeminent în naraţiune. În schimb, în **Patul lui Procust**, Fred Vasilescu, ca fost aviator şi tînăr cu dare de mînă, e posesor al unui automobil de ultimul tip, pe care îl conduce nervos dar expert. Există în roman o scenă extraordinară: Fred Vasilescu, chinuit de refuzul său, determinat de o neprevăzută suferinţă fizică (e taina vieţii sale frînte, care îl împiedică de patru ani să fie alături de femeia iubită), de a urca în garsoniera doamnei T., pîndindu-i lumina apartamentului noaptea, înfrigurat, bolnav de gelozie şi neputinţă la volanul automobilului său. "Plîngeam - cu cotul pe volan - cu capul întors pe spătarul fotoliului". Scena nocturnă a convorbirii, în automobil, între Vasilescu şi Ladima, amîndoi iubind-o nebuneşte pe Doamna T., fără ca unul să-l ştie pe celălalt, e tulburătoare. Şi pînda lui Fred Vasilescu, totdeauna nocturnă şi totdeauna la volanul automobilului, e repetitivă, mărturisind chinul său nevindecabil.

În deceniile interbelice puţini, foarte puţini scriitori aveau automobil. Rebreanu a fost unul dintre aceştia. Şofa şi era mereu preocupat de penele de la roţi datorate – şi atunci – imposibilei condiţii a drumurilor.

Z.ORNEA

P.S. Urmăresc cu plăcere şi interes rubrica dlui George Pruteanu "Doar o vorbă să-ţi mai spun" de la postul de televiziune **Pro TV**. Confratele meu, aşa cum o gîndeşte şi o rosteşte, conferă emisiunii sale farmec, culoare şi multă ştiinţă de carte. Mă întreb de ce mai marii acestui post de televiziune nu măresc spaţiul frecventatei rubrici, menţinînd-o la meschinul timp de cinci minute. Nu s-ar putea măcar dubla?

Eu sau maşina mea

Am citit de curînd două povestiri. Într-una din ele (*Sinucidere în parc* de Dino Buzzati), soţia unui împătimit de automobile se preschimbă de dragul acestuia într-o maşină extraordinară, necunoscută şi unică, o adevărată comandă specială. În cealaltă (*Autostrada din sud* de Julio Cortázar), tabloul este excesiv populat, pentru că sute şi sute de maşini, fie ele Porsche, Peugeot, Ford Mercury, Taunus sau Fiat, sînt supuse unei înaintări umilitoare, lente, datorate unui blocaj de circulaţie. O lume întreagă de maşini, atît de asemănătoare unele cu celelalte, în care "nimeni nu putea fi în vreun fel avantajat".

Am tot cîntărit aceste două variante, încercînd să dau mai multă importanţă cînd uneia, cînd alteia. M-am gîndit că e mai la îndemînă să aştept laolaltă cu ceilalţi intrarea în Paris prin autostrada aglomerată din sud. Apoi mi-am amintit de toate idealurile şi proiecţiile fabuloase pe care le exersez necontenit şi am ajuns la concluzia că mi se cuvine, cu siguranţă, o maşină comandă specială, care să mă aştepte în faţa casei, iubitoare, devotată, ajunsă la mine nu pe căile bine ştiute, ci ca o metamorfoză a celor care mă iubesc. Mi-a trecut prin cap şi un alt gînd, de-a dreptul bizar şi sinucigaş, şi anume că Stefano al lui Buzzati ar putea nimeri, fără să-şi dea seama, pe autostrada din sud, aruncat împreună cu maşina lui în această capcană inevitabilă. Sînt sigură, pe de altă parte, că dacă Stefano s-ar găsi în convoiul respectiv, ar fi însoţit de maşina lui obişnuită, acel "şase sute" banal, bun pentru alergăturile cotidiene. Şi chiar dacă ar circula în automobilul său unicat, acesta din urmă ar şti să evadeze din blocul monoton de maşini umilite, pentru că s-a născut printr-un miracol şi poartă o marcă secretă, care se concretizează, la extremitatea portbagajului, într-o "stemă cu o împletitură complicată de iniţiale".

Maşina, prin apariţia ei în viaţa noastră, a început treptat să-şi insinueze personalitatea, să propună o alternativă, să fie o lectură a ceea ce exista deja. Pe autostradă sînt foarte multe maşini, un inventar complet de nume şi identităţi. Aş spune că dincolo de acest inventar, alăturînd semnul metalic care desemnează marca, se prefigurează o nouă heraldică. Fiecare personaj din *Autostrada din sud* se ascunde în spatele semnului heraldic al maşinii sale. Ei nu-şi folosesc numele lor, ci numele maşinilor. Inventarul pomenit mai sus uzurpă identitatea propriu-zisă a indivizilor. De aceea, lumea care-şi duce viaţa normală (cu iubiri, copii, boli, morţi, sinucideri, speranţe) în blocajul de circulaţie este o lume de maşini şi nu de oameni. Fiecare e una cu maşina lui.

Mă întorc la simpaticul personaj al lui Buzzati. Aici constat cu precizie şi orgoliu că individul are un nume al lui, nu unul de împrumut: Stefano Ingrassia. Cîtă exactitate! Maşina sa, atît de deosebită de toate celelalte, e lipsită însă de nume (e doar azurie, "elastică şi sinuoasă", cu "bordul care părea un altar" şi "canapelele de piele groasă şi neagră, moi ca vîntul de aprilie", cu stema imposibil de descifrat). Tot atîtea determinări care nu duc niciunde, găsindu-se în afara nomenclatorului obişnuit de maşini. O adevărată punere în abis a întregii heraldici. Destinul acestei apariţii unice îl individualizează pe Stefano, îl aduce în prim-plan. Nu era ea "afirmare a personalităţii, stăpînire a lumii, ridicare a propriei persoane, instrument de aventuri"? Trebuie să recunosc faptul că tot timpul, citind, mi-am dorit cu naivitate să desluşesc stema afişată pe fondul ireal, azuriu.

În timp ce Stefano aleargă peste tot într-o maşină fără nume, dincolo, pe autostrada spre Paris, indivizi anonimi se strigă pe numele propriilor automobile. Ce rost are să mai facă acum cunoştinţă, blocajul de circulaţie se va rezolva în cel mai scurt timp posibil, chiar dacă, pînă una-alta, nu înaintează decît cincizece, maximum o sută de metri. Ar putea fi o aventură de o zi, dar, paradoxal, staţionarea aceasta prelungită nu e o întîmplare, e viaţa însăşi. Au trecut vara, toamna, iarna, acum e primăvară, Floride a dezertat, Ford Mercury s-a sinucis, Dauphine a devenit iubita lui 404, Taunus este organizatorul ideal, au descoperit un sistem sigur de a se aproviziona cu tot ce le trebuie, un fel de piaţă neagră dirijată de Porsche. Parisul e departe încă, blocajul va fi cîndva soluţionat. Se afirmă însă aici o lume de automobile care o concurează pe cea reală, mimîndu-i mecanismul şi obiceiurile. Fiecare maşină şi-a adoptat definitiv proprietarul, conferindu-i o identitate nouă, fără a-l scoate astfel din anonimat.

Mi-am dat seama că dincolo de orice parabolă, există în ambele povestiri o problematizare a relaţiei de forţă dintre maşină şi proprietarul său. Fie în contextul în care maşina este o necesitate, fie atunci cînd maşina constituie o proiecţie idealizantă şi totalizatoare. Stă mărturie relaţia erotică dintre Stefano şi maşina sa (ex-soţia, în fapt). Asta ne îndeamnă să vorbim despre un posibil "etern automobilistic" care rivalizează după cum s-a văzut cu "eternul feminin" consacrat. Există o dominaţie a maşinii asupra individului, prin felul în care personalitatea ei o sabotează pe a lui, dînd naştere unor semne noi, clare şi comune sau, mai rar, unor semne abisale.

Mă întreb acum, plină de curiozitate, cu ce maşină m-aş putea identifica. Care este dublul meu în inventarul automobilistic?

Svetlana CÂRSTEAN

DESPRE FETIŞISM

Egreu, dacă nu imposibil, să abordezi "dilema automobilului" fără a număra acest omniprezent mijloc de locomoţie printre *fetişurile* modernităţii. Dacă am fi însă puşi în situaţia de a defini conceptul ridicat la rang de diagnostic, cei mai mulţi dintre noi ar aproxima ceva despre formele arhaice ale religiozităţii şi ar descrie proteza tehnologică numită "automobil" în termenii deja banalizaţi ai "camuflării sacrului în profan". Iată de ce nu e zadarnic să apelăm, pentru o mai bună viziune de ansamblu, la serviciile unui specialist – Alfonso M. IACONO – care a scris o monografie a conceptului de fetişism (*Le fétichisme. Histoire d'un concept*, Paris, PUF, "Philosophies", 1992). I-am tradus concluziile. (pp. 116-126)

O imensă neînţelegere

La sfîrşitul secolului XIX, Max Müller respinsese noţiunea de fetişism ca desemnînd o anumită formă de religie. În 1907, Marcel Mauss a suprimat definitiv funcţiunea pe care acest concept o avusese în domeniul etnologic şi în istoria religiilor. (...) Încă din 1907 (...), Wilhelm Wundt vorbea despre fetişism ca despre o formă specifică, mai precis ca despre o formă involutivă a totemismului. Din acest unghi, Wundt se îndepărta de teoria clasică potrivit căreia fetişismul ar fi forma primordială a religiei. Cu toate acestea, Mauss, care scria în 1908 despre Wundt, observa că, deşi gînditorul german socotea fetişismul ca pe o formă religioasă derivată, el rămînea totuşi prizonierul teoriei clasice potrivit căreia fetişismul este o formă religioasă întru totul primitivă.

După Mauss, studiile antropologice s-au obişnuit să vorbească despre "fetişuri fără fetişism" (după expresia lui Jean Pouillon), eliminînd specificitatea conceptului de fetişism ca fenomen religios autonom. Şi totuşi, pînă la Max Müller şi Marcel Mauss, de la 1760 pînă la începutul acestui secol, conceptul de fetişism avusese o uriaşă trecere. La început, fetişismul a fost identificat cu o formă de religie primitivă, devenind conceptul-cheie al reflecţiei antropologice. Aceasta din urmă pleca de la ideea generală conform căreia comparaţia şi clasificarea sistemelor sociale trebuie operate în contextul unei viziuni teoretice în care umanitatea străbate diverse stadii pe drumul către civilizaţie, ultimul fiind evident identificat cu civilizaţia occidentală.

Această "uriaşă neînţelegere", inerentă conceptului pe toată durata gloriei sale, reprezintă, la drept vorbind, o considerabilă problemă istoriografică şi filosofică. Cum se face că, deşi întemeiată pe o neînţelegere, noţiunea aceasta a putut fi atît de importantă în domeniul istoriei etnografiei şi istoriei religiilor? Simplismul şi eroarea în care s-au complăcut ştiinţa şi descrierea fenomenelor religioase şi sociale sînt oare suficiente (aşa cum credea Mauss) pentru a explica acest fapt? Nu credem. Şi tocmai ideea maussiană potrivit căreia originea şi succesul noţiunii de fetiş în etnografie corespund acelei "imense neînţelegeri" între două civilizaţii (cea europeană şi africană) şi se bazează pe utilizarea colonială a limbilor europene vorbite pe coasta occidentală, ne sugerează continuarea reflecţiilor privitoare la acest moment din istoria internă a gîndirii occidentale. Plecînd de la noţiunea de fetişism putem studia o anumită formă a felului în care s-a construit, după structuri determinate, observarea *celuilalt*; o formă care trimite, desigur, la originea ei colonială şi ideologică. Graniţele analizei noastre nu trebuie totuşi să se mărginească la atît; în fond, dacă această analiză se limitează la a constata originea conceptului de fetişism, ea riscă să neglijeze faptul că noţiunea respectivă a fost inclusă într-un context conceptual mai larg, într-un sistem de conexiuni formale care stau la temelia anumitor procese de tip comparativ. Într-o atare perspectivă, problema devine mai complexă, pentru că nu mai e vorba doar de originea cuvîntului, ci şi de raportul dintre cuvînt (care-i include originea) şi contextul conceptual în care a fost istoriceşte inclus. Altfel spus, dacă istoria noţiunii de *fetiş* e rezultatul unei "imense neînţelegeri", se cuvine să explicăm maniera în care această neînţelegere s-a produs. Gloria conceptului de fetişism decurge din faptul că acesta sintetizează includerea în noţiunea de fetiş a unei complexe structuri teoretice şi conceptuale în care metoda comparativă se îmbină cu viziunea occidentală despre istoria universală ca progres. Dacă conceptul de *civilizaţie*, care se afirmase şi el în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sintetiza universalismul occidental, integrînd simultan celelalte societăţi în durata burgheză, conceptul de *fetişism* sintetiza viziunea occidentală despre *celălalt*, despre "sălbaticul" tratat ca "primitiv", demonstrînd că practicile de adorare a obiectelor neînsufleţite sau vii caracterizau prima treaptă de pe scara progresului. Generalizarea noţiunii de fetişism la toate popoarele "sălbatice" şi străvechi devenea astfel principalul suport al dinamismului universalist occidental. Ea permitea situarea celor mai diferite popoare în etapa primordială a progresului. Conceptul de fetişism permitea deci utilizarea efectelor metodei comparative, care izbutise să spargă limitele istoriei occidentale (reprezentate încă de un Bossuet), pentru a dilata domeniul universalităţii impuse lumii de către Occident.

Pentru o istorie a conceptului de fetişism

Conceptul de fetişism apare în raport cu o istorie comparativă care utilizează nişte povestiri conjuncturale. El raportează o modalitate de a observa la o ipotetică istorie a umanităţii sprijinită pe ideea teleologică de progres. E vorba de a omogeniza într-un context diacronic diferitele sisteme sociale, pentru a putea permite o comparaţie între ele: o comparaţie *ad hoc*, desfăşurată în cadrul unei istorii al cărei început este predeterminat teleologic graţie punctului ei de sosire. Această "obsesie a originilor", această căutare îndîrjită a originilor ca problemă centrală în ordinea istorico-structurală se bazează pe convingerea că am putea defini istoria universală prin găsirea unei corespondenţe între determinarea ei structurală şi dezvoltarea evolutivă pe care obiectul analizat o parcurge. Investigarea originilor manifestă cu precădere pretenţia de a descoperi un fundament sigur, un punct de plecare absolut din care purcede schimbarea. Ea doreşte să susţină un proces de cercetare istorică de tip teleologic, chiar dacă, procedînd astfel, nu face decît să-i dezvăluie fragilitatea. Ea are tendinţa de a descoperi acel *primum movens* al unei istorii deja scrise şi întinse către punctul ei de sosire, care rămîne de fapt adevăratul punct de plecare al cercetării (...).

În calitatea sa de categorie într-o tipologie religioasă, fetişismul a fost astfel situat în ultimul rînd al religiilor cunoscute. El constituia primul stadiu al unui plan evolutiv care, confundînd *faptele* cu forma observaţiei, permitea deghizarea conexiunilor formale: Ideologia (în cazul nostru, ideologia colonialistă) constă tocmai în această deghizare. Ideologia nu se reduce deci la aplicarea instrumentală a unei forme de observaţie. Ea rezidă în excluderea momentului metateoretic inerent acelei forme de observaţie. Altfel spus, în excluderea posibilităţii observatorului de a critica modalităţile vederii şi prezentării (celor văzute).

Putem încerca acum să răspundem şi la o altă întrebare. Ipoteza evolutivă se baza pe ideologia progresului. Faptele erau puse în relaţie şi comparate, plecînd de la clasificarea diacronică a fenomenelor sociale observate. Cu toate acestea, o explicaţie care raportează forma observaţiei numai la o ideologie rămîne precară. Ipoteza evolutivă construită pe ideologie se axa pe ideea uniformităţii şi a egalităţii naturii umane. Împrejurările determină diferenţele de comportament, dar oamenii sînt, în chip natural, egali. Aceste (diferenţe) au fost explicate prin circumstanţe istorice şi sociale comparabile între ele, prin ideea de asemănare şi diferenţă pe scara timpului evolutiv, care organiza conexiunile formale dintre fapte plecînd, aşadar, de la un principiu egalitar. Acest principiu, adică egalitatea naturii umane, care efectua, la origine, un decupaj istoric, permitea recunoaşterea *celuilalt*; dar conexiunea faptelor în cadrul scării evolutive asigura includerea *celuilalt* (a "sălbaticului") în universul cultural şi conceptual al Occidentalilor, sub semnul unei inferiorităţi de ordin nu atît natural, cît istoric.

Odată cu distincţia dintre metoda istorică şi metoda comparativă îşi face loc distincţia dintre evoluţie şi progres. Darwin folosea foarte rar termenul de "evoluţie" întrucît dorea "să elimine noţiunea de progres din ceea ce numim astăzi evoluţie" (S. Jay Gould, *Darwin et les grandes énigmes de la vie*, Paris, 1979, p. 28). Pe de altă parte, "confuzia dintre evoluţia organică şi progres are, pînă astăzi, urmări nefericite. În istorie, ea stă la originea darwinismului sociologic, faţă de care Darwin însuşi rămînea reticent. Această teorie discutabilă clasifică grupurile umane şi culturile în funcţie de nişte criterii legate de nivelul lor de evoluţie, Europenii aflîndu-se, firesc, pe culmi, iar locuitorii din colonii, la coadă. Aici avem unul dintre elementele fundamentale ale aroganţei noastre, ale tendinţei noastre de a domina milionul de specii locuitoare ale planetei, în loc să trăim cu ele în bună înţelegere. Desigur, scrierile rămîn şi nu mai putem face nimic. Ne putem totuşi întreba de ce au provocat savanţii această imensă neînţelegere, alegînd termenul curent de "progres" pentru a desemna ceea ce Darwin numea, mai puţin spectaculos, dar mai corect, prin "descendenţă modificată" (*Ibidem*, p. 30).

Această "imensă neînţelegere" inerentă conceptului de fetişism derivă din teoriile filosofice întemeiate pe viziunea unei istorii graduale, idee construită la rîndul ei plecînd de la *progresul* şi *perfecţionarea* civilizaţiei umane. Legătura dintre aceasta şi colonialism este evidentă, în pofida interpretărilor apologetice legate, pe de o parte, de exaltarea ideologiei progresiste şi, pe de altă parte, de utilizarea unei metode istorice teleologic-uniliniare.

În 1929, Marcel Mauss a contribuit la depăşirea ideii de dezvoltare uniliniară a umanităţii şi la separarea implicită a metodei comparative de ideea omogenizării tuturor popoarelor într-o unică istorie progresivă şi evolutivă. În comunicarea sa *Civilisation. Eléments et formes* el susţine că o *civilizaţie* se cere identificată ca diferenţă şi individualitate, răsturnînd, la nivelul metodei comparative, raportul epistemologic dintre omogenizare şi diferenţiere. În cadrul ipotezei evolutiv-progresiste, privirea observatorului, confirmată prin ideea de progres şi perfecţionare, slujea ca element de omogenizare a tuturor popoarelor comparate. Diferenţele se situau pe scara timpului în funcţie de această omogenizare. Potrivit lui Mauss, comparaţia dintre cele două civilizaţii trebuie, dimpotrivă, să plece tocmai de la ideea diferenţei (noţiune înscrisă în ideea însăşi de *civilizaţie*, definită prin caracterele sale unice şi specifice).

După ce a surprins relaţia originară dintre cercetarea filosofică şi etnologică, între progres şi colonialism (relaţie evident prezentă în mintea preşedintelui Charles de Brosses, inventatorul conceptului de fetişism), reflecţia nu-şi mai poate limita cîmpul la simpla critică ideologică. Într-adevăr, aceasta din urmă nu mai poate acoperi combinaţia specifică dintre fetişism, progres şi colonialism, care se afirmase la un moment dat; mai mult, colonialismul existase cu mult înainte ca ideologia progresului să se afirme în mod sistematic.

Rămîne totuşi faptul că această "imensă neînţelegere" a fost consecinţa colonială a jocului dintre egalitatea teoretică şi inegalitatea practică, joc inerent gîndirii occidnetale moderne, care a permis impunerea mondială (prin forţă şi educaţie) a unui alt universalism, cu noi ierarhii între popoare şi oameni, dar şi a unor neînţelegeri, printre care fetişismul, redus la ideea că deplina cunoaştere a *celuilalt* e tot una cu asimilarea lui. *Asimilare*: a provoca asemănarea, a transforma, a-l metaboliza pe celălalt, a-l identifica, eliminîndu-i totodată alteritatea.

În fond, istoria conceptului de fetişism privită ca imensă neînţelegere îşi recapătă sensul întorcîndu-se în Europa, pe terenul său de obîrşie. Căci de acolo plecase, prelingîndu-se pe coastele occidentale ale Africii, răspîndindu-se apoi peste tot în lume, acolo unde existau "sălbatici" care adorau obiecte neînsufleţite şi animale. Iată deci cum el îşi regăseşte finalmente adevăratul loc în Occident, unde întîlneşte oameni aşa-zis "civilizaţi", dotaţi, se spune, cu o atotputernică raţiune utilitară – oameni care se roagă pios unui singur Dumnezeu universal, dar care adoră cu ardoare obiecte, lucruri, mărfuri, fetişuri.

© C. Bumbut

Prezentare şi traducere de

Teodor BACONSKY

Voce off

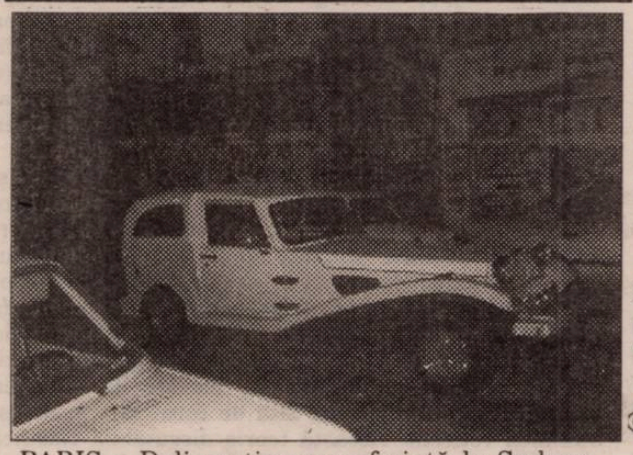

© a.l.ş. Paris '93

„PARIS – Dali susţine o conferinţă la Sorbona despre *Dantelăreasa* lui Vermeer şi Rinocerul. Soseşte într-un Rolls Royce alb, plin cu mii de conopide albe."

DALI

Telalii fără fruntarii

Cînd e bună, reclama merge în rai (II)

Vă povesteam că Papa scoate un compact-disc cu rugăciuni şi că, în plus, pentru a-i face reclamă, tot el apare într-un spot publicitar la televizor. Postul *Raiuno* l-a şi difuzat: un filmuleţ bine făcut, pe cît de glorios, pe atît de scurt (nu cred să depăşească 10 secunde); pe cît de emfatic, pe atît de laconic. (Din virtuţile Romei antice, Vaticanul a păstrat cel puţin pe cea a marilor retori.) Ioan Paul al II-lea este cea mai importantă personalitate istorică contemporană – ni se spune – dar norocul nostru depăşeşte orice aşteptare, căci noi putem să-i primim mesajul direct pe CD sau casetă, îl putem asculta la volan, la masă, la *walkman*, pe stradă...

Pericolul, poate neprevăzut în momentul hotărîrii acestei campanii, este ca figura Sfîntului Părinte să nimerească într-o tovărăşie dubioasă. dacă, înaintea spotului cu Papa, se dă o provocatoare publicitate la sutiene? Şi dacă, după mesajul de pace şi evlavie al Suveranului Pontif, apar pe micul ecran imagini din nu ştiu ce nou film de comando, "în curînd pe ecrane"? Ce mai rămîne din apologia tradiţională dacă i se contrapune şocantul "advertising" actual?!

Pentru Înaltul Prelat era prea lată! Se cerea o intervenţie dură, promptă a Vaticanului. Şi iată că, la nici o săptămînă, sub prezidiul Arhiepiscopului american John Foley, Comisia pentru Comunicaţii sociale (un soi de minister al culturii de-al lor) a emis un document de 15 pagini, intitulat "Etica publicităţii", în care se denunţă perversiunile reclamelor de astăzi şi, în plus, se propun "reglementări guvernamentale pentru chestiuni cum ar fi cantitatea de publicitate, în special în mass-media, precum şi pentru conţinutul publicităţii adresate unor categorii de public vulnerabile". Trebuie combătută tendinţa către "vulgaritate şi degradare morală", trebuie evitată difuzarea spoturilor care "caută în mod deliberat să provoace şocuri, folosind conţinuturi morbide, perverse, pornografice". Publicitatea, spun monseniorii, este oglinda societăţii, dar şi modelatoarea ei. Nici diabolică, nici angelică, publicitatea e un instrument al puterii.

În conferinţa de presă *ad-hoc*, Cardinalul milanez Martini a mers mai departe cu pildele: televiziunea este un templu din care trebuie izgoniţi propagatorii violenţei. Să fie izgoniţi negustorii, ca acum două milenii, nu e cazul; dar asta n-a mai spus-o Cardinalul: templul acesta din negoţ trăieşte...

Florin DUMITRESCU

Padova, 29 martie 1996

Cărţi poştale

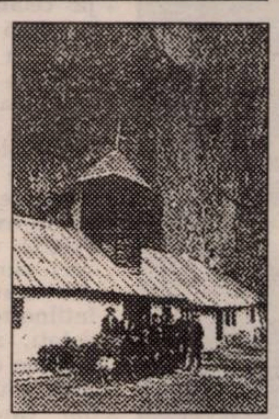

"Paris, 6 martie (guvernul de la ...)

Dragă ..., aceasta este ca răspuns la pliantul trimis de tine spre Rivieră şi ca amintire pt. nişte ani care nouă ne-au plăcut atît de mult... Într-o zi, ducîndu-mă la cinematograf în cartierul Mouffetard m-am dus să revăd acea casă minunată pe care *tu* ai descoperit-o şi pe care mi-ai împărtăşit-o şi mie. Iar filmul pe care l-am văzut? ...*Wittgenstein* de Derek Jarman. Mi-a plăcut şi m-a interesat tare, tare mult. Sînt convins că l-ai văzut deja! Te îmbrăţişez, ..."

Din viaţa unui extremist de centru...

Patru momente muzicale, fiindcă azi n-am chef de politică

I

Acum 6 ani, striga aici,
în Piaţa Universităţii,
"jos comunismul!" şi asculta cum
îi explicau din balcon, clar, prea clar,
ce sinistră a fost acea Biafră culturală
ca azi, tot aici,
să vîndă nenumărate cărţi minunate,
tipărite, ieftin, în Biafra aceea.
Trăieşte din "Univers" şi "Meridiane".
5000 de lei o "Educaţie sentimentală"
cu coperţi murdare.
Cît îmi dă restul de la 10.000
mă întreabă "dacă-i bună".
"Nu s-a scris ceva mai bun, de mult"
- exagerez conştient ca să-i fac plăcere
şi-l întreb dacă are clienţi.
"Da, lumea zice că am cărţi bune."

II

Fiindcă vine Paştele creştinilor ortodocşi
după cel evreiesc şi catolic,
mă gîndesc la iepuraşul din Siberia
care, chiar luna trecută, pe un ger de -50°
se ruga, se ruga, se ruga,
alergînd prin taiga: "Doamne, Doamne,
My Lord, scoate-mă la o linie ferată,
să vină un tren, să sar într-un vagon,
să mă ia de aici, să scap din infernul
ăsta", "crau, crau!"
- îl auzi o cioară din înalt -
"mai lasă-te de chestiile astea,
nu te da Anna Karenina!"

III

Îmi voi înhăma calul la căruţă
îi voi da un bici, două,
şi voi pleca pe străzile Ierusalimului
ajungînd lesne în Popa Nan şi
Ţepeş Vodă, cîntînd şi vestind:
"lucruri vechi, lucruri vechi,
alte zahăn, alte zahăn"
cum ar fi dragostea de mamă,
lecţia de pian, Fantezia în re,
amorul la 14 ani, minţirea
tatălui, spaima de bombe,
Polonia atacată de Germania,
"Copiii căpitanului Grant",
toate se vor topi sub soarele
torid care-mi va bate în creştet,
doar calul păşind cuminte, printre
avioane şi autobuze explodînd, atent,
ciulind urechile.

IV

Mă cheamă fata aceea cu care odată,
acum 40 de ani, am fost pînă la capătul
lumii, la Curtici, numai noi doi într-un
vagon de-a-ntîia, cică pe teren -
îmi imputa că am fost prea crud
în articolul meu de ieri, "Boborul!",
e îngrozitor şi inadmisibil ca diagnosticul meu să fie corect,
încep să-i explic, cu multă poftă şi
ideologie, de ce Caragiale nu e o
zeflemea română şi aud foarte clar
scena aceea de la Arad cînd i-am
adus ghiocei şi ne-am dus să vedem
un meci al UT-ei, cînd Jenei a
marcat primul său gol în echipa mare,
„eşti foarte drăguţ!" îmi spune şi
devine stringent un decret
care să abolească acest "eşti f.
drăguţ!" în viaţa intelectuală.

Radu COSAŞU

Capricii

Mică antologie personală

I. *"Fiind băiet, maşini colecţionam"*... Basculante ca nişte miriapode, cu 4-5 rînduri de roţi, maşini-macara, maşini de pompieri, camioane, autobuze cu etaj, furgonete, limuzine, 2-seaters, maşini de curse: se numeau "Dinky Toys", erau *made in England* şi, sub mîinile mele de puştan, suportau cele mai cumplite contorsiuni (aveam - şi nu ştiu să mă fi schimbat - ceea ce se cheamă o "imaginaţie a dezastrului"!). Mari cît cutiile de chibrituri, le zdreleam de ziduri, le ciocneam bot în bot, le răsturnam, le făceam să cadă, cu zgomot de explozie, în prăpastii... Nici o catastrofă nu mi se părea suficientă pentru a le "testa"; şi nici un test îndeajuns de concludent. O maşină, e pentru a o strivi cu voluptate de Dumnezeu în pantaloni scurţi. (Şi mai aveam un Chrysler cam de mărimea unui penar - negru, decapotabil - cu ajutorul căruia înscenam şi reconstituiam obsesiv asasinarea lui Kennedy...) Concluzie: singurele maşini "adevărate" sînt cele americane, lungi ca nişte trene de regine, cu interioare moi din blană de căprioară sau piele de porc - maşini în care să-nchizi ochii rulînd cu 180 km la oră; erau rarissime în Bucureşti, pe vremea aceea, şi destul de puţine cele văzute aievea în reviste, dar puteam visa!

II. *"Pobeda de mi vida"*. Visam că sînt "ambasador american" mergînd la serviciu într-o astfel de limuzină. Ca un stupid succedaneu, ori de cîte ori eram însoţit, căutam cu ochii taxiurile. Prin anii '60, acestea erau încă acele Volgi grele cu boturi de "la vache qui rit", Moskviciurile cam ţărăneşti şi Pobeda - stranii automobile tîrînd parcă după ele atavismul anilor '40 (aripile paralele îmbrăcînd roţile din faţă, forma bătrînească a cabinei, geamul oval din spate): acestea erau preferatele mele! Nu pot să uit momentul în care, prin clasa a patra, pretextînd - culme a perversităţii - o "ameţeală", am convins-o pe mătuşa mea să mă ducă acasă într-un astfel de taxi, savurînd fiecare clipă petrecută într-o Pobedă de culoarea cafelei cu lapte... Concluzie: 1. o maşină sovietică nu este în mod necesar un lucru rebarbativ; 2. a lua taxiul de la şcoală - acasă poate fi delicios, compensînd "sovietizarea"; 3 ideologia e un cub de zahăr topindu-se în cafeaua cu lapte...

III. *"Fiat Alfa Romeo..."* În gimnaziu, puteam recunoaşte deja orice marcă, dar aveam o predilecţie pentru cele italieneşti: Alfa Romeo era "cea mai bună maşină din lume"!, Ferrari venea după... În liceu - surpriză: nu mai juram decît pe ... Rolls-Royce! După mature chizbuinţe şi dialoguri cu jurnalul, am decis că "nu voi fi fericit decît atunci cînd mă voi instala comod într-un R-R" (şi încă mai cred asta...). Şi totuşi, nu într-un Rolls ci într-un banal Fiat 124 alb mi-am lăsat geanta de şcoală în seara cutremurului din '77, cînd blocul Continental s-a prăbuşit la un metru de maşină. Concluzie: fericirea n-are nici o legătură cu norocul, un Fiat nu poate ţine loc de Rolls, deci fericirea e încă pe lista de aşteptare.

(Supliment: Inventar cinefil) Nu ştiu ce-ar fi fost viaţa mea fără filme, dar ştiu ce-ar fi fost filmele fără maşini: nişte poveşti trase de cai. În ce mă priveşte, prefer - de departe - maşina. A schimba cauciucurile e un lucru mai omenesc decît a bate potcoave, "noxele" eşapamentului sînt preferabile baligii şi, în general, viteza - *pace* Milan Kundera! - e mai interesantă decît lentoarea...

A fi atent la maşinile din filme ţine - pentru mine - de evidenţă: aş putea alcătui o antologie de "automobilofilie cinefilă", cu "ticurile" inevitabile, gen: Citröen-ul negru din policierurile franţuzeşti, Bentley-ul (tot negru, însă taxi) din cele englezeşti. N-am făcut niciodată un inventar al acestora - inventar subiectiv, firească - dar, acum, gîndindu-mă că ar trebui (pentru a justifica modesta mea contribuţie la "numărul dedicat Automobilului"!), aş include neapărat: Rolls-Royce-ul galben din filmul cu acelaşi nume; superbul Hispano-Suiza al Gloriei Swanson din *Sunset Boulevard*; maşinile din *Trafic* de Tati; oricare 2CV din comediile cu Louis de Funès; acel "yellow cab" din care coboară Audrey Hepburn, căutîndu-şi pisica, în finalul de la *Breakfast la Tiffany*; Range Rover-ul lui John Wayne în *Hatari*; maşina lui Bette Davis din *Ce s-a întîmplat cu Baby Jane?* (ar putea să-mi spună cineva ce marcă era? aştept!); vechiul automobil sinucigaş din *Jules şi Jim*; maşinile imobile de la începutul lui *81/2*; oricare Studebaker din oricare film american; Peugeot-ul 204 al lui Columbo; splendida limuzină verde a Madeleinei din *Vertigo*; decapotabila din *Pierrot-le-Fou*; Volkswagen-ul pe care-l răstoarnă Denis Lavant în *Mauvais Sang* al lui Carax; maşina sport scoasă din rîu în *Eclipsa* şi cea trasă afară din mlaştină din finalul lui *Psycho*; bătrînul automobil care străbate *Fragii sălbatici*; cel pus de Wenders să parcurgă *În goana timpului* filmul său; în fine, furgoneta cu care călătoreşte Nanni Moretti în al doilea "episod" din *Caro Diario*... Iertare tuturor maşinilor pe care le-am uitat! (a.l.ş)

Firescul de azi

Jurnalul intim

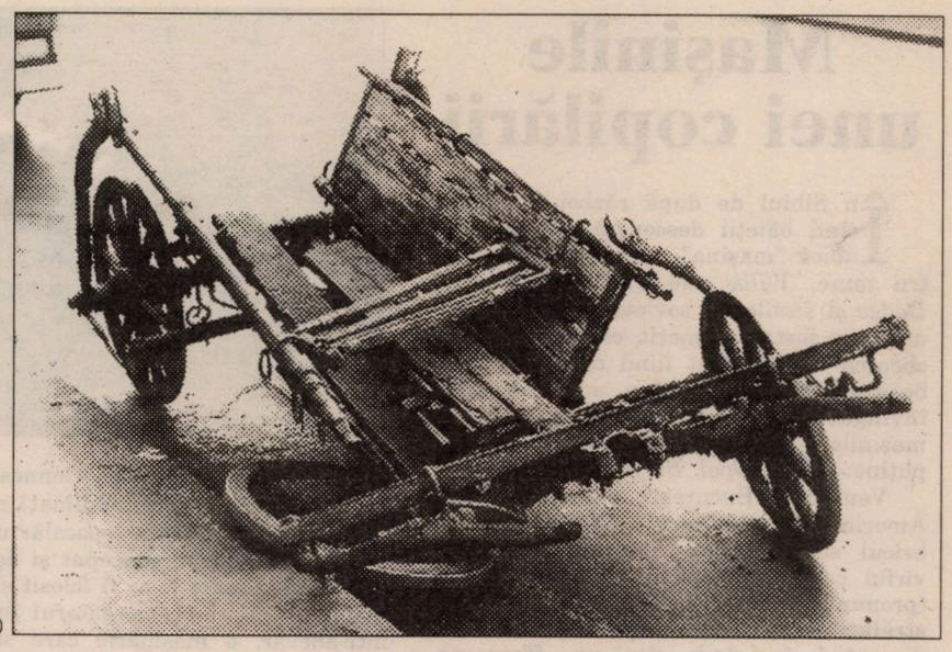

© D. Găină

Într-o epocă a specializării şi a etichetelor fixe, nici măcar amintirile nu ţi le mai poţi scrie la întîmplare. Observaţiile de peste zi, fie ele impresii şi oftături, fie adnotări rigide (ora 9: Micul dejun; ora 9,30: duş etc.) nu-şi mai au locul într-un caiet ordinar cu foi în pătrăţele, de pildă. Pentru toate cele sus pomenite există un "Jurnal intim". Acesta poate fi achiziţionat, de pe mixtele tarabe bucureştene, cu umilul preţ de aproximativ 7.000 de lei. El este cu uşurinţă recunoscut de la distanţă, datorită atît culorii, cît şi formei sale: jurnalul este de un roşu spre roz, al pasiunilor arzătoare în curs de domolire, iar forma sa - cea a unei posibile inimi. Inima în cauză, adaptîndu-se, brusc, nevoilor pragmatice ale legătoriei, devine plată pe o parte, la cotor. Asta probabil pentru că plate sînt şi maximele ce pot fi întîlnite, ca un fel de motto, în colţul din dreapta al fiecărei pagini. Roşul spălăcit al coperţii (ajurate pe margini în repetate curbe specifice kitsch-ului) devine roz-bombon în interiorul caietului. Nu orice roz-bombon, ci unul din care se ghicesc, confuz chipurile unui cuplu pe cale de a cădea pe spate într-un sărut pasional.

Pasiunea este, într-adevăr, starea cheie ce guvernează rozurile jurnalului. Conform maximelor-motto, patima nu rămîne o simplă înflăcărare a inimii, ci o filozofie existenţială ce se zbate între doi poli de căpătîi: *fericirile şi nenorocirile* - "Fericirile sînt întotdeauna mărunte şi costisitoare. Numai nenorocirile sînt gratuite şi imense". Cugetarea anonimă în cauză se înscrie într-o filozofie cam plîngăcioasă, influenţată, poate, de nevoile tranziţiei . Astfel, din aceeaşi inimă - jurnal aflăm că "Două fericiri consecutive pot echivala cu o catastrofă"; sau că "Melancolia e grădina parfumată a gîndirii, care mai trebuie din cînd în cînd aerisită". Toate acestea se întîmplă pentru că "Din cînd în cînd, viaţa ne înmînează cîte un superb buchet de necunoscute". Neîmplinirile vegetale pot fi soluţionate ori cu ajutorul principiului maniheist "Dacă nu-i albă, e neagră" ("Dacă nu vei lăsa tristeţea să pătrundă în sufletul tău, îşi va face cuib fericirea") ori prin intermediul bunei şi bătrînei speranţe: "Speranţa este ultima cămaşă a învinsului. Speranţa surîde durerii", "Fiecare este făuritorul propriului său destin - deci, cine are de ce spera, nu are de ce dispera". Biata speranţă este, evident singura ce-i rămîne muritorului încătuşat în propriile-i slăbiciuni: "Dă-mi omul care nu e sclavul pasiunii!" ne sfătuieşte vocea de acadea a jurnalului intim.

Iubirea ocupă un loc de căpătîi în existenţa melancolică a individului. Ea îi apare autorului anonim al sentimentelor în metafore acvatice, cu gust sărat şi scrobit: "Dragostea este ursită probabil din apă de mare. Logodită, deci, cu setea"; "Nici un detergent nu poate scoate petele de nemurire de pe o iubire adevărată"; "Nu trebuie să treci prin viaţă fără să laşi o lacrimă, o tresărire din cîte ai avut pentru tot ce s-a părut (sic! n.r.) frumos şi bun". Logica tranziţiei lasă loc şi elementelor pragmatice în mareele pasiunii: "Iubirea este singura pasiune care se plăteşte cu o monedă fabricată de ea însăşi".

Cuvîntul "monedă" atrage după sine şi contabilizarea categorică a sentimentelor: "Prima iubire are marea calitate de a nu fi a doua".

Contabilizarea în cauză se extinde la nivelul întregului jurnal: pentru a fi sigur că vom înţelege şi reţine maximele sale, autorul le repetă, pe fiecare, cam de patru ori. De asemenea, foile în formă de inimă cu cotor sînt strict delimitate de linii mărunte şi supărător de albastre, între care trebuie să-ţi chirceşti sentimentele şi impresiile.

Repetivitatea reprezintă un cunoscut principiu kitsch. Cumularea, în cazul de faţă, de aforisme "omnisciente", duce la contrazicerea rostului însuşi al oricărui jurnal: acela de a povesti experienţe trăite. Caci, ne spune dulce acru inima turtită: "Iubirile sînt de două feluri: trăite ori povestite". Şi atunci?

Iaromira POPOVICI

Cronica literară de tranziţie

O istorie repede

Sunt, în genere, respectuos faţă de diviziunea muncii, şi nu-mi place să văd hidroenergeticieni dizertînd volubil la televiziune cu ocazia aniversărilor unor evenimente strict istorice, tot aşa cum l-aş găsi ridicol pe dl. Giurescu (de pildă) dînd indicaţii de construire a barajelor. În această privinţă, mai e nevoie de nişte *ameliorări funciare* în mentalităţile de pe la noi.

În cazul de faţă, mi-am luat totuşi îngăduinţa de a mă pronunţa despre o carte de istorie propriu-zisă – şi-mi voi preciza din capul locului îndreptăţirile. E vorba de un compendiu*, o istorie a românilor *à vol d'oiseau*, douăzeci şi cinci de secole în 150 de pagini. Într-o asemenea lucrare, să convenim că nu pe substanţa şi noutatea informaţiei istorice cade accentul, ci aproape în exclusivitate pe *expresie*. Extrema comprimare nu-i îngăduie istoricului să dezvolte speculaţii şi raţionamente proprii, să intre în disputa chestiunilor în suspensie, să dea, prin nuanţe şi detalii, măsura originalităţii sale. Aici, decisive sunt capacitatea de a nara fluent, de a găsi formulări fericite care să condenseze fără trădare zeci de pagini de tratat, şi mai cu seamă, vigoarea unei optici coagulante, a unei viziuni plauzibile (dar nu doctrinare, nu teziste), care să transmită sentimentul unei *deveniri*, şi nu doar indiferenţa sau stupefacţia faţă de aleatoriul cronologic.

După impresia mea, dl. Ion Bulei, profesor la Facultatea de Istorie a Universităţii bucureştene (autor cu vechi şi respectabile state de serviciu atît în istoria "pentru specialişti", cît şi în cea pentru "marele public"; laureat al Premiului "Nicolae Iorga" al Academiei, 1990) a satisfăcut remarcabil aceste deziderate. Om de condei-bine-strunit, d-sa, redactînd prima sinteză de istorie naţională de după '89, a reuşit mai întîi să dea o carte *bine scrisă*, care se citeşte cu veritabilă plăcere. Din comparaţia cu lucrarea lui Vlad Georgescu din 1984 (editată, în ţară, la Humanitas, în 1992 şi 1995), singura relativ similară tipologic (deşi, totuşi, dublă ca dimensiuni), *Scurta istorie...* a d-lui Bulei reiese ca inferioară sub aspectul cantităţii de informaţie de amănunt, dar întru totul egală din punctul de vedere al forţei de extragere a esenţialului, din punctul de vedere al echilibrului şi al unităţii de ton, precum şi din cel al mărcii de personalitate. Scrise, ambele, mai mult cu intenţia de a fi puse la dispoziţia străinătăţii şi nu pentru uzul autohton, cea despre care dau seamă azi are ca linie programatică decelarea interferenţelor *petrecerii* noastre cu cea a continentului căruia, discutabil ori ba, îi aparţinem: *"De cele mai multe ori, autorul s-a pus în situaţia unui cetăţean cu nivel mediu de cultură al Europei, care ar vrea să afle mai multe despre una din ţările continentului. De aceea, cartea trimite mereu la legăturile europene ale istoriei românilor (...). Să luăm un exemplu: se ştie că una din urmările directe ale mişcării lui Tudor Vladimirescu a fost îndepărtarea din Principate a domniilor fanariote. Dar faptul trebuie legat de revolta grecilor contra turcilor şi de eliminarea grecilor (...) din toate posturile deţinute în administraţia Imperiului Otoman. Nu se scad astfel meritele revoluţiei române (care, de altfel, a şi început înaintea revoltei greceşti). I se subliniază doar contextul geografic şi politic de manifestare"* (p.6).

Cartea d-lui Bulei e compusă, cum era de aşteptat, în "V", cu deschidere spre timpii mai apropiaţi de noi (prima sută de pagini merge pînă la 1900, celelalte 50 acoperă ultimul secol). Iscusinţa rezumativă şi narativă de care pomeneam e vădită în fraze bine tăiate, care, sub aparenţa enunţului pur informativ, iradiază atmosfera şi încărcătura moral-pasională a unei epoci. Cîteva mostre; în legătură cu dezamăgirile lui Avram Iancu, de după 1848: *"în locul drepturilor promise, Viena acordă decoraţii"* (p.75). Despre Carol I: *"Carol n-a avut favoriţi sau favorite în România. Nici prieteni n-a avut, ducînd preceptul lui Ludovic XIV* «n'ayez jamais d'attachement pour personne» *dincolo de marginile sale. În toată domnia lui, a fost stăpînit mai mult decît de orice altceva de simţămîntul datoriei"* (p.83). Modificarea Constituţiei, în iunie 1917 are loc în continuarea *"aureolei euforice"* a succeselor din al doilea război balcanic (p.103). În legătură cu anul 1918: *"Dar popoarele din imperiu o iau înaintea diplomaţilor..."* (p.105). După 1938, Carol II *"guvernează sprijinindu-se pe armată şi poliţie. Opinia publică rămîne mai degrabă apatică..."* (p.121). Despre cedarea în faţa ultimatumului sovietic din 26 iunie 1940: *"chiar dacă a existat o puternică motivaţie a cedării (...), părăsirea acestor teritorii de către autorităţile române, fără nici o încercare de împotrivire, a lăsat tuturor românilor un gust amar şi sensibilizează judecata istorică"* (p.122). Lagărele antonesciene de concentrare din Transnistria sunt evocate printr-un martor de prestigiu: *"în romanul său* Kaputt, *Curzio Malaparte dă o descriere cu adevărat «dantescă» a acestor lagăre"* (p.127). Dintre "micile" fapte cu semnificaţie istorică sunt cuprinse, e.g., leşinul lui Manoilescu sau pumnul, în masa regală, al lui Vîşinski. În privinţa lui Antonescu sau a lui "23 august", soluţiile d-lui Bulei sunt moderate şi elegant ambivalente, de exemplu: *"România se afla în faţa a două alternative: ieşirea imediată din război sau ocuparea de către ruşi. Cu lovitura de stat de la 23 august 1944, fără ca făuritorii ei s-o vrea, s-a ajuns la punerea în practică mai repede a ambelor alternative"* (p.128; obiecţie terminologică: e vorba de *o singură* alternativă, nu de două). O judecată remarcabilă despre primii ani ai dictaturii roşii: *"pînă la un anumit punct, regimul comunist din primii ani s-ar putea compara cu «regimul de la Vichy», iar adaptarea cam rapidă la noua realitate, cu colaboraţionismul"* (p.135; aş fi adăugat, însă, că, în multe alte puncte, situaţia a fost astfel nu temporar, ci pînă la final).

Cartea d-lui Ion Bulei este un opuscul mai mult decît onorabil şi, categoric, folositor.

George PRUTEANU

---

*) Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Ed.Meronia, Buc., 1996, 224 p., 9800 lei. (Volumul e completat de un set de "addenda", cuprinzînd liste cu regii, voievozii şi şefii de stat, miniştrii de Interne, Externe, Finanţe, Război; relaţiile diplomatice ale României – la care au colaborat Al. Suceveanu, C.Rezachevici, I.Mamina, M.Stoian).

P.S.: MEA CULPA. Sculptura "Să transformăm săbiile..." nu e a Verei Muhina, cum am scăpat în nr. trecut (în emisiunea TV, al cărei conţinut îl amplifica textul, rostisem un precaut dar grăbit *"parcă V.M."*), ci a lui E.V.Vucetici. Rectific şi prezint scuze pentru transformarea secerei şi a ciocanului în săbii şi pluguri.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Maşinile unei copilării

În Sibiul de după război, la vîrsta cînd băieţii descoperă automobilul, adică "maşina", maşinile erau, pentru mine, *Willis* sau *Jeep, Studebaker, Dodge* şi sosiile lor sovietice: *Gaz* (totdeauna am fost nedumerit că o maşină se cheamă "Gaz", ştiut fiind că merge cu... benzină) şi *Molotov-Maz*, adică maşinile învingătorilor, convieţuind paşnic cu maşinile învinşilor, totuşi, din ce în ce mai puţine: *DKW, Opel, Steyr, Mercedes.*

Venind la Bucureşti, am... descoperit America! Impunătorul *Oldsmobile*, cu bricul său nichelat, avîntîndu-se de pe vîrful capotei motorului, frumosul *Buick* (pronunţat, desigur, cu accent pe *i*!), strălucitorul *Cadillac* (prounţat *cadiác*), din cînd în cînd, cîte un *Plymouth, Chrysler* sau *Pontiac* şi, bineînţeles, omniprezentul *Ford*. Chiar aşa, acum cînd stau şi mă gîndesc – şi toate mărcile acestea îmi revin uluitor în memorie (iată – *Mercury*!) – îmi dau seama că, pînă la începutul anilor '50, Bucureştiul era plin de maşini americane care ne-au învăţat pe noi, puştimea de atunci, pronunţia limbii engleze!

O maşină specială descoperită de tine devenea proprietatea ta. Mi-aduc aminte că am "găsit" odată un *De Soto* (!) în cartierul ambasadelor şi am transformat strada într-un loc de pelerinaj, spre groaza miliţienilor de pază. Dintr-o serie de mărci poştale spaniole, am aflat că e vorba despre exploratorul Hernando De Soto şi cu asta chiar i-am făcut praf pe toţi!

Apoi, peisajul mobil al oraşului a început să se schimbe. Au năvălit, mai întîi, dolofanele *Pobeda* (despre care toţi aflaserăm că sînt *Opel*-uri cu altă faţă!) şi *Moskvici*-urile (pronunţate... Moscovici!), dar şi *Skode*-le. Jucam un joc: "Skode şi Pobede" (în şcolile de cartier – "Şcote şi Papete"). Unul îşi alegea *Skoda*, celălalt *Pobeda* şi, din "tramvaiul pionierilor", care ne transporta gratuit la Palatul Pionierilor de la Cotroceni, ne număram maşinile. Care vedea mai multe din ale sale, semnalîndu-le adversarului, cîştiga. Nu lipseau nici *Tatrele*, iar *Tatraplan*, cu silueta sa de peşte de pradă, era o nebunie! Cînd un şofer de *Tatraplan* m-a plimbat cinci minute, fiindcă îl cunoştea pe tata, am fost invidiat vreo lună!

Zis-urile şi *Zil*-urile transportau – ştiam – "ştabi", etalîndu-şi opulenţa nichelată, cu steagul roşu de data aceasta în botul capotei. *Molotov*-urile menţineau atmosfera de mobilizare. Rar mai vedeai cîte un *Renault* obosit, un *Opel* hodorogit sau vreun *Ford* îmbătrînit.

Era să-l uit pe simpaticul *Fiat*, chiar şi în varianta lui *Topolino*, prezent multă vreme pe străzile Bucureştiului, pînă la reintrarea sa cu modelele noi! Un vecin cumsecade, care fusese "pieţar" cu *Fiat*-ul său, ne ducea cîteodată la Băneasa...

Cele mai grozave erau serile cînd dibuiam vreo recepţie la o ambasadă occidentală! Atunci să fi văzut! Descoperirea unui *Rolls Royce* a fost un eveniment epocal despre care s-a vorbit un an! Tot cu un asemenea prilej au mai fost descoperite: un *Volvo*, două *Mercedes*-uri noi şi (incredibil!) ceva de neconceput, ceva de vis, ceva care ne-a scos din minţi pînă la delir, un... *Jaguar*!!! Avea o culoare de vişină putredă, iar garniturile nichelate străluceau orbitor. Odihnindu-se pe roţile sale cu spiţe, avea să se avînte din moment în moment...

Şi, într-adevăr, cum stăteam ascunşi după un boschet, iată că apar un domn şi o doamnă frumos îmbrăcaţi, se urcă în maşină şi *Jaguar*-ul, urmîndu-l pe cel nichelat din vîrful motorului, se aruncă în noapte. Îndreptîndu-ne spre casă, n-am mai jucat "Skode şi Pobede." Iar cînd am fi putut juca "Wartburguri şi Trabante" era prea tîrziu! Copilăria noastră se dusese de mult...

Cezar TABARCEA

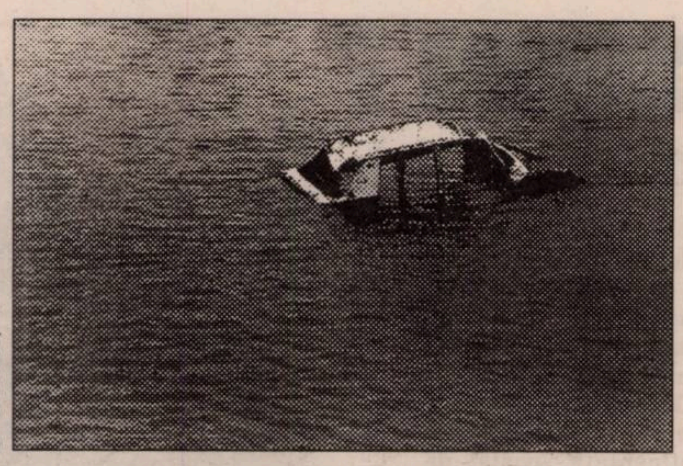

© C. Bumbut

Golemul şi vaporii săi

În 1678, domnul de Gennes (un ofiţer francez, ieşit doar astfel din anonimat) comunica Academiei că a făcut o invenţie epocală: un păun care mergea şi digera. Păunul era conceput şi descris cu un limbaj şi cu o tehnică pe care le-ar fi folosit şi Descartes de-ar fi trăit mai mult. Căci premergătorul lui Vaucanson construise, într-adevăr, o maşinărie care stîrnise mirarea contemporanilor săi. O întrupare a reveriilor despre corporalitatea maşinăriilor vii, căreia îi este suficient un impuls iniţial – de cele mai multe ori o morişcă acţionată hidraulic – pentru a vieţui. Simplul fapt de a reproduce formal vieţuirea dădea bună-dispoziţie cartezienilor – calculele erau, aşadar, corecte! Suficient să ai un pumn de piuliţe, un arc spiralat şi poţi concepe *in vitro* generaţii de vieţuitoare fără Dumnezeu. Iată un animism care va face carieră în viaţa culturală a maşinilor.

Alt ofiţer, de data aceasta englez – Savary – a conceput, în 1698, o invenţie pentru aducţia apei şi punerea în mişcare a tot felul de maşini prin forţa focului. De data aceasta simulacrul de suflet, care în păunul dlui de Gennes era format din pîrghii şi arcuri, este substituit de foc şi de pompa de vid a lui Torricelli, de experienţele pascaliene şi *cheminée-ul* din camera lui Descartes, aducînd maşinăria ieşită din mintea omului mai aproape de reveriile carteziene asupra spiritelor animale şi focului subtil. Căci ce altceva sugerează pomparea spiritelor animale către sediul sufletului, glanda H, decît o hidraulică subtilă, similară circuitului sangvin prin puternica pompă cardiacă? O istorie a aburilor şi a măruntaielor oţelite pe care le-au străbătut spiritele animale ar fi suficientă pentru a ne da imaginea integrală a reveriei care-i anima pe inventatorii tuturor timpurilor. Căci acest abur nu avea cu mult mai mare eficienţă în retorta maşinii decît în alambicurile alchimiştilor. Însă, oricum, aburul este mereu răsuflul umed care umanizează maşinăria. Maşinăria premergătoare motoarelor cu aprindere a fost, în toate cazurile, o proiecţie a unei concepţii filosofice despre suflet şi trup, despre imaterialitate şi corporalitate, cea mai atrăgătoare demonstraţie că nunta lor este posibilă. Mai ales că lipsa de utilitate practică a primei invenţii nu o trimitea din stadiul de prototip în cel de produs de serie. Digeratorul, mergătorul păun al domnului de Gennes, ca multe alte invenţii anterioare sau ulterioare (că tot vorbeam despre Vaucanson şi flautiştii, păsările, tamburinul şi alte arabescuri tehnologice), erau privite de inventatori chiar, drept potriviri ale materiei, sincronizări ale legilor naturii. Faţă de aceste amuzamente (meta)fizice, britanicul Savary aduce o distincţie necesară şi specifică – simpla parodie corporală era insuficientă. Britanicul se încadrează într-o antropometrie care va domina, după aceea, mereu, maşina. Misterioasa autonomie a maşinii trebuia închisă într-o expresie corporală şi fiziologică similară cu cea umană. Generaţiile robotizate, cyborgii, androizii au ieşit la iveală în aceste forme primitive, din îngemănarea celor două proiecţii despre autonomie şi liber arbitru – mişcare *prin* şi *pentru* sine. Utilitatea a fost doar o luxurianţă a spiritului practic care a pervertit imaginea iniţială a maşinii – aceea de substitut al creaturii, *ersatz* de fiinţă. Ulterior, motorul cu abur a fost folosit intens în transporturile fluviale. Două instincte prometeice – acela al golemului, creat din argilă, cu două petale de viorea în locul ochilor, şi cel al furtului focului se amestecă, în delirul voluptuos al inventatorilor – semn că lumea devine coerentă, chiar definită prin instinctul oţelului de a reveni la forma iniţială, sau prin cazanele sub presiune, prin pompe hidraulice sau cremalieră. Şi nici acum nu ştim dacă mişcarea greoaie a maşinilor sub tîmplele inventatorilor nu este decît un piston care împinge, fatal, raţionalitatea (altminteri stagnantă) către reproducerea subliminalului, maşinile evadînd, de fapt, din mitologia individuală, din tropii unei gîndiri a cărei hiperluciditate rupe legea inerţială a unei realităţi prea apropiate, împingînd lumea în noi relaţii, într-un nou echilibru. De aceea, culturalmente vorbind, păunul dlui de Gennes care merge şi digeră este o mărturie mai clară (sau mai exactă, formal vorbind) în legătură cu modul în care se imaginează pe sine omul, decît cuptoarele însufleţite ale lui Savary. Orizontul genetic al acestora din urmă pare şi astăzi extrem de fecund: umanitatea stă într-o necropolă tehnologică, străbătută de spectre vaporoase – desigur. Însă, cu ele ne împrietenim din copilărie, cînd păpuşi de lemn sau metal, piatră sau foc ne populează spaimele şi ne colorează visele.

Sorin ŞERB

Clişee auto în cultura de masă

În basme, Făt-Frumos era adeseori scos din încurcătură de cal. Însoţitor al eroului, armăsarul era, de multe ori, mai iniţiat decît călăreţul său şi înzestrat cu puteri supranaturale. În poveştile moderne, precum videoclipurile muzicale sau serialele TV, în care imaginea s-a insinuat cuvîntului, bidiviul a fost înlocuit de maşină. Automobilul a căpătat, evident, mai multe valenţe decît cele ale calului din basme. Interesant este că puterile însoţitorului lui Făt-Frumos tind să fie diminuate în naraţiunile contemporane: maşina poate ajunge, din alter-ego bestial, sau îndrumător magic, simplu decor sau accesoriu utilitar. Fără vreo intenţie de epuizare a subiectului, voi ilustra relaţia om-maşină cu cîteva exemple.

În romanul **Christine**, al faimosului Stephen King, purtînd vizibila marcă *horror* pe copertă, automobilul impune chiar o altă identitate eroului. Plymouth-ul Fury model 58, de un roşu aprins, scoate la iveală partea frustrată, mizantropă şi chiar asasină a adolescentului-proprietar. Deşi transformată, precum calul din poveste, dintr-un morman de fiare vechi într-o falnică limuzină, maşina lui Stephen King nu rămîne la statutul de armăsar. Ea îl combină pe acesta cu cel de Ileană Cosînzeană: nu doar numele de Christine îi este feminin, ci şi personalitatea agresivă şi geloasă.

Din alter-ego întunecat automobilul poate recădea în postura de cal cuminte şi, cel mult, vorbitor. În serialul **Kitt**, difuzat de Tele 7 abc, poliţistul Michael are drept partener o maşină. Şi detectivul Columbo anticipa acest gen de parteneriat, problematizînd continuu pe tema mîrţoagei sale pe roţi. Dacă în cazul lui Columbo discursurile despre maşină erau tehnici de abatere a atenţiei criminalului, în ceea ce-l priveşte pe Michael, Kitt preia conducerea: maşina vorbeşte, identifică şi plasează inamicul, îşi scoate şoferul din încurcătură. Ea devine partenerul puternic, înzestrat cu puteri supra-umane.

Nu toate automobilele-bidivii sînt vorbitoare. Ele pot căpăta, însă valenţe fantastice. Într-unul din filmele clasice catalogate "pentru copii", **Chitty-Chitty Bang Bang**, rabla eroului se transformă, urmînd tot pattern-ul aparenţelor înşelătoare, nu numai într-una mult mai arătoasă, ci capabilă să meargă prin aer şi pe apă. Prin înzestrarea ei supranaturală, ea impune eroilor o altă traiectorie: aceştia sînt scoşi din lumea reală şi transportaţi într-una a tuturor posibilităţilor.

Majoritatea naraţiunilor contemporane tind, însă, să pună maşina la locul ei. Din partener superior sau egal ea devine, în general, simplă marcă a statutului social al eroilor, sau instrument în afirmarea lui. Prima maşină proprie este esenţială ca marcă a maturităţii. În **Beverly Hills**, de pildă, Brandon îşi ia o slujbă pentru a strînge bani de automobil, pentru a-şi cîştiga statutul dorit în comunitate. La o altă vîrstă, precum cea a eroilor din **Dallas**, accentul se mută deja de pe a avea maşină pe ce fel de maşină ai. Fiecare membru al familiei posedă un cal pe roţi asortat cu personalitatea şi culoarea părului său (sa). Pentru soţii, o maşină personală este girul independenţei recunoscute.

Automobilul îşi aduce contribuţia şi la structura narativă a filmelor sau serialelor. În filmele poliţiste, urmăririle, imposibile fără maşini, sînt deja o marcă a genului. În "road-movies", automobilul asigură bunul mers al acţiunii, semnificînd chiar evoluţia firului epic. Drumul cu maşina este, evident, unul iniţiatic, deşi, aparent, se schimbă locurile prin care eroii trec, şi nu ei înşişi. În filme precum **Thelma şi Louise**, mijlocul de transport în care ele înaintează spre conştientizarea unor valori este aproape invizibil, rolul lui este să le asigure la propriu calea spre înţelegere.

Videoclipurile muzicale intră într-o altă categorie: mişcarea le este principiu de căpătîi. Membrii formaţiei şi nenumăraţii animatori de fundal devin ei înşişi nişte vehicule muzicale. Întreaga "acţiune" a multora dintre clipuri este mutată în stradă, iar peisajul cotidian nu mai unul de dealuri şi vîlcele, ci de maşini trecînd în goană. Înşişi prezentatorii canalelor muzicale (de pildă, ai franţuzescului MCM) ne vorbesc din automobile, chiar în mers, sau filmează prin geamurile acestora. Lumea pare să se fi micşorat atît de tare, încît să încapă într-o maşină, cu atît mai potrivită pentru că îi surprinde schimbarea şi neliniştea. Maşinile preferate în videoclipuri sînt decapotabile sau limuzine.

Prezenţa maşinii poate pur şi simplu marca începutul şi sfîrşitul clipului, precum ridicarea cortinei la teatru. Ea poate apărea tot timpul, nu numai în mişcare, ci şi statică, pe fundal, ca decor suficient.

Se pare că automobilul s-a transformat într-un clişeu "atestat". Din fericire, filmul **Mimi**, realizat de studenţi ATF şi prezentat la unul din festivalurile DAKINO, a reuşit să contrazică acest lucru: acolo, o miniaturală maşină de proprietar sărac se sinucide (aruncîndu-se în apă) de dragul unei limuzine care n-o băga în seamă.

Iaromira POPOVICI

VIAŢA LA VOLAN ŞI SPECIFICUL NAŢIONAL

Modul de viaţă american

"Acesta a fost începutul revoluţiei din America şi din lume, o revoluţie pe care mulţi urmează de abia s-o recunoască şi alţii s-o aprecieze", afirmă Harold Skramstad, directorul Muzeului Henry Ford din Deaborn, Michigan. Se referă la anul 1776? Nici vorbă: el evocă anul 1896, cînd Frank Duryea a perfecţionat motorul care-i poartă numele. La prima încercare, vehiculul s-a deplasat 100 de metri şi s-a oprit. Dar la sfîrşitul anului 1896, Duryea vînduse 13 motoare, dînd astfel naştere unei importante ramuri a industriei americane. Industrie care nu s-a mărginit doar la sporirea cantităţii de bunuri, ci la modelarea unui fel de a fi şi de a trăi. Cînd Henry Ford a vrut să construiască un automobil care să poată fi cumpărat de oricine, de fermieri şi de vînzători, ideea a fost considerată atît de radicală, încît B. Morgan l-a sfătuit să viseze de unul singur. Aşa cum povesteşte Alistair Cooke în conferinţele sale despre America, Ford a închiriat un hangar şi, reuşind în cele din urmă să adune prin subscripţii vreo 28.000 de dolari, a trecut la realizarea visului său cu o frenezie care putea să pară obsesivă. A vîndut 17.000 exemplare din primul său model şi în următorii 5 ani a proiectat şi a testat alte opt modele. Căuta un metal rezistent ieftin şi l-a găsit în cele din urmă (aliajul oţelului cu vanadium) pe care l-a folosit în 1909 în primul său Model T. Ca şi Edison, Ford (în pofida convingerilor sale personale elitiste şi extrem de conservatoare) credea că e mai profitabil să oferi necesarul celor mulţi decît servicii pentru puţini. Această abordare a creat prosoapele de hîrtie, supermagazinele şi motelurile. Politica salarială a lui Ford a făcut din el un zeu, pentru care angajaţii săi se rugau. În 1914 salariul mediu era de 2,40 dolari pe zi. Ford plătea 5. Primul Ford T. costa 850 de dolari. În 1926, cînd salariul devenise de aproximativ 10 dolari pe zi, Modelul T costa 350 de dolari şi avea demaror. La sfîrşitul anilor '30 Ford vînduse 28 de milioane de automobile. A produs astfel o mutaţie în industrie, în mentalităţi. Prin obiectul pe care el l-a făcut popular s-a construit prima reţea de autostrăzi şi primele parcări; oameni care nu plecaseră niciodată în concediu au început să exploreze Statele Unite. Modelul T a dat tuturor "o nouă pereche de picioare".

Iată cum sistematizează revista **The Economist** modificările produse de acest obiect.

• **Modul de viaţă:** din leagăn pînă în groapă, automobilul marchează riturile de trecere. Cu automobilul este adus pruncul de la maternitate; permisul de conducere se obţine la 16 ani şi de obicei prima experienţă sexuală se petrece pe bancheta din spate; prima maşină cumpărată este determinantă pentru status-ul social, ea este un simbol al persoanei. La Las Vegas, dar şi în alte părţi, oamenii se pot căsători în capele în care se poate intra cu automobilul. Casa se cumpără în funcţie de dimensiunile garajului, în care trebuie să încapă două-trei maşini. Şi cînd vine vremea, chiar şi ceremonia funerară se poate desfăşura în locuri unde nu e nevoie să ieşi din automobil pentru a-ţi exprima condoleanţele.

• **Cumpărăturile.** Strada Mare a fost înlocuită de centrele comerciale unde bunurile sînt concentrate într-un spaţiu la care se ajunge cu automobilul. O mare parte a timpului se circulă cu pungile sub bărbie, căutînd locul de parcare (de cînd cumpărătorii nu mai sînt pietoni, pungile nu mai au mînere). Astfel s-au şi uniformizat oraşele americane.

• **Mesele.** O proporţie semnificativă a meselor se consumă în automobil, fie în spaţii special amenajate, fie cu cealaltă mînă pe volan.

• **Sistemul legal.** Au fost elaborate zeci de legi care reglementează folosirea automobilelor sau calitatea produsului. Automobilul a devenit un accesoriu al tuturor delictelor şi din cauza lui mor cam 40.000 de americani anual.

• **Finanţele personale.** Pînă la apariţia automobilului, oamenii nu prea aveau datorii: ca să cumperi un cal nu era nevoie de împrumuturi. Noul mod de viaţă - determinat de automobile - (distanţa mare dintre reşedinţă şi locul de muncă) impune împrumuturi de instalare care la rîndul lor au dus la înflorirea "industriei financiare".

• **Bogăţia naţională.** Automatizarea introdusă de Ford a dus la extraordinara expansiune a industriei şi la creşterea salariului pentru o activitate cu o calificare minimă. Muncitorii puteau să-şi cumpere ceea ce construiau. Astăzi în Statele Unite, Cei Trei Mari (Ford, GM şi Chrysler) produc 200 de miliarde de dolari. Direct sau indirect, în industria automobilului lucrează un muncitor din şapte şi fiecare slujbă din această industrie adaugă economiei 100.000 de dolari în bunuri şi servicii, dublu faţă de media pe economie.

Se dezbate acum dacă, în cel de al doilea secol de existenţă, automobilul nu va fi detronat din preferinţele americanilor în favoarea computerelor. Puţin probabil, pentru că nimic nu va putea înlătura necesitatea mobilităţii individuale. Într-o societate pentru care suprema valoare este libertatea – încheie revista **The Economist** –, aniversarea celor o sută de ani de existenţă se va petrece la volan.

© C. Bumbuț

Desacralizarea automobilului

"Cred că astăzi automobilul este echivalentul aproape perfect al marilor catedrale gotice - scria în anii '60 Roland Barthes (**Mitologii**). O mare creaţie a unei epoci, concepută cu pasiune de către artişti necunoscuţi, consumată ca imagine, dacă nu şi ca întrebuinţare, de un popor care îşi însuşeşte astfel un obiect absolut magic.

Este evident că noul Citroën aparţine cerului în măsura în care el pare în primul rînd un *obiect* superlativ. Să nu uităm că obiectul este mesagerul perfect al supranaturalului: obiectul închide cu uşurinţă în el, în acelaşi timp prezenţa şi absenţa originii, limita şi strălucirea, transformarea vieţii în materie (materia este infinit mai magică decît viaţa) şi, ca să spun totul, o *tăcere* care aparţine ordinii miraculosului. "Zeiţa" are toate caracterele (cel puţin publicul i le atribuie în unanimitate) unui obiect venit din alt univers, aşa cum erau acelea care au alimentat sărbătoarea lunii noi în secolul XVIII şi hrănesc astăzi componenta ştiinţifico-fantastică: Zeiţa este *înainte de toate* un nou Nautilus."

Timpurile în care esteticienii găseau asemenea corespondenţe pentru un obiect de consum au trecut, nu pentru că oamenii s-au ticăloşit, ci pentru că s-au obişnuit cu minunea, au aflat că ea "e pe bani" şi vor să plătească pentru un obiect într-adevăr util, la concurenţă cu ceea ce ar fi dispuşi să cheltuiască pentru călătorii sau achiziţionarea unei reşedinţe secundare într-un mediu nepoluat. Cumpărătorul consideră că acum calitatea nu mai este o performanţă specifică ci o evidenţă, şi nu e departe de convingerea că toate automobilele sînt la fel. De aceea proiectanţii sînt obligaţi să ia în consideraţie personalitatea şi modul de viaţă ale potenţialilor cumpărători. Jean-Yves Helmer, numărul doi din grupul PSA (Peugeot-Citroën) explica în ziarul **Le Monde** că reflectează la ceea ce ar putea fi noul 2 CV al anului 2000, al cărui preţ să nu depăşească 35.000 de franci. Clientul-tip a dispărut, dar nu tipurile de clienţi catalogate astfel: "esteţii", "îndrăzneţii" şi cei care preţuiesc confortul mai mult decît orice. Dar soluţia nu este, totuşi, consultarea clientului: "Dacă te iei după rezultatele care se degajă din ascultarea lor, apar două tipuri de automobile: cel din Războiul Stelelor, irealizabil, şi cel destinat să facă faţă unor cerinţe foarte specifice. Ni s-a propus să adaptăm portbagajul necesităţilor pescuitului cu undiţa şi să prevedem un lăcaş pentru cutia cu rîme!" - se amuză Rémi Deconynck, responsabilul cu produsul, la Renault. "Deciziile nu trebuie luate cu mare uşurinţă: cu trei ani înainte de lansarea reclamei, marile opţiuni sînt ireversibile. Avangardismul nu mai este rentabil. Intreprinderea trebuie să fie capabilă să răspundă cu rapiditate unor pretenţii neprevăzute şi să aibă mai multe săgeţi în tolbă".

Astfel, în elaborarea modelului Saxo constructorii s-au gîndit în primul rînd la femei, deoarece ele reprezintă jumătate din cumpărătorii maşinilor mici: "Am pus un volan de dimensiuni potrivite, liniştitor, care dă senzaţia de securitate. Pentru femeile la volan e important - explică Luc Epron, director de marketing. Apoi trebuie favorizate curbele şi evitate muchiile care întreţin fantasma riscului. În Franţa, securitatea este în primul rînd o problemă de imagine", conchide dl Epron în **Le Monde**. Dovada: berlinele mijlocii exportate în Germania sînt dotate toate cu o pungă gonflabilă pentru securitatea pasagerului (airbag), în Franţa ele se adaugă doar la anumite niveluri de finisaj. "În Franţa - constată directorul unei reprezentanţe - punga gonflabilă nu se vinde, în timp ce în Nordul Europei este indispensabilă. Ca opţiune, francezii preferă aerul condiţionat..."

Evoluţia a fost totuşi prevăzută de Roland Barthes, deşi modelul la care el se referă a devenit acum obiect de expoziţie: "Este o artă umanizată şi Zeiţa marchează o schimbare în mitologia automobilului. Pînă acum, automobilul superlativ aparţinea mai curînd unui bestiar al puterii; acum devine în acelaşi timp şi mai spiritual şi mai obiectiv şi în ciuda unor concesii (volanul vid) a devenit mai *casnic*, mai bine adaptat sublimării instrumentale regăsite şi în amenajările casnice ale contemporaneităţii: bordul automobilului seamănă mai curînd cu o bucătărie modernă decît cu centrala unei uzine; astfel, micile plăci mate de oţel, ondulate, manetele cu măciulii albe, cadranele simple, discreţia nichelajului, toate acestea semnifică un fel de control exercitat asupra mişcării, concepţia favorizează confortul în dauna performanţei. Se trece în mod vizibil de la alchimia vitezei, la lăcomia de a conduce."

Această artă este produsul a mii de mîini şi a zeci, dacă nu sute de minţi. Pe vremea lui Ford, a găsi numele unui nou model era o chestiune de intuiţie şi de bun simţ. Majoritatea constructorilor optau pentru denumiri mai mult sau mai puţin abstracte, alcătuind o identitate emoţională, mai degrabă decît una tehnologică. A găsi "prenumele" unui automobil a devenit acum o bizară alchimie. La Renault se constituie un "comitet pentru botez" care avansează propunerile venite de la consultanţi în carne şi oase, nu pe baza programelor de calculator. Aceeaşi denumire trebuie să funcţioneze pe pieţe diverse, deci trebuie verificat gradul de transparenţă, uşurinţa de pronunţare, semnificaţia în diferite culturi. Dar cele mai serioase obstacole sînt de natură juridică: numele sînt un element al proprietăţii şi o determinantă a inovaţiei care trebuie apărată, şi denumirile se supun aceloraşi reguli ca şi brevetele, pentru a împiedica procedeele necinstite ale concurenţei. Fiat recunoaşte că a dus îndelungate tratative financiare cu japonezii pentru denumirea noilor modele - Bravo şi Brava. Audi şi-a modificat denumirile pentru toată gama şi în numele anterioritătii a obţinut de la Volvo, care era antrenat în aceeaşi operaţie, să-şi reboteze modelele S4 şi F4 în S40 şi V40 pentru a evita omonimia. În Japonia, Renault Clio a devenit Renault Lutetia din cauza unui concurent direct, iar Renault Safrane n-a putut să se numească Jade din cauza unei mărci germane de parfumuri. Seria Baccarat, care cuprinde modelele Renault cele mai bine dotate, va trebui să abandoneze semnele de recunoaştere. Un nume, ca şi o invenţie, este o valoare considerabilă. Dar, susţine Jean-François Cambet, "în sine, numele nu poate avea o semnificaţie proprie: declicul trebuie să se producă la contactul cu obiectul. Cea mai mare catastrofă ar fi ca numele să fie cunoscut înaintea prezentării produsului."

Politica automobilului este la fel de dramatică şi sinuoasă în alternarea imaginii obiectului şi a obiectului propriu-zis ca şi "marea" politică. Atîta doar că aici relaţia cost-calitate se verifică rapid şi minciuna, fie şi sub forma exagerării, este rapid sancţionată. Dacă Jirinovski ar fi constructor de automobile, este puţin probabil că ar reuşi să-şi vîndă produsul susţinînd că trotineta lui este de fapt avion cu reacţie. Din păcate, în politică, criteriul adevărului se aplică, în general, cînd produsul a ieşit de mult din funcţiune după ce şi-a antrenat pasagerii în accidente cu sute de mii, dacă nu milioane de victime.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

UN SECOL ÎN MAŞINĂ

– de vorbă cu Dumitru RUSĂNESCU, vicepreşedinte ACR –

Arta replicii sintetice, a finalului de efect tranşînd o înfruntare verbală, suferă astăzi la noi un oarecare declin. Conflictele nu lipsesc, dar n-au ritm: cînd e să se încheie, fie se-aduce vorba de "dosar", fie se preferă înjurătura reciprocă de mamă, formule care nu mai impresionează pe nimeni. Mărturisim că ducem dorul unei replici de altădată, care punea capăt oricăror controverse ivite în aglomeraţia din tramvaie sau din autobuze: "Nu-ţi convine? Ia-ţi maşină mică". Recomandarea era făcută în batjocură, subliniind enormitatea pretenţiei de a călători comod în mijloace de transport în comun. Dar, totodată, ea reprezenta, parcă, un îndemn spre prosperitate şi civilizaţie: cine voia să evadeze din "plutonul înghesuiţilor" avea la îndemînă soluţia vehiculului propriu. Era în stare să şi-l procure? ...Cîte "pile" pentru a avea un număr ce începea cu 1B ori cu 2, urmat de trei cifre, sau o maşină de culoare cît mai închisă, de preferinţă neagră!... Ce naive forme de iubire a obiectului rîvnit: ani de zile am văzut Dacii sau Trabanturi cu perdeluţe, cu mascote pe parbriz – maimuţici sau struţi de pluş –, cu ornamente de plastic pe schimătorul de viteze, cu cîte o palmă răsfirată ce se mişca încontinuu ("Ceauşescu") sau cu un cîine-jucărie care dădea mereu din cap ("Manea Mănescu"), plasate pe geamul din spate... Ce fel de energii declanşează astăzi dorinţa de a avea un automobil? Cum este el privit de români la ora actuală? Avem ca interlocutor avizat pe domnul *Dumitru Rusănescu,* vicepreşedinte al Automobil Clubului Român, care a răspuns cu amabilitate întrebărilor pe care i le-am adresat.

Arhive şi nostalgii

V-am găsit, domnule Rusănescu, foarte ocupat cu pregătirea unei aniversări: 92 de ani de la înfiinţarea ACR. Ce ştim, după aproape un secol, despre automobilistul român?

Dumitru Rusănescu: Ştim că, la începuturi cel puţin, el ar fi trebuit să fie un propagator de civilizaţie. Asta nu numai fiindcă aducea un vehicul nou, o trăsură de foc de care "gardiştii speriaţi fugeau şi se ascundeau de cîte ori trecea pe stradă" (1903). Pe vremea cînd au apărut la noi primele maşini drumurile aparţineau "bogătaşilor în automobil, lăptarilor în cotigă şi ciobanului cu oile sale". Fiindcă intrase "cel din urmă în trafic", automobilistul n-avea "dreptul să fie obraznic", se cerea ca el să fie *modest* - pentru a fi tolerat şi apoi iubit. ("Revista automobilă"). Este cu atît mai interesantă această prevedere cu cît, în "cartea de aur" a ACR, primii posesori de maşini la începutul secolului erau, conform profesiilor declarate: prinţi, rentieri, agricultori (moşieri), senatori, industriaşi, comis-voiajori, cîţiva medici, cîţiva mecanici, un sculptor, un tinichigiu. Era şi o femeie printre ei, rentieră. Oamenii de la volan trebuiau să aducă în peisajul străzii un vehicul care năştea surpriză, chiar spaimă, dar asta nu le dădea dreptul să sfideze, să-şi afirme superioritatea cailor putere. Putem spune că acesta a rămas un obiectiv de continuitate în activitatea ACR: să promovăm bunele moravuri ale automobilistului, să formăm spiritul de solidaritate, să contribuim la civilizaţia străzii, chiar s-o determinăm. Cînd s-a constituit clubul nostru, primul preşedinte al ACR - George Valentin Bibescu - sublinia ca pe o trăsătură distinctivă a românului faptul că "niciodată nu vrea să rămînă în urma celorlalte popoare". România s-a aflat printre primele 10 ţări din Europa care au introdus automobilul în circulaţia publică şi printre primele 6 ţări din lume care au organizat curse de maşini (după Franţa, SUA, Anglia, Germania şi Italia).

Cînd s-a adus cel dintîi automobil la noi în ţară?

În 1889, ceva mai mult de un secol în urmă. Este primul înscris în "cartea de aur" - un *Peugeot* de 4 locuri, de 4CP, importat de Pavel Bellu. Să observăm şi altceva, apelînd tot la arhive. Cînd vin maşini în ţară ele nu se concentrează neapărat în Capitală. Fix acum un secol, în 1896, cînd se importă trei automobile, unul vine la Bucureşti, altul la Tecuci, al treilea, îmbunătăţit mai tîrziu, la Fălticeni. Pînă la 1900 primul loc ca număr de proprietari de automobile era deţinut nu de capitala ţării ci de Craiova. La numai trei ani de la înfiinţarea ACR, se constată că în judeţele ţării, automobilismul luase amploare: în Teleorman erau 27 de maşini, în Brăila 25, în Prahova 21, în Vlaşca 19 etc.

Sigur că lucrurile au legătură şi cu marile averi de acolo, dar nu neapărat. Şcoala oficială de conducători auto de sub egida clubului scoate prima serie de absolvenţi în 1911. Avea în dotare două maşini, pe care se învaţă meseria: una era un Mercedes! Seria de absolvenţi (12) era formată din tîmplari, vizitii, plăpumari, lăcătuşi, băieţi de prăvălie; printre cei mai dotaţi conducători auto se arătau a fi vizitiii. Automobilul descoperea talente în orice mediu, nu era apanajul unui cerc închis.

Mărci de maşini şi cariere

Cîţi membri are astăzi ACR?

Pînă la revoluţie numărul membrilor din întreaga ţară atinsese 250.000. Imediat după asta, am înregistrat un record: în '90, ajunsesem la 375.000 de membri. (Numărul posesorilor de permise auto este de cîteva milioane). Dar numărul membrilor noştri a scăzut în ultimul timp. De ce? La început "turismul de afaceri" efectuat cu maşina proprie a părut o activitate rentabilă: Turcia ca sursă de marfă şi Ungaria ca piaţă de desfacere stăteau la îndemîna tuturor. Ei, între timp, lucrurile s-au mai complicat, au apărut noi reglementări vamale, pericole la drum, aglomeraţie la punctele de frontieră - aşa că oamenii s-au orientat altfel, mai economic, mai prudent. În oraşele mari avem filiale puternice, Timişoara, de pildă; explicabil, fiindcă acolo e şi un bun climat economic, de schimburi, de afaceri etc. Dar numărul de membri ACR e şi nu e totdeauna în legătură cu mulţimea posesorilor de automobile. La Sibiu, în întreg judeţul vreau să spun, maşini sînt, posibilităţi materiale sînt - gîndiţi-vă numai cîţi oieri bogaţi dispun de ARO - dar membri ACR aflăm acolo mai puţini dacă ne raportăm la realităţile locului. Şi e păcat, fiindcă noi funcţionăm şi ca o societate de asigurări de servicii – inspecţia tehnică periodică, depanări gratuite ş.a.

De ce nu sînt toţi automobiliştii membri ai clubului dvs.? Costă scump, nu sînt mulţumiţi cu serviciile oferite?

Pentru un nou înscris cotizaţia este de vreo 4000 de lei pe lună, nu cred că mai contează suma asta la cineva care avînd maşină scoate mult mai mulţi bani din pungă. Membrii vechi al ACR beneficiază de reduceri care ajung şi pînă la 50%. Alta e problema, mi se pare mai generală, nu cred că greşesc prea mult. Românul nu se prea asigură, are el aşa un sentiment că lui nu i se pot întîmpla cine ştie ce neajunsuri. Dacă poate, evită o nouă obligaţie financiară. Ori că-i păţit cu experienţe proaste, ori că-i şmecher şi zice că "merge şi aşa" - chestiunea cu asigurările nu-l prea atrage. Nici cu casa, nici cu viaţa, nici cu maşina. S-ar zice că n-are sentimentul valorii sale individuale, cînd trebuie să dea ceva pentru asta.

Cei nou veniţi în ultimul timp, cărei categorii de vîrstă sau de profesie aparţin? Au intrat în ACR mai multe femei ca înainte, urmare a faptului că au apărut multe patroane de firme, proprietare de magazine, manageri etc.?

Femei în clubul nostru am avut şi înainte; dacă ar fi să facem un portret al bunului şofer, doamnele se detaşează: conduc mai atent, nu se ceartă din nimic, le vine mai greu să se insulte, produc accidente mai puţine, fiindcă nu consumă alcool. Sînt, bineînţeles, şi excepţii. După '89, cînd s-a mărit spectaculos numărul de maşini, au venit şi la noi o parte din proaspeţii proprietari. Ce să spun? Se aruncă de obicei la maşini mari, impozante. Un lucru care mi se pare interesant, specific pentru acest timp de tranziţie: nu s-au stabilit încă diferenţele, conform maşinilor pe care le are fiecare. Poţi vedea un bulibaşă cu *Mercedes* şi un prestigios şef de firmă cu vechiul lui *Oltcit.* Mai degrabă acum maşina reprezintă un element de bulversare a ierarhiei, decît o consacrare a cuiva pe o treaptă sau alta. Există şi exemple rizibile: "afacerişti" rromi cu şofer tocmit, fiindcă deşi au maşină, analfabeţi fiind, nu se pot prezenta la examenul de conducere. Cum-necum, în ultima vreme, însă, unii se pare că au căpătat permisul şi circulă ca un pericol public. Pe scurt, între mărci de maşini şi cariere de succes nu s-a stabilit încă o relaţie exactă.

Viteză şi hîrtoape

Ce fel de conducători auto sînt românii?

Inventivi, solidari, plini de soluţii, gata de rezolvări rapide ale oricăror dificultăţi. Poate şi din pricină că e călit de sărăcie, de lipsa de piese, cu care s-a confruntat atîta vreme, românul se deosebeşte de şoferul apusean care nu-şi prea bate capul cu problemele ivite. Cînd s-a defectat ceva, cumpără o piesă nouă; noi o mai bibilim, o mai întoarcem, avem idei - uneori îi uimim pe străini cu dexteritatea. Şi mai cred că şoferii români sînt şi foarte răbdători. Uitaţi-vă numai la drumuri, la posibilităţile de parcare sigură, la cele de întreţinere etc. Automobilul/şoferul este copleşit de impozite, taxe, obligaţii. Pentru administraţie, automobilul/şoferul pare doar o sursă de venit şi atît, faţă de care nu prea există obligaţii. Această percepere eronată a noastră e cea mai mare dificultate cu care ne confruntăm.

Totuşi, sînteţi singura categorie de cetăţeni care aţi dat în judecată primarul/primăria capitalei.

Numai la filiala ACR din Bucureşti s-au prezentat în primăvara asta circa 300 de automobilişti cu maşinile deteriorate care necesită reparaţii de sute de mii de lei. Situaţia asta nu-i numai la Bucureşti: după exemplul nostru s-au luat şi filialele din Prahova şi din Bacău şi au înaintat plîngeri în justiţie. Acţiunile administraţiei locale nu sînt corelate, nu simţim că ar avea cumva un proiect de perspectivă. Un exemplu: de vreun an şi mai bine ne-am străduit să găsim locuri pentru nişte mari parcaje în capitală. Ministerul Transporturilor, Căile Ferate, noi, Asirom am vrut să ne asociem pentru construirea lor. Timp de un an de zile cît am discutat, primăria n-a trimis măcar un om să asiste şi el la întîlnirile noastre şi să-şi spună părerea: e bine, nu e bine? Au fost invitaţi, bineînţeles, dar nu ne-au onorat măcar cu prezenţa. În schimb se înfiinţează şi prosperă firmele care ridică maşinile parcate în "locuri nepermise". Păi peste tot e nepermis, fiindcă n-ai unde parca. Ei, şi din ce aduc ele cîştig de pe urma acestor acţiuni, cît credeţi că intră în bugetul primăriei? Nici 10%. Şi restul? În ce buzunare ajung banii? Se pare că asta nu interesează pe nimeni. Cum poţi tu, ca primar, să urmăreşti întîi sancţiunile, înainte de a crea condiţii normale de parcare? Nu mai vorbesc de gropi, care nu-s atît de inevitabile pe cît se pretinde, confom celor 24 de cicluri de îngheţ-dezgheţ de care ne-a vorbit dl. Halaicu. Adevărul e că periodica desfundare a străzilor, ba pentru reparaţii canalizare, ba pentru fire telefonice, ba pentru gaze are un schepsis; dacă s-ar deschide front de lucru pentru toate aceste modificări odată, nu ar mai putea fi plătiţi oamenii care execută operaţii diferite: aşa că se plăteşte cam de trei ori săpatul, de trei ori astupatul etc., etc. Se pun mereu "petice scumpe" pe o haină prăpădită.

De ce v-aţi dat acordul pentru înmatricularea automobilelor cu o vechime mai mare de 8 ani?

Pentru că multe din cele care ajûng la noi sînt destul de bine verificate la vînzare; nu credem orbeşte în garanţii, desigur, dar a insista asupra pericolului că ele ar fi surse puternice de poluare ni se pare, cum să spun, dacă nu ipocrit, în orice caz în dezacord cu realitatea din jur: noi cîte *Dacii* vechi avem acuma în circulaţie? Cu ele ce facem?

Cum sînteţi priviţi peste hotare de asociaţiile similare de automobilişti?

Vreau să spun că şi în timpuri grele, ACR-ul a căutat să-şi onoreze obligaţiile faţă de membrii săi. La finele anului 1973, asociaţia noastră număra 72.000 de conducători auto. În acel an aproape jumătate dintre ei au beneficiat de excursii în străinătate cu maşina proprie, ceea ce, zic eu, era o performanţă pe-atunci.

În forurile internaţionale care iau decizii pentru automobilişti, clubul nostru are o poziţie onorabilă Avem o experienţă bună cu austriecii şi nemţii, în ce priveşte viza de turist de 30 de zile - o acţiune de-a noastră care a facilitat multor membri ACR, călătorii civilizate şi sigure în cele două ţări. Austriecii au recunoscut că ACR a făcut pentru turişti mai mult decît Ministerul de Externe, cu toate că noi sîntem doar o organizaţie non-guvernamentală. Cea mai mare, cred eu, şi destul de veche.

De ce aţi simţit nevoia să vă organizaţi şi un Partid Naţional al Automobiliştilor?

Ca o reacţie la promisiunile vagi, la soluţiile abstracte propuse de alte formaţii. La adunările noastre, cel mai lung discurs nu trece de 10 minute şi e axat pe probleme concrete, pe soluţii posibile. Credem că în momentul de faţă realitatea politică românească are nevoie de o privire directă, mobilă, realistă, plină de spirit de solidaritate.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

O a doua nevastă

Schimbările de după '89 i-au adus şi pe nemţi la starea hazului de necaz. În cele mai multe bancuri la modă se regăsesc şi se împletesc două elemente: *est-europeanul* (de regulă polonez sau român) şi *automobilul.* De exemplu, la întrebarea: *"Cine conduce o maşină în care se află un român şi un polonez?"*, răspunsul corect este: *"Poliţia"*... O altă nefericită glumă spune că *nemţii merg în Polonia cu maşina şi se întorc cu trenul,* în vreme ce *polonezii merg în Germania cu trenul şi se întorc cu maşina.*

Şi dacă mulţi vestici vin în est în căutarea unor soţii (de preferinţă neemancipate încă), esticii se mulţumesc să ia din vest automobile, fără a ridica prea multe pretenţii de vîrstă, origine sau culoare. Deseori comparată cu o iubită, maşina este pentru mulţi la fel de importantă ca şi aceasta. Iar cînd ea nu mai merge, tragedia este la fel de mare ca atunci cînd îţi pleacă soţia cu mobilă cu tot. Maşina stîrneşte, uneori, sentimente profunde care pot merge de la iubire pînă la ură (atunci cînd un altul îi atacă integritatea) şi chiar... consens. De multă vreme pereţii Parlamentului nu au mai fost învăluiţi de o linişte deplină, cum s-a întîmplat atunci cînd parlamentarii au trebuit să voteze procurarea de automobile pentru birourile parlamentare. Evident, pentru a merge la ţară, că doar drumurile către filialele partidelor din Constanţa, Sinaia sau Braşov tot pe la sate trec.

Mariella NEAGU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 4610100109401300O-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tipar: Grupul dragoş pmr
TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18; Fax: 337.33.77

● Anul IV ● Nr. 170 ● 12-18 aprilie 1996 ●

Anul IV
nr. 171
19-25 aprilie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

NOI, POPORUL...

drepturi colective și individuale

© S. Gheție

„Persoanele aparţinînd minorităţilor naţionale îşi pot exercita drepturile, inclusiv pe cele proclamate în această declaraţie, în mod individual sau împreună cu alţi membri ai grupului lor, fără nici o discriminare."

„Nici o parte a acestei declaraţii nu poate fi interpretată ca permiţînd o activitate contrară scopurilor şi principiilor Naţiunilor Unite, inclusiv suveranităţii, integrităţii teritoriale şi independenţei politice a statelor."

Declaraţia Adunării Naţiunilor Unite, 1 decembrie 1992, art. 3 şi 8

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

Așa inexistente sau rău formulate cum sînt ele, drepturile colective determină conflicte parlamentare, dezbateri politice, regrupări de partide și – mult mai grav – prezența sau absența lor colorează în cele din urmă cu sînge plicticoasele discuții despre interpretarea declarațiilor, rezoluțiilor și tratatelor. Folosite în mod manifest de Hitler și de ideologia nazistă practicate în mod vicios de propaganda comunistă, drepturile colective au o reputație proastă. Prezentul lor este minat de îndreptățite suspiciuni: revendicarea unor drepturi pentru minoritățile naționale (în care indivizii sînt considerați în ansamblul lor recunoscîndu-li-se într-o oarecare măsură, un drept de organizare sau de autonomie) provoacă imediat bănuiala că „drepturile culturale sau religioase" nu sînt decît o stratagemă perfidă pentru a crea fie entități secesioniste fie comunități care doresc să se alăture altui stat suveran în care se pot bucura de drepturile individuale pe care nimeni nu le contestă populației majoritare. Oricît de complexe și profunde ar fi cauzele care determină războaiele din spațiul fost iugoslav și fost sovietic (și fără îndoială că sînt, așa cum ne atrag atenția unii dintre interlocutorii intervievați în acest număr) ceea ce s-a văzut în Croația și Bosnia și ceea ce se vede în Cecenia este secesiunea și represiunea ei.

Discuția despre drepturile colective este refuzată – pe drept – în numele principiilor democratice însușite de către un stat care îi respectă pe cetățeni indiferent de identitatea lor națională sau de faptul că opiniile lor sînt minoritare și în consecință cetățenii respectă și sînt loiali față de acest stat. Ar trebui observat însă că și în Occidentul bogat, care atrage emigranți mai curînd dornici să se asimileze decît să-și păstreze identitatea, dinamica raporturilor între drepturile individuale și cele colective este într-o permanentă evoluție. După decenii de încurajare ale politicilor de discriminare pozitivă, Statele Unite observă că rezultatele n-au fost pe măsura așteptărilor: comunitățile minoritare defavorizate (negrii, latino-americanii) așa au și rămas în pofida fondurilor investite și a principiilor deturnate.

Citind punctele de vedere exprimate în acest număr al revistei, în care doar ne-am străduit să asigurăm celor interesați un loc în care să-și exprime certitudinile dar și îndoielile, se observă cu ușurință insuficiența și confuzia vocabularului științific, ambiguitatea reglementărilor de unde și caracterul contradictoriu al principiilor enunțate. Deputații „altor minorități în afară de cea maghiară" sînt în Parlamentul României beneficiind de un drept colectiv dar discursul lor începe prin negarea necesității lui și se adaugă repede că ar mai fi nevoie de un sediu, de profesori din Turcia etc. Cei care neagă cu înverșunare chiar și necesitatea discuției despre drepturile colective folosesc cu ușurință pluralul cînd incriminează o minoritate. Canalizarea discuției în sfera raporturilor cu minoritățile naționale dă acestei tematici o coloratură emoțională care tulbură luciditatea analizei. Analiză care ar trebui probabil să se concentreze într-o măsură mai mare asupra felului în care democrația, legitimată ca „domnie a majorității" poate asigura într-adevăr fiecărui individ deplinătatea drepturilor lui. **(M.B.)**

Despre drepturi colective la români

(...) Pentru români, atît în discursurile oficiale cît și în mentalitatea omului obișnuit, individul nu contează. Contează, în schimb, "poporul" (eventual, cu literă mare), entitate abstractă, imposibil de abordat, și "drepturile" poporului român "pe aceste meleaguri". Or, acestea sînt drepturi colective. Am dreptul meu aici numai pentru că aparțin poporului român; nu însemn ceva decît în măsura în care sînt român. Raportarea noastră la politic nu se face cu nici un chip de pe poziția individului, ci numai de pe cea a grupului. Nu reușim, în mod sincer, să înțelegem de ce unii se simt sufocați de mediocritatea expansivă. Dar, dacă nu vrem să ni se ceară drepturi colective, ar trebui să nu le folosim nici noi.

Nu sînt un partizan al promovării drepturilor colective. Consider că acordarea unor asemenea drepturi, spre exemplu, minorității maghiare, ar putea fi, în anumite condiții, un pas către dezmembrarea țării. (Deși nu cred că maghiarii de bun simț vor cu adevărat România de peste Carpați; o minoritate românească de șapte-opt milioane de oameni l-ar putea alege pe Gheorghe Funar președintele Ungariei). Dar nu acesta este motivul principal pentru care nu agreez ideea drepturilor colective. Motivul real este că, după părerea mea, drepturile colective se contrapun celor individuale, le sufocă și le anulează pe acestea din urmă. Ceea ce își asigură facțiunea majoritară din "The Federalist Papers", nesupusă acelor "checks and balances", ceea ce își adjudecă massa românească, cu o cultură politică nedemocratică, este un drept de exercitare în comun a proprietății asupra statului, a țării (o victorie "post mortem" a comunismului – proprietatea comună este viabilă), în virtutea superiorității numerice. Iar folosirea drepturilor colective de către maghiari, deși considerată act defensiv de către ei, este în realitate nedemocratică în aceeași măsură ca și în cazul românilor; iar ceea ce dezvăluie este, cu părere de rău, o cultură politică de aceeași natură cu cea a majorității.

De ce nu sînt de acord cu drepturile colective? Pentru că au intrinsec o înclinație ofensivă. Iar mie mi se pare că drepturile omului, esențial individuale, sînt prin natura lor defensive. Cu alte cuvinte, drepturile colective nu pot fi încadrate în ceea ce este îndeobște numit drepturi ale omului. Raportul dintre acestea și cele colective este, dacă se poate spune așa, o reproducere a celui dintre libertatea negativă și cea pozitivă.

După ce o istorie întreagă individul a trebuit să tot cedeze colectivității, drepturile omului au ajuns să delimiteze și să apere o zonă de exclusivitate, o zonă în care ceea ce ține de colectiv (grupul, societatea) nu are voie să intervină prin mijloacele violenței instituționalizate. Moral, colectivitatea este liberă să condamne. Din punctul de vedere al legii pozitive, însă, individul este în drept să-și guverneze perimetrul de respirație nesufocată specificat legal în conformitate cu drepturile omului. (...)

Adrian BRATU

Aduse cu poșta

Comerț cu sclavi?!

"Din start" – ca să zic așa – recunosc că nu mă pricep defel la sport; nu urmăresc emisiuni ori publicații de specialitate, n-am echipe ori campioni favoriți; cred însă că, în cazul dat, această neimplicare nu reprezintă un handicap – poate chiar dimpotrivă – scutindu-mă de suspiciunea de parti-pris.

E vorba despre disputa iscată în jurul hotărîrii de a acorda (sau nu) unor sportivi români (o atletă, o handbalistă și un pugilist) stabiliți (de curînd) în străinătate (în Germania) șansa de a participa la viitoarea Olimpiadă sub culorile țării lor "de adopție". Controversa a început relativ calm, unii responsabili, la diverse niveluri de autoritate, apelînd la regulamente pentru a se pronunța împotrivă; cu toții au admis însă că decizia e de competența Comitetului Olimpic Român. Iar acesta a dat aprobarea. Firesc ar fi fost ca episodul să se încheie aici. Dar, nu!

Ce-a urmat nu mai are de-a face cu sportul, ci cu omenescul (sau neomenescul) relațiilor din societate. Protestele s-au umflat, au dat în clocot: cum? să dăm drumul în lume acestor păsări călătoare, să zboare încotro văd cu ochii, așa, pe gratis, cînd ele sînt proprietatea noastră, ne aparțin, fiindcă le-am hrănit, și vrem să ne împodobim cu penajul lor multicolor? Trădare! Comitetul Olimpic, nevoit să dea comunicate justificative, a oscilat între curajul de a proclama categoric primordialitatea *spiritului olimpic* – spiritul libertății! – și eschiva obținerii, prin tratative, a unor avantaje (morale, dar și materiale) "pe termen lung" – eschivă tinzînd să îmblînzească adversitatea. Inutil! Federațiile, ministrul de resort însuși, media (în frunte cu TVR – cum putea TVR să scape un prilej de a se situa pe cea mai detestabilă poziție?) își radicalizează pe zi ce trece discursul.

Discurs, de altfel, nu pe de-a-ntregul inedit; doar că împinge la extrem, la *insuportabil*, convenția tacită potrivit căreia sportivii sînt o marfă ce se vinde și se cumpără ca oricare alta. Iar înverșunarea "patriotică" a dlui ministru Mironov e mai rea decît pretenția cinică pe care încearcă s-o mascheze (= sîntem păgubiți de un capital!), fiindcă induce în public acea oribilă mentalitate ceaușistă de care, speram, ne debarasasem: că *insul*, cu *dreptul* lui la opțiune, cu *libertatea* lui de a greși, cu orgoliul lui copilăresc și cu aspirația lui vitală spre glorie și (de ce nu?) spre recompensă, *nu contează*. *Noi* (noi, România?!) avem puterea, avem "prerogativa" de a-i reteza această speranță. Ne-a decepționat, îl pedepsim. Să stea acasă, în '96. Să se uite la televizor. Să bage bine la cap că nu e pasăre, ci firicel de nisip. Și dacă pierde "clipa" vieții lui – clipele vieții sportive sînt numărate nemilos – cu atît mai bine. Să-i fie învățătură de minte, lui și altora ce-or mai face ca el.

Poate că sînt oameni cărora acest tip de "intransigență" le dă o răutăcioasă satisfacție, frumos coafată în principiu moral. Mie, uneia, îmi dă fiori.

E acesta climatul unei țări de oameni liberi?

Vor zice unii: pe ăștia te-ai găsit să-i aperi, pe răsfățații soartei, care nu se dau jos din Mercedes-uri decît ca să se suie în avioane, care se scaldă în dolari și-și îngăduie o mie de capricii?

Din păcate, există și sclavi de lux, "resursă" deloc neglijabilă oricînd și oriunde trebuie păstrată cu orice preț "pacea socială" ("...et circenses"). Și există și un revers al medaliei: tratați ca sclavii, e posibil ca unii să se simtă – și să se comporte ca – mercenari.

La urma urmei, mă-ntreb și eu, cu mintea mea proastă de femeie: dacă vedetele altor profesii ar fi în stare să aducă tot atîția bani pe cît aduc sportivii, s-ar pune oare același "monopol național" și pe talentul unor actori, violoniști, pictori, matematicieni, electroniști, medici, scriitori, balerini...? Ne-am putea trezi, să zicem, cu un Lucian Pintilie "interzis" de la participarea la Cannes, cu un film făcut în Honolulu?

Oare domnii Mironov și discipolii vor inventa un "1984" "de piață", într-un "stat de drept"?

Ileana POPOVICI

Din Parlament

Ceva tot ar mai fi

– De vorbă cu deputații altor minorități decît cea maghiară –

Slavomir Gvosdenovici (deputat din partea Uniunii Sîrbilor)

"Consider că actuala lege a administrației locale rezolvă în mare parte problema drepturilor colective. Sigur că există și obligații colective și trebuie să ținem cont și de unele și de altele. La Consiliul pentru minorități noi rezolvăm mulțumitor toate aceste probleme ivite pe plan local și consider că a fi un membru bun al minorității nu exclude loialitatea față de statul român. Minoritatea sîrbă nu a ridicat niciodată problema autonomiei pe criteriu etnic. Noi avem autonomie culturală. Ceva totuși ar fi. Acum cînd se pune problema retrocedării bunurilor aparținînd comunităților, minoritatea sîrbă are de reclamat faptul că ni s-a luat cu japca ceva și noi nu am obținut de la nici un for satisfacție și mai avem să mergem la președintele țării, și apoi la Strasbourg. Nouă ni s-a luat clădirea unei Fundații, care e de mărimea Operei Naționale din Timișoara, chiar în continuarea acesteia, în centrul orașului. Cei care ne-au luat-o sînt un român și un arab: Iskandarani și Muja Marcelini. Am umblat prin tribunale foarte multă vreme. Clădirea a fost cumpărată pe un miliard și jumătate, deși nu avea nimeni dreptul să tranzacționeze bunul comunității noastre, ca să aflăm că "noul proprietar", în chiar săptămîna cînd a cumpărat-o, a și depus-o garanție la Bancă și a luat 40 de miliarde! Cum e posibil asta într-un stat de drept?! Muja Marcelini a făcut toate astea. Degeaba tot laudă dl Iliescu minoritatea sîrbă dacă nu ne ajută cu nimic în problema noastră. Eu nu știu cum să mai potolesc comunitatea noastră".

Tashin Gemil (minoritatea turco-tătară, deputat)

"Noi nu sîntem adepții teoriei drepturilor colective. Drepturile individuale, circumscrise drepturilor generale ale omului cred că sînt suficiente. Comunitatea noastră, însă, are probleme, cum e asta de care voi vorbi azi la conferința de presă, despre crearea unor tensiuni etnice în Dobrogea, din cauza fostului decan al Facultății de Litere și Teatrologie de la Universitatea Ovidiu din Constanța, dl Marin Mincu, care îl acuză pe contracandidatul său la postul de decan, profesorul de naționalitate turcă, Ibram Nuredin, că ar propovădui islamismul în Universitate, că e musulman etc. Pe de altă parte, mai ales în zonă, se desfășoară o campanie de presă care încearcă să ne prezinte pe noi, minoritatea turco-tătară, ca promotori ai islamismului fundamentalist în România, că încurajăm terorismul fundamentalist. Noi, la Medgidia, avem un seminar musulman și nu avem suficienți profesori, fapt pentru care am invitat niște tineri profesori din Turcia ca să ne ajute o vreme și, una-două, am fost acuzați că acești profesori sînt un fel de misionari ai islamismului fundamentalist. Dar nimeni nu se sesizează de numeroșii misionari și evangheliști care vin din Occident și conferențiază prin toată țara. Astfel s-au creat niște nedorite tensiuni interetnice în Dobrogea."

Johan Peter Babias (Uniunea polonezilor, deputat)

"Chestiunea cu drepturile colective nu ne interesează, noi sîntem o comunitate, o minoritate mică, care e mulțumită cu legea actuală, ba chiar legea ne oferă prea mult, adică nu avem noi posibilități să profităm de cît ne oferă legea română. Dar avem o problemă cu o casă de cultură din județul Suceava, la Solca, care nu ni se restituie. Între timp, s-au făcut acolo diverse amenajări, ignorîndu-se cererile noastre. A fost introdus un ansamblu "Ciprian Porumbescu", noi nu avem nimic împotrivă, dar vrem bunul nostru, pentru care nici o autoritate, nici locală, nici centrală, nu ne despăgubește, nu ne ascultă cererile. Toți ne promit, dar nimeni nu face nimic".

Feric Emeric (Uniunea cehilor și slovacilor, deputat)

"Vă spun doar în nume personal că minoritatea noastră nici nu vrea să audă de drepturi colective, noi sîntem o comunitate mică, asta privește poate pe unguri și țigani. Problema e răsdiscutată în toată Europa, și în Franța, și în Belgia și chiar între landurile germane sînt probleme de drepturi ale minorităților, dar asta diferă peste tot, iar la noi legea a rezolvat bine problema."

A consemnat
Petru IONESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Consum și consumatori**
- **Birotică și birocrație**
- **Munca la români**
- **Puterea societății civile**
- **Campanie, lideri, programe**

Pentru toţi cititorii noştri: Christos a înviat!

Impresii dintr-o mesagerie*

În mod surprinzător, simţul comun suportă mai uşor un discurs despre Dumnezeu, decît unul despre îngeri. Extrema depărtare a instanţei supreme îi conferă o anumită plauzibilitate metafizică, în vreme ce "vecinătatea" îngerilor e stingheritoare. E greu de acceptat combinaţia de nevăzut şi apropiere pe care prezenţa lor o presupune. În plus, odată cu Renaşterea, lumea îngerească a căpătat prea multe tonuri de roz, de graţie factice, de purism moralizator. Oamenii "serioşi" şi mentalitatea modernă ar avea motive să trateze un asemenea univers cu suspiciune. E cu atît mai curios să constatăm că, în ultimul timp, ierarhiile cereşti plutesc – ca să zicem aşa – în aer, invadînd piaţa de carte cu texte pentru toate gusturile: de la "mărturii" mai mult sau mai puţin senzaţionale (tip Sophy Burnham şi Joan Wester Anderson), la lucrări erudite (Bernard Teyssèdre), filme (Wim Wenders), dicţionare şi discuri. Uneori, îngerii sînt folosiţi ca metafore utile pentru cercetări care nu au legătură directă cu domeniul lor (vezi, între altele, cartea lui Robert Alter despre tradiţie şi modernitate la Kafka, Benjamin şi Scholem, intitulată *Necessary Angels*). La prima vedere, eseul lui Michel Serres face parte din această ultimă categorie. El se foloseşte de recuzita angelologiei pentru a vorbi despre lumea contemporană, cu miracolele şi infernul ei, cu amestecul de comunicare şi singurătate care o caracterizează. La sfîrşitul lecturii e însă inevitabil să recunoşti că, de vreme ce teologia îngerilor livrează un vocabular şi o tematică atît de potrivite pentru descrierea lumii de azi, înseamnă că se poate vorbi de *actualitatea* îngerilor, de relevanţa lor pentru problematica sfîrşitului de secol 20.

"Înger", se ştie, vine de la un cuvînt grecesc care înseamnă mesager, vestitor, trimis. Pentru Michel Serres, etimologia aceasta pare să fie mecanismul declanşator al unei explozii asociative de proporţii cosmice. Totul în lume, şi mai ales în lumea acestui sfîrşit de mileniu, este mesaj, comunicare, informaţie. Totul e plin de îngeri. Trăim într-o uriaşă mesagerie (p. 59), într-o amplă reţea de semne care aleargă în toate direcţiile, se întîlnesc frugal şi se redistribuie de la un emiţător la altul, printr-o lungă serie de intermediari. Îngerul e, prin excelenţă, *mijlocitorul,* cel care cuplează, în fiinţa sa, universuri distincte, polare uneori: văzutul cu nevăzutul, omul cu Dumnezeu, individualul cu comunitarul. Fie că e mesajul însuşi, "întrupare a limbajului", fie că e însoţitorul şi călăuza mesagerului, îngerul este un simbol al *intervalului,* al *relaţiei* dintre lucruri, fiinţe şi lumi. Realul în care ne mişcăm se defineşte prin hipertrofia medierii, prin preeminenţa "serviciilor" (Michel Serres vorbeşte, la un moment dat, de o "metafizică a serviciilor" – cf. p. 147) asupra valorilor substanţiale. Criticul ajunge mai important decît autorul, muzicianul interpret mai important decît compozitorul, negustorul de legume mai important decît ţăranul producător şi publicitatea mai importantă decît marfa (p. 104). În tot şi în toate e plin de îngeri buni şi îngeri căzuţi, de splendoarea comunicării şi de mizeriile ei. Energia hermeneutică a lui Michel Serres aduce laolaltă, printr-un subtil exerciţiu analogic, personaje şi obiecte dintre cele mai diverse. Iată, de-a valma, chipuri imanente ale îngerului: poştaşul, crainicul, comis-voiajorul, ambasadorul, delegatul, deputatul (reprezentantul), mandatarul, călăuza (însoţitorul), vameşul (pragul, hotarul între două lumi), muza (inspiratorul, "vocea de dincolo"), traducătorul, comentatorul, vulgarizatorul. În zona tribulaţiilor îngereşti se plasează şi cosmonauţii aflaţi în imponderabilitate, paraşutiştii, plonjorii, patinatorii, săritorii în înălţime. Michel Serres trece cu uşurinţă de la metafora legitimă la asocierea pur formală: de la oştirile îngereşti se ajunge, oarecum abrupt, la căştile albastre; la fel, de la scara lui Iacov la scările rulante. Seria întruchipărilor benefice ale mesagerului celest e dublată de seria contrafacerilor lui demonice. Deviat, transmiţătorul de informaţie devine manipulator al ei, interceptor discret, colportor de zvonuri, informator. Intermediarul devine codoş, proxenet, trişor. Comentatorul devine falsificator al sensului, delegatul devine impostor, traducătorul – trădător. Aceasta este galeria îngerilor căzuţi. Mesagerul "cade", cînd nu ştie să dispară îndărătul mesajului său, cînd are orgoliul propriei sale prezenţe.

© A. Ionescu

Discursul lui Michel Serres se extinde dincolo de natura umană, către cea fizică. Angelicul e marca tuturor volatilităţilor, fluidităţilor, a tuturor stărilor subtile: vînturile, suflul şi răsuflarea, curenţii oceanici, rîurile, mareele, razele, undele, erupţiile vulcanice, fenomenele luminoase. La fel, în mediul urban, el reuneşte, sub aceeaşi simbolică, toate locurile de pasaj: gara, aeroportul, strada, şoseaua, culoarul, vitraliul (ca loc de pasaj al luminii). Să adăugăm la toate acestea universul semnalelor, al ordinatoarelor, sau, în infinitul mic, al reţelelor de neuroni. Un capitol dintre cele mai reuşite e dedicat prepoziţiilor şi cuvintelor de legătură în genere, care fac posibilă fraza, modelînd raportul dintre substantive şi verbe. Prepoziţiile zboară, ca îngerii, între volumele lucrurilor şi ale cuvintelor "mari" (p. 140). Invers, îngerii sînt prepoziţiile lui Dumnezeu, stilul discursului divin (p. 146).

Calitatea dominantă a cărţii lui Michel Serres este ingeniozitatea: începînd de la construcţie (materia discutată se organizează de-a lungul momentelor-cheie ale unei zile: zori, dimineaţă, amiază etc.) şi terminînd cu suflul vizionar al ansamblului, *bine* slujit de numeroase formulări fericite. În plus, cartea e frumoasă în sine, plină de ilustraţii bine alese şi inspirat comentate. Din păcate, ingeniozitatea nu reuşeşte să evite unele alunecări spre artificiu şi afectare. Multe pasaje suferă de verbiaj şi de un sentimentalism minor. Din cînd în cînd, întîlneşti surprinzătoare locuri comune ("Quelle régression dans le progrés!"), sau jocuri de cuvinte facile (Lilliputiens/lilyputti, on monte/on montre etc.). Forma dialogului, aleasă ca metodă de expunere, nu găseşte întotdeauna tonul firescului, al autenticităţii. Abuzul de calofilie îngreunează lectura: textul e mai curînd "dulce" decît "sărat" şi, pe alocuri, provoacă o senzaţie de saţietate. Angelologia cade în *angelism.* (Simţi nevoia să preiei – adresînd-o autorului – una din replicile personajelor sale: "Parle donc clairement, sans images!"). Oricum, lucrarea păcătuieşte, în întregul ei, prin *pan-angelism,* făcînd din îngeri – cum de altfel autorul o recunoaşte – un soi de "passe-partout" (p. 293) prea la îndemînă, un "operator universal" (p. 30), a cărui ubicuitate îi periclitează identitatea. Dacă îngerii sînt totul, nu se mai înţelege bine *ce* sînt ei de fapt. Cine vrea să se apropie cu adevărat de teologia îngerilor va parcurge, de aceea, cartea lui Serres cu un sentiment de frustrare. Dar o va parcurge cu folos, ca pe o sursă de reverie fertilă şi ca pe o dovadă că îngerii nu sînt obiecte de muzeu sau personaje de *fairy-tale*, ci energii active ale lumii, parteneri providenţiali ai destinelor noastre pămînteşti.

Andrei PLEŞU

---

* Note de lectură la Michel Serres, *La Légende des Anges*, Paris, Flammarion, 1993.

Favorizarea „defavorizaţilor"

Numai printr-o întîmplare, probabil, cele dintîi "magazine populare" au fost deschise în Bucureşti în ultima săptămînă din lungul post al Paştelui ortodox. Săracii din Capitală, fiindcă lor le sînt destinate "magazinele populare", ar fi urmat să-şi poată cumpăra din ele, la preţuri mai mici cu 15-20 la sută decît cele de pe piaţă, şase "produse": carne de porc şi de pasăre, ouă, zahăr, orez şi pîine. Lapte nu, fiindcă posibilitatea de a se asigura o aprovizionare pe măsura cererii estimate nu era sigură. Iar iniţiatorii, părinţii acestei acţiuni sociale, nu voiau să riste un eşec. Fiindcă ei nu sînt nici filantropi, nici comercianţi: "magazinele populare" au fost create din iniţiativa PDSR, principalul partid de guvernămînt. Generozitatea PDSR este vrînd-nevrînd una politică, iar cum între acest partid şi administraţie deosebirea este tot mai greu de făcut, Statul însuşi era inevitabil angajat în succesul "magazinelor populare". Dar, cel puţin pînă acum, primele "magazine populare" sînt mai degrabă ocolite. Săracii, clienţii lor potenţiali, nu s-au înghesuit nici măcar în ziua inaugurării să le treacă pragul. Este însă drept să nici nu prea ar fi putut. Populare, pentru săraci, aceste magazine sînt de fapt unele cu circuit închis. Deocamdată, accesul este permis doar pensionarilor cu mai puţin de o sută de mii de lei pe lună, talonul de pensie ţinînd loc de certificat de sărac şi totdeodată de legitimaţie de intrare. Cîndva, în viitor, se spune că în luna mai, ceilalţi săraci, săracii care nu sînt pensionari, vor primi acasă nişte cupoane, un fel de cartele sau de tichete, pe baza cărora îşi vor putea face cumpărături ieftine în magazinele PDSR.

Românii ştiu însă bine cît de greoi funcţionează mecanismele birocratice. Să existe oare în Bucureşti o evidenţă a săracilor atît de precisă, încît în doar cîteva săptămîni lor să le fie trimise prin poştă legitimaţiile de amărît?! Chiar şi în ţări cu un sistem administrativ suplu şi bine informatizat o asemenea acţiune este una de lungă durată, dificilă şi, ca eficienţă, foarte nesigură. Între altele, şi pentru că săracii, "defavorizaţii" – cum li se spune acum şi la Bucureşti – nu sînt niciunde perfect inventariaţi. Săraci, ei sînt şi excluşi, ignoraţi, uitaţi pînă şi de registraturile celor mai banale instituţii.

Dar nu din grijă pentru săraci s-au inventat aceste magazine, deocamdată numai cîteva în Bucureşti. După statistici oficiale, ar exista în România circa un milion şi jumătate de pensionari care au mai puţin de o sută de mii de lei pe lună. Adică aproximativ jumătate din numărul total al pensionarilor "de stat" din România. Fiindcă mai sînt şi pensionarii de la sate, foştii "ceapişti", media pe ţară a pensiei acestora fiind de... 19 mii de lei pe lună. Tot după date oficiale. Dacă plafonul de o sută de mii de lei, stabilit de PDSR ca dînd dreptul de a beneficia de "magazinele populare", ar fi aplicat şi şomerilor şi celor care au salarii mici şi familii numeroase, atunci probabil că aproape toate magazinele alimentare din România ar trebui să devină "populare".

A fost însă preferată o formulă folosită pe vremea vechiului regim, formula magazinelor "cu circuit închis". Pe atunci, la aceste magazine, fără firmă şi care nu figurau în cărţile de telefon, nu aveau acces decît "anumite categorii". Cei care făceau parte din "aparat" – activişti, ofiţeri de miliţie şi de securitate, directori, înalţii funcţionari din ministere şi din diferitele instituţii locale, bineînţeles şi rudele lor sau chiar amicii. Acum, cei care se află în poziţii sociale înalte nu mai au nevoie de magazine cu circuit închis. Nu pentru că ar fi dispărut privilegiile, ci fiindcă ele au fost instituţionalizate. Grija parlamentarilor pentru ei înşişi a luat, cum se ştie, forme aproape înduioşătoare. Este drept că noii potentaţi nu se ocupă de propria bunăstare doar în România. Un membru al guvernului rus, de exemplu, a făcut de curînd observaţia că nu mai trebuie ca Mercedes-urile să fie schimbate în fiecare lună. De ce să se mire cineva, atunci, că şi în România, ţară mai mică, s-au schimbat atît de repede şi atît de în bine, automobilele oficialităţilor?!

În fond, şi săracii au dreptul la privilegii – privilegiul magazinelor "cu circuit închis", iată, este acum al lor. Premeditată sau nu, deschiderea acestor magazine pentru săraci chiar în Săptămîna Patimilor devine o insolenţă.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Să luăm aminte la legende

Are şi dreptul micile lui legende. Una dintre acestea ne povesteşte despre felul în care dreptul a devenit un adevărat "bun public", aşa cum îl cunoaştem noi astăzi.

Cu patru secole înainte de Christos, dreptul era unul dintre cele mai bine păzite secrete la Roma. Astfel, doar sacerdoţii cunoşteau cele două elemente care erau, atunci, esenţiale în judecarea unei cauze: *fastele*, adică zilele în care puteau fi afirmate anumite drepturi şi *formulele*, adică felul în care trebuia solicitat un anumit drept. De exemplu, pentru a obţine o sumă de bani pe care debitorul nu mai vroia să o restituie, trebuia ca solicitarea să fie făcută judecătorului numai în anumite zile, iar plîngerea trebuia formulată într-un anume fel, conform unei formule aproape magice. Dacă ziua în care se făcea plîngerea era una nefastă (*nec fas*) ori dacă formula prin care se cerea datoria era greşită, reclamantul pierdea procesul. La un moment dat, către anul 360 î.Ch., un scrib al jurisconsultului Appius Claudius Caecus a dat publicităţii atît calendarul dreptului, cît şi formulele acţiunilor. Scribul se numea Cnaeus Flavius, era fiul unui libert şi a declanşat, probabil fără să ştie, una dintre cele mai însemnate schimbări din istoria dreptului.

Există trei variante despre felul în care Cnaeus Flavius a făcut acest lucru. Pomponius ne oferă o variantă demnă de un *policier* în care scribul a sustras, pur şi simplu, manuscrisul secret din biblioteca jurisconsultului şi l-a afişat, provocînd un imens scandal. Plinius transformă povestea într-o poveste de spionaj: Cnaeus a observat cu perspicacitate şi a notat toate răspunsurile pe care Caecus le dădea de la caz la caz şi, astfel, a reuşit să reconstituie fastele şi formulele. În fine, Titus Livius vede în gestul lui Cnaeus o manevră politică şi ne asigură că scribul, devenit *edil curul*, în urma unor lungi negocieri politice, a afişat în for atît calendarul dreptului, cît şi formulele acţiunilor.

De acum încolo dreptul nu mai era ceva pe care nu ai voie să-l cunoşti; apăruse dreptul pe care nu ai voie să nu-l cunoşti. Coborît dinspre zei, dreptul se umanizează, una din liniile de forţă ale evoluţiei sale fiind preocuparea de a ocroti pe cei slabi.

Mă întreb dacă cei care fac astăzi legi cunosc această legendă şi au meditat asupra ei. Pentru că cel puţin o învăţătură importantă pentru orice legislator actual se poate desprinde de aici: ca să faci drept în sensul cel mai direct, adică să produci legi, trebuie să ai curaj (varianta Pomponius). Căci numai curajoşii apără pe cei slabi. Apoi trebuie să fii inteligent (varianta Plinius). Căci numai inteligenţii pot să concretizeze inventivitatea într-o manieră eficientă. Şi, în al treilea rînd, trebuie să fii înţelept (varianta Titus Livius). Căci numai înţelepţii ştiu taina acelei alchimii prin care actul se conformează istoriei, provocînd acea istorie care să valideze actul. Statul de drept este un edificiu social ce se cere a fi gîndit curajos, proiectat inteligent şi construit înţelept. Marile "rateuri" ale aproape fostei echipe de legiuitori (Proiectul noului Cod Penal, Legea secretului de stat, Legea caselor naţionalizate etc.) ne fac să ne dorim nu doar cunoscători ai dreptului, ci şi cunoscători ai legendelor dreptului. (S.V.)

TV (totul de vînzare)

Un act descalificant

Sîmbătă seară, cu cîteva ore înainte de Înviere, telespectatorii bucureşteni au avut parte de un spectacol de televiziune prea frumos pentru a nu fi povestit. Un spectacol rar. Pe canalul *Amerom*, senatorul PRM Corneliu Vadim Tudor a contraatacat, cu numai cîteva zile înainte de luarea unei decizii în privinţa ridicării - sau nu - a imunităţii sale parlamentare pentru a putea fi deferit justiţiei. În ce a constat contraatacul? În prezentarea şi comentarea pe larg a înregistrării video *in extenso* a botezului de acum doi ani, de la Palatul Parlamentului, al unei odrasle a lui Fane Spoitoru, eveniment monden deja celebru, de care generaţiile viitoare nu vor putea să nu ia act ca de o faptă de seamă a zilelor noastre. A fost însă chiar un contraatac? Da şi nu. Căci, dincolo de pitorescul scandalos al aruncării, la propriu, cu bani (dar n-am mai văzut aşa ceva şi în studiourile ProTV-ului?), atacul lui CVT nu probează nimic, sau, altfel spus, nu este în chestiune. Este o acuză colaterală, adăugată, nicidecum un act de apărare. "Argumentaţia" hiperpatriotului a fost, ca întotdeauna, una incoerent, dacă nu chiar sofistic-emoţională, o ilustrare a celui mai pur populism. Ce a vrut el să "demonstreze"? Că există, în România, máfie (în pronunţia sa: mafíe), conjugare de interese politico-financiare şi, mai ales, mezalianţă, conjuraţie româno-ţigănească! Că aşa este e evident, se vede cu ochiul liber. Dar nu-mi dau seama cum ar putea funcţiona această acuză ca element de apărare juridică. Se explică, astfel, o dată în plus, de ce "justiţiarul" (cum se autocalifică) de la revista "România Mare" preferă să rămînă în afara terenului propriu-zis al justiţiei: pentru că acolo ar trebui să răspundă de faptele sale, nu să se ocupe de faptele altora. E vorba de două lucruri perfect distincte, pe care CVT ţine cu tot dinadinsul să le amestece: e singura lui stratagemă. Aceea de a poza în postura de patriot supus unor cabale, dacă nu chiar unui martiraj de către cei care împilează ţara. Că ţara e împilată e un adevăr. Că CVT a abuzat de poziţia publică pe care o are e alt adevăr. Cele două adevăruri nu stau, aşa cum ar vrea să sugereze CVT, de o parte şi de cealalta a baricadei, a dreptăţii, ci de aceeaşi: şi cei acuzaţi de CVT, dar şi CVT însuşi vor trebui să facă obiectul unor cercetări judiciare. CVT nu are calificarea morală - şi, avînd în vedere ajutorul substanţial acordat pînă de curînd actualei puteri, nici pe cea politică - să acuze. Sau, mai precis, o are, dar fără a o lega de propria-i persoană, nu cu intenţia de a-şi intimida acuzatorii, instrumentalizînd adevărul în chip egoist, îngust, la nevoie. Dacă are ceva de acuzat, ar trebui să o facă în mod democratic, constituţional: sesizînd Parchetul General. Presa nu poate ţine loc de justiţie.

Spectacolul a fost, aşadar, halucinant: o ceartă, o răfuială în care, în loc de săbii ninja, cum a devenit obiceiul locului, s-au folosit (probabil) adevăruri. Halucinant, incredibil, caragialesc este faptul că inşi egal traductibili în faţa legii recurg la adevăruri instrumentalizîndu-le retoric numai atunci cînd le sînt atinse propriile persoane. Spectacol jalnic, măsură a lipsei de măsură a mizeriei morale generalizate din societatea noastră. Trebuie să te fi mînjit ca să poţi denunţa murdăria. Cei curaţi nu au ce căuta la bară, vocea lor nu e în chestie, căci nu au cîntat în corul "cooperativei" (împrumut termenul, foarte sugestiv, din afacerile legate de fotbal) politice.

Ciudat şi nedemn este, pînă una alta, rolul pe care a acceptat să-l joace, sîmbăta trecută, un post de televiziune despre care nu se poate spune, hotărît, nici că există, nici că nu există: Amerom. Căci, o dată în plus, nu trebuie uitat: presa nu are a se substitui justiţiei, mai ales atunci cînd e folosită nu în scopuri de anchetare publicistică, ci pentru cunoscutul impact emoţional pe care îl are imaginea de televiziune. Cum să nu te revolţi cînd vezi luxul de prost gust? Dar cum să nu te revolţi şi mai tare cînd cel care-l denunţă este tocmai cel mai puţin demn să o facă? Nu este indiferent pe unde iese la lumină adevărul. Căci aceea nu e lumină. Duplicitatea, dacă nu chiar complicitatea presei, aflată în permanentă nevoie de spectacol cu orice preţ, deci de audienţă, care are un preţ, este un fenomen aproape generalizat. Dar tot ce se poate spune mai eufemistic despre CVT este că reprezintă *un personaj nefrecventabil cu nici un preţ*. A încerca să ieşi din anonimat profitind de o răfuiala politică este, pentru un organ de presă, un act care descalifică. Atenţie, deci!

Bogdan GHIU

Economie

Producătorul – rege şi consumatorul – slugă

Ne confruntăm, în această primăvară, cu un paradox greu de înţeles şi de acceptat. Ministerul Finanţelor, încă înainte de topirea zăpezilor, atrăsese atenţia asupra necesităţii unor acţiuni în vederea acomodării populaţiei cu ideea creşterii preţurilor. Pentru că, obiectiv, se impunea scumpirea energiei şi scumpirea carburanţilor . După care, tot obiectiv, ar fi urmat o creştere generalizată a preţurilor. Ideea nu i-a sunat prea bine principalului partid de guvernămînt. Aşa că au fost declanşate, în locul acţiunilor de acomodare a populaţiei cu o realitate inflaţionistă, măsuri de amînare a scumpirilor de primăvară.

Unde s-a apăsat pe manetă? Cumva în societăţile de producţie, cele mai multe aflate încă în mîinile statului? Nicidecum. Pentru că drumurile ar fi cam greu de urcat. Ele sînt: PRODUCTIVITATEA, EFICIENŢA, COMPETITIVITATEA. Aşadar, costuri mai mici, risipă mai puţină, cifre de afaceri mai mari, profit mai mult. Şi, mai cu seamă, management performant. Aşa că a fost ales un alt teren de acţiune: ECONOMIA MONETARĂ. Pe acest teren se întretaie fluxurile de bani. Intrările şi ieşirile de monedă naţională şi de valută.

Numai că aceste fluxuri îşi au izvoarele în ECONOMIA REALĂ. Acolo unde se interferează alte trei mari fluxuri: CONSUMUL, PRODUCŢIA şi INVESTIŢIILE. Toate trei legate între ele.

Factorul de prim ordin este CONSUMUL. De aici încep necazurile noastre: de la faptul că acest adevăr este greu acceptat. Vechile cărţi de economie, unele încă în vigoare, ne-au inoculat ideea că locul principal este destinat PRODUCŢIEI. Se judeca aşa: dacă o societate nu produce, nu poate să consume.

Dar dacă o societatea nu consumă, ce sens mai are să producă? Producţia există pentru că există consumul. Societatea nu cîştigă nimic dacă produse, ce valorează (scriptic) mii de miliarde de lei, pentru a căror realizare s-au cheltuit resurse materiale şi financiare, s-a consumat capital, s-a consumat muncă, zac în magazii. Sau în curţile întreprinderilor, acolo unde în magazii nu mai este loc. Dimpotrivă, s-au înregistrat pierderi. Pentru că se produce (încă) de dragul producţiei. Cînd normal ar fi să se producă pentru consum.

A produce înseamnă a combina şi a recombina resurse, scopul fiind consumul. Producţia nu-i altceva decît un instrument. Un "mijloc" prin care societatea răspunde nevoilor sale de consum. De altfel, în societăţile avansate, CONSUMATORUL E REGE. Numai în societăţile subdezvoltate rege e producătorul, decizia fiind a lui în toate privinţele: cît produce, în ce condiţii produce, la ce preţ şi ce calitate asigură produselor lansate pe piaţă.

Sigur, procesul de producţie are o importanţă cardinală. Lucrurile se petrec, însă, ca într-o bucătărie de familie. Mai întîi e nevoie de bani, pentru a cumpăra materia primă. Şi pentru a procura utilajele care să facă munca mai uşoară. Dar intervine în joc şi materia cenuşie: priceperea, chiar arta de a găti, ajungîndu-se pînă la plăcerea de a găti. Ce s-ar întîmpla însă, dacă ar fi uitat scopul: că la o anumită oră, pentru un anumit număr de persoane, masa trebuie să fie gata? Cît priveşte mîncarea, ea trebuie să fie gustoasă, să asigure un număr de calorii, fără să pună în pericol sănătatea celor care consumă hrana.

Natura a introdus şi aici o "capcană". Ca în atîtea alte îndeletniciri umane. Ca să trăiască, omul are nevoie de hrană. Aşadar, i-a creat plăcerea de a mînca. Mai mult, l-a făcut dependent de ora mesei. Şi i-a trezit preferinţe pentru anumite feluri de mîncare. Sigur că se scapă hăţurile, se ajunge de la uz la abuz, apar problemele cu cele trei pericole albe: zahărul, făina şi sarea, la care se mai adaugă grăsimile şi condimentele. Plus problemele financiare, mai ales acum, în timpuri de inflaţie, cînd preţurile au înnebunit. Prepararea mesei costă mult, aşa că se impun reprimarea unor plăceri, eliminarea unor excese, anumite raţionalizări. Şi iată cum cerinţele medicale şi cele financiare ponderează consumul, îi conferă o anumită structură, un anumit volum, cantitatea este înlocuită prin calitate. Apoi, "plăcerea", care departe de a fi reprimată în totalitate rămîne principala capcană, impune şi ea o anumită calitate...

Iată, deci, cum CONSUMUL dictează PRODUCŢIEI, în sensul că orice producţie care nu ţine seama de cerere (nevoi de consum + rigori de consum + resurse financiare) ajunge să zacă în stocuri. La fel şi în marea producţie: consumul determină şi structura, şi cantitatea, şi calitatea producţiei. Iar consumatorul devine rege al pieţei.

Ce se întîmplă la noi? Producătorul ştie că poate să piardă în loc să înregistreze profit. Pentru că statul va găsi o soluţie şi-i va acoperi pierderea. Prin urmare, el poate să lucreze cu spatele la consumator, pentru că e mai comod aşa, nu-i trebuie nici un efort de competitivitate, îndreptîndu-şi faţa către punga statului. Ştie că, prin inflaţie, poate să-şi asigure profit din punga consumatorului, fără să se străduie să-i fie pe plac.

Şi atunci? Nu rămîne decît o soluţie: să i se dea consumatorului iluzia că se face şi pentru el ceva. Bunăoară, se amînă scumpirile programate pentru această primăvară. Prin manevre efectuate în ECONOMIA MONETARĂ. De producători nu se atinge însă nimeni. Ei sînt regii.

Adrian VASILESCU

Alegeri pentru imunităţi

Scrutinul pentru primari şi consilieri a fost programat în prima duminică a lunii iunie, dar aritmetica sondajelor ne avertizează că el s-ar putea desfăşura de-a lungul întregii veri: în localităţile în care primarul şi consilierii nu vor obţine o majoritate din primul tur, urmează să fie organizate noi alegeri pentru ocuparea acestor funcţii. Prezentarea la urne a unei jumătăţi din totalul cetăţenilor înscrişi pe listele de vot este obligatorie la orice tur de scrutin,şi fără acest procent de participare rezultatul votului nu poate fi validat. Experienţa alegerilor locale anterioare arată însă că locuitorii satelor, comunelor şi oraşelor mici sau mijlocii nu pun prea mare preţ pe acţiunea electorală în urma căreia sînt desemnate conducerile respectivelor primării. Acolo unde în intervalul ultimei legislaturi s-au ţinut alegeri pentru ocuparea unor posturi vacante, absenteismul luase proporţii îngrijorătoare: alegătorii îşi declină responsabilitatea propriei opţiuni şi refuză să sprijine fără rezerve candidaţii partidelor politice, indiferent de culoarea lor.

În România, puterea locală contează (încă) doar pentru cei care o deţin, nu şi pentru cei care au ales-o. Eşecul administraţiilor publice locale din marile oraşe ori din miile de localităţi de provincie nu se datorează neapărat unor preferinţe greşite. De cele mai multe ori, ineficienţa, furtul la drumul mare şi delăsarea funcţionarilor publici sînt garantate de şubrezenia sistemului politic, de corupţia sistemului legislativ, de lipsa de reacţie a societăţii civile. Fie că au reprezentat majoritatea parlamentară, fie că au fost aleşi pe listele partidelor din opoziţie, primarii şi-au păstrat scaunul compromiţînd adesea gruparea care i-a propus şi urmîndu-şi cu asiduitate propriile interese. Cazul cel mai flagrant este cel al primarului general al Capitalei, care ar fi putut demisiona la timp dacă i-ar fi păsat cît de cît de imaginea Convenţiei Democratice sau măcar de propria-i carieră politică. Primarii opoziţiei au invocat sistematic obstrucţiile majoritarilor şi insuficienţa bugetelor, dar s-au descurcat de minune în relaţiile cu adversarii şi în mînuirea fondurilor de la stat pentru a-şi consolida averile şi faima de afacerişti fără scrupule. Primarii puterii au beneficiat de umbrela protectoare a partidului şi de complicitatea prefecţilor: reflexele de veşnici vătafi ai foştilor secretari judeţeni, municipali ori comunali i-au apărat pe mulţi dintre ei de angoasele aleşilor care ştiu că vor trebui pînă la urmă să dea socoteală. Tertipurile prin care guvernanţii au încercat (şi uneori au reuşit) să compenseze pierderea alegerilor locale anterioare au întărit convingerea primarilor desemnaţi prin vot că pot face orice, că trebuie să rămînă cu orice preţ în fotolii, că legea e făcută pentru a fi încălcată de sus în jos iar pedepsele pentru a fi aplicate numai celor de jos. Revocările şi racolările, ameninţările şi întinderea curselor, scandalurile şi arestările de ochii lumii au marcat în ultimii patru ani relaţia guvernanţilor cu primarii din tabăra adversă. Acum, întregul aparat al admnistraţiei centrale s-a pus în mişcare pentru a aduce majoritarilor victoria ratată la alegerile locale din primăvara lui 1992. În competiţie cu PDSR se înscriu şi fostele partide aliate, care contrabalansează talgerul forţelor antiguvernamentale cu promisiuni de extremă stîngă sau de extremă dreaptă, cu dezvăluiri de senzaţie şi cu candidaturi de foşti prim-secretari adepţi ai autorităţii absolute. În campania de acum patru ani, partidul de guvernămînt intrase complexat de scindarea cu gruparea Roman. La acest început de campanie, el trebuie să contracareze efectele denunţării pactului cvadripartit şi ale duşmăniei cu foştii parteneri politici. Disputele referitoare la ridicarea imunităţii lui C.V.Tudor deschid calea marilor dueluri electorale. PDSR riscă să-şi piardă credibilitatea şi dacă senatorului de "România Mare" i se interzice să mai candideze, şi dacă i se permite să scuipe în continuare în cap întreaga clasă politică românească. Momentele în care trebuiau consolidate reputaţia instituţiilor statului şi încrederea în democraţie au fost irosite de strategii formaţiunii majoritare. Acum e tîrziu pentru lecţii de morală şi pentru judecarea senatorului complotist, aşa cum e tîrziu pentru privatizare şi eradicarea corupţiei, pentru integrarea în structurile euro-atlantice şi normalizarea relaţiilor cu vecinii, pentru curăţarea străzilor Bucureştiului şi refacerea majorităţii parlamentare. Pînă după alegeri va fi însă nu tîrziu, ci foarte tîrziu, dacă nu cumva îngrozitor de tîrziu.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Principii şi contracte

Oricît de folositoare ar fi contractele încheiate de către premierul chinez Li Peng în Franţa, vizita sa cu greu poate fi declarată istorică, aşa cum e obiceiul. De astă dată, nu doar manifestaţiile organizaţiilor neguvernamentale la care s-a alăturat şi opoziţia şi conflictele cu forţele de ordine au afectat climatul negocierilor, sărbătoreşti. Starea de jenă s-a făcut simţită şi în zona rarefiată şi atît de bine codificată a protocolului. Desigur, pînă la urmă şi preşedintele Chirac şi premierul Juppé se declară satisfăcuţi de contractele obţinute pentru industria aeronautică , de faptul că au devenit parteneri importanţi pe o piaţă cu resurse imense.

La şapte ani după sîngeroasa represiune din Piaţa Tien An Men, premierul Li Peng redevine un interlocutor valabil chiar pentru apărătorii cei mai scrupuloşi ai principiilor democratice, nevoiţi să accepte imperativele realităţii: Li Peng este conducătorul unei mari puteri, această mare putere nu poate fi neglijată nici pe plan economic, nici pe plan politic. Izolarea ei ar putea avea urmări periculoase pentru echilibrul mondial, iar recenta înfruntare din strîmtoarea care desparte China continentală de Taiwan a fost un avertisment care trebuie luat în consideraţie. Cît priveşte drepturile omului nu sînt puţini cei care observă că nici celelalte ţări din Asia cu care Occidentul face un comerţ profitabil pentru toate părţile implicate nu sînt nişte modele de comportament democratic. Cînd cumperi şi cînd vinzi e important ca marfa să fie bună şi cumpărătorul să fie corect, să plătească la timp suma convenită; în acest proces faptul că una dintre părţile contractante îşi bate nevasta sau pedepseşte cumplit delictul de opinie nu are relevanţă. Dar chiar partizanii fanatici ai negustoriei fără culoare politică sînt nevoiţi să observe că piaţa chineză, în pofida extraordinarelor ei resurse, privită mai îndeaproape, nu este chiar paradisul care se observă de la înălţimea la care zboară Airbus şi concurentul său Boeing. Conform datelor din *Le Monde* (11 aprilie a.c.) firma nord-americană Compaq (informatică) nu poate aduna datorii în valoare de circa 100 de milioane de dolari, unul dintre distribuitorii locali dîndu-i "o ţeapă" de 32 de milioane de dolari. McDonnell Douglas (construcţii de avioane) se plînge că n-a început încă derularea unor acorduri parafate în septembrie şi că s-au acumulat astfel 100 de milioane datorii faţă de furnizori. Desigur, aceste întîmplări nu sînt de natură să zguduie încrederea investitorilor în piaţa chineză, deoarece cifrele care măsoară rezerva în devize, datoria externă, raportul dintre importuri şi exporturi sînt extrem de încurajatoare. Atîta doar că această stabilitate depinde de supravieţuirea lui Deng care are 91 de ani şi n-a mai apărut în public de peste un an. Dar cît timp el trăieşte, "oficial" lupta pentru moştenire nu se declanşează şi partizanii liniei dure reprezentate de premierul Li Peng nu se înfruntă pe faţă cu adepţii reformei. Conducerea chineză n-a renunţat nici la ideologia comunistă, nici la practicile politice comuniste: represiunea internă şi expansiunea externă. Explozia contradicţiilor ivite între realitatea economiei de piaţă şi principiile sociale pe care conducerea chineză doar le enunţă este doar amînată. Cînd explică de ce nu respectă drepturile omului, premierul Li Peng se referă la tradiţie şi la faptul că problema se pune altfel cînd e vorba despre o ţară cu peste un miliard de locuitori. Ca de obicei, tradiţia se dovedeşte a fi o noţiune uşor de manipulat, ea este atît de proteică, încît oferă oricărei poziţii prezente un sprijin din trecut. Tradiţiei supunerii evocate de Li Peng i se pot uşor contrapune sîngeroasele episoade ale răscoalelor şi războaielor civile din istoria veche sau recentă a Chinei. "Lungul marş" prin care Mao a cucerit puterea n-a fost o plimbare triumfală, ci o luptă crîncenă cu milioane de combatanţi. Victimele n-au fost niciodată numărate. Desigur, despre China se ştie ce doresc conducătorii ei să se afle şi acest strict control al informaţiilor favorizează teoriile iluminaţilor despre un partid comunist "creier al naţiunii" care – iată – construieşte în mod armonios capitalismul, fără revoluţii şi procese. Şi prin contribuţia firmei Compaq (aceea care-şi aşteaptă banii de la chinezi) se poate acum şti că adevăraţii comunişti se opun reformelor şi izbutesc să fie şi eficienţi, atît în deciziile economice (recent oraşului Shengen pînă acum vitrină a reformei i s-a ridicat statutul de zonă liberă şi pozele din *Newsweek* arată vitrine destul de necăjite), cît şi în înlăturarea oponenţilor.

Renunţînd la marile principii în favoarea marilor contracte, Occidentul nu face decît să prelungească ambiguitatea unei agonii.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Osanale şi ameninţări

Pentru a-şi merita cele două zile de sărbătoare şi absenţa de pe tarabe, cotidianele naţionale au întîmpinat Învierea cu ediţii festiv-religioase. În sîmbăta Paştelui am avut deci parte de chenare roşii, de mesaje şi pastorale, de editoriale cu titluri biblice şi de multe îndemnuri creştineşti – toate pe primele pagini, acolo unde de obicei stau "bombele", înjurăturile, marile delaţiuni, "loviturile" sub centură. "Directorii de opinie" au recurs la "mărturisiri sincere " (adică la clasica laudă de sine), la "învăţămintele sfinte" (adică la comparaţii între răstignirea lui Isus şi patimile tranziţiei), la paranoiace identificări cu Mielul jertfit pentru salvarea creştinătăţii. După cum ştie întreg poporul, Ion Cristoiu s-a deplasat (cîndva) "Pe urmele lui Isus" împreună cu un grup de ziarişti autohtoni. "Revelaţiile" sale despre lipsa de profesionalism a diplomaţilor români sînt completate acum (în **Evenimentul zilei**) cu acelea referitoare la propria-i "mîntuire": "Ei, bine, deşi nu sînt lipsit de luciditate, ba chiar de un anume scepticism, trebuie să mărturisesc sincer că, spre deosebire de alte locuri întîlnite de mine în călătoriile peste hotare, pămînteasca realitate din Israel n-a reuşit să ştirbească cu nimic realitatea din suflet. Dimpotrivă, aş putea spune că m-am întors din această confruntare dintre lumea reală şi cea din memorie, mai întărit în credinţă decît la plecare. E, poate, expresia luminării pe care a sădit-o Dumnezeu în sufletul fiecăruia dintre noi, încă de la naştere". În **Jurnalul naţional**, Constantin Gheorghe preferă unei călătorii în Ţara Sfîntă turul de orizont în... ograda tranziţiei: "Avem astăzi parte de atît de mulţi profeţi mincinoşi, încît am putea fi siguri că, de-ar fi să vină unul care, precum Iisus, să arate adevărata cale, nu am şti nici să-l recunoaştem, şi nici să-i fim recunoscători. Vom şti însă sigur să ne victimizăm şi să ne plîngem de milă pentru situaţia mizerabilă în care ne aflăm. Şi care, pentru a merge măcar o dată cu sinceritatea pînă la capăt, ni se datorează în cea mai mare măsură". **Adevărul** aşază în loc de editorial o emoţionantă predică semnată de Lelia Munteanu: "Urmînd pilda iubirii jertfelnice a lui Iisus Hristos, să ne regăsim unii pe alţii, după noaptea cea lungă a comunismului. Şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, să prăvălim piatra de pe uşa mormîntului în care patimile noastre meschine, uşurătatea şi nechibzuinţa noastră ne-au adîncit. Să ne croim iarăşi cărare unii spre alţii, să ne fim unii altora toiag pe drumul greu care ni se aşterne în faţă. Să înţelegem că binele nostru atîrnă de binele comun, că fără ceilalţi nu suntem". Horia Alexandrescu e mai puţin bisericos şi tare supărat pe lucrătorii din brutăriile de stat, care ne-au oferit şi de data aceasta un..."Paşte fără pîine". Noroc cu "privatizaţii", cărora editorialistul **Cronicii române** le mulţumeşte frumos, promiţîndu-le în schimb susţinerea intereselor. "Cît despre ceilalţi, lăsîndu-ne pe noi fără pîine, vor ajunge curînd să rămînă ei înşişi fără ea, dar nu pentru o zi două şi nici numai la momente speciale!" Tot cu o ameninţare (creştinească) se încheie şi editorialul lui Bogdan Ficeac (din **România liberă**): "Patronii corupţi au început deja campania electorală cu zvonuri de genul: ce rost are să votaţi pe alţii flămînzi, în locul celor care şi-au umflat deja conturile? Astfel de zvonuri reprezintă exact mentalitatea reprezentanţilor crimei organizate aflate la Putere, pentru care este de neconceput că destinele României ar putea fi conduse şi de oameni care nu se lasă corupţi. Vor vedea însă, la următoarele alegeri, că astfel de oameni există, iar cetăţenii vor şti să aleagă pe cineva care să se gîndească, în primul rînd, la demnitatea lor. In ce ne priveşte vom contribui cu generozitate, din impozitele noastre salariale, la construcţia de penitenciare pentru că, după cum se întrezăreşte, va fi mare nevoie de ele..." **Ziua** îşi transformă prima pagină în icoană a răstignirii, **Vocea României** publică fotografia Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române şi cuvîntul său către drept credincioşi, **Curierul naţional** însoţeşte pastorala Preafericitului de "mesajul preşedintelui României adresat poporului român cu prilejul Sărbătorilor de Paşti" iar **Cotidianul** împacă şi capra, şi varza, oferindu-ne o ediţie specială: sub colon-cifru îngeri, psalmi şi texte din cele patru Evanghelii, în interior programele TV pentru perioada 13-16 aprilie şi horoscopul complet pentru zilele Învierii. **(E.Ş)**

Democraţie şi liberalism

Distincţia dintre "forţe politice democratice" şi "forţe politice nedemocratice" este, de departe, preferată de politicienii din actuala Opoziţie, atunci cînd aceştia doresc să evoce ceea ce îi separă de guvernanţi. Distincţia are avantajele şi dezavantajele sale. În opinia mea, principalul avantaj al utilizării acestei distincţii este de ordin sentimental, întrucît el ţine de prestigiul pe care îl are noţiunea de democraţie pentru oricine aspiră la o viaţă civilizată. Dezavantajele sînt însă mai numeroase decît avantajele, motiv pentru care distincţia cu pricina ar trebui abandonată. Aceste dezavantaje ar putea fi rezumate într-o singură formulă: ideea democratică este o idee atît de complexă încît ea a devenit, datorită unei îndelungate istorii, o noţiune vagă. Asocierea democraţiei atît cu un stil de viaţă, cît şi cu un tip de regim politic, atît cu un model al acţiunii civice, cît şi cu o anumită responsabilitate a politicienilor face imposibilă clarificarea unor opinii ale taberelor politice. E evident, de pildă, că exceptînd cîteva partide minuscule, toată lumea politică românească acceptă regula - indiscutabil democratică - a schimbării guvernanţilor prin alegeri, şi nu prin forţă; acest consens, care a determinat recent adoptarea unei legi a partidelor care restrînge dreptul la asociere al indivizilor, ar putea fi dirijat în scopuri mai inteligente, cum ar fi scoaterea în afara legii a partidelor care fac, în declaraţiile lor, apologia forţei. Pe de altă parte, există chestiuni care nu pot fi în nici un caz clarificate invocîndu-se opoziţia democratic-nedemocratic. Aşa este, de pildă, problema drepturilor individuale şi a drepturilor colective. Altfel zis, separaţia partide democratice - partide nondemocratice este, în opinia mea, prea slabă, datorită caracterului său vag, pentru a putea lămuri poziţia partidelor româneşti în chestiunea drepturi individuale - drepturi colective. Acest lucru poate fi demonstrat ţinînd seama de practica politică românească, dar şi luînd în consideraţie contexte doctrinare devenite clasice în istoria intelectuală a politicii europene.

Cine susţine în România de azi ideea drepturilor colective? Un răspuns general este: atît o parte din Opoziţie, cît şi o parte din Putere. Mai precis: dacă Opoziţia a făcut din susţinerea drepturilor comunităţii maghiare unul din punctele programului său politic, actuala putere a uzat de toate mijloacele pentru adoptarea unei Constituţii care prevede, în articolul 38, de pildă, "dreptul la negocieri colective în materie de muncă". E interesant de remarcat că acest articol, ca şi articolul 40 (despre dreptul la grevă), sau articolele despre dreptul de a alege şi dreptul de a fi ales (34 şi 35) sînt singurele din Constituţie în care, fiind vorba de drepturi, se folosesc termeni la plural ("salariaţi", "femei", "bărbaţi", "cetăţeni"), şi nu la singular (ca în articolele în care e vorba de dreptul la viaţă, libertate, ocrotirea vieţii private etc. unde, dacă nu e vorba de "persoană", "titular", singularul este subînţeles). Ar trebui remarcat, de asemenea, că nici Opoziţia, nici guvernanţii nu au dovedit consecvenţă în susţinerea drepturilor colective: partidele Opoziţiei au exclus din rîndurile Convenţiei Democratice, partidul UDMR, tocmai pornind de la o dispută legată de sensul drepturilor colective revendicate de comunitatea maghiară prin partidul care îi reprezintă interesele; în schimb, coaliţia guvernamentală, deşi a acceptat, după lungi negocieri, încheierea, pe baza articolelor din Constituţie, a convenţiilor colective de muncă, nu e decisă să le respecte, presiunile sindicale frecvente fiind cea mai bună dovadă a acestei inconsecvenţe guvernamentale. Pe de altă parte, dacă e să luăm în seamă poziţiile guvernanţilor faţă de chestiunea drepturilor colective ale comunităţii maghiare, şi respectiv poziţiile partidelor din Opoziţia parlamentară faţă de chestiunea drepturilor sindicale, realizăm că separaţia forţelor politice e definită de modul în care aceste drepturi sînt acceptate: căci dacă guvernanţii nu par dispuşi să discute "chestiunea maghiară" decît sub presiunea organismelor europene, Opoziţia discută "chestiunea sindicală" doar sub presiunea politică, aşteptînd valorificarea electorală a situaţiilor critice din economie. Se poate spune, de aceea, că nu acceptarea / neacceptarea drepturilor colective, nici consecvenţa sau inconsecvenţa susţinerii lor, ci, dimpotrivă, specificul acestor drepturi colective şi forma de presiune care contribuie la acceptarea lor reprezintă ceea ce separă Opoziţia şi guvernanţii. Această observaţie este suficientă, cred, pentru a sugera inutilitatea folosirii unei distincţii unice (de tipul democratic-nondemocratic) în caracterizarea relaţiilor dintre forţele politice româneşti.

Pentru a propune însă o distincţie mai tare, capabilă să definească viaţa politică de la noi este, în schimb, nevoie de o observaţie suplimentară, care să ţină seama de mai sus amintitul context european. Este indubitabil că opoziţia drepturi individuale - drepturi colective defineşte, în Europa, separaţia dintr o societate liberală şi o societate democratică, dint o lume a indivizilor autonomi care definesc un sp ţiu comun urmînd doar propria voinţă şi o lum a indivizilor ce se supun, inevitabil, unei voinţe gene le. Drepturile individului au fost principala unealtă fol ită pentru a închega fragilul spaţiu comun al liberalilo în vreme ce voinţa generală şi contextualizările ei cole ive (familia, spaţiul profesional sau, mai nou, comunit ea lingvistică ori etnică) au fost invocate pentru a ice rezonabilă autoritatea modelului democratic şi pen ı a transforma idealul vieţii democratice într-un stil cotidian. Cele două modele de societate nu int nicidecum identice, aşa încît asocierea frecvent a democraţiei şi a liberalismului nu ţine seama de f tul că doar un fericit accident istoric a făcut din o singură realitate, în acel spaţiu geografic şi cul ral numit Occident. Pentru a proba că liberalis şi democraţie nu sînt acelşi lucru e suficient să luăm ar exemplul sindicatului: acesta este desigur în acor cu idealul vieţii democratice actuale, în care fi re comunitate încearcă să-şi protejeze interesel în confruntarea cu voinţa generală, dar el nu e nicid im compatibil cu idealul societăţii liberale (fiind chiar ul din principalele obstacole ale creării sau funcţio rii unei pieţe libere). Faptul că drepturile colective de tipul celor sindicale sau de tipul celor ale minor ţii maghiare), şi nu drepturile individuale constitui un criteriu invocat pentru a distinge opoziţia for or politice româneşti are deci următoarea semnific ie: adversitatea politică este legată de imagini diferit ale societăţii democratice, nu de un conflict î re democraţie şi liberalism. Or, substanţa întregii is rii moderne a Europei este furnizată de acest din u nă conflict, şi nu de cel care are ca miză edific ea democratică. Înapoierea politică a României ies în evidenţă în mod clar de aici : căci, obsedaţi înc de "arderea etapelor", politicienii români au uitat (sau nu au aflat) că, în înfruntarea dintre democraţie şi liberalism, progresul a fost asigurat de spiritul liberal şi nu de cel democratic. Cum, pe de altă parte, dispreţul pentru individ şi pentru libertatea sa (în primul rînd economică) este însoţit foarte adesea de demagogie, adică de flatarea virtuţilor democraţiei, se poate spune că în România de azi se înfruntă mai multe secte antiliberale. Invocarea drepturilor colective, diversă şi inconsecventă, reprezintă pretextul cel mai bun pentru a lăsa deoparte orice discurs despre individ.

Cristian PREDA

Dreptul la răspîntie

Teoria clasică a dreptului recunoaşte persoana fizică şi persoana juridică drept singurele entităţi juridice. Cu alte cuvinte, doar persoana fizică (individul) şi persoana juridică (colectivitatea de indivizi uniţi de un acelaşi scop, organizaţii de sine stătătoare şi avînd un patrimoniu propriu) pot fi subiecte de drepturi şi obligaţii. Ei nu sînt doar principalii ci şi singurii actori veritabili pe scena dreptului. Aceasta este viziunea clasică. Şi cînd spun clasică nu mă refer atît la vechime cît la maniera obişnuită, uzuală, de a gîndi subiectele de drept. Aşa se învaţă în şcoală, aşa se practică dreptul. Problema existenţei drepturilor colective, deci a existenţei unor drepturi care să aparţină unui grup structurat după alte criterii (etnic, religios, sexual etc.), se pune în ştiinţa occidentală a dreptului de vreo cincisprezece ani, iar în dreptul ţărilor fost comuniste de vreo cinci. Chestiunea e în plină dezbatere, avînd doar la suprafaţă conotaţii politice, în profunzime impunînd o serioasă reorientare epistemologică. De aceea, rîndurile următoare se vor lămuritoare numai în ceea ce priveşte *perspectiva* fenomenului, fără a crede cu necesitate că "perspectiva creează fenomenul".

Viziunea clasică asupra subiectelor de drept

Individul este substanţa dreptului. El este prima entitate căreia i s-a recunoscut unanim autonomia în cîmpul dreptului. Încă jurisconsulţii romani vedeau individul ca *persoană* (*"persona"* însemnînd în latină "personaj de teatru", "rol într-o piesă", "mască de teatru" ţinînd cont că teatrul antic era exclusiv un teatru de măşti). Individul era, astfel, principalul protagonist al dreptului, căci dreptul are ca scop imediat disciplinarea prestaţiei sociale a individului. Ideea de *persoană juridică* este doar vag conturată în dreptul roman. Adevărul este că romanii nu au ajuns niciodată, în ceea ce priveşte instituţia persoanei juridice, la nivelul de abstracţiune şi subtilitate pe care l-au atins în teoretizarea altor instituţii de drept. Conceptul ca atare începe să se precizeze în sec. XVI după ce şcoli de glosatori şi canonişti au regîndit noţiuni destul de imprecise din dreptul roman. Astăzi, persoana juridică este o entitate de sine stătătoare, subiect veritabil de drepturi şi obligaţii, existenţa ei fiind într-o bună măsură independentă de persoanele care o compun. Ea se constituie după precise proceduri şi are "viaţă juridică" (adică *personalitate*) numai cu acceptul autorităţilor competente. Multă vreme s-a susţinut că, de fapt, persoana juridică este o ficţiune a legii. Cu alte cuvinte realitatea persoanei juridice era una *de jure*, căci *de facto* ea însemna rezultanta voinţelor celor care o compun. Această teorie este considerată azi ca depăşită pentru că naşte multe inconveniente de ordin pragmatic, dar ea este mereu citată în legătură cu persoana juridică pentru că evocă un anume mod de a gîndi subiectivitatea în drept.

Provocarea prezentului

Gîndind în aceste scheme (despre care nu se poate spune că sînt greşite, ele însemnînd secole de evoluţie a dreptului) mulţi jurişti privesc cu reticenţă posibilitatea considerării minorităţilor etnice ca subiecte de drept. Lipsesc, neîndoielnic, criteriile de delimitare a ceea ce înseamnă "grup etnic", căci criteriul lingvistic ori cel cultural sînt nesatisfăcătoare pentru spiritul precis al juristului. Cu alte cuvinte, e greu să decupăm din contextul social general, prin criterii care să excludă arbitrariul, o colectivitate etnică. Această dificultate este recunoscută chiar şi de partizanii ideii existenţei drepturilor colective. Fără a face pronosticuri (cu totul nepotrivite aici) sesizăm, totuşi, că evoluţiile politice, precum şi o nouă mentalitate ce se conturează, ar pleda pentru afirmarea existenţei drepturilor colective. La nivel european, cel puţin, eforturile în această direcţie sînt vizibile. Prima iniţiativă semnificativă în acest sens este proiectul de **Charta** propus de dl F. L. Stauffenberg, preşedinte al comisiei juridice a Parlamentului European, la sfîrşitul anilor '80. După declaraţiile iniţiatorului, acest document se dorea un act normativ care să cuprindă de o manieră exhaustivă drepturile pe care minorităţile etnice le au, obligaţiile corelative care revin statelor pe ale căror teritorii se află minorităţi etnice, precum şi posibilitatea de a apela la Curtea Europeană de Justiţie în cazurile litigioase. Opoziţiile la acest document au fost multe şi au variat, ca ton, de la contestări vehemente la un scepticism rezervat. Dl Stauffenberg credea că dificultăţile pe care proiectul le întîmpină îşi au cauza în ceea ce dînsul numea "sechelele ideii de stat naţional", explicînd că, după o vorbă a lui Teilhard de Chardin, a trecut vremea statelor naţionale şi a venit momentul să ne ocupăm de planetă. În plus, dl Stauffenberg, ca şi numeroşii adepţi ai proiectului său, explică drepturile colective ca pe prelungiri firesti ale drepturilor fundamentale ale omului.

Implicaţiile pe care consacrarea *de jure* a drepturilor colective le-ar avea au fost analizate într-o strălucită intervenţie pe care dl profesor Emil Moroianu a avut-o la Congresul Mondial de Filosofia Dreptului de la Reykjavik, în 1993. În esenţă, intervenţia eminentului jurist român, concretizată în conferinţa **Quelques remarques concernant le problème de droits collectifs** pleacă de la integrarea problemei drepturilor colective în ansamblul mai larg al ideii statului de drept. Astfel, statul de drept, văzut în cheie hegeliană ca realizare a Ideii etice, este pe deplin compatibil cu recunoaşterea drepturilor colective ale minorităţilor etnice. Pentru drept, ca sistem normativ ce subîntinde obligatoriu o ontologie, această recunoaştere înseamnă o schimbare de paradigmă. Este necesară o nouă **Forma mentis**, se exprima profesorul, care să permită un alt mod de a gîndi alteritatea. Dreptul nu poate rămîne insensibil la mutaţiile de esenţă care frămîntă delicata problemă a definirii omului în raport cu propria-i lume. Sigur, argumentele prof. Moroianu sînt ample şi bine structurate, erudiţia fiind principalul atu. Căci nu poţi să nu devii dubitativ într-un eventual elan de negare a drepturilor colective, cînd marii corifei ai ideii de stat naţional, precum Bălcescu sau Magheru, aveau intuiţia existenţei drepturilor colective. Se citează, în acest sens, o epistolă a gen. Magheru către L. Kossuth din martie 1849 în care sintagma "drepturilor politice ale românilor" era înţeleasă ca drept colectiv al etniei române. La fel, într-o scrisoare din iunie 1849, Bălcescu explica lui Ion Ghica drepturile proprii ale românilor.

Dificultăţi

Actualul sistem de drept va trebui reclădit din temelii în momentul consacrării juridice a drepturilor colective. De pildă, va trebui revăzută chestiunea suveranităţii statului. Cetăţenia va trebui să-şi schimbe substanţa. Marele principiu al egalităţii tuturor în faţa legii va trebui şi el să fie puternic nuanţat. Acestea sînt doar cîteva din dificultăţile pe care juriştii ar fi datori să le rezolve şi nu sînt, să recunoaştem, singurele. În plus, mai există şi imprevizibilul. Cum va evolua dreptul? Ce va urma? Greu de spus. Oricum, deocamdată cred că trebuie să arătăm că am învăţat bine una din marile lecţii pe care romanii ni le-au dat: prudenţa.

Sever VOINESCU

Asimetrie

În ciuda a numeroase luări de poziţie din presa românească, drepturile colective sînt recunoscute de către dreptul internaţional. Dar, posesoare ale drepturilor colective sînt popoarele. Astfel, în categoria drepturilor colective au fost enumerate: **dreptul la autodeterminare, dreptul la pace, dreptul la un mediu sănătos, dreptul la dezvoltare, dreptul la propriile resurse.** Întrucît unii autori consideră că beneficiarii acestor drepturi sînt indivizii care aparţin popoarelor, ele completînd sistemul standard al drepturilor omului, drepturile colective au mai fost denumite, prin anii '70-'80, "a treia generaţie a drepturilor omului": "*...drepturile omului din cea de a treia generaţie sînt drepturile născute din fraternitatea evidentă a oamenilor şi din indispensabila lor solidaritate; drepturi care ar trebui să dea unitate acestei lumi finite*" (dr. Karl Vasak/ **Inaugural lecture at the International Human Rights Institute in Strasbourg**, 1979).

"Drepturile omului au la bază natura morală a fiinţei umane, care este numai într-un mod foarte relativ legată de «natura umană», aşa cum poate fi aceasta definită prin criterii de natură ştiinţifică. «Natura umană» care fundamentează drepturile omului este un postulat de ordin moral, o presupoziţie privind condiţia umană".

Această afirmaţie a lui John Donnelly sintetizează lunga istorie a teoriei drepturilor naturale, privitoare la esenţa umană, care are ca referinţă clasică pe John Locke. Dacă în planul argumentării abstracte sînt totuşi puţine noutăţi privind luarea în consideraţie a "esenţei umane", a "demnităţii umane", în plan concret, evoluţia drepturilor individului a făcut paşi considerabili în secolele care au trecut de la cealaltă referinţă, de data aceasta practică: "Declaraţia drepturilor omului şi cetăţeanului". Un salt în acest sens a avut loc după al doilea război mondial, care a consacrat ideea că fiinţa umană este un subiect de preocupare internaţională. În alţi termeni, individul este subiect de drept internaţional, iar statele nu pot invoca suveranitatea în legătură cu politica pe care o duc faţă de toţi cei ce se găsesc – cetăţeni, refugiaţi, apatrizi etc. – pe teritoriul aflat sub jurisdicţia lor. În cazurile extrem de grave – genocidul – comunitatea internaţională este îndrituită să folosească forţa pentru a opri astfel de violări.

Ce înseamnă "demnitatea" fiinţei umane a fost interpretat şi este încă înterpretat diferit, în funcţie de longitudine şi meridian. Pentru a asigura un minim de garanţii, ONU a elaborat faimoasa sa Declaraţie Universală a Drepturilor Omului care, în principiu, enunţă drepturile minime de care se bucură fiecare fiinţă umană de pe glob. Principalul accent s-a pus la început pe drepturile civice şi politice (dreptul la viaţă, la conştiinţă, la expresie etc.).

Pe linia argumentelor dreptului natural, s-a raţionat, la un moment dat, că demnitatea, esenţa umană pot fi afectate nu numai prin opresiune, ci şi prin absenţa mijloacelor de subzistenţă. Astfel a apărut a doua generaţie a drepturilor omului, drepturile sociale şi economice. În mod evident, gradul în care acestea pot fi asigurate de către state depinde considerabil de gradul de prosperitate a societăţii. Este şi motivul pentru care o întreagă doctrină (şi, în principal, gîndirea juridică americană) consideră drepturile sociale şi economice un deziderat, nu drepturi propriu-zise.

Esenţa umană – drepturi individuale: puţin loc pentru argumente privind drepturile colective, adică drepturile unor comunităţi specifice, cum ar fi minorităţile. Dacă totuşi identitatea naţională (etnică, lingvistică, religioasă) exprimă o parte din esenţa umană, atunci este firesc să vorbim despre drepturi ale persoanelor ce aparţin unor grupuri cum sînt minorităţile naţionale. O preocupare pentru drepturile minorităţilor a existat înainte de cel de-al doilea război mondial, dar motivaţia din acea perioadă era esenţialmente de natură politică. Statul german a folosit drepturile grupurilor de etnici germani, pentru a transforma aceste grupuri într-o coloană a cincea, în ţările pe care dorea să le cucerească ori să le influenţeze. Drepturile colective ale minorităţilor au fost astfel compromise o lungă perioadă de timp. Iată însă că o adevărată explozie în privinţa instrumentelor referitoare la drepturile persoanelor care aparţin minorităţilor naţionale s-a petrecut în ultimii ani. Documentul Reuniunii de la Copenhaga (1990/CSCE), Declaraţia cu privire la drepturile persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale sau etnice, religioase şi lingvistice (ONU/1992), Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale (1995/Consiliul Europei) arată implicarea principalelor organisme internaţionale şi regionale în această problematică, a cărei sensibilitate acută a fost pusă în evidenţă de războiul din fosta Iugoslavie.

Există o discuţie sofisticată privind diferenţa dintre apărarea drepturilor minorităţilor ca atare, ca entităţi colective şi apărarea drepturilor persoanelor care aparţin acestor minorităţi, exersarea unor drepturi individuale în comun ş.a.m.d. Ea face să intervină o perspectivă complementară, privitoare la problema legitimării drepturilor fiinţei umane. Am amintit despre faptul că drepturile omului se reclamă de la ideea demnităţii umane. Dar, în paralel şi în aceeaşi măsură, motivaţia lor este de natură funcţională: *drepturile omului au rolul de a contrabalansa completa asimetrie dintre puterea individului şi puterea statului.* Acest tip de argumentaţie explică de data asta foarte bine raţiunea drepturilor colective: de asigurare a unui echilibru între forţa limitată, a minorităţii, şi forţa supradimensionată a statului, respectiv a majorităţii.

Dacă acesta este cadrul în care se discută problematica drepturilor individului şi ale minorităţilor – cu argumente privind esenţa fiinţei umane şi, respectiv, privind mecanismele care reglează asimetriile de putere din stat – înţelegem ce gafă monumentală reprezintă iniţiativa senatorului Rădulescu-Botică, care conduce delegaţia României la Strasbourg. Propunerea de recomandare depusă de reprezentantul Parlamentului României – şi care a primit şi semnăturile domnilor Gabrielescu, Păunescu, Moţiu... – propune instituţiei pan-europene să "*constituie un «nucleu dur» de drepturi şi obligaţii valabile atît pentru membrii minorităţii cît şi pentru membrii majorităţii*" şi *"posibilitatea de a adopta o declaraţie asupra responsabilităţilor omului*".

O declaraţie asupra responsabilităţilor individului, iată iniţiativa cu care vine România la Consiliul Europei! Consiliul Europei a fost gîndit ca să sprijine democraţia, *adică să apere individul fragil în raport cu statul atotputernic* şi nu să ofere noi instrumente statelor în această confruntare inegală. Nicicum nu se putea propune o descriere mai bună şi consecventă a mentalităţii acelor politicieni care plănuiesc o democraţie originală!

Gabriel ANDREESCU

© C. Bumbut

Discriminarea pozitivă: între spaimă şi înţelepciune

De cîţiva ani de zile, şi mai ales în urma "descoperirii" Recomandării 1201, chestiunea drepturilor colective şi a discriminării pozitive tot stă pe agenda autorităţilor române, a politicienilor şi a presei, fără a fi dezbătută. Pentru că a face afirmaţii nu înseamnă a discuta şi a înţelege. Expresii de felul "Noi credem în democraţie absolută, noi nu sîntem de acord ca minorităţile să aibă privilegii, dar vrem egalitate deplină" au fost auzite din toate părţile spectrului politic şi au fost vehiculate intens de presă, unele, fără doar şi poate, erau făcute cu rea-credinţă, altele, sigur, din necunoaştere.

O primă precizare trebuie făcută. Cînd se vorbeşte despre "recunoaşterea" drepturilor colective ale minorităţilor naţionale (religioase, lingvistice), se are în vedere situarea lor în categoria drepturilor omului, adică în acel domeniu al dreptului internaţional în care un stat nu mai poate invoca suveranitatea sa pentru a se sustrage controlului internaţional. El poate fi chestionat de către un alt stat, de comunitatea internaţională în ansamblu, sau de eventuala victimă, în legătură cu felul în care respectă drepturile omului. De aici şi neobositul efort al unor minorităţi de a impune drepturile colective, ca şi la fel de neobositul efort al unor state de a se opune unei asemenea abordări.

La această oră nu există, în cadrul ONU sau al Consiliului Europei, documente care să consfinţească drepturile colective ale minorităţilor ca atare. Există însă numeroase documente şi chiar instituţii care pun accentul pe dimensiunea colectivă a drepturilor individuale ale minorităţilor. La nivelul OSCE, de exemplu, a fost creată instituţia Înaltului Comisar pentru Minorităţile Naţionale, al cărui mandat are în vedere tocmai dimensiunea colectivă, el neluînd în considerare violările privind o persoană individuală. În cadrul Consiliului Europei, Comitetul de experţi pentru protecţia minorităţilor naţionale a elaborat un tabel al drepturilor individuale, colective şi al celor cu un caracter ambivalent. Iată numai cîteva dintre drepturile identificate ca fiind colective şi care se regăsesc în legislaţia română: dreptul minorităţii de a exista şi de a fi recunoscută ca atare, dreptul la reprezentare politică în organe de stat sau în organe locale, recunoaşterea limbii minorităţilor, dreptul la inscripţionare, dreptul la propriile mijloace de comunicare în masă.

În mod asemănător stau lucrurile şi cu "discriminarea pozitivă", indiferent dacă o numim astfel sau îi spunem "măsuri speciale", "acţiuni pozitive" etc. La nivel internaţional, preocuparea pentru promovarea "măsurilor speciale" a fost constantă. Aceasta pentru că democraţia, prin sistemul pluralist şi participarea tuturor la viaţa publică, deşi constituie o condiţie *sine qua non*, nu este suficientă pentru păstrarea, afirmarea şi dezvoltarea identităţii specifice a grupurilor (altele decît cele politice) diferite de majoritate. La baza democraţiei stau principiile egalităţii şi nediscriminării între toţi cetăţenii, dar înţelegerea şi aplicarea lor într-un mod rigid, "absolut" pot avea efecte contrare protecţiei minorităţilor. Ca să se poată bucura cu adevărat de egalitate, membrii grupului minoritar au nevoie de ceva în plus faţă de cei ai majorităţii. Instrucţia în limba maternă presupune pentru ei înfiinţarea de şcoli, clase, altele decît cele ale majorităţii. Pentru folosirea limbii materne în administraţie şi justiţie este nevoie să existe un personal bilingv sau interpreţi etc. Conceptul protecţiei minorităţilor presupune măsuri speciale, acţiuni pozitive în favoarea membrilor unui grup minoritar, scopul lor fiind instituirea nu de "privilegii", ci a unei **egalităţi de fapt** între membrii grupului minoritar şi celelalte persoane.

Cu alte cuvinte, nu există "democraţii absolute", ci "democraţii funcţionale".

Acelaşi Comitet de experţi din cadrul Consiliului Europei a identificat ca măsuri de discriminare pozitivă: dreptul de folosire a limbii minorităţii, inscripţionarea în limba minorităţii, dreptul de a înfiinţa şcoli, de a învăţa limba maternă şi de a fi instruit în aceasta, dreptul de a avea propriile instituţii religioase, dreptul la cooperare transfrontalieră şi dreptul de a stabili contacte cu membrii altor grupuri. Mai este cazul să precizez că ele figurează în legislaţia internă din România, chiar dacă nu sînt numite "discriminare pozitivă" sau "măsuri speciale"?

De ce atunci încrîncenarea cu care s-a negat şi se neagă la noi ideea drepturilor colective sau a discriminării pozitive? N-ar fi oare mai înţelept să gîndim la aceste teme, în loc să le respingem în vorbe, în timp ce le acceptăm – fără să ne dăm seama – în fapte? De ce să nu le discutăm cu competenţă şi calm? Pentru minorităţi, recunoaşterea drepturilor colective este importantă pentru că ea legitimează utilizarea unor măsuri speciale prin care minorităţile sînt protejate ca atare, la nivel de colectivitate. Şi n-ar fi decît o dovadă de înţelepciune să construim atmosfera de care minorităţile au nevoie pentru a se simţi în siguranţă în cadrul statal al României.

Renate WEBER

TEODOR MELEŞCANU
Ministru de Externe

1. O perspectivă pozitivistă, bazată pe stadiul evolutiv al dreptului internaţional contemporan, şi în mod concret cea mai recentă dezvoltare semnificativă în acest context – Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale din cadrul Consiliului Europei – ne constrînge să privim cu rezerve justificate această dihotomie: drepturi individuale – drepturi colective. De altfel, şi evoluţiile relevante în planul dreptului internaţional, dincolo de argumentaţia tehnicistă, literară chiar, specifică unei concepţii de tip pozitivist, exprimă, în cele din urmă, predominanta unei anumite viziuni politice la nivel internaţional, care este, trebuie să recunoaştem, de esenţă liberal-individualistă.

Desigur, la nivelul discursului politic intern şi fără îndoială, în unele medii internaţionale, categoria drepturilor colective pare a constitui mai degrabă un factor de legitimare a acţiunii politice a anumitor grupuri minoritare.

Aşadar, în fapt şi în drept, drepturile persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale sînt "drepturi ale omului şi cetăţeanului", deci drepturi individuale. Desigur, nuanţînd oarecum lucrurile, acestea pot fi exercitate individual sau împreună cu alte persoane, deci o exercitare colectivă, ce nu afectează, însă, natura individuală a drepturilor. Încercînd să fiu şi mai concret, ne-am putea referi la problema libertăţii religioase. Astfel, este dreptul fiecăruia de a crede în Dumnezeu sau de a fi agnostic. Acest drept individual îl putem exercita fiecare individual sau împreună cu alte persoane care împărtăşesc credinţa noastră în cadrul unei comunităţi religioase organizate.

În opinia mea, deci, ar trebui să facem un efort pentru a surmonta asemenea dezbateri care, de multe ori, se fetişizează la nivelul unui simbolism semantic steril, încercînd să privim mai pragmatic şi realist abordarea fenomenului minoritar. Să evaluăm finalmente acele instituţii, mecanisme şi măsuri care pot asigura conservarea şi dezvoltarea indentităţii minorităţilor naţionale într-un echilibru necesar cu interesele perfect legitime ale majorităţii şi ale statului democratic, care trebuie să asigure, la nivelul unui concept de esenţă civică, legătura şi armonizarea diverselor grupuri şi categorii de interese care se manifestă într-o societate într-adevăr pluralistă.

2. Am fost întotdeauna un adept al dialogului, singura modalitate în care pot fi conciliate divergenţele sau atitudinile şi concepţiile diferite. Pentru a exista un dialog, însă, evident nu doar autorităţile, dar şi minorităţile, liderii legitimi ai acestora, trebuie să manifeste bună-credinţă, iar demersul lor să se bazeze pe o atitudine şi viziune realistă şi raţională. Prezumţia de rea-credinţă este unul din fenomenele cele mai nocive. Cred, de aceea, că transparenţa este absolut necesară, aş spune chiar o "transparenţă de bună credinţă". Există, însă, în demersul diplomatic şi în negocierile diplomatice, reguli ale confidenţialităţii şi respectului pentru cealaltă parte care, de asemenea, trebuie avute în vedere şi într-un astfel de context.

3. Problema Iugoslaviei şi cea a fostei Uniuni Sovietice a fost şi este mult prea complexă pentru ca ea să poată fi explicată unilateral într-o singură perspectivă, cea a regimului de protecţie minoritară. Aici este vorba de o anumită evoluţie politică, bazată pe factori istorici şi elemente strategice specifice, pe considerente socio-economice la fel de ample. Desigur, o componentă semnificativă în evoluţiile cunoscute este dată şi de chestiunea drepturilor omului în general, dar, repet, factorii cauzali implicaţi impun o abordare şi explicaţii mult mai largi în legătură cu aceste fenomene.

Pe un plan mai general, în opinia mea, chestiunea minorităţilor poate deveni, într-adevăr, o scenă de tensiuni şi conflicte generate fie de ignorarea drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale, fie datorită exagerării şi maximalizării cererilor şi pretenţiilor minoritarilor care nu pot provoca, în mod obiectiv, decît reacţii din partea majorităţii. Regula de aur ar trebui să fie, şi aici, "măsura lucrurilor" sau, cum spuneau strămoşii noştri latini, "est modus in rebus".

TRAIAN CHEBELEU
Ambasador, purtător de cuvînt al Preşedinţiei

1. Nu cred că putem vorbi de existenţa unui asemenea spaţiu. Tenataţia primă ar fi să vă răspund cu cererea de a-mi numi un "drept colectiv". Nu cred că mi-aţi putea da vreun exemplu de astfel de drept.

Este adevărat că se depune o enormă cantitate de energie politică pentru acreditarea conceptului de "drepturi colective", dar, din punct de vedere juridic, acest concept nu are sens. Drepturile omului nu sînt ale majorităţii sau ale minorităţii: ele sînt inerente fiinţei umane, indiferent de gruparea din care aceasta face parte. Însăşi declararea apartenenţei la o minoritate – principiu consacrat în documentele CSCE – este o problemă de opţiune individuală, deci un drept individual al omului.

1. Realitatea politică pare a arăta că între respectarea drepturilor individuale – percepute de minoritari ca mereu incomplete şi întotdeauna insuficiente – şi instituţionalizarea unor drepturi – colective – percepute de majoritari ca o ameninţare la adresa unităţii statului suveran – există un spaţiu posibil pentru echilibru. Cu ce principii şi cu ce acţiuni concrete l-aţi mobila?

2. Credeţi că "prezumţia de rea-credinţă" influenţează decisiv relaţiile codificate între colectivităţile majoritare şi cele minoritare? Este preferabil ca bănuielile să fie reglate în nisipurile mişcătoare ale zvonurilor şi ştirilor neconfirmate sau ca ele să fie etalate – cu riscurile inerente – de autorităţile implicate în negocieri?

3. Credeţi că secesiunile şi luptele interetnice din fosta Uniune Sovietică şi fosta Iugoslavie îşi au originea în prea multe drepturi pentru minorităţi sau în prea puţine?

Dreptul intern al statelor democratice, ca şi dreptul internaţional conferă drepturi persoanelor şi nu grupurilor sau colectivităţilor. Faptul că unele drepturi ale omului – dreptul la educaţie, dreptul la asociere, dreptul la credinţă religioasă – nu pot fi exercitate decît în comun cu alţi oameni nu face din aceste drepturi "drepturi colective". Este o imposibilitate practică pentru o minoritate, ca grup, să-şi asume drepturi şi obligaţii. Cum ar putea o minoritate, spre exemplu, să stea în justiţie într-o chestiune legată de exercitarea unui drept? Cine ar reprezenta minoritatea?

Nu întîmplător minorităţile nu sînt recunoscute nici în dreptul intern al statelor democratice şi nici în dreptul internaţional ca persoane juridice, cu capacitatea de a dobîndi drepturi şi de a-şi asuma obligaţii. Toate documentele internaţionale vorbesc de "drepturi ale persoanelor aparţinînd minorităţilor" şi toate încercările, aparţinînd, de altfel, unui număr foarte restrîns de politicieni – este adevărat, însă, foarte perseverenţi – în cadrul CSCE şi al Consiliului Europei de a introduce acest concept au fost categoric respinse.

În consecinţă, conceptul "drepturilor colective", neavînd sens juridic, nu poate urmări – şi, în realitate, nu urmăreşte – decît scopuri politice, de a trata minorităţile ca entităţi distincte în cadrul statelor, cu alte cuvinte ca "stat în stat", dar aceasta nu mai are nici o legătură cu protecţia drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor.

2. Întrebarea este cam sofisticată şi nu sînt sigur că înţeleg bine sensul ei. Aşa cum o înţeleg eu, cred că ea nu corespunde vreunei situaţii care poate fi întîlnită în realitate.

Încă o dată, relaţiile nu se stabilesc între colectivităţi, ci între indivizi. Eu, ca individ, pot să mă aflu în relaţii prieteneşti sau antagonice cu indivizi de altă etnie şi nu cu colectivitatea etnică în ansamblul ei.

Pe de altă parte, "colectivităţile majoritare" nu "negociază" cu cele minoritare, cum sugerează partea a doua a întrebării dvs. Mecanismele regulatoare ale raporturilor sociale în statele democratice sînt altele – guvern, parlament, partide politice, organizaţii neguvernamentale. Acestea reglementează şi protecţia drepturilor persoanelor aparţinînd minorităţilor naţionale.

3. Conflictele din fosta Uniune Sovietică şi fosta Iugoslavie nu îşi au originea în tratamentul minorităţilor. problematica minorităţilor a apărut doar ca un derivat al acestor conflicte.

Desigur, problemele sînt complexe şi îşi au, fiecare, motivaţia lor. Vorbind, însă, la modul general, miza principală a conflictelor din cele două foste state federale este legată de exercitarea dreptului la autodeterminare al popoarelor care alcătuiau aceste federaţii. Minorităţile naţionale au rezultat în urma constituirii statelor naţionale, ca urmare a exercitării acestui drept.

Conflictele apărute ulterior pe teritoriul unor state naţionale – Republica Moldova, Georgia şi altele – au fost stimulate şi întreţinute din afara acestor state, respectiv din Federaţia Rusă, de forţe nostalgice ale fostului imperiu sovietic sau interesate în cunoscutul principiu "divide et impera". Pentru aceste forţe, problematica protecţiei "drepturilor minorităţilor" a apărut ca pretext sau justificare a intervenţiei în noile state independente, pentru a le putea controla.

11 aprilie 1996

Linia de mijloc

Convorbire cu deputatul Varujan VOSGANIAN

Există anumite drepturi colective în România după '90, referitoare la minorităţile naţionale şi, pe care, în calitatea dv. de reprezentant al comunităţii armene, le cunoaşteţi probabil foarte bine. Spuneţi-mi, vă rog, cîteva amănunte privitoare la aceste drepturi.

Constituţia şi legislaţia României prevăd cel puţin două drepturi pentru persoane aparţinînd minorităţilor naţionale, care ar putea fi apreciate ca fiind colective. Unul dintre ele, prevăzut în art. 59 al Constituţiei, stabileşte dreptul organizaţiilor minorităţilor naţionale de a avea un reprezentant în Camera Deputaţilor, chiar şi-n situaţia în care organizaţia respectivă nu întruneşte pragul electoral. Acest drept poate fi apreciat ca unul colectiv, pentru că, dacă o persoană dintr-o minoritate naţională nu face parte dintr-o organizaţie a acestei minorităţi, ea nu are dreptul delegării directe, printr-un reprezentant în Parlament. Dreptul aparţine numai organizaţiilor, persoanele putînd beneficia de el doar în măsura în care fac parte din organizaţii.

A doua prevedere care ar putea fi considerată un drept colectiv, este cea din legea bugetară, care priveşte finanţarea organizaţiilor aparţinînd minorităţilor naţionale. În proiectul pe anul în curs, prevederea respectivă se află la articolul 22. Şi aici, o persoană aparţinînd unei minorităţi naţionale dar care nu e membră într-o organizaţie nu are acest drept. El se acordă numai formelor colective de asociere. Bineînţeles, aceste două drepturi sînt colective în sensul în care recunosc exercitarea unor drepturi pentru structuri instituţionalizate. Nu sînt drepturi colective care se acordă necondiţionat minorităţilor.

Sînteţi parlamentar în baza unui drept care se poate numi colectiv. Acum, prin înfiinţarea partidului Alternativa României, veţi putea fi ales pe baza unui drept individual. În urma acestei transformări există şi o schimbare de optică, de perspectivă, în activitatea dv. politică?

Modul în care am reprezentat în Parlament Uniunea Armenilor a fost prin a armoniza interesele comunităţii armenilor cu interesele generale. Am dus, în fapt, o politică românească. Aşa că, din punctul meu de vedere, nu există o schimbare mare, atît că, de această dată, suportul meu electoral este mai larg. Nu consider că în privinţa concepţiilor şi comportamentului politic s-a schimbat ceva în mine. Aşadar, cred că în cazul unui om politic care caută să armonizeze interesele grupului său etnic cu acelea naţionale, nu există o diferenţă dacă el are delegarea în virtutea unui drept colectiv sau a unui drept obişnuit. Însă, deşi aceste două drepturi de care am vorbit pot fi apreciate ca drepturi colective, în principiu ideea drepturilor colective este respinsă, interpretarea pe care o fac eu, nefiind împărtăşită de majoritatea oamenilor politici români, care consideră că în România nu există drepturi colective pentru minorităţile naţionale. Explicaţia o ştiţi: minoritatea maghiară încearcă, sub acoperirea drepturilor minorităţilor locale, să introducă anumite prevederi care să fie adresate în special comunităţii maghiare. Însă, încercările UDMR de a introduce acest tip de drepturi, printr-o lege a minorităţilor naţionale au fost pînă acum respinse. Comisia specială (din care am făcut şi eu parte) pentru elaborarea raportului de fond la legea minorităţilor naţionale şi comunităţilor autonome (proiect UDMR) şi legea minorităţilor naţionale (proiect al grupului parlamentar al minorităţilor naţionale), s-a autodizolvat, respingînd ideea unei asemenea legi. Nici nu s-a mai discutat fondul celor două proiecte.

Cum vedeţi mult dezbătuta problemă a dreptului la învăţămînt în limba maternă?

E un drept constituţional. Fiecare cetăţean are dreptul, conform Constituţiei, de a-şi însuşi limba sa maternă. Singura problemă este extinderea care se dă acestui drept. Se extinde la toate formele şi nivelele de învăţămînt sau nu? Pentru minoritatea armeană nu este nici o problemă din acest punct de vedere, pentru că noi n-am cerut mai mult decît însuşirea limbii materne ca obiect de studiu. N-am cerut învăţămînt generalizat la toate materiile în limba armeană. Sigur, pentru alte minorităţi naţionale asta constituie o problemă. Îmi pare rău că dezbaterea legii învăţămîntului a permis intoleranţei să se manifeste din nou în Parlament. Cred că, cu unele concesii minore faţă de UDMR, momentul politic al legii învăţămîntului ar fi putut fi un cîştig pentru România. Aşa, el nu a contribuit la atenuarea tensiunilor dintre UDMR şi partidele politice româneşti şi a fost o şansă ratată pentru România. Sigur că eu nu văd în ce măsură învăţămîntul generalizat sau superior în limba maternă ar putea fi un pericol la adresa securităţii naţionale. Consider că s-ar putea găsi o linie de mijloc care să satisfacă toate opţiunile.

Credeţi că ar mai fi necesare şi alte drepturi asemeni celor două pe care le-aţi amintit la început?

În proiectul legii minorităţilor naţionale, pe care noi l-am înaintat la Parlament, nu erau prevăzute astfel de drepturi. În ceea ce priveşte exprimarea formală, noi vorbeam acolo de: *drepturi individuale exercitate în comun*. De fapt strategia politică a minorităţilor naţionale este astăzi axată, în principal, pe drepturile cîştigate, pe păstrarea lor.

Cum percepeţi, în general, politica statului român faţă de minorităţi?

Uniunea Armenilor nu are obiecţii în prezent în această privinţă. Considerăm că principala responsabilitate în păstrarea identităţii etnice a comunităţii armenilor, revine însăşi comunităţii şi reprezentanţilor ei: U.A.R. şi Episcopia Armeană din România. Nu cred că din punct de vedere legislativ, există oprelişti importante în dezvoltarea noastră. Bineînţeles, există încă anumite mentalităţi prin care s-ar considera că minoritarii sînt o altă categorie de români, dar ele nu sînt generalizate şi, în orice caz, nu-s ridicate la rang de politică naţională. Evident, există şi-n administraţie oameni care au acest tip de concepţie pe care eu îl resping, dar lucrul acesta nu poate fi generalizat. Poate dacă o să întrebaţi minorităţi mai mari numeric, ele vă vor spune că nu au alte tipuri de coordonanţă. Pentru U.A.R., problemele din anii '90 au fost deja rezolvate. Bineînţeles că politica naţională intervine în îmbunătăţirea mediului economic şi a condiţiilor sociale generale în care comunitatea armenilor se poate dezvolta. Or, noi nu ne putem dezvolta decît pînă la anumite limite într-o ţară săracă şi ineficientă.

Credeţi că drepturile individuale au o limită pînă la care pot merge?

În privinţa minorităţilor naţionale, limita e dată de bunul simţ. În principal, în temei legal nu există nici o oprelişte ca un minoritar asumat (care-şi declară apartenenţa etnică) să ocupe orice funcţie în stat. Problema e doar legată de mentalitatea unora. Există şi situaţii în care unii minoritari, prin declaraţiile sau comportamentul lor pot jigni sentimentul naţional al românilor şi, atunci, bineînţeles că apar tensiuni. Dar dacă există bun-simţ, limitele se impun de la sine. Cred că întotdeauna între oameni trebuie să existe limite care să oblige pe unul să ţină cont şi de celălalt. Dacă ne referim însă la legislaţie, acolo nu numai bunul-simţ funcţionează. Apar şi criterii politice sau moduri diferite de reprezentare a intereselor în Parlament. Nu se poate construi un sistem legislativ numai pe baza bunului-simţ.

De obicei se vorbeşte (şi nu numai la noi) de drepturile individuale ca fiind singurele valabile şi care trebuie să existe.

Dar cele mai multe declaraţii ale oamenilor politici şi ale partidelor sînt pentru eliminarea drepturilor colective din legislaţie. Cele două drepturi de care v-am vorbit pot fi doar *interpretate* ca drepturi colective, dar, în sistemul legislativ românesc, drepturile colective ale minorităţilor naţionale nu sînt apreciate ca atare. Şi încercările de a se impune astfel de drepturi, ale minorităţilor, s-au soldat cu eşecuri.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

MIRCEA CREȚU
deputat PUNR

Așa cum nu există răspunderi colective, nu există nici drepturi colective

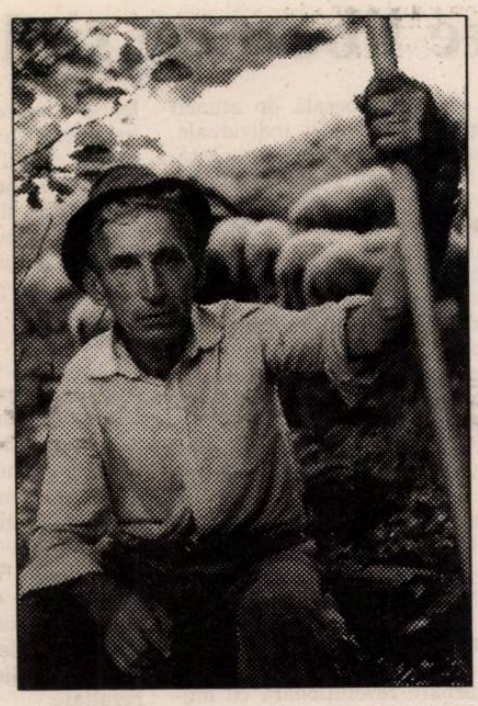
© C. Bumbuț

Care este atitudinea partidului dumneavoastră față de drepturile colective?

Atitudinea partidului pe care-l reprezint față de drepturile colective nu se diferențiază de pozițiile unanim acceptate pe plan european și mondial. PUNR este împotriva drepturilor colective. După cum nu există răspunderi colective și pedepse colective, așa și noțiunea de drepturi colective este lipsită de orice sens. Noi sîntem pentru drepturi și libertăți individuale, așa cum am afirmat în repetate rînduri. Nu putem fi pentru acordarea de drepturi colective nici unei minorități, fie că este vorba de una etnică sau de alt tip de minoritate. Aceste drepturi colective creează niște privilegii, iar în situația specifică a țării noastre acordarea de drepturi colective creează o fisurare a statului național unitar, așa cum este el consfințit prin Constituție. Automat, drepturile colective sînt legate de minoritatea maghiară, de enclavizări, de noțiunea de etnicitate teritorială. Or, toate acestea duc la ceea ce urmăresc de multă vreme, de la 1920 încoace, unii dintre minoritarii maghiari, respectiv crearea a cel puțin unui stat în stat în România.

Credeți că minoritățile trebuie protejate?

Sigur că da. În țara noastră sînt protejate aceste minorități, chiar mai mult decît în orice altă țară europeană sau, în general, în lume. Cred că sîntem singura țară din Europa unde a existat în permanență un învățămînt de stat în limba minorităților naționale. În funcție, bineînțeles, de mărimea minorității respective, au existat școli la diferite niveluri. Sîntem singura țară în care, într-un oraș cu 300.000 de locuitori, cum este Cluj-Napoca, pe care-l reprezint în Parlament, există două opere și două teatre - dintre care o operă și un teatru pentru minoritari. Apoi, în România sînt mai mult ziare și reviste ale minorității maghiare decît există chiar în Ungaria. Mai mult, ca o dovadă că minoritățile s-au putut dezvolta în mod liber la noi, este faptul că, în Transilvania, cultura maghiară a dobîndit un prestigiu superior culturii din Ungaria. Cei mai proeminenți scriitori în viață ai culturii maghiare sînt în Transilvania, nu în Ungaria. Cum s-ar putea întîmpla așa ceva dacă în România cultura minorităților în general și în special cea maghiară ar fi fost persecutată?

Ce poziție aveți față de discriminarea pozitivă?

Sîntem împotriva oricărui tip de discriminare, atît pozitivă, cît și negativă. În cazul discriminării pozitive nu este vorba de protejare, ci de acceptarea ca o minoritate să poată dobîndi niște ascendente asupra populației majoritare, și aceasta este cu totul de neacceptat.

Dar tratamentul egal - al populației majoritare și al minorității - nu poate duce la asimilarea minorității de către populația majoritară?

Cînd vorbim despre minorități, se pornește întotdeauna de la niște clișee: minoritatea care este oprimată de majoritate, majoritatea care încearcă să o asimileze, să o supună etc. Or, în țara noastră sîntem într-o situație paradoxală, și anume în aceea că o minoritate asimilează majoritatea și - poate mai ciudat - în aceea că o minoritate asimilează alte minorități. Este cunoscut cazul șvabilor din zona Satu Mare care au fost integral maghiarizați; de asemenea, cazul minorității armene din Gherla care a fost și ea maghiarizată integral. Iar, în privința majoritarilor, să luăm exemplul românilor din zonele Covasna și Harghita, care sînt ortodocși în continuare și își păstrează numele românești, dar care nu mai vorbesc deloc românește. În condițiile acestea, pe cine trebuie să protejăm?

Există o prezumție de vinovăție în ambele direcții - dinspre PUNR înspre UDMR și invers -, cum credeți că poate fi diminuată neîncrederea reciprocă?

În legătură cu această "prezumție de vinovăție", cum îi ziceți dumneavoastră, trebuie să facem o distincție între declarații și fapte. Nu-mi este cunoscut nici un caz de maghiar care ar fi trebuit în perioada din '90 încoace să-și părăsească școala. Nu-mi este cunoscut nici un caz de maghiar care să fi fost obligat să părăsească localitatea de domiciliu sau slujba. Vă pot da, însă, nenumărate exemple de etnici români care au fost obligați să facă acest lucru în zonele în care UDMR a acționat în acest sens. Vorbim despre suspiciune, sau este vorba chiar de fapte? Intenția noastră, a PUNR, este să blocăm aceste fapte, mai cu seamă să explicăm etnicilor maghiari că, porniți sub conducerea UDMR, acționează contrar interesului propriu - pentru că nu poate fi decît interesul lor să trăiască în bună convietuire cu conaționalii lor români.

Totuși, credeți că s-ar putea ajunge la poziții de conciliere între ambele părți?

Nu-mi propun nici un fel de conciliere cu UDMR. Îmi este clar că UDMR reprezintă o "coloană a V-a", o falangă a iredentismului și șovinismului maghiar în România. Ceea ce îmi propun este să explic conaționalilor maghiari că, mergînd pe calea pe care o trasează UDMR, fac o mare greșeală. Sper că în timp se vor lămuri în legătură cu acest lucru.

Chiar nu considerați că există, în cadrul UDMR, nici măcar o facțiune mai moderată, cu care pînă la urmă ați putea ajunge la o înțelegere?

În cadrul UDMR nu există asemenea diferențe - moderați și extremiști. UDMR, conducerea UDMR, este o structură care a existat în întreaga perioadă de la 1920 încoace, o structură păstrată în permanență în vederea reîntregirii Ungariei Mari. De aceea v-aș ruga să faceți o distincție netă între conducerea UDMR și etnia maghiară din România. Sînt două entități distincte. Din păcate, a doua este la ora actuală condusă de către UDMR.

SZÉKELY ERVIN
deputat UDMR

Drepturile individuale nu asigură unei minorități posibilitatea de a se conserva

Care este atitudinea partidului dumneavoastră, față de drepturile colective?

UDMR, încă de la constituirea partidului - și prin programul formulat și adoptat la ultimul congres - s-a pronunțat în favoarea tezei drepturilor colective, a considerat că păstrarea identității naționale nu poate fi asigurată decît dacă se recunoaște această teză, chiar dacă, la ora actuală în Europa, ea este controversată și majoritatea documentelor și standardelor internaționale nu o agreează.

De ce nu o agreează?

Cred că s-a optat pentru respingerea drepturilor colective - la nivelul organismelor internaționale și în primul rînd al ONU - datorită experienței negative pe care Europa a trăit-o în Liga Națiunilor. Liga Națiunilor a acceptat teza drepturilor colective ale minorităților naționale, însă această teză a fost folosită în mod abuziv de către Hitler, care s-a servit de ea pentru a se amesteca în treburile interne ale altor state și pentru a-și justifica agresiunea față de țările cu minoritari germani. Această experiență negativă a descalificat ideea drepturilor colective de pe arena internațională. Or, după opinia mea - și nu numai a mea, ci a multor cercetători -, decizia de respingere totală a drepturilor colective nu este soluția cea mai înțeleaptă și ar trebui să se facă o distincție clară între folosirea abuzivă a unui drept și legitimitatea existenței acelui drept. Pînă la urmă, de orice drept se poate abuza.

Care ar putea fi măsurile prin care să se evite deraierile provenite din aplicarea drepturilor colective?

Trebuie ținut cont, în primul rînd, de acel principiu al liberalismului conform căruia granița dreptului meu este dreptul altuia. Cît timp drepturile colective reprezintă un instrument pentru păstrarea identității naționale a unui grup etnic, nu văd nici un pericol în acceptarea lor. Există, însă, un aspect delicat al acestei probleme: drepturile colective includ și dreptul la autodeterminare. Acesta reprezintă un călcîi al lui Ahile al tezei respective. Problema care se pune este în ce măsură o minoritate națională poate să fie subiect al dreptului de autodeterminare și dacă acest drept afectează sau nu suveranitatea statului. Eu cred că un drept de autodeterminare limitată, care să aibă extindere doar asupra comunității respective (fără să afecteze instituțiile statului sau integritatea teritorială și unitatea administrativă a lui) se poate accepta. Comunitatea care are o structură de-sine-stătătoare din punct de vedere cultural, lingvistic, al tradițiilor etc. trebuie să se pronunțe asupra opțiunilor pe care dorește să le abordeze pentru păstrarea acestora. Eu recunosc că modelul pe care-l propunem noi nu este foarte bine experimentat în lume și că există și alte modele, cum ar fi cel al Tirolului de Sud, cel al suedezilor din Finlanda sau cel al bascilor. Dar nu se poate spune că există o experiență unică în Europa, care să fie recomandată de organismele internaționale.

Credeți că utilizarea exclusivă a conceptului de drepturi individuale ar putea fi defavorabilă minorității maghiare din România?

Da, pentru că drepturile individuale nu asigură, unei astfel de colectivități, posibilitatea să se conserve. De exemplu, fiecare individ are dreptul de a se instrui, dar, pentru a te instrui în limba maternă, trebuie să fie acceptată teza drepturilor colective. De altfel, România, care este un adversar al acestei teze, în practică recunoaște foarte multe drepturi colective. De exemplu, reprezentarea minorităților naționale în Parlament este un drept colectiv. Revenind la întrebarea dumneavoastră, vă răspund că utilizarea exclusivă a drepturilor individuale nu este convenabilă deoarece acestea nu prevăd anumite instituții ale minorității naționale. Noi nu ne gîndim - așa cum am fost acuzați - să obținem instituții administrative paralele, ci dorim să avem acele instituții specifice care să asigure păstrarea identității naționale: instituții de cultură, de învățămînt și religioase. Deci nu avem în vedere în nici un caz crearea unei administrații paralele cu cea românească - ar fi și absurd și nici nu s-ar putea realiza în practică -, deși au fost chiar și în UDMR, din păcate, astfel de tendințe. Aceste tendințe, însă, nu s-au bucurat de majoritate și nu au apărut în documentele Uniunii. Revenind la drepturi, trebuie să vă spun că ne-ar deranja și utilizarea exclusivă a drepturilor colective, pentru că noi nu am dori ca cetățeanul maghiar să ajungă la o dublă subordonare: față de statul român și față de colectivitate. În cazul acesta, chiar noi i-am discrimina pe cetățenii noștri. Autonomia pe care noi o dorim trebuie să se limiteze doar la crearea acelui sistem de instituții care să păstreze identitatea națională și nicidecum să construiască un organism cu puteri decizionale asupra cetățeanului. Deci, drepturile colective nu trebuie niciodată opuse drepturilor individuale.

Există o prezumție de vinovăție exercitată în ambele direcții, dinspre UDMR înspre "tabăra românească" (și prin aceasta nu înțeleg numai PUNR) și invers; cum poate fi diminuată neîncrederea reciprocă?

Eu cred că la baza oricărei neîncrederi stă lipsa de informație. Dar, pentru că ați amintit de PUNR, trebuie să precizez că nu cred că am putea ajunge vreodată la acel nivel ca acest partid să aibă încredere în noi. E adevărat că nici noi nu prea avem încredere în ei. Suportul lor electoral și singura legitimare a existenței PUNR și a "României Mari" este mult fluturatul pericol maghiar. În momentul în care în societatea românească s-ar instala o încredere interetnică, aceste partide ar rămîne fără baza lor electorală. Deci, deși e dureros s-o spun, eu cred că sîntem pe poziții ireconciliabile.

Dar au existat dovezi de neîncredere și din partea unor partide de opoziție, aliate altădată cu UDMR.

Aici este mai mult vorba despre o anumită tactică electorală: aceste partide au sesizat lipsa de încredere a societății românești înseși și dacă ele continuau să ne susțină și-ar fi periclitat poziția. Dacă pînă acum patru ani puteam vorbi numai despre neîncrederea deliberată a unor forțe politice, ulterior - și situația se înrăutățește din ce în ce mai tare - s-a ajuns la o neîncredere a societății românești în ansamblu, ceea ce este mult mai grav. Cred că aici a greșit și UDMR atunci cînd a retras de pe front foarte multe forțe și s-a dedicat exclusiv construcției interne. Remediul pentru cîștigarea încrederii reciproce ar fi reluarea dialogului serios și constructiv, în cadrul unor instituții de societate civilă și prin presă. Din păcate UDMR are puține reviste în română și cu tiraj foarte mic. În astfel de reviste noi nu facem propagandă printre români, ci îi informăm despre problemele noastre, ca să vadă că și noi sîntem ca ei. Acest dialog, care s-a întrerupt cîndva în '90-'92, a fost neglijat, din păcate, și de către UDMR. Însă dacă pentru alte partide politice neglijarea acestui lucru se poate considera o greșeală care se iartă, pentru UDMR continuarea în viitor a stării actuale de absență a dialogului ar putea fi fatală.

Pagină realizată de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Între libertate şi despotism

Pînă la revoluţia franceză din 1789 nu se legitimase dreptul individului. Ba, se poate spune, nici cele ale colectivităţii de grup. Drepturi, şi acelea încălcate de monarhie, avea numai nobilimea ca o unitate de corp şi, prin consecinţă, fiecare nobil în parte, deşi cei de la Curte erau privilegiaţi în comparaţie cu nobilimea de provincie. Aşa a fost şi la noi. Boierii de Curte aveau, negreşit, mai multe drepturi privilegiate decît boierimea de la ţară iar boiernaşilor abia li se recunoştea oarecari drepturi. Cît priveşte marea masă anonimă, aici nici drepturile colective, nici cele individuale nu erau recunoscute. Revoluţia franceză, prin a sa Declaraţie universală a drepturilor omului, a legiferat, de jure şi în fapt, deopotrivă drepturile individului şi cele ale colectivităţii. Acum e la modă să fie injuriată revoluţia franceză. Dar, fără ea, avea dreptate Ibrăileanu (polemiza cu N. Iorga), n-ar fi existat libertăţi şi omul de rînd, inclusiv intelectualul ar fi fost bătuţi la scară de oamenii boierului. În Franţa şi în alte ţări europene (în Anglia lui *habeas corpus* fenomenul s-a petrecut mai înainte), burghezia a irumpt la suprafaţă, căpătînd (laolaltă cu intelectualitatea) drepturi civile şi politice. Dar la noi, unde nu exista burghezie, chestiunea a căpătat alte înfăţişări. Adepţii "duhului franţozăsc" s-au recrutat dintre boiernaşi şi ei, laolaltă cu intelectuali tîrgoveţi (cum a fost Ion Heliade Rădulescu), au militat pentru dreptul la expresie politică. Ei, feciorii micilor boiernaşi ca şi, cuprinşi de valul ideologiei, cei ai unor mari boieri (fraţii Golescu, Ion Ghica) au creat, la noi, cîtă a fost, revoluţia din 1848 care prevedea, în programele ei (**Proclamaţia de la Islaz, Dorinţele partidei revoluţionare în Moldova**), asigurarea drepturilor civile şi politice pentru toţi cetăţenii. Era, aici, o incontestabilă influenţă a principiilor revoluţiei franceze de la 1789. Sigur, revoluţia din 1848 în amîndouă principatele româneşti, a fost înfrîntă. Dar elemente ale programelor revoluţionare au rămas, fiind recunoscute ca atare de realitatea politică a timpului. În Divanurile ad-hoc de la 1857 au pătruns, pe lîngă marea boierime, şi boiernaşii şi chiar reprezentanţii ţărănimii. Principiile Declaraţiei universale a drepturilor omului începeau să se întrupeze în real. De fapt, ele căpătaseră o anume fragmentată realitate şi în Regulamentul Organic elaborat la stăruinţa şi cu ideile luminatului general Kisselef. Pentru că în Adunările Elective pătrunseseră şi reprezentanţii boiernaşilor, chiar dacă mai puţini decît cei ai marii boierimi. Dar de o schimbare în sistemul electiv al drepturilor politice se poate, incontestabil, vorbi încă de la Regulamentul Organic, accentuat mult în Divanurile ad-hoc.

Se milita pentru adoptarea modelului Europei de apus în materie de apărare a drepturilor individuale şi colective. Ţările româneşti erau, însă, mult retardare pe plan social, încît împrumutarea modelului politic apusean năştea ceea ce Titu Maiorescu, cu o formulă fericit găsită în 1868, a numit forme fără fond. Aparent, Constituţia din 1866 (copiată după cea belgiană, cea mai liberală de atunci) înfăptuise asigurarea drepturilor colective şi individuale. În fapt, disparitatea scandaloasă era, singura, garantată. Se putea, cu adevărat, vorbi de egalitatea drepturilor individuale (şi chiar colective), de vreme ce cele patru Colegii electorale (din 1884 trei), repartizate în funcţie de averea alegătorului, asigurau drepturi politice în mod privilegiat marilor latifundiari, care aveau un venit funciar de la 300 de galbeni în sus şi boierimii mijlocii (de la 100 la 300 de galbeni)? Asta în vreme ce ţăranii, reprezentînd, atunci, aproape 90% din populaţia ţării, n-aveau decît "dreptul" colectiv de a-şi alege reprezentanţii (unul pentru 50 de ţărani) care, duşi cu turma, de primar şi jandarm, la oraş, votau (după ce erau ameţiţi cu băutură) invariabil cu guvernul. (De aceea, acest Colegiu era numit "Colegiul minciună"). De o egalitate în drepturi, deopotrivă individuale şi colective, nu putea fi vorba. Şi unde domneşte inegalitatea politică (reflex al celei sociale) nu poate fi vorba de asigurarea drepturilor personale individuale ale cetăţenilor. Spiritele înaintate ale timpului au militat pentru curmarea acestei inechităţi înainte de toate sociale, cerînd lichidarea latifundiilor şi împroprietărirea ţăranilor, concomitent cu universalizarea dreptului individual la expresie politică. Dar pînă la primul război mondial nu s-a putut înfăptui această răsturnare revoluţionară cu mijloace paşnice. De abia în 1919, sub un guvern liberal condus de Ionel Brătianu (ministru la Agricultură şi Domenii fiind I. G. Duca), se proclamă, în fapt, reforma agrară ca şi universalizarea dreptului la vot pentru bărbaţi. Era o efectivă răsturnare şi un mare, excepţional progres, promis, încă în 1917, de regele Ferdinand ţăranilor ostaşi în tranşeele Mărăşeştilor, Mărăştilor şi Oituzului. Patru ani mai tîrziu, în 1923, şi tot sub un guvern liberal condus de Ionel Brătianu, starea de fapt e sancţionată de noua Constituţie.

Din păcate, forma fără fond continua să funcţioneze năruitor pentru apărarea, cu adevărat, a drepturilor politice individuale. În fapt, şi libertatea Constituţiei din 1866 şi cea înnoitoare şi egalitară din 1923 erau minate de un viciu pernicios. Guvernele alese de cetăţeni (pînă în 1919 de 1,5% din totalul populaţiei, de la 1919-1923 încoace de jumătate din populaţia matură, de vreme ce femeile n-aveau drept de vot) nu erau expresia rezultatului alegerilor, ci, invers, rezultatul alegerilor era expresia voinţei guvernului care le "făcea". Încă din vremea regelui Carol I se instituise cutuma că regele numea guvernul, însărcinînd şeful unuia dintre cele două partide existente (Liberal şi Conservator) cu formarea unui cabinet de miniştri şi acesta, obţinînd dizolvarea parlamentului existent, organiza noi alegeri, pe care, invariabil, le cîştiga. Evident, prin fraudă şi trucarea rezultatelor. În iunie 1898 T. Maiorescu, foarte supărat că regele îi defavorizează pe junimişti, neîncredinţîndu-i lui Carp formarea guvernului, îi scria, ofensat, unui partizan politic din Botoşani: "Practic vorbind, noi suntem o monarhie despotică, mascată sub constituţie liberală. Regele numeşte azi pe miniştri cum vrea, iar miniştrii fac majorităţile parlamentare cum vor. Nici nu putea fi altfel într-o ţară care, pînă la 1857-59, era smerită sub greco-turci-ruşi". Din păcate, această practică a continuat şi după război, chiar după Constituţia din 1923. Regele Ferdinand, apoi Regenţa, apoi regele Carol al II-lea erau cei care, cu puterea exerciţiului cutumei, numeau primii miniştri, aprobau lista guvernelor care, apoi, după dizolvarea Camerelor legiuitoare, făceau alegerile, pe care le cîştigau, asigurîndu-şi majorităţile necesare. Zbaterea unor partide apărute după război (Partidul Ţărănesc, Partidul Naţional Român etc.) de a obţine guverne neutrale pentru alegeri n-a dat niciodată rezultat. Obiceiul rău îndătinat continua să funcţioneze, asigurînd suveranului, în fapt, puteri discreţionare. Acea monarhie despotică, de care vorbea în 1898 Titu Maiorescu, continua, chiar dacă mai atenuat, să funcţioneze ireproşabil. Astfel încît, din cele 11 consultări electorale organizate în deceniile interbelice, de abia două sau trei au fost netrucate în rezultate.

A însemnat asta anihilarea cu totul a exercitării drepturilor individuale şi colective în ţara noastră? Nici că poate fi vorba de o astfel de judecată concluzivă. De ar fi trasă, ar fi mult şi total eronată. Drepturile civile şi cetăţeneşti în faţa administraţiei şi a justiţiei erau garantate şi, în fapt, apărate. Dreptul la expresie nu numai politică, dar şi în presă sau întruniri, era, de asemenea, garantat şi apărat. Iar opoziţia, care reprezenta o parte a electoratului, (adică prin reprezentare a drepturilor individuale ale cetăţeanului) putea să se exprime liber în parlament, amendînd sau respingînd voinţa de legiferare a guvernului. Încît, în această modalitate mult importantă, se puteau deplin exercita drepturile individuale şi colective ale cetăţeanului. Asta pînă în februarie 1938. Adică din momentul instaurării, în România, a dictaturii (mai întîi regale, apoi antonesciană, şi, după aceea, îndelungata dictatură comunistă). Iar în regimul dictaturii, drepturile fie individuale, fie colective ale cetăţeanului sînt suspendate, înlocuite, de formă, cu surogate neputincioase. Statul de drept instalat din 1990 a restaurat libertatea drepturilor individuale şi colective. Să sperăm că vom şti să le apărăm şi că acele voci nostalgice care tot reclamă imperios un regim forte, "de ordine", se vor rosti în pustiu.

Z. ORNEA

Drepturile colective – o problemă politică

Apărută în dezbaterea publică imediat după revoluţie (de pildă, într-un foarte ambiguu *Comunicat* al FSN, din 5 ianuarie 1990, inspirat de fostul vicepreşedinte Király Károly), sintagma *drepturi colective* constituie o revendicare esenţială a UDMR şi o temă de discuţii şi polemici în viaţa politică românească. Ceea ce ar trebui subliniat de la bun început este faptul că nimeni – nici UDMR, dar nici adversarii Uniunii – nu a adus în discuţie întreaga complexitate care se află în spatele acestei sintagme; ea a rămas să desemneze fie revendicări parţial ascunse, fie ameninţări nu pe deplin înţelese.

Utilizarea ei în discursul politic, în legătură cu situaţia minorităţilor, a întărit impresia că ar fi vorba despre "drepturi ale minorităţilor" şi, prin urmare, problema ar constitui o extensie a discuţiei despre "drepturile omului". O asemenea abordare este, însă, eronată.

Problema la care se referă *drepturile colective* este una strict politică. Sintagma *este utilizată* de minorităţi pentru realizarea unor revendicări care depăşesc statutul de minoritate şi se referă la raporturile politice şi juridice cu statul şi între state.

O analiză a discuţiilor pe tema drepturilor colective în România pune în evidenţă o serie de elemente specifice. În primul rînd, aceasta este o problemă numai a minorităţii maghiare (din România, dar şi, în general, din teritoriile considerate a fi teritorii ungureşti şi care au aparţinut Imperiului Austro-Ungar pînă în 1918). În al doilea rînd, aceste "drepturi" nu au fost niciodată definite cu claritate, în mod autonom; ele au fost întotdeauna legate de problema **autonomiei** şi de **modificarea statutului minorităţii** în raport cu statul.

Documentele internaţionale relevante, atunci cînd tratează chestiunea minorităţilor, au grijă să vorbească despre "persoanele aparţinînd minorităţilor naţionale", iar atunci cînd se referă la grupuri, formula utilizată face referire la posibilitatea de a beneficia de un drept "*individual sau în comun cu alţii*" (vezi *Convenţia-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale*). Aceste prevederi întăresc ideea că avem de-a fce cu *minorităţi*, pentru care problemele de identitate sînt importante, sînt recunoscute ca atare şi pentru care se creează condiţiile de conservare, promovare şi dezvoltare.

Probabil să evoluţiile din fosta Iugoslavie au stat la baza redactării bine cunoscutului articol 11 din Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care introduce în discuţie drepturile colective. Să remarcăm faptul că şi aici ele sînt puse în legătură cu conceptul de autonomie sau de "statut special", ceea ce arată că problema nu mai este aceea a identităţii, ci una de organizare politico-juridcă. De altfel, controversele legate de ratificarea tratatului slovaco-ungar sînt elocvente în această privinţă.

În ceea ce priveşte UDMR, ea a reclamat în mod constant schimbarea statutului său. Începînd cu 1991, autodefinirea minorităţii a apelat la formula sintetizată, în final, la Congresul al IV-lea al UDMR, de "*minoritate naţională maghiară din România, ca şi comunitate naţională autonomă*", care *"se consideră factor constitutiv în stat, subiect politic de sine stătător şi, ca atare, partener egal al naţiunii române*". Acesta este un program politic, care are la bază şi formula de organizare autonomă, cuprinsă în proiectul *Legii privind minorităţile naţionale şi comunităţile autonome* (depus la Camera Deputaţilor în decembrie 1993).

Această abordare s-a împletit cu o preocupare constantă pentru realizarea unei autonomii teritoriale pentru Secuime, precum şi cu încercarea de a face din Ungaria un garant internaţional pentru minorităţile maghiare din România (acelaşi lucru fiind valabil şi pentru Slovacia, Ucraina şi Serbia).

Această preocupare a UDMR depăşeşte nivelul descentralizării administrative şi a autonomiei prevăzute de *Carta europeană "Exerciţiul autonom al puterii locale"* (Strasbourg, 1990) şi intră în zona **descentralizării politice**, care presupune că o colectivitate are dreptul, prin propria sa organizare, să participe la formarea voinţei statale şi de a-şi da reguli care nu îşi trag valoarea juridică de la alte autorităţi; colectivitatea este perfect autonomă şi prerogativele ei nu sînt unele care au valoare juridică datorită faptului că sînt conferite de stat. Această idee este şi ea prezentă în documentele UDMR, începînd de la amendamentele fostului senator Szöcs Géza la proiectul de Constituţie, pînă la proiectul *Autonomiei pe principiu personal a comunităţii naţionale maghiare din România* a senatorului Csapó **Jozséf** (proiect a cărui formă finală va fi gata în luna **mai**).

Este evident că acuzele de "discriminare", la care propaganda UDMR face atît de des apel, apar din cauza raportării la acest program maximalist, care implică autonomia şi drepturile colective pentru a proceda la o schimbare de statut politico-juridic. Trebuie observat că discuţia nu este una a încălcării vreunor drepturi, ci este una a afirmării şi sancţionării legale şi constituţionale a unui anumit tip de revendicări.

Consecinţa aplicării revendicărilor cuprinse în documentele şi propunerile legislative ale UDMR este **formula federală a statului.** Există şi o oarecare ambiguitate, deoarece definirea minorităţii maghiare ca parte a naţiunii ungare lasă deschisă şi posibilitatea unei viitoare secesiuni, prin care comunitatea naţională autonomă, beneficiind de pămîntul natal, îşi reface unitatea istorică cu naţiunea-mamă.

Politica românească a adoptat o abordare eronată a problemei minorităţii maghiare: aici nu este o problemă de drepturi individuale şi de indentitate etnică pusă în pericol (fapt dezminţit, de altfel, de spectaculoasa dezvoltare a unei "societăţi civile maghiare", aflată alături şi separată de societatea civilă românească), ci este o problemă de reorganizare statală. Chestiunea este că aceasta este propusă în condiţiile în care societatea românească nu şi-a stabilizat instituţiile şi direcţiile de evoluţie. Această suprapunere, accentuată de existenţa unor guverne slabe (fie minoritare, fie de coaliţii instabile) agravează situaţia deoarece gradul de instabilitate şi insecuritate este mai mare decît într-un stat cu instituţii care au deja o tradiţie a autorităţii şi un comportament civic bine definit.

Partidele politice ar trebui să treacă de la faza propagandistică şi ideologizantă a discursului lor la o abordare realistă a acestei probleme. În momentul de faţă, discuţia despre autonomie se poartă la nivelul unor argumente simpliste şi al interdicţiilor motivate naţionalist; datorită asocierii la guvernare şi a alianţei politice, această manieră total improprie de tratare a unei probleme fundamentale a fost extinsă, de la PUNR şi PRM, asupra tuturor instanţelor politice româneşti. Or, clasa politică şi guvernarea trebuie să asigure o politică realistă, prin care conferirea de drepturi pentru o minoritate numeroasă – lucru normal, care ar fi în logica dezvoltărilor politice din România – să nu constituie în nici un fel o punere în discuţie a stabilităţii statale sau un obstacol pentru procesul de modernizare a României.

Ovidiu ŞINCAI
consilier în probleme politice
al preşedintelui executiv al PDSR

TREPTELE ZILEI UNA

Între 1985-1986, ANDRÉ SCRIMA a oferit comunităţii monastice Deir-el-Harf (Liban) o lectură a *Evangheliei după Ioan*, o lectură "interioară", comentată. Interioară pentru că urmează traseele pe care textul ioanic însuşi le propune. Ele sînt trasate de un martor dotat cu o privire de altitudine, cu o privire "de vultur", orientînd necontenit faptele spre dincolo de ele, spre sensul înălţimii lor ultime. Oferim aici, cu îngăduinţa autorului, cîteva extrase din comentariul capitolului 20 care marchează drumul Învierii în conştiinţa discipolilor, drum modulat de înălţarea zilei întîi, a zilei „una".

Locul Absenţei

Pornită la drum încă întuneric fiind, o femeie vine la mormînt, împinsă – după Ioan de fidelitatea cu totul interioară faţă de cel care pentru ea e, de acum înainte, Absentul. Maria din Magdala e prima care vede că "piatra fusese ridicată" (20, 1).

Termenul "a ridica" (*airein* în greacă) e caracteristic pentru vocabularul lui Ioan care îl utilizează numai în contexte doctrinare puternice. Ioan Botezătorul arată spre Christos ca spre cel ce "ridică" păcatele lumii (1, 29). În scena izgonirii negustătorilor din templu (2, 16), Iisus cere cu putere "ridicaţi acestea de aici". În pilda Păstorului (10, 18), el precizează că e singurul care "putere are să-şi pună viaţa şi iarăşi să şi-o ridice". În sfîrşit, episodul lui Lazăr ieşind din mormînt e decis de porunca "ridicaţi piatra" (11, 39). Iar acum, Ioan vorbeşte despre piatra "ridicată" a mormîntului ca şi cum ar marca faptul că, în acest prag al zilei Învierii, ultimul obstacol în calea *vederii* a fost îndepărtat. Însă, bineînţeles, evenimentul e departe de a fi limpede pentru Maria. De la tulburarea datorată *absenţei*, ea trece la una stîrnită de incertitudine. Ceea ce o face să alerge la cei doi ucenici, Simon Petru şi cel iubit de Iisus, pentru a le spune: "Au luat (ridicat) pe Domnul din mormînt şi nu ştiu unde l-au pus" (20, 2).

Simplitatea relatării, frazele lapidare ale lui Ioan conţin tensiunea unei apropieri de graniţa care delimitează lumea de aici de cealaltă lume, jos-ul de Sus, ceea ce "se vede" de ceea ce doar "se arată". Scena următoare ne apropie mai mult de această frontieră. "Petru aleargă deci împreună cu celălalt ucenic spre mormînt" (20, 3). Cursa celor doi, de o emoţionantă simplitate omenească, nu are încă nimic misterios sau spiritual; ea urmăreşte să verifice şi să limpezească eventual o situaţie neclară. Dar în detaliile ei se întrezăresc nuanţele care îi deosebesc. Nu tinereţea fizică îl face, probabil, pe Ioan să ajungă primul Petru era în fond un om robust şi impulsiv ci, am putea spune, "vocaţia" sa, întîietatea sa în dorinţă: dorinţa de "cel care îl iubeşte", dorinţa de a fi mereu împreună cu el, cît mai aproape de el. Ne aflăm într-un domeniu care exclude concurenţa şi, dacă ar mai fi nevoie de o dovadă, ea ne e dată de faptul că Ioan se opreşte la marginea mormîntului, aşteptîndu-l pe cel mai vîrstnic. Zăreşte totuşi "giulgiul şi, la o parte, mahrama care fusese pe capul lui" (20, 6-7). Aparenta minuţiozitate a detaliilor nu trebuie să intrige: ea poartă semnificaţiile şi le comunică. Abia cînd celălalt soseşte şi el la mormînt, se produce evenimentul: atunci Ioan "a văzut şi a crezut" (20, 8).

Sînt doar cîteva cuvinte – însă extraordinare – şi ele ne fac să întrezărim, în primul rînd, structura complexă a acestui capitol 20, constituit ca din urcuşuri ale cunoaşterii pe treptele de înţelegere a Învierii. Sursa şi punctul de pornire fiind faptul imediat, "denunţat" de Maria: mormîntul gol. Acum, Ioan *vede*. A văzut şi a crezut. Nu este vorba, e limpede, despre procesul logic al unei deducţii raţionale. În căderea lapidară a cuvintelor presimţim priza fulgurantă, ca sfîşierea unui văl de pe ochii lui Ioan... Viziunea lui cuprinde acum, ca într-o intuiţie totală, şi faptul prezent şi amintirea Scripturilor pînă atunci neînţelese (cf. 20, 9). Ea devine limpiditate primă, găzduită totuşi de un spirit prea uluit, prea izbit de lumină ca să îl poată închega într-o imagine perfectă: "Trebuia să învie din morţi" (20, 9). Aceasta e descoperirea mormîntului gol.

Apoi "ucenicii s-au întors iarăşi la ai lor", acasă (20, 10). Nu se poate recunoaşte cu mai multă onestitate că, pentru discipolii cei mai apropiaţi chiar, Învierea era un act pur şi simplu de neconceput. Şi, ca atare, ea nu constituie fabulaţia compensatorie a cîtorva suflete frustrate în speranţele lor.

Trecem acum la treapta următoare (20, 11-13). În aceeaşi zi, după răsăritul soarelui, Maria se întoarce – singură – urmînd acelaşi impuls care, în zori o făcuse să alerge spre locul considerat de ea, de acum înainte, drept pecetea, emblema Absenţei. Starea şi înţelegerea ei nu s-au schimbat în mod notabil; tot "plîngînd, se apleacă asupra mormîntului". Iar el îi oferă acum o altă descoperire: "vede doi îngeri în veşminte albe, şezînd acolo unde fusese trupul lui Iisus, unul către cap şi altul către picioare". Totul se petrece, o spuneam, la limita între lumi, între cea de jos şi Cealaltă unde Iisus s-a întors şi care, astfel, stă acum deschisă. Cu toate că Maria e departe de a avea conştiinţa acestei deschideri, calitatea lacrimilor, a tristeţii ei poate echivala într-un anume fel cu o progresie, cu o ascensiune pînă la frontiere. De aceea e în stare *să vadă* cele două apariţii situate de Cealaltă Parte, "aşezate acolo unde fusese trupul, către cap şi către picioare" ca şi cum ele (îngerii) i-ar "lua măsura" după o dimensiune nouă, asumată de acum înainte de acest trup, dimensiune care nu mai cade sub măsurile lumii curente. Calitatea fervorii Mariei le suscită întrebarea: "Femeie, pentru ce plîngi?" Replica ei: "au luat pe Domnul şi *nu ştiu* unde l-au pus" (20, 13) e deja – dacă ştim să-l ascultăm pe Ioan – plină şi grea de sens, iar răspunsul nu se poate găsi decît în proximitate.

Recunoaşterea

"Nu ştiu", "nu ştim" (ca în 20, 13 şi 20, 2) se referă, în Evanghelia ioanică, la un act sau la un cuvînt "misterios" al lui Iisus. În Cana Galileii, stăpînul casei "nu ştia" de unde venea vinul (2, 9). Femeia samarineană "nu ştia", după expresia lui Iisus, "darul lui Dumnezeu" (4, 10). Ceva mai tîrziu, el spune ucenicilor că are de mîncat o hrană pe care ei nu o ştiu (4, 32). Întîlnim aici o formă de naraţiune care duce spre dincolo de ea însăşi, foarte caracteristică pentru Ioan. Ea orientează spre Celălalt teritoriu, e purtată de enunţurile unei proximităţi a frontierei şi de tensiunea depăşirii ei. Or, e ca şi cum, făcînd mărturisirea "nu ştiu", Maria ar regăsi această formulă de frontieră care atrage răspunsul: "aceasta zicînd, s-a întors şi *a văzut* pe Iisus stînd şi nu ştia că e el. Zis-a ei Iisus: Femeie, ce plîngi? Pe cine cauţi? Iar ea, părîndu-i-se că este grădinarul, i-a zis: Doamne, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus şi eu îl voi lua" (20, 14-15).

Răspunsul era deci Iisus însuşi, dar el trebuie să se facă acum recunoscut. Şi Ioan ne pune iarăşi în faţa *unicităţii* Învierii prin faptul că acum Iisus stă şi se manifestă în *locul său propriu*, unul care nu mai poate fi perceput drept o realitate a lumii de aici. Trebuie ca el însuşi să se facă re-cunoscut, aptitudinea aceasta depăşind posibilităţile interlocutorilor săi. De unde, întrebarea: "pentru ce plîngi? Pe cine cauţi?" Cuvinte care, aparent, nu sînt de ajuns fiindcă Maria, cufundată în durerea ei şi în dorinţa de a regăsi acel trup pus în mormînt, pe care crede că îl caută, socoteşte că Iisus este grădinarul. Reacţie situată în logica plană, şi dureroasă în acest caz, proprie cursului general acceptat al lucrurilor: "Doamne, de l-ai luat tu, spune-mi unde l-ai pus şi eu îl voi lua".

Am văzut deja că, pentru Ioan, problema *locului* de unde vine Iisus, unde se situează el şi unde se va duce e capitală. În debutul Evangheliei, primii doi ucenici îl întreabă: "Învăţătorule, unde locuieşti?". La rîndul său, Iisus îi întrebase: "Ce căutaţi?" (1, 38). Acum, aceeaşi întrebare e adresată Mariei: "Pe cine cauţi?" La Cină, Toma spusese: "Doamne nu ştim unde mergi" (14, 5), într-o izbitoare analogie cu întreaga interogaţie a capitolului 20. Toate demersurile, toate întrebările anterioare converg acum spre *locul* mormîntului gol. Iar Iisus se poate face recunoscut pornind de la acest *dincolo* în care se situează, făcînd să răsune cuvinte familiare, rostind numai acest simplu: "Marie!". Atunci e recunoscut şi femeia răspunde, spunînd în ebraică: *Rabbuni*! adică "Învăţătorule!" (20, 16). O recunoaştere, de asemenea, totală, fulgurantă, nerezultată dintr-un demers logic. Exclamaţia Mariei face aproape corp cu clipa şi cu sensul ei. *Rabbuni* e diferit de *Rabbi*, termen uzual pentru "stăpîn" şi "domn", folosit în genere în adresarea către un personaj uman prestigios. *Rabbuni* era, în ebraică, rezervat mai ales lui Dumnezeu, în cadrul rugăciunilor şi formulelor rituale. Iar Maria anticipează prin acest termen pe Toma care, opt zile mai tîrziu, în clipa unei similare *recunoaşteri*, va folosi aceeaşi calificare.

Dialogul acesta prim între Înviat şi cineva aflat încă "aici jos" devine acum mai complex, punînd la încercare înţelegerea, solicitînd-o să-şi părăsească registrul curent. Iisus spune: "Nu te atinge de mine, încă nu m-am suit la Tatăl, ci du-te la fraţii mei şi le spune: Mă sui la Tatăl meu şi la Tatăl vostru, la Dumnezeul meu şi Dumnezeul vostru" (20, 17). Ioan sugerează că exclamaţia survine în momentul în care Maria se pleacă la picioarele lui Iisus pentru a le îmbrăţişa, refăcînd, în mod inevitabil, un gest pe care l-am putea numi "dinainte". În faţa acestei reacţii Iisus inaugurează un alt mod de proximitate: nu mă reţine, pare să spună el, există de acum înainte o altfel de apropiere, un alt tip de intimitate cu cel ce aparţine, de acum înainte, teritoriului "de Sus". Suirea la Tatăl, ca act în sine se consumase deja, desigur, prin proslăvirea pe cruce. Dar Maria nu percepuse anvergura ascensională a Răstignirii; acum, în preajma mormîntului gol, ea trebuie să urce încă o treaptă în cunoaşterea Celui înviat: "du-te la fraţii mei şi le spune: Mă sui la Tatăl meu şi la Tatăl vostru, la Dumnezeul meu şi Dumnezeul vostru". Nu e o referinţă la Ascensiunea ultimă, cînd Iisus va înceta să se mai arate ucenicilor în această lume. E doar comunicarea faptului că, din chiar această dimineaţă a "zilei întîi", el trebuie să integreze pe ucenici, deveniţi fraţii săi, într-un nou tip de comuniune. În această perspectivă, Iisus îşi descoperă *locul propriu*, locul ce va fi al său, care este al său: acolo unde e Tatăl. Atenţia se fixează de acum înainte pe celălalt versant, spre cealaltă latură pe care Christos o lasă să se întrezărească cu toate că ea nu este încă perfect inteligibilă pentru ucenici: "Mă sui la Tatăl meu şi la Tatăl vostru, Dumnezeul meu şi Dumnezeul vostru".

Misiunea

Iată evenimentele petrecute între ivirea zorilor şi dimineaţă. Trebuie să insistăm asupra structurii capitolului 20, pe care Ioan ne-o sugerează cu discreţie: Învierea se manifestă gradual, am putea spune, o dată cu înălţarea zilei, a "zilei întîi a săptămînii", luînd lent, secret calea unei alte dimensiuni decît cea mundană. Nu e nevoie de prea mult efort pentru a ne închipui că, în jur, Ierusalimul şi restul universului sînt obişnuit prezente, că foarte aproape de mormînt sărbătoarea Paştelui ebraic începe să se desfăşoare, că totul rămîne, în aparenţă, neschimbat. Şi totuşi Învierea a avut loc: dar un loc, o dimensiune, o anvergură care nu ţin de această lume. Cel înviat a deschis o lume care îi aparţine, o lume în care apariţiile lui următoare ne vor introduce treptat: demersul inaugurat în faţa mormîntului gol se precizează de acum înainte şi îşi urmează traseul...

Versetul 22 ne spune că, în seara aceleiaşi zile, apărut în mijlocul discipolilor protejaţi de "uşile încuiate", Christos "a suflat" (*emphysan*) asupra lor. Termenul (*emphysan*) e destul de singular, neîntîlnit în ansamblul Scripturilor. Îl găsim doar, şi e semnificativ, în Geneză (1, 2; 2, 7), cînd Creatorul "suflă" duh de viaţă în nările primului om viu. Există iarăşi un loc în Ezechiel (37, 9) unde osemintele moarte sînt animate din nou de suflul Duhului. Intenţia relatării lui Ioan este evidentă: trebuie să înţelegem că Iisus inaugurează o nouă creaţie prin Duh, Duh comunicat ucenicilor abia după ce el îi trimite "precum" l-a trimis pe el Tatăl (20, 21) şi nu altminteri. Cu toate că termenul e notabil deformat de mentalitatea noastră, am spune că este vorba despre o "misiune", în sensul prim al cuvîntului. Dar trebuie imediat remarcat că această trimitere, această "misiune" nu e determinată de un scop, nu e întreprinsă pentru realizarea unui act precis. Gramatical vorbind, expresia e absolută, lipsită de complement: esenţialul ei rezidă în acest "precum" care îl va lega de acum înainte pe credincios, prin Iisus, de misterul însuşi al Tatălui. Suflul Duhului, comunicat şi primit în acest moment, e explicitat totuşi: "cărora veţi ierta păcatele, se vor ierta şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute" (20, 23). Transmiterea aceasta a Duhului este deci "funcţională", destinată să califice pe ucenici pentru o funcţie precisă dar extrem de vastă, funcţie legată de o viziune fundamentală asupra Duhului pe care Ioan ne-a făcut adesea să o presimţim.

Iisus însuşi a venit, conform mărturisirii inaugurale a lui Ioan, ca să ridice păcatul lumii. Acum, în acelaşi Duh, discipolii vor trebui să discearnă între cei cărora păcatele le vor fi iertate şi cei cărora le vor fi ţinute. Nu este vorba despre o "misiune" destinată să facă prozeliţi, să constituie o nouă "organizaţie" (s-a remarcat încă din Antichitate că termenul de "biserică" nu figurează în Evanghelia după Ioan). E vorba, altfel spus, ca Duhul să fie lăsat el însuşi să acţioneze prin discernămîntul între cei care au cunoaşterea lui Iisus, nemaipăcătuind deci prin ignoranţă, şi cei cărora această cunoaştere le lipseşte: singurul păcat de neiertat. Misiunea enunţată de Iisus ne transportă dincolo de ordinea morală, în proximitatea imediată a acestui mare Necunoscut care face ca toate lucrurile să devină limpezi, limpide, cognoscibile, a marelui Necunoscut care se apleacă asupra întregii Evanghelii a lui Ioan: Duhul.

Traducere de

Anca MANOLESCU

Voce off

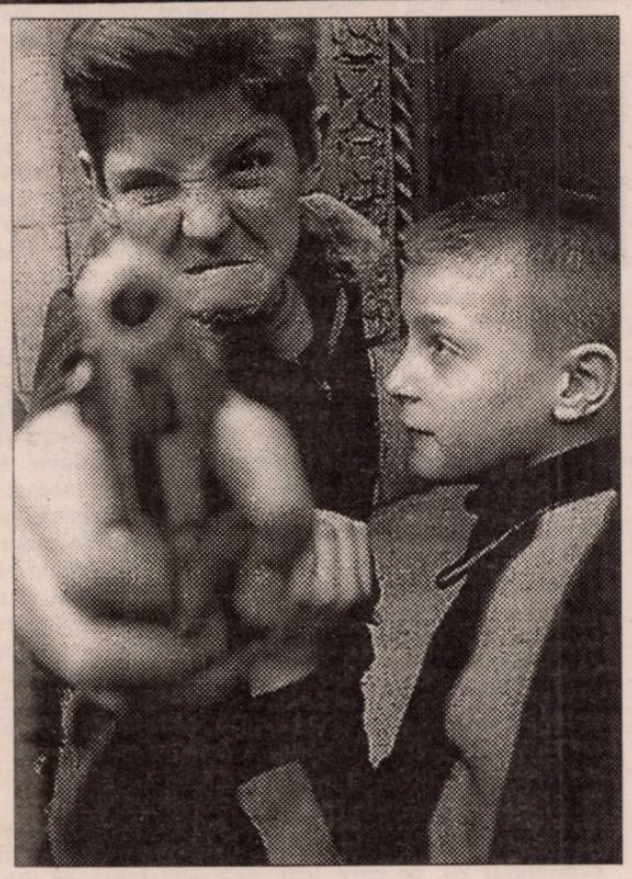

„Nu e uşor să faci să piară oamenii pe de-a-ntregul, şi mai există şi legi; dar poţi, cu răbdare, să extermini, una cîte una, furnicile umanitare."

LAUTRÉAMONT

Blocuri comune

E de ruşine!?

Pe timpul cînd eram în ultimele clase de liceu, adică în anii 1927-1928, am fost coleg cu Radu Rosetti, prieten apoi de-a lungul întregii mele vieţi. Tatăl său, generalul Radu Rosetti, deopotrivă erou, invalid de război şi academician, a fost o vreme ministrul Educaţiei Naţionale. În această calitatea făcea inspecţii în şcoli, licee, universităţi. Primul său drum îl purta în closetele instituţiei şi de acolo se ducea în cancelarie ca să discute cu directorii, profesorii ş.a. cele obişnuite. Ministrul socotea să starea de curăţenie a closetelor constituie un element de igienă, dar şi unul de importanţă majoră în educaţia civică a tineretului. De acolo i s-a tras porecla de "generalul Closetti"!

Patruzeci de ani mai tîrziu, ieşisem la pensie, dar lucram pe litoral. Prin anii 1972-1973, făceam schimb valutar la Vama Veche, punct de trecere în şi din Bulgaria. Intrau şi ieşeau autocare cu cîte 30-40 de turişti de toate naţiile. Mulţi dintre ei doreau să se ducă la WC. Spre ruşinea mea şi a colegilor mei, lucrul era cu neputinţă; closetele erau într-un hal de murdărie de nedescris. Situaţia era aceeaşi în Bulgaria, aşa că şi ei şi noi îndemnam turiştii să folosească umblătoarele din ţara vecină. Am reclamat în scris şi telefonic şefului meu ierarhic, contabilul *ONT Litoral* din Mamaia. Acesta s-a supărat şi m-a admonestat indignat: "Adică, ce crezi dumneata, eu sînt căcănar?"

Mi-am amintit atunci de "generalul Closetti" şi i-am regretat lipsa.

Prin 1992, am luat parte, la Bran, la un colocviu pe teme de turism. Directorul unei prospere agenţii de turism, căruia îi tot recomandam minunatele noastre trasee, m-a întrerupt iritat: "Nu pot, domnule, aduce nici un turist străin; dumneata nu vezi în ce hal sînt closetele noastre? Fug toţi şi mai pretind şi banii înapoi!"

Acum, în iarna 1996, am fost internat cîteva zile într-unul din marile spitale ale Bucureştiului. Nu am decît cuvinte de laudă pentru comportamentul plin de grijă şi căldură al medicilor şi al personalului auxiliar ca şi pentru îngrijirea ce mi s-a dat. Dar, iată că, într-o dimineaţă, am fost dus în enorma şi frumoasa secţie de radiologie. Urma să mi se facă o urografie. Cînd mi-a venit rîndul, doctoriţa m-a rugat să încep prin a mă duce să "fac pipi" şi mi-a indicat pe un perete o săgeată sub care scria "spre WC". M-am executat şi cînd am deschis uşa am intrat în ger. O încăpere cu geamurile date de perete şi cabine fără clanţe; ca să intri trebuia să împingi uşa cu piciorul. Aşa am procedat şi eu, dar m-am pomenit în faţa respectivelor recipiente de porţelan pline ochi cu c...t. Cum m-am descurcat, e secretul meu!

Dar m-am gîndit din nou la educaţia civică, la igiena obligatorie şi din nou la generalul Rosetti. Dumnezeu să-l odihnească!

Se va mai naşte, oare, în ţara noastră, vreun ministru, fie el al Educaţiei Naţionale, al Sănătăţii ori al Turismului, care să se coboare pînă la aceste realităţi în aparenţă minore, dar în fond esenţiale pentru starea naţiunii ca şi pentru cartea de vizită a unei ţări europene?

Manole FILITTI

Din viaţa unui extremist de centru...

Suprarealismul socialist

Ce e suprarealismul socialist?

Se ia o dreaptă - o dreaptă care, în afară că-l urăşte pe Sartre şi nu dă mîna cu nici un om de stînga, ştie cel puţin o definiţie clasică în orice stat de drept netotalitar: ordinea şi forţele ei sînt de dreapta, violenţa e de stînga. Pusă în condiţiile grevei de la metroul bucureştean, această dreaptă cere întregii societăţi să fie de partea celor exploataţi, revoltaţi spontan, după toate clişeele sindicalismului de stînga, împotriva statului patron şi guvernului neocomunist.

Această dreaptă apără spontaneitatea conştient organizată şi violenţa tipică de stînga. Cu un patetism suspect, din paginile proaste ale realismului socialist, acestei drepte nu-i pasă că, dincolo de ideologii, greva unui metrou zăpăceşte circulaţia într-o capitală, Bucureşti, care nu-i Parisul. Dimpotrivă: ea aduce exemplul parizian, unde populaţia, anul trecut, grav afectată tot de o grevă a metroului, ar fi ţinut cu "mizerii" care nu acceptau ca un guvern de dreapta să le bage mîna în buzunar prin reforma sistemului de securitate socială.

Se pune întrebarea: n-ar fi trebuit ca această dreaptă românească să ţină cu guvernul de dreapta de la Paris care, din punctul de vedere al liberalilor, făcea foarte bine ce făcea, trecînd, fie şi impopular, la amendarea unor legi moştenite de la etern dezgustătorii socialişti? Desigur. Dar, la Bucureşti, această dreaptă românească făcea populism gros, de stîngă sindicală franceză. Ea nu are cultură politică, în genere, şi nici cultură anticomunistă, în special. Ea are lirisme, în loc de argumente şi informaţii; visînd la marea boierie, ea simte şi gîndeşte mizerabilist.

Se merge mai departe: ce face guvernul neocomunist, evident de stînga? Surd, ca orice guvern de dreapta la revendicările juste şi excesive ale celor care paralizau - violent, ca tot proletarul - circulaţia cetăţenilor de ambele sexe şi mîini, el "bagă" poliţia, armata, mobilizează spărgători de grevă, mituieşte şi şantajează pe cei şovăielnici, apelează la forţă pentru a face ordine, comportîndu-se ca un guvern curat antisocialist; se reia circulaţia, populaţia populistă e mulţumită, stîngii îi pare bine că guvernul ei "s-a ţinut tare ca Juppé", iar dreapta înfierează măsurile de dreapta ale guvernului de stînga, neocomunist. (Rămîne un zvon - în afara geometriei, dar valabil într-o analiză pentru a defini suprarealismul: acest sindicat care a organizat o grevă spontană - într-o ţară unde spontană e doar coada la lapte şi brînză - ar fi fost intoxicat în revendicările lui de un partid liberal care cere insistent privatizarea metroului!)

Se ia acum o stîngă: ea susţine, doctrinar şi programatic, cu un lirism nu mai puţin penetrant, posibilitatea unei a treia căi între socialism şi capitalism. Ea aduce, în 1996, citate din discursurile generalului de Gaulle, de la 1960, care respingeau, fără echivoc, atît capitalismul, cît şi comunismul. (Ele coincid cu analizele altor "geometri" ca aceea, de pildă, a lui George Orwell: "Capitalismul sfîrşeşte în şomaj, competiţie feroce pentru pieţe şi războaie. Colectivismul duce la lagăre de concentrare, cultul şefului şi războaie".)

Dar, but, mais, aber: pînă în '89, timp de decenii peste decenii, unele mai obsedante decît altele, actualii doctrinari ai celei de a treia căi au condus redacţii, universităţi de partid, seminarii de înaltă şi autoritară învăţătură naţional-socialistă, secţii şi comisariate de reprimare a ideologiei burgheze; nici o idee de dreapta nu era mai periculoasă şi mai abjectă decît aceasta: a celei de "a treia căi". Importanţi, intransigenţi, veşnic vigilenţi, ei o înfierau şi o lichidau fără milă, expulzînd din presă, din seminarii, chiar din viaţa civilă, nu o dată, pe toţi cei care abia sugerau că ar putea exista o asemenea cale. În '96, nici unul dintre ei nu găseşte însă calea prin care să explice cum au ajuns ei, ca oameni ce-şi zic, de stînga, la a îmbrăţişa această odioasă idee de dreapta şi, mai ales, ce le dă lor dreptul, tocmai lor, s-o propovăduiască atît de dezinvolt şi lejer din punct de vedere moral? "Ruşinea e o revoluţie", gîndea Marx, la 1843. În acest sens, aceşti oameni ai stîngii româneşti nu sînt marxişti. Ei nu au ruşine; ei nu au simţ autocritic. Ei nu înţeleg că între ruşine şi nerusinare - la fel de inechitabil împărţite de stînga şi dreapta noastră - nu există cale de mijloc.

Q. e. d. pentru orice Q I: stînga e de dreapta, dreapta e de stînga, pelicanul şi/sau babiţa, même combat!

Radu COSAŞU

Firescul de alaltăieri

Una dintre cele mai extraordinare scrisori oferite vreodată spre vînzare în cadrul unei licitaţii la Sotheby's, în 1942:

"Mult iubita mea Domnişoară Dorothea Sankey,

După cum ştiţi, afectuoasa şi atît de excepţionala mea soţie este încă în viaţă – şi mă mîndresc să spun că este bine sănătoasă. Cu toate acestea, e bine să fii mereu prevăzător şi pregătit oricînd pentru orice. Dacă i s-ar întîmpla ceva, v-aş ruga să aveţi bunăvoinţa să-i preluaţi locul – imediat ce se va isprăvi o perioadă decentă de doliu.

Pînă atunci, rămîn devotatul dumneavoastră slujitor,

Anthony Trollope, 1861"

Citit/văzut/plăcut

„Nu sînt frumoasă, dar n-aş vrea s-arăt altfel. Mîinile mele sînt chipul meu."

Edith SITWELL

Universitatea Bucureşti (Catedra de limbi şi literaturi orientale), Institutul de Studii Orientale „Sergiu Al. George", Centrul Român de Cercetări din Paris (preşedinte-fondator Mircea Eliade) organizează sîmbătă 20 aprilie orele 11-13, la Universiatea Bucureşti, amfiteatrul „Al. Odobescu" un **COLOCVIU MIRCEA ELIADE.**

Vor susţine comunicări

– Radu Bercea
– Mircea Anghelescu
– Cicerone Poghirc

ANDREI ŞERBAN

Prin ce am trecut acceptînd invitaţia de a reveni

Textul de mai jos este versiunea română a intervenţiei lui Andrei Şerban la masa rotundă de la Lincoln Center din New York, care a încheiat Festivalul "Performing Arts of Romania". Fiind prima manifestare de o asemenea anvergură (acţiunea a început în decembrie anul trecut) şi într-un cadru atît de prestigios, Festivalul organizat de Fundaţia Culturală Română poate fi considerat un remarcabil succes.

Alături de Andrei Şerban, la discuţia de închidere au mai participat Andrei Pleşu (moderator), Augustin Buzura, Adina Darian, Gabriel Gafiţa şi Alex Leo Şerban.

© M. Tănjală

Interesul meu în a mă întoarce în România după o absenţă de 20 de ani era să încerc să găsesc în teatru un fir, o legătură care a fost întreruptă de exil. Teatrul mai este şi locul unde simţi nevoia de ceilalţi, pur şi simplu pentru că nu-l poţi face singur şi, totodată, un loc unde te deschizi într-un mod diferit impresiilor vieţii. De aceea am considerat că, după evenimentele din '89, acest prilej fericit mi-ar putea da şansa de a începe ceva nou cu prieteni vechi şi noi. Mi-am închipuit că vom putea trăi împreună acest nou moment din istorie ca nişte aventurieri însufleţiţi de dorinţa explorării unor teritorii virgine. Această oglindă numită teatru n-ar trebui să mai fie condamnată să reflecte indirect, prin metafore oblice, realitatea interzisă, ci, eliberată de cenzură, oglinda ar putea să dezvăluie adevărul experienţei noastre. Atunci cînd, invitat de Andrei Pleşu, am preluat conducerea Teatrului Naţional, totul părea să se potrivească aşteptărilor mele: eram din nou acasă, în căutarea unei viziuni, uitînd izolarea şi solitudinea. O vreme, totul a mers în direcţia bună: proiecte explozive, entuziasm şi minunata descoperire a faptului că teatrul poate face istoria, zgîlţîind scheletul vechii maşinării de marionete politice. Ceea ce părea nou era că Arta hrănea istoria, şi nu invers. Această proaspătă afirmare a spiritului era un contrast total faţă de cristalizarea greoaie a forţelor care se opuseră evoluţiei timp de 50 de ani.

Bucureşti – vara lui 1990 – în interiorul Teatrului Naţional, cu actorii, pregăteam fragmente din Tragedia greacă, afară, în Piaţa Universităţii, minerii atacau populaţia şi luau cu asalt clădirile. O lună mai tîrziu, în spectacol, atît femeile troiene cît şi spectatorii erau atacaţi şi luaţi cu asalt în teatru, dar cu un rezultat diferit. Fiind împreună cu ei mi-am dat seama că România, ca orice alt loc din lume, are ororile, bestialităţile şi violenţa ei, dar şi destule calităţi care să echilibreze balanţa.

Căci ceea ce s-a petrecut la sfîrşitul spectacolului *Troienele* şi nu s-a întîmplat cu minerii de-afară este ceea ce deosebeşte teatrul de viaţa obişnuită. Avem nevoie de teatru pentru a deveni mai puternici, mai sensibili, mai limpezi în a vedea acele lucruri văzute pe stradă, trebuie să fim în contact cu viziunea şi cu conştiinţa. Funcţia teatrului grec este de a ne ajuta să ieşim din pasivitatea noastră, devenind activi pe dinăuntru.

Dar totuşi, pentru mine, întrebarea fundamentală nu se referea la Grecia antică, ci la România de azi, şi anume: care este moştenirea noastră şi cum te poţi raporta la ea într-o lumină nouă? Astăzi, ca peste tot în Europa de Est, există pericolul naţionalismului: un slogan în numele căruia ai voie să ucizi. Opusul acestui lucru ar fi să găseşti ceea ce e ancestral şi universal într-o situaţie ca a noastră. Născuţi între două lumi – Orient şi Occident, între creştinism şi păgînism –, ar trebui să fim în stare să găsim legătura între noul şi vechiul peisaj cultural. Acesta era visul meu – o interpretare a unor influenţe operînd la nivele diferite. Dar, după trei ani, ceea ce începuse într-o atmosferă de pasiune şi entuziasm s-a transformat în opusul său. După speranţă, criză: întoarcerea la acelaşi nivel de realitate din trecut, istoria în pericol de a se repeta, vechile chipuri ale nomenklaturii purtînd zîmbete occidentale şi lucioase costume italieneşti. Există un Sfinx pe care am încercat să-l ucidem, recent, în *Oedipe* de Enescu, dar, deşi a murit acolo, pe scena Operei, el s-a tîrît înapoi în viaţă, şi acea inexplicabilă forţă a lui care se opune, care urăşte viziunea (şi trebuie să fii orb precum Tiresias pentru a putea vedea), care este împotriva evoluţiei – această forţă misterioasă şi întunecată a revenit, vitală şi zîmbitoare, ea e printre noi. Regizînd *Oedipe* în vara anului trecut am învăţat două lucruri: primul – acela că o imagine clară, precisă, aproape ca o radiografie, este incomodă întrucît îl obligă pe spectator să-şi vadă propria imagine; şi al doilea – încercarea de a face teatru politic mi-a demonstrat că teatrul nu e în stare de asta, nu poate schimba lumea...

Şi totuşi, întrebarea rămîne: ce trebuie reprezentat pe o scenă? Care realitate? Fantomele blocurilor neterminate, privirile goale şi abătute ale trecătorilor, realitatea ascunsă a copiilor abandonaţi sau realitatea evidentă a pieţei negre, ezoterismele false, practica doctrină a hamburgerului McDonald sau doctrina şi mai plină de speranţe a lui Mickey Mouse, Donald Duck şi a întreprinzătorilor occidentali? Ar trebui oare să înfăţişezi pe scenă cît poate fi de înşelător glanţul libertăţii? Cei oprimaţi sînt liberi, într-adevăr. Dar au ei oare, fiecare în parte, o viziune a ceea ce este această libertate? Alimentele sînt scumpe, dar cît de "scumpă" este foamea de o altă calitate înlăuntrul fiecăruia?

A descoperi legătura dintre vechiul şi noul peisaj este ceva foarte potrivit astăzi – acum este cea mai bună ocazie, în tranziţie. Din punct de vedere artistic, poate fi un moment foarte creativ. Există foarte mult talent şi inteligenţă care ar putea fi puse la lucru acolo unde trebuie. Un potenţial tînăr. Şi totuşi, în mod curios, cel puţin din ce mi-a fost dat să văd, deocamdată cercul mecanic al maşinăriei istorice nu face decît să se învîrtă în loc, iar întrebarea Sfinxului pluteşte în aer. Singurul mod de a-i răspunde – o spun cu obiectivitate lipsită de modestie – este încurajînd deschiderea spre evoluţie, aceea a spiritului.

30 martie 1996
Bruno Walter Auditorium,
New York

Cronica literară de tranziţie

Prezentul la distanţă ironică

Rareori s-a potrivit mai bine genericul cronicilor mele ("de tranziţie") decît la această carte a lui Cristian Teodorescu*, unul dintre cei mai interesanţi prozatori dinainte de 1989 (dintr-un grup nu chiar foarte mare: Bedros Horasangian, Adriana Bittel, Cărtărescu, Smaranda Cosmin, Groşan, Nedelciu). După, s-a aruncat şi el, ca mulţi alţii, în publicistică. Combate la *Cotidianul*, unde e şi un pic de şef. Scrie, săptămînal, o tabletă la *România literară*, în care are mereu ceva de spus. Mai nou, apare pe la miezul nopţii la un post de televiziune şi, cu aerul său de Al Bano, încearcă să îndrume viţele aflate în derivă pe făgaşul cel bun.

Volumul de faţă nu revoluţionează proza românească, dar nici n-o face de rîs. Spun că n-o revoluţionează nu ca să fiu răutăcios, ci pur şi simplu pentru că în mod cert el vine în prelungirea unui filon bun al scrisului din vremea comunismului, şi anume realismul rapid şi ironic, ilustrat cu brio (evident, atît cît îngăduia cenzura şi auto-cenzura) de un Teodor Mazilu şi, uneori mai uşuratec, de Ion Băieşu, iar mai încoace, de Ion Cristoiu (la care se adaugă şi ceva note de burlesc).

Lumea schiţelor (de fapt: micro-nuvelete) lui Cristian Teodorescu este din gros cea a anilor post-totalitari, pe care cu legitimă lehamite îi numim tranziţie. Un românaş se-ntoarce din America şi e înjunghiat, pentru dolarii săi, la Inter (*Vizită în lumea nouă*). Un proaspăt miliardar e arestat în blocul său şi copiii se reped să-i zgîrie acum, în fine, Mitsubishi-ul şi Volkswagen-ul decapotabil (*Lumea amestecului*). Un popă se adresează enoriaşilor cu *"Copii ai tranziţiei!"* (*Secta lui Barză*). Doamna Tobă îşi acuză soţul că e nomenclaturist şi divorţează; fiul lui Tobă (*"Toby"*) studiază în Anglia (*Rochia de la premieră*). Arabii împuşcă în plin (*Zborul spre Ierusalim*), dar se feresc să vorbească politică: *"Eu nu cunoaşte!"* (*Fetele lui Taflan*). Livia, fostă tîrfă, turnătoare şi apoi secretară la un partid din cele noi, a adus "marfă" din Turcia, a făcut bani şi şi-a deschis firme; acum ia prînzuri de afaceri la Sinaia (*Întîlnire la Cazinou*). Ciofu scoate dobînzi grase de la banca unde şi-a plasat bănişorii, dar pentru el, degeaba, *"lumea nu mai avea sens"* fără *"tovarăşul"* care-l făcuse cîndva şef de judeţ (*Partida de vînătoare a domnului Ciofu*). Băicel e cantonier şi, de cînd i-a deraiat un tren sub ochi, a cam înnebunit: se suie pe casă şi face cu fanionul la avioane (*Avionul lui Băicel*: aici e şi ceva din căpitanul Hatteras al lui Jules Verne sau Lefter Popescu al lui Caragiale). În *Motocicleta lui Dollinger*, generaţiile se schimbă fulgerător, ca-n Marquez: în patru pagini trecem de la naţionalizările din '50, la cele din nouăzeci-şi. În *Scena din baie*, personajul e un scriitor care-şi dă, azi, seama că *"nu făcuse altceva decît să îşi rescrie, pe scurt, cele şase romane şi cinci volume de povestiri, păstrînd din fiecare nu ceea ce dorise atunci să scrie, ci tocmai lucrurile pe care le ocolise, fie trecîndu-le sub tăcere, fie mulţumindu-se să le condenseze în ambiguităţile aluziilor sale de succes"*. În 1973, Oliviu, licean, lipeşte manifeste anti-comuniste în Gara de Nord; face doi ani de puşcărie, apoi o facultate la f.f., convieţuieşte amiabil cu căpitanul de Securitate care se "ocupa" de el, dar "angajamentul" cerut nu i-l semnează. După "revoluţie", e şeful oraşului, îi salvează de la linşaj pe securişti şi găseşte, în propriul dosar, un "angajament" după toate regulile, cu semnătura sa: *"Opoziţia din oraş îl consideră omul puterii. Puterea nu vrea să audă de el. Oliviu îşi vede de papetăria lui. După părerea lui, numai proştii au de două ori idealuri"* (*Dosarul*). Fata lui Taflan, fost şofer de Cepex, e măritată cu-n arab, care o şterge cu creditele procurate de relaţiile socrului: *"aşa că Taflan e unul dintre marii suporteri ai lumii arabe"*. Friţy "face" embargoul în Iugoslavia, învîrte mărcile cu lopata şi e nevoit să împuşte trei sîrbi care voiau să-l "tragă în piept" şi care, altfel, l-ar fi împuşcat ei (*Cum se iese din afaceri*). Domnul Lazăr dă faliment, după ce i se şoptesc printre dinţi: *"În ţara asta face afaceri numai cine vrem noi"* (*Cea mai prosperă prăvălie din cartier*). Anita "face" revoluţia, e luată cu duba, ia bătăile de rigoare şi emigrează în Olanda (*Glonţul de adio*). Georgică are o pivniţă cu *"toţi marii bărbaţi ai ţării, băgaţi în vitralii şi luminaţi cu lămpi de neon...Toţi erau acolo, de la Zamolxes pînă la Ceauşescu"*, dar şi vilă cu 14 camere, telemobil, bodyguard şi partener austriac (*Vocea*). *Mantaua cu două feţe* - ar spune profesorii de română de modă veche - ne dezvăluie realităţi din actualul Minister de Externe; de pildă: *"Auzi, bă,* (i se spune ministrului, n. GP) *tu eşti unde eşti că aşa vreau eu! Dacă nu te porţi frumos, îl scot pe Andrei din puşcărie şi-l pun în locul tău* ***imediat!"*** Pleşoianu (*Proiectul de la Haga*), ca şi Băicel, e victima ideii sale fixe: de a-şi recupera casele naţionalizate: strînge bani în Canada ca să dea statul român în judecată.

Povestioarele lui Cristian Teodorescu încep de regulă abrupt şi tentant: *"Puşcăria nu era o noutate pentru Antonel miliardarul..."*; *"În '90, omul ei de legătură o anunţă pe Livia că, pentru cîteva luni, nu mai era nevoie de serviciile ei..."*; *"În vara lui '73, Oliviu s-a dus la Bucureşti cu un tren de noapte. În servieta lui de licean avea pregătite 50 de manifeste..."* etc. Evenimentele curg repede, îndesat şi, parcă, piţigăiat - ca o bandă pentru viteza 4 pusă cu viteza 9 într-un magnetofon Tesla B3. Piţigăierea se trage şi de la impresia de lume bizară, neaşezată stabil, în care destinele se contorsionează imprevizibil - dar şi de la registrul de ironie în care sunt tratate istoriile. În fond, autorul este, mi se pare, un sentimental, un cehovian, sensibil la dramă, la rupturile lăuntrice - dar care îşi reprimă slăbiciunea, impunîndu-şi (cu succes) "distanţa", brechtianismul, selecţia sarcastică, viziunea de "insectar de buzunar". Cu aceste date, Cristian Teodorescu a făcut o cărţulie care geme (dar şi chicoteşte) de lumea nebună, nebună, nebună în care, ficţionari şi ficţionaţi, ne tranzităm sorţile.

George PRUTEANU

---

*) *Povestiri din lumea nouă*, RAO International Publishing Company, colecţia "Proză română contemporană" îngrijită de Alex Mihai Stoenescu), Buc., 1996, 208 p., f.p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Drepturi sau nedreptăţi colective

Întrebată fiind despre problematica drepturilor colective solicitate de politicienii maghiari din România, nu mă consider destul de temeinic informată; neavînd studii juridice, doresc să evit gafele incompetenţei. Vorbesc deci despre lucruri pe care le cunosc, şi anume, despre *nedreptăţile colective*, care te ating totdeauna în apartenenţa etnică şi în demnitatea umană. Vorbesc de palmele mai mici sau mai mari primite în mod obişnuit de omul de rînd ca şi de intelectualul de vază. De nedreptăţile cotidiene, care provoacă o acută sete de aer în existenţa a mai mult de un milion şi jumătate de cetăţeni români civilizaţi, harnici şi productivi, care au dat ţării între altele un număr însemnat de sportivi de performanţă, campioni internaţionali – cei mai cunoscuţi, deşi nu cei mai valoroşi reprezentanţi ai unor popor conlocuitor. Măcar de dragul lor, am merita nişte lucruri inpalpabile, pe care le vom numi drepturi, conştientă fiind că acestea nu sînt formulate în termeni juridici: mai degrabă, nişte dorinţe, nişte vise deşarte – ca de exemplu:

– Dreptul la un redactor-şef, care cunoaşte limba – limbile – emisiunilor pe care le conduce. Redactoraşefă a emisiunii maghiare şi germane de la Radio Bucureşti (zilnic între orele 14-15 sau 15-16) nu cunoaşte germana deloc, iar maghiara doar la nivelul limbajului de bucătărie, ceea ce o împiedică să înţeleagă şi să aprecieze – darmite să judece! – eseurile sociale şi artistice din revista literară de sîmbăta *FORUM*, semnate de scriitori şi cercetători ştiinţifici.

– Dreptul nostru la interesul, curiozitatea şi – de ce nu? – chiar consideraţia oamenilor de cultură români faţă de performanţele maghiarimii din România în domeniul literaturii, al artelor şi învăţămîntului. Cîteva exemple: cel mai vast, mai variat şi mai ales tezaur de traducere din poezia, proza şi eseistica română este opera, în acest secol, a trei generaţii de poeţi şi prozatori maghiari din România. Avem mai multe integrale Eminescu, cu vreo şase Scrisori pierdute etc. Nici unul dintre aceşti literaţi nu au fost invitaţi vreodată la simpozionul internaţional anual de traducere din literatura română.

Acum trei ani, spectacolul *Cruciada copiilor* de Blaga, prezentat de trupa maghiară de la Tîrgu-Mureş, în regia lui Victor Ioan-Frunză, a primit un premiu UNITER. Nici presa, nici televiziunea – nici măcar un om şi un artist de un deosebit civism, ca Ion Caramitru, n-au enunţat decît "Spectacolul Teatrului Naţional din Tg.-Mureş", uitînd să atragă atenţia că Blaga este jucat în maghiară, de actori maghiari, în prima punere în scenă a piesei, după 1989. Măcar să se fi spus de dragul acelor copii de şcoală primară, al căror nume maghiar s-a putut citi clar în caietul-program de sală: ei formau un element actoricesc esenţial al spectacolului, cîntînd imnuri gregoriene în limba latină, cu o puritate cerească. De ce li s-a impus sentimentul angoasant că apartenenţa lor etnică este considerată ruşinoasă, dacă trebuie să fie trecută sub tăcere?

Anul trecut, în 1995, poetului Kányádi Sándor i s-a decernat Premiul Herder. Scriitorul Szász János a oferit României Literare un eseu despre poet cu această ocazie: dar revista în mod expres a declinat oferta, găsind că nu e necesară.

În octombrie 1995 s-au sărbătorit 180 de ani de învăţămînt maghiar la Bucureşti, început în 1815 cu o clasă primară şi reprezentat azi de liceul "Ady Endre". Organizatorii au mediatizat intens şi din timp evenimentul, trimiţînd invitaţii la ziarele şi revistele importante. Nu s-a scris despre aniversare nici un rînd, nici o ştire în vreo publicaţie românească, deşi era vorba despre una dintre şcolile cele mai vechi ale Capitalei.

Exemple ar mai fi cu duiumul! – dreptul de-a fi apăraţi faţă de agresiunea verbală, violentă şi umilitoare din partea oricărui neavenit care se răsteşte la noi pe stradă, în tramvai, şi mai ales în instituţii de învăţămînt: "Mîncaţi pîine românească, vorbiţi româneşte!"

Pentru amărîta de pîine românească muncim, ca tot omul, prost plătiţi, ca tot omul, şi muncim bine, asta o ştie tot omul. Nu încălcăm Constituţia şi nu ameninţăm integritatea ţării vorbind maghiara noastră, care, deocamdată, nu este interzisă prin lege, cum era catalana pe vremea lui Franco.

Resentimentul istoric al românilor faţă de maghiari – de fapt, abia de 200 de ani – îşi are originea, probabil, în rivalitatea celor două mari religii creştine: catolicismul şi ortodoxia, despărţite de aproape o mie de ani prin marea schismă, cînd s-a trasat chiar un hotar, cu rigla, între teritoriile acestora. Ardealul, care a depăşit linia de demarcaţie a ortodoxiei, aparţinea unui regat catolic. Dar tensiunea dintre biserici nu ajunsese în popor: iobagii români şi maghiari mergeau împreună în marile răscoale ţărăneşti din sec. XV-XVI, domnitorii munteni, moldoveni şi ardeleni se susţineau reciproc împotriva urgiei otomane, secole de-a rîndul, iar în sec. XVIII, cînd s-a format intelectualitatea autohtonă, în lojile francmasonice ardelene activau laolaltă, ca egali – cu decenii înainte de Declaraţia Drepturilor Omului – maghiari, români, saşi, armeni şi evrei. (Vezi *Az erdélyi szabadkömüvesség története – Istoria francmasoneriei ardelene* – 1944, de prof. univ. dr. Jancsó Elemér).

Pe la mijlocul secolului XVIII, decalajul de ritm al transformărilor burgheze între popoarele transilvane a creat o oarecare tensiune, care a fost captată cu promptitudine, manipulată şi, sistematic stîrnită de cancelariile vieneze, fiind un excelent pretext pentru politica "divide et impera". Viena profita consecvent, pe pielea ambelor popoare.

Dar în mod paradoxal, resentimentul românilor nu s-a atenuat nici după izbînda lor istorică, Marea Unire. Sentimentul continuu de răzbunare a fost şi este alimentat de interese politice superioare, deoarece n-a existat nici un guvern, începînd din 1918, care să nu fi avut nevoie de ţapi ispăţitori: evreii şi ungurii. Majoritatea evreilor fiind exterminaţi pe vremea fascismului, iar cei rămaşi emigrînd ulterior, n-a mai rămas decît un singur inamic public.

Resentimentul artificial, cultivat de putere, s-a manifestat şi se manifestă şi în învăţămînt: în manualele de istorie, maghiarii figurau şi figurează doar ca năvălitori, asupritori, exploatatori, călăi, barbari, şi mai ales ca nişte învinşi buni de batjocorit, punîndu-li-se în cîrcă toate nedreptăţile uneltite vreodată de Viena în decursul istoriei. Copiii, ca şi adulţii români au rămas de multe generaţii cu imaginea "năvălirii barbarilor", care în toate celelalte limbi europene se numeşte doar "marea migraţie" şi chiar popoare de vază trăgîndu-se din migratori: germanii din goţi, alemani, franci, teutoni, francezii din franci şi normanzi, deci vikingi, ca şi popoarele scandinave şi englezii; italienii de nord din longobarzi, slovacii din gepizi. Dar numai despre maghiari se cîntă la "Tezaur folcloric" ca despre "barbari călare". În manualele româneşti de istorie nu scrie că, la 300 de ani după năvălire, dinastia sălbatică a Arpazilor avea deja cinci sfinţi catolici, doi regi, un prinţ moştenitor şi două domniţe, canonizaţi cu toţii de însuşi Papa, nu doar de patriarhul neamului. O canonizare la Roma înseamnă totuşi ceva – nu-i aşa?

De 75 de ani, copiii maghiari din România nu au voie şi nici posibilitate să-şi înveţe propria istorie, pe care o văd, o aud terfelită, ignorată sau defăimată – dar oricum, satanizată la şcoală şi la cinema – vezi scena dezgustătoare din filmul *Horia* cu "botezul iobăgesc" al nobililor maghiari, care se înghesuie, bărbaţi şi femei, aproape despuiaţi spre hîrdaiele cu apa fierbinte, recunoscători pentru batjocură, chiuind de plăcere, cînd bărbaţii sînt loviţi în şezut şi femeile ciupite de sîni. Copiii noştri sînt consideraţi odrasle de moşieri hapsîni, ei fiind, de fapt, nepoţi de ţărani ca şi colegii lor majoritari. Zeci şi sute de bătăi şcolare şi interşcolare din experienţa cîtorva generaţii de elevi au lăsat urme adînci. Cu ce stres cumplit au crescut şi vor creşte aceşti copii stigmatizaţi? Şi cu ce stres cumplit se vor confrunta copiii români la impactul cu normalitatea europeană, după ce şcoala de acasă le-a insuflat un spirit de superioritate, de stăpîni, de judecători faţă de nişte colegi, copii de oameni de rînd ca şi ei, dar înfieraţi ca fiind de alt neam?

Există o străveche lege nescrisă a convieţuirii, a respectului reciproc, a acceptării celui diferit de noi, care este totuşi aproapele nostru, lege intrată în sîngele oamenilor de rînd, români şi maghiari, care, în vremuri grele, n-au ţinut seama de eventuala duşmănie a celor suspuşi. Documentele contemporane privind drepturile omului, semnate şi de România, vorbesc chiar despre datoria majorităţii de a ocroti minoritatea, care nu este minoră omeneşte, ci doar mai puţin numeroasă. Dar resentimentul perimat, anacronic este stîrnit în ultimii şase ani, în mod absolut iresponsabil, minoritatea maghiară fiind calul de bătaie în discursul politic al Puterii – şi nu numai al Puterii –, mai ales în mass-media. Pînă şi în *România liberă* apar injurii, care te fac să te simţi ameninţat, ca vînatul cel inofensiv. Pentru că marii carnivori pe cale de dispaţie au ajuns deja specii ocrotite...

Propaganda de calomnii, de batjocură, de dispreţ, de umilire curge ca un puhoi, o viitură plină de mîl înecăcios. Sîntem într-un an electoral, iar în locul rezolvării problemelor reale, aproape nimeni din marii concurenţi nu poate oferi altceva decît ura şi răzbunarea asupra maghiarilor.

Într-o emisiune *Ceaiul de la ora 5*, o puştoaică de liceu l-a întrebat pe cascadorul Cseh Szabolcs, cu o dezarmantă candoare, dacă nu-l deranjează faptul că este maghiar. "Soby" a răspuns zîmbind: "Nu. Dimpotrivă". Punct.

O mică şi amară experienţă a doi colegi de la Româniai Magyar Szó (au şi publicat-o în decursul dezbaterii faimosului "Raport Har-Cov" în Parlament). S-au urcat în cursa Războieni-Teiuş, într-un compartiment, unde mai era şi o familie de români. Stăteau de vorbă încet, să nu deranjeze. Copilul, şocat, întrebă în gura mare: "Mamă, ăştia vorbesc ungureşte? Şi sînt chiar unguri? Şi ăştia mai au voie să călătorească cu trenul?!?"

Nişte copii handicapaţi mintal? Nu. Un raţionament firesc de copii normali care traduc doar în noţiunile judecăţii lor naive toată intoleranţa isterică, cu care Televiziunea Română bombardează masa de alegători – "boborul", sărac cu duhul, convins că ce vine de "sus" – deci şi din TV – vine de la Dumnezeu.

În 1941, nişte editoriale din presa stăpînirii scriau că evreii trag în armată şi semnalizează avioanelor duşmane – afirmaţii absurde – lucru dovedit de mult. Totuşi, au dat unda verde, în opinia publică, acceptării tacite a pogromurilor de la Iaşi, Botoşani etc. şi au permanentizat atmosfera de ură şi ameninţare. Un editorial în tirajul de atunci este floare la ureche faţă de impactul televiziunii. TVR nu este o portavoce a guvernării, ci a politicii personale a unor lideri de la extrema "arcului guvernamental". Un discurs al lui Vadim este lansat ca un şlagăr. Acum un an, săptămîni de-a rîndul, aproape zilnic, Gh.Funar declara în prim-plan, la orele de vîrf, că maghiarii din România au o armată secretă şi arsenale ascunse. Acum cîteva săptămîni, a expus pe patru plăci de bronz, în trei limbi de circulaţie internaţională, că în 1848 maghiarii au asasinat 40.000 de români în Transilvania. Dezvelirea acestor plăci comemorative a fost, bineînţeles, larg mediatizată de TVR. (Picanteria evenimentului: I. Sterca Şuluţiu, care publica aceste date în *Gazeta Transilvaniei* – din *Istoria Munţilor Apuseni*, nr. 18 din 1891 – mai adaugă că românii în schimb au ucis 100.000 de maghiari – ceea ce nu mai apare pe plăcile lui Funar. Ambele cifre sînt aberante, doar proporţia poate fi reală). Dar mediatizarea acestor texte şi imagini, fără un comentariu detaşat, fără semnul întrebării, fără dreptul la replică a celor vizaţi – nu este oare o continuă incitare la pogrom?

Eu mă tem pentru propriul nostru viitor fizic, al oricăruia dintre cei peste un milion şi jumătate. În decursul istoriei universale, demagogia sîngeroasă a dus, nu o dată, la vărsare de sînge. Noi am dori doar să ne putem simţi acasă, visînd la dreptul de a rămîne în viaţă.

© C. Bumbuț

Cam cu 40 de ani în urmă, la Clinica de psihiatrie din Tg.-Mureş a fost descoperită o boală nouă, recunoscută şi omologată în scurt timp în lumea întreagă: *Paranoia tip Glanzmann*. Internat la clinică, un anume Glanzmann relata medicilor, care îl consultau, că soţia sa l-a părăsit pentru un activist de partid, apoi a fost dat afară din casa părintească, defăimat moral şi profesional, dat afară din serviciu, mama obţinînd astfel custodia copilului etc. Medicii, din pură curiozitate profesională, au cercetat antecedentele bolnavului, căutînd să găsească un motiv, cît de mic, care să fi declanşat această metastază de horror şi au constatat uluiţi că cele relatate de bolnav sînt strict autentice, pînă la cel mai mic amănunt.

Deci: de mania persecuţiei suferă acela care este persecutat.

HALÁSZ Anna

Franţa: Egalitatea de drept şi inegalitatea de fapt

Pentru apărătorii versiunii prin care respectarea drepturilor individuale este absolut suficientă pentru armonizarea unei societăţi etnic şi religios diferite, Franţa este exemplul de referinţă. Oricine se naşte pe teritoriul Franţei este cetăţean francez şi nimeni nu consideră această lege ca fiind determinată de vreo ospitalitate ieşită din comun. Şi fiecare cetăţean francez se bucură de anumite drepturi şi are anumite responsabilităţi, toţi fiind egali în faţa legii. O teorie şi o bază juridică simple care asigură (sau în orice caz asigurau) o anume superioritate intelectuală faţă de frămîntările comunităţii naţionale din Statele Unite, sfîşiată între patriotismul tradiţional unificator şi multiculturalismul care cere mai mult decît drepturi, solicitînd privilegii.

Între timp şi în Franţa evenimentele de presă se transformă în evenimente reale, determinînd restructurarea cadrului legal. Două adolescente de religie musulmană vin la şcoală înveşmîntate în fularul tradiţional. Diriginta refuză să le primească în clasă în numele laicităţii învăţămîntului republican. Dar copiii creştini care poartă cruciuliţe, dar copiii evrei care poartă *kipa*, ei nu sînt elevi ai aceluiaşi învăţămînt republican, întreabă, probabil, pe bună dreptate, părinţii franţuzoaicelor de religie musulmană (cinci milioane de credincioşi, a doua religie după numărul de practicanţi). Manifestaţii de protest, intervine ministrul Învăţămîntului, care printr-o ordonanţă interzice portul însemnelor religioase "excesive". Şi cine hotărăşte ce este "excesiv"?

Fularul este doar amănuntul spectaculos. Fondul problemei este dramatic: masiva prezenţă musulmană este o consecinţă a imperiului şi, în acelaşi timp, a dezmembrării lui, dar şi a imaginii Franţei – teritoriu sacru al azilului şi al toleranţei. Efectele crizei economice în general şi ale şomajului în special lovesc într-o proporţie mai mare în tineret, iar reacţia specifică a tinerilor identificaţi ca străini (cel mai des prin părinţi) este căutarea şi eventual regăsirea identităţii musulmane. Guvernele succesive (atît cele de stînga, cît şi cele de dreapta) fac eforturi patetice pentru a împăca vocabularul celebrei Declaraţii a drepturilor cu necesitatea luării unor măsuri împotriva imigraţiei ilegale, a solicitanţilor de azil, cu spaima în faţa perspectivei de organizare a colectivităţilor musulmane din Franţa sub steagul integrismului. Revistele fac distincţii savante între Islamul integrist şi cel moderat, între religia musulmană şi Islamul politic. Dar tinerii din cartierele rău famate (în care ei sînt delincvenţi şi poliţia e rasistă) nu citesc reviste savante. Ei se simt discriminaţi şi prin vocea reprezentanţilor lor cer reglementarea situaţiei.

Ce vor musulmanii de la Franţa, titra revista *Le Nouvel Observateur* în numărul de la sfîrşitul lunii februarie. Primul răspuns la întrebare: "Un islam potolit, «à la française», banalizat. Ei visează să-şi poată practica religia aşa cum o fac toţi ceilalţi: catolicii, protestanţii, evreii. Nici mai mult, nici mai puţin. Să risipim o legendă: practica religioasă nu este mai răspîndită printre musulmani decît la celelalte confesiuni. Conform estimărilor (e un domeniu în care sînt puţine cifre precise) «adevăraţii musulmani» sînt între 8 şi 15%, la fel de mulţi sau de puţini ca şi catolicii practicanţi. «Adevăraţii musulmani» sînt cei care respectă cele «cinci porunci ale Islamului»: profesiunea de credinţă (Doar Dumnezeu este Dumnezeu şi Mahomed este profetul său), cele cinci rugăciuni cotidiene, pomana, postul şi pelerinajul la Mecca. Şi dacă postul de Ramadan este respectat de 80% dintre musulmani, motivul poate fi şi acela că pentru populaţiile din exil el este un fenomen cultural, o manieră de a-ţi asuma identitatea.

Şi de unde să fie găsiţi banii pentru a construi lăcaşuri de cult demne de acest nume? Comunitatea este săracă – nu prea sînt milionari printre emigranţi! Spre deosebire de creştini, musulmanii n-au norocul de a poseda un important patrimoniu imobiliar constituit înainte de separarea Statului de Biserică. Şi legea franceză nu este favorabilă participării colectivităţilor publice la finanţarea lăcaşurilor de rugăciune (articolul de lege este destul de controversat). Ca să nu mai punem la socoteală şi contextul politic... Şi totuşi trebuie făcut ceva. Altfel, drapaţi în idealurile laice şi republicane, vom aşterne cu voioşie patul integrismului.

Dacă Franţa nu-i ajută, unde vor găsi musulmanii fondurile necesare? Desigur la Emirii din Golf. Aceşti binefăcători generoşi au finanţat integral moscheea din Evry (30 de milioane de franci) şi în mare parte pe cea din Lyon (31 de milioane de franci, dintre care 25 donate de Regele Fahd al Arabiei Saudite). Dacă vor moschei, să şi le plătească, spun «bunii francezi». Cu acelaşi argument, Jean-Claude Gaudin, primarul Marsiliei, refuză să participe la finanţarea construcţiei unei noi moschei. Un frumos exemplu de miopie politică. Cel care plăteşte, controlează. Şi generozitatea petro-emirilor nu este dezinteresată. La Evry, acordul cu saudiţii comportă un codicil: în moschee e şi sediul unei asociaţii care se foloseşte de acţiunile filantropice pentru propaganda tezelor fundamentaliste ale islamului wahhalit. Aceasta se doreşte?".

Este numai un exemplu despre modul în care vechea dinamică a drepturilor individuale/colective nu mai este adaptată realităţilor concrete: nu se acordă drepturi colective de teamă că ele vor fi folosite contrar intereselor colectivităţii franceze, dar acest refuz este perceput ca un decalaj între egalitatea de drept şi inegalitatea de fapt, interstiţiu prin care pătrunde ajutorul străin atît de suspectat. "Republica se preface că acceptă Islamul – scrie sociologul Michel Wievorka – dar, de fapt, e terorizată. Societatea noastră, prin teama ei de comunitarism, dă naştere diferenţelor într-unul dintre cele mai rele contexte: pe de o parte excluderea şi rasismul; de cealaltă parte violenţa, autodistrugerea, descurajarea. Decît să spunem că respingem diferenţa, mai bine ne-am învăţa să trăim cu ea. Să o lăsăm să se exprime, cu condiţia să înveţe să articuleze valorile universale. Să se facă moschei pentru musulmani! să se creeze spaţii pentru abatoare, să nu se mai facă tăieri în casa scărilor! N-avem încotro: dacă o societate nu este capabilă să lase un spaţiu pentru diferenţă, această diferenţă se radicalizează. Sînt pentru Islam, deoarece sînt împotriva islamismului".

© S. Ghetie

Celălalt integrism

Ce vor musulmanii? Să-şi asume o identitate, cu atît mai mult cu cît este mai batjocorită. Acestei pretenţii de recunoaştere nu trebuie să-i opunem rigiditatea unei concepţii republicane oarbe în faţa diversităţii.

Să fie atît de puţin de siguri pe ei republicanii francezi încît îi înspăimîntă şalurile purtate de nişte eleve şi îl consideră pe orice emigrant venit din lumea arabă, nu doar un musulman integrist, ci un terorist potenţial, orice imigrant fiind agentul unei "comunităţi" ameninţătoare pentru unitatea naţinală şi pacea socială?

Trăim într-o epocă ciudată. Ea ne aduce aminte de anii '30. Atunci domina frica de străin, de evreu, se vorbea despre diminuarea natalităţii. Astăzi: frica de imigrant, de musulman, lipsa de fecunditate a francezilor. Dezbaterea este mai şlefuită decît între cele două războaie mondiale. Nu se spune (cel puţin pe faţă) că străinul va întina "rasa". Pur şi simplu persistă teama faţă de constituirea comunităţilor etnice antagoniste şi faţă de efectul pernicios al multiculturalismului asupra "identităţii franceze". Sub aparenţa unei analize savante se profilează vechile fantasme.

Există "comunităţi", sau există mai multe decît înainte?

Fiecărui val de imigraţie îi corespund regrupări spaţiale, determinate mai curînd de constrîngeri decît de opţiuni, regrupările întemeiate pe afinităţi permiţînd confruntarea cu un mediu adesea ostil. În Franţa, aceste comunităţi au apărut din cauza urbanizării şi a discursurilor despre imigraţie. Obligate să vieţuiască la marginea oraşelor, aceste populaţii de origini diverse sînt condamnate să trăiască la un loc. Ele împrumută elemente ale culturii naţionale, le păstrează pe cele ale culturii originare, dar şi ale culturii de metisaj vehiculată de parabole. Se fabrică neo-comunităţi greu de identificat cu cele etnice. Islamizarea tinerilor de la periferia oraşelor este exemplară: pentru ei, asumarea violentă a identităţii este cu atît mai legitimă, cu cît este mai nesocotită.

Faţă de revendicările prin care se exprimă diferenţa, cuvîntul "republică" e folosit de cîţiva ani ca un talisman. Între bărbaţii şi femeile pe care totul îi desparte pe plan politic se cimentează un consens pentru apărarea unicităţii franceze, în numele Republicii. Dar cu riscul de a-i jigni pe republicani, trebuie spus că republica n-a fost niciodată un model de universalism. Ea a fost şi defensivă, şi conservatoare, negînd libertatea de expresie a individului. "Unică" şi "universală", ea îi deosebea în Algeria franceză pe francezi în funcţie de religie (de "rasă"), europenii fiind *de facto* cetăţeni; pînă în 1870 evreii şi pînă în 1958 musulmanii erau doar "subiecţi". În numele laicităţii, primarii nu aprobă construcţia moscheilor, dar şeful statului face să se celebreze o mesă la Catedrala Nôtre-Dame pentru François Mitterrand.

Cei care de la înălţimea fotoliilor lor privesc la specificitatea republicană ca referinţă la universal s-au îndepărtat de societatea existentă. Manifestarea identităţii (care nu e în mod necesar unică şi se poate modifica în timp) este în primul rînd cerinţa de a fi recunoscut. Ea poate contribui la construcţia unei identităţi colective. Dar asta ar presupune ca Republica să nu se mai crispeze asupra concepţiei abstracte a unui universal indiferent la diversitate. Integrismul republican s-a dezvoltat într-o Franţă lipsită de un proiect social. Toţi împreună! spuneau demonstranţii din decembrie 1995. Această mişcare a revelat că societatea, cea de "jos", cere redefinirea unui contract social deschis la diferenţe nu pentru a le neutraliza, ci pentru a le recunoaşte drept componente ale universalului.

Françoise GASPARD

autoarea cărţii **Foulard et la République**

Diferenţă da, privilegii nu!

Dacă în numele Islamului se va institui alt drept al căsătoriei, un alt statut al femeii şi al familiei, atunci s-a terminat cu Republica.

Ideea republicană este indiferentă la credinţă şi la absenţa ei, pentru că ea este indiferentă la religii în sens civil sau politic. A interzice oricărei credinţe sau absenţei ei să-şi transforme poruncile în legi, aceasta înseamnă a garanta libertatea conştiinţei. O societate laică nu se întemeiază pe un acord între religii, al căror numitor comun ar putea fi ce e mai rău. Cerîndu-li-se să renunţe la autoritatea publică nu li se impune o moderare, ci o amputare. Dar trebuie totuşi subliniat că o asemenea renunţare nu e echivalentă cu denaturarea. Deoarece sînt autentice concepţii despre lume, marile religii sînt apte să absoarbă şocurile politice, ba chiar să se hrănească din ele.

De ce ar fi Islamul un caz particular, comparat cu catolicismul, cu iudaismul, cu protestantismul – care şi ele acceptă cu greu să reglementeze vieţile şi moravurile? Integriştii şi unii "specialişti" consideră că această amputare ar fi imposibilă din principiu. Astfel, ei dezavuează practica a mii de musulmani care trăiesc liniştiţi pe teritoriul naţional francez. Dacă se susţine că această amputare ar fi fatală Islamului, înseamnă a recunoaşte că el este considerat, de fapt, un sistem politic totalitar şi nu o gîndire religioasă.

Dacă în numele Islamului se instaurează un drept specific al căsătoriei, un statut particular al femeii şi al familiei, o altă reglementare a muncii şi şcoala publică este supusă apartenenţelor, atunci s-a terminat cu Republica. Ar însemna supunerea faţă de orice exigenţă, de îndată ce ea se revendică de la o formă religioasă a conştiinţei. Diviziunea socială se va transforma într-una politică. Franţa s-ar alinia la un model etnic în care comunităţile trăiesc alături, dar nu se combină. Să menţionăm că în Germania copiii imigranţilor nu au automat dreptul de a fi de naţionalitate germană: recunoaşterea acestor diferenţe este începutul excluderii.

Dar dacă politica republicană este oarbă în faţa particularităţilor religioase, ea nici nu suportă defavorizarea unei religii. Deoarece Islamul nu este un caz particular, musulmanii au dreptul să aibe lăcaşuri de cult şi şcoli private; au dreptul de a se organiza, de a-şi alcătui instanţe care să-i ferească de maşinaţiile sectare. Deoarece într-o Republică faptul religios nu are nici o autoritate, nici o religie nu poate fi considerată *a priori* suspectă.

Catherine KINTZLER

autoarea cărţii **République en Question**

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

● Anul IV ● Nr. 171 ● 19-25 aprilie 1996 ●

IMAGINE ŞI PREJUDECATĂ

– de vorbă cu domnul Mădălin VOICU –

În România "scrisă" de Caragiale nu trăiesc ţigani. Există numai cîteva siluete de fundal, schiţate cu bonomie, fără tuşe de ridicol, departe de a concura în pregnanţă figurile de greci, evrei, armeni, bulgari, unguri întîlnite în opera sa. Nici unui personaj nu i se ataşează porecla Cioroiul, Baragladina, Balaoacheşul, Ţiganul - aşa cum altora li se mai spune Ampotrofagul, Vampirul sau Titircă Inimă Rea, şi nici numele, alese cu multă imaginaţie şi migală, nu evocă vreo posibilă apartenenţă la etnia romilor. (Din această perspectivă "ţiganizarea" lumii lui Caragiale în teatrul şi filmul românesc ni se pare adeseori un exces.) Nu i-a văzut? Nu i-au plăcut? Nu i s-a părut destul de pitoresc sau, dimpotrivă, a socotit prea expresiv acest "segment de populaţie" - cum i se spune azi? Nu ştim, dar faptul intrigă. Şi asta cu atît mai mult cu cît eroul rom intră în literatura noastră prin două opere de mare prestigiu, **Ţiganiada** – care precede cu aproape un secol **Scrisoarea pierdută** – şi **Răzvan şi Vidra**, surprins în registrul comic, în desfăşurările de clan, sau în cel al dramei individuale, una a insului de excepţie urmărit de neşansa originei umile. Normalitatea nu-l evidenţiază, de ce? A fost absorbit, la doar cîţiva ani de la emancipare, de societatea în formare a celei de a doua jumătăţi a secolului nouăspreceze? Era privit atunci cu mai mare toleranţă decît ceilalţi minoritari sau nu conta deloc ca element posibil de construcţie cu lumea care se întemeia în România burgheză? Astăzi, cînd problema drepturilor colective şi a drepturilor individuale se discută din variate puncte de vedere, am vrea să aflăm o opinie avizată asupra etniei romilor şi-a deziderateIor sale. Stăm de vorbă cu dl Mădălin Voicu, unul din liderii marcanţi ai acestei minorităţi, preşedintele Partidului Libertăţii şi Unităţii Sociale.

Pitoreşti şi mulţi

Stimate domnule Mădălin Voicu, vă este uşor să vă declaraţi public ţigan sau rrom?

Mădălin Voicu: Ţigan, vă rog, rrom este o noutate de formulă, dar eu mă declar aşa cum sînt, deşi mama e româncă. Asta-mi oferă, cred eu, un spor de obiectivitate; pot vedea problema minorităţii din două unghiuri. Dar uşor nu mi-a fost să-mi declar apartenenţa. Tata, Ion Voicu, nici n-o afirmă direct, nici n-o neagă. Dar cînd m-am implicat în susţinerea cauzei, a avut o izbucnire: "Bine, mă, eu de 50 de ani lupt să ies din ţigănie şi tu te-arunci cu capul drept înainte?" Şi cu ieşirea asta e ceva: el duce viaţa unui om de cultură, a unui intelectual preţuit, onorat, cu poziţia bine stabilită, are nişte condiţii infinit superioare alor săi. Dar mai trebuie să te lase şi alţii să ieşi, nu depinde numai de tine. Nu o dată, după vreo interpretare strălucită pe scena Ateneului, se putea auzi cîte un elogiu de genul: "Uluitor! Excelent, ţiganul". Corect ar fi fost să se spună doar "excelent". Instrumentiştii au un statut consfinţit deja, eu, în această direcţie, n-am întîmpinat greutăţi. Mai curios pare unora că m-am implicat social în problemele unei etnii căreia îi aparţin pe jumătate, dar nu-i trăiesc efectiv problemele de existenţă, nesiguranţă, şomaj, instabilitate etc. Sînt întrebat de ce, cu poziţia pe care o am şi venind din mediul din care vin, mă "amestec cu ţiganii", şi asta nu doar recent. Mă amestec fiindcă sînt. Şi fiindcă mă doare lipsa de perspectivă: atît a lor, cît şi, pînă la urmă, a societăţii, în ce-i priveşte.

Presa de fiecare zi sau emisiunile TV v-ar contrazice: de cîţiva ani încoace ţiganii sînt obiect de discuţie şi, s-o recunoaştem, de dezaprobare.

Să ne imaginăm un fapt; într-o zi, printr-o minune, ar pleca toţi ţiganii din România: am fi noi mai fericiţi? Pe cine am mai da atunci vina pentru cîte se întîmplă în societate? Vedeţi, eu cred că se şi manipulează imaginea "răufăcătorului pitoresc": ori nebărbierit, smolit la faţă, jegos, ori sfidător, plin de ghiuluri, cu Mercedes la scară, dar analfabet. Şi între timp răul se diversifică, infractorii noi şi cei care trag foloase de pe urma lor, au cămăşi scrobite, feţe albe normale, maniere elegante, dar, fiindcă imaginea ţiganului a fost mediatizată excesiv, ei trec drept corecţi, cinstiţi, nu sar în ochi. Se vorbeşte mereu de drepturile omului, dar la ţigani ele sînt privite cam ca drepturile pomului; adică are drept să crească, îl cam priveşte cum. Pe vremea lui Ceauşescu, aşa cum a fost, regimul îl obliga să-şi trimită copiii la şcoală. Pierzîndu-se acest control autoritar, ei se ocupă cu alte chestii, tot felul de anomalii sociale, greşeli penale, care, necorectate, vor ajunge "probleme" de nerezolvat în viitor. Ei sînt nu numai pitoreşti: sînt şi mulţi. Ţiganul nu cunoaşte nuanţe, stări intermediare, finеţuri; el ştie ori de frică, ori de respect. Şi te respectă, dacă-l cunoşti, dacă te apleci să afli adevărul despre lumea lui.

Şi dacă am face-o, ce-am afla peste ceea ce ştim deja?

Am afla că ştim mai mult aparenţe. Am descoperi valorile acestei lumi pentru mulţi necunoscute. Să ştiţi că la rromi cînd eşti cap de familie şi spui "copiii mei", asta înseamnă totul. Nu nevasta, nu mama, nu familia, rudele, în primul rînd copiii. Pentru ei un ţigan face orice sacrificiu, calcă şi ordinea, fură, intră şi-n puşcărie dacă-i cazul. Problema e alta: cum să-l determinăm ca dragostea asta primară să-l oblige la un plan de viaţă: să-şi dea copiii la şcoală, să-i înveţe să mănînce, să vorbească frumos, să crească în spirit civilizat şi modern etc. Am un prieten care era căldărar, om foarte deştept şi simţit. S-a dus la fabrică, s-a calificat, s-a specializat, lucra în acord, cîştiga bine. Şi-a făcut şi o casă, modestă, dar a lui, n-a mai suportat să stea în cocioaba dinainte. Nevasta lucra şi ea în fabrică. Are un accident, devine infirmă, se pensionează. La un an după revoluţie se fac restrîngeri de personal şi e dat afară. Apare o "noutate": este refuzat (peste tot sînt probleme) fiindcă e ţigan. Asta nu i s-a reproşat pe vremea cînd nu eram atît de atenţi la "drepturile omului". Şi, din colţ în colţ, neavînd ce să pună pe masă, a început să fure pepeni şi porumb de pe cîmp şi să vîndă la Obor. O muncă rea şi una bună: atac la proprietate şi aprovizionarea pieţei. A fost arestat şi adus în faţa instanţei. Am pledat în apărarea lui, cu documente, cu acte doveditoare pentru viaţa lui anterioară corectă şi am avut cîştig de cauză, s-a dat o hotărîre clementă. M-a impresionat argumentul său: "Ce să fac, Mădăline, i-am luat pe copii de la picioare goale şi i-am pus la program, şi-acuma i-aduc înapoi"? Pînă nu se vor implica în această cauză oameni cu carte, cu simţul perspectivei de viitor, orientaţi în problemele generale ale anilor ce vin, şi în stare să-şi prezinte opiniile în mod articulat, cauza ţigănească basculează între pitoresc şi infracţiune (cu partea vizibilă) şi între nesiguranţă şi umilinţă în viaţa de zi de zi.

Nevoia de lege

Care ar fi valorile specifice ale acestei etnii?

V-am vorbit de cele de familie. În consecinţă, apare şi o legătură comunitară puternică. Asta vine şi dintr-un defect: ţiganul singur este fricos, în gaşcă e "zmeu" şi devine rău. De pildă, ei se duc la spital cu toată strada, sau cu satul, nu neapărat fiindcă bolnavul le e rudă, dar ca să impresioneze prin număr şi forţă. Mulţimea/aglomeraţia favorizează însă şi labilitatea de spirit, brutalitatea etc. aşa că apar nu rareori şi surprize. Să ştiţi, nu numai condiţiile mai grele de viaţă îi fac pe ei să moară mai tineri decît alţii: se consumă, trăiesc din plin, rîd şi se jeluie din rărunchi, au o intensitate de existenţă care-i periclitează şi-i distinge. Pentru puţini dintre ei există *şi a doua zi*. Azi au cîştigat 2 milioane, la nuntă, la jocuri de noroc, ori prin mijloace neoneste, mîine cumpăra un porc şi 100 kg de vin şi pînă nu topesc banii nu se opresc din petrecere. Românul, să fie şi miliardar, n-ar da 1 milion pentru o melodie. Cînd are chef şi bani, ţiganul dă şi a doua zi cerşeşte sau fură pentru o pîine. Au talent, o mare dexteritate la lucru, le iese repede ceea ce fac, prind uşor, de aia se şi odihnesc des, n-au totdeauna ritm în efort şi nici plan de anvergură. Riscul investiţiilor nu şi-l iau, sînt bănuitori. Cinstea - recunosc cu durere - nu este o virtute cardinală a lor şi cei mai mulţi nu au educaţie, instrucţie şcolară - aşa că n-ar recurge la un avocat, la un economist, la un jurist cinstit pentru o afacere. Ei cu avocaţii şi cu tribunalele sînt familiarizaţi, în special fiindcă au procese penale. Educaţia valorilor lumii ţigăneşti - cîte sînt şi cum sînt ele exprimate, adaptarea lor la ziua de azi este o necesitate stringentă. (Îndrăznesc să spun că şi românii mai au încă nevoie de educaţie pentru a se conecta la cerinţele societăţii moderne). Un mare sprijin l-ar putea oferi biserica, fiindcă ţiganii sînt foarte credincioşi. Nu vă luaţi după cîte iau ei în deşert, după cum se spune: "să moară mama", e o expresie şoc dar nu contează, "să dea moartea peste mine" e chiar o batjocură fină, înseamnă, de fapt, moartea să *sară* peste mine. Cînd se jură însă pe copii şi pe Dumnezeu, atunci e ceva serios, important, dramatic. Dar ajutorul esenţial ar trebui să vină de la lege. Nefiind îndestul cunoscuţi, sau ştiuţi numai prin comportările care-i defavorizează, ţiganii par să fie incapabili să se supună legii. Dacă lumea ar afla cît de dură este judecata ţigănească (staborul), ce legi severe impune, acceptate fără murmur şi tocmeală, imaginea ţiganului incapabil de disciplină s-ar modifica. În proiectele mele sociale, de asanare morală, un loc preponderent ar ocupa înăsprirea legii, sancţiuni mai mari pentru viol, tîlhărie, mită.

Personaje, aure, preţuri

Vorbim despre respectul faţă de lege, tocmai cînd Fane Spoitoru se aude că a dispărut din ţară, evitînd convocarea la tribunal.

Fane e o victimă a anturajului şi a propriei lui celebrităţi. Între 14-21 de ani a fost boxer, a cîştigat de nu mă înşel şi un campionat balcanic de juniori. A ajuns "star", şi-a permis orice. Pe urmă a fost prin Germania cu Ilie Ursaru, a făcut şi puşcărie - se aude că în locul altora, pe care a vrut să-i salveze, are şi o aură de sufletist, să ştiţi, şi-a venit după revoluţie. L-a preluat "vechea gardă" de ţigani ca "stea" a clanului şi mass media, ca subiect vandabil. Şi-a pierdut capul. Dar tot el a găsit în două ore o fată de liceu fugită cu un ţigan, cînd a apelat mama fetei la el, disperată că fiică-sa nu mai dă tezele, pierde anul şcolar. Fane a adus-o acasă, nu i-a mai permis tînărului s-o vadă decît în prezenţa părinţilor, a înţeles, în felul nostru, ce înseamnă copilul cuiva. Are o mie de defecte Fane Spoitoru, le ştie şi el, dar cred că funcţionează, în cazul lui şi al altora, o judecată de echivalenţă: cînd societatea e coruptă, de ce să se comporte ei corect? E greşit, sigur, dar vine şi dintr-o lungă experienţă de aprecieri pripite sau disproporţionate date ţiganilor, fiindcă sînt... ţigani. Se ştie că această singură calitate nu este suficientă pentru oprobriu, conform unor observaţii vechi "mănînci ca un ţigan, te porţi ca un ţigan, te-mbraci ca un ţigan". Deci – obligatoriu – "vinovat ca un ţigan", nu?

De ce nu vestit ca un ţigan - Ion Cioabă? Are "regele" autoritate şi aură, valoare de model?

Mediocră, deşi aparenţele sînt fastuoase: mantie, coroană, curte; element pitoresc. Dar dacă-l auzi vorbind în for te jenezi de rîsetele din jur: n-are măcar o singură idee cursivă. Cînd i-am reproşat că discursul său nu poate reprezenta global etnia rromilor, mai mult o deserveşte, mi-a spus că dificultatea vine din faptul că el traduce din ţigăneşte cînd ia cuvîntul în limba română. După cum vorbeşte, însă, nu pare a şti corect nici ţigăneşte. Pitorescul său, plăcut la mica lui curte din Sibiu, n-are cum să nu stîrnească amuzamentul ironic şi-n Parlament şi cu atît mai mult la Strasbourg.

Ţiganii, deşi au imaginaţie şi mîndrii disproporţionate uneori, nu se gîndesc la asta acum; prioritatea e alta: *cumpărarea legii*. Nu, nu cum vă gîndiţi, şi s-a mai întîmplat - să cumpere pe unii oameni ai legii. Acum ei sînt gata să dea bani pentru a fi judecaţi corect, pe picior de egalitate cu orice cetăţean din ţară, calitatea de ţigan să nu mai fie o circumstanţă agravantă din start. Ei nu iau în considerare faptul că asta e un drept al omului, de a fi judecat corect. Ştiu că totul se cumpără şi sînt gata să dea şi bani pentru tratament sever, poate, dar drept. E o noutate a zilei de azi.

Care este raportul lor adevărat cu majoritarii? Ce pretenţii au?

Deocamdată pretenţia la schimbări bruşte a unei lumi vechi, cu un mare bagaj de umilinţă şi totodată un spirit descurcăreţ, "şmecheresc" o au mai ales majoritarii, unii intoleranţi, afectînd xenofobia. Minoritarii au numai opinii. Dar raportul lor adevărat cu românii, dincolo de ceea ce se ştie şi sare în ochi, este unul de ataşament şi respect. Cînd se zice "fire-ai al dracului de român", ăsta e răspunsul la "fire-ai al dracului de ţigan". Rromii nu sînt perfecţi, să ne înţelegem, dar opinia mea e că avem destule elemente ca să-i modificăm spre bine. Numai să ştim să îmbinăm tradiţia lor culturală, - una socială nu prea au - cu necesităţile de dezvoltare ale unei societăţi armonioase, favorabilă tuturor, indiferent de etnie. Să vă spun ceva de tot hazul. Cînd un ziar occidental a comentat o victorie a echipei naţionale de fotbal la Campionatul Mondial titrînd "succesul unei echipe de ţigani" (în înţeles de lăutari) cine credeţi că au luat foc? Rromii: "Auzi, nu le-ar fi ruşine, să-i facă pe românii noştri ţigani?" Pentru cine îi consideră pe ţigani nişte oameni fără rădăcini şi simţ patriotic, replica a părut doar un paradox bine formulat. Pe mine m-a înduioşat în ambele calităţi pe care mi le asum.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tipar: Grupul drago prnt
TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18; Fax: 337.33.77

● Anul IV ● Nr. 171 ● 19-25 aprilie 1996 ●

Anul IV
nr. 172
26 aprilie - 2 mai 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CONSUM ŞI CONSUMATORI

© N Triculescu

Din sumar:

✧ *Nivelul de trai şi familia*
(pag. 2)

✧ *Societatea de consum, pericolul salvator*

✧ *Femeia, Marele Cumpărător*
(pag. 6)

✧ *Protecţia consumatorului – legi, organisme, rapoarte*
(pag. 7)

✧ *Tarabă, butic şi supermarket*

✧ *Opinii parlamentare*

✧ *Magazinele pentru săraci ale PDSR-ului*

✧ *Reclama, o lume convenţională*
(pag. 8 – 9)

✧ *Consumul literar*
(pag. 10)

✧ *Feeria calculată – extrase din Jean Baudrillard*
(pag. 14)

✧ *Maladia vacilor nebune – victime şi vinovaţi*
(pag. 15)

✧ *Dincolo şi dincoace de vitrine*
(pag. 16)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Argument

În numărul despre **Cultura de masă** am considerat, la vremea respectivă, că îşi are locul şi un interviu cu un "magnat" al supermarket-urilor (în măsura în care pot fi astfel numite) locale. Ideea îmi venise citind din **La société de consommation** a lui Baudrillard, că trăim un timp al obiectelor, că actualul nostru Panthéon este supermaket-ul, că, între producţie şi distrugere, consumul nu este decît un termen intermediar... Îmbrăcînd toată această bine-formulată parte teoretică într-o aură mai concretă, m-am îndreptat, cu gîndul de a-i lua un interviu, spre faimosul domn Urzică patronul "lanţului de magazine Coleus" (titulatura îi aparţine). Am avut ghinionul să nimeresc prost: businessman-ul de Piaţa Galaţi tocmai ratase o tranzacţie importantă, şi, întrucît numele de "Dilema" nu-i spunea nimic, m-a refuzat într-un mod cu totul nedilematic, ameninţîndu-mă chiar că va informa conducerea (revistei, presupun) despre faptul că mă revolt...

Comportamentul actualului patron m-a readus la realitatea neaoşă, încă foarte departe de sofisticatele teorii specializate ale consumului. Mi-am amintit cum, în epoca lui Ceauşescu spre sfîrşit, cînd devenisem, mai mult sau mai puţin, o persoană pe propriile-i picioare, printre terorile mele de căpătîi se numărau vînzătorii şi ospătarii. Fiind, de felul meu, un consumator înăscut, gata oricînd să-şi cheltuiască banii, aveam de-a face ades cu cele două categorii sus-menţionate. Febra consumului nu mă ameţea atît de tare încît să accept orice modalitate de punere a ei în practică. De aceea, orice contact cu tartorii "deservirii populaţiei" se transforma într-un război: vînzătorul (sau ospătarul) trebuia pus la punct, în măsura posibilităţilor. Deşi n-am ajuns niciodată atît de departe precum mama mea, care făcea reclamaţii la şeful de unitate, ideea de consum s-a asociat, pentru mine, cu teroarea, oboseala şi absurdul.

După decembrie 1989, în entuziasmul începutului, am considerat că timpul confruntărilor diplomatice s-a transformat într-unul al luptei deschise. De aceea, nu ratam nici un prilej de a atrage atenţia vînzătorilor cînd nu respectau ordinea la cozile încă prezente, înşelau la cîntar sau vorbeau ca la piaţă. Această atitudine aparent vehementă nu m-a împiedicat să-mi cumpăr o primă maşină de spălat stricată, cea dintîi pereche de cizme pe dolari cu talpa dezlipită, cicoare în loc de ness, ciorapi gata ambalaţi cu firul dus, sucuri expirate... Sau, împreună cu întreaga familie, să fim atacaţi de vînzătorii de ouă de la un PRODAS din zona Adesgo, pentru că am protestat împotriva calităţii mărfii... Ba chiar, foarte recent, la un supra computerizat magazin Coleus, să-mi apară un bon cu... 100.000 lei mai încărcat.

Epoca luptei deschise a murit şi ea. Acum am învăţat să-mi aleg magazinele sau localurile: consum acolo unde sînt decent servită, unde marfa s-a dovedit de calitate. Pe celelalte pur şi simplu le ignor. Asta nu înseamnă că trebuie ignorat şi faptul că, prin lege, consumatorul român are dreptul la protecţie, că are dreptul de a fi despăgubit, atunci cînd bunurile achiziţionate nu corespund. Că oamenii nu sînt conştienţi, încă, de aceste drepturi, e un lucru ştiut. Cu timpul, şi cu ajutorul atît al *Oficiului Naţional pentru Protecţia Consumatorului* (organismul de stat) cît şi al *Asociaţiilor pentru Protecţia Consumatorului* (organizaţii non-guvernamentale) românii vor deveni consumatori educaţi şi informaţi. Pînă atunci, probabil, şi magazinele vor fi mai adaptate (ca preţ şi calitate) cerinţelor clienţilor lor şi vor învăţa, într-adevăr, să-i trateze, ca pe nişte stăpîni. Cît priveşte trecerea la adevărata societate de consum şi creşterea nivelului de trai, mă feresc să fac pronosticuri. (I.P.)

Bugetul de familie între obligaţii şi aspiraţii

Comportamentul de consum al românului poate fi definit în această perioadă de tranziţie ca unul de resemnare, orientat spre asigurarea suportului necesar traiului zilnic. Românul, marcat de grija zilei de mîine, de ieşirea din criză, de dominarea situaţiei dificile în care se află *caută să supravieţuiească şi nu să trăiască. Pentru cele mai multe familii, veniturile mici şi nivelul scăzut al puterii de cumpărare exclud posibilităţile de alegere*, preocuparea centrală fiind satisfacerea trebuinţelor - obligaţii (cele indispensabile legate de hrană, îmbrăcăminte, cuviinţă).

Din nefericire pentru noi, realităţile româneşti în materie de consum confirmă una din legile semnalate în secolul trecut de statisticianul german E.Engel, conform căreia există o relaţie direct proporţională între nivelul de sărăcie al unei familii şi volumul cheltuielilor pentru asigurarea subzistenţei. Altfel spus, cu cît este mai mare ponderea cheltuielilor pentru hrană, cu atît familia respectivă este mai săracă, neavînd posibilitatea să-şi satisfacă trebuinţele - aspiraţii, legate de statut social, de ascensiune, de autorealizare.

Analizînd bugetele de familie pentru anul 1995 observăm în structura cheltuielilor *ponderi foarte ridicate pentru consumul alimentar la toate tipurile de familii.*

De exemplu, la familiile de salariaţi consumul alimentar reprezintă 60% din total consum, la familiile de ţărani 77,1%, iar la cele de pensionari 67,7%. Aceste valori depăşesc cu mult veniturile atinse în alte ţări din Europa Centrală şi de Est, arătînd gradul avansat al sărăciei de la noi, posibilităţile extrem de limitate în satisfacerea unor nevoi nonalimentare.

Cheltuielile pentru cultură, educaţie, învăţămînt au valori foarte scăzute în ansamblul cheltuielilor realizate de o familie. De la valorile înregistrate în 1990, de 5,3% pentru familiile de salariaţi, 2,1% pentru cele de ţărani şi 4,6% pentru pensionari - în 1995 ponderile au scăzut la 4,8%, 1,6% şi respectiv 3%.

În analiza bugetelor de familie *un indicator sensibil al calităţii vieţii îl reprezintă cheltuielile pentru medicamente şi îngrijire medicală.*

După cum se ştie, costurile la aceste produse şi servicii au înregistrat creşteri spectaculoase, iar compensaţiile acordate de guvern au fost insuficiente şi au implicat aspecte greu de surmontat. Ca reacţie la această stare de lucruri s-au înregistrat scăderi în 1995 faţă de 1990 la acest indicator, de la 3,5% la 2,8% în familiile de pensionari.

Potrivit unor studii realizate de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, *un număr important de persoane se plasează sub media standardului de viaţă.* Ele provin în special din familiile cu doi sau mai mulţi copii, familiile monoparentale (cu un singur părinte), pensionarii.

Agravarea sărăciei şi declinul nivelului de trai sînt evidenţiate şi de *scăderea consumului mediu anual pe locuitor la aproape toate produsele.*

Luînd ca an de referinţă 1990, consumurile în 1995 au scăzut: la carne de la 50, 2 kg la 45,5 kg; la zahăr de la 24,7 kg la 24,5 kg; la grăsimi de la 16,7 kg la 12,9 kg; la legume de la 135 kg la 110,3 kg; la ouă de la 229 buc. la 194 buc.

Valoarea consumului alimentar exprimat în calorii, în medie, zilnic pe un` locuitor a ajuns azi la 2875 faţă de 2949 în anul 1990.

Grupurile sociale cele mai afectate de sărăcie, cele care suportă cel mai greu costurile şi provocările tranziţiei, sînt familiile cu copii mulţi (copiii cresc consumul, fără a aduce surse corespunzătoare de venit), familiile cu unul sau mai mulţi şomeri, familiile cu un părinte sau cu o singură sursă de venit.

Un inventar succint al stării actuale a consumului la români înregistrează pe fondul agravării sărăciei următoarele aspecte:

- schimbări în nivelul tuturor veniturilor şi în distribuţia acestora;
- scăderea salariului real prin creşterea preţurilor la toate produsele;
- creşterea ponderii cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor familiale (de la 51% în 1990 la 66% în 1995);
- creşterea mortalităţii ca efect direct al deteriorării condiţiilor de trai (rata mortalităţii în 1995 era de 11,9 faţă de 14% în 1990);
- scăderea natalităţii ca efect al costurilor ridicate ale creşterii unui copil (rata natalităţii în 1995 era de 11,3 în raport cu 15% în 1990).

Evoluţia acestor fenomene a indus o serie de modificări în consumul general al populaţiei ce se resimt în nivelul de trai tot mai scăzut, în insatisfacţia privind viaţa de toate zilele, în lipsa de speranţă pentru viitor.

Paradoxal, într-o ţară care astăzi consumă mai mult decît produce, familiile obişnuite sînt condamnate să consume mai puţin şi mai prost.

Maria VOINEA

Pîine şi miresme de carne

Happening aproape zilnic în cartierele bucureştene mărginaşe: coada la pîinea de 250 de lei. Locvacitatea celor implicaţi fiind direct proporţională cu mărimea cifrei de participare la eveniment, ori de cîte ori aceasta e de peste 20-30, cumpărătorii discută. Astfel, în timpul cozii se-mpletesc vorbiri ce duc la... *carne.* Şi *mezeluri!* Temă recurentă. Complementul pîinii! Alfa şi omega!

Eşti tentat să te amuzi pe seama reveriilor gastronomice carnivore ale consumatorilor de pîine ieftină. Şi totuşi, coada are dreptate... Gheorghe Barbu, cercetător la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii (I.C.C.V.) explică: nutriţioniştii ar recomanda cam 70 de kg de carne într-un an, pentru un ins normal; un francez înghite cu delicateţe, în medie, 80 de kg anual; românul - abia 40 şi ceva... Hrana românului conţine cele mai puţine calorii din tot fostul lagăr socialist. Şi cele mai puţine proteine... Una dintre anchetele ICCV (publicate în volumul **Dimensiuni ale sărăciei**, Editura Expert, 1994) şi-a propus să estimeze *frustrările de consum* alimentar ale naţiei: 53% din familiile chestionate s-au plîns că nu-şi permit mai deloc să mănînce carne. Apoi, 30% au indicat lipsa cronică a mezelurilor, 28% - a produselor din carne, 17% - a peştelui (acestea considerate totuşi produse emblematice pentru un nivel mediu de alimentaţie). Culmea este că 9% dintre români nu-şi pot procura nici măcar cantităţile dorite de produse din cereale - cele mai ieftine alimente. Va să zică - generica pîine!

În capitolul **Locuinţa şi dotarea gospodăriei**, studiul ICCV antologhează şi "frustrările în ceea ce priveşte dotarea cu bunuri". Un tabel cu titlul *Bunuri a căror necesitate presantă de achiziţionare provoacă insatisfacţii, şansa de a le achiziţiona şi importanţa lipsei lor* se dovedeşte extrem de instructiv: pe primul loc, detaşat, la rubrica *bunuri lipsă* se situează *mîncarea mai bună.* Şanse de a cumpăra? Trei sferturi din eşantionul reprezentativ răspund: *deloc sau aproape deloc.* Îmbrăcămintea, mobila, locuinţa pentru copiii mari şi rechizitele pentru copiii mici ocupă locurile următoare.

Şi dacă aţi avea bani suficienţi, cum aţi decide să-i folosiţi? - au mai întrebat cercetătorii. *Aş cumpăra cele necesare consumului familiei într-o cantitate şi varietate mare* - a fost răspunsul cel mai frecvent: 46%! E limpede, comentează specialiştii, în România domneşte psihologia "condiţiei economice a săracului." Cei care şi-ar cheltui banii întru mărirea consumului curent sînt, de altfel, concetăţeni aflaţi, ca venit, sub minimul de *subzistenţă.* Cei care tind către minimul de trai *decent*, în schimb, răspund că s-ar simţi ispitiţi să "ducă o viaţă mai plăcută", să facă excursii şi petreceri. În fine, abia cei trăitori peste nivelul decent optează divers: cont în bancă, demararea unei afaceri, cumpărare de acţiuni şi, iarăşi, viaţă mai plăcută. Oricum, puterea de cumpărare, calculată de dl. Barbu pentru februarie 1996, era de 65% faţă de octombrie 1990. "Asta e! Şi toţi sîntem frămîntaţi de hrană" - conchide pînă şi interlocutorul meu.

Ultima discuţie "despre carne" din cadrul cozii la pîine pe care am auzit-o a pornit de la replica unui copil către maică-sa: "Ai văzut ce mare şi frumos era parizerul!" Un fior electric a traversat adunarea. S-au trecut în revistă cît ai clipi sortimente de mezeluri şi preţuri. O pensionară cu basma a rostit obişnuitul discurs populist încheiat cu refrenul "Era mai bine înainte!". O altă pensionară, cu beretă, a spus timid că, totuşi, e mai bine acum, cînd se găsesc de toate; chiar dacă nu ne permitem decît rar, e mai bine. Disputa a fost tranşată de un moş murdar, în suman, care a zbierat că el face aşa: intră la mezelărie de plăcere, doar ca să tragă "o gură de miros". Şi pe urmă - iese. Şi tot aşa, de două şi chiar şi de trei ori pe zi. Lumea a amuţit. Bătrînelul a plătit încîntat o pîine, apoi s-a tras mai deoparte şi-a scos din buzunar o sticlă de, ah, de **Vodka Lemon**, o băutură destul de scumpă! Şi şedea aşa şi bea. Obraz descompus, mucalit, încarnare parodică a legii psihologice fundamentale a lui Keynes - descompusă în literalitatea termenilor ei: înclinaţia-marginală-spre-consum.

Delia VERDEŞ

Dintr-o regretabilă şi, din păcate, repetată eroare a tipografiei, RADU COSAŞU a apărut ca redactor responsabil a patru numere consecutive. Facem cuvenita rectificare: nr. 170 („Automobilul") a fost realizat de DELIA VERDEŞ, iar nr. 171 („Noi, poporul... drepturi colective şi individuale") de MAGDALENA BOIANGIU.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Birotică şi birocraţie**
- **Munca la români**
- **Puterea societăţii civile**
- **Campanie, lideri, programe**

I.L.CARAGIALE

Procedee electorale*

"Ne cade în mână copia unui document foarte interesant – o circulară adresată tutulor preşedinţilor de comitete electorale din judeţe de către d. C. A. Rosetti. Ne grăbim a-l da la lumină ca o nouă şi o strălucită dovadă de chipul cum înţeleg radicalii noştri libertatea în alegeri.

D-lui preşedinte al comitetului electoral de...
Bucureşti, 23 Aprilie 1879

Domnule Preşedinte,

Comitetul electoral al partidei naţionale-liberale din Bucureşti, completându-se prin delegaţii mai multor comitete electorale judeţene, este mai în poziţiune astăzi de *a vă da concursul* de care aţi putea avea trebuinţă spre a duce la bun sfârşit însărcinarea pusă de alegători comitetului ce preşedeţi.

Ne punem dar la dispoziţiunea d-voastră, pentru orice trebuinţă veţi simţi şi care ar fi *de natură a se putea satisface prin concursul nostru.* Alegerile *colegiului I şi II* au a se începe în curând. *Dacă din esaminarea listelor electorale ar rezulta pentru d-voastră oarecari dificultăţi, ce s'ar putea înlătura prin concursul nostru,* vă rog să binevoiţi a ne trimite acele liste *împreună cu observaţiunile d-voastră, pentru ca imediat, toţi împreună să căutăm a înlătura obstacolele ce se împotrivesc reuşitei candidaţilor partidei naţionale-liberale.* Credem că ar fi bine să ne trimiteţi în acelaşi timp şi numele candidaţilor diferitelor grupuri politice, împreună cu observaţiunile d-voastră asupră-le.

Primiţi, vă rog, d-le Preşedinte, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Preşedintele comitetului electoral de Bucureşti,
(iscălit) *C. A. Rosetti.*

Liniile de mai sus sunt aşa de strigătoare prin ele însele, că n'avem nevoie să le mai adăugăm multe comentarie din parte-ne spre a ilustra îndeajuns istoria scandaloasă a celor din urmă alegeri.

Astfel, în puţine cuvinte, comitetul central din Bucureşti se pune la dispoziţia comitetelor din judeţe pentru *orice trebuinţă* vor simţi ele, de natură a se satisface prin concursul puternic ce le-ar putea da d. C. A. Rosetti şi ai d-sale. Dacă din examinarea listelor electorale ar rezulta pentru vreun comitet electoral oarecari dificultăţi, ce s'ar putea înlătura prin concursul d-lui C. A. Rosetti şi comp., acele liste se vor trimete comitetului de Bucureşti cu observaţii la fiecare nume, pentru ca imediat marele partid, dd. C. A. Rosetti, Brătianu, Mihălescu, – Warszawsky, toţi împreună, să caute a înlătura obstacolele ce se împotrivesc reuşitei candidaţilor partidei liberale-naţionale.

Aceea ce este caracteristic în enciclica electorală a I. P. S. Sale marelui pontif din uliţa Doamnei, este că I. P. S. Sa nu pomeneşte despre obstacole de'nlăturat decât pentru col. I şi II; despre celelalte două, nici nu-i trece prin gând I.P.S. Sale că vor îndrăsni a pune vreun obstacol la reuşita candidaţilor drept credincioşi.

Obstacolele şi dificultăţile pe cari marele partid, – dela cel mai neînsemnat, Warszawsky, până la cel mai de frunte, d. C.A. Rosetti, – trebue să le înlăture, sunt de o mulţime de feluri. Vom căuta a cita câteva specimene după observaţiile unei liste înaintată de comitetul electoral al unui judeţ oarecare către comitetul electoral central.

Este, de exemplu, lista col. I. După toată corijarea liberală a acestei liste, după scoaterea câtorva nume şi înlocuirea lor prin altele mai patriotice, lista se găseşte în ediţie definitivă cuprinzând 34 de nume, a căror persoane vor veni toate la vot; trebuiesc deci 18 voturi pentru reuşita candidatului marelui partid. După toată socoteala făcută de comitetul patrioţilor din partea locului, marele partid nu poate fi sigur decât de 11 alegători, unii funcţionari, alţii rude d'aproape ale cutărui ministru sau ale prefectului. Este neapărat prin urmare a se mai asigura 7 voturi cel puţin. În conformitate dar cu cele notificate prin enciclica de mai sus a pontifului suprem, comitetul electoral înaintează lista cu observaţiile cuvenite. Cei 11 sunt şterşi cu condeiu roşu, alţii, mai mulţi ori mai puţini, sunt şterşi cu condeiu albastru: asupra acestor două categorii, stau scrise jos următoarele două notiţe scurte şi cuprinzătoare: «Roşii sunt toţi ai noştri». – «Ceilalţi sunt ai lor siguri». Rămâne însă o treime, categoria celor cu păsuri, şi asupra fiecăruia din aceştia comitetul electoral local scrie pe larg observaţiile sale.

De exemplu:

«D. X... opozant, are un nepot judecător la tribunalul de aici; ţine la el ca la un fiu al său; vrea încă să-l lase moştenitor. Junele se zice că a comis mai multe abuzuri, şi acum după mai multe denunţări, este ameninţat a-şi pierde postul şi a fi dat în judecată. Dacă nepotului i s'ar pune cuţitul la os dela înaltele locuri, unchiul de sigur s'ar înmuia».

D. C. A. Rosetti citeşte notiţa şi o recomandă locurilor competente, spre cele de cuviinţă, după care d. X... este şters cu creion roşu.

«D-l Y..., nehotărît, nici liberal, nici conservator; are un cumnat, păcătos nu e vorbă, dar cine nu-i păcătos în lume! a scăpat de cinci luni din temniţă, unde şi-a făcut osânda pentru delapidare de bani publici; însă este foarte capabil, şi a servit mult principiile liberale. Acum n'are bietul om nici o ocupaţie, şi-ar vrea să capete o subprefectură, ca

© N. Triculescu

să poată trăi onest şi să nu mai şază pe gâtul lui cumnatu-său. D. Y... n'ar fi tocmai contra noastră, dacă...»

D. Simion Mihălescu ia act şi pleacă la minister ca să se conforme întocmai, iar marele pontif trage cu roşu peste numele d-lui Y.

«D. Z... stă rău de tot cu cutare mare instituţie de economie naţională; anul trecut l-a ruinat grindina; dacă direcţia l-ar strînge de aproape ar fi pierdut, prin urmare...»

D. Rosetti şterge cu roşu şi pe respectivul.

Şi aşa mai încolo.

La fiece şir, opinia publică se lasă tot mai tare de partea principiilor liberale, două treimi din listă sunt roşite, şi – «în sfârşit marea majoritate a naţiunii s'a pronunţat cu tărie, prin *alegeri libere*, în favoarea marelui partid».

Vom reveni."

A recitit pentru Dvs.

Andrei PLEŞU

---

* I.L.Caragiale, Opere V ("Articole politice şi cronici dramatice"), ediţie îngrijită de Şerban Cioculescu, Buc., Fundaţia pentru literatură şi artă "Regele Caroll", 1938, pp. 36-39.

Simboluri şi paraziţi

O hotărîre curajoasă a luat CNA, Consiliul Naţional al Audiovizualului, interzicînd folosirea simbolurilor naţionale româneşti şi străine în campania electorală. Această instituţie, deseori criticată, inevitabil criticată din toate părţile în virtutea însăşi poziţiei sale şi a atribuţiilor specifice, are, iată, îndrăzneala de a încerca să stopeze, fie şi pe termen limitat, fie şi numai în cadrul campaniei electorale, parazitarea simbolurilor naţionale. Pentru o ţară în care există nenumărate partide ce au în titulatură cuvîntul "naţional" - există pînă şi un "Partid Naţional al Automobiliştilor"! -, această interdicţie este aproape revoluţionară. Va avea ori nu efect, va fi sau nu respectată, dispune ori nu CNA de mijloacele necesare pentru a-i urmări aplicare, nu se poate şti.

Dar nu este doar o chestiune de tehnică. Interdicţia anunţată de CNA ar putea fi punctul de plecare pentru o mereu amînată şi ocolită discuţie despre parazitarea simbolurilor naţionale şi despre semnificaţiile, poate nepremeditate, dar nu mai puţin evidente, ale unui exces manifestat măcar la nivelul limbajului. Un exces intrat însă în obişnuinţe, rareori sau deloc resimţit ca atare. Se vorbeşte de Europa, de europenizare, de occidentalizare şi democraţie; dar, totodată, în România există un număr uriaş de partide şi formaţiuni politice avînd în denumirea lor oficială precizarea că sînt "naţionale". Asta în vreme ce în Europa occidentală "naţionale" sînt de obicei partidele şi alianţele de extremă dreaptă sau cu tendinţe de extremă dreaptă (Frontul Naţional în Franţa, Alianţa Naţională în Italia), ca şi cele constituite pe criterii etnice, de regulă formaţiuni regionale cu tendinţe separatiste, ce recurg nu rareori la acte de terorism, forma inevitabilă a extremismului politic, etnic sau religios (mişcările independentiste corsicane sînt, bineînţeles, "naţionale"). În anumite cazuri se poate invoca, desigur, tradiţia, există partide care se numeau "naţionale" înainte de instalarea regimului comunist şi care, la reapariţie, şi-au reluat vechile, istoricele denumiri. Dar nu toate tradiţiile sînt de preluat, mai ales după ce regimul comunist al lui Nicolae Ceauşescu a dus la paroxism parazitarea istoriei şi a tradiţiilor. Aproape nimic din istoria României nu a scăpat anexării la mitologia comunistă, rezultatul fiind un hibrid monstruos, a cărui umbră se întinde şi astăzi deasupra vieţii publice româneşti. În locul unei binevenite şi igienice abandonări a reflexului de vîrîre sub mantia simbolurilor istorice şi de resuscitare instrumentalizată a tradiţiei, anii de după decembrie '89 au continuat anexiunile şi parazitările. Cutare partid şi-a ales drept imn "Hora Unirii". Un altul s-a autointitulat "România Mare". Voievozii, domnitorii, regii au fost prefăcuţi într-un fel de măşti de bîlci pentru figuri contemporane în căutare de identitate cu prestigiu. Cînd Adrian Păunescu s-a declarat candidat pentru alegerile prezidenţiale, s-a comparat cu alexandru Ioan Cuza şi a văzut în Ilie Verdeţ un fel de Mihail Kogălniceanu bis. Se continuă, tot din "epoca de aur" a mesajelor, parazitarea sărbătorilor. De Paşti, "lumea bună" a politicii româneşti, începînd cu preşedintele Iliescu şi sfîrşind cu unii dintre candidaţii la alegerile prezidenţiale din toamnă, n-a ratat ocazia de a trimite "mesaje" - deşi, spre exemplu, nici în Franţa, nici în Germania, şeful statului, primul ministru şi şefii opoziţiei NU trimit mesaje de Paşti credincioşilor. Or fi mai înapoiaţi!

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

România de azi şi legile ei

Cu cîteva săptămîni în urmă, anticipînd parcă unul din punctele forte ale campaniei electorale a PDSR, domnul Adrian Năstase a declarat că perioada de tranziţie s-a terminat. Reacţia imediată a presei a putut fi foarte bine sintetizată într-un cuvînt: stupoare. Preşedintele Camerei Deputaţilor, simţind că afirmaţia sa este de neînţeles, a revenit cu o precizare: tranziţia s-a sfîrşit din punct de vedere legislativ. Cu alte cuvinte, legile care trebuiau să statueze economia de piaţă, democraţia, statul de drept au fost edictate. Legiuitorul şi-a făcut datoria! Avem, după dl Adrian Năstase, un sistem legislativ bine structurat şi urmează ca realitatea socială să i se conformeze cît de curînd. Raţionamentul înaltului demnitar este, însă, viciat de la bun început: dihotomia aproape maniheistă lege (*formă*)/ realitate socială (*conţinut*) este de neprimit.

Fără a face aici savante filosofii, ne oprim la doar cîteva observaţii care vor dovedi că este imposibil ca un sistem de legi bune să guverneze o societate bolnavă. Mai mult, legile se "contaminează" cu bolile societăţii. Să luăm de pildă una din bolile societăţii româneşti actuale, neseriozitatea. Să vedem cum apare ea în "viaţa" legilor.

La 8 decembrie 1991, prin referendum naţional, a fost aprobată Constituţia României. Art. 55-57 fundamentează *Avocatul Poporului,* instituţie extrem de importantă în angrenajul statului de drept. Nici astăzi ea nu există în realitate. În februarie 1991 a fost adoptată şi promulgată Legea nr. 18 a fondului funciar. Legea prevedea o anume procedură prin care se reconstituia sau se constituia dreptul la proprietate privată asupra terenurilor. Art. 10 alin. 5 din lege prevedea că "stabilirea dreptului de proprietate se va încheia în termen de cel mult 90 de zile de la publicarea legii". Suntem în 1996 şi titlurile de proprietate, adică actul juridic (*instrumentum*) prin care se consfinţeşte stabilirea dreptului de proprietate, nu au fost încă înmînate tuturor celor cărora li se cuvin. Nimeni nu s-a sinchisit de acest termen, iar legea nu prevede nici o sancţiune împotriva celor din cauza cărora termenul nu a putut fi respectat. În august 1992 a fost adoptată şi promulgată Legea nr. 92 pentru organizarea judeătorească. Art. 125 alin. 2 din lege dispune imperativ că inamovibilitatea judecătorilor de la tribunale şi judecătorii se va acorda în termen de 2 ani de la publicarea legii. În 1996 judecătorii de la aceste instanţe, în marea lor majoritate, nu sunt inamovibili. Din nou, nici o sancţiune prevăzută pentru instituţia abilitată să acorde inamovibilitatea în cazul în care nu o face în termenul legal.

Pe de altă parte, în materii extrem de importante, cum ar fi cea a dreptului penal, lipseşte însăşi reforma. Cosmetizată prin abrogări conjuncturale şi adăugiri pripite, legislaţia penală şi procesual penală suferă de o acută lipsă de eficacitate şi, aşa cum s-a văzut, generează tensiuni în raportul instanţe-parchet-poliţie.

Nu înseamnă că nu există legi bine gîndite şi inspirat redactate. Legea contenciosului administrativ, Legea societăţilor comerciale sau noua Lege a dreptului de autor fac o figură frumoasă în cîmpul încă dezordonat al producţiei legislative româneşti de sub *Noul Regim.*

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Diversiuni

Dacă ar fi după mine, m-aş uita numai - şi non-stop - la trei programe (două seriale englezeşti şi o emisiune de producţie autohtonă): **Cracker, Hale şi Pace** şi emisiunea cu şi despre animale de pe Antena 1. Atît? Da, cam atît. Nimic de la TVR, 1 sau 2? Nimic de pe Tele 7abc? Ei, nici chiar aşa, nu chiar nimic.

Tele 7 abc este postul, poate, cel mai consolidat din televizualul românesc. Cel mai "clasicizat" dintre posturile particulare: cu telejurnalul - după mine - cel mai serios, cel mai atent şi coerent structurat, adevărată alternativă/replică la **Actualităţile** teveriste. Tele 7abc este, apoi, postul (privat, dar nu numai) cu cea mai consistentă producţie publicistică, de n-ar fi să enumăr decît **Linia întîi** şi **Reporter Tele 7**. Prin aceste emisiuni (dar nu numai), Tele 7abc ar putea lua oricînd locul serviciului public de televiziune, care încearcă să se ocupe de toate şi reuşeşte să nu se ocupe de mai nimic.

TVR, aşadar. Strînge bani cu ghiotura, de pe unde poate, cît mai mulţi cu putinţă - monopolizînd, de pildă, publicitatea - şi îi risipeşte cum numai statul, în general, şi un stat ca al nostru, cu faţadă "social-democrată" ştie să risipească. Dacă stai, nopţile tîrziu, şi te uiţi la TVR, poţi avea surpriza, dacă nu ţii cont de ziua săptămînii, să vezi suprapunîndu-se, ca într-un palimpest deloc inocent, trei feluri de programe: religoase, erotice şi folclorice. Crucea, carnea şi marama îşi dau mîna pentru a ne ura "noapte bună". Vinerea trecută, tîrziu în noapte, în lipsă de **Hale şi Pace** (sîmbăta, Antena 1) sau de vreun meci de fotbal de calitatea celui transmis de Pro TV, tot sîmbătă noaptea (Barcelona-Atletico Madrid), mi-am zis că, într-adevăr, pe TVR campania electorală pentru alegerile locale de pe 2 iunie a început. Cu dreptul, dinspre stînga. O campanie electorală cum numai românii o merită, începută, deci, cu o peliculă (film nu-i pot spune) care amesteca în cel mai politic mod erotismul deviant, sado-masochist (prescurtarea occidentală a termenului e "SM", dar pe români asta i-ar putea duce cu gîndul la SM Invest; TVR, oricum S(ado) M(aso) Invest(eşte)), accesele paranormale atît de dragi cititorilor de toate vîrstele şi condiţiile din România, o vagă anchetă detectivistică şi, visul visurilor, elogiul-implicit, dar cu atît mai satisfăcut - al fărădelegii, căci detectivul-medium din peliculă prefera, la sfîrşit, să lase acoperită o crimă odioasă contra unei bunăstări ca la Amara (cum am văzut eu într-un reportaj de acum două săptămîni de la **Reporter Tele 7**). Iată ce achiziţionează TVR şi cu ce hrăneşte această instituţie a statului fantasmele românilor aflaţi între veghe şi somn, în prima noapte de *week-end*! Mi-am zis, cum am spus deja, mai în glumă, mai în serios, că astfel de programe trebuie considerate campanie electorală, dat fiind că, oricum, totul, sau aproape totul, la TVR, este campanie ilicită: publicitară sau electorală. Pelicula cu pricina a fost sub demnitatea nu numai a postului naţional public de televiziune, ci ar fi fost sub demnitatea oricărui post de televiziune. Mărturisesc că nu am văzut, pînă acum, ceva asemănător la nici unul dintre posturile private. Bani (poate) puţini, dar azvîrliţi! Acolo sus, la TVR, cineva ori nu gîndeşte deloc, ori gîndeşte anapoda. Exact cum e mai bine pentru un an electoral, pentru o societate în tranziţie. (Despre transmiterea ilegală a meciurilor de fotbal din divizia naţională nici nu mai pomenesc; Pro TV are tot dreptul să se plîngă. O sesizare, acolo, a autorităţilor în drept n-ar fi deloc deplasată...) Dar despre TVR, cu campaniile ei de tot felul, cu imoralitatea ei (mai de noapte, mai de zi), vom mai avea ocazia să vorbim.

Pro TV este postul românesc cel mai occidental, dar şi cel mai "occidental": şi în bine, şi în rău. El reprezintă un experiment, aş spune chiar un fenomen, revelator pentru cineva interesat de cum arată un mecanism-produs occidental transplantat în România. Pro TV a ocupat, desigur, toate căminele şi şi-a învins concurenţa mai cu seamă prin *look*-ul particular şi prin programele (filme, sport) importate şi difuzate. În ceea ce priveşte producţia proprie, producţia de *publicistică*, ea e concepută mai mult ca *publicitate* decît ca *jurnalism*: un reportaj sau o emisiune de ştiri nu e bună decît dacă se supune "poeticii" şi politicii impuse de piaţă, dar nu de o piaţă specifică (aceea a produselor de publicistică televizuală, care aproape că nu există în România, deşi Tele 7abc impune, deja, norme), ci de piaţa de bunuri să le zic generale. O emisiune jurnalistică nu e bună, aşadar, în optica Pro TV, decît dacă ajută vînzarea de ţigări sau de detergenţi, nu în sine, ceea ce duce la o contaminare periculoasă. Confuzia de criterii şi de pieţe este, în acest caz, mai mult decît evidentă. Dar cel puţin la fel de evident este faptul că, totuşi, Pro TV este televiziunea cel mai bine (=comercial) făcută. Din motivele arătate mai sus, prestaţia ei trebuie privită permanent, şi nu cu un singur ochi.

Încolo, aştept să văd, la oricare dintre posturile noastre de televiziune, următoarea ştire, redactată şi prezentată în felul următor: "Astăzi a avut loc conferinţa de presă a Partidului Extremist Român /sau nunta fiului şefului de protocol al.../ sau dezvelirea unei plăci comemorative la care a fost prezent preşedintele X etc., eveniment la care am considerat nu numai de bun simţ, dar şi util să nu trimitem o echipă de filmare/ sau: de la care, deşi o echipă a postului nostru de televiziune s-a aflat la faţa locului, ne abţinem să vă prezentăm imagini...

Visez, desigur, cu ochii deschişi, aţintiţi spre un mic ecran unde zilnic trebuie să se petreacă ceva vreme de aproximativ 30 de minute. Că e, că nu e.

Bogdan GHIU

Economie

Contracte "futures" la bursa corupţiei

Într-o zi de iarnă (5 decembrie '91) l-am ascultat pe Bettino Craxi. Se afla încă în Italia, era secretar naţional al PSI ("un adevărat partid social-democrat", cum a ţinut să precizeze) şi avea putere. Vorbind în faţa ziariştilor, la o conferinţă de presă ocazionată de unica vizită pe care premierul de atunci al României, Theodor Stolojan, a făcut-o în străinătate, Craxi a subliniat: "Nici un partid politic nu poate să supravieţuiască dacă nu controlează o parte a economiei".

Ceea ce nu înseamnă că şi reciproca e valabilă: că un partid va supravieţui neapărat dacă reuşeşte "să controleze o bună parte din economia unei ţări". Atunci, în apropierea Crăciunului '91, nimeni nu bănuia că o întreagă generaţie politică - avînd tradiţie, putere şi deţinînd controlul economic în Italia -, va fi aruncată la lada de gunoi a istoriei în numai doi ani. Şi că va pierde totul: onoruri, averi, strălucire.

De unde se vede că la teza lui Craxi, deşi adevărată, se cuvine să adăugăm: *în litera şi în spiritul legii.* Nicăieri, în lume, viaţa partidelor nu e separată de viaţa economiei. Nicăieri partidele nu pot să supravieţuiască dacă nu ţin seama de interesele cercurilor economice şi dacă nu se sprijină pe aceste cercuri. Tot mai mult, însă, de o vreme încoace, lumea e preocupată de legalitatea legăturilor dintre politică şi economie.

Trăim într-o lume în care s-a produs o expansiune fără precedent a "pieţelor simbolice": bursele. În ringurile burselor moderne nu apar bunurile ce se tranzacţionează: păcura, oţelul, fabricile, valuta. Apar doar simbolurile acestor bunuri. Semnele doveditoare că vînzătorul deţine (sau urmează să dobîndească, la o dată anume) bunurile în cauză, iar cumpărătorul are (sau va avea) banii cu care să plătească respectivele bunuri. La bursă nu se vinde numai grîul aflat deja în silozuri. Se vinde şi grîul... din recoltele viitoare. Nu se vinde numai ţiţeiul deja extras, ci şi ţiţei ce urmează să fie scos. Tot aşa cum nu se vinde numai valută existentă în conturile ofertanţilor, ci şi valută ce va fi încasată într-un viitor previzibil. La modă sînt, acum, *contractele "futures"*, exprimînd vînzarea ori cumpărarea unui "activ" (marfă, titlu financiar, instrument de plată) pentru care se stabileşte preţul, chiar se plăteşte, dar transferul bunului tranzacţionat se va face la o dată viitoare. Peste o lună sau peste mai multe luni.

Viaţa politică a împrumutat modelul. Corupţia, despre care se discută atît de mult, nu-i altceva decît o bursă. Desigur ilegală: *bursa neagră a deciziilor!* Şi aici, ca pe orice *piaţă simbolică*, zilnic urcă ori cad cursurile după cum evoluează cererea şi oferta de opţiuni. Şi aici, titlurile (deciziile) sînt negociabile şi au valoare de piaţă.

Acest gen de bursă are un specific determinat de părţile contractante. Cumpărătorii (a se citi CORUPĂTORII) se împart în două mari categorii: 1) cei ce vor să obţină, de la o instituţie publică (minister, prefectură, primărie, bancă etc.) un serviciu la care legea nu le dreptul; 2) cei ce vor să obţină, de la aceleaşi instituţii, un serviciu la care legea le dă dreptul... dar nu-l pot obţine legal din cauza birocraţiei sau abuzului de putere. Vînzătorii (a se citi CORUPTIBILII sau CORUPŢII) sînt cei ce au pîinea şi cuţitul (a se citi SEMNĂTURA şi ŞTAMPILA). Preţul se stabileşte pe piaţă.

Înainte de '89, adeseori acest preţ îmbrăca forme dintre cele mai ciudate. Semnificative pentru anii '80, cînd banii îşi pierduseră puterea, iar criza economică determina o vizibilă reprimare a poftei de consum, sînt circuitele sticlei cu whisky. Sticla era cumpărată o singură dată bunăoară de cel ce-şi dorea un concediu medical fără să fie bolnav; de la medic la atelierul auto, apoi la ICRAL, de la ICRAL la primărie şi aşa mai departe. Nimeni n-o desfăcea. Fiecare o păstra pentru a-şi plăti un alt serviciu. "Cursurile" se schimbau, fiecare serviciu avea preţul lui, se plătea şi cu brînză, carne sau aur. Funcţiona chiar şi o bursă neagră a întreprinderilor de stat, cu ramificaţii în toată ţara; multe fabrici deşi lucrau numai cu metale sau cu materiale plastice, şi-au făcut "afumători" şi se concurau în reţete de mezeluri, ca să-şi poată asigura aprovizionarea cu materii prime.

Acum, cînd banii sînt puţini şi au devenit scumpi iar piaţa de consum şi-a schimbat configuraţia, plăţile se fac în lei ori în dolari. Mai merg încă aurul şi obiectele de artă.

Dacă la bursele normale (adică legale) sînt în vogă "contractele futures", dacă se vînd grîul încă nerecoltat, ţiţeiul aflat încă în adîncuri, maşinile-unelte ce n-au ajuns încă pe banda de montaj, de ce n-ar funcţiona acest sistem şi la bursa (neagră) a deciziilor? Deşi, ca să respectăm adevărul istoric, ar trebui să spunem că e vechi păcatul. Pentru că de multă vreme, în lume, partidele vînd decizii de tip "futures": pe care le vor materializa după ce... vor cîştiga alegerile şi vor fi la putere. Desigur, le vînd unor puternici oameni de afaceri, ce pot contribui la finanţarea campaniilor electorale.

Adrian VASILESCU

Regimul pluripartit la mîna Securităţii

"Cazul" Vadim Tudor şi votul senatorial prin care i s-a ridicat imunitatea parlamentară au fost îndelung dezbătute în presă şi comentate de clasa politică. Reacţiile se învîrt fie în zona întrebărilor referitoare la motivaţiile electorale ale acestei decizii, fie în aceea a supoziţiilor despre viitorul politic al senatorului care nu mai poate invoca statutul de parlamentar pentru a evita procesele de calomnie şi verdictul Justiţiei. Din punctul de vedere al multor opozanţi, liderul PRM nu este decît o victimă a conflictului cu preşedinţia şi SRI; pentru cei mai înfocaţi adversari ai şefului statului (ei pot fi ultranaţionalişti adepţi ai regimului de mînă forte, monarhişti cu voci radiofonice şi convingeri cultivate pe malul Tamisei, politicieni care au pierdut trenul îmbogăţirii de tranziţie, agenţi de tot felul ori militari în rezervă), pierderea imunităţii parlamentare a turbulentului senator e "doar o manevră cotrocenistă pentru a-l scoate din cursa prezidenţială" pe cel mai incomod duşman al regimului Iliescu. În opoziţia de stînga, de dreapta sau proeuropeană există însă şi personalităţi capabile să treacă peste divergenţele de opinie cu Palatul Cotroceni pentru a ajunge la concluzia că "personajul Vadim nu are ce căuta în viaţa politică românească". Şi unii şi alţii se îndoiesc însă public (şi chiar cu argumente juridice) de rezultatele politice ale votului din Senat, susţinînd că în toamnă C.V. Tudor îşi va recăpăta imunitatea şi odată cu ea dreptul de a calomnia pe toată lumea. Asta ar însemna că lupta dintre grupările fostei Securităţi va continua încă o legislatură şi preţul cu care această luptă controlează evoluţia vieţii politice româneşti va deveni din ce în ce mai greu de plătit. Pentru că, indiferent de miza electorală a confruntării dintre foştii aliaţi la guvernare, dincolo de triunghiul Iliescu-Măgureanu-Vadim şi de ameninţările lor reciproce, interesele securiştilor de diverse nuanţe pun în pericol sistemul politic pluripartit şi instituţia parlamentară. Pînă în 1989, Securitatea l-a păcălit şi l-a manipulat pe şeful ei direct: cînd deţinătorii de dosare şi de averi au fost îndeajuns de pregătiţi pentru schimbare, "geniul carpatin" a fost părăsit la marginea unui şanţ şi vajnicii săi apărători s-au convertit la democraţie. După şase ani de "colaborare paşnică" în vederea plasării profitabile în plan politico-economic, securiştii care au pregătit revoluţia şi securiştii care i s-au opus se ceartă prin reprezentanţii lor parlamentari. Opoziţia e obligată să se înscrie de partea unora sau a altora, aşa cum în ultimii ani ai dicaturii elita intelectuală şi artistică fusese obligată să se grupeze fie în jurul revistei "Săptămîna" (actuală "România Mare"), fie în jurul "României literare" (apărată de activişti influenţi ca Gogu Rădulescu ori Ion Iliescu). Afinităţile de altădată s-au alterat datorită momentului confuz al primei guvernări postrevoluţionare, cînd cîştigătorii revoluţiei au căzut în plasa duşmăniei ireconciliabile pentru a face loc pe scena politică grupării contrarevoluţionare din Securitatea română. Pactul de neagresiune între securiştii proceauşişti şi securiştii anticeauşişti a modificat raporturile politice, a impus noi alianţe parlamentare, a garantat stabilitatea guvernului şi odată cu ea pierderea prestigiului principalelor instituţii democratice. Denunţarea bunei înţelegeri între securiştii proiliescieni şi securiştii antiiliescieni a declanşat un război politic la vîrf şi odată cu el bulversarea procesului legislativ, blocarea calendarului electoral, marginalizarea rolului opoziţiei democrate. Acum ies la iveală casete audio şi video, mîrşăvii săvîrşite în comun, diversiuni menite să înspăimînte electoratul şi să-l facă să creadă în patriotismul de paradă al şantajiştilor răsplătiţi cu posturi de demnitari. Vadim Tudor nu este altceva decît un instrument oarecare, o unealtă uzată a acelei părţi a securităţii care-i "urăşte sincer pe maghiari, ţigani şi evrei" dar care, pe baza acestei uri, retrag "certificatele de români" tuturor celor care gîndesc altfel ori se comportă după legile democraţiei. Liderul PRM a fost împins în prim plan, tranformat în port-drapel şi în purtător de cuvînt al acestei grupări înfuriate atît de tare pe Occident şi pe ideea de toleranţă încît poate distruge fără remuşcări chiar şi "fiinţa naţională", viitorul democratic al ţării pe care pretinde c-o apără de străini, dreptul la liberă exprimare a fiecăruia dintre noi. Senatorul pe care partidul de guvernămînt l-a făcut secretar al Camerei Superioare a Parlamentului şi l-a folosit ca sperietoare pentru condeiele critice nu este nici justiţiar, nici salvator de neam şi nici reprezentant al poporului: el nu este decît păpuşa laşă a unor comandanţi care i-au cultivat paranoia după modelul paranoiei lui Ceauşescu şi care îl vor lăsa din braţe atunci cînd binele lor se va fi aranjat pentru o nouă legislatură. Într-un fel, traseul lui Vadim nu e foarte diferit de al altor "politicieni celebri". Cine e ales şi umflat de Securitate va fi sfîrşi prin a fi îndepărtat tot de ea. Excluderea preşedintelui PRM din viaţa publică ar folosi la ceva doar dacă metodele prin care agenţii vechi şi noi se infiltrează în politică şi impun direcţia activităţii parlamentare ar fi părăsite odată pentru totdeauna. Altfel, vom avea mereu alianţe pe bază de dosare, de delaţiuni, de teroare a trecutului plin de complicităţi şi niciodată un electorat care să creadă în aleşii săi, deci în şansele democratice ale României.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Invitaţie la Chicago

Victoria din Italia a alianţei de stînga cu foştii şi actualii comunişti n-a provocat căderea lirei - indicatorul cel mai lipsit de ipocrizie al reacţiilor internaţionale. Participarea la vot a fost semnificativă, rezultatele asigură cîştigătorilor o majoritate care să le permită guvernarea pe o perioadă de timp. Nimeni nu-şi face iluzii în legătură cu termenul de cinci ani prevăzut de lege. Declarată "istorică", victoria stîngii poate să facă istorie doar dacă durează. Secretarul general al Partidului Democratic al Stîngii, Massimo d'Alema are de ce să fie mulţumit: tactica adoptată de el s-a dovedit a fi cîştigătoare. În campania electorală nu s-a făcut economie de calificative compromiţătoare: "mincinos", "ateu", "actor", "ridicol", "ruşinos", "intolerant", "nedemocratic", "comunist", "fascist", "bufon". Ele au sfîrşit prin a se anula reciproc şi alianţa stîngii a izbutit să învingă alianţa dreptei, ultima făcînd dovada neputinţei de a guverna şi neîndeplinindu-şi promisiunile. Încă din timpul campaniei electorale, Statele Unite şi-au declarat neutralitatea faţă de o eventuală victorie a stîngii din care ar face parte comuniştii rebotezaţi sau nu, şi probabil că istorică este doar această atitudine. În august, Massimo d'Alema este invitat în SUA, să participe la Convenţia Partidului Democrat de la Chicago. Aşa cum observă ziarul **Le Monde**, este o călătorie oarecum neobişnuită pentru un om care a vizitat în special capitalele ţărilor din Est cu ocazia Festivalurilor Mondiale ale tineretului. D'Alema are o vanitate bine controlată: fidel vechii înţelepciuni electorale conform căreia alegerile se cîştigă la centru, el a cedat locul din fruntea alianţei lui Romano Prodi, economist, fost democrat-creştin, catolic practicant a cărui bonomie modestă a inspirat mai multă încredere, decît prestaţia patetică a rivalilor lui – Berlusconi, Finni, Bossi. Concurenţi care n-au mai încăput toţi într-o alianţă, ceea ce ar putea fi una din explicaţiile înfrîngerii.

Rezultatele alegerilor par să-i confirme pe analiştii care susţin că revoluţia declanşată de justiţia italiană împotriva clasei politice s-a terminat prin ocuparea locului rămas pentru o clipă gol, tot de vechii actori. N-a apărut nici o nouă forţă, nici un grup nou de personalităţi, nici un nou program de guvernare. Centrul-stînga tratează cu centrul-dreapta în vederea introducerii unor legi decisive pentru participarea Italiei la proiectele economice şi securitare europene. Nici una dintre problemele ridicate de partidele considerate extremiste n-a fost rezolvată: Nordul este în continuare una dintre cele mai înfloritoare regiuni ale Europei, în timp ce Sudul se înscrie printre cele mai sărace şi modelul etatist centralizator n-a reuşit să reducă decalajele. Visele de autonomie şi de federalizare ale Ligii Nordului conduse de Bossi sînt totuşi considerate o soluţie reală de o mică parte a electoratului. Altă mică parte a electoratului crede că nucleul dur, marxist consecvent al fostului Partid Comunist îi va face pe bogaţi săraci, neputînd să-i facă pe săraci bogaţi.

Alegerile au demonstrat că procentul celor dispuşi să traducă în viaţă un discurs violent este mic, dar stabil. Or, tocmai această stabilitate este îngrijorătoare în condiţiile instabilităţii generale.

Demascarea corupţiei n-a produs oameni cinstiţi, ci mai multă prudenţă. În condiţiile unui stat slab, dar cu o reţea birocratică pletorică, respectarea legii este adeseori soluţia cea mai greu de aplicat. Dacă vrea să dureze, guvernul Prodi va trebui să se preocupe de problemele pe care alianţa stîngii le-a evitat cu atîta dibăcie în campania electorală: privatizările, taxele şi impozitele, penetrarea structurilor statului de către structurile criminale. "Foştii" comunişti şi "foştii" fascişti n-au cum să fie oamenii viitorului; le rămîne totuşi şansa de a rezolva problemele prezentului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Plîngeri, plîngăcioşi, plevuşcă politică

Săptămîna a început furtunos, dar gazetarii i-au ignorat pe candidaţii la posturile de primari pentru a se ţine scai de C.V.Tudor şi de "cazul" său. Ordinea priorităţilor electorale a fost deci bulversată de "chestiunea naţională" a ridicării unei imunităţi parlamentare şi de ţinerea scorului public în meciul oficial dintre grupările fostei Securităţi. "Va fi ridicată sau nu imunitatea liderului PRM Corneliu Vadim Tudor?" - se întreba Neli Luchian în ediţia de luni a **Cronicii române**. În grupajul "la temă", senatorul specialist în lovituri de stat, delaţiuni televizate, stocări de dosare, casete audio ori video, benzi ale unor convorbiri telefonice şi inventare de "trădători de ţară" declara "calm, cu fruntea sus şi cu încredere în Dumnezeu: Eu sunt pregătit pentru orice variantă. Dacă senatorii vor vota pentru ridicarea imunităţii mele parlamentare, se vor face vinovaţi de încălcarea sistematică a Constituţiei României şi vor crea un precedent periculos, cu grave consecinţe social-politice. Dacă vor vota împotrivă, ei vor dovedi tuturor că refuză jugul pe care echipa de conspiratori Iliescu-Măgureanu încearcă să-l pună pe toate instituţiile fundamentale ale statului". Între jug şi bici, senatorii au ales, pe bază de bile, altfel de cum şi-a dorit preşedintele PRM. Oricît de bine s-ar fi pregătit pentru verdictul colegilor de Senat, C.V. Tudor a ieşit din sala Omnia plîngînd: "În mijlocul ţipetelor şi urletelor susţinătorilor săi, C.V.Tudor a început să plîngă, declarînd că este nevinovat şi că nu-i este frică de nimic." (**Jurnalul naţional**, marţi, 23 aprilie). "Justiţiarul" judecat avusese grijă să depună în prealabil o plîngere la Consiliul Europei, acolo unde intelectualii români acuzaţi de trădare de ţară n-au îndrăznit să reclame neînscrierea pe rol a proceselor de calomnie intentate de-a lungul celor şase ani "curajosului" aliat al puterii. Senatorii au ajuns între timp la concluzia că fără "tribunul" peremist atmosfera din sala de şedinţe "este cu totul alta, adică aşa cum ar trebui să fie - calmă destinsă, propice lucrului". Afirmaţia aparţine reprezentantului PNŢCD Nistor Brădiceanu şi este reprodusă, alături de punctele de vedere ale lui Vasile Văcaru (PDSR), Szabo Karoly (UDMR), Cristian Dumitrescu (PD) şi Ioan Joarză (PUNR) în **Cronica română**. Cristian Tudor Popescu vede lucrurile cu totul altfel decît parlamentarii. Pentru el, "perpetuarea fenomenului C.V. Tudor şi a altora de acest fel e doar dovada incapacităţii noastre de a privi în faţă propriul trecut. Se împlinesc şase ani de cînd modelul absolut al lingăului ceauşist operat de orice formă de scrupul, a fost readus în arena publică din coteţul de unde nu mai îndrăznea să scoată capul după decembrie '89. Reintegrarea s-a făcut sub semnul celebrei scrisori adresate de C.V.T. şi Eugen Barbu lui Petre Roman, din care merită amintită această frază: «Ajutaţi-ne şi vă vom ajuta!» Toţi liderii de atunci ai puterii ştiau cît se poate de bine cine este «poetul prezidenţiabil» şi ce îi poate pielea" (**Adevărul**, 23 aprilie). Cu mîndria unui organ de presă care "furnizează" jurnaliste pentru amoruri diplomatice şi primeşte în dar "informaţii secrete" de la parlamentari, **Evenimentul zilei** prezintă un rezumat a ceea ce s-a petrecut "în spatele uşilor închise ale Senatului": "Ministrul Justiţiei i-a rugat pe senatori să-i ridice imunitatea lui C.V.Tudor"; "În discursul rostit în Senat, C.V.Tudor a spus că, din ordinul lui Virgil Măgureanu, au fost urmăriţi Corneliu Coposu, Petre Roman şi alţii"; "Potrivit afirmaţiilor preşedintelui Comisiei Juridice, Ion Predescu, procesele lui C.V. Tudor ar putea fi soluţionate pînă la alegeri "; "Oliviu Gherman a primit telegrame de ameninţare înaintea şedinţei". Cotidianul cel mai puţin informat despre cum s-a desfăşurat şi cum s-a încheiat şedinţa de ridicare a imunităţii parlamentare a liderului PRM este, bineînţeles, guvernamentalul **Vocea României**. A doua zi după "eveniment", el se luptă tot cu **România liberă** şi cu PD(FSN), evitînd să sufle vreun cuvinţel despre verdictul din pricina căruia C.V.Tudor a izbucnit în plîns. În schimb, partidul din care face parte ministrul Justiţiei face obiectul unei ştiri de primă pagină pentru ziariştii de la Palatul Victoria: "Gheorghe Funar şi Ioan Stoica, patronul Caritasului, sunt chemaţi în instanţă de Uniunea pentru Salvarea României, fiind acuzaţi că au înşelat milioane de persoane prin susţinerea şi, respectiv, conducerea jocului Caritas".

Cine vrea, poate face legături între "procesul Vadim" şi "procesul Caritas", pentru că a venit vremea plîngerilor penale menite să tranşeze conflictul electoral dintre foştii aliaţi la guvernare! (E.Ş)

Pericolul salvator

Dacă publicul român a fost avertizat decenii la rînd, în timpul regimului comunist, asupra unui pericol grav şi destructiv care îl ameninţă, acesta a fost reprezentat fără îndoială de consumism, de "societatea de consum" ca reflex al neo-liberalismului economic. Judecînd după frecvenţa temei în presa vremii, ai crede că nu exista o preocupare mai acută în rîndul populaţiei din ţara noastră decît studiul (şi, firește, demascarea) racilelor societăţii numite în derîdere "de consum". La acest capitol, scribii oficiali şi oficioşi au cheltuit tone de hîrtie şi mii de hectare de pagină tipărită.

Eşecurile economice, carenţele etice, anti-umanismul respectivei societăţi erau puse sub lupă şi disecate nemilos: un exerciţiu care a ocupat zeci de ani entuziasmul kulturnicilor români. În aproape orice publicaţie culturală, ca şi în paginile de cultură ale revistelor politice, se găsea oricînd cîte un "umanist de serviciu" (profesor universitar, doctor în ştiinţe, membru al Academiei) care să ne avertizeze, cu aer grav, asupra teribilei vieţi din ţările unde "totul e de vînzare", asupra morţii spirituale pe care acest tip de societate o comportă.

Că purtătorii de cuvînt oficioşi ai regimului îşi făcuseră din acest subiect un cal de bătaie – nici nu-i de mirare. Repartizaţi prin definiţie unei îndoctrinări ceva mai "elevate", atacînd deci subiecte la care puteau pronunţa, cu voce tremurîndă de emoţie, cuvintele magice *umanism, Renaştere, tradiţie democratică etc.*, aceşti taumaturgi de bîlci nu făceau decît indirect apologia comunismului, bătînd şaua ca să priceapă iapa, adică înnegrind impenitent societatea liberal-parlamentară; ei identificau, abuziv, neoliberalismul cu "societatea de consum" şi, îndreptînd asupra ei toate criticile posibile, îndeplineau comanda şefului aducînd aceeaşi marfă pe uşa din dos.

Mai trist este însă că propaganda primitivă pe această temă, repetată pînă la saţietate, a avut şi urmări neaşteptate: ea a ajuns să influenţeze chiar conştiinţe eminente, care nu aveau nimic a face cu comunismul. Să mai amintim, în context, numele unui mare filosof român – poate al celui mai mare – devenit şi el pradă ocazională aceleiaşi iluzii optice? Anti-liberalimul devenise o modă, un snobism curent: a avea grave rezerve faţă de societatea occidentală, a pleda pentru sărăcie contra consumismului devenise un gest de *bon ton*. Îl comiteau, cu aplicaţie interesată, politrucii de rang academic şi universitar; îi imitau, dintr-o naivitate vecină cu prostia, cîţiva mari şi adevăraţi intelectuali, muşcaţi de morbul contrazicerii cu orice preţ a opiniilor "vulgului".

(Pentru că, în ocurenţă, "vulgul", adică majoritatea poporului român, mult mai bine informată decît şi-ar fi dorit conducătorii de atunci ai ţării, privea cu admiraţie şi invidie la "putreda" societate capitalistă şi la nivelul material atins de ea).

Că "societatea de consum" nu este o societate perfectă – care om cît de cît conştient ar putea-o nega? Dar comicul lugubru al situaţiei de la noi rezida în aceea că virulenta critică anti-consum devenise cuvînt de ordine într-o ţară unde se murea de foame şi unde dictatura unui cuplu demenţial instaurase coşmarul permanent. Înainte de a avea dreptul la alimentele de strictă necesitate, românii erau puşi în gardă contra excesului de calorii; înainte de a putea beneficia de cel mai elementar confort contemporan (căldură, lumină, transport civilizat, aparate electro-domestice), ei erau avizaţi despre dezumanizarea reprezentată de tehnicism; în ţara unde două persoane decideau, practic, viaţa tuturor concetăţenilor lor, se ţineau prelegeri despre imperfecţiunile sistèmului parlamentar. A predica sistematic unui înfometat binefacerile abstinenţei este un gest ce trece mult dincolo de cinism. Pe scurt, cam aşa ceva s-a petrecut în România comunistă.

În ce mă priveşte, cred că mult hulita "societate de consum" reprezintă – social, economic şi moral – cea mai mare realizare de pînă acum a umanităţii. Faptul că membrii societăţii ce a atins acest nivel de dezvoltare se află la adăpost de foamete (multi-milenara obsesie a omenirii!), că tot ceea ce reprezentase majoritatea timpului de muncă şi calvarul secolelor trecute a dispărut din progresul tehnicii (de la transportul sigur şi rapid la igiena personală, la gătit, spălatul rufelor şi curăţenie), că poporul îşi poate desemna, prin vot liber, conducătorii – toate acestea înseamnă materializarea unui vis. Cît priveşte simbolul repulsiv al acestei societăţi, adică abominabilul "consumism", dorinţa de a cumpăra doar pentru a cumpăra – eu văd în el adevăratul salt al omenirii în "imperiul libertăţii". Faptul că superfluul, chiar inutilul, e pe cale să învingă necesarul – ce poate fi mai minunat! Sute de generaţii au visat la realitatea pe care noi o trăim acum, uneori plictisiţi şi indiferenţi, ca pe ceva ce ni s-ar cuveni de drept.

Într-o dispută pe această temă, în ţara noastră, concluzia mea nu poate fi decît una singură: trăiască societatea de consum! Fie ca ea să se instaureze cîndva şi în România! Într-o ţară în care, timp de decenii, cetăţeanul a fost obligat să aibă în buzunar carnetul de partid pentru a se bucura de cele mai simple drepturi, ar fi timpul să i se substituie carnetului de partid carnetul de cecuri ori cartea de credit. Fie şi pentru faptul că acestea sînt legitimaţii la care toată lumea are un drept neîngrădit.

Mihai ZAMFIR

Femeia şi shopping-ul

Este sigur că cel mai frecvent cuvînt folosit astăzi este cel de tranziţie. Uneori este foarte greu să ieşi din modul de abordare de tipul "înainte de - după...". Şi totuşi, ipostaza de cumpărător, nu numai din perspectivă economică, suportă bine acest cadru de abordare. Sărăcia înainte de 1990 era şi o sărăcie datorată lipsei de stimuli, de imagini, forme, culori. Ea s-a tradus într-o lipsă de cultură de un anume tip, ancorînd individul în universul strîmt al necesităţii imediate, al utilitarismului pur. Aş ilustra acest lucru printr-o întîmplare. La un magazin de încălţăminte, un bărbat obosit şi desigur modest ca posibilităţi financiare, i-a cerut vînzătoarei "pantofi de femeie". Vînzătoarea, în afara oricărui interes, oricărui profesionalism, scoasă din monotonie, l-a întrebat nedumerită: "Ce culoare?". Neprimind nici un răspuns, a continuat: "Cum să fie?". Bărbatul i-a răspuns sec: "De femeie, numărul 37". Am putea fi tentaţi să admitem că bărbatul nu ştia să cumpere pentru că femeia, gestionara bugetului familial, a fost şi încă este, la noi, Marele Cumpărător. Ea ştie ce lipseşte, ce trebuie. Ea gestionează banul şi o bună nevastă nu-l toacă aiurea. Dar am putea, tot atît de bine, să luăm întîmplarea de mai sus şi ca exprimînd necesitatea reală şi nu cea în virtutea căreia cumpărăm lucruri doar pentru a prelungi necesitatea în zona inutilului. Dacă ne oprim la ideea de incultură în ale cumpărării, nu greşim, amintindu-ne că lipsa de produse nu se referea numai la lipsa unor categorii, ci şi la lipsa variantelor incluse într-o categorie. Prin ceea ce găsea cumpărătorul nu era de loc provocat să aibă un limbaj elaborat. Vînzătorul nici atîta. Se cumpărau peşte, carne, pîine. Se cumpărau categorii şi variaţiile dispăreau treptat, pînă cînd dispărea chiar şi categoria. Femeia, mai analitică din fire, încerca să ţină sus steagul nuanţelor, acolo unde se mai putea. Şi iată că am trecut de la categorii la o variaţie năucitoare pentru noi, chiar dacă pentru un ochi de consumator adevărat ea este poate normală. De unde şi

© N. Triculescu

nevoia de publicitate. Pentru a deveni consumator, din simplu cumpărător, este nevoie de publicitate, de seducţie, de anulare a alegerii raţionale. Acum ai de ales, deci poţi fi manipulat pentru a nu cădea în raţionamente şi comparaţii. Uneori reclama invocă comparaţia doar pentru a te convinge că ceea ce faci este un act conştient şi raţional.

Femeii i s-a reproşat adesea că se lasă ispitită de plăcerea cheltuirii banilor. Cînd s-a inventat bancul lingvistic "Dă-mi leafa că ţi-o toc io" - erai întrebat "Ştii bancul cu Tokyo?" - desigur că fiecare înţelegea că este vorba despre femei. Dar nu despre cele de bine! Acest comportament, considerat ca un defect, va deveni o adevărată plăcere, un act normal, expresia participării va continua producţia de obiecte, de toate felurile şi dincolo de necesitate. Femeia va pierde treptat rolul de Mare Cumpărător şi va sfîrşi, democratic, să facă "shopping", cu bărbatul, aşa cum merg într-o vizită, de pildă. Sărăcia de astăzi nu va oferi această schimbare - de la necesitate la alienarea consumatorului - multor femei. Prea multe se vor instala ca în patul lui Procust între cei doi C - cost şi calitate - cu toate frustrările ce derivă. Ele vor rămîne Mari cumpărători, epuizate de încercări. Nereuşind să intre în cursa experimentelor de dragul schimbării obiectelor, ele vor rămîne însensibile la vocea seducătoare a publicităţii. Aici "încercarea, moarte n-are" nu mai funcţionează.

Aurora LIICEANU

● În repertoriul de cîntece greceşti al copilăriei mele exista unul pe care mi-l cîntau, înainte să mă culc, un fel de cîntec de leagăn a cărui primă strofă spunea, în traducere, următoarele: Isa ialesa,/vom merge la Odessa,/ vom mînca macaroane/ cu furculiţe de aur. Nu ştiu de ce nu l-am uitat. Poate din cauza melodiei, simplă şi legănată. Ceea ce ştiu este că imaginea unor greci cu aspect de omizi înaintînd spre macaroanele din Odessa cu furculiţele de aur aţintite va fi o imagine care îmi va însoţi toată viaţa. A fost probabil prima reprezentare pe care am avut-o despre societatea de consum. Următorul şoc mi l-a produs sintagma *femeie de consumaţie*. În fine, am mai fost tulburată cînd am înţeles că în numeroase statistici figurez şi eu la poziţia *consumator*. Mă întrebi ce făcea omul în vremea cînd nu *consuma*? Cred că mînca, bea, se îmbrăca, îşi cumpăra lucruri pentru casă: adică tot aia, dar altfel.

● Albert Dauzat consemnează în Dicţionarul etimilogic al limbii franceze doi termeni: *consommer* şi *consumer*, ambii derivaţi din cuvinte latine (consummare şi consumere). Despre primul, atestat din secolul al XII-lea cu sensurile "a face totalul", "a completa", "a încheia" dicţionarul menţionează că era confundat cu cel de al doilea care însemna "a distruge puţin cîte puţin". Reţin, *a completa, a încheia* şi *a distruge*, fără să pretind că a completa şi a încheia înseamnă frecvent a distruge, deşi, ...aşa cred.

● Există comunităţi sumare care funcţionează după principiul "Ce-i în ladă şi pe noi". Dacă stai şi socoteşti, în anul 1001 al acestui mileniu, casa românului era aproape goală. O carapace bogată în suflete şi săracă în obiecte. Privită cu ochiul de astăzi, ai fi zis un loc necăjt. Mobilă prea puţină, elemente decorative deloc, cîteva obiecte care erau indispensabile vieţii şi, în rest, pace bună. Ispita obiectului s-a născut la oraş. Şi tot la oraş a fost cu putinţă Diogene. Mă plimbam într-o vară în zona Gării de Nord. Pe colţul unei case care fusese cîndva prăvălie uşa era larg deschisă. Faţa de dinăuntru a caselor îmi provoacă o curiozitate dureroasă. Am privit cu lăcomie. În odaie am văzut: un pat, o masă, un scaun, un cuier; fără perdele, fără covor şi fără obişnuitele nimicuri. Altminteri, curat şi decent.

● Cînd obiectul încetează să mai fie UNU: o cană, un cuţit, o oală, nimic nu mai poate să frîneze multiplicarea lui. Societăţile cumpătate de altădată controlau numărul obiectelor sever, dar UNU pentru ele putea să însemne

Isa ialesa

lucruri foarte diferite. De pildă, într-o comunitate din Pakistan, o fată primea la nuntă o fustă foarte largă. Era atît de largă, încît toată viaţa trăia în această fustă; mai tăia o bucată ruptă, mai cîrpea... Nu era cazul fetei la aromâni care, după o informaţie publicată în revista "Românul de la Pind" în 1909, primea: 30-60 de rochii, 20-30 de fuste, 300 de cămăşi, 100 de şervete, 150-200 de ciorapi, între 55-85 de pături şi de covoare, 4-8 plăpumi, vase de aramă, bani şi bijuterii. Cifrele sînt neverosimile şi trec peste ele pentru că mai importantă decît ele mi se pare precizarea că se dădeau fetei "strani tiună bană", adică "haine pentru toată viaţa". După nuntă, cît mai avea de trăit, femeia nu mai adăuga nimic!

● Comuniştii denunţau societatea de consum şi nu pricep de ce construiau magazinele acelea uriaşe, condamnate să rămînă cu vitrinele goale şi cu rafturile îmbîcsite cu cîteva mărfuri care se repetau obsesiv. Cine poate să uite borcanele de morcovi în sare din anii '80, aliniate cu zecile de mii în alimentare şi privindu-te cu ochi trişti, de fată refuzată? Sau prosoapele gălbejite, cu fire trase, care încercau prin număr să mascheze golul din magazinul Bucur Obor? Şi o să mă întrebi dacă îmi place mai mult acum la Bucur Obor, aşa cum te ştiu nu vei scăpa ocazia. Evident că nu! Dar nu ştiu cum poţi să compari două lucruri atît de diferite: sărăcia lucie de pe vremea lui Nea Nicu şi mizeria cu pretenţii de azi. N-a fost şi nici nu este nimic de plăcut! Mai grav mi se pare însă faptul că n-are ce să-ţi placă nici pe viitor. Cînd vom înceta să mai fim pubela în care se varsă toate gunoaiele Orientului şi Occidentului, cînd vom deveni *consumatori* protejaţi care *consumă* produsele unor firme cu nume bune, ei bine, atunci... Atunci va fi şi la noi ca la ei: vom avea ambalaje, reclame, facilităţi pentru plata în rate, alimente castrate, tot. Mulţi se vor bucura. În ce mă priveşte, eu voi muri de dor după sfoara cu care era legat muşchiul ţigănesc pe vremea lui Stalin, după măslinele luate pe gustate şi pepenele vîndut pe tăiate, după porumbelul cald vîndut neigienic din coş. Am văzut seminţe de floarea soarelui vîndute în punguţe de celofan şi cu dată de expirare a garanţiei. Ce oroare!

Irina NICOLAU

Clientul nostru, stăpînul cui?

© N. Triculescu

De la *Asociaţia pentru Protecţia Consumatorilor din România*, organizaţie non-guvernamentală înfiinţată în februarie 1990, prin intermediul domnului *Emil Bojin, purtător de cuvînt* şi al domnului *Ion Leanca*, preşedinte, aflăm care este diferenţa dintre cumpărător şi consumator: cînd dispun de nişte bani şi achiziţionez un produs sînt *cumpărător; consumator* devin abia atunci cînd, folosind produsul, constat că modul cum e descris corespunde cu proprietăţile lui reale. Consumatorul român, pe care această asociaţie, şi altele asemănătoare ei, precum şi *Oficiul pentru Protecţia Consumatorilor*, organismul de stat, încearcă deocamdată să-l apere este, în continuare, un personaj umil şi timorat. Educat într-ale fricii, supuşeniei şi micii şmecherii de epoca ceauşistă, consumatorul autohton nu este conştient încă de drepturile sale deşi, ele sînt, acum, garantate prin lege.

Lozinca binecunoscută *"Clientul nostru, stăpînul nostru"* nu funcţionează încă în magazinele sau serviciile autohtone. Consumatorul rămîne partea defavorizată a oricărei tranzacţii economice, observă *dl. Bojin*, care nici măcar nu este inclusă în faimoasa sintagmă "întîlnire tripartită guvern-patronat-sindicate". Dezavantajat economic, juridic (consumatorul, în general, nu-şi cunoaşte drepturile, pe cînd agentul economic da), informaţional (producătorul este cel ce deţine informaţiile esenţiale) şi pe planul reprezentării intereselor, consumatorul este, în mare măsură, tot în postura de victimă.

Coada ceauşistă, teroarea consumatorului

Rolul de victimă i-a fost atribuit clientului român de către apusa epocă ceauşistă. Vom încerca să-i analizăm statutul în contextul binecunoscut al cozii în faţa unităţilor comerciale, pornind de la studiul *"România: coada pentru hrană. Un mod de viaţă"* de *Pavel Câmpeanu* (Ed. Litera, 1944). Coada, văzută ca şir de aşteptare în special în faţa magazinelor alimentare, *"reprezintă (...) deformarea sistematică a relaţiilor de piaţă de către organizaţia socială stalinistă"*. Dacă într-un supermarket occidental posibilul consumator este unul, iar produsele la care are acces - o diversitate, coada inversează proporţiile: mai mulţi oameni concurează pentru un singur produs, a cărui achiziţionare este ea însăşi incertă. *Dl Pavel Câmpeanu* vede cauzele acestui anti-consum în procesul social al producţiei; acesta nefiind *"articulat la nevoile societăţii, exprimate sub forma economică a cererii solvabile, scopul său unic este de a executa comanda extraeconomică cunoscută sub numele de plan. Neaspirînd nici să fie vîndută, nici să satisfacă nevoi, această producţie pare să se continue la nesfîrşit"*. Pentru a putea crea mijloace de producţie pe care piaţa nu le cere, societatea se abţine de la producerea mijloacelor de subzistenţă de care aceeaşi piaţă are nevoie. Astfel, în societăţile de tip stalinist, consumatorilor nu le mai rămîne decît disputarea penuriei. Concurenţa se deplasează de la agentul economic la consumator: *"cele două roluri - de vînzător şi cumpărător - rămîn în fapt aceleaşi, dar partitura trece în bună măsură de la unul la celălalt"* Vînzătorul capătă, astfel, puterea penuriei; cumpărătorii îi devin inferiori, ei personificînd *"mai puţin banii, cît nevoile, a căror satisfacere este nesigură"*.

Legi şi organisme ale tranziţiei

După revoluţie, lucrurile nu mai stau chiar atît de tragic, cel puţin în teorie. Statul protejează consumatorul prin *Ordonanţa Guvernului nr.21/1992 - "asigurînd cadrul necesar accesului neîngrădit la produse şi servicii, informării lor complete despre caracteristicile esenţiale ale acestora, apărării şi asigurării drepturilor şi intereselor legitime ale persoanelor fizice împotriva unor practici abuzive, participării acestora la fundamentarea şi luarea deciziilor ce îi interesează în calitate de consumatori"*.

De asemenea, *drepturile consumatorului*, de la punctul a) la punctul e) sînt scrise negru pe alb. Pe scurt, acestea sînt următoarele: *"de a fi protejaţi împotriva riscului de a achiziţiona un produs sau de a li se presta un serviciu care să le prejudicieze viaţa, sănătatea sau securitatea ori să le afecteze şi interesele legitime"; de a fi informaţi şi educaţi* în legătură cu caracteristicile esenţiale ale produselor şi serviciilor; *de a avea acces la pieţe* cu o varietate de produse şi servicii; *de a fi despăgubiţi* pentru calitatea necorespunzătoare a produselor şi serviciilor *"de a se organiza* în asociaţii *pentru protecţia consumatorilor"*.

E puţin probabil ca majoritatea consumatorilor neaoşi să-şi cunoască aceste drepturi. Pentru a le aminti şi a le pune în practică există atît un organ al administraţiei publice, cît şi iniţiative particulare. *Oficiul pentru Protecţia Consumatorilor* este cel ce aplică strategia Guvernului în domeniu. Spre deosebire de *Asociaţia pentru Protecţia Consumatorilor din România*, organizaţie non-guvernamentală, el are drept de control asupra activităţii agenţilor economici, în legătură cu care formulează rapoarte (v. *Fructe lovite mecanic - enumerare horror).* De asemenea, în toate pieţele importante ale capitalei, OPC are *birouri de control*, unde se poate verifica, de pildă, greutatea cumpărăturilor şi solicita sprijin inspectorilor.

Asociaţia pentru Protecţia Consumatorilor din România nu se poate implica în activitatea comercială decît trimiţînd adrese şi solicitări scrise în urma sesizărilor membrilor ei, sau organizînd seminarii pe diverse teme de specialitate.

Unul din scopurile fundamentale ale Asociaţiei, ne precizează *dl. Emil Bojin*, este de a transforma consumatorul din victimă în individ educat şi avizat. Alegînd cu discernămînt, sau chiar refuzînd să mai cumpere anumite produse, acesta ar putea deveni un factor important în promovarea unei reale competiţii.

Iaromira POPOVICI

Eseu cu stewardese

Cînd eram copil visam stewardese. Zîmbetul lor complice, fals curajos, vocea lor voalată, tandră, rostind cuvintele repede, pe deasupra, ca şi cum ar fi ciupit din fiecare doar două-trei litere. Le visam subţiri, aeriene, plutind deasupra oraşului, cu caschete şmechereşti bleumarin, probabil din vreo reclamă. Nu văzusem nici o stewardesă de-aproape; cît despre avioane, zburasem o singură dată, cîteva minute, cît să mă vindec de tuse convulsivă.

Mai tîrziu, viaţa m-a găsit şi în postura de "pasager" (termen propriu zborului cu avionul, trenul ori maşina fiind mai degrabă legate de "călători"). Ca pasager am trăit multe sentimente, ori de cîte ori am avut ocazia. Am fost fericită, speriată, recunoscătoare, timorată, am trecut prin stări euforice ori imposibile, alternînd dezechilibrul de la sol cu echilibrul din aer, mîndria de a fi deasupra cu spaima îngrozitoare că ceva nu sună "cum trebuie" acolo sus, am făcut promisiuni de cuminţenie divinităţii numai să ating pămîntul repede şi sigur, am meditat la avantajele civilizaţiei dar şi la riscurile ei cu o naivitate jucată pîndită de fiecare dată de o groază autentică, şi, în sfîrşit, am văzut stewardese. Nu ştiu cum sînt pe alte companii stewardesele - sau ştiu dar nu despre comparaţii e vorba aici - dar cele de pe TAROM nu au nimic de-a face cu imaginea din copilărie. Nu e bine să visezi în afara realităţii, nici măcar alături de ea, în general nu e bine iar visele sînt rareori proiecţii *tale quale*, ba chiar se spune că dacă visezi într-un fel, cheia interpretării e pe dos, adică exact invers vei trăi realitatea. În calitate de *consumator* de bilet de avion pe TAROM intri inevitabil pe mîna stewardeselor angajate de TAROM, cu foarte mulţi ani în urmă. Ele sînt în general femei vajnice, sobre, serioase, trecute prin multe şi de mult, solide şi încruntate, preocupate de importanţa curselor între mari capitale, astfel că îşi cară veşnice imense bagaje pe care le depozitează cum pot, unde pot, la concurenţă cu pasagerii care însă nu au aceleaşi drepturi, lor făcîndu-li-se favoarea de a fi luaţi cu avionul. Mereu supărate, obosite, iritate, trec printre rînduri mai scăpîndu-ţi un cot, mai lovindu-te cu căruciorul cu mîncare peste picioare, dacă din neatenţie îţi varsă o ceaşcă fierbinte pe haine e sigur din vina ta, te dojenesc ba că ai scaunul prea dat pe spate, ba că centura nu a fost prinsă la timp şi trebuie să ai cu adevărat curaj să le ceri ceva sau să apeşi butonul luminos de apel căci ori te ceartă, ori te refuză ori ajung prea tîrziu ca să mai ai nevoie de ele. Excluzînd firește, generalizările, e bine totuşi să încerci, din postura de pasager, să le faci zborul cît mai plăcut. E bine să le zîmbeşti, să le intri în voie, să le menajezi, să nu le atragi atenţia că în zona de nefumători ele trag perdeluţele şi fumează pentru a le demonstra pasagerilor că egalitatea nu e sănătoasă, e bine să nu întrebi nimic pentru că oricum nu vei reuşi decît să le enervezi şi mai mult. Rar, cînd apar printre rînduri, dacă le cauţi privirea, semn că poate ai dori ceva, ţi-o evită prudent. Pasagerii le sînt antipatici, ei călătoresc, mănîncă, aţipesc, au bagaje, vor informaţii şi toate astea tocmai pe cursa lor, cînd s-ar putea şi altfel, să zboare liniştite, singure, triste, obosite, dintr-un oraş în altul, mulţumindu-şi una alteia că au ales TAROM-ul. Desigur, nu e totdeauna aşa. Sau nu va fi aşa întotdeauna.

Carmen FIRAN

Fructe lovite mecanic

- enumerare horror -

Oficiul pentru Protecţia Consumatorilor are inspectori. Inspectorii crează impresia de eficienţă a lucrului lor şi de scîrbire a cumpărătorului transferînd materiei alimentare imagini crude, greu de digerat. Să vedem, răsfoind informări şi rapoarte, ce li se întîmplă fragilelor dacă ele nu stau cuminţi în frigiderele lor. Supraveghere în 143 de pieţe agroalimentare din judeţe şi Bucureşti. 46509 de acţiuni de verificare a respectării legale privind protecţia consumatorilor, în perioada 1-7 aprilie 1996. Amenzi de 349 milioane lei, interzicere comercializare în valoare de 455 milioane lei. COOP Fundulea nu spăla paharele ce sufereau mici alteraţii. SC VASCOM SRL oferea băuturi alcoolice cu aspect opalescent, sediment grosier, particule în suspensie, concentraţie alcoolică sub valoarea declarată. Elite SC Metax - COMBAC SA avea ciocolată expirată, carne cu modificări organoleptice. 470 kilograme în aciditate peste maxima admisă. 80 kilograme ciocolată cu modificări de aspect, gust, culoare. 2800 kilograme peşte în conserve expirat. Vopsea de ouă neatestată sanitar. Ulei comestibil în ambalaj neetanş. Rom în concentraţie de 30°. Lipsă cantitativă de 16-17 mililitri la 100 mililitri. Roşii strivite. STIMA ARDELEANA SA vindea pantofi cu talpa dezlipită la vîrf şi-n zonele laterale. Slănina, untura atacate de rozătoare, cu excremente şi gîndaci morţi, preparate de carne cu miros fetid, gust de rînced, membrană lipicioasă, aspect de mîzguire, carne pasăre Republica Moldova cu culoare roz-cenuşie, carne tocată cu cheag de sînge şi fragmente de os, bere blondă cu gust acru, whisky Walker cu sediment maron, gust dulceag, cremă ciocolată în ambalaj neermetic, suspensii albe insolubile, conserve legume expirate, hrean în oţet cu încărcătură microbiană, bombaj microbiologic, conserve de mazăre cu miros de încins, compot banane cu sirop filant, ardei capia cu capace metalice ruginite, cartofi mucegăiţi, cu textură moale, măsline cu gust de mucegai, fructe cu lovituri mecanice...

Ce mai poezie a materiei ce se autodistruge scriu inspectorii! Cine le sînt, oare, cititorii?

Eugen ISTODOR

CINE, CE, CÎND, UNDE, DE

Parlamentarii au cuvîntul

Aflaţi în săptămîna bugetului, parlamentarii nu au prea agreat ideea unei societăţi de consum, unii considerînd-o ceva degradant, iar alţii "o chestie de neatins pentru români". Replici scurte şi "bugetare" au întîmpinat dorinţa de "consum" a reporterului, parlamentarii prezentînd consumaţii electorale.

"Societatea de consum... nu am o definiţie pentru ea, dar mi se pare o perspectivă mai sumbră chiar decît comunismul", "cred că e un termen inventat de sociologic consumul ăsta, dar la noi nu e încă vremea, pentru că acum avem ce consuma dar nu avem cu ce, spre deosebire de anii dinainte de '89, iar eu nu cumpăr decît ţigări, restul îl fac soţia şi fiimea, care au pasiunea cumpărăturilor, orice, chiar dacă nu le trebuie", "consumator, asta îmi aminteşte de restaurant, cred că Văcăroiu e consumatorul nostru de onoare", "întreabă-l dom'le pe Mincu, dacă unde-şi face el cumpărăturile se duce cu reţeta aia de alimente raţionalizată", "păi eu consum ţigări, cafea, fotbal şi femei, politica e doar o frecţie, pentru restul cumpărăturilor maică-mea se foloseşte de nişte fani de-ai mei, îndobitociţi de liberalism", "nu-mi place ce văd la televizor, pe la străini, dar întîi să ajungem şi noi la «stress»-ul lor şi mai vedem, eu în primul rînd consum banii", "domnul meu, am o ambiţie, să cumpăr de la magazinele cu preţ redus deschise de PDSR, deşi nu aş prea avea curajul să şi consum ce iau", "nervii mi-i consum domnu' ziarist, şi ce i-aş mai consuma şi eu pe ăştia, cum ne-au consumat ei prin puşcării şi canale", "vorbiţi de funie în casa lui Văcăroiu, cu bugetul ăsta, cum să trăiască colegii mei ca să ofere ceva de calitate consumatorului de cultură?!", "eu cumpăr mezeluri, consum o săptămînă-două şi arunc ce se învecheşte, iar occidentalu' procedează la fel cu maşina, cu casa etc. , păi ăsta-i consum echitabil, nene?", "numai la bufetul Senatului îmi consum 1/3 din salariu, mai fac cumpărături şi pentru acasă săptămînal, îmi consumă şi partidul pe contribuţie electorală", "să ştiţi, ca femeie, aş prefera să fiu damă de consum, decît consumată de ăştia, aici, în Parlament", "nu aş putea defini societatea de consum, pentru că nu ştiu ce e, cum e, aşa şi cerşetorul consumă", "hai, vino să-ţi amintesc versul «sfînt trup şi hrana sieşi» că tot e paştele acum, nu face să ne amărîm cu bugetul".

Petru IONESCU

Ce oraş frumos

Dacă-mi spui ce clienţi ai, voi şti ce le oferi, iar dacă-mi spui ce-ţi place să cumperi, am să ştiu ce fel de client eşti. Relaţia dintre ofertant şi cumpărător e biunivocă. Cumpărătorul îşi poate impune dorinţele sale, dar şi ofertantul poate cultiva şi manevra gusturile consumatorului. Aşa ar trebui să fie oriunde, chiar şi-n Petroşani.

Dar să vedem cam ce fel de gusturi se cultivă pe acolo. La ieşirea din defileul Jiului, pe dreapta şoselei, înainte de intrarea în oraş există un fel de hotel sau motel. Facem abstracţie de frigul din camere, lipsa becurilor şi chiuvetele înfundate. Trecem direct la restaurant, care se află într-o clădire alăturată, cu aspect de cantină industrială. Înăuntru sînt trei mese cu scaune, formînd partea de restaurant propriu-zisă şi vreo şapte-opt canapele imense, probabil pentru siestă, aşezate în semicerc în jurul unei estrade cu dizeuză şi bară pentru "balerine". Cînd am intrat, dizeuza cu dinţi ca de iepure şi ochi de pasăre domestică îşi revărsa în semiîntuneric sonorităţile pentru doar trei clienţi, două femei şi un bărbat, care de altfel păreau rude sau prieteni cu barmanul şi cu ospătăriţele. În spatele estradei, două uşi crem, alăturate, îţi atrăgeau atenţia prin cele două inscripţii mari roşii: *Bucătărie* şi *WC*. Lista de bucate conţinea titluri franţuzeşti scrise pe româneşte. Oricum nu vedeai ce mănînci, din cauza luminii proaste. Şi dizeuza cînta întruna, acompaniată de două figuri triste: un ţambalagiu şi un chitarist. Muzică turcească şi populară cu mulţi de "îîîî". Pentru cine şi de ce?

În oraşul propriu-zis, magazinele sînt scumpe şi oribile. Amintesc de primele consignaţii apărute după revoluţie. Asta în cazul în care nu sînt de-a dreptul ceauşiste: alimentare uriaşe cu borcane rare unde-ţi vine să hăuleşti. În orice caz, peste tot băuturile sînt la rang de mare cinste. Dar, voind să schimb cîţiva dolari, am avut şi o experienţă de alt tip. A existat odată o casă de schimb, dar s-a desfiinţat. La Bankcoop, portarul nu m-a lăsat să intru, spunîndu-mi că nu se schimbă dolari. La insistenţele mele, după ce-a blocat uşa pe dinăuntru, s-a dus personal la ghişeu să întrebe. S-a întors explicîndu-mi că e exact aşa cum mi s-a spus: banca nu are nevoie de dolari. Poate dacă erau mărci... La BCR, cursul de schimb era afişat afară, însă funcţionara de la ghişeul respectiv, auzind de dolari, a declarat scurt că s-a închis. Mă aşteptam ca dintr-un moment în altul să vină miliţia să mă aresteze pentru deţinere de valută. În cele din urmă am găsit un patron de magazin care a înşfăcat imediat banii, oferindu-mi lei într-un raport destul de neconvenabil. L-am întrebat de ce se fereşte lumea din Petroşani de dolari. Mi-a răspuns că nu ştie, "eu nu sînt din oraşul acesta, domnule".

În lung şi-n lat

N-aş mai putea spune altceva despre consumatorii, producătorii sau serviciile din acele locuri, dat fiind că m-am grăbit să le las în urmă.

Magazinul de la parterul blocului

Se numeşte Carita PRODCOM, deşi ar putea să-i zică oricum altcumva. Lumea-l ştie ca fiind al lui Nea Fănică. Un caleidoscop de mărfuri, în balconul unui apartament dintr-un bloc din Titan. Din stradă pînă la geam trebuie să străbaţi un fel de alee improvizată prin grădina din faţa blocului, printre araci de fasole şi parcele cu ceapă. O mulţime de săgeţi şi anunţuri, scrise pe cartoane, sînt menite a te îndruma. Nu le dai atenţie prea mare şi, în orice caz, nu stai să le descifrezi. În sfîrşit, te urci pe un mic postament şi găseşti pe pervazul geamului o sonerie. Nu prea-i nevoie de ea, fiindcă Nea Fănică apare imediat ori de cîte ori aude paşi pe alee. De fiecare dată sînt vecinii, niciodată altcineva. Unii vin astăzi, mai vin poimîine sau peste o săptămînă, sau nu mai vin deloc. Nea Fănică nu dă la nimeni pe credit, fiindcă "oamenii se bucură cînd iau, dar, apoi, se cam împotmolesc cu plata". Din anumite calcule, patronul a ajuns la concluzia că nu-şi poate permite preţurile de la tarabele din jurul staţiei de metrou. Ale lui sînt ceva mai mari. Clienţii cumpără de obicei zahăr, ulei, chibrituri, apă minerală sau bere ieftină. Cu aceasta din urmă nu merg totdeauna acasă. O beau şezînd pe o cutie de lemn rătăcită în grădina despre care deja am pomenit. Uneori mai fac şi cîte o tablă. Acestora, Nea Fănică le recomandă *Rahova*, că-i pentru "muncitori". El însuşi bea *Rahova*. Şi a fost muncitor, turnător, la uzinele *23 August*. Odată ieşit la pensie, şi-a deschis magazinul din balcon. Soţia şi fiul său îi dau şi ei o mînă de ajutor. Cîştigurile toate sînt "cît ale unui muncitor" (cuvîntul e un leit-motiv), pensia e başca. Ar fi vrut, desigur, un loc mai la stradă, cu vad mai mare, dar n-au avut posibilităţi.

În timp ce-şi deapănă povestea, Nea Fănică îi priveşte cu ochi lungi pe trecătorii care nici măcar nu întorc capul spre micul lui magazin. Apoi se resemnează: "Ce treabă să aibă ei cu mine?".

Nu ştiu cum, dar cugetarea lui m-a făcut să mă întreb la rîndumi ce caut acolo, la taclale cu reportofonul, cocoţat pe postamentul de sub geamul omului. Ipostază stupidă percepută probabil şi de unii clienţi. Aceia care vin doar o dată.

Andrei MANOLESCU

Povestea tarabei

Modul tradiţional de existenţă a tarabei este colectivitatea, adică piaţa. Cu toate acestea, întîlnim, mai ales în zilele noastre, o mulţime de tarabe în afara acestui spaţiu consacrat. Astfel, există taraba de ziare, taraba cu cărţi (aici distingîndu-se cel puţin trei subtipuri: cea cu cărţi vechi, cea cu literatură de senzaţie şi volume tehnice – în special despre calculatoare – şi cea cu "opere serioase" – filosofie, religie, beletristică etc.), taraba vînzătorului de lozuri (veşnica măsuţă tip camping, cu picioarele de aluminiu rabatabile), taraba-geamantan/diplomat a vînzătorului de mărţişoare sau felicitări, taraba construită din lădiţe de plastic a vînzătorului de covrigi şi "japoneze", taraba cîntătoare a comerciantului de casete, taraba cu fructe exotice şi trufandale, taraba florăresei şi, nu în ultimul rînd, taraba de tranziţie, pe care găseşti laolaltă napolitane, ţigări, detergenţi, gumă de mestecat, şosete, cosmeticale, acadele, ciorapi de damă, maimuţoi, lumînări, şireturi şi fermoare, insecticide spray şi "pastiluţe de ţînţari", ulei, făină, zahăr, tenişi, tricouri, hîrtie igienică, pufuleţi etc. La aceste tipuri de tarabe ar putea fi adăugate şi altele, de o factură specială, ca de exemplu taraba-cîntar şi taraba portabilă a vînzătoarei de seminţe (punga ţinută matern în braţe) – acestea sînt, în acelaşi timp, tarabe şi obiecte ale comerţului. Distribuţia în teren a tuturor acestor tipuri de tarabe nu este deloc întîmplătoare: tarabele de ziare se întîlnesc la intersecţii, cele ale florăreselor la intersecţiile mari, tarabele cu "cărţi serioase" sînt numai în zona centrală, pe cînd cele cu cărţi de consum există peste tot, taraba vînzătorului de mărţişoare este specifică gurilor de metrou, legată de metrou este şi taraba vînzătorului loto, tarabele cîntătoare se află în zonele aglomerate, pe cînd cele de tranziţie evită, în general, centrul oraşului.

Invazia tarabelor în afara spaţiilor convenţionale ne-ar putea conduce la teorii care să vorbească despre "proliferarea pieţei în viaţa noastră de tranziţie" – de la faptul propriu-zis ajungîndu-se, bineînţeles, la "piaţa, ca stare de spirit". Astfel de teorii, deşi seducătoare ar fi eronate de la început, deoarece nu ar ţine cont de diferenţa fundamentală ce există între taraba de piaţă şi cea din afara acesteia.

Piaţa nu reprezintă doar o simplă alăturare de tarabe, ci se constituie într-o adevărată comunitate. Modelul ei este, desigur, satul. În cadrul acestei comunităţi, taraba reprezintă substitutul casei sau, în orice caz, al proprietăţii. Mulţi ţărani chiar dorm în tarabe şi aceasta nu numai din dorinţa de a face economie de bani. Ei consideră tarabele ca fiind ale lor, chiar dacă le-au închiriat, de fapt. Rolul fundamental al pieţei este de a socializa şi, în realitate, ţăranul îşi învinge teama de oraş, reconstruindu-şi universul care-i este familiar. Relaţiile cu vecinii de tarabă trebuie să fie, ca în lumea satului, cordiale: ţăranii se ajută între ei, îşi cară unul altuia marfa, îşi împrumută bani sau cîntare, îşi păzesc unul altuia avutul ("Bre, te uiţi la mine cît lipsesc") şi, în cele din urmă, beau împreună aldămaşul. Piaţa îl ajută pe ţăran nu numai să se apropie de cei de seama lui, pentru a strînge rîndurile, dar şi să intre în relaţie cu *ceilalţi*, adică orăşenii veniţi la cumpărături. O consecinţă a legăturii amiabile între ţăran şi "domnul cumpărător" este, printre altele, şi aceea că preţurile sînt negociabile.

La tarabele din afara pieţei (şi aici le avem în vedere mai ales pe cele "de tranziţie") mentalitatea dominantă este citadină şi în cazul lor se resimte din plin izolarea şi angoasa. Dacă ţăranii erau cu voie bună, sau cel puţin cu feţele mulţumite şi suficiente, vînzătorii de la aceste tarabe sînt disperaţi, tensionaţi şi nevrotici. Motivul principal este nesiguranţa zilei de mîine; comerţul stradal nu este deloc prosper (se cîştigă în jurul unui salariu mediu) şi în plus falimentul micii întreprinderi poate să survină oricînd. Mulţi dintre vînzătorii de la tarabele citadine sînt foşti şomeri. Dacă pentru un ţăran taraba, pusă în contextul mai larg al pieţei, rezolvă teama de necunoscut, pentru vînzătorul citadin taraba constituie tocmai confluenţa tuturor neliniştilor. El nu are pe alţii asemenea lui cu care să-şi împărtăşească spaimele şi de aceea se închide întotdeauna în sine. Aşa cum nu există legături cu ceilalţi vînzători, relaţiile cu cei care cumpără au şi ele de suferit. Dacă ţăranul era volubil, îţi spunea de unde este, glumea, vînzătorul citadin nu-i oferă celuilalt nici măcar puntea minimă de legătură, cea care să presupună negocierea preţului. Mai mult, el refuză şi raporturi care îl favorizează în mod evident, cum ar fi reclama. Ţăranii, în schimb, folosesc cu dezinvoltură şi reclama orală ("ia, maică, că e proaspete ca roua") şi cea scrisă, cu cuvintele colorate diferit şi pusă la loc de cinste pe tarabă ("Ştiaţi că 1 kg de miere are 4100 de calorii – echivalează cu: 16 kg de roşii, 50 de ouă, 14 kg de cartofi, 40 de portocale, 25 de banane. Printr-o simplă comparare/ Preţul este o FAVOARE"). Singura salvare pentru taraba izolată este să se integreze în comunitate şi simptomatic este faptul că, în ultima vreme, tarabele citadine tind să se grupeze în jurul pieţelor.

Visul oricărui tarabagiu citadin este să aibă magazinul lui: cel cu cărţile să aibă o librărie, cel cu covrigii o brutărie, cel cu taraba de tranziţie un supermarket etc. Taraba este înţeleasă, de fapt, ca un surogat de tejghea şi nimeni nu se gîndeşte să se oprească doar la nivelul ei. În schimb, ţăranul nu cunoaşte astfel de veleităţi; taraba de piaţă îşi este suficientă sieşi. În Piaţa Obor, o florăreasă cu mai multă dare de mînă s-a despărţit de suratele ei de la "sectorul FLORI" şi şi-a făcut, ceva mai încolo, o baracă în care îşi vinde marfa, o florărie adică. De cînd a părăsit taraba de piaţă, a devenit însingurată, mofluză şi nu mai are clienţi.

Cezar PAUL-BĂDESCU

CE ŞI CUM CONSUMĂ

Supermarket-ul de Bucureşti

- interviu cu domnul Mircea GHEORGHE, asistent de marketing la magazinele "Mega Image" -

Cît de autohtonă e ideea Mega-Image-ului?

Ideea a pornit de la două firme străine care fac parte din Comunitatea Europeană: Le Safre, care deţine mai mult de jumătate din piaţa mondială de produse de panificaţie, şi Feruggi. Ele au venit prin intermediul unei firme greceşti ce investeşte într-un lanţ de supermarket-uri. Pînă acum sînt două, vor mai fi încă zece. România a fost aleasă datorită condiţiilor economice, în dauna Iugoslaviei, pe care războiul o făcea instabilă.

Care-i avantajul pieţei româneşti?

Sîntem pionieri pe piaţa românească. Ţara începe să trăiască civilizaţia supermarket-ului. Noi vrem să antrenam clientul într-un nou fel de viaţă.

Spuneţi că sînteţi pionieri în domeniu. Aveţi concurenţă în politica de supermarket?

Mulţi îşi autointitulează magazinele supermarket-uri dar, de fapt, apelează la o falsă etichetă. Noi considerăm că nu avem concurenţă. Politica de supermarket constă în studierea atentă a cumpărătorului pe zona adiacentă, apoi presupune aducerea în magazin a unei foarte mari game de produse. De la ac la Rolls Royce. Momentan, în România se lucrează doar pe produse alimentare. 80% din bugetul familiei se duce pe mîncare. Acest lucru reiese dintr-un studiu propriu realizat pe nivel naţional. Firma are în spate mulţi bani şi şi-a permis să aştepte pînă cînd a găsit spaţii comerciale, cel de pe Lizeanu şi cel din Păcii, adecvate politicii de supermarket cu preţuri rezonabile.

Aveţi în vedere un anumit tip de consumator?

Ne adresăm şi claselor medii. Vrem să convingem lumea că un supermarket nu este doar pentru oamenii cu mulţi bani. Adevărul este însă invers: principalii noştri cumpărători sînt chiar aceştia. Clasa de mijloc ar fi gulerele albe şi cele albastre: muncitorii şi intelectualii, nu doar oamenii străluciţi în afaceri.

Elefantul de pe sigla firmei cum ar trebui să-i stimuleze pe cumpărători?

Elefantul reprezintă prosperitate şi siguranţă. Poate vine din cultura indiană, nu ştiu exact, cert e că elefantul e imaginea stilizată a magazinului: un M şi un I.

Pe ce criterii vă alegeţi personalul?

Testul de angajare al fetei de la raft constă în a fi o prezenţă agreabilă, a avea cunoştiinţe în domeniu şi a-şi face treaba cum trebuie acolo unde e pusă: să dea toţi parametrii produsului. În momentul în care un produs nou vine în magazin, fata e instruită.

Cum vă alegeţi produsele?

Sîntem deschişi oricărui produs, indiferent de reclamă. Nu e vorba de firmă renumită, ci de calitate adeverită de certificate. Noi avem un sistem propriu de reclamă: doar faptul că ele se află în magazinul nostru. Nu vindem produsele, ci serviciile şi spaţiul de magazin. Cei ce vînd produsele sînt furnizorii. Produsul nostru e magazinul. Avem monitoare color la dispoziţia celor dorinici să-şi facă reclamă în interiorul magazinului.

Aveţi o geografie a magazinului?

Sigur. Spaţiul, înainte de deschidere, a fost gîndit pe fiecare raion. Toate raioanele dau spre ieşire, iar în centrul se află casele. Pîinea este izolată, acolo plata făcîndu-se pe loc. Lîngă casă se află lucrurile mici, de exemplu guma de mestecat. Borcanele sînt puse în rafturile de jos, ca să nu cadă, atunci cînd sînt luate de cumpărător. Produsul cunoscut stă încadrat de unul mai puţin ştiut, ultimul împrumutînd ceva din personalitatea celuilalt. La înălţimea ochilor sînt puse cele mai puţin cunoscute, celelalte fiind oricum găsite în rafturile de mai jos.

Care-i avantajul autoservirii?

De exemplu, dacă vreţi 30 de ouă şi vi se dau sparte v-ar fi greu să cereţi să vi se schimbe. Aşa, le schimbaţi singur, fără stress.

Se practică, în magazinul dumneavoastră, shoppingul de plăcere?

Da, în măsura în care cumpărătorii iau de la noi. Altfel, shoppingul de plăcere e aproape inexistent. Cel din necesitate e preponderent.

În România, viitorul este cel al supermarketului sau al buticului?

Nu văd un viitor prea roz pentru buticuri. Tendinţa este spre supermarket-uri în România. Omul economiseşte mult timp într-un supermarket, nemaialergînd ca altădată în trei-patru locuri deodată.

Au consemnat,
Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

Bun, ieftin, proaspăt

- la magazinele pentru săraci ale PDSR -

Pe bulevardul Camil Ressu, la numărul 12, se află un cochet "magazin popular". De fapt, nimic nu îl deosebeşte de un magazin neobişnuit. Doar pe uşa de la intrare se află scris cu litere de şchioapă "magazin popular". Şi dedesubt "bun, ieftin, proaspăt". Şefa magazinului, dna Liliana Costică ne declară că: "Ştiu că ideea a pornit chiar de la patronul nostru dl Ispas. Dînsul a vrut să facă, probabil, un act de caritate pentru persoanele în vîrstă. Ceea ce multe din firme nu prea fac la ora actuală". În orice caz, de pe urma acestei iniţiative au de cîştigat, potrivit spuselor dnei Costică, atît pensionarii cît şi firma Holding Invest SRL, proprietara magazinului.

Notez cîteva preţuri: 1400 lei sticla de jumătate de litru de ulei, 1050 lei kg de făină, 1000 lei kg de mălai, 8700 lei kg de salam Victoria, 3800 lei kg de pui calitatea a doua, 300 lei pîinea. Cu alte cuvinte, preţuri puţin mai mici decît cele obişnuite. "Pentru pensionari contează însă şi cîteva sute de lei", susţine şefa magazinului. "A venit la noi şi cineva care avea o pensie de 48.000 lei".

Deocamdată, la aceste produse au acces toţi pensionarii. După ce pensionarii vor primi prin poştă cartelele pentru magazin, pe baza acestora se vor vinde alimente numai celor cu pensie sub 110.000 lei, în cantităţi limitate.

Dar ce cîştigă firma Holding Invest SRL? Potrivit dnei Costică, magazinul din B-dul Camil Ressu avea, înainte de a fi preluat de această firma, o vînzare zilnică de 100.000 lei. Astăzi vînzarea a urcat la aproape un milion de lei pe zi. Cu alte cuvinte, preţurile mai mici au atras mai mulţi cumpărători. "Acţiunea îşi propune să fie profitabilă" - ne declară şefa magazinului.

Ce cred însă beneficiarii acestei iniţiative - pensionarii?

R.P. (66 ani - fostă asistentă medicală) - "Ideea e bună chiar dacă pînă la urmă tot nu ne ajunge pensia. Cred că ar trebui să existe mai multe astfel de magazine".

C.D. (71 ani - fostă profesoară) "Cred că toată acţiunea asta are un substrat electoral. PDSR-ul încearcă ca şi Ceauşescu în ultimul moment să ne mai arunce cîte ceva. Dînşii probabil speră că în felul ăsta vom uita umilinţele din ultimii patru ani. Pînă la urmă dacă aş cumpăra o lună numai de la acest magazin aş face economii de cîteva mii de lei. Pe deasupra am citit în *România Liberă* acum o săptămînă că de fapt magazinele nici n-ar fi ale PDSR-ului. Cred că este o mare bătaie de joc".

M.C. (66 ani, fost inginer) - "Ideea în sine e corectă. Pensionarii merită, după o viaţă de muncă, să fie protejaţi social. Ceea ce se face acum este praf în ochi. Preţurile mici sînt legate de calitatea mărfurilor. Dacă erau sinceri, guvernanţii deschideau aceste magazine la începutul mandatului. În rest ce să mai zic? Doar mîine începe campania electorală. În ce mă priveşte am o pensie 110.000 lei. Aşa că nu voi profita de această "ocazie".

R.F. (fostă lucrătoare în construcţii) - "Am muncit o viaţă întreagă în construcţii şi m-am ales cu o pensie de mizerie. Normal că mi se pare o treabă bună, în condiţiile în care mă agăţ de fiecare leu".

Una pesta alta deşi salută ideea, pensionarii nu par prea impresionaţi de realizarea ei în practică. Păcat că nu e în fiecare an campanie electorală!

Romulus Cătălin GEORGESCU

O lume convenţională

O definiţie convenţională şi larg acceptată a reclamei spune că ea reprezintă acel mijloc prin care se încearcă vînzarea unui produs. Ideea legăturii cu consumul e subliniată clar: se ştie, societatea de consum e una a abundenţei de reclame. Ne mai amintim încă cenuşiul fără publicitate de acum şase ani; de puţin timp, însă, am intrat tiptil într-o lume a reclamelor colorate şi atrăgătoare, vioaie sau enervante, care, toate, ne îndeamnă la consum. Pierduţi în şocul alegerii între atîţia şi atîţia detergenţi sau "n" mărci de ciocolată, consumăm mai degrabă reclamele decît produsele însele. Începem să ne obişnuim cu Doamna Smith care spală mai curat cămăşile soţului, cu Cindy Crawford metamorfozată dintr-o babă urîtă care taie iarba în războiul dintre Pepsi şi Coca Cola sau ne indignăm pudibund la vederea Domnişoarei Rogozea care, în română (ce realizare!), încearcă să ne convingă că e mult mai curată şi mai liniştită cînd foloseşte tampoanele Always.

Uităm însă că reclamele există de cînd oamenii consumă (se pare că prima reclamă a fost în Antichitate, la un bordel) şi că ele s-au tot transformat în toate epocile istorice prin care au trecut pînă au ajuns unde sînt azi, pastişînd ironic, reluînd alte reclame, prezentînd clişee şi stereotipuri ale unei lumi care le priveşte cu neîncredere. Reclama modernă şi postmodernă a străbătut trei mari perioade de la sfîrşitul secolului trecut şi pînă astăzi, legate de dezvoltarea economică şi de atitudinea faţă de consum. Greg Myers (*Words and Ads*, Londra, 1994) defineşte cele trei etape (1890, anii '20, anii '60) prin frazele-cheie ale unor posibile reclame pentru săpun. Cum ne-au convins şi ne conving reclamele şi cum s-a schimbat atitudinea noastră faţă de ele? De la "Cumpăraţi săpunul nostru!" la fîrşitul secolului trecut, la "Cumpăraţi o viaţă mai bună cu săpunul nostru!" la 1920 şi, în sfîrşit, la 1960, mesajul se complică la "Sînt atîtea reclame care vă spun «Cumpăraţi săpunul nostru!», iar noi ştim că sînteţi prea deştept ca să vă lăsaţi păcălit de reclame, aşa că noi nu o să vă spunem să cumpăraţi săpunul nostru, ci vă vom lăsa să hotărîţi singur şi, oricum, e de la sine înţeles că deja aţi cumpărat săpunul nostru". Continuînd această linie, în anii '90, firmele încearcă să-şi lege numele de atitudini sociale, de diverse luări de poziţie; un exemplu e firma de confecţii The United Colours of Benetton, care a şocat prin încercarea de a atrage atenţia asupra unor probleme contemporane (SIDA, ecologia, rasismul), fără o reclamă explicită pentru propriile produse.

Schimbarea de atitudine a fost înţeleasă de producătorii de publicitate: vînzarea nu mai depinde astăzi de calităţile unui produs, ci de asumarea unor noi poziţii de către consumator; publicul reconstruieşte reclamele într-o multitudine de feluri. Cum e posibil acest lucru? Pentru că reclamele ne oferă muzică, limbaj, imagine, care construiesc un univers convenţional, perfect obişnuit, familiar prin clişeele sale. Lumea din reclame nu e lumea în care trăim, ci lumea în care am vrea să trăim, la care visăm şi pe care am vrea să ne-o asumăm. Toate elementele reclamei, fie ea un poster pe stradă, un spaţiu de ziar sau un spot de televiziune, ne prezintă oameni frumoşi, veseli sau care se bucură la vederea/consumarea produsului din reclamă. Într-o viaţă perfect convenţională, în care femeia munceşte în casă, bărbatul la serviciu, copiii se joacă, tinerii se distrează, bunica dă sfaturi competente, nimeni nu divorţează, dragostea (numai heterosexuală) e cîntată şi aşa mai departe. Mai nou, unele companii de publicitate fac eforturi de schimbare; am amintit pe Benetton, apoi campaniile ce se adresează în principal tinerilor, ca de exemplu Pepsi Cola ("Alegerea unei noi generaţii") sau majoritatea reclamelor unor posturi de televiziune pentru tineret, de exemplu, MTV. Sînt şi alte firme care încearcă să impună pe piaţă o imagine mai aproape de realitate, fără prea mare succes deocamdată, după cum singure mărturisesc. Nescafé a scos un clip care sugerează divorţul, Johnson's prezintă într-un alt spot un bărbat care spală pe cap un bebeluş, făcînd reclamă la şampon, într-o încercare de redefinire a rolurilor tradiţionale în familie. De ce nu au astfel de reclame succes? Simplu. Pentru că publicul ar vrea să se identifice cu personajele din reclame. Astfel, îşi asumă clişeele şi stereotipurile pe care ele le prezintă şi se autosatisface prin imaginile consumate, în acelaşi timp autofrustrîndu-se la receptarea calităţii. În acest fel, nu mai e nici măcar nevoie să cumperi produsele din reclame; de altfel, studii realizate în societăţile de consum occidentale arată că, în geneal, reclamele nu fac să crească în mod automat vînzările, ele sînt acum mai importante ca surse de finanţare pentru mijloacele de informare. Reclamele au ajuns ele însele o marfă ce se consumă. În plus, sînt gratis, ni se oferă, sînt un cadou, iar noi le acceptăm cu inocenţă şi fără să ne punem întrebări, ca şi în cazul lui Moş Crăciun, cum spune Baudrillard (*Sistemul obiectelor*, Ed. Echinox, Cluj, 1996). Căci nu credem în produs, credem în publicitatea care vrea să ne facă să credem în el.

Roxana POSTELNICU

Piaţa cărţii de consum

Ajunşi la demnitatea alfabetului, oamenii noştri dinainte, ca peste tot, "consumau" literatură. Editori librari puneau, repede, în circulaţie broşurele, precum *Visul Maicii Domnului* sau altele, în foileton. Eugen Sue, cu ale sale *Misterele Parisului,* satisfăcea gustul femeilor de mahala. Nu se lăuda, obosită de emoţie, o eroină a lui Caragiale: "*Dramele Parisului*, cîte au ieşit, pe toate le-am citit"? Poveştile haiduceşti a lui N.D. Popescu satisfăceau aceleaşi gusturi pentru un public mai larg pe la sfîrşitul veacului trecut şi începutul secolului nostru. Literatura română de valoare rămînea cam necitită, accesul ei netrecînd de anumite medii intelectuale. În rest, doamnele din înalta societate citeau exclusiv literatură franceză, din care destulă nu trecea de ştacheta literaturii de consum, iar publicul de rînd, care mai citea cîte ceva, nu depăşea limitele consumului. Altfel zicînd, cartea fără pretenţii umplea timpul, dînd iluzia "cultivării". Criticii vremii, cu deosebire N. Iorga, blamau obiceiul doamnelor suspuse care refuzau să citească operele scriitorilor români, delectîndu-se numai cu cărţile franţuzeşti. Şi odată o chiar cerut să se pună drastice taxe vamale la importul cărţii franceze. Oricum, sfera cititorilor era, pe atunci, foarte restrînsă, Ibrăileanu scriind odată un studiu cu elemente de sociologia lecturii în care demonstra că majoritatea zdrobitoare a cititorilor o constituie femeile.

N-aş voi să se creadă că pledez împotriva literaturii de delectare, care are sfera încrucişată cu aceea de consum, dacă nu chiar se confundă cu ea. Se întîmplă adesea că literatura de delectare (de consum) pregăteşte util cititorii pentru marea literatură. Asta, mai ales, dacă e practicată la vîrsta tinereţii, creînd ceea ce se numeşte uzajul şi necesitatea lecturii. Pe vremea adolescenţei mele citeam cu nesaţ cărticelele din colecţia " Aventurile Submarinului Dox", numite de noi, scurt, doxuri. Aveam colegi de liceu care citeau şi broşurelele din colecţiile "8 lei" şi "15 lei". Cea dintîi găzduind cam inepte aventuri ale aceluiaşi personaj, cea de a doua, mici romane siropoase şi vulgare, mizerabil traduse. Altă colecţie, vestită pe atunci, era "Femei celebre", mult citită. Dar destui dintre colegii mei citeau, împreună cu mine, cu egală dăruire, volumaşele colecţiei "Biblioteca pentru toţi", care programa, cu inteligenţă, pagini din marea literatură a lumii şi cea română şi chiar de cultură generală, inclusiv filosofie. Aşadar, literatura de consum făcea casă bună cu aceea de valoare în sfera aceleiaşi categorii de cititori. Mai tîrziu, tot pe atunci sau şi azi, făcea (face) furori literatura poliţistă. Ralea spunea cîndva despre acest tip de literatură că e ideală pentru a o citi în timpul călătoriei cu trenul, denumind-o literatură de voiaj. Poate că avea dreptate. Această literatură e excelentă pentru potolirea stresului şi are chiar clasicii ei unanim ştiuţi şi preţuiţi. Iată, aşadar, că azi un segment al literaturii de consum are şi clasicii ei şi e citită şi de lectori onorabili, bine acomodaţi cu marea cultură. Aş spune chiar că privesc cu o anume mefienţă, inclusiv culturală, pe cineva care declară că n-a citit niciodată şi nu citeşte cărţi poliţiste.

Între războaie, perioada cea mai eflorescentă (după cea a "Junimii") pentru literatura română, au fost scriitori care au produs, incontestabil, prin excelenţă, literatură de consum. Cazul cel mai de jos e, desigur, Petre Bellu, autorul catastrofalei, vulgarei *Apărarea are cuvîntul* (1934), apărută, firește, în colecţia "15 lei", pe care o edita casa de editură Ignaz Herţ. Cartea, citită foarte în mediile de subsol ale consumatorilor de literatură, (o bună parte a acţiunii se petrece într-un bordel, în care îşi practică meseria mama micului erou), a făcut cinci ediţii şi s-a bucurat de o traducere în franţuzeşte (*La parole est à defense),* prefaţată de Panait Istrati, una ungurească (la Arad) şi una bulgărească (la Bazargic). Acest incalificabil Petre Bellu a mai scris alte cîteva romane (*Cazul Predescu*, 1935, *Cîine vagabond*, 1936, *David şi Goliat*, 1936, *Luminile mahalalei*, 1936, *Bărbat cu trei neveste*, 1941, *Uzina*, 1941) care, toate, făceau parte din categoria subsolului literaturii de consum. Şi aceste "romane" aveau cititorii lor, fiind, din păcate, "gustate" în epocă de un anumit public. E imposibil, trebuie precizat, de spus că aceste cărţi soioase ca gen şi valoare ar fi încadrabile la capitolul literaturii de delectare. Aceasta a fost şi este o producţie imundă de falsă literatură, încadrabilă perfect în treapta cea mai coborîtă a literaturii de consum. Pe treapta imediat următoare trebuie situate romanele ieftine în toate ale lui M. Drumeş şi Octav Dessila, mult căutate în lumea neintelectuală.

Dar au fost scriitori de perfectă onorabilitate, incontestabil talentanţi, care au produs cărţi industioase care se integrează total undeva între literatura de delectare şi cea de consum. Unul dintre aceştia a fost, negreşit, Cezar Petrescu şi, licean fiind, sufeream efectiv că faima lui o depăşeşte pe aceea a celuilalt Petrescu, fireşte Camil, de partea căruia mă aflam. Şi mi se părea scandalos că dintre cei doi Petreşti, Cezar, oricum, o ducea infinit mai bine decît autorul marelui roman care este *Patul lui Procust.* Ba mi s-a povestit de către profesorul meu G. Mărgărit cît a suferit Camil, cînd, odată, a fost confundat de cineva cu Cezar Petrescu. Mi se părea, şi cred că aveam dreptate, că i s-a adus lui Camil o imponderabilă ofensă, care provoacă stări de deznădejde. Sigur, volumele de nuvele de început ale lui Cezar Petrescu, segmente din romanul *Întunecare* (care, apărut în două volume, în 1927-1928, a cunoscut opt ediţii pînă în 1943), *Baletul mecanic* sau romanul *Calea Victoriei* sînt cărţi aproape bune.

Într-o literatură restrînsă ca dimensiune, cum este a noastră, cărţile lui Cezar Petrescu la care mă voi referi mai încolo erau, poate, necesare. Era şi opinia lui G.Călinescu (din *Istorie)* care n-a pregetat, totuşi, să aprecieze că istoriile literare de mîine nu vor acorda literaturii lui Cezar Petrescu decît cîteva rînduri, datorită, desigur, carenţei ei estetice. Şi n-avea dreptate marele critic dacă ne referim, de pildă, la năstrușnicia grobiană botezată *Romanul lui Eminescu*, apărută, în două volume, în 1935-1936 şi care a cunoscut, totuşi, pînă în 1945, opt ediţii? Şi ce alta sînt decît literatură de consum cărţi precum *Greta Garbo, Carlton, Miss România* şi multe altele încă? Şi pe mai toate le-a reeditat mereu, alimentînd producţia literaturii de consum. Scria, jurnalistic, în serie, aproape cîte o carte pe an, iar din grasele onorarii primite nu s-a ales cu mai nimic decît cu un trai îmbelşugat, datorită patimii jocului la ruletă. Mult prea mult a scris, foarte puţin a rămas. Dar, în epocă, s-a bucurat de un imens succes la public, chiar dacă nu şi de critică (spre lauda ei). În aceeaşi categorie se încadrează, indiscutabil, şi cărţile de proză ale lui Ionel Teodoreanu. E de acceptat că prima lui carte, din 1923, *Uliţa copilăriei* e o delectabilă, nostalgică, scriere evocatoare. *La Medeleni*, roman în trei volume din 1925-1927, care a cunoscut IX (nouă) ediţii pînă în 1945, a fost romanul adolescenţei, mult citit de publicul tînăr şi chiar matur. E cartea care i-a adus scriitorului un extraordinar succes, conferinţele sale despre felul cum şi-a scris romanul celebru făcînd, întotdeauna, săli arhipline. Şezătorile literare organizate de scriitori prin ţară aveau succesul asigurat dacă Ionel Teodoreanu era printre vorbitori. Şi, totuşi, romanul, dilatat, bolnav de metaforită, dulceag şi cu prea multe flori de zarzări e, estetic vorbind, cu totul subţiratec. E, aş spune, o bună scriere delectabilă, dar scriitorul, şi el un neobosit industrios, scria aproape cîte un roman pe an, care, mai toate, au cunoscut între trei şi cinci ediţii, aducînd, invariabil, beneficii sigure editorilor şi autorului. Ce rămîne, nu e inutil să ne întrebăm, din cărţi precum *Fata din Zlataust, Bal mascat, Golia, Crăciunul de la Silvestri* (cinci ediţii pînă în 1945), *Lorelei* (opt ediţii pînă în 1943), *Arca lui Noe, Secretul Anei Florentin, Fundacul Varlamului, Tudor Ceaur Alcaz.* Răspund fără ezitare: mai nimic. E literatură de consum, la pragul ei median, şi niciodată scriitorul n-a egalat succesul primului său roman, *La Medeleni* din faima căruia, în publicul mare, a venit nutrimentul "prestigiului" său. Şi cînd te gîndeşti că, în cazul lui Blaga, între 1922-1928, zidul negaţiunii totale înconjura deopotrivă opera sa literară (poezia şi dramaturgia) şi filosofia, scriitorul ajungînd, în 1922-1924, să trăiască, pînă a plecat în diplomaţie, exclusiv din venitul de medic stomatolog al soţiei sale, retraşi, umiliţi, în oraşul Lugoj! Şi asta în timp ce, s-a văzut, cărţile lui Cezar Petrescu şi Ionel Teodoreanu se bucurau de un imens succes de public, aducîndu-le celor doi prozatori consistente venituri.

Astăzi piaţa cărţii, după ce a fost saturată de cărţi submediocre de consum gen romanele lui Sandra Brown şi Danielle Stelle, şi-a revenit, interesul publicului fiind îndreptat, acum, spre literatura bună, inclusiv filosofie. Ce-i drept, cărţile de consum vor continua să aglomereze librăriile şi tarabele. Dar procesul de afirmare selectivă s-a produs. Literatura de consum va găsi piaţă bună de desfacere la publicul ignar (cuvîntul nu trebuie să sperie!) care, slavă Domnului, nu ne lipseşte.

Dar năuceala şi bulimia pentru cărţile submediocre, de care am avut parte în ultimii patru-cinci ani postdecembrişti, a trecut. Am intrat, în acest domeniu, bine în normalitate. Iar normalitatea presupune şi existenţa literaturii de consum. E tributul necesar plătit valorii artistice.

Z. ORNEA

P.S. Mărturisesc, cu regret, că domnul Dumitru Ţepeneag mi-a surprins buna credinţă, solicitîndu-mă să semnez o scrisoare protestatară adresată domnului Gabriel Liiceanu în legătură cu o ediţie, refuzată, din lirica lui Blaga în limba franceză. M-am convins că dreptatea e de partea domnului Liiceanu. Fac cuvenita rectificare şi îi cer, public, scuze.

Literatură şi supermarket

Este oare literatura un "obiect de lux" pe care şi-l pot permite doar cîţiva privilegiaţi, înzestraţi cu un simţ anume sau este, dimpotrivă, un bun de consum destinat tuturor, "folosit" în mod diferit de o infinitate de consumatori? Distincţia între "high art" şi "low art", atît de des invocată şi încă mai frecvent revocată de o serie de teoreticieni ai postmodernismului, nu oferă decît un răspuns parţial şi aş spune chiar inexact. Pentru că, dacă este adevărat că genul Sandra Brown nu va face nicicum deliciul unui cititor împătimit al marii literaturi, fascinat de Stendhal sau Joyce, de John Barth, Nabokov sau Michel Tournier, atunci distanţa între cultura elitei şi cultura de masă se adînceşte în loc să dispară. Pe de altă parte, însă, întîlnim nu rareori cititori îndrăgostiţi de *Misterele Parisului*, sau de *Nevestele de la Hollywood* pentru care *Madam Bovary* sau *Patul lui Procust* sînt lecturi cel puţin la fel de interesante (chiar dacă, în cazul romanului lui Camil Petrescu, notele de subsol sînt adeseori ignorate). S-ar putea spune că, în această situaţie, frontierele între "high" şi "low" se estompează.

Explicaţia variabilităţii acestei dihotomii (evidentă cînd e vorba despre receptare) constă, cred, în oferta de participare multiplă şi deosebit de complexă, propusă de marea literatură, spre deosebire de oferta extrem de redusă a literaturii de consum. În acest context, postmodernismul nu înseamnă nivelarea radicală a teritoriilor artei, chiar dacă utilizarea unor procedee tipice culturii de masă este unul dintre punctele esenţiale ale poeticii sale. Să nu uităm că scriitori ca Dostoievski şi Caragiale au recurs adeseori fie la teme, fie la formule narative specifice literaturii de consum. Chiar şi romanul lui Proust, *În căutarea timpului pierdut*, poate fi citat aici, principiul amînării elementului semnificativ, al suspansului, analizat de Genette în *Figures III*, fiind un procedeu des întîlnit în naraţiunile construite în jurul unei enigme. Aşadar, fenomenul nu este cîtuşi de puţin nou, inedit este doar caracterul ostentativ şi sistematic subversiv al poeticii moderniste.

Atîta timp cît cele două tipuri de literatură, "înaltă" şi "joasă" îşi vor conserva fiecare un public anume, ruptura între ele este incontestabilă, chiar dacă la nivelul producerii textelor se poate vorbi de o migraţie a procedeelor formale dinspre "low" spre "high" (niciodată însă în sens invers). Rafinamentul estetic nu exclude experimentul, pluralitatea formelor sau amestecul stilurilor. "Principiul colajului este principiul fundamental al artei din secolul XX", scria, printre altele, Donald Barthelme, unul dintre prozatorii postmoderni cei mai radicali.

La nivelul receptării, cu cît oferta de participare este mai generoasă, cu atît mai apt va fi textul să satisfacă exigenţe variate, nu de puţine ori contradictorii chiar. Lectura în planuri diferite şi la nivele de adîncime diferite devine o aventură fascinantă, mai cu seamă în cazul unor texte în care amestecul codurilor culturale presupune actualizarea unor varii orizonturi de aşteptare. R. Sukenick, un alt postmodern celebru, mărturisea în *Moartea romanului* că "povestirea aceasta se bazează pe principiul multiplicităţii simultane, sau pe iscusinţa de a păstra în minte mai multe lucruri în acelaşi timp". O afirmaţie simptomatică pentru secolul nostru, numit de Harold Bloom "epoca haotică", într-o carte recentă (1994), consacrată noţiunii de canon.

Mai în glumă, mai în serios, s-ar putea spune că un asemenea text este construit, de fapt, asemeni unui supermarket: conţine o gamă foarte largă de "produse" care se adresează unor consumatori extrem de diferiţi ca pretenţii, interese şi putere de... cumpărare. Mai mult decît atît, diversitatea ofertei este deopotrivă tematică şi formală, o astfel de naraţiune determinînd cel puţin o dublă lectură: una *simbolică*, trădînd competenţa culturală şi familiaritatea cititorului analitic cu o serie de coduri culturale, şi o alta, *asimilatoare*, proprie consumatorului de literatură obişnuit să confunde, de obicei, realitatea şi ficţiunea.

De multe ori textul ascunde în spatele său un alt text, iar acesta la rîndul său un altul; dincolo de povestea centrală se întrevăd alte şi alte poveşti, astfel încît naraţiunea-palimpsest pretinde şi provoacă totodată vocaţia elitară şi cea consumistă a receptorilor.

De bună seamă nu scriitorii postmoderni au inventat "montajul" unor formule narative diferite, amestecul registrelor şi temelor, colajul insolit al unor elemente recrutate din coduri culturale distincte, sau scriitura supraetajată. Meritul lor este de a fi redescoperit aceste procedee, printr-o sistematică arheologie textuală. Şi nu anularea diferenţelor esenţiale dintre "low art" şi "high art" este semnul distinctiv al paradigmei postmoderniste, ci *amplificarea ofertei de participare* prin asimilarea unor modalităţi de expresie diferite şi prin recuperarea unor locuri comune. Supermarket sau "old curiosity shop", literatura postmodernă, în ciuda ambiguităţii termenului prea des invocat, regăseşte indiferenţa literaturii medievale faţă de originalitate şi unicitate, într-un timp al "inocenţei pierdute".

Carmen MATEI MUŞAT

RELIGIA ÎN COMPUTERLAND

Treptele iniţierii

Cînd, terminînd primul ciclu universitar, m-am descoperit în postura de autor (înţeleg prin aceasta nu vreo flatantă demiurgie, ci simpla capacitate de a produce texte), mi-am atenuat dezordinile ideative prin hotărîrea de a-mi disciplina scrisul: am încercat totul, de la răbdătoarele exerciţii de caligrafie, pînă la interpolarea agrafată cu " fluturaşi " şi de la glosa marginală, înscrisă în cartuş, pînă la emendările operate pe dactilogramă. Rezulta din acest travaliu grafologic o alcătuire exfoliată, un obiect vibratil menit să recapituleze etapele concepţiei într-un soi de sinteză provizorie. Trăiam, cu fiecare studiu publicat în (pe atunci) " clandestinele " noastre reviste de teologie, drama latentă a faptului încheiat înainte de epuizarea tuturor posibilităţilor. Resimţeam mereu frustarea creată prin claustrarea gîndirii în marginea fizică a hîrtiei. Desigur că respectiva condiţie (mai bună oricum decît aceea suportată de scriptori pe vremea pergamentului) nu era lipsită de virtuţi pedagogice: a-ţi stăvili perfecţionismul, cultivînd finitudinea, e un semn de smerenie. În definitiv, scrierea se numără printre artele mimetice inventariate de Platon şi nici un autor nu poate substitui arhetipului, reflexul bietei sale subiectivităţi. De la prima consemnare a adevărurilor revelate în feluritele tradiţii spirituale, reflexul amintit s-a tot dilatat, jucînd anarhic pe suporturi mereu mai ieftine. Istoria scrisului implică desacralizarea unui protocol şi banalizarea gestului scriptural într-o economie marcată de obsesia cantităţii: a răspîndi idei mereu mai personale cu un preţ mereu mai accesibil, iată ambiţia ce subîntinde cronica tehnicilor de comunicare prin scris, de la acel papirus pe care un adolescent din Egiptul elenistic îşi descria viaţa şcolară, pînă la răspîndirea contemporană a ediţiilor paperback. Nu-mi propun să fac aici procesul acestei extensii vulgarizatoare, aşa cum nu doresc să stabilesc o legătură cauzală între declinul dogmelor şi tirania modernă a opiniei. Reamintesc doar faptul că democratizarea practicilor scripturale a inaugurat era culturii de masă şi, prin ea, pe aceea a "relativităţii absolutizate": "cîte capete, atîtea înţelesuri" spuseseră deja Reformatorii, liberalizînd, o dată cu exegeza biblică, accesul părerilor personale în spaţiul public.

Am descoperit lumea computerelor la Paris, printre studenţii deja subjugaţi de această mirabilă sculă, dar şi în biblioteci, unde am văzut pentru prima oară cum cutare savant îmbrăcat în tweed extrage dezinvolt dintr-o servietă dreptunghiul unui laptop. La început, mi-am argumentat reţinerea cu gîndul că e vorba de un capriciu tehnologic, din specia gadgetului futil. Curînd însă, m-am surprins dînd ocol vitrinelor şi răsfoind cataloagele magazinelor specializate, cu intenţia mereu mai insistentă de a mă integra în secta respectivă care făcea, în imediata mea apropiere, tot mai numeroşi prozeliţi. Mi-am cumpărat un prim TOSHIBA portabil şi pot mărturisi că de atunci încoace (au trecut, iată, cinci ani) plăcerea nu mi s-a risipit, cu toate că iniţierea mea propriu zisă s-a oprit, aşa cum era de aşteptat, în zona - elementară - a "tratamentului de text".

Un nou ceremonial al puterii

Toţi cei care, încă exteriori domeniului, cred că un computer nu este nimic mai mult decît o maşină de scris perfecţionată se înşală categoric. Sigur că practica informatică poate fi privită din unghiul simplului progres funcţional. Dar trebuie să fii complet lipsit de fantezie pentru a nu înţelege că trecerea de la stilou la computer transformă vechiul gest instrumental al consemnării într-un adevărat ceremonial al puterii ca interacţiune. Nu mai încerci să încremeneşti dinamica unor cuvinte care vădesc, nu-i aşa, supărătoarea tendinţă de a-şi lua zborul. Eşti, dimpotrivă, în situaţia de a dicta totul unei maşinării înzestrate cu cel puţin două capacităţi redutabile: aceea de a uniformiza, într-un fel de epigrafică prestanţă, ductul fiecărui caracter, şi aceea de a produce desăvîrşirea latentă a unui text etern modificabil. Pe de o parte, transcrierea gîndirii beneficiază astfel de o completitudine formală care celebrează împlinirile la fel de bine precum disimulează platitudinile. Pe de altă parte, apetitul elaborării este sporit pînă la transă graţie absenţei urmelor: textul seamănă finalmente cu o crimă perfectă, din aria căreia a dispărut orice indiciu revelator. Dîra aproximaţiilor succesive, care brăzda suprafaţa manuscrisului clasic, dispare pentru a face loc unui chenar strict, imediat transformabil în produs tipografic finit. Scutit de toate mîzgălelile din culise, rezultatul se dematerializează şi devine autonom în raport cu un "creator" redus la statutul unui locutor impersonal.

Libertatea reificată

Dar schimbările de regim auctorial nu se limitează, nici pe departe, la atît. Un capitol abundent priveşte în egală măsură relaţia dintre scriitor şi timpul psihologic al concepţiei. În primul rînd, computerul se transformă treptat într-o proteză mnemică. Nu mai e nevoie să reţii antecedentele culturale ale textului pentru a le redistribui într-o nouă ţesătură cu model imprevizibil: e suficient să le stochezi în memoria maşinii, care captează totul în nişte sertare nesfîrşit extensibile. Anvergura acestor depozite pare a fi direct proporţională cu luxul unei amnezii împotriva căreia se dăduseră, pînă ieri, patetice bătălii. În al doilea rînd, suita ideilor este nu doar reversibilă, ci şi deschisă unor permutări care determină schimbarea centrelor de greutate intelectuală, redimensionînd arhitectura întregului : concluzia se preface, la rigoare, în premisă, judecăţile inerente demonstraţiei se realiniază proteic, imaginea de ansamblu variază caleidoscopic. Posibilităţile preconcepute ale maşinii îţi încadrează şi modelează spontaneitatea astfel încît, scriind, te regăseşti (sau mai degrabă te rătăceşti) într-o libertate reificată.

Mutaţiile abia descrise mai au o consecinţă: documentul se topeşte în Hipertext, se lasă absorbit în noosferă, ca un semnal anonim cufundat în nesfîrşita maree a schimburilor planetare. Nu-ţi mai poţi afirma, printr-un fel de ordalie grafică, proprietatea intelectuală asupra textului; el aparţine cumva marelui mesaj ecumenic autogenerat prin contribuţia "utilizatorilor" de pretutindeni. Semnătura menită odinioară să personalizeze o creaţie a devenit un simplu marcaj convenţional, scanat şi reprodus automat, un fel de carte de credit insinuată în vintrele unei dischete sau derulată, lent, din măruntaiele unui telefax. Viteza cu care comunică între ele computerele, anularea distanţelor geografice (şi apariţia unui spaţiu intercultural ubicuu), permisivitatea în materie de acces la depozitele umanităţii, aplatizarea ierarhiilor ("scara" patristică a devenit astăzi "reţea" orizontală) - toate aceste modificări de regim au profanat aura creatorului tradiţional: tonul vaticinar, încordările vizionare, beţia de personalitate, răsfăţul avangardist, provocarea subtilă, extravaganţa insolitantă a stilului sau exerciţiul de autoritate sînt tot atîtea îndemînări compromise, tot atîtea libertăţi refuzate. Intelectualul se va transforma - s-a şi transformat - într-un specialist al ingineriei culturale, creativitatea (ca autonomie) se va restrînge la zona producţiei de soft, profesorul va anima de la distanţă un terminal abstract, cititorul va fi un potenţial coleg sau un oarecare consumator de semne, erudiţia se va reduce la colectarea unor clişee pe un CD-ROM enciclopedic...

Scandalul duhovnicului digital

Se poate pune întrebarea (iar eu am datoria să mă întreb, în limitele acestei pagini) cum se împacă invazia computerelor cu viaţa religioasă în general şi cu tradiţia ortodoxă în particular. Din cîte am putut constata *de visu*, Bisericile occidentale au pătruns fără crispări în exigenta şi deocamdată imprevizibila eră a informaticii. Adecvarea lor a fost facilitată atît de tradiţia lucrativă şi ingenioasă a protestantismului, cît şi de ambiţia aggiornamentală a unui romano-catolicism dornic să-şi etaleze supleţea faţă de societăţile secularizate în care subzistă. Nu cred să mai existe parohii apusene care nu-şi gestionează bugetul pe calculator. Teologii - mă gîndesc aici la CETEDOC-ul de la Louvain-la-Neuve - au fost dintru început cuceriţi de ideea ediţiilor patristice asistate pe computer şi orice cleric intrat în biblioteca benedictină de la Saulchoir (în Paris) lucrează fără griji pe propriul " portabil ". Editurile specializate propun deja publicului CD-ROM-uri cu texte biblice (există, aud, un soi de Hexapla digitală, dar şi dicţionare teologice pe acelaşi suport). Pe scurt, inserţia Bisericilor occidentale în această ultimă expresie a post-modernităţii a reuşit impecabil. O reuşită firească, dacă ne gîndim că revoluţia informatică s-a consumat pe teren propriu, facilitînd asimilarea promptă a noutăţilor şi captarea lor în dinamica social-caritativă sau culturală a confesiunilor apusene. Omul religios occidental este suficient de matur, istoriceşte vorbind, pentru a-şi exercita discernămîntul spiritual pe cont propriu, adică fără mijlociri sacerdotale. Atunci cînd progresul tehnologic intră în contradicţie cu morala creştină (e cazul pornografiei difuzate pe INTERNET), creştinul se abţine singur, dominînd ispita cu atît mai multă satisfacţie cu cît i s-ar fi putut mai lesne abandona, la adăpostul unei depline discreţii. În rest, Bisericile se mulţumesc să emită felurite semnale pastorale, a căror valoare disuasivă pare a fi, oricum, neglijabilă.

Dificultăţile care vor zgudui probabil viaţa religioasă occidentală ţin însă de alte resorturi. Era computerelor şi a mediilor a redimensionat spaţiul public (transformat în *reality-show*) şi a redecupat spaţiul privat, ocupîndu-l fără rest. Un prieten timişorean, *netsurfer* impenitent, îmi spunea deunăzi că printre serviciile propuse pe INTERNET a apărut şi un confesional electronic: "clichezi", pentru a-ţi declina apartenenţa religioasă, îţi recunoşti păcatele dintr-o listă cu 13.000 de "infracţiuni" spirituale, după care te alegi cu un "canon" de o farmaceutică exactitate. Mai greu e cu dezlegarea sau absolvirea, deşi "duhovnicul" digital pare să aibă o identitate nominală, evident fictivă... Ce urmează? Vom intra în biserici virtuale? Ne vom împărtăşi în imaginare comunităţi formate din "semeni" care frecventează aceleaşi "servere" informatice? Vom computeriza creştinismul, sau ne vom evangheliza PC-urile? Acesta este tipul de chestiune cu care creştinismele apusene se vor confrunta cît de curînd şi cărora reflecţia religioasă contemporană nu le-a adus încă nici o soluţie.

Cum vor reacţiona, pe de altă parte, Bisericile ortodoxe? E de presupus că o aripă radicală va prefera să diabolizeze era informatică aşa cum a ştiut, pînă acum, să o ignore. Putem totuşi pune între paranteze un fenomen global, care stă să prefacă din temelii rînduielile omenirii civilizate? Ne putem vedea liniştiţi de realitatea trăită a Tradiţiei, în vreme ce realitatea virtuală îşi construieşte, sub ochii noştri, propria şi, vai, seducătoarea, tradiţie? Se cuvine să ne opunem, profesînd imprecaţia şi anatema, sau ar fi mai înţelept să lansăm o dezbatere chemată să fixeze problematica domeniului, supunînd-o în final Sfîntului şi Marelui Sinod al Ortodoxiei? În ceea ce mă priveşte, mă pronunţ pentru formula secundă, convins fiind că era informatică este doar o etapă din istoria Revelaţiei, sigur fiind că adoraţia computerelor va înceta o dată cu integrala lor banalizare şi neîndoindu-mă de faptul că Dumnezeu va continua să ne surprindă.

Teodor BACONSKY

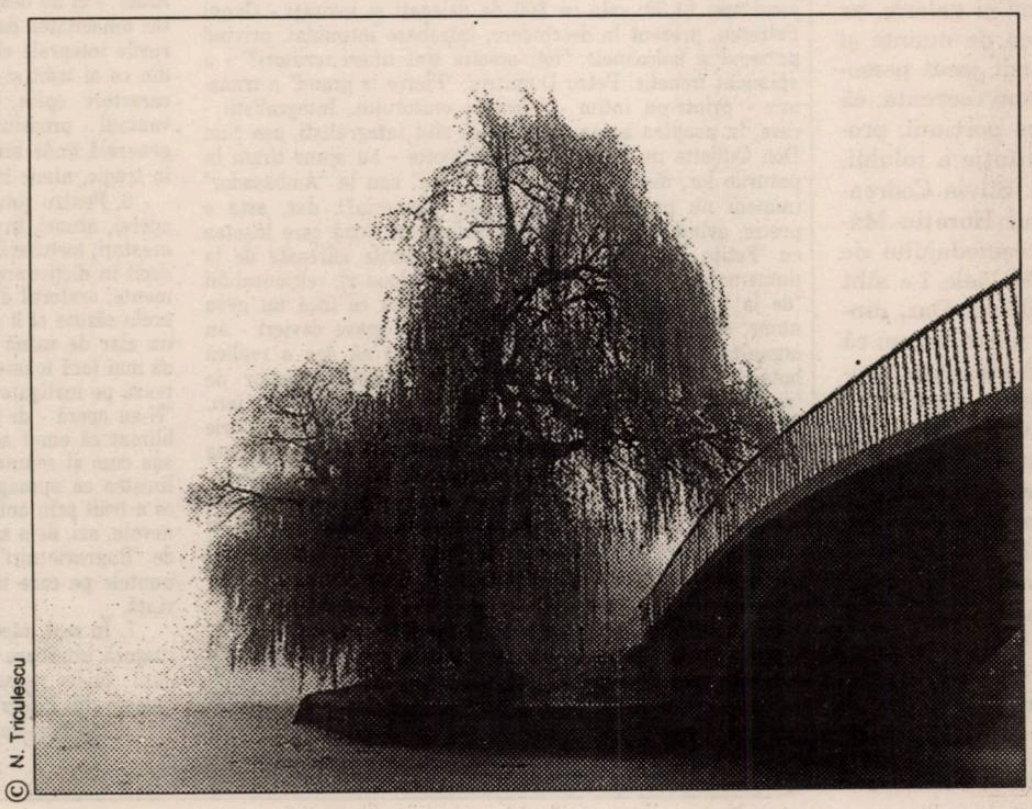

© N. Triculescu

Voce off

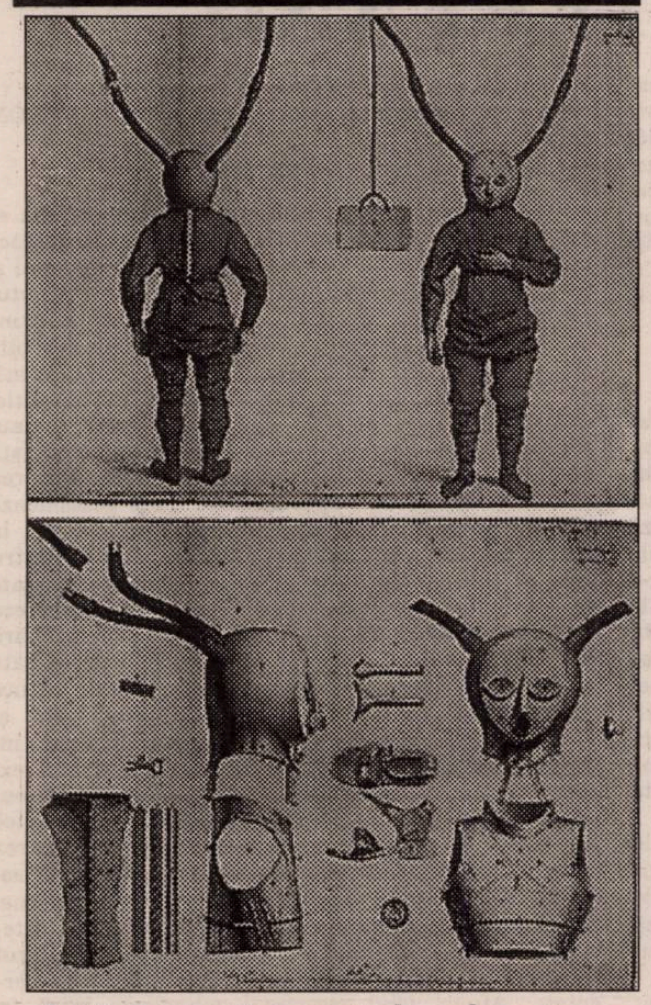

„Astăzi am început duşul; este o repetiţie destul de bună pentru purgatoriu."

Madame de SÉVIGNÉ
Vichy, 28 mai 1676

Bustul Thaliei

Doctoratul total

În artă, ca şi în ştiinţă, nu este indicat să aspiri la totalitate. Ca şi eleva din **Lecţia** lui Eugène Ionesco, care aspiră la un doctorat total, Horaţiu Mălăele a vrut să fie un autor total al spectacolului de la Theatrum Mundi găzduit în sala Studio a Teatrului Nottara, rezervîndu-şi atît regia, cît şi rolul profesorului. Ca urmare, lipsindu-i reculul, distanţarea faţă de propria prestaţie actoricească, ajunge să desfigureze piesa lui Ionesco, pînă la a o face ininteligibilă. Dacă ar fi urmat povaţa marelui său tiz şi ar fi rămas pe aurita poziţie de mijloc dintre scenă şi galerie, ar fi observat, desigur, că multitudinea de nuanţe şi accente de detaliu cu care a garnisit jocul personajelor nu se încheagă într-o imagine coerentă, că întregul este inform, chiar dacă, pe porţiuni, promite. Clara Vodă a avut o bună intuiţie a rolului, pe care în bună măsură l-a salvat. Silvia Codreanu, în rolul servitoarei, sau actorul Horaţiu Mălăele se prăbuşesc sub greutatea eşafodajului de semne pe care regizorul Horaţiu Mălăele i-a silit să-l poarte în spate în precar echilibru. Dar, dincolo de eşecul de ansamblu, mi s-a părut mereu că aproape fiecare replică sună fals, că structura dramatică este transpusă în altă lume decît cea care-i este proprie. Unde am mai văzut un profesor provincial, cenuşiu şi modest, cufundat în ştiinţă, trezit la elanuri virile de apariţia unei proaspete figuri, amatoare de instrucţie? Micile gesturi şi ticuri ale lui Horaţiu Mălăele nu fac din el o întruchipare a autorităţii abstracte a limbajului, ci un frustrat dascăl de provincie, i-am putea spune Miroiu pe numele lui real. Şi cînd mai fluieră şi trenul din off, te crezi chiar pe Valea Prahovei în plin Sebastian. Iată forţa inconştientă a autohtonismului.

Adrian MIHALACHE

Din viaţa unui extremist de centru...

Cîteva adevăruri precise despre un "adevăr integral"

Se împlinesc în aceste zile - a se respecta aproximaţiile! - 40 de ani de la lansarea "teoriei adevărului integral" la primul Congres al Tinerilor Scriitori desfăşurat în Aula Bibliotecii Universitare. 40 de ani constituie o unitate de timp în care se poate avea încredere, capabilă să asigure calmul şi seninătatea epică, drama şi comedia faptelor fără de care nici lansarea celor 10 porunci nu se poate pricepe (a se vedea geniala nuvelă "Legea" a lui Thomas Mann). Lăsînd deoparte literatura - în sensul că numai ea are dreptul de a mobiliza energia confesiunilor - pentru istoria mare sau mică, solemnă sau doar naturală, trebuie precizate cîteva adevăruri, niciodată date la iveală de atunci încoace; deliberat, nu se vor da numele eroilor din minima perversitate de a nu satisface obişnuitele aşteptări care însoţesc azi, la noi, o discuţie de idei; "adevărul integral" nu e o problemă a Federaţiei de Fotbal şi nici a celor care au jucat la "Caritas".

1. Cei pe seama cărora s-a pus "conceptul" ca şi acela (subsemnatul) care l-a rostit de la un microfon al Congresului, nu l-au formulat deloc aşa - ca "teorie a adevărului integral". Ei nu aveau mintea teoretică pentru o asemenea expresie. Ei erau reporteri tineri, "harnici şi talentaţi" în jargonul de *propagit*, trecuţi bine prin proletcultism, care, după cîţiva ani de "reflectare a vieţii de pe teren", au înţeles că nu mai pot minţi şi nu mai pot "înghiţi" tăieturile cenzurii operate asupra textelor lor. Atît au înţeles. Nu mai mult. Dar nici mai puţin. Ei invocau idealul lor socialist pentru a refuza practica "minciunii comuniste" - termen folosit chiar de Lenin, exasperat deja de presa noii Puteri Sovietice, a cărui citare abilă firește că a înfuriat. Ei cereau - ca reporteri care visau la o operă literară "intoxicaţi" deja de destabilizatori ai certitudinilor ca Anatole France şi Isac Babel, proaspăt descoperiţi - să scrie cu toată sinceritatea ceea ce văd şi încep să înţeleagă, fără să ascundă dramatismul "luptei dintre vechi şi nou", complicaţiile care minau schemele principiilor, încălcînd ordinele cenzorilor. Ei au formulat brutal şi terre-à-terre o idee: trebuie scris întregul adevăr - azi înduioşător de naivă, dacă nu insuficientă pentru inteligenţele avizate, pe atunci însă înfricoşătoare; e în destinul multor basme frumoase, acest decalaj în percepţie, exact ceea ce asigură perenitatea ideilor de curaj şi demnitate în viaţa oamenilor. Anacronismul este, deseori, mult mai fertil decît se crede. Era prima oară cînd se făcea publică o asemenea nesupunere "la ordin" în frontul literar; era primul semn al trezirii dintr-un proletcultism real (cel strict real care a ţinut pînă în 1956 - trecut cu vederea în cartea celebră a lui M.Niţescu care-l "studia" pînă în 1964, extrapolîndu-l greşit şi interesat, oricum, stupid, cu alte fenomene şi alţi eroi).

2. În biroul său, şeful propagitului şi, deci, al Cenzurii generale - cu mintea lui bine dedată la a pricepe clar ce e duşmănos, din clipa cînd era informat ce se vorbeşte - a pus acest refuz răspicat al "minciunii comuniste" în termeni pompoşi, deloc frivoli: "aşa-zisa teorie obiectiv-burgheză a adevărului integral". Exista o voluptate a "aşa-zis-ului" pentru a nu discuta nimic şi a reprima tot ce nu convenea celor zise şi scrise, zi şi noapte la radio, în ziare, pe pereţi şi în şedinţe. Pentru a fixa adevărul nu integral cît pînă la amănunt, trebuie - cu un sarcasm evident - să se consemneze că despre aşa-zisa teorie nu s-a zis nimic în acel discurs scandalos de la primele sale cuvinte. (N-a rămas nici o stenogramă, din cîte se ştie, ceea ce impune o şi mai mare modestie, preîntîmpinînd facila şi detestabila megalomanie a disidenţelor.)

3. Pentru a menţine seninătatea epică, e de observat că discursul acela a fost ultimul înaintea ridicării şedinţei, în jurul orei 21.30; sala cu 800 de delegaţi şi invitaţi - Camil Petrescu, prezent la deschidere, întrebase intimidat, privind parterul şi balcoanele: "toţi aceştia sînt tineri scriitori?" - a aplaudat frenetic. Petru Dumitriu, "Pierre le grand" a transmis - printr-un intim - felicitări oratorului. Integraliştii - care, în noaptea aceea nu ştiau că sînt integralişti, aşa cum Don Quijotte nu ştia că e Don Quijotte - au ajuns tîrziu în paturile lor, discutînd intens la "Cina" sau la "Ambasador" (nimeni nu poate ajuta, nici aici, memoria?), dar, asta e precis, avîndu-l la ureche pe saxofonistul Buză care însoţea cu "Fetiţe dulci ca-n Bucureşti", felicitările adresate de la numeroase mese. Se aflase în oraş... A doua zi, responsabilii "de la Partid şi UTM" - speriaţi de ceea ce încă nu avea nume, dar poseda deja limpezimea unei grave devieri - au organizat două, trei intervenţii prin care să dea o replică hotărîtă, de pe poziţiile realismului socialist, ideilor de "sinceritate", "complexitate", "contradicţii", propovăduite ieri. S-a întîmplat ceva tot fără precedent: de cum primul înscris la cuvînt a început să demaşte discursul nociv din ziua precedentă, sala a pornit să bată din picioare - ca în Sovietele lui Şolohov - acoperind frazele acelui tovarăş, cerîndu-i să plece de la tribună, silindu-l să se retragă. Preşedintele şedinţei, un secretar important al CC al UTM, n-a mai putut stăpîni situaţia şi primul Congres s-a încheiat fără a se condamna teoria duşmănoasă.

4. Abia în lunile următoare, frontul ideologic şi-a mobilizat forţele pentru a trece la reprimarea a ceea ce se numea răspicat "adevărul integral". În "Gazeta literară" (mai 1956), teoria era pusă în directă legătură cu "influenţa teoriei burgheze despre libertatea absolută a creaţiei care a putut duce la lansarea unor anume formulări confuze ca aceea a redării adevărului integral". În salutul CC al PMR adresat Congresului scriitorilor în iunie 1956, ideea - chiar aşa "palidă", cum o va socoti M.Niţescu în 1988 - nu e iertată, ci stigmatizată în două fraze de fier beton: "Realismul socialist asigură cea mai deplină reflectare a adevărului obiectiv. Ea nu are nimic comun cu atitudinea obiectivist-burgheză faţă de realitate, a aşa-zisei teorii a adevărului integral". Totuşi cinci-şase luni, pînă în preajma evenimentelor din Polonia şi Ungaria (octombrie 1956), integraliştilor nu li s-a întîmplat nimic rău: lefurile le mergeau la "Scînteia tineretului" în cadrul secţiei de "corespondenţi speciali", în jurul căreia se concentra noul non-conformism, plecau pe teren unde vroiau, contau ca "descuiaţi", aveau prieteni, iubeau şi beau, euforici, patetici, mîndri că nu li se publicau anumite poezii şi articole ("Către Marx" a lui Labiş, "Literatura şi starea economică a muncitorimii", al subsemnatului, interzis la "Scînteia") pe care le făceau să circule din mînă în mînă, fără să le pese că ar putea deveni "piese la dosare"; n-aveau conştiinţa că ar putea fi turnaţi (s-a trezit şi ea, repede, odată cu moartea lui Labiş), nici ideea narodnică de a pleca în mase şi cu atît mai puţin aceea leninistă (dacă domnul Breban îi numeşte azi "primii tineri leninişti disidenţi") de a le organiza împotriva sistemului; n-aveau simţul primejdiei, prea senzuali în pofta lor de viaţă; se poate spune că o făceau pe deşteptii în cercul lor îngust, deloc rece, încîntaţi că-s slobozi la gură cu ideologii de partid care-i acuzau, în intimitate, de intelectualism mic burghez; ştiau de raportul secret al lui Hruşciov, de ceea ce se discuta şi apărea la Moscova, în "dezgheţul lui Ehrenburg", la Varşovia şi Budapesta, dar n-aveau nici un contact serios cu studenţimea efervescentă din ţară; în octombrie, s-au adunat în camera "corespondenţilor speciali" pentru a discuta evenimentele din Budapesta, trei dintre ei apreciind că nu e nici o "contra" ci o adevărată Revoluţie "cu care trebuie să ţinem" - în sfîrşit, în noiembrie, doi dintre ei au fost excluşi din redacţie pentru negativism şi cult al propriei persoane. Nu s-a pus în discuţie "teoria adevărului integral" lansată de ei. De ce? Enigmă. Care se va dezlega.

5. Unul dintre ei - un ardelean al cărui nume a putut suna, pentru antisemiţi, ca derivat din Iţic! - a fost trimis ca lefegiu la o revistă obscură condusă de cel mai dîrz proletcultist din critica literară; celălalt, "oratorul", n-a avut drept la nici o slujbă, condamnat în fapt la şomaj, cu trecerea în dosar a unui articol infamant din Codul Muncii. Erau prea tineri ca vîrstă, prea firavi ca talent, pentru ca să facă din toate aceste pedepse o dramă şi să strige la cer sau măcar către presa occidentală. Se fereau de melodramă, de indecenţa literară - dacă tot o rupseseră cu proletcultismul şi devotamentele mioape faţa de o cauză tot mai oarbă. Pentru liniştea arhivelor, nu s-a înregistrat nici o solidaritate "dinăuntru" cu ei, nici un interes "de peste hotare"; la "dreapta" suspectîndu-se că protestul vine de la "stînga", iar la "stînga" lucrînd teama "să nu se cadă la dreapta". În fond, norocul lor a fost lipsa, în acel '56, a operei literare. Lipsa operei le-a dat necesarul, curatul, fertilul sentiment al lipsei lor de importanţă în istoria aceea, "de la origini şi pînă în prezent", care-i obseda. Zvîrliţi din "front", luîndu-li-se pentru ani de zile dreptul de semnătură în presă, urmăriţi în tot ce puneau pe hîrtie, ei avînd trista abilitate de a se preface şi ca "juşti", (ceea ce nu i-a salvat de la o nouă acuzaţie, cînd au primit "bun de tipar", că fac "o literatură mic burgheză în salopetă muncitorească"), ei nu au negat niciodată că, de fapt, li s-a făcut un bine: luîndu-li-se reportajul, li s-a dat dreptul la ficţiune. Mazochişti cît e util creaţiei, perverşi nu pînă la a face elogiul curajului lor - vorba esenţială a lui Caraion, în '68, către subsemnatul: "12 ani de şomaj nu-s 12 ani la Aiud!" - ei au descoperit două proprietăţi ale talentului artistic: tenacitatea de a sta la masa de scris inventînd nu adevărurile integrale ci pe acelea măcar contradictorii cristalizate din ce ai trăit şi observat; puterea de a produce nu numai caractere epice, dar - precum albina mierea şi şarpele veninul - propriu-ţi caracter, cît de cît rezistent în aiureala generală unde scriitorului bun i s-a spus din timp: "Ia totul în tragic, nimic în serios".

6. Pentru rotunjirea tragicomicului, să se reţină că lipsa operei, atunci, în '56, le-a oferit şansa nenorocită de a nu fi arestaţi, torturaţi, buni de trecut şi în alte cărţi ale neamului decît în dicţionarele literare; la 30 de ani după aceste evenimente, oratorul din aulă avea să afle că şeful propagitului - acela căruia el îi solicitase, în '58, un loc de muncă măcar la un ziar de uzină şi acela dăduse ca rezoluţie verbală: "Nu, să mai facă foame, nu-i va strica!" - întrebat de ce nu-i arestează pe instigatorii la "adevăr integral", ar fi răspuns calm: "N-au operă - de ce să-i facem martiri literari?" Trebuie subliniat că omul acela ştia foarte bine ce e o operă literară, aşa cum şi semnatarul acestor rînduri, aşa-zisul orator, are liniştea că aproape tot (de unde atîta adevăr integral?) din ce a trăit prin anii aceia e scris, mărturisit, şi ficţionat, fără nevoia, azi, de a modifica o virgulă, acolo, în cele şase volume de "Supravieţuiri" (1973-1989) unde curioşii pot găsi amănuntele pe care numai literatura are orgoliul de a le numi viaţă.

7. În rest, tăcerea orgoliului vital e străbătută doar de o singură întrebare valabilă prin spaima şi hazul ei - aceea a unui tînăr reporter de azi, ascultînd povestea asta a "adevărului integral" din gura unui contemporan cu ea:

- Cînd s-au întîmplat toate acestea?

Radu COSAŞU

Ecran newyorkez (I)

Un individ cu figură de handicapat social pune la cale răpirea soției lui pentru a-și însuși jumătate din răscumpărare (socrul e milionar). Cei cu care aranjează treaba sînt doi indivizi cu figuri de handicapați psihic (unul e Steve Buscemi, "Mr Pink" din **Reservoir Dogs** și "Vestitorul" lui Banderas din **Desperado**, care a apărut în toate filmele Coen-ilor). Soția (cu o figură aflată undeva în punctul de convergență al celor două handicapuri) stă singură acasă, fierește în fața televizorului, și tricotează (e tot timpul iarnă în film, exact ca-n România)... Indivizii (costumați ca la brigăzile antitero) își fac apariția în dreptul pereților de sticlă ai casei: femeia, neînțelegînd nimic, încremenește. Apoi, cînd unul dintre ei sparge un perete, o ia la goană prin casă, găsindu-și ascunziș în spatele perdelei de plastic din baie. Cei doi o caută peste tot (speriindu-se reciproc) și sînt gata să se dea bătuți cînd, deodată, femeia înfășurată-n perdea dă buzna afară din baie, ca o fantomă, și se-mpiedică rostogolindu-se pe scări...

Este doar una dintre scenele absolut dărîmătoare ale ultimului film regizat de frații Coen, **Fargo**. N-are rost să căutați cuvîntul în dicționar: Fargo ar fi numele unei mici localități din nordul Americii (undeva nu departe de Minneapolis), iar povestea istorisită, *"un caz real... Din considerație pentru cei implicați* – ne spun autorii la începutul filmului –, *numele au fost schimbate. Din respect pentru cei morți, întîmplările nu*". Probabil că, pentru americani, oribila serie de crime la care se referă **Fargo** are un conținut emoțional foarte precis – ceva gen "Doctorița ucigașă din Ploiești, Roxana Călin" (care și-ar fi omorît nu doar rivala, soția amantului său, ci și toată familia acesteia!): adaug aceste detalii mai curînd sordide pentru a înțelege extraordinarul travaliu de *deriziune* întreprins de frații Coen în acest film. Căci **Fargo** este un film subversiv. Subversiune a genurilor în primul rînd: el ar putea fi la fel de bine thriller "gore" (există sumedenie de scene sîngeroase, culminînd cu răfuiala finală între cei doi criminali – din care unul (Buscemi) iese sub "formă" lichidă, dat prin mașina de tăiat lemne!), cît și comedie de situație, reconstituire polițistă sau pamflet politic... Apoi, subversiune la nivelul construcției personajelor: filmul își permite diferite "ocoluri" caracteriale, oprindu-se asupra unor figuri întîlnite pe parcurs (și care comentează faptele cu acel amestec tipic Coen-ilor de firesc absurd), sau făcînd din personajele clasice (șeriful localității, aici o "șerifă" cu minte de Sherlock Holmes și înfățișare de gospodină din supermarket, însărcinată pe deasupra!) figuri puțin credibile și totuși posibile. Subversiune, în fine, în ceea ce privește înseși codurile povestirii: genericul de-nceput se derulează pe o muzică implauzibilă, vag-"medievală" (cimpoaie somnoroase, viole taciturne...), iar intrarea în localitate este străjuită de o sculptură în lemn înfățișînd un fioros tăietor de lemne (evident, imaginea acestuia devine repede leitmotivul filmului); în schimb, tot restul istoriei este narat ca un "desfășurător" minut cu minut, numărătoare inversă întreruptă de bucle bizare, întorsături hilare sau doar ciudate de situație, capricii de moment... Peisajul este, obsedant, (aproape) mereu același – cîmpuri acoperite de zăpadă, drumuri ce nu duc nicăieri –, totul pare a nu fi decît o farsă macabră, un exercițiu de stil în cheie cinic-neagră. Și totuși, avertismentul de la început ne aduce, riguros, la sursă: povestea aceasta, în care lucrurile scapă de sub control și, din mărunte infracțiuni, se transformă în crime în serie, **este reală**! De n-ar fi geniul pervers al Coen-ilor, ne-am cutremura de groază; așa, ne cutremurăm de rîs... **Fargo** e un film care, în fața violenței răs-vehiculate în forma ei ultimativă (a fi pentru, sau împotriva ei: sindromul naiv gen **Născuți asasini**), propune varianta ambivalentă: a "uza" violența pînă devine gag; apoi, a face din acest "gag" o armă cu două tăișuri (precum securea bărbosului ce străjuiește intrarea în Fargo): de o parte Comerțul, Divertismentul, de cealaltă – Conștientizarea prin reducere la absurd. Pentru americani, singura metaforă cu putință este literalitatea cea mai crudă...

* * *

Este ceea ce știe, desigur – și încă de mult –, Woody Allen. Din păcate, foarte-lăudatul său (de cei care l-au văzut la Cannes, anul trecut) **Mighty Aphrodite** este un exemplu extrem de nereușit al aserțiunii de dinainte. Cu excepția Mirei Sorvino (care a primit Oscarul celui mai bun rol secundar pentru cel al prostituatei din acest film), e destul de greu de găsit ceva mulțumitor în ultimul Woody Allen... Acea autocomplezență în care cade, din cînd în cînd, este aici totală. Ceea ce frații Coen reușesc, la modul feroce, Woody nu reușește nici măcar la modul cuminte: anume, să te facă să rîzi inteligent. "Afrodita" sa e un amestec ușurel de poante sleite – cu ceva din "rețetarul" scheciurilor TV! – și "provocări" de conivență. Și totuși, povestea în sine promitea: ideea de a face să se întrepătrundă un banal story contemporan (Woody și soția sa – Helena Bonham-Carter – adoptă un copil; Woody este obsedat să-i cunoască mama – și astfel ajunge să intre în viața – bine umplută! – a respectivei prostituate/actriță de porno...) cu "corul antic", Tiresias, Cassandra *e tutti quanti*, conține – cum se spune – potențial. Dar ce folos! Cînd zeii nu te vizitează decît în scenariu și dialoguri, e mai bine să abandonezi proiectul: dus pînă-n pînzele albe, e născut-mort...

* * *

Tot pe un ecran (foarte mic, acesta, în sălița de la etajul doi al Whitney Museum), filmulețele experimentale ale unui cineast bine cunoscut în mediul *underground*, Gregory Markopoulos, produc – în parte – aceeași impresie. De pildă, **Ming Green** (1966) e un "obiect estetic" mișcător, abstract și rece fierește, însă fascinant ca un modul oniric. Nu mai țin minte dacă există ceva într-adevăr "verde" în el (presupun că nu), dar această minusculă încercare de a capta stările vagi, caracterul grațios al multor imagini și, una peste alta, însăși gratuitatea întreprinderii îl fac simpatic. În schimb, în **Eros, O Basileus** (1967), un tînăr se dezbracă aparent fără motiv și purcede la o acuplare "polimorf-perversă" cu obiectele din preajmă: cîteva pînze, șevaletul, o motocicletă(!), alternînd toate acestea cu diferite momente în care – ca într-o variantă protocronă a clipului Madonnei **Vogue** (*"Strike a pose!*) – "prinde" cîte-o poziție statuară, mult-culturală, indicînd cu obstinație un volum de Paul Valéry aflat printre recuzite... Mostră foarte datată, mă tem, de autoerotism cinematografic: e discutabil dacă mai are cineva, astăzi, timp și răbdare să vadă așa ceva – cu atît mai mult cu cît, de pildă în același Whitney Museum, o splendidă retrospectivă a instalațiilor lui *Ed Kienholz* îți forța, efectiv, admirația... Dar despre acestea, săptămîna viitoare. **(a.l.ș.)**

Cronica literară de tranziție

Polemicile unui european ponderat

Există, în ieșirile în public ale lui S. Damian, o anume sfială rigidă, o retractilitate bătăioasă; omul are un mod molcom, aproape "bătrînesc", de a glăsui, o voce scăzută și joasă, un ton invariabil, "înfundat", fără acute, deși ceea ce spune nu e întotdeauna blînd. E greu de decelat cît e natură și cît e autocontrol în această impasibilitate aparentă care pune surdină pulsiunilor polemice. Cert e că se pot regăsi aceste componente temperamentale în volumele recente, prin care profesorul din Heidelberg e din nou prezent în viața spiritului românesc.

Am, pe masă, patru cărți: prima, de eseuri predominant polemice, cu un titlu imposibil (*Scufița Roșie nu mai merge în pădure*), apărută la o editură despre care nu știu mare lucru (Seara, Buc., 1994), iar celelalte trei, la editura Doinei Uricariu, care, în ciuda numelui cel puțin frivol (DU Style), face lucruri admirabile: *La ora 12, ziua (Eseu despre romanele lui G.Călinescu)* - o reluare amplificată și revizuită a ediției a II-a, din 1974 *(G.Călinescu - romancier / Eseu despre măștile jocului); Duelul invizibil (eseu despre München și puterea de anticipare a artei)* - reeditarea *"mult revăzută și adăugită"* a cărții din 1975; *Fals tratat despre psihologia succesului* (1972-1995) - ediție revăzută și adăugită a celei din 1972.

În micul spațiu al acestei cronici "de tranziție" mă voi ocupa doar de două, *Scufița Roșie...* și *Fals tratat...*, și anume de latura lor mai proaspătă și polemică. Porțiunea veche a *Falsului tratat...* e dominată de preocuparea de a scoate la iveală "hipertrofierea eului" la scriitori, obsesie care revine și în textele de după (sau din preajma lui) 1989. Cea mai reușită "execuție", pe baza acestui diagnostic, beneficiind și de un "material" într-adevăr adecvat pînă la exacerbare, este cea a lui Marin Mincu. Stilul cocoșesc, de macho al formulărilor sofisticate, de Don Quijote țanțoș și pur, în luptă cu conspirația universală a tinei și a invidiei, găsește în S.Damian un chirurg implacabil. Tot în acest delectabil și usturător eseu (*O plimbare cu Arhetipul*) se conturează și o altă temă care va fi un leitmotiv al intervențiilor lui S. Damian: vituperarea fanatismelor autohtoniste, a tracismului pe cît de fantasmagoric, pe atît de mălăieț, a naționalismului cu toată cohorta lui de vulgarități și de violențe - și, în genere, a spiritului de izolaționism victimizat și xenofob. Pe această linie, S. Damian a produs unele din cele mai bune (la obiect, tranșante) pagini despre arătarea numită C.V.Tudor. Acest fost lingău al tălpilor tovarășei Elena Ceaușescu, pe care o preamărea în poeme gretoase, a ajuns azi politician datorită acelui fenomen prin care morților continuă să le crească unghiile și părul. C.V.Tudor este "unghiile și părul" naționalism-comunismului ceaușist, care au găsit, din motive pe care nu le dezvolt aici, un teren propice de dezvoltare. S. Damian pune degetul pe rană și numește infamiile gazetei *România Mare* așa cum se cuvine: forme de fascism ordinar, tolerate (ba chiar încurajate, o vreme) de Puterea din România, din rațiuni politicianiste. *"Șeful guvernului* - scria S. Damian în noiembrie 1994 - *strînge mîna cu simpatie huliganului notoriu și cuvîntul acestuia e ascultat și cînd îndeamnă la ură și pogrom. Uluitor! România e singura țară din Estul Europei în care Președintele șade la masă cu tribunul maidanelor, omul din cavernă, și îl acceptă fără stînjeneală ca partener de alianță" (Călătorule, povestește ce-ai văzut* - în *Fals tratat...*, p.133). Profit de ocazie ca să-mi exprim încă o dată profunda stupefacție că un om onorabil ca Ilie Șerbănescu, autor al unor pertinente analize economice publicate de revista "22", a putut să-l invite, de bună voie și nesilit de nimeni, pe un atare individ și să stea la aceeași masă cu el preț de o oră într-o emisiune televizată, conferindu-i astfel o nesperată "onorabilitate" de moment. Care ins cu adevărat serios și cumpătat din țară ar accepta compania unei asemenea scursuri a tot ce a avut mai urît naționalism-comunismul lui Ceaușescu și a tot ce a produs mai abject epoca de după 1989? Cred că pentru imaginea sa publică, Ilie Șerbănescu a făcut atunci o mare greșeală.

Dar să aruncăm o privire și asupra celorlalte obiective ale polemicilor lui S.Damian. Sunt amendate în mai multe rînduri tezele lui Eugen Simion, că n-ar fi nimic de revizuit, că n-a fost împiedicată critica literară să definească și să evalueze corect operele literare, că dezvăluirile și incriminările concesiilor sau ale părților caduce, alterate de factorul politic, din operele marilor scriitori, ar fi doar deplorabile denigrări, că, în fine, stindardul potrivit artistului ar fi cel al apolitismului: *"Ceea ce nu i-a împiedicat pe promotorii retragerii solemne să ocupe posturi importante în Cetate, posturi flagrant politice, la Academie, la Ministerul Culturii, la Parlament. Ce simbioză șireată între inocență și profit!" (Fals tratat...*, p.171).

La Alexandru George este blamată atitudinea (care, mărturisesc, la ora respectivă - martie 1993, în *România literară* -, m-a șocat și pe mine) zeflemisitoare, minimalizantă față de disidenții și opozanții comunismului, priviți ca niște agitatori ai unei furtuni într-un pahar cu apă (*Exerciții de delimitare*, în *Scufița Roșie...*, pp.141-152). S. Damian constată, la acest apreciat literat, și tendința de a adopta ideea unei eterne persecuții față de țara noastră.

Într-un roman de Constantin Țoiu, criticul depistează *"elogiul închiderii"* și doctrina că *"prezența Occidentului e o tentație păgubitoare, iar baza autohtonă* (ar fi) *singura garanție de substanță și puritate"*; în replica *"mînioasă"* a romancierului, S. Damian își vede confirmată observația, prin prezența unor *"insinuări xenofobe"* (*Portretul robot*, în *Scufița Roșie...*, pp.134-136).

Multe pagini sunt consacrate în cele două cărți lui Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, fie în calitatea lor de participanți la tramele *Jurnalului de la Păltiniș* și ale *Epistolarului* (pe care S. Damian le prizează printr-o grilă deasă de rezerve, unele comprehensibile, altele nu), fie în posturile sociale și spirituale în care s-au aflat după '89. Ar fi de prost gust să mă erijez în avocatul lui Andrei Pleșu în revista pe care el o conduce, totuși nu-mi pot reprima mirarea în fața unor obiecții care sunt sub nivelul de finețe al lui S. Damian: într-o epistolă strict privată, A.P. își mărturisește unui prieten, într-un pasaj de 5 rînduri, preferințele în materie de delicatețuri gastronomice franțuzești; S. Damian apostrofează sociologizant: *"Cam cinică etalare de gusturi într-o misivă adresată unui amic din Bucureștiul înfometat!"*, și mai încearcă un bobîrnac de stînga, enunțînd că asemenea futilități sunt nedemne de *"un volum care arborează steagul pur al marilor adevăruri"* (*Mersul pe nisip*, în *Scufița Roșie...*, p.52). Păcatul lui A.P. ar deriva din *"disprețul său elitist față de plebe"* (*id.*, p.65).... Același e certat pentru formularea *"imbecilități politice"* apropo de Sartre. Nu pot să înțeleg: oare S.Damian chiar nu vede, în atitudinile pro-sovietice, pro-violență ori pro-anarhie ale lui Sartre (indiscutabil, o mare minte a secolului) niște momente de "imbecilitate" politică? Cum să le numești altfel? Ce e rău în sintagma *"mizerie interioară"*, cînd e vorba de Aragon, acest imperturbabil nomenklaturist al comunismului francez cu orice preț?! Am apreciat la justa valoare redefinirea lui Marx în linii rezonabile pe care o operează S. Damian, dar nu mi-e clar pe ce considerente ar trebui tolerat la Aragon ceea ce nu-i este iertat lui Paul Georgescu (a cărui bizară duplicitate între liberalismul gustului și fanatismul atașamentului la bolșevism e excelent demontată în eseul *Abatere pe sinusoidă* - *Scufița Roșie...*, pp.113-126).

Oricum, neliniștea polemică a lui S. Damian și pledoaria sa pentru ținuta europeană cad foarte bine azi.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

FEERIA CALCULATĂ

Cartea lui Jean Baudrillard, *La société de consommation,* a apărut în anul 1970. Aceste cîteva fragmente vin în întîmpinarea cititorului român năucit doar de puţin timp de luminile, strălucirea şi abundenţa, să zicem imperfecte, ale cîtorva magazine mari şi supermarket-uri. Pentru acest cititor obişnuit în continuare cu bugetele de austeritate şi supus ani de zile unui ascetism involuntar, afirmaţiile lui Baudrillard pot constitui lectura unei virtualităţi care se anunţă, de pe acum, ameninţătoare: societatea de consum şi puterile ei fabuloase de a schimba faţa lumii şi pe noi înşine. (S.C.)

O nouă faună şi o nouă floră

Există astăzi în jurul nostru un fel de evidenţă fantastică a consumului şi a abundenţei, constituită din multiplicarea obiectelor, a serviciilor, a bunurilor materiale, şi care reprezintă o mutaţie fundamentală în ecologia speciei umane. La drept vorbind, oamenii opulenţei nu mai sînt înconjuraţi ca altădată de alţi oameni, ci de OBIECTE (...). Conceptele de "mediu", de "ambient" sînt la modă doar de cînd trăim mai puţin în apropierea altor oameni şi a discursurilor lor şi mai mult sub privirea mută a obiectelor supuse şi halucinante care ne repetă mereu acelaşi discurs, cel despre puterea noastră, despre abundenţa noastră virtuală, despre absenţa noastră, a unora faţă de alţii. După cum copilul-lup devine lup pentru că trăieşte laolaltă cu lupii, tot aşa şi noi devenim puţin cîte puţin funcţionali (ca obiectele). Trăim timpul obiectelor, vreau să spun că trăim în ritmul lor şi în raport cu succesiunea lor nesfîrşită. Astăzi noi sîntem cei care le vedem născîndu-se, desăvîrşindu-se şi murind. În schimb, pentru civilizaţiile anterioare, obiectele, fie ele instrumente sau monumente perene, supravieţuiau generaţiilor omeneşti.

Obiectele nu constituie o floră, nici o faună. Totuşi, ele dau impresia unei vegetaţii proliferante şi a unei jungle, în care noul om sălbatic al timpurilor moderne regăseşte cu greu reflexele civilizaţiei. Această faună şi această floră – pe care tocmai omul le-a produs şi care ajung să-l înconjoare şi să-l asedieze ca în romanele proaste de science-fiction – trebuie descrise imediat aşa cum le vedem şi le trăim, fără să uităm vreodată că, în fastul şi în belşugul lor, ele sînt produsul unei activităţi umane şi că nu sînt dominate de legi ecologice naturale, ci de legea valorii de schimb.

Abundenţa şi panoplia

Acumularea, belşugul sînt evident trăsăturile descriptive cele mai frapante. Marile magazine, cu aglomerarea lor de conserve, haine, bunuri alimentare, confecţii, sînt ca un peisaj primar şi ca un loc geometric al abundenţei. Toate străzile cu vitrinele lor încărcate (cu multă lumină fără de care marfa nu ar fi ceea ce este), cu toată gama de mezeluri expuse, cu tot spectacolul alimentar şi vestimentar pe care-l pun în scenă – toate stimulează *salivaţia feerică.* Acumularea aceasta este însă ceva mai mult decît suma produselor: este evidenţa surplusului, negarea magică şi definitivă a raritătii, suficienţa maternă şi fastuoasă a ţării abundenţei. Pieţele noastre, arterele comerciale mimează astfel o natură regăsită, uimitor de fecundă: ele sînt văile noastre cananeene prin care curg, în loc de lapte şi miere, valurile de lumină ale neoanelor pe deasupra ketchup-ului şi a plasticului, dar ce importanţă are asta! E prezentă aici speranţa violentă că aceasta nu e tot, ci este mai mult şi mai mult pentru toată lumea: cumpărînd doar puţin, dumneavoastră cumpăraţi întreaga piramidă, gata să se prăbuşească, de stridii, de cărnuri, de pere sau de sparanghel la cutie. Deci cumpărînd o parte, cumpăraţi de fapt totul. Acest discurs metonimic, repetitiv, al materiei consumabile, al *mărfii,* redevine, printr-o mare metaforă colectivă, imaginea *darului,* a cheltuielilor nesfîrşite şi spectaculare specifice sărbătorii.

Dincolo de îngrămădire, care este forma cea mai rudimentară, dar în acelaşi timp mai pregnantă a abundenţei, obiectele se organizează în *panoplie* sau în *colecţie.* Aproape toate magazinele de îmbrăcăminte, de electro-casnice etc., oferă o *gamă* de obiecte diferite, care se cheamă, îşi răspund şi trimit de la unele la altele. Vitrina anticarului este modelul artistocratic, luxos, ale acestor ansambluri care nu evocă atît o abundenţă de conţinut, cît un evantai de obiecte selecţionate şi complementare, livrate la cerere, dar şi în urma reacţiei psihologice în lanţ a consumatorului care le parcurge, le inventariază, le percepe ca pe o categorie absolută. Puţine obiecte sînt oferite astăzi *singure,* fără un context de obiecte care să vorbească despre ele. De aceea relaţia consumatorului cu obiectul se schimbă: el nu se mai referă la cutare obiect şi la utilitatea specifică acestuia, ci la un ansamblu de obiecte şi la semnificaţia totală a acestui ansamblu. Maşina de spălat, frigiderul, maşina de spălat vasele etc., toate au un alt sens împreună decît fiecare dintre ele privită separat ca ustensilă. Vitrina, anunţul publicitar, firma producătoare şi *marca* joacă un rol esenţial, impun o viziune coerentă, colectivă, a unui tot aproape imposibil de disociat, ca un lanţ care nu este o înlănţuire de simple obiecte, ci o înlănţuire de semnificanţi, în măsura în care ele se semnifică unele pe altele ca super-obiect mai complex şi antrenînd consumatorul într-o serie de motivaţii de asemenea complexe. Iată că obiectele nu se oferă niciodată consumului într-o dezordine absolută. În anumite cazuri ele pot mima dezordinea pentru a seduce mai intens, dar întotdeauna sînt aranjate în aşa fel încît să croiască anumite drumuri, *să orienteze* impulsul de a cumpăra în *reţeaua* de obiecte, să încînte şi să dirijeze acest impuls spre investiţia maximă şi pînă la limitele potenţialului economic al cumpărătorului. Hainele, aparatele, produsele de toaletă constituie prin urmare *filiere* de obiecte care suscită în consumator piedicile datorate inerţiei: el va merge în mod logic de la un obiect la altul.

Vitrina

Vitrina, care este, alături de publicitate, focarul unde converg practicile noastre urbane de consum, reprezintă totodată locul unei "operaţii-consens", al unei comunicări şi al schimbului de valori în urma căruia o întreagă societate se omogenizează prin alinierea cotidiană, neîncetată, la logica tăcută şi spectaculoasă a modei. Vitrina, acest spaţiu specific, nici interior, nici exterior, nici privat, nici întru totul public, care este deja stradă, menţinîndu-şi însă, în spatele transparenţei sticlei, statutul opac şi distanţa specifică mărfii, acest spaţiu este şi locul unei relaţii sociale aparte. Travelling-ul vitrinelor, *feeria lor calculată* care este întotdeauna şi o frustrare, acest vals-ezitare al shopping-ului este dansul de exaltare a bunurilor înaintea schimbului. Obiectele şi produsele se oferă aici printr-o punere în scenă miraculoasă, într-o ostentaţie sacralizantă – nu este vorba despre o simplă invitaţie, un simplu ferpar (*fair-part,* n.tr.), ci, după cum spune G. Lagneau, de o punere în valoare (*faire-valoir,* n.tr.). Acest dar simbolic, dramatizat, care mimează obiectele, acest schimb simbolic, tăcut, între obiectul oferit şi privire, invită evident la un schimb real, economic, în interiorul magazinului. Dar, prin forţa împrejurărilor, comunicarea ce se stabileşte la nivelul vitrinei nu este atît cea a indivizilor cu obiectele, cît o comunicare generalizată a tuturor indivizilor între ei nu prin intermediul contemplării aceloraşi obiecte, ci datorită lecturii şi recunoaşterii aceloraşi obiecte, a aceluiaşi

© N. Triculescu

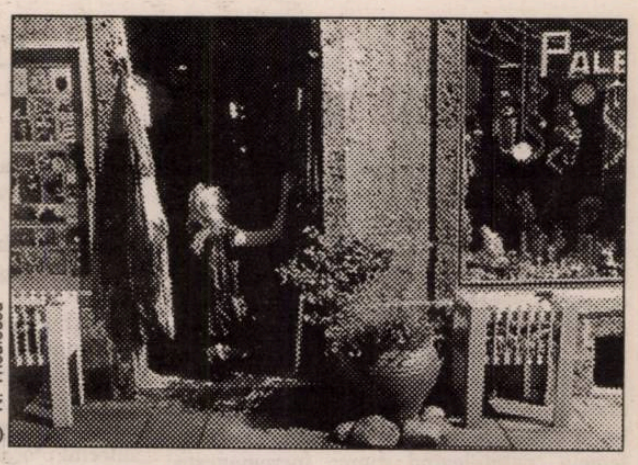
© N. Triculescu

sistem de semne şi aceluiaşi cod ierarhic de valori. Este vorba despre acea aculturaţie, de acel dresaj care are loc în fiecare clipă peste tot, pe străzi, pe pereţi, pe culoarele metroului, pe panourile publicitare şi pe firmele luminoase.

Vitrinele marchează astfel procesul social al valorii: ele sînt pentru toţi un test de adaptare continuă, un test de proiectare dirijată şi de integrare. Marile magazine constituie un fel de vîrf social, unde "colectivitatea (Durkheim, în *Formele elementare ale vieţii religioase*) îşi întăreşte coeziunea, ca în timpul sărbătorilor şi al spectacolelor".

Consumul şi gîndirea magică

Indigenii melanezieni erau fermecaţi de avioanele care zburau pe cer. Dar aceste obiecte nu coborau niciodată la ei. În schimb, albii reuşeau să le capteze; şi asta pentru că aveau la sol, în anumite zone, obiecte asemănătoare care atrăgeau avioanele. De aceea indigenii s-au hotărît să construiască şi ei un simulacru de avion din ramuri şi liane, au delimitat în jurul lui un teren pe care-l luminau cu mare grijă în timpul nopţii şi au început să aştepte răbdători sosirea adevăratelor avioane.

Fără a taxa de (primitivism şi de ce nu?) vînătorii colectori antropoizi care bîntuie în zilele noastre oraşele, am putea vedea în povestea de mai sus o apologie a societăţii de consum. Miraculosul consumului pune de asemenea în joc un întreg dispozitiv de obiecte-simulacre, de semne caracteristice ale fericirii şi aşteaptă apoi (cu disperare, ar spune un moralist), ca fericirea să apară.

Nu este vorba aici de un principiu de analiză, ci pur şi simplu de o *mentalitate* consumatoare, privată şi colectivă. La acest nivel destul de superficial putem risca următoarea comparaţie: consumul este guvernat de o *gîndire magică,* viaţa cotidiană este condusă de o mentalitate miraculoasă, o mentalitate primitivă, bazată aici pe credinţa în atotputernicia semnelor. Opulenţa, "afluenţa" nu sînt de fapt decît acumulări de *semne* ale fericirii. Satisfacţiile pe care le conferă obiectele sînt echivalentul avioanelor-simulacre, a modelelor reduse ale melanezienilor, adică reflexul anticipat al Marii Satisfacţii Virtuale, al Opulenţei Totale, al Jubilării care urmează miracolelor definitive, a căror speranţă nebună alimentează banalitatea cotidiană. Aceste satisfacţii minore nu sînt decît nişte practici de exorcizare, mijloace de captare, de conjurare a Bunăstării absolute, a Beatitudinii.

În practica zilnică, binefacerile comunismului nu sînt trăite drept un rezultat al muncii sau al procesului de producţie, ele sînt trăite ca un *miracol.* Există cu siguranţă o diferenţă între indigenul melanezian şi telespectatorul care, aşezat în faţa aparatului său, apasă pe buton şi aşteaptă ca imagini din lumea întreagă să coboare în camera lui: şi anume aceea că, în general, imaginile sînt supuse şi ascultătoare, în timp ce avioanele nu vor binevoi niciodată să aterizeze în urma unei porunci magice. Acest succes tehnic nu este însă suficient pentru a demonstra că noi avem un comportament de ordin real, iar indigenii unul de ordin imaginar. Aceeaşi economie psihică face ca, într-un caz, credinţa magică a indigenilor să supravieţuiască mereu (dacă nu a mers, înseamnă că nu am făcut ceea ce trebuia făcut) şi ca, în celălalt caz, miracolul televiziunii să se realizeze perpetuu fără a înceta să fie un miracol – aceasta graţie tehnicii care şterge din conştiinţa consumatorului chiar principiul realităţii sociale, lungul proces social de producţie care face posibil consumul de imagini. Aşa că telespectatorul ca şi indigenul trăieşte apropierea ca pe o *captare* în urma unei eficacităţi miraculoase.

Jean BAUDRILLARD
La société de consommation

Prezentare, selecţie şi traducere de
Svetlana CÂRSTEAN

ADEVĂRUL DE DUPĂ AUTOPSIE

În anii dictaturii, imprecaţiile la adresa societăţii de consum, oricît de inteligente şi de fascinante, trezeau zîmbete la oamenii obişnuiţi din această parte a lumii. "Dă-ne nouă, Doamne, necazurile lor" era un gînd greu de evitat, dar poate nu în felul cum se discuta în '68. Familiarizarea cu funcţiile şi disfuncţiile belşugului etalează o problematică reală, cu primejdii care pun sub semnul întrebării nu doar procedeele unei industrii sau ale alteia, ci şi modul de acţiune al guvernelor, şi gîndirea celor care comentează sau aprobă acţiunea guvernamentală.

"Vacile nebune" au fost diagnosticate în Marea Britanie în 1985. Guvernul, bazîndu-se, desigur, pe avizul specialiştilor, a declarat că nu există nici o primejdie în consumul cărnii de vacă: un raport din 1989 afirma că "este puţin probabil" ca boala să se poată transmite de la vacă la om. Ministrul Agriculturii de pe atunci, John Gummer, s-a dat în spectacol în 1990 în faţa camerelor de luat vederi hrănindu-şi fetiţa cu un hamburger pentru a convinge publicul că nu e nici o primejdie. La sfîrşitul lunii aprilie, un alt raport al oamenilor de ştiinţă formulează ipoteza că "este probabil" ca boala vacilor să se poată transmite oamenilor. Şi deşi nici acum cifrele nu sînt concludente, maladia Creutzfeldt-Jakob (depresiune, alterări inexplicabile ale stării de spirit, halucinaţii şi o coborîre rapidă în demenţă, deces în următoarele trei luni) fiind extrem de rară, frica de viitor este covîrşitoare. Vacile s-au îmbolnăvit pentru că, în dorinţa de a le hrăni mai bine şi a obţine mai multă carne, în hrana lor a fost introdusă carne de oaie bogată în proteine. Oile bolnave au înnebunit vacile – dovedind că bariera dintre specii poate fi trecută. Deci şi vacile pot înnebuni oamenii şi în faţa acestui raţionament nici John Gummer n-a mai vrut să mănînce hamburger la televizor. În favoarea acestei ipoteze nu există probe ştiinţifice, ci doar îndoiala provocată de o boală cu o foarte lungă perioadă de incubaţie şi este de presupus că oamenii care au mîncat carne de vacă infestată în anii '80 vor deveni sau nu bolnavi în mileniul următor. Dar, spune un expert guvernamental britanic, atunci vor putea fi mii, dacă nu sute de mii de victime. "Ar putea fi la fel de rău ca SIDA?" "Nu pot nega această posibilitate".

Cu asemenea experţi, expertize şi perspective, guvernele din ţările care importă carne de vită britanică declară un embargou total, preţurile scad pînă aproape de catastrofă, guvernul conservator se dezvinovăţeşte, propune măsuri, învinovăţeşte (desigur, presa şi străinii), încearcă să restabilească încrederea. Greşeşte orice ar face: "Alegătorii britanici s-au plictisit de aceşti conservatori care (aşa cum o dovedeşte povestea "Vacilor nebune") nu ratează nici o coajă de banană pe care ar putea aluneca" (*Newsweek* – 22 aprilie). Ideea masacrării şaptelului agitată cu cinică şi ipocrită siguranţă de sine de către partenerii din Uniunea Europeană îi revoltă pe fermierii britanici: "Ştiu că animalele mele nu sînt bolnave, n-au fost niciodată în contact cu turmele atinse. De ce să le ucid? De dragul galeriei? Ca să particip la o vastă acţiune de redresare a imaginii în ochii consumatorului?" Este o revoltă minoritară, fără îndoială, pentru că, aşa cum observa încă doamna Thatcher, agricultorii reprezintă 1% din electorat.

Şi în timp de filosofii văd în acest episod al societăţii de consum un simptom al nebuniei şi dezumanizării generale, încă o dovadă a faptului că încercînd să îmbunătăţească performanţele naturale, omul nu face decît să provoace declanşarea unui ciclu infernal. Analiştii politici cuantifică efectele acestei crize asupra fragilizatului Partid Conservator. Este de vină societatea de consum sau consumul societăţii? Ca şi în cazul maladiei Creutzfeldt-Jakob, testele nu dau un diagnostic sigur. Numai autopsia oferă certitudini.

Fie-vă milă de vaci

Bariera dintre specii nu mai există. Vacile englezeşti îi otrăvesc pe oameni. Ele sînt nebune şi ne transmit nebunia lor. Pentru că ne-am lăcomit la o bomboană sau pentru că am mîncat o friptură bună, riscăm transformarea creierului nostru într-un burete. Carnea era sîngele, viaţa, forţa taurului: a venit timpul cînd carnea înseamnă moarte. Consumatorul nu mai are încredere. Se profilează spectrul unei noi epidemii: ciuma modernă pare să-şi facă o bizară plăcere insinuîndu-se în momentele cele mai vesele şi lipsite de griji ale existenţei.

Pentru a proteja omenirea trebuie trecut la măsuri radicale, adică, dacă ne-am lua după experţii cei mai avizaţi, să distrugem şeptelul vinovat. Întreg şeptelul? Poate că nu, să zicem doar trei-patru milioane de capete. Ca să dăm un exemplu. Ca să lichidăm boala. Ca să smulgem răul din rădăcină. Pentru ca să refacem credibilitatea crescătorilor de vite din Marea Britanie. Ca să dovedim consumatorilor speriaţi de "vaca nebună" că situaţia este sub control şi că nu au motive de nelinişte. Piaţa îşi va recăpăta vigoarea, McDonald – zîmbetul, şi oameni – pofta de mîncare.

Dacă pe pămînt ar fi rămas un pic de omenie, ar trebui, totuşi, ca pofta de mîncare să dispară. Nici un rumegător englez, breton sau german n-a cerut carne de oaie bolnavă ca să-şi îmbunătăţească hrana. Toate aceste mamifere erau ierbivore şi erau mulţumite de starea lucrurilor. Dar cei care au transformat lipsa de măsură în regulă de funcţionare, cei care trăiesc în absenţa limitelor, cei care afirmă că fiinţa are o totală plasticitate, că realitatea este operabilă, maniabilă, rentabilă şi integral disponibilă, consideră datul natural un obstacol tranzitoriu şi contingent.

Acest obstacol a fost înlăturat şi, devenind carnivore, unele rumegătoare au înnebunit. Altfel spus, a fost o crimă, dar cum victimele sînt animale, tot ele vor plăti.

Să plătească preţul nebuniei omeneşti; ar fi absurd ca demenţei să i se adauge neglijenţa şi să se pună în pericol sănătatea speciei noastre şi aşa traumatizate şi fragilizate. Şi totuşi ar fi oare exorbitant dacă am conta pe oarecare remuşcări în situaţia, probabilă, a unui mare masacru ritual? Totuşi, dreptul celui mai tare nu este forma cea mai civilizată a dreptului, iar eradicarea nu este *nec plus ultra* în materie de umanism. "Cine poate şti dacă sufletul fiilor lui Adam se duce la ceruri, şi dacă sufletul dobitoacelor va fi pedepsit?", se întreba, cu mult timp în urmă, Ecleziastul. Întrebarea nu şi-a pierdut actualitatea.

Alain FINKIELKRAUT

2 aprilie 1996

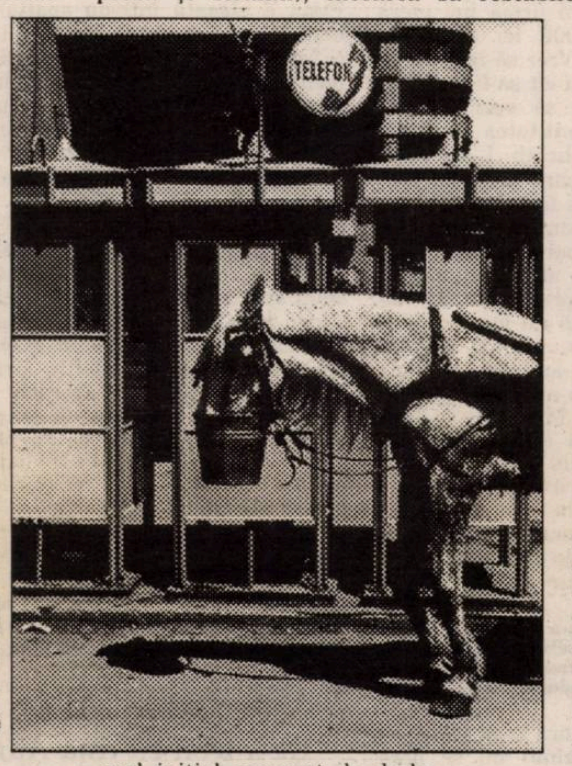

© N. Triculescu

Şocul iniţial provocat de declaraţiile prin care se recunoştea că boala vacilor nebune ar putea fi transmisibilă la om, s-a mai potolit. Din păcate, nu a cedat în faţa unei sobre analize a opţiunilor, ci a fost acoperit de o gîlceavă între partide, deprimantă, previzibilă, lipsită de conţinut. Partidul Laburist acuză guvernul de "vinovată neglijenţă" faţă de siguranţa publică şi un zel excesiv pentru dereglarea pieţei. Conservatorii le răspund că răspîndesc zvonuri alarmiste. Carnea de vacă britanică nu e primejdioasă, spune guvernul. Orice altă presupunere dovedeşte dispreţ şi indiferenţă faţă de economie; în timp ce Europa pîndeşte (Uniunea Europeană a impus un embargou total asupra exporturilor britanice de carne de vită), un asemenea comportament este antipatriotic.

Acuzaţia de neglijenţă formulată împotriva conservatorilor nu este corectă şi legătura dintre encefalopatia spongioasă bovină (ESB) şi dereglarea economiei este fără rost. Dar extrăgînd învăţăminte din ceea ce s-a întîmplat şi adoptînd hotărîri în legătură cu viitorul, guvernul trebuie să accepte să s-au făcut greşeli. Este tocmai momentul în care ar fi fost într-adevăr mare nevoie ca liderii politici să dea dovadă de ceva înţelepciune. Cetăţenii britanici au căutat-o în zadar.

Trecut şi prezent

Oameni n-au răspuns la două întrebări. Prima: ei şi familiile lor au fost sau nu supuşi infecţiei cu echivalentul uman al ESB în anii '80, înaintre ca guvernul să ia măsuri speciale de prevenire, în aşa fel încît materia primă suspectă să nu pătrundă în reţelele de alimentaţie? A doua: consumul de carne de vacă implică vreun risc?

Made in Britain

Guvernul n-a dat un răspuns concludent la prima întrebare. Şi este de înţeles, deoarece prea puţine lucruri liniştitoare se pot spune. Se ştiu prea puţine despre ESB şi corespondentul său uman, maladia Creutzfeldt-Jakob (MCI), şi nu se poate afirma că oamenii s-au îmbolnăvit consumînd carne de vacă. Majoritatea experţilor acceptă acum că ESB poate provoca MCI – descoperire care a determinat scandalul – dar nu este o certitudine. Dacă infecţia este posibilă, rămîne o problemă crucială. Vulnerabilitatea depinde de structura genetică a potenţialelor victime? Cît de lungă este şi cum variază perioada de incubaţie? Şi aşa mai departe. În absenţa răspunsurilor nu există nici o bază pentru estimările unei epidemii. Pînă la un punct, cercetările vechi care spun că oamenii nu pot prelua maladia de la animale sugerează că epidemia nu este probabilă. Dar argumentele nu sînt decisive. Se fac cercetări, dar rezultatele nu se vor cunoaşte imediat. Singurul indiciu real asupra dimensiunilor problemei va fi numărul de cazuri MCI detectat în următorii ani.

S-a făcut tot ce trebuia pentru a asigura consumul fără primejdie al cărnii de vacă? Fără îndoială, datorită măsurilor de la sfîrşitul anilor '80, e mai sigur acum decît înainte. Riscul principal este că noile reguli nu vor fi respectate, fie prin omisiune, fie prin contaminarea accidentală cu resturile infestate ale cărnii de vacă (abatoarele nu sînt săli de operaţii). Un control mai strict ar putea reduce, dar nu ar elimina prima primejdie, iar în ceea ce priveşte pe cea de a doua, dacă nu se distruge tot şeptelul britanic, unele vaci infestate (care încă n-au nici un fel de simptom) tot vor nimeri la abator. Deci, dacă există vreo legătură între ESB şi MCI, în pofida măsurilor luate, vor exista noi victime. Dar nu vor fi multe.

Evident, totul depinde de ceea ce se înţelege prin "sigur". Acum trei ani, secretarul de stat de la Sănătate, Stephen Dorrell, a declarat că "noi am înlăturat din reţeaua care pregăteşte hrană pentru oameni organele bănuite a putea fi legate de transmiterea bolii". Chiar şi înainte de rapoartele ştiinţifice recente, a fost o afirmaţie eronată: este de presupus că ESB se poate transmite şi prin ficatul animalelor, prin nervii din ţesutul muscular, ba chiar prin lapte. Desigur că este foarte puţin probabil, dar aceasta este singura afirmaţie care se poate face. Săptămîna aceasta dl Dorrell şi-a ajustat vocabularul şi a început să vorbească "sigur, în accepţia comună a termenului". Pe baza acestei definiţii, probabil că vitele britanice sînt acum sigure. Folosirea mai prudentă a vocabularului este binevenită. Dacă guvernul doreşte să devină din nou credibil el trebuie să informeze, nu să liniştească cu orice preţ. Dar aceasta se uită. Oscilaţiile în legătură cu distrugerea selectivă a şeptelului britanic nu sînt prezentate drept un cost necesar pentru o siguranţă sporită – aşa cum ar trebui –, ci ca o problemă de "refacere a încrederii".

A fost cea mai mare greşeală a guvernului. Acuzaţia de neglijenţă nu este corectă, pentru că miniştrii au reacţionat prompt după recentele avertismente ale cercetării ştiinţifice. Dacă ar fi fost prevăzători ar fi trebuit să încerce să lichideze ESB cînd a fost pentru prima oară identificat în 1986, dar atunci decizia de a nu proceda aşa părea rezonabilă. Chiar şi fără beneficiul premoniţiei, guvernul ar fi trebuit să facă mai mult pentru cercetarea acestor maladii: ESB şi MCI. Ar fi trebuit să vegheze ca regulamentele adoptate în 1986 să fie respectate cu stricteţe. Şi ar fi trebuit să ia în consideraţie eventualitatea că boala se transmite de la vaci la om. Este de mirare că guvernul, dacă e să ne luăm după primele lui declaraţii, a fost complet nepregătit pentru această posibilitate.

Aceste greşeli au aceeaşi sursă: ezitarea în a lua în serios un mic, dar existent risc de catastrofă. Această ezitare, la rîndul ei, vine din lipsa dorinţei de a "întina încrederea" care ar fi rezultat din recunoaşterea, explorarea şi discutarea riscului. Aparent, miniştrii britanici nu sînt încă pregătiţi să abandoneze această atitudine.

The Economist

30 martie 1996

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

DINCOLO ŞI DINCOACE DE VITRINE

Peisaje şi păreri

*Vitrina care nu-ţi ia ochii nu-şi merită numele, asta o ştie orice negustor. E ceea ce ştia şi măcelarul dintr-o mică unitate a complexului alimentar de la Televiziune cînd, acum vreo şapte ani, într-o zi în care n-a mai primit nici măcar pungi de capete şi ghiare de pui, a umplut vitrina frigorifică de... ceaiuri medicinale. Supunîndu-se aceleiaşi dispoziţii potrivit căreia, deşi nu există marfă, rafturile nu trebuie să stea goale, cofetăria vecină înşirase pe stelaje toate ceştile de cafea ale magazinului. Ambele decoruri produceau surpriză, organizarea nimicului reclamase multă fantezie. De altfel, comerţul nu se poate lipsi niciodată de ea. Nu ignorăm că printre şocurile tranziţiei, unul a fost cel al ofertei. Ca-ntr-o mişcare de pendul, din foştii cumpărători de "ce se dă", au ieşit la iveală foarte repede mulţi "negustori de orice". La finele lui '90, de pildă, în piaţa Dorobanţi – prima privatizată din Bucureşti, se zice chiar din ţară – cîteva zile la rînd putea fi văzut un comerciant cu iniţiativă care aplica mecanismele pieţei libere cu mare dezinvoltură. Aciuat pe un colţ de tarabă, expunea nişte pufoşi iepuraşi de casă. Ca să evite năvala "sentimentalilor", staţionatul fără motiv şi "stressarea" vietăţilor aduse la vînzare - pusese un afiş cu scris chinuit: **5 lei mîngîiatul** (costul unei pîini, atunci n.n.). Avea destui clienţi, copiii. Preţul mărfii propriu zise se comunica şi se negocia verbal.**

Stilul relaxat

dialog cu dl. Ilie BURCEA, de la magazinul Premial-Rainbow-Piaţa Amzei

Stimate dle Burcea, de ce pe firma dvs scrie Rainbow - Group of companies SRL - Graphite - Cosmetice, Triumph - paste făinoase, Geflor - Linoleum, Franţa, în loc ca magazinul pe care-l conduceţi să se cheme simplu Supermarket, cum se obişnuieşte acum?

Ilie Burcea: Am mai multe motive. Înainte de a lucra în comerţ (1973-1985, întîi la **Comturist**, apoi la **Centrocoop**, am fost sportiv de performanţă, la lupte greco-romane. Sportul m-a obişnuit cu multe: şi cu competiţia, şi cu dozarea efortului, şi cu nevoia de relaxare. Dar în primul rînd cu fair play-ul. Cu 450 m², suprafaţă de vînzare, denumirea de supermarket mi s-ar părea exagerată; ar trebui să fie de trei ori pe-atîta ca să-şi merite firma. Spaţiul mai mare, dotări mai bune, o altă împărţire, orientarea subtilă a clienţilor, prin sugestie - asta i-ar da caracter specific acelui fel de magazine. Neapărat ar trebui să aibă şi autoservire, dar poţi s-o faci? Aici intervine comportarea factorului uman: la ora actuală se fură ca la balamuc: din rafturi, din buzunare, din poşete de peste tot. Ar însemna să transform magazinul într-un "pericol public" şi ispită permanentă pentru tot felul de persoane necurate care se învîrt prin apropiere. Aici e un vad bun, cu tradiţie orăşenească veche, cu un anumit fel de clientelă din zonă, care se mai schimbă, bineînţeles, dar, în mare, îşi păstrează trăsăturile şi obiceiurile. Dar cînd ai magazin mare şi clienţi mulţi, vine fel de fel de lume. Intră, chiar fără să cumpere, şi din cei care aruncă pe jos guma de mestecat sau se fac a scăpa din mînă, un ambalaj gol, în loc să-l ducă la coş. Dacă cerem respect de la un vînzător care stă în picioare 8 ore şi ne serveşte, să respectăm şi noi munca lui. Deocamdată, încerc să "intimidez" prin ordinea, prin curăţenia magazinului. Sper că menţinînd mereu aspectul atrăgător, aerisit, curat, voi selecta o clientelă stabilă de calitate.

Selecţia cred că o face şi preţul produselor. Dar nu cumva unii dintre cei care ştiu şi ce să ceară şi cum să se poarte, nu au bani să cumpere de aici?

Povestea asta cu banii ar merita s-o tratăm mai cu atenţie. De 50 de ani spunem că n-avem dar ne-am descurcat. Cum? Nu ştiu. Dar n-am sărbătorit vreun Paşte fără ouă şi cozonac, Crăciun fără sarmale n-a avut nimeni, vorbesc de existenţele normale, bineînţeles. Ştiu şi eu că acum situaţia este gravă, dezastroasă chiar în unele aspecte. Dar vi s-a întîmplat să intraţi într-o casă de român şi gazda să nu-ntrebe: "mănînci, bei ceva?". Preţurile o să facă şi n-o să facă selecţia, eu caut să obţin buna reputaţie a magazinului. De aceea am lucrat şi cu preţuri sub cele afişate la **Unic, Vox Maris, La Fourmie**. Dacă sînt mari şi mie îmi sar în ochi. Vă spun cazul şvaiţerului: acum 3 săptămîni iau de la furnizor cu 14.000 lei kg. Cu cîteva zile în urmă îmi oferă aceeaşi marfă cu 24.000 lei. "Dom'ne, dumneata eşti nebun? Vrei să-mi spargă lumea geamurile? Eu cu cît să-l mai vînd ca să-mi renteze?" Că să vezi că nu-i lapte, nu s-a colectat cantitatea scontată, în fine, tot felul de explicaţii. L-am refuzat. Dar mîine o să apară altul cu pretenţii mai mari. Ce-o să fac? Brînzeturile merg bine, ca şi produsele de carne. Lucrez în special cu particularii, de la stat provine numai un sfert din marfă. Oferta statului e mult prea mică faţă de cerere, producţia scăzută nu mai acoperă piaţa. Eu, ca negustor, nu mă bag în politică. Dar socialul n-am cum să nu-l văd. Şi zic că parcă n-ar trebui să ne plîngem atît de tare. Mai bine ne-am întreba ce-a fost cu noi după '89 de-am distrus, într-o duşmănie oarbă pe noi înşine, sere, şepteluri, irigaţii, grajduri, am rupt garduri, uşi, am făcut praf. Din cîte am auzit, în Teleorman în 1989 erau cam vreo trei milioane de capete de porci. Cîte sînt acum? În jur de vreo 250-300.000.

Zicem mereu că nu s-a schimbat nimic, fără a observa că ni s-au schimbat totuşi pretenţiile. Ce modificări credeţi că a produs magazinul dvs în acest domeniu şi pentru clienţi şi pentru patron?

La forţa mea de muncă şi la ideile pe care le-aş avea, magazinul mi se pare mic, îl conduc ca un director care la 8 dimineaţa vine la magazin şi pleacă de aici seara după 8 jumătate. Pentru clienţi cred că am creat obiceiul selecţiei. Oamenii au văzut că pot să aleagă, au de unde, şi-au devenit pretenţioşi, au învăţat să caute calitatea fără să fie trataţi pentru asta ca năzuroşi. Am încercat diversificarea la fiecare raion, gama variată a produselor a selectat cererea, a dat ritmul, rapiditatea de rulare a mărfii. Încă n-am ajuns la riscul de stoc. Un magazin bun îşi modelează treptat clienţii, le sugerează şi alte idei asupra confortului, a bunei stări, eu cred că, într-o măsură, îi şi ambiţionează să muncească, să cîştige mai mult ca să-şi satisfacă pretenţiile. Pe de altă parte, să nu uităm că zona noastră e frecventată de numeroşi străini (diplomaţi, oameni de afaceri) care fixează şi ei nişte baremuri de calitate şi de varietate a produselor. N-am atîta *saumon fumée* cît mi se cere, de pildă, ori langustă, cozi de raci, caracatiţă, după care chinezii şi coreenii, asiaticii în general, se dau în vînt. De obicei, vînzarea la aceste produse se ridică la vreo 10 milioane pe săptămînă.

Abundenţa

Pentru cumpărătorul bugetar obişnuit, trecerea prin Piaţa bazar Dorobanţi este un fel de călătorie într-un Occident accesibil, fără viză şi valută forte în buzunar. Pentru alţii, destul de numeroşi, ea este tocmai piaţa potrivită banilor lor. Curată, luminoasă, abundentă, total reamenajată, vegheată de bodyguarzi. Clienţii, în special cei de duminică, descind din maşini arătoase cu cîini de rasă în lesă, telemobilul mereu la îndemînă şi aer destins. Ei nu se miră de preţuri şi nici nu se-ncurcă solicitînd cantităţi mici: vor de la-nceput "bucata întreagă" sau "2 kg - şi din aia şi din aia" iar dacă se răzgîndesc n-o fac înspre mai ieftin ci-nspre mai mult. Fac uneori coadă alături de persoanele care cer parizer doar cîteva felii. Cîntarele afişează rapid sumele corecte (şi substanţiale), cu toate că la raionul de peşte **Mami**, chiar mînuind unelte electronice, e totuşi în stare să încurce preţurile în defavoarea cuiva cu aparenţă modestă. Piaţa e plasată într-un spaţiu locuit de inşi cu bani, deşi unii dintre cei care încă o frecventează au cunoscut, ca foşti nomenclaturişti, căderi spectaculoase. Dar *perimetrul* s-a refăcut cu o lume nouă (cîteodată în legături cu fosta) în cele mai multe cazuri ivită datorită tranziţiei. După două-trei vizite aici, ceea ce părea la început uimitor intră în firesc, şi evidenţiază un tip de *unitate a locului*. Cînd un pachet de cartofi tăiaţi "pai" *pommes allumettes* costă 20.000 (cam 8000 lei un kg), o casoletă de căpşuni de cîteva sute de grame 10.000 iar o legătură de ştevie - sîntem în sezon! - 1000 lei - sigur că cel mai ieftin făraş ajunge 4500. În comparaţie, taraba cu cărţi (ultima apariţie, **Cabala**) şi cea de casete audio (Rolling Stones şi Pavarotti, sub acelaşi bileţel - "simfonice") vînd produsele cele mai accesibile. Mărfurile din jur par să se explice, să se condiţioneze una pe alta, fac un întreg cu care poţi să fii sau nu de acord, gîndind la nivelul general de trai. Preţurile nu scad nici spre seară, cum se întîmplă în adevăratul Occident. Dar unul din drepturile nescrise ale omului e şi acela de a nu cumpăra tot ce vede.

Incertitudini

de vorbă cu dna Aurelia STOICA, de la magazinul Venus

Cum vă simţiţi, stimată dnă Aurelia Stoica, în vecinătatea celei mai costisitoare zone comerciale din capitală?

Aurelia Stoica: Ştiu la ce vă gîndiţi: cam semănăm cu fosta unitate cînd era de stat, "alimentara". Aşa-i? Dar pe atunci era una din cele mai moderne şi aerisite. Aveam şi *raritäţi*, venea lumea şi din alte cartiere, fiindcă se ştia că noi primim mălai la kg, bere la litru şi carne la pachet. Ne aflam pe traseul prezidenţial, pe Beller, şi stăteam cu frica-n sîn în fiecare zi cînd treceau spre casă: dacă, Doamne fereşte, se opresc odată cei doi! Toată ziua lustruiam borcanele... Acuma, în comparaţie cu vecinii, arătăm cam amărîţi, cum şi sîntem, de fapt. Cînd ne-am privatizat – m-am asociat şi cu un coleg, dl. Stoicu – am preluat spaţiul de la *Alimentara*, cu un contract de gestiune pe 3 ani. Magazinul era închiriat de la Administraţia Pieţelor, care acuma ar vrea să le rămînă lor, dar şi Primăria ar fi amatoare să-l preia: spaţiul e mare, poziţia bună. Acum iar stăm cu frica-n sîn, să nu ne scoată cineva. Nu ne-am grăbit să intrăm în afaceri imediat în '90, ca alţi colegi, nu prea ştiam cum e cu împrumutul de la bancă, cu noile reglementări etc. şi ne resimţim: nu-i tot una să fi întîrziat 2 ani, sau să fii de la început în economia de piaţă. Singura noastră realizare e că *durăm*, n-avem datorii la 'chirie, la furnizori, sîntem cu plăţile la zi - şi nici n-am scos, în general, personalul dinainte, în care avem încredere. Nu dăm salarii mari - totalul lor abia trece cu puţin peste chiria de 3,5 milioane lunar - dar mai compensează cu alte avantaje. Nu banii sînt marea problemă: ne-am mai împrumuta, am lua credite, ne-am orienta. Dar n-avem siguranţa locului. (Ca să ni se ofere această siguranţă, ni s-au cerut sume mari, n-am *mers*, că-i periculos şi poate dai şi nici nu faci nimic...) Să fim siguri, am accepta colaborarea propusă de nişte investitori din Franţa şi din Olanda, îi tentează locul şi, mai ales, depozitul care-i foarte începător. Dar nu este deocamdată nimic care să-i încurajeze să bage banii.

Cînd eraţi responsabilă aveaţi tot felul de obligaţii faţă de persoane de la partid, de la miliţie, de la sector, care pretindeau regim preferenţial. Nu-i mai bine acum, că aţi scăpat de ele?

Fiţi liniştită, au apărut altele. În faţa magazinului nostru sînt tot soiul de tarabe şi înjghebări, se vînd şi chiloţi şi portocale şi funii de usturoi şi lozuri. Dar de curăţat - nimeni nu curăţă. Cînd vin controalele, unde se opresc? La **Venus**, n-o să se ducă la ăia mai tari, din jur. Tot ca înainte: ăla mic dacă n-are *antene*, o duce greu. Ne luptăm şi cu aprovizionarea : dacă e vorba de o marfă căutată, chiar privatizaţii condiţionează cantitatea, legînd-o de produse mai greu vandabile. Dar eu nu pot să-l condiţionez pe client. Şi-atunci mă descurc cum pot, din puţin şi cu multă muncă. Însă e foarte greu; sînt sufletistă, pun multe la inimă. În comerţ acuma trebuie să fii dur.

Cum sesizează clienţii schimbările din magazin? În afară de brutăria turcească şi consignaţia, totul pare neschimbat: numele magazinului, aceeaşi distribuţie veche a raioanelor de carne şi brînzeturi, aceleaşi cîntare. Credeţi că e un element de confort acest peisaj cunoscut ?

Noi ne-am asociat şi cu brutarul turc, tocmai ca să atragem clienţii, în jur nu erau atunci cuptoare de pîine, şi colaborăm corect - deşi şi pentru el a apărut concurenţa de la **Ana** şi-o să mai apară una, cît de curînd. Avem produse bune ca şi piaţa, chiar mai ieftine, dar cine are bani nu mai urcă etajul. Cine nu, însă... Clienţii vechi ne-au rămas în mare parte fideli: aici puteţi vedea mulţi de la televiziune, pe Tamara Buciuceanu, pe Iolanda Balaş. Nu ne uită nici acum, deşi ar avea unde să se oprească pînă la noi. Marea schimbare cred că s-a petrecut în mintea unora cînd au renunţat la cumpărăturile tip *stoc*. Vă vine să credeţi că o clientă a avut pînă de curînd ulei din timpul lui Ceauşescu? Mi-a spus într-o zi, nu de mult: "iau numai o sticlă de jumătate, văd că acuma se găseşte".

S-ar putea deduce că la Venus vin clienţi cu venituri mai mici?

Nu prea sînt bani, asta-i clar. Dar oamenii vin la noi nu numai din cauza asta. Uneori găsesc la **Venus**, ceva ce le place, cafeaua noastră să zicem, sau ceva care se nimereşte să fie numai la noi la ora aia, cînd au nevoie. Înainte de Anul Nou, a stat la coadă aici la noi, că abia ieşea pîinea din cuptor, Nicu Ceauşescu. Nici nu s-a luat nimeni de el, nici nu l-a salutat pînă în pămînt. Era o situaţie normală: un cumpărător ca oricare altul.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

---

* Spiritul inventiv progresează: în Dorobanţi se găsesc acum coşuri de nuiele, papuci de papură etc., vîndute de producător drept: "Împletituri intelectuale" (!)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 173
3-9 mai 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

BIROTICĂ ȘI BIROCRAȚIE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Replici

În legătură cu textul publicat în **Dilema** nr. 164/1996 sub titlul "Colaborarea şi dreptul de proprietate intelectuală după 1989: un caz din România", reprezentînd o traducere realizată de doamna Magdalena Boiangiu, după studiul antropologului american Katherine Verdery, Consiliul Asociaţiei Sociologilor din România doreşte să-şi precizeze poziţia.

1. Cazul de plagiere invocat de Katherine Verdery, reprezentînd copierea de către sociologul Smaranda Mezei, într-o teză de doctorat susţinută la Sorbona, a unei părţi din lucrarea în engleză scrisă în comun cu cercetătoarea americană Gail Klingman, nu a ajuns, pînă la publicarea articolului din **Dilema**, la cunoştinţa Consiliului Asociaţiei Sociologilor din România, decît ca zvon. Prin urmare, în lipsa unei sesizări oficiale către Consiliul ASR, fie din partea persoanei vătămate, fie din partea instituţiei care a girat doctoratul sau a unităţii în care lucrează sociologul român, Consiliul ASR nu era şi nici nu este în prezent în măsura să se pronunţe în deplină cunoştinţă de cauză asupra acestui subiect. Mai mult decît atît, proba de plagiat nu a fost făcută în nici una dintre revistele ştiinţifice româneşti, astfel că n-am putut obţine informaţii în legătură cu invocatul plagiat nici pe această cale. Aceasta nu înseamnă, însă, că ASR nu condamnă şi nu dezavuează orice act de plagiere, fals sau însuşire abuzivă a calităţii de autor. Dimpotrivă, Consiliul ASR a luat în analiză, prin comisia sa de etică şi disciplină, această situaţie.

2. În ceea ce priveşte explicaţia pe care Katherine Verdery o găseşte pentru o atare plagiere, care ar decurge din izolarea intelectuală a României (în epoca Ceauşescu) de comunitatea ştiinţifică occidentală şi din "practicile instituţionalizate într-o anumită disciplină - sociologia", mărturisim că o astfel de explicaţie ni se pare nejustificată din punct de vedere ştiinţific şi cu o clară conotaţie ideologică. Chiar ne miră că un antropolog cu îndelungi cercetări asupra realităţilor româneşti, cum este Katherine Verdery, se mulţumeşte cu o astfel de "motivare" a unui caz de plagiat şi ne întrebăm, după o astfel de logică, cum pot fi explicate cazurile de plagiere din alte zone?

3. Ceea ce însă considerăm a fi într-adevăr inadmisibil din punctul de vedere al rigorilor ştiinţifice şi al adevărului este uşurinţa cu care doamna Katherine Verdery generalizează şi acuză Asociaţia Sociologilor din România, în fapt întreaga comunitate ştiinţifică românească, de refuzul discutării dovezilor de încălcare a codului de etică profesională. În fapt, Katherine Verdery încalcă astfel cele mai elementare reguli ştiinţifice şi norme de etică profesională prin etichetarea injurioasă a unei colectivităţi în întregul ei. Din investigaţiile autoarei ar rezulta că "numai doi-trei români au fost conştienţi de seriozitatea situaţiei create prin încălcarea principiilor profesionale" şi că "mulţi români (sic) refuză să discute dovezile încălcării". Trecînd peste reprezentarea dnei Verdery cum că plagiatul ar fi trebuit discutat de un număr mare de... români (cîţi?, un milion?, zece milioane?) deducem totuşi din textul publicat în **Dilema** că, în cele din urmă, colaboratoarea română a lui Gail Klingman a fost sancţionată financiar şi exclusă din consiliul ştiinţific al institutului în care lucrează. Ne întrebăm atunci dacă faptul că autoarea plagiatului nu şi-a cerut scuze şi nu a răspuns părţii vătămate, constituie un argument valabil pentru a acuza Consiliul ASR, dincolo de faptul că acesta din urmă nu a primit nici o sesizare despre caz?!

Mai mult, chiar nu vedem în acest context pe ce se bazează unele formulări inchizitorii ale autoarei, de genul "Răspunsul dat de instituţiile şi oamenii de ştiinţă din România dovedeşte că anii lungi de izolare faţă de normele de conduită profesională şi-au pus pecetea", iar aceasta s-ar datora, în opinia autoarei, faptului că "sociologia românească a fost o disciplină sever controlată de partid de la sfîrşitul anilor '70 şi este încă dominată de generaţia care a mizat pe regimul Ceauşescu." Concluzia este formulată încă de la început sub formă de ameninţare deoarece astfel de fapte fac ca "revenirea în Europa a României să fie mai delicată şi mai complexă decît a altor ţări din regiune, cu consecinţe pentru cooperarea ştiinţifică".

Mărturisim că rămînem stupefiaţi de aprecierile doamnei Katherine Verdery referitoare la sociologia românească de dinaintea lui 1989, aprecieri potrivit cărora în acest domeniu se instituţionalizase plagiatul, iar sociologia era sever controlată, adică aservită, de partidul comunist. Să nu cunoască autoarea că dincolo de anumite lucrări "sociologice" propagandistice au fost realizate studii riguroase, multe publicate în cărţi şi reviste de specialitate, unele prezentate chiar la radio Europa Liberă tocmai pentru că descriau situaţia reală din ţară şi să nu fi întîlnit Katherine Verdery sociologi români care în acea perioadă şi-au exprimat deschis opiniile anticomuniste sau care au părăsit ţara din aceleaşi considerente?!

Dacă da, atunci cui serveşte o atare generalizare, nepermisă ştiinţific, a unor aspecte negative din domeniul sociologiei româneşti? Ce se urmăreşte prin această pretenţie reluată ca sociologii români să-şi pună cenuşă în cap la şase ani după Revoluţia din decembrie? Nu cumva chiar blocarea participării sociologilor din România la cooperarea ştiinţifică internaţională?!

Sociologia constituie unul din domeniile care, în contrast cu declinul general al activităţii ştiinţifice în România, a înregistrat o dezvoltare semnificativă după 1989, dacă ne gîndim numai la zecile de institute de cercetare, marketing şi sondaje create sau la studenţii care au obţinut burse în Occident.

O invităm pe doamna Katherine Verdery să pătrundă cu adevărat în mediul sociologic românesc pentru a vedea dacă, după un caz de plagiere, evident condamnabil, se poate judeca o întreagă comunitate ştiinţifică.

Consiliul Asociaţiei Sociologilor
din România
Preşedinte,
profesor univ., dr. Ilie BĂDESCU

Duşmanii noştri cei iubiţi

Paradoxuri filosofice

La începutul anilor '80, sub domnia "odiosului şi a sinistrei sale soţii" am aflat cu uimire că o să apară două volume care vor cuprinde importante eseuri ale lui Martin Heidegger şi am rămas surprins. Desigur, cu excepţia ignoranţilor şi a imbecililor, nimeni nu poate contesta, dincolo de măreţia iniţială a lui Heidegger, faptul că modernitatea nu poate fi abordată fără o confruntare cu această gîndire. N-am înţeles cum un regim politic care dezvolta un discurs leninisto-naţionalist simplist (aş spune, stupid!) a putut să dea *imprimatur* pentru publicarea acestor texte: vulgata românească a leninismului, cea a naţionalismului nu putea să se armonizeze cu această gîndire care a dovedit de atîtea ori (**Nietzsche, Brief über den "Humanismums", Die Frage nach der Technik, Zur Seinsfrage, Die Kehre, Überliefte Sprache und technische Sprache**) că nu există soluţii salvatoare pentru obiectivarea generală a lumii. Că e totalitarismul, naţionalismul sau utilitarismul capitalist, dezvoltarea tehno-ştiinţei ca împlinire a metafizicii, împlinire totalizantă a raportului subiect/obiect - conduc toate, după moartea zeilor şi a lui Dumnezeu, la moartea subiectului, devenit obiect al acestei tehno-ştiinţe. *Exit* subiectul transcendent (ba chiar intuiţia transcendentă). Pentru a desăvîrşi acest efort de gîndire, Heidegger reexaminează întreaga istorie a filosofiei - care se confundă cu cea a metafizicii - în funcţie de răspunsurile succesive date problemelor fundamentale, cum ar fi: Ce este Fiinţa? Care este relaţia între Fiinţă şi Fiinţare? Întrebare care duce la alta, mai abisală, ce limbă formulează această întrebare ducînd-o pînă la istoria problemei Fiinţei?

Şi totuşi cei care s-au înhămat la sarcina atît de grea de a traduce în româneşte unele dintre textele majore ale lui Heidegger nu par că realizează dimensiunile acestei gîndiri; şi marea majoritate (firească nu toţi) a cititorilor care îl citează o fac într-un total contrasens. Proba o constituie postcomunismul. Primii n-au văzut în acest eveniment, neobişnuit în forma sa, expansiunea lui *Ge-stell* şi au devenit într-o bună măsură heralzii săi; ceilalţi din raţiuni opuse îl consideră pe Heidegger un fel de restaurator al tradiţiei. Şi unii şi alţii se înşală.

Articolele politice scrise de traducătorii români ai lui Heidegger par a fi elaborate de neo-kantienii întîrziaţi cu o credinţă nestrămutată în progresul moral înţeles ca o consecinţă a progresului ştiinţific. Şi atunci avem dreptul să ne întrebăm dacă ei au înţeles miza operei lui Heidegger. De fapt tocmai metafizica s-a împlinit radical în ipostazele tehnico-ştiinţifice, şi ei îi aparţin dansurile macabre ale secolului XX (Gulagul, lagărele de exterminare naziste, războaiele mondiale şi celelalte...) şi aservirea totală faţă de marfă reprezintă încarnările care întemeiază lumea noastră. Nu Marx a scris următoarea frază, ci Martin Heidegger: "Dar dacă omul vrea să regăsească apropierea fiinţei, atunci el trebuie mai întîi să înveţe să existe în anonimat. Trebuie să cunoască în mod egal atît ispita vieţii publice cît şi neputinţa de a înfăptui ceva ca particular". Politica şi-a pierdut de asemeni propria sferă, cea etică, devenind astfel o anexă a economiei, aşa cum scrie şi în **Ueberwindung der Metaphysik**: "spirala uzurii prin consum este unicul proces care caracterizează istoria unei lumi devenite non-lume".

Astfel, intrarea în modernitate care ar putea fi marcată de traducerea lui Heidegger nu s-a petrecut, şi timpul, acest judecător implacabil dovedeşte că n-a fost decît un moft cultural fără urmări, fără o propensiune pentru gîndirea radicală a epocii şi a evenimentului care i-a dat numele: căderea comunismului. Nu a fost reţinut nimic din hermeneutica critică a acestei gîndiri, în sensul cel mai înalt al cuvîntului, şi intelectualii români au ratat încă o dată ocazia de a intra în lume - fie ea şi o non-lume! - lăsînd moştenitorilor lui Heidegger sarcina de a continua opera începută de gîndirea sa. Altfel spus, încă o dată Occidentul, mai precis Europa continentală (Italia, Franţa, Spania) au misiunea să gîndească noua lume care ni se înfăţişează. Dacă hermeneutica lui Heidegger ar fi fost înţeleasă în esenţa ei ar fi deschis calea pentru dezvoltarea unei formidabile meditaţii venite din Est, permiţînd astfel desprinderea de nostalgiile desuete (adeseori ridicole) ale protocronismului - care, de altfel, n-a renunţat niciodată la gadgeturile modernităţii, dar şi renunţarea la laudele stupide adresate unui Occident neînţeles şi din această cauză mitologizat.

De cealaltă parte a oglinzii, ignoranţii, care se pretind modernişti, îl proclamă pe Heidegger restaurator al arhaismului. Afirmaţii care-i proiectează pe dezamăgiţii economiei de piaţă spre o interpretare greşită a operei, transformîndu-l pe Heidegger într-un "protocronist" al postmodernismului! Surprinzătoare răsturnare a argumentaţiei. Sub pretextul devalorizării lui Heidegger, pseudo-moderniştii oferă arme protocronismului care-şi găseşte, astfel, un nou ideolog, trădînd esenţialul discursului său. Prin această răsturnare neaşteptată, Heidegger, care a ştiut să includă germana în moştenirea greacă, este considerat a fi fondatorul ontologiei germane. Ar fi deci suficient să se elaboreze hermeneutica românească pentru a da la iveală o ontologie românească. Acestea ar fi concluziile, cînd lectura operei e în contrasens cu cîmpul premiselor ei, al discursului explicit şi al mizei implicite.

Cum să pretinzi că reconstituirea unei gîndiri (cea filosofică) de la momentul său iniţial e echivalentă cu dorinţa de a reconstrui universul social care i-a fost martor şi creuzet? Ce să mai zicem de antropologia culturală care n-a încetat să reconstituie (cu rezultate mai mult sau mai puţin fericite) "gîndirea sălbatică"? Heidegger ne conduce tocmai în direcţia opusă restaurării unei lumi pierdute, chemîndu-ne să ne gîndim epoca atît prin ceea ce este, cît şi prin moştenirea care îi aparţine: metafizica. Niciodată - şi aceasta este chintesenţa lui *Zur Seinsfrage* care se împotriveşte speranţei lui Jünger de a vedea apărînd o nouă spiritualitate - niciodată o asemenea spiritualitate nu va fi posibilă, cît timp lumea zămislită de *Ge-stell* nu şi-a împlinit în întregime destinul, adică nu şi-a etalat în întregime adevărul. Cu alte cuvinte, atît timp cît *Ge-stell* nu a făcut din nihilism totalitatea lumii - nihilism care pentru Heidegger nu înseamnă tensiunea spre nimic, *Nihil*, ci prezenţa unui plin întotdeauna prea plin de lucruri care încarnează negaţia oricărei alte valori în afară de uzura accelerată, adică a banilor.

Tocmai asta deranjează la Heidegger (dar şi la Wittgenstein în *Über Gewissheit*, şi, într-o mai mică măsură, la Adorno în *Minima moralia*) forţa cu care a sesizat, a cuprins şi s-a luat la trîntă cu abisul modern existenţial, refuzînd, totuşi, să producă un nou sistem de iluzii pentru a le substitui pe cele precedente, pentru a scoate în evidenţă prezenţa acestui abis ca însăşi esenţă a modernităţii pe care trebuie să ne-o asumăm fără a pregeta. A gîndi după Heidegger înseamnă a refuza neîncetat reconstrucţia oricărui fundament metafizic al ştiinţei pentru a-i deconstrui supoziţiile ontologice. O asemenea abordare, un asemenea travaliu al gîndirii nu pune în scenă nici o restaurare, nu pledează pentru nici un fel de nostalgie, ci consideră tradiţia (occidentală) geneză a prezentului care trebuie asumat în radicalitatea sa, evitînd capcanele obscure ale teoriilor decadente sau cursele recuceririi vreunui Paradis pierdut.

Lecţia este clară. Fără a o spune, ea ne aminteşte de cea a lui Spinoza pentru care: "cînd e vorba de lucrurile omeneşti, nu trebuie să plîngi, să rîzi sau să batjocoreşti, trebuie să înţelegi."

Misiunea e grea şi rezultatele sînt palide, adesea dezamăgitoare. Şi totuşi, Heidegger ne-a deschis o cale, cea a Preocupării celui care gîndeşte, îşi înţelege epoca şi izbuteşte să-i devină stăpîn. Astfel el rămîne omul, care, veghind la esenţa modernităţii, îşi asumă integral declinul ei. Dar a asuma nu înseamnă nici a aclama, nici a te scufunda în nostalgie.

Claude KARNOOUH

Cluj, 1 aprilie 1996

P.S. **Iarăşi despre un plagiat**. Răspunsul dlui Vintilă Mihăilescu la scrisoarea lui K. Verdery, combinînd aluziile politice dubioase (referirile la Funar şi Ceauşescu) cu suspiciunile referitoare la atitudinea etică a cercetătoarei de teren K. Verdery cînd este vorba de un caz precis de plagiat intelectual, demonstrează perfect vitalitatea vechii culturi politice chiar cînd este mascată în verbiajul democratic lansat la întîmplare în direcţia furnizorilor de fonduri şi burse în străinătate. Adevărul apare în confruntarea indivizilor cu situaţiile concrete, în afara lor totul e simulacru! Şi din acest punct de vedere se pare că dl Vintilă Mihăilescu este un maestru, deoarece într-un final care aminteşte de grandilocvenţa Cetăţeanului turmentat nu se mulţumeşte să înlăture argumentele puternice ale lui Verdery, ci face şi apel la perenitatea poporului opusă efemerului muncii intelectuale. Să-i aducem aminte de propria lui efemeritate, dacă luăm în consideraţie dimensiunile operelor sale complete. *Sic transit gloria mundi*.

Claude KARNOOUH

CNRS - Paris, Profesor invitat de filosofie,
Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Munca la români**
- **Puterea societăţii civile**
- **Campanie, lideri, programe**
- **Cazul Lucreţiu Pătrăşcanu**

Semnătura la români

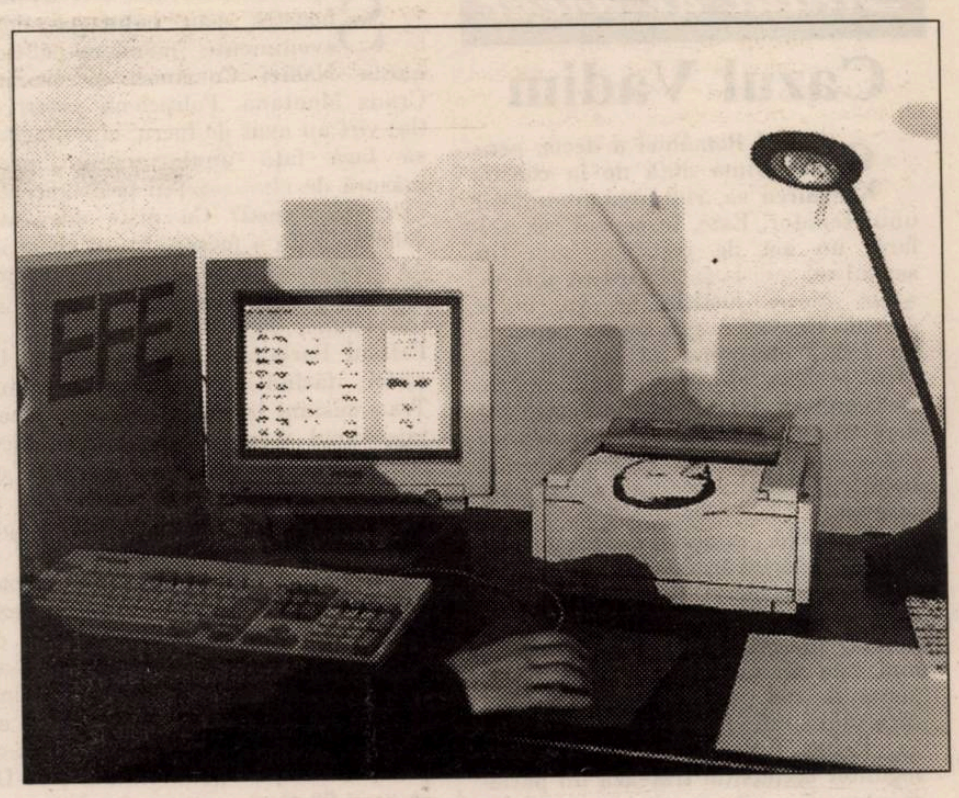

La români, asumarea - prin semnătură - a răspunderii civice e debilitată de înţelepciunea, mereu proaspătă, a lui Brânzovenescu: "E tare! Prea tare! N-o iscălesc!". Conştienţi sau nu, cei mai mulţi dintre noi am trăit, decenii întregi, sub pecetea viguroasei prudenţe brânzoveneşti, pe care am botezat-o în fel şi chip: simţ al măsurii, boicot al istoriei, cuminţenie creştinească, rezistenţă prin cultură etc. De cîte ori, în patruzeci şi cinci de ani de dictatură comunistă, s-a putut aduna o cantitate notabilă de semnături pe vreun text "tare"? Marea performanţă - modestă totuşi - rămîn cele cîteva zeci de nume solidarizate în jurul lui Goma. În jurul lui Dinescu, abia dacă s-au putut încropi şapte iscălituri. "Abţinerile" erau motivate prin argumente minuţioase, mergînd de la dubiul estetic cu privire la opera poetului, pînă la incriminarea temperamentului său incomod, sau a prieteniilor sale literare. Mai exista şi "tocmai trebuie să-mi apară o carte", sau "abia am cerut paşaport", "am copii", "am o criză de ulcer" ş.a.m.d. Inteligenţa românească s-a istovit ani de-a rîndul în consolidarea sofistică a dreptului de a nu iscăli. Cîte semnături s-au strîns pentru muncitorii braşoveni în 1987? Cîte pentru Radu Filipescu, pentru Gabriel Andreescu, pentru Doina Cornea? Cîţi dintre noi am protestat, sub semnătură, cînd a fost asasinat Gheorghe Ursu? De cîte adeziuni asumate s-au bucurat cei cîţiva intelectuali care au reacţionat curajos la demolarea satelor şi bisericilor româneşti? În toate aceste împrejurări - şi în altele - inteligenţa autohtonă "nu iscălea": situaţiunea era prea tare! Nu se făcea, mă-nţelegi, pentru ca să rişte!

Nu s-ar putea spune că, din acest punct de vedére, revoluţia din decembrie n-a adus înnoiri radicale. Ceva s-a răzvrătit, în sfîrşit, în firea românului. Focul mocnit a devenit piromanie. Toţi vor să iasă din anonimat, toţi vor să pună sigiliul, amprenta, grimasa personalităţii lor asupra istoriei contemporane. Ni s-a spus să ne deşteptăm şi ne-am deşteptat. Ne e sete de martiriu! A venit momentul să dăm cu pumnul în masă, să le arătăm noi dumnealor cu cine au de-a face! Sufletele noastre de volintiri intră în ebuliţiune, ne pierdem uzul raţiunii, sîntem ca turbaţi. Nu mai iscălim *decît* lucruri tari! Brânzovenescu e transfigurat! Din spinarea lui scofîlcită cresc aripi de înger exterminator. Luaţi presa post-decembristă şi veţi vedea că n-am pierdut timpul. Lista de semnături a devenit un reflex cotidian, expresia cea mai la îndemînă a vigilenţei civice. Veghez, deci semnez. Semnătura întruchipează, azi, gloria de a te arăta vertical, fără risc şi fără eficacitate. E un soi de combativitate care te scuteşte de luptă, un soi de faptă care eludează înfăptuirea reală. În orice caz, asta a devenit ea la noi: o vitejie poltronă, o mondenitate. Şapte semnături pentru Dinescu în 1989? Mă rog... Dar am avut o mie de semnături pentru Marian Munteanu în 1990! Nici o semnătură complice la "scrisoarea celor şase" anterioară revoluţiei? Nu-i nimic. Am umplut, în schimb, după revoluţie, o pagină de ziar cu semnături împotriva lui Bârlădeanu. Ce mobilizare! Ce intransigenţă! Toată elita ţării, artileria grea a curajului naţional, strîns unită în jurul unei mari idei: deposedarea lui Alexandru Bârlădeanu de bastonul de academician. Sînt clipe, într-adevăr, cînd pohta de luptă şi spiritul de sacrificiu nu cunosc margini! Brânzovenescu se preschimbă în Crăcănel şi se declară dispus să-şi rupă inamicul cu dinţii...

Dar timpul trece şi duşmăniile revoluţionare se tocesc. Trebuie să căutăm alte Plevne, alte Griviţe, pentru a nu lăsa să ruginească condeiele atît de temerare şi atît de principiale ale ultimilor ani. Din fericire, un nou prilej de a iscăli feroce nu a întîrziat să apară. La orizontul culturii noastre se înalţă, ameninţător, o nouă pacoste. E vorba de domnul Gabriel Liiceanu. În definitiv, cine e dumnealui? Cine se crede? Ia să-l lucrăm niţeluş pe onorabilul... Să spunem că ce-a vorbit cu Tomuş a vorbit, de fapt, cu Fauchereau, că o editură din Alba Iulia e o editură din Franţa, şi că dorinţa cea mai fierbinte a lui Liiceanu e să saboteze pătrunderea lui Blaga în Europa. Să-l comparăm apoi cu cenzorii comunişti, cu autohtoniştii isterici şi cu teroarea stalinistă. Să intitulăm totul "Apel" şi apoi să iscălim, ah, să iscălim voluptuos, lăbărţat, cu îngrijorare, ca nişte adevăraţi literaţi patrioţi şi patrioţi literaţi. Dacă mizerabilul se supără, n-avem decît să-l facem "prost" şi să-l ameninţăm cu braţul lung al mîniei noastre. Între timp, discrete încondeieri la Preşedinţie ne vor încununa cum se cuvine opera. Încă o victorie a "deşteptăciunii" locale împotriva ei înseşi! Încă o probă de isteţime fără prejudecăţi! Regăţeni, bănăţeni, ardeleni, bătrîni şi tineri, faimoşi sau anonimi, buni sau răi, dulci şi blegi, sau otrăviţi şi ţîfnoşi - bun venit în secta semnatarilor neînfricaţi, a haiducilor de birou hotărîţi să ne primenească moravurile! Iar aceia care, pricepînd cacealmaua, fac amendă onorabilă - să fie anatemizaţi! Nişte laşi, nişte dezertori, nişte suflete de hîrtie! Lupta va continua însă şi fără ei. Spre deosebire de rezerva de caractere, rezerva de semnături a ţării e încă departe de a fi epuizată.

Andrei PLEŞU

Optimism statistic

Recitind zilele trecute, ca să mai ies un pic din contingent, *Candide sau optimismul*, micul roman filosofic al lui Voltaire, am constatat, destul de uimit, că deşi a fost scris în urmă cu mai bine de două sute de ani pare de astăzi. Se poate chiar spune că este o carte a tranziţiei, în dublu sens: despre tranziţie şi de tranziţie. E o lume nebună în această carte, o lume plină de apucaţi, de ţicniţi, de criminali şi escroci, o lume întoarsă pe dos, în totul comparabilă cu cea din filmele lui Lucian Pintilie - mă refer la *Balanţa* - sau Mircea Daneliuc sau ale ex-iugoslavului devenit ex-bosniac Emir Kusturica sau ale rusului Pavel Longhin. Şi nu de asta avusesem chef să o recitesc, pentru a regăsi într-o oglindă veche spiritul timpului nostru. Îmi adusesem aminte de îndemnul la cultivarea grădinii proprii, ca soluţie de fericire. Să stai departe de lume, să o ignori, să-ţi cultivi grădina, simbolul raiului - şi atît. Şi aş fi vrut să văd dacă îndemnul la cultivarea grădinii, ca formă de regăsire a paradisului, mai rezistă. Căci s-au scris mii de pagini despre acest îndemn voltairian. Nu mai recitisem *Candide sau optimismul* de vreo douăzeci de ani, cred.

Am fost dezamăgit şi deopotrivă încîntat. Îndemnul la cultivarea grădinii mi s-a părut batjocoritor. Potolit după tot felul de peripeţii extraordinare, ce-l duseseră de mai multe ori la un pas de moarte, eroul micului roman duce o viaţă liniştită, e drept, dar complet searbădă, lîngă Cunigunda, iubita lui din tinereţe. O tot căutase, alergase după ea prin lumea largă, o regăsise, iarăşi o pierduse, pentru ca acum să o recupereze definitiv şi să se însoare cu ea. Dar femeia visurilor lui Candide este acum bătrînă, urîtă şi cicălitoare. Îşi cultivă el grădina, dar munceşte din greu şi nu e deloc fericit. În schimb, nu mică mi-a fost mirarea să văd că românii autori anonimi ai celebrei lozinci "noi muncim, nu gîndim" se inspiraseră, poate fără să o ştie, din acest roman.

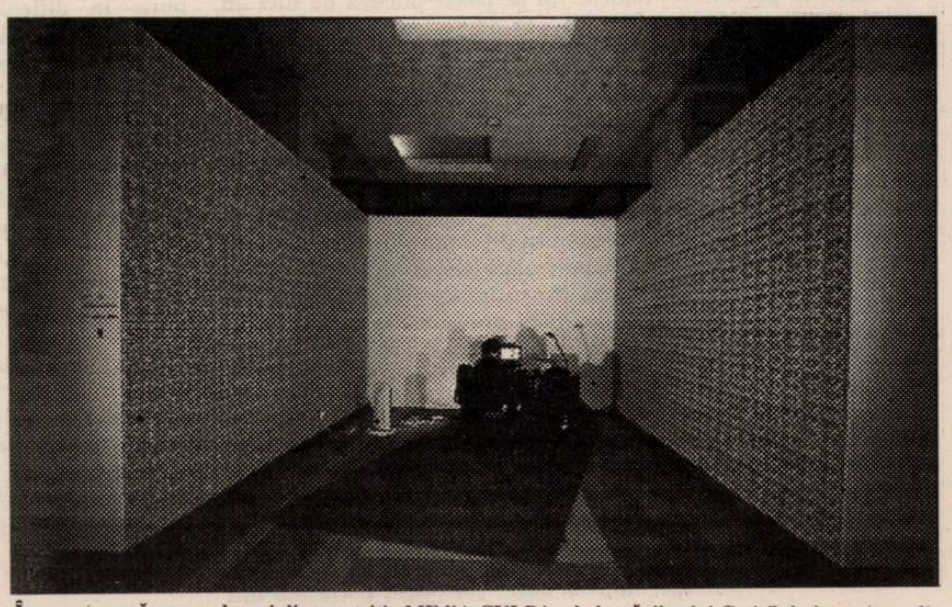

În acest număr reproduceri din expoziţia MEdiA CULPA, ale lucrărilor lui Cati Orbulescu (pag. 1) şi Lia Perjovski (pag. 3). Fotografii de Radu Igazsag

Există aici un personaj, un filosof, ins trecut şi el prin multe, dar sceptic, nu optimist, văzînd mereu răul şi negreşind niciodată. Acest sceptic, Martin, un fel de cobe, ale cărui prevestiri sumbre se împlinesc întotdeauna cu o diabolică exactitate, nu vrea să fie fericit, ci doar să aibă o viaţă suportabilă. Soluţia lui - "să muncim fără să ne mai gîndim, acesta e singurul mijloc de-a face suportabilă viaţa". O soluţie post-comunistă, s-ar zice. Recomandată însă în urmă cu peste două sute de ani. Să fi fost nişte voltairieni secreţi bucureştenii care strigau cu bucurie "noi muncim, nu gîndim"?!

Nu e improbabil, fiindcă am găsit şi o definiţie a optimismului: optimism înseamnă, după cum spune Pangloss, un alt filosof personaj al acestei cărţi, "să afirmi cu înverşunare că toate sînt bune atunci cînd îţi merge rău". Acestuia i se scoate un ochi, i se taie o ureche, e spînzurat de Inchiziţie şi scapă de la moarte ca prin urechile acului, ajunge o ruină, însă rămîne un optimist neobosit. Cu cît îi merge mai rău, cu atît spune că este mai optimist. Şi astfel am revenit la actualitate, fiindcă la Bucureşti tocmai s-au dat publicităţii rezultatele statistice ale lunii martie. Numai creşteri, numai sporuri, numai succese, pe toate planurile. Optimism statistic.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cazul Vadim

Senatul României a decis, pentru prima dată de la constituirea sa, ridicarea imunității unui senator. Este, în sensul cel mai larg, un act de justiție. Spun "în sensul cel mai larg" pentru că abia de acum încolo justiția își va urma cursul, vinovăția, sub aspect penal, a lui C.V.T. trebuind să fie dovedită prin probele ce se vor administra. Deocamdată există doar serioase indicii că C.V.T. a intrat în conflict cu legea penală. Acesta este și temeiul hotărîrii Senatului de a-i ridica imunitatea.

Ridicarea imunității senatorului C.V.T., hotărîtă în deplină concordanță cu principiile statului de drept, ne duce la concluzia că, în sfîrșit, în România, imunitatea parlamentară nu mai este un impediment pentru tragerea la răspundere penală a demnitarului - infractor care se bucură de ea. Reflex firesc prin care un corp legiuitor occidental tratează un parlamentar care a nesocotit legea penală, ridicarea imunității părea o imposibilitate în România de azi. Cei mai mulți dintre neîncrezători argumentau indicînd un evident "spirit de gașcă" instaurat între parlamentarii noștri; or, se știe, în gașcă se nasc complicitățile. De bună seamă, C.V.T. a agresat "gașca" din moment ce un ex-aliat i-a spus de la tribună: "Cu mîna ta ți-ai făcut-o!"

Dar nu despre murdăriile vadimiste este vorba acum, ci despre felul în care presa și opinia publică au reacționat la aflarea hotărîrii senatului. Cei mai citiți analiști politici s-au întrecut în a etala subtilități de genul "de fapt, Vadim a cîștigat pentru că va deveni martir", "degeaba i s-a ridicat imunitatea pentru că, oricum, nu mai are cînd să fie condamnat; peste 6 luni vin noi alegeri, iar din acest interval 2 luni sînt de vacanță judecătorească" etc. Scepticismul cu care sînt întîmpinate mai toate deciziile puterii a fost exersat și acum deși, după opinia noastră, nu era cazul. Pentru că s-a trecut cu vederea ceea ce era mai important: această hotărîre este înfăptuirea unui act de justiție. Poate tardiv, dar actul de justiție a fost făcut. Stupefiantă este reacția societății civile în fața acestui act. Obosită și obsedată de manevre oculte, regii dubioase, diversiuni și înșelătorii, firava noastră societate civilă privește circumspect ridicarea imunității parlamentare a senatorului C.V.T., așteptînd parcă un comunicat care să dezmintă totul.

Dincolo de speculațiile ieftine și de chițibușurile pe care neapărat vrem să le aflăm, să notăm cea mai importantă manifestare a identității Senatului: e pentru prima oară cînd senatorii s-au manifestat ca un corp de elită, repudiind dintre ei gunoaiele.

În plan instituțional, s-a trasat conturul unei importante instituții a statului de drept: *imunitatea parlamentară*. Interdicția de a începe urmărirea penală împotriva unui parlamentar va funcționa numai în ceea ce privește atitudinile politice ale parlamentarului și nu în ceea ce privește săvîrșirea de infracțiuni.

Pe de altă parte, drumul a fost făcut pînă la jumătate, pentru că, deși mulți cred contrariul, ridicarea imunității parlamentare nu este o sancțiune propriu-zisă. Dacă acceptăm că imunitatea parlamentară este un privilegiu pe care legea îl acordă celui ales să reprezinte în corpurile legiuitoare zeci de mii de oameni, să fim de acord că anularea unui privilegiu nu este, în sine, o sancțiune.

Sever VOINESCU

Săptămîna trecută, televiziunile noastre s-au bătut pe două evenimente mondene-politice: nunta Nadiei Comăneci și forumul Crans Montana. Politicienii noștri de (la) vîrf au avut de lucru; ei au trebuit să facă față unui program peste măsură de plin: recepții peste recepții. Cum să reziști? Ca niște adevărate vedete - asta e meseria! -, ei au jucat, au "performat", au pozat tot timpul. Echipele de filmare ale posturilor de televiziune, la post și ele: cînd la Palatul Parlamentului, cînd pe la biserici, făcînd alai, însoțind alaiul. Transmisiuni în direct și ample reportaje rapid montate au asaltat micul ecran. Pro TV a instalat chiar un studiou în Palatul Parlamentului, în vreme ce TVR a realizat un amplu reportaj despre viața, activitatea și nunta Nadiei, difuzat duminică noapte. Politicienii de la putere s-au repezit asupra acestui eveniment monden de prim rang. Nu se poate spune că l-au ratat. Și de ce ar fi făcut-o? A devenit o banalitate să spui că totul, într-un an electoral (dar nu numai), este folosit ca prilej de campanie electorală ilicită. De ce n-ar fi? Ce i-ar putea împiedica pe oamenii politici să se agațe de orice pai, mai ales cînd acesta e o bîrnă în ochii "telectoratului"? Să încetăm să ne mai smiorcăim și să "denunțăm"! Chiar și cînd e *împotriva* politicienilor, cînd se arată critică, presa, dar mai cu seamă televiziunea lucrează *pentru* ei. În domeniul "actualităților", publicul românesc este pus în fața unei false alternative: nu poate evita (atunci cînd are posibilitatea s-o facă) telejurnalele butaforice, mortuare, "egipțianismul" știrilor de pe postul național (unde totul este efectiv redus la două dimensiuni, cînd nu de-a dreptul - imposibilul e posibil! - la una singură) decît preferînd știrile de magazin ilustrat, micile episoade ale unui serial de televiziune național încă nerealizat de pe Pro TV, unde tot timpul, pe scurt, agreabil, ți se povestește cîte ceva. Spun că aceasta este o falsă alternativă, care nu epuizează posibilitățile de redare/concepere a realității zilnice pentru că, de pildă, printre altele, pe nici un post de televiziune nu au apărut încă, în cadrul jurnalelor de actualități, analiștii și comentatorii politici specializați, care să intervină nu numai pe larg, în cadrul unor emisiuni separate (cînd se întîmplă și asta), ci chiar în "corpul" telejurnalului, pe scurt, dar percutant și lămuritor. Acest lucru nu se întîmplă decît, în cazul știrilor externe, dar din *off*, la *Observatorul* Antenei 1. Acest post realizează telejurnalele cel mai cuprinzătoare din televizualul românesc, pe care nu le pîndește, tocmai de aceea, decît pericolul lungimii și al aplatizării, deci al plictisirii spectatorilor. A fost o vreme cînd pericolul acesta era foarte prezent, dar, mai nou, televiziunea "intactă" de la Podul Băneasa pare a fi reușit să-l îndepărteze, fără a renunța la principiul exhaustivității care îi caracterizează emisiunile informative.

Apropo de Antena 1. Aminteam, la începutul articolului meu de săptămîna trecută, despre emisiunea pe care acest post o dedică, săptămînal, animalelor. Și nu, ca o replică la *Telenciclopedie*, celor exotice, sălbatice, de la antipozi, ci animalelor "umane", "domestice", celor fără folos practic, economic. Animalelor-"prelungiri" ale omului, încarnări ale nevoii acestuia de tovărășie, de însoțire, de sociabilitate. Căci, se pare, sociabilitatea umană nu se epuizează în social. Oamenii nu-și pot fi pînă la capăt tovarăși. Există o fidelitate, o nevoie și o disponibilitate de însoțire pe care diversele ideologii care au încercat să o capitalizeze în beneficiu pur uman, "politic", dar nu au reușit s-o consume, s-o capteze în totalitate. "Alegorizarea" antropologicului nu a epuizat "litera": dezumanizării prin considerarea "animalieră" reciprocă a oamenilor (omul e "animal", dar, vai, "politic": doar așa e el cu adevărat "animal") îi corespunde, echilibrînd-o, umanizarea omului prin însoțirea sa "gratuită" cu anumite specii de animale, sustrase nevoilor consumului, "carnofalogocentrismului" său funciar. Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc și în acest sens, al relației umane - și umanizante - cu animalul, cu "ființarea pur și simplu", cu "viul pur". Iată de ce cred că emisiunile despre animalele omului sînt, poate, adevăratele emisiuni sociale și de spiritualitate.

Bogdan GHIU

TV (totul de vînzare)

Diversiuni (II)

La balul privatizării băncilor, capitalul popular nu va fi invitat

La Senat, privatizarea băncilor a primit jumătate de undă verde. Deși legea mai are de parcurs cîteva etape, pînă cînd va deveni operativă și se va putea trece la aplicarea ei, în linii mari știm deja încotro bate.

Un punct nodal îl constituie participarea FPP-urilor la capitalul social bancar. Vîntul suflă împotriva viitoarelor societăți de investiții financiare. Pînă în prezent, a învins opinia că instituțiile ce ne-au administrat certificatele de proprietate și-au primit partea pe lista Văcăroiu-Coșea-Zelencu. În sensul că, în cele 3900 de societăți comerciale de pe celebra listă, capitalul social supus privatizării a depășit cele 30 de procente "clasice". Deținătorii de certificate și cupoane au putut să opteze pentru o parte mult mai mare: între 40 și 60 de procente. Și iată cum, considerîndu-se că FPS-ul trebuie să recupereze în celelalte societăți comerciale ceea ce a cedat pe lista "celor 3900", toate cele cinci FPP-uri își pierd drepturile de participare la capitalul celorlalte societăți. Inclusiv în societățile bancare. Pînă acum: avantaj Guvern.

Un al doilea focar de aprige dispute l-a reprezentat problema funcționarilor din bănci. Și aici, în cele din urmă, a învins tot punctul de vedere al Guvernului. S-a plecat de la ideea că personalul bancar nu se poate bucura de nici un fel de facilități, în cazul în care ar dori să cumpere acțiuni. Pentru că nu are o contribuție directă, care să-l departajeze de restul populației, la formarea capitalului social din băncile statului. Ministrul Finanțelor a mai adăugat, în cadrul dezbaterii din Senat, că nici nu are rost să fie acordate facilități. O bancă intrată în procesul privatizării va fi fără îndoială regina balului și vînzarea ei nu va întîmpina dificultăți. Dimpotrivă, pretendenții se vor îmbulzi. Așadar, procedura nu poate fi aceeași ca în împrejurările în care statul vrea să scape de întreprinderi nerentabile.

A treia idee ce merită să fie reținută, pornită tot de la Guvern și însușită de Senat, este aceea că la balul privatizării băncilor capitalul popular nu va fi invitat. A nu se înțelege că, în cuprinsul legii, s-ar fi formulat explicit o astfel de prevedere. Așa ceva n-ar fi sunat deloc bine în urechile electoratului. Imposibilitatea ca populația să cumpere acțiuni bancare, folosindu-și în acest scop micile economii, este implicită. Ea transpare cu deosebire din acele prevederi ce fac referiri la INVESTITORII STRATEGICI și la INVESTITORII AGREAȚI.

Primii preferați vor fi "investitorii strategici": cei ce vor fi în stare să cumpere, dintr-o dată, cel puțin o treime din totalul acțiunilor pe care o bancă le va scoate în vînzare. Apoi vor urma "investitorii agreați": ei vor fi aleși de FPS dintre cei ce își vor declara intenția de a cumpăra, tot dintr-o dată, cel puțin 10 la sută din totalul acțiunilor. Cine vor fi acești investitori? Dacă avem în vedere faptul că la societăți comerciale de mîna a doua, scoase la vînzare de FPS, prețul unei singure acțiuni a ajuns la sute de mii de lei, este de la sine înțeles că o acțiune bancară va costa de N ORI mai mult. Și cum o singură persoană nu va putea opta decît pentru minimum de 10 la sută din totalul acțiunilor, ca să se poată bucura de dreptul de a fi... agreată, nu e greu să obținem răspunsul la întrebare. Este limpede că au șanse doar prea puținii noștri capitaliști autohtoni și capitalul străin.

De aici încolo, însă, lucrurile se complică. Prima necunoscută ce apare în ecuația privatizării băncilor este atitudinea capitalului străin. Cîteva recente succese de răsunet în această direcție, gen Turbomecanica, nu au ajuns încă în stadiul final. Așa că e prea devreme pentru concluzii privind o nouă atitudine a investitorilor străini față de piața românească. Nu este însă mai puțin adevărat, în același timp, că un aflux de capital străin în băncile românești ar putea să deschidă porți și în alte domenii.

Cît privește capitalul autohton, nu este lipsită de sens întrebarea: în ce măsură îl vor ține curelele să participe la privatizarea băncilor? Pentru că, dacă legea nu va suferi modificări pînă în momentul adoptării ei definitive, acea prevedere cu privire la interzicerea folosirii de credite bancare, pentru cumpărarea de acțiuni în bănci, i-ar putea pune în dificultate chiar și pe cei mai bogați dintre investitorii români. În general, în țară, nu sînt bani pentru a cumpăra nici măcar toate miresele frumoase pe care FPS-ul intenționează să le mărite. Cele urîte, sărmanele, ori vor continua să rămînă nemăritate, ori va lua cineva taurul de coarne și își va asuma răspunderea coborîrii prețului acțiunilor pînă la nivele mai rezonabile.

Fără îndoială că actualul guvern speră ca legea privatizării băncilor, chiar dacă va fi definitivată pînă la vară, să nu se aplice în timpul mandatului său. Ori, cel mult, sub privirea sa protectoare să nu se vîndă decît o singură societate: Banca Română de Dezvoltare.

Calificativele înalte pe care această bancă le-a primit de curînd, la examenele "de risc" pe care le-a susținut, constituie un indiciu sigur că licitațiile vor fi dure. Și prețul acțiunilor mare. De aici pericolul ca investitorii agreați să fie...cu capital de stat.

Legea, votată în Senat articol cu articol, dar respinsă la votul final, va fi reexaminată săptămîna viitoare. Cînd, probabil, deși își va păstra același conținut, va îmbrăca o haină nouă.

Adrian VASILESCU

Ranchiuna electorală în locul diplomaţiei

Reacţiile politice în jurul (şi împotriva) tentativei ministerului de externe de a parafa tratatul bilateral româno-rus dovedesc o dată în plus cît de uşor ne poate fura valul mîndriei deşarte atunci cînd e nevoie să fim normali şi eficienţi. Reprezentanţii partidului majoritar au susţinut mai întîi necesitatea definitivării documentului, s-au înfricoşat apoi de acuzele adversarilor şi de ameninţările aliaţilor iar acum regretă public eşecul pe care ei înşişi au acceptat să şi-l treacă în cont cu speranţa că vor deţine veşnic puterea şi că nu mai contează în ce direcţie se îndreaptă de fapt România. Liderii opoziţiei au sărit ca arşi în zilele premergătoare vizitei ministrului rus de externe la Bucureşti pentru a-i convinge pe diplomaţii români să renunţe la parafare, au pus în cîrca preşedinţiei tot felul de "interese oculte", s-au bucurat copilăreşte de tristeţea din glasul lui Teodor Meleşcanu iar acum condamnă public puterea pentru că n-a fost în stare să finalizeze negocierile cu Moscova şi să deschidă calea tratativelor necomplexate cu NATO. Pînă şi formaţiunea de guvernămînt condusă de Gheorghe Funar a intervenit la început vehement pentru a bloca normalizarea relaţiilor cu Federaţia Rusă - aşa cum a procedat în ultimii patru ani şi cu privire la relaţiile româno-ungare - oferindu-şi apoi dreptul de a-şi critica partenerul de cabinet, de a face declaraţii iritate la adresa politicii NATO şi de a "explica" amînarea finalizării tratatelor cu vecinii pe seama "jocurilor murdare" ale Budapestei.

Cele mai serioase teme politice ale tranziţiei - reforma, integrarea, viitorul democratic al ţării - au fost transformate, pe rînd sau simultan, în scandaluri electorale şi în jalnice dovezi ale uşurinţei cu care "vedetele" din toate taberele confundă planurile şi ridică propriile lor ifose la rang de interes naţional. Pentru a se putea bate cu pumnul în piept că patrioţi mai buni decît ei nu există, mulţi parlamentari preferă să aprindă la nesfîrşit scînteia conflictelor în numele trecutului istoric decît să se vadă rămaşi la marginea zonei privilegiate într-o societate democratică de tip occidental. Tratatele cu Ungaria, cu Moldova, cu Ucraina şi cu Rusia au rămas nesemnate pînă acum nu neapărat pentru că variantele propuse de echipele de experţi contravin intereselor României, ci mai ales pentru că Bucureştiul s-a aflat într-o permanentă confruntare electorală (care va continua probabil şi după alegerile din acest an). Negocierile cu Budapesta au fost mereu zădărnicite de lupta surdă dintre majoritari şi aliaţii lor extremişti. "Prietenia" cu Moldova s-a degradat imediat ce orgoliile cenacliere ale socialiştilor păunescieni au trecut Prutul. Echilibrul zonal de care am fi putut beneficia prin realiste înţelegeri cu Kievul şi Moscova se clatină din pricina vanităţilor opoziţioniste agăţate de stindardul condamnării pactului Ribbentrop-Molotov. "Democraţii" noştri îl plîng pe separatistul Dudaev şi spumegă de mînie patriotică împotriva strategiei separatiste pentru care a optat UDMR de conivenţă cu guvernul ungar. Aceiaşi "democraţi" se simt jigniţi de dorinţa minorităţilor naţionale de pe teritoriul României de a-şi apăra limba, obiceiurile şi idolii istorici, dar ar dori ca ţările vecine să ne ceară iertare pentru pactul Ribbentrop-Molotov şi să-i înveţe pe minoritarii români limba lui Eminescu. Cînd ungurii încearcă să obţină includerea în tratat a unui articol cu semnificaţie simbolică, "ai noştri" văd în această încercare o tentativă de modificare a graniţelor şi de punere în discuţie a pactului de la Trianon. Cînd ruşii refuză să accepte includerea în tratat a unui punct prin care să fie condamnat pactul Ribbentrop-Molotov, politicienii aflaţi în campanie pun acest refuz pe seama planurilor diabolice de menţinere a României în "zona roşie de influenţă". Cînd forurile occidentale avansează ideea "integrării cu două viteze", falşii patrioţi bucureşteni trec de la teoria "trădătorilor de ţară aflaţi în opoziţie sau la putere" la aceea a complotului antiromânesc pe bază de secrete trocuri ruso-americane. Chiar şi spiritele luminate se sufocă de indignare cînd constată la forurile occidentale o diferenţă de tratament şi de pretenţii faţă de România în comparaţie cu alte ţări est-europene. "Democraţia cu două viteze" - una pentru propriile lor avantaje, alta pentru masa electorală - şi "europenismul cu două feţe" - una pentru declaraţii oficiale, alta pentru cocoloşirea aliaţilor ultranaţionalişti - nu pare să-i deranjeze însă nici pe reprezentanţii Puterii, nici pe aceia ai Convenţiei Democratice. Cu o dublă măsură a drepturilor, îndatoririlor şi onestităţii naţionale, liderii clasei noastre politice se miră că România e pe cale să devină o victimă a "dublului standard" în chestiunea integrării euro-atlantice. "Psihologia vîrfurilor" îşi găseşte imitatori la toate nivelurile: mulţi, extrem de mulţi români au principii cînd acestea sînt în avantajul lor şi le disprețuiesc profund dacă ele sînt în avantajul concurenţei, al adversarilor sau al străinilor.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Trena miresei, trenări cu efect pervers

Metrii de mătăsuri, dolarii plătiţi pe toaleta de nuntă, pe tacîmuri şi recuzită la ceremoniile care i-au unit pe foştii campioni Nadia Comăneci şi Bart Conner în faţa legii şi a lui Dumnezeu (dar şi cu actuala putere) au fost măsuraţi, cîntăriţi ori trecuţi prin sita invidioasei admiraţii de o întreagă armată de ziarişti mondeni. O altă categorie, aceea a analiştilor de weekend, a triumfat criticînd neparafarea tratatului româno-rus după ce amendase zdravăn intenţia ministerului de externe de a finaliza negocierile în forma stabilită de echipele de experţi. **România liberă** arbitrează şi de data aceasta meciul ei preferat, acela în care, orice s-ar întîmpla, instituţia prezidenţială e dinainte învinsă: "Avantaj EXTERNELE în **meciul** cu COTROCENIUL" - acesta e titlul ales de Cristina Terenche pentru articolul dedicat trecerii ministrului rus de externe prin Bucureşti. Relatarea comentată a unor declaraţii făcute de Evgheni Primakov, Teodor Meleşcanu şi Traian Chebeleu e pusă în pagină deasupra "contribuţiilor esenţiale" ale primarului Clujului la amînarea parafării tratatului: "Dacă va semna în acest an tratatul româno-rus, Funar îi recomandă lui Iliescu... penitenciarul Gherla". **Ziua** crede că "La Casa Poporului s-a înregistrat o surpriză de proporţii", deşi "diplomaţii străini ştiau că nu se va semna tratatul".

Oricine poate face diferenţa dintre două verbe înţelege că un document bilateral de bază nu poate fi **semnat** decît între doi şefi de stat şi numai după ce a fost parafat de miniştrii de **externe**. Majoritatea ziarelor şi mulţi politicieni de ocazie confundă etapele, susţinînd că mult contestatul tratat româno-rus urma să fie semnat cu ocazia Forumului Economic al Mării Negre, deşi nu erau în discuţie decît şansele parafării. **Ziua** nu se jenează să scrie negru pe alb: "După cum ne anunţase Ministerul român de externe, la sfîrşitul săptămînii urma să se semneze Tratatul de bază cu Federaţia Rusă. **Bucureştiul a bluff-at mizînd pe semnarea documentului bilateral** ". **Adevărul** repetă greşeala prin chiar pana directorului său Dumitru Tinu: "Mult trîmbiţata de către domnul Meleşcanu declaraţie politică în care să se facă **o condamnare morală** a pactului Molotov-Ribbentrop, document fără valoare juridică, nici nu există. Mai direct spus, tratatul urma să se semneze **acum**, iar declaraţia să se redacteze pe **urmă**!". În **Jurnalul naţional**, Sorin Holban susţine că "unii oameni politici" fac "această confuzie cu bună ştiinţă". Pentru că nu ştim dacă ziariştii ar putea beneficia în perspectivă de o "imunitate a inconştienţei", să ne întoarcem la ceea ce spun diplomaţii: "Am sosit la Bucureşti la întîlnirea miniştrilor de externe a ţărilor Cooperării economice a Mării Negre. Deja înaintea sosirii aici a devenit cunoscut faptul că Tratatul româno-rus nu va fi parafat". "Noi am condamnat pactul Ribbentrop-Molotov, iar el nu se include în documentele interstatale încheiate de Rusia. Din punct de vedere istoric, noi nu insistăm, de pildă, pentru a include în textul tratatului perioada Antonescu. Nu intră în intenţiile noastre. Absolut deloc." (Evgheni Primakov în **Curierul naţional** şi respectiv **Adevărul**.) "Ambele părţi şi-au exprimat clar dorinţa lor de a continua dezvoltarea relaţiilor bilaterale, fără ca acestea să fie afectate de negocierile în curs." (Teodor Meleşcanu, în **Curierul naţional** după o depeşă a agenţiei **Reuter**.) Tradus în metafore gazetăreşti, limbajul diplomatic produce efecte contradictorii: "Nici cu Gorbaciov nici cu Elţîn n-am încheiat tratatul româno-rus" (Şerban Mihăilă - **Cotidianul**); "Pod de gheaţă între Bucureşti şi Moscova" (Cristina Zărnescu - **Ziua**); "România ratează parafarea tratatului cu ruşii din calcule electorale" (Ana Niţă - **Libertatea**); "România şi Rusia s-au înţeles să nu parafeze tratatul bilateral" (Irina Zidaru - **Evenimentul zilei**.) Dacă e bine sau nu că Bucureştiul şi Moscova şi-au amînat normalizarea relaţiilor pînă după alegerile prezidenţiale ale ambelor ţări ştiu doar Dumnezeu şi vreo doi semnatari de editoriale: "Din fericire, şi a doua tenativă se află be butuci printr-o surprinzătoare dezumflare de ultim moment", scrie Radu Budeanu în **Ziua**. Îl contrazice Sorin Holban în **Jurnalul naţional**, care îşi permite să pună la îndoială bunele intenţii ale opozanţilor cu obsesii naţionalist-întregitoare: "Desigur că reîntregirea României în graniţele ei firesti este dorinţa vie a tuturor românilor. Dar, vrem nu vrem, cel puţin deocamdată nu putem obţine decît reparaţii de ordin moral. În asemenea condiţii, ori recunoaştem aceste realităţi neconvenabile, ori ne întoarcem la politica de izolare a României. Altă alternativă nu există. Cinstit vorbind, este de întrebat cum ar proceda Convenţia Democratică, nu în campania electorală, ci dacă ar cîştiga alegerile parlamentare şi prezidenţiale". Poate că opoziţia de azi nu ne-o aduce ca răsplată Tezaurul de la Moscova, Insula Şerpilor şi unirea cu Moldova, dar putem spera măcar să boteze peste doi ani copilul tinerei familii Conner-Comăneci? (E.Ş)

De jur împrejur

Un lucru imposibil

Acordul cu privire la încetarea ostilităţilor de pe teritoriul Libanului are o singură pagină şi nu este semnat de nimeni. Şi totuşi, hîrtia are o oarecare eficienţă, din moment ce nu se mai trage şi refugiaţii se întorc acasă. Prevederile armistiţiului se referă la civili: Israelul îşi păstrează dreptul de autoapărare şi ripostă dar nu trebuie să mai lovească în civili, iar gherilele Hezbollah care acţionează de pe teritoriul Libanului să nu mai lovească în aşezările din Nordul Israelului. Înţelegerea a fost perfectată de secretarul de stat american Warren Christopher, după o navetă hiperactivă între Israel, Liban şi Siria, în care, dincolo de puţina disponibilitate a părţilor de a ceda, a mai avut de furcă şi cu propunerile Franţei, doritoare să aibă şi ea un cuvînt important de spus în Orientul Mijlociu. Christopher "a realizat un lucru imposibil", a apreciat primul-ministru al Israelului, Shimon Peres.

S-a spus că declanşarea atacului împotriva gherilelor din Liban a fost în bună măsură determinată de dorinţa lui Peres de a demonstra celor care peste şase săptămîni se vor prezenta la vot că este pregătit să apere securitatea ţării sale cu tot atîta hotărîre cît şi predecesorul său Rabin, că este la fel de "dur" cu duşmanii ţării ca şi adversarii săi din partidul Likud.

Rachetele Katiuşa expediate de soldaţii Hezbollah deasupra aşezărilor israeliene au fost un semn cît se poate de expresiv în legătură cu faptul că există încă grupuri puternic înarmate, care se împotrivesc procesului de pace. Hezbollah este o organizaţie anti-sionistă, înfiinţată în 1982 cu sprijin financiar din Iran şi cu protecţie siriană. Cînd s-a încheiat războiul civil din Liban şi combatanţii au fost dezarmaţi, Hezbollah nu a fost supus acestei reglementări: organizaţia nu recunoaşte Israelului dreptul său la existenţă, ea a organizat pe teritoriul Libanului o reţea socială cu şcoli şi instituţii caritative care-i asigură un sprijin mult mai larg decît ar sugera numărul membrilor săi. Atacurile de la începutul lui aprilie cu scopul declarat de a răzbuna moartea unor lideri doreau să dovedească Israelului că războiul este singura realitate profundă a zonei şi nu acordurile care pot fi oricînd încălcate.

Oricare ar fi fost dedesubturile electorale ale lui Peres, decizia de a riposta a fost motivată şi de eşecul tratativelor cu Siria, eşec care fragilizează toate succesele de pînă acum. Început în forţă, sub steagul perfecţiunii tehnologice ("vom lovi cu arme inteligente, supersofisticate, doar ţintele propuse") atacul israelian s-a soldat cu masacrul a aproximativ o sută de civili refugiaţi într-o tabără a Naţiunilor Unite. A devenit evident că teroriştii, care trimiteau în fiecare zi porţia de Katiuşe pe teritoriul israelian, nu au fost loviţi, în timp ce civilii din Liban sînt cei sacrificaţi.

Nimeni nu neagă că rachetele Katiuşa au fost expediate din imediata apropiere a taberei de refugiaţi, dar teroriştii plecaseră cînd bombele au lovit în plin. Cum observa un gazetar din Beirut, Ghassan Tueni: "de 20 de ani Libanul este un teritoriu pe care violenţa se desfăşoară în dimensiuni apocaliptice, prins între un duşman - Israelul - cu care nu poate lupta, şi un prieten - Siria - care nu ţine seama de interesele lui." De fapt, se pare că deblocarea tratativelor cu Siria a fost de fapt scopul şi este probabil că fără asentimentul preşedintelui sirian Assad nu s-ar fi obţinut nici un armistiţiu, refugiaţii urmînd a fi încă pe drumuri.

În zilele noastre, pacea a devenit un obiectiv care poate fi atins numai după ce masacrele zguduie lumea: în Bosnia a fost nevoie de cadavrele dezmembrate din piaţa Markale şi de gropile comune de la Srebrennica pentru a-i aduce pe oratorii patetici la masa tratativelor. S-ar putea ca oribilele imagini de la Cana să joace acelaşi rol, convingîndu-i pe sirieni şi pe israelieni să găsească un compromis. Nu întîmplător în chiar zilele confruntării între Israel şi Hezbollah, Organizaţia de Eliberare a Palestinei condusă de Arafat şi-a modificat statutul, eliminînd articolele prin care îşi propunea să distrugă Israelul şi să-i arunce pe evrei în mare. Acum cîţiva ani s-ar fi spus că e un lucru imposibil.

Magdalena BOIANGIU

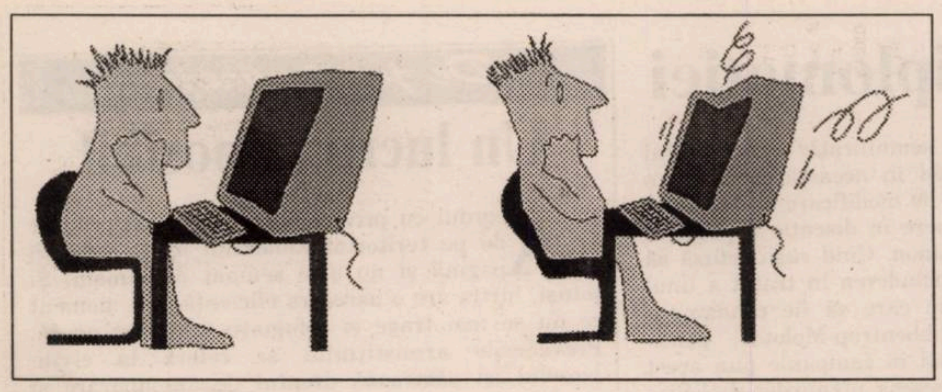

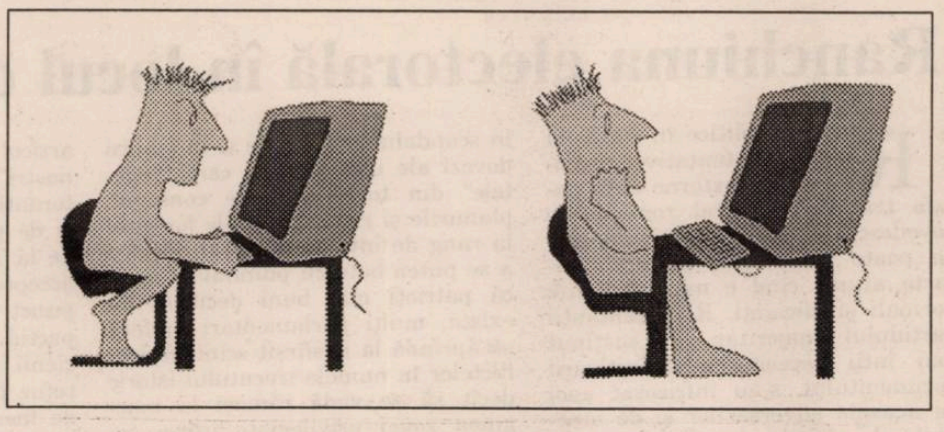

Argument

Dacă, astăzi, cineva s-ar apuca să alcătuiască un dicţionar al limbii române contemporane, ar trebui să consemneze termeni care, acum cîţiva ani, abia dacă intrau în vocabularul unor specialişti: *PC, dischetă, hard, soft, mouse, fax, e-mail* etc., etc. au devenit, aproape peste noapte, cuvinte pe care le întrebuinţăm aproape la tot pasul. Copiii, de cum încep să înveţe a merge copăcel, renunţă să se mai joace de-a mijoarca şi se bucură acum de alte jocuri şi jucării pline de hazul şi farmecul copilăriei. Şcolerii mai mărişori învaţă, cam fără tragere de inimă, să scrie şi să socotească, în schimb sînt pasionaţi după programarea pe calculator. Şi exemplele ar putea continua. În numai şase ani, cuvinte ca *zeţar, zincograf, linotip* au devenit arhaisme, fiind înlocuite de *computatoare* (vai, un barbarism!), *operator-programator, culegere şi machetare computerizată*. Dar aici nu este numai problema lingvistului; s-a produs o mutaţie în domeniul socialului - au dispărut unele meserii, au apărut altele noi. Ba, în plus, s-a instaurat şi un fel de teamă de controlul informaţiei. Dacă, prin sisteme interconectate, poţi accede la orice informaţie de pe mapamond, atunci secretele statului sau ale fiecăruia dintre noi nu riscă să devină un bun public? Însă evoluţia mentalităţilor este mai lentă şi, cînd acestea se vor schimba, vom putea vorbi de o adevărată revoluţie. Între timp, funcţionarul public - de la circa financiară, minister, primărie, notariat - tot mai stă în faţa calculatorului, privindu-l cu mefienţă sau, în cel mai bun caz, folosindu-l ca maşină de scris şi preferînd învechitul registru ca semn al unei comode habitudini şi a unei dulci birocraţii de modă veche. Desigur, birotica modernă - în care se include nu numai calculatorul - instaurează o birocraţie, dar una cu totul nouă, în sensul că performantă. Rămîne doar să ne dăm seama de acest lucru şi să-l tratăm în consecinţă. Pînă atunci nu putem decît să parafrazăm o binecunoscută zicere: "Orice om prevăzător are-n casă un... calculator". (I.C.)

De fapt, despre ce este vorba?

Termenul francez *bureau* este un derivat de la *bure*, cuvînt care însemna "stofă de lînă", etimonul fiind pus pe seama unui latinesc vulgar *bura*. Mai întîi, *bure* a fost o stofă, ceva mai groasă, sau un veşmînt confecţionat din acest material, pînă cînd comercianţii şi zarafii au constatat că monedele se manevrează mult mai comod şi mai sigur pe o masă a cărei suprafaţă este acoperită cu o bucată de *bure*, poate, la început, chiar pelerina vreunui negustor.

Şi astfel, *bure* a devenit *bureau*, adică... o mobilă! Se mai pot întîlni şi astăzi astfel de mobile, masive, menite a inspira respect şi autoritate, acoperite cu un material textil, bunăoară cele dintr-o încăpere a Facultăţii de Litere din Bucureşti (pe unul din ele îmi sprijin, în momentul în care scriu, coatele).

Lîngă *bureau*, mai ferit, pe o latură sau chiar într-un colţ al încăperii, se afla un *secrétaire*, o măsuţă cu tăblia netedă, cu multe sertare, unele chiar secrete, pe care se putea propriu-zis scrie, pentru că, pe stofa moale de *bure*, exista riscul ca pana, stiloul, pixul, neîntîlnind rezistenţă, să perforeze hîrtia. Drept care a apărut mapa de birou, de fapt *la nappe* (deşi provine din latinescul *mappa!*), o suprafaţă mai dură, cu două coperte de piele, prin a cărei confecţionare aveau să se nască adevărate capodopere de marochinerie.

În faţa mapei, stăteau suporturile pentru călimări, pentru nisip, pentru alte accesorii, unele dintre ele devenite în timp piese de artă care se achiziţionează cu sume imense la licitaţii...

Şi iată cum a apărut, *avant la lettre*, ceea ce se numeşte azi *birotică*, adică un instrumentar tehnic pentru îndeplinirea în condiţii optime a activităţilor dintr-un *birou*.

Căci, încetul cu încetul, mobila *bureau* (îi vom spune de acum înainte *birou*, înregistrat în prima ediţie a "Dicţionarului universal al limbii române" al lui Lazăr Şăineanu ca *biurou*, mai aproape, deci, de pronunţia originară) îşi transferă sensul asupra încăperii în care se află. Curînd, nu va mai conta cum este alcătuită mobila, cum arată camera, ci doar *cine* stă acolo. Personajul nu mai era el însuşi, ci reprezenta o instituţie. De semnătura sa putea depinde soarta unui om.

Odată abstractizarea realizată, *biroul* se transformă din obiect, din reprezentant al unei instituţii, în instituţia însăşi. În 1833, se înregistrează în Franţa un serviciu administrativ al teritoriilor militare din Algeria, intitulat "Bureaux arabes", dar este sigur că semnificaţia exista cu mult înainte. Fiind o instituţie a deciziilor, biroul va genera *birocraţia*.

Marele lexicograf şi semantician care a fost Şăineanu, pomenit deja, ne oferă o excepţională evoluţie a termenului în dicţionarul său: "1. masă de scris; 2. localul unde lucrează mai mulţi funcţionari; 3. personalul unui biurou sau al unei adunări, adică prezidentul, vice-prezidentul şi secretarii; 4. (la Cameră ori la Senat) comisiunile însărcinate cu examinarea unor chestiuni; 5. *biurou de plasare*, agenţie ce se ocupă cu plasarea de amploiaţi, servitori etc.".

Este greu de spus dacă *birocraţia*, cu înţelesul său actual, s-a născut în Franţa sau în Imperiul Habsburgic, cert e că, în 1759, sub Ludovic al XV-lea, Jean-Claude Marie Vincent, seigneur de Gournay, intendent al comerţului, cunoscut pentru lupta sa împotriva monopolurilor şi ca militant pentru dezvoltarea iniţiativei private în industrie, vorbea despre *bureaucratie* ca despre o piedică în calea realizării ideilor sale. În 1792, *bureaucratie* era deja un termen peiorativ.

La noi, Şăineanu notează neutru: "*biurocrat* funcţionar în biurourile unei administraţiuni"; "*biurocraţie* 1. puterea, organizarea muncii în biurouri" şi abia "2. influenţa biurourilor", sens în care nu trebuie să găsim neapărat ceva condamnabil.

Oricum, împinsă la paroxism în Imperiul Austro-Ungar, în Rusia ţaristă şi apoi comunistă, în Germania fascistă (inutil a mai cita bibliografie!), birocraţia a obturat birotica, deşi aceasta din urmă exista într-o fază, să-i zicem, primitivă, redusă la aspectul strict instrumental.

Se spune, de exemplu, că trecerea de la mapa simplă, în care hîrtiile stăteau de-a valma, cu riscul de a fi încurcate, la dosarul cu şnur şi, mai tîrziu, "cu şină", a fost o adevărată revoluţie, permiţînd menţinerea documentelor într-o ordine prestabilită (alfabetică, cronologică, ierarhică etc.), ceea ce însemna deja *prelucrarea* informaţiei într-un birou.

Ştampila a însemnat şi ea un mare pas înainte: dreptul de a reproduce sigiliul unic aflat în posesia unui singur individ, deci dreptul de a decide în numele acestuia pe un teritoriu mai larg decît sediul posesorului sigiliului, deci economie de timp în aplicarea unor decizii. *Dosarul* (interesantă evoluţie semantică: *dossier* "spătar de scaun"; "mapă cu documente, aflată în spatele celui care ocupă scaunul"), apoi *clasorul* şi *biblioraftul* au uşurat mult ordonarea datelor, respectiv prelucrarea informaţiei stocate.

Şi, cu toate acestea, *birocraţia*, cu sensul ei peiorativ, căpătat încă din secolul al XVIII-lea, face să nu se observe că există şi o *birotică*. De ce?

Răspunsul - poate cel mai bun - îl găsim în scrierile lui Alvin Toffler, analistul şi teoreticianul "celui de-al treilea val": informaţia devine o resursă, precum un zăcămînt de petrol, abia o dată cu acest al treilea val care ne năpădeşte şi în prezent.

Lucrurile au devenit evidente mai întîi nu din perspectiva solicitantului din faţa biroului (terorizat în continuare de birocraţie, chiar şi în ţări avansate!), ci din cea a ocupanţilor fotoliilor aflaţi în/la birouri diferite.

Să facem o mică socoteală la nivelul anilor '50. Biroul se deschide la ora 9,00. Poştaşul aduce corespondenţa la ora 9,30. Secretara o parcurge, o selecţionează şi îi evaluează importanţa pînă la ora 10,30, cînd se duce cu mapa la şef. Şeful cere informaţii şi evaluează importanţa pînă la ora 12,00. Se convoacă organismul de decizie. Se ia decizia la ora 15,00. Se redactează răspunsul. Scrisoarea de acceptare va fi expediată a doua zi. Cazul de mai sus este unul fericit!

Şi astfel va apărea în mod necesar *birotica* modernă, definită la început ca un "ansamblu de tehnologie informaţională menită să uşureze munca de secretariat" (*Larousse*), aşadar determinată în primul rînd de echipament. Trecerea de la maşina de scris mecanică la cea electrică şi apoi la computer s-a produs într-o viteză de necrezut!

Dar, cum legile roboticii, formulate de Asimov, rămîn totuşi valabile, chiar şi calculatorul rămîne un instrument. Perfecţionat, ce-i drept, dar un instrument. Dacă stăm şi ne gîndim bine, calculatorul nu este altceva decît o combinaţie între pană, cerneală, pergament, abac, riglă, echer, compas etc.

Aceasta nu înseamnă altceva decît că factorul uman îşi va spune cuvîntul în birotică, deşi aceasta este definită în primul rînd ca un ansamblu tehnologic.

De fapt, problema actuală în acest domeniu al *biroului*, aflată în diverse stadii de rezolvare, în funcţie de capacităţile tehnice ale diverselor culturi, civilizaţii sau ţări, este cea a transformării *birocraţiei*, cu sensul ei peiorativ, prin intermediul *biroticii*, într-o *birocalie* - dacă pot spune asta - sau chiar într-o *birofilie*...

Nu este o glumă şi nici un joc de cuvinte. Din ce în ce mai mult se vorbeşte despre programe (softuri) "blînde" şi chiar "amabile" faţă de utilizatori, ceea ce nu înseamnă altceva decît introducerea unui factor uman într-un domeniu a cărui tendinţă a fost dezumanizarea. În mod paradoxal, birotica, puternic sprijinită de o tehnologie specifică, a apărut ca o reacţie la birocraţie, produs al acţiunilor şi mentalităţilor omeneşti. Tendinţa de "aplatizare a piramidelor ierarhice" şi înlocuirea birocraţiei prin "adhocraţie", fenomene pe care tot Toffler le observă acum, în pragul secolului XXI, vor duce către o creştere însemnată a rolului biroticii care va ieşi din condiţia sa clasică de "secretariat", cu toate conotaţiile negative pe care le păstrează termenul, pentru a deveni un ansamblu de tehnici pentru prelucrarea informaţiei înainte de luarea deciziei şi pentru punerea ei în circulaţie după aceea.

Birocraţia s-a născut spontan, ca un virus apărut de nu se ştie unde, a provocat o epidemie cu răspîndire rapidă şi a devenit o boală cronică. Nu era nevoie să înveţi birocraţie, era suficient să te laşi contaminat.

Birotica este un set elaborat de principii, norme şi tehnici. Se învaţă. Nu ştiu să se fi vorbit vreodată despre un birocrat profesionist, dar vorbim deja despre un secretar profesionist.

Cezar TABARCEA

Ca în vechime

Birotica a pătruns, nu numai ca termen, în lumea civilizată. Nu știu dacă a modificat-o. Oricum, a înnoit-o. Sînt, din păcate, departe de aceste elemente ale birotică moderne. Nu am și nici nu știu să folosesc calculatorul, la copiator îmi face altcineva treaba, n-am fax și nici robot la telefon. Ba, ca să fac mărturisiri complete, nu știu să folosesc nici mașina de scris. Sînt, la aceste capitole, un învechit, fiind mereu dependent de dactilografă. Pentru că, așa cum am apucat, scriu "de mînă", ducînd-o, continuu, într-un chin dulce. E probabil că dacă m-aș osteni, m-aș deprinde cu aceste mijloace moderne și înnoitoare care, cu siguranță, ușurează munca, făcînd-o și mai productivă. Mă întreb însă dacă am nevoie de o mai mare productivitate. Cît "produc" îmi prea ajunge și îndrăznesc a crede că nu e deloc puțin. Odată, prin anii optzeci, am avut o convorbire cu dna Bianca Valotti Cavalotti, nepoată din Italia a lui N.Iorga. Deodată, amintindu-și de cărțile și articolele pe care le-am scris (mi le și citise), m-a întrebat, cu ton firesc, ce tip de computer utilizez. M-a surprins întrebarea și pe ea a descumpănit-o cînd i-am mărturisit că nu folosesc nici calculator, nici mașina de scris. I se părea o nefirească anomalie și era evident că nu a dat crezare mărturisirilor mele sincere. (Nu știa sau refuza să știe că, în acest fel, eram ferit și de angarale umilitoare, de vreme ce și pentru utilizarea unei mașini de scris aveai, atunci, nevoie de aprobarea poliției.)

De altfel, nici nu știu cum m-aș putea

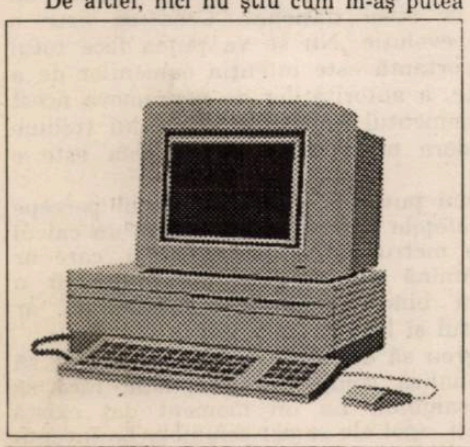

folosi de calculator la Biblioteca Academiei, unde și fișierele cu cotele cărților și periodicelor sînt tot pe fișe cartonate ca în secolul trecut. Ca istoric al literaturii și al culturii românești, ca să scriu o carte (despre un curent de idei, biografia unei personalități etc.etc.) mă cheltuiesc vreo doi ani (dacă nu mai bine!) citind reviste, ziare, cărți, manuscrise. Îmi aleg citatul semnificativ și îl copiez cu mîna, pe o fișă, ca pe vremea copiștilor medievali. Apoi, la încheierea documentării, îmi clasez fișele - în plicuri anume - pe teme și idei forță. Odată clasarea fișelor făcută, scheletul cărții e gata. Încep apoi să scriu, cu tot chinul de rigoare. De regulă, mai multă vreme, pentru elaborarea unei cărți, îmi ia documentarea preliminară decît scrierea ei efectivă. Știu că aiurea, în Apus, această operație de documentare e mult înlesnită, textele alese pentru a fi reproduse pe fișe nefiind scrise cu mîna, ci reproduse de un copiator. E posibil să fie astfel, ba chiar sigur că este. Dar la BAR funcționează un singur copiator care n-apucă să facă servicii - costisitoare încă - tuturor. Cei mai mulți dintre cei care ostenesc în sălile de lectură ale Bibliotecii Academiei, își iau note cu mîna, scriind sîrguincios. Nu mă deosebesc de colegii mei, procedînd ca în vechime. Cînd birotica (pretențios cuvînt!) aceasta modernă va fi instalată la Biblioteca Academiei, devenind mijloc uzual de lucru, voi fi, cu siguranță, de mult în lumea umbrelor. Cît timp voi mai lucra, scriind cărți (și am, vă asigur, proiecte ispititoare), voi proceda cum am apucat de la începuturi, acum peste patruzeci de ani. Și voi continua să fiu dependent de toanele dactilografelor, ca unul dintre canoanele dificultoasei mele îndeletniciri. Nu spun că e bine. Dar nici nu mă plîng că e foarte rău. E o servitute, acceptată, a muncii mele, pe care mi-o asum cuviincios și - de ce n-aș mărturisi? - senin și de bună voie. E un destin în toate. Și nimeni nu-l poate ocoli. De altfel, privesc cu tristețe și cu oarecare deznădejde spre publicul sălilor de lectură ale Bibliotecii Academiei. Cu excepția perioadei pregătirii lucrărilor de diplomă, puțini sînt tinerii aici. Majoritatea cititorilor au un accentuat aer interbelic. Iar în disciplina mea de istorie a literaturii, tinerii nu se prea înghesuie. Editorii de ediții critice, cam de vîrsta mea, au obosit și dau semne clare de abandon. Greu găsești pe cineva, dintre tineri, care să scrie o prefață sau, *horribile dictu*, să se angajeze în alcătuirea unei ediții. Să fie pe ducă istoria literară? Nu vreau să cred și sper mult că, nu prea tîrziu, spre porțile ei vor veni cercetătorii tineri. Care, cum altfel?, în travaliul lor se vor folosi de mijloacele moderne de lucru. Adică de ceea ce, cu termenul acesta împopoțonat, se numește birotică. Cît mă privește, rămîn ce am fost. Nu (vorba poetului) romantic, ci un învechit. Dar, aș îndrăzni să observ, cît romantism era și este investit în această muncă dăruită, făcută - imperios - din vocație și plăcerea exegezei scormonitoare!

Colegii mei de la **Dilema** care au ales această temă au așezat în relație birotica cu birocrația. Se bizuiau, cu siguranță, pe convingerea că birotica înlătură birocrația. Nu știu cum e în altă parte. Dar la noi birocrația e în floare și în birouri înzestrate cu mijloace moderne. E o cutumă din vechime a funcționarului, care continuă să creadă că nu el e la dispoziția publicului, ci acesta din urmă depinde de bunăvoința sau hachițele funcționarului. Am văzut domnișoare sau doamne instalate în fața calculatorului și care refuză să răspundă, util, solicitanților lui. Sau îi face, cu superbie, să aștepte în umilință pînă ce grația "bunăvoinței" coboară înspre el. E reflexul nu al unei stilistici anume, ci al unei mentalități. La noi, unde dintotdeauna serviciul public era considerat aproape un hatîr, slujbele se obțineau greu, cu pești, proptele de tot felul, mita a fost, în consecință, un obicei firesc. Cum altfel am voi să se petreacă lucrurile? Să nu uităm că pînă la mijlocul secolului trecut slujbele publice, toate, erau vîndute de domnie celor care dădeau mai mult. Și că, apoi, slujbașii își obțineau repede cheltuiala investită. Și că, mai tîrziu,

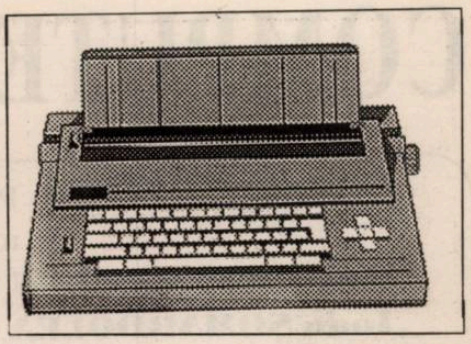

slujbașii depindeau necondiționat de partidul care, ajuns la putere, îi puneau în pîine, pe care și-o pierdeau de îndată ce partidul lor pleca de la guvernare. Să credem că prin birotică vom eradica o cutumă? Nici vorbă. Birocrația e în floare, domnind suveran peste tot și toate. Arareori un serviciu public se face, lesnicios, în mod gratuit. Cu cît se urcă pe scara de interes a serviciilor publice, cu atîta birocrația e mai puternică. Și e mai puternică pentru că e mai aducătoare de venituri substanțiale care continuă să fie practicate ca în secolele trecute, cînd nimic nu se obținea fără legiuitul peșcheș. Un român stabilit în străinătate, venit să investească în țara lui de origine, mi-a vorbit, îngrozit, cît de perfect organizată e birocrația la noi și prin cîte vămi (toate costisitoare foarte) trebuie să treacă pentru a obține avize și aprobări în vederea punerii pe picioare a unei firme. Mulți investitori din străinătate se lasă păgubași, abandonînd totul. Corupția se practică, nestînjenită, în birouri garnisite cu mijloace moderne de lucru sau de prelucrare a datelor. Birocrația, moștenitoarea unei vechi cutume, e mereu la pîndă, avidă, hapsînă și devoratoare. Și prin mai toate acele suspuse cancelarii calculatoarele, copiatoarele și faxurile stau, strălucitoare, la îndemînă. Dar nu se pun în mișcare decît după ce au fost, mai înainte, bine unse. Nu e, cum s-ar crede, o relație de neconciliat. Acum, ca și odinioară, domnește, atotstăpînitoare, forma fără fond. Formula fericită, propusă de Maiorescu în 1868, continuă să fie o realitate apăsătoare. Birotica face casă bună cu birocrația. Să spun că deocamdată?

Z .ORNEA

Omul-girafă sau noua ordine a lucrurilor

Ce legătură poate fi între o bucată de stofă groasă (*bure*) și obsedantul tablou al lui Dali, *Girafa în flăcări?* Evident, exact ceea ce ne preocupă pe noi aici: biroul.

La început din respectiva stofă se făceau vestminte, pe de-o parte pentru anumite ordine religioase, pe de alta pentru deținuți. De fapt, această dualitate originară va rămîne înscrisă ca un stigmat în semnificațiile oximoronice ale biroului: loc al exercitării autorității, dar și închisoare prin excelență. La un anumit moment istoric, ne putem imagina, una din mesele celor dedicați lucrărilor spiritului a fost deviată de la funcționalitatea ei primordială (suportarea hranei) pentru a deveni masă de scris. Gestul așternerii pe o astfel de masă a unei bucăți din stofa amintită mai sus avea semnificații magice: masa normală, de mîncat, era consacrată, devenea BIROU. Și nu era vorba numai de noua vocație, ci de o adevărată aducere în existență prin numire, sau mai curînd prin contaminare nominală: masa este *bureau* pentru că a fost acoperită cu *bure*.

Dacă masa de scris devine birou după ce împrumută denumirea de la pînza specială care o acoperă, ce devine odaia "de scris"? Normal, ea devine... birou. Or, ce înseamnă asta? Înseamnă că încăperea, zona de locuit care plutea într-un semantism amorf și nedirecționat, capătă dintr-o dată un centru, se structurează, intră în ordine. Ea își pierde orice autonomie funcțională devenind dependentă, și funcțional și ontologic și nominal, de obiectul care îi dă rost: masa de scris devenită birou. Biroul-încăpere devine un fel de spațiu vital pentru biroul-masă. Cucerirea este deplină, dominația ireversibilă.

De acum încolo totul se va învîrti în jurul centrului: biroul-masă. De altfel, înseși determinările sale genetice îl arată (așa cum am văzut) decis să domine și să-și impună norma în spațiul pe care și l-a apropiat încă de la început... Pînă și omul, ființa aceasta care îi mai tulbură spațiul, va învăța să i se supună.

Ce devine acest om care, pînă mai ieri, scosese din cotidianul existenței un spațiu pentru a-l dedica spiritului? Biroul a devenit azi un semn al ordinii moderne, al tipului de societate funcțională pentru că bine modulată, cu angrenaje strînse între părți. Putem spune că societățile moderne sînt sisteme autoreglabile care, odată puse în mișcare, nu mai țin seama, în "metabolismul" lor, de intenționalitatea indivizilor umani. Ele o înglobează, fără nici o îndoială, dar determinant este faptul că rămîne un insesizabil care depășește suma tuturor proiectelor umane. Max Weber a observat că prețul unui sistem economic și social eficient este înlocuirea determinărilor subiective ale existenței individuale cu cele "obiective". Pînă și existența privată, aparent neatinsă de norma socială, capătă aici un ritm sacadat, relevînd subtilitatea dependenței de necesitățile exterioare. Orarul de lucru, atît de precis fixat la nivelul unei întregi comunități naționale, marile fluxuri de oameni care intră sau ies din servici sînt semnele vizibile ale alterării unei condiții umane considerată, pînă la acel moment, autonomă.

Dacă prețul modernizării și al eficienței este "încapsularea" individului în marea structură a sistemului social, este evident de ce "omul-prizonier-al-biroului" este paradigmatic pentru noua condiție a omului. Și el nu este numai "o ipostază aparte a ființei umane", așa cum îl vede Ludwig von Mises, ci ipostaza prin excelență a umanității moderne. Dar să ne întoarcem la etimologie. "Omul-prizonier-al-biroului" de care am vorbit mai sus nu este altul, ați ghicit, decît birocratul. Nu e nevoie de multă finețe pentru a înțelege sensul termenului: puterea biroului, a acelui centru pe care l-am văzut ordonînd un spațiu inițial amorf. Or, din cele spuse mai sus, apare cu claritate că el ordonează o zonă a existenței mai largă decît spațiul în care tronează masa de scris. Însuși omul care nu-și capătă esența funcționalității sale decît în acest spațiu nu este decît un biro-crat, purtătorul unei puteri (a biroului - nod al sistemului) care îl depășește și îl înglobează, subordonîndu-l raționalității sale.

Sîntem perfect conștienți de sensul peiorativ al cuvîntului "birocrat" și al celor înrudite cu el. Toate dicționarele îi marchează aspectele nefaste: greutate și lentoare, spirit de rutină, autoritate excesivă, inflexibilitate, lipsă de imaginație. Pentru a rămîne coerenți cu lectura propusă, putem citi în toate aceste caracteristici o impregnare a omului cu forma de existență, atît materială, cît și simbolică, a biroului. Dacă s-a vorbit de o limbă "de lemn", putem fi siguri că nu era vorba de lemnul copacilor zvelți din pădure, ci de lemnul "domesticit", dar atît de insidios, al mesei de lucru a "oficialului". Nu mai este nici un dubiu, invazia biroului în ontologia umanului, cel puțin a individului prizonier în spațiul lui, este completă. Omul a devenit o anexă a biroului. Dacă sertarele disting un birou de masă obișnuită, de ce n-am putea face din sertare marca omului golit de substanța sa și invadat de spiritul timpului: dependența și deresponsabilizarea. Am ajuns astfel fără eforturi la imaginea omului-manechin, lung și descărnat, dar plin de sertare, pandant în prim plan al unei girafe în flăcări, din tabloul lui Salvador Dali de care aminteam la început.

De cîtăva vreme, un nou termen "bureau-tizat" a venit să se adauge familiei "biroului": birotica. Termen generos și modern, el descrie toate acele mijloace moderne de comunicare și de prelucrare a informației (calculatoare personale, faxuri, copiatoare), dar și distribuția lor ergonomică în spațiul, bineînțeles, al biroului. Aparent toate acestea vin să ușureze munca celui "prins" în maldărul de documente, și în timpul din ce în ce mai scurt în care trebuie să îndeplinească anumite sarcini. Nu uităm să remarcăm că acesta nu este decît birocratul cel mic, mîna dreaptă a birocratului cel mare, de decizie. Și nu putem trece cu vederea nici faptul că dispariția munților de dosare care îl sufocau pe "bietul" funcționar îi lasă acum acestuia, și la propriu și la figurat, un spațiu de respirație normal...

Ar fi însă o eroare dacă am refuza să vedem că un anumit tip de constrîngeri este înlocuit cu un altul. Umanitatea acceptată pînă acum a creionului și a cernelei ce albăstrea hîrtia, a "caldei" voci de la telefoane este tot mai marginalizată și odată cu ea și gesturile atît de familiare pe care le credeam de neînlocuit. Or, scrisul pe tastatură sau comunicarea prin e-mail nu implică neapărat o schimbare a personalității, dar ele forțează crearea de noi disponibilități subiective, adaptarea la noi patternuri de funcționalitate, mai subtile, mai străine în raționalitatea lor ultimă. Le folosim, dar nu le înțelegem prea mult, manipulăm cîteva funcțiuni, dar mecanismele interioare au devenit ezoterice. "Dihania" poate avea un comportament anormal, și de-abia în fața neputinței de a-l înțelege și remedia realizăm limitele umanității noastre inadecvate unei lumi tot mai birotizate, tot mai accelerate, tot mai sofisticate, căreia nu putem să-i facem față: anexe nefuncționale, depășite moral, oamenii devin, în asemenea cazuri, adevărate rebuturi ale sistemului.

Laurențiu ȘTEFAN-SCALAT

COMPUTERUL SALVEAZĂ BIROCRAȚIA?

Giorgio MOTTURA, președinte al societății SOGEI, director pentru afaceri externe al societății FINSIEL
Bogdan BOGOESCU, arhitect, director general al societății ALTIUS
Ioan ȘOMÂRDOLEA, profesor inginer, administrator delegat al societății FINSIEL România

Pînă în 1989 puțini dintre noi știam ce este un PC, un modem, un fax, un pager sau un telefon mobil. Acum viața noastră ar părea de neconceput fără aceste obiecte. Ele ne ușurează viața, ne ajută să comunicăm mai rapid și mai eficient între noi, ne schimbă mentalitatea chiar. Sau ar trebui să ne-o schimbe.

Fiecare dintre noi a avut de-a face, într-un fel sau altul, cu serviciile publice. Și atunci am făcut cunoștință cu ceea ce numim îndeobște "birocrație". În relația cu instituțiile statului, cetățeanul contribuabil este aproape întotdeauna în pierdere. În pierdere de timp, de bani, de energie.

Optimiști din fire, am sperat că și în această relație cetățean-funcționar public se vor schimba multe. Dar nu a fost să fie așa. E drept că pe ici pe colo a mai apărut cîte un computer, că numărul operatorilor de calculator a crescut, dar... atît. În rest aceeași inerție, aceleași spații prăfuite și același tip de funcționari peste tot: la Primărie, la Administrația financiară, la Prefectură, la Poliție, la tribunal, la policlinică sau spital.

Un lucru e limpede - sistemul administrativ al țării trebuie schimbat. Acest lucru se poate face cu ajutorul informaticii. Pentru că informatica creează premisele unei calități mai bune a vieții, ajută la integrare, permite transparență activității și garantează democrația. Poate ar părea prea mult spus, dar lucrurile chiar așa stau.

Pe această temă s-a organizat la Tele 7abc o discuție axată pe realitățile românești și pe posibilitatea introducerii unui sistem național pentru informatizarea activității administrației publice.

În Italia, în 1969, izbucnea un mare scandal, pentru că administrația publică cheltuise mai multe miliarde pentru dotarea cu birotică, dar care nu era utilizată. Pentru că cetățeanul contribuabil are dreptul să ceară ca banii lui să fie bine folosiți, presiunea lui a dus la găsirea unor soluții pentru utilizarea instrumentelor și crearea unui sistem informatic. Sistem informatic care funcționează și acum în domeniile cadastrului, finanțelor, agriculturii, administrației publice locale, sănătății, culturii.

Așa a apărut societatea FINSIEL care se ocupă de cercetări, studii și proiecte privind sistemele informatice. Și pentru că între Italia și România există similitudini nu numai de limbă și de cultură, poate modelul italian ar putea fi o soluție. Oricum, exportul de experiență ar fi o noutate. (M.C.)

Mihaela Cutuș: Care a fost reacția autorităților la propunerile dumneavoastră?

Bogdan Bogoescu: Pentru început credem că a fost o reacție pozitivă. În 1995 am primit sarcina de a elabora sistemul informatic geografic pentru restaurarea și transformarea funcțională a centrului istoric al Capitalei.

V-ați gîndit vreodată că între centrul istoric al Bucureștiului și un computer ar putea exista o legătură?

Ei bine această legătură făcea ca un computer, pe baza unui program, să constituie o bază de date cu elemente cadastrale, arhitectonice și urbanistice. Pe baza acestor date se vor putea lua de către Primăria Capitalei decizii administrative, tehnice și juridice privind centrul istoric al Bucureștiului.

Acest prim succes a dus la achiziționarea altor două contracte cu primăriile orașelor Mangalia și Focșani, pentru crearea sistemelor informative geografice de cadastru și planificare urbană.

Vi se pare acest domeniu al cadastrului și sistematizării teritoriului o urgență?

B.B.: Acest lucru este foarte important mai ales din perspectiva evidenței proprietăților și terenurilor. Știți foarte bine că la noi sînt multe probleme de partaje, de moșteniri, la Cartea Funciară nu se găsesc întotdeauna documentele, iar timpul necesar căutării în arhivă este foarte mare. Noi credem că vom putea influența pozitiv acest aspect. Fiecare dintre noi știm ce înseamnă să obții o adeverință, o aprobare, un act, ce birocrație enormă este. Această acțiune va da posibilitatea cetățeanului să aibă acces la un document (funciar, de urbanism) într-un timp scurt și cu o calitate de reflectare a realității perfectă. La ora actuală faptul este imposibil fără informatizarea sistemului administrației locale ca sistem organizat și fără informatizarea sistemului cadastral al orașului care să furnizeze primăriei date în mod rapid și de mare corectitudine.

Mai este o problemă de mentalitate. Noi românii nu sîntem obișnuiți încă să folosim computerul. Pragul informatic în România este de 2-3%, față de SUA 40-50% și țările din Comunitatea Europeană de 20%. Acesta este deja un handicap mare. Ce ar trebui să facem în acest sens?

Giorgio Mottura: Informatica nu înseamnă numai computer. Computerul este un instrument "stupid" care nu folosește decît producătorului de hardware care îl comercializează. El singur nu este în stare să facă nimic. Eficiența lui este cea pe care i-o dă omul. Cetățeanul cumpără PC-ul, dar trebuie să știe să îl și folosească. Acesta este motivul pentru care informatica produce multe speranțe, dar și multe decepții. Vorbim de utilizarea informaticii iar informatica este un ansamblu de elemente (hard, soft, aplicarea softului) ce fac ca PC-ul să răspundă întrebărilor. Acesta este aspectul mai delicat. Noi am reușit să inițiem niște oameni în acest domeniu. Știu că în universitățile din România există tineri care au voință și sînt capabili să dezvolte acest domeniu al informaticii și astfel administrația publică ar avea un dublu beneficiu. În administrația publică există două tipuri de informatică: cea care folosește funcționarului public pentru a lua deciziile și informatica de folos pentru cetățean.

Vorbind despre importul de experiență în domeniul informaticii, cum s-ar putea realiza acest lucru?

Ioan Șomârdolea: Tendința este de a o asimila. La noi există specialiști capabili să aplice o astfel de experiență. Este foarte important de exemplu ca primarul sau Consiliul local să poată gestiona localitatea prin funcționarea unui sistem informatic (parcele, proprietăți, uzufruct, sisteme de alimentare cu apă, gaz, electricitate, telefoane etc.)

Aveți relații cu regiile autonome RENEL, ROMGAZ, APELE ROMÂNE? Cum și-ar putea perfecționa acestea activitatea? Informatica ar putea rezolva problema?

I.Ș.: În principiu mai toate regiile autonome au în proiect încercarea de a trece pe suport magnetic rețelele pe care le gestionează și ar putea să apară îmbunătățiri, pentru că regia va fi ajutată astfel să-și amelioreze serviciile, și funcționarea internă să fie mai ieftină, mai concretă și în timp real. S-ar îmbunătăți relația dintre funcționarul public și cetățean. Dacă cetățeanul întreabă de ce un serviciu nu funcționează, funcționarul poate verifica operativ aceste date și poate lua decizii corecte de rezolvare a situației și, de ce nu, de recalculare a tarifelor. Pe scurt, regia își poate controla în mod rapid toată gestiunea.

Cred că ar trebui să ne schimbăm și noi cetățenii contribuabili mentalitatea: aceea de a avea dreptul să punem întrebări și să primim răspunsuri.

B.B.: Tot acest sistem este menit să schimbe mentalitatea funcționarului public și să îi ușureze munca. Astfel, dacă lucrează într-un loc civilizat cu mijloace moderne la îndemînă își poate răspunde motivației pentru care se găsește acolo. Nu este vorba numai de gestionarea a ceea ce există. Acest sistem, odată pus la punct, permite dezvoltarea sa, pentru că are tendința să se extindă, iar extinderea este foarte simplă dacă baza de la care se pornește este una corectă și sigură.

M-ați convins, fără sistem informatic nu se poate. Dar să nu uităm situația din România unde bugetul este cum este și unde alte probleme foarte importante nu sînt rezolvate. De unde bani pentru aceste proiecte?

B.B.: Într-adevăr cheltuielile ar fi de 200$ pe locuitor anual pentru ca acest sistem să funcționeze la nivel național. Cred că este o problemă de evoluție. Nu se va putea face totul deodată. Importantă este intenția oamenilor de a merge înainte, a autorităților de a promova acest sistem. În momentul împărțirii bugetului trebuie să ai în vedere necesitățile, iar aceasta este o necesitate.

I.Ș.: Ar mai putea fi o soluție. Statul percepe taxe pe suprafețele agricole. Dacă facem un calcul de 10 lei pe metru pătrat, de exemplu, care ar putea să rămînă autorităților locale pentru a organiza mai bine gestionarea teritoriului, ar cîștiga și statul și localitatea.

G.M.: E greu să dai sfaturi. Important este să nu faci o analiză comparată simplistă, fără să analizezi ansamblul. La un moment dat există niște priorități, apoi ele se pot schimba. La început trebuie să cheltuiești pentru protecție socială, după aceea poți să cheltuiești pentru amenajarea teritoriului, sănătate sau justiție. Oricum este important ca toate componentele unui sistem, de la administrația locală, poliție, justiție, la sănătate, cultură sau finanțe, să dialogheze între ele.

B.B.: Nu întotdeauna și nu totul depinde doar de bani, ci și de dorința de a schimba ceva în bine, de a fi transparenți și de voința ca toate lucrurile în țară să fie clare. La noi, ca și în alte părți, există tendința de a ocoli legea și autoritatea, iar un astfel de sistem nu permite acest lucru.

Convorbire realizată de
Mihaela CUTUȘ

Ordinator cu motocei - mîțe ministeriale

Ajunsesem să cunosc bine acest minister: domeniul peste care trona a fost o vreme domeniul peste care tronam și eu (cu mai puțină pompă, dar, în fine...) ca jurnalist. Regula generală a relației funcționar-gazetar era cea obișnuită: suspiciune și iar suspiciune. Dacă erau rugați să răspundă la o întrebare punctuală, funcționarii o denunțau imediat cu insignifiantă, invocau un context mai amplu, mecanismele macroeconomice; te trimiteau la alți funcționari; întrebați despre mecanisme, respectivii se supărau, acuzau noul limbaj de lemn al economiei de piață și declarau că ei nu răspund decît la întrebări concrete. Și aproape zilnic reînnodam cu ministerul acest du-te vino care nu ducea nicăieri.

Altă regulă generală: oamenii aceștia - șefi de servicii, de direcții simple sau generale, de departamente - aveau foarte mult timp atunci cînd nu era vorba să descîlcim probleme legate de funcționarea instituției lor. Mulți aveau copii aflați la studii în străinătate, a căror copilărie plină de pozne o relatau înduioșați. Alții își povesteau propriile pozne, de pe cînd purtau Spielhosen. Alții - tinerețea sau bolile de care suferă. Se bîrfeau amarnic între ei. Odată, un director general a cheltuit o jumătate de ceas ca să-mi explice că ministrul X, fost amic, acum dușman, e împuțit, miroase a oaie, efectiv a oaie, și asta fiindcă nu e român get-beget, ci macedonean, și ăștia, se știe, oricît s-ar spăla, miros a oaie... Cel mai mult îi prețuiam pe aceia (numărabili pe degete) care nu mă primeau imediat fiindcă - straniu! - munceau... Fixam cu ei întîlniri ulterioare, în care, după un sfert de ceas de conversație, aflam atîtea lucruri încît puteam să scriu pornind de la ele și cinci articole.

Înalții funcționari palavragii au suferit o uluitoare metamorfoză atunci cînd ministerul lor s-a dotat cu calculatoare. Intram în birouri și mă întîmpinau fețe concentrate. Voci politicos absente se scuzau că tocmai lucrează "o situație" pe computer, pe care ministrul însuși o așteaptă de urgență. "Veniți mai tîrziu și discutăm, cum să nu! Proiectul acela de asistență? Da, bineînțeles... Peste o oră - sînt gata și..."

Ah, ei nu știau că eu știam! *Peste o oră* își făceau socoteala că vor termina cu *nivelul* cutare. Ce *nivel* ? Al *jocului* numit *Supaplex*. Căci, cuceriți cum erau de noutatea jocurilor pe calculator, nu prea erau prudenți: zărisem, cu coada ochiului, pe ecrane, simpatica biluță-personaj, croindu-și drum printre bombe și forfecuțe (cam așa arată *Supaplex*...). Bine că nu jucau *Doom*, că nu se distrau ucigînd la monștri cu drujba! Dar parcă poți fi sigur că nu jucau și *Doom*?

Delia VERDEȘ

Peşcheşul electronic

- interviu cu Ioan NICOLESCU,
director al Centrului de Tehnologia Informaţiei Financiare -

Se poate observa că la administraţiile financiare, deşi s-au introdus reţele de calculatoare, îmbulzeala e la fel de mare. Teoretic ar fi trebuit să se reducă birocraţia şi pierderile de timp. Ce se întîmplă, sistemul nu e încă bine pus la punct?

Nici gînd să fie problema asta. Sistemul e bine pus la punct. Situaţia e însă diversă pe localităţi, în funcţie de condiţiile existente: clădiri, echipamente etc. În cazul Bucureştiului stăm foarte prost cu sediile administraţiei financiare. În spaţii foarte mici, cum sînt cele actuale, prin prezenţa concomitentă a 50-60 de oameni se creează îmbulzeală. Fără a nega aceste probleme de la ghişee eu zic însă că saltul este vizibil. Şi încetul cu încetul căpătăm şi alte clădiri. Numai că ne vor trebui bineînţeles şi alte calculatoare pentru aceste noi spaţii.

Cum se adaptează funcţionarii la schimbarea de la lucrul cu dosarele, la operarea pe calculator?

Procesul de reformă a fiscalităţii, în care ne aflăm, afectează desigur şi personalul. În această lună de exemplu, finalizăm o nouă idee. Se va merge pe principiul teritorialităţii în operaţiunile pe care le facem iar inspectorii financiari care se vor duce la un agent economic, vor trebui să atace toate problemele (bilanţ, TVA, accize etc.). Nu vor mai merge cîte trei inspectori de fiecare dată. Ei trebuie să înveţe foarte mult lucruri noi, printre care şi lucrul pe calculator ceea ce e destul de greu şi de durată. Eforturile care se fac sînt nu de a mări numărul oamenilor ci de a-i păstra şi perfecţiona pe cei existenţi. Ar fi o prostie să spunem că odată cu introducerea informaticii nu se manifestă temerea că se pierd locuri de muncă. Dar pe măsură ce oamenii s-au convins că un calculator nu le ia locul ci le permite să-şi facă operaţiunile de rutină, rămînîndu-le astfel mai mult timp de gîndire şi analiză, au devenit mai cooperanţi şi mai activi. Acum, la sectorul 2, de exemplu, se pleacă de la ideea că toţi inspectorii, care înainte nu lucrau la calculator, îşi vor face propriile operaţii la computer. E greu, dar cu tenacitate s-a ajuns la rezultate. Aceeaşi problemă o avem la Garda Financiară. Acolo există în prezent şi oameni specializaţi în operare pe calculator dar şi inspectori care-şi introduc singuri datele, după ce au venit dintr-un control. E un progres, dar mai e mult de făcut. Noi discutăm acum de cîteva mii de calculatoare, la un necesar de cîteva zeci de mii.

Se poate spune că în ţară, calculatorul a intrat în activităţile financiare curente? Predomină această metodă de lucru?

Evident. Bilanţurile contabile sînt toate înregistrate şi verificate pe calculator, TVA-ul s-a introdus de la bun început cu verificarea pe bază de calculator (a fost şi un sprijin PHARE atunci), profitul se face prin verificarea decontului, tot pe calculator. Pe de altă parte, cea mai mare bază de date pe care o avem în domeniul financiar este cea a codului fiscal unic, unde intră pe lîngă agenţii economici şi instituţiile publice şi organizaţiile obşteşti. Sîntem pregătiţi să introducem şi codurile fiscale ale populaţiei atunci cînd şi persoanele fizice vor avea cod fiscal. Deci, calculatorul a devenit un instrument foarte important în mai toate operaţiunile. Chiar şi corespondenţa între centru şi teritoriu, în departamentele Ministerului Finanţelor se face tot electronic. La mine aici, secretara are calculator şi prin el se face şi corespondenţa mea.

Ce s-a schimbat în relaţiile de muncă şi-n programul de lucru al funcţionarilor odată cu informatizarea?

Structura ministerului e neschimbată din punct de vedere numeric de ani de zile. Am făcut faţă cu acelaşi personal la creşterea de la cinci-şase mii de agenţi economici, cîţi erau în '90, la şase-şapte sute de mii, cîţi sînt în prezent. În plus, atunci, populaţia era mai stabilă iar acum schimbările de domiciliu au crescut foarte mult, ceea ce a mărit numărul de roluri la fisc. Au trebuit înregistrate şi noi titluri de proprietate (la pămînt sau la case). În aceste condiţii, păstrarea aceluiaşi număr de angajaţi nu se putea face decît prin introducerea tehnicii de calcul, concomitent cu pregătirea mai bună a acestor angajaţi.

Nu s-ar putea uşura activitatea prin mărirea intervalelor de control asupra firmelor?

Dacă pînă în '92 agenţii economici trebuiau să raporteze lunar, în '94 şi '95 termenele au fost mult dilatate. În '95 agenţii economici cu capital de stat au raportat trimestrial, iar agenţii cu capital privat, semestrial. Deci nu-i mai sîcîie nimeni să vină lunar.

Dar reprezentanţii firmelor vin practic de două ori pe lună la administraţiile financiare, o dată pentru decontul de TVA şi încă o dată pentru declaraţia de profit.

TVA-ul trebuie în orice caz înregistrat lunar, fiindcă pe lîngă partea de încasare implică şi partea de înapoiere a banilor. În privinţa bilanţului, se tinde ca el să se depună anual, ca în Occident.

În Occident, la fisc se depune discheta magnetică, avînd toate datele înregistrate pe ea, fără alte acte şi hîrtii.

La noi legile sînt puţin în urmă. Trebuie reglementată problema semnăturii electronice, aşa încît discheta cu date înregistrate magnetic să aibă valoarea unui act semnat. Din cîte ştiu, proiectul legislativ e deja depus la Parlament.

Desele modificări legislative, normele şi hotărîrile care tot apar unele peste altele, nu vă dau peste cap activitatea şi programele pe baza cărora funcţionează deja calculatoarele?

Ba da, dar ne adaptăm din mers. Am conceput programele aşa încît să putem face operativ eventualele modificări. Pe lîngă asta, la data intrării în vigoare a unei legi, despre care nu poţi şti cu prea mult timp înainte cum va fi în faza ei finală, programele respective trebuie să fie deja operante. A fost cazul introducerii TVA-ului. Avem bătăi de cap dar nu ne putem plînge fiindcă asta ne e meseria, asta trebuie să ştim să facem.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Notă: Informaţiile pe care le avem de la administraţiile financiare din Bucureşti ne oferă cîteva elemente în plus. Funcţionarele de la ghişee, care primesc periodic actele firmelor, preferă să introducă aceste date în calculator în prezenţa clienţilor cu toate întîrzierile şi cozile care se produc din acest motiv. Problema ar putea fi rezolvată mai simplu dacă actele s-ar primi pur şi simplu, prelucrarea lor urmînd să se facă ulterior, iar eventualele neconcordanţe să fie sesizate luna următoare. Se pare că funcţionarele se tem că astfel ar munci mai mult. Reprezentanţii firmelor ar putea preda totul mai repede fără a mai simţi timp de cîteva ore apăsarea respectivei instituţii. În plus, eventualii întîrziaţi care dau peşcheşuri pentru a le fi primite documentele după depăşirea termenului s-ar împuţina. Rapiditatea calculatorului poate fi supusă aşadar unor "temporizări" balcanice.

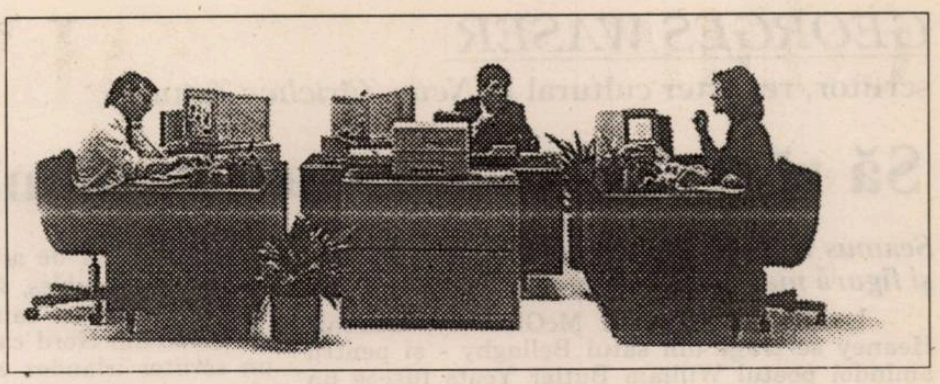

Frica de ghişeu

Am trăit în dictatura funcţionarilor. Încă mai trăiesc. În teama de a ajunge, în sfîrşit, în faţă, la ghişeu. Se spune că mitocănia te complexează, că agresivitatea te lasă fără replică şi uneori ce se spune mai e şi adevărat. Şi deseori ele ne găsesc atît de nepregătiţi, încît riscăm fie o tahicardie ca reacţie emoţională de moment, fie o inhibiţie pe termen lung eşuată în acceptarea dictaturii funcţionarilor mărunţi, ba consolidată chiar de noi, timoraţi de reguli, legi, amendamente, circulare pe care le bănuim învîrtindu-se în jurul nostru ca un miriapod uriaş din ale cărui tentacule nu avem ieşire. În tradiţia fricii de autorităţi, funcţionarii se menţin pe primele locuri. Şi dacă ele, legile, ordonanţele, recomandările n-ar exista în cantitatea sau în forma invocată de micii funcţionari, noi tot ne-am imagina urmăriţi de fatalitate şi tot striviţi de interdicţii ne-am trezi, cu spaima de a nu fi refuzaţi în întreprinderile noastre simple de a ne menţine în legalitate. Nimic nu mă indispune mai mult ca drumul la un ghişeu, într-un birou de unde trebuie să obţin vreo hîrtie, să-mi ridic o recomandată, să-mi plătesc vreo taxă, ce să mai vorbesc de Notariate, Circă financiară, ICRAL sau alte ghişee cu pretenţii. Mă pregătesc cu cîteva zile înainte. Ştiu exact cum o să mă îmbrac, cum o să stau răbdătoare la coadă părînd "în temă" la replicile, întrebările sau interjecţiile celor de lîngă mine, ştiu cum o să zîmbesc cînd voi ajunge în faţa funcţionarului trist, plictisit, enervat de platitudinea şi ingratitudinea şi, în fond, nedreptatea muncii lui la stat, repet replicile de introducere, imaginez răspunsurile mele politicoase, umile la intervenţiile lui supărate, fie răstite, fie melancolice, după cum dă Dumnezeu să-l găsesc în ziua nefericitei mele încercări. În plus, nu poţi să-i priveşti în ochi. Mereu aplecaţi, foşnind, răsfoind, răvăşind hîrtii şi dosare, tunînd, fulgerînd, mereu cu ochii plecaţi, mereu aşezaţi şi totuşi atît de deasupra... Funcţionarii au întotdeauna dreptate. Ei ştiu întotdeauna mai bine, au ritmul lor, relaţiile lor, lumea lor de dosare, cifre, formulare tipizate, ei ştiu circulare ascunse, reguli obscure, indicaţii şi nuanţe fine strecurate discret, încît sentimentul tău de inferioritate e copleşitor şi poţi să-l citeşti uşor în ochii funcţionarului, mereu dispreţuitor pentru ignoranţa ta pe care în cel mai bun caz ţi-o poate lua drept naivitate. Te descurajează orice tentativă de a-ţi obţine vreun drept, vreun lucru al tău, pentru că mereu ţi se lasă senzaţia că deranjezi, abuzezi, inoportunezi, vrei ba semnături, ba ştampile, ba numere de înregistrare, şi culmea insolenţei, faci uneori cereri, chiar reclamaţii, asta dacă ai nervi tari, timp berechet şi iluzii netratate. Eşti mereu în culpă în faţa ghişeului, încerci să captezi simpatia, atenţia, clemenţa funcţionarului care cam ştie el cîte parale faci odată ce ai ajuns acolo şi stai la coadă, în loc ca altcineva să-ţi obţină pe uşa pe care scrie ACCESUL INTERZIS în mod elegant, normal, omeneşte, orice aprobare doreşti. Frica de ghişeu instaurează relaţii clare între clanul funcţionarilor şi noi, ceilalţi, aspiranţii la înduplecarea mişcării hîrtiilor. Frica de ghişeu e de fapt un sindrom naţional, cu tensiuni kafkiene pentru noi, stăruitorii în timiditate, cu triumf dictatorial pentru ei, deţinătorii hîrtiilor, mecanismelor, pîrghiilor solide ale birocraţiei. Şi nu e o putere tăcută, calmă, bătrînicioasă, ci tot mai agresivă, zgomotoasă, căci nu doar noi sîntem conştienţi de supremaţia funcţionarilor mărunţi dar şi ei ştiu că ne au la mînă cu vreo hîrtie, cîndva, undeva... Altfel, au început să-mi placă vînzătoarele obosite. Neatente. Cu atîtea probleme personale încît eşti tentat mai degrabă să le sari în ajutor decît să le ceri ceva. Cîntarele electronice le-au ucis şi ultimul interes pentru noi. Prefer vînzătoarele chiar cînd mă ceartă. Pe ele pot să le privesc în ochi.

Carmen FIRAN

GEORGES WASER
scriitor, reporter cultural la *Neue Züricher Zeitung*

Să răscolești cu pana - în pământul sfîșiat

Seamus Heaney, laureat al premiului Nobel și figură marcantă a integrării

La fel ca Dominic McGlinchey, Seamus Heaney se trage din satul Bellaghy - și pentru amîndoi poetul William Butler Yeats fusese un erou. Seamus Heaney a urmat calea lui Yeats, McGlinche însă a avut parte de un alt destin, ajungînd cel mai cunoscut pistolar al Irlandei de Nord. Presa îl numea "Mad Dog". Astăzi, el se odihnește alături de greviștii foamei Francis Hughes și Thomas McElwee în cimitirul din Bellaghy, care într-o bună zi îl va primi și pe Seamus Heaney, laureat al premiului Nobel. Această unire a contrariilor poartă un nume dat de Yeats; Irlanda, insula verde, stă sub semnul cuvintelor sale: "Great Hatred, little room."

O recunoaștere cu dimensiune politică

Yeats, Shaw, Beckett... și acum Heaney - ceea ce înseamnă: patru premii Nobel pentru literatură într-un spațiu restrîns. Pentru o țară cu mai puțin de cinci milioane de locuitori acest lucru reprezintă o realizare deosebită, mai ales dacă ne gîndim la faptul că de multe ori Comitetul Academiei Suedeze de Științe i-a trecut cu vederea pe cei mai mari scriitori ai timpului. Ibsen și Strindberg nu au primit această distincție; a primit-o în schimb Armand Sully-Prudhomme - și mult mai tîrziu le-a venit rîndul lui Eyvind Johnson și lui Harry Edmund Martinson. Și în 1953 lui Churchill. Dar cum ar fi reacționat oare lumea dacă lui Churchill nu i s-ar fi acordat premiul Nobel pentru literatură, ci pentru pace?

Oricum, în ultimul an Academia Suedeză nu a surprins decît prin faptul că decizia ei a mulțumit practic pe toată lumea. Ce-i drept, în momentul în care în provincia nordică a Irlandei, în Ulster, procesul de pace demarase în mod serios, dimensiunea "politică" va fi jucat un rol în alegerea lui Heaney, după cum s-a întîmplat la Șolohov, Pasternak, Milosz și Seifert. Fără îndoială, catolicul Seamus Heaney este cel mai mare poet irlandez format la Ulster; și într-o țară sensibilă la rapsozi și barzi vocea sa ar putea da tonul pentru pășirea pe calea integrării pe acest pămînt sfîșiat.

De la rebotezare la "Troubles"

Deși dintre cele două limbi oficiale ale republicii limba galeză este cea dintîi, ea nu reprezintă în realitate prima limbă decît pentru circa 100.000 de irlandezi. Pînă către începutul secolului al 19-lea situația fusese cu totul alta: pe vremuri, majoritatea locuitorilor insulei verzi vorbeau limba galeză. La un moment dat a survenit însă un moment de cotitură, și anume prin aceea că un om de stat britanic (Pitt cel Tînăr) a provocat unificarea Parlamentului irlandez cu cel englez, Londra cumpărîndu-l pe cel dintîi cu doar un milioan de lire sterline, astfel încît Parlamentul irlandez s-a dizolvat în seara de Revelion a anului 1800. Drept urmare, industria irlandeză a fost împiedicată în dezvoltarea ei, engleza ajungînd în cele din urmă limba progresului. Un rol important în acest proces i-a revenit acelei echipe engleze de măsurări topografice care s-a deplasat în 1830 în Irlanda; neînțelegînd o iotă din denumirile galeze ale localităților, de exemplu, englezii s-au apucat să le schimbe pe toate. În secolul al 20-lea, revigorarea culturii naționale și formarea statului irlandez liber au fost de natură să dea limbii galeze impulsuri noi; dar, după cum se știe, viața acestei limbi se reduce la o minoritate de vorbitori. Limbii engleze însă îi revine o virtuozitate proprie în cadrul literaturii irlandeze, deoarece una dintre modalitățile la care irlandezii recurgeau pentru a-i sfida pe stăpînii lor colonialiști era aceea de a le îmbogăți limba.

În acest sens ar putrea fi citați Yeats, Shaw, Beckett și Synge, precum și, *last but not least*, James Joyce. În ultimul timp însă a apărut o adevărată falangă de autori din Irlanda de Nord, care au dezbătut problema agoniei vechii provincii Ulster ori au încercat să explice sentimentul lor de apartenență. Înainte de a se ajunge la *Troubles*, fusese posibil să fii pur și simplu un scriitor sau poet irlandez; după aceea, un autor din Nord care afirma despre sine că e un scriitor irlandez era bănuit a fi un oponent al cauzei unioniste a protestanților de orientare pro-engleză, cel care se declara britanic fiind în schimb acuzat de către catolicii axați pe ideea republicii de trădarea culturii irlandeze. Din această tensiune își trage seva opera unor autori lirici ca Seamus Heaney, Michael Longley, Derek Mahon și Paul Muldoon. Cît despre laureatul premiului Nobel, acesta a ajuns de mult un globetrotter: el face naveta între locuința sa din Doublin, Cottage fără telefon, situat la circa o oră de mers cu mașina, și Universitatea Harvard, unde e profesor de retorică. Și ar mai fi călătoriile sale în Irlanda de Nord - mai ales cu ocazia unor înmormîntări.

Observator în scorbură

Primul cămin al lui Heaney se numea Mossbawn și era o mică fermă la țară în County Londonderry. Aici, ascunzătoarea preferată a puștiului era o tisă: un copac scobit, din interiorul căruia Seamus putea observa toată vînzoleala cotidiană din locul natal. Se perindau prin fața lui oameni care lucrau la cîmp, ori la o exploatare de turbă, sau alții, care căutau cu nuiaua surse de apă și comori ascunse, fierari; la fel ca și numele așezărilor Mossbawn, Broagh și Ardboe, de pildă, numele acestor oameni au colorat lirica de început a lui Heaney. Aici se află strada unde a fost spînzurat patriotul republican Roddy MacCorly și unde Heaney a învățat să se ferească de bicicletele tinerilor protestanți cu chef de ceartă. Încercînd să-l plasezi pe laureatul premiului Nobel în cadrul acestor amintiri, îți va răsări în fața ochilor imaginea scorburii. Strămutată și totuși tangibilă: atributele valabile pentru ascunzătoarea și împrejurimile familiare ale observatorului-copil continuă să rămînă reprezentative pentru punctul de vedere și pentru temele poetului de 56 de ani.

Heaney nu a continuat tradiția profesională a familiei, studiind filologia engleză la Belfast. El a continuat însă tot timpul să sape către straturi mai adînci - găsind, ca fiu de țăran, o metaforă reprezentativă în prima poezie a primului său volum de lirică, apărut în 1966: "Cu forță, pana se mlădiază după degetele mele/ Cu ea voi săpa." Ce-i drept, publicase deja în 1962 poezia **Tractors** în publicația **Telegraph** din Belfast; mai publicase, spune el, în același loc o poezie despre curcani, însă apoi trimisese la redacție o poezie despre oi, care i-a fost returnată cu mențiunea că deocamdată nu se organizează nici un tîrg de oi. Așa că pe atunci nu avea speranțe să trăiască de pe urma liricii sale. De aceea s-a întors în anul apariției volumului său de debut la Queen's College din Belfast, pentru a fi acum conferențiar acolo unde fusese un student remarcabil.

Cel de-al doilea volum de poezie al lui Seamus Heaney a apărut în 1969, cînd conflictul dintre catolici și protestanți s-a soldat cu o explozie de violență în Irlanda de Nord. Pămîntul ce respira în poeziile sale era acum îmbibat cu sînge. Deși el se considera "irlandez într-o provincie care insista asupra statutului ei britanic", Heaney nu s-a lăsat antrenat în politică. Dar, după cum s-a întîmplat și cu Yeats în urma revoltei de Paști din 1916, el avea să joace un rol, în această probă de foc a spiritului irlandez. Într-o prelegere ținută cinci ani mai tîrziu el își amintește de anul 1969 ca de un an de cumpănă: în acel an, poeții contemporani angajați erau preocupați în egală măsură de căutarea unor vocabule cu sunet și culoare și de căutarea unor metafore pentru redarea problemelor acute cu care se confruntau irlandezii. Înfierat ca "propagandist papistaș" într-o foaie scoasă de Ian Paisley, preotul și demagogul protestant, Heaney a primit amenințări după o apariție la televiziune. Cînd, în 1972, el s-a mutat împreună cu familia la County, în Republică - considerîndu-se singur un proscris scăpat de masacru - nu au lipsit acuzațiile de trădare.

Sentimente de vinovăție și limpezirea lor

Această deplasare geografică avea să joace un rol important în evoluția ulterioară a poetului; Heaney a devenit un "emigrant intern" meditativ, așa cum îl vedem într-una dintre poeziile sale. Încercînd să-și armonizeze arta cu monstruozitățile politice, el pare să fie uneori pradă unui sentiment de vinovăție - astfel, într-o poezie din ciclul **North**, apărut în 1975, el se prezintă ca voyeur viclean, care a asistat la Belfast pasiv la o scenă în care membri ai IRA au uns cu smoală și au tăvălit apoi prin pene mai multe fete. Confruntarea cu aceeași dilemă avea să ajungă la un punct culminant o dată cu poezia titlu a ciclului **Station Island**, apărut în 1984. În această poezie, Heaney e un pelerin în drum spre Lough Derg. El întîlnește trei morți care îi reproșează faptul că nu mai vreasă știe de suferința lor, mascîndu-și dezertarea cu simțul artistic al tactului. Heaney se simte un învins și îi spune unui proprietar de prăvălie ucis: "Iartă-mă că nu m-am implicat / Iartă-mi pasivitatea lașă". În finalul poeziei se vede că această autoflagelare îl va absolvi în cele din urmă. Ultimul pe care îl întîlnește în hora spiritelor e James Ioyce - care îi recomandă să mențină distanța și să rămînă fidel artei poetice: "Contează în primul rînd să scrii / de dragul bucuriei. Să cultivi o plăcere a creației".

Cuvintele "Keep at a tangent", pe care Joyce le rostește în poezia lui Heaney, nu sînt întîmplătoare. Astfel, nici măcar o propoziție din **Ulysse** nu a fost scrisă de Joyce în Irlanda, iar înaintea lui Joyce, George Moore își ascuțise capacitatea de receptare la Paris. Odată cu numirea în funcția de profesor la Harvard, Seamus Heaney a devenit un cetățean al lumii - încă de pe vremea cînd era la Berkeley el remarcase imponderabilitatea din California în contrast cu lanțurile din ținutul natal... o adevărată aventură spațială. Ce-i drept, cetățeanul lumii a rămas irlandez pînă în măduva oaselor - după cum pot depune mărturie și cei care l-au inclus în 1983 în **Penguin Book of contemporary British Poetry**. Heaney irlandez? Într-o scrisoare poetică deschisă, el protestează împotriva acestei catalogări: *Be advised my passport's green. / No glass of ours was ever raised / To toast the Queen.* Cine-l cunoaște pe Heaney și-l poate închipui scriind această rimă despre pașaportul verde: o privire caldă și totuși inefabilă izbucnind de sub sprîncenele puternice și părul bogat - aidoma unui scamator care știe că-și va surprinde publicul cu un truc deosebit.

Tensiunea așteptării

Heaney a spus odată că lirica ar putea fi asemuită mai degrabă cu un prag decît cu o cărare. Dar el știe să ia acest prag în joacă: el scoate la iveală vocabule pe care le credeam pierdute, ridicîndu-le parcă dintr-o albie ca pe niște pietre șlefuite de apă și citindu-le în fața unui auditoriu care îl ascultă vrăjit, la fel cum ascultă ploaia ce picură în poezia **Exposure** peste ielele din Wicklow, găsind negreșit drumul către pămîntul pădurii. În antologia sa de eseuri, apărută acum un an, **The Redress of Poetry**, Heaney vorbește despre un nou Commonwealth al artelor, care să se nască dintr-un Pămînt marcat de lupte de cucerire și eliberare. Poate că noul său volum de poezie, ce va apărea în această primăvară, **The Spirit Leavel**, va lăsa să se întrevadă cum privește poetul această metamorfoză. Cînd a primit premiul Nobel, Saul Bellow a vorbit de accentuarea responsabilității - iar Heaney, mai tînăr decît era Bellow în momentul decernării premiului, e pus acum în fața unei tensiuni a așteptărilor. Încă de la apariția ultimului său volum de poezie, **Seeing Things**, i se părea că vede deasupra capului securea de călău a criticii. Și acum? Sperase de fapt, spunea Heaney cîndva, că la bătrînețe se va putea dedica mai mult fanteziei și simțurilor spontane. El și-aduce aminte de Robert Lowell: acesta îi spusese că în momentul în care cineva trăiește foarte mult, reputația sa moare de două ori.

Traducere de
Vasile V. POENARU

René Guénon sau informarea Occidentului modern despre propria tradiţie

- de vorbă cu profesorul Virgil CÂNDEA -

Extreme şi nuanţe .

Virgil Cândea: René Guénon a avut în viaţa intelectuală interbelică un rol care, la noi, nu a fost măsurat pînă astăzi cum se cuvine. M-aş fi aşteptat ca după 1989 să apară încercări de reevaluare a prezenţei lui în gîndirea românească din anii '20-'30, întreprinse cu distanţa şi luciditatea oferite de cele cîteva decenii scurse de atunci. Dar el rămîne adesea fie prizonierul unor adepţi necondiţionaţi, care nu îşi permit să nuanţeze nici una din poziţiile maestrului, fie mirajul unor tineri derutaţi, confuzi, care îi cunosc vag gîndirea şi locul ei în cîmpul ideilor europene din secolul XX. Ajungem astfel să nu mai putem vorbi despre Guénon cu seninătatea şi luciditatea necesare. Valoarea acestui gînditor este, pe de altă parte, violent contestată de cei care, asemenea unor teologi catolici ca J. Maritain, îi judecă întreaga operă în raport cu atitudinea faţă de creştinism. Rareori găsim echilibrul necesar ca să îi abordăm gîndirea şi mesajul.

Încercînd să vorbesc despre Guénon altfel decît cei amintiţi, aş spune mai întîi că receptarea lui în România a avut o serie de trăsături extrem de interesante. Mesajul lui, apropierea de tradiţia autentică şi exaltarea ei conveneau, în fond, unei părţi a gîndirii româneşti. Apariţia lucrărilor lui a corespuns unei perioade de căutări şi interogări intense în viaţa intelectuală românească. Era perioada anilor '20 - '30 cînd situaţia României de după primul război mondial - dublarea bruscă a populaţiei şi a teritoriului - a determinat pe diverse niveluri răspunderi mai mari, presante, cărora li s-au căutat soluţii de la extrema dreaptă pînă la extrema stîngă, cu seriozitate şi sinceritate. René Guénon răspundea printr-un demers superior unor asemenea înfrigurate încercări de reorientare a gîndirii, dar el convenea şi deschiderii spre Franţa a multor intelectuali români, la curent cu tot ce se întîmpla acolo. Îmi amintesc că, în tinereţea mea, lucrările lui se găseau uşor în librării şi anticariate. Pînă îndată după război, prin anii '46 - '47, cărţile franţuzeşti veneau la noi îndată după apariţie; erau o prezenţă curentă şi masivă. Aceasta a făcut ca Guénon să fie repede cunoscut şi bine primit. Astăzi noi nu ne mai amintim decît de cei care au scris despre el sau în conformitate cu doctrina guénoniană, de un Vasile Lovinescu, Mihai-Marcel Avramescu, Mihai Vîlsan care a fost, cum se ştie, un fel de executor testamentar al lui Guénon, a condus revista *Études traditionnelles* şi i-a publicat cîteva volume. Dar mult mai mulţi au fost cei care l-au citit, rămînînd puternic marcaţi de această întîlnire, oameni care nu au dat expresie publică demersului lor, în concordanţă cu însăşi poziţia de discreţie a lui Guénon, reticent faţă de publicitate. Prezenţa sa a avut o influenţă hotărîtoare asupra multor destine intelectuale româneşti.

Celălalt aspect, problematic de data aceasta, este rezerva lui Guénon faţă de creştinism, peste care unii dintre cititorii săi din România nu au putut trece, depărtîndu-se total de gînditor şi renunţînd astfel la profitul esenţial oferit de doctrina lui: faptul că, exaltînd Tradiţia, el le dădea o cheie şi pentru propria lor tradiţie. În loc să se întoarcă spre ea, să descopere şi să valorifice, cu rigoarea la care îi îndemna Guénon, calea de realizare convenabilă lor, unii au ajuns la opţiuni extreme, ca trecerea la islam, critica sau chiar părăsirea creştinismului. Ei au adoptat această cale urmînd exemplul personal al lui Guénon, care li s-a părut convingător: afilierea la o tradiţie care ar oferi iniţierea căutată, socotind că în creştinism ea ar fi fost sau imposibilă sau, în orice caz, foarte dificilă ca acces.

A.M.: Guénon a fost totuşi foarte riguros şi explicit în a departaja rolul pe care îl asuma în "reformularea" Tradiţiei pentru lumea modernă, sau *funcţia* - cum o numea el - de *vocaţia* şi destinul personal. A fost iarăşi foarte insistent în a atrage atenţia că o realizare spirituală se face, în genere, urmînd calea pentru care eşti în mod firesc destinat; o cale adaptată conformaţiei mentale, intelectuale, moştenirii culturale chiar, capacităţilor psiho-somatice ale unei comunităţi. Trecerea la o altă formă tradiţională o considera o soluţie extremă, de criză. O spune în *Criza lumii moderne*, o spune în *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues* ca şi în alte locuri. În ce priveşte exemplul personal, el era primul care dădea prea puţină importanţă - cum o spune undeva - individualităţii numite R. Guénon. Nu pe sine voia să se comunice Guénon.

V. Cândea: Da, dar marele handicap al intelectualului român exigent era, pe atunci, necunoaşterea tradiţiei în care se afla, cea a creştinismului oriental. Handicap nedepăşit în genere pînă astăzi. Şi, într-un fel, persistenţa în această necunoaştere a fost încurajată de situaţia lui Guénon însuşi care nu citise patristică, nu ştia despre tradiţia orientală decît din spusele altora, deşi a trăit o treime din viaţă în mijlocul ei. Ultimii douăzeci de ani din viaţă, începînd din 1931, i-a trăit la Cairo, în patriarhatul de Alexandria; se afla acolo pe meridianul Athosului. Era aproape de Sinai, deci de una din sursele mari ale isihasmului. La un moment dat, e adevărat, face o aluzie la tradiţia isihastă de acolo. Recomandă chiar unora din corespondenţii săi să îl citească pe Lossky. Dar, pentru raţiuni care ne scapă, acest riguros mesager al Tradiţiei perene rămîne străin de tradiţia creştină în forma ei cea mai pură. Omul acesta era mai familiar cu tradiţia hindusă sau cu cea islamică decît cu cea căreia îi fusese inclus prin naştere şi botez. În felul acesta ajungem la constatări stranii: trecînd la islam, Guénon îşi ia numele de *Yahiya* adică Ioan, dar un Ioan văzut prin prisma mediului spiritual occidental şi firește islamic. El scrisese, de altfel, despre "cei doi sfinţi Ioan", de vară şi de iarnă. Există însă o coincidenţă neobservată de biografii săi: el moare în 7 ianuarie, zi care în creştinismul oriental e praznicul Sfîntului Ioan Botezătorul, imediat după Epifanie. E ca şi cum o legătură inaparentă cu Orientul creştin ar persista pentru Guénon, încifrată în destinul lui. Sînt anumite coincidenţe asupra cărora am insistat într-un studiu despre Guénon şi creştinismul ortodox pe care nu am văzut încă oportunitatea de a-l publica.

A.M.: Încă o dată, Guénon nu s-a prezentat niciodată pe sine ca un exemplu de urmat. Dar a deschis un cîmp şi o orientare spre altitudinea metafizică a unei tradiţii autentice, spre eficacitatea simbolismului ei, spre posibilităţile de a *o realiza* interior. Libertatea de opţiune a fiecăruia, pus în cunoştinţă de cauză prin lectura lui Guénon, nu e, cred, de discutat. De vreme ce toate căile, parcurse cu convingere şi luciditate intelectuală, duc spre aceeaşi ţintă ultimă.

Guénon e o cîrjă intelectuală

V. CÂndea: Ce rămîne însă esenţial din Guénon şi mereu actual în opera lui Guénon este critica lumii moderne, relevarea consecinţelor care decurg din abandonul tradiţiei. Rămîne cheia pe care o dă pentru înţelegerea profundă a atîtor mesaje din Antichitate sau din Evul Mediu, din tradiţiile sacre ale Orientului, domenii în care el este pur şi simplu imbatabil. El desface seria mare de peceţi pe care învăţămîntul universitar, raţionalismul şi alte aventuri ale spiritului modern le-au pus pe o parte esenţială a Tradiţiei intelectuale a omenirii. În aceste aspecte ale operei lui, Guénon nu poate fi ignorat. Aş spune chiar că nu e permis să fie ignorat. Refuzarea lui în bloc este un semn de infirmitate, de cecitate intelectuală pe care, din păcate, chiar cărturari de seamă ai noştri au manifestat-o. Sigur că şi în cazul lor se pot găsi explicaţii. Nu spun justificări pentru că nu noi avem aici de justificat oameni şi de judecat cauze. Dar avem dreptul să înţelegem şi putem face distincţii. Pentru un creştin riguros care şi-a găsit drumul şi forţa de a trăi creştinismul în formula de împlinire supremă, fără a mai da atenţie altor posibilităţi spirituale, respingerea lui Guénon poate fi explicabilă. Un monah bine orientat şi privilegiat spiritualmente, în sensul că a fost format într-un climat de tradiţie autentică, unul care ştie cum să mînuiască tot instrumentarul doctrinar, mistic, ascetic pe care îl presupune creştinismul nu are nevoie de Guénon. El merge pe o cale unde ceea ce reprezintă cultură, informaţie paracreştină devine inutil. Există un moment, pe această cale, în care i se cere călătorului să uite pînă şi rugăciunile, cuvintele şi imaginile pentru că el trece la o cu totul altă apropiere de Dumnezeu. Nu are deci de ce să îşi încarce memoria cu referinţe care, în cazul acesta rar, sînt absolut secundare.

În schimb, pentru un om infirm spiritualmente prin educaţia lui liceală sau universitară secularizantă, prin lecturile sale moderne, prin ispitele cotidiene pe care le suferă, unui asemenea om nu-i poţi refuza această *proteză intelectuală*, această cîrjă care este opera lui Guénon.

A.M.: Unul din motivele forte ale operei lui Guénon priveşte convergenţa transcendentă a tuturor tradiţiilor autentice, rădăcina lor unică, acea *Philosophia perennis et universalis* - cum a numit-o H.S. Nasr pe urmele lui Guénon. Adică tradiţia originară şi sintetică, nu neapărat organizată terestru, din care toate celelalte decurg. Or insistenţa lui pe această temă poate preveni închiderea sau chiar agresivitatea faţă de alte tradiţii, atitudine care pînă la urmă poate amputa chiar pe un om cu atitudine spirituală.

V. Cândea: Poziţia aceasta a lui Guénon concordă cu ceea ce bunii cunoscători ai textelor patristice au surprins în gîndirea creştină şi de care trebuie să ţină seama. S-au făcut deja antologii de texte, începînd cu acelea ale părinţilor din sec. II - III, care invită la cunoaşterea şi respectul celorlalţi. Există, de pildă, un pasaj în *Hexaimeronul* Sfîntului Vasile cel Mare în care el atrage atenţia asupra lucrurilor bune ce pot fi învăţate de la "cei de altă credinţă". Se cunoaşte cartea sa către tineri în care îi îndeamnă să-i citească pe filosofii păgîni, precreştini (pe care el însuşi îi cunoştea foarte bine), pentru că în ei - spune el - se pot găsi tezaure de înţelepciune folositoare pentru un creştin. Avem, iarăşi, dovezile mari a ceea ce a preluat în mod creator islamul din creştinism ca doctrină şi mod de viaţă ascetică. Au fost adesea semnalate asemenea texte, de care aparent lumea se fereşte preferînd imaginea spiritualităţilor non-comunicante şi rivale. Oamenii se apără adesea prin ignoranţă. Dar ignoranţa nu e o scuză. Dacă vrei să afli un anume lucru, chiar greu accesibil, pînă la urmă îl găseşti. Dacă, însă, ai din capul locului o prejudecată, dovezile îţi pot fi puse sub ochi şi nu le accepţi.

A.M.: Guénon, spuneaţi, se potrivea ca o mănuşă mediului şi capacităţilor spirituale româneşti. În ce raport stă această afinitate cu ortodoxia care, în acel moment ca şi mai tîrziu, se manifesta foarte concentrat asupra ei însăşi, fără o deschidere deosebită faţă de alte spaţii de tradiţie?

Călătoria spre un ţărm necunoscut

V. Cândea: Nu trebuie să uităm că "şansa" lui Guénon în România, influenţa şi absorbţia lui s-au petrecut în mediile intelectuale francizate, adică medii ce se încadrează în fond modelului occidental, pentru care lectura lui e extrem de utilă. În zona aceasta a existat o atmosferă propice unei astfel de orientări: Cantemir, autorul celei mai ample cărţi despre spiritualitatea şi cultura islamului în sec. XVIII era de aici; la fel Matyla Ghika, Locusteanu, Eliade. O serie întreagă de cărturari şi-au manifestat interesul, deschiderea, atracţia chiar pentru cunoaşterea altor tradiţii. Înainte de a trece la creştinism, Mihai Avramescu a publicat *Memra*, unde încerca o deschidere de orizonturi spirituale tradiţionale. Să amintim pe sanscritizanţii şi orientaliştii remarcabili, cazul lui S. Al-George fiind cel mai strălucit. Însă era vorba în genere de oameni care ignorau tradiţia creştină orientală şi, ca atare, nu i-au putut atrage atenţia nici lui Guénon asupra ei deşi au fost în contact epistolar asiduu cu el, ca Vasile Lovinescu.

Dar această tradiţie exista, vie, cu o filiaţie neîntreruptă, cu realizări excepţionale. Era însă o tradiţie care în epoca modernă se retrage treptat în mănăstiri şi predominant în mediul rural. Era o tradiţie uitată de o parte a lumii româneşti odată cu divorţul produs în gîndirea noastră la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX, cînd România face efortul extraordinar de a construi o cultură modernă după model occidental. De atunci, celălalt mod de gîndire - coştiinţa tradiţiei plenare care oferă posibilitatea unirii cu Dumnezeu şi impune *datoria* de a te uni cu el, potrivit unui citat patristic al lui Lossky din *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit* - a continuat să se perpetueze. Lumea descoperă astăzi *Filocalia* în traducerea părintelui Stăniloae. Dar existau deja traduceri româneşti din primii ani de reînnoire filocalică paisiană, semn că ea era citită şi utilizată de mult în România. Există la Academie un manuscris din 1769, copiat la mănăstirea la Dragomirna de Rafail monahul de la Horezu, după cum se păstrează, tot la Academie, traducerea românească a *Filocaliei* greceşti (Veneţia, 1782) într-o copie din 1800. Paisie Velicikovski însuşi declară că, pentru a face traduceri din opere patristice din greacă în slavonă, se ţinea de traducerile româneşti "ca orbul de gard", că se consulta cu monahi români, adresîndu-li-se ca unor instanţe suprem competente în literatura mistică bizantină. În comunitatea uriaşă de la Neamţ, cu mii de călugări, românii, ruşii, ucrainenii au trăit mult timp în perfectă armonie spirituală, fără fricţiuni etnice. De la mijlocul sec. XIX, stăruie figura de mare isihast - Calinic de la Cernica -, contemporanul lui Cuza. Academia română păstrează excepţionala bibliotecă a lui Iosif Naniescu cu texte patristice şi ascetice atît în vechi traduceri româneşti cît şi în ediţii critice occidentale. Acest mare mitropolit moldovean este exemplul remarcabil, dar rar, al intelectualului din epoca modernă care stăpînea şi cultura vremii lui, rămînînd încă profund ataşat tradiţiei gîndirii creştine. În timpuri mai apropiate, demersul părintelui Stăniloae are marele merit de a fi atras atenţia asupra caracterului *experimental* al acestei tradiţii, care nu e doctrină de catedră, nici de bilbiotecă, o tradiţie în care nu e de ajuns să te informezi, pe care dacă nu o trăieşti nu ajungi nici să o înţelegi, nici să ţi-o integrezi în fond. Şi, evident că ea este prin excelenţă o tradiţie spriuală românească.

Întrebarea de azi ar fi următoarea: mai e oare posibilă o încercare de apropiere conjugată a celor care împărtăşesc convingeri de ordin tradiţional spre acest grup de "informaţii", de mărturii ale trecutului nostru, fără a fi mînaţi în demersul lor nici de dorinţa de a-şi salva identitatea, nici de dorinţa de a-i critica pe alţii, fără a face judecăţi de valoare, ci numai de existenţă, urmărind sincer realizarea lor interioară? Ei ne amintesc de pasajul din *Ereticii* lui Chesterton, cred, în care spune că a fost toată viaţa fascinat de aventura navigatorului plecat să descopere teritorii noi. După luni de navigaţie, zăreşte o coastă stranie, pe care se înalţă coloanele unui templu păgîn. Coboară acolo cu senzaţia că e primul european sosit pe un tărîm necunoscut. Dar el nu ştie că, în realitate, nu e primul ci ultimul european care acostează acolo pentru că, de fapt, după lungi rătăciri pe mare, coboară în Anglia iar coloanele templului nu sînt decît profilul cazinoului din Brighton. Asta e iluzia noastră mare, spune Chesterton: nu ştim că adevărurile pe care le căutăm aiurea se află în imediata şi familiara noastră proximitate, în biserica de la colţul străzii.

A consemnat

Anca MANOLESCU

Voce off

$E = mc^2$

Telalii fără fruntarii

Ape minerale*

Cum erau primele anunţuri publicitare din presă? Să luăm sub lupă acest *placard* parizian din *La Gazzette* al lui Théophraste Renaudot în 4 iulie 1631, exaltînd virtuţile curative ale apelor minerale de la Forges. Reclama ne apare, ce-i drept, ca un soi de "corespondenţă" specială de la Saint-Germain-en-Laye, loc de vilegiatură a Curţii.

"Seceta acestei veri a pus în valoare efectul apelor minerale, dintre care cele de la Forges fac parte aici din uzul general. Acum 30 de ani, Monsieur Martin, reputat medic, le-a pus în circulaţie. Astăzi, Monsieur Bonnard, Întîiul Medic al Regelui, le-a ridicat pe cea mai înaltă treaptă a renumelui pe care fidelitatea, competenţa şi experienţa sa le-au putut pe drept conferi, supunînd aceste ape atenţiei Majestăţii Sale, care le bea în scop preventiv, precum şi, urmîndu-i exemplul, toată Curtea".

Poate că nu este aceasta prima reclamă din mass-media, dar tind să cred că este una din primele reclame cu *testimonial*, adică cu personaje ilustre, care fac recomandări pline de autoritate, dar şi de atractie mondenă.

De pildă, dacă noi ne simţim azi dornici să mîncăm margarina lăudată de Stela Popescu este fie pentru că noi credem că Stela Naţională se menţine în formă, ştiind cum să-şi aleagă păpica raţională..., fie pentru că actriţa reuşeşte să transfere asupra margarinei o parte din simpatia pe care o simţim pentru dînsa.

Se pare că burghezul cititor de gazetă din secolul XVII era mult mai îndemnat să încerce şi el nobilul gust al apei regale. Orice nouă modă a Curţii trecea apoi drept regulă socială. Regăsim în reclama de odinioară şi figura doctorului "fidel, competent şi experimentat", în care noi azi avem o nesmintită încredere, atunci cînd ne recomandă pasta şi periuţa. Greu de spus dacă, însă, cuconiţele şi tinerii gentilomi ar fi imitat precum urmaşii lor de azi *testimonials* ca Naomi Campbell sau băieţii cu sîrmă-n nas de pe MTV.

Padova, 5 aprilie 1996

** Vezi şi „Vocea off" din numărul trecut.*

El Mutandero

Una din teoremele pe care le urmăreşte teza mea de bursier este că publicitatea modernă are rădăcini în folclorul tîrgurilor, în obiceiul vînzătorilor de a-şi prezenta marfa cu strigăte ademenitoare către muşterii; că publicitarii de azi nu-s chiar atît de diferiţi de telalii de ieri; că televizorul nu a nimicit bîlciul, ci doar l-a înghiţit.

Şi iată-mă într-o zi de tîrg, în care biblioteca din Padova e-nchisă, la vînătoare de telali macaronari. Oi fi greşit totuşi pornind prea de dimineaţă: morocănoşi, vînzătorii din rulote abia se dezmorţeau, pe cînd îşi etalau, cu mişcări rituale, galantarul. Nu băuseră încă destule cafele pe ziua aceea, pesemne.

Către amiază, spiritele intră-n agitaţie. Marfa rămasă nevîndută solicită tot mai mult elocvenţa subiecţilor consideraţi (adică-i scarmănă pe limbă). Apuc să notez cîteva fraze dialectale, nimic însă legat neapărat de negoţ. Pînă cînd, într-un tîrziu, dau de El...

Vînzătorul de chiloţi de damă... Stătea la umbră (dar deloc în umbră), în spatele remorcii pline cu chiloţi ("mutande") şi chiloţei ("mutandine"), la preţuri de chilipir, în care scurma cu asiduitate un cîrd de cucoane în căutarea măsurii juste şi a modelului potrivit. Înalt, solid, mustăcios, nu prea brunet dar păros, acest "simpaticone" îşi îndesase-n cap, după moda tichiei de toreador, un chiloţel dantelat şi le cînta timidelor ce se mirau dembulzeală, într-o intenţie de Pavarotti cooptat de *Gipsy Kings*: "El Mutande-eee-ero!!!" Era sloganul său, dictonul ce rezuma întreaga sa mîndrie de chiloţar, de bărbat cu mare trecere la femei... cel puţin în perioadele de solduri.

Iată, îmi zic emoţionat, tradiţionala parodiere a spaniolului, soldăţoi înfumurat al multiseculare armate de ocupaţie: *Commedia dell'arte* n-a murit! Că o luasem razna, îmi dau seama după cîteva clipe, cînd îl aud pe cetăţean că zice, cu tonul unui îndrăgit actor de la televiziune, o replică la modă, ce înteţeşte rîsul clientelei şi dă curaj şi ultimelor şovăielnice. Toată demonstraţia mi se năruie-n minte. Deh, prea multă carte ţicneşte... Mai mult ca sigur, închiloţatul meu *Capitan Spaventa*, şi el posesor de televizor, nu asculta atunci de cine ştie ce instinct carnavalesc stră-strămoşesc, ci îşi amintea de ultimul *show* de pe *Canale Cinque*.

Florin DUMITRESCU

Padova, 11 aprilie 1996

Din viaţa unui extremist de centru...

Urletul de entuziasm

"Îţi mulţumesc, eşti generos!" - îmi spun cei uşor (dar şi voios!) intimidaţi de elogiile mele cînd îmi place ceva scris, gîndit sau făcut de ei. Mă amuză intimidarea lor, de oameni neobişnuiţi cu vorba bună în acest sfîrşit de mileniu guvernat de conformismele scîrbei, dispreţului şi indiferenţei.

Dar nu sînt un generos. Taciturn, pot fi chiar nesuferit. Sînt, de fapt, un interesat. Ca şi viclenia - foarte rar trecută printre virtuţi - interesarea are renume prost. Ea trage spre meschinărie, flaterie, nesinceritate, toate clişee ale unor sentimente cu care nu e frumos să ieşi în lume, sănătos condamnate de morala fabulelor. Îmi pasă prea puţin că pot fi considerat, prin elogiile mele la cărţile şi articolele care-mi plac, un interesat - dar ţin să nu fiu văzut ca un generos. Aceasta introduce un idilism, "o bunătate" care trag spre blegeală, deşi am zile cînd îmi cînt "mai bine bleg decît mohorît".

Problema e în ce sînt interesat, ba aş scrie: foarte interesat, cu un egoism, da, monstruos. Sînt interesat ca să-mi placă ce citesc, trăiesc, scriu şi văd, pornind fie de la mine (tot mai rar!), fie de la alţii, dînd şanse pînă şi celor pe care nu pot să-i sufăr, aşa numiţii "duşmani". Sînt interesat personal, ca să nu zic direct: politic - pînă şi intimităţile mele fac o politică! - să mă bucur de mine şi de cei din jur. Nu văd absolut nimic tragic în această bucurie. Absenţa tragicului nu o compromite. Există cîteva domenii - mai puţine decît degetele celor două mîini şi poruncile lor - în care se poate trăi fără sentimentul tragicului. Nu văd de ce aş face şi din asta o nenorocire - care-i nenorocirea că sînt încîntat citind o poezie superbă (ca "Apollinaire"-ul lui Brumaru) şi mă frămînt cum să-i comunic autorului cît mi-a plăcut? Dar cine-ţi cere să-i comunici asta? - mă întreabă o voce nu mai puţin veselă. Nu mă pot stăpîni cînd citesc un articol entuziasmant (Dimisianu despre Velea). Am liniştea că nu sînt un răsfăţat nici de către soartă, nici de confraţi. Dimpotrivă. Apar rar articolele, poeziile, cărţile, frazele care să mă facă să dau urlet de bucurie. (Cel mai recent, acum cîteva luni, la debutul unui necunoscut, Mihai Ignat, un volum de poeme intitulat: Klein). E prea puţin sobru asemenea urlet? Căutaţi sobrietatea acolo unde e cazul - în bugetul României, de pildă. Nu-s lucid? Luciditatea e de atîtea ori lumina palatelor sărace - Ionesco avea dreptate, şi cine o spunea?, un specialist în materia cenuşie, etern cenuşie.

Am o anume experienţă în chestiunea asta - a urletului de entuziasm. Bătrînii liberali cu care, în anii aceia grei, m-am împrietenit prin bridge - ce levată curată aveau! ce distincţie în licitaţie! - mi-au transmis normele bunului gust în elogiu, adică reţinerea în ton şi răceala în adjective. "Nu-i de bon ton să fii entuziasmat în faţa unui contemporan - e semn de cultură precară, nu se face!". Dar printre ei, dl. Radu Albala găsise o nuanţă pe care dacă nu i-o împărtăşeam - fiind pentru dînsul, ca om ce credea în Revoluţia de la 1789 "un golan" - mă frapase. Dl. Radu Albala - extrem de dornic în a fi felicitat, dar şi susceptibil la fiecare adjectiv, de la dînsul învăţînd cum poate fi un elogiu o uşure înjurătură - respecta codul, ţinîndu-se zgîrcit în lauda faţă în faţă, putînd însă să te întrebe din cînd în cînd: "N-ai auzit alaltăieri urletul meu...?" "Care urlet, Radule? Tu şi urlet..." "Te citisem în «România literară...» Dădusem răcnet!" "Nu era mai bine să mă fi sunat?" "Am preferat, ca de obicei, singurătatea..."

E ceea ce se numeşte în societăţile evoluate pînă la trufia îndreptăţită - rezerva de decenţă în entuziasm. Aş minţi dacă aş scrie că aspir zi şi noapte la ea. Am alt curs al leului. Avem alte salarii, alte moşii, alte bunuri, bancuri şi dureri. Alte gratuităţi. Şi nici nu mi se potriveşte - pentru a o mărturisi, ca Swann, în final. Am, repet, un interes monstruos, ca în anumite zile să-mi placă ce scrie un extraordinar necunoscut, Vasile Baghiu, deşi sînt suficiente două-trei măgării zilnice ca să-mi treacă orice chef de laudă a semenilor. Oricum, ei înşişi nu mai suportă a fi lăudaţi; decît dacă sînt miniştri sau parlamentari.

În fond, cine poate fi Cioran în exerciţiile lui de admiraţie, a căror nevoie, iată, a resimţit-o, la amurg, ceea ce spune totul despre nihilistul acela. Mă întreb însă cine din jurul meu ar "gusta" o admiraţie ca aceea în faţa lui Eliade căruia îi putea ura ca - spre binele şi meritul operei - să nu fie obsedată de succesul la public şi chiar să nu-l obţină!

În sfîrşit, toate aceste intimităţi devin stingheritoare, poate că nici nu sînt convingător. Să accept că sînt un generos. Nici generozitatea asta n-o fi chiar SRI-ul!

Radu COSAŞU

Văzut / plăcut

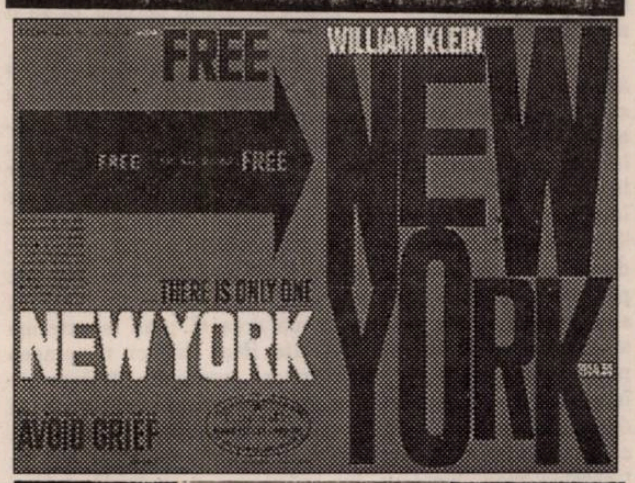

retro CINEMA scop

Poliţişti, valuri, surori

Să-ncepem cu o precizare: din **Heat** lipsesc - deşi, în trei ore, s-ar fi putut strecura, pe ici pe colo, - atît gros-planurile care să urmărească scurgerea broboanelor de sudoare, cît şi acele planuri generale tremurate care să dea un minim indiciu asupra coeficientului caloric al zonei în care curge acţiunea filmului. Suficient cît să alimenteze "obsesia" că între acel "heat" din titlu şi acea "arşiţă" cu care ne grăbim s-o asociem e loc de-o metaforă bine simţită. Din păcate pentru "căutătorii" de interpretări, "heat" - în argou - semnifică nici mai mult nici mai puţin decît... poliţist, iar "cheat" - pungaş. Dacă însă ţineţi morţiş să "temperăm" relatarea, vom adăuga scînteile pe care le scapără memorabila întîlnire dintre cei doi mari (Pacino şi De Niro), cu menţiunea că, în restul secvenţelor, Pacino se consumă ceva mai repede şi mai inutil decît De Niro, mult mai rafinat, mai elegant şi mai economic în gesturi. Raţiunile regizoralo-scenaristice ale lui Michael Mann au ramificat marele resentiment dintre cele două personaje, prelungindu-le pînă la nivelul inferiorilor în grad, dar au adăugat şi nişte sentimente vag-hot (adică femei). Ce a rezultat? Un film inegal, cu un reuşit hold-up, cu semi-reuşite hold-on-uri, dar şi cu down-uri, care totuşi merita să fie văzut.

Tot din personaje diametral opuse îşi compune şi Tony Scott conflictul ruso-american din **Valul ucigaş**, doar că acesta e mai degrabă un soi de "popcornflict" demn de serializare TV. Cei doi eroi, comandantul unui submarin nuclear (Hackman) şi secundul său (Washington), sînt înzestraţi fiecare cu adevărul său, dar amîndoi cu doar un singur buton declanşator (şi dilema-i gata). Ca pentru nivelul al doilea: Hackman-iraţiunea=BUM! vs Denzel-**bunul** simţ=FIŞ! Cată după al treilea dacă mai ai unde. Ca pentru final: valul ucigaş se sinucide, mama Rusia îşi re-bagă bombele în matcă, iar cei doi revin la sentimente mai bune.

Evident încă din titlu, contrastul dintre **Raţiune şi simţire** e mult mai nuanţat în filmul taiwanezului Ang Lee, pe scenariul oscarizat al Emmei Thompson. Deşi aparent disociabile, surorile Dashwood imaginate de Jane Austen nu sînt nici pe departe nişte fidele oglindiri ale celor două concepte. Ambele au atît cap, cît şi inimă, chiar dacă (încă) sofisticatele intrigi le fructifică pe parcurs un singur organ, dar finalul - ca să folosim o sintagmă "potrivită" - îmbină în mod util raţiunea şi sentimentul. Pînă acolo, desigur, e cale lungă, dar autoironia abundentă ne face să uităm că, la vremea respectivă, trăsura era cel mai rapid mijloc de transport.

Cristi LIVORCHIAN

Ecran newyorkez (II)

"Things to do in New York when you're new"

Un tipic interior american din anii 30, cu fotolii, o sofa, radioul acoperit de macramé, lămpi cu abajur: îl privești dinafară, prin două cadre de vitrină goale și, la o privire grăbită, ți se pare o simplă reconstituire - cum vezi, destule, în muzeele etnografice... Dar un detaliu te oprește: acolo, pe masă, lîngă ziarul îngălbenit, stă un craniu de animal! Toată "nebunia" lui *Ed Kienholz* în această instalație - una din cele mai importante din actuala retrospectivă de la Whitney Museum.

"Inomabilul" Kienholz

E.K. (care a murit acum cîțiva ani și și-a semnat instalațiile împreună cu soția sa, Nancy) a început ca pictor înainte de a face aceste uluitoare incursiuni în imaginarul american (și nu numai). Istoria, Sexualitatea, Banii, Sacrul (un perete întreg cu efigiile lui Christos în toate versiunile posibile de kitsch domestic) - Kienholz a "bifat" genial incidența Artei cu reversul său prozaic (sau cu Mitul); instalațiile sale te somează să le "parcurgi" (multe nu sînt altceva decît camere încărcate de obiecte stranii: dublurile onirice ale celor în care trăim), te cheamă de departe cu sirenele radiourilor - care se-aud neîntrerupt... În acest univers atît de aproape de cel familiar (toate "semnele" sînt acolo!), micul amănunt grotesc nu te îngheață ci îți dă, paradoxal, ghes să te uiți îndeaproape: un bar extrem de strîmt în care urlă muzica (un juke-box într-un colț) și-n care toți "obișnuiții locului" au chipuri de animale - cu excepția unuia...; o instalație fără adîncime, cu un fotoliu în centru și scheletul unei bătrîne în capot și papuci, cu scheletul unei pisici în poală și cu portretul răposatului soț pe peretele din spate - dar și cu o colivie cu papagali adevărați, repetînd absurd comentariile vizitatorilor...! În subtext, cîteva întrebări neliniștitoare: ce este "real", aici? Cine este privit, și cine privește? Și, mai ales, această (teribilă) bănuială: nu sîntem oare deja, cu toții, un pic morți...?

● Alte expoziții: la galeria Andrea Rosen (în Soho) *Julia Scher*, cu o instalație intitulată "American Fibroids" - propunînd diferite dejecții ("stropi de muci, șiroaie anale" etc); la Barbara Gladstone (pe Greene Street) artistul cubanez *Kche* cu două instalații pivotînd obsedant în jurul temei evadării, (bărci construite din manuale, cărți, reviste etc) dintre care una este o aluzie polemică la "Coloana infinitului" a lui Brâncuși; la galeria Burden (pe Str. 23), o selecție din opera fotografică recentă a unor artiști francezi precum *Raymond Depardon, Sophie Calle, Pierre et Gilles, Jeanloup Sieff* etc; în fine la Howard Greenberg Gallery (iarăși în Soho), o superbă expoziție a celebrului *William Klein*, cuprinzînd rareori-văzutele sale instantanee din New Yorkul anilor '50... (vezi p. 12)

● La School of Visual Arts (tot pe Str. 23) o expoziție omagială *Saul Bass* ("maestrul primelor 120 de secunde") alătură multele afișe sau logouri făcute de marele designer (pentru Minolta, At&T etc) și mai numeroaselor generice de film (**Vertigo, Psycho, Spartacus, 7 ani de căsnicie, West Side Story**, filmele lui Scorsese de la **Goodfellas** încoace...) la care a lucrat. Bass (care are acum 75 de ani) semnează de obicei alături de soția sa Elaine - cu care a imaginat și splendidul "title sequence" din recentul **Casino** (actualmente și pe ecranele noastre).

Cel mai frumos film văzut la N.Y. e făcut în Hong Kong!

● La New York (se putea altfel?), nu puține filme gay - sau cu subiecte "inspirate din viața" acestei minorități sexuale: pe lîngă blockbusterul **Birdcage** (remake cu Robin Williams al faimosului **La cage aux folles**), de oarece succes se bucură și **The Celluloid Closet** - film de montaj combinînd secvențe din cele mai cunoscute pelicule (parțial, sau măcar punctual!) gay din istoria cinematografului cu un comentariu *pro domo* acuzînd sistemul hollywoodian, ipocrit cum se știe... (Ar mai fi și **Frisk** - după un roman de Dennis Cooper -, însă acesta nu are șanse la box-office.) Tot politică - dar de alt soi - în filmul despre care "tot intelectualul vorbea" și pe care l-am ocolit ca și pe precedentele (din alte motive, firește!): **Land and Freedom** al lui Ken Loach; în cazul acestuia m-a ajutat și forșpanul - în care, pe fundal de drapele roșii (e vorba de războiul civil din Spania), se aud "înălțătoarele" acorduri ale Internaționalei...

Cu politica (sexuală și nu numai) stînd așadar cît se poate de prost, aveam de ales între destule filme care rulează și pe ecranele bucureștene (**Rațiune și simțire, Leaving Las Vegas, Casino, the American President, Heat** - alias "Obsesia", foarte bine cotat de critică și în SUA) și "delicatese" locale: **Nixon, Angels and insects, Antonia's Line, Dead Man Walking, Nico-Icon, Il Postino, Diabolique**... La 8 dolari biletul, alegi de fapt după un calcul al probabilităților: care sînt șansele ca aceste filme să ajungă și în România? Dacă sînt mari, atunci pelicula respectivă "cade" de pe listă; așa se face că, pe lîngă **Fargo** și **Mighty Aphrodite**, celelalte filme văzute s-au numit **Floarea secretului meu** (ultimul Almodòvar) și **Chungking Express** (de *Wong Kar-wai*).

Salutat drept cel mai bun film al său după antologicul **Femei în pragul unei crize de nervi, Floarea secretului meu** e cam dezamăgitor. Ce-i drept, stilul lui Almodòvar s-a "epurat", renunțînd la multe din trucurile și ticurile care l-au consacrat: dar, zic eu, această renunțare nu-l "prinde"... Căci, ce e Almodòvar fără zorzoanele sale? - un simplu povestitor de melodrame transparente. În ciuda unui început bun, a unei actrițe formidabile (Marisa Paredes) și a unor irezistibile scene mamă-fiică cum numai Almodòvar mai știe să facă (cele dintre Rossy de Palma și Chus Lampreave), **Floarea secretului meu** e o tristă floare post-barocă, cu "secretul" împrăștiat prea repede... **Chungking Express** în schimb (produs în Hong Kong!) este o revelație - o peliculă care transformă entuziasmul în durabil fanatism! Legînd două povești care "rimează" în oglindă (în prima, un tînăr polițist se-ndrăgostește de o traficantă de droguri; în cea de-a doua, o vînzătoare într-un fast-food se-ndrăgostește de un alt polițist), Wong Kar-wai reușește o minune de film, care aduce o viziune (vag romantică), un ton (de lirism liber) și, mai ales, un stil de o splendidă suplețe, capabil să treacă dezinvolt de la descrierea cvasi-documentară a unei realități la o discontinuitate poetică. Femeia cu perucă blondă din prima povestire, puștoaica veșnic cu capul în nori din a doua - ascultînd pînă la delir același șlagăr: *California Dreamin'* al lui The Mamas and the Papas - rămîn (deja!) fixate pe retina cinefilului precum Marlene din **Shanghai Express** sau Anna Karina din **Pierrot-le-Fou**... *"Dacă amintirea mea despre ea ar avea termen de garanție, ar fi de o mie de ani"* - rostește, la un moment dat, polițistul din prima povestire. **Chungking Express** este filmul unei imense amintiri! **(a.l.ș.)**

Cronica literară de tranziție

Eseurile împotrivirii

1. Un dușman al poporului?

AVERTISMENT. Naționaliștii cardiaci ar face bine să nu citească nici cartea, nici această cronică.

De la Cioran încoace, nu s-a mai scris la noi eseistică politică atît de dură, de aspră, de nemiloasă la adresa feldeinței românești. Radicalismul inconcesivității lui H.-R. Patapievici* îl depășește, atît în violența diagnosticelor cît și în cea, elementară, a limbajului, și pe cel al lui G.Liiceanu. Prima treime a cărții, care dă sumbre și mîhnite tîrcoale întrebării *Cum suntem?* (noi, ăștia, carpato-danubiano-ponticii) și ce hram purtăm, e înspăimîntătoare. Oroarea vehementă a autorului se așează cu obstinație sub metafora cea mai infamantă, cea a excrementialului.

EPO-/"MELO-PEEA FECALĂ". Pe șleau spus, lui H.-R. Patapievici grosul poporului român nu-i place, nici în miezul abstract: *"privit la raze X, trupul poporului român abia dacă este o umbră: el nu are cheag, radiografia plaiului mioritic este ca a fecalei: o umbră fără schelet, o inimă ca un cur, fără șira spinării"* (**Înapoi la chestiunea specificului național,** p.63), nici în aspectul concret-carnal: *"face să-i privești pe românii care alcătuiesc «adevăratul bobor» al oamenilor de bine avînd îngrămădite în minte toate pioasele aberații despre spiritualitatea națională și istoria postișă. Toate ies acum la iveală, ca excrementele"* (**Complexul consensului pîngărit <sau efectul «29 ianuarie 1990»>,** p.27); mulțimea de români văzută de H.-R. Patapievici e o masă, o aglomerație diformă, hidoasă, grotescă, revărsată parcă din universul lui Hieronymus Bosch: *"Ca într-un coșmar, aproape toți cei pe care îi întîlnesc se bîlbăie, își bîțîie ochii, dau din picioare ca apucații, înjură, se zdrelesc între ei cu plăcere, vorbesc schimonosit, rostesc idioțenii (...) Oamenii valizi în România de azi sunt tîmpii, flecarii, estropiații, gîngavii și crapuloșii (...) Românii au devenit un popor de oameni urîți, în ambele sensuri..."* (**Înapoi la...,** p.65). Îndreptări facile sau ameliorări nu se întrevăd: *"Numai violența, numai sîngele mai pot trezi acest popor de grobieni din enorma-i nesimțire. Mă simt personal jignit de prostia bășcălioasă, de acreala invidioasă, de stridența de țoapă a acestei populații ignare"* (**id.,** p.63; sunt de acord că avem mulți tîmpiți și calibani pe cap de locuitor, totuși mă-ntreb dacă a-i numi popor nu e o sinecdocă umorală). În aprilie 1990, într-o scrisoare către Al. Paleologu, atmosfera din București e descrisă astfel: *"Aici... suntem o mînă de lucizi înecată într-un hîrdău de Fecale Supurînd de Nestinsă putoare (...). Iliescu (...) se supune voinței populare, a cărei emanație urît mirositoare este"* (**Genitaliile puterii,** pp.40, 41). Nici intelectualii acelei ore nu-i par mai breji: *"Melopeea fecală întovărășește cu un ton just revelația demisiunilor ireparabile. Intelectualii, poltroni și becisnici, asistă belferi la angoasele străzii"* (**id.,** p.42). Există și referiri mai directe, nominale: *"Mânzatu, răspopit acum la anticomunism, se lipește de fotoliile puterii ca musca de căcat"*... (**Complexul...,** p.19). O teză atribuită lui Eugen Simion, condensată în formula *"estetica bună justifică etica proastă"*, provoacă eseistului o apoftegmă contondentă: *"Chiar și într-o poiană de narcise, un căcat miroase tot ca un căcat"* (**id.,** p.43; așa e, totuși e o "luptă" între parfumul narciselor și dejecție). În finalul textului *Cine suntem?*, Patapievici declară că nu-i poate ierta *"pe cei care s-au bucurat de propagarea fecalei, de înjosirea oamenilor, de murdărirea neamului meu"* (p.58). Ferocea pagină 63 preia și o spusă a lui Noica, dezvoltînd-o și disecînd-o istoriosofic, într-o notă de umor rău, masochist: *"Toată istoria, mereu, peste noi a urinat cine a vrut. Cînd i-au lăsat romanii pe daci (...), ne-au luat la urină slavii (...). Apoi ne-au urinat la gard turcii: era să ne înecăm, așa temeinic au făcut-o (...); ne zvîntam gura la Călugăreni, ne-o umpleau iar la Războieni ș.a.m.d. (...). Apoi ne-au luat la urină rușii, care timp de un secol și-au încrucișat jetul cu turcii (...). (La 1948), inovație, au început să urineze și unii români peste români (...): care era mai șmecher se suia pe capul vecinului și-l pișa. Și cum toți românii e deștepți, urinarea a fost, din noul pașopt încoa', generală"* (**Înapoi la...**).

VERVA NEAGRĂ. Tot în acea primă treime la care m-am oprit, H.-R. Patapievici face dovada unor resurse încă nefolosite pînă acum: ironia groasă, faconda sardonică, deriziunea cruntă: în 1990, în CPUN, *"Iliescu avea aspectul unui bivol vag plictisit de bîzîiala unor imbecili de tăuni care nu pricep regula jocului, distrăgîndu-l de la îndatoririle-i planetare"*. Electoratul e *"entuziast și beat de dorința de a se lăsa din nou călcat în picioare"*, iar în special *"țăranii înțelepți nu își amintesc să mai fi avut un așa volnic conducător, poate chiar de la Ștefan cel Mare"* (**Genitaliile...,** pp.32, 33). Cît despre profesoara de la Cluj, *"Doina Cornea, e deja de domeniul evidenței în decăzuta noastră țară, a fost amanta Regelui Mihai, soția lui Coposu, curva lui Rațiu, s-a culcat cu securiștii care o păzeau, se făcea că ține greva foamei înfulecînd merindele trimise în ascuns de fiica ei, care a venit acum în țară să cumpere uzinele, se știe, extrem de rentabile, «23 August», «Republica»* etc." (**id.,** p.39). Clasicii socialismului bestial sunt numiți *"frații Marx (mă gîndesc la Marx, Engels, Lenin și Stalin)"* (**Despre noroc și nenoroc în istorie,** p.97). Un tablou din 1990: *"Fosta președinție a consiliului de miniștri beneficiază în fiecare duminică de următorul aparat democratic (...): 12 camioane de armată cu trupe, 4 autobuze cu burduf pline cu trupe de miliție, un lanț continuu format din 18 TAB-uri (...), plus un număr nedeterminat de milițieni ordinari înarmați cu bastoane sau călare. Aspectul este, ce să mai vorbim, pașnic"* (**Complexul...,** p.21).

TRAGISMUL MEMORIEI. H.-R. Patapievici a fost printre cei duși, în decembrie 1989, la Jilava. Descrierea acestei experiențe e una dintre cele mai cutremurătoare pagini pe care le-am citit în legătură cu finalul sanguinar al vechiului regim și apoi mascarada descinderii, *deus ex machina*, a celui nou.În gravarea josnicului, a cruzimii tîmpe, a oribilului, a infamiei idiot-torționare, autorul atinge nivelul insuportabilului. De la clasa a VII-a încolo, aș preda în școală această bucată de 5 file, ca elevii să aibă o idee ce a însemnat comunismul real.

(Urmare și încheiere în numărul viitor)

George PRUTEANU

---

*) *Politice* (cu ilustrații de Dan Perjovschi), Ed. Humanitas, Buc., 1996, 304 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

● Anul IV ● Nr. 173 ● 3-9 mai 1996 ●

Cyberspace – între comunitate şi societate

Ieri primesc prin e-mail o groază de mesaje. Sînt diverse texte "downloaded" de pe Net şi copiate pe adresa-mi de către una din prietenele mele, anunţuri de mica publicitate etc.. Încep să le citesc direct pe ecranul computerului. După vreo 10-11 mesaje parcurse astfel obosesc. Mi se pare că unele sînt interesante şi că trebuie să le "printez" ca să mă uit mîine peste ele. Vechile obişnuinţe... Dorinţa de a fixa informaţia pe un suport fizic palpabil...ca să o pot consulta şi mîine cînd azi va fi devenit ieri, cînd textele mele sau mii de alte texte de aiurea vor fi fost deja "updated", actualizate şi răsactualizate.

Sînt încă un novice, e clar! Commedia se mişcă încă prea ameţitor! Şi totuşi, pierd ore întregi în faţa ecranului de computer compunînd mesaje, navigînd prin tot felul de fişiere şi arhive, citind mesajele primite, în sfîrşit..."comunicînd". Am ajuns deja să am interacţiuni mai dese cu prietenii mei din diferite colţuri ale lumii decît cu cei ce se află în Bucureşti. Vecinii mei se ceartă în curte. Mă uit la ei pe fereastră... parcă ar fi din altă lume! Ce-mi pasă? Eu am alte dispute mai interesante de susţinut şi alte ferestre mai adînci (oare?) de privit.

Contribuie computerele şi lumea reţelelor de reţele la spargerea comuntăţilor tradiţionale bazate pe împărtăşire de teritoriu/ sînge/ limbă şi religie? Modifică ele relaţiile interumane? Sînt întrebări devenite deja locuri comune pentru că s-au pus mereu în legătură cu orice nouă tehnologie, în legătură cu orice teritoriu nou descoperit, fie el fizic sau spiritual.

E de bănuit în spatele lor eterna iluzie că plecatul în călătorie îţi va rezolva problemele, disputele sau insatisfacţiile de acasă sau că oricum le vei uita, vei fi altfel, vei avea alte relaţii, vei depăşi limite. E iluzie hrănitoare de lumi utopice, în care alte reguli, mai drepte, reglează relaţiile dintre indivizi, în care nu există forţă şi coerciţie, proprietate, stăpîni şi sclavi, în care toată lumea cooperează de bună-voie şi în armonie la binele tuturor şi al fiecăruia.

Lumea Internetului situată în Ciberspaţiu (*nowhereland*) a debutat şi ea cu această iluzie a comunităţii perfecte, dincolo de graniţe statale, culturale etc. Netul se defineşte pe sine ca lume de egali care "se ajută" reciproc, se conversează în maniere informale ce mimează oralitatea, "se înţeleg", "împărtăşesc" informaţii.

Un manual de "Introducere în Internet" apărut la Teora în 1995 preia în definiţia Net-ului retorica *Gemeinschaft*-ului: "O imensă comunitate de persoane din toate domeniile vieţii socio-economice gata să răspundă la solicitări, să asculte părerea altora, să împărtăşească informaţii"...

Net-ul a început prin a fi o lume paralelă de cîteva mii de iniţiaţi într-ale maşinilor numerice în America şi a ajuns să cuprindă astăzi aproape 60 de milioane de oameni din 160 (**Newsweek**, Aprilie 22, 1996, p.42) de ţări. Conform unui sondaj efectuat de Commerce Net/Nielsen din toamna lui 1995, 37 de milioane de utilizatori există numai în SUA şi Canada. Paralel cu creşterea volumului populaţiei sale, lumea Cyberspaceului s-a transformat într-o societate, adică într-o lume în care relaţiile bazate pe credinţe şi afinităţi au început să fie contrabalansate de relaţiile convenţionale şi raţionale ale schimbului, contractului şi banilor. O lume în care se vinde şi se cumpără, se transmit reclame, se instituie reguli scrise precise, se apără proprietăţi şi identităţi culturale. O lume asupra căreia guvernele diferitelor state încearcă deja să-şi impună controlul specific, o lume care începe să semene din ce în ce mai mult cu societatea umană în carne şi oase. Tot ceea ce-i al nostru cu noi purtăm! pe Terra, în spaţiile extraterestre şi, de ce nu, în virtualul ciberspaţiu.

În decembrie 1995, guvernul german, bănuitor că unii dintre utilizatorii germani ai Net-ului vehiculează material pornografic încălcînd legea naţională, a tăiat accesul la adresele specifice utilizatorilor din toată lumea. La 8 februarie anul acesta Preşedintele american a semnat Communication Decent Act - legea prin care se interzicea propagarea de materiale pornografice prin intermediul Net-ului, cu toate că "audienţa" acestora nu era estimată la mai mult de 5 procente din totalul populaţiei. La 16 februarie guvernul chinezesc obligă pe toţi utilizatorii domestici naţionali să se înregistreze la Poliţie, după ce avusese grijă să direcţioneze toate mesajele care ieşeau sau intrau în ţară către un singur nod controlabil. În aceeaşi perioadă, ministrul francez al culturii declară că: "Dacă acum cîteva secole am invadat alte ţări, bătălia care urmează este pentru Cyberspace. Trebuie să introducem franceza pe Internet". La noi, prim-adjunctul directorului SRI, generalul Vasile Lupu, avertiză în luna martie că: "Forţe externe transnaţionale încearcă penetrarea României (printre altele, şi prin intermediul Internet-ului), în vederea erodării stabilităţii interne. Se urmăreşte crearea unei federaţii mondiale în care să se topească tot ce poartă marca naţională". În fine, lista poate continua. Indiferent dacă motivaţiile sînt de ordin puritan şi vizează protecţia minorilor, dacă reflectă nostalgii de măreţie culturală sau numai complexe ale identităţii naţionale, autorităţile politice naţionale tind să impună normele şi legile lumii sociale "normale" şi asupra Ciberspaţiului.

Lumea reţelei de reţele începe să nu mai fie o lume paralelă de evaziune din faţa ferestrei reale cu vecini certîndu-se.

Asist la o discuţie între o mamă americană de doi copii şi un tînăr înfiorat de cenzura guvernamentală instituită de Communication Decent Act. Argumentul decisiv al mamei ce doreşte ca inocenţa copiilor ei să fie protejată prin lege: *"If there is no law or regulation there will be no society"*. Această mamă doritoare de ordine şi disciplină nu observase, însă, că populaţia de pe Net nu s-a definit şi nu se defineşte ca aparţinînd unei societăţi, ci unei comunităţi.

Şocul societizării relaţiilor interumane pe Net, în special pentru utilizatorii "iniţiaţi" ai acesteia, a trezit reacţii puternice în numele utopicului paradis comunitar pierdut. Este de remarcat în acest sens Declaraţia de Independenţă a Ciberspaţiului, apărută în aceeaşi zi cu Communication Decent Act, şi semnată în numele unui "Noi" unitar de John Perry Barlow, gînditor dizident, co-fondator al Electronic Frontier Foundation. Ceea ce susţine retorica ei antiguvernamentală este idealul comunităţii organice a Net-ului - "lucru natural ce creşte în sine doar prin acţiunea noastră colectivă", o lume pură, fără trup, formată din "relaţii şi din gîndire în sine, splendid precum o undă captată în ţesătura comunicaţiilor dintre noi". "Vom crea o civilizaţie a minţii în Ciberspaţiu"....

Polaritatea trup-spirit se conturează pregnant în text şi dă dimensiuni filosofice distincţiei specifice în lumea computerelor dintre hard şi soft. Guvernele şi toată fabrica de legi ale societaţii apar ca maşinării greoaie şi învechite sau ca trupuri muribunde aşezate în calea zborului inefabil al minţii. Citind Declaraţia stai să te întrebi dacă se poate vorbi despre vreo civilizaţie care să nu fi fost a minţii omeneşti.

Se schimbă, în concluzie, relaţiile interumane din cauza computerelor şi a Net-ului? Îmi părăsesc într-adevăr comunitatea de vecini sau prieteni de aproape, dar o fac în favoarea participării la altele, mai îndepărtate. Renunţ la protocolul de comunicare *face-to-face*, dar mă familiarizez cu tot soiul de alte protocoluri şi limbaje.

În lumea hard în care vieţuiesc cu trupul alerg în egală măsură după idealul comunităţii armonice ca şi în lumea soft a reţelelor de comunicare sau a cărţilor. În ambele lumi trebuie mai devreme sau mai tîrziu să mă supun regulilor sociale susţinute prin controlul coercitiv al statului. În ambele lumi sînt războaie de purtat. În ambele lumi sînt într-o oarecare măsura singur cu mine însumi.

Ioana Minerva OCOLIŞAN

"Copiii iubesc calculatoarele..."

Şcoala nr.23 - Sf. Silvestru, aflată în apropierea intersecţiei Căii Moşilor cu Eminescu, a fost construită în anul 1860, o dată cu biserica al cărei nume îl poartă. Arhitectura exterioară sau unele aspecte dinăuntrul clădirii ce mai amintesc încă de secolul trecut nu influenţează, însă, deloc activităţile şi conştiinţa beneficiarilor acestui lăcaş: copiii care învaţă aici sînt la fel de moderni ca şi alţii de aiurea. În plus, deoarece foarte mulţi provin din familii cu posibilităţi materiale (Calea Moşilor este ceea ce se numeşte "o zonă *bună* a Bucureştiului"), elevii Şcolii 23 sînt destul de obişnuiţi cu accesoriile pe care le oferă tehnica modernă - şi computerul este unul dintre acestea. Sînt clase unde numărul celor care au acasă calculatoare depăşeşte jumătatea.

Astfel stînd lucrurile, am ales la întîmplare cîteva clase de a patra, a cincea, a şasea şi a opta şi le-am pus copiilor cîteva întrebări, cerîndu-le să-mi răspundă în scris. Două dintre chestiuni erau de rutină ("De cînd aveţi calculator?" şi "Cît timp petreceţi zilnic în faţa calculatorului?"), iar celelalte trei constituiau ceea ce jargonul didactic numeşte "întrebări de gîndire" ("Ce înseamnă calculatorul pentru voi?", "Ce aţi alege dintre un prieten şi un calculator?" şi "Cum aţi vedea viaţa fără calculator?"). Răspunsul elevilor a depăşit aşteptările: mi-au dat o mulţime de foi - scrise de mînă sau scoase pe imprimantă -, cu fraze de o delicioasă candoare, dar şi cu abordări surprinzător de lucide, ba mai mult, unii mi-au oferit şi desene făcute de ei, cu computerele lor sau cu ei înşişi în faţa monitoarelor.

Mai toţi au calculatoare (modele mai vechi, dar şi 4.8.6) începînd de la vîrsta de 7-10 ani şi petrec în compania lor aproximativ două ore zilnic - în week-end le acordă chiar şi o zi întreagă. Pentru majoritatea, computerele reprezintă o jucărie mai sofisticată, dar cu toţii sînt conştienţi că vor ajunge şi la vremea cînd - dovadă de maturitate - vor putea realiza şi programe. "Calculatorul este un aparat proiectat de oameni pentru a învăţa lucruri noi, folositoare. Tot pe calculator, se pot juca şi copiii, cu ajutorul unor dischete care se introduc în aparat, acestea conţinînd fel de fel de jocuri. În concluzie ele sînt folositoare atît pentru cei adulţi, cît şi pentru cei mici, care învaţă cu timpul să umble pe calculator, începînd cu jocuri şi continuînd cu programe." (**Druţu Andreea**, 12 ani) "Copiii iubesc calculatoarele pt. că ele sînt parteneri de joc simpatici." (**Matei Oana Elena**, 10 ani) Pe calculator există şi jocuri mai violente, dar mai toţi copiii se obişnuiesc cu ele: "Momentan pentru copiii de la 8-9 ani pînă la 15-16 ani ei sînt interesaţi de jocuri, iar adolescenţii de programe de viitor. Dar unele jocuri înspăimîntă copiii, dar aceştia sînt 2% faţă de cei cărora le plac printre care mă număr şi eu care reprezintă 98%." (**Hoffman Alexandru**, 10 ani) Interesant este că, în legătură cu un subiect considerat destul de "tehnic", calculatorul, discursul fetelor nu este diferit de cel al băieţilor (de altfel, majoritatea răspunsurilor le-am primit de la fete): "Mă numesc Firican Alexandra Ioana şi am 12 ani. La vîrsta de 10 ani am primit un computer 2.8.6. Acest computer este pentru mine ca o carte din care să tot înveţi şi nu le vei putea şti pe toate. El mă ajută la multe lucruri pentru şcoală. Ca să aleg între un calculator şi un prieten, pot să zic că nu se poate pentru că le voi alege pe amîndouă, deoarece cînd pot să stau cu prietenul nu stau la computer, iar cînd stau la computer nu pot să stau cu prietenul. Viaţa fără computer nu este deloc fericită. Să renunţ la el pentru mine este un coşmar." După cum se observă, calculatorul nu este folosit numai pentru jocuri; iată ce scrie **Radtchenco Corina** (12 ani): "Calculatorul mă ajută să înţeleg unele lucruri pe care nu le ştiam, să-mi perfecţionez engleza, să-mi dezvolt perspicacitatea, să-mi uşurez munca, să am acces la o bază informaţională de date foarte complexă, deci cred că viaţa fără calculator ar fi greu de imaginat." Deoarece în ziua de astăzi orice copil îşi doreşte un calculator, mulţi părinţi îl oferă fiilor ca premiu de bună purtare: "Eram în clasa întîi şi aveam 8 ani. În troleibuz mama m-a întrebat ce să-mi cumpere dacă la serbarea de sfîrşit de an voi lua coroniţă de premiant. Dorinţa mea cea mare era de a avea acasă un calculator cum are tata la servici. Înainte cu o lună de a se termina şcoala, dorinţa mi s-a îndeplinit. Pe lîngă jocuri, calculatorul are multe programe instructive, poţi desena cu ajutorul mouse-ului, poţi să afli informaţii despre globul pămîntesc, despre corpul omenesc şi multe altele. Deasemenea eu mai am pe calculator programe de învăţarea limbii engleze. Timpul pe care îl petrec în faţa calculatorului nu este prea mare, deoarece părinţii mi-au spus că monitorul poate deveni periculos chiar dacă are ecran de protecţie. Oricum, calculatorul este ca un prieten mai mare, care te învaţă lucruri noi şi interesante. Dar el nu poate ţine locul unui prieten uman." (**Dinuţ Alexandra**, 10 ani) Mai toţi copiii care au răspuns la chestionar au preferat, după cum era şi normal, "prietenul uman" ("Cu el te joci, mănînci, te duci la film. Calculatorul se poate cumpăra, dar prietenul nu" - **Avram Vlad**, 10 ani). Au existat, însă, şi răspunsuri în care computerul a avut cîştig de cauză: "Calculatorul pentru unii este o maşină fără viaţă cu care se joacă. Pentru mine înseamnă o fiinţă care vorbeşte, gîndeşte şi răspunde comenzilor atunci cînd trebuie. De fapt calculatorul îţi este un adevărat prieten atunci cînd ştii să umbli cu el; cu cît ai mai multe date şi informaţii despre el, cu atît îi construieşti o minte mai ageră, rapidă şi sigură." (**Pleşa Claudia**, 11 ani) După cum scria o altă elevă, calculatorul este "un prieten al celor singuratici"; copiii introvertiţi îl vor prefera întotdeauna: "Calculatorul pentru mine înseamnă: un prieten (tăiat şi scris "o prietenă" - n.m.), un jurnal în care să-mi scriu secretele, un confident etc." (**Panteli Laura**, 10 ani) La vîrsta pubertăţii, copiii vor prefera din nou computerul, dar de data aceasta din alte motive (cei din jur nu le răspund *anumitor* sentimente şi, în general, realitatea nu este conformă cu efuziunile lor sufleteşti): "Între un prieten şi un calculator este foarte greu să alegi. Un prieten te poate ajuta mai ales în problemele sufletului. Un calculator e şi el un prieten, dar nu e *uman*. Te poate "asculta", dar nu te poate înţelege. Eu personal, pentru că nu am prea multă încredere în oameni şi în prieteni, aş alege un calculator. El nu se va supăra niciodată pe mine, nu-mi va umple capul cu problemele lui şi îmi va fi de folos, pe cînd un prieten adevărat găseşti foarte rar, iar dacă-l găseşti nu ştii să-l apreciezi. (**Stroilă Oana**, 14 ani) După cum se poate observa, chiar şi atunci cînd alegerea este în favoarea calculatorului, există conştiinţa că prietenul e mult mai valoros. Din fericire, *realitatea virtuală* se află încă departe.

Cezar PAUL-BĂDESCU

REVOLUȚIE CU ABONAMENT

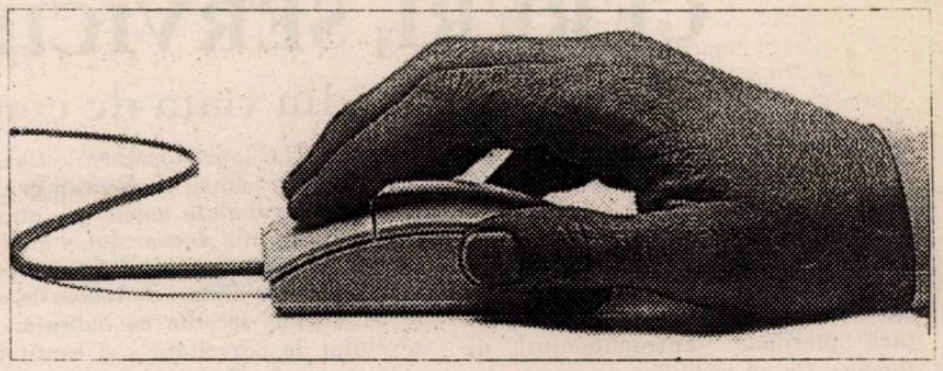

Toată lumea și-a dat seama că apariția ordinatorului înseamnă mai mult decît răspîndirea unui nou obiect inteligent menit să ușureze viața omului. Noile generații de ordinatoare cu performanțele lor mult sporite, dar în special perspectivele rețelelor mondiale de comunicații pe care noile tehnologii le deschid îndreptățesc prevestirile celor care însoțeau acest aparat de calificativul revoluționar. O revoluție la care se participă prin plata unui abonament. Lumea ordinatoarelor și a Internetului este un univers complet și în bună măsură autosuficient. Granițele ei nu coincid cu frontierele naționale, partizanii și adversarii săi nu pot fi despărțiți pe criteriul luptei de clasă sau între generații. Fără îndoială, țările avansate din punct de vedere tehnologic au o șansă mai mare de a se integra, dar spațiul cibernetic permite accesul individual, conexiunile se fac fără nici o aprobare a autorităților. Conform revistei **Newsweek**, 60 de milioane de oameni folosesc acum Internet: "În ambele Americi, în Europa și Asia, guvernele încearcă să înțeleagă noile medii și să le reglementeze. Mulți încearcă să limiteze accesul oamenilor la rețea, văzînd în asta o amenințare la adresa securității lor naționale și a identității lor culturale. Alții adoptă noua tehnologie, dar sînt îngrijorați de efectele "nocive" care o însoțesc: pornografie, crimă, împotrivire politică, imperialism cultural... apărătorii libertăților civice se împotrivesc guvernelor, autoritățile locale luptă cu autoritățile naționale, țările au litigii între ele".

Teritoriu al libertății, și astfel un loc în care au un acces nelimitat toate fantasmele, spațiul cibernetic este supus unor multiple inițiative de control și de legiferare spre binele sau spre nenorocirea lui. În ultima vreme tentativele de a cenzura și de a interzice au fost prezente în demersurile legislative ale unor țări mult mai democratice decît China, precum ar fi Germania, Franța sau Statele Unite.

Amenințarea este percepută din ambele părți - și de către individ și de către stat. Folosind serviciile comerciale și bancare oferite de rețele, dar și prin efectuarea de analize medicale sau plata impozitelor se introduc date personale într-un circuit a cărui confidențialitate e departe de a fi asigurată. Din cînd în cînd poza unui copil sau adolescent minune ocupă pagina întîi a ziarelor prin performanța de a fi pătruns în secretele Pentagonului, ale Casei Albe etc. Și dacă Pentagonul nu-și poate apăra tainele cum o să izbutească cetățeanul să țină secret codul cărților sale de credit? Cu ajutorul unor ordinatoare performante niște oameni care vor să devină atotputernici pot accede la o influență pînă acum imposibil de imaginat. Pericolul e real, chiar dacă e mai îndepărtat în timp decît pare. "Internetul este ceva nou, o lume aparte. Ea sfidează definițiile cunoscute ale comunității, nu ia în considerație geografia, nu ține seama de obiceiurile, regulile și legile care au determinat pînă acum comportarea oamenilor." Fanaticii Internetului consideră că lucrurile așa și trebuie să rămînă. Dar primejdia este determinată de dimensiunile sporite, de numărul tot mai mare al consumatorilor. Dacă nu mai sînt o sectă, ci capătă o răspîndire de masă, reglementările guvernamentale nu mai pot fi evitate. Iată cîteva întîmplări din ultimele luni, așa cum le rezumă revista **Newsweek**:

● În Germania, un procuror din Bavaria a stabilit că 200 de furnizori de știri pe Internet răspîndesc material erotic, violînd legea. S-a adresat companiei CompuServe care, în absența posibilității tehnice de a tăia accesul la rețea pentru cei o sută de mii de abonați germani, a tăiat și accesul a patru milioane de americani, care n-au nimic de-a face cu legea germană. În ianuarie, Deutsche Telekom a blocat accesul la rețea a lui Ernst Zuendel, un neo-nazist din Canada, ale cărui publicații neagă Holocaustul, altă violare a legii germane. Dar Zuendel folosea Webcom, o companie a Internetului din California, care a refuzat să-l elimine pe Zuendel dintre abonați, fiind protejat de amendamentul constituției SUA privind dreptul la libertatea cuvîntului. Nemții au blocat accesul tuturor abonaților la Webcom.

● Singapore a cerut tuturor celor care furnizează material pe Internet să se înregistreze la autoritatea națională de comunicații care le va oferi un "îndreptar strict" în legătură cu ceea ce e acceptabil și ceea ce nu este permis. Nu sînt permise pornografia, retorica socială care instigă la revoltă, literatura care face același lucru, propaganda oricărei activități criminale. "Cine va călca legea, va da socoteală la tribunal", a afirmat ministrul Informațiilor. Iar în Singapore nu se glumește cu legea.

Și în Statele Unite se fac presiuni pentru reglementarea accesului și companiile cele mai sofisticate lucrează la un dispozitiv prin care posesorii de abonament să poată selecta ceea ce le intră în casă. Respectînd opțiunea individuală se poate evita reglementarea guvernamentală de care - pe bună dreptate - se ferește lumea liberă.

Explozia Internet oferă o piață globală de mărfuri, pentru idei, dar și pentru comerț. "Cei care limitează accesul cetățenilor sau îl reglementază prea rigid riscă să piardă totul" - scrie Michael Meyer. Alt specialist, Daniel Weitzner de la Centrul de Democrație și Tehnologie din Washington: "Nu este vorba de a participa la un schimb linear de bunuri și informații. Este în discuție apartenența la un sistem care are aspectul unei țesături solide, oferind avantaje pentru inițiativa individuală, fiind de o mare flexibilitate, cu un imens potențial comercial. Ori faci parte din el, ori nu !"

Iar cînd faci parte, supraviețuirea nu e simplă. Robert Reich, secretar de stat în administrația Clinton susține că "tehnologia informației a redus radical timpul în care se face tranzacția, furnizorii, cumpărătorii en gros și en detail, clienții fiind simultan în contact. Au căzut barierele în fața capitalului și micile companii sînt capabile să ocupe părți din piața marilor companii". Într-o analiză efectuată de revista **Le Nouvel Observateur** sînt prezentate cele două poziții față de această realitate: pesimiștii sînt înspăimîntați de perspectiva hipercompetiției. Concurența exacerbată va fi epuizantă și unul dintre cei mai celebri sociologi americani este de părere că economia occidentală nu va reuși să echilibreze, prin noile locuri de muncă, reducerile de efective provocate de revoluția informatică. Ca de obicei, în Statele Unite optimiștii se grăbesc să răspundă: prin creșterea competențelor se vor găsi soluții. "Cunoașterea este singurul criteriu pentru stabilirea indicilor comparativi", susține economistul Lester Thurow. Și pe această scală, America este foarte bine plasată. Programatorii din Silicon Valey nu vor fi înlăturați de pe piață de mîna de muncă ieftină (cîteva rupii pe zi), din Bangalore. Statele Unite, în care există două milioane de programatori, sînt primele în lumea informaticii. Revoluția tehnologică a informațiilor corespunde mentalității americane, modalității lor de a stăpîni imaginea, de a gîndi rapid și de a ceda în fața emoțiilor.

Optimiștii și pesimiștii, care sesizează importanța modificărilor produse, se grăbesc să le integreze, considerînd că spațiul cibernetic trebuie tratat ca un loc în sine, independent de geografie. Federico Mayor, directorul UNESCO, dorește să convoace o întîlnire internațională la cel mai înalt nivel care să elaboreze proiecte de "legi". Fundația Soros din New York - aflăm din **Newsweek** - promovează o inițiativă asemănătoare printre organizațiile internaționale nonguvernamentale. Autoritățile și grupurile care apără drepturile civile dezbat problemele ridicate de acumularea și concentrarea fișierelor despre standardele "decenței", cum pot fi ele definite, impuse sau controlate. Este o tehnologie care va schimba lumea. Cei care îi văd doar dezavantajele și o refuză vor trăi în altă lume. Nici măcar China nu-și poate permite acest lux.

Ordinatorul gîndește?

Garry KASPAROV era pe punctul să spună da.

Am început să înțeleg ce înseamnă inteligența artificială pe ziua de 10 februarie 1996, la ora 16,45 cînd, în prima parte a meciului meu cu Deep Blue, ordinatorul a împins un pion pe un pătrat de unde putea fi luat cu ușurință. A fost o lovitură extraordinară și extrem de omenească. Dacă aș fi jucat cu albele aș fi făcut același sacrificu. Pentru că astfel se dizloca structura pionilor negri și se "deschidea poziția". În pofida absenței unei linii de deplasare obligate care să-mi fi permis recuperarea piesei, instinctul mi-a spus, avînd pionii negri "liberi" și regele negru expus, albul își va putea recupera pierderea printr-o poziție de ansamblu mai bună.

Dar, mi-am zis, niciodată un ordinator n-o să fie capabil de așa ceva. El nu știe "să vadă" consecințele pe termen lung ale modificărilor structurale de poziție sau să aprecieze dacă schimbările în formațiunile de pioni sînt bune sau rele. Jucătorii-oameni fac mereu acest efort. Dar, în general, ordinatoarele calculează consecințele deplasării pe fiecare linie cît mai departe într-un timp neutru. Șahul avînd posibilități infinite, chiar un monstru ca Deep Blue, care calculează o sută de milioane de mutări pe secundă, are limitele lui. Ordinatoarele de acest calibru evaluează impactul diverselor poziții și selecționează mutarea care duce la cea mai bună dintre ele. Și cum sistemul lor de evaluare al pozițiilor se bazează pe valoarea pieselor, ordinatoarele sînt celebre pentru "materialismul" lor. Dacă ar "înțelege" jocul, ar proceda probabil altfel, dar nu e cazul. Am fost deci stupefiat de acest gambit. Care era semnificația lui? Jucasem împotriva unui număr de ordinatoare, dar nu mai fusesem confruntat cu o astfel de situație. Simțeam, ghiceam că de cealaltă parte a tablei se găsește un nou tip de inteligență. Am jucat cît am putut de bine pînă la final, dar eram condamnat. M-a bătut cu ușurință, cu un joc magnific și de o mare puritate.

Apoi, am descoperit adevărul. Capacitățile lui Deep Blue erau atît de mari încît el calculase toate deplasările posibile, pînă la recuperarea pionului, după șase mutări. Ceea ce eu consideram a fi un sacrificiu, nu era și pentru el. Problema se punea acum altfel: dacă el joacă la fel ca mine, dar din alte motive o face "inteligent"? Inteligența unei acțiuni depinde de cel care o face sau de ceea ce face? Interogații filosofice la care n-am avut timp să răspund. Cînd mi-am dat seama ce s-a întîmplat, mi-am recăpătat încrederea în mine. Pînă la sfîrșitul confruntării am exploatat slăbiciunile tradiționale ale ordinatorului. De exemplu, la un moment dat, am modificat ușor dezvoltarea unei deschideri extrem de cunoscute. Incapabil să compare în mod util această nouă poziție cu mutări asemănătoare din baza sa de date, Deep Blue a fost nevoit să-și revizuiască toate calculele și s-a dovedit incapabil să găsească un plan bun. Un om s-ar fi întrebat pur și simplu: "Ce o fi în capul lui Garry?" Apoi ar fi continuat, fără să țină seama de modificări.

De fapt, în ultimele șase partide toată strategia mea a fost să evit să-i dau ordinatorului un obiectiv concret de calculat. Dacă nu poate găsi o cale de a cîștiga piese, de a ataca regele sau de a realiza vreo altă prioritate programată, ordinatorul rătăcește fără plan și în cele din urmă are probleme. Marele meu avantaj era că eu puteam să-i ghicesc prioritățile și să-mi ajustez jocul - operație de care el era incapabil. Cred că am observat la Deep Blue semnele unei inteligențe... ciudate, ineficiente și rigide. Și de asta cred că mai am ceva ani buni în fața mea.

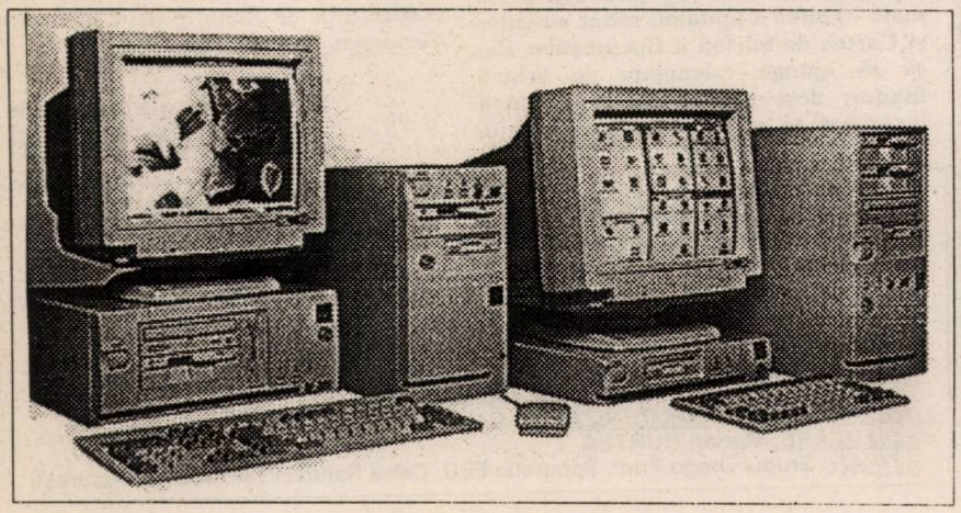

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

CERERI, SERVICII, HÎRTII

– fragmente din viaţa de contribuabil –

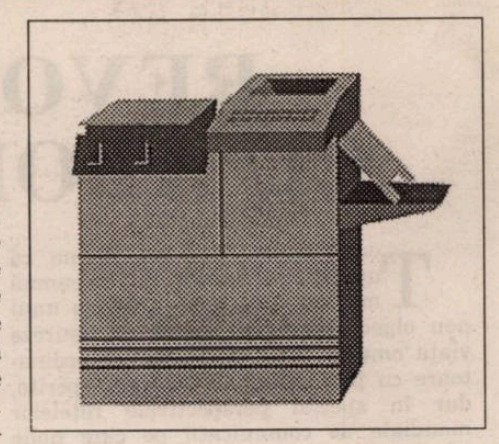

Culpa - sau senzaţia de "a fi acasă"

"...aşa că, după cum mă ştii, am avut exact reacţia previzibilă: m-a bufnit rîsul. Lîngă mine, A. scotea foc pe nări. După cîteva luni de absenţă din ţară pierduse «antrenamentul de român». Ca să vezi! Trecusem graniţa americană, pe aeroportul J.F.K control sever, fusesem în Islanda, în Anglia, în Franţa, peste tot scrisesem declaraţiile de vamă fără nici o bătaie de cap - în limbi străine, precizez. Dar în Bucureşti ni se înfundase: cînd am completat formularele în româneşte am aflat că *«nu e bine!»* Brusc, m-am simţit în mediul familiar: păi ce crezusem noi, c-o să facem ceva bine de la început? Exclus! Îţi propun să meditezi la *culpă*, ca la una din componentele senzaţiei de recunoaştere a locului natal. *Am greşit, deci am ajuns acasă.* Tare mira-m-aş ca funcţionarii de la noi să fie mai conştiincioşi decît cei de-aiurea. A doua oară formularele completate de noi au fost bune, deşi pot să jur că nu erau deosebite de primele: am adăugat lor, ce-i drept, şi două Kenturi, dar bănuiesc c-ar fi mers şi fără. Făcea să vezi mutra satisfăcută a tipului, care adusese pe calea cea dreaptă nişte biete «loaze» picate din cer (cu TAROM-ul) cum eram noi. Oricum, ne ajutase să recuperăm rapid condiţia de «greşiţi», proprie cetăţenilor autohtoni. Solul patriei - unul de penitenţă: ce zici?"

(dintr-o scrisoare, mai, 1969)

Tradiţii şi modernitate

E treaba cititorilor de clasici să-şi pună problema de ce amploiatul din serviciile noastre publice nu şi-a ales ca strămoş ideal pe funcţionarul din **Petiţiune** de Caragiale ci pe acela din **Proştii** lui Rebreanu? De ce adică - între comportarea omului politicos, mult răbdător cu solicitantul (pînă să-l scoată din birou îi răspunde la 17 întrebări confuze, îl serveşte cu apă rece etc.), gata să dea lămuriri pînă şi unui beţiv, şi între stilul ţîfnos-abuziv al funcţionarului de gară - a fost preferată şi a prins mai degrabă varianta din urmă? Într-o galerie de onorabili, funcţionarul din **Petiţiune** ar sta alături de nenea Anghelache, cel aflat cu gestiunea "la leu" şi de Cetăţeanul Turmentat, fost "împărţitor la poştie" care e convins că, indiferent în ce stare s-ar afla el, o scrisoare trebuie dusă cu orice preţ la "andrisant". Nu ştim de ce, aici am deviat de la tradiţia lumii lui Caragiale, plină de slujbaşi dar neajunsă încă pe mîna birocraţilor. O oarecare vreme - ultima jumătate de secol! - ne obişnuisem cu ideea că amploiatul naţional e absurd, incapabil de logică şi de bun-simţ. Dar cum altfel putea fi cînd trebuia să "pună în operă", legile al căror număr era mereu în creştere, dispoziţiile interne şi indicaţiile anexe, H.C.M.-urile (numite la un moment dat, cînd ajunseseră aberante, H.C.L-uri - Hotărîrile Coanei Leana), ce se băteau uneori cap în cap, gata să se anuleze unele pe altele? Făcută în spiritul adevărului, o analiză asupra calităţii vieţii ar fi fost necesar să înregistreze alături de tonele de oţel şi de ciment -socotite ca indicatori ai nivelului de dezvoltare - şi cantitatea obligatorie de "hîrtii pe cap de locuitor", spre a da o imagine precisă a existenţei noastre. Visam computerizarea cu patima credinciosului care-şi imaginează raiul: spaţiul ideal, depăşirea contradicţiilor, perfecţiunea. Şi ea veni...

Cea mai recentă împrejurare în care virtuţile aşteptatei binefaceri ar fi fost cazul să apară evidente oricui - campania de subscriere a cupoanelor de privatizare. Cîtă formularistică modernă, computerizată, cîtă imaginaţie, ce risipă de soluţii publicistice pentru popularizarea acţiunii nu s-au folosit cu acest prilej - broşuri, pliante, grafice, video clipuri etc. Totul! Mai bine părea că nu se poate. Dar nu pe toate buletinele de identitate era înscris codul numeric personal; pe cele valabile fără termen, mai vechi, aparţinînd inşilor de vîrsta a treia care nu solicită credite de bancă sau paşapoarte, el lipsea. (Subscrierea s-a hotărît să nu fie condiţionată de acest amănunt.) Aşa că majoritatea vîrstnicilor a completat cel puţin un formular în plus, pînă ce s-a lămurit că în cuponul de privatizare codul numeric personal nu era reprezentat de cele 8 cifre scrise în continuarea datelor de stare civilă, ci de grupul de 13 cifre, plasat chiar sub titlul hîrtiei şi avînd şi o serie cu totul diferită de cea aflată în actul de identitate al fiecăruia. Imediat s-au tipărit în excelente condiţii grafice - am intrat doar în era computerelor! - nişte indicaţii adiţionale (primite de unii cetăţeni chiar la domiciliu, dar nu totdeauna de cei ce-ar fi avut nevoie de ele) în care se arăta, prin două săgeţi bine desenate, că lucrurile stau exact invers: ce-i jos merge sus (numărul cuponului) ce-i sus (cod personal) merge jos. Televiziunea care a animat, pe calculator desigur, pînă şi statuietele de Hamangia - ce-i drept imaginea omului din Neanderthal depunînd pielea fiarei abia jupuite n-a fost evocată, pentru un plus de sugestie - a omis să arate pe ecran tocmai acel lămuritor formular cu săgeţi! Păcat - ar fi fost o emblemă foarte potrivită pentru ceea ce s-ar putea numi cîrpăceală pe calculator.

Pagere şi cozi

Pluteşte în aer o parafrază posibilă: *computer ai, minte ce-ţi mai trebuie.* Mai la fiecare colţ de stradă avem cîte un xerox, faxul a devenit un instrument de lucru curent, aproape nu mai are nevoie de reclamă: acum la modă sînt *pagerele*, asupra cărora ni se dau zilnic detalii cît de performante, cît de ieftine, păstrînd proporţiile, cît de utile sînt. Foarte: de n-ar fi aşa, cea mai recentă reclamă TV, *baba cu pagerul*, nu şi-ar afla rostul. Dar de ce i-or fi trebuind ei aceste moderne ustensile? Speculează la bursă, face investiţii, joacă la cazino ori primeşte ordine secrete de la Mafie? Răspunsul este elementar şi de bun-simţ: ca să afle ce s-a mai adus la alimentara unde "nu e coadă". Ba este - o coadă lungă, la care toţi cei care stau au instrumente sofisticate de informare la îndemînă. Vechea glumă de la radio Erevan - fiecare om sovietic va dispune în comunism de un helicopter personal, ca să afle unde *se dă* unt şi unde s-a *băgat* carne - a fost pusă la lucru cu ajutorul biroticii moderne. I-a pierit tot hazul! O modernizare nu mai puţin inspirată a fost operată în tutungerii, unităţi pe cale de dispariţie de altfel. Ziarele se vînd pe tarabe, ţigările la fel, ba şi în unele magazine alimentare. Timbrele poştale se găsesc acum numai la filatelie şi la Poştă, unde se vînd şi cele fiscale. În schimb, la tutungerii se pot achiziţiona cordoane, feţe de mese de plastic şi tuburi de cremă de ghete românească, de negăsit la chimicale. Cumpărarea unei mărci poştale procură, automat, un spor de cunoaştere: în timp ce se stă la coadă se poate afla cît mai este alocaţia de copiii, dobînda la Bankpost, cine dă telegrame ori cine primeşte mandate restante de pensie sau trimite recomandate cu confirmare de primire ş.a.m.d - fiindcă operaţiile se execută la acelaşi ghişeu. Corespondenţa particulară ori cea oficială cunoaşte astăzi un nou avînt, ca şi coada la ghişee, degenerînd uneori în conflict. De altfel, coada pare să fie elementul de legătură cu viaţa noastră anterioară, nu o putem părăsi, fără a ne expune pericolului unui şoc emoţional de care administraţia publică vrea să ne ferească. S-a spus, cu dreptate, că sîntem un stat în care cetăţeanul aleargă să-şi plătească dările. Cei abilitaţi să încaseze taxele şi impozitele de la contribuabil şi-au stabilit alt obiectiv de activitate: îngreunarea acestei acţiuni. De curînd s-a mai obţinut un succes în domeniu: plata impozitului pe maşini nu se mai efectuează, ca înainte, într-un singur loc, ci în cîteva centre risipite în teritoriul oraşului cît să irosească vremea şi energia cetăţenilor posesori de automobil. Dar cu acest prilej ei au posibilitatea de a înregistra plusuri de cunoaştere: noi zone ale oraşului, noi trasee de transport în comun sau contemporani neştiuţi pînă atunci, cu care îi aliază aceleaşi necazuri. Schimbarea denumirii străzilor adaugă şi ea un spor de inedit în viaţa locuitorilor lor, a poştaşilor, a lucrătorilor de la evidenţa populaţiei, comisariate, serviciul de circulaţie etc; cînd în această situaţie mai apar şi polemici între instituţii (vezi ceea ce s-a întîmplat în cazul Bd. Păcii, Armata Poporului, între primărie şi armată) ritmul faxurilor se înteţeşte, xeroxurile prosperă, telefoanele care înregistrează mesaje sînt solicitate din plin. Nu peste mult - ghidul Capitalei, codul străzilor şi Cartea de telefon a Bucureştilor riscă să ajungă exemplare de arhivă fiindcă, deşi schimbările s-ar putea înregistra cu o relativă uşurinţă datorită mijloacelor moderne pe care le avem acum la îndemînă, chestiunea e, deocamdată, destinată viitorului. Toţi recunoaştem că pentru integrarea europeană avem nevoie de o formularistică şi de o etică a serviciilor publice competitive, în stil occidental. Dar cine pe cine serveşte, cine-i la dispoziţia cetăţeanului şi cu ce dotări pare să fie de multe ori un secret (aproape unul de stat): neputînd controla aria de autoritate şi de competenţă a funcţionarului public, cetăţeanul s-a obişnuit a crede că birocraţia noastră este un fenomen care există în sine şi pentru sine, sau unicul exemplar de perpetuum mobile reuşit pînă acum.

Nişte citate din presă

"Municipalitatea va încheia un nou contract cu fostele ICRAL-uri, pentru administrarea şi vînzarea fondului imobiliar de stat (...), care pune capăt oficial «războiului chiriilor», dintre Primăria Capitalei şi cele 9 foste ICRAL-uri. La sfîrşitul anului trecut, primarul general al capitalei, Crin Halaicu, blocase prelungirea contractelor, încercînd să transfere activitatea de gospodărire a fondului locativ de stat direcţiei de profil din subordinea CLMB" (**Libertatea**, 24 aprilie - a.c.). (Cine n-a participat la "luptele din ianuarie" pentru plata chiriei la centrul improvizat din Bd. Elisabeta nu va înţelege cum se cuvine savoarea acestei ştiri. Din noiembrie trecut şi pînă în aprilie s-au transmis km de hîrtii cu dispoziţii contradictorii, au vuit mii de telefoane, xeroxurile au funcţionat cu o promptitudine şi la o temperatură neatinsă de centrale termice. Dar, slavă Domnului, acum e bine: ne-am întors de unde am plecat).

«Intenţionăm să propunem o modificare a acestei legi (cea din 1958, conform căreia funcţiona CEC-ul - n.n.), astfel încît instituţia noastră să devină prima bancă de economii din România (...) Vom căuta să punem în aplicare noi instrumente (...): să automatizăm operaţii CEC. *În prezent 95% din operaţiuni se desfăşoară manual (s.n.)*, fapt care ne împiedică să facem restituiri în timp util. Titlurile de valoare, tot datorită greutăţilor enumerate mai sus, nu se pot schimba decît la centrul emitent (...) Soldul economiilor populaţiei deţinute de CEC este de 2000 miliarde de lei» (Din interviul acordat în exclusivitate pentru "Top business" şi "Buletinul financiar" al Institutului de finanţe, de *Constantin Teculescu*, preşedintele CEC).

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 174
10-16 mai 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

LA MUUUNCĂ!

© S. Ghetie

„La ei,
la traci,
trîndăvia este
un lucru foarte
ales,
în vreme ce
munca
cîmpului e
îndeletnicirea
cea mai
umilitoare;
a trăi de pe
urma jafului
este pentru ei
cel mai
frumos
fel de viaţă.”

HERODOT,
Istorii, V, 6

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Aduse cu poşta

Continuare şi sfîrşit*

Probabil că rîndurile de faţă nu îşi mai găseau rostul dacă luarea de poziţie a dlui Vintilă Mihăilescu (*Dilema* nr. 168/29.03-04.04.1996) n-ar păcătui prin exhibarea unor jumătăţi de măsură şi patetisme lozincarde, trezind chiar mai multe suspiciuni şi dînd loc la interpretări pe care nici chiar textul incriminat de domnia sa – cel aparţinînd dnei Katherine Verdery (*Dilema* nr. 165/1-7.03.1996) – nu le sugerează. Abilitatea dlui V.M., demnă de *sinergia faptelor şi meandrele concretului*, a fost fără îndoială cultivată în timpul orelor despre sofism de la care dînsul, spre deosebire de dna Verdery, nu a chiulit. Ba dimpotrivă, le-a aşezat la temelia viguroasă a raţionamentului său cotidian.

Supărarea domniei sale, ce clocoteşte cale de o jumătate de pagină de ziar însumînd nu mai puţin de 1300 de cuvinte, putea fi lesne rezumată în trei fraze. Ele sînt inserate în preambulul redacţiei la articolul dnei Verdery şi presupun că V.M. le-ar fi remarcat fără doar şi poate dacă lectura domniei sale ar fi fost una mai puţin pasională. Aşa însă, energia domniei sale s-a irosit în lucruri deja spuse şi a secătuit cu desăvîrşire tocmai în clipa în care urma să ne lămurească cum devine totuşi chestiunea cu "cazul" sau, mă rog, "litigiul" ce poartă numele doamnei Smaranda Mezei.

Interesul meu pentru persoana şi practicile doamnei Mezei este unul cu totul particular. El a fost generat şi întreţinut de evenimente a căror singură legătură cu "lumea dezlănţuită" a cercetării sociologice este însăşi doamna Smaranda Mezei, sau mai bine zis valenţa morală a personalităţii sale. Mai mult decît atît, cunoştinţele mele în materie de sociologie nu mă îndreptăţesc să judec prestaţia profesională a doamnei Mezei ori a vreunui eventual susţinător sau contestatar al domniei sale. Ceea ce nici nu voi face. Mă voi rezuma, prin urmare, la cîteva consideraţiuni, ce le apreciez necesare, pe marginea celor două articole şi a evoluţiei previzibile a dnei Mezei în spaţiul carpato-danubiano-pontic. (...)

Nu atît iuţeala de mînă a S.M. şi nebăgarea de seamă a G.K. fac obiectul acestui tărăboi, cît felul în care colegii de breaslă ai S.M. şi V.M. înţeleg să-şi protejeze starea de sănătate comunitară în cazul unor astfel de atacuri virale. Coabitarea cu agentul patogen poate să nu fie fatală pentru organismul-gazdă, dar în mod sigur îl condamnă la izolare. Desigur, furtul intelectual, plagiatul, "colajul" de idei şi "preluările novatoare" nu sînt monopol românesc. Ba chiar pe alte meleaguri asemenea preocupări sînt sursă de profit gras. Acolo, însă, există ceea ce V.M. numeşte "stil", în timp ce la noi chestiunea rămîne o biată găinărie ieftină. Da, domnule V.M., trebuie să mai lucrăm la capitolul rafinament. Altfel ne împiedicăm de ceea ce consider eu că este cea mai gravă constatare a K.V., citez: "...din comentariile lor (*ale colegilor S.M.* – s.m.) pare a se degaja ideea că **sfera profesională n-are propriile norme de comportare, independente de obligaţiile şi de relaţiile personale.**" Dna Verdery nu arată cu degetul persoana, altfel cu aparenţă agreabilă, a dnei S.M., ci **sistemul** care înlesneşte – prin complicitate sau ignorare – perpetuarea unor asemenea practici, tinzînd să instituţionalizeze compromisul, duplicitatea, parţialitatea, falsul. Nu se poate ca dl. V.M. să nu fi sesizat trimiterea dureros de limpede la respectiva adresă. Să se explice oare virulenţa domniei sale prin faptul că *se* simte lovit în sistem? S-ar părea, la prima vedere, că V.M. apără poziţia de non combat, chiar de neutralitate, a Catedrei de Sociologie, dar sfîrşeşte prin a o cauţiona, poate fără voie, pe S.M. Dînsul pleacă pe furiş de la certitudini reduse la dimensiunea unui degetar (mda, cam nimănui parcă nu i-ar da mîna să nege veridicitatea acuzaţiei de plagiat...), trece binişor printr-o stare de "nedumerire" şi incompletitudine (înghesuială mare – zice dînsul – la ghişeul cu "acuzaţii", vizavi de liniştea de la cel cu "dovezi probatoare"), face sugestii intelectuale ("publicarea în paralel a textelor în cauză") şi, în cele din urmă, se năpusteşte irevocabil peste K.V. şi G.K. V.M. trîmbiţează din goarna sfîntei sale mînii interpretări apocaliptice ale spuselor dnei Verdery (în traducere liberă *"Atenţie la românii borfaşi din republica lor sub-bananieră"*), asimilînd opiniile acesteia cu motto-uri deja desuete, acum cînd însăşi S.M. poate demonstra, de pildă, că e suficient şi un singur român pentru a comite o tîlhărie.

Astfel, "misterul Smaranda Mezei" ar putea fi lesne descîlcit. Prin:

1. facilitarea accesului la cele două materiale, şi la concluziile referenţilor;

2. lămurirea condiţiilor în care cele două cercetătoare au convenit asupra colaborării;

3. consultarea documentului prin care comisia de doctorat de la Sorbona justifica anularea tezei de doctorat;

4. cunoaşterea poziţiei oficiale a forurilor competente româneşti şi a măsurilor care au fost – eventual – întreprinse.

Personal nu consider că soluţia aplicată pînă în prezent de colegii S.M., cea a temporizării şi ocultării, este benefică altcuiva în afara S.M. Şi **numai** dacă domnia sa este cu adevărat vinovată. Oricum, cazul are deja reverberaţii internaţionale, cu deosebire în acele sfere de influenţă strategică a căror deschidere către comunitatea ştiinţifică românească poate fi acum lesne inhibată. De aceea, a lua o poziţie tranşantă, lipsită de echivoc, este vital. Miza era la început una singură: demonstrarea vinovăţiei sau nevinovăţiei S.M. Acum situaţia este mult mai complexă. Tergiversările au dus şi vor duce în continuare la extinderea zonei de culpabilitate, iar efectele secundare vor fi din ce în ce mai greu de contracarat.

În tot acest răstimp, S.M. a preferat să păstreze tăcerea, deşi o logică elementară îmi spune că cel învinuit este şi întîiul interesat în apărarea bunului său renume şi în înlăturarea acuzelor, nedreptăţii sau abuzului, a cărei victimă se consideră a fi. O luare de poziţie este cu atît mai necesară atunci cînd ai în faţă nu nişte pîrliţi de golani, ale căror invective nu se disting din vacarmul sonor al cartierului Militari, ci un grup de membri respectaţi ai comunităţii ştiinţifice mondiale. Să fie S.M. convinsă că dreptatea îi aparţine pînă într-atît încît aşteaptă ca fructul adevărului să se pîrguiască cu de la sine putere? Sau speră, oare, ca lehamitea şi oboseala "părţii lezate", dimpreună cu memoria cea scurtă a vulgului, să-i ofere un răgaz pentru a-şi salva apoi ce a mai rămas din blazonul său profesional? Cred că nu. Sau nu numai... S.M. mizează dacă nu pe sprijinul deschis, măcar pe providenţiala *omerta* a acelei reţele de relaţii personale (sesizate de K.V.) unde S.M. este solid ancorată. Vor consimţi, oare, să iasă la lumină cele şapte zecimi invizibile ale icebergului – acolo unde între atu-urile S.M. se numără multe "baterii" de calibru greu ale inteligheţiei româneşti – pentru a cauţiona protagonistul unei afaceri sordide?

În ceea ce îl priveşte pe V.M., lucrurile sînt mai simple. Dar nu mai puţin îngrijorătoare. Slobozind o săgeată din tolba zglobiei sale maliţiozităţi în direcţia G.K. şi K.V., domnia sa ne induce senzaţia tonifiantă a unei vizuni "dinlăuntru" asupra comunităţii sociologice, de la noi şi de aiurea. Cum altfel ar şti V.M. că, bunăoară, G.K. şi K.V. sînt bune prietene, că K.V. a bătut România în lung şi-n lat vreo 20 de ani, scriind şi nişte cărţi – se pare citite şi răscitite cu asiduitate în acest răstimp de V.M. (*"ceea ce îmi aduce aminte, dintr-o dată, de un banc pe care K.V. l-a spus drept motto la unul din capitolele unei cărţi ale sale..."*). Dînsul cunoaşte chiar *"o serie lungă de persoane"* care le-au înconjurat pe K.V. şi G.K. *"cu dragoste"* şi *"fără a le maltrata intelectual"* (sic!). Un paragraf mai jos, V.M. înăspreşte urecheala invocînd necesitatea respectării memoriei celor dispăruţi de pe lista în cauză, a *"măreţiei şi mizeriei"* popoarelor (!), precum şi *"deontologia colaborării", "obligaţia de onestitate", "contractul moral"* etc. Trecînd apoi într-o altă cheie, domnia sa le atribuie celor două cercetătoare *"o anumită gîndire magică"*, precum şi simptomele *"nebuniei lui Ceauşescu"*, fără de care *"plăpînda moralitate"* de care dau ele dovadă nu şi-ar găsi explicaţia. Şi iată cum acest Kalashnikov al antropologiei româneşti reuşeşte – într-o apoteoză sofistică – să ne demonstreze că, pînă la urmă, de plagiat (considerat cînd de domeniul evidenţei, cînd nesprijinit de probe...) mai vinovate par a fi K.V. şi G.K. decît S.M. V.M. ne transmite prin metalimbaj cum că în ţara lui Papură Vodă pînă şi hoţul prins poate fi un negustor cinstit. În succesiune logică, nu este exclus să aflăm într-o bună zi că proiectul comun al G.K. şi S.M. este, de fapt, opera exclusivă a S.M., înţelegerea dintre cele două cercetătoare nefiind altceva decît o tentativă abjectă de exploatare a unui cercetător băştinaş şi onest, strivit sub salamul ceauşist de soia, de către o odioasă şi fără scrupule profitoare imperialistă. Penultimul paragraf este edificator pentru anvergura mioritică a gîndirii lui V.M. De aceea, nici nu mai zăbovesc asupră-i.

Aş avea, totuşi, şi eu o nedumerire: Plagiatul (sau, mă rog, ce-o fi el...) a fost descoperit în decembrie 1994. Carevasăzică, de mai bine de 15 luni, veşti despre cazul/litigiul S.M. circulă într-o mare veselie pe cele mai diverse canale. Atît formale, cît şi informale: universităţi şi institute dintre cele mai prestigioase (Sorbona, John Hopkins, UCLA, CEU etc.), agenţii de presă, medii politice şi ştiinţifice româneşti (inclusiv Academia Română) şi străine, ambasade, publicaţii din ţară şi străinătate. V.M. este uimit că după "divorţul" survenit între cele două cercetătoare, responsabilitatea a fost *"distribuită cu dărnicie şi instantaneu întregii comunităţi ştiinţifice româneşti, care de abia acum lua la cunoştinţă de existenţa colaborării"*. Dacă 15 luni înseamnă **instantaneu** şi dacă demersurile repetate pe lîngă forurile de autoritate ştiinţifică româneşti (demersuri rămase de altfel "ca în tren"), buimăcite de senzaţionalul unei colaborări fulgerătoare şi conspirative, seamănă cu aruncarea responsabilităţii, atunci ne putem întreba pe ce lume sau în ce turn de fildeş a vieţuit V.M. în tot acest răstimp!? Acum ia dînsul atitudine!? Şi împotriva cui? Cînd încă din vara lui 1995 profesoare de liceu şi şcoală generală (*nota bene*, nu numai din Bucureşti) cunoşteau amănunte despre cazul S.M., domnia sa – un distins antropolog şi membru al comunităţii ştiinţifice de la noi – nu prea e lămurit cu "dovezile probatoare" nici la finele Mărţişorului lui '96. **Ce, cît, unde şi cînd** a căutat domnia sa să se lămurească? Dînsul e însă liniştit. Aşteaptă eventual ca G.K. sau K.V. să obţină o finanţare PHARE pentru a putea publica cele 2 x 400/450 de pagini ale chestiunii în litigiu într-un tiraj îndestulător pentru a ajunge un tom şi pe mîna domniei sale. Şi încă o întrebare pentru dînsul: ce legătură există între iluştrii oameni de ştiinţă români decedaţi şi lipsa de reacţie a colegilor *în viaţă* ai S.M. şi domniei sale faţă de o faptă care, dacă se va dovedi că a fost cocoloşită sau ocultată, nu-i va afecta decît pe cei care nu au făcut ce trebuie şi **cînd** trebuie!? Nu ştiu de ce am senzaţia că dl. V.M. joacă o partidă de tenis la zid în locul altcuiva. Ar fi păcat să se iluzioneze că poate cîştiga. Sau poate domnia sa ştie mult mai multe lucruri decît lasă să transpară din debilitatea argumentelor sale. Dar, în acest caz, ar fi fost mai profitabil să păstreze tăcerea şi să lase *culisele* să soluţioneze problema în cauză. Pentru că învîrtoşirea domniei sale nu îmbunătăţeşte nici imaginea comunităţii căreia îi aparţine, nici nu conferă integritate raţionamentului şi moralităţii sale. Iar dacă se va uita cu ceva mai multă luare aminte în oglindă, s-ar putea să distingă cîteva din trăsăturile definitorii, uşor intelectualizate, totuşi, ale liderului PUNR-ist. N-aş vrea să creadă dl. V.M. că sînt un demolator, un cîrcotaş cu orice preţ, un Gică contra aşezat de-a curmezişul logicii domniei sale. Admit că, într-un anumit punct al discursului său, V.M. enunţa un adevăr greu de combătut: acela că *"indivizii se duc, popoarele rămîn..."*. Din fericire, are perfectă dreptate!

Cît despre doamna Smaranda Mezei, suferinţa cauzată de acest inconfort pasager ţine deja de domeniul trecutului. Domnia sa îşi canalizează acum eforturile în procesul de implementare a deontologiei profesionale în materia cenuşie a cîtorva generaţii de tineri sociologi şi jurnalişti ce vor părăsi amfiteatrele Univeristăţii Bucureşti. Şi tot pentru a uita mai iute, dînsa nu a pregetat în a-şi asuma greaua responsabilitate de consilier, coordonator şi director de programe de educaţie, asistenţă socială sau drepturile femeii într-o serie de organizaţii neguvernamentale. Ca membră a unei anume organizaţii a colaborat, în urmă cu numai cîteva zile, alături de Ministerul Învăţămîntului, la organizarea fazei pe ţară a Olimpiadei de Cultură Civică (Piteşti/ aprilie 1996). Ce loc de penitenţă mai indicat s-ar fi putut găsi pentru un om despre care *"nimeni nu a fost măcar tentat să pună la îndoială gravitatea"* faptelor sale? Copiii noştri sînt pe mîini bune. Şarmul şi zîmbetul profesional se pot substitui azi cu brio caracterului. Iar dacă mîine vom fi înconjuraţi de lupi tineri oţeliţi şi lipsiţi de scrupule, gata să hăituiască şi să sfîşie orice pentru un Curriculum vitae mai gras, o bursă cît mai lungă şi cît mai spre Soare Apune, pentru un loc cît mai bun în *Grupul Nostru*, atunci vom şti cui să-i mulţumim. Dar va trebui să înţelegem o dată şi-o dată că răul ar fi fost cu mult mai mic fără buimăceala, ezitările, consimţirea vinovată, neputinţa, colaboraţionismul, incompetenţa sau ignoranţa celor ce azi pot controla sau extirpa excrescenţele maligne crescute pe trupul moral al fiinţei noastre naţionale (sper că nu înşir vorbe prea mari...). Se pare că domnul V.M. se numără printre acele persoane care sînt în măsură să risipească îndoiala şi echivocul. Rămîne doar ca aceste persoane să se convingă de faptul că adevărul preţuieşte mai mult decît potenţialul de exploatare al unei relaţii personale.

Marius Cristian GRECU

N. red. Titlul acestui articol trimis de dl. M. C. Grecu a fost dat de redacţie, sperînd ca, astfel, cititorii noştri să înţeleagă faptul că, de aici încolo, *Dilema* nu mai are nici dorinţa, nici abilitarea şi nici spaţiul necesare pentru a continua această polemică în jurul „cazului Mezei".

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Puterea societăţii civile**
- **Campanie, lideri, programe**
- **Cazul Lucreţiu Pătrăşcanu**
- **Pisălogeală şi grafomanie**
- **Statul şi cultura**

Note, stări, zile

© S. Ghelie

1970, vara

Horaţiu: "Nimic nu este mai uşor decît a dispreţui aurul şi argintul, sau a te lipsi de o îmbrăcăminte scumpă; însă a renunţa la o mîncare de ciuperci este un sacrificiu mult prea aspru".

Numele ciupercilor, o specie de baroc sătesc: Trufa, Zbîrciogul, Creasta cocoşului, Laba ursului, Buretele, Vineţica, Rîşcovul, Pîinişoara, Hribul, Pitarca, Turta vacii, Flocoşelul, Porcanul, Urechiuşa, Popinca, Ghebul, Păstrăvul, Cuşcuşul roşu, Pălăria şarpelui, Pîlnia brumată, Muscăriţa şi, peste toate, "Astraeus hygrometricus" ("Steaua vremii")!

1992. Simone Weil (Lettre à un religieux):

"Totul se petrece în aşa fel încît, cu timpul, nu Iisus e cel privit ca Dumnezeu întrupat pe pămînt, ci Biserica".

"Biserica nu e în chip desăvîrşit pură decît într-o singură privinţă: ca păstrătoare a Tainelor. Ceea ce este întru totul desăvîrşit nu e Biserica, ci trupul şi sîngele lui Christos de pe masa altarelor."

1972, vara

Simţul comun crede că viaţa spirituală e un balet de nimfe, un rafinament decolorat, la antipodul animalităţii. În realitate, spiritul e o stihie brutală, un faun, o dihanie dezlănţuită, faţă de care mica febră a corpului e inocentă. Cine n-a avut niciodată intuiţia animalităţii specifice a spiritului are, poate, vocaţia culturii, a investigaţiei intelectuale, dar nu are vocaţie spirituală. Pentru a se întrupa, Dumnezeu trebuie să accepte un *deficit* de vitalitate, o animalitate minoră, fără comună măsură cu absolutul animalităţii sale. În asta constă aspectul sacrificial al naşterii lui Iisus: un taifun acceptă să respire prin nările unui miel. Orice reflecţie despre asceză trebuie să înceapă de aici. Corpul nu poate fi disciplinat prin ideologie, prin mobilizarea unor energii diafane. Bestialitatea lui nu se supune decît unei bestialităţi sporite: destrăbălarea instinctelor face loc destrăbălării riguroase a extazului. Dispreţul simţurilor nu e vertij al descărnării, ci o formă grandioasă de nesimţire, nesimţirea cu care leul contemplă orizontul incert al savanei. Simbolistica animalieră a evangheliştilor, aspectul teribil, exterminator, pe care îl îmbracă, uneori, oştirile îngereşti consemnează fără echivoc forţa fierbinte, necruţătoare, a zoologiei supreme. Ea este expresia potenţată pînă la răsturnare a metabolismului trupesc. Ceea ce trupul trăieşte mediumnic, adumbrit, precar, spiritul trăieşte exploziv, intens, în plină lumină. *"Laeti bibamus sobriam ebrietatem spiritus"* (Breviarul latin). Spiritul e locul beţiei treze, al animalităţii *împlinite* cu adevărat, adică mîntuite.

Andrei PLEŞU

Femei din Vest şi femei din Est

Săptămînalul francez **Le Nouvel Observateur** şi-a consacrat "dosarul" din ultima ediţie (2-8 mai 1996) femeilor de patruzeci de ani şi peste. Astăzi, în Franţa, se menţionează într-o scurtă notă introductivă, o femeie din două este în vîrstă de patruzeci de ani şi mai mult. Speranţa de viaţă a femeilor în Franţa fiind de peste 80 de ani, cele care au acum între patruzeci şi cincizeci de ani se află aşadar abia la jumătatea vieţii.

La începutul secolului, media speranţei de viaţă pentru femei era însă de 48 de ani. Pe atunci, în urmă cu mai puţin de un veac, ba chiar în urmă cu doar o jumătate de veac, împlinirea vîrstei de patruzeci de ani însemna pentru o femeie trecerea unui mare prag, pragul către sfîrşit, pragul către abandonarea vieţii şi a condiţiei de femeie. Amurgul femeilor începea spre 25 de ani, iar pe la 30 era marea criză. Din acest punct de vedere, nu existau mari deosebiri între Vest şi Est; Balzac scrie despre **Femeia la treizeci de ani**, iar Cehov îşi pune personajele din **Platonov** să se înfioare că au ajuns la 25 de ani şi n-au realizat nimic.

Chiar dacă în Est speranţa de viaţă este astăzi mai mică decît în Vest, diferenţa nu e totuşi suficient de mare pentru a separa într-un mod semnificativ femeile dintr-o parte şi cealaltă a continentului. Ca şi semenele lor din Occident, şi femeile din Răsărit care au patruzeci de ani şi peste sînt departe de a fi la intrarea în amurgul vieţii. Nu sînt, poate, statistic, abia la jumătatea vieţii, ca franţuzoaicele, dar mai au încă în faţă, tot statistic, douăzeci şi cinci-treizeci de ani. Asemănările posibile se opresc însă aici, la cifre.

Între femeile din Vest şi cele din Est s-a înălţat, în ultima jumătate de veac, un zid mai greu de trecut şi mai greu de dărîmat decît cel de la Berlin. Există, desigur, mai multe feluri de "Vest" (tipul portughez diferă mult de cel francez, ca şi cel italian de cel suedez), aşa cum există şi mai multe feluri de "Est" (de tip cehesc, de tip rusesc, de tip polonez, de tip românesc, de tip albanez, de tip unguresc etc.). Şi totuşi!

Pornind de la datele "dosarului" din **Le Nouvel Observateur**, se poate face o rapidă, inevitabil sumară, comparaţie între femeile avînd patruzeci de ani şi peste din Franţa şi cele din România.

Deceniul în care s-au născut (1946-1956) este socotit de revista franceză ca unul "fericit": deceniu al euforiei păcii regăsite şi al reconstrucţiei de după război, cu copii doriţi şi în care se puneau toate speranţele, deceniu nutrit de planul Marshall, deceniu al intrării penicilinei în uzul curent. Copiii se nasc şi cresc în siguranţă şi confort. În Franţa.

Acelaşi deceniu, acum, în România: rănile războiului abia încheiat nu sînt vindecate, ci li se adaugă altele noi şi mai îngrozitoare, provocate de venirea la putere a regimului comunist. Ocupaţie sovietică, arestări în masă, teroare, represiune, puşcării şi lagăre, Canal, începutul colectivizării, admitere în licee şi facultăţi pe bază de dosare, sărăcie, spaimă de ziuă de mîine, groază de viitor. Modelul recomandat - tractorista sovietică fruntaşă Paşa Anghelina. Sau partizana Zoia Kosmodemianskaia. Sau eroinele din romanul "Tînăra Gardă". Reprimarea revoluţiei din Ungaria face limpede inutilitatea împotrivirii. Nu elanurile speranţei ritmează existenţa adolescentelor, ci ritualurile supravieţuirii.

Adolescente în deceniul următor, 1956-1966, femeile care au astăzi patruzeci de ani şi peste aveau să constituie, în Franţa, mai mult decît o generaţie aparte: este o clasă care, scrie **Le Nouvel Observateur**, se opune adulţilor. Ele creează un model de comportament şi mentalitate, atît de seducător încît şi mamele lor îl rîvnesc. Între 1966 şi 1976, ele pretind tot şi obţin tot, imediat. Vor să facă dragoste, nu război. Să fie libere şi responsabile de libertatea lor. În 1967 intră în vigoare legea anticoncepţionalelor. Sexualitatea lor este eliberată de spaime, de constrîngeri, de false pudori. Urmează legea referitoare la avort.

Şi în România se petrece, în aceeaşi perioadă, o emancipare: una forţată, impusă de sus, la fel ca industrializarea sau colectivizarea. Femeile sînt smulse din cămine de vîrtejul răsturnărilor sociale, învaţă şi practică toate, sau aproape, meseriile pe care le învaţă şi practică bărbaţii. În România, ca peste tot în Est, femeile sînt cot la cot cu bărbaţii: sudoriţe, tractoriste, lucrătoare la terasamente, inginere, strungăriţe, şoferiţe de camioane, lucrează pe şantiere, în construcţii, intră în mare număr în structurile administrative şi politice. Dar inginera-şefă, odată ajunsă acasă, redevine ceea ce fuseseră mama şi bunica ei: slujnică, bucătăreasă, gospodină, mama copiilor. Statutul social i s-a schimbat, nu însă şi condiţia de femeie. Nici idealurile: măritiş, locuinţă la bloc, slujbă la oraş. Sexualitatea este un teritoriu tabu. Interdicţii, superstiţii, pudori, într-o combinaţie conţinînd obligatoriu vulgaritate, grosolănie, primitivsm. La puţin timp după ce vine la putere, Ceauşescu interzice avorturile. Anticoncepţionale nu se găsesc în România decît la negru. O vreme se importă prezervative din China. Dispar şi acestea. Legislaţia anti-avort se înăspreşte. Pentru femeile tinere începe un calvar ce se va sfîrşi abia după decembrie '89. Mii, poate zeci de mii, mor, sînt mutilate, înfundă puşcăriile. Măritate sau nu, viaţa lor intimă este un infern. Groaza de a nu rămîne însărcinate le traumatizează. Se nasc copii nedoriţi, unii vor fi abandonaţi şi vor umple orfelinatele. Care devin la fel de neîncăpătoare ca şi creşele, grădiniţele, şcolile. Femeile umblă isterizate de la o coadă la alta: sînt anii în care "s-a băgat" ori "se dă". Zahărul, uleiul, untul, carnea, ouăle sînt distribuite pe bază de tichete. Cantităţile sînt insuficiente şi deseori la magazine se spune că "raţia s-a terminat". Transportul la locurile de muncă este un chin. În locuinţe e frig. Apă nu curge, nici caldă, nici rece. Curentul electric se întrerupe des. Este epoca surogatelor, epoca înlocuitorilor înlocuitorilor: de cafea, de carne, de orice. Femeile devin surogate de femei. Cochetăria şi grija de propria persoană sînt de altfel şi oficial nepermise, nu doar din cauza sărăciei şi a mizeriei. La o reuniune de partid, în prezenţa lui Ceauşescu, un activist interpelează o femeie pentru că are fusta prea scurtă. Este promovat imediat în aparatul central. În oraşe, miliţienii fac razii, opresc fetele cu minijupe şi le spintecă îmbrăcămintea în plină stradă. La televiziune, la radio, în presă se declanşează campanii sistematice împotriva vestimentaţiei de tip occidental. Din filme şi cărţi sînt cenzurate cele mai vagi aluzii ori scene erotice. Cu cît este mai sleampătă ori mai tern îmbrăcată, cu atît o româncă are mai multe şanse de promovare politico-socială. Femeile se obişnuiesc să se adreseze superiorilor, în stilul de cazarmă creat de regim, cu "să trăiţi!". Nu au voie să se îndrăgostească ori să divorţeze, cariera le este periclitată. Dar şi existenţa personală, de familie sau de grup. Posomorîta pudoare de partid şi arhaismele ce domină teritoriul tabuizat al sexualităţii se potrivesc de fapt foarte bine. Iar după decembrie 1989, emanciparea socială forţată, impusă din exterior, se prăbuşeşte aidoma agriculturii socialiste: prezenţa şi numărul femeilor în viaţa publică scad vertiginos. De libertatea regăsită au profitat mai ales fondul de mentalităţi arhaice şi anacronismele. Condiţia femeilor astăzi în România este o temă absentă.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Nelinişti nocturne

Săptămîna trecută, la ceas tîrziu de seară, dl. Paul Florea, binecunoscutul judecător de la Curtea Supremă de Justiţie, a tras un semnal de alarmă. Domnia-sa a declarat unui post de televiziune că, din informaţiile pe care le deţine, pe agenda de lucru a legiuitorului nostru se află un proiect de act normativ prin care s-ar acorda procurorului general dreptul de a ataca pe cale extraordinară orice hotărîre judecătorească definitivă pronunţată în cauze civile. Sper ca informaţia deţinută de dl. Florea să fie neadevărată, căci implicarea de această manieră a procurorului general în justiţia civilă apare ca aberantă oricărui jurist.

Actualmente, procurorul general se poate implica în procesele civile prin două căi de atac extraordinar: *recursul în interesul legii* şi *recursul în anulare*. Primul poate fi intentat pentru a asigura interpretarea şi aplicarea unitară a legii pe întreg teritoriul ţării şi va purta asupra chestiunilor de drept care au primit o soluţionare diferită din partea instanţelor judecătoreşti. Soluţia pronunţată în urma judecării acestui recurs se pronunţă numai în interesul legii şi nu are efect asupra hotărîrilor judecătoreşti examinate şi nici cu privire la situaţia părţilor din acele procese. Recursul în anulare va putea fi declarat numai împotriva acelor hotărîri judecătoreşti irevocabile, pronunţate de către o instanţă care a depăşit limitele puterii judecătoreşti sau cînd s-au săvîrşit infracţiuni de către judecători în legătură cu hotărîrea pronunţată.

E limpede, intervenţia procurorului general în procesul civil are un caracter cu totul excepţional, ea fiind puternic cenzurată de lege. Aşa este normal pentru că procesul civil este fundamentat pe *principiul disponibilităţii părţilor*, instanţa de judecată avînd un rol, în mare măsură, formal. Cu alte cuvinte, părţile sînt libere să intenteze acţiunea, să producă probe, să dispună pe de-a-ntregul de soarta procesului. Instanţa veghează doar la legalitatea acestor demersuri şi, în final, se pronunţă numai pe cererile părţilor. Procesele civile vizează acele afaceri judiciare care implică statul într-o mică măsură şi care privesc, în principal, persoana şi bunurile acesteia. De aceea, implicarea exagerată a Ministerului Public (a cărui activitate se supune controlului ierarhic, avînd prin aceasta o puternică nuanţă executivă) în procesul civil ar avea, negreşit, cel puţin trei efecte dezastruoase pentru statul de drept. În primul rînd, ar marca o inacceptabilă ingerinţă a executivului în spaţiul puterii judecătoreşti. În al doilea rînd, ar pune serios în pericol edificiul dreptului prin aceea că ar dilua nepermis prezumţia absolută după care hotărîrea judeătorească definitivă exprimă adevărul. Rostul acestei prezumţii, veche de cînd dreptul, este uşor sesizabil pentru păstrarea stabilităţii sistemului social. În fine, în al treilea rînd, s-ar nesocoti diferenţa principială care există între dreptul public şi dreptul privat. Este de amintit că, în orice facultate de drept, studentul nu trece de anul I dacă nu ştie bine această diferenţă.

Acestea, dar şi altele, ar fi motivele pentru care ştirea anunţată de dl. Florea m-a îngrijorat. În aceeaşi seară, şi pe acelaşi post, am aflat că mărirea salariilor judecătorilor e o mare cacealma, iar la buletinul de ştiri am aflat că un dement a împuşcat doi poliţişti şi că poliţia, căutînd criminalul, a ucis o persoană nevinovată. Adorm greu, cu gîndul la art. 1 al. 3 din Constituţie: "România este stat de drept...".

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Darul excesului

Televiziunea iar a pornit-o, razna, pe urmele realităţii. Mai mult decît o judecată de valoare, aceasta este o judecată de constatare. Căci "derivele", cum li se spune, constituie însăşi legea de care ascultă televiziunea. Iar legea ei îi porunceşte să fie (cît mai) la faţa locului. Nu atît acolo unde realitatea e, ci acolo unde ea încearcă să fugă, să se refugieze, să scape de privirile publice. Televiziunea - şi presa în genere - încearcă să găsească realitatea, s-o ajungă din urmă, să depisteze tentativele realităţii de a fugi din (de) ea însăşi: de la "locul faptei". Căci realitatea e ceea ce e, evidenţă care pluteşte în aer, pe care nu o vedem pentru că trăim în ea, care nu are nevoie să se ascundă pentru că e pretutindeni, dar, din cînd în cînd, ea împrumută schema mitologică a retragerii din lume, a autorului de realitate care se desparte, se retrage din fapta sa: zeu sfios, zeu ascuns, "mare infractor" etc. Sînt cele două scheme care definesc *invizibilitatea* realităţii: una, mai subtilă, a contopirii "esenţei" în fenomen, a invizibilităţii prin chiar faptul că e "prea" vizibilă, banal evidentă, şi cealaltă, mai "populară", căci eminamente epică, a unei dualităţi ce se sfîşie, cu polii fugind unul de celălalt. Prezenţă mută, de o parte, urme, de cealaltă. Ascundere în ceea ce e şi ascundere de ceea ce se face. Prima schemă determină banalitatea, cea de-a doua e resimţită ca excepţională, ca ieşită din comun, ca "eveniment". Or, evenimentul e o crimă (ca fapt divers, dar şi ca abatere de la modul banal al realităţii).

Am în vedere funesta dimineaţă bucureşteană care a adus trei crime. Trei omoruri. Televiziunile - în frunte cu ProTV, secondată, însă, de aproape de Antena 1 -, ascultînd de legea care le-a adus pe lume, ne-au prezentat, în detaliu, "filmul evenimentelor". Toate bune şi frumoase, dar Măria Sa Excesul, legea, cum spuneam, de care ascultă televiziunea în foamea ei de imagini, a ieşit iarăşi la iveală, triumfător, călcînd, literalmente, peste cadavre. Filmul de după telejurnal se mutase în interiorul telejurnalului! Aveam, în sfîrşit, realitate! Ceva se întîmpla şi la noi! Şi am văzut: oameni ucişi, trupuri împuşcate. Am întrezărit moartea, iar autorul de realitate a fost cel care a întrerupt realitatea, a făcut-o, în trei puncte de pe suprafaţa ei, să dispară. Pro TV şi-a făcut o specialitate - şi un titlu de glorie - din a se încăpăţîna să ne ţină ochii holbaţi acolo unde discreţia şi bunul simţ ne-ar îndemna mai curînd să plecăm ochii, să evităm să privim. Spectacolul trupurilor ucise şi al chipurilor îndurerate, asupra cărora camera de luat vederi îşi brachează obiectivul ca pe o a doua armă, ar trebui interzis. Nu e nimic de văzut în asemenea cazuri. Foamea de imagini devine macabră, depăşind simpla indecenţă. Există norme pentru aşa ceva? Ar trebui inventate. Consiliul Naţional al Audiovizualului s-ar cuveni să legifereze. *Moral!*

La TVR, pe programul doi, la *Serata muzicală* ne-a fost dat să vedem, vreme de trei ceasuri, pe preşedintele Iliescu, care, prin contrast faţă de dl. Iosif Sava, ne-a devenit aproape simpatic. Cu o limbă de lemn care pare a nu-l părăsi nici în intimitate, nici măcar în momentele ne-politice (dar există aşa ceva?), dar cu anumite probe de elasticitate care au atenuat spectacolul greu suportabil al encomionului jenant etalat de realizatorul emisiunii. Mă tem (dar de ce m-aş teme?) că dl. Iosif Sava face parte din categoria, atît de necesară, totuşi, în viaţa unei societăţi, dar, pentru mine, greu suportabilă, a celor ce se fac utili cu orice preţ, devenind de neînlocuit. Harnici şi hotărîţi, aceştia reuşesc să se impună şi chiar să construiască, acolo unde ceilalţi, mai "leneşi", "au treabă". De aici ambiguitatea profilului domniei sale. Cu un bagaj impresionant de prejudecăţi şi locuri comune, susţinut de un activism debordant, domnia sa reuşeşte să işte discuţii pe care nimeni nu are răbdarea şi, mai ales, candoarea să le provoace. Reuşita e, totuşi, alchimică: transformate în energică "politică" personală, clişeele se pot preschimba în mari merite. Pasionant, dar şi epuizant spectacol.

Bogdan GHIU

Economie

De ce un portar e plătit mai bine decît un profesor?

Deseori, premierul Văcăroiu îşi face publice veniturile. Ţine morţiş ca românii să ştie cît cîştigă pe lună domnia-sa: cam 700.000 de lei în mînă. Restul, pînă la aproape de un milion şi jumătate cît scrie pe hîrtie, intră în punga subalternului său Florin Georgescu. Din acest gest de transparenţă dusă pînă-n pînzele... intimităţii salariale, ce face trimitere şi la austeritatea bugetului, noi ar trebui să înţelegem că nici măcar şeful cabinetului nu se scaldă în bani.

Acest adevăr nu încălzeşte însă pe nimeni. Şi nimeni, în faţa noilor preţuri... stabilite de Guvern, la lapte şi la carne, nu se va gîndi la sacoşa premierului. Fiecare se va gîndi la propria sacoşă. Faptul că într-o ţară ca România, cu mari resurse agricole, factura la alimente se ridică deasupra unei jumătăţi de... salariu mediu, e greu de explicat. Din acest motiv, nici premierul, nici miniştrii nu se ostenesc să-l explice. Ideea care ni se flutură uneori, că răul cel mare în această privinţă ni se trage de la desfiinţarea ceapeurilor, nu stă în picioare. În vremea ceapeurilor, n-aveau de ce să ne preocupe preţurile la lapte şi la carne. Atunci ne preocupa faptul că aceste produse lipseau de pe piaţă. Iar dacă acum, în unele sate, ţăranii au vărsat laptele ca să nu-l dea statului la preţuri ce nu le acoperă nici măcar cheltuielile, în timp ce în alte sate au preferat să nu se mai chinuiască crescînd vaci cu lapte, vina nu o poartă neînregimentarea lor în forme colectiviste, ci greutatea cu care se înţelege o legitate economică elementară: nevoia de stimulare a muncii. A trebuit să dispară laptele de pe piaţă ca să fie mărite preţurile de achiziţie.

E treaba premierului că acceptă să lucreze 14 ore pe zi pentru numai 700000 de lei pe lună. Plus indexările. Modelul pe care ni-l recomandă, prin exemplul personal, nu are nici o rezonanţă. Deviza ce dăinuie încă, în mediile bugetare, este tot cea binecunoscută: "Ei se fac că ne plătesc, noi ne facem că muncim!"...

Chiar premierul, zilele trecute, vorbind la radio, spunea că 45% din PIB se realizează în... domeniile capitalului privat. Deşi partea cea mai mare a averii ţării se află încă în mîinile statului. Marile regii sînt ale statului, cele mai multe fiind subordonate direct Guvernului. Marea industrie este tot în mîinile statului. Cei mai mulţi funcţionari publici sînt plătiţi de stat. Aşadar, o minoritate a populaţiei active, legată de partea cea mai mică a avuţiei naţionale (capitalul privat) înfăptuieşte aproape jumătate din produsul muncii naţionale, într-un an. Pentru că în acest sector, cu toate restricţiile salariale impuse de Guvern, prin politica fiscală, la care se adaugă mentalităţile... socialiste ale multor patroni, se stabileşte totuşi o legătură ceva mai apropiată de normalitate între MUNCĂ şi PLATA MUNCII. Începe să fie remunerată contribuţia la profit!

La stat, în schimb, politica salarială este dominată de anomalii şi, deseori, de absurdităţi. Cu deosebire în sistemul bugetar. Aşa se ajunge ca un paznic, într-o regie a statului, să aibă salariu mai mare decît un profesor ori un medic.

Anomaliile încep de la sfidarea INTERESELOR celor ce "investesc" în salariile bugetarilor. Fiindcă nu Guvernul plăteşte aceste salarii. Guvernul doar redistribuie sub formă de cheltuieli, pe baza bugetului adoptat de Parlament, veniturile încasate din impozitele pe consum, pe salarii, pe profit şi aşa mai departe. Impozite achitate de populaţie, de salariaţi, de unităţile economice. Or, toate aceste categorii de contribuabili (plătitori de impozite) sînt direct interesate de o bună corelare a salariilor bugetare, aşa încît – în schimbul impozitelor - să beneficieze de servicii performante.

Un astfel de INTERES este legat de plata profesorilor. Pentru ca ei să nu se facă doar că muncesc. Să muncească într-adevăr, să se pregătească, să devină competitivi. Să fie deci în stare să transmită elevilor şi studenţilor învăţătura cea mai înaltă. Pot să facă aşa ceva nişte oameni fie angoasaţi de salariile derizorii pe care le primesc, fie supraocupaţi cu ore suplimentare, cu meditaţii, cu îndeletniciri fără nici o tangenţă cu profesia lor la care sînt împinşi de nevoia stringentă de a-şi suplimenta cît de cît veniturile? Starea de lucruri din învăţămînt am nominalizat-o cu titlu de exemplu. Situaţia se repetă însă în numeroase alte domenii ce depind de buget: sănătate, justiţie, artă, administraţie.

Cînd se produc explozii, se încearcă reparaţii. Sectoriale. Aşa a fost în învăţămînt, cînd salariile profesorilor au crescut cu 30%. Sau în artă, cînd au fost mărite salariile în instituţii de interes naţional. Sau în domeniul dreptului, unde însă a fost folosită o jumătate de măsură: au crescut salariile magistraţilor, nu însă şi cele ale consilierilor juridici din unităţile bugetare. Ar mai fi de subliniat că toate măririle de salarii amintite sînt departe de a le fi asigurat beneficiarilor un venit decent.

Ce ar fi de făcut? În primul rînd, este nevoie de o lege care să asigure corelarea salariilor bugetare. Pentru a se evita anomalii care să facă posibil ca un portar să fie plătit mai bine decît un profesor. Despre o astfel de lege se discută de doi ani. Dar... Apoi, e nevoie de o corelaţie corectă între muncă şi plata muncii în economie, care să aducă mai multă eficienţă şi deci să asigure suplimentarea resurselor bugetare.

Adrian VASILESCU

Politică electorală împotriva ideii de partid

Birourile electorale teritoriale au închis acum o săptămînă listele de candidaţi pentru alegerile locale şi campania a luat aproape imediat aspectul unui spectacol de bîlci. Ceea ce surprinde însă în comparaţie cu scrutinul de acum patru ani nu este neapărat recuzita ieftină ori culorile jalnice - sîntem obişnuiţi, din păcate, şi cu declaraţiile agramat-agresive, şi cu văicăreala permanentelor victime,şi cu tumbele naţionalist-profitabile - cît numărul mare de aspiranţi la conducerea primăriilor. Au intrat în cursă, în oraşele mari şi mici, în comune, reşedinţe judeţene şi centre naţionale reprezentanţi ai tuturor partidelor parlamentare şi ai unei puzderii de partide extraparlamentare, candidaţi independenţi mai mult sau mai puţin migratori printre programe şi ideologii, personaje cu echilibru psihic îndoielnic, purtători de cuvînt ai unor asociaţii obscure şi oameni de afaceri cu vederi de stînga sau de dreapta. Numai pentru fotoliul de primar general al Capitalei au fost înregistrate oficial 47 de dosare de candidaţi, ceea ce poate fi chiar un record mondial în materie de implicare spre binele cetăţii. Cîţi dintre cei trecuţi pe lista de candidaţi au oare şi capacitatea de a-şi autoevalua şansele şi de a înţelege implicaţiile social-politice ale propriei opţiuni? Cîţi cunosc importanţa funcţiei pe care şi-o doresc,şi cum s-ar putea achita de ea de vreme ce ori au prea multe obligaţii, ori prea puţin respect pentru populaţia bucureşteană, ori au dovedit pînă acum doar aptitudini pentru eşec, lipsă de pragmatism, stupizenie civică? Bucureştiul este, în acest an electoral, un oraş îngrozitor de murdar şi de poluat, renumit pentru gropile din asfaltul carosabilului şi al trotuarelor, detestat pentru calitatea proastă a transportului în comun şi pentru lipsa locurilor de parcare, înghesuit din pricina crizei de locuinţe şi a tarabelor de tot felul. În legislatura care tocmai se încheie, capitala a fost administrată de o echipă formată în majoritate din reprezentanţi ai opoziţiei. Rezultatele acestui mandat sînt catastrofale iar aleşii de acum patru ani pun eşecul lor pe seama politicii guvernamentale. Primarul general, primarii de sector şi consilierii bucureşteni au invocat în permanenţă lipsa fondurilor necesare salubrizării, reparării şoselelor ori finalizării blocurilor de locuinţe începute înainte de '89 şi rămase de atunci în paragină. Legislaţia insuficientă sau hipercentralizată, birocraţia financiară şi interesele politice divergente au fost principalele "motive obiective" prin care puterea locală şi-a justificat inerţia ori neputinţele. În mod normal, toate acestea ar fi trebuit să taie elanul potenţialilor candidaţi şi să reducă numărul partidelor hotărîte să intre în lupta pentru primărie. Lucrurile stau însă exact invers iar inflaţia de candidaturi pentru alegerile locale capătă proporţii de fenomen politic. Această "anormalitate tip '96" are cel puţin trei explicaţii simple. În primul rînd, scrutinul de la începutul lunii iunie este ultimul care se desfăşoară conform vechii legi a partidelor. În loc de 251 de membri, cît trebuia să aibă pînă acum o formaţiune politică nou înfiinţată, reînscrierea la tribunal a partidelor se va face în următoarele luni de la un prag de 10.000 de membri fondatori. Partidele a căror viaţă a existat doar pe hîrtie, încearcă să folosească acest ultim prilej pentru a-şi demonstra ...activismul. Multe formaţiuni parlamentare acceptă din start că nu vor putea obţine un scor onorabil, dar consideră că participarea în sine le ridică prestigiul şi atrage atenţia electoratului asupra propriilor programe. Cea de-a doua explicaţie pentru numărul mare de candidaţi care au luat cu asalt listele electorale trebuie căutată în zona intereselor ori disperărilor economice. În ochii cetăţeanului de rînd şi în strategia partidelor care îl reprezintă, primăria e un loc sigur pentru doritorii de avantaje imediate. Edilii ultimilor ani au trecut repede de la modestia preelectorală la prosperitatea pe bază de funcţie, şi mirajul îmbogăţirii în calitate de "ales al neamului" îi încîntă chiar şi pe cei care se cred ori se declară anticomunişti. În fine, o altă explicaţie pentru "curajul" participării masive la competiţia pentru locale ţine de factorul psihologic. Nu e vorba însă de "generalizarea" încrederii în forţele proprii, de nevoia de a contribui decisiv la redresarea crizei administrative, ci de o scădere drastică a încrederii populaţiei în partide politice, în parlamentari şi lideri de notorietate. "Convingerile" care îi împărţeau pe bucureşteni cu cinci ani în urmă în două tabere adverse sînt pe cale de evaporare. Dezamăgirea vine din două direcţii: păcatele sfidător etalate ale puterii, pe de o parte, şi păcatele de mironosiţă intolerantă ale opoziţiei, pe de altă parte, au dus la proliferarea partidelor politice de buzunar şi la apariţia unui mare număr de candidaţi hotărîţi să se reprezinte doar pe ei înşişi. Singurele grupări politice care se consideră puternice şi deci creditate cu primele şanse - adică PDSR şi CDR - n-au îndrăznit să susţină pentru fotoliul de primar general un "om de partid" preferînd "neutralitatea avantajului populist" a unor candidaţi-surpriză. În felul acesta, reprezentanţii clasei politice oficializează eşecul ambelor tabere şi oferă electoratului un motiv în plus pentru a dispreţui partidele ori a se îndoi de necesitatea funcţionării lor. "Strategică" sau nu, motivată electoral sau "impusă" de realităţile tranziţiei, **retragerea** în spatele vedetelor necompromise nu e deloc în avantajul sistemului democratic pe care atît puterea cît şi opoziţia pretind că şi-au propus să-l consolideze în anii ce vin.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Escrocii

Demascarea corupţiei - dintotdeauna pîinea cea de toate zilele a unei prese libere, doritoare ca această pîine să fie cît mai albă - a încetat să mai fie un element de spectacol. Păcatul lăcomiei nu caracterizează un cerc limitat de inşi care nu pot să reziste ispitei, ci traversează societatea construind o reţea de complicităţi, care pare atotcuprinzătoare şi indestructibilă. Vechi de cînd lumea, delictul de corupţie - generalizînd şi simplificînd, acordarea de către o autoritate a unor avantaje concrete sau nu în schimbul unei răsplăţi mai mult sau mai puţin secrete - agită deopotrivă ţările bogate şi pe cele sărace, şi pe cele cu sisteme judiciare extrem de sofisticate şi pe acelea care de abia în ultimii ani construiesc un mecanism apt să asigure o dreaptă judecată.

În Columbia, preşedintele Samper refuză să demisioneze deşi se înmulţesc mărturiile unor demnitari din anturajul său imediat care susţin că în campania electorală a folosit în cunoştinţă de cauză banii oferiţi de puternicele carteluri ale drogurilor. În Italia, 3000 de politicieni şi oameni de afaceri sînt investigaţi de justiţie, printre ei trei foşti prim-miniştri: Andreotti democreştin, Craxi, socialist şi Berlusconi care a cîştigat alegerile promiţînd că va învinge corupţia. În Japonia, Partidul liberal-democrat a pierdut controlul guvernamental în 1993 după ce a stat 38 de ani la putere, în urma producerii unor dovezi de corupţie, iar acum un scandal imens implică guvernul de coaliţie gata să arunce pe seama contribuabilului rezultatele dezastruoase ale unor împrumuturi suspecte făcute de bănci în legătură cu bande organizate ale lumii interlope. Suma este de un bilion de dolari. În Franţa, complicatele scheme în marginea legii de finanţare a partidelor politice au dat prilejul înfăptuirii unor numeroase abuzuri: foşti miniştri şi foşti primari sînt în spatele gratiilor, iar Bernard Tapie, pînă nu demult prototipul omului de succes, după ce a recunoscut că a mînţit, că i-a obligat pe prieteni şi pe asociaţi să depună mărturii false, că profiturile lui au fost efectul iuţelii de mînă şi nu al priceperii, încearcă din toate puterile să evite efectuarea concretă a condamnării. Alegerile din India sînt puternic marcate de acuzaţiile aduse împotriva prim-ministrului Narashima Rao că ar fi cumpărat voturile unor deputaţi din opoziţie ca să evite o moţiune de neîncredere, justiţia a produs dovezi de corupţie împotriva a 25 de politicieni marcanţi, printre care şapte miniştri. În Spania, guvernarea socialistă a fost învinsă în alegeri şi pentru că s-a dovedit modul vicios în care crima politică a fost însoţită de fraude grandioase. În Kenya se cercetează cum au putut să dispară 300 de milioane de dolari din banca centrală.

Desigur, meseriaşii activităţilor paralegale s-au adaptat mai eficient şi mai rapid decît alte structuri unor fenomene ca: globalizarea capitalului pe pieţele mondiale, permeabilizarea frontierelor. Prezumţia prin care se avansează ideea că democraţia favorizează corupţia, în timp ce dictatura este o garanţie a corectitudinii s-a dovedit a fi falsă. Regimurile autoritare se menţin prin favorizarea corupţiei şi stratificarea privilegiilor, doar că represiunea şi cenzura ţin aceste delicte departe de opinia publică. Din China aflăm din cînd în cînd că prin execuţii publice au fost pedepsiţi demnitari sau "simpli cetăţeni" corupţi. De unde se dovedeşte că nici comunismul nu poate pune stavilă lăcomiei, o foloseşte doar şi izbuteşte să o ţină secretă, pînă în momentul în care agenţii ei devin inutili sau periculoşi. Larga răspîndire a corupţiei dovedeşte probabil că sistemele juridice tradiţionale sînt inadecvate pentru desfăşurarea normală a vieţii economice. Cînd calea legală este complicată, presărată cu obstacole birocratice şi cu dări nedrepte, evaziunea fiscală, mita, abuzul de autoritate sînt percepute de morala comună ca soluţii necesare, deci acceptabile. O legislaţie aspră şi represivă, cum a fost legea prohibiţiei în SUA, de pildă, n-a făcut decît să deschidă stăvilarele prin care criminalitatea a pătruns în mediile oamenilor "respectabili". Eradicarea depinde de modificarea legislaţiei şi nu de cedarea puterii unor indivizi care se prezintă neprihăniţi pentru a putea ajunge în locul din care ei să rămînă singurii profitori ai escrocheriilor din interiorul unor graniţe bine păzite.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Îndemnuri, angajamente, frustrări

"Să ne orientăm spre casele de tip SUA", îi sfătuia preşedintele Camerei Deputaţilor pe consilierii judeţeni din Prahova la sfîrşitul săptămînii trecute. **Adevărul** preia panseurile pragmatice ale celui de-al treilea om din stat pe tema "demodării" caselor de "cazematã" dar, odată cu ele, ne oferă şi o ştire... de sens contrar: "Considerînd că face deservicii PDSR în favoarea Opoziţiei, «europeanul» Adrian Năstase propune interzicerea BBC-ului în România". **Vocea României** se conformează indicaţiilor "de sus", dedicîndu-şi editorialul din 7 mai emisiunilor BBC în limba română, "vinovate" că ţin "partea lui Petre Roman" şi se ocupă de lucruri care n-au nici o legătură cu societatea britanică. Doar cu o zi înainte, acelaşi vigilent organ de presă descoperise un dubios fir de legătură între "interesele PUNR" şi scandalul electoral declanşat în Cluj cu ocazia vizitei preşedintelui Iliescu: **"Profetul Gavra ştia că va fi bai la Cluj!** Solicitat de corespondenţii locali ai «Evenimentului zilei» dl Gavra mută întîmplarea acolo unde îl doare pe el şi partidul lui: în zona electorală. Şi zice domnia-sa: «Ion Iliescu să stea acasă, la Cotroceni, să-şi facă acolo programul electoral».". Constantin Priescu nu poate accepta "viziunile" vicepreşedintelui celui de-al doilea partid de guvernămînt şi (ca atare) îl pune la punct cu mînie: "Ceva bai la Cluj a fost. Nu determinat însă de **inoportunitatea** vizitei preşedintelui în această importantă zonă a ţării. Ci de interesele unor forţe politice, dezvăluite de Ioan Gavra, ca oraşul de pe Someş, în primul rînd, Transilvania, în general, să rămînă fieful electoral al PUNR. Adică tot un fel de autonomie. Dar în stil PUNR!". Şi **Ziua** a descoperit un plan de noi "manevre electorale" - fără să se deplaseze în teritoriu, ci privind pe gaura cheii la Palatul Victoria: "Guvernul va majora salariile în preajma alegerilor. Agenţia Naţională a Zonelor Libere va furniza executivului banii necesari". **Libertatea** se opreşte mai puţin asupra intenţiilor puterii dar nu poate trece cu vederea "planul de măsuri în 60 de puncte" prezentat la Conferinţa Naţională a PRM: "«România Mare» promite să dinamiteze Constituţia. Partidul lui C.V.Tudor, odată aflat la putere, va confisca averi, va controla străinii, va desfiinţa UDMR". **Jurnalul naţional** ne reîntoarce în Cluj-Napoca, unde preşedintele PAC Nicolae Manolescu "a condamnat paranoia naţionalistă şi pe Gheorghe Funar, o excrescenţă nefericită, o izbucnire a dedesubturilor noastre spirituale". Criticul a propus, ca singură cale a revenirii la valoare "extirparea din Cluj a celui mai cunoscut şi iubit fiu al oraşului". **Curierul naţional** mută "obiectivul" asupra Convenţiei Democratice, reţinînd "esenţialul" din dialogul reprezentanţilor PNŢCD cu presa desfăşurat în restaurantul "La Premiera": "Ion Diaconescu recunoaşte existenţa unor fricţiuni între partenerii din CDR, stîrnite de completarea listelor de candidaţi la alegerile locale. Unele organizaţii au protestat cu vehemenţă acuzînd conducerea centrală a partidului de forţarea notei şi de presiuni. Chiar şi Comitetul CDR pe municipiul Bucureşti a depus două liste de candidaţi, prima dintre ele nemulţumindu-i mai ales pe liberali". Nemulţumirea merge mînă în mînă cu nostalgiile, susţin liderii filialei Dolj a Alianţei Civice într-un comunicat devenit ştire importantă în **Cronica română**: "După Alfred Moses, şi ambasadorul Chinei e acuzat de implicare politică. Vizita reprezentanţilor guvernamentali ai R.P. Chineze au rolul de a influenţa electoratul în favoarea candidaţilor PDSR şi PSM." Protestul propagandiştilor AC pune punctul pe i, dezvăluind "legătura de suflet şi simţire" dintre liderii chinezi şi muncitorimea olteană: "Nostalgiile preşedintelui R.P.Chineze, Xiang Zemin, faţă de vremea cînd a lucrat la ELECTROPUTERE Craiova, au fost transmise vechilor tovarăşi de lucru craioveni prin gura ambasadorului Lu Qiuitian". Acestei "nedreptăţi istorice" nu i se poate răspunde decît cu un scrîşnet de dinţi: cum să găsească opozanţii un şef de stat occidental care să fi lucrat pe meleagurile noastre şi să fie nostalgic?! **(E.Ş)**

Argument

Limba de lemn conţinea zeci de expresii în care apărea cuvîntul muncă. Pornind de la binecunoscutul precept marxist conform căruia munca l-a creat pe om, comunismul a dezvoltat un întreg arsenal de sarcini şi îndemnuri "muncitoreşti" destinate activiştilor şi poporului. Răzleţ mai auzim şi astăzi asemenea lucruri. Deunăzi într-o vizită la uzinele Faur, Ilie Verdeţ a adresat oamenilor îndemnul "Să munciţi şi să votaţi!". Un alt mai mare în Partidul Socialist al Muncii (sic) scria un editorial intitulat "Adio muncă!". Există de asemenea o serie de nostalgici ai sîmbetei lucrătoare, iar în ceea ce-i priveşte pe şomeri, îşi face tot mai mult loc părerea că ei n-ar mai trebui să primească ajutor de şomaj pe gratis. S-a spus chiar că şomerii ar fi nişte leneşi care nici nu mai ştiu şi nici nu mai vor să muncească. Din perspectiva unui gînditor francez ca Jean-François Revel*, asemenea îndemnuri par absurde. Conform teoriei sale, economiile bazate încă în mare parte pe fosta organizare comunistă sînt făcute să meargă în pierdere, singurul lor rezultat fiind consumarea de resurse, de bani şi de muncă inutilă. În aceste condiţii, cu cît munceşti mai mult cu atît consumi mai multe materii prime, mai multă energie, poluezi mai tare mediul înconjurător şi aşa mai departe. Oamenii au desigur intuiţia că muncesc în van. Şi e uşor de constatat că şomerii precum şi chiulangiii provin de regulă din sectorul de stat, al economiei mamut. Trecînd însă peste această conjunctură, munca poate fi o corvoadă chiar şi atunci cînd e bine organizată şi motivată. De la Institutul de Cercetări în domeniul Muncii am aflat că în teoria generală a managementului chiar se porneşte de la ideea că munca e o corvoadă, omul trebuind atras, stimulat şi pregătit să se înhame la această corvoadă. Răsplata şi satisfacţiile trebuie să fie însă cît mai aproape de măsura efortului depus. Munca e pedeapsă şi nevoie în acelaşi timp. Totodată trîndăvia, statul degeaba poate fi la fel de neplăcut. A trudi sau a trîndăvi, iată întrebarea. Sigur, între cele două extreme există o serie de nuanţe (a citi, de exemplu). Cei care au însă privilegiul de a-şi acorda pe deplin activitatea profesională cu aptitudinile şi preferinţele se pare că formează o categorie foarte limitată numeric. Şi se poate spune că de cele mai multe ori această corelare a propriilor interese şi satisfacţii cu efortul fizic sau intelectual necesar, e generatoare de dileme. (A.M.)

---

* *Revirimentul Democraţiei*, ed. Humanitas 1995.

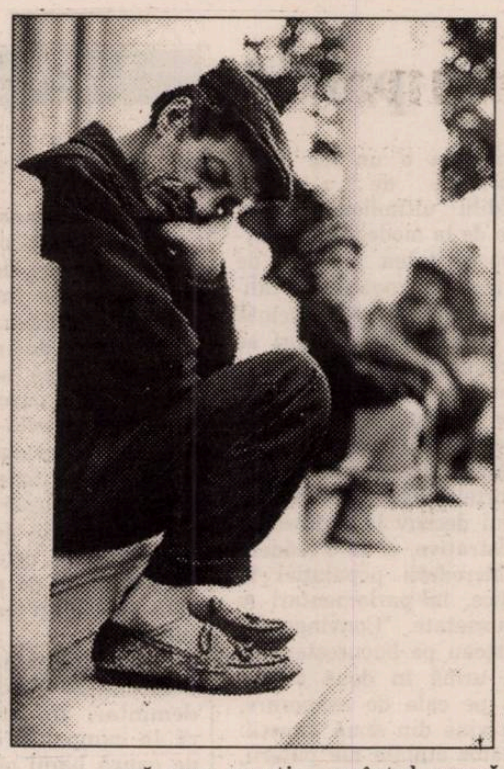

© C. Bumbut

Cîteva observaţii lingvistice

După cum se ştie, cuvîntul **muncă** are o evoluţie semnificativă: provine din vechea slavă, unde sensul etimonului său era de "chin, tortură". În textele româneşti vechi, acest sens este păstrat: e chiar singurul prezent, la început, şi oricum predomină pînă destul de tîrziu. Cititorul de azi se poate delecta cu echivocurile unor citate în care apare **muncă** ("chin", prin specializare "chin veşnic", în iad): "toţi muriia şi mergea în muncă" (*Floarea darurilor*, 1680, ap. DLR), uneori alături de verbul **a munci** (= "a chinui, a tortura"): "o munciră cu focul şi cu roata cea de munci şi cu alte măiestrii de muncă" (Dosoftei, ap. Tiktin) sau de derivatul său **muncitor** (= "torţionar"): "voi să te dau şi muncitorilor să te căznească fără milă" (Antim, ap. Tiktin). Conotaţiile negative ale acestei familii de cuvinte, deşi sînt în genere neutralizate în limba de azi, nu au dispărut cu totul: în forma reflexivă **a se munci** (sau **a-şi munci – mintea, creierul** etc.), verbul păstrează ideea de chin. Deşi sînt învechite, sintagme ca **muncile iadului** sau **muncile facerii** n-au ieşit cu totul din bagajul nostru lexical (pasiv). În plus, există o preferinţă în a folosi termenii **muncă** şi **a munci** pentru efortul fizic ("**sudoarea muncii**") sau în combinaţie cu calificări de tipul **pe brînci, din greu, trudnic**... În dicţionarul enciclopedic al lui Candrea şi Adamescu (1926-1931), **muncă** era încă definită ca "lucrare anevoioasă, grea, obositoare".

Evoluţia semantică nu e deloc surprinzătoare; lingviştii (I. Iordan, C. Racoviţă) au verificat-o în mai multe limbi; s-au făcut paralele cu urmaşii romanici ai unui verb latin neatestat - **tripaliare* – "a tortura cu instrumentul numit *tripalium*": de exemplu fr. *travailler* – dar şi cu cuvinte ca germ. *Arbeit*, rus. *rabota*. Interpretările oscilează între a admite o viziune general-umană asupra muncii ca suferinţă – şi a o justifica sociologic (Racoviţă 1939).

Ideologia comunistă a încercat să schimbe uzul şi conotaţiile cuvîntului **muncă** şi ale familiei sale lexicale: introducînd un mare număr de sintagme noi – cu definiţii standard – **oamenii muncii, cîmpul muncii, muncă de lămurire, muncă de partid** etc. (mai ales în terminologia economiei politice: **forţă de muncă, obiectul muncii**); transformînd **munca** în cuvînt-cheie în lozinci, discursuri politice etc.; impunînd chiar şi derivate neuzuale înainte (ca adverbul **muncitoreşte**). În *Dicţionarul limbii române literare contemporane* (**DLRLC, III 1957**) – sensul prim al cuvîntului **muncă** e ilustrat, programatic, prin citate postbelice, primul fiind chiar din Constituţia **RPR**; altele sînt din Marx, din economia politică. În acest dicţionar găsim şi o definiţie a **oamenilor muncii**: "toţi cei care muncesc permanent cu braţele sau cu mintea într-un sector al producţiei". În acelaşi timp, texte de popularizare lingvistică reluau chestiunea etimologică – ca pe o ilustrare a tezei caracterului de clasă al limbii. Odată cu "societatea bazată pe exploatare", sensurile negative trebuie să dispară: "pierzînd complet sensul primitiv, cuvîntul **muncă** ajunge să desemneze astăzi efortul conştient şi constructiv al clasei muncitoare, lupta eroică, de fiecare clipă, pentru pace, democraţie şi progres" ("Cum vorbim", nr. 5, 1950).

Rezultatul operaţiilor programatice este faptul că astăzi cuvîntul **muncă** poartă, pe lîngă ecourile sale etimologice, şi ecouri ideologice. Acestea din urmă sînt probabil resimţite diferit de vorbitori: produc o respingere suplimentară, prin antipatia faţă de limba de lemn şi mitologia comunistă – sau – prin automatism şi nevoie de autoevaluare – conservă rolul de emblemă pozitivă a cuvintelor ("Noi muncim...").

Sinonimele parţiale ale verbului **a munci** sînt **a lucra** (neutru), apoi (conotate mai mult sau mai puţin negativ) **a se trudi, a se canoni, a se speti, a se cazni; a roboti, a trebălui; a trage la ham** etc. Termenul **muncă** poate fi parţial echivalat cu **lucru, roboteală, corvoadă**... Cazul cel mai interesant al cuvintelor **a lucra** şi **lucru**: cu mai multe sensuri (**a lucra** înseamnă "a face", "a prelucra", "a avea un efect" etc.), cu frecvenţă foarte mare, în parte şi datorită faptului că **lucru** a devenit un termen-*omnibus*, un substitut universal. În textele vechi, în care **a munci** înseamnă "a tortura", sensul de activitate utilă apare la verbul **a lucra**. Cuvîntul are origine controversată: două păreri au intrat în conflict: cea după care verbul provine din lat. *lucrare* – al cărui principal sens este "a cîştiga" – şi cea după care sursa ar fi lat. *lucubrare* "a lucra la lumina lămpii; a lucra noaptea". Cei mai mulţi (Meyer-Lübke, Tiktin, Sextil Puşcariu, Al. Ciorănescu) au susţinut că *a lucra* continuă pe *lucrare*. Densusianu a lansat ipoteza sursei *lucubrare* – explicată în dicţionarul etimologic Candrea şi Densusianu, reluată apoi de DEX; lingvistul considera că evoluţia din *lucrare* ar reprezenta "o înlănţuire semantică nefirească", în vreme ce *lucubrare* (care s-ar fi folosit, la început, pentru a desemna munca femeilor care torc), ar constitui o "reminiscenţă din viaţa primitivă a românilor". Evident, evoluţia verbului românesc dintr-unul al cărui sens principal e cîştigul ar putea naşte speculaţii foarte optimiste despre pragmatismul naţional – dacă evoluţia semantică n-ar fi mult mai veche şi mai complicată (verbul italian *log(o)rare*, explicat tot ca urmaş al lui *lucrare*, are sensul "a cheltui, a consuma, a se uza"). Oricum, în limba actuală **a lucra** este nu doar mai abstract decît **a munci**, mai potrivit unor contexte intelectuale ("Mircea, fă-te că lucrezi") – ci şi mai apt să implice existenţa unui rezultat, a unui efect.

Cea mai clară diferenţă de subtilitate apare în situaţiile în care **obiectul muncii** este o persoană: ajunge să comparăm construcţia (învechită şi populară) de tipul "îl munceşte (ca pe hoţii de cai)" cu cea mai modernă (dezvoltată în limbajul familiar): "îl lucrează (în foi de viţă)".

Rodica ZAFIU

Munca noastră cea de toate zilele

De ce munca nu a intrat în poveste, ca de pildă iubirea, fericirea, vitejia etc.? De ce nicăieri în poveşti nu citim ceva de genul: "După ce Făt-Frumos şi Ileana-Cosînzeana au muncit trei zile şi trei nopţi, au observat că au ajuns la izvorul Binelui, s-au bucurat peste măsură de aşa o izbîndă iar apoi s-au odihnit?"

Copiii sînt puşi să citească, educativ, "Povestea unui om leneş", însă nimeni nu a scris pentru ei şi "Povestea unui om muncitor". Comuniştii au încercat să facă echilibristică între poveste şi strung, între basm şi şaibă, însă şi-au rupt gîtul. Cine nu-şi aduce aminte de titluri de genul: "Ce gîndea Maria Tomii cînd lucra în schimbul de onoare", sau de versuri ca acestea: Clipă, stai, opreşte-ţi zborul/ Se prăvale compresorul!"? Copiilor nu le plac decît poveştile pe care ei le pot spune pe de rost. Or, farsa proletcultistă a epopeizării muncii la strung nu a prins.

Din momentul în care omul sălbatic, fascinat de descoperirea sa epocală – aprinderea focului prin frecarea a două lemne uscate – a început să muncească, şi pînă acum, cînd munca a devenit, pentru o bună parte dintre noi, o corvoadă, istoria se pare că nu a întîmpinat pe măsură ofertele, disponibilităţile umane.

Este fericirea subiect de poveste? Este, pentru că e dorită, rîvnită, căutată. Este iubirea subiect de poveste? Este, din aceleaşi motive. Şi atunci, munca de ce nu e? De ce muncitorii de la IMGB şi-au strigat pe străzile Bucureştiului din toate puterile marea lor problemă "Noi muncim, nu gîndim"? Pentru că, pentru imeghebişti, munca este o corvoadă, în vreme ce gînditul e un lux, un timp liber, o pauză de masă fără sfîrşit. Ei puteau să strige foarte bine "Noi muncim, nu iubim", "Noi lucrăm, nu ne bucurăm" ş.a.m.d. Ar fi însemnat, în esenţă, acelaşi lucru, numai că manipularea lor a fost îndreptată împotriva intelectualilor, şi nu a adolescenţilor iubăreţi din parcuri.

Întrebarea, exprimată la începutul acestor însemnări, pare a fi una dintre cele mai grave probleme ale omului contemporan. Răspunsul ar putea veni în momentul în care copiii vor învăţa pe de rost poveşti care să înceapă aşa: "A fost odată ca niciodată o familie de doi tineri muncitori cărora li s-a născut un fiu. Şi acesta s-a pornit pe plîns, şi a plîns trei zile şi trei nopţi, şi nu a tăcut decît atunci cînd tinerii părinţi muncitori i-au promis că îi vor da munca fără odihnă şi truda fără corvoadă..."

Şi-am încălecat pe-o şa, şi v-am spus povestea aşa.

George ARUN

Muncă, muncă şi iar muncă

Din vremea cînt cinematograful era pentru mine pîine, reţin un film australian plictisitor, atît de plictisitor încît la sfîrşit, cînd s-a aprins lumina, sala era aproape goală. L-aş revedea oricînd. Din primele secvenţe rezulta că albii tocmai distruseseră un trib de băştinaşi şi îl distruseseră atît de bine, încît supravieţuise numai o femeie. Singură şi hăituită, ea dă tîrcoale unei ferme de unde fură o fetiţă. Trăiesc amîndouă în pădurea tropicală cîţiva ani. În ultima secvenţă, fetiţa îşi reîntîlneşte părinţii. Toată lumea e voioasă. "Mama adoptivă" dispare în natură, singură pe veci. Începutul şi sfîrşitul, în economia filmului, nu reprezintă aproape nimic. Tot interesul se concentrează asupra poveştii din pădure. Cei care ieşeau din sală ieşeau pentru că nu suportau tic-tacul monoton al acelei vieţi cotidiene. Se sculau odată cu soarele, se ocupau de mîncare, o rădăcină, o pasăre, un şoricel şi căutau un culcuş pentru noapte. A doua zi se sculau tot odată cu soarele, iar pasăre, rădăcină, şoricel, culcuş... Nici o clipă de odihnă, nici o clipă de sărbătoare. Anii treceau şi ele munceau cît timp era soarele pe cer. Dar se mai poate numi *muncă* o activitate faţă de care nu iei nici o distanţă? Muncesc şi vieţuitoarele!? Eu nu cred!

Unii pretind că munca, dacă era bună, o ţineau boierii pentru ei. Rezultă de aici imaginea unor boieri răi şi un mod limitat de a concepe munca. O temă bună de reflecţie ar fi, *cum muncesc cei ce nu muncesc*. Să continuăm, dacă tot am început, cu "boierii". Cei care trăiau în Egipt şi ridicau piramide, mandarinii chinezi, nobilii europeni, magnaţii din zilele noastre, au muncit şi muncesc ca să rodeze fantasmele noastre, ca să experimenteze intensiv ce e bine şi ce e rău. "Munca" lor generează ierarhii, modele şi antimodele. Mă întreb sincer ce ne-am fi făcut fără ei? Fără să pot să pretind că toţi sînt la fel de simpatici. Frecvent mi se întîmplă să-i înţeleg pe cei care îi detestă şi îi acuză că nu muncesc. Prejudecăţi şi analize pripite ne accentuează dispreţul. Să-l luăm, de pildă, pe Oblomov, boierul somnoros. Înlănţuit în halatul lui de casă el visează să muncească... Oblomov mi se înfăţişează ca o rană vie. Leneşul este Zahar.

Despre leneşi numai rău. Toţi ştim că nu le place munca. Deşi, dacă vrei să le faci dreptate, poţi să-i prezinţi mai nuanţat. O parte din ei fură, fapt condamnabil, dar tot un fel de muncă. O altă parte osteneşte din greu să-i seducă pe cei care îi poartă în spate. Vulpea îşi munceşte caşcavalul cînd vorbeşte corbului frumos. Deşi am căutat-o, nu am întîlnit lenea perfectă. Înclin să zic că este o invenţie a lui Creangă. De altfel, nici nu cred că lenea se opune muncii. Ea se opune vredniciei, care vrednicie e ea însăşi un exces. Se zice că *leneşul mai mult aleargă* şi eu cred.

Epuizarea categoriilor care fac o muncă de alţii contestată este un exerciţiu care poate continua ca temă individuală. Nu pot să ratez pe intelectuali însă, cei care, în loc să muncească, gîndesc. Şi, nu numai că gîndesc, dar îşi şi rod creionul, poartă ochelari, au palmele moi. Dacă le dai o sapă o ţin pe dos. Profită de orice ocazie ca să-şi vîndă ţara. Ce greşeală a făcut cel care i-a pus la adăpost, lîngă măgari. Ce are comun intelectualul cu măgarul?!

Ţăranul e pe cîmp. Munceşte. Care munceşte, munceşte, care nu, nu dar este prost văzut. Nu însă atît de prost văzut cum sînt tentaţi intelectualii să creadă. Subiectul este delicat. După 45 de ani de elogii false, aproape că te jenezi să te referi la munca ţăranului, la ţăran în general. Cu toate acestea, avem obligaţia s-o facem pentru că o reflecţie lucidă şi actuală asupra temei lipseşte.

Ca în alte situaţii aş începe cu o bancă de cazuri. Aş face portrete de ţărani încercînd să văd locul pe care îl ocupă în viaţa lor munca. Un astfel de portret merita să fie făcut lui Badea Muscan. De la el am învăţat ce înseamnă mulţumirea pe care ţi-o dă lucrul bine făcut. El cînd cosea, cosea, cînd secera, secera, cînd căra apă, căra apă. Dacă, să zicem, tăia lemne, punea lemnul pe butuc şi se uita la el serios. Lovea cu toporul precis şi scurt. Apoi ridica bucata tăiată şi o aşeza apăsat în stivă ca şi cînd i-ar fi găsit un loc definitiv. Nu pot să descriu cum îşi privea cîmpul, cînd venea dimineaţa la lucru. Badea Muscan ştia două lucruri: munca şi sărbătoarea, altceva nimic.

Vecinul lui, bai Dumitru, era cu totul altfel. Toată viaţa lui era un fumat. Înainte să-şi tragă cizmele, răsucea o ţigară, urca în căruţă şi fuma. Dacă ajunea la cîmp, dădea uneltele la lucrători şi el se lăsa lîngă roată să tragă din ţigară. Se oprea din fumat numai cînd mînca. Nevastă-sa, tot leneşă. Feciorul făcea armata. L-am văzut cînd venise în permisie. Frumos, deştept, dar fumător... Doi copii mici strigau prin curte, mi-e foame mamă. Şi ar fi căzut, probabil, casa pe ei dacă nu ar fi avut-o pe Suzana, fata mijlocie de 16 ani. Suzana spăla, gătea, săpa, secera, cosea, atît cît putea, dar cosea, ducea boabele la moară, mătura, ţesea, căra, din zori şi pînă în noapte, cînd cădea lată. Odihna ei era slujba de duminică. Atunci se ducea la biserică, în mînă cu un fir de busuioc. Tot ce vă spun am văzut cu ochii mei!

Ei bine, şi trebuie să vă mai spun că Badea Muscan era bun prieten cu Bai Dumitru. Îi vedeam seara, cînd pe prispa unuia, cînd pe prispa celuilalt. Muscan înjura pe comunişti şi Dumitru fuma.

Irina NICOLAU

Muncind din răsputeri

Liceul "Lazăr" l-am început sub cele mai bune auspicii: încă din prima zi am scăpat de tradiţionala "cuvîntare" transmisă la radio, decuplînd, împreună cu alţi colegi, firul care lega staţia centrală de clasa în care mă găseam pentru întîia oară. Fiind la "mecanică" aveam două săptămîni de "teorie" alternate cu una de "practică", spre deosebire de cei de la "matefizică", ce aveau trei săptămîni teoretice. Prima dată cînd am luat contact cu cel de-al doilea modul a fost pe Şos. Viilor, la încărcat-descărcat cartofi. Se punea ţara la cale, descopeream care fete merită interesul nostru adolescentin, făceam schimb de casete şi programe TV bulgăreşti. A doua săptămînă de acest fel s-a derulat sub zodia măturii, pe treptele Tribunalului mare de pe cheiul Dîmboviţei (se adunase destul moloz de la clădirile dărîmate din preajmă). Un coleg a încercat un act de "disidenţă", aruncînd un drug de fier ruginit în apa, mereu stătătoare, a Dîmboviţei; evident, miliţia a apărut prompt şi a organizat o scurtă anchetă ad-hoc. Prin primăvară, am început să ne luăm rolul în serios: la asamblatul telefoanelor (în incinta "Electromagneticii"), la ateliere (mai tîrziu am avut surpriza să constat că strungurile noastre neproducitve se aflau chiar în casa care a servit drept model lui Călinescu pentru introducerea la "Enigma Otiliei"). Aveau să se adauge şi alte munci de răspundere, cum ar fi plantarea pomişorilor din faţa Casei Poporului, ajutarea muncitorilor care mimau cu succes entuziasmul în faţa băieţilor din Dacii negre.

Ce să-i faci? Colaboram cu regimul la transformarea oraşului, într-o vreme cînd Dinu Giurescu edita în SUA "Distrugerea trecutului României".

Săptămînile de "practică" erau o adevărată încîntare: într-un stat în care calitatea de om al muncii era ridicată în slăvi, ne făceam şi noi apariţia în fundal, cu halatele noastre albăstrii, abia depăşind marginea de jos a hainei de uniformă. Sîmbăta, zi scurtă, suprema fericire: maistrul ne invita să vizionăm, la televizorul său "Olt" (oare aşa se chema?), căruia îi construise el însuşi o parabolică, programele televiziunilor turceşti şi maghiare. Asta, bineînţeles, pe ascuns, după ce îşi trimitea nevasta să stea de vorbă cu o vecină în curte, pentru a-i semnala dacă sectoristul îşi făcea plimbărica prin zonă.

În anul următor, concurs de eseuri literare la un liceu industrial: lucrarea mea, despre proza lui Eliade, a fost considerată prea "decadentă". Eliminat prematur din competiţia inegală cu eminescoloagele de la "Metaloglobus", mi-a rămas alternativa urmăririi adevăratei, marii competiţii, desfăşurate în acelaşi loc: olimpiada pe meserii, proba sărmăluţe şi plăcinte cu mere coapte, fabricate sur place de către elevii-bucătari, în faţa unui alt intransigent juriu.

Săptămîna de "practică" era însă şi prilej de exerciţii de apărare, în cadrul unui original Parteneriat pentru Pace, la Băneasa sau în curtea liceului. Într-o zi, nu cu mult înainte de începutul mişcărilor de stradă din decembrie '89, ni s-a încredinţat o misiune "strategică": reperarea ţintelor într-o pădure de pe lîngă Grădina Zoologică. Împreună cu alţi trei colegi PTAP-işti, m-am rătăcit în codrul des, de fapt în căutarea tradiţionalului "cico". Secvenţe de gherilă, mai ceva ca-n filmele lui Ken Loach. Noroc că, spre lăsatul serii, am auzit tînguielile animalelor nemîncate din cuşti şi un maior simpatic ne-a luat în primire, după muştruluiala de rigoare. Armele leam predat disciplinar, împreună cu muniţia de alice din cauciuc. Căderea Plevnei, combinată cu "Liceenii".

Programul a continuat şi după Revoluţie. Săptămîna de practică devenise săptămîna de mitinguri. Vechile instrucţiuni de folosire a strungului au fost acoperite cu "eu votez pe Raţiu preşedinte". Săgeata liberală acoperea comutatorul de lumină. Pe uşa dărăpănată a atelierului s-a aşezat Iliescu, cel din celebra fotografie, în poziţie şezut şi zîmbet condescendent, cu autograf. Lungi partide de bridge înlocuiau orele "teoretice". Comentarii politice – mai ceva ca în "22". Apoi, încetul cu încetul, praful s-a aşezat pe ustensilele de lucru. Sărmanele mijloace fixe! În 1991, înainte de terminarea liceului, am întreprins ultima operaţiune: mutatul lor într-o magazie uitată de lume, pe care am închis-o cu cel mai rezistent lacăt chinezesc găsit la acea oră în comerţ.

Adeseori m-am întrebat de ce defuncta stemă idealiza secera şi ciocanul, pe cînd celelalte simboluri totalitare nu idealizau nimic. De unde venea îndemnul la muncă, repetat pînă la saturaţie. De ce intelectualul era şi el încadrat în schemă, cu program fix şi norme de lucru riguroase? Din ce cauză atunci cînd cineva voia să se adreseze politios utiliza formula "dom' inginer", indiferent de situaţie? Totul convergea subtil spre un nemărturisit obiectiv: munca continuă = absenţa momentelor de reflecţie. Cei care declarau că muncesc şi nu gîndesc, în zorii renăscutei democraţii româneşti, nu greşeau prea mult: nimeni nu le ceruse mai înainte părerea, deciziile emanau de sus. De aici clivajul, încă persistent, între cei care au înţeles şi cei care continuă să se întrebe dacă e bine să se trezească sau să adoarmă la loc.

Radu CARP

Urbea X, mon amour

Prin anii '70 am intrat la Filologie. Doream să devin ziaristă, folcloristă, lingvistă, chiar şi biblioteconomistă – Doamne, iartă-mă! – dar *nu* profesoară. Visam la ziua cînd, datorită geniului nativ şi elanului specific tinereţii, voi putea pune şi eu o cărămidă la temelia vieţii spirituale a Cetăţii.

Dar în tradiţia celor mai "desăvîrşite" seriale sud-americane de actualitate, soarta-mi fuse crudă de-astă dată. Rectorul, decanul, cineva care în viziunea lui Marquez ar fi putut trece drept "un domn cu nişte aripi foarte mari", ne-a spus, în esenţă: "Ţara are nevoie de profesori. Veţi fi cu toţii dascăli. Nici să nu vă gîndiţi la altceva. Aşteptativă deci repartiţiile în învăţămînt". Aproape toate cele o sută douăzeci de capete din Odobescu (amfiteatru) s-au plecat. Eram în anul al treilea şi cale de întoarcere nu se-ntrezărea. Ne-am hotărît să plecăm "surghiun dracului pomană" – vorba lui Creangă – şi *acolo şezum şi plînsem*. Pe urmă, unii s-au bucurat, alţii s-au resemnat, iar majoritatea ss-a conformat. Dar timpul zboară, şi, în sfîrşit, am absolvit Facultatea. În toamnă, prima mea zi de muncă. Iată-mă într-un personal murdar, plin cu navetişti, iată-mă îngînînd în ritmul roţilor de tren: "Sînt profesoară, sînt profesoară, sînt vioară, sînt fecioară" (asta doar aşa, pentru că încă mai căutam rime feminine, perfecte). Şi: "Sînt profesoară, sînt profesoară, sînt vioară"... Am ajuns. Intru mîndră pe poarta Liceului Agroindustrial. Acolo este şi SMT-ul. Şi scrie mare, pe o pancardă uriaşă: PAARC DE MAŞINI. "Micul meu univers" (titlu de şlagăr) s-a prăbuşit. Alertă absolută, angoasă. Ca înaintea pieirii, mi se derulează prin minte, cu repeziciune, tot ce fusese "semnificat" şi "semnificant" în viaţa mea, în pregătirea mea: gramatica generativă a lui Chomsky, lingivistica transformaţională, Jakobson, Saussure, "iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile". Deodată, toate cuvintele care cuprindeau litera **a** s-au alungit. Şoc total. "Bună ziuaa", aud. "Bună ziu...", şoptesc. "Eu, secretaaraa. Dumneaavoastră?" "Eu, profesoara – îngîn – limba română". "Aahaa!" Vine şi directorul: "Nouaa profesoaară?" "Da", îi răspund şi-l întreb cantr-un somnambulism stupid, siderată: "De ce scrie la intrare PAARC DE MAŞINI?" "Aa, păi nu ştiu. Este datoriaa dumneaavoaastră să ne aajutaaţi. Vă pricepeţi". "Da, desigur – îi răspund eu – ştiam că pentru asta sînt aici!" "Şi, cu ochii în lacrimi, înainte să leşin, am tăiat din rădăcină un **a**.

Au trecut de atunci aproape douăzeci de ani. În procesele verbale de inspecţie (inclusiv pentru gradul întîi) se remarcă "vocaţia didactică a profesoarei". Şi restul e tăcere...

Gabriela URSACHI

Munca la negru

Munca la negru este considerată (de către autorităţi), fie munca fără nici un fel de acte sau cu contracte care nu sînt respectate, fie prin contracte civile (numite şi de colaborare) sau plătită prin dispoziţii de plată care se fac pentru fiecare serviciu în parte. Pentru salariul fiecărui angajat cu carte de muncă, un patron trebuie să plătească, în contul serviciilor sociale, mai mult de o treime din suma brută ce-i revine angajatului. Iar diferenţa dintre brut şi net, după cum ştim, înseamnă un impozit, care la sume mari înseamnă alte două treimi din leafă. Nu e de mirare că investitorul român este tentat să recurgă la toate aceste subterfugii. În primul caz nu există nici un fel de acte, iar persoana care îşi asumă riscul unei astfel de angajări nu dispune de nici un fel de protecţie, cum ar fi: asistenţă medicală gratuită, fond de şomaj, contribuţii la fondul de pensii, alocaţie pentru copii, ca să nu mai vorbim de chestii benigne cum ar fi concediu de odihnă, eventual plătit.

În cazul contractelor de colaborare, din punct de vedere al angajatului, situaţia se conservă identic. Pentru că nici aici nu se fac operări în cartea de muncă. Numai că în cazul unor clauze contractuale, angajatul nu poate fi azvîrlit în stradă fără eventuala plată a unor compensaţii de mică anvergură. Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale este foarte pornit împotriva acestor formule de angajare, susţinînd că acest tip de contracte nu se justifică decît în cazul muncilor evident sezoniere – ospătari şi vînzători la tarabe din staţiuni climaterice.

În cel de-al treilea caz, diverse servicii se plătesc, separat, prin dispoziţii de plată. Acesta este de altfel şi cazul legal preferat de patroni pentru a putea încasa venituri de la propriile firme. Căci din cauza motivelor menţionate anterior, cu greu am putea găsi patroni care să-şi spolieze firma salarizîndu-se excesiv ca director general. Pe lîngă veniturile ilicite, cvasi-prezente, practic, în cazul celor mai multe firme româneşti, plăţile de acest tip sînt extrem de răspîndite. Cînd este vorba de munca la negru, pînă şi ziariştilor li se întîmplă. Şi cel mai mare scandal din această zonă a avut loc acum doi ani, cînd timp de şapte luni un procent impresionant al celor mai galonaţi jurnalişti din presa română au muncit (fără voia lor) la negru pentru cotidianul "Ultimul Cuvînt" (girat de o firmă binecunoscută în publicitate, GRAFITI PRESS), cotidian care, de altfel, a dat faliment în condiţii cel puţin ciudate.

Autorităţile sînt, aşadar, neputincioase, iar căile de reclamare pe care ar putea apuca cel "nevoit" să muncească la negru sînt atît de întortocheate şi nebătătorite, încît prea puţini se hazardează să le încerce.

Sabina FATI

© S. Ghelie

Cum consideraţi măsura luată în 1990, de acordare a sîmbetei libere? Este posibilă vreodată o reintroducere a sîmbetei lucrătoare, aşa cum mai cer unele voci?

Istoria acestei măsuri e destul de interesantă. În '90, toată lumea era convinsă că economia noastră mergea prost datorită caracterului iraţional al organizării regimului socialist. Sigur că asta a determinat faptul ca şi oamenii să nu fie prea interesaţi ş.a.m.d., dar vina cea mai importantă cădea pe organizarea proastă şi nestimulativă. Şi toată lumea se aştepta ca, introducînd mai multă raţionalitate în sistemul economic, lucrurile să înceapă aproape imediat să meargă bine, chiar dacă va fi o perioadă mai dificilă. Asta era o linie de gîndire. O alta: oamenii erau extrem de obosiţi şi supăraţi pe abuzul de prelungire a timpului de muncă. Erau chemaţi chiar şi duminica la serviciu. Că nu se lucra, ăsta-i altă treabă. Era mai degrabă un mod de enervare. Toate ţările din jurul nostru aveau de mult timp cinci zile lucrătoare pe săptămînă. La bulgari şi la ruşi exista acest program fără ca ei să aibă economii mai dezvoltate decît noi. Şi atunci s-a ajuns la ideea că trebuie introdusă şi la noi această săptămînă lucrătoare de cinci zile, ca un act normal, uman, de organizare a muncii. S-a zis că întreprinderile, în funcţie de rezultatele lor, pot să adopte programul acesta. Deci, atunci, reglementarea nu a fost universală, ci mai degrabă a reprezentat o posibilitate care urma să fie valorificată pe măsura creşterii productivităţii în întreprinderi. Însă, în mod clar, ideea introducerii treptate şi diferenţiate era absurdă. Şi oamenii au introdus-o de a doua zi, în mod general. Eu, ca specialist, pot să spun că bine au făcut, pentru că problema este încă la noi, nu atît cît se munceşte ca perioadă de timp, ci cît de intens. Intensitatea muncii este, de fapt, mai mică de cinci zile săptămînal (de şase nici nu mai vorbim). Nu se obţine nimic cu o zi lucrătoare în plus. Iar în modul de viaţă modern a intrat săptămîna lucrătoare de cinci zile. E un lucru cîştigat pe plan mondial. Din perspectiva şomajului, societatea noastră nu avea nevoie de mai multă muncă, ci de restructurare. Nu ştiu de unde concluzia că ar exista actori politici care ar lua în considerare reintroducerea a şase zile lucrătoare. Mi se pare o idee absurdă. Ar fi o eroare fantastică. Cred că e vorba şi de o ideologie birocratică. Economia noastră e ineficientă şi cel mai simplu mod de a justifica această constatare este să dai vina pe oameni. În '90 se discuta despre "nemuncă". Sigur că nu se prea muncea, dar "nemunca" este datorată în mai mare parte dezorganizării decît lipsei de motivaţie individuală.

Se spunea la un moment dat că la întreprinderile mari consumatoare de materii prime şi energie, care erau practic falimentare, cu cît se muncea mai mult, cu atît se consuma mai mult în gol. Se făcea socoteala că mai rentabil ar fi fost ca oamenii să fie plătiţi cu aceiaşi bani, dar să stea acasă.

E absolut corect. Ăsta a fost şi fenomenul tranziţiei: de la o economie care mergea pe plan, indiferent cît costa realizarea lui şi cît obţineai din vînzarea producţiei, la o economie care merge pe profit şi care depinde de vînzarea produselor.

Cum se pot reorganiza structurile, relaţiile de muncă, atîta vreme cît Codul Muncii e cel vechi, cu foarte puţine modificări. N-ar trebui pornit şi de acolo?

Codul Muncii e o necesitate şi el trebuie revăzut. Dar ar fi o greşeală să credem că cel vechi era chiar prost de tot. Pentru că regimul socialist a venit adesea cu norme şi principii foarte bune în acest domeniu. Problema era că nu se respectau. Deşi Codul Muncii nu mai este, bineînţeles, adecvat noilor condiţii, el nu este chiar o frînă.

Se tot vorbeşte în ultima vreme (prin Bacău sau Moineşti, dar şi în Bucureşti) ca ajutoarele sociale să fie condiţionate, iar şomerii să fie puşi la treabă, să măture străzile, să planteze copaci şi aşa mai departe.

Şi lucrul acesta vă revoltă, nu-i aşa?

Sună cam aiurea, aminteşte de mai vechi sloganuri.

Memoria acestor sloganuri ne blochează uneori. Eu v-aş întreba cum judecaţi că, pe de-o parte, străzile în jur sînt pline de gropi, parcurile sînt neîngrijite, locuinţele lipsesc, iar pe de altă parte, plătim oameni care să stea acasă, să nu facă nimic.

Un cercetător care şi-a pierdut slujba poate fi luat la măturat în contul ajutorului de şomaj?

Un moment. Ăsta e un caz limită. Ce se întîmplă, noi formăm cu toţii o comunitate, avem nişte nevoi şi nişte resurse limitate. Vă plasaţi pe poziţia unei economii stratificate şi elitiste: eu sînt cercetător ştiinţific şi rog societatea să-mi dea de făcut numai cercetări ştiinţifice, chiar dacă are sau n-are nevoie cineva de ele. Abia asta mi-aduce aminte de legile vechi, în care absolventul de învăţămînt superior nu putea fi angajat pentru o muncă ce necesita calificare mai mică. Trebuie să intrăm într-o societate nouă, în care să nu ne fie ruşine de muncă. Poate sună a socialism, dar nu e vorba de socialism. De ce, de exemplu, să nu măturăm în faţa casei.

Eu mă refeream la altceva.

Da, dar lăsaţi-mă să-mi duc ideea la capăt. Noi trebuie să promovăm o atitudine mult mai flexibilă faţă de muncă. Omul trebuie să facă exact ceea ce se cere, nu ceea ce ar vrea, i-ar plăcea sau ar fi el pregătit să facă. Noi sîntem încă sub influenţa unui stil de stat al bunăstării, format printr-un anumit context istoric, al ţărilor occidentale, extrem de dezvoltate şi cu economie foarte eficientă, care nu aveau nevoie, pentru o viaţă modernă şi civilizată, decît de o parte a muncii colectivităţii. Strategia lor a fost foarte simplă: la unii dăm salariu, iar celorlalţi, care nu mai au nevoie să muncească, le dăm ajutor social. E vorba de un sistem de securitate socială bazat pe bunăstare. Noi am preluat dogmatic şi complet necritic această schemă. Nu e aceeaşi situaţie, noi sîntem o societate plină de nevoi şi trebuie să creăm o bunăstare bazată pe muncă. Eu nu am nici o obligaţie să-l suport prin taxele mele pe cutare, care e cercetător ştiinţific şi nu vrea să se ducă să planteze copaci în parc. Sigur, ai libertatea individuală să nu te duci, dar şi eu am libertatea să nu-ţi dau o parte din munca mea pentru ceva ce eu, personal, consider o aiureală. Am fost student şi asistent şi vă spun că nu-mi aduc aminte cu mînie de perioadele de muncă patriotică. Eram tineri, munceam, ne distram şi era foarte plăcut. Nu m-am gîndit niciodată că e o ruşine să lucrezi cîmpul. Dimpotrivă, îmi spuneam că mai fac muşchi, mă menţin în formă.

Dacă totuşi şomerul respectiv e trimis într-un loc unde trebuie să facă un lucru care îi este total dezagreabil. Asta în contul ajutorului. Şi cine poate hotărî ce muncă trebuie să presteze el?

Ei, nu. Sistemele trebuie să fie complexe, nu aşa, primitive. Nu "hai, toţi şomerii la spălat strada". Fiecare să poată depune o serie de munci pentru utilitate publică, mai apropiate de capacitatea şi pregătirea lui. Nimeni nu vrea, zic eu, să înjosească pe cineva, totu-i să înţelegem că avem nevoi colective şi resurse foarte mici.

Societatea trebuie să aibă dreptul să-l condamne pe cel care nu munceşte, ca-n povestea cu leneşul trimis la spînzurătoare?

Nu, asta e cu totul altceva. În principiu, omul decide singur ce trebuie să facă. Pe mine nu mă interesează dacă cineva de lîngă mine nu vrea să muncească. Dar atunci cînd începe să consume nişte resurse publice, nu mai e doar problema lui. Dacă el însă nu vrea ajutor de şomaj, nu vrea medicină gratuită şi alte asemenea lucruri, e liber să nu muncească.

Sîmbăta şi şomerii

– convorbire cu prof. Cătălin ZAMFIR, director al Institutului de Cercetări asupra Calităţii Vieţii, fost ministru al muncii –

A consemnat

Andrei MANOLESCU

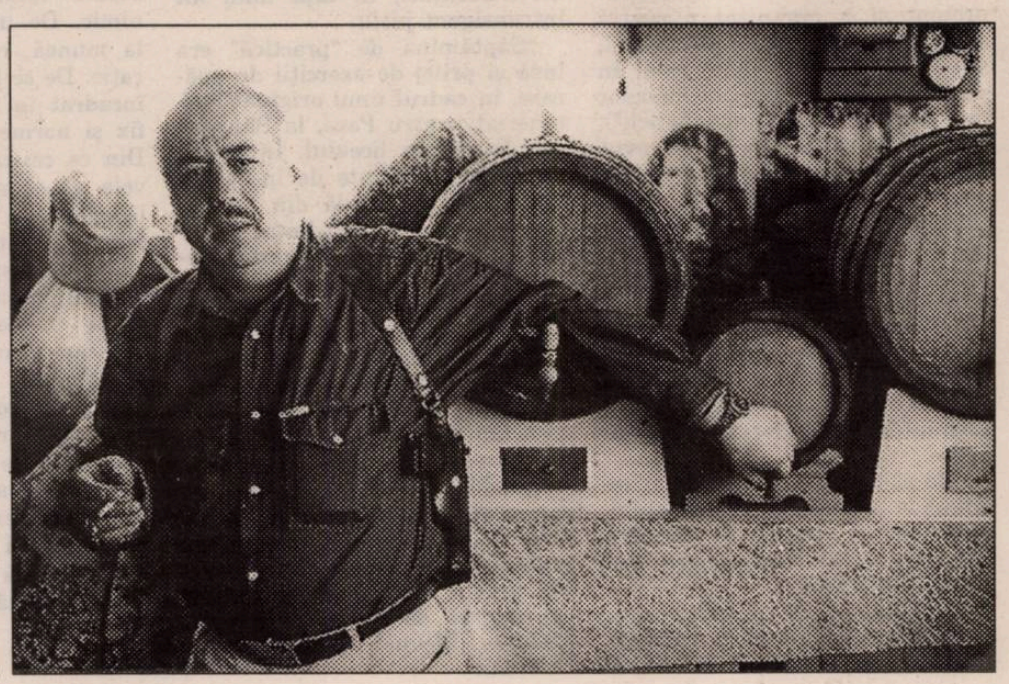

© C. Bumbuţ

Ciocane pentru făcut ciocane

– interviu cu Ovidiu NANEŞ, director adjunct al Institutului de Cercetare Ştiinţifică în domeniul muncii şi protecţiei sociale –

Despre muncitorii români se spune ba că sînt indolenţi şi că fac treabă de mîntuială (*treabă românească*), ba că sînt obişnuiţi să lucreze mult pentru nişte salarii de mizerie şi că se mulţumesc cu puţin. Să luăm de exemplu cazul minerilor, care ori sînt priviţi ca nişte martiri care muncesc în condiţii de-a dreptul infernale, ori sînt consideraţi drept chiulangii şi beţivi de primă clasă. Poate că cele două lucruri nu se exclud. Dar hai să limpezim apele.

Cît munceşti şi cum munceşti. Cantitativ munca se poate măsura după timpul de lucru sau după producţia realizată într-o unitate de timp. La ora actuală însă a devenit foarte importantă calitatea producţiei. Să vă dau cîteva exemple de ceea ce fac alţii. Nemţii sînt ordonaţi, disciplinaţi şi meticuloşi, în orele de lucru muncesc, nu stau absolut deloc. Dar uneori fac şi lucruri inutile numai ca să se vadă că nu stau. Am văzut o scenă cu ochii mei. Mecanicul de întreţinere de la un hotel, după ce-şi terminase toată treaba, a început a muta mesele de pe o terasă, dintr-un loc în altul, pentru ca apoi să le ducă iarăşi la loc. Văzînd că programul tot nu s-a terminat, le-a strîns din nou şi le-a dus în alt colţ. Japonezii au ceva diferit faţă de nemţi. Ei au promovat o cultură aparte a muncii şi a întreprinderii. Asta a dus la creşterea economică foarte rapidă a ţării lor. Ei au constatat însă în ultima vreme că au pierdut pasul în privinţa calităţii. Şi de vreo opt-zece ani au început să se preocupe de calitatea şi performanţa produsului pe care-l scot.

La noi oamenii au lucrat pînă şi duminica. Aveam cea mai mare durată a timpului de lucru din Europa, ca să realizăm cincinalul în patru ani şi jumătate şi să producem tot felul de tîmpenii. Industria metalurgică producea piese pentru construcţiile de maşini care la rîndu-le ajutau industria metalurgică ş.a.m.d. Cineva spunea că avem o industrie de ciocane pentru făcut ciocane. În plus omul nu avea o motivare economică. Salariile erau stabilite la nivel central. Or, după '90, durata muncii s-a redus brusc. Din punct de vedere al laturii extensive a muncii am scăzut sub media europeană. Pe de altă parte, conducerile unităţilor economice au devenit mai conciliante. Sindicatele şi-au permis să schimbe managerii. Au ajuns directori tot felul de nepricepuţi. Nici acum după apariţia legii contractului de management lucrurile nu s-au aşezat. Şi în condiţiile astea cine mai acceptă norme de muncă dacă nu-i acceptă nici măcar pe conducătorii de întreprindere. Productivitatea a scăzut, bineînţeles. Există însă acum cîteva semnale că eficienţa creşte.

Sînt totuşi locuri unde se munceşte foarte mult chiar şi sîmbăta şi duminica. E adevărat nu sînt cazuri prea dese.

Au mai apărut nişte fenomene. Teama de şomaj e un stimulent indirect pentru muncă. Apoi, în sectorul privat se munceşte nu se discută. Dar salariile sînt acordate acolo în raport cu aptitudinile, pregătirea şi mai ales cu performanţele individului. Şi nu e vorba numai de producţie, ci şi de implicarea în atmosfera respectivă, de crearea propriilor condiţii de lucru, de respectarea unor rigori. Relaţiile dintre angajaţi se desfăşoară în general într-un climat de colaborare, de participare generală. Apare şi problema loialităţii faţă de firmă. Uneori nu pleci undeva la un salariu mai mare, doar fiindcă acolo unde eşti atmosfera de lucru îţi este mai convenabilă.

Ştiu că în Japonia de obicei pentru ca un lucrător să promoveze, trebuie să promoveze mai întîi şeful său. În America însă, pentru a promova, salariatul trebuie în general să-şi înlăture şeful. Se poate vorbi la noi de o astfel de caracteristică predominantă în relaţiile dintre şefi şi subalterni?

Da, sigur, în sistemul de care vorbiţi, la americani se ajunge la mijloace neelegante de competiţie între şefi şi subalterni. La japonezi în schimb, structurile stratificate care se formează pot deveni prea rigide. Sistemul lor a fost foarte bun pentru perioada de dezvoltare. Însă japonezii se gîndesc deja că modelul american generează o mai mare mobilitate spaţială şi profesională a forţei de muncă, în vreme ce al lor, de angajare pe viaţă, poate deveni la un moment dat o frînă în calea unui ritm accelerat de înnoire. La noi nu se poate vorbi încă de aşezarea relaţiilor industriale pe făgaşul normal. Totuşi, din ceea ce am văzut prin întreprinderi începe să se decanteze tot mai mult rolul fiecărui partener. Mă refer în special la relaţiile dintre sindicate şi conduceri. Şi pe toate treptele ierarhice încep să se contureze nişte relaţii de muncă de colaborare. Maiştri, şefi de ateliere şi de echipe au un rol foarte important. Nu contează numai pregătirea tehnică aşa cum era înainte. Ei trebuie să aibă şi cunoştinţe manageriale, psihologice, doar lucrează cu oamenii.

În general orele de serviciu sînt considerate ca fiind o corvoadă sau în orice caz, partea cea mai neplăcută a zilei. Poate că, înainte, mulţi făceau şi ceva ce nu le plăcea. Cum vedeţi acest fenomen?

În special în teoria managementului şi a comportamentului legat de muncă, unul din principiile de la care se porneşte este acela că munca e o corvoadă. Deci nu poate fi vorba de plăcere, asta e o aiureală. Munca e necesară pentru asigurarea traiului. Satisfacţia de a munci intervine atunci cînd ceea ce faci corespunde unor aspiraţii, aptitudini sau interese individuale. Dar ca să fim sinceri, nu putem spune "mie îmi place să muncesc". Mai plăcut ar fi, nu-i aşa, să jucăm table.

Cu condiţia să nu jucăm într-un campionat profesionist, s-o facem ca pe o meserie. Totuşi există destui oameni care susţin că le place ceea ce fac.

Nu e o ipocrizie. Poate exista o atracţie pentru ceea ce faci dacă eşti la locul potrivit. Aici intervine arta aceasta a conducerii în care printre altele oamenii trebuie selectaţi şi puşi la treabă în funcţie de ceea ce îi atrage şi de locul unde dau randamentul cel mai bun.

Ce spun datele despre evoluţia productivităţii în ultimii ani?

Declinul producţiei a corespuns cu acela al productivităţii. În ultima vreme datele arată că lucrurile încep să se redreseze. Deci motorul a pornit, dar trebuie să fim atenţi să nu-l supraturăm, să nu ne întoarcem de unde am plecat, să facem producţie de dragul producţiei. Creşterea trebuie să se facă în condiţii de piaţă, de vînzare şi de profit, legată de necesităţi.

Datele acestea pot fi relevante în momentul unei asemenea reorientări a economiei?

Da, sigur, datele sînt valabile. Dar vreau să vă mai relev un aspect legat de intensitatea muncii. La începutul anilor '80, Institutul de Economie al Academiei Germane, de la Berlin, a făcut un studiu comparativ în Germania de Est şi în Germania de Vest. S-a constatat că în Est intensitatea muncii e mult mai mare la un nivel de productivitate mult mai redus. De ce ? Pentru că, au luat în considerare mai multe aspecte. La locul de muncă existau bineînţeles nişte diferenţe legate de factorii tehnologici. Dar nu aici era cea mai mare problemă. Era vorba de munca din afara orelor de lucru propriu-zis: timpul necesar procurării hranei, transportul la şi de la locul de muncă, orele alocate amenajării locuinţei, întreţinerii copiilor, serviciilor de sănătate etc. Noi, în estul Europei, ne consumam energia pentru lucruri care în vest erau aproape de-a gata. Şi intensitatea muncii calculată în această manieră era desigur mult mai mare în est iar timpul de odihnă şi refacere, mult mai mic.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Chioşcarul de noapte

- fişă minimă -

Nu fiecare bloc bucureştean are norocul blocului meu: la parterul lui s-a înălţat, de vreo doi ani încoace, un chioşc fără pretenţii, dar non-stop. După momentul, iniţial, de entuziasm, în care mîndria de a locui într-un bloc distinct marcat se împletea cu libertatea cumpărăturilor la orice oră, relaţia mea cu chioşcul a străbătut diverse faze. Cele critice s-au datorat, în general, comparaţiei cu chioşcul non-stop de vis-à-vis (unii au tot norocul din lume): acolo Cola mică era, de pildă, 400, aici 500; acolo, Prigatul la cutie era 3.500, aici 3.800; acolo aveau apă minerală, aici apă gazoasă etc. Cu timpul, tot chioşcul de la parterul blocului a i vins - din inerţie şi dintr-un soi de ialitate imobiliară. De aceea, m-am notărît să-i cunosc mai bine pe cei ce muncesc în chioşcul deja renumit, aparţinînd firmei Teo grup. Am ales-o pe doamna **Lorena Danifeld**, gestionară-şefă de noapte.

Doamna Danifeld a optat, din proprie iniţiativă, pentru turele de 12 ore de noapte: ziua se ocupă de copil, îl duce la şcoală... Da, i se pare periculos noaptea, dar numai în momentele pe care tînăra şi ochelarista interlocutoare, cu aer temerar, le numeşte "critice": atunci cînd apar, la geamlîcul chioşcului, perverşi sexuali, exhibiţionişti, beţivi... Modalitatea de apărare a Lorenei este să le ţină geamul închis în nas. Şi să-i ignore, uitîndu-se la un televizor mic şi sportiv, achiziţionat prin economiile înţelegătoare ale tuturor vînzătorilor. Sau pur şi simplu dormind, şi asta spre supărarea nimănui, căci oameni sîntem, chiar şi atunci cînd ne-nghesuim, printre gume şi cafele, într-o cuşcă...

Tura de noapte nu e altfel plătită decît cea de zi, deşi riscul e mai mare. Salariul Lorenei e confidenţial, dar nu depăşeşte 200.000 lei. Dacă nu s-a îmbogăţit în sensul de bază al cuvîntului, o face măcar în experienţe: de pildă, într-o noapte, a văzut cum e spart magazinul de vis-à-vis. Mult mai des le priveşte pe "păsărelele de noapte", foarte tinere şi la mini-jupe, agăţîndu-şi clienţii, ce-i drept, în zona chioşcului de pe partea cealaltă...

Cum i se pare genul ăsta de muncă (pe care mulţi clienţi nici n-o consideră muncă, căci omul din gheretă ce face, doar stă acolo...)? "Sub orice critică", în cazul ei, cel puţin. A lucrat, cît a putut, altceva, în domeniul chimiei. Munca de aici o face de nevoie, nu consideră că e creativă. Sigur, e o artă să ştii să aranjezi, în vitrină, guma într-o parte şi cafeaua în alta; şi, mai ales, să faci conversaţie cu clienţii, care se consideră îndreptăţiţi să discute cîte-n lună şi-n stele, de la sexuale la gastronomice... Şi asta fără să lase bacşişuri mai mari de 50 de lei, că doar nu eşti la magazinele "Christian Dior"...

Cînd pleacă, dimineaţa, spre adevăratele ei treburi, doamna Lorena se face că uită toate întîmplările nopţii. Se face doar, pentru că rămîne, pe undeva, timorată şi în crize de identitate. Dacă o întrebi ce meserie are, îţi spune cu dezinvoltură: chioşcar, şi nu de oricare, ci şef.

Iaromira POPOVICI

Din Parlament

„Eu sînt un om al muncii"

"Munciţi" de perspectiva mai veselă sau mai ameninţătoare a alegerilor de tot felul din acest an, parlamentarii răspund tot mai "concentrat" şi mai circumspect la întrebările presei şi doar foştii sportivi cu cetăţenie distributivă sînt mai direcţi şi mai generoşi. Chestionaţi asupra legăturii dintre ideea de muncă şi cea de parlamentar, ei nu au stat deloc, dar deloc mult pe gînduri: "ceare munca cu parlamentul, dom'le", "noi muncim degeaba, că legea nu se aplică, doar se promulgă", "după ce că ardem gazul aici, unii mai vor şi pensie pentru chestia asta", "în teritoriu muncesc, cum să nu, dar pămîntul de la tata, că alegătorii mei se descurcă şi singuri", "astăzi nu mai poţi trimite pe nimeni la muncă cu forţa, iar a fi ţăran e o vocaţie nu o meserie", "dacă a apăsa pe buton la votare e muncă, atunci pe vremea cînd ridicam mîna era exploatare curată", "noi, care am fost aleşi de bine de rău mai avem cîte ceva de făcut, dar ăia de ne-au votat nu mai au ce face", "în delegaţii ce mai muncesc unii, prin străinătate, să înţeleagă ceva din engleză şi franceză", "ce se lucrează în comisii, nu se votează în plen", "cînd sînt cu alegătorii mei în circumscripţie, simt că fac şi eu ceva, dar odată întors la Bucureşti mă simt ca un întreţinut", "consumul mare de energie e la negocierile între liderii de grup parlamentar, aşa că eu mă simt util cînd are nevoie PDSR-ul să-i votăm vreo lege liberală", "de şase ani de cînd reprezint naţiunea, asta mi se pare cea mai comunistă formă de trai din munca altuia", "poporul român e leneş din fire pentru că se mulţumeşte cu puţin şi cînd doar supravieţuieşti şi nu trăieşti, nu te mai omori cu munca", " cuvîntul ăsta – muncă – ar trebui scos din vorbirea curentă la noi, vreo cîteva zeci de ani şi înlocuit pentru fiecare treabă, meserie, cu noţiunea respectivă, pentru noi munca e ceva prea general, prea abstract, ne derutează prin asta", "mai curînd decît să se apuce ţiganii să muncească, ne apucăm noi să furăm", "în parlamentele occidentale se munceşte aparent mai puţin, dar eficienţa pentru popoarele respective e maximă", "orice faci e muncă, chiar şi să mori", "întrebaţi-i pe şomeri, că ei pun preţ pe muncă", "eu sînt un om al muncii", ne-a asigurat ultimul de pe listă, dar nu ultimul întrebat (e vorba de Ioan Gavra – n.a.)

Petru IONESCU

Celula românească rezistă

Se spunea şi încă se mai spune că românul refuză efortul muncii sistematice. Ba chiar tradiţionaliştii teoretizau în jurul ideii că românul, exclusiv şi definitiv legat de pămînt şi, deci, de natură, nu trebuie să fie supus muncii industriale, care i-ar fi nespecifică. Sigur că, istoric, românul a trecut de la păstorit la agricultura sedentară. Şi într-o îndeletnicire şi în cealaltă firea sa l-a aplecat spre contemplaţie şi reverie, neocupîndu-l tot timpul anului. Dar de aici nu se poate trage încheierea că, prin structură, românul nu se împacă sau refuză efortul constructiv al muncii. Dimpotrivă, examinînd istoric fenomenul se poate explica de ce, aici, la noi, au lipsit marile construcţii, exprimate în palate şi alte măreţe edificii, cu excepţia bisericilor înălţate de voievozi. Aşezate la confluenţa unor imperii vecine, pururea hrăpăreţe, ţările româneşti au fost mereu teatrul de bătălie al tuturor armatelor. Năvălirile, nu numai barbare, dar, apoi, ale turcilor şi tătarilor nu îngăduiau durata constructivă. Totul trebuia să fie provizoriu şi tranzitoriu pentru că, altfel, oricum era transformat în pulbere şi nimicit. Ţăranul, s-a mai spus, e leneş şi refuză munca. E o afirmaţie ineptă şi lipsită de fundament. Realitatea e că ţăranul muncea. Dar, robit cum era şi lipsit de pămînt în proprietate, nu trudea pentru sine. Şi munca vidată de proprietate e nerodnică şi nespornică. Nu e aici locul unei specializate incursiuni în dezbaterea privind originea proprietăţii (firească, funciare) la noi. Controversele au fost multe, încordate şi, de fapt, continuă pentru că nu au ajuns în stadiul deplinei clarificări. Chiar dacă e de admis că noi n-am avut un remediu de tip apusean şi că, deci, aici marea proprietate s-a format altminteri, e indubitabil că ţăranii erau dacă nu iobagi oricum lipsiţi de proprietate, pămîntul, aproape în întregime, fiind al boierilor. Ici, colo, pentru fapte de arme sau alte vrednicii, unii ţărani erau declaraţi răzeşi, liberi fiind faţă de boier şi avînd, cu hrisoave domneşti, pămînt în proprietate. Dar astfel de situaţii erau rare. Regula generală era că ţăranii, lipsiţi de pămînt, trudeau, din greu şi pe mai nimic, pe moşia proprietarului, de obicei şi mare boier dregător. Dar chiar dacă nu era şi dregător, boierul (fie şi de ţară) era stăpînul absolut al pămîntului. Cu ce tragere de inimă muncea ţăranul aceste pămînturi care nu erau ale sale, e inutil să insistăm. Spiritele înaintate ale timpului, începînd de la mijlocul secolului trecut, militau pentru atenuarea (dacă nu puteau s-o elimine cu totul) a acestei nedreptăţi. S-a discutat mult, în timpul revoluţiei muntene de la 1848 şi, apoi, în Divanurile Ad-hoc despre o dreaptă împroprietărire a ţăranilor. Împotrivirea boierimii (mari şi mici) a fost categorică, lucrurile continuînd să rămînă ca înainte.

Ca să curme controversa şi nedreptatea, Alexandru Ioan Cuza, ca domn al Principatelor Unite, ajutat şi sfătuit de Mihail Kogălniceanu, primul său ministru, a fost nevoit să apeleze la o adevărată lovitură de stat. Peste parlament şi voinţa acestuia (unde moşierimea conservatoare era atotputernică), Cuza a emis un decret, la 2 mai 1864, prin care a promulgat o reformă agrară. Că actul de la 2 mai 1864 a fost o efectivă lovitură de stat, nu e nici o îndoială. Dar altfel nu putea fi rupt nodul gordian şi îngenunchiată moşierimea, Kogălniceanu fiind, apoi, mereu numit, în parlament, ca o insultă, "omul de la 2 mai". Reforma agrară a lui Cuza, necesară, a fost, totuşi, prea timidă în rezultate, neîmproprietărind decît o pătură mică de ţărani, restul continuînd să o ducă, robiţi, ca mai înainte. Curînd s-a dovedit insuficienţa reformei agrare a lui Vodă Cuza, mai ales că, prin moşteniri (cunoscutul contencios al însurăţeilor), proprietăţile ţărăneşti s-au diminuat alarmant. O redresare era absolut necesară. Dar, din nou, se ivise, bine fortificată, împotrivirea marilor proprietari, care îşi găsiseră exponenţi şi în Partidul Conservator şi în aripa conservatoare a Partidului Naţional Liberal. În 1906, într-un studiu (**Ţară de latifundii**) publicat în **Viaţa Românească**, Const. Stere arăta, acuzator, marea disparitate în regimul proprietăţii agrare. Reieşea că numai o mie de latifundiari deţineau în proprietate peste patru milioane de hectare iar peste un milion de ţărani deţineau mai puţin de trei milioane de hectare. Ţăranii reprezentau 96% din contribuabilii ţării iar latifundiarii numai 0,09%, restul de 3,91% fiind proprietăţile mijlocii. Disparitatea era, cu adevărat, scandaloasă. Şi ca totul să se încununeze în nedreptate, latifundiarii nu-şi administrau singuri proprietăţile. Ocupaţi cu altele sau petrecînd, undeva, prin străinătate, latifundiarii arendau proprietăţile unui întreprinzător capitalist care stabilea ţăranilor truditori ai lucrărilor agricole un nedrept regim al învoielilor. Ţăranul, primind o bucată de pămînt, avea obligaţia să o muncească cu mijloace proprii (plug şi vite de muncă), apoi, după recoltare, cea mai mare parte mergea la arendaş sau latifundiar. Ca să-l silească pe ţăran să-i accepte condiţiile oneroase, se întîmpla, adesea, ca evaluarea recoltei de porumb, de pildă, să se facă, tîrziu, tocmai prin februarie-martie a anului viitor, recolta rămînînd, pînă atunci, pe cîmp, umezindu-se şi generînd pelagra. Pînă la stabilirea cuantumului de recoltă care i se cuvenea, ţăranul era obligat, ca să poată trăi, să se împrumute de la arendaş sau latifundiar, cu porumb, hrana fundamentală a ţăranilor. Nedreptatea strigătoare la cer iscase revolte, cea mai importantă fiind răscoala din 1907. Cifra celor răpuşi, pentru a se potoli răscoala, n-a fost, cum s-a tot spus, de 12000 de victime. Dar trei-patru mii au fost. Şi, oricum, ea dovedea că traiul ţăranilor era inuman. Pornind de la această nefirească disparitate în regimul proprietăţii agrare, Gherea a denumit fenomenul, cu un concept bine găsit, *neoiobăgie*, în cartea, din 1910, cu acelaşi titlu. Aripa din P.N.L. condusă de Ionel Brătianu, la sugetia sfetnicului său C. Stere, a propus, în 1914, revizuirea Constituţiei, pentru a se putea produce reforma agrară şi cea electorală, amîndouă în favoarea ţăranilor. Cu proiectele ajunse în dezbaterea parlamentului, ele au fost abandonate pentru că, în august 1914, a izbucnit războiul. Reformele vor fi reluate, în 1917, în parlamentul de la Iaşi şi, apoi, legiferate în 1919 de un guvern Ion I.C. Brătianu. Disparitatea antebelică s-a abrogat, ţăranii căpătînd în proprietate şase milioane ha de pămînt (nu numai arabil). Lucrurile s-au ameliorat foarte mult. Dar din păcate, lipsind - ca întotdeauna la noi - fondurile, reforma agrară n-a fost însoţită de credite acordate ţăranilor pentru achiziţionarea de mijloace de muncă. Mai tîrziu cu zece ani a fost nevoie de o lege a circulaţiei bunurilor rurale (votată, la sugestia lui Ion Mihalache, de un guvern P.N.Ţ.) şi de una a conversiunii datoriilor agricole care au primejduit, în fapt, reforma agrară. (Fenomenul a fost recunoscut în al treilea volum al **Enciclopediei Româneşti** din 1941 şi în lucrarea lui Virgil Madgearu, din 1940, **Evoluţia economiei româneşti după războiul mondial**). Dar e, incontestabil, că, acum, după reforma agrară din 1919, situaţia ţărănimii s-a modificat în bine.

E evident că ţăranul (şi această categorie ocupa, pînă tîrziu în deceniile interbelice, peste 80% din populaţia ţării şi ceva mai mult decît asta în structura populaţiei active) n-a muncit, pînă la reformă, cu tragere de inimă iar iarna stătea în inactivitate. Dar între războaie productivitatea muncii sale s-a ameliorat sensibil, deşi specialiştii vorbeau curent de fenomenul negativ al suprapopulaţiei relative în mediul ţărănesc (altfel zicînd, populaţia ocupată în agricultură era prea numeroasă în raport de suprafaţa de pămînt existentă). Tot ce se obţinea în agricultură (şi ea furniza P.I.B.-ului cotele, proporţional, cele mai importante) era rezultatul muncii ţăranului. Şi se muncea mult şi greu. Legenda despre lenevia proverbială a ţăranului român e o pură aberaţie răuvoitoare. Sigur că, după colectivizarea agriculturii, proprietatea ţărănească fiind, din nou, desfiinţată, munca se făcea în dorul lelii, trebuind să se apeleze, pentru recoltare, la ajutorul elevilor, al studenţilor şi al soldaţilor. Ba s-a ajuns în situaţia că ţăranul "fura" de pe cîmp din recolta produsă, convins fiind că ia din ceea ce, pe drept, i se cuvenea. Se munceşte, azi, la sate, deşi acum, numai vreo 28% din populaţia activă e ocupată în agricultură? Sigur că se munceşte mult, deşi nu întotdeauna cu folos. Dar nu se poate încă vorbi, în agricultură ca şi în celelalte sectoare, de aceeaşi intensitate în muncă asemenea celei din Occident, unde productivitatea e mult superioară. Săptămîna noastră de lucru e, la oraş, tot atît de mică precum e în ţări occidentale, unde productivitatea atinge, totuşi, cote maxime iar în Japonia, de pildă, se munceşte aproape continuu, fără zi de odihnă. Cînd informatica va modifica fizionomia societăţii peste tot (să sperăm că şi la noi) săptămîna de lucru se va micşora mult, creînd autorităţilor probleme cu loisir-ul şi alte, deocamdată, finesuri de viitor. Pînă atunci, la noi, mai e de aşteptat. Mult, obositor, înglodaţi în nevoi, şi muncind - pentru a-ajunge în acel stadiu - din greu. Celula românească rezistă.

Z. ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre servitutea voluntară

Titlul articolului meu coincide cu cel al unicei lucrări a lui Etienne de la Boëtie, prieten şi confident al lui Montaigne, neoplatonician din timpul Renaşterii franceze, carte recent tradusă în româneşte. Reluînd una din temele cărţii a VII din **Republica**, Etienne de la Boëtie readuce în actualitate modalităţile care-i determină pe oameni să cedeze puterii libertatea lor, pentru ca apoi să învinuiască aceeaşi putere că îi înstrăinează.

Recent, sociologii unguri s-au plîns din cauza condiţiilor de muncă oferite de colegii occidentali cu care ei fac în comun cercetări. Aceşti sociologi îi acuză pe colegii lor că îi tratează ca pe nişte simpli tehnicieni, buni să adune material de pe teren, să strîngă chestionarele, scoborînd de la statutul lor de universitar, la cel de simplu anchetator. Acestor acuzaţii le-a răspuns un istoric ungur: "Dacă aceşti sociologi vor să dobîndească un renume internaţional, trebuie să renunţe la cerşitul de burse şi subvenţii străine, să renunţe la avantajele financiare imediate, să lucreze cu ceea ce le dă statul sau fundaţiile ungare, să-şi publice lucrările în limbile engleză, germană sau franceză, să participe la dezbaterile şi controversele la ordinea zilei în comunitatea internaţională a universitarilor şi cercetătorilor, pentru ca, în cele din urmă, să-şi afirme autonomia şi îndependenţa". De fapt, afirma el, există o contradicţie de nerezolvat între solicitarea pe de o parte a subvenţiilor străine şi pretenţia, de cealaltă parte, de a beneficia de o totală libertate a cercetării.

Furnizorii de fonduri determină, în ultimă instanţă, natura muncii, rolul şi statutul celor plătiţi s-o execute. Universitarii occidentali care pun în practică asemenea contracte, vor, astfel, să-şi consolideze propriile poziţii şi nu să se lase depăşiţi de către colaboratorii lor din ţările din Est, oricît de talentaţi ar fi aceştia.

În cronicile mele din **Dilema** am scris adesea că Occidentul nu practică decît în aparenţă filantropia, şi că orice ajutor ţinteşte un scop şi un beneficiu. Acest lucru trebuie ştiut, şi dacă nu se vociferează împotriva exploatării cu naivitatea tulburătoare a sociologilor unguri, atunci e vorba pur şi simplu de servitutea voluntară. Problema nu este doar ungurească, ea există surd şi în România şi demonstrează doar că n-a venit încă ora lucidităţii, mulţi preferînd să trăiască cu iluzia unui Occident mitologic, decît în lumina aspră a unei priviri lucide, fie ea şi cinică. Ştiu că asemenea observaţii mi-au atras inamiciţie şi critici acerbe din partea a numeroşi intelectuali români. Ce pot să fac? Nu mi-am lăsat niciodată spiritul în paragină, pentru un blid de linte! Este singura libertate permisă, dacă mă simt legat de o ţară. A lăuda tot timpul nu înseamnă decît indiferenţă sau, mai rău, un suflet josnic şi servilism.

Din 1989, marile ţări occidentale au oferit ţărilor foste comuniste numeroase credite, burse şi diverse ajutoare pentru realizarea unor programe de cercetare, pentru crearea noilor instituţii etc. Or, majoritatea acestor programe, ceea ce mi se pare perfect legitim, au ca scop satisfacerea intereselor politico-culturale ale acestor puteri. Că adeseori aceste programe nu prea au legătură cu nevoile cele mai urgente ale ţărilor foste comuniste, mi se pare a fi o evidenţă la fel de veche ca sfîrşitul **Universitas** cînd s-a parafat finalul unităţii creştinătăţii şi cînd Europa Occidentală s-a scindat în state-naţiuni concurente.

Am putea, de exemplu, să ne întrebăm de ce nu există subvenţii străine pentru a dezvolta în România psihanaliza, istoria socială, antropologia istorică, antropologia socială şi culturală, tot atîtea discipline care impun lungi şi minuţioase cercetări terapeutice şi teoretice în arhive şi pe teren. Ar fi tot atît de interesant de subliniat că în principal aceste studii sînt făcute de cercetătorii străini cărora instituţiile lor le alocă creditele necesare. În schimb, ţările occidentale, încearcă să formeze în Europa de Est tehnicieni ai ştiinţelor sociale, utilizabili pentru nevoile lor, anchetatori cărora li se furnizează chestionare şi problematici gata preparate. Aşa că de ce să mimăm uimirea dacă unii universitari şi cercetători renunţă la propria lor libertate. Cum spune şi proverbul: nu poţi să fii şi sătul şi cu slănina în pod! Şi nu pentru că nişte sociologi şi-au creat propria lor societate de studiu al pieţei, sau de sondaje de opinie va evolua cercetarea fundamentală, fără de care nu există învăţămînt superior demn de acest nume, dezvoltînd şi hrănind gîndirea teoretică, fără de care nu există practică politică socială şi corectă, adică nesubjugată utilitarismului imediat.

În România (ca şi în Ungaria) postcomunismul se caracterizează printr-o reîntoarcere la valorile anilor 1930, ba chiar 1920. Aici se caută salvarea în puterea expresivă a tînărului Cioran, a tînărului Eliade, a tînărului Noica sau a tînărului Vulcănescu. Or, la vremea lor (indiferent de ce opinie avem astăzi despre analizele lor) aceşti tineri intelectuali au participat plenar la dezbaterile cele mai intense ale epocii. Erau în acelaşi ritm cu alţi intelectuali europeni. Pe vremea aceea, tinerii inteligenţi plecau să studieze în străinătate cu burse plătite de statul român, astfel că puteau să opteze în cunoştinţă de cauză pentru cei mai buni profesori, pentru cele mai bune catedre în specialitatea lor, pentru a-şi desăvîrşi formarea, revenind în România cu un prestigiu recunoscut de maeştrii lor. Astăzi se întîmplă invers. Multe burse ţin mai degrabă de turismul universitar şi numeroase exemple dovedesc că o diplomă obţinută în străinătate nu are cine ştie ce valoare în cariera unui tînăr universitar român. Dincolo de cuvintele frumoase, magiştrii români privesc cu suspiciune pe tinerii şi pe tinerele care au dobîndit în străinătate o altă experienţă a învăţămîntului şi a vieţii universitare, a vieţii pur şi simplu. Trebuie să acceptăm că acest fapt este de natură să-i descurajeze pe cei mai inteligenţi şi pe cei mai talentaţi.

Reîntoarcerea la anii treizeci pare astăzi o iluzie, o ficţiune suplimentară. Pe de o parte, dezbaterea specifică societăţilor postcomuniste nu este identică celei interbelice, iar pe de altă parte, chiar lumea occidentală s-a modificat. Confruntarea trebuie să se producă cu realitatea ei, nu cu visele din timpul regimului comunist. Orice reîntoarcere dacă nu e, în sens nietzschéean o căutare genealogică a prezentului, devine în cele din urmă doar uitarea prezentului cu care ne confruntăm în fiecare zi: ca şi cum modernul s-ar întemeia pe revenirea la identic. După Descartes ştim că a devenit imposibil. Şi, dacă există o revenire la anii treizeci, atunci ea este cum scrie Gérard Granel: "Anii treizeci sînt în faţa noastră", ei fiind preistoria prezentului şi nu e epocă de plenitudine, un fel de epocă de aur.

Numai asumîndu-şi această dublă necesitate a confruntării, pe de o parte cu Occidentul aşa cum este şi, pe de altă parte, cu preistoria comună a prezentului se poate angaja un dialog, *polémos* reînnoind gîndirea, permiţînd astfel dotarea tinerelor generaţii cu mijloacele intelectuale care să le permită deschiderea faţă de lume, fără a mai cădea în capcanele iluziilor metafizice sau de tip gadget. Complacerea în acuzaţiile faţă de un anume Occident nu serveşte la nimic, mai ales că se referă la aspectele sale cele mai mediocre - iar ceea ce este măreţ şi într-adevăr original este respins, ca de exemplu artele, sensul sincretismului şi al metisajului cultural - cînd acţionează ca pe un teritoriu cucerit, ca o putere neo-colonială, dacă elitele ţărilor ex-comuniste, amatorii de beneficii imediate, au pierdut orice preocupare pentru viitorul societăţii lor.

Este o problemă veche, cea a raportului între stăpîn şi sclav, care nu poate fi depăşită decît prin afirmarea propriei libertăţi, a propriilor raţionamente şi comportamente. Or, prin scufundarea în teorii gata elaborate nu se poate crea o elită capabilă să găsească soluţii pentru crizele care frămîntă o societate răvăşită şi traumatizată de violente mutaţii politice şi economice. Desigur, nimic nu este mai dificil decît asumarea propriei libertăţi, o asemenea atitudine impune curaj, perseverenţă şi mai presus de toate abnegaţie. Într-o vreme cînd doar reuşita financiară individuală măsoară valoarea oamenilor, momentul nu favorizează virtutea, ci mai curînd servitutea voluntară.

Claude KARNOOUH

Breb, 14 aprilie 1996

Sfintele ponoase

© S. Ghelie

Zădărnicie şi profit

Regim al muncii normate şi al isteriei stahanoviste, comunismul ne-a obligat să practicăm arta sustragerii şi abilitatea simulacrului pînă la cote pur schizofrenice: am trăit cu toţii sub zodia efortului alegoric, îmbinînd sforţarea coregrafică şi gimnastica ideologică. Acum sîntem din nou îndemnaţi (sau ne îndemnăm singuri) să muncim, de data aceasta, cu adevărat. Pînă nu de mult, auzeam că munca e "nobilă", dar o ştiam zadarnică. Mai nou, se admite că ea ar fi "dură", dar în sfîrşit profitabilă. După ce, zeci de ani, am fost intoxicaţi cu o ipocrită mitologie a efortului laborios, ne e însă penibil să acceptăm faptul că, profitabilă sau nu, munca e nefirească. Acesta este, totuşi, fondul gîndirii creştine: după Scriptură, omul nu fusese sortit trudei, ci deliciilor edenice. Regele creaţiei nu poate împărtăşi condiţia animalului de povară. Eroul unei libertăţi pe care numai preştiinţa divină o subîntinde nu are de ce suporta servituţile robului. Statutul omului adamic presupune suverana de-numire a celor create, stăpînirea cosmosului, bucuria comuniunii şi vocaţia asemănării treptate cu Dumnezeu. Toate aceste privilegii iniţiale au fost abolite, ni se spune, în urma căderii protopărinţilor. De atunci încoace, a munci înseamnă a triumfa simbolic asupra păcatului, rămînînd totuşi în obligatoria lui contingenţă, dar şi a binemerita acea "recompensă a durerilor" (*misthon ponon*) amintită pe un epitaf creştin din Makaria.

Putem lesne observa că, şi din acest unghi, marxismul şi creştinismul se exclud(eau) pe de-a-ntregul. Primul, Evanghelie răsturnată, afirma că "munca l-a făcut pe om" şi că muncitorimea are o funcţiune mesianică: un demiurg asudat binecuvînta - sectar - proletariatul "teofor". Al doilea, Evanghelie revelată, învaţă că munca e pedeapsă, tortură împînzită de nostalgia paradisului, măsură a sclaviei pecabile. Viziunea marxistă - dominată de metaforica mecanicistă a veacului XIX - a fost de două ori invalidată : o dată, prin eşecul patent al societăţilor comuniste; a doua oară, prin evoluţia societăţilor liberale către un tip de producţie în care obiectul muncii se dematerializează, lăsîndu-se absorbit în sfera serviciilor, adică în aria mereu mai întinsă a unui soi de liturghie socială.

Chiar dacă incertitudinea este o formă de libertate degradată, avem nevoie de negativitatea ei pentru a continua să facem ipoteze, pentru a ne întoarce pe propriii paşi şi, poate, pentru a visa la adevărurile ultime, scutite de orice ezitări. Iată de mă felicit constatînd că "munca" ne întreţine nu doar aspiraţiile oblomoviste, ci şi perplexităţile intelectuale.

Pariul celor două amînări

Recursul la vechile texte ne arată, într-adevăr, că istoria "ponosului" (în greaca veche, munca se numea *ponos*) pendulează de milenii între preţuire şi devalorizare. Nici o şcoală filosofică sau teologică nu a izbutit să impună omenirii civilizate o singură concepţie despre semnificaţia muncii în existenţa umană. Nici o autoritate savantă şi nici un lexicon nu au reuşit să divinizeze sau să diabolizeze truda într-un chip definitiv. Indiferent de varietatea opiniilor, truda aceasta general-umană şi-a păstrat cu gelozie ambiguitatea, iritantul polisemantism, facultatea de a asocia chinul şi roadele, putinţa de a se sublima în jertfă. Ne place sau nu, munca se supune unei logici de tipul: "rău cu rău, dar mai rău fără rău". A ne lipsi de ea înseamnă a sacrifica toate acele fragile bucurii care, însumate, fac însemnătatea unei vieţi bine cumpănite. A ne cufunda în smintitele ei solicitări înseamnă a circumscrie un dincolo atotpromiţător pe seama unui dincoace fad şi anost. Muncind, ne distrugem *întru* o visată odihnă. Lenevind, ne odihnim *întru* o posibilă distrugere. În ambele cazuri, nefericirea pe care o pătimim este reflexul unei amînări frustrante. Cine lucrează acum, pînă la epuizare, ispăşeşte păcatul originar sub cauţiunea unei izbăviri eshatologice, iar cine se "conservă", menajîndu-şi eforturile, se abonează la "veşnicele munci" ale iadului. Ne putem suspenda fericirea, în contul unor renunţări efective, aşa cum putem gusta fructele pămîntului, în contul unor promise suplicii fără capăt. Pe de o parte, Diavolul ne îmboldeşte: "leneviţi, căci satisfacţia e garantată, iar pedeapsa, mai mică decît vă temeţi". Pe de altă parte, Dumnezeu pare să ne spună: "trudiţi, căci jugul e mai uşor decît credeţi, iar răsplata mai mare decît speraţi". Dar, ca să nu dramatizez excesiv distanţa dintre paulinul *mysterium inaequitatis* şi augustinianul *felix culpa!*, îmi propun să mă abat acum asupra ocurenţelor inventariate de Părintele Ceslas Spicq în *Lexicul* său *neo-testamentar* (cf. Art. *Ponos*, pp. 1269-1274) care se dovedeşte, iarăşi, de minunat folos.

Vestigii elenistice

Întîia atestare - evident, homerică - a lui *ponos* evocă "munca obositoare, lucrarea dificilă" urmate de odihnă (*Iliada* I, 467; X, 164; *Od.* XI, 54). Potrivit lui Homer, munca rezumă toate indigenţele omeneşti. I s-au raliat medicii antichităţii, acomodaţi cu maladia, fie ea concretizată prin "dureri articulare" (cf. Hippocrat, *Aforisme*, IV, 44), prin simptomele "febrei atheniene" (Tucidide, II, 49, 3), sau prin "truda nesomnului" şi "durerile îmbuibării", pomenite de Siracid (31, 23). "Muncii manuale" şi "eforturilor fizice", amintite de Iosif Flaviu, le urmează "trudele sufleteşti", "durerile trecătoare" (II Maccabei 7, 36), "chinurile facerii" (Isaia 66, 7): o panoplie malefică apăsînd deasupra unei specii condamnate la efort. Specialist al transfigurărilor, Filon din Alexandria elogiază "efortul educaţiei" (*paideias ponon*), în timp ce alţii (Xenofon, *Arta vînătorii*, IX, 6; Platon, *Republica* VII, 526 c etc.) completează catalogul caznelor auguste: nu-i greu să descifrezi un acrostih, scrierea unui poem ţine, potrivit lui Maximus, de "o mistică trudă" (*musten ponon*), aşa cum încordarea istoricului e respectabilă (cf. Iosif Flaviu, *Războiul* I, 16).

Ponosul ca virtute

Din acest sumar bilanţ reiese că antichitatea greco-latină şi iudaică au privit "truda" ca pe o emblemă a adversităţilor îndurate de om sub semnul josniciei sau al elevaţiei. Ceea ce ne interesează cu precădere este însă momentul cînd *ponos* - fost sinonim al inconvenientului de a te fi născut - capătă aura masochistă a unei virtuţi. Stoicii puseră "munca" dincoace de orice discriminare etică, în clasa celor indiferente (Diogene Laertiu, VII, 102), însă dezbaterea nu se încheiase atît de simplu: pentru Musonius (frag. 1), *ponos* e un rău demn de aversiune, în vreme ce, după mintea lui Cleanthe, el s-ar apropia "de natura celor bune" (cf. Diogene L., VII, 172). Cinicul Anthistene întăreşte acest gînd, conferind termenului *ponos* o accepţiune tehnic-pozitivă.

Un evreu, Filon, va fi însă primul moralizator al "ponosului", lăudînd *philoponia* de care dau uneori dovadă judecătorii, gramaticii şi atleţii. Pionier într-o teologie a muncii, el stabileşte un raport calitativ între zel şi slujirea lui Dumnezeu, recomandînd nu atît căznirea brută, cît "efortul înfăptuit cu artă", în vederea dobîndirii de virtuţi (cf. *Quod deter.*, 17). Cine se osteneşte întru cele sfinte îşi ia răsplata după merit, căci Dumnezeu "preschimbă în dulceaţă amărăciunea efortului" (Post. C. 154), gratulîndu-i după cuviinţă pe ostenitori *(toîs asketaîs*, ibid. 78). Importantă, la Filon, este tocmai această asimilare discretă între "trudă" şi "asceză" care avea să explodeze în lumina Revelaţiei creştine.

Amintiţi-vă de Pavel, care le descria colosenilor nevoinţele unui Epafras, cel ce-şi "dădea multă osteneală" pentru fraţii săi din Laodiceea şi Hierapolis (Col. 4, 12). Îşi face loc aici ideea unei aritmetici justiţiare: dacă nu ne vom da singuri osteneala, Domnul va abate asupră-ne "ostenelile" despre care Apocalipsa vorbeşte în două rînduri: cînd ne prezintă soarta blasfemiatorilor, care "îşi muşcau limbile de durere" (*ek tou ponou*, *Apoc.* 16, 10), continuînd totuşi să hulească (16, 11). Medalia are un revers apocatastatic, întrucît, pînă la urmă, Dumnezeu "va şterge orice lacrimă din ochii lor şi moarte nu va mai fi; nici plîngere, nici strigăt, nici durere (*ponos)* nu vor mai fi, căci cele dintîi au trecut" (21, 4): mîntuiţii nu mai sînt munciţi şi nici nu mai muncesc.

© S. Ghelie

Muncile mîntuitoare

Asceza creştină este certificatul de noblete graţie căruia munca-blestem devine muncă-binecuvîntare. Or, pentru a pricepe importanţa acestei transformări, se cuvine să ne amintim că, analizată, întreaga istorie a Bisericii dă seama de două tensiuni fondatoare: cea dintre dogmă şi erezie şi cea dintre asceză (negare a lumii) şi misionarism (încreştinare a lumii). Una s-a rezolvat prin dezvoltarea unei gîndiri conciliare de tip antinomic. Cealaltă a fost depăşită prin erijarea ascetului în misionar: duşmanul lumii cucereşte lumea, mizînd pe impactul unui soi de refuz contagios. Succesul ascetismului misionaro-monastic se bazează pe ideea că omul eliberat de Hristos poate interioriza această libertate imitîndu-L pe Hristos, adică asumîndu-şi voluntar ceea ce omul precreştin pătimise fără voie: munca de auto-prefacere prin suferinţă. Că această viziune a eşuat mai tîrziu în dolorism sau că a inspirat diferitele rigorisme, nu ne putem îndoi. Dar la fel de sigur este şi faptul că, atîta timp cît Răstignirea imaginară s-a menţinut în cadrele evanghelice, origeniste, patericale şi filocalice fixate de Biserică, ea a întemeiat o soteriologie a muncii din care Europa însăşi avea să se nască. Acesta a fost stilul, aceasta a fost motivaţia lui labor în Occidentul sfinţilor Patrick şi Columban, iar modelul nu s-a clintit pînă astăzi, în lavrele athonite, în chinoviile moldovene şi ruseşti, în viaţa acelor mireni care ştiu încă să muncească în austeritate şi să-şi redistribuie, frăţeşte, agoniseala. Dar cît de numeroşi mai sînt aceştia din urmă într-o societate care pomeneşte la tot pasul maxime precum: "cine munceşte nu are timp să cîştige"? Cîţi mai pricep că munca îndîrjită, pătimaşă şi necruţătoare rămîne singura expresie salutară a urii de sine? Cîţi, iarăşi, vor fi gata să admită că damnaţiunea efortului poate fi convertită nu doar în inacţiune sibarită, ci şi într-o neodihnă de Dumnezeu căutătoare? Cîţi, în sfîrşit, îşi amintesc, împreună cu Efrem Sirul, că "duhul trîndăviei" şi "grija de multe" stau laolaltă, deşi bunul simţ le separă?

Pagină realizată de
Teodor BACONSKY

Voce off

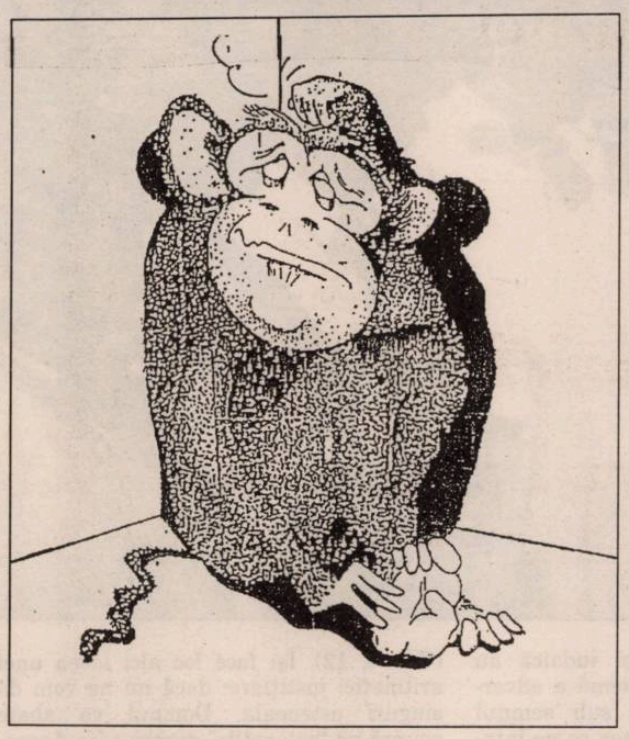

"– Şi uite aşe, cînd m-apucă cheful de muncă, mă ghemui într-un colţ liniştit, ş-aştept pîn' mi-o trece, că doar n-o ţine o veşnicie!".

Telalii fără fruntarii

Propagandişti - publicitari: 1-0

– un post-scriptum la alegerile din Italia –

Care din sloganurile astea credeţi că aduce victoria-n alegeri? Cel al lui Berlusconi: "Italia e o mare întreprindere – daţi-i-o s-o guverneze cui se pricepe" sau cea a oponenţilor săi de stînga: "Mai puţine ore de lucru – mai multe locuri de muncă"? Răspunsul îl ştiaţi dinainte din buletinele de ştiri; dacă nu, e uşor de intuit: e de-ajuns să te gîndeşti că macaronarii reacţionează la promisiuni la fel ca sarmalagiii.

După această introducere elitistă şi reacţionară, să ne ocupăm de avatarurile ruşinoase ale stîngiştilor italici. **P.D.S.**, partidul ieşit pe locul întîi la recentele alegeri parlamentare, avea pînă deunăzi pe emblema sa heraldică, înfăţişînd un stejar, o reminiscenţă "istorică": la rădăcina stejarului, pe clasicul fundal roşu, **secera şi ciocanul** comuniste. Dar în chiar seara sărbătoririi victoriei electorale, alături de aliaţii de centru-stînga, liderii acestor stîngişti şi moderaţi au hotărît să înlăture de pe steag, ca pe-un amănunt anacronic şi compromiţător pentru imaginea partidului, secera şi ciocanul... de care însă au ştiut să se folosească-n campania electorală, ca să-i înduplece pe simpatizanţii comunişti. Bune la vreme de război, sculele îmbîrligate deveniseră pe timp de pace prea stînjenitoare pentru un partid guvernamental cu veleităţi europeniste.

Nu e singurul truc cosmetic uzat în patria lui Machiavelli. Să luăm numele însuşi al P.D.S.-ului: **Partidul Democratic al Stîngii**. Astfel autointitulaţi, "tovarăşii" îşi permit din cînd în cînd să sprijine hotărîri legislative de dreapta. Cine le-o poate reproşa? Cine-i poate numi în faţă reacţionari pe ei, campionii "stîngii democratice"?...

Că aceste categorisiri între dreapta şi stînga sînt astăzi la fel de ilogice la macaronari ca şi la sarmalagii, ne-o demonstrează mai cu seamă flagrantul caz al **Ligii Nordului**. Această formaţiune politică promotoare a unui naţionalism vulgar şi furibund (şi care a obţinut un neliniştitor 10% la parlamentarele din aprilie) este plasată taman la centru. Nimic mai normal în ţara-n care largile consensuri fac tradiţie. Curtaţi cînd de una, cînd de cealaltă dintre cele două mari coaliţii, năbădăioşii ligarzi trebuie cu orice preţ flataţi, fardaţi, în nici un chip deranjaţi de adevărul crud: că azi ei sînt extrema dreaptă italiană. Cu metafora aplicată îndeobşte Florenţei din vremea lui Laurenţiu Magnificul, Ligii i se spune "acul de balanţă al Italiei", dîndu-i-se importanţa pe care o merită doar marii strategi. Închipuiţi-vă că gaulliştii şi socialiştii francezi l-ar peria la tot pasul pe Le Pen! Inconceptibil? Nu şi-n Italia, mult mai apropiată politiceşte de Balcani...

Înfrîngerea lui **Berlusconi** este explicabilă: prinţul publicităţii a primit un gol de la baronii propagandei.

Florin DUMITRESCU

Padova, 25 aprilie 1996

Din viaţa unui extremist de centru...

Pentru o transparenţă prin turnătorie?

Cresc problemele la care nu ştiu să răspund. Ele se înmulţesc odată cu numărul fericiţilor care au un răspuns la orice. N-aş afirma că-s nefericit, lipsind dintre ei. Nu mă descurc, de pildă, la graniţa dintre transparenţă şi turnătorie. Pînă unde-i nevoie de una, de unde începe – ca să nu mă gîndesc unde se încheie, honny soit orice fermoar! – cealaltă? Bîjbîi. Citesc. Mă gîndesc. Recitesc. Mă răzgîndesc. Stochez zeci, sute de ştiri şi ştiruleţe semnate de tineri gazetari care-mi dau senzaţia că, uşor mai alfabetizate, nu-s decît note informative ale băieţilor cu ochi albaştrii de pe Calea Dorobanţi, cîndva. (E de urmărit şi analizat, azi, relaţia: ştire-notă informativă).

Totuşi nu-s ele necesare, nu avem nevoie să ştim ce se întîmplă în casele criminalilor şi escrocilor, în paturile miniştrilor corupţi, în debaralele ticăloşilor de hoţi şi proxeneţi? Ba da. Probabil. Senzaţia nu dispare: băieţii şi fetele care anchetează, investighează, fotografiază, filtrează (da' şi flirtează!) – toţi asigurînd libertatea presei, dar în nici un caz pe a lor – mă crispează ca privirile cu "ochii-n patru", ca înălţarea pe vîrful picioarelor pentru a urmări, din stradă, ce se întîmplă în camera de după perdea. E indiscutabil ceva obscen în pofta asta de informaţie, în hămeseala bulimică după amănunte - o obscenitate care, schizoidă, "visînd" la transparenţă, aţiţă libido-ul turnătoriei dezgustătoare. Să ne întoarcem faţa...? Ei şi ce dacă-i obscen?

Trec mai departe la ziarele care dezvăluie, chiar în chenarul organigramelor lor, că au departamente nu numai de criminalistică ci şi de investigaţii politice, de "documente secrete". Nu se pot formula obiecţii, la prima şi la a doua vedere. Presa e a patra putere (tigru cu adevărat de hîrtie!) sumeţită, logic, împotriva celorlalte trei. Ea vrea transparenţă – celelalte întuneric, sau, mai nuanţat, opacitate, obscuritate, secret cît mai adînc asupra manevrelor ei, sistematic ignobile. Nu avem nici o definiţie bătută în piatră a secretelor Puterii, obligatoriu netransparente, de unde şi dreptul oricărui Pristanda, de circă sau gazetă, să se urce pe gard să vadă ce Watergate pun la cale popa Pripici şi dăscălimea, şi asta chiar din actul I, scena I, chiar de la 1884! De aceea, la 1994 şi etetera, ziarele cu investigatori speciali – cine mai e azi reporter? – se vor da de ceasul morţii să dezvăluie, ca de o pildă, oribilul secret şi zguduitorul adevăr că Serviciul de Informaţie al Puterii este o curată Poliţie Politică. Aici îmi este clar – un asemenea denunţ nu e turnătorie, riscînd "doar" să fie o calomnie. Dar el are un rezon: o poliţie politică într-un stat de drept ne-ar compromite grav tranziţia spre ceea ce un Stănică Raţiu ar putea formula cu aplombul lui: vremea "cînd o să avem şi noi, ceara mă-sii, un FBI ca lumea"

Lucrurile – ca să nu spun oamenii – se complică atunci cînd investigatorii politici ai acestor ziare devin ei înşişi poliţişti de moravuri, informatori morali, în numele unei transparenţe duse pînă la turnătoria de bloc, între vecini, în familie, în pivniţă şi spălătorie; "documentele", facsimilele nu mai sînt suficiente pentru a dovedi un matrapazlîc economic, pentru "a da în gît" un ministru suspectat de mită, de furt din banii publici; se trimit investigatorii ziarului cu fotografi lîngă ei să urmărească, din zorii zilei, drumurile ministrului, unde se duce la 6 dimineaţa, în ce bloc oarecare intră la ora aceea, ştiindu-se că acela nu e un bloc oarecare dacă acolo locuieşte secretara sa. Se publică pozele: uite-l cum a intrat în bloc, uite-l cum a plecat, e clar pentru ce a venit, e clar ce a făcut. E clară pentru mine doar vulgaritatea mijloacelor. E clară doar logica lor de îndreptăţire a curăţeniei prin murdărie. E transparent ceea ce se petrece (şi nu numai la noi – faţă de mijloacele presei occidentale, ai noştri sînt încă nişte copii!): gazetarul se confundă cu spionul, cu turnătorul, cu "securistul", cu sectoristul, în numele unei "higiene" morale care-mi aminteşte de strigătul unui zdrahon, la "Unic", ieşind din coada la pîine pentru a avertiza mulţimea: "pe care-l prind că alege pîine cu mîna, îl bag în p... mă-sii!"

Mă simt blocat în concept: la Poliţia Politică a Puterii, Contraputerea presei poate riposta printr-o Poliţie Morală, la fel de sumbră şi fără scrupule folosind şi ea mijloace care compromit orice scop înalt? Cu ce e mai bună una decît alta pentru polis? Mă ispiteşte să prefer sinceritatea revoluţiilor care fac una din denunţ şi delaţiune, care nu se încurcă între "public" şi "intim", între sacru şi trivial; mă ispiteşte, dar rezist, ducîndu-mă să-mi scot din dulap lucrurile de vară. Astea nu se complică, săracele! Dar nu mă blochez în apolitic? Se fac 120 de ani de cînd Jupîn Dumitrache îşi face rondul de noapte, strigîndu-mi esenţialul: "Te văd, te văd!"

Radu COSAŞU

Mesaje afective

Epistolă mateină către un distins cineast

M-ai scos, mult stimate, dintre file îngălbenite de timp, nu şi de uitare. M-ai purtat pe uliţi care de mult nu mai sînt ce-au fost pentru că peste ele nu mai pluteşte aburul de reverie şi fantasm al ostroavelor Antile. Ştii ca şi mine că în mintea Corcodueşei, Craii erau pogorîtori din stirpe alese ce-i aminteau – ei, *Frumoasa* de odionoară, cu ochii verzi dar nu ca în romanţe – de lumea lui Serghei cel falnic, cavaler cu platoşe şi titluri de nobleţe, adus din luptă între sfeşnice arzînde. Cînd îi zăreşte pe cei trei, ea ca pe o treime îi vede şi odată cu ei, toată lumea lui Serghei de Beauharnais în chipul ce-i apune. Pentru ea se cască atunci bolta cerească şi minunea coboară de dincolo de vremi. Fantasma se preface, pentru o clipă. Devine aievea! Cei trei n-o văd nici ei pe Corcodueşa aşa cum e, ci cum fusese.

Apoi, Birtul din Covaci n-a fost defel loc de îmbuibare, ci doar de oficiere, căci masa era ritual şi doar Pirgu o prefăcea în troacă.

Raşelica nu-i nici ea otreapă, ci numai făptură împovărată de multele păcate ale stirpei, mistuită de poftă şi sfîrşeală. Cît despre Arnoteni – cum să-ţi spun? – ei sînt scăpătaţi, nu mitocani. Francezii au o vorbă pentru unii ca ăştia: "fin de race", nu neîmpliniţi ai firii.

Aş mai spune şi altele, dar îl las pe Pirgu să se desfete în chip de mare orator la gura mormîntului abia săpat, căci lui îi stă bine pe la tribune de orice fel. E-n lumea lui acolo. Şi, dacă te-nvoieşti, te-aş pofti înapoi în filele de carte unde s-au închis şi Craii dintotdeauna şi pentru totdeauna, cu taina lor cea mare.

Pînă atunci, sentimentele mele toate.

Semnez Mateiu, cu *u* la urmă, dar nu mă-mpac în nici un chip cu acel *Cara*. Doar nu sînt vreun vînzător de bragă. Aveam un prieten de nădejde, om chipeş şi mîndru ca un duce de Alba. Era mare iubitor al "Crailor..." Nu ştii cît de prevenitor îi vorbea el în fiecare dimineaţă ibricului de cafea poftindu-l să-şi împlinească îndatorirea. Mă-ntreb ce-ar zice el auzind că mi se spune "Cara dragă". Eu n-am fost, la drept vorbind, decît cronicarul unor vremi de taină. Şi ce-ar fi mai presus de un Povestitor?

P.S. Pe mesager o să-l învrednicesc, de astă dată, doar cu iniţialele: *M.Al.*

Bon de lectură

Nu doar despre porţelan

"Cartea aceasta se ocupă de fabricile britanice de porţelan înfiinţate înainte de 1750. Aşadar, Chelsea, Bow, Derby şi Longton Hall sînt în ea; dar Worcester (înfiinţată în 1751), Liverpool (c. 1754-'55) şi Lowerstoft (c. 1757) vor apărea într-un viitor volum" (p. 10).

În afară de fabricile enumerate în prefaţă, Bevis Hillier se ocupă în cartea sa **Early English Porcelain**, apărută la Editura londoneză "Walker Book", şi de porţelanurile Girl-in-a-Swing, Limehouse, Pomona, Vauxhall, Lund's Bristol. Deşi cartea unui specialist care ne dezvăluie din secretele felurilor de pastă folosite pentru obţinerea porţelanului la diverse fabrici, ea este o lectură plăcută chiar pentru un nespecialist. Autorul se arată a fi un fin cunoscător al literaturii (în istoria porţelanurilor din această carte face apel la citate din Pope, Carlyle, Chaucer), al istoriei propriu-zise chiar, dar şi al picturii (ilustraţiile sînt de Hogarth, Canaletto).

Despre porţelan în Anglia se poate vorbi încă din secolul al XVII-lea, cînd familiile aristocratice îşi comandau servicii de porţelan chinezesc decorate cu însemnele lor heraldice. De aici, faptul că porţelanul este chiar şi acum numit "china" în engleza curentă. Perfecţionarea fabricării porţelanului în Anglia a devenit necesară prin moda lansată de regina Catherine de Braganza, soţia lui Charles II, de a bea ceai, obicei generalizat la toate clasele sociale spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Această carte, ilustrată magnific, este de fapt o introducere în societatea engleză a timpului, în Anglia aşa cum arăta ea în secolul al XVIII-lea. Ne face cunoştinţă cu locuri, cu oameni (fie ei colecţionari, ca Horace Walpole sau Hans Sloane, sau fabricanţi). Paginile ei sînt pline cu poveştile unor piese de porţelan. În ea aflăm că un obiect de porţelan poate fi punctul de pornire al unui roman (cum este cazul cu cel intitulat *The Girl in a Swing* – după o misterioasă fabrică de porţelan – al cărui autor este Richard Adams).

Pe scurt, o carte pentru specialişti, dar şi pentru amatori, ba chiar şi pentru cei puţin pasionaţi de porţelan, dar iubitori de cultură engleză.

Laura GUŢANU

Bustul Thaliei

Tamerlan sau triumful recuzitei

Momentele cele mai reuşite ale spectacolului lui Victor Ioan Frunză cu *Tamerlan cel Mare* de Marlowe pe scena (desigur, mare) a Teatrului Naţional sînt datorate recuzitei de o inspirată concepţie, folosită cu savantă acurateţe semiotică. Forţa expresivă a recuzitei şi relaţiile ei ambigue cu textul dramatic au fost studiate cu referire precisă la teatrul lui Marlowe într-o teză de doctorat susţinută de Felix Bosonnet la Universitatea din Basel (*The Function of Stage Properties in Christopher Marlowe's Plays*. Francke Verlag, Bern, 1978). În raport cu demersul interpretativ al lui Bosonnet, propunerile din spectacolul lui Victor Ioan Frunză impresionează prin anvergură şi înălţime ideatică. Astfel, Bosonnet observă cu finеţe că, pe scenă, coroana regală nu este un simplu semn al puterii, ci directa ei reprezentare într-o apariţie încărcată de splendoare. În spectacol, coroana disputată şi smulsă lui Baiazid (moment care aminteşte de Richard al II-lea) este un obiect rîvnit, un juvaer, înainte de a fi simbolul autorităţii abstracte. Pentru Tamerlan, ea este în primul rînd trofeu sclipitor (ca şi Cloşca cu pui pentru migratori), răsplată a însuşirilor sale războnice, ornament pentru împodobirea iubitei.

Ideea excelentă de a utiliza o halcă "adevărată" de carne în scena ospăţului şi a umilirii lui Baiazid prin înfometare dă o senzaţie ameţitoare de primitivism şi sugerează prin consistenţa semnului şi alte orori, mult prea apropiate. Un alt moment important este arderea cărţilor – exemplare din Coran – răspîndind în sală fumul abundent ca o substanţă degradată a culturii şi credinţei, reduse la stimuli olfactivi. Harta lumii desfăşurată în final în toată amploarea pe scena vastă are ca pete albe nu locuri necunoscute, ci locuri încă necucerite. Este emoţionant să vezi trasate contururile fanteziste ale unei lumi pe care cuceritorul naiv nu o cunoaşte şi despre care crede că o poate poseda distrugînd-o, ignorînd că posesia înseamnă asimilare răbdătoare, nu gest autoritar. Dar triumful absolut al recuzitei în spectacol este cuşca lui Baiazid, gîndită ca glob pămîntesc într-o admirabilă metaforă teatrală în care monarhul decăzut ajunge să perceapă la dimensiuni de claustru lumea pe care crezuse că o stăpîneşte şi care-i fusese, de fapt, dintotdeauna, închisoare. Păcat că regizorul a renunţat, prin decupajul de altfel abil realizat din textul celor două tragedii, la imaginea-emblemă a carului lui Tamerlan la care sînt înhămaţi regii învinşi, (grimaţi eventual), astfel încît să amintească de notabile personaje politice contemporane.

Gîndirea vizuală a spectacolului nu se mărgineşte la recuzită, ea integrează decorul lunar şi costumele debordînd de inventivitate într-un ansamblu expresiv de bună calitate. Cu toate acestea, explozia multicoloră a costumelor articulată pe o mişcare scenică relativ stîngace, convenţională reduce deseori mesajul vizual la un pitoresc oriental gen "Fîntîna din Baccisarai", iar muzica lui Aurelian Octav Popa, stil Boris Asafiev 1935, contribuie din plin la această impresie.

Dificultatea mare a piesei, nerezolvată de spectacol, este absenţa conflictului real: succesiunea succeselor şi cruzimilor lui Tamerlan devine monotonă în absenţa unor forţe contrare demne de luat în seamă, iar aşteptările spectatorilor de a asista la căderea lui Tamerlan ca rezultat al hybris-ului sînt mereu înşelate. Scenariul spectacolului favorizează de fapt conflictul prin augmentarea rolului lui Calyphas care, ca fiu al lui Tamerlan, se opune acestuia în numele unor vagi valori umanitare. Balász Attila, cu toate că pune multă convingere în acest rol, preluînd şi funcţia lui Therifamas în relaţia cu Olympia, nu reuşeşte să devină un oponent veritabil pentru Tamerlan, fiind subminat de accentul regional şi de exagerările grand-guignol din scena sinuciderii.

O sursă interesantă de conflict ar fi putut rezulta din înfruntarea cu Baiazid şi din reducerea treptată a acestuia la condiţia de reeducat în stil *Ultimul împărat* al lui Bertolucci. Gheorghe Visu îşi gîndeşte însă rolul în cheie grotescă de la început, fără nici o traiectorie în degradare, astfel încît şi aici tensiunea se relaxează prea repede.

Ovidiu Iuliu Moldovan are prestanţă, bun gust, ştie să rostească textul astfel încît încărcătura sa poetică să nu se dilueze. Adoptînd un joc interiorizat, dinamizat de frămîntări interioare, el sugerează cu acurateţe neliniştea personajului alergînd din victorie în victorie în căutarea unei idei abstracte de care să se agaţe pentru a da coerenţă şi sens efortului său. În termenii lui Noica, Tamerlan este bolnav de catholită, de exacerbarea aspiraţiei către generalitate, pe el neinteresîndu-l miza politică a cuceririlor sau formula de permanentizare a puterii (afară de moştenirea legitimă), cît găsirea unui concept pe măsura forţei sale, demn de a fi asumat. Se decide, în lipsa a ceva mai bun, să întruchipeze "Biciul lui Dumnezeu", să se considere un instrument al răului universal, surogat de abstracţiune la îndemîna migratorului care, necunoscînd oraşul, polis-ul, nu poate gîndi politic. Ovidiu Iuliu Moldovan pune totuşi prea multă surdină jocului său, el are uneori mai mult aparenţa flegmatică a lordului Palliser decît forţa debordantă a barbarului care vrea să tropotească în triumf prin Persepolis.

Mihaela Rădescu face un bun rol în Olympia, dînd personajului dimensiunile Lady-ei Anne din *Richard al III-lea*. Am văzut-o în Zenocrate pe Amalia Ciolan, corectă şi convenţională. Florina Cercel construieşte rolul soţiei lui Baiazid pe coordonatele ei temperamentale de-acum binecunoscute, iar Leopoldina Bălănuţă reuşeşte să transmită fiorul poetic, chiar copleşită de dimensiunile scenei.

Mişcările de masă sînt destul de stîngaci realizate: pînă acum, scena mare a fost o singură dată utilizată eficient la nivelul posobilităţilor sale: în *Danton*-ul lui Horea Popescu. Un singur moment de poezie intensă obţinut printr-o scenă colectivă: despărţirea de copilărie a fiilor lui Tamerlan.

În ansamblu, un spectacol vizual într-o concepţie aflată sub semnul "grand" în tot ceea ce are el rău sau bun: grand-opéra, grand-guignol, Grand Adriana.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

Eseurile împotrivirii

2. Un duşman al regimului

În vechea logică totalitară, bietul căpitan Soare avea dreptate să-l ia în colimator pe H.-R.Patapievici: el este, realmente, un duşman al regimului. Un duşman doar ideologic, e drept, dar, probabil, cel mai crîncen. N-am citit analize mai aspre* ale stării politice româneşti de azi. Prezint cititorului cîteva din ţintele eseistului:

NAŢIONALISMUL. Patapievici deplînge transformarea sentimentului naţional în naţionalism găunos, preocupat nu de ameliorarea prezentului, cît de glorificarea trîmbiţatei măreţii a trecutului (depărtat şi apropiat). Naţionalismul tribal practicat la noi cultivă insidios repulsia faţă de politică, pe care o proclamă responsabilă de corupere şi fărîmiţare; idealul ar fi "consensul" gregar şi iubirea-de-ţară la modul global, lăcrimos şi clamoros. *"Naţionalismul nostru verbal se împacă foarte bine cu superficialitatea, indolenţa şi indiferenţa cu care ne urmărim interesele naţionale specifice"* (*De ce îmi displace naţionalismul nostru*, p.111). Fie-mi îngăduit să inserez aici o anecdotă:

> Peştişorul de aur s-a zbenguit prea tare şi a căzut pe uscat. Se zbate, dîndu-se de ceasul morţii, cînd trece pe acolo un om năduşit şi neras, cu o coasă şi o desagă în spinare. -Ţăranule, imploră peştişorul, fă-ţi pomană şi aruncă-mă înapoi în apă şi am să-ţi îndeplinesc orice dorinţă! La care individul îi aruncă o privire cruntă şi, călcîndu-l cu sete în picioare, îi răcneşte: -Pă cine faci tu "ţăran", mă, jigodie, 'ţ' morţii mă-tii ?!

care ilustrează spectaculos de simplu vacuităţile fanfaronadelor tipice nouă.

"REGIMUL ILIESCU". Opinia lui Patapievici e că regimul actual e eminamente *"personalizat"*, întrucît totul trece prin mîinile lui Ion Iliescu (p.145), care ar avea *"aceeaşi putere ca şi N.Ceauşescu"* (p.145). Obiectivele acestei guvernări *"demagogice"*, care *"nu e de stînga"*, ci poate fi caracterizată ca un *"colectivism oligarhic"* (p.147), sunt *"regresive"* (p.146). Regimul este *"clientelar"* (p.148), iar clienţii săi sunt componenţii reţelei de trafic şi influenţă a economiei subterane (p.152). Adevăratul partid de ocîrmuire al României actuale nu e PDSR (sau alianţa cunoscută), ci *"partidul administraţiei de partid şi de stat a vechiului regim Ceauşescu"* (p.152), ale cărei năzuinţe complementare sunt etatismul colectivist (*"colectivismul administrativ"*) şi autoritarismul social.

"CASTA APARATULUI DE STAT". Acest quasi-partid lăbărţat şi tentacular îşi are cea mai solzoasă încarnare în ceea ce eseistul numeşte *"casta aparatului de stat"*. Membrii ei se concep drept cetăţeni de mîna întîi faţă de ceilalţi băştinaşi, care sunt de a doua. Aici autorul dezvăluie trei fraude mentale: identificarea unei tagme cu *"trupul mistic al Statului"* (p.159), pe care societatea civilă ar trebui să-l adore spăsită; ideea că Statul e un sistem închis şi privilegiat; ideea că Statul (şi nu dreptul!) e sursă a legalităţii. De aceea dosarele Securităţii, *e.g.*, pot fi consultate numai de membrii Castei.

"OMUL NOU". Motivul funciar al *"catastrofei identitare"* (p.81) de pe plaiurile noastre este, după H.-R.Patapievici (şi aici îl aprob fără rezerve) *"proliferarea vicioasă a unui tip uman respingător"* (p.92), omul nou, produs al unor tare istorice exacerbate de anii totalitari. Trăsăturile acestuia, în rezumat, ar fi:

- -nepăsarea de ansamblu;
- -admiraţia "patriotică" pentru Casa Poporului, că e măreaţă;
- -oroarea de concurenţă, apetenţa izolaţionistă;
- -complacerea în derizoriu;
- -sindromul "să moară capra vecinului";
- -*"urăşte capitalismul şi detestă proprietatea privată a altuia"* (p.93);
- -complexul persecuţiei;
- -cultul locurilor comune melodramatice;
- -obsesia comploturilor anti-;
- -sensibilitatea la lozinci şi muzică ţigănească;
- -scîrba de elite;
- -fascinaţia violenţei;
- -antipatia faţă de idealism;
- -credinţa în Stat ca sponsor universal şi al fiecăruia;
- -idealul voievodului dur şi luminat;
- -neîncrederea în munca intelectuală.

DISCRIMINAREA NAZISM/COMUNISM. H.-R.Patapievici e unul din cei mai neostoiţi adversari ai plasării comunismului pe o treaptă superioară nazismului. Steaua roşie a fost la fel de bestială structural ca şi zvastica, iar cantitativ, de zece ori mai *"eficace"*, mai sîngeroasă: comuniştii au exterminat 60 de milioane, naziştii *"doar"* 6. Numai la noi, afirmă autorul, au fost 1.000.000 de deportaţi între 1948 şi '64, dintre care 500.000, exterminaţi. Totuşi, constată Patapievici, *"opinia publică internaţională e departe de a înţelege că ideea comunistă este tot la fel de pernicioasă ca şi ideea nazistă"* (p.202). De aceea propune, pentru anihilarea acestui *"refuz al memoriei"*, modelul evreilor, prin, de pildă, înfiinţarea unui *"Institut Internaţional al Exterminării Comuniste"* (p.203). Argumentaţia sa, de bun-simţ şi relevant formulată, se bazează pe egalitatea de fond a crimelor *"împotriva umanităţii"* cu cele *"în favoarea ei"* (p.211). De ce ar ierta mai uşor cadavrele dinspre stînga decît cele dinspre dreapta?

BISERICA ORTODOXĂ. Smerit în faţa Dumnezeirii, eseistul din *Politice* îşi exprimă acute nemulţumiri faţă de Biserica Ortodoxă (*"nu mă regăsesc deloc în ea"*, p.242) ca instituţie şi faţă de unii dintre slujitorii ei nevrednici, de sus pînă jos (*"preoţii noştri nu ştiu să fie împreună cu tine: ei te.călăresc neglijent, de la distanţă... Preotul care a slujit cadavrul tatălui meu discuta cu precădere despre casetofoane şi haleală"*, pp. 242, 241).

DECI: Raisonneur îndîrjit al vremii sale, candid şi feroce, dedat cu, surprinzător, egală patimă, colcăielilor clipei ca şi absolutului ideii, trecut cu aceeaşi atenţie prin sursele originare ale filozofiei ca şi prin cotloanele Jilavei şi ale "tranziţiei", aristocrat al stilului pe care însă nu ezită să-l ancanaieze cînd materia o cere, iubitor de Dumnezeu, dar inamic al birocratizării Lui, propovăduitor al liberalismului democratic şi nesulemenit, partizan al elitelor şi al votului censitar, trist meditativ în faţa românităţii, dar oripilat de rrromânism, adversar al oricărui principiu (roşu sau brun) de degradare a omului - H.-R.P. e o întrupare a maniheismului subtil şi profitabil.

George PRUTEANU

---

* *Politice* (cu ilustraţii de Dan Perjovschi), Ed.Humanitas, Buc., 1996, 304 p.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

MAI MULTE IPOSTAZE DE CHIUL

Clasa muncitoare merge în paradis

Muncitorul, care în majoritatea operelor de artă (romane, poeme, grupuri statuare, tablouri sau chiar fresce) este reprezentat cu mînecile suflecate, trudnic şi asudat, obişnuieşte în realitate să mai şi chiulească. Faptul nu este deloc de mirare, deoarece munca şi chiulul sînt două lucruri atît de legate unul de altul, încît pînă la urmă sînt complementare; chiulul este, în fond, o altă faţă a muncii. Astfel, chiulul va depinde în mod fundamental de activitatea căreia îi este asociat şi de aceea orice clasificare a lui trebuie să ţină seama în primul rînd de nomenclatorul de meserii. Împărţirea pe care o vom opera noi va fi, însă, mult mai laxă şi, în ceea ce-i priveşte pe muncitori, vom stabili două mari categorii: şantieriştii şi lucrătorii din uzine. Chiulul va avea particularităţile lui pentru fiecare categorie. În afară de chiulul punctual, din timpul lucrului, mai există bineînţeles şi celălalt tip, care este comun tuturor "oamenilor muncii" şi care-l scuteşte pe individ să se mai deplaseze pînă la serviciu (după cum se ştie, motivele invocate vizează mai întotdeauna sănătatea-personală sau a celor apropiaţi). Adevăratul chiul, însă, cel mai palpitant şi cu cele mai mari satisfacţii, se trăieşte numai la serviciu, după ce a fost semnată condica – şi la acesta ne vom referi în cele ce urmează.

Pentru a exemplifica chiulul în aer liber nu vom lua în discuţie marile şantiere ale ţării, deoarece nu ne-am deplasat pe nici unul dintre ele. Pînă la proba contrarie, imaginea lor glorioasă nu are de ce să fie ştirbită. Ne vom referi, în schimb, la micile şantiere, cele create ad-hoc sub ochii noştri de echipele de *intervenţii* (gaze, termoficare, ICAB – canale şi apă rece). Aici, munca în echipă şi – în plus – *pe teren*, departe de inginerul-şef sau de maistru, dă chiulului valenţe nebănuite. În primul rînd, se poate chiuli *în gaşcă*: "Plecăm de dimineaţă să facem lucrarea aia sau ailaltă şi duşi am fost; ne mai întoarcem seara să ducem sculele". Cînd se chiuleşte *în gaşcă*, oamenii merg la filme sau să se plimbe – "nu mergem în cîrciumă că mirosim cînd ne întoarcem". S-a găsit însă o rezolvare şi pentru aceasta: există unii care nu se dau în lături să mai tragă cîte o duşcă şi, pentru a nu mirosi, beau parfum. Tot chiul *în gaşcă* se poate considera şi treaba făcută de mîntuială. Uneori, cînd este ţeava spartă, pentru a scăpa de operaţiile dificile care culminează cu sudura propriu-zisă, lucrătorii de la *intervenţii* rezolvă problema mult mai simplu: bat un dop de lemn în gaura respectivă ("Dac-ar dezgropa cineva ţevile de-aici din Pantelimon ar găsi peste tot numai doape de lemn").

De chiulul individual se pot bucura numai cei în vîrstă, cu experienţă în domeniu, "meseriaşii" adică. Într-o echipă, cei care muncesc efectiv sînt numai tinerii sau proaspeţii sosiţi. ("Aici e ca-n armată; bibanii din armată sînt ucenicii, iar veteranii sînt meseriaşii.") În fiecare echipă există o ierarhie de care se ţine cont întotdeauna: "Ăi mai tari sînt meseriaşii. Că zice «bă, nu ţi s-a uscat nici cerneala pe foaia de angajare şi mă-nveţi tu pe mine ce să fac?»". Cînd sînt cu toţii de aceeaşi vîrstă şi cu aceeaşi vechime, ierarhia se stabileşte după alte criterii: "Cînd, să zicem, avem toţi categoria unu bază, comandă ăl mai tare-n vînă (ăla care dă mai bine cu pumnul) sau ăla care se are bine cu maistrul". Meseriaşii se mobilizează numai cînd sînt probleme mai grave de rezolvat; atunci, stînd în continuare afară, le vor da sfaturi preţioase ucenicilor aflaţi în canal ("Desfaci piuliţa şi o să găseşti o şaibă. Ai găsit-o? Iei şaiba şi o scoţi...etc.")

În multe dintre uzine chiulul propriu-zis nu mai există pentru că nu mai este de lucru. Am eliminat, totuşi, această alternativă, considerînd-o un hibrid care se îndepărtează de chestiunea la care ne referim. Prin urmare, vom lua în discuţie o uzină unde se lucrează; să zicem, "Semănătoarea". Pe vremea lui Ceauşescu, "Semănătoarea" avea 7.000 de angajaţi, acum, după restructurări succesive, a mai rămas doar cu 3.000. Uzina nu este privatizată, dar în scurt timp va aparţine concernului internaţional "New Holland"; se spune că în viitor vor fi doar 800 de angajaţi. Perspectiva şomajului îi sperie pe muncitorii de la "Semănătoarea" şi de aceea se feresc, în general, să tragă chiulul ("Toată lumea are interesul să fie văzută mişcîndu-se prin uzină"). Există două feluri de angajaţi: cei care lucrează la normă şi cei care sînt plătiţi în regie (în principal personalul *tesa*, dar şi unii muncitori). Posibilităţile cele mai mari de chiul le au, bineînţeles, ultimii ("Poţi să şi pleci cînd vrei, dar nu e nevoie să pleci – poţi să te urci pe o hală şi să te culci"). Se chiuleşte şi în grup şi în acest caz sînt preferate jocurile de cărţi. Şefii, la rîndul lor, pot chiuli, făcîndu-şi tot felul de lucruri personale: îşi aduc maşina şi şi-o repară în uzină sau îşi trimit subordonaţii să le facă mici reparaţii acasă. Formele de chiul ale şefilor nu pot fi decît benefice pentru subalterni: "Cînd vrei să pleci nu e problemă, depinde cum te-nţelegi cu şeful direct, dacă are nevoie de tine ...". Deşi sînt plătiţi în funcţie de cît lucrează, cei care muncesc la normă trag şi ei chiulul cît pot. Şi ei apreciază jocurile de cărţi, însă foarte mulţi sînt mari admiratori ai şahului. Toate jocurile de societate sînt jucate în timpul pauzei de masă, dar cum o partidă de şah nu durează numai 15 minute, împătimiţii îşi prelungesc întotdeauna şederea. Muncitorii la normă preţuiesc foarte mult pauza de masă şi deseori îşi mănîncă mîncarea înainte.

Din discuţiile pe care le-am purtat cu muncitorii de la "Semănătoarea" a reieşit că, în general, cei care chiulesc sînt tinerii. Aceştia ne-au vorbit cu dezinvoltură despre chiul şi ne-au dat şi numeroase exemple. Muncitorii mai în vîrstă, în schimb, ne-au spus cu toţii că în uzina lor nu se chiuleşte deloc. ("Leneşii au fost daţi afară şi în prezent a mai rămas doar crema" sau "Pe vremea lui Ceauşescu se chiulea pentru că oamenii erau exploataţi – acum nu mai e nici un motiv de chiul.") Au existat şi cîţiva muncitori (dintre aceştia din urmă, bineînţeles) care susţineau că ar trebui să se muncească din nou sîmbăta, fiindcă "e înspre binele ţării". Tot de la ei am auzit că muncitorul nu chiuleşte şi n-a chiulit niciodată, pentru că el este dornic să muncească. De bună seamă, astfel de discursuri fac chiulul şi mai dulce.

Cezar PAUL-BĂDESCU

© S. Ghetie

Exerciţiul libertăţii

Transformarea chiulului în abstracţiune trebuie să fie una dintre cele mai chinuitoare suferinţe ale şomerului autohton. Seamănă întrucîtva cu imposibilitatea bărbatului singur, a burlacului, de a-şi înşela nevasta, dar şi cu inutilitatea pe care o găseşte copilul în a fura vişine din livada familiei. A croşeta acasă, a repara radioul socrilor la ţară ori a curăţa fasolea verde în propria bucătărie sînt fapte care plictisesc, obosesc şi, uneori, dau dureri de cap. Relaţia cu andrelele, cu condensatorii uzaţi sau cu păstăile capătă într-un asemenea decor dimensiunile constrîngerii, ale corvoadei. E inexistentă voluptatea naşterii puloverului într-un institut de proiectare, a descoperirii unei diode arse într-un birou de contabilitate ori a pregătirii ciorbei într-un laborator de metrologie. Acelaşi mecanism face ca zilele obţinute printr-un certificat de boală fără acoperire, inventat de un doctor generos, să fie atinse întotdeauna de fericire. Şi ca mersul la cinematograf în orele de serviciu să fie mereu o desfătare. Întîlnirea cu dentistul şi epopeea obţinerii unei adeverinţe de la circa financiară intră din zona supliciului în cea a suportabilităţii atunci cînd se petrec în timpul programului de lucru, prin evadare.

În principiu, chiulul e un rezultat al comodităţii, un reflex de autoprotejare, un viciu. E, totodată, o manifestare a nesupunerii, a nevoii de fugă de ceea ce este impus, dictat. Comunismul a sfîrşit, însă, prin a face din chiul un exerciţiu inconştient al libertăţii, prin a-l ridica la rangul de drept fundamental al omului. Ecuaţia e simplă. Individului i s-a dat o slujbă (de cele mai multe ori alta decît cea pe care o merita sau o dorea) şi i s-a cerut să muncească. Cerinţele sale, în schimb, au fost ignorate şi batjocorite. Au fost ucise în faşă, nefiind îngăduită nici măcar formularea lor. Într-o epocă de siluire a libertăţii, chiulul a devenit instinctiv, neconştientizat, o populară formă de conservare a acesteia. Într-o perioadă de sfidare a drepturilor constituţionale, chiulul a primit calitatea de privilegiu al cetăţeanului. Unul nescris, nerecunoscut de vreo autoritate statală, dar cu atît mai puternic, mai ferit de alterări sau de deturnări ale sensului său. Aceste determinări s-au insinuat mai întîi în mentalitatea românului, iar apoi, în timp, s-au cimentat de-a binelea.

© S. Ghetie

În anii din urmă, cei de după decembrie '89, cutuma chiulului a stat mereu deasupra legislaţiei muncii. Săptămîna de lucru de cinci zile, salariul minim pe economie, grevele, sporurile salariale, primele, concediile şi condiţiile de pensionare sînt chestiuni noi, de negociat şi, mai ales, de cîştigat. La nivelul teoriei, chiulul intră în contradicţie cu toate acestea, dar practic, pentru omul care are o slujbă, el este un drept sacru, deja deţinut, la care nu poate renunţa. Ştiu povestea unui arhitect român ajuns în Germania în anii '70, care – în prima şi ultima lui lună de muncă – s-a încăpăţînat să nu renunţe la ritualul matinal al citirii ziarelor şi al biruirii unui borcan de iaurt. Rugat politicos la început şi avertizat sever apoi să nu mai confunde biroul de arhitectură cu o cafenea, românul a declarat senin că el şi-a părăsit ţara pentru a o duce mai bine şi nu pentru a-şi sacrifica plăcerile de acasă. Asemenea lui, camionagiul e gata azi să participe la orice grevă, pentru a dobîndi ceva în plus, dar nu vede nimic anormal în a transporta mobila unor prieteni cu basculanta patronului, chiar în orele de serviciu. La fel, clasica funcţionară de la ghişeele patriei nu găseşte că e nepotrivit să-şi facă manichiura cu maximă concentrare, în vreme ce zece oameni aşteaptă la rînd, blazaţi. Mare trebuie să fie dorul şomerului după dulceaţa chiulului.

Filip FLORIAN

VOCAŢIA ŞI CREŞTEREA ECONOMICĂ

Relaţia dintre muncă şi bani, dintre eficienţa efortului şi prosperitatea personală sau generală este mobilă şi flexibilă, dar, de îndată ce şi-au atins nivelul maxim de performanţă, modelele devin caduce. Despre muncă se poate spune tot răul, dar şi contrariul său şi deocamdată este principala motivaţie a succesului şi a valorizării sociale. Sigur, nici un copil nu răspunde la întrebarea "ce vrei să te faci?", "vreau să devin gunoier, sau hingher", dar, după cum prea bine se vede, colectivitatea are nevoie de ei, în acelaşi timp cu specialiştii de înaltă calificare. Raportul dintre muncă şi vocaţie este adeseori perceput ca un factor dizarmonic: muncă este - în accepţia subînţeleasă a cuvîntului - orice activitate obligatorie, făcută fără plăcere. A cîştiga bani, o poziţie sau influenţă în urma împlinirii unei vocaţii este încă destinul unei categorii restrînse de bărbaţi şi femei, a vedetelor politice sau artistice. Printr-un consens tacit, artiştilor nu li se reproşează că obţin bani, deşi nu cară greutăţi şi nu năduşesc la vedere, iar în privinţa politicienilor acelaşi consens echivalează efortul demagogic cu cel fizic.

Avansul tehnologic realizat în Occident părea că schimbă întru totul parametrii prin care este apreciată şi valorificată - pe plan social, dar şi individual - munca. Folosirea maşinii în locul omului a permis ideii de curăţenie şi noţiunii de inteligenţă să fie asociate cu munca. De la introducerea muncii la banda rulantă - în prima fază a industrializării - care îl subsuma pe om maşinii, pînă la maşina care se lipseşte pînă la un punct de om - a fost parcurs un drum lung, care a modificat prin efectele lui dimensiunile clădirilor industriale, procesul de învăţămînt şi densitatea stratului de ozon. Pe măsură ce se obţine o evoluţie pozitivă într-o direcţie, efectele de decompensare apar în alte locuri: supertehnologizarea activităţilor umane (industrie, dar şi servicii) a indus prelungirea duratei ciclului de învăţare: pînă nu de mult o diplomă bună era premisa unui serviciu sigur şi bine plătit. Şomajul cronic din unele ţări europene, şi în special cel din Franţa, contrazice această premisă. Un studiu recent al cabinetului de studii McKinsey susţine că una dintre principalele cauze ale şomajului din Franţa nu este nici cea legată de salariile mari, sau cheltuieli sociale, nici pretenţiile exagerate ale sindicatelor, ci absenţa creativităţii. Faptul că tineri super-calificaţi, cu studii în domenii de cercetare absolut noi, rămîn marginali pe piaţa muncii este un semn. Dacă el este bun sau rău depinde de modul cum va fi controlată ieşirea din criză.

Un consultant american, Harry Dent, consideră că restructurările de personal nú sînt decît prevestirea unei "enorme revoluţii cîştigătoare". Optimismul său ar putea părea exagerat în naivitatea lui, dacă nu el ar fi anunţat acum vreo patru ani, în plin marasm economic în Statele Unite, că recesiunea se va sfîrşi în curînd. Analiza lui s-a dovedit exactă şi acum el oferă un nou diagnostic rezumat astfel de revista **Le Nouvel Observateur**: "În urmă cu treizeci de ani, apariţia ordinatoarelor a determinat sporirea birocraţiei din întreprinderi. Astăzi, aceste aparate trimit în şomaj funcţionarii şi cadrele intermediare. Dar în acelaşi timp, fiecare individ are acces la un *personal computer*. Astfel se produce eliberarea de mecanica muncii. Oamenii îşi vor exprima facultăţile creatoare ignorate, vor da dovadă de mai multă iniţiativă... Acum o sută de ani, electricitatea a modificat munca prin producţia la bandă rulantă. Astfel au apărut clasa muncitoare, socialismul, comunismul. Un viraj de o amploare asemănătoare este cel determinat de PC-uri şi de telecomunicaţiile de masă" - scrie Harry Dent. Efectul vizibil (anticipat de Toffler în **Şocul viitorului**) este cel al desfiinţării perimetrului întreprinderii. "Poţi să fii vînzător sau contabil fără să fii prezent fizic în localurile celui care te plăteşte. Întreprinderea, încîntată să-şi reducă unele costuri, foloseşte din ce în ce mai mulţi colaboratori, cu statute diverse. Astfel, filiala franceză a companiei IBM şi-a redus numărul sediilor de la 18 la 6, eliberînd 85000 de metri pătraţi. Sociologul Guy Aznar a repertoriat peste 130 de moduri noi de a munci. Delegaţi, consultanţi, reprezentanţi, interimari, free-lance, ataşaţi comerciali, iată numai cîteva dintre ele...

În paralel şi întreprinderile se modifică în profunzime. Zeci de mari patroni au venit recent la Paris să-l asculte pe William Bridges, expert american în "reinventarea muncii", reuniţi în societăţi mici care operează pentru grupuri mari într-un domeniu precis, fiind însă mult mai implicaţi decît simplii furnizori. Metoda poartă un nume antipatic: "externalizare". Un serviciu al unei întreprinderi, de exemplu contabilitatea, devine o unitate independentă. Clientul ei principal este întreprinderea mamă, dar ea mai are şi alţi clienţi. Marile întreprinderi "au scos în exterior" serviciile de plăţi, de logistică, de personal, de supraveghere tehnologică. Iar cercetarea şi dezvoltarea au avut aceeaşi soartă. "Acum în Franţa, nu marile intreprinderi Aerospatiale şi Alcatel angajează cei mai mulţi ingineri, ci Altron - o firmă care în 1980 nici nu exista. Întreprinderea «de inginerie» are 1500 de salariaţi şi va angaja încă 150 de ingineri, dintre care 125 debutanţi. «La ora actuală, un expert rămîne calificat în domeniul său maximum 4-5 ani. Avantajul pe care îl oferă o întreprindere ca a noastră este că oamenii sînt confruntaţi în permanenţă cu cele mai avansate inovaţii tehnice. Ceea ce încurajează în fapt o formare permanentă. O întreprindere clasică nu poate oferi asemenea avantaje inginerilor săi» - explică Hubert Martigny, vicepreşedintele firmei Altron" (**Le Nouvel Observateur** - 29 iunie 1995)

S-ar putea spune că atenţia acordată cadrelor super-specializate este excesivă. În Franţa, sînt acum peste trei milioane de şomeri şi, comparativ, procentul celor cu diplomă este mai mic. S-ar părea că este un domeniu în care judecata cantitativă nu este concludentă. Analiştii care vădesc un oarecare optimism în legătură cu viitorul economic al Statelor Unite, şi sînt pesimişti în privinţa Franţei şi a Germaniei, înregistrînd stagnarea din Japonia, consideră că diferenţa este dată de indicele de creativitate, de asumarea răspunderii şi riscului pe piaţa muncii. Dacă cercetarea şi dezvoltarea sînt favorizate, fie şi prin venituri care la prima vedere par disproporţionate, există şansa creării de noi locuri de muncă, a resorbirii în ţesutul social a celor vremelnic marginalizaţi. Prin nesfîrşitele reajustări ale ajutoarelor şi protecţiei sociale nu se produce decît împărţirea unei plăcinte din ce în ce mai mici, la un număr tot mai mare de flămînzi.

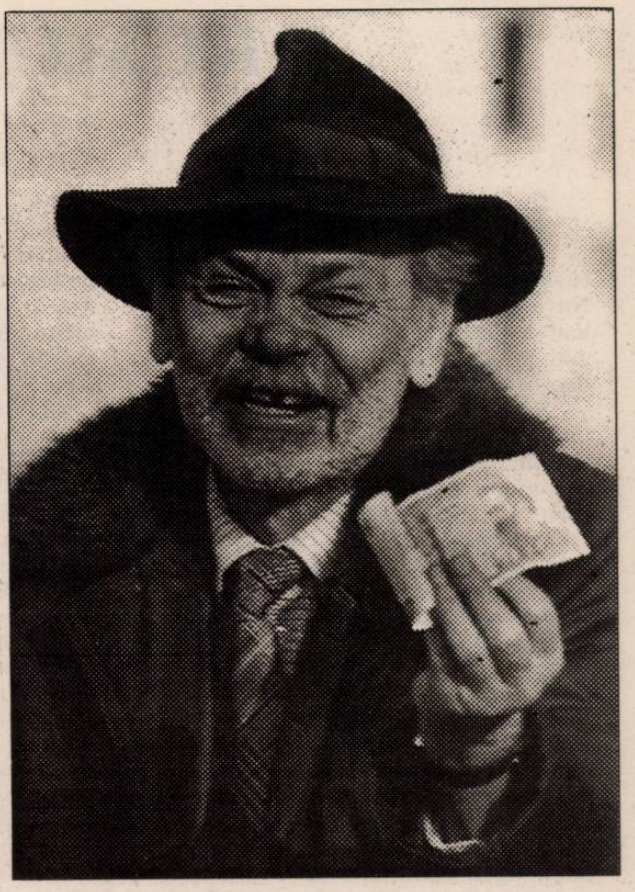

© S. Ghelie

© S. Ghelie

Acesta este contextul în care articulaţia muncă-protecţie socială trebuie regîndită şi cu acest punct de plecare sînt de acord majoritatea experţilor, dar şi a politicienilor. Vechea opoziţie liberal/socialist, individualism/solidaritate nu mai are destulă energie pentru a oferi şi soluţii. Pierre Rosanvallon, autorul volumului **Noua chestiune socială**, îşi explică punctul de vedere în ziarul **Le Monde**:

"...În contextul şomajului de masă şi al sporirii numărului celor excluşi, viziunea care consideră drepturile sociale drept o compensaţie pentru o disfuncţie trecătoare (boală, şomaj de scurtă durată) nu mai este adaptată. Concepută pentru prevenirea unor riscuri conjuncturale, ea nu poate face faţă unor stări de criză care se prelungesc. Se naşte astfel spirala prin care se autodistruge solidaritatea: pentru a-i indemniza pe cei excluşi de pe piaţa muncii - o categorie tot mai largă a populaţiei - cresc reţinerile din salarii, ceea ce duce la reducerea locurilor de muncă, efectul pervers al statului-providenţă pasiv. Explorarea formelor pe care ar trebui să şi le asume un stat-providenţă activ ar trebui să găsească calea de a satisface un nou drept: dreptul la inserţie. Dincolo de dreptul la existenţă, o societate democratică se întemeiază pe un anume «drept la utilitatea socială» al fiecăruia.

Trecerea de la o societate a indemnizaţiilor la una a inserţiilor invită la rediscutarea dreptului la muncă. Trebuie cercetat cum se poate redefini interacţiunea dintre drepturi şi datorii, între individ şi societate în materie de muncă şi protecţie socială. (...) La un secol şi jumătate după revoluţia de la 1848 necesitatea de a reflecta asupra dreptului la muncă a revenit în actualitate. Şomajul nu mai poate fi tratat în perspectiva clasică a asigurării prin indemnizaţii pentru că se creează primejdia de a salariza excluderea (adică menţinerea celor excluşi într-o situaţie de asistaţi). Analizele şi remediile clasice nu mai fac faţă mizelor. Dacă nu se modifică nimic, vom asista neputincioşi la consolidarea unui nou **lumpen proletariat**. Dacă nimic nu se schimbă, dezagregarea statului-providenţă şi creşterea numărului celor excluşi se vor determina implacabil. Trebuie să reluăm firul vechilor interogaţii în legătură cu dreptul la muncă pentru a da un sens operativ ideii de inserţie. Şi dacă intrăm într-o nouă epocă socială, trebuie să intrăm şi într-o nouă epocă politică."

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

DRUMUL SPRE GREVĂ

- de vorbă cu d-na Cornelia OLTEANU, şefă de serviciu, şi Rodica COSMACIUC, directoare, Biblioteca Municipală Mihail Sadoveanu -

Într-un an electoral cînd locvacitatea e la preţ, nu-i fără rost să ne întrebăm cît de mult stăpînim noi cuvintele, cît de mult ne stăpînesc ele. Nu cumva tocmai cele mai obişnuite şi mai des utilizate riscă să contureze imagini pe care realitatea de azi le amendează?

Să ne gîndim la unul ce nu va lipsi din oricare discurs: *munca*. De ce, în pragul mileniului trei, imaginea muncii sau gîndirea asupra ei - chiar în cazul celor aflaţi în poziţii de decizie - este mai degrabă legată de *trudă*, de efortul primar şi epuizant, decît de stilul laborios, plin de sîrguinţă, dar implicînd şi studiul şi rigoarea - iată ce ar trebui să ne întrebăm noi, ceilalţi, cu toţii. Se ştie că mineriada s-a năpustit şi asupra laboratoarelor, bănuite a fi doar locuri de trecere a timpului fără efort, fiindcă a munci este egal doar cu a trage cu cîrca, a te chinui. Însă nu oamenii din subteran fac legile, apreciază nevoile întregii societăţi şi stabilesc bugetul; şi totuşi cei ce se ocupă de asta nu par să se fi emancipat de vechea percepţie a muncii, ca o activitate care produce numai zgomot de motor, fum industrial şi scrîşnet de roţi dinţate. Stă martoră acestei concepţii apatia cu care a fost întîmpinată cea mai recentă grevă ce s-a desfăşurat în Capitală, greva bibliotecarilor. Faţă de cea de la metrou - n-a afectat sute de mii de oameni; faţă de cea de la SNCFR, din anii trecuţi, ea n-a lăsat călători pe drumuri sau izolaţi în gări friguroase; n-a produs spaimă, ca aceea a şoferilor care au blocat oraşul; faţă de greva actorilor a fost una fără "strălucire", n-a dispus de vedete aureolate de misterul rampei, care coboară în stradă atrăgînd curioşii ca la un spectacol inedit. Ca şi meseria lor, greva bibliotecarilor s-a dovedit una discretă; iar datorită imaginii pe care o au despre muncă cei puşi să judece dreptatea cauzei şi a revendicărilor - ea a trecut aproape neobservată. (În treacăt fie spus, după dec. '89, cînd s-a putut afirma deschis, greva a fost înţeleasă în special ca o acţiune de dramatism extrem. Prima a fost una a foamei, desfăşurată în faţă la *Intercontinental*, de către nişte ciobani în şorici, ce pretindeau a fi fost nedreptăţiţi de justiţie într-un proces; a urmat greva candidaţilor nereuşiţi la examene, apoi cea declarată de cineva care afirma că nu va înceta protestul său radical pînă ce Basarabia nu va reveni în hotarele României. În Piaţa Universităţii o tînără s-a aflat în grevă fiindcă, aşa cum mărturisise presei, nu mai suporta "mîncarea, apa şi aerul comunist". Înainte de a se impune conştiinţei publice ca o formă de protest eficient şi responsabil, la noi greva a căpătat conotaţii uneori nedorite, de spectacol.)

Cît un covrig cu susan

Stimată doamnă Olteanu, am citit într-un document pe care sindicatul liber al bibliotecarilor din B.M.M.S. îl adresează guvernului României, departamentul pentru relaţii cu Sindicatele şi Patronatul, că numărul celor care lucrează în sistemul bibliotecilor publice în întreaga ţară nu trece de 8300 de oameni. Credeţi că demersul dvs n-a avut, deocamdată, impactul scontat fiindcă sînteţi atît de puţini iar sectorul în care activaţi nu este privit ca unul vital?

Cornelia Olteanu: Din păcate... Nu cred că-i vorba de număr, el n-a fost "văzut", ca să impresioneze sau nu în comparaţie cu alte categorii care au protestat public. În zilele grevei noi am fost la locul nostru, atîta doar că n-am lucrat cu publicul. Pe urmă am ales forma de grevă japoneză, cu bentiţă albă, care a durat aproape toată luna aprilie: şi faţă de public, şi faţă de obligaţiile curente, achiziţie, fişiere, catalogare, noi ne-am făcut datoria ca înainte. Dar ce se întîmplă? Despre noi nu prea se ştiu multe, faptul că munca noastră poate constitui ea însăşi un element al protecţiei sociale nu prea-i luat în seamă. Ca fenomen pe ţară, numărul bibliotecilor publice scade, din 21000 cîte erau în 1989 au mai rămas 16800, cele mai multe au dispărut de la sate, unde ar fi, credem noi, cea mai mare nevoie de pătrundere a culturii şi informaţiei. Nouă, celor de la *Sadoveanu* - dar aici intră şi cele 45 de filiale de pe teritoriul Capitalei - ni s-au alocat anul trecut pentru carte 165.000.000 lei, care pare o sumă mare doar dacă o notăm cu toate zerourile. (Abia-abia cît o "fraudă modestă", de care ne informează zilnic presa - n.n.) Indicele de dotare (rezultat din raportul numărului de volume existent şi totalul locuitorilor din Capitală) a fost în 1995 de 0,6 cu mult mai mic decît în orice metropolă europeană şi mai scăzut faţă de anul precedent. *Efortul financiar al administraţiei pentru serviciul lecturii publice nu depăşeşte suma de 300 de lei pe cap de locuitor pe an (s.n.).*

Exact cît un covrig turcesc cu susan?

Tot în documentul înaintat guvernului am notat şi cîteva date asupra activităţii noastre, numai în ultimul an. Speram în elocvenţa cifrelor; volume difuzate către populaţie - 1.498.902, cărţi ce se adresează tuturor categoriilor socio-profesionale; număr de cititori înscrişi - 68.455, dintre care 62% îl formează tineretul studios. Anual, bibliotecile publice din Capitală sînt frecventate de cca 600.000 de cititori. Servim, de fapt, populaţia unui *mare oraş*, al doilea după Bucureşti, un adevărat "oraş al cititorilor", cititorilor despre care nu se prea ştie, nu se vorbeşte, nu se ţine cont. Activitatea acestui oraş se desfăşoară cu buget necorespunzător, în localuri improprii, cu patrimoniu învechit şi cu o salarizare a personalului insuficientă. Cînd s-a auzit la unele posturi TV ce salarii avem, aproape n-am fost crezuţi: bibliotecar cu studii medii-debutant: 117.000 lei, bibliotecar-debutant cu studii superioare 155.200 lei, bibliotecar cu studii superioare, grad 1A - 272.600 lei. Ţineţi cont că ni se reţine lunar, conform unei legi de acum vreo trei decenii valabilă şi azi, 10% din salariu pentru constituirea de garanţii gestionare. Ce mai rămîne din banii noştri? Avem promisiuni că acest articol nefast de lege se va abroga. Dar rămîn altele...

Semantic, economic, detectivist

În Parlament există şi numeroşi oameni de cultură, scriitori sau autori de lucrări ştiinţifice, de politologie etc. Ce sprijin v-au dat?

Ne înţelege necazul şi ne-a sprijinit dl deputat Gabriel Ţepelea, alte nume sonore n-aş putea adăuga, eu nu le ştiu. De la Comisia de specialitate de la Senat n-avem încă semne clare, dar ni s-a spus că, atunci cînd se vor discuta priorităţile, situaţia bibliotecilor publice va fi luată în seamă. După care, de vom avea cîştig de cauză, urmează discuţiile în Parlament etc. etc.

Noile reglementări privitoare la instituţiile publice de cultură nu vă avantajează şi pe dvs?

Faimoasa ordonanţă nr.9, din Monitorul Oficial face mari discriminări. Am citat acolo că în instituţiile publice de cultură finanţate din venituri extrabugetare şi din alocaţiile de stat sau din bugetele locale ar urma să se facă o mărire de salariu cu 30% pentru funcţiile de specialitate. Dispoziţia a fost aplicată la teatre, la muzee, dar bibliotecile publice nu apar nicăieri. Cînd am întrebat, ni s-a spus că acel *şi* din formula "*şi* din alocaţiile de la buget" - ar trebui interpretat economic nu semantic! În ziarul *Libertatea*, care a fost alături de noi, am citit de curînd că în Camera deputaţilor s-a discutat situaţia iar amendamentele propuse duc la o mărire de 30% pentru toţi salariaţii din instituţiile de cultură, Biblioteca Academiei, bibliotecile din învăţămînt şi cele şcolare. Cum ştirea făcea aluzie şi la greva salariaţilor din bibliotecile publice - gata! am zis, e vorba şi despre noi. O luăm, detectivistic, prin eliminare: Biblioteca Academiei ţine de forurile supreme ale Academiei, bibliotecile universitare şi şcolare de Ministerul Învăţămîntului - deci noi intrăm la categoria "instituţii publice de cultură". E bine. Dar aşa o fi? L-am întrebat pe redactorul de la *Libertatea*, a zis că aşa a primit ştirea pe fax, de la Cameră, şi că pare că am avea cîştig de cauză. Precis nu este nimic. Efortul nostru este încă văzut ca o activitate mecanică, în stare a fi dusă de oricine. Cînd am vorbit despre normele de salarizare - care ar fi necesar să aibă în vedere *toată* breasla bibliotecarilor - la o întîlnire cu reprezentanţii guvernului ni s-a spus că alta-i Biblioteca Naţională sau cea a Academiei şi alta o bibliotecă municipală unde "treaba-i simplă: ia cartea/na cartea".

Ascensiuni, cantităţi, formularistică

V-aţi gîndit vreodată, dnă Cosmanciuc, cum poate fi măsurată munca salariaţilor unei biblioteci publice?

Rodica Cosmanciuc: Să admitem că un student vrea să urmărească un autor, un scriitor despre care a scris Călinescu, Alexandru George şi Mircea Zaciu, în Dicţionarul Scriitorilor români. A-i aduce spre consultare prima şi ultima carte, numai, va să zică a urca nişte scări, a extrage volumele care cîntăresc ceva, a le pune pe masă cărîndu-le pe braţe...; kg. şi kg. zilnic îţi trec prin mînă, îţi solicită atenţia. Cine supraveghează sala de lectură trebuie să aibă ochi de Argus, 8 ore: să nu se rupă foi, să nu se taie citate cu lama, să se pună orice carte la locul ei, de găsit şi la o pană de curent. Consultarea direct la raft, de către cititori, e o formă modernă, dar ei mai şi amestecă autori, volume, le mînuiesc neglijent etc. În fiecare zi punem totul la loc. Cînd împrumutăm cărţi nu ştim cum le vom primi (şi dacă) şi ce muncă de recondiţionare ne aşteaptă. Praf, ciuperci de hîrtie, mucegai de carte veche - asta e atmosfera în care trăim. O mare cantitate de muncă pentru fişare, catalogare, ţinerea la zi. Dar poţi să faci altfel? În '90-'91, aveam o mare afluenţă de cititori de ziare, dispăreau repede de la chioşc, lumea nu le găsea şi le căuta la noi. În vremea de mai încoace, vin numai pensionarii să consulte presa, nu le ajung banii, şi - cu un drum în piaţă - intră şi la bibliotecă, mai ales pentru publicaţiile culturale, deşi răsfoiesc şi cotidianele. Studenţii, în special cei de la ASE, constituie o "masă de fideli": ar trebui văzuţi cînd n-au loc în sala de lectură şi se înşiră pe scara interioară, şezînd pe trepte, coadă cuminte, studioasă, pîndind să se elibereze un loc la mese. Dar nu e vorba numai despre condiţiile de aici, de la *Sadoveanu*. Avem biblioteci în toate sectoarele, 17 numai la parterele blocurilor noi, în spaţii improprii (am funcţionat unele şi în cîrciumi dezafectate). În aceste locuri, de multe ori, sala de lectură şi biroul bibliotecarului sînt în aceeaşi cameră, care cîteodată se umple de şcolari veniţi să consulte pentru tema la zi cine ştie ce volum, disputat de 3-4 ori odată. (Pe zi intră în bibliotecile publice din Capitală o medie de 62 de persoane.) Lipsesc dotările necesare, grupul sanitar este tocmai la capătul blocului - şi în ce stare să nu mai vorbim! - căldura abia adie, trage de la geamuri, praful se depune, aţi mînca sandvişul fără să te speli pe mîini nu se poate, aşa că închizi biblioteca, fugi, revii cu sufletul la gură etc. Ce putem măsura în aceste condiţii? Efortul nostru este de "cursă lungă" într-o zonă destul de vitregită, cultura.. Ajutăm să nu se piardă nişte energii intelectuale ce vor să se afirme, consolăm oamenii care nu mai au bani să-şi ia cărţi (şi sînt destui!), căutăm să asigurăm măcar cîte un volum din noile apariţii cerute, la fiecare bibliotecă. Dar cum? Nu prea primim donaţii, doar *Nemira* şi *Editura Fundaţiei Culturale Române* ne-au dat ceva exemplare, e drept, mai oferă cărţi, şi unele persoane care nu mai au spaţii, se restrîng şi renunţă la bibliotecă, dar... ce exemplare, ce valoare şi în ce condiţii de păstrare!... Rar, cazuri norocoase. Nu disperăm, fiindcă ne-am contaminat de meserie, sîntem conservatori. Dar nu poţi obliga un tînăr care a făcut studii de biblioteconomie la o şcoală post liceală, la un colegiu sau la facultate să stea cu salarizarea actuală. Atunci de ce se mai dezvoltă învăţămîntul de profil, dacă nu se poate practica meseria învăţată în condiţii optime? Sau, dacă bibliotecile publice sînt în scădere? Astfel stînd lucrurile la noi, fluctuaţia e mare. Dar fiecare plecare nu se poate face fără inventar prealabil: aşa că am avut şi cîte 14 inventare pe an, vă daţi seama ce-a fost pe noi şi pe cititori, ca urmare.

Calea spre grevă am făcut-o cu paşi mici, care ne-au amărît de fiecare dată cînd am constatat că sînt inevitabili. Am răbdat multe.

Dar succesele cum sînt?

Ale grevei - neclare, deocamdată. Ale noastre - ştiu eu ce să spun? Nici bucuriile, în acest sector, nu sînt din cele explozive. Poftim: am fost fericiţi că pentru biblioteca noastră specializată de artă am putut achiziţiona un exemplar din cartea lui Victor Jeronim Stoichiţă, "Efectul Don Quijotte". Costă 27.000 de lei un volum. Nu l-am mai putut cumpăra şi pentru alte biblioteci ale noastre. Dar într-una există! Nouă ni se pare un succes, în vremea de azi.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA

Tipar: grupul dragoprint
TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18; Fax: 337.33.77

Anul IV
nr. 175
17-23 mai 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SOCIETATEA CIVILĂ

sau frumoasa fără corp

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

O replică

Naţionalismul şi conceptul naţional

Şocat de unele păreri susţinute în articolul "Unirea cu Ungaria şi Basarabia" (*Dilema*, nr. 159), am considerat de datoria mea să prezint un punct de vedere cuprins în rîndurile de mai jos.

Mă voi referi, mai întîi, la clasificaţia naţionalismelor româneşti, aşa cum este prezentată în acest articol. Unul, din cele două, ar propaga ura faţă de unguri, celălalt, "iubirea perversă" faţă de basarabeni. De asemenea, am reţinut afirmaţia că "naţionaliştii sînt fiinţe care au murit de mult", iar exprimarea unor idei naţionaliste ar însemna întoarcerea la "secolele apuse".

În diabolizarea naţionalismului cu atîta forţă se poate întrevedea influenţa antinaţionalismului propagat cu fervoare în Occident, trecîndu-se uşor peste faptul că ţările occidentale şi cele răsăritene au trăit două istorii diferite.

Dacă ne referim la şovinism, rasism, xenofobie, derivate de multe ori dintr-un naţionalism extremist, acestea vor fi condamnate de orice persoană cu bun simţ şi cu o pregătire intelectuală suficientă, oriunde s-ar afla din punct de vedere geografic.

Revenind la antinaţionalismul occidental, el este astăzi, mai mult ca oricînd, în măsură să influenţeze gîndirea noastră. Pentru a-l înţelege trebuie să ne oprim la istoria secolului nostru din această parte a Europei. Aici, naţional-socialismul german (nazismul) cu holocaustul pe care l-a înfăptuit, a lăsat urme adînci, iar mediatizarea care s-a făcut, de atunci şi pînă azi, întrecînd în acest domeniu orice alt eveniment tragic al istoriei, menţine şi uneori intensifică ideile antinaţionaliste, considerîndu-se că orice mişcare naţionalistă conţine sîmburele din care ar putea răsări rasismul sau şovinismul.

În acelaşi timp nu se poate neglija existenţa în ţările occidentale a unor partide naţionaliste, cu o pondere însemnată în rîndul electoratului. În Franţa, de pildă, partidul naţionalist (Frontul Naţional) obţine la alegeri cca. 15% din sufragii, ceea ce înseamnă cinci-şase milioane de francezi adepţi ai extremei drepte. Partide naţionaliste însemnate există şi în alte ţări (Germania, Austria etc.). Acum aceste partide urmăresc, în principal, prin programele lor, stăvilirea imigrărilor şi chiar retrimiterea în ţările de origine a multor categorii de străini, stabilite în ţările occidentale. Pe lîngă explicaţii de ordin social-economic (reducerea şomajului) se aduc şi argumente naţionale legate de nealterarea identităţii naţionale a popoarelor respective. Progresele la alegeri ale dreptei şi îmbrăţişarea de către tot mai mulţi cetăţeni a programelor naţionaliste (în special în problema îngrădirii imigrărilor) au determinat atît partidele de centru cît şi cele socialiste să introducă măsuri restrictive, unele preluate din programele partidelor naţionaliste. Acţiunea iniţiată în această direcţie, în prezent, de chiar şeful opoziţiei socialiste din Germania este cît se poate de elocventă.

Situîndu-ne acum în zona geografică a Europei de Est şi ex-URSS, vom constata existenţa unui naţionalism sub forma mişcărilor de eliberare naţională (etapă pe care unele ţări europene, la vest de această zonă, au traversat-o cu veacuri în urmă). El s-a manifestat în Ţările Baltice, Moldova, Armenia, Georgia, Cecenia etc. şi continuă să fie prezent datorită planurilor Rusiei de a le stăpîni din nou.

Ţinînd seama de formele diferite sub care se prezintă naţionalismul şi existenţa lui ca atare, aprecierea pe care o face autorul articolului, semnînd actul de deces al naţionalismului ni se pare nerealistă.

Vom aborda, în continuare, a doua semnificaţie dată naţionalismului românesc, respectiv "iubirea perversă" faţă de basarabeni şi situaţia politică şi naţională din această provincie românească. A propaga unirea Basarabiei cu România (indiferent pe ce parte a Prutului te afli) nu presupune că aparţii, implicit, unei grupări naţionaliste. A dori şi a lupta pentru unirea tuturor românilor constituie un ideal naţional în împlinirea unui destin naţional. Atît unirea Basarabiei în 1918 cît şi dezavuarea actului de la 28 iunie 1940 au fost susţinute de toate partidele, indiferent de culoarea lor, în afara comuniştilor, care au aplaudat raptul din 1940 al Basarabiei şi Bucovinei de Nord. Apoi, cunoaştem că majoritatea partidelor de azi consideră unirea ca un fapt istoric, care mai devreme sau mai tîrziu se va împlini. Vom preciza că şi unirea celor două Germanii s-a făcut cu consensul tuturor partidelor. Exemplele ar putea continua. A dori unirea Basarabiei cu România, a acţiona în acest sens, nu înseamnă a fi naţionalist, ci doar a fi român şi a simţi românește, purtînd în inimă un crez naţional, independent de partidul în care eşti înregimentat.

Tot în legătură cu Basarabia, semnatarul articolului face o apreciere a situaţiei politice şi naţionale de acolo, care ne-a descumpănit prin faptul că pe acelaşi taler sînt puşi ruşii de la Moscova cu cozile lor de topor de la Chişinău – alături de Ilie Ilaşcu şi toţi românii basarabeni care luptă pentru adevărata lor eliberare naţională, pentru ideea de românism şi pentru realizarea, într-o zi, a unirii.

Să nu ştim noi că în Republica Moldova există o armată de ocupaţie rusească? Să nu ştim că datorită prezenţei acesteia un guvern promoscovit s-a instaurat la Chişinău de la 28 februarie 1994, care a reintrodus noţiunea de limbă moldovenească (fabricată la Moscova în 1924)? Să fi uitat noi cum s-a instaurat guvernul comunist Groza la 6 martie 1945 în România? Să nu ştim că mişcarea tinerilor elevi şi studenţi de la Chişinău din primăvara anului 1995? Etc. Pentru noi, românii basarabeni, este dureros să constatăm atîta miopie (naţională – nu naţionalistă) în aprecierea unor realităţi politice din R. Moldova.

Ne permitem aici să facem o mică paranteză legată de constatarea pe care o facem, atunci cînd discutăm cu unii fraţi din dreapta Prutului (da!, aşa vă considerăm, domnule Cristian Preda, fraţi – indiferent de părerile pe care le aveţi, căci noi am învăţat de la strămoşi că "sîngele apă nu se face") în judecarea istoriei pe care au trăit-o românii basarabeni în ultimele două veacuri. Cînd ridicăm această problemă ni se dă următoarea replică: "Dar românii ardeleni cum au supravieţuit naţional 1000 de ani?". Aici este eroarea, răspundem noi – deoarece se judecă cu aceeaşi unitate de măsură două feluri de asupritori: Genghis-Han cu Stalin la unii, – Habsburgii cu Franz Joseph la ceilalţi. De asemenea, se omite factorul cultural, care după cum ştim este esenţial în dezvoltarea conştiinţei naţionale. În Ardeal, la începutul secolului 18, legăturile cu Apusul (Viena, Roma etc.) au permis înfiinţarea de şcoli cu toate binefacerile care vor rezulta. În anul reîntregirii României (deci două veacuri mai tîrziu), în Ardeal aproape 70% din români erau ştiutori de carte, în timp ce în Basarabia doar 10,5% din bărbaţi şi 1,8% din femei ştiau carte. Aceşti doi factori sînt suficienţi pentru a fi obligaţi să judecăm fiecare dintre cele două provincii româneşti în spiritul realităţilor istorice.

Acum, ajungem la viziunea pe care domnul Cristian Preda o are asupra Europei de mîine şi la ideea "optimistă" a unirii României cu Ungaria şi Basarabia urmare "distrugerei frontierelor" şi creării situaţiei în care teritoriile nu vor mai fi "precis circumscrise". Din fericire, o Europă într-o asemenea perspectivă nu va exista, pentru simplul motiv că aşa ceva nu s-a preconizat. Nu avem decît să recurgem la prevederile Tratatului de la Maastricht şi la toate celelalte documente (protocoale, proiecte de tratat, declaraţii etc.) care au precedat semnarea tratatului menţionat pe perioada de la 1949 încoace, ca să luăm cunoştinţă cu adevărata configuraţie şi funcţionare a Uniunii Europene. Nu numai că sumbrele previziuni nu există, dar din contra, în toate documentele se repetă frecvent şi în mod constant ideea respectării identităţii naţionale a statelor membre, – or, noţiunea de stat include, prin definiţie, existenţa frontierelor naţionale. Integritatea frontierelor nu se pune în discuţie în nici un act din vasta documentaţie. Bornele şi alte semne care marchează frontierele naţionale ale statelor din Uniunea Europeană vor continua să existe. Desfiinţarea frontierelor, în sensul asigurării fluenţei mărfurilor, persoanelor şi capitalurilor este reglementată în primul rînd în scopul înlăturării piedicilor pentru realizarea uniunii economice şi monetare (termen 1 ian. 1999 – fără Anglia, care deocamdată nu acceptă).

Redăm cîteva citate din proiectele şi tratatele de constituire a Uniunii Europene, în susţinerea afirmaţiilor de mai sus:

– "Comunitatea este bazată pe respectul personalităţii statelor" (art. 1 din al doilea proiect al tratatului).

– "Principiile Uniunii sînt respectul identităţii naţionale a statelor membre şi a drepturilor naţionale" (din expunerea de motive a proiectului de lege, autorizînd ratificarea Tratatului asupra Uniunii Europene din 1992).

– Uniunea "doreşte să adîncească solidaritatea dintre popoarele ei, în respectul istoriei lor, al culturii şi tradiţiilor..." (din preambulul tratatului "Traité sur l'Union Européene - 1992).

– "Uniunea respectă identitatea naţională a statelor membre... (Titlul I, art. F din Tratatul de la Maastricht).

În final, vom sublinia un aspect care considerăm că este cunoscut, dar este bine să fie reamintit. În ţări ca Franţa, Germania, Anglia, Italia ş.a. respectul identităţii naţionale, al istoriei, al culturii, al tradiţiilor şi al integrităţii frontierelor este atît de înrădăcinat în spiritul conducătorilor şi popoarelor respective, încît nu este de imaginat că s-ar putea admite cea mai mică lezare a acestora.

Cei care agită "pericolul" unei Europe fără state şi fără frontiere sînt tocmai naţionaliştii extremişti din Vestul şi Estul Europei.

Să fie o ironie faptul că autorul articolului îşi bazează susţinerile pe argumentele naţionaliştilor, pe care i-a şi înmormîntat?

Eugen HOLBAN

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova

Paris, 22 martie 1996

Efectul de ecou

Despre actualul ACR

Sînt un constant cititor al *Dilemei*, în paginile căreia vă străduiţi cu pasiune şi tenacitate să afirmaţi sau să apăraţi valorile democratice, concomitent cu remarcabilele eforturi de restituire şi reafirmare a unor adevăruri partizan ocultate.

În această ordine de idei, mă refer la articolul "Un secol în maşină", apărut în nr. 170, care reproduce o convorbire între dl. Dumitru Rusănescu, vicepreşedinte al ACR, şi excelenta publicistă Tita Chiper.

Fără să pun la îndoială buna sa credinţă, dar reproşîndu-i cordial Titei Chiper o anumită credulitate, îmi fac o datorie civică, în privat şi filială, de "restaurator" al caracterului şi tradiţiilor unei instituţii, elitistă prin vocaţie şi profund europeană, desfiinţată brutal în 1948 de către regimul comunist.

Este vorba în speţă de "Automobil Clubul Regal Român", cu acronimul corespondent de ACRR, asociaţie care la timpul respectiv a reprezentat realizarea năzuinţelor micului număr de automobilişti ai României anului 1904, care au înfiinţat acest club, în accepţia englezească a termenului (datorită rigorilor de admitere a membrilor şi segmentului social de adresare), în ciuda titulaturii inspirate – probabil – de omologul său francez, Automobile Club de France.

Într-adevăr, în fostul ACRR, ca în orice club "închis", precum Rotary sau Jockey, admiterea membrilor era foarte restrictivă, fiind condiţionată de o indiscutabilă afecţionare a automobilismului, dar şi de o anumită notorietate socială, profesională sau civică, garanţie a unei relative omogenităţi educaţionale şi comportamentale. Caracterul prestigios al unui asemenea "cerc" a fost conferit şi de patronajul Regilor României, aleşi preşedinţi onorifici (cu excepţia fostului suveran Mihai I care era membru activ, ipostază întru totul justificată, datorită pasiunii sale pentru sportul automobilistic).

Pe fondul acestor realităţi, este evident că tentativele actualului ACR de revendicare a unei descendenţe directe din fostul ACRR se identifică unui demers lipsit de onestitate, în prezent urmărindu-se doar exploatarea – în beneficiul unui grup restrîns – a unei notorietăţi uzurpate.

Desigur, odată cu "explozia" automobilistică din ţara noastră, emanciparea indivizilor şi formarea unei clase de mijloc înstărite, un asemenea club, oricum s-ar fi "laicizat", dar n-ar fi devenit niciodată o organizaţie de masă la care condiţiile de admitere să nu conţină nici un criteriu calitativ, de profil sau civic, şi în care oameni pentru care automobilul reprezintă un mod de investigare şi admirare respectuoasă a naturii şi a lumii să fie "colegi de club" cu toţi nechemaţii volanului, din considerentul stupid egalitarist care decurge din unica obligaţie de achitare a unei cotizaţii.

Cu toate acestea, consider că nici astăzi nu este prea tîrziu pentru ca actualul club al automobiliştilor din România să devină un autentic descendent al ACRR, dacă ar exista predispoziţie pentru adevăr istoric, apolitism şi selectivitate obiectivă.

Îmi vine foarte greu să cred că George Valentin Bibescu, primul preşedinte al ACRR şi prietenul intim al lui Proust şi Boni de Castellane, s-ar complăcea în compania domnilor din actuala conducere a ACR-ului, care eludează deliberat şi cu complicităţi sus-puse istoria unei foste instituţii de indiscutabil prestigiu european, deranjaţi, desigur, de acel "R" în plus, din acronimul originar al clubului.

Cu stimă,

Dr. ing. Dan BASILIADE

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Campanie, lideri, programe**
- **Cazul Lucreţiu Pătrăşcanu**
- **Pisălogeală şi grafomanie**
- **Statul şi cultura**

Ziua Europei*

Acest număr este ilustrat cu fotografii din colecţia domnului Mihai Oroveanu

Să nu ne facem iluzii! Europa nu este şi n-a fost niciodată un Paradis omogen. Ea a avut lungi perioade de unitate culturală şi relativă armonie internă, dar a traversat, deopotrivă, crize sîngeroase, conflicte nefaste, sfîşieri ireductibile. Războiul mondial este, ca să zicem aşa, o "invenţie" europeană. Iar cînd, la 9 mai, sărbătorim ziua Europei, nu trebuie să uităm că sărbătorim victoria unei părţi a continentului împotriva părţii celeilalte. A existat, cu alte cuvinte, o Europă "bună", solară, dreaptă şi nobilă, şi a existat o Europă "rea", demonizată, nocturnă. Din fericire, în ultima clipă, Europa cea bună a învins. Mai mult încă: prin aşa-numitul "plan Schuman" lansat tot la 9 mai, dar în 1950, foştii inamici au fost puşi în situaţia de a regăsi tonul şi instrumentarul reconcilierii. Aşa a apărut, în germene, Comunitatea Europeană: ca o cicatrice, ca un balsam vindecător, pe o rană patetică.

N-aş vrea să se înţeleagă că vorbind despre cele două Europe angajate în luptă îi împărţim pe europeni în îngeri şi demoni. Cu atît mai puţin vrem să spunem că există popoare vinovate şi popoare mîntuite, că toţi îngerii sînt de o parte şi toţi demonii de partea cealaltă. Ceea ce vrem să spunem e că Europa are în ţesutul ei *virusul auto-mutilării* şi că, ori de cîte ori o omagiem, trebuie să preferăm limbajului de lemn al euforiei festive limbajul lucid al analizei pragmatice şi al prudenţei profilactice. Trebuie să fim gata să apărăm Europa de ea însăşi. Europa a făcut, în ultimii ani, paşi însemnaţi spre consolidarea unităţii proprii. Dar trebuie să ne ferim de somnolenţa pe care uneori o aduce cu sine succesul.

Pentru noi, cei din est, Europa a ajuns să fie, după dispariţia "cortinei de fier", un prilej de speranţă, dar simultan un prilej de nevroză. Imperativul socialismului multilateral dezvoltat şi al zborului obligatoriu spre comunism a fost înlocuit cu imperativul integrării europene. Evident, imperativul acesta este, spre deosebire de cel dintîi, unul legitim, plauzibil şi benefic. Dar nu e mai puţin stresant. Lucrurile merg greu şi asta din două motive: cei din vest au, după părerea mea, o imagine prea simplă despre integrarea estului, iar cei din est - o imagine prea complicată.

Occidentul vede lucrurile prea simplu, în măsura în care tinde să reducă totul la o problemă de economie şi administraţie. Fostelor ţări comuniste li se cere să adopte prompt o sumedenie de sincronizări legislative şi monetare, de natură să niveleze cît mai rapid ruptura de sistem dintre est şi vest. Nu contest urgenţa unei asemenea evoluţii. Dar ea face din Europa o schemă, o strictă performanţă tehnică, un simplu reţetar managerial. Ea capătă aspectul sărăcăcios al unui *barem* care trebuie trecut şi pierde aura *modelului* atrăgător, a proiectului născător de emulaţie. Europa, ori de cîte ori a fost la înălţimea propriilor ei aspiraţii şi a renumelui ei, a fost mai mult decît un bloc tehnocratic, mai mult decît un bun mecanism de piaţă. Prin urmare, ea trebuie să ne ofere mai mult decît o strategie economică eficientă. Europa înseamnă o anumită postură a spiritului, un anumit stil intelectual, o mentalitate distinctă şi un canon cultural specific. Una din marile ei reuşite este obţinerea unei extraordinare diversităţi înr-un spaţiu foarte restrîns. Pentru a fi consecventă cu sine, ea ar trebui, de aceea, să fie dispusă a integra nu numai ceea ce *seamănă* cu dexterităţile ei de ultimă oră, ci şi ceea ce le poate îmbogăţi prin *diferenţă*. Ea ar trebui, de asemenea, să acorde mai multă atenţie culorii locale, cu traumele ei greu de vindecat peste noapte, cu tradiţiile ei de neabolit. Europa occidentală trebuie să aibă nu doar preocuparea a ceea ce poate transmite noilor ei parteneri, ci şi preocuparea a ceea ce poate *asimila* din universul lor. Pentru aceasta, ea trebuie să adauge exigenţelor administrative curente, o anumită exigenţă spirituală, impusă simultan celorlalţi şi sieşi. Procesul integrării europene nu e o problemă de contabilitate, ci una de imaginaţie creatoare. Fără imaginaţie, vom negocia mereu la preţuri mici. Prin 1980, Philippe Ariès avea dreptate să se arate perplex că admiterea Spaniei şi a Greciei în Comunitatea Europeană se discuta cu argumente legate de producţia de conopidă şi fasole verde... Iată ce înţeleg printr-o inadmisibilă simplificare a lucrurilor.

La rîndul nostru, sîntem înclinaţi, cum spuneam, să ratăm prin exces de complicaţie şi solemnitate. Sîntem timoraţi de imaginea unei Europe drastice, care ne dă mereu extemporale. Integrarea pare o utopie, un ideal îndepărtat, o cursă fără sfîrşit. Pe unii din noi această alergare perpetuă îi descurajează, pe alţii îi umple de resentimente. Ar fi cazul să ne liniştim, adică să ne raportăm la Europa apreciind, înainte de toate, *bunătatea* ei. În definitiv, nu ni se propune un maraton epuizant, ci o cură de însănătoşire. Nu încruntătura tutorială a Europei trebuie să ne obsedeze, ci blînda ei afabilitate. Integrarea europeană are un chip mai domestic decît ne închipuim. Ea e suma unor achiziţii de confort, capabile să ne reintroducă în circuitul pierdut al traiului decent, al subzistenţei demne şi agreabile. Să acceptăm, deocamdată, că a fi european nu înseamnă nici mai mult nici mai puţin decît a avea mereu apă caldă, a nu fi condamnat să dîrdîi în casă iarna, a te plimba pe străzi măturate zilnic, fără praf şi fără gunoaie, a avea şosele fără gropi, trenuri civilizate, closete omeneşti, salarii onorabile şi parlamentari inteligenţi. E aşa de greu? Privind în jur, s-ar zice că e imposibil. Dar e imposibil mai ales pentru că nu ne gîndim cît e de simplu, pentru că ne-am obişnuit să dramatizăm, în chip provincial, imaginea "intrării" în Europa. Europa nu e o Ghionoaie hapsînă care vrea să ne înghită. E portretul nostru restaurat, curăţat de zgura conjuncturilor. E ceea ce am fi putut fi noi înşine, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi întors, o clipă, spatele şi dacă nu ne-am fi complăcut prea uşor în această uitare.

Într-un text din 1953, Mircea Eliade deplîngea retragerea romanilor din Dacia, sub Aurelian, în secolul al treilea după Christos. Era pentru prima oară cînd teritoriul de la nord de Dunăre era abandonat de o mare putere şi condamnat, astfel, la o vulnerabilă marginalitate. Am rămas, atunci, într-o singurătate neocrotită, cu consecinţe grele pentru tot ce a urmat. S-ar putea ca acum să fim în pragul unui ceas asemănător, în care se decid sorţii teritoriului nostru în mileniul care stă să înceapă. Avem dreptul să ne întrebăm, odată cu Eliade, dacă ne vom face din nenoroc o tradiţie. Şi dacă Europa "îşi mai poate îngădui o a doua părăsire a Daciei în zilele noastre"?

Andrei PLEŞU

---

*Cuvîntare ţinută la Sala Palatului, în ziua de 9 mai, cu ocazia sărbătoririi "Zilei Europei", organizată de Delegaţia Comisiei Europene în România.

Prin „jungla" tranziţiei

Comodă, avînd şi avantajul deloc neglijabil al expresivităţii banale, calificarea lumii tranziţiei, de la comunism spre nu se ştie ce, drept o "junglă" s-a impus aproape de la sine şi în România. Chiar dacă, ţinînd seama de fondul autohton, de tradiţii şi folclor, ar fi fost poate mai potrivit să i se spună altfel, de exemplu "codru". Căci nu poţi spune "fură ca-n junglă", ci numai "fură ca-n codru". Şi nu poţi fi haiduc în junglă; în codru, însă, da. Ori pe bălţi, prin păpurişuri. Însă românul cu codrul e frate, nicidecum cu jungla. În codru te adăposteşti, pe cînd în junglă, spaţiu exotic, necunoscut, eşti expus, ameninţat, pericolul poate veni oricînd şi de oriunde.

Preferinţa pentru "junglă" va fi fiind însă motivată şi de sugestia unei rele influenţe venite dinafară. În definitiv, formula "junglă capitalistă" făcea parte din fondul de bază al limbii propagandei de partid. Chiar dacă nu mai e astăzi de bun gust să zici "junglă capitalistă", cînd spui "junglă" tot spui, un pic măcar şi pe dedesubt, că tot răul din străinătate vine. Şi se poate adăuga, discret bemol, că "jungla" e un efect al "capitalismului sălbatic". Adică al unui fel de capitalism ale cărui idealuri sînt "întinate".

Cei care se plîng de invazia "junglei" par să facă însă abstracţie de prezenţa, participarea şi implicarea lor în această metamorfoză. Se consideră, după toate aparenţele, feriţi, izolaţi într-un compartiment social etanş, de unde scrutează cu superioară amărăciune şi nobil dezgust ce se întîmplă în jur. Tranziţia a produs nu numai junglă, ci şi o extraordinară înmulţire a inşilor ce se cred luceferi, după o autovalorizantă raportare la modelul eminescian. Doar atît: nu sînt "reci". Dimpotrivă, căldura dusă pînă la incandescenţă este regimul lor normal de existenţă şi mai ales de manifestare. Iau foc din te miri ce şi se manifestă la maximum de intensitate verbală. Scriu incendiar, strigă şi se agită fără să facă economie de decibeli. Jungla este mai ales acustică. Se aude mai mult decît se vede.

De unde se trage acest vacarm inchizitorial? S-ar părea că funcţionează aici, ca şi pe vremea vechiului regim, un fel de orgoliu al imaculării. Să-i privim o clipă pe strigători. Cine sînt ei? Inşi altminteri bine adaptaţi la sistemul junglei, nu obosesc totodată să-l denunţe spumegînd, cu o vehemenţă de profeţi mînioşi. Marii corupţi se plîng de corupţie pe toate drumurile. Escrocii nu mai pot trăi de atîtea escrocherii, pe care alţii le fac, desigur. Analfabeţii se sufocă de indignare constatînd cît este cultura de disprețuită. Parveniţii nu mai încap de atîta parvenitism. Ţoapele şi mitocanii ţipă împotriva mitocăniei. Democraţi pînă-n vîrful unghiilor şi europeni integrali, după propriile declaraţii, au porniri aproape criminale dacă sînt contrazişi ori le sînt ameninţate interesele, deloc democratice şi deloc europene. Există chiar şi democraţi care susţin, fără teamă de contradicţie, că regulile democratice nu trebuie respectate chiar întru totul, mai ales cînd e vorba de ei. Că se poate face rabat pe ici, pe colo - şi chiar trebuie. Şi se şi face, ţipătul moral protejînd oportun micul sfînt aranjament. Chiar şi în "jungla tranziţiei", hatîrul şi bacşişul rămîn zeităţile cărora în secret li se închină pînă şi cei mai îndîrjiţi dintre inchizitori. De aceea, în fond, "jungla" tranziţiei ar fi chiar simpatică dacă nu s-ar gesticula şi nu s-ar răcni atîta. Chiar şi cîte un biet şoricel se simte obligat să ragă, mustăcind fioros ca un leu cuprins de furii. Ridicolul nu mai ucide; din fericire, fiindcă, aşa cum spunea un regizor francez, ar fi un masacru.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Chestiunea suveranităţii

Una dintre temele preferate ale discursului aiuritor al naţionaliştilor noştri este suveranitatea României. Pe această temă nu se poate vorbi decît în tonalitate gravă (de la patetic la catastrofic), privind pieziş şi ameninţînd amarnic. Orice încercare de regîndire a suveranităţii este trădare şi orice interogaţie privind viitorul suveranităţii naţionale naşte în minţile inflamate de extremism porniri belicoase. Integrarea României în structurile politico-economice europene ori apropierea de alianţa militară nord-atlantică ar duce la pierderea suveranităţii şi multe lucruri grave ni se pot întîmpla, pentru că, desigur, fără suveranitate sîntem la discreţia Occidentului vrăjmaş, ne expunem inconştient loviturilor conspiraţiei anti-româneşti, pierim din istorie. Ea, suveranitatea, care ne fereşte de atîtea, trebuie apărată cu orice preţ şi, mai ales, trebuie des amintită tuturor.

În realitate, avem de a face cu încă o situaţie în care discursul politic extrage un concept din firescul său ansamblu teoretic şi îl foloseşte în scopuri proprii. Căci suveranitatea este un concept aparţinător dreptului constituţional; ea exprimă acea însuşire a statului (mai precis a puterii de stat) de a nu fi supus nici unui alt stat în plan extern şi de a emite legi, de a structura o ordine juridică în plan intern.

Conceptul apare cam prin secolul XV şi îl datorăm, etimologic, latinei vulgare. De la *super* (deasupra) s-a derivat adjectivul *superanus* şi substantivul *supremitas,* pentru a se evoca situaţia acelei persoane care "nu are pe nimeni deasupra sa", care nu se supune nimănui; aceste cuvinte s-au referit întîi la regi. Din ideea regalităţii a ieşit şi prima teorie cu privire la suveranitate. Pentru că regele era întronat prin voinţa lui Dumnezeu, suveranitatea era un atribut dăruit de divinitate. Ca în multe alte situaţii, şi în chestiunea suveranităţii, Revoluţia Franceză a adus o schimbare de optică. Aruncîndu-l pe Dumnezeu afară din istorie, principalele acte juridice ale Revoluţiei (*Declaraţia Drepturilor Omului* şi *Constituţia din 1791)* statuează că suveranitatea aparţine poporului. Fundamentarea teoretică a acestei noi viziuni – care se transmite, în esenţă, pînă astăzi – este, însă, anterioară Revoluţiei. S-a discutat, de pildă, dacă poporul, detentor al suveranităţii, o poate ceda – în tot sau în parte – altei entităţi (statului, de pildă). Rousseau credea că nu. Montesquieu, dimpotrivă, credea că da. Această "cedare" ar urma schema simplificată a mandatului: o persoană care deţine un drept (*mandant)* permite altei persoane (*mandatar)* să exercite dreptul. S-a născut astfel teoria mandatului public, actual în mare măsură şi astăzi. Aceasta este şi concepţia Constituţiei noastre care, în art. 2, spune că suveranitatea aparţine poporului care o exercită fie prin referendum (*direct*), fie prin organele reprezentative (*mandatari).*

Conceptul de suveranitate îşi modifică substanţa o dată cu schimbările constituţionale. Astăzi, ca o expresie a tendinţei de integrare a statelor civilizate, practica *cedării de suveranitate* către structuri transnaţionale este uzuală. Dar despre "destinul suveranităţii noastre naţionale" în condiţiile aderării României la UE, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Însămînţările de primăvară

Deşi se desfăşoară, "metaforic", nedeclarat, ilicit de multă vreme, cam din toamna anului trecut, campania electorală în vederea alegerilor locale a început, efectiv şi legal, abia acum. Candidaţii (puzderie) seamănă, sperînd că solul, devenit tot mai arid, mai sărac, mai necultivat al electoratului le va primi seminţele şi va face din soiurile lor, care de care mai alese, producţie industrială pentru patru ani. A face campanie electorală este, desigur, o muncă; tot muncă, este, însă, şi acţiunea de a alege: selecţie cît mai raţională cu putinţă, calcul strategic, depăşire a efectelor, atît a celor *pro,* cît şi a celor *contra.* Dar mai are chef electoratul să muncească? Altfel spus: are campania electorală - mai cu seamă aceea prin intermediul televiziunii, cea mai persuasivă, mai percutantă, dar şi cea mai costisitoare - un public? Mai consumă cineva în România promisiuni, angajamente, programe, imagini? Sau, lărgind planul: a devenit democraţia, exerciţiul democratic de bază, dar şi cel mai rar (votul), o realitate efectivă? Este el resimţit ca o (a doua) natură, ca un reflex? De obicei - paradox numai aparent - electoratul (termen "tehnic" pentru populaţie, popor, cetăţeni etc.) "alege" *înainte* şi *după* votul propriu-zis, cînd o ciudată letargie pune stăpînire pe el. Are, deci, campanfa electorală/publicitară de primăvară un destinatar real, o consumă cineva, sau este resimţită ca un soi de joc manierist, ca o "stare de excepţie" care forţează în van atenţia? Teamă mi-e că agitaţia electorală are loc într-un pahar, în mediul strîmt şi încins al vieţii politice, departe de viaţa de zi cu zi, de frămîntările fără vizibilitate, fără ecou şi fără soluţie sesizabilă ale oamenilor. Percepută, poate, ca un lux inutil, ca un joc pur "academic", formal, mai mult: ca o obligaţie ce trebuie îndeplinită, campania electorală care tocmai s-a iscat este confruntată cu riscul de a nu fi luată în serios, de a nu fi băgată în seamă sau, dimpotrivă, de a se ţine cont exclusiv de ea. Ca şi cum nu ar exista bilanţuri, ca şi cum realitatea nu ar exista. Această ambiguitate şi duplicitate a ei, care sînt acelea ale întregului "joc" democratic, nu poate fi soluţionată. Şi nici nu trebuie. Democraţia este o suită neîntreruptă de situaţii în care tactica ţine să treacă drept strategie, un *degradé* infinit care, tocmai de accea, pare lipsit de culoare. Democraţia, cu vorba unui filosof, este "imprezentabilă": nu are un chip ferm definit. Ea se defineşte numai prin regulile - abstracte şi atît de concrete - şi prin "limitele" care nu trebuie încălcate. Este un joc, serios ca orice joc, în care copilăria adevărată a spiritului uman poate fi lesne confundată cu infantilismul.

A început, aşadar, campania electorală pentru alegerile locale. Pe toate posturile de televiziune, atît pe cele private, cît şi pe cel public. Înghesuială mare, anonimat care nu merita spulberat din ambiţii fără acoperire, vorbe, mai clar sau mai confuz articulate. În Bucureşti cel puţin (deşi mă îndoiesc că în celelalte localităţi ale ţării lucrurile stau mult diferit), este uşor, la îndemînă să faci campanie electorală pentru posturile de primar. Realitatea edilitară şi mai cu seamă bilanţul mandatului precedent oferă o rampă sigură pentru promisiuni. Căci, în Bucureşti cel puţin, totul (sau aproape totul) este de domeniul viitorului, al de-făcutului - al utopiei. Aproape nimic nu există, şi nu s-a făcut mai nimic. Ciudat - dar atît de grăitor - este faptul că nu s-a înregistrat, pentru postul de primar general, o nouă candidatură a celui aflat încă în funcţie. Acest fapt echivalează cu un auto-vot de blam, cu o recunoaştere implicită a lipsei de realizări, cu o mărturisire prin tăcere. De ce renunţă atît de uşor primarul Halaicu? De ce, dacă tot avea un plan, şi cu atît mai mult dacă nu l-a putut duce la îndeplinire "din motive obiective", nu candidează din nou? Pentru că simte, ştie că nu ar fi crezut, că s-ar face de rîs şi, prudent, evită o explicaţie prin tăcere. Căci pe ce bază ar mai putea el promite ceva, în temeiul căror argumente ar mai putea el să avanseze un program, care ar fi *acelaşi* cu cel de acum patru ani?

Ne aflăm, prin urmare, în acelaşi punct, în ceea ce priveşte situaţia edilitară a Bucureştiului, ca în urmă cu patru ani. Cu un plus de cunoaştere în privinţa a ceea ce *trebuie* făcut şi a ceea ce *se poate* efectiv face. Promisiunile şi "programele" numeroşilor candidaţi ar trebui să fie judecate de către electorat în lumina acestui spor de cunoaştere. Bucureştenii (dar la fel stau, cred, lucrurile peste tot) ar trebui să fie în măsură să distingă promisiunile fără acoperire, care nu fac decît să le repete pe cele de acum patru ani, de cele - în măsura în care ele există - cu un grad mai ridicat de plauzibilitate practică. Căci altfel ar însemna că majoritatea dintre noi nu am trăit aici, nu ne-am fost contemporani, ci am bîntuit cine ştie pe unde, prin ce lume a visului întreţinut, a visului reflex care îi împiedică dintotdeauna pe oameni să sesizeze propria realitate. În ambiguitatea ei funciară, campania electorală - mai ales aceea prin intermediul televiziunilor - ar trebui, totuşi, să aibă un rol. S-ar cuveni să fi învăţat să ne folosim de ea, să-i interpretăm mesajul şi să-l "colaţionăm" cu acela al realităţii. Timpul produce (măcar) interpretare.

Bogdan GHIU

Economie

Integrarea în Uniunea de la Berna: încă un pahar jumătate gol! Sau, poate, jumătate plin?

NATO... Uniunea Europeană... Uniunea Europei Occidentale... Legăturile României cu aceste organisme sînt strînse. Soldate, însă, deocamdată, cu statute incerte: PARTENERIAT... ASOCIERE... Pahare jumătate goale, cum ar spune pesimistul.

Tot un pahar jumătate gol îl constituie şi ASOCIEREA cu Uniunea de la Berna. Deşi dl. Petru Rareş, preşedintele EXIMBANK ROMÂNIA, răstoarnă planurile: declară public că un pesimist e un... optimist bine informat şi dă asigurări că paharul e jumătate plin. Înainte însă de a vedea realizarea (umplerea celeilalte jumătăţi a paharului ca fapt efectiv), dl. Rareş vede nevoia: dacă noi vrem să ne afirmăm, în această lume, ca ţară exportatoare, va trebui într-o zi să intrăm în Uniunea de la Berna.

Se pare, însă, că mingea e în terenul nostru. Ca în atîtea alte raporturi cu organismele internaţionale, şi în această direcţie îşi face simţită prezenţa sintagma ce ne dă obsedante dureri de cap: CRITERII DE PERFORMANŢĂ! Cu alte cuvinte: dacă EXIMBANK, ca reprezentantă a statului român, reuşeşte să îndeplinească trei condiţii (cel puţin doi ani de activitate în domeniul asigurărilor şi reasigurărilor de exporturi, un venit anual din prime de 5 milioane de franci elveţieni şi o cifră de afaceri de 500 de milioane de franci elveţieni) calea îi este deschisă. Pînă acum, însă, banca română de import-export îndeplineşte o singură condiţie: vechimea de doi ani. Plus o mare dorinţă de a fi prezentă în clubul elitelor. Mai rămîne de umplut cealaltă jumătate a paharului, lucru ce nu-i tocmai simplu.

Deocamdată, a venit muntele la Mahomed. Dl. Malcolm Stephens, Secretarul general al Uniunii de la Berna, a sosit la Bucureşti, într-un mai cu accente de vară fierbinte, pentru a conduce Reuniunea instituţiilor de credite pentru export din ţările Europei Centrale şi de Est. Zilele trecute, la capătul unei dezbateri fructuoase, dl. Stephens s-a întîlnit cu oameni de afaceri români, în cadrul unei "mese rotunde" desfăşurate la World Trade Center. Mesagerul de la Berna şi-a axat intervenţiile pe relaţia EXPORT-PLATĂ. Domnia sa a subliniat: "Problema principală a fiecărui exportator este aceea de a fi plătit. Pentru că, dacă nu-şi primeşte plata, n-are sens exportul. Două tipuri de risc sînt frecvente. Un risc de ţară, dependent în bună parte de climatul politic, de tensiunile sociale sau de datoria externă. Exporturile către ţări cum sînt Germania, Norvegia, Japonia nu sînt în nici un fel periclitate. Este ca şi cum o firmă ar vinde mărfuri în propriul său oraş. Dar în 50 de ţări, în ultimii zece ani, au apărut mari dificultăţi în privinţa achitării facturilor de export. Dacă firmele exportatoare n-ar fi fost asigurate, ar fi dat faliment. Un alt tip de risc este cel comercial. Chiar într-o ţară dezvoltată, mii de firme dau anual faliment sau ajung în situaţia de a-şi înceta plăţile. Cine şi-a asigurat însă exportul îşi va încasa banii. Numai în 1994, Uniunea de la Berna a sprijinit exporturi în valoare de 380,5 miliarde dolari SUA".

Iată, aşadar, motivaţia: siguranţa exportului. Ceea ce înseamnă, în tălmăcirea plastică a preşedintelui EXIMBANK, că pe măsură ce ne apropiem de Uniunea de la Berna, noi exportăm... riscuri de export. Şi importăm certitudine de plată.

EXIMBANK şi-a dezvoltat deja sistme de finanţare, de asigurare şi de garantare a exportului pe credit după o concepţie integrată regulilor Uniunii de la Berna. Din 1993, conectarea sa la standardele recunoscute pe plan mondial a fost oficializată printr-un statut de colaborare permanentă cu Secretariatul General al Uniunii. Prin urmare, şi-a dobîndit dreptul de participare la reuniunile bianuale ale acestui for. Şi participă, o dată pe an, la un seminar în cadrul căruia sînt dezbătute aspecte tehnice referitoare la asigurarea de credite: subscrierea riscurilor comerciale pe termen scurt, lichidări de daune, marketing în asigurări. Seminar la care sînt invitaţi şi reprezentanţi ai societăţilor de asigurări cu statut de observatori.

Unele avantaje ce decurg din această colaborare sînt extrem de importante: acces la reţelele de informaţii, relaţii directe cu societăţile specializate în colectarea sumelor neachitate, cunoaşterea evaluărilor "Clubului de la Paris" privind situaţia îndatorării externe a ţărilor lumii şi a riscurilor de insolvabilitate. Şi, mai cu seamă, avantajul de a stabili legături contractuale cu reasiguratorii tradiţionali de credite de pe piaţa internaţională. Contracte prin care, într-adevăr, partea română îşi "exportă" o parte din riscuri, în acelaşi timp "importînd" certitudini că exportatorii români vor fi plătiţi.

Din nefericire, continuăm să figurăm în categoria "SPERANŢE", consolaţi doar de ideea că sîntem aici împreună cu Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia şi Slovenia. În timp ce alte ţări din zonă nu sînt nici măcar în acest club de aşteptare. Va mai trece însă ceva timp pînă cînd vom îndeplini condiţiile de a intra în clubul cel mare. În prezent, Uniunea de la Berna cuprinde – între membrii cu drepturi depline – 42 de organizaţii de asigurare şi creditare a exportului din 34 de ţări. Fără îndoială că nu lipseşte nici una dintre ţările bogate.

Adrian VASILESCU

Pactul politic – pact între securişti

Turnătorii, agenţii şi ofiţerii serviciilor de informaţii se află în plin război electoral, după ce ani de zile s-au înţeles de minune pentru a compromite mecanismele democraţiei şi a bloca evoluţia vieţii politice. Întrucît revoluţia nu le-a fost pe plac tuturor grupărilor securiste, cei care au dorit şi dirijat schimbarea regimului au preluat treptat idiosincraziile "camarazilor" ultranaţionalişti, s-au dezis de primul guvern postrevoluţionar, au impus la alegerile din '92 partide create special în scopul marginalizării opoziţiei "istorice" şi au virat spre alianţele politice cu program contrarevoluţionar, antireformist, antioccidental. Pactul între securişti a devenit pact parlamentar proguvernamental, reîmpărţirea complicităţilor trecutului şi a sarcinilor murdare în construirea unui nou viitor ne-a fost livrată drept protocol cvadripartit menit să garanteze stabilitatea naţională, negocierea dosarelor noii elite politice interne a impus "vechea gardă" în ministere şi ambasade, în uniuni de creaţie şi societăţi comerciale, în primării, delegaţii oficiale ori posturi strategice în mass-media. "Atragerea securiştilor în jocul politic" - pe care o acuză acum liderul executiv al PDSR - s-a desăvîrşit înainte de alegerile precedente, din voinţa puterii; puterea însăşi a devenit victimă a propriilor manevre, şi acesta este rezultatul politic concret al guvernării Văcăroiu. Un rezultat care dovedeşte în primul rînd imensul deficit de inteligenţă din tabăra în care opoziţia şi presa au văzut în aceşti ani aptitudini "diabolice", control al tuturor "fiirelor", prietenie pe viaţă între "fostele cadre". Pe vremea cînd directorul SRI încredinţa secretele instituţiei sale adjuncţilor propuşi de PRM, PSM şi PUNR, iar preşedinţia era convinsă că laudele corifeilor ceauşişti sînt "mai patriotice" (deci mai necesare), decît huiduielile opoziţiei de stradă şi decît "lecţiile" liderilor anticomunişti, nimeni n-a aflat că pe Măgureanu "îl cheamă Asztalos", că Iliescu e în "cîrdăşie cu evreii", că vîrfurile puterii încalcă legea, că Doina Cornea beneficiază de "privilegiul" atenţiei speciale a agenţilor însărcinaţi cu apărarea siguranţei naţionale. Din momentul în care în SRI au început epurările, iar în armată generalii au acceptat o conducere civilă fără să se răzvrătească împotriva comandantului lor suprem, un lanţ de cutremure a început să zguduie zilnic viaţa politică. De cînd aliaţii PDSR strigă în gura mare că siguranţa statului e în mîna "unui căruţaş ungur" (deci ne paşte dezintegrarea, federalizarea, trădarea istorică!), iar politica externă şi de apărare sînt controlate de "un agent KGB", partidul majoritar s-a hotărît să devină european, să "lupte" pentru reformă şi integrare, să "denunţe" pericolul extremist şi să-şi apere imaginea de partid de centru. Disputele iscate în urma şantajelor cu dosare,scenarii, stenograme, procese penale îi pun în aceeaşi oală pe securiştii care plîng după "ordinea ceauşistă" (şi cred că mîndria naţională se cultivă prin teroare întreţinută la fiecare nivel al societăţii) şi pe liderii politici cu discurs progresist: şi unii, şi alţii înţeleg competiţia politică doar ca pe o "ştiinţă a tragerii pe sfoară", a păcălelii între colaboratori, a dispreţului pentru adversari, a denunţului de uz electoral. Şi unii, şi alţii au jucat în această legislatură în aceeaşi piesă (de fapt un spectacol de circ), iar acum apelează - din colţuri opuse ale scenei - la "înţelegerea şi ajutorul" spectatorilor care trebuie să se hotărască "pe cine aleg". Majoritarii "nu şi-au dat seama" decît în al doisprezecelea ceas că Vadim Tudor e inculpat într-o sumedenie de procese, iar senatorul PRM n-a înţeles decît după ce i s-a ridicat imunitatea parlamentară că generalii, ofiţerii şi turnătorii pe care s-a bazat (şi în aceşti ultimi ani, ca şi în deceniile precedente) au slujit o instituţie cu preocupări de poliţie politică.

Trist şi periculos, ridicol şi antinaţional nu e însă faptul că protagoniştii acestei comèdii se scuipă între ei după ce au semnat pacte, legi, fărădelegi şi declaraţii împotriva bunului simţ, ci faptul că viaţa politică românească se reduce la un... tămbălău (televizat) cu securişti. Ciudat e că lipsa de imaginaţie, indolenţa repetitivă a strategilor şi greţoasele lor manevre "în numele democraţiei" nu-i demobilizează nici acum, după şase ani de elan participativ, pe soldaţii gata de sacrificiu: războiul între foştii ofiţeri încolonaţi în două tabere politice se poartă, şi în această campanie electorală, cu ajutorul presei independente, al opoziţiei democrate, al cetăţenilor disperaţi.

Elena ŞTEFOI

Presa despre...

Gîndirea politică în stenograme, casete, denunţuri la vîrf

Pentru gazetari, cea de-a patra săptămînă electorală a început cu "bombe": în ediţia de luni, **Adevărul** inaugura serialul "De la Cotroceni, stenograme din cabinetul preşedintelui", subintitulat "Perle, can-can-uri, jocuri de culise ". Tema selectată pentru primul episod - "Transporturile în România". De soarta acestora se ocupă, în documentul de uz intern devenit document public, senatorul Păunescu, primul-ministru Văcăroiu, ministrul Novac, şeful diplomaţiei române şi preşedintele României. Socialistul are un dialog ştiinţifico-fantastic cu primul-ministru, iar Teodor Meleşcanu îi explică titularului portofoliului la transporturi că "nu putem să batem cîmpii cu iresponsabilitate". Iată două mostre de "înţelepciune" de la această întrunire dedicată intereselor naţionale: 1. "Adrian Păunescu: Chestiunea cu banii se poate, dar cu drumurile acestea nu ştiu cît... Banii sînt investiţi, probabil, dar drumurile nu se văd. Nicolae Văcăroiu: Nu, nu. S-au făcut, domnule. Pe Dealul Negru dumneata n-ai mers deloc? Adrian Păunescu: Am mers, domnule. Nicolae Văcăroiu: Şi ce era acolo, cînd ai fost pe Dealul Negru? Adrian Păunescu: Nu mă luaţi aşa din scurt, era Dealul Negru."(...) 2. "Aurel Novac: Să ştiţi, domnule preşedinte, că realizarea de autostrăzi din România a fost interzisă pînă în 1993. Aşa au vrut instituţiile financiare internaţionale. Ne-au spus: «Sînteţi prea săraci ca să construiţi autostrăzi. Vă dăm credite să modernizaţi reţeaua rutieră existentă». Teodor Meleşcanu: Haideţi, domnule, să fim serioşi. Cum puteţi vorbi aşa ceva, că vă aude lumea. Aurel Novac: Să audă. Pînă în 1993 ne-au condiţionat creditele. Teodor Meleşcanu: Domnule Novac, aceasta este altceva. Vă spun a cincea oară că nu puteţi înţelege un lucru simplu. Una este să nu primim credite şi altceva este că se interzice României construirea de autostrăzi pînă în 1993." **Calitatea** colaborării dintre partidele de guvernămînt prezentată în stenograme avea să-şi piardă complet "admiratorii" a doua zi, cînd "casetele lui Vadim" spărgeau piaţa dezvăluirilor, arătîndu-ne o faţă mult mai hidoasă a "prieteniei" politice. **Jurnalul naţional** dedică două pagini "scandalului convorbirilor telefonice înregistrate sau nu de SRI", iar concluzia capătă proporţii... zonale: "La sud de Dunăre e jale, la nord de Dunăre e prăpăd". Discuţia dintre senatorul Vadim şi primarul Funar (reprodusă integral în multe cotidiane) are toate calităţile unui montaj literar-artistic creat pentru brigăzile de provincie: tema e una ortodox electorală (liderul PRM îl sfătuieşte pe preşedintele celui de-al doilea partid de guvernămînt să participe la ajutorul creştinesc de Paşti oferit de el mamei şefului statului), clujeanul e prudent în prima parte şi populist în final (Matei - deputat PUNR, n.n.) are o poziţie corectă în Comisia SRI împotriva lui Astaloş, inclusiv pe faţă, cum apare şi «în România Mare», are poziţia asta, şi de asemenea are o poziţie anti KGB, antirusească". Finalul e optimist şi el aparţine "justiţiarului prezidenţiabil", conştient că îşi joacă rolul pentru public şi nu pentru urechile lungi ale... Securităţii: "Da, prietene! Vom rămîne un tandem de nezdruncinat, le stăm ca nişte ghimpi în coaste ăstora, ne-ar mînca de vii, dar ţara s-a convins că va merge cu noi, domnul Funar, Sărbători fericite, La mulţi ani, dragă!". În acelaşi cotidian, şeful comisiei de control a activităţii SRI, senatorul PDSR Vasile Văcaru, declara miercuri, 15 mai, ceea ce parlamentarii majoritari ar fi trebuit să constate, să condamne şi să interzică de cîţiva ani buni: " Este deja de notorietate faptul că Partidul România Mare şi-a construit propria agentură în interiorul Serviciului Român de Informaţii şi s-ar putea să ne aflăm în faţa unui **produs** al acestei organizaţii." În **Ziua,** Ioan Groşan ne demonstrează cum şi-a înregistrat singur convorbirile telefonice; Nicolae Dide, unul dintre interceptaţii de pe casete, susţine că el însuşi îşi păstrează convorbirile telefonice utilizînd un robot, iar soţia (cu care se află în divorţ) i le fură şi le vinde lui Vadim Tudor. **Libertatea** trage linie şi adună: "Lupta politică pentru Romtelecom capătă explicaţii"; "Politicienii nu se îndoiesc de autenticitatea interceptărilor"; "Pînă la o clarificare a cazului, există trei ipoteze: 1. demiterea lui Virgil Măgureanu începe să pară o măsură cît de cît rezonabilă; 2. totul e o cacealma; 3. luptele intestine din SRI demonstrează că societatea e incapabilă să controleze aceste organisme prin organele abilitate". **Evenimentul zilei** dă cuvîntul deputatului PD Nicolae Alexandru (care declară că "acţiunea căpitanului Bucur este o încălcare a jurămîntului militar") şi îşi informează cititorii că "secţia Procuraturii militare a demarat ancheta" cu privire la ultimul denunţ al preşedintelui PRM. Ceea ce revista **România Mare** numeşte în ultimul său număr "un cutremur de gradul 9 în SRI" trece neobservat într-o singură publicaţie din Bucureşti: nu e greu de ghicit că e vorba despre **Vocea României** şi chiar dacă menţionarea acestei omisiuni pare răutăcioasă, omisiunea are, pentru cine nu se teme s-o vadă, înţelesuri politice importante (E.Ş.)

De jur împrejur

Cazul Estoniei

Ţările Occidentului democrat şi Statele Unite, în primul rînd, n-au recunoscut niciodată consecinţele pactului Ribbentrop - Molotov asupra Estoniei, Letoniei şi Lituaniei, aşa că, atunci cînd, în 1991, după incidente sîngeroase, acestea şi-au proclamat independenţa, se părea că drumul lor spre organismele economice comunitare şi garanţiile securitare va fi scurt şi comod. "Vi se pare credibil ca Statele Unite sau Marea Britanie să-şi asume apărarea Estoniei, dacă va fi nevoie de o intervenţie nucleară? - se întreba însă recent Douglas Hurd, fost responsabil cu politica externă în guvernul britanic. În faţa avertismentelor ruseşti în legătură cu extinderea NATO, refuz formulat de aproape tot spectrul politic (diferă de la Jirinovski şi Ziuganov la Elţîn şi Iavlinski doar gradul de violenţă a răspunsului), perspectivele fostelor "ţări captive" nu par prea încurajatoare. Relaţiile Rusiei cu Estonia sînt departe de calmul diplomatic: oficialităţile ruseşti condamnă legislaţia estonă care are prevederi discriminatorii pentru cetăţenii ruşi care sînt totuşi peste 30% din populaţia ţării. Desigur, estonienii spun adevărul cînd observă că, în 1940, 95% din populaţie era estoniană şi că actuala structură demografică este rezultatul unei politici de deznaţionalizare, al persecuţiilor la care au fost supuşi localnicii, imediat după terminarea războiului, la începutul ocupaţiei ruseşti. După principiul "părinţii mănîncă aguridă, copiilor li se strepezesc dinţii", condiţiile acordării cetăţeniei estoniene sînt extrem de dificile, "umilitoare" - zic rușii. Deocamdată, nu există nici o perspectivă pentru semnarea unui tratat de bază între Estonia şi Rusia. Vecinii nordici ai Estoniei au încercat în cîteva rînduri să introducă parametrii europeni în sistemul legislativ estonian, fără să izbutească. Mult mai uşor a fost acceptat sprijinul economic, şi Estonia pare a fi acum destul de aproape de împlinirea baremurilor economice pentru a fi acceptată în Uniunea Europeană chiar înaintea Letoniei şi Lituaniei. Experţii de la Institutul internaţional de studii strategice de la Londra, dar şi cei suedezi susţin că acceptarea ţărilor baltice în Uniunea Europeană le-ar putea aduce şi atît de doritele garanţii securitare.

Spre deosebire de unele ţări din Europa Centrală şi de Est care mai ghicesc încă dacă vor fi printre primele acceptate în NATO, ţările baltice ştiu precis că nu vor intra în acest lot şi nu le rămîne decît speranţa celui "de-al doilea val". Şi în această zonă se discută despre o zonă de securitate a celor cinci naţiuni (balticii cu Finlanda şi Suedia) care să fie un fel de spaţiu tampon între Rusia şi NATO, proiect care naşte mai multe spaime decît izbuteşte să stingă. Discursul electoral al candidaţilor la preşedinţia Rusiei nu e alcătuit doar din vorbe menite să gîdile auzul alegătorilor nostalgici. Rusiei îi lipsesc avantajele economice avute pe timpul URSS şi poate oricînd miza pe nemulţumirea şi dorinţa de secesiune a rezidenţilor ruşi, majoritari în unele regiuni de frontieră. La Conferinţa ţărilor baltice de la Gotland, purtătorul de cuvînt al primministrului rus a produs o formulă care semăna destul de bine cu ameninţarea de sancţiuni economice.

Odată cu anunţul de expulzare a nouă diplomaţi britanici - încă neconcretizat - s-a produs şi expulzarea unui diplomat estonian. Întrebat cum se simte ca reprezentant al "duşmanului numărul unu al Rusiei" (conform unor sondaje), ambasadorul Estoniei la Moscova a răspuns: "Consider că este o mare onoare pentru Estonia care e o ţară atît de mică". După cum observa revista **The Economist,** e "un răspuns care exprimă mai mult curaj decît diplomaţie". Într-o situaţie atît de delicată însă, politicienii lucizi din Estonia fac mai puţine declaraţii şi supraveghează evoluţia economică, singura care ar putea permite ţării intrarea într-unul din cluburile selecte ale continentului. Nici istoria, nici morala nu servesc la mare lucru cînd contrazic interesele economice imediate, or, Estonia (spre deosebire de Bulgaria, să zicem) a izbutit să fie prinsă în zona relaţiilor care contează.

Magdalena BOIANGIU

Argument

La ce bun un număr de revistă dedicat societăţii civile? Oare nu ştim prea bine cu toţii despre ce este vorba, ce este aceea societate civilă şi că e mai bine să ai societate civilă decît să nu ai? Că statele democratice civilizate au şi că, printre altele, din această cauză merg treburile cum trebuie în acele state? Că la noi nu prea e, dar, pe cît de timid, pe atît de irezistibil, "se face"? Că societatea civilă e (aproape) ca aerul, fără ea nu se poate, e pretutindeni şi nicăieri, precum natura?

Ca multe alte idei preţioase şi concrete, exacte, pătrunse în limbajul public după 1989 graţie, mai ales, discursului şi insistenţei unei anumite părţi a presei, societatea civilă s-a banalizat şi cu toţii credem că ştim ce înseamnă. Într-un an electoral, cînd electoratul se vede obligat să participe, să răspundă, adică să decidă, a discuta în acelaşi timp gradul concret de înţelegere, de familiarizare cu noţiunea de societate civilă şi măsura în care această noţiune are o acoperire în realitate ni s-a părut mai mult decît nimerit. Căci numai o societate civilă cît de cît matură îşi poate asuma responsabilitatea votului. Ce este, aşadar, societatea civilă? Sînt înţelesurile acestei noţiuni univoce, clare, lipsite de ambiguităţi şi de contradicţii? Sau, dimpotrivă, sîntem "victimele" unei anumite înţelegeri, unei anumite interpretări a respectivei noţiuni? Este societatea, devenită "civilă", împotriva statului sau împreună cu acesta? Unde începe şi unde se termină latura "civilă" a unei societăţi, a societăţii noastre, în ocurenţă? Cît de important este nivelul micro, punctual chiar, şi cel global, naţional al societăţii civile? Se poate ea "edifica", sau creşte de la sine? Cît organicism şi cît programatism intră în alcătuirea societăţii civile? În sfîrşit: se poate vorbi în România de societate civilă?

Iată numai cîteva din întrebările adresate unor oameni politici, analişti politici, ziarişti. Dosarul numărului de faţă al Dilemei este, aşadar, atît o discuţie teoretică, plasată mai cu seamă la nivelul înţelegerii concrete, curente, a ideilor politice, a mentalităţilor, cît şi o radiografiere a stării de fapt a momentului actual. (B.G.)

Organizaţiile neguvernamentale româneşti din domeniul civic

Orice prezentare a organizaţiilor neguvernamentale româneşti din domeniul civic trebuie să înceapă cu o scurtă discuţie teoretică. Fără îndoială, această discuţie este mai curînd orientativă decît normativă, fiindcă mai bine de cinci ani de practică, precum şi tentative de constituire a unui discurs autoreferenţial, îl obligă pe analist să adapteze reflecţia occidentală asupra chestiunii la o empirie locală dinamică şi complexă. Cealaltă opţiune, mai comodă şi mai răspîndită, constă în folosirea unor categorii occidentale în forma lor cea mai rudimentară, cu iluzia că dialogul Est-Vest este esenţialmente o problemă de stabilire a unor omonimii şi omologii superficiale.

În continuare, (1) va fi introdus un minim cadru conceptual, (2) se va sugera particularitatea terenului est-central-european, (3) va fi schiţată experienţa românească. Obiectul textului de faţă devine astfel completarea datelor privind organizaţiile neguvernamentale civice din România, un exerciţiu de autoevaluare, identificarea domeniilor de colaborare şi prezentarea strategiilor de perspectivă.

1. CADRUL CONCEPTUAL

a. Societate civilă

Preistoria acestei categorii-fetiş a ştiinţelor sociale include în primul rînd forma *civilis societas*, fixată pe la 1400, pe baza unei tradiţii iniţiate de Cicero, ca denumire a unei comunităţi politice civilizate, care presupune dezvoltarea centrelor urbane, legi proprii, parteneriat civic – pe scurt, contrariul barbariei. Această accepţiune tradiţională, deja conotată valoric, a fost reformulată de gîndirea contractualistă (Locke, de exemplu) ca antipod al autorităţii paternaliste şi al stării naturale. Adam Ferguson putea deci scrie deja o istorie a societăţii civile, de fapt o istorie a civilizaţiei (*Essay on the History of Civil Society*, 1767).

Hegel şi hegelienii de stînga (în primul rînd Marx) au răsturnat judecata axiologică, susţinînd că societatea civilă (*burgerliche Gesellschaft*) era într-adevăr stadiul de dezvoltare atins de popoarele avansate, numai că în acest stadiu sistemul economic şi social se mişcă independent de exigenţele etice ale legii şi asocierii politice. Aceasta înseamnă, după Marx, că numai "burghezia" profită, ceea ce adînceşte inegalităţile, exasperînd "proletariatul".

Rămasă mai ales în discursul marxist, categoria "societate civilă" a revenit în uzul general mai cu seamă începînd cu anii '70, pierzîndu-şi implicaţiile etice şi desemnînd aspectele non-politice ale ordinii sociale contemporane (occidentale).

b. Societate civilă vs. stat

Potrivit unui tipar logic atît de tipic european, distincţia societate civilă-stat a devenit destul de repede opoziţie. Formula "societatea contra statului" (Pierre Clastres), elaborată pentru societăţi "primitive", a fost adesea extinsă la societăţi moderne. În acest spirit, societatea civilă şi statul se află permanent în competiţie, chiar în conflict ireductibil, astfel încît societatea civilă trebuie să facă presiuni sistematice (prin organizaţii, în special) în direcţia reconstrucţiei statului ca stat minimal sau, oricum, subsidiar. Altfel spus, potrivit unei asemenea gîndiri (liberale), societatea civilă înfloreşte numai în măsura în care statul se retrage, creînd cît mai multe spaţii publice autonome.

c. Evoluţii recente

Mai întîi, s-a observat că în Occident, deşi "ameninţată" de stat (în deriva sa asistenţială) şi de corporaţiile private (prin ambiţiile lor ce depăşesc sfera economicului "pur", încălcînd teritorii tradiţionale ale statului sau societăţii civile), societatea civilă prosperă. Apoi, s-a observat că teoriile dispariţiei societăţii civile în democraţiile occidentale seamănă mult cu teoriile complementare privind dispariţia statului, fiind, ca şi acestea din urmă, mai mult ideologie decît filosofie politică.

De fapt, era nevoie de o adaptare a teoriilor despre stat şi societate – elaborate în forma lor clasică în secolul al XIX-lea – la realităţile moderne şi postmoderne: apariţia instituţiilor hibride, simultan politice, sociale (şi chiar economice, culturale etc.), cu un grad considerabil de suprapunere şi contagiune a teritoriilor, veleităţilor şi competenţelor; tendinţa integrării unor grupuri sociale-cheie în structurile statului; apariţia noilor mişcări sociale, a unor noi forme de acţiune colectivă; desfacerea monolitului statal, practic atenuarea prezenţei statului ca agent unitar, după modelul secolului trecut; transformarea vieţii sociale (chiar la nivel individual) într-o combinaţie inextricabilă de norme şi prevederi atît publice, cît şi private (în condiţiile neclare ale noilor concepţii despre clivajul public-privat).

În concluzie, de la opoziţia societate civilă-stat se evoluează către cooperare şi contaminare reciprocă; strategiile agresive se atenuează şi se marginalizează; unele grupuri (neo-conservatoare) propun o retragere selectivă a puterii de stat din societatea civilă, precum şi relansarea gradată a competiţiei private şi a eticii pieţei; alte grupuri (care fac trecerea spre perspectiva liberalismului clasic amendat de reflecţia neo-liberală) propun o societate civilă mai densă şi mai structurată, garantată de stat. Istoria recentă a ONG-urilor occidentale arată că statul democratic şi societatea civilă pot coopera excelent, mai ales dacă se limitează reciproc şi rămîn în esenţă distincte.

2. TERENUL EST-EUROPEAN

Deşi teoriile sociale occidentale reuşesc să cuprindă experienţe istorice universale, adecvarea lor la realităţi locale non-occidentale este strict necesară. Astfel, diferenţa est-europeană poate fi mai riguros conceptualizată, evitîndu-se principalele capcane epistemologice ale analizei: omonimia abuzivă (folosirea mecanică a unor termeni, concepte, modele şi teorii, fără grijă pentru deosebiri); exotizarea Estului european (ca metodă superficială de a-i surprinde alteritatea); în fine, stigmatizarea Estului. Din mai multe motive, asemenea exerciţii analitice diletante, catastrofate de viciile tocmai evocate, sînt foarte frecvente şi tenace, fiind componenta intelectuală a relaţiilor tipice Est-Vest – festive, pedagogice, compensatorii.

a. Triunghiul stat-societate civilă-intelighenţie

Unele studii asupra Rusiei au evidenţiat existenţa unui al treilea pol, alături de stat şi societate civilă: intelighenţia. Potrivit lui Alain Besançon, intelighenţia rusă din secolul trecut a apărut ca rezultat al unei educaţii centralizate, strict controlată de stat, pe fondul crizei Vechiului Regim şi în condiţiile incapacităţii societăţii civile de a impune intelighenţiei (care ieşea din rîndurile sale) propriile sale valori şi raţiuni de a fi. Pe cînd societatea civilă încearcă să reabsoarbă intelighenţia şi s-o asocieze dorinţelor sale de schimbare (asemănătoare cu cele ale societăţilor civile occidentale pre-revoluţionare, care vizau abolirea Vechiului Regim), intelighenţia rusă adoptă un program de schimbare abstract şi nelimitat, acela formulat de avatarul autohton al ideologiei revoluţionare. Deoarece societatea civilă visează la schimbări limitate, iar intelighenţia e radicală, aceşti doi actori istorici intră în conflict (la început surd, apoi exteriorizat prin teroare), simpla existenţă a unui inamic comun (statul) nemaifiind suficientă pentru a-i solidariza.

Modelul rus expus aici nu se poate extinde la ansamblul Europei Centrale şi de Est – o regiune atît de puţin omogenă. Totuşi, să reţinem un tip de conflict între societăţi civile şi elite ieşite din sînul lor, împreună cu dificultatea structurală de a construi, în multe ţări din Est, punţi stabile şi mai mult decît retorice între cei doi termeni. Tribulaţiile situării intelighenţiilor în raport cu statele regiunii (de la subversiune la colaborare) complică şi mai mult analiza societăţilor civile respective.

b. Mutaţia comunistă

Ambiguitatea funciară a comunismului de stat se poate citi şi ca paradox al simultanei modernizări şi arhaizări a societăţii. Altfel spus, sovietismul a produs şi exportat forţat o modernitate deja arhaică, propusă de un leninism incapabil de a asimila faza matură a revoluţiei industriale, dincolo de taylorism şi fordism. Stalinismul, forma sovietismului efectiv exportată, nu a făcut decît să adîncească această trăsătură, în pofida evidentelor semnale negative din realitate.

În ce priveşte societatea civilă, ea a fost absorbită de un stat hipertrofic, deopotrivă slab (avînd dramatică nevoie de sprijinul ideologiei, Partidului, poliţiei politice) şi megaloman, ilegitim şi obsedat de consens (chiar fals). Totuşi, asta nu înseamnă că proiectul totalitar a reuşit, deşi atrofierea – în ca-

zuri extreme, dispariţia – societăţii civile pare să indice, mai ales prin apariţia Omului Nou, tocmai asta.

Ce a rămas însă necontrolat? Tocmai acele forme arhaice, fosile ale socialităţii premoderne, care nu erau sub incidenţa statului tradiţional (viaţa cotidiană, mai ales rurală), dar nici nu erau prin aceasta un element al societăţii civile – aşa cum a fost definită aceasta din urmă de modernitate. Potenţialul subversiv al acestor sfere sociale relicte, anterioare distincţiei public-privat, în orice caz anterioare statului modern, era modest. El a putut deveni vizibil, deşi nu activ cu adevărat, la finele anilor '80, dar a fost sensibil mai puţin important pentru schimbarea ordinii comuniste decît formele societăţii civile apărute din dinamica propriu-zisă a comunismului: grupuri dizidente din Partid, indivizi ori grupuri de opoziţie, sindicate libere, sau moştenite din faza pre-comunistă, dar modernă, a societăţilor din Est: cercurile catolice poloneze, de exemplu.

c. *Post-comunismul*

Anii '90 par să însemne în Est un triumf al societăţii civile. Dar despre ce societate civilă este vorba? De unde a ieşit ea? Este vorba de o ieşire în scenă a unor forţe pînă atunci ascunse, de dezvoltarea bruscă a unor fenomene anterior reduse, de resurecţia societăţii civile post-comuniste, sau de o generaţie spontanee?

Experienţa acestor ani pare să indice că anumite caracteristici, endemice măcar în unele state din Est, sînt din nou prezente, sau nu au dispărut niciodată. Astfel, intelighenţiile regiunii (care nu sînt pur şi simplu versiuni tîrzii ale intelighenţiei ruse din secolul trecut, dar nu sînt lipsite de importante asemănări cu ea) s-au angajat în relansarea structurii – dar şi ethosului! – societăţii civile, deşi sub comunism clivajul dintre elitele intelectuale (cel puţin cu înclinaţii) democratice şi "masele populare" fusese complet. Vedem lideri de opinie şi activişti politici articulînd noul discurs despre societatea civilă, adresîndu-se (de regulă cu o retorică inadecvată) concetăţenilor apatici, încercînd să-i recupereze pe aceştia din urmă pentru cauza democraţiei de tip occidental. De multe ori, acest nou discurs mobilizează mai greu decît alternativele sale redutabile, discursul nostalgiei şi restauraţiei comuniste, ori discursul naţionalist, de cele mai multe ori în combinaţie.

Marea problemă devine astfel *realitatea* societăţii civile în Est. Cum este stimulată această realitate de perspectiva pedagogică şi constructivistă a Occidentului, de lucrul timid al organizaţiilor guvernamentale? Pe scurt: poate fi construită societatea civilă?

3. TERENUL ROMÂNESC

Situaţia societăţii civile româneşti pare problematică în mai 1996, după ce o parte din fantasmele colective ale schimbării s-au resorbit ori s-au transformat în contrariul lor, ca urmare a eşecului evident al tranziţiei. Dificultatea evaluării contribuţiei organizaţiilor neguvernamentale civice este astăzi maximă, deoarece: distincţia civic/social-politic se face greu, iar formele hibride nu sînt uşor de clasat (exemplu: Alianţa Civică); multe asemenea organizaţii nu-şi mediatizează activitatea (uneori pentru a-şi proteja sursele financiare, adesea externe); bazele de date existente nu sînt nici complete, nici uşor accesibile, nici credibile (exemplu: datele Fundaţiei Soros).

Sorin ANTOHI

"În România, decît să ai o lege bună într-un domeniu, mai bine să fii prieten cu ministrul de resort"

În România, gradul de distrugere a societăţii civile, în perioada postbelică, a fost cel mai înalt. Aceasta şi pentru că, la noi, stalinismul a ţinut decenii, spre deosebire de Polonia, de exemplu, unde nu a durat decît cîţiva ani, unde Biserica a reprezentat o contra-putere faţă de Partidul Comunist, ţărănimea şi-a păstrat proprietatea privată, iar viaţa intelectuală a avut un grad mult mai mare de libertate şi de autonomie în raport cu sfera puterii politice. În consecinţă, amploarea societăţii civile în Polonia este incomparabilă cu aceea din România, care, în anii 80, se afla în pragul extincţiei. Cu toate că, nicăieri şi niciodată, un regim nu a reuşit să distrugă *complet* societatea civilă. Ar trebui odată şi odată să ne întrebăm *ce fel de societate* a fost aceea care a dus la prăbuşirea regimului Ceauşescu. Ce forţe sociale au fost acelea care au erodat puterea lui Ceauşescu? Cine l-a contestat, social vorbind, pe Ceauşescu? Pe cine reprezentau, sau ce erau mulţimile de pe străzile României din decembrie 1989? Erau reziduuri ale vechii societăţi civile şi elemente incipiente ale noii societăţi civile care se întîlniseră. A existat şi în România o economie secundă, o piaţă neagră, circuite paralele de distribuţie a mărfurilor. Nu există studii în legătură cu acest subiect, însă odată şi odată ele vor trebui făcute.

După 1989, caracterul monolitic al puterii dispărînd, în fisura creată elementele societăţii civile au putut să se dezvolte. Cu toate că, trebuie să recunoaştem, în România viaţa asociaţională este destul de săracă, oricum cu mult mai săracă decît în celelalte ţări foste comuniste. În general, românul preferă parcursul de unul singur în loc să se asocieze cu cei care au aceleaşi interese de aparat ca şi el. Am verificat de nenumărate ori acest lucru în ultimii cinci-şase ani. Nu ştiu cît de adevărat este diagnosticul de individualism pus românului, la începutul secolului, de către Rădulescu-Motru, însă el funcţionează, această neîncredere a noastră unii în alţii este o realitate. Nu ne place să împărţim cu alţii atribuţiile, răspunderile, acţiunile, scopurile, mijloacele etc. Ceea ce face ca lucrurile să se mişte foarte încet. Şi azi, ca şi înainte de 1989, cînd scriitorii, de pildă, în loc să se coalizeze pentru a lupta împotriva cenzurii, pentru libertatea de expresie, căutau fiecare, prin relaţii personale, prin diferite servicii, să scoată o carte, să obţină un paşaport etc. Nimeni n-a încercat vreodată să realizeze o opoziţie *pe principii*, ceea ce ar fi însemnat cu adevărat societate civilă împotriva regimului; fiecare încerca soluţia individuală, lucru pe cît de balcanic, pe atît de înrădăcinat, de sute de ani, pe malurile Dîmboviţei.

Societatea civilă trebuie definită prin opoziţie faţă de stat. Tradiţia est-europeană este aceea a unui stat puternic şi a unei societăţi civile slabe. Această tradiţie se continuă şi astăzi. Statul român este extrem de puternic pentru o societate civilă fragilă, care abia acum începe să se consolideze şi să se lărgească. Noi nu avem o lege a asociaţiilor şi fundaţiilor. Legea care funcţionează datează din 1924, şi este evident depăşită. Ca şi partidele politice, care, pînă în urmă cu cîteva luni, funcţionau fără o legislaţie proprie, şi organizaţiile neguvernamentale (ONG) funcţionează în clipa de faţă fără o legislaţie care să le încurajeze să existe, să le acorde anumite avantaje, pentru că toată lumea trebuie să aibă interesul ca societatea civilă românească să fie puternică, consolidată, dinamică, deoarece nu statul va moderniza şi va face România prosperă, ci societatea civilă.

Statul român nu are, însă, obiceiul dialogului cu organizaţiile aparţinînd societăţii civile. Cred, însă, că guvernul nu ar trebui implicat în această problemă. Important este ca asociaţiile, ele între ele să dialogheze. În prezent, ele sînt puţine şi firave, nu ştiu să caute finanţări, nu dispun de personal calificat. Societatea este, deocamdată, înclinată să caute soluţionarea problemelor cu care este confruntată la stat. Dar societatea trebuie să se organizeze ea însăşi pentru a-şi rezolva problemele. Căci, după un moment de maximă participare, de tip insurecţional, a populaţiei la un conflict radical cu puterea, în decembrie 1989 şi în primele luni ale lui 1990, din pricina lipsei unei victorii rapide şi a unei rezolvări în cîteva săptămîni a problemelor prosperităţii, libertăţii etc., societatea a trecut pe versantul celălalt, la o pasivitate aproape completă în raport cu deciziile publice. Fără o creştere a gradului de participare la soluţionarea problemelor cu care toată lumea se confruntă, nu se poate vorbi realmente de o societate civilă. Societatea civilă este întotdeauna elementul care *limitează* exerciţiul puterii centrale, a statului, şi care, în acelaşi timp, *impune* statului propriul ei program. Statul trebuie să rezolve problemele pe care societatea civilă i le impune. Or, deocamdată, acest lucru nu se întîmplă, nici măcar în parlament, unde programul legislativ este condus, de fapt, de către guvern, ale cărui propuneri au prioritate absolută. Eu nu cunosc nici un proiect de lege venit, în patru ani, dinspre societatea civilă, care, adică, să fi trecut prin comisii şi să fi fost supus la vot. *Nici unul!* Ceea ce spune foarte mult despre implicarea societăţii româneşti în rezolvarea propriilor ei probleme. Parlamentul se poate, prin urmare, ascunde în spatele faptului că nu a existat nici o propunere!

În România există grupuri de presiune, dar ele au mai ales caracterul unor grupuri de interese şi al unor grupuri mafiote, neexistînd ceea ce se numeşte *grupuri deschise de presiune*. Campania, din vara trecută, a grîului, de exemplu, a fost mai mult o campanie de presă şi a unor oameni influenţi din zona analizei politice, dar nu a fost o reacţie a ţăranului. Ţăranul a fost pasiv în faţa acestei probleme vitale pentru el. El continuă să aibă cultul stăpînului: trebuie să fii cuminte şi să aştepţi şi cel mult alţii să ridice problema propriului tău interes.

Grupuri de presiune, aşadar, există, dar ele au mai mult o acţiune ocultă şi se fac simţite nu atît în parlament, cît în preajma guvernului, căci acolo se iau deciziile şi se distribuie resursele. *Lobby*-urile acţionează, prin urmare, asupra domnului Hrebenciuc, asupra domnului Cozmâncă, asupra domnului Georgescu, asupra domnului Văcăroiu, nu asupra grupurilor parlamentare. O lege este un proiect strategic, cu bătaie lungă şi cu un caracter abstract. Pe cînd la guvern te duci şi obţii o licenţă de export sau o exonerare de taxe şi cîştigi miliarde! Este, aşadar, firesc ca direcţia de atac a *lobby*-urilor economico-financiare (dar şi politice) să o constituie în mult mai mare măsură executivul decît parlamentul, aşa cum ar fi normal. La Washington, de pildă, există o "industrie" foarte prosperă a *lobby*-urilor care fac imagine, construiesc influenţe în cadrul Congresului american. Şi guvernul român şi preşedinţia plătesc astfel de întreprinderi pentru realizarea unei imagini a României, ceea ce este absolut natural acolo.

La noi, aceste *lobby*-uri, grupuri de interese, grupuri de presiune, formale, informale sau pur conjuncturale sînt foarte parcelate. Nu există o corelaţie, o articulare între ele şi mai cu seamă nu există o *vizibilitate* a lor. De unde şi aspectul lor "magic" şi obscur. În România, decît să ai o lege bună într-un domeniu, este mai bine să fii prieten cu ministrul de resort. Este normal, atunci, ca aceste *lobby*-uri să nu poată fi nişte grupuri de sine stătătoare, articulate, cu program. Ele nu se formează decît ocazional, şi poţi vedea adversari economici foarte puternici întîlnindu-se şi ducîndu-se la preşedinţie pentru a cere anumite regimuri fiscale favorabile sau făcînd *lobby* pe lîngă guvern pentru obţinerea unei anumite ordonanţe. Aceste grupuri au, de aceea, un caracter de aisberg: sînt mai mult ascunse. Dar există. Un lucru foarte interesant ar fi, astăzi, întocmirea unei *hărţi* a grupurilor de interese din România. Am afla, astfel, în aceste grupuri în primul rînd *legături de rudenie*. Formarea unei societăţi civile este dificilă şi pentru că România este o *status society*, adică o societate care se bazează pe legături de consanguinitate, de consătenitate, de rudenie în principal, fapt care împiedică dinamica, evoluţia societăţii. Structurile de clan ale societăţii româneşti actuale reprezintă o frînă în calea constituirii unei societăţi civile. Pentru că oamenii se grupează pe familii, legăturile impersonale bazate pe interese, pe proceduri, pe norme, pe contract, pe reguli nu sînt posibile. O hartă a grupurilor de interese din România ar scoate la iveală aceste reţele bazate pe rudenie, pe prietenii, pe cumetrii. Există un "naş" care guvernează interesele şi distribuie rolurile, un naş căruia toţi îi dau ascultare. Lui, nu legii. Legea şi tribunalul pot fi sfidate, ocolite, dacă eşti prieten cu judecătorul, cu ministrul, cu comandantul poliţiei ş.a.m.d. Şi partidele s-au format tot aşa: între grupuri de prieteni, în familie, între colegi, consăteni, prieteni din puşcărie, din armată, din partid, din şcoala de partid, de la "Ştefan Gheorghiu" etc. Or, toate aceste structuri ţin de o societate tradiţională; nu de una modernă.

Stelian TĂNASE

Societatea civilă, cultura civică şi economia de piaţă

Fiecare om are sistemul său de motivaţii şi de interese. Oricît de diferiţi între ei ar fi oamenii, există întotdeauna interese comune unor categorii de oameni. În clipa cînd oamenii îşi conştientizează interesele – iar această conştientizare ţine şi de atitudinea instituţiilor publice –, ei încep să se organizeze în virtutea acestor interese comune. Scopul organizării îl reprezintă, pe de o parte, sentimentul fiecăruia că nu mai este singur în ceea ce doreşte şi, pe de altă parte, realizarea mai eficientă a acestor interese. Rezultă că baza acestei structurări este spontană. În acelaşi timp, statul, prin instituţiile publice, trebuie să încurajeze această structurare, pentru ca ea să devină cu adevărat o societate civilă. Acest lucru se poate face fie printr-un cadru legislativ adecvat (legile organice şi ordinare privitoare la dreptul de asociere, legea sponsorizării, legea administraţiei publice locale, diferite aspecte ale legii bugetului, diferite componente stimulative ale legilor fiscale etc.), fie prin atitudinea faţă de societatea civilă şi faţă de parteneriatul social. Nu orice formă de organizaţie nonguvernamentală este implicit o componentă a societăţii civile. În perioada comunismului, au existat sisteme de organizare tehnice, corporatiste, care, însă, erau mai degrabă impuse şi folosite pentru a politiza societatea civilă, pentru a fi o extensie a statului în societate. Nu despre aşa ceva vorbim aici.

"Un guvern, ca să fie puternic, trebuie să ştie să cedeze o parte din puterea sa"

În ceea ce priveşte, acum, caracterul civil al societăţii. De ce, în acest caz, nu spunem **societate** pur şi simplu, ci **societate civilă**? Ce înseamnă **cultura civică**? Ce înseamnă societatea **civică** sau **civilă** – aici, diferenţele sînt mici?

Este, în primul rînd, un tip de raportare a individului la stat. Este, apoi, un mod de a acorda societăţii dreptul de a-şi regla şi atinge propriile interese în afara voinţei instituţiilor statului.

Este, în al treilea rînd, un mod de creare a raporturilor de parteneriat dintre stat, cetăţeni şi forme neguvernamentale de organizare cetăţenească. Ceea ce înseamnă că cetăţeanul devine co-părtaş al actului de guvernare şi că Guvernul, prin subsidiaritate, prin dereglementare şi descentralizare, deleagă o parte din atribuţiile sale societăţii prin formele civice (sau civile) de organizare ale acesteia. Un guvern, ca să fie puternic, trebuie să ştie să cedeze o parte din puterea sa.

"Nu există un parteneriat între guvern şi organizaţiile neguvernamentale"

În ultimii şase ani, a existat un progres în acest sens, s-au creat diverse forme ale societăţii civile, mai ales dacă avem în vedere caracterul spontan de apariţie a acestor forme. Ceea ce trebuie să facem noi astăzi este să verificăm dacă acest mod este relativ ordonat, dacă, adică, urmăreşte în mod onest şi eficient interesele pe baza cărora s-au grupat cetăţenii; dacă se păstrează caracterul neguvernamental, sau nu este vorba decît de o formă implicită de politizare a societăţii; şi dacă, la nivelul mentalităţilor, acest mod de structurare socială a lăsat urme. S-o luăm pe rînd.

Au apărut sindicate; s-au consolidat unele forme corporatiste; altele, din păcate, s-au şubrezit (de exemplu, uniunile de creaţie); au apărut forme de organizare laică, dar cu amprentă confesională; au apărut organizaţii ecologiste; au apărut forme de organizare pentru controlul instituţiilor publice, pentru controlul legalităţii alegerilor, de apărare a unor drepturi precum cele ale automobiliştilor, chiriaşilor, pensionarilor etc. Se poate, prin urmare, vorbi despre o tendinţă de structurare a societăţii civile. Ea corespunde, de fapt, unei întregi reforme spontane care se petrece în societatea românească, atît la nivel economic, cît şi la nivel educaţional, civic etc.

Numai că, în mare parte, aceste forme de organizare civică nu au fost eficiente pînă în prezent. Unele, sub masca civismului, au încercat să fie continuatoarele unor structuri clientelare din perioada comunistă (cel mai mult, în această privinţă, au fost afectate sindicatele; dar nu numai ele: şi organizaţiile de femei sau uniunile de creaţie). Apoi, s-a acreditat ideea că organizaţiile neguvernamentale pot folosi celor ce le creează. În al treilea rînd, multe organizaţii au apărut din nemulţumirea faţă de prestaţia politică: acolo unde politic nu se mai putea, s-a încercat pe baze civice. În România abundă seminariile şi simpozioanele: în domeniul drepturilor omului, al relaţiilor interetnice, al iniţiativei private. Eu încurajez aceste lucruri, numai că o bună parte din energiile care trebuiau canalizate spre politic, acolo unde se pot face cu adevărat schimbări în România, s-a irosit adesea într-o seminaritâ pe care văd că opoziţia o practică şi în anul electoral. PDSR-ul nu face simpozioane. Există, apoi, un dispreţ al Guvernului şi al instituţiilor publice faţă de organizaţiile neguvernamentale. Nu există un parteneriat social între Guvern şi organizaţiile neguvernamentale. Nu există încredere mutuală şi delegare a răspunderilor. Aş putea spune că societatea civilă s-a găsit, în aceşti ani, în opoziţie faţă de instituţiile publice. Există, e drept, şi organizaţii care ar putea fi considerate ca aparţinînd societăţii civile, dar care nu sînt, de fapt, decît nişte creaţii ale instituţiilor publice, folosite de stat **împotriva** societăţii civile. De exemplu, Oficiul Naţional pentru Protecţia Consumatorilor, sau Consiliul Minorităţilor Naţionale, sau Avocatul Poporului.

În al cincilea rînd, o mare parte a populaţiei priveşte cu rezervă organizaţiile societăţii civile. Nivelul culturii civice este încă foarte scăzut la noi. Cetăţenii au mult mai multe drepturi decît îşi dau seama. Institutele de cercetare aparţin statului, cînd ar trebui să aparţină universităţilor şi ar trebui să fie factori ai societăţii civile. Nu există centre de analiză şi de informare puternice, care să poată concura Comisia Naţională de Statistică sau informaţiile oferite de Guvern. Nu există organizaţii puternice ale societăţii civile de verificare a legalităţii administraţiei, care să poată fi folosite ca un instrument democratic împotriva abuzurilor acesteia. Societatea civilă nu şi-a putut crea arme necesare de luptă împotriva abuzurilor administraţiei publice. Sînt multe lucruri de făcut, există energii, dar trebuie ca administraţia să dea dovada unei alte atitudini. Cu alte cuvinte, partidul de guvernămînt şi statul trebuie să nu se mai teamă de popor şi să arate că sînt cu adevărat legitime, rămînînd credincioase intereselor poporului, care le cauţionează prin vot şi le subvenţionează existenţa.

Ca preşedinte al Uniunii Armenilor din România, deci ca lider al unei organizaţii aparţinînd societăţii civile, îi înţeleg mai bine necesităţile. Ca parlamentar, au existat în cei patru ani ai actualului mandat *lobby*-uri pe care le-am resimţit. De multe ori, ele au stat, din nefericire, mai degrabă sub semnul disperării, al zădărniciei şi al revoltei decît sub semnul construcţiei. Cele mai multe presiuni le-am simţit, însă, din partea puterii, presiuni îndreptate împotriva societăţii civile. Ele au aparţinut mai mult unor medii de afaceri care au sprijinit puterea financiar, şi după 1992 au început să-şi ceară drepturile. Ele au inoculat în societate sentimentul inegalităţii din start, sentimentul organizării de tip clientelar şi, mai ales, sentimentul că nu se poate schimba nimic, fapt care poate ucide societatea civilă.

"Looby-ul nu a devenit, încă, o instituţie"

Aş face aici o paranteză referitoare la cultura civică. Cultura civică este modul în care cetăţeanul se raportează la stat, modul în care el se simte consultat şi implicat în decizii şi modul în care el înţelege rostul drepturilor sale, şi în primul rînd al dreptului de vot. Abia în clipa în care, prin votul său, individul va schimba puterea politică, abia atunci el va fi conştient de drepturile sale şi va revendica demnitatea pe care instituţia de cetăţean o merită. În România, din păcate, de multe decenii, cetăţeanul a fost frustrat de acest drept. În plus, noi sîntem moştenitorii unei tradiţii păguboase: în secolul nostru, nu s-a prea întîmplat ca partidul care organizează alegerile să le piardă. În 1937, s-a obţinut doar o majoritate relativă. Din acest punct de vedere, alegerile din 1996 sînt deosebit de importante.

Revin. Au mai fost sprijinite *lobby*-uri care aveau motivaţii pe care eu nu le consider corecte din punct de vedere democratic. De exmplu, *lobby*-ul chiriaşilor sau cel al sindicatelor clientelare. În timp ce *lobby*-ul Uniunii Asociaţiilor de Locatari, *lobby*-ul ţăranilor fermieri, *lobby*-ul micilor investitori privaţi, *lobby*-ul ecologist au fost disprefuite. Toate aceste organizaţii au venit, e drept, la noi, dar noi, ca opoziţie, nu am reuşit să le sprijinim eficient revendicările.

Trebuie, totuşi, spus că *lobby*-ul nu este încă bine organizat în România. El nu este eficient. Nu a devenit o instituţie. La nivelul societăţii civile, organizaţiile nu au ajuns la o structurare la nivel naţional, şi ele sînt pradă aceloraşi disensiuni care fac ravagii şi în mediul politic, şi de aceea *lobby*-ul nu este eficient. În orice caz, *lobby*-ul nu este prevăzut în Constituţie, iar presiunile care s-au făcut au fost disparate şi, de multe ori, trebuie să recunosc, şi eu le-am privit cu rezervă.

"Noi nu avem oameni bogaţi, ci oameni îmbogăţiţi"

Societatea civilă nu se poate dezvolta decît în contextul democraţiei economice şi al democraţiei politice. Democraţia economică presupune sprijinirea reformei spontane, o politică activă şi stimulatorie, mediu concurenţial, dezetatizare, demonopolizare, dereglementare şi descentralizare. Toate acestea reprezintă atuuri pentru societatea civilă. Mai mult decît atît. Economia de piaţă este singura care, alături de o politică bugetară onestă şi competentă, poate asigura o bunăstare de ansamblu a societăţii şi poate sprijini formarea clasei de mijloc, care constituie terenul societăţii civile. Societatea civilă nu se poate dezvolta fără existenţa unei clase de mijloc, adică fără un nivel ridicat de educaţie, fără o situaţie materială care să permită depăşirea necesităţilor stringente şi o anumită stabilitate faţă de intervenţionismul şi arbitrariul statului, ca şi o anumită stabilitate a intereselor şi motivaţiilor. Toate acestea generează societatea civilă. Noi, în România, nu avem oameni bogaţi, ci oameni îmbogăţiţi, care nu sprijină educaţia şi societatea civilă. În clipa în care vom avea oameni bogaţi, care vor putea să creeze în jurul lor o emulaţie culturală, care vor accepta competiţia şi existenţa unei clase de mijloc, abia atunci vom putea să asistăm la mutaţiile sociale dorite. În România, sistemul fiscal acţionează împotriva structurării unei clase de mijloc. În plus, economia de piaţă înseamnă autonomie a producătorilor, înseamnă crearea pieţelor cu circulaţie a informaţiilor şi cu organizare eficientă. Şi acestea se repercutează asupra societăţii civile, care are şi ea nevoie de mişcarea informaţiilor, de un mediu competiţional, de un număr cît mai mare de parteneri, de o piaţă a societăţii civile, pe care numai cei onesti, eficienţi şi legitimi să poată rămîne. Aşadar, evoluţia societăţii civile depinde de evoluţia economiei de piaţă.

Varujan VOSGANIAN

Rromii sînt de-abia într-un proces de etnogeneză

– Interviu cu Vasile IONESCU, consilier pentru problemele rromilor în Ministerul Culturii, preşedintele Fundaţiei "Aven Amentza" –

În societatea românească există grupuri de presiune sau lobby-uri?

În România de după '89 nu s-a prea reuşit construirea grupurilor de presiune. Grupul pentru Dialog Social a reprezentat la un moment dat un astfel de grup de presiune. Chiar şi Piaţa Universităţii, în acest context, se poate considera că a fost un grup de presiune. Cum s-au prăbuşit toate aceste idealuri ţine de specificul naţional. Nu mai există, deci, grupuri de presiune; există, în schimb, grupuri de interese, dar acestea sînt cu totul altceva.

Cum procedează *corect* minoritatea rromilor pentru a influenţa politicul (Guvern, Parlament, partide)?

Dacă vorbim despre minoritatea rromilor, trebuie să avem în vedere că ei au accedat la identitate proprie începînd cu 1990. Ei sînt, mai degrabă, într-un proces de etnogeneză. În cadrul minorităţii rromilor există două direcţii: una reformatoare şi una conservatoare, separaţionistă. Conservatorii spun "noi sîntem rromi, avem tradiţiile noastre, nu trebuie să avem de-a face cu românii" (idei – zic eu – de mult depăşite). Pentru a ilustra direcţia conservatoare, voi da ca exemple pe regele Cioabă sau pe împăratul Iulian. Pot să dau şi exemple de reformişti: Nicolae Gheorghe, Vasile Burtea, Mădălin Voicu. Aceşti oameni încearcă să provoace o schimbare, pentru că e clar că perspectiva din care sînt văzuţi actualmente rromii trebuie schimbată. Ca să revin la întrebarea dvs., spun că este prematur să vorbim de influenţarea politicului. Rromii nu pot provoca politic nimic, pentru că, în primul rînd, ei nu au un grup parlamentar.

Dar, avînd în vedere că există un partid al rromilor, sînt perspective ca situaţia să fie îndreptată?

Sînt peste şaizeci de organizaţii ale rromilor. În această chestiune, aş vrea să vă spun o glumă. Ea aparţine preşedintelui rromilor din Cehia şi care, pe cînd era Cehoslovacia, spunea: "Cehii nu-i iubesc pe slovaci, dar împreună nu-i iubesc pe rromi". Aceeaşi situaţie este şi în cazul Opoziţiei şi al guvernanţilor, ei se întîlnesc în atitudinea pe care o au faţă de rromi. Este de fapt o problemă istorică; în afară de paşoptişti, care au realizat dezrobirea rromilor, nici unul dintre guvernele de după aceea nu au avut un program de emancipare a rromilor. În privinţa perspectivelor pe care le avem de a influenţa politicul, există ideea de a crea un grup parlamentar – şi mi se pare destul de probabil ca anul acesta rromii să aibă şi un grup parlamentar. Avem, în schimb, experienţa UDMR-ului şi rămîne de văzut cum vom reuşi să obţinem, chiar şi în această situaţie. Dat fiind faptul că România – eu aşa cred – are o vocaţie a social-democraţiei, ca şi celelalte ţări din Est, o mare responsabilitate trebuie să-i revină Executivului, dincolo de politic. Trebuie să se urmărească egalizarea şanselor, ştiindu-se că în cazul rromilor avem de-a face cu o minoritate defavorizată social, care are un handicap istoric. Vorbeam despre dezrobirea lor; ei bine, li s-a dat atunci drumul doar cu cămaşa de pe ei.

Vorbeaţi de sarcina care-i revine Guvernului; dvs. înşivă sînteţi funcţionar în Guvern. Ce s-a făcut aici pentru rromi?

N-aş putea să spun că în cei şase ani s-a făcut ceva. În continuare, problema rromilor a rămas unde a lăsat-o Petre Roman, care declara în 1990, într-un interviu apărut într-o publicaţie germană, că, dacă ar avea timp şi bani, problema rromilor ar fi rezolvată. A existat la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale ideea de a se crea o reţea în cadrul Oficiilor de Muncă judeţene prin care să putem să gestionăm decalajul dintre rromi şi ceilalţi – s-a prăbuşit această idee. Există la Ministerul Culturii un program de dezvoltare socio-culturală a comunităţilor de rromi care trenează de trei ani; problema de care ne lovim este mereu cea a banilor. Poate că e nevoie de o voinţă politică a guvernanţilor – nu numai a celor de acum, ci şi a celor care vor veni, pentru că guvernarea de acum a preluat lipsa de voinţă a celor de dinainte de '92. Însă nu ştiu dacă, în cazul în care se vor schimba lucrurile, problema rromilor va fi rezolvată. De fapt, problema rromilor nu este o problemă de bani, ci una care ţine de educaţia ambelor părţi, a populaţiei majoritare şi a celei minoritare.

E mai important, din punct de vedere tactic, să faci presiuni asupra statului sau asupra organismelor internaţionale?

Dacă rromii nu ar fi atît de destructuraţi (v-am spus că sînt şaizeci de organizaţii ale rromilor), poate că ideea de grup de presiune ar însemna ceva. Cu toate acestea, ştiu cazul cîtorva ONG-uri româneşti – "Pro Democraţia" de pildă – care şi-au propus chiar un asemenea lucru, să facă presiuni asupra statului; nimeni nu i-a luat în seamă. Prin urmare, noi am încercat şi cealaltă variantă: presiune prin instituţiile internaţionale. Aceasta a rezolvat puţin lucrurile, pentru că spaima de a nu intra în Europa se pare că-i mişcă pe cei de la Putere. Pentru aceasta, Nicolae Gheorghe, care este – să zicem – ministrul de externe al rromilor la instituţiile internaţionale, este considerat un duşman al ţării şi a apărut pe o listă neagră a lui Vadim Tudor.

Ce a obţinut şi ce nu a obţinut minoritatea rromilor?

În 1990 s-a obţinut recunoaşterea rromilor ca minoritate, în rest nu s-a obţinut nimic. De pildă, nu s-a obţinut un amendament la Legea 18, care ar fi abordat problema rromilor care muncesc în agricultură. Nu s-a obţinut satisfacţie faţă de conflictele care s-au soldat cu morţi, cu incendierea de case, cu violenţe de pe urma cărora au avut de suferit oameni nevinovaţi. Nu s-a obţinut recunoaşterea noastră cu numele pe care ni-l dorim; în "Anul toleranţei", Ministerul Afacerilor Externe a emis o hotărîre, semnată şi de premierul Văcăroiu, prin care se stipula că numele nostru nu este "rromi", ci "ţigani" (o iniţiativă similară a mai fost luată în 1938, cînd s-a hotărît ca evreii să se numească "jidani"). Şi – ce să mai vorbim? – nu s-a obţinut nici măcar recunoaşterea faptului că rromii au fost victime ale holocaustului din cel de-al doilea război mondial.

A consemnat

Cezar PAUL-BĂDESCU

Societatea contra statului, în ajutorul acestuia

Întîrzieri şi erori

Conceptul de societate civilă este crucial pentru înţelegerea multor fenomene care se petrec în jurul nostru. Aceasta deoarece noi trăim politica în funcţie de modul în care înţelegem ideile politice. În acest sens, conceptul de societate civilă este din capul locului greşit înţeles în România. De ce? Din cauza unui defazaj petrecut, din punct de vedere istoric, în jurul anului 1968. Atunci a fost momentul în care, în urma experienţei Primăverii de la Praga, intelectualii est-europeni au renunţat la iluzia de a schimba comunismul din interior, de sus în jos, şi au trecut la disidenţă şi opoziţie împotriva sistemului. Principalul concept cu care ei au intrat în această luptă a fost cel de societate civilă. Aceasta pentru că societatea civilă era tocmai realitatea pe care totalitarismul comunist o sugrumase, chiar dacă nu izbutise să o ucidă cu totul. Intelectualii est-europeni i-au făcut conceptului de societate civilă respiraţie artificială şi l-au readus la viaţă, încercînd să-i dea coerenţă. Ei (şi mă gîndesc în primul rînd la Miklos Haraszti, Konrad, Michnik, Havel etc.) au spus aşa: **în comunism, societatea civilă este contra statului şi luptă împotriva lui, pentru că statul este totalitar, iar societatea civilă reprezintă faţa liberală şi democratică a societăţii.** Prin urmare, conceptul de societate civilă a fost privit ca un concept **antipolitic**. De unde şi antipolitica acestor intelectuali ("puterea celor fără putere"). În realitate, comunismul era antipolitic şi ei erau politici.

La noi, în 1968, în urma intervenţiei trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, cînd Ceauşescu a ţinut faimosul discurs de la balcon, o mare parte a intelectualităţii româneşti a intrat în partid şi a cauţionat regimul. Deci, exact în momentul cînd intelectualitatea de avangardă din Europa de Est reinventa conceptul de societate civilă, dîndu-i o aparentă coloratură antipolitică, intelectualitatea noastră legitima comunismul, sau se abţinea să-l mai critice pentru că devenise naţional.

După decembrie 1989, noi am început să traducem masiv din textele gînditorilor est-europeni, ca să recuperăm acest extraordinar filon de gîndire. Numai că, din nou, epoca istorică era alta. Din nou ne aflam în întîrziere. **Acel** concept de societate civilă fusese valabil şi util în comunism.

Căci, la origine, adevăratul concept de societate civilă (aşa cum îl putem întîlni la Locke, în iluminismul scoţian, la Burke, la Hegel şi la Tocqueville) era, de fapt, unul de **complementaritate cu statul**. Statul modern (burghez, capitalist) apăruse ca o reacţie la statul autoritar de tip medieval. Era un stat slab, un stat "minimal" într-un fel, care nu-şi mai exercita funcţiile tradiţionale. Toţi acei gînditori au gîndit, prin urmare, societatea civilă ca pe o forţă complementară statului, care **ajută** statul, suplinind ceea ce statul nu mai poate să facă. Deci, societatea civilă era la origine un concept **politic.**

Noi, după 1989, am recuperat reinterpretarea **antipolitică** operată de intelectualii din ţările est-europene la sfîrşitul anilor şaizeci, intelectuali care, după 1989, au intrat în politică, au participat la guvernări şi au dat tonul. Astfel, la noi, a avut loc o folosire nefuncţională a conceptului de societate civilă, concepută împotriva statului, stat care, în articulaţiile sale esenţiale, nu mai era – nu mai este – cel comunist. Societatea civilă a fost concepută greşit, ca opusă statului, ca o realitate antipolitică, încercîndu-se identificarea dintre societatea civilă şi opoziţie.

Aceasta în ceea ce priveşte utilizarea **noţiunii** de societate civilă.

Pentru o geopolitică a societăţii civile

În ceea ce priveşte **realitatea** societăţii civile în România, dar şi în ţările din jurul nostru, părerea mea este că nu ar trebui să vorbim despre o societatea civilă monolit, bloc. Teza mea este că există **mai multe societăţi civile.** Sau, ca să mă exprima riguros, societatea civilă prezintă componente diferite şi eterogene. Există componente **civice**, componente **necivice** şi componente **anticivice.**

Componentele anticivice sînt acele componente ale societăţii civile pe care se fundamentează, la noi, actuala putere. Cei care au votat, iniţial, cu FSN-ul, apoi cu PDSR-ul, cei care au votat cu PUNR-ul sau cu PRM-ul sînt şi ei societate civilă. Aceste segmente anticivice ale societăţii civile sînt antioccidentale, antiintelectuale, anticapitaliste etc., dar, în rest, au toate caracteristicile societăţii civile, pentru că se bazează pe asocieri voluntare şi spontane, în vederea apărării intereselor de jos în sus. Formal, ele au toate caracteristicile societăţii civile, dar conţinutistic, sensul lor este unul contrar acesteia. Alte segmente ale societăţii civile postdecembriste sînt cele de tip mafiot: asocieri spontane, voluntare, dar cu sens anticivic şi antistatal. Ceea ce urmăresc ele este încălcarea sistematică a legii şi, la limită, înghiţirea statului, subordonarea lui. Este şi acesta un triumf al societăţii civile, dar unul malefic!

Componentele necivice ale societăţii civile ar fi, de pildă, paradoxalele ONG-uri create de Guvern!

Rezultă, că, în coerenţa ei de ansamblu, o societate civilă poate avea un semn sau altul în funcţie de componentele care predomină. Ea reprezintă un echilibru dinamic extrem de complex, cu diferenţe importante de la o zonă la alta. Eu sînt împotriva considerării globale, în mare, a fenomenelor. Unele partide s-ar putea să dispară anul acesta şi pentru că nu ţin cont de faptul că discursul lor este uniform, monolitic, iar între Bucureşti şi Cluj, de exemplu, sau între Baia Mare şi Sighet există diferenţe majore. Societatea civilă, prin chiar definiţia ei, nu este ceva monolitic.

În cartea pe care am tradus-o recent (*Cultura civică. Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni*, Ed. DU Style, 1996), Almond şi Verba, promotori ai ceea ce se cheamă "**comparative politics**", spun următorul lucru: cultura civică nu este omogenă, ci mixtă, şi este alcătuită din trei componente: cea parohială (sau tribală), cea dependentă şi cea participativă. Noi, în momentul de faţă, avem o cultură politică de tranziţie, în care, deocamdată, componenta participativă este cea mai firavă, aflîndu-se, totuşi, în creştere. Ţările foste comuniste se deosebesc prin ponderea deţinută de componenta participativă. Din acest punct de vedere, se poate vorbi de o geopolitică a societăţii civile. Cu cît mergi mai spre Vest, componenta civic-participativă e mai puternică; cu cît mergi mai spre Est, componenta civic-participativă e mai fragilă. Noi ne aflăm, să zicem, undeva la mijloc. Anul 1996 va fi hotărîtor şi din acest punct de vedere: balanţa se va înclina fie într-o parte, fie în cealaltă!

Dan PAVEL

O punte peste o prăpastie – presa românească

Există un foarte mare interes al oamenilor de a-şi schimba modul de a trăi, raportîndu-se, bineînţeles, la ce a fost pînă în 1990. Dar pe cît de mare este interesul de a schimba al oamenilor, pe atît de restrînse sînt posbilităţile lor reale de a provoca schimbări. Tot ceea ce vedem – scandaluri publice, proteste, greve, manifestaţii etc. – nu sînt, de fapt, decît nişte forme de reacţie ale oamenilor, ale opiniei publice, ale societăţii civile, prin care membrii acesteia arată că doresc să modifice ceva care nu merge. Ei nu au învăţat, însă, cum să facă acest lucru, cred că există, în sens figurat, desigur, o şcoală pe care ei ar trebui s-o urmeze, care să-i înveţe cum să se organizeze. Dar cred că mai este nevoie de ceva: oamenii trebuie să capete încrederea că presiunea pe care ei o exercită ajunge acolo unde trebuie să se producă schimbarea. Pentru că, altfel, se întîmplă ceea ce vedem că se întîmplă: apar nişte anomalii, un fel de cancere politice: Partidul Pensionarilor, Partidul Automobiliştilor, Partidul Chiriaşilor. Acestea ar trebui să fie nişte forme nepolitice de presiune. O bună parte dintre ele chiar au început prin a fi nişte asociaţii, care au încercat marşuri de protest, scrisori, prezenţe pe micul ecran etc. Presa a reacţionat, a mediatizat mesajul lor, dar nu s-a întîmplat nimic. Şi atunci, singura modalitate pe care membrii acelor asociaţii au înţeles că o au la dispoziţie este să devină partid politic, pentru că numai dacă existi ca partid poţi, eventual, să ajungi în Parlament şi să încerci să modifici ceva. E foarte limpede de ce nu funcţionează sistemul: **clasa politică nu ţine cont, la ora actuală, de aceste forme de presiune.** Clasa politică este atît de ruptă de societate, încît neglijează – dacă nu o face cumva în mod interesat – orice mesaj care vine din partea societăţii civile.

În toate societăţile democratice civilizate, sistemul de transmitere a mesajelor societăţii civile către clasa politică funcţionează. Pentru că, la urma urmelor, funcţionarea democraţiei se bazează pe funcţionarea societăţii civile. Adică pe iddea că cei mulţi pot să controleze elita pe care ei înşişi au aşezat-o în vîrful clasei politice. Aceasta înseamnă, concret, că un grup, la nivel de comunitate, îşi poate promova interesele: dacă membrii acelui grup vor să li se planteze copaci, să li se facă locuri de parcare sau dacă nu vor ca pe un loc pe care sînt plantaţi copaci să se construiască o parcare etc. În funcţie de interesele oamenilor care trăiesc într-o comunitate, ei ştiu să transmită acest mesaj, să facă presiuni asupra factorului de decizie sau de transmitere a mesajului la care au imediat acces: administraţia locală. Administraţia locală colectează aceste mesaje, aceste presiuni de la nivel comunitar-local şi le integrează, mai departe, într-un factor de presiune de nivel superior, dinspre administraţie către clasa politică. Aşa funcţionează sistemul peste tot.

Am fost de curînd în Statele Unite şi am fost teribil de impresionat de modul în care funcţionează la ei acest sistem. Sînt – ca şi noi – în an electoral, dar nu am văzut la televiziune nici un fel de emisiune politică, nu se consumă energie în politică pentru că există acest mecanism prin care comunităţile (care pot fi: cinci case, un cartier, o întreprindere, femeile blonde, bărbaţii în blugi etc.) ştiu să-şi promoveze interesele. Dar mai e ceva: **niciodată nu se întîmplă să fie ignoraţi!** Mass-media ştie să le transmită mesajul, mesajul ajunge la factorii decizionali, iar aceştia nu-şi permit să ignore mesajul societăţii civile, pentru că ştiu că astfel s-ar descalifica în calitatea lor de factori de decizie, şi-ar dovedi incompetenţa şi ar sfîrşi prin a fi schimbaţi. Nu ca la noi, unde poţi să ţipi cît vrei. Postul nostru de televiziune a avut nenumărate emisiuni, cu exemple concrete, în care am arătat care sînt interesele oamenilor, ce vor ei, şi nu erau lucruri absurde, ci cît se poate de firesti. Nu s-a întîmplat nimic! Mai mult decît atît: nu i-a băgat nimeni în seamă, nu le-a răspuns nimeni! Iată de ce mă tem că, dacă societatea civilă nu va şti să reacţioneze repede şi să-şi găsească în primul rînd modalităţile de cristalizare şi în al doilea rînd pe cele de exprimare, o să ne trezim cu o puzderie de organizaţii neguvernamentale făcute, de fapt, tot de personalităţi ale vieţii politice, de la vîrful acesteia, cu scopul de a-şi promova interesele de familie: să-şi trimită soţiile şi copiii în străinătate, să dreneze diverse fonduri etc. Foarte bine, să fie, dar aceste organizaţii nu vor fi decît un mijloc pur formal de a consuma nişte bani. Fără o societate civilă, fără mecanismele acestea care să funcţioneze aşa cum trebuie, democraţia nu există, e doar un vis, o vorbă.

Noi sîntem o ţară care îşi consumă energiile în politică, nereuşind să rezolve nimic. Presa este un **serviciu public**, o curea de transmisie: fără presă, mesajul societăţii civile nu ajunge la factorul de decizie. Sau ajunge în forme distorsionate, întîrziate. Presa – şi televiziunea în primul rînd – este un mijloc de a transmite mesajele grupurilor de interese, ale factorilor de presiune (care nu trebuie privite peiorativ: sînt ceva absolut normal). Asta trebuie să facă presa. Dacă ea trece declarat în rîndurile societăţii civile, devine o presă înregimentată, fadă; dacă se deplasează înspre clasa politică, devine presă de partid şi nu mai interesează societatea civilă. Presa trebuie să fie între: să preia mesajele din ambele părţi şi să medieze, de fapt, comunicarea între societatea civilă şi clasa politică.

Din acest punct de vedere, presa românească şi-a făcut, cred eu, în bună măsură datoria. A semnalat, a atras atenţia, a convocat oamenii politici, i-a pus în dialog, faţă în faţă, cu reprezentanţii diverselor grupuri de presiune. Postul nostru şi-a făcut din aceasta un principiu, tocmai pentru că noi credem că acesta este cel mai bun mijloc de a clădi o societate civilă conştientă de drepturile pe care le are, de modalităţile prin care aceste drepturi pot fi promovate ca interese şi, evident, pentru a trezi atenţia clasei politice, care trebuie să bage în seamă societatea civilă. Din păcate, am putut să constat în nenumărate rînduri **dispreţul** clasei politice – indiferent de culoarea politică – faţă de cei care au ales-o. Cred că asta şi explică, de fapt, marea ruptură, mai mult decît evidentă, la ora actuală, dintre electorat şi cei aleşi. Nu s-a înţeles încă faptul că un partid nu porneşte de la preşedinte sau de la vicepreşedinte, ci tot din interesele societăţii civile, care se exprimă politic.

Radu NICOLAU

Director Programe, Tele 7abc

Un model şi o povaţă

Democraţia modernă e întotdeauna dacă nu rezultatul, oricum fundamental influenţată de societatea civilă. Acea conştiinţă publică favorabilă democraţiei îi creează suportul determinant. Dacă se doreşte ca statul (organizaţiile guvernamentale), justiţia şi parlamentul să fie democratice e necesar ca societatea civilă să capete puternicie, aspirînd spre democraţie. Nu cred că statul antic atenian era (deşi aşa se numea) cu adevărat democratic atîta vreme cît sclavagismul era o realitate de fapt. Dreptul la expresia politică în acele întruniri publice despre care atîta se vorbeşte era apanajul exclusiv al celor liberi, sclavii (majoritatea populaţiei), neavînd glas, drept la opinie şi acces la decizie. Făcînd un pas mare peste timp, aş spune că nici în ţările române ale evului de mijloc, deşi N.Iorga vorbea de Sfatul ţării care avea rol de consultanţă, el era, de fapt, o himeră. De fapt, decizia absolută îi aparţinea domnitorului şi toţi boierii de rang şi dregătorii se supuneau voinţei stăpînirii. Puteau, desigur, să se plîngă Porţii sau altor puteri străine, să organizeze comploturi. Dar acestea erau acte de rezistenţă, de dizidenţă sau nesupunere faţă de voinţă domnitorului. De altfel, cum am putea vorbi de existenţa unei societăţi civile în epocile absolutiste? Aş adăuga imediat că şi la noi, după Constituţia liberală din 1866, societatea civilă fiind firavă şi difuză, nici democraţia veritabilă nu s-a putut, de fapt, constitui. Disparitatea socială scandaloasă în lumea rurală (unde locuia, totuşi, 90% din populaţia ţării), faptul că ţărănimea nu avea, cum era lipsită de venit stabil, drept la expresia politică, starea ei de analfabetism nu îngăduia constituirea unei societăţi civile valide. E adevărat, presa exista şi era liberă, putînd critica factorii de putere (cu excepţia dinastiei, a cărei critică era interzisă). În ecuaţie rămînea numai presa independentă, care era încă anemică, pentru că gazetele de partid apărau ideile sale şi ale guvernului respectiv, criticînd, ţipător, pe adversarii politici. Dar numai cu o presă firavă încă nu se putea constitui o adevărată societate civilă, deşi spiritele înaintate militau pentru crearea ei, aspirînd la democraţie autentică. Dar firavă cum era, se poate, totuşi, vorbi de un început real de societate civilă, cu consecinţe importante pentru perioada interbelică.

Societatea civilă, pentru a se putea constitui, presupune existenţa, în prealabil sau concomitent, a culturii civice. Această cultură civică, fundamentală, presupune crearea unui mediu civic cultural funcţional, cu audienţă şi capacitate de influenţare a cetăţenilor. După primul război mondial, România nu a fost alta numai sub raport teritorial, reîntregindu-se în hotarele ei istorice. Ea era altfel şi pentru că îşi dăduse cele două mari reforme: cea agrară şi cea a universalizării dreptului la vot (pentru bărbaţi). Aceste reforme fundamentale creaseră premise reale pentru crearea unei democraţii spre care năzuiseră, decenii de-a rîndul, conştiinţele democratice româneşti. Trebuia creată - şi s-a creat - o societate civilă capabilă să influenţeze şi să controleze organismul guvernamental. Şi pentru ca acest ideal să se poată înfăptui, era necesară organizarea unei veritabile şi puternice culturi civice. Sociologul Dimitrie Gusti, conştient de aceste necesităţi şi de relaţiile de echilibru dintre ele, a organizat, imediat după război, o instituţie care să polarizeze aceste utile funcţiuni. Astfel, în februarie 1921, a întemeiat Institutul Social Român. Preşedinte a devenit Dimitrie Gusti, iar secretar general era Virgil Madgearu. Mai înainte, în 1919, a înfiinţat revista **Arhiva pentru Ştiinţă şi reformă socială**. Activitatea Institutului, creat şi condus de Dimitrie Gusti, a îndeplinit, se va vedea, o funcţiune de vitală utilitate. Să spun, mai întîi, că acest Institut era organizat pe secţiuni de preocupări (agrară, comercială şi industrială, financiară, juridică, politică şi administrativă, politică şi igienă socială, culturală) şi, deci, urmărea să cerceteze şi să direcţioneze întreg ansamblul organismului românesc. Şi Gusti a avut fericita idee de a aduna în jurul Institutului său mari personalităţi, de diverse orientări, dintre care aş aminti pe Vasile Pârvan, N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, Andrei Rădulescu, Mircea Djuvara, C. Ionescu-Siseşti, Victor Slăvescu, M. Manoilescu, Al. Claudian, Const. Brăiloiu. Poate că cea mai importantă activitate a Institutului Social Român (pentru că a avut ecou, audienţă şi succes eficient) a fost organizarea unor remarcabile cicluri de conferinţe publice, dezvoltate în aula Bibliotecii Universitare din Bucureşti sau, cum se numea atunci, Fundaţia Carol I. Societatea civilă şi cea guvernamentală stăteau în faţa unei reorganizări esenţiale. Conştiinţa publică trebuia pregătită în consecinţă. Cel dintîi ciclu de conferinţe publice a avut, ca temă, **Noua Constituţie a României**, care, atunci, se afla în centrul de preocupări ale tuturor partidelor şi ale societăţii civile în special. Au fost 23 de conferinţe publice, mult frecventate şi utile, care, în fond, au pregătit opinia publică pentru ideea necesităţii unei noi Constituţii a ţării. Ea s-a şi adoptat, după încinse dezbateri şi contestări în parlament, în 1923. Alt ciclu de conferinţe a fost consacrat **Politicii externe a României** (20 de conferinţe), iar altele s-au ocupat de **Viaţa socială a României, Capitalismul în viaţa socială, Sat şi oraş, Politica culturii** şi **Doctrinele partidelor politice**. Trei dintre aceste cicluri de conferinţe au fost publicate în volum. (Aceasta pentru că, atunci ca şi acum, lipseau mijloacele financiare pentru publicarea tuturor acestor cicluri de conferinţe.) Să amintesc, dintre acestea publicate, prelegerile despre **Noua Constituţie a României**, un volum corpolent de 536 de pagini, care a fost întregit, în addenda, de noile constituţii europene. Despre acest volum respectabil şi substanţial, revista **Ideea Europeană** a scris, "Minţi, cu pregătire ştiinţifică sau îndreptări politice din cele mai deosebite, s-au strîns aici ca să lumineze, pornind din alte unghiuri, tot altă ramură a aceluiaşi cîmp. Rezultatul este vrednic de aşteptări şi de cei care s-au încordat să-l dea. Publicul cult a căpătat un mijloc rar de informare. Iar legiuitorul de mîine, un ajutor, dar şi un ochi de control, temut". Interesant cu totul este ciclul de conferinţe (organizat din decembrie 1922 pînă în iunie 1923) despre **Doctrinele partidelor politice**. Harta politică a României se înnoise, se modificase şi se întregise, după război, atît de semnificativ, încît era, de fapt, alta în comparaţie cu aceea antebelică. Rămăsese în picioare şi în mare putere Partidul Naţional Liberal. Dar Partidul Conservator era, în 1922-1923, în agonie şi, în 1924, va dispărea cu totul. Apăruseră noi formaţiuni politice, precum Liga (apoi Partidul) Poporului, Partidul Ţărănesc, Partidul Naţional Român şi încă altele. Această nouă realitate de fapt a fost dezvăluită în acel celebru ciclu de conferinţe, în care D. Gusti a avut misiunea de a vorbi despre aspectele de generalitate ale partidului politic. Să amintesc că N. Iorga a dezvoltat conferinţa despre "Doctrina naţionalistă" (vorbea şi în numele P.N.R. ardelean, cu care anemica grupare politică a lui N. Iorga fuzionase), C. Rădulescu-Motru şi Al. Marghiloman au vorbit despre conservatorism ca doctrină şi concepţie, Virgil Madgearu (uzurpînd, de fapt, locul lui C. Stere) a dizertat despre doctrina ţărănistă, I.G. Duca a vorbit despre doctrina liberală, Şerban Voinea, Ilie Moscovici şi Ion Răducanu despre socialism, M. Manoilescu despre neoliberalism (aceasta era, atunci, doctrina economică a Partidului Poporului), Nae Ionescu despre sindicalism, sociologul N. Petrescu despre anarhism, Mircea Djuvara despre evoluţie şi revoluţie. Şi au mai fost, desigur, şi alte conferinţe în acest ciclu. Toate au avut misiunea să lămurească opinia publică sau cultura civică a timpului despre noua realitate politică a ţării sub raport doctrinar. Şi au rămas, peste timp, drept un document despre realitatea politică doctrinară a începutului perioadei interbelice. Serviciul, pentru cultura civică a epocii, a fost imens. Să amintesc, apoi, de ciclul de 23 conferinţe (noiembrie 1927-iunie 1928) consacrat politicii culturii. Conferenţiari au fost N. Iorga, Gh. Brătianu, N. Bagdasar, Dragoş Protopopescu, M. Sanielevici, M. Ralea, P.P. Panaitescu, G.G. Antonescu, D.I. Suchianu, C. Rădulescu-Motru, Virgil Madgearu, Ion Marin Sadoveanu, Tudor Vianu, C. Ionescu-Siseşti, Emil Racoviţă, Ion Petrovici, Petre Andrei şi încă alţii. Selectiv, şi prelegerile acestui ciclu de conferinţe au apărut în volum în 1931, întregite cu o cuprinzătoare anexă adunînd texte şi bibliografie lămuritoare despre o posibilă şi necesară politică a culturii. Ar fi de adăugat că aceste volume au apărut în Editura "Cultura Naţională" care întregea efortul instituţional al Institutului Social Român.

Să recunoaştem, încă o dată, că Dimitrie Gusti, ca sociolog mare cum a fost, a ştiut să ofere societăţii civile interbelice instrumentul ştiinţific necesar pentru crearea culturii civice într-un moment hotărîtor pentru România modernă reînnoită. E un exemplu la care se cuvine să meditäm, ca la un model care este şi o povaţă şi astăzi utilă. Mult utilă în deruta în care, de fapt, ne aflăm.

Z.ORNEA

Hotelul şi biserica

La sfîrşitul anului trecut, Consiliul local al Municipiului Bucureşti a hotărît construirea, în imediata vecinătate a Bisericii Mavrogheni, a unui mare hotel de cinci stele, cu 500 de apartamente, săli de conferinţă, restaurant, amenajări şi dotări complete. Preotul paroh al bisericii s-a opus acestei hotărîri considerînd-o o "eroare fundamentală".

Potrivit preotului paroh Dumitru Pintea, "a construi un hotel învecinat cu biserica şi şcoala (alături de biserică se află Şcoala nr. 11) nu mai este o scăpare, ci o crimă deliberată".

O altă problemă care se ridică este aceea a parcului. Acesta datează de peste două sute de ani. Voievodul Nicolae Petru Mavrogheni, ctitorul Bisericii şi al întregului complex monahal "Cişmeaua Mavrogheni", a plantat aici o mare grădină, predecesoarea actualului parc. În acest loc doreşte astăzi Primăria să amplaseze un hotel.

Dumitru Pintea consideră că "autorităţile publice, primăriile sînt plătite de noi, din munca noastră, nu ca să lucreze împotriva intereselor noastre, ci să reprezinte adevăratele noastre interese. Această iniţiativă este însă făţiş împotriva intereselor locuitorilor din zonă, care sînt sacrificate, în numele banului, cu orice preţ".

Conform Legii fondului funciar, terenul pe care urmează a fi amplasat acest hotel aparţine Domeniului Public al Municipiului Bucureşti. Apartenenţa la Domeniul Public sau la cel Privat se stabileşte, potrivit legii, în funcţie de situaţia existentă la data de 01.01.1990. La acea dată, terenul în cauză era parc şi aici era amplasat un monument al soldatului sovietic, deci intra sub regimul juridic al Domeniului Public. Legea nr. 50/1991 prevede că pe terenurile Domeniului Public nu se pot amplasa decît construcţii cu caracter provizoriu. Acţiunea Consiliului local este ilegală, hotelul fiind o construcţie durabilă, nu provizorie. În concluzie, terenul nu poate fi concesionat în acest scop. Ce se va întîmpla pînă la urmă, vom vedea. Va învinge societatea civilă, care are de partea ei legea? Dacă se va organiza, nu ca pînă acum, poate.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Minerii ca societate civilă

"Societatea civilă putem fi şi noi, la orice oră din zi sau noapte", au declarat aproape toţi reprezentanţii comisiilor de specialitate ale Parlamentului, care au făcut obiectul anchetei. Senatorii Matei Boilă şi Nistor Bădiceanu au fost purtătorii de cuvînt ai comunităţii greco-catolice, care "încă din 1990 cere Parlamentului să i se recunoască măcar dreptul de a-şi putea ţine slujbele în lăcaşurile care i-au aparţinut, nu să li se mai restituie acestea, şi nici atîta nu pot obţine". Cei de la Comisia senatorială pentru cercetarea evenimentelor din decembrie '89 şi de la Comisia pentru cinstirea eroilor revoluţiei române şi pentru aplicarea Legii nr. 42 îşi amintesc că "noi întotdeauna am satisfăcut doleanţele revoluţionarilor, dar cînd s-au făcut presiuni nelalocul lor asupra noastră, cînd oameni ca Bebe Ivanovici au pretins monopolul eliberării certificatelor de revoluţionar în numele unui grup care nici nu exista în realitate şi cînd s-a încercat pătrunderea în Senat a revoluţionarilor în forme neorganizate, noi ne-am delimitat".

Organizaţiile foştilor proprietari ale căror case au fost naţionalizate şi organizaţiile chiriaşilor au bombardat Parlamentul cu diverse proiecte de legi şi petiţii, "dar nici o intervenţie nu era realistă şi unii dintre liderii chiriaşilor chiar au încercat să corupă, sub diverse forme, şi să ameninţe pe parlamentari", susţine un senator profund implicat în această chestiune. Cei de la Comisia pentru cultură, artă şi mass-media îşi amintesc că reacţiile presei au fost cam tardive atunci cînd, la dezbaterea Codului Penal, au pus problema delictelor de presă, la art. 205 şi 206; "şi totuşi, reacţia de ultimă oră a ziariştilor români le-a adus sprijinul organizaţiilor internaţionale ale confraţilor lor, care însă au şi vrut să ştie cine e vinovat că presa noastră nu a prevenit dezbaterile din Parlament, nu le-a anticipat, tocmai presa, care e reprezentantul cel mai pregnant al societăţii civile", cum mărturisea un membru de altă naţionalitate decît română din Comisia juridică. Dar reacţiile cele mai concise şi diverse, parlamentarii le-au avut faţă de intervenţiile minerilor pe care nu ştiu dacă să-i bage la "civili" sau la "gradaţi organizaţi". "În prima legislatură am simţit permanent minerii în coastă", "înainte ca Miron Cosma să invadeze senatul şi să stea de vorbă cu Stolojan, parlamentarilor le-a fost trimisă vorbă să nu se arate pe la sală", "minerii au fost societatea noastră «civilă», cu trese multă vreme, în ochii Occidentului".

Petru IONESCU

Înstrăinări fertile

"Librăria din fundul curţii" e un loc, stilat şi discret, al normalităţii. Eleganţa cărţilor porneşte de la distincţia înfăţişării lor şi se fixează în opţiunea Editurii Humanitas de a ne oferi o întîlnire necrispată cu perspective provenind din spaţii de cultură şi gîndire foarte diverse – unele exotice ori măcar inaccesibile, pînă de curînd, în raport cu posibilităţile noastre de informare. E un loc al comunicării atente, reverenţioase şi lucide cu gîndirea "celuilalt", ca şi cu experienţele, redescoperite, ale propriei filiaţii. Un loc unde se poate respira, culturalmente, în voie.

Două cărţi, de curînd accesibile aici, fac, fiecare în felul ei, dovada prospeţimii, a îndrăznelii cu care pot fi valorificate nu numai interesul, ci chiar transplantul într-un mediu cultural străin. E vorba despre Alan Watts (cu colaborarea lui Al Chung-liang Huang), *Dao – ca o curgere de apă*, traducere din engleză de Dinu Luca, col. Terra Lucida, ed. Humanitas, 1996, şi de Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu,* în româneşte de Maria Cornelia Oros, studiu introductiv diac. Ion I. Ică jr., col. Dogmatica, ed. Deisis, Sibiu, 1995.

Amîndouă livrează experienţe, cumva complementare, stîrnite de confruntarea cu *alteritatea*, cu o străinătate care suscită spaţiul de interogaţie şi, pînă la urmă, de opţiune a autorului.

Experienţa unui stil: fluiditatea

Englezul Alan Watts (1915-1973), de formaţie teologică, orientalist, filosof şi cuceritor eseist, a trăit mai ales în Statele Unite şi, de foarte tînăr, a fost atras de înţelepciunile extrem orientale, de budismul Zen şi de daoism, cu precădere. Titlurile oferite de notiţa bio-bibliografică a volumului indică preocuparea lui pentru zona contemplativă a marilor tradiţii (*The Theologia Mystica of Saint Dionysus, The Supreme Identity, The Way of Liberation in Zen Buddhism, Beyond Theology: the Art of Godmanship, The Art of Contemplation*) ca şi convingerea că apropierea inteligentă de depozitul extrem-oriental poate deschide soluţii de existenţă pentru omul occidental modern (*The Legacy of Asia and Western Man).*

Ultima sa carte – şi cea mai prizată – e neterminată, deschisă... fluidă: *Dao – ca o curgere de apă.* Ea nu e atît expunerea unei doctrine, cît sinteza personală între două "moduri de a fi" – deosebite, îndepărtate, străine aparent unul altuia, dar reunite printr-o îndrăzneaţă pătrundere dincolo de mutuala lor alteritate. E "trăirea" în conformitate cu *Dao* a unui occidental modern, neinhibat nici de stranietatea reperului, nici de erudiţia relativ rigidă, specifică pentru abordarea lui în mediul disciplinelor universitare din care autorul făcea parte: "Făcînd tot ce ne-a stat în putinţă ca să înregistrăm trecutul, trebuie să continuăm să-l folosim în contextul nostru prezent şi acest lucru m-a interesat cel mai mult în scrierea cărţii de faţă... Nu doresc să realizez un sondaj de opinie... cu privire la ce a făcut sau ce face acum poporul chinez, din perspectiva felului de viaţă taoist. Asemenea explorări meticuloase ale antropologiei culturale îşi au virtuţile lor, însă eu sînt cu mult mai interesat de felul în care aceste scrieri vechi reverberează pe harfa minţii mele, care a fost acordată, desigur, în cheia culturii occidentale. Deşi nu voi dispreţui în nici un caz informaţia descriptivă precisă – Litera –, eu sînt în mod evident mai interesat de Spirit – experimentarea şi trăirea concretă a acelei atitudini faţă de viaţă care este urmarea lui Dao" (pp. 16-17).

Dao – ca o curgere de apă e aventura intimă a autorului oferită drept materie de reflecţie (dacă nu chiar de model, pe alocuri) lectorului occidental. Prietenul şi partenerul lui Watts în această aventură – Al Chung-liang Huang – încadrează cartea, relatînd metamorfoza "fluidizantă" care a dus la scrierea ei: "...acesta (Dao) l-a transformat pe măsură ce el îi permitea să pătrundă toată fiinţa, astfel încît englezul rezervat, întrucîtva scorţos, trăind înăuntrul minţii sale, a devenit, la vîrsta maturităţii, un înţelept al lucrurilor lumeşti, expansiv, spontan, jucăuş şi plin de veselie" (p. 11). Ceea ce poate fi privit ca o reuşită participare la principiul chinez, care rezidă în firescul de temelie al lucrurilor, în jocul vibraţiilor lor, infinit ca bogăţie, insondabil în însăşi evidenţa sa.

"Termenul chinez şi daoist pe care îl traducem prin «natură» este *ziran*, însemnînd spontanul, acela care este astfel de la sine... Datorită interdependenţei reciproce a tuturor lucrurilor, ele vor intra în armonie dacă vor fi lăsate în pace şi nu vor fi forţate să se conformeze unei noţiuni arbitrare, artificiale şi abstracte de ordine, iar această armonie va apărea *ziran*, de la sine, fără constrîngere exterioară" (pp. 72-73). "Aşa cum spune Zhuang-zi, «El – Dao – există în şi prin sine»; el este *sui-generis* (auto-generativ), *ziran* (de la sine astfel) şi are proprietatea acelui atribut uitat al lui Dumnezeu numit aseitate – acela care este *a* (prin) *se* (sine)" (p. 75).

Această inefabilă aseitate scapă în genere "expunerii", organizării brutale impuse de un discurs exterior. Asemenea şuvoiului, ea nu poate fi "sesizată", cuprinsă, fixată, stăpînită; se lasă mai degrabă apropiată prin *imersiune* în curentul ei: "Cursul despre care se poate face un discurs nu este eternul Curs" – iată una din traducerile propuse de Alan Watts pentru enigmatica definiţie cu care debutează *Dao De Jing.* Forţa ei – invincibilă dar "blîndă" – ţine de tăria subtilă, inaparentă, suprem liberă a apei: Dao e ascuns şi constitutiv în interiorul tuturor lucrurilor, circulă prin toate venele universului. Înseşi abaterile de la Dao sînt incluse, printr-o vastă libertate, în mişcarea lui: "Dao este acela de care nu poţi să te îndepărtezi; acela de care poţi să te îndepărtezi nu este Dao" (*Dao De Jing,* 88 a).

Pariul lui Alan Watts, în scrierea acestei cărţi, a fost consonanţa cu inexprimabilul principiu: "Alan intenţiona să-şi lase cartea despre daoism să se scrie singură. El ştia, ca savant, că urma să producă încă una din celebrele sale teme-cu-variaţiuni despre întîlnirea dintre Orient şi Occident. Dar, ca om al lui Dao, el îşi dădea totodată seama că trebuie să renunţe să o controleze din punct de vedere intelectual. Căci, aşa cum afirmă chiar subiectul discursului său «Dao care poate fi *dao*-izat nu este invariabilul Dao». După atîţia ani de scriere frumoasă a de nescrisului, Alan Watts se dădea în sfîrşit deoparte, lăsîndu-şi scrierea să se petreacă dela sine" (Al Chung-liang Huang, *Cuvînt înainte*, p. 8). O dovadă e insistenţa cu care autorul invocă, grafic chiar, arta caligrafiei chineze, exerciţiu nemijlocit – dificil şi fulgurant – pentru urmarea *Căii*: "Pentru că cerneala e mai ales apă, caligrafia chineză – care controlează şuvoiul de apă cu o pensulă moale – spre deosebire de tocul tare cu care scriem noi – îţi cere să mergi împreună cu acest şuvoi. Dacă eziţi, ţii prea mult pensula într-un singur loc, te grăbeşti sau încerci să corectezi ceea ce ai scris, neajunsurile sînt mult prea evidente. Dar dacă scrii bine există simultan senzaţia că lucrarea se petrece de la sine şi că pensula scrie singură – ca un rîu care, urmînd calea minimei rezistenţe, şerpuieşte cu eleganţă. Frumuseţea caligrafiei chineze este astfel aceeaşi frumuseţe pe care o recunoaştem în apa mişcătoare, în spuma ei, în stropi, vîrtejuri şi valuri, la fel ca şi în nori..." (p. 44).

În cartea lui Alan Watts - încercare de imersiune în ordinea blîndă a lui Dao - putem întîlni, alături de deconcertante candori[1], critica reiterată a unei mentalităţi occidentale disgraţios concentrată pe interesul de sine, la care se adaugă suculente sfaturi de guvernare: "Lao-zi îl sfătuieşte pe conducător să cîrmuiască statul în acelaşi fel în care se găteşte un peşte mic – adică fără a-l întoarce prea des în tigaie, ca să nu se dezintegreze" (p. 109). Ceea ce nu ar putea da apă la moară stagnaţionismului actualei guvernări din România, pentru că, din perspectivă daoistă, veritabilul conducător cîrmuieşte prin efectul prezenţei sale – care creează spaţiul de libertate a celor guvernaţi – şi "prin omenie (*ren)* care nu înseamnă atît dragoste de oameni, cît a fi pe de-a-ntregul şi cu onestitate uman" (p. 114).

Stilul unei "misiuni": rigoarea

Pentru Vladimir Lossky (1903-1958) – teolog ortodox de vîrf fără a fi posedat o atare formaţie, cu studii la Petersburg, Praga şi Paris în istoria medievală –, expulzarea din Rusia sovietică şi implantarea în spaţiul francez a constituit "provocarea" unei singulare şi tranşante opţiuni dogmatice.

"Structural străin şi ostil exceselor ideologice şi efuziunilor sentimentale ale oricărui rusism..., Lossky a subliniat întotdeauna dimensiunea riguros teologică şi ecumenică a ortodoxiei... În acest sens, el a acceptat fractura expulzării şi fatalitatea exilului nu ca pe o dezrădăcinare temporală, nostalgică, ci ca pe o soluţie misionară providenţială pentru destinul ecumenic al Ortodoxiei, ca pe şansa unei eliberări istorice şi etnice, implicînd reasumarea unei mărturii ortodoxe în întreaga ei puritate... în noul context occidental" (Ioan I. Ică, *Studiu introductiv*, p. XV-XVI).

Pentru Alan Watts, alteritatea rezidă mai degrabă în activismul exasperant al propriului mediu şi soluţia se obţine ca arc între culturi extrem de depărtate, din îmbrăţişarea unei rafinate concepţii orientale "care dă de gîndit" fiindcă are înţelepciunea "de a lăsa lucrurile aşa cum sînt". În raport cu graţia imponderabilă, anglobantă, cursivă a acestei opţiuni, poziţia teologului Lossky are fermitatea unei reîntemeieri: e descoperirea şi afirmarea de sine ca tradiţie - suscitată prin brutala ruptură de spaţiul ei geografic. El are curajul – onorat prin lucrările, prin cursurile şi articolele sale – de a gîndi criza exilului ca pe şansa de a decapa ortodoxia de un context sufocant (motivaţiile terestre-mesianice sau inhibiţiile provinciale) şi de a regăsi tipul ei specific de experienţă teologică. El are anvergura să deschidă şi să plaseze în propriul lui orizont de sens depozitul doctrinar şi contemplativ al tradiţiei răsăritene.

Vederea lui Dumnezeu (curs susţinut între 1945-1946 la École Pratique des Hautes Études Sorbona, publicat postum) urmăreşte nu numai dezvoltarea acestei teme esenţiale pînă în sec XIV, ci o distinge de straturile unor interpretări şi categorii improprii, făcute cu instrumentar scolastic. Fără a neglija modulaţiile temei la diverşi teologi ori "mistici" răsăriteni, el atrage atenţia asupra caracterului "non-mistic" (în sens apusean) al "vederii faţă către faţă". Ea nu are loc pe "terenul propriu" al unuia dintre interlocutori - divin ori uman -, ci într-o zonă paradoxală şi dinamică, sustrasă distincţiilor rigide, incapabile de transformare şi creştere. E spaţiul Duhului pătrunzînd şi transfigurînd pe om în întregul său, al omului care înaintează fără capăt în lumina transfigurării, a slavei strălucind pe Faţa divină.

Lossky a oferit o investigaţie în profunzimea tradiţiei creştin-răsăritene, pe care nu a interpretat-o, ci a expus-o cu intransigenţa teologului atent la corectitudinea dogmei: el "nu specula, el formula gîndirea Părinţilor şi Tradiţia autentică fără a recurge la compilaţie facilă de referinţe sau la frazeologie pseudo-mistică care ţine uneori loc de gîndire în publicaţiile consacrate Răsăritului creştin" (J. Mayendorff, apud. Ioan I. Ică, *Studiu introductiv).*

Stricteţea concentrată pe dogmă l-a determinat însă pe Lossky să respingă tranşant alte planuri şi posibilităţi de înţelegere a adevărului creştin. *Interpretările* îndrăzneţe, pline de nuanţă şi prospeţime ale sofiologiei lui Serghei Bulgakov i-au stîrnit nu numai opoziţia, ci şi efortul de a fi excomunicate. El refuză astfel libertatea interogaţiei şi a descoperirii, gîndirea interpretativă vie în cîmpul spiritualităţii răsăritene. O libertate care nu "atacă" dogma, nu o corodează sau o înlocuieşte, ci, pur şi simplu, îmbogăţeşte perspectivele din care adevărul creştin să poată fi "apropiat". Bulgakov însuşi declara că sofiologia sa "exprimă propria mea convingere teologică, pe care n-am ridicat-o la rang de dogmă a Bisericii, universală şi obligatorie... Istoria Bisericii a cunoscut diversitatea şcolilor (Alexandria, Antiohia) şi, fără libertatea speculaţiei teologice, teologia nu e vie".

De altfel, tradiţia răsăriteană însăşi oferă, paralel cu rigoarea dogmatică care i-a condamnat pe Origen şi Evagrie, o valorificare continuă a gîndirii şi experienţei lor spirituale. Dogma în sine, fiind *formulare*, nu e aptă să conţină *în mod absolut* Adevărul viu. Iar libertatea Spiritului nu poate fi împiedicată să ne surprindă şi să ne atragă spre o mereu mai bogată descoperire. Din acest punct de vedere, experienţa fluidităţii extrem-orientale, a şuvoiului cu infinite sclipiri poate oferi un benefic exemplu de *atitudine* spirituală.

Anca MANOLESCU

---

1. "Aşa cum am sugerat deja, mă îndoiesc că acest lucru trebuie înţeles literal: a călări vîntul trebuie să fie echivalentul a ceea ce noi numim a pluti în nori sau a avea o inimă uşoară" (p. 152).

Voce off

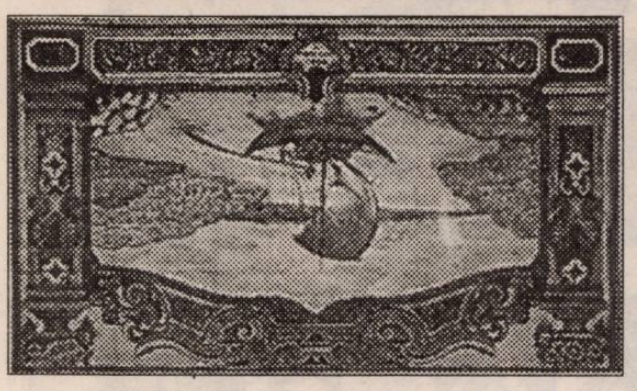

„Dintre nenumăratele povestiri
ce se ofereau, am ales una:
cea a descoperirii şi a cuceririi
Americii."

Tzvetan TODOROV

Telalii fără fruntarii

Cînd viciile te iniţiază de mic copil

Prima oară cînd am învăţat celebra frază a lui Cezar, "veni, vidi, vici" n-a fost la şcoală, ci acasă la un prieten de joacă. Şi n-am citit-o în vreo carte, ci pe un pachet gol de *Kent*, din colecţia de pachete de ţigări a prietenului meu. Greu îmi e şi astăzi, după ani lungi de şcolarizare, să deosebesc în minte figura marelui Cezar de cea a micilor cezari la care mergeai cu pachetul – ba chiar cu cartuşul de *chentane*: le duceai "dreptul"!

Deviza heraldică a coroanei britanice, *Dieu et Mon Droit*, am aflat-o pe-o sticlă de whisky: exotic cadou de pe vremea "shopurilor" în valută. Mi-i şi închipuiam pe fabricanţii purtători de fustanele, îngenunchind pe colinele din Highland în întîmpinarea reginei venite-n vizită de lucru, ca să-i cerşească autorizaţie pentru cazan. "All rights boys, dar îmi băgaţi stema pe etichetă" – gîngurea îngăduitoare suverana. "Săru' mîna, coană mare" – strigau veselii vasali elisabetani – "e dreptul matale"!

Un coniac franţuzesc a fost cel care mi-a dezvăluit, tot pe-atunci, valorile fundamentale ale democraţiei. Parcă-l şi văd: pe eticheta neagră stătea scris într-o margine, cu litere de aur, lozinca Revoluţiei Franceze: "Liberté, Egalité, Fraternité". Asta a fost mai uşor de descifrat şi, de aceea, n-am apucat s-o memorez în cine ştie ce asociere perversă de idei. Doar cîteodată mă mai amuz, ca de-o poantă de la teatrul de revistă, gîndindu-mă la diferenţa dintre Revoluţia din 1789 şi cea din 1989: prima a adus mai multe drepturi ale omului, cea de-a doua – mai mulţi oameni care îşi vor, şi ei, "dreptul"...

Florin DUMITRESCU

Apariţii editoriale

A apărut albumul **Pictori evrei din România (1848-1948)**, Editura Hasefer, Bucureşti, 1996. Selecţia lucrărilor şi studiul introductiv aparţin Ameliei Pavel. Citäm din acest studiu introductiv: "Numitorul comun sub care sînt reunite imaginile acestui album nu s-a ivit din gîndul de a ilustra trăsăturile unui specific etnic precis conturat în domeniul artei plastice, în primul rînd pentru că nu este detectabil, aşa cum o dovedeşte suita operelor prezentate. Ele sînt expresia unei activităţi artistice integrate pe deplin în evoluţia artei plastice româneşti moderne, de-a lungul unui secol de creaţie originală, paralelă, uneori interferentă cu arta europeană din acelaşi interval de timp".

Din viaţa unui extremist de centru...

Scrisoare persană din Bujumbura

marţi, deja vară, sfîrşit de mileniu

Ceea ce mă fascinează aici, în Burundi, la Bujumbura, printre oamenii lui "Umvizero" sînt - ca de obicei, boală grea - cuvintele. N-am timp să stilizez şi să revin asupra verbului "a fascina" care, ca între europeni, nu poate naşte decît neîncredere. Ce te mai poate fascina, azi, pe lume, în general?, dar în special, aici între Rwanda şi Zair, între huţii şi tuţii, între milioane de nenorociţi care atunci cînd nu se măcelăresc sînt îndemnaţi la noi războaie? Dinspre Zair, la doi paşi, postul de radio "Democraţia" cere celor din tribul huţi să-i omoare pe toţi tuţii, să nu accepte nici un armistiţiu, să nu fie laşi, defetişti etc., să nu admită fatalitatea eşecului. Radioul celor "O Mie de Coline" din Rwanda a nenorocit în acelaşi sens, dar cu semn invers, populaţia tuţi, excitînd-o să nu accepte domnia huţilor, să-i omoare pînă la unul, să nu admită nici ei fatalitatea eşecului. Fanatismele, oriunde, se vor realiste, metafizice, sintetizînd în schizofrenie: duşmanul lor "nomber one" rămîne fatalitatea, exact aceea din care se nasc.

"Umwizero" al meu este în bătaia acestor terorisme verbale, "la mijloc" în accepţia românească a termenului; cea mai mare parte a populaţiei fiind analfabetă, aici, doar cuvintele prinse cu urechea, la radio, contează. O ziaristă de la "Le Monde", Sophie Brocas, susţine că analfabetismul i-a salvat pe burundezi: ascultînd "Radio Umwizero", "ei s-au apărat de genocidul" la care-i îndeamnă sistematic radio-extremismele tuţii şi huţii, vorbele avînd pe aici o caracteristică a mitralierei: ucid. La noi, la "Umwizero", porunca, mesajul, politica, lozinca e "să nu ucizi!" Să nu ţii nici cu huţii şi nici cu tuţii în ura lor interetnică, să nu îndreptăţeşti nici un masacru, să nu faci dreptate între asasini, să le ceri, ca la handicapaţi, prin vorbele cele mai simple şi obstinate, să lase armele. La "Umwizero" lucrează ziarişti şi animatori debutanţi, huţii şi tuţii, împreună cu 3 profesionişti francezi care-i învaţă meseria asta, de a fi... să îndrăznesc a vă spune ce? Nu mi se va sări la beregată? Nu mi se va rîde în nas?

Postul e finanţat de Uniunea Europeană printr-un proiect care propune "o experienţă radiofonică pentru prevenirea crizelor". Programul său ideologic e stabilit de o asociaţie de drept, a societăţii civile burundeze, formată din personalităţi respectate care nu se tem a gîndi în cei mai compromişi termeni pentru o inteligenţă bucureşteană: crearea unui post de radio apolitic, susţinînd pacea şi democraţia, reconcilierea celor care se duşmănesc ş.a.m.d. în acelaşi sens. Din cînd în cînd, ascultîndu-i ce discută şi ce transmit, îmi vine - pe româneşte - să mă pişc şi mă trezesc murmurîndumi, ca un barbar vesel, "există un asemenea partid!" (în versiunea originală: "iest takaia partia!")

Reporterii lui "Umwizero" merg acolo unde nimeni nu coboară, nu filmează, nu intervievează - la locul scandalului (nu al crimei) unde huţii şi tuţii încep să se înţeleagă. Radiomagazinele discută apolitisme ca soarta orfanilor, sfîrşitul Ramadanului, consecinţele psihice ale masacrelor - "nu există subiecte tabu, noi apărăm un anume echilibru", nu se fereşte a-i declara Sophiei Brocas, şeful antenei, Hubert Vieille, un "bătrîn" de la Radio France. Mă uit îndelung la el, după această frază dezinvoltă. Sînt fascinat cu ce naturaleţe se poate spune la "Umwizero" că-s apolitici, echilibraţi, "în afara oricăror etichetări", cît de indiferenţi sînt cînd sună un telefon în care li se urlă: "vînduţilor!"... Bucureştean, mă simt, la Bujumbura, ca francezul acela de la 1721, persan. Şi ascult multă muzică - au ore întregi de reggae, de sambe, rumbe, şansonete - vreo 1600 de compact-discuri dăruite de RTL şi Radio France. Aici, la "Umwizero", am auzit cea mai stupefiantă interdicţie a muzicii clasice: "Nu clasici - ascultătorii pot crede că a avut loc o lovitură de stat!"

Îmi place - ca lui Satin din "Azilul de noapte", cuvîntul "gongoric" - pînă şi numele postului. În limba kirundi, "Umwizero" înseamnă "Speranţă". Au vrut să-i zică "Radio Courage", dar cîteva priviri s-au încruntat. Am alergie de cîte ori aud "speranţă" în toate limbile europene; doar în kirundi îmi sună bine, aşa cum e: enigmatică, cu un zero în coadă - "umwizero".

Acum cîteva zile, şeful antenei m-a întrebat totuşi ce caut la ei, de ce mă simt atît de bine... I-am spus-o fără ocol:

– Fiindcă toţi sîntem huţii şi tuţii mai mult sau mai puţin oneşti.

Nu ştiu dacă m-a înţeles: la Bujumbura, nu toţi francezii sînt bucureşteni persani.

Radu COSAŞU

retro CINEMA scop

Culoarele banilor

Ar fi mult prea la-ndemînă să glosăm pe latura **Goodfellas** a ultimului film semnat Martin Scorsese. Ea există - iar dilatatul personaj al lui Pesci stă dovadă - însă e cel puţin irelevant să găseşti în asta un defect al celui din urmă (cel mai invocat e déja-vu-ul.) Într-adevăr, printre gangsteri, Scorsese se simte în mediul lui, dar acesta nu e decît o mică piesă din întreg puzzleul caleidoscopic în care se constituie **Casino**: o reţea complexă de culoare narative, de personaje, de imagini şi de sunete, sintetizate, ca de obicei, în descendentul "culoar-cheie" de numai 120 de secunde de generic al lui Saul Bass. Un Las Vegas - orbitor de multicolor şi de strălucitor, cosmetizat cît să ascundă ridurile, racilele adevăratei feţe a Americii - reconstituit cu minuţie documentară şi vădit-documentată, ilustrat muzical şi vestimentar, cu tot kitsch-ul inclus. Un Las Vegas paradisiac, aparent "curat", o maşină de tocat, dar mai ales de produs bani pentru buzunarul Mafiei. Rezumînd, o imagine-capcană, aidoma lui Ginger, femeia pe care patronul cazinoului, Sam, o descoperă pe un monitor alb-negru destinat supravegherii interne şi căreia - spre ghinionul lui - "îi dă culoare". Între oricare două personaje din **Casino** se interpun banii, minţile sînt contaminate de bani, ochii umblă iar mîinile se-ntind după bani, ochiul aparatului de filmat panoramînd neîncetat şi nemilos toate aceste întortocheate culoare. Imposibil să nu ne fugă gîndul la **Rapacitatea** lui Von Stroheim, consumată în deplorabilul San Francisco al anilor '30, care, ca şi Las Vegas, păstrează deşertul peaproape pentru reglări de conturi. Voluptăţii cu care se acoperă Ginger (superba şi mai mult decît convingătoarea Sharon Stone) de bijuterii i se suprapune imediat imaginea lui Zaszu Pits "frecîndu-se" aproape obscen de banii împrăştiaţi pe pat. "Banul e ochiul dracului", şi e suficient să-l vedem pe De Niro - cel atins în generic de flăcările iadului - în ultima secvenţă a filmului, privindu-ne printr-o pereche de ochelari grotesc de mari, pentru a ne convinge.

Cristi LIVORCHIAN

Firescul de alaltăieri

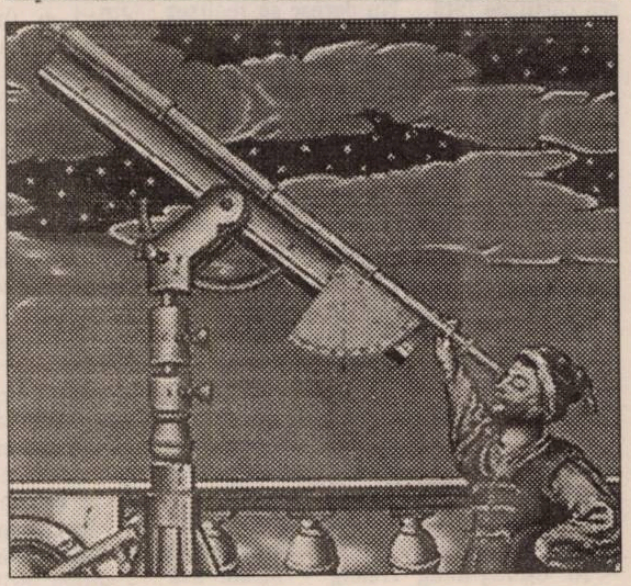

Un imperiu fără frontiere

"Printre altele, cinematograful este și industrie"
(André MALRAUX)

Intuiția malrusiană se vede reconfirmată peste mai bine de o jumătate de secol, cu o deosebită pregnanță la această a 49-a ediție a Festivalului de la Cannes. Selecționerul suprem al competiției, Dl Gilles Jacob, delegatul general al festivalului - recompensat chiar înainte de start cu Legiunea de Onoare de către președintele Franței - a optat cu fermitate premeditată pentru filmul non-industrial.

Odată ajunsă centenară, această artă cu putere de drog, dar în fond fragilă, și-a găsit numeroși susținători întru originalitatea și unicitatea creației, presupunînd firesc repudierea filmului ca produs pe bandă rulantă. Dispută fundamentală ce a devenit în ultima vreme acută. Coppola - președintele juriului - a declarat aici presei: "Filmul nu poate fi fabricat ca un automobil sau un săpun. De cînd Hollywoodul a fost luat în stăpînire de Wall Street nu încetează să se autoimite". Iar Dustin Hoffman îl completează: "Hollywoodul a devenit doar o industrie de făcut bani".

Preponderența filmelor europene în selecția oficială și americanii reprezentați numai de cineaști independenți (frații Coen) sau de cineaști ce combat politica marilor studiouri (Altman cu *Kansas City* ; Al Pacino cu *Looking for Richard*; Cimino cu *Sunchaser*) demonstrează că toată floarea artei a șaptea de dincolo și de dincoace de ocean este decisă să nu renunțe, de dragul cîștigului facil, la prerogativele artei inovatoare. Indignarea cineaștilor americani față de supralicitarea violenței nu este o dezicere de operele lor trecute (*Nașul* în cazul lui Coppola sau *Straw Dogs* în cel al lui Hoffman), ci o amendare a Hollywoodului determinat să facă din violență și din expansiunea efectelor speciale *miza exlusivă* a profitului. "Și nici măcar nu mai cîștigă cît în trecut, în vreme ce filmele cu adevărat originale se fac în Europa", a conchis Coppola.

S-au confirmat pînă acum: Lars von Trier cu *Breaking the Waver* - o patetică melodramă mistico-erotică exprimată cu o siguranță stilistică demnă de descendenții lui Dreyer; Patrice Leconte cu o "partidă" de ridicol la curtea Regelui Soare, impregnată de spirit voltairian (*Ridicol*); Nanni Moretti ca interpret și producător al unei aventuri interioare - dialog mental cu terorismul ce a schimbat viața Italiei în ultimele două decenii (*A doua oră* de Mimmo Calopresti); Mike Leigh cu *Secrete și minciuni* - abordare în stil Free Cinema a sentimentelor; sau Desplechin mergînd pe urmele lui Rohmer și Sautet în *Cum mi-am impus viața sexuală*.

Aceeași poziție în duelul dintre film - ca obiect de seră și ca unicat - a exprimat-o și Koncealovski. Cineastul rus care, după ce a lucrat peste două decenii în Occident, din care zece ani în America, a revenit în ultimii ani acasă, se explică: "la Hollywood piscinele sînt albastre, iarba e cu adevărat verde, telefoanele funcționează excelent, dar parcă trăiești viața de după moarte. Acum, în Rusia ca și în răsăritul Europei, istoria se mișcă cu o viteză fabuloasă. E un moment care nu trebuie pierdut. Nu, comunismul nu mai e un pericol. Nu mai există aparat represiv care să-l susțină și nici nu e timp să se mai pună la punct. Politicienii se folosesc de nostalgici pentru a cîștiga voturi, fără să creadă nici ei într-o posibilă revenire".

După ce a prezentat aici o strălucită "Lecție de cinema", Koncealovski a vorbit despre viitorul său film: *Istoria bizară, dar în fond naturală* din Rusia de azi. În următoarea perioadă, Rusia va fi condusă nu de politicieni, ci de noii îmbogățiți, îmi spune regizorul *Siberiadei* în discuția ce s-a prelungit după conferința de presă. "De aceea pregătirea acestui film despre Mafia rusă care a angajat un specialist american în computere, pentru a fi mai eficientă."

Nu este greu să-mi imaginez ținta filmului său. Dacă ar fi fost gata, sînt convinsă că ar fi făcut un potrivit pandant la excelentul *Trainspotting* al britanicului Danny Boyle. Fără a fi cîtuși de puțin în tranziție, descendenții fostului imperiu balansează între șomaj și drog, ajungînd tot pe "culmile disperării". Ca și acei irlandezi din *Duba* (*The Van*) de Stephen Frears - comedie tonică doar în aparență, de fapt confesiunea deznădejdii totale a tinerilor de azi.

Adina DARIAN

Cannes, 14 mai 1996

P.S. Cînd faxez această corespondență, filmul *Prea tîrziu* al lui Lucian Pintilie nu a fost încă proiectat. Despre el în corespondența următoare.

Festivalul de la Cannes

Mineriada la Cannes

De cînd filmul inventat de mine s-a calificat la Cannes aud tot mai des că am succes. Cunoscuții mă bat pe umăr sau îmi spun că au citit în "România liberă" sau mi-au văzut poza în "Evenimentul zilei". Pînă și Televiziunea națională m-a invitat vreun sfert de oră cînd s-au terminat filmările. Și chiar Radio România Internațional, care afirmă că emite în 18 limbi. Iar în aceste zile de festival, am apărut 10 minute la Antena 1 și 15 la Tele 7; nu de alta, dar regizorul filmului, marele Lucian Pintilie, nu acordă interviuri, spune că e superstițios; așa că au trebuit să se mulțumească cu mine, care am scris *Prea tîrziu* și nu cu Pintilie, care chiar l-a făcut.

Dar nici așa n-aș fi luat în serios chestia asta cu succesul dacă n-aș fi fost invitat la o școală, să mă întrebe elevii cum am făcut. M-am gîndit vreo săptămînă ce să le spun. Ce-am făcut? Am muncit, am avut noroc...

Am scos două cărți (a treia e sub tipar la Humanitas), am umblat după editori, după sponsori, am obținut prin concurs o subvenție SOROS. Ba am fost nevoit să-mi dau în judecată primul editor, ca să poată apărea volumul de debut, **SUBOMUL**. Dar s-a dovedit că a meritat.

Șansa mea a fost că Lucian Pintilie căuta un subiect contemporan. Acum 2 ani el cerea secretarului său literar să-i aducă toate cărțile scrise după decembrie '89, de autori sub 35 ani și pe teme la zi. Între altele, a citit **SUBOMUL**, povestea omului resemnat să trăiască sub pămînt. M-a chemat și mi-a zis că i se pare originală, unde am văzut eu așa ceva? Lucrasem vreo trei ani în minerit, i-am spus că acolo. Interesant, zice Pintilie, poți să-mi faci un scenariu după **SUBOMUL**?

Nu scrisesem niciodată un scenariu, mai mult, nici nu văzusem vreunul, dar am zis da, sigur, nu era să scap ocazia. Lucram la BBC, corespondent permanent la București; m-am rugat de șefi, le-am spus ce șansă am și am primit 10 zile fără plată. Asta la BBC, e foarte mult, pentru că e mereu de lucru.

M-am dus undeva la țară, să am liniște. Am scris istoria neagră a omului care parcurge scara evoluției în sens invers, spre caverne. Niște caverne moderne, minele; dar condiția lui nu e mai fericită. Muncind ca un animal ajunge să trăiască ca atare: se adaptează acolo, sub pămînt, începe să vadă în întuneric; la un moment dat refuză să mai iasă la lumină. Ucide pentru mîncare, ca orice animal. Un anchetator e trimis să pună mîna pe el și descoperă un sistem dezumanizant. **SUBOMUL** e primul lui produs perfect. Anchetatorul luptă să-l scoată la lumină. *Se va vedea ce produce industria asta*, e replica lui cheie. Paznicii și profitorii sistemului nu-și permit acest lucru. Ei au folosit produsul acestui aparat de două ori și de fiecare dată cei care li s-au opus au fost bătuți, schilodiți. Momentele au intrat în istorie sub numele de mineriade. S-a spus că s-a restabilit ordinea. Ordinea cui?

Prea tîrziu este un film politic. Și pentru că a ajuns în Franța și va ajunge și pe ecranele multor țări europene și chiar din SUA, cum se întîmplă cu filmele lui Pintilie, mă aștept să ni se reproșeze că am știrbit imaginea României în lume. Ca și cum Pintilie cu mine și cu actorii am fi făcut mineriadele.

Adevărul este că noi doar le-am suportat.

La toamnă, *Prea tîrziu* vine și pe ecranele românești. Va nimeri probabil în febra alegerilor. Va clinti măcar o conștiință?

Dacă da, am să cred și eu în succes. Pot să mă duc la școala aceea, să vorbesc cu elevii. Știu ce să le spun: succes înseamnă să faci ceva...

Răsvan POPESCU

Cronica literară de tranziție

Pata de sînge intelectual

Ca și "intrarea în Europa", "procesul comunismului" tinde să devină un slogan agitatoric, cu scadență *sine die*. O editură (care nu lucrează spectaculos) a luat totuși cea de-a doua sintagmă în serios și a început o acțiune de anvergură, de publicare sistematică a documentelor privitoare la marile monstruozități ale sistemului. A început cu un volum de 928 de pagini despre "fenomenul Pitești" (*Memorialul ororii - Documente ale procesului "reeducării" din închisorile Pitești și Gherla*, 1995). Continuă acum cu un altul, tot de exact 928 de pagini: *Principiul bumerangului - Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu**. Cartea reproduce documentele - dintre cele puse la dispoziția editurii de Serviciul Român de Informații - fără nici un comentariu (nici aparat critic, în afara unei scurte prefețe și a unui indice de nume) și respectînd întru totul grafiile originalelor, ceea ce dă efecte pendulînd între grotesc și tragic (unele texte sunt așternute de cei anchetați, aflați în ultimul stadiu de epuizare după tortúri; altele, de anchetatori, securiști, grefieri, mai mult sau mai puțin agramați).

Oricîtă repulsie ne-ar stîrni comunismul și liderii săi, e imposibil să nu observăm că Lucrețiu Pătrășcanu era din cu totul altă ștofă decît cei cu care se înhăitase, de-l mînă fie norocul, fie idealurile. Vladimir Tismăneanu (*De ce a fost ucis Pătrășcanu?*, în *Arheologia terorii*, Ed.Eminescu, 1992, p.58) îl caracterizează ca "*dotat cu o inteligență și o cultură de excepție, beneficiar al unei formații universitare de prima mînă, inclusiv un doctorat în Germania*"; intelectualii mai tineri ai partidului, din anii "ilegalității", un Gr. Preoteasa sau un Miron Constantinescu, scrie același, "*îl venerau pur și simplu*" (*id.*, p.69). Un jurnalist străin, prezent în România anilor 1945-1952, își notase, în epocă, lucruri similare: "*un om agreabil și foarte instruit... A fost treptat marginalizat, tocmai din cauza calităților sale intelectuale, de tovarășii săi mai stupizi din PCR... În orice alt mediu, Pătrășcanu n-ar fi fost comunist*" (Simon Bourgin, *Sfîrșit de epocă în București, III*, în revista "22", nr.49, 6.XII.1995). Într-o declarație solicitată de anchetatori, Harry Brauner subliniază și el latura seriozității intelectuale: "*...îi plăcea să lucreze cea mai mare parte din vreme... Era extrem de activ și își împărțea activitatea între Academie, unde se ducea dis de dimineață să cetească, Minister, Partid și munca pe care o depunea lucrînd la biroul său acasă*" (*Principiul bumerangului...*, pp.194, 196). Ideile sale despre socialismul românesc sunt de un liberalism care, în vremi ca acelea, nu putea să nu-i fie fatal. Soția sa relatează că el i-a împărtășit "*nemulțumirea că guvernul Groza a fost impus cu forța*" (*Principiul...*, p.304). Lui Radu Xenopol i-a spus că "*trecerea spre o guvernare de democrație populară era mai bine să se facă evolutiv și fără bruscheță*" (*id.*, p.379). Lena Constante citează ideea lui, că "*existența partidelor istorice e o chezășie a independenței țării... și că în urma desființării partidelor istorice, numai prezența regelui în țară ne mai despărțea de anexiune la Uniunea Sovietelor*" (*id.*, p.172). Aceeași viziune au reținut-o și Elena Pătrășcanu (*id.*, p.310) și Harry Brauner (*id.*, p.653). Într-un memoriu, acesta din urmă rezumă atitudinea lui Pătrășcanu față de ruși: "*Toată problema sovromurilor era aspru criticată (de L.P.), spunînd că de fapt acestea nu numai că nu ajută țării, ci dimpotrivă, sunt un element de acaparare a bogăției în favoarea sovieticilor. În sensul acesta, considera Uniunea Sovietică (același lucru ca și Belu Zilber) drept un stat care, profitînd de rezultatul războiului, își extinde expansiunea în țările balcanice*" (*id.*, p.189). Zilber îl socotea "*un socialist de tip occidental*" (*id.*, p.535), care nu putea "*accepta o democrație sovietică*", ci voia "*o democrație de tip burghezo-parlamentar, o democrație de tip occidental-american*" (*id.*, p.524). Chiar dacă e obținută prin metodele securisto-NKVD-iste, afirmația se coroborează perfect cu observația ziaristului pe care l-am citat anterior, Simon Bourgin: "*Între patru ochi, se spune că e adeptul creșterii ponderii intereselor americane în România*" ("22", nr.49/1995). Pătrășcanu făcea eforturi susținute (și riscante) pentru a-și vedea traduse în Occident cărțile (p.305). Era, categoric, un european, care credea în Arthur Koestler (*Zero și infinitul*), nu în Jdanov. Dacă la toate astea adăugăm și poziția sa apăsat națională (*Înainte de a fi comunist, sunt român!*), nu "naționalistă", cum îi imputa, cu ură, Dej**, și faptul că avea manierele și subtilitatea unui intelectual în toată puterea cuvîntului***, e limpede că nu putea avea altă soartă. Istoricul Ghiță Ionescu (*Comunismul în România*, Ed. Litera, Buc., 1994, p.183) o spune simplu: "*unele dintre acuzații erau adevărate*" , numai că semnificația lor era "*în favoarea acuzatului*". Admițînd, pentru o clipă, demersul la condițional, Tismăneanu și-l imaginează, dacă ar fi supraviețuit, ca pe un Gomulka român (*loc. cit.*, p. 69).

Mai presus, poate, de acestea, e de remarcat un fapt: spre deosebire de copleșitoarea majoritate a comilitonilor săi, Lucrețiu Pătrășcanu avea ceva rar: *caracter*. În 1934, Kamenev se umilea la tribuna Congresului al XVII-lea al PCUS, turnîndu-și cenușă în cap și numindu-se "cadavru ideologic" ("*De zece ani, rușii nu fac altceva decît să se auto-calomnieze*" - L.Trotki, *Ma vie*, Plon, Paris, 1935, p.617). La fel se prăbușiseră celebrii Laszlo Rajk, Rudolf Slansky sau Traicio Kostov, acceptînd în cele din urmă colaborarea cu torționarii lor. (Doar Buharin a cutezat să ridice glasul, susținînd că "*mărturisirile acuzaților nu sunt esențiale decît într-o concepție medievală asupra justiției*" (*apud* Léon Poliakov, *Les totalitarismes du XX-e siècle*, Fayard, 1987, p.108). Pătrășcanu a rămas superb inflexibil pînă la capăt, cu demnitatea unui erou de tragedie clasică. Cînd i s-a dat ultimul cuvînt, a rostit doar: "*N-am nimic de spus, decît să scuip pe acuzațiile care mi se aduc! Viața mea e scurtă, dar sunt oameni care o să urmărească această porcărie*" (*Principiul...*, p.746)****. A murit împușcat pe la spate chiar de anchetatorul său, Iosif Moldoveanu. Au avut de cîștigat de pe urma morții sale Dej, Gh. Apostol, Al. Drăghici, N. Ceaușescu (cf. V. Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Ed. Humanitas, Buc., 1990, p. 410).

Principiul bumerangului... e o carte zguduitoare, o "piesă grea" în procesul moral al comunismului, un *memento* mai atroce decît *L'Aveu (Mărturisirea)* al lui Arthur London, pentru că nimic în el nu e *ficțiune* (deși, firește, aici abia ar putea începe, pe alt plan, o discuție despre ce e *ficțiune* și ce e *adevăr* în sutele de pagini de depoziții obținute prin chin și teroare).

George PRUTEANU

---

*) Ed. Vremea, Buc., 1996, 25.000 de lei; redactori: Nicolae Henegariu, Angela Dumitru, Cristina Cantacuzino, Silvia Colfescu; redactor coordonator: Mihai Giugariu.

**) "*Caracterul totalmente stereotip al acuzațiilor politice, care nici măcar nu încearcă să fie raționale, plauzibile și coerente, poate servi perfect la mascarea adevăratului motiv al inculpării: dezacorduri și dispute... ale părților în conflict*" (Herbert Marcuse, *Le marxisme soviétique*, NRF, Gallimard, col."Idées", Paris, 1963, p.149).

***) "*Gheorghiu-Dej nu suferea nici un bacalaureat autentic dacă nu i se închina*" (Belu Zilber, *Monarhia de drept dialectic*, Ed.Humanitas, Buc.,1991, p.71). Și unde pui că, pe lîngă complexul intelectual, Dej mai suferea și de un "*complex de inferioritate politică din cauza relativ tîrziei aderiuni la partid*" (V.Tismăneanu, *loc.cit.*, p.73).

****) V. și răspunsurile sfidătoare la interogatorii, e.g. pp.73, 75, 76 etc.

PETER VODOPIVECI

Profesor de istorie la Universitatea din Ljubliana

Intelectualii şi puterea în fosta Iugoslavie

Contribuţie la dezbaterea organizată de COLLEGIUM BUDAPEST şi INSTITUTUL FRANCEZ din Ungaria, "Intelectualii între angajamentul modern şi resemnarea postmodernă" (28-30 martie 1996)

Mi-e teamă că lucrurile pe care am de gînd să le spun nu se vor potrivi foarte bine cu discursurile rostite aici despre intelectuali şi misiunea lor în societatea "de tranziţie": să vegheze cu o privire vigilentă pentru ca politicienii să nu abuzeze de putere. Eu sper ca unii dintre intelectualii din fosta Iugoslavie să nu se mai amestece niciodată în politică şi nici măcar în viaţa publică.

Nu cred că a fost o idee bună înlocuirea participantului care trebuia să vină special de la Belgrad pentru această dezbatere cu un sloven din Ljubliana, care se afla oricum la Budapesta, deci la îndemînă, cel mai comod fost iugoslav. E adevărat, pe vremuri toţi eram iugoslavi, unii mai mult, alţii mai puţin, dar aveam aceeaşi patrie şi cînd eram întrebaţi în străinătate de unde venim răspundeam "sîntem din Iugoslavia". Dar modul în care vedeam şi înţelegeam Iugoslavia era - aşa cum aveam să ne dăm seama mai tîrziu - diferit, chiar şi atunci, în anii '60, '70 şi în special '80. Iar de la începutul anilor '90, diferenţa dintre concepţiile şi punctele noastre de vedere devenise evidentă, aşa că după cinci ani de război sîntem mai departe unii de alţii decît am fost vreodată. Dar şi evenimentele din ultimii cinci ani sînt văzute cu totul altfel la Belgrad decît la Ljubliana, chiar de către oamenii care au concepţii asemănătoare despre democraţie, drepturile omului, respectul diferenţelor individuale, etnice şi religioase.

Prima întrebare la care trebuie să răspundem este: cine sîntem noi? Noi, pe vremuri intelectuali iugoslavi, azi sîrbi, croaţi, sloveni, musulmani, albanezi şi macedoneni? Mărturisesc că întîmpin destule dificultăţi în formularea definiţiei intelectualului şi nu sînt convins că ştiu să-i deosebesc pe intelectuali de neintelectuali. În Iugoslavia, războiul a început ca un conflict între grupurile de interese politice, iar grupurile de oameni cultivaţi, de intelectuali, au făcut mult rău; fără îndoială, unii dintre ei nici nu şi-au dat seama, fiind sincer convinşi că-şi realizează nu doar visele şi proiectele lor personale, ci şi visele şi proiectele colectivităţilor sociale şi etnice cărora le aparţineau. Din punctul lor de vedere, ei personal rezolvaseră dilema opţiunii "între morală şi politică", considerînd că au optat pentru ambele: "şi morală, şi politică".

Situaţia lor e simplă. Dar existau şi ceilalţi: bărbaţi de asemenea bine educaţi (nu prea erau femei printre ei), opozanţi ai regimului comunist, au făcut şi puşcărie pentru ideile lor democratice, iar apoi, în perioada afirmării naţionalismului, au devenit naţionalişti ireductibili, stimulînd antagonismele etnice şi contribuind la dezvoltarea ostilităţilor, iar cînd au fost confruntaţi cu consecinţele propriei campanii naţionaliste au devenit opozanţi faţă de intoleranţa naţionalistă, susţinînd iarăşi menţinerea păcii. Ce sînt ei? Din cînd în cînd intelectuali şi din cînd în cînd neintelectuali?

Mai există şi al treilea grup de oameni, al celor care pledau pentru democraţie, pentru drepturile omului, pentru un sistem politic multipartit, refuzînd să participe la conflictele etnice, convinşi că doar o poziţie supranaţională poate calma pasiunile naţionale, subevaluînd, ba chiar ignorînd conflictele, apreciind greşit diversitatea multiculturală şi multietnică - una din principalele caracteristici (şi după părerea mea, una din marile calităţi) ale realităţii iugoslave. Oamenii aceştia nu reflectau şi nu recunoşteau diversitatea etnică şi culturală a Iugoslaviei pentru că nu ştiau cum să-i facă faţă, sau pentru că ei credeau că singurul fel de a rezolva problemele rezultate din caracterul multietnic al societăţii iugoslave era ignorarea lor? Erau ei mai intelectuali decît ceilalţi?

Aşa că nu ştiu cine a fost şi cine este intelectual în fosta Iugoslavie, dacă în general au existat intelectuali, nici măcar dacă eu sînt intelectual, dar ştiu că în trecut eu, personal, am admirat o mulţime de oameni din fosta Iugoslavie şi i-am considerat intelectuali. Consideram că un intelectual este cel care îmbină cunoştinţele şi aptitudinile profesionale cu un angajament deschis pentru democraţie, libertate şi respect pentru diversitatea etnică şi culturală, parte integrantă a societăţii iugoslave. După părerea mea, eu găsisem oameni cu asemenea calităţi în toate republicile iugoslave, printre colegi-istorici, scriitori, artişti şi alţi oameni învăţaţi, bărbaţi şi femei deopotrivă pe care am avut ocazia să-i ascult sau să discut cu ei. Aveam totuşi o admiraţie specială pentru Belgrad şi ceea ce eu consideram a fi atmosfera sa cosmopolit intelectuală.

Nu era doar o simpatie personală, era un sentiment împărtăşit de intelectualitatea slovenă, care dincolo de diferenţele politice, de opiniile diferite despre cum trebuie organizată Iugoslavia, se simţea mai aproape de Belgrad decît de Zagreb. Nu a fost un simplu accident faptul că prima dispută publică despre centralism, federalism şi relaţii naţionale în Iugoslavia comunistă a fost între scriitorul belgrădean Dobrica Ciosici şi filosoful sloven Dušan Pirjeveci. În 1961, într-o serie de articole, Ciosici susţinea că graniţele republicane şi naţionale îngreunează schimburile şi cooperarea între popoarele din Iugoslavia. El pleda ca iugoslavismul să devină o practică internaţională supranaţională, o parte componentă - zicea el - "a procesului istoric inevitabil al integrării mondiale şi al începutului planetar al civilizaţiei socialiste". În replica sa polemică din 1961, Pirjeveci i s-a opus la Ciosici susţinînd că "încă o vreme în acest proces se va accentua categoria de naţiune ca formă elementară de asociaţie" şi a prevenit că iugoslavismul se va putea păstra dacă va menţine diversitatea şi va face în aşa fel încît "să fie posibilă dezvoltarea nestînjenită a grupurilor şi organismelor existente".

Aceste două concepţii diferite despre Iugoslavia şi despre modul de a o organiza şi de a armoniza diversitatea ei etnică au rădăcinile lor istorice, în anii '80 au avut şi un impact important - tragic şi fatal - asupra neînţelegerilor şi a intoleranţei crescînde dintre opoziţia democratică sîrbă, pe de o parte, şi cea slovenă şi croată, pe de altă parte. Dezintegrarea Iugoslaviei a durat peste un deceniu. După moartea lui Tito, în 1980 şi evoluţia crizei economice şi sociale, la început birocraţia federală iugoslavă şi apoi cea a comuniştilor sîrbi au încercat să-şi refacă autoritatea şubredă, revenind la centralism şi la presiunea politică. Opoziţia democratică intelectuală ca atare a fost la început foarte slabă, şi diferenţele de opinie în legătură cu soluţiile s-au ivit curînd. Majoritatea intelectualilor sîrbi cu predispoziţii democratice legau concepţia democratizării de cea a unei Iugoslavii unite, pe principiul "un om = un vot". Grupurile intelectuale de opoziţie din afara Serbiei, în special cele din Ljubliana şi Zagreb, erau pentru o federaţie flexibilă, pe baze etnice.

Din 1981, pretenţiile albaneze de a forma Republica Kosovo era subiectul cel mai arzător, lăsînd deschisă problema organizării interne a Iugoslaviei posttitoiste. Dezbaterea despre Kosovo a scindat nu doar elitele politice comuniste, ci preponderent şi cu grave consecinţe grupurile intelectuale. Din punctul de vedere al unui sloven sau al unui croat era absolut de neînţeles de ce un coleg sîrb cu o concepţie democratică, opozant al regimului comunist, partizan al libertăţii de expresie, era dispus să susţină represiunea mişcării albaneze. Nu e de mirare că, în 1986, prima organizaţie iugoslavă care s-a dezmembrat a fost Asociaţia scriitorilor iugoslavi. Dar nu pentru că - aşa cum susţin ades astăzi autorii sîrbi - scriitorii sloveni şi croaţi n-au acceptat un candidat sîrb la preşedinţie. Ea s-a dezmembrat pentru că ei nu au acceptat un anume om, pe scriitorul Miodrag Bulatovici, care afirma în gura mare că el s-ar duce cu tancul la Kosovo ca să potolească revolta albaneză, iar sîrbii l-au declarat erou naţional.

Problema era în ce măsură democratizarea regimului comunist din Iugoslavia trebuia să respecte evidenta diversitate etnică, socială, economică şi culturală şi în ce măsură trebuia să se concentreze doar pe realizarea drepturilor umane individuale, introducînd democraţia parlamentară, multipartită. Dezacordurile în aprecieri au făcut ca în anii '80 orice opoziţie democratică anticomunistă să fie imposibilă în Iugoslavia.

Nu este adevărat că mişcările intelectuale şi civice, individuale, ale grupurilor etnice şi ale republicilor au fost doar instrumente ale oligarhiei naţionale, foste comuniste, încercînd să se menţină la putere în situaţii critice, manipulînd sentimentele şi neînţelegerile naţionale. După părerea mea, a fost chiar invers. Elitele politice au fost somate de grupurile intelectuale să-şi definească şi să-şi redefinească politicile şi ţelurile etnice şi naţionale. În anii '80, presa din Iugoslavia era relativ independentă şi punctele de vedere exprimate nu pot fi explicate doar prin influenţa sau manipulările *lobby*-urilor comuniste. Cînd a început democratizarea, rezultat al diminuării autorităţii regimului comunist, s-au discutat două scenarii, aceleaşi din 1918 sau chiar de dinainte: dacă Iugoslavia să fie organizată conform diversităţii ei culturale şi etnice, folosind aceste realităţi ca pe un avantaj în găsirea unor soluţii democratice, sau să impună un stat democratic centralizat de tip occidental, cum e Franţa, în care majoritatea se impune în faţa minorităţii. În anii '80, ca şi în anii '20, a devenit clar că în cazul în care se optează pentru cea de a doua variantă, sîrbii vor fi o eternă majoritate, în timp ce slovenii, albanezii, macedonenii, bosniecii, musulmanii şi chiar croaţii vor fi eterne minorităţi.

Marea majoritate a intelectualilor democraţi sîrbi erau pentru o democratizare combinată cu o centralizare progresivă. Am avut ocazia să discut în cîteva rînduri cu autorii faimosului Memorandum al Academiei sîrbe de ştiinţă din 1986, şi cred că unii dintre ei n-au înţeles niciodată de ce acest act, care pleda şi pentru democraţie, şi pentru centralizare a fost respins cu hotărîre de grupurile nesîrbe de intelectuali. Ei au încercat să mă convingă că organizarea federală a Iugoslaviei şi Serbiei şi aspiraţiile unor grupuri etnice pentru o autonomie mai largă sînt rezultatul unei conspiraţii europene la care participă comuniştii, Vaticanul şi Germania. (...) Confruntarea a devenit mai aprigă şi mai pasională din cauză că dinamica democratizării nu avea acelaşi ritm în diferitele părţi ale Iugoslaviei. În 1986-87, mişcările civice care pledau pentru modificarea regulamentelor militare, pentru respectul drepturilor omului, pentru un sistem educaţional neutru sub raport ideologic aveau un larg sprijin popular în Slovenia; dar opoziţia anticomunistă din Belgrad, Sarajevo şi Zagreb era încă relativ slabă. Dar încă nu erau rupte toate contactele. Mai curînd pentru a contracara Belgradul şi ameninţările lui Miloşevici (venit la putere în 1987), decît din convingerea că poate fi pus în practică, scriitorii, juriştii şi sociologii au elaborat în 1988 proiectul Constituţiei slovene, în care Slovenia era definită ca un stat naţional democratic de tip occidental, cu o economie de piaţă şi un sistem constituţional întemeiat pe respectul faţă de drepturile omului şi libertăţile cetăţeneşti. Propunerea a fost discutată şi cu unii intelectuali şi disidenţi sîrbi proeminenţi care au fost de acord cu orientarea democratică, dar au respins decis ideea de a transforma Iugoslavia într-o confederaţie de state mai mult sau mai puţin independente.

Mişcarea creată la Belgrad în 1987-88 de către noua-veche elită politică sîrbă şi Slobodan Miloşevici se deosebea de iniţiativele civice slovene. Ea era mililitant naţionalistă, sub lozinca "O Iugoslavie puternică, în care există o Serbie puternică" şi a cîştigat sprijinul intelectualilor sîrbi de la bun început. Orice am crede despre rolul şi vinovăţia diferitelor grupuri etnice şi intelectuale în procesul dezintegrării Iugoslaviei, este greu de negat faptul că exista un singur Partid al războiului, cel din Belgrad. Şi în acest Partid al războiului, intelectualii au jucat un rol important, dacă nu decisiv. Nu doar "umaniştii" - scriitorii, lingviştii, istoricii, filosofii - cum le-ar plăcea unora să susţină astăzi, ci şi ceilalţi: juriştii, economiştii, psihiatrii, actorii. Este adevărat că clişeul "Serbia cîştigă războaiele şi pierde pacea" a fost inventat de un scriitor. Dar sloganul este un neadevăr perfect. Serbia a pierdut majoritatea războaielor (cum de altfel a şi spus în 1878 revoluţionarul sîrb Svetozar

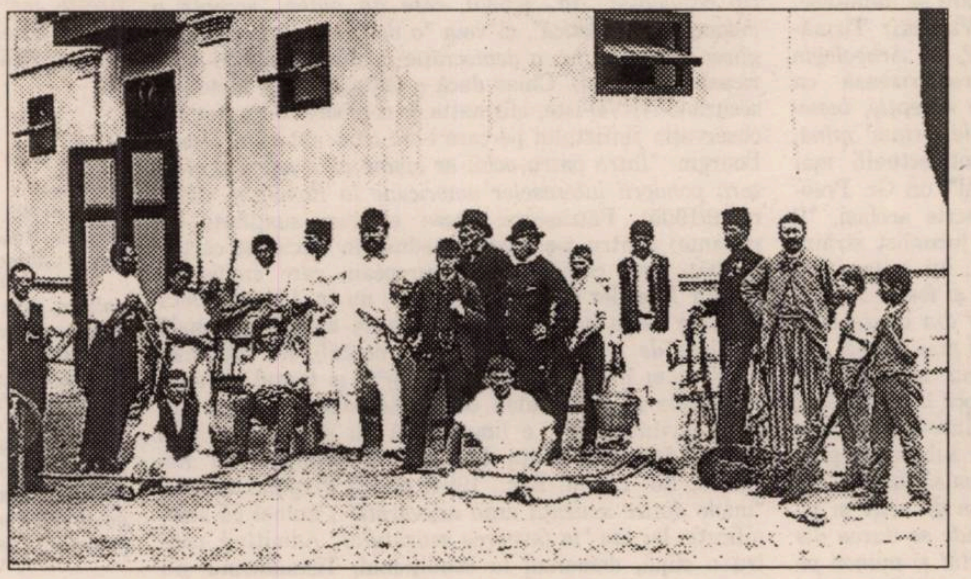

Markovici, prevenindu-i pe intelectualii şi politicienii sîrbi împotriva aspiraţiilor către "Serbia Mare"). Dar în prelungitele şi, uneori, şocantele discuţii despre croaţii înclinaţi genetic spre genocid, despre conspiraţia albaneză care se exprimă prin supraproducţia de nou-născuţi, despre bătălia de la Kosovo considerată încă neîncheiată de către publicaţiile şi televiziunea din Serbia, n-au participat doar intelectualii "umanişti".

Este necesar să subliniez că ascensiunea naţionalismului sîrb la sfîrşitul anilor '80 a scindat şi elitele, şi intelectualitatea sîrbă, iar grupurile opuse euforiei naţionaliste nu erau nici mici, nici neînsemnate. Cei care l-au avertizat pe Miloşevici în legătură cu consecinţele politicii lui şi ale conflictelor au fost în primul rînd intelectualii sîrbi, adversarii lui politici. Dar ei erau o minoritate, majoritatea elitelor naţionale au fost luate de valul naţionalist. Războiul a fost pregătit înainte de a se trage primul glonţ, de propaganda naţionalistă agresivă, prin reinventarea miturilor şi legendelor, prin redescoperirea trecutului tragic uitat, prin repovestirea nedreptăţilor de care sînt vinovaţi vecinii. În acest proces, rolul şi vinovăţia intelectualilor au fost enorme.

Şi totuşi, în '90, la Zagreb, Ljubliana şi Sarajevo, atmosfera era cu totul alta decît la Belgrad. Dovezile sînt la îndemînă: dacă se răsfoiesc publicaţiile de atunci se va vedea că naţionalismul, exclusivismul etnic, atitudinea agresivă şi ostilă nu aveau atunci un suport intelectual şi popular. Comunitatea academică şi intelectuală din Croaţia era destul de divizată: nu fusese uitată represiunea care a încheiat primăvara croată de la începutul anilor '70. Intelectualii musulmani din Sarajevo, care se recunoşteau ca atare, erau un grup mic, fără influenţă, majoritatea intelectualilor bosniaci refuzau cu hotărîre polemicile şi diviziunile naţionale. În Slovenia, mişcarea de secesiune devenea tot mai puternică, dar asta se întîmpla din cauza ameninţării cu o lovitură de stat militară din partea sîrbilor şi nu datorită unor aspiraţii reale de independenţă. Chiar şi după plebiscitul pentru independenţă, din decembrie 1990, prevala disponibilitatea pentru compromis care avea în vedere un acord de transformare a Iugoslaviei în confederaţie.

Eu am înţeles că s-a terminat definitiv cu Iugoslavia doar pe 29 iunie 1991, cînd am văzut cum avioanele armatei iugoslave distrugeau vehicole şi trăgeau în populaţie la 30 km est de Ljubliana.

Nu ştiu cum să explic ce s-a întîmplat mai tîrziu. Cum să explic atitudinea unui respectat profesor universitar, care a plecat din Sarajevo, şi-a părăsit colegii, studenţii şi universitatea, susţinînd timp de patru ani asediul oraşului în care a trăit. Cum să explic orbirea unui faimos coleg, istoric, autorul unor cărţi minunate şi convingătoare, care susţine şi astăzi că dezintegrarea Iugoslaviei şi războiul au fost rezultatele politicii germane şi ale reunificării Germaniei, nu ale conflictelor interne? Şi nu în ultimul rînd: cum se explică tăcerea sutelor de colegi şi prieteni, toţi intelectuali, care nu au rostit nici un cuvînt de protest împotriva distrugerii sistematice a oraşelor bosniace şi a masacrării populaţiei civile?

În fosta Iugoslavie, discuţia despre cine este mai mult şi cine este mai puţin vinovat, dacă sîntem sau nu cu toţii vinovaţi, a început înainte ca armele să tacă. Nu cred că e problema esenţială. Problema este ce s-a petrecut cu oamenii educaţi şi talentaţi pentru a uita complet tot ce au învăţat, tot ce au citit, tot ce au gîndit şi crezut, ba chiar şi ceea ce au scris. Ni s-a propus aici să discutăm despre situaţia intelectualilor între angajarea modernă şi resemnarea postmodernă. Eu nu mai vreau să vorbesc despre intelectuali şi uneori mi-ar plăcea să nu mă număr printre ei. Nu vreau să vorbesc nici despre resemnare. În ceea ce priveşte discuţia despre modernism şi postmodernism, cred că ea este prematură în partea de lume de unde vin eu. Noi sîntem încă pe drumul spre modern, iar postmodernitatea este undeva departe.

G.M.TAMÁS

Tratat despre societatea civilă

- fragment -

În Europa de Est, revolta împotriva utopiei raţionaliste a devenit o tendinţă socială cu rădăcini adînci, exprimată în tentativa de a crea o societate în afara statului.

Nu e o tentativă cu desăvîrşire nouă: ea vine atît din esenţa internă a socialismului, cît şi din cea a liberalismului. Dar există şi diferenţe. Spre deosebire de socialism şi liberalism, revoluţiile de catifea din 1989 n-au fost utopice. Ele au fost inspirate de un cult pasionat al *datului*. Ideile moral raţionale şi sociale erau considerate de revoluţionarii de catifea drept vise fistichii ale inteligheniţiei marxiste, în zelul ei de a legitima puterea comunistă. Emanciparea foştilor supuşi ai tiraniei comuniste însemna şi emanciparea de sub dominaţia binelui comun şi a interesului public. Revoluţia de catifea din 1989 a fost o răscoală împotriva oricărei forme de republică, sfinţii ei patroni n-au fost (aşa cum am crezut eu) F.M. Hayek şi Michael Oakeshott, ci Thomas Münzer şi Emelian Pugaciov. Nu este deci de mirare că mitul central al anului 1989 este societatea civilă.

Libertarianismul unei răscoale nu este liberal. Luptele anticoloniale din Lumea a treia se duceau de asemeni pentru emancipare, dar rezultatul lor nu a fost instaurarea ordinii liberale în Asia, Africa sau Caraibe. Statele din Lumea a treia şi din blocul sovietic nu par că reprezintă ordinea publică din societăţile pe care le domină. Ele sînt considerate un Imperiu, adică străine şi nu doar în sens etnic. *Statul străin* părea întemeiat pe o logică străină. Insul are un caracter privat, solicitările abstracte universaliste, cum ar fi obligaţiile politice şi datoriile civice, erau considerate în mod unanim drept pretextele mincinoase cu care operează banda de bandiţi autointitulată guvern. Drepturile au fost şi sînt considerate îndrituiri. O politică a libertăţii ar însemna dreptul de a nu fi guvernat şi cel de a evita participarea la guvernare. Evitarea politicului este o nevoie profundă: este unul dintre cele mai importante aspecte istorice ale aspiraţiei către libertate. Dacă singurul fapt uman vizibil şi comunicabil are o expresie personală sau parohială, atunci orice are ca scop uniformizarea şi conformismul (şi, desigur, politica solicită un minimum de comportare uniformizată, oricare ar fi conţinutul ei de esenţă) este tiranic, ostil, ameninţător. Cultura şi politica universaliste sînt resimţite ca străine în Europa de Est şi în Lumea a treia, în ele intrînd reziduurile de neînţeles ale unui trecut imperial greşit interpretat (...).

Ce ne spune mitul societăţii civile este o înlănţuire de idei în ultima experienţă de revoluţie prin substituţie a unui Occident istovit în căutarea lui *lux ex Oriente* acţionînd prin puterea obişnuinţei, numai că, de data asta, stîngiştilor li se alătură şi neoconservatorii. Răspunsul are două componente.

Întîi, ca şi comunismul, mitul societăţii civile este un basm despre o ordine politică necoercitivă. Instituţiile societăţii civile, spre deosebire de cele politice, sînt asociaţii voluntare. Asociaţiile voluntare sînt deopotrivă contractuale şi temporare: poţi să intri şi să ieşi cînd vrei. Posibilitatea de a *părăsi* o instituţie conform "fluxului" capricios al vieţii este o idee-forţă a Epocii de Aur pre-sociale.

Mai mult, contractul este mutual: relaţiile şi legăturile umane între membrii societăţii civile sînt simetrice.

Din momentul în care instituţiile contractuale şi temporare ale societăţii civile au fost create (preferabil informal) de către cei care sînt decişi să facă parte din ele, orice înţelegere contractuală devine o *întemeiere*, într-un sens oarecum machiavelian: membrii societăţii civile s-au eliberat de povara trecutului. Obligaţiile politice sînt adeseori moştenite, înţelegerile mutuale contractuale - nu.

În absenţa coerciţiei, actele care decurg din obligaţia contractuală specifică societăţii civile sînt o nouă afirmare a voinţei individuale, un nou angajament şi un nou început. Asocierea civilă trebuie să fie voluntară în mai multe sensuri. Trebuie să fie rezultanta unor opţiuni libere, dar participarea prelungită necesită un susţinut efort de voinţă. Participarea la acest tip de asociaţii civile voluntare presupune o serie de acte voliţionale "prudente" şi incoerente. Instituţiile societăţii civile sînt o colecţie informă de decizii luate de persoane care-şi dau consimţămîntul mutual. Cu alte cuvinte, ele nu sînt instituţii.

Ideea unei societăţi întemeiate pe asociaţii civice voluntare este evident o idee anarhistă, dar de un tip nou. Societatea civilă parazitează tăcut statul şi constrîngerile care îi obligă pe oameni să fie preocupaţi doar de condiţiile lor de muncă şi viaţă. Societatea civilă este concepută ca un mecanism de reglare care poate fi însuşit asimptotic prin continua reducere a puterii statului, a tradiţiei, a necesităţii economice. Dacă acest tablou îi aminteşte cititorului de comunism, el nu este pe o cale greşită. Obligaţiile contractuale temporare ca regulă a societăţii civile amînă sfîrşitul alienării, ceea ce Marx considera a fi posibilitatea de a schimba rolurile sociale, se pune capăt, astfel, rigidităţii apartenenţei la grupuri sociale, care, la fel ca şi castele, monopolizează funcţiile sociale (gîndirea, munca fizică, armata), devenind inaccesibile membrilor altor grupuri, limitînd drastic libertatea noastră "independentă".

Voluntariatul temporar şi nelimitat este principiul fundamental al societăţii civile. Caracterul temporar face ca legea şi proprietatea privată (şi orice alt fel de proprietate) să fie imposibil de apărat. Ambele preced "naşterea" cetăţeanului şi în orice caz preced accesul lui la procesul social. Supunerea în faţa legii şi respectul pentru proprietate sînt ireconciliabile cu opţiunea liberă a "instituţiilor". Autorii mitului societăţii civile maschează în faţa publicului lor acest aspect, dar logica lor este clară. "Fluxul" este adversarul ordinii politice.

În al doilea rînd, societatea civilă este non-ierarhică. Acceptarea voluntară nu înseamnă ascultare şi se presupune că permanenta schimbare de roluri între conducător şi cei conduşi ar fi garanţia unei egalităţi funcţionale prin ştergerea diferenţelor naturale. Asocierea voluntară este expresia unor preferinţe. Preferinţa este rezultatul unor opinii. Preferinţa subiectivă poate duce la supunere (şi deseori o şi face), dar supunerea şi servitutea în acest caz sînt absolut personale, fiind integral opţionale. Dispare necesitatea subordonării predicată de apărătorii statului şi ordinii politice. Prin definiţie, necesitatea nu poate fi reversibilă. Nu există obligaţii, doar subiectivitate personală nudă, permisivă pentru că e opţională, dar cînd *doxa* stăpîneşte, nici libertatea nu mai este obligatorie.

Urmează ca egalitatea să fie asigurată de multitudinea opţiunilor individuale, care vor crea singura modalitate acceptabilă de subordonare, cea voluntară. Ordinea arbitrară reapare, dar ea nu mai este mascată de înalte idealuri civice. Arbitrariul, cîndva sinonim al tiraniei, a devenit semnul libertăţii. Dar fiind temporară, supunerea arbitrară nu e considerată primejdioasă. Simetria şi reciprocitatea pot fi restabilite oricînd.

Europa de Est - *und morgen die ganze Welt* - a reinventat comunismul.

Ca doctrină, comunismul opus determinării (calitatea umană şi acţiunea umană sînt determinate de ceea ce opresorii numesc *physis*, dar în "realitate" este *nomos*) opus primatului lui *episteme* (istoria dovedind mereu că e mai curînd *doxa*) vrea să-l elibereze pe om de inegalitate: nu este vorba atît de inegalitatea în faţa plăcerii (plăcerea oricum e insesizabilă), cît de fixarea în *persona*, în rolul jucat, cînd acţionăm ca regi, pelerini, potcovari, epicurieni, războinici, snobi, tîrfe, fecioare, mame, băieţaşi, bătrîni înţelepţi, ţigani vienezi sau slujbaşi prusaci. Omul ca "fiinţă", Omul care nu este altceva decît toate fiinţele (rasa umană) în toate potenţialităţile ei - iată de ce este atît de importantă reversibilitatea sexuală, iar în comunism devine crucială posibilitatea matriarhatului: din dorinţa de a dovedi cît de universal flexibilă este natura umană, fiinţă în mod absolut antiinstituţională. Instituţiile ierarhice şi guvernate de reguli se întemeiază pe credinţa că omul are o identitate durabilă (ceea ce presupune că are un comportament previzibil şi că e vrednic de încredere) Comunismul trăieşte în tranziţie. Dacă flexibilitatea capricioasă a naturii umane este universală, natură a "speciilor", ea trebuie să fie suplă. Nu e natura unui *kshatrya* sau a unui *brahmin*, ci natura omului care poate fi orice - precondiţie a "societăţii civile" sau a comunismului.

Dar este într-adevăr aşa natura umană?

Răspunsul depinde de ceea ce consideraţi a fi Raţiunea. Dacă vezi o diferenţă fundamentală între activitate şi contemplaţie, atunci nu poţi crede în comunism (sau, şi mai rău, o să fii un comunist platonic) sau în "societatea civilă". Dacă ţi se pare că Raţiunea este doar o practică socială necesară maximalizării puterii, atunci diviziunea muncii este evident injustă; iar ideea elenistică şi ebraică despre justiţie este absolut greşită. Comunismului nu i se opune contrastul dintre abundenţă şi penurie, ci contrastul dintre Spirit şi Existenţă.

Cît timp nu sîntem capabili să credem în independenţa Raţiunii sau a Spiritului, sîntem predestinaţi să ne reîntoarcem iarăşi şi iarăşi la comunism. Fără nici o îndoială, prin "societatea civilă" aşa cum e gîndită ea astăzi, comunismul e îndreptăţit şi liberalismul e greşit.

(**Social Research**, Vol. 61, No 2, Summer 1994)

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

TACTICA STĂRUINȚEI

– de vorbă cu dl Marin CONSTANTIN, vicepreşedinte al Federaţiei Naţionale a Pensionarilor –

Revolta bătrînilor trece rar dincolo de pragul indignării verbale. O lungă experienţă de viaţă, care le-a amendat iluziile şi le-a redus pretenţiile, îi îndeamnă mai degrabă să aibă răbdare şi să-şi accepte cu frică şi amărăciune condiţia de marginalizaţi, decît să recurgă la atitudini radicale. Tocmai de aceea, cînd acest segment de populaţie considerat, în general, retincent şi lipsit de forţă se decide să iasă în stradă, semnalul pe care îl lansează ar trebui să fie perceput ca unul de mare gravitate.

De curînd, luînd parte la mitingul şi marşul de protest iniţiat de organizaţiile centrale ale pensionarilor, aproape 5000 de persoane de vîrsta a treia au hotărît să prezinte guvernului revendicările unei categorii ce-şi consideră situaţia în care a fost adusă drept "deznădăjduită".

Dialogul purtat cu dl Marin Constantin, vicepreşedintele Federaţiei Naţionale a Pensionarilor din România, încearcă să evidenţieze cîteva dintre motivele care au impus această decizie.

Paşi pe teren necunoscut

Stimate dle Marin Constantin, mai întîi v-am ruga să ne spuneţi de ce aţi ales ca formă de organizare a pensionarilor o Federaţie Naţională şi nu o grupare politică (apărută şi ea, pînă la urmă)? Exista o tradiţie în această direcţie, pe care aţi vrut s-o reînnoiţi?

Marin Constantin: Din ce ştim pînă acum despre istoria organizaţiilor din România, sindicate ale pensionarilor nu cunosc să fi existat. Sau poate nu ştiu eu. Ce-am făcut noi, din '90 pînă acum, sînt paşi pe teren necunoscut. La început, nefamiliarizaţi fiind cu domeniul, ne-am documentat, în primul rînd am căutat să studiem experienţa occidentală privind relaţiile sindicat-guvern, sindicat-patronat etc., fiindcă intenţia noastră era să constituim un organism puternic, capabil să reprezinte interesele pensionarilor. Chiar aşa ne-a şi aprobat judecătoria, la înregistrare: ca sindicat. Dar cînd s-a votat actuala lege a sindicatelor, Petre Roman a anulat aliniatul respectiv privind pensionarii, aşa că am fost nevoiţi să renunţăm la prima denumire şi să-i spunem Federaţie Naţională, Sindicatului Pensionarilor pe Capitală să-i zicem Asociaţia Pensionarilor ş.a.m.d. Adaptare din mers, ce să facem? În ţările occidentale, dar chiar şi-n unele foste socialiste, organizaţiile pensionarilor funcţionează pe lîngă o federaţie ori o confederaţie sindicală, care le patronează şi le sprijină şi organizatoric, şi material. În cazul nostru, cînd am vrut să ne încadrăm într-o situaţie din asta, sindicatele au acceptat, însă nemaiavînd noi denumirea de la-nceput, au zis că o să ne ia pe lîngă ele doar ca *observatori*. Noi sîntem pe lîngă cei de la CNSLR-Frăţia. Dau aceste amănunte nu ca să fac istoria Federaţiei noastre, e devreme; vreau să lămuresc de ce am ales specificul acestei forme de organizare. Pentru ca vîrsta a treia, cum i se spune, să n-ajungă un fel de "categorie a III-a", cam ultima, ne-am propus să ajutăm pensionarii, oamenii vîrstnici, să se orienteze în relaţiile cu organul executiv şi cu alte organe ale puterii de stat.

Puteaţi prevedea că veţi deveni după '90 o categorie defavorizată şi v-aţi constituit în grup de presiune?

Oamenii vîrstnici sînt prin firea lucrurilor prevăzători. Au trecut prin multe, au experienţă. Şi, bineînţeles, ştiam că orice schimbare bruscă aduce răsturnări. Prima relaţie pe care am căutat s-o realizăm pentru a prezenta anumite doleanţe a fost cu Ministerul Muncii, cel mai apropiat, cel mai implicat direct în chestiunile de protecţie socială. Şi ce-am reuşit, am reuşit tocmai fiindcă ne duceam la ei documentaţi, nu umblam cu evocări şi ei să ne ia cu un act normativ şi să ne-ntoarcă-napoi: "dlor, nu e prevăzut!" Pe lîngă noi, la Federaţie, au venit o serie de colegi pensionari care au lucrat chiar la Ministerul Muncii cîndva, aşa c-am avut consilieri buni (jurişti, economişti, oameni ştiind legile şi instrucţiunile de aplicare, vorbind în cunoştinţă de cauză). Asta a fost bine, încă de la-nceput. Pentru că altfel, cîteodată, bătrînii sînt puşi pe poveşti, mai scapă cîte-o amintire şi devin uşor de dus cu promisiuni. Noi ştiam *unde, cum* şi *ce* să cerem. Vrînd-nevrînd au fost obligaţi să ţină seamă de părerile noastre, chiar dacă nu luau totul în consideraţie. Dar nici salariaţii n-au succese mai mari; se duc c-un coş de probleme şi se-ntorc cu un bucheţel de rezultate. Asta-i conjunctura.

Credeţi că, aşa cum se mai afirmă uneori, am devenit o societate cu prea mulţi pensionari?

Mulţi-puţini, ăştia sînt: 5 milioane! Problema e că nu sîntem luaţi în calcul de la bun început, parcă mereu am fi descoperiţi cu surprindere. Din ce cunoaştem noi, consultînd documentarea pe care o avem la îndemînă, ori din experienţa altor ţări, am aflat că organizaţiile pensionarilor nu se duc ele să discute problemele indexării, să negocieze, să se plîngă, pentru că guvernul, în mod normal, are în vedere această categorie. E cum ar fi situaţia unui pacient aflat la pat: nu el trebuie să ceară perfuzii, sînge, oxigen, nu bolnavul se bate pentru ceea ce îi e necesar, medicul ştie, cunoaşte evoluţia situaţiei, şi aplică tratamentul exact. Dai la salariat, dă-mi şi mie. "Domnule Văcăroiu, ai scumpit carnea de la 6 la 9 mii, eu ce fac? Nu trăiesc numai cu fripturi, iau şi oase şi tocătură, jonglez cu pensia ca să supravieţuiesc. Dar pot?" "Trebuie să discutăm". "Păi ce să mai discutăm, nu ştiaţi ce efect va avea scumpirea?". Chestiunea nu-i că pensionarii sînt mulţi sau puţini. Toţi sînt pe banii lor, munciţi toată viaţa. Eu nu mă simt povară tinerilor, celor în activitate. Cînd eram şi eu salariat, am contribuit cu partea mea pentru bătrînii vremii de-atunci. Acuma eu sînt bătrîn, dar în drepturile mele. Asta-i conjunctura vieţii!

Cutii fără comunicare

Cum şi de cine sînteţi ascultaţi, ce răspunsuri primiţi?

Aici sînt multe de spus. Ca exemplu, în urma discuţiilor de la Ministerul Muncii şi de la Ministerul Sănătăţii, am obţinut compensarea medicamentelor: pentru pensionari s-a ajuns pînă la 70% (cînd le găsim...). Asta e ceva care s-a obţinut la presiunea noastră. Am găsit înţelegere şi în tratativele cu regiile locale: plătim doar 50% din preţul abonamentelor pe mijloacele de transport în comun. Pînă la urmă, fiindcă am insistat, nu ne-am lăsat, ni s-au acordat şi cele 6 călătorii cu reducere pe CFR - am primit şi un talon separat, ştampila aplicată de fiecare dată pe originalul deciziei de pensie era o aberaţie. S-a mai intervenit şi la teatre, la Operă, la Operetă, ne-au mai facilitat nişte bilete gratuite - avem noroc că este aproape de noi şi o organizaţie a actorilor, care ne-a fost de mare ajutor - aşa că am văzut şi noi spectacole şi nu oarecari, chiar bune, am fost la concerte etc., în direcţia asta ne-am respectat. Lucrurile de bază s-au complicat cu preţurile de strictă necesitate, mai ales din '92 încoace. Şi bugetul de asigurări sociale ni se spune ba că-i mic, ba că-i pe roşu, ca la automobil, ba că trebuie să fie de mare austeritate. Ce-i de făcut? Pentru handicapaţi s-a găsit soluţia creării unui departament special. De ce nu s-ar înfiinţa unul şi pentru persoanele de vîrsta a 3-a? Nu ridicăm prima oară această problemă. I-am spus-o şi dlui Iliescu la Cotroceni. Ne-a liniştit: "e rezolvabilă". Dar ideea a murit. Din tot ce-am discutat la Preşedinţie, n-am întîlnit niciodată ceva care să fi fost adus la cunoştinţa Guvernului, pe o cale sau alta de informare. Parcă societatea noastră ar fi o grămadă de cutii, toate închise, nici una în comunicare cu alta. Pe noi ne-a deranjat şi-am şi spus-o la ultima întîlnire: "Dle Iliescu, înţelegem că prin Constituţie nu puteţi chema Guvernul şi să-i spuneţi «vino încoace, fă şi drege». Dar sînteţi totuşi şeful statului, găsiţi o formă de a anunţa Guvernul că, în problema pensionarilor, şi dvs ştiţi despre aspectele cutare, măcar atît." Trebuie să spun, totuşi, că, dintre toţi, cel mai mult ne-a ascultat Preşedinţia. Guvernul e pe locul II. Am început presiunea asupra Parlamentului de jos în sus: am făcut cîte o hîrtie către partide să ne primească să discutăm despre doleanţele noastre şi priorităţile lor. Am vorbit cu dl Cunescu, la social-democraţi, la PNŢCD ne-a primit o dată dl Coposu, cu dl Diaconescu nu ne-am întîlnit încă, am fost şi la PSM, socialiştii lui Mohora au promis un proiect de act normativ care să ne susţină unele interese, am ajuns şi la PD, cel de acum, mai răbdător să ne asculte. Au venit la noi şi unele partide: "n-aţi vrea să ne sprijiniţi? că noi am lupta pentru dvs." "Dle, dovediţi-o, că pensionarii, dacă văd că vă ocupaţi de ei, vin singuri la dvs, nu trebuie să-i îndrumăm noi." Cine are o reprezentare clară a societăţii, aşa cum este ea acum, nu poate ignora pensionarii. Această categorie e paşnică, dar, stîrnită, reacţionează ca un roi de albine, nu-i bine să fie zgîndărită. Cine n-are în familie un bătrîn? Că e tata, că-i bunicul, că-i mătuşa ori socrul - dacă-i nemulţumit de guvern sau de un partid, dacă-i umilit, devine cel mai sigur *propagandist anti*. Cu pensionarul tău deacasă nu faci zeflemea, îl crezi, el are o oarecare forţă de a influenţa opiniile din jur.

De ce nu v-aţi transformat în partid?

Am mări numărul celor existente, doar atît. Au venit şi la noi cei din Partidul Pensionarilor să ne tenteze cu ideea pătrunderii mai multor reprezentanţi ai noştri în Parlament, cu putere de influenţare etc. etc. Dar nu-s destui şi acum? 25% din parlamentari sînt pensionari şi tot nu pledează cum trebuie cauza comună. Plus că se mai obişnuieşte şi trecerea pe la alte partide sau la independenţi şi oamenii uită cine i-a trimis în Parlament...

Mitingul vîrstnicilor şi părerea străzii

Se spune, şi nu o dată, că bătrînii îşi merită soarta fiindcă au votat mereu cu puterea.

Se spune, dar e greşit. În organizaţiile noastre de pensionari - vreo 6 la număr, în afară de partid - sînt şi monarhişti, şi foşti comunişti, şi ţărănişti, şi legionari bătrîni, şi liberali, şi socialişti - de toate culorile, de toate opţiunile. Noi am fost clari de la început: "Dlor, aici nu facem nici politica străzii, nici a cozii, nici a partidului pe care-l îndrăgeşte personal unul sau altul dintre dvs.; gîndiţi ce vă place, votaţi pe cine vreţi." Noi dorim să obţinem mai binele *întregii* categorii de pensionari, fără manipulări politice. La mitingul din aprilie s-a manifestat chiar şi-un grup care avea ce avea cu Iliescu şi cu Văcăroiu şi tot striga diferite sloganе: se deconecta, se defula.

Cum a reacţionat strada la vederea marşului de protest al pensionarilor?

Lumea nu ne-a ironizat, nu ne-a batjocorit cum se mai întîmplă în autobuz sau la lapte, coada sigură a pensionarilor. Eu cred c-am fost priviţi cu simpatie, mergeam corect, în cordon, aveam pancarte, am împărţit fluturaşi care informau pe scurt despre revendicările noastre. Am mers din Piaţa Revoluţiei la Guvern, unde delegaţia organizaţiilor de pensionari plecase ceva mai înainte să discute cu şeful executivului. Dl Văcăroiu, deşi avea o agendă încărcată, a primit-o şi-a stat de vorbă, promiţînd o examinare mai atentă a punctelor expuse în memoriul nostru. Un punct foarte important din documentul prezentat recomandă ca urgentă recuperarea datoriilor pe care agenţii economici le au la fondurile de asigurări şi pensie suplimentară, ce se ridică în prezent la 1.100 miliarde lei. Dacă sîntem ascultaţi cu atenţie, putem face şi propuneri, nu ne limităm doar la revendicări. Spre exemplu, pe lîngă Departamentul de Asigurări Sociale, am sugera să fie cooptaţi şi nişte pensionari din Federaţia noastră care să se implice în discutarea lui, aprobînd sau opunîndu-se după caz; în final, să nu plece bugetul pînă nu zic şi ei *da*. Răspunzînd şi noi de problemele bugetului, s-ar putea face şi o departajare mai nuanţată a pensiilor, să nu se tot meargă pe criteriul egalitar, că un profesor şi-un portar au cam aceeaşi încadrare, strict după anii de muncă. Să terminăm cu "şi ăla are stomac!" Dacă gîndesc aşa, de ce nu-şi pun parlamentarii demagogi şi cîte-un petec în cot să semene cu săracii, să le facă ălora plăcere?

Care credeţi că-i tactica potrivită demersului dvs?

Stăruinţa, nu gălăgia străzii. Asta e tactica necesară categoriei noastre: una a telefoanelor insistente, a urmăririi rezolvării doleanţelor cu tenacitate. Cu o răbdare bătrînească de care alţii s-ar plictisi. Tactica argumentelor susţinute de documente şi acte. E clar că, astăzi, societatea nu-i pregătită pentru starea de fapt în care ne aflăm. Noi înţelegem, am trecut prin multe, nu sărim imediat în piaţa publică. Dar şi cînd nu se mai poate, nu-i de oftat pe la colţuri, pe ideea că-i mai "înţelept" aşa: ieşim în stradă, ne-o cer oamenii, nu că vrem noi să ne remarcăm, să fim în rînd cu alţii.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea. ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CAMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
Tiparul: grupul dragoprint
TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147, sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18, Fax: 337.33.77

● Anul IV ● Nr. 175 ● 17-23 mai 1996 ●

Anul IV
nr. 176
24-30 mai 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

OFERTA ELECTORALĂ:

campanie, lideri, programe

© N. Triculescu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

✧ Eugen VASILIU, Vladimir PASTI (pag. 6) ✧ Mihai ZAMFIR, N.C. MUNTEANU, Cristian TEODORESCU (pag. 7)
✧ Sabina FATI, Cristian PREDA (pag. 8) ✧ Alin TEODORESCU (interviu realizat de Andreea PORA, pag. 9)
✧ O anchetă în rîndul unor directori de campanie electorală:
Vlad ROȘCA, Valentin Adrian ILIESCU, BATI Iosif, George ȘERBAN, Viorel HREBENCIUC (pag. 16)
✧ În pag. 14, un prim fragment dintr-un amplu studiu – „Interes național, profil intelectual" – de Gabriel ANDREESCU

Argument

Oferta actualei campanii electorale e de-a dreptul ameţitoare: zeci de candidaţi pe un singur loc de primar sau de consilier, puzderie de prezidenţiabili, nenumărate partide care vor să ne salveze, mulţi independenţi hotărîţi să înfrunte competiţia fără să se întrebe cine îi va alege. Acum patru ani, stînga refuza să se prezinte ca atare, dreapta se temea că populaţia nu vrea economie de piaţă, "centrul" îi strîngea laolaltă pe extremiştii de toate nuanţele. Acum, foştii apologeţi ai stabilităţii postrevoluţionare denunţă "relele revoluţiei" şi propun răzbunarea lui Ceauşescu de pe poziţii naţional-socialiste (după ce au guvernat împreună cu majoritarii şi în defavoarea programului de reformă), "criptocomuniştii" vor integrare în NATO, anticomuniştii promit protecţie socială, controlul preţurilor şi instituţii autoritare. O parte din guvern face opoziţie acuzînd programul guvernamental al ultimei legislaturi, o parte a parlamentarilor tînjeşte după ordinea de tip dictatorial, o parte a opoziţiei aşteaptă victoria unui prezidenţiabil care să ajungă şef de stat pentru a netezi calea reîntoarcerii la regimul monarhic. Firele luptei pentru cîştigarea puterii locale, legislative ori supreme sînt atît de încîlcite încît o delimitare a culorilor, programelor şi segmentului de adepţi e de-a dreptul riscantă. În această inflaţie de candidaţi şi de forţe politice, de lideri şi interese, de spaime şi jocuri periculoase, fiecare reprezentant al clasei politice speră să cîştige cîte ceva şi fiecare alegător e tentat să accepte că vom pierde cu toţii. Numărul de azi al "Dilemei" nu face pronosticuri, nu cîntăreşte şanse şi nu le oferă puncte de sprijin celor nehotărîţi. El îşi propune doar să constate **unde ne aflăm, ce avem de ales, cum se vede tabloul electoral** din punctul de vedere al omului de pe stradă, al studenţilor îndrăgostiţi de politică, al candidaţilor şi directorilor de campanie. Şi, bineînţeles, al colaboratorilor noştri.(E.Ş.)

Campania celuilalt, cuibuşor de nebunii

- candidaţii, unii despre alţii -

Aspiranţii la Primăria capitalei sînt, în majoritate, gata să includă în bătălia lor mai mult sau mai puţin încrîncenată noţiunea de "adversar". Acesta este un rău necesar, ale cărui forţe pot fi evoluate, ale cărui acţiuni pot fi judecate analizate şi chiar bîrfîte. Într-o manieră cavalerească, adversarul în cauză poate fi provocat la duel, în turniruri cît mai îndrăzneţe. Sau, dimpotrivă, poate fi redus la dimensiunile unui simplu cetăţean ce trebuie să se supună, ca oricare altul, rigorilor legii.

Acestea sînt, în linii mari, atitudinile unora din candidaţii la Primăria Capitalei faţă de campaniile rivalilor. Întrebaţi *cu ce nu sînt de acord la campaniile contracandidaţilor*, răspunsurile celor cîţiva interlocutori au oscilat de la foarte general la cît se poate de concret. Cel mai general a fost răspunsul d-lui **Ilie Năstase**, candidatul **PDSR**, care, de fapt, aparţine staff-ului său electoral: o voce masculină mi-a spus, la telefon, că nu crede că dl. Năstase este interesat de campaniile celorlalţi, adică de capra vecinului... În ceea ce priveşte propria strategie, cum o s-o critice... Răspunsul în cauză s-a brodit la fix pe nemulţumirile curente ale celorlalţi aspiranţi, începînd cu dl. **Victor Ciorbea**, alesul **Convenţiei Democratice**. Acesta nu are reproşuri decît în privinţa campaniei PDSR şi a atitudinii d-lui Năstase: *"este inadmisibilă atitudinea de sfidare (din partea d-lui Năstase) nu atît a principalilor contracandidaţi, cît mai ales a întregului electorat, prin refuzul său de a participa la întîlnirile directe. Potrivit prevederilor constituţionale, cetăţenii au dreptul la informare. Pentru a evita această eschivare, am solicitat în mai multe rînduri o dezbatere în direct în care să ne abordăm programele şi punctele de vedere. Dacă dl. Năstase şi echipa sa nu vor da curs acestei invitaţii, vom fi obligaţi să le dezbatem programul în absenţă."* Dl. **Florin Filipoiu**, reprezentantul **Partidului Alternativa Românici**, converteşte provocarea cavalerească a d-lui Ciorbea într-o apreciere mai generală: *"PDSR preferă căile ocolite şi lipsa de fair-play. Oamenii ştiu foarte bine ce să vîndă, ce să protejeze, ce să ascundă. Mijloacele lor nu-mi plac, dar strict profesional sînt remarcabili."* Fără a fi de acord şi cu ideea unui profesionalism veros, lipsit de scrupule, dl. **Dinu Patriciu**, candidatul **Partidului Liberal '93**, se înscrie în rîndul iritaţilor de lipsa unui dialog direct cu *"singurul candidat ce refuză confruntarea"*: *"o campanie trebuie să dea o idee foarte precisă de ce este în stare fiecare să facă. Nu se poate vota cu fantome, cu imagini, oricît de persuasive ar fi ele."*

Nemulţumirile la adresa campaniei partidului de guvernămînt, nu s-au oprit aici: ele au continuat să-i unească pe ceilalţi candidaţi şi-n chestiuni aparent minore, cum ar fi *lipirea afişelor*. Atitudinile acestora au oscilat de la una uimită, a d-lui **Constantin Dutu** de la **România Mare**, care efectiv nu mai ştie unde să-şi pună posterele, la cea de cetăţean declarat responsabil a d-lui **Anton Vătăşescu**, reprezentant **USD**: *"Eu am încercat să fac un contract pentru 100 de stîlpi, pe care să-mi pun afişele într-un mod civilizat, cu cadru, ca să poată fi ridicate şi refolosite la urmă - dar n-am reuşit. Vă daţi seama cîţi oameni trebuie, pe urmă, pentru curăţenie: vreo 200-250, ceea ce înseamnă cam 50 de milioane"*. Pe aceeaşi linie se înscriu dl. **Alexandru Athanasiu**, candidat **PAC** şi **Ioan Radu**, aspirant din partea **PUNR**: ambii sînt îngrijoraţi de nerespectarea legii '70 în privinţa lipirii afişelor, în special din partea candidatului PDSR.

Dacă partidul de guvernămînt şi modul său de a-şi organiza campania stîrneşte cele mai mari insatisfacţii, şi acelea direct adresate, în ceea ce-i priveşte pe candidaţii altor partide - adversarii lor sînt, în majoritate, mai puţin incisivi şi precişi. Numele încep să fie evitate, vorbindu-se la modul vag, impersonal. Aici intervin ceea ce candidaţii numesc *"chestiuni de principiu"*. În topul lor se situează cea a *excesului de populism* şi a *promisiunilor deşarte*. Dl **Al. Athanasiu**, de la **PAC**, afirmă, de pildă, că: *"nu sînt de acord cu genul de promisiuni pe care le fac unii candidaţi de dragul unui procent în plus, de la 12.000 de locuinţe la scutirea de impozite pentru anumite categorii."* Dl **Vătăşescu** accentuează aceeaşi idee, introducînd şi termenul de *populism*: *"Nu-mi convine cînd unii dintre ei folosesc arma universală cea mai redutabilă - populismul, disponibilitatea de a promite alegătorilor orice pentru a cîştiga alegerile."* Dl **Florin Filipoiu**, candidatul **PAR**, asociază populismul cu *vizitele în pieţe* - *"nimic altceva decît vînători de voturi"* - şi cu promisiunile convenţiei democratice: *"Mesajele ei sînt, acum, suprapopuliste, mergînd pînă la indecent de neveridice - cum ar fi pasajul pe care-l propun pe sub Bucureşti, o operă megalomanică, inutilă, la fel de costisitoare ca şi Casa Poporului."*

Alte nemulţumiri, de ordin mai general, ale candidaţilor, se referă la mediatizarea campaniei. Dl **Filipoiu** condamnă preţurile uriaşe la publicitatea electorală (un talk show la Tele 7 abc - 4000 de dolari, şi 3000 de dolari la Pro TV). De asemenea, dezinteresul aparent al Televiziunii naţionale de a organiza talk-show-uri este obiectul criticilor atît ale dlui **Filipoiu** cît şi ale d-lui **Ioan Radu** de la **PUNR**, care se revoltă împotriva *"lipsei de implicare eficientă a televiziunii naţionale în organizarea unor dezbateri cu toţi candidaţii la primăria generală."*

Dl. **Constantin Dutu**, candidatul **României Mari**, se dovedeşte cel mai pe şleau şi mai veninos în observaţiile sale. În bunul stil al revistei partidului său, domnia sa, pe un pur ton mai mult decît colocvial, îi pune la punct dintr-o suflare, precum croitoraşul cel viteaz, pe principalii contracandidaţi, reducînd floarea nivelului teoretic la cel mai pur ton de bîrfă: în ceea ce-l priveşte pe dl. **Năstase**, dl. **Dutu** are toată stima pentru performanţele sale în tenisul de cîmp, dar, altfel, acesta nu va putea face mare scofală căci nu a lucrat niciodată *"în sistem"*. Dacă treaba nu va merge bine, PDSR-ul mizează pe faptul că lumea va spune: el, săracu', nu-i de vină: a fost prost sfătuit. Dl **Ciorbea**, pe de altă parte, a greşit cînd a părăsit sindicatele, trebuia să rămînă echidistant - aşa şi-a cam pierdut credibilitatea. Dl. **Patriciu**, asemenea dlui **Erbaşu**, ca patroni de firmă, vor avea mereu tendinţa să-şi protejeze propriile interese în dauna celor comunitare; dl. **Vătăşescu**, în sfîrşit, pe vremea cînd a fost director la Intreprinderea de componente electronice, din Pipera, şi apoi *"ministru la Industrie"*, nu s-a descurcat prea onorabil, ducînd atît întreprinderea la faliment, cît şi întreaga industrie.

Totuşi, pentru a nu se erija în instanţă necruţătoare, dl. **Dutu** conchide, împăciuitor: *"Desigur, toţi candidaţii sînt oameni cu suficientă pregătire, care se pot adapta. Oamenii mai învaţă din greşeli, cresc, se dezvoltă"*.

Iaromira POPOVICI

Uşoare nuanţări

Am stat de vorbă cu cîţiva studenţi de la facultatea de Ştiinţe Politice şi apoi cu cîţiva oameni de pe stradă, din centrul Bucureştiului. Le-am pus următoarele întrebări: 1. **Aţi constatat vreo evoluţie în oferta politică actuală faţă de cea din 1992? 2. Opţiunile dumneavoastră politice s-au schimbat de atunci şi pînă acum?**

Nicolae Comănescu, anul I. Sînt mai multe grupări de centru. În '92 acestea erau ori de stînga ori de dreapta. Oferta actuală e ceva mai variată. Eu personal mi-am schimbat opţiunea politică.

Gabriel Budea, anul I. În '92, dacă aş fi avut 18 ani, în mod sigur n-aş fi votat cu Iliescu sau cu actualul partid de guvernămînt. Voi vota în acest an cu opoziţia, dar nu ştiu încă exact ce partid, ce grupare. Cred în schimbare, deşi nu aş băga mîna în foc că dacă opoziţia ar veni la putere se va schimba mare lucru. Cred că faţă de '92 este o evoluţie. Sînt mai multe emisiuni la televiziune şi la radio. Oamenii opoziţiei, din păcate, nu sînt aşa de competenţi cum mi-aş dori.

Alexandru Bob, anul III. Oferta politică s-a diversificat foarte mult. Au început să apară candidaţi care n-au nici o legătură cu politica, aşa cum e Ilie Năstase. În '92 credeam că Ion Iliescu, chiar dacă este un rău, este cel mai mic dintre rele. Acum am impresia că orice ar fi mai bine decît Ion Iliescu.

Alexandru Gussi, anul III. Cred că s-a schimbat ceva, nu în materie de oameni, cît în materie de idei. Campania electorală se face mult mai serios. Sînt mai mulţi bani investiţi în asta, de ambele părţi. La nivelul formei aşadar, s-a schimbat destul, dar în fond, lucrurile sînt cam la fel. Opinia mea politică s-a schimbat. Îmi pusesem mari speranţe în Convenţie, dar, odată ce s-au separat cîteva partide din ea, n-aş mai vota-o. Poate dacă s-ar uni la loc. CDR exprimă actualmente, cu precădere, divergenţele din sînul ei, care există, chiar aşa, în formula mai restrînsă în care a rămas.

Manuel Moraru, anul III. N-am nici o opţiune. Există o diversificare după '92, dar nu într-o măsură decisivă. Simpatiile politice au rămas, după părerea mea, stabile. Acum se mizează pe mai multă concretete în programe şi mai puţin pe sentimente şi percepţii mai neraţionale. Înainte nu se explica de ce trebuie să se voteze o anumită formaţiune. Era de ajuns să existe un lider sau o imagine de partid ca să fie atrase voturi. Acum e mai important mesajul decît imaginea sau, cu alte cuvinte, aparenţele.

Studentă, anul III. Cred că la nivelul discursului, PDSR este puţin mai la centru decît în '92 (deci nu mai e chiar aşa la stînga). La nivelul practicilor însă, mi se pare că nu s-a schimbat nimic. În cazul CDR-ului nu ştiu dacă s-a schimbat neapărat ceva, dar am observat că, după un moment de afirmare, atunci cînd s-a lansat *Contractul cu România*, a urmat o tăcere aproape completă, care continuă încă. N-a mai apărut nimic demn de reţinut din partea lor. Altfel, cred că liberalismul, ca un curent general, fără reprezentanţi concreţi, este în ascensiune. Opinia mea politică nu s-a schimbat faţă de '92.

Studentă, anul III. Eu cred că Emil Constantinescu a făcut o mare greşeală acum cîteva zile, spunînd că mesajul lui politic se adresează în special oamenilor de la sate. Cei care-l votau pînă acum erau orăşenii, iar el, încercînd să mai prindă un iepure, ar putea să-l piardă şi pe celălalt. De mai multe ori însă, discursul politic n-are mare valoare. Contează încă foarte mult percepţia pe care o au oamenii despre cutare sau cutare. Din '92 s-a schimbat ceva în felul în care se face campania electorală pentru alegeri locale: constat că există şi o ofertă pur administrativă. Pînă acum era accentuat mai mult politicul.

Camil Pârvu, anul IV. Mi se pare că se produce o concentrare a ofertei politice asupra majorităţii electoratului. În loc să se diversifice şi să acopere o arie cît mai mare de opţiuni individuale, mesajul partidelor se îndreaptă tot spre decizia unei majorităţi. Nu mi-am schimbat opinia personală, dar în acelaşi timp, nu mă mai simt reprezentat.

* * *

Sebastian Stănescu: Campania este făcută mai profesionist, vedem tot timpul dezbateri la televizor şi avem o mai bună ocazie decît în '92 să ne lămurim şi să votăm în cunoştinţă de cauză.

Cornel Constantinescu - tehnician: Din '92 pînă acum situaţia e cam nesatisfăcătoare. Poate de aici înainte să mi se ofere ceva mai diversificat şi mai valoros. Opţiunea mea nu s-a schimbat.

Ion Stănescu - inginer: Am constatat doar nişte nuanţări, însă, în mare, oferta politică a rămas cam aceeaşi care era şi acum patru ani. Puterea şi opoziţia sînt aproape la fel ca atunci. Eu am rămas cu aceeaşi opţiune politică.

Stoicescu - medic: La ora actuală nu este o ofertă prea bună din partea nici unui partid. Eu eram adeptul Convenţiei, dar aceasta manifestă slăbiciuni foarte mari şi chiar disensiuni interne. Nu ştiu unde vor duce toate astea şi nu prea am speranţe. Totuşi nu-mi voi schimba opţiunea politică în nici un caz.

Oliver Velescu - istoric: Cei de la putere au un afiş mai colorat, dar sînt aceeaşi. Ceilalţi se străduiesc în continuare să ajungă la putere şi bine fac.

Un inginer: Cred că partidele s-au mai maturizat. Nu mai sînt monopolizate de cîte un lider ca înainte. Se mai aud şi alte voci pe lîngă cele ale capilor de partid. În ceea ce priveşte opţiunea mea, am devenit ceva mai ponderat în a lua o decizie. Asta se datoreşte probabil şi dezamăgirii pe care am avut-o din partea lui Crin Halaicu.

* * *

În urma anchetei ar fi de remarcat cîteva lucruri. Viitorii specialişti în politologie au păreri asemănătoare cu ale oamenilor de pe stradă. Din majoritatea răspunsurilor rezultă că intervievaţii privesc cu oarecare detaşare lupta politică şi constată în general o uşoară diversificare şi nuanţare a ofertei politice. Opţiunile lor, deşi de obicei neschimbate, sînt mai puţin ferme decît în '92. Am observat şi faptul că persoanele de sex feminin nu prea acceptă să răspundă la astfel de întrebări, motivînd că nu se pricep.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Cazul Lucreţiu Pătrăşcanu**
- **Plictiseală, pisălogeală şi grafomanie**
- **Statul şi cultura**

Ion Ghica despre libertate, patriotism şi guvernare

Acest număr este ilustrat cu fotografii de N. Triculescu

"Mulţimea nu este încă pătrunsă de ideea că libertatea unora nu trebuie să împiedice libertatea celorlalţi.

O cucoană care plătise ştraf la Viena pentru că îşi bătea servitoarea, o biată ţigancă pe care o luase cu dînsa în călătorie, cînd se întorcea în ţară, după cîteva luni, îndată ce a pus piciorul pe pămîntul românesc la Turnu Severin, a salutat patria cu o pereche de palme pe obrazul bietei Oprichi, exclamînd:

«Te salut o patrie de libertate, unde pot bate cînd voiu!»".

"Un patriotism rău înţeles face pe mulţi să creadă că a opri concurenţa, a acorda scutiri sau privilegii şi a împiedica libertatea schimbului de la un oraş la altul, de la o ţară la alta, ar fi a îmbogăţi naţiunea. Eroare! (...); nu se poate admite că tranzacţiunile libere, cari sunt schimbul de servicii între oameni, să poată fi vreodată vătămătoare şi păgubitoare; din contra, ele vor îmbogăţi cu atît mai mult cu cît vor fi mai active, ele se micşorează cu cît li se aduc mai multe restricţiuni şi piedici.

Atît raţiunea cît şi datele statistice dovedesc în mod netăgăduit că prin libertatea producţiunii şi a schimbului valoarea obiectelor merge scăzînd şi utilitatea lor merge crescînd. Cu cît valoarea obiectelor scade, cu atît rămîne un capital mai mare disponibil, capital care poate fi pus în serviciul producţiunei ca să o sporească; şi vice-versa, cu cît valoarea obiectelor va fi mai mare, cu atît capitalul rămas disponibil va fi mai mic şi cu atît producţiunea va scădea.

Ţările despotice, unde s-a practicat cu mai multă asprime sistemul vamal, sistemul protecţionist şi sistemul prohibitiv, este dovedit astăzi că au fost şi sînt cele mai sărace şi cele mai puţin locuite, şi totodată cele mai turburate şi mai bîntuite de conspiraţiuni, de răzvrătiri, de foamete şi de fel de fel de epidemii..."

"Nu voiu să zic că în orice minister, ca şi în orice opoziţiune, nu se găsesc oameni dezinteresaţi; sunt departe de a crede că unii nu atacă decît ca să puie mîna pe putere, şi că ceilalţi nu se apără decît ca să tragă foloase, dar este învederat că înfocarea luptei nu-i lasă nici pe unii nici pe alţii să se ocupe cu ceea ce trebuie ţării.

Orbirea partidelor merge pînă la a refuza şi a combate binele, cînd ar veni de la partidul opus, deşi raţiunea ne zice să-l primim ori de unde ne-ar veni..."

"...ceea ce ne poate servi de normă în aprecierile noastre asupra oamenilor este să ştim că acel care nu face alţa decît să samene ura şi vrajba, zavistuind şi calomniind, nu este bun român, şi că acel care munceşte, produce, scrie, traduce, ridică o fabrică, o casă de comerţ, zideşte o şcoală, o biserică, fie el creştin, mahometan sau israelit, ortodox sau papist, liberal, democrat, sau aristocrat, este bun român, fiindcă prin faptele sale contribuie la înaintarea şi la dezvoltarea României şi pentru aceasta merită stima şi consideraţiunea ţării."

"...zic guvernului: «Datoria ta de guvern patriot şi liberal este de a nu-ţi face din prejudecăţi un mijloc de guvernare, a nu linguşi ignoranţa, a nu aţîţa patimile; datoria ta este să cauţi a potoli urele, ca concordia să devie drapelul întăririi naţionale. Înlăturarea şi persecuţiunea talentului şi a ştiinţei, chemarea la onoruri şi la consideraţiune a ignoranţei şi a prejudecăţilor, pot uneori să ducă pe un guvern a se bucura cîtva timp de o popularitate aparentă şi trecătoare, dar vine mai curînd sau mai tîrziu o zi cînd va fi tras la mare răspundere şi va fi judecat cu asprime de istorie, pentru toate nenorocirile în care ar arunca ţara prin asemenea procedări»."

A ales pentru Dumneavoastră
Andrei PLEŞU

(din Ion Ghica, **Scrisori către Vasile Alecsandri**, Bucureşti, Socec,1887, pp.187-188, 189-190, 200, 201, 236-237)

Nervozităţi post-comuniste

La Bratislava, guvernul lui Vladimir Meciar se războieşte cu presa independentă şi cu posturile străine de radio care emit în limba slovacă. Ca în vremea crezută apusă a regimurilor comuniste, "Europa Liberă" este o ţintă privilegiată a atacurilor şi ameninţărilor. La Zagreb, regimul preşedintelui Franjo Tudjman sufocă presa independentă. Autoritarismul din Croaţia a devenit atît de neliniştitor încît, fapt fără precedent, intrarea acestei ţări în Consiliul Europei a fost amînată pe termen nelimitat, după ce adunarea parlamentară de la Strasbourg votase luna trecută în favoarea admiterii ei. La Minsk, preşedintele Alexandr Lukaşenko a pus botniţă televiziunii şi celei mai mari părţi a presei. Autorităţile din Belarus au arestat nu numai lideri ai opoziţiei, au arestat şi expulzat şi pe preşedintele sindicatului polonez "Solidaritatea", aflat în vizită la Minsk. Unde, pe numeroase clădiri publice, flutură acum, din nou, vechiul drapel sovietic.

Şirul nervozităţilor post-comuniste poate fi, desigur, mult lungit, dar nu atît inventarul lor - în creştere de la o zi la alta - este important, cît maladia a cărei apariţie o semnalează. După cinci-şase ani de la prăbuşirea regimurilor comuniste, tot mai numeroşi lideri politici din ţările Europei centrale şi de răsărit regăsesc aproape spontan reflexele şi deprinderile cele mai primitive din perioada războiului rece. Ei par să devină, din ce în ce mai mult, nişte groteşti caricaturi cu apetituri dictatoriale. Se leapădă uşor, fără nici un regret, de vestimentaţia europeană şi democratică, pe care probabil o resimt ca pe o constrîngere, şi trec la ţinuta de campanie de pe vremea părinţilor şi a bunicilor lor stalinisto-brejnevişti. Îi irită libertatea presei, îi calcă pe nervi opoziţia, văd în ţările occidentale un pericol. Redescoperă, cu delicii, zaharisitele formule ale "neamestecului în treburile interne". Spoiala democratică a fost bună cîtă vreme le-a asigurat promovarea politico-socială; ajunşi fraudulos spre vîrful piramidei, descoperă plăcerea de a interzice şi de a bate cu pumnul în masă. Îi fascinează puterea de a dicta, îi roade setea de a pune ordine, ordinea lor, se cred infailibili, sensibilitatea lor la critică începe să ia forme patologice. Mai toţi au ce au cu presa liberă, cu opiniile independente, pe care încearcă să le asfixieze. Nu o mai fac însă în numele unei ideologii, au devenit experţi în proceduri birocratice încîlcite. Au nostalgia ucazului, dar încă trebuie să se mulţumească, din raţiuni de protocol, cu sesizările şi avertismentele, tot mai ameninţătoare însă, tot mai rudimentare, tot mai brutale - ca nişte exerciţii ale unor ucenici întru dictatură.

Există, probabil, mai multe feluri de a explica nervozităţile post-comuniste. Pentru optimişti, ele sînt o efemeră expresie isterizată a incompetenţei. Apucăturile dictatoriale ar fi redescoperite numai ca răspuns grosolan dat unor situaţii a căror complexitate îi depăşeşte pe unii lideri postcomunişti. Pentru pesimişti însă, furiile post-comuniste înseamnă, cum scria fostul disident rus Vladimir Bukovski, că "aspectul cel mai deprimant al lumii postcomuniste este că ea a rămas sovietică într-o manieră dezgustătoare, atît în stil, cît şi în esenţă". Dar este posibilă şi o sinteză a celor două interpretări.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Suveranitatea în U.E.

Uniunea Europeană (UE) nu este numai o uniune politică ori economică ci este, înainte de toate, o *ordine juridică comunitară* pe care statele membre şi-o asumă. Această ordine juridică, care structurează raporturile din interiorul U.E., se naşte din aplicarea *dreptului comunitar*, adică a ansamblului de norme juridice aflate în tratatele constitutive, în actele unilaterale ale instituţiilor U.E. ori în alte izvoare de drept comunitar. Dreptul internaţional nu se confundă cu dreptul comunitar, după cum ordinea juridică proprie U.E. este autonomă în raport cu ordinea juridică internaţională din cel puţin trei motive: (1) normele care dau substanţă ordinii comunitare sînt create şi aplicate centralizat, ceea ce nu se întîmplă în dreptul internaţional; (2) ordinea comunitară vizează încurajarea unui proces de *integrare* şi nu doar de *cooperare*, ca în cazul ordinii internaţionale; (3) raportul dintre ordinea comunitară şi ordinea internă a statelor membre este unul special, deosebit fundamental de raportul dintre ordinea internaţională şi ordinea internă. La acest din urmă aspect ne vom referi, căci el vizează direct chestiunea atît de delicată a suveranităţii statelor.

Tocmai pentru că scopul U.E. este acela de a favoriza integrarea europeană (Tratatul de la Maastricht vorbeşte chiar în primul său articol despre "procesul de creare a unei Uniuni fără încetare mai strînsă între popoarele Europei") ordinea juridică comunitară trebuie să se regăsească efectiv în dreptul intern al statelor membre. Mai mult, Curtea de Justiţie (principalul for care asigură respectarea dreptului comunitar prin interpretarea şi aplicarea tratatelor, fiind însăşi jurisdicţia internă a Comunităţii) a stabilit, prin celebra hotărîre Costa/ENEL, principiul întîietăţii dreptului comunitar asupra dreptului naţional. Ulterior, prin hotărîrea Simmenthal, Curtea a adus o importantă nuanţare, arătînd că dreptul comunitar "face parte integrantă, *cu rang de prioritate* (s.n.), din ordinea juridică aplicabilă pe teritoriul fiecăruia din statele membre".

Din această nepretenţioasă expunere a cîtorva din ideile pe care U.E. se fundamentează juridic, deducem că ţările membre "deleagă" o parte a suveranităţii lor instituţiilor Uniunii. Şi această parte de suveranitate ce se "deleagă" este din ce în ce mai mare pe măsură ce procesul de integrare înaintează. De altfel, toate discuţiile din cadrul U.E., cum ar fi cele privitoare la o posibilă cetăţenie a Uniunii sau la instituirea unei monede unice (ECU), ne fac să ne gîndim că ideea pe care Churchill a exprimat-o public la sfîrşitul anului 1946 privind crearea Statelor Unite ale Europei nu este chiar excentrică.

România trăieşte, încă, voluptatea propriei suveranităţi. Sînt, încă, oameni politici care cred că prin afirmarea obsesivă a suveranităţii se rezolvă toate problemele identitare. Există, încă, o mare masă de oameni care şi-au făcut o profesiune de credinţă din refuzul îngîmfat al "lecţiilor de bună purtare pe care ni le dă Occidentul". Totuşi, privim spre Vest. Problema are, însă, o rezolvare mai simplă decît credem: dacă vrem să fim *cu ei*, trebuie să fim *ca ei*, căci *împreună* înseamnă *asemenea*.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Confirmări

Despre televiziune, ca şi despre fotbal sau politică, poate scrie oricine. Televiziunea se oferă, e la îndemînă, se vede: nimic mai simplu, mai banal, mai evident decît televiziunea. Din acest punct de vedere, se poate efectiv afirma că televiziunea, la noi, nu a crescut decît "fizic", adică tehnic.

Într-un fel, este şi normal ca lucrurile să stea astfel. Căci domeniul televiziunii nu constituie o excepţie de la regula de moment a economiei societăţii româneşti, ci vine să o confirme. Sîntem, în proporţie de aproape sută la sută, o economie-societate de *distribuţie* (comerţ), nu una de *producţie*. Ce-ar fi de comentat la o televiziune care nu face (aproape) decît să *comercializeze* produse achiziţionate în alte părţi? În cel mai bun caz criteriile de selecţie. Dar şi acestea sînt mai mult întîmplătoare, ţinînd de forţa financiară şi atît: cine are bani cumpără de peste Ocean, cine nu, la figurat vorbind, mai de-aproape, de pe malurile Bosforului (adică filme mai vechi). Posturile private din România sînt *comerciale* nu numai prin definiţie, ca formulă de organizare, ci mai cu seamă prin profilul lor economic: sînt doar negustori, nu au prea descoperit producţia (proprie). Nu vînd decît ceea ce-au produs alţii.

Premiile acordate recent de Asociaţia Profesioniştilor de Televiziune din România vin să sancţioneze tocmai începuturile - firave - ale unei producţii proprii de televiziune în ţara noastră. Căci, nu mai e nevoie s-o demonstrăm, o televiziune, fie ea şi comercială, nu se poate rezuma la a fi o staţie de emisie înfiptă într-o pungă cu bani. Premiile A.P.T.R. au constituit, pentru mine, o surpriză: căci este efectiv o surpriză recunoaşterea, în România, a valorii. "Triumful talentului" face de mult prea puţine ori regula la noi. Iată, aşadar, nişte premii care *spun adevărul*, care, cel puţin deocamdată, nu au fost infiltrate de interese. Nu pot să sper decît că *prestigiul* acestor premii anuale va creşte, iar ele vor reuşi să impună norme şi un cult al valorilor, o *cultură*, aşadar, capabilă să însoţească, contrabalansînd-o şi ajutînd-o să se structureze onest, *piaţa*. Căci - şi nu este un facil joc de cuvinte - piaţa nu poate fi decît o *piaţă de valori*, literal şi în toate sensurile.

Pentru bietul cronicar, pentru nebăgatul în seamă reprezentant al unei specii jurnalistice nerecunoscute cum este cronica de televiziune, din care nimeni nu s-a gîndit să facă o categorie de premii (poate la anul sau în anii ce vor veni...), pentru mine, mai pe scurt, premiile de anul acesta ale A.P.T.R. au constituit o dublă confirmare: a valorilor din domeniul *producţiei* de televiziune şi, pentru cine obişnuieşte să-mi parcurgă rîndurile, o confirmare a propriilor intuiţii. Căci nu ştiu pe altcineva care să fi scris, semnalînd opiniei publice, despre un om de televiziune din provincie (Constanţa) precum Andrei Gheorghe (TV Neptun). Eu am făcut-o şi, iată, mi se dă dreptate. Felicitări, prin urmare, atît laureatului, cît şi juriului. Despre semnificaţia celorlalte premii, dar mai cu seamă despre entuziasmantul triumf al postului Tele 7abc, săptămîna viitoare.

Bogdan GHIU

Economie

Lumina şi benzina se vor scumpi... după "locale"

Se spune că nimeni nu e dispus să înveţe din greşelile altora. Aşteptăm să ne frigem cu ciorbă pentru ca, apoi, să suflăm şi-n iaurt.

Dregătorii Federaţiei Iugoslave n-au învăţat nimic din păţaniile bulgarilor, vecinii lor. După ce, la Sofia, socialiştii (partidul de guvernămînt, împreună cu grupul parlamentar, într-o şedinţă de 10 ore) au decis să închidă zeci de fabrici şi să concedieze 50 de mii de salariaţi, au mărit preţurile la alimente şi au raţionalizat pîinea, la capătul a 16 luni de măsuri populiste, la Belgrad nici un frison nu s-a făcut simţit în Parlamentul dominat de socialişti. Stimulaţi tocmai de dorinţa de a promova un pachet de măsuri cu caracter populist, parlamentarii socialişti l-au pus la colţ pe guvernatorul Băncii Naţionale a Iugoslaviei, Dragoslav Avramovici.

Specialist renumit în probleme financiare, fost expert al Băncii Mondiale, Avramovici a scăpat Iugoslavia din ghearele unei hiperinflaţii devoratoare. Pentru că are 74 de ani şi pentru că este părintele superdinarului, presa obişnuieşte să-l alinte numindu-l "superbunicul". De un timp încoace, însă, venerabilul finanţist a început să-i calce pe nervi pe politicienii grăbiţi, care nu au timp să aştepte rezultatele unor soluţii fundamentate pe raţiuni economice. Tensiunea s-a ascuţit, cu deosebire, cînd guvernul socialist – sub presiunea întreprinderilor nerentabile din industrie şi agricultură –, i-a cerut lui Avramovici să pornească maşina de tipărit bani. Superbunicul, atent la întîmplările din Bulgaria vecină, s-a opus. A fost picătura ce a umplut paharul şi a determinat decizia de sacrificare a unui specialist pentru care alţii ar plăti scump să-l cumpere.

În ceea ce ne priveşte, lecţia iugoslavă am primit-o gratuit. Ca şi lecţia bulgară. Sîntem oare dispuşi să învăţăm ceva din aceste greşeli?

În toamna lui '95, Banca Mondială a ales Sofia pentru desfăşurarea unui important seminar pe tema tranziţiei în Europa Centrală şi de Est, la care au fost prezente principalele instituţii internaţionale specializate: Fondul Monetar Internaţional, Banca Europeană de Reconstrucţie şi Dezvoltare, Banca Europeană de Investiţii. Bulgaria se prezenta atunci, în faţa experţilor lumii financiare, cu o monedă... stabilă. Cursul de schimb parcă "îngheţase" în jurul valorii de 1 dolar=67 de leva. Oscilaţiile erau nesemnificative. Călătorul sosit la Sofia schimba fără nici un fel de dificultate – şi fără nici un fel de formalităţi – dolari contra leva. La plecare, dacă nu şi-a cheltuit toţi banii, în aceleaşi condiţii – fără dificultăţi şi fără formalităţi, deci – dădea leva şi primea dolari. La orice bancă, la orice casă de schimb, în oraş, la hotel, la gară. Noi, ziariştii români din grupul care a participat la seminarul organizat de Banca Mondială, am comentat admirativ această realitate. Ceva nu era în ordine totuşi: raportul dintre viaţa economică în ansamblu şi activitatea din comerţ. Magazinele elegante, dispuse unul lîngă altul pe artere lungi, rafturile pline cu mărfuri de import, mulţimea de cumpărători, miile de oameni cu braţele încărcate de pachete ofereau un tablou ce contrasta cu producţia naţională şi cu rentabilitatea scăzută a multor întreprinderi. Acest contrast s-a răzbunat în cele din urmă.

Guvernul miza pe măsuri populiste. Numeroase fabrici falimentare primeau subvenţii pentru a supravieţui, în loc să fie restructurate şi rentabilizate. Băncile erau obligate să acorde credite neperformante. Blocajul financiar sufoca economia. În schimb, magazinele erau pline de produse cumpărate pe valută forte. Treptat, însă, cursul de schimb întreţinut cu respiraţie artificială a determinat secătuirea rezervei de devize a Băncii Naţionale şi a erodat activitatea pieţei valutare. La începutul lui mai '96, explozia n-a mai putut să fie evitată. Cursul a sărit, în numai cîteva zile, la 92 de leva, apoi la 160 şi, în fine, la 200 de leva pentru 1 dolar SUA. Oamenii s-au repezit să-şi retragă banii din bănci. Magazinele au tras obloanele sau au pretins plăţi numai în dolari. Preţurile la produsele alimentare au luat-o razna. Sub presiunea crizei, Guvernul a decis de urgenţă să renunţe la aparenţe. Dintre măsurile preconizate, cea mai dură s-a dovedit a fi închiderea fabricilor a căror restructurare a tot fost amînată.

Un tablou semnificativ: în timp ce bulgarii, de ciudă că au fost amăgiţi cu măsuri populiste, dădeau foc la bani în faţa magazinelor ce refuzau să vîndă pe leva şi cereau dolari, la vecinii iugoslavi, guvernatorul Băncii Centrale era pus la zid că refuză să tipărească bani fără acoperire. Ciudat mai e, de multe ori, comportamentul uman. Îndeosebi în viaţa economică.

Aflat în vizită "de lucru", premierul Nicolae Văcăroiu a avertizat că în luna iunie carburanţii şi energia electrică se vor scumpi. Să fi învăţat ceva de la bulgari?

Sigur, nimeni nu arde de nerăbdare să umble în portofel şi să scoată bani în plus pentru facturile la lumină, la apă caldă şi la benzină. Dimpotrivă, bugetele de familie vor fi zdravăn afectate. Dar cine, oare, e nerăbdător să se urce pe masa de operaţie? Dacă însă viaţa lui depinde de această operaţie, va fi obligat s-o facă. Guvernul se află acum într-o astfel de situaţie. Amînă însă operaţia... după alegerile locale.

Adrian VASILESCU

Motive învechite, interese de viitor

După scandalul interceptărilor telefonice şi după reacţiile vîrfurilor conducătoare ale PUNR, partidul majoritar s-a hotărît să accepte că denunţarea protocolului de guvernare e de neevitat. Telecomunicaţiile şi Justiţia sînt conduse de prietenii senatorului de România Mare, iar PDSR nu poate avea iniţiative nici cu privire la casetele înregistrate şi "vîndute" public de căpitanul Bucur, nici cu privire la procesele liderului PRM. Cei doi parteneri guvernamentali nu-şi permit să recunoască din cîte nivele se compune nucleul conflictual al relaţiilor pe care nu le pot nici continua, nici rupe. Ei preferă să treacă în inventarul motivelor de divorţ neînţelegerile din teritoriu, justificate de campania electorală şi de dorinţa de a cîştiga cît mai multe voturi. Şi de data aceasta, efectele sînt prezentate drept cauze, iar cauzele rămîn puţin sau deloc discutate. Confruntările pe plan local au, ce-i drept, o componentă electorală, dar ea nu e mai importantă în relaţia PDSR-PUNR decît între PUNR-PSM,ori PUNR-PRM. În fond, fiecare partid vrea să cîştige voturi şi nu există formaţiuni care să trăiască pe bază de scrupule... prieteneşti. Ceea ce desparte acum partidele care-şi împart portofoliile în guvern ţine însă mai puţin de goana după voturi în municipii şi sate transilvane, şi mai mult de lupta crîncenă de la centru pentru controlul serviciilor secrete. Vechile duşmănii la vîrf s-au născut şi au crescut precum cozonacul nu din cauza diferenţelor de opinie faţă de problema naţională, ci mai ales a acelora referitoare la revoluţia din '89. Aliaţii cooptaţi la guvernare îşi acuză partenerii de trădare de ţară nu pentru că aceştia ar fi făcut jocul "agenturilor străine", ci pentru că li se pare că "oamenii lui Iliescu" s-au îmbogăţit mai repede decît adepţii lui Ceauşescu. Şi pentru unii, şi pentru ceilalţi, preluarea pîrghiilor economico-financiare garantează perpetuarea puterii. PDSR "a punctat" în meciul cu PUNR mai întîi cu ocazia căderii jocului Caritas, apoi respingînd metoda Mebo de privatizare propusă de echipa lui Gheorghe Funar, în fine profitînd de criza şi scandalurile de la Banca Dacia Felix. PUNR s-a "răzbunat" opunîndu-se cît mai mult proiectului legii privatizării marilor intreprinderi şi a băncilor, hotărît să profite cît mai mult posibil de pe urma participării la guvernare şi să strîngă dovezi compromiţătoare pentru parteneri. Celebra şi ineficienta "comisie **Apartamentul** " a precedat şi pregătit războiul purtat acum în jurul nu mai puţin celebrei comisii de supraveghere a activităţii SRI. Ţinta ameninţărilor cu dezvăluiri de senzaţie şi mari acte de corupţie e aceeaşi, adică triunghiul PDSR-preşedinţie-SRI. Principalul partid de guvernămînt e doar o curea de transmisie a tensiunilor. Ca şi celelalte partide din fosta coaliţie guvernamentală, PUNR îl atacă pe şeful statului cu speranţa de a produce o fisură fatală în relaţiile dintre Cotroceni şi Serviciul Român de Informaţii. În egală măsură cu puterea banului, puterea informaţiilor secrete netezeşte calea spre obţinerea puterii politice. Partidele proguvernamentale şi-au împărţit între ele - păcălindu-se reciproc sau cedînd la şantajul în trepte - sursele de venit, funcţiile bine remunerate, "agenturile" şi agenţii, mijloacele de intimidare moştenite de la vechiul regim. Lupta pentru controlul societăţilor comerciale şi a regiilor autonome a marcat prima perioadă a legislaturii iar finalul ei "beneficiază", în mod natural,de ofensiva asupra serviciilor secrete şi de contribuţia acestora din urmă la creşterea confuziei electorale. Pentru a putea cîştiga cît mai mult din acest lanţ de manevre, PUNR şi-a propus să rămînă în guvern pînă după alegeri, chiar dacă astfel trebuie să se umilească în faţa liderilor PDSR şi să-şi contrarieze propriul electorat. Pentru a zădărnici planurile foştilor aliaţi dispuşi să transforme procesul electoral într-o succesiune de "mici lovituri de stat", PDSR caută o cale onorabilă să renunţe la miniştrii subordonaţi primarului de Cluj, chiar dacă astfel trebuie să-şi învingă teama de "destabilizare" şi să ia în calcul opoziţia unora dintre propriii săi membri.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Încă opt luni

Apariţia unei "Doamne de fier" la Pale introduce un personaj nou într-o distribuţie pînă acum alcătuită numai din bărbaţi, cu uniformă sau fără, angrenaţi într-o tulbure luptă pentru putere, ceea ce în cazul dat înseamnă supravieţuire. Karadzici a izbutit să obţină aprobarea parlamentului *său* pentru înlocuirea prim-ministrului iar protestele europene nu au făcut decît să-l servească: el a dovedit încă o dată că e stăpîn pe situaţie şi nu poate fi obligat de nimeni să renunţe la obiectivele sale politice. Pentru un om care figurează pe lista de suspecţi de crimă de război a unui tribunal internaţional nu e un lucru de nimic. După ce a numit în postul rămas vacant pe omul care îi convine, Karadzici şi-a împărţit funcţia de preşedinte cu doamna Biliana Plavsici: el se va ocupa de economie şi de situaţia foştilor combatanţi, iar ea de relaţiile cu exteriorul. Organismele internaţionale nu-l consideră pe Karadzici un interlocutor valabil, iar doamna în chestiune are reputaţia de a fi la fel de decisă ca şi el în privinţa viitorului teritoriu în discuţie: nici un fel de federaţie bosniacă, independentă complet în vederea unirii cu Serbia.

Pentru că aşa cum avertiza fostul principal negociator de la Dayton, Richard Holbrooke, întîrzierea şi obstacolele în aplicarea laturii civile a acordurilor este periculoasă prin consecinţele ei în viitorul apropiat. Dacă revenirea la ostilităţi, la război i se părea lui Holbrooke puţin probabilă, el avansa următoarele ipoteze nedorite, dar posibile: o ţară unită doar pe hîrtie cu un guvern central slab sau permanentizarea diviziunii fără perspectiva unui guvern central, ceva similar cu statutul peninsulei Coreea sau al insulei Cipru.

Karadzici şi partizanii lui nu iau în consideraţie varianta participării la o federaţie. Dar nici la celelalte conduceri naţionale disponibilitatea de a colabora nu este sigură, dar fiind relativ dependente de sprijinul material şi moral exterior sînt mai reţinute în exprimarea propriilor opţiuni. Croaţia n-a fost primită în Consiliul Europei, printre altele, şi pe motivul că încurajează prin reglementări şi acţiuni concrete partiţia de fapt a Bosniei, împiedicînd reîntoarcerea refugiaţilor, îngrădind cu arma în mînă, dreptul la liberă mişcare în teritoriile pe care le controlează.

Consideraţi în timpul conflictului victime absolute (nu aveau în fosta Iugoslavie nici lideri, nici armate care să-i sprijine) musulmanii se radicalizeaă în jurul unui ideal naţionalist întruchipat de preşedintele Alia Izetbegovici. În pregătirea alegerilor, diversele formaţiuni se unesc în propaganda unui discurs care solicită voturi în numele hotărîrii de a nu se mai lăsa măcelăriţi, întărindu-şi controlul asupra administraţiei, educaţiei, armatei şi poliţiei. Opoziţia democratică reunită în jurul fostului om de încredere a lui Izetbegovici, Haris Silajdzici, conduce deocamdată în sondaje cu 42% din opţiunile prezumate ale electoratului. Raport care ar putea uşor să se modifice în funcţie de evoluţiile de la Pale.

Succesul militar al acordurilor de la Dayton se explică prin prezenţa trupelor multinaţionale sub comanda NATO. În interpretarea lui Holbrooke, partea militară a acordurilor a fost eficientă prin prezenţa americană şi hotărîrea ei de a acţiona, iar "partea civilă, confuză, ineficientă introdusă la insistenţele europene a creat multe instanţe de decizie şi nici o autoritate care să garanteze realizarea lor". Înfruntarea în legătură cu rolul prezent şi viitor al lui Karadzici va dovedi întradevăr dacă instanţele europene îşi pot realiza obiectivele. E puţin probabil. Carl Bildt reprezentantul Europei se zbate pentru impunerea unui principiu, cel al multietnicităţii în timp ce Karadzici apără ceva mult mai concret: viaţa lui. Dacă nu va mai fi preşedinte - aşa cum cer cu înverşunare europenii, americanii şi îngînat preşedintele Miloşevici - s-ar putea să-i cadă în cărţi un drum: de la Pale la Haga, reşedinţa Tribunalului internaţional. Pentru deznodămîntul acestui conflict este nevoie de un scenarist cu mai multă imaginaţie decît cea dovedită pînă acum de Holbrooke, insistentul violent, şi Bildt, insistentul apatic.

Între atîtea incertitudini, un lucru este sigur: trupele americane nu vor mai sta decît opt luni pe teritoriul a ceea ce ar urma să fie o Bosnie unică şi unificată.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Botez politic la majoritari, parastas pentru ex-aliaţi sau obsesii şi convingeri de sezon

"Cu ocazia intrării în PDSR, Nicolae Văcăroiu a primit o telegramă de... condoleanţe din partea cotidianului «Vremea»." Ştirea cu înţelesuri bacoviene ("O, ţară tristă, plină de humor") e paginată cît se poate de serios şi de atractiv în ediţia de luni, 20 mai, a cotidianului **Cronica română**. Conţinutul mesajului e prezentat integral şi fără comentarii, şi din el spicuim pe sărite: "Ne-a parvenit şi nouă dureroasa ştire că v-aţi înscris, acum la bătrîneţe, în PDSR. Noi, care am preţuit onestitatea şi competenţa dumneavoastră, deşi am criticat multe din neîmplinirile guvernului pe care îl conduceţi, trecem acum peste orice şi vă exprimăm condoleanţele noastre, simpatia noastră omenească şi solidaritatea, în momentele grele prin care treceţi. Păstrăm un moment de reculegere în amintirea independenţei dumneavoastră politice, de curînd decedată. Punem genunchiul la pămînt pentru pierderea grea pe care aţi suferit-o. Transmitem familiei îndoliate sincerele noastre regrete. Suntem siguri că Dumenezeu va ierta această rătăcire şi va compensa această pierdere.(...) Rugăm cerurile şi electoratul să ierte această slăbiciune a premierului care n-a mai putut rezista pînă în toamnă. Nu-i nimic, Excelenţă! Alţii au făcut şi mai rău şi au ajuns în Parlament. Gripă am avut cu toţii şi cei mai mulţi au scăpat de gripă. (...) Ridicăm ochii către Dumnezeu şi cerem să-i ierte pe robii săi căzuţi sub teroarea pedeserizării." Doamne-ajută şi apără!". "Telegrama de condoleanţe" e, după cum se vede, una a speranţelor de viitor: aşa cum aliaţii, bolnavi de virusul participării la guvernare s-au bazat pe dragostea dintre ei şi primul-ministru neînregimentat, tot aşa va funcţiona "înţelegerea" şi după ce acesta a păcătuit înscriindu-se în PDSR. Vindecat el însuşi de "gripă", senatorul Păunescu "deplînge înteţirea pedeserizării" şi efectele ei molipsitoare, în deplasare prin Caraş-Severin, după ce mărturiseşte că le-a cîntat în epigrame "trimise în ţară de la Strasbourg". Cotidianul "pe hîrtie galbenă" face loc tuturor acestor "noutăţi", dregîndu-le cu... sosul revoltei agrariene: "Victor Surdu critică PDSR-ul care nu are, cel puţin deocamdată, vocaţia unei colaborări loiale şi constructive cu partenerii politici". Loialitatea şi constructivismul partidelor cooptate la guvernare sînt, pentru liderul PDAR, în afara oricărei discuţii deşi, la o privire atentă, fair-play-ul din patrulaterul politic confirmă două zicale de-odată: "cum e sacul, şi petecul", şi "cine se aseamănă se adună". Dintr-un alt unghi, **Adevărul** ne înştiinţează că nici loialiatea dusă pînă în pînzele albe nu foloseşte oricui: "Guvernul ungar nu poate face ce vrea domnul Tökes, spune şeful diplomaţiei de la Budapesta, Laszlo Kovacs, referindu-se la afirmaţiile preşedintelui de onoare al UDMR, care crede că pentru «maghiarimea din România ar fi tragic dacă Ungaria ar adera la structurile NATO fără Bucureşti»". Concluzia cabinetului Gyula Horn e simplă ca bună-ziua: "Nu poate fi sacrificată aderarea a 10,5 milioane de cetăţeni ungari pentru presupusele interese ale maghiarimii din România". **Jurnalul naţional** constată că minoritatea maghiară se teme nu doar de "trădarea Budapestei", ci şi de disciplina soldaţilor români care vor vota cum le dictează superiorii: "Dreptul la vot nu poate fi exercitat la ordin, prin participarea la vot a militarilor în termen. Acesta este un lucru profund ilegal, a declarat senatorul UDMR Karoly Szabo, la întîlnirea cu preşedintele BEC, Adrian Niţoiu şi cu primministrul Nicolae Văcăroiu. Ca atare, UDMR se opune participării la vot a militarilor." **Curierul naţional** preferă "înţelepciunea prezidenţială" în materie de politică pentru minorităţi, preluînd declaraţiile şefului statului cu ocazia vizitei oficiale în R.F. Iugoslavia: "Unii vor să transforme minorităţile naţionale în factor de discordie între state". **Evenimentul zilei** părăseşte zona provocărilor şi zidul "apărării naţionale" pentru a pătrunde pe teritoriul minat al luptelor între ofiţeri şi agenţi fără uniformă: "Ministrul Învăţămîntului, Liviu Maior, a afirmat că în România există mai multe servicii secrete care se vor implica în campania electorală". Chestie de educaţie, domnule ministru, ce mai încolo şi-ncoace! (E.Ş.)

O lege care poate alege

Este de la sine înţeles că nici un cetăţean, fie el turmentat sau luminat, nu-şi poate exercita drepturile fundamentale, garantate de Constituţia României la articolele 34-37 (vot, alegere, întruniri şi asociere), dacă nu sînt asigurate, *prin legi speciale*, condiţiile necesare.

Am putea să credem, prin urmare, că este foarte simplu să elaborăm aceste legi, care n-ar trebui să fie altceva decît nişte modeste reglementări procedurale, de vreme ce substanţa propriu-zisă a drepturilor noastre se găseşte înscrisă, fără echivoc, în Constituţie.

Totuşi, vigilenţa noastră civică nu îşi poate permite să moţăie la post, avînd în vedere o îndelungată experienţă din interiorul şi din afara ţării, care ne arată că o Constituţie, ca şi Dumnezeu, îţi dă cîte ceva, dar nu îţi bagă şi în traistă. Iar dacă mai ai şi o traistă găurită, aşa cum are tot românul atunci cînd cară nestemate, nu mai poate să te fure somnul, pentru că te apleci într-una să culegi ce credeai că ţii în mînă.

Aşadar, în acest moment important, în care electoratul îşi îmbracă *întreaga armură a drepturilor sale*, ar fi interesant să cercetăm dacă platoşa este completă sau dacă, din grabă sau greşeală, nu cumva şi-a pus coiful cu viziera la ceafă.

Găurile din platoşă ar putea fi toate acele prevederi din *Legea alegerilor locale* care şubrezesc direct sau indirect procesul electoral şi deci capacitatea cetăţeanului de a face istorie. Pentru umplerea sau menţinerea acestor găuri s-a dat o bătălie furtunoasă în Parlament, cu rezultate schimbătoare şi victorii alunecoase.

Modificările Legii alegerilor locale care aduc un suflu cald, bun şi nou, sau menţinerea celor vechi din aceeaşi categorie, fac cinste Parlamentului român şi trebuie menţionate.

În primul rînd este lăudabil că am reuşit să ne înfrîngem un complex şi am lăsat înscrisă în lege posibilitatea monitorizării alegerilor prin observatori interni şi externi.

În al doilea rînd, un cîştig este şi faptul că cetăţenii cu drept de vot care şi-au stabilit reşedinţa într-o altă localitate, cu cel puţin 6 luni înaintea alegerilor, vor putea vota în această localitate, ceea ce vrea să spună că studenţii nu trebuie să se întoarcă acasă pentru a-şi exprima opţiunile.

Este important şi felul în care rezultatul votării ajunge de la secţie la biroul de circumscripţie, căci în legea modificată a învins punctul de vedere care susţinea ca preşedintele-curier să poată fi însoţit, la cerere, de reprezentanţii partidelor care au participat la vot.

O victorie a "*europenismului*" este, fără îndoială, şi alegerea pe liste separate a consilierilor la nivel judeţean, ceea ce exclude jocurile politice de culise şi ne aliniază la prevederile Cartei Europene a Administraţiei Locale.

Dată fiind prioritatea la alegerile locale a omului-candidat în raport cu doctrinele, este bine venită în campania electorală şi asigurarea, prin lege, a sprijinului autorităţilor pentru găsirea spaţiilor necesare întîlnirilor cu alegătorii, inclusiv obligativitatea unităţilor militare de a organiza contactul direct al alegătorilor, militari în termen, cu candidaţii.

Mult mai puţin veselă este absenţa din lege a unor prevederi exprese, care puteau şi ele contribui la un proces electoral fără derapaje, prevederi cerute de minoritatea din opoziţie şi refuzate de majoritatea parlamentară.

Absenţa cărţilor de alegător a cunoscut cea mai vie dezbatere publică, iar motivul (a se citi pretextul) cu care au fost respinse este pueril: alegerile locale nu sînt un scrutin de importanţă naţională, în sensul avut în vedere de lege! Ca şi cum alegerea *simultană*, în *întreaga* ţară, a *tuturor* consilierilor şi primarilor, o dată la 4 ani, nu ar conferi singură caracter de importanţă naţională scrutinului!

Neafişarea imediată la secţiile de votare a procesului verbal de numărătoare a votului şi lipsa oricărui control asupra operaţiunilor pe calculator au constituit şi ele obiectul controverselor, căci se împiedică pe această cale o contabilizare paralelă a rezultatelor votării, utilă în orice caz, dincolo de procesele de intenţie.

În sfîrşit, scurtarea campaniei electorale de la 60 la 45 de zile a condus la restrîngerea multor termene procedurale, dezavantajînd îndeosebi alianţele de partide, care au inevitabil mecanisme mai greoaie.

Cît priveşte aşezarea coifului cu viziera la ceafă, nu există o ilustrare mai bună decît *Legea partidelor politice*.

Sigur că absolut toată lumea s-a săturat de hărmălaia creată de *sutele* de partidulețe, ai căror lideri nu au altă deviză decît: exist, deci gîndesc; gîndesc, deci nu trebuie să mă îndoiesc.

Dar de la dispreţul pentru ei pînă la dispreţul pentru noi nu există decît un pas. Multe sînt năzdrăvăniile din această Lege şi, de aceea, nu o mai menţionez decît pe cea mai importantă. Legea stabileşte un număr minim de 10.000 de membri pentru *înregistrarea unui partid la Tribunal*, deşi libertatea de asociere nu permite nimănui să impună unui partid să se nască direct partid de mase, iar pentru prevenirea paranoiei se putea impune această limită, nu la înfiinţare, ci la *înregistrarea în alegeri*.

La urma urmelor, trebuie să cerem legilor să ne uşureze exerciţiul electoral şi să ne scutească de a intra în cabină cu un buletin care arată ca o carte de telefon.

Trebuie însă să ne ferim ca, pe calea procedurilor, mai mult sau mai puţin mascat, cei aleşi de noi să ne ofere *legi care aleg în locul nostru*.

Eugen VASILIU

Politicieni, alegeri şi alegători

Intrarea în cea de a treia perioadă de alegeri libere de după revoluţia din decembrie 1989 este în primul rînd o dovadă a trecerii timpului. Chiar dacă nici fizicienii şi nici viaţa cotidiană nu aveau nevoie de o asemenea dovadă suplimentară pentru a-şi reaminti fenomenul, pentru politica românească, dominată de viziuni îmbibate cu catastrofe, răsturnări radicale ale situaţiei şi, cel puţin în anii de început ai acestei perioade, chiar de noi revoluţii, ideea de continuitate este o noutate încă neabsorbită. Ca urmare, proiectele politicii româneşti au fost întotdeauna orientate spre obiective pe termen scurt, iar politicienii români au observat cu suprindere, iar uneori cu tristeţe, că a trecut timpul pe lîngă ei. Nu numai timpul, ci în mare măsură şi realitatea, ba chiar realitatea politică – ce îşi urmează propriul curs evoluînd indiferentă la lipsa de viziune istorică a politicienilor.

Şase ani şi jumătate sînt, din punctul de vedere al evoluţiilor, o perioadă relativ scurtă de timp. Cu toate acestea, o serie de tendinţe pot fi identificate, iar nişte schimbări pot fi consemnate. Unele dintre ele sînt semnificative.

Sistemul

În primul rînd a evoluat sistemul politic, instituţiile sale şi relaţiile dintre ele, şi anume altfel decît fusese proiectat şi transpus în legi şi acte normative. Aici realitatea a fost mai puternică, căci proiectul iniţial prevedea un parlament puternic şi în care se iau marile decizii strategice, un guvern care concentrează iniţiativa politică şi deciziile tactice şi un preşedinte cu funcţii mai degrabă reprezentative şi al cărui rol devine important cu precădere în momentele de criză. După cum ştim cu toţii, în realitate viaţa politică românească este dominată de preşedinte, nu prin atribuţii stabilite birocratic, ci prin personalitate şi uriaşa influenţă pe care o are asupra guvernelor, partidelor, opiniei publice şi mass-media. Departe de a fi un centru al deciziei strategice, Parlamentul a rămas perpetuu concentrat asupra problematicii conjuncturale şi periferice a politicii reale, iar tradiţia a consacrat guvernele de tehnicieni, slab legate de partide, doctrine, Parlament şi politici, dar vulnerabile în privinţa componenţei şi activităţii curente la intriga politică de la nivel de partid.

Partidele s-au transformat şi ele, în căutarea unei identităţi ideologice care să sugereze electoratului că sînt, totuşi, diferite. În 1990, adoptarea unor etichete de tip occidental – liberali, creştin-democraţi, social-democraţi – era departe de a fi un proces general şi avea semnificaţie mai ales pentru legitimarea externă decît pentru explicitarea internă. Majoritatea partidelor politice româneşti – şi nu erau puţine – se aflau în căutarea unei soluţii doctrinare ad-hoc, pe care o exprimau aproape exclusiv prin denumire şi puţin sau deloc teoretic. În măsura în care existau curente politice, erau mai uşor de găsit în interiorul fiecărui partid decît în diferenţele dintre ele. Cei şase ani de politică au eliminat asemenea "orginalităţi" şi se conturează treptat un spectru politic în care dreapta este liberală, stînga oscilează între social-democraţie şi socialişti, iar centrul este disputat de PNŢCD şi proaspăta coaliţie a USD.

Politicienii

Dincolo de partide avem politicienii, care nu există decît în relaţie cu electoratul. Dar, deşi aceste două entităţi sînt inseparabile, evoluţiile lor au fost contradictorii. Cea mai importantă caracteristică este că, în vreme ce politicienii s-au schimbat foarte puţin, electoratul a fost ceva mai dinamic. Exact invers decît prevede, de obicei, teoria.

Politicienii români de astăzi sînt, în cea mai mare parte, cei din 1990. Nu numai că vechii lideri politici au reuşit, în ciuda numeroaselor bătălii interne din partide, să-şi menţină poziţiile, dar nici nu au apărut personalităţi noi, capabile să se afirme pe cont propriu în viaţa politică. Există o criză serioasă de personaje politice în România, iar această criză influenţează semnificativ şi atitudinile electoratului. Cauza trebuie căutată în două locuri. În primul rînd, în lipsa de proiecte politice. Orice personalitate devine politician cu adevărat în momentul în care numele şi figura sa sînt asociate unui proiect, fie el explicit descris, fie doar sugerat. Neexistînd proiecte noi, nu există, evident, nici politicieni noi. În al doilea rînd, birocraţiile interne ale partidelor sînt astfel construite, încît poziţia unui politician într-un partid depinde de locul său în birocraţie şi nu de calităţile sale personale şi deloc de relaţia sa cu electoratul. Cu excepţia preşedintelui Ion Iliescu, nici un alt politician român nu poate supravieţui în lipsa unui partid şi a unei infrastructuri birocratice şi asta explică de ce avem mai degrabă funcţionari politici, impuşi electoratului, decît politicieni autentici capabili să-şi cîştige sprijinul. Această situaţie s-a accentuat de la 1990 încoace, căci primele luni de după revoluţie au mai permis încă afirmarea unor personalităţi politice de sine stătătoare, de la Ion Raţiu şi pînă la Claudiu Iordache. Evoluţiile ulterioare fie le-au eliminat, fie le-au integrat birocratic.

Electoratul

Această birocratizare excesivă a partidelor nu are drept consecinţă doar revigorarea noţiunii de "partid" ca entitate colectivă anonimă, supremă şi autoritară (mecanismul clasic de legitimare a dominaţiei birocraţiei de orice fel), ci şi modificarea semnificativă a relaţiilor dintre partide şi alegători, punîndu-i pe aceştia în situaţia de a vota organizaţii şi nu persoane. Apoi, pentru birocraţiile politice victoria este mai puţin importantă decît conservarea poziţiei cîştigate. Rezultatul este tendinţa de restructurare a spectrului politic, pe de o parte, prin măsuri birocratice, după criterii birocratice, pe de altă parte. Recentele modificări ale Legii partidelor politice nu fac altceva decît să condiţioneze recunoaşterea ca partid politic de existenţa unei birocraţii politice prin prioritatea asigurată criteriilor de organizare faţă de cele de conţinut.

Electoratul a evoluat chiar mai repede decît politicienii, pe două direcţii principale. Mai întîi, către o desprindere de consensul cvasigeneral. Apoi, către o desprindere de politică. În 1990, 85% din electorat a optat pentru menţinerea puterii instalate după revoluţie. Alegerile din 1992 au înregistrat o situaţie mai complexă, iar sondajele din 1996 indică o adevărată fărîmiţare a preferinţelor. Nu asistăm neapărat, prin asta, nici la o creştere a democraţiei şi nici a confuziei. În prezent, populaţia are mai puţină încredere în politicieni, şi şi mai puţină că, votînd, poate realmente decide ceva semnificativ. Dacă în 1990 cel puţin o parte erau convinşi că prin vot îşi decid propria soartă, iar în 1992 că vor decide asupra reformei, acum impresia generală este că singurul lucru care se va decide în alegerile viitoare este soarta politicienilor, ceea ce pentru alegători poate fi interesant, dar nu important. Disoluţia consensului pentru un partid nu reflectă neapărat o diversificare a opţiunilor politice; asistăm, mai degrabă, la constituirea unui nou consens despre neînsemnătatea actului electoral. Slaba participare la alegerile locale de pînă acum confirmă o asemenea supoziţie.

Miza alegerilor

Asta nu înseamnă că alegerile care urmează sînt lipsite de o miză reală. Dimpotrivă, în joc e chiar mai mult decît apare la o primă vedere.

În primul rînd, este de confirmat sau nu un sistem politic. De data asta nu e vorba despre instituţiile sale şi statutul său legal, cazul alegerilor din 1992, ci de conţinutul sistemului şi de starea sa actuală.

În al doilea rînd, alegerile din 1996 vor confirma nu atît raporturile de forţe dintre partidele politice – cei şase ani au dovedit că ele se pot schimba şi fără alegeri – cît între diferitele grupări din interiorul partidelor. Schimbările care păreau iminente în această toamnă în PDSR, PNŢCD, PNL etc. par a fi fost amînate pentru perioada post-electorală.

În al treilea rînd, chiar dacă nu vor avea o influenţă majoră asupra Guvernului propriu-zis – tradiţia de pînă acum fiind de a avea guverne fără iniţiativă –, alegerile vor influenţa semnificativ guvernarea şi politicile acesteia, cel puţin în primii ani de după 1996, precum şi poziţia internaţională a României.

În sfîrşit, dar nu în ultimul rînd, alegerile din 1996 vor stabili cine vor fi conducătorii politici care vor împinge ţara în mileniul al treilea, sau doar vor ciocni şampania schimbării calendaristice.

Vladimir PASTI

Singura problemă

Pe măsură ce anotimpul înaintează, tot mai multă lume crede că viitoarea evoluție a societății românești se decide în acest an, cu prilejul scadenței electorale. Febra alegerilor pare a cuprinde, lent dar sigur, toată suflarea românească. Candidații la algerile locale (repetiție generală a spectacolului din toamnă) sînt mai numeroși decît oricînd, iar înfruntarea lor verbală se pasionează pe zi ce trece. Aceasta pentru a nu mai vorbi de sondajele ce provoacă savante comentarii și de infinitesimalele fluctuații de procente care permit reformularea teoriilor cu privire la șansele fiecărei formațiuni politice, în mutație săptămînală.

Dacă există cineva care să surîdă în barbă la spectacolul acestei retorici subtile, atunci acel cineva este, fără îndoială, personajul ce răspunde din partea Guvernului de organizarea alegerilor; aceasta deoarece el știe precis ceea ce mulți români doar bănuiesc: că nu în buletinele de vot depuse în urne se poate decide rezultatul alegerilor, ci în cu totul altă parte.

Trebuie să o spunem cu toată claritatea și fără iluzii: unica problemă electorală din România anului 1996 o reprezintă onestitatea desfășurării alegerilor înseși, respectarea dorinței reale a alegătorilor. Cîtă vreme această condiție *sine qua non* nu va fi realizată, toate aparențele consultării electorale nu vor trece dincolo de o farsă mai degrabă grotescă.

Din păcate, România are o întunecată istorie la acest capitol. Dacă, în timpul domniei lui Carol I, sistemul censitar destul de complicat făcea aproape imposibilă falsificarea scrutinului, fie și din cauza numărului restrîns de persoane care decideau componența Parlamentului, după Primul Război Mondial, cînd votul devenise universal, felurite metode de presionare, de intimidare și chiar de falsificare a rezultatelor vor fi puse în funcțiune. Drept consecință, în perioada interbelică, rareori guvernul organizator al alegerilor n-a ieșit "victorios" din consultarea electorală. Totul se petrecea cu o mecanică ritmică infailibilă, în asemenea măsură, încît discreditarea sistemului parlamentar însuși a deschis cîmp liber extremismului. Înfrîngerea liberalilor lui Guță Tărărescu în 1937, după o guvernare destul de lungă, îmbracă forma unei excepții aproape absolute în epocă.

Într-un asemenea corp social, sistemul alegerilor falsificate în mod programat și, apoi, ficțiunea monolitică a partidului unic și a alegerilor cîștigate de acesta cu 99,99% s-a putut grefa mult mai ușor decît în Cehoslovacia, Polonia sau Ungaria. Cu consecințele trăite de noi toți.

Experiența alegerilor din 1992 nu trebuie trecută în nici un caz cu vederea. Cele peste un milion de voturi anulate (despre care putem presupune, cu mari șanse de certitudine, că reprezentau buletine de vot acordate opoziției, dar pe care membrii birourilor electorale au mai pus o ștampilă, pentru a le scoate din circuit); cantitatea imensă de "votanți ambulanți", transportați pe socoteala Guvernului, după necesități tactice, de la o localitate la alta, și care au votat de mai multe ori "cu cine trebuia"; echilibristica electronică ce a permis totalizări frauduloase ale unor rezultate parțiale corecte – toată această ingenioasă panoplie va fi din nou pusă în funcțiune cu aceeași eficiență. Ca să nu mai vorbim de presiunile exercitate asupra reprezentanților opoziției, de intimidarea alegătorilor sau compunerea unor comisii electorale din care oponenții au lipsit complet și care au anunțat astfel oficial cele mai fanteziste rezultate. Astăzi, lipsa cărților de alegător și imposibilitatea observatorilor naționali de a supraveghea îndeaproape procesul de votare reprezintă, în mîinile guvernanților, două atuuri majore și nu ne îndoim că ele vor fi utilizate cu maximă eficiență. Din această cauză, ritualul propagandei electorale, dezbaterile televizate ori așa-numitele "confruntări de idei" ce angrenează atîta lume și atîtea energii, se transformă pînă la urmă într-un festival al deriziunii și într-o probă de cinism dintre cele mai rafinate.

Culorile sumbre ale tabloului de mai sus ar putea sugera că nu există nici o speranță rezonabilă și că nimic nu ar putea împiedica autoritatea instalată la cîrma statului să refacă experiența de acum patru ani. Totuși, din fericire, lucrurile nu stau chiar așa. Este perfect posibil ca nu peste multă vreme să se ajungă și în țara noastră la alegeri absolut libere și corecte. Argumentul suprem în favoarea acestei ipoteze îl reprezintă izolarea actuală aproape absolută a României între țările din Centrul și Răsăritul Europei. Într-adevăr, alegerile din toate țările foste comuniste s-au desfășurat – în ultimii șase ani – în condiții de reală onestitate. Adaptarea la cerințele democratice s-a făcut, în această zonă a Europei, cu o exactitate și cu o rapiditate ce impun respect. Nici un scrutin desfășurat în Polonia, Cehia, Ungaria, Slovacia, Bulgaria – ba chiar și în Rusia ori Ucraina – nu a fost contestat de nimeni pe plan intern. Dovadă supremă: în toate țările amintite a avut loc alternanța de putere, în cele mai civilizate condiții; în toate aceste țări, guvernul organizator al alegerilor a fost înfrînt și s-a supus jocului democratic.

Ca în atîtea alte circumstanțe, și în aceea a corectitudinii alegerilor țara noastră nu va putea rămîne izolată la nesfîrșit. Pînă la urmă, falsificatorii din 1992 aparțin unei mentalități deja revolute și ei prelungesc agonia unui sistem – a sistemului construit în secția de cadre a răposatului comitet central. Pe măsură ce noi generații de alegători – tineri necontaminați de comunism – vor începe să aibă un cuvînt tot mai greu de spus, trucarea alegerilor va fi tot mai dificilă. Și aceasta pentru că, oricît ar fi de bine organizată la nivel central, frauda de proporții are nevoie de complicități extinse pentru a fi pusă în practică. *À la longue*, e posibil ca tocmai acest aparat anonim, veșnic obedient la injoncțiunile șefilor, să provoace defecțiuni și pînă la urmă să se descompună.

Această consolare pare excesiv de platonică, foarte îndepărtată în timp, realizabilă la calende. Dar au existat și promisiuni cu aer fantastic, posibile doar într-o eră viitoare, și care au prins corp pe nesimțite, de la o zi la alta.

Mihai ZAMFIR

În politică, banii n-aduc fericirea

După "lovitura" din decembrie, înainte de binefacerile democrației, românii au descoperit cu uimire ceea ce știau numai din cărți sau din clișeele curente, și banii și politica maculează. Rîvniți în permanență și de toată lumea, nu banii aduc fericirea, ci numărul lor. S-a constatat repede că banii înseamnă putere. Instinctiv, puterea a știu să se slujească de bani. Și de repulsia și de atracția pe care o inspiră. "Nu ne vindem țara" a funcționat în paralel cu scuturarea unui corn al abundenței monetare peste o populație înfometată, înfrigurată, dornică de schimbare și de binefacerile imediate ale societății. Cu returnarea părților sociale, luate cu anasîna, s-au primit, s-au cumpărat, de fapt, voturi cu nemiluita. Că mai tîrziu am plătit scump această generozitate electorală, o plătim și azi, n-a prea mai avut importanță. Cu bani se poate cumpăra și uitarea, ignoranța e oricum în preț.

S-a constatat repede că politica nu se poate face fără bani. Și iarăși puterea a scuturat cornul abundenței. Efectul a fost dublu. Pe de o parte a fost indignarea cetățeanului turmentat să afle pe ce se cheltuiesc banii luați din buzunarul lui. Asta-i democrație? Așa de scumpă? Nu ne trebuie! Pe de altă parte, puterea, majoritară fiind, și-a tăiat partea cea mai grasă a leului. S-au împărțit bani cu nemiluita, inclusiv unor partide care nu existau decît cu numele. Nimeni n-a mai catadixit să controleze de către cine și cum s-au cheltuit banii. Pentru simplul motiv că puterea ar fi trebuit să dea socoteală cot la cot cu partidele neînsemnate, iar aici erau prea multe de ascuns, sursele, mai ales. S-ar fi văzut, s-ar fi aflat că banii folosiți de cei de la putere era cu mult prea mulți. Nici omul care și-a propus să fie sărac, dar cinstit în ochii maselor largi, populare, n-a fost mai transparent. Nu știm și nu vom ști vreodată cît au costat campaniile electorale ale președintelui pentru liniștea noastră.

Masele largi populare și-au văzut deale lor, au cărat cu sarsanaua țara, pe care altfel n-o vindeau, vînzînd-o te miri unde, pe te miri ce. Rechinii cei mari au ieșit la iveală, au reciclat banii obscuri ai dictaturii, au mai venit și alții, de pe alte coclauri, totul s-a dovedit a fi de vînzare, inclusiv țara, s-a cumpărat tot ce era de cumpărat, cu complicități de sus și pînă jos. Proaspeții îmbogățiți au devenit și mai bogați băgîndu-și mîinile pînă la coate în banii publici. Politicieni de strînsură au înțeles să-și ia și ei partea leului, un eufemism desigur, leii erau de fapt cu milioanele și chiar cu miliardele. Odiseea carpato-dunăreană a prezenței parlamentarilor noștri în consiliile de administrație și în adunările generale ale acționarilor, cu legea în mînă, pre lege călcînd, e un exemplu.

Într-un tîrziu, s-a reglementat și problema finanțării partidelor. Puterea și-a tăiat din nou partea leului. Deși dezavantajată, opoziția s-a mulțumit cu firimiturile, fericiți și unii și ceilalți că au înlăturat de la festin plevușca politică extraparlamentară. Puterea e încă și mai mulțumită. Pe lîngă banii cei mulți care i-au revenit de drept, se bucură și de arginții obscuri proveniți de la neooligarhia financiară, din fel de fel de afaceri inavuabile și greu de dovedit, din comisioane, de la afaceriști străini care înțeleg să fie generoși în schimbul avantajelor pe care le-au avut sau le vor avea, din ce s-a încasat prin prezența politicienilor în consiliile de administrație și din adunările generale ale acționarilor, din banii negri proaspăt spălați în România ș.a.m.d.

După fabuloasa afacere Caritas și celelalte jocuri de întrajutorare, din care mulți politicieni s-au înfruptat masiv și peste rînd și căreia autoritățile competente nu-i dau și nu-i vor da de capăt, puterea s-a văzut în sfîrșit în postura de a culpabiliza puțin opoziția punîndu-i în cîrcă controversata afacere Safi. La noi nu doar o mînă spală pe alta, dar o mînă murdară o și poate murdări la fel de eficient pe cealaltă.

În campania electorală, care costă ochii din cap, opoziția este din nou iremediabil dezavantajată. Un exemplu. Pe un panou de afișaj electoral din cartierul Militari, în fiecare dimineață afișele electorale ale candidaților opoziției sînt acoperite de cele ale lui Ilie Năstase și ale partidului susținător, partid ale cărui inițiale sînt acum Prosperitate, Democrație, Stabilitate, Realism, adică PDSR. Să faci acest lucru în fiecare zi costă bani, nu glumă. Campania "Ilie la primărie" ar costa vreo 20 de miliarde de lei, susțin gurile rele, 20 de miliarde pentru un candidat mut ca o lebădă! Mai are vreo importanță că prosperitatea, democrația, stabilitatea și realismul există doar pe afiș?

În politică banii n-aduc fericirea. Aduc victoria în alegeri.

N.C. MUNTEANU

Clipuri electorale

Față de precedentele campanii alectorale în care televiziunea i-a ajutat pe candidați să-și facă public mesajul, s-au produs acum cîteva schimbări deloc neglijabile. Nu peste tot, fiindcă acolo unde telespectatorul recepționează un singur post de televiziune, programul 1 al televiziunii de stat, el va urmări și acum campania electorală așa cum se înfățișează ea în exclusivitate prin intermediul acestui post tv. Adică, practic, telespectatorul depinde în mare măsură de onestitatea (?) singurului post pe care "îl prinde". Și în afara clipurilor mai mult sau mai puțin expresive ale partidelor, telespectatorul va depinde și de reverențele pe care TVR 1 le face în fața partidului de guvernămînt cu mai mult sau mai puțină discreție, în emisiunile de știri. Pentru telespectatorul atent sau mai bine zis circumspect, e evident că în ultima vreme au avut loc anumite deplasări de accent semnificative în emisiunile de știri ale principalului post de televiziune din țară. Partidele aliate cu PDSR pînă nu demult nu se mai bucură de atenția de pînă acum cîteva luni. Emisiunile de știri s-au scuturat de toate cinele creștine ale lui C.V. Tudor, prezentate ca evenimente, de feluritele declarații și înfăptuiri ale lui Gh. Funar, precum și de pe larg prezentatele inițiative ale liderilor PSM. Și această ieșire din centrul atenției aduce după sine tăvălugul indiferenței. Lipsite de cutia de rezonanță a televiziunii, nenumăratele festivități dubioase prin care partidele aliate PDSR-ului își marcau existența nu mai au public decît pe acela format din propriii lor suporteri. Ceea ce vrea să însemne că, electoral, reprezentanții acestor partide nu-și pot cîștiga suporteri decît pe propriile lor speze. Adică bătînd țara în lung și în lat pentru a-și impune candidații și pentru a ține trează memoria alegătorilor. Or, pentru așa ceva, e nevoie de o logistică pe care puține partide o au și, deopotrivă, de capacitatea liderilor acestora de a fi prezenți în cît mai multe locuri, fără să obosească și fără să se plictisească de rolul pe care îl au de jucat. Din acest punct de vedere, ies în cîștig partidele care au la vîrf mai multe personalități cunoscute de opinia publică. Despre eficiența clipurilor electorale prezentate la televiziune am mari îndoieli, dacă le luăm ca mesaj unic. Ca și Dumnezeu, televiziunea îți dă, dar nu îți bagă în sac. Mai ales la alegerile locale. Aici experiența celor patru ani anteriori poate avea efect determinant. În 1992, alegătorii din majoritatea localităților mari au votat pentru schimbare. Cum se știe, această schimbare n-a venit. Sau a venit în rău. Puține sînt localitățile unde foștii primari sînt propuși din nou de partidele care i-au recomandat în '92. Consemnul general pare a fi acela de a scoate în față oameni noi și dacă se poate vedete locale. Adică persoane care să poată face promisiuni avînd acoperire în succesele lor personale. Acesta e motivul pentru care sînt preferați foștii sportivi, actorii sau foștii activiști de partid bine cotați în amintirile comunei (în sens larg) din care fac parte. Cuvîntul de ordine la actualele alegeri locale se pare că e acela de nostalgie. Dacă Ilie Năstase, de pildă, ar fi candidat în '92 la alegerile locale în Capitală e greu de crezut că ar fi fost luat în serios. Acum însă, Ilie Năstase își poate exploata liniștit popularitatea pe care a avut-o odinioară, deoarece mitul specialistului necunoscut care e în stare de minuni nu mai funcționează. Năstase declară senin că nu se pricepe la chestiuni de administrație locală, dar că e dornic să le învețe și că pentru detalii se va adresa propriilor săi consilieri. Rolul în care evoluează Ilie Năstase e acela al salvatorului. Ceea ce s-ar putea să-i încurce socotelile ar putea fi reclama exagerată.

În orașele mari unde concurența între posturile de televiziune poate înlătura concurența între clipurile electorale, probabil că vor avea un rol însemnat dialogurile televizate între competitori, dacă ele vor fi organizate. Înclin să cred că nu, și înclin să cred că cel puțin în Capitală, candidatul PDSR la Primăria generală ori va ieși victorios din primul tur, ori va pierde. Lui nu-i priesc dezbaterile, așa că nu mă îndoiesc că va face tot ce-i va sta în putință să le ocolească.

În ceea ce îi privește pe candidații din partidele mici care nădăjduiesc să facă minuni prin intermediul micului ecran, aceștia n-au mai multe șanse decît, să zicem, artiștii amatori care se văd la televizor o dată în viață. Cu siguranță că vor fi aclamați de familiile lor, eventual și de prietenii devotați, dar nu vor obține mai mult de atît. Pitoresul Brătianu Cartof, care ar fi meritat un premiu la alegerile anterioare pentru umorul său involuntar, n-a izbutit să-și transforme popularitatea în voturi. Dacă ar fi perseverat pe calea clipurilor, cine știe dacă azi în locul unei cariere politice îndoielnice, bravul Brătianu n-ar fi fost un actor comic de succes.

Oricum, pentru mulți candidați la alegerile locale acest prilej de a apărea la televizor s-ar putea să fie singurul. Cel mai cuminte din partea lor ar fi să-și înregistreze prestația pe video, ca s-o arate prietenilor și rudelor la aniversări.

Cristian TEODORESCU

Dacă nu-i poți convinge, zăpăcește-i

"M-am străduit întotdeauna să adaptez momeala la gustul peștelui", răspundea Lloyd George (prim-ministru britanic între 1916-1922) atunci cînd era întrebat cum a reușit să rămînă la putere într-o perioadă atît de dificilă. Firește că nici puterea actuală de la noi nu procedează altfel, dat fiind că nu are în spate doar un staff bine pregătit, care și-a însușit inclusiv noile inovații în materie de marketing electoral, ci și fondurile necesare pentru o campanie de anvergură. Astfel, bunăoară, candidatul PDSR pentru Primăria Capitalei a beneficiat de serviciile cunoscutei firme de publicitate GRAFFITI, care a transpus în limbaj publicitar programul de modernizare a Bucureștiului și a elaborat o serie de slogane, dintre care au fost păstrate două, unul neoficial, dar care apare scris cu vopsea fosforescentă pe multe ziduri sub formă de graffiti, "Ilie la primărie", și celălalt, oficial, care poate fi citit tot la cinci stîlpi "Și-a clădit un nume, va reclădi un oraș". Primul, rimat și ritmat, "Ilie la primărie", sună întrucîtva ca încurajările de pe stadioane, se ține, deci, minte ușor și face apel la memoria celor care l-au văzut pe fostul tenisman în mare formă, celălalt – "Și-a clădit un nume, va reclădi un oraș" – este construit în spiritul cunoscutei legi a comunicării, "regula celor 5 C", regulă care enunță elementele calitative ale oricărei comunicări din punct de vedere al conținutului informațional: claritate, concretețe, corectitudine, concizie, completitudine. Copywriterii care au lucrat la campania lui Ilie Năstase au avut în față sondaje de opinie care arată ce doresc bucureștenii. Cei mai mulți dintre ei arătînd că vor, în ordine: curățenie, drumuri fără gropi, locuințe. Sloganul este cît se poate de clar și de concret: "va reclădi un oraș", iar premisa este că "și-a construit un nume", ceea ce pare corect, chiar dacă cele două domenii, sportul și primăria, sînt foarte diferite. Îmbinarea celor două propoziții simple dă o imagine destul de complexă a candidatului PDSR, cu atît mai mult cu cît ea este adresată celor mai mulți dintre locuitorii Bucureștiului. Un sondaj ulterior (făcut de CURS) a arătat, de altfel, că vor vota cu precădere cu Năstase mai mult femeile decît bărbații, mai mult cei în vîrstă de peste 55 de ani decît cei tineri, mai mult cei cu studii liceale și subliceale, mai mult muncitorii, casnicele, tehnicienii decît alte categorii.

"Un primar care tace și face", sloganul candidatului CDR la fotoliul de primar general, deși îndeplinește principalele scopuri ale comunicării: să fie receptat, să fie înțeles, să fie acceptat, nu este suficient de complex și, mai cu seamă, nu i se potrivește candidatului, care pînă nu demult era lider sindical, și nu unul oarecare, ci unul activ, iar cuantificarea lui "tace și face" în trecutul nu foarte îndepărtat al dlui Ciorbea s-ar putea să nu-i fie tocmai favorabilă, deci premisa de la care se pleacă nu este adecvată. Pe de altă parte "tace și face" este o zicală, care în memoria colectivă are două înțelesuri: unul pozitiv,,"face fără să se laude", și altul negativ "face fără să spună nimănui nimic". Și nici sloganul nu dă de înțeles ce-ar vrea să facă un viitor primar al CDR, în ciuda faptului că potențialii alegători ai lui Victor Ciorbea sînt bărbați între 31-55 ani, cu studii superioare, avînd ocupații de patroni, întreprinzători, tehnicieni, funcționari.

Liderul PL' 93, Dinu Patriciu, a preluat, cu sau fără voia postului de radio PRO FM sloganul acestuia, ușor modificat. "Un primar care te ascultă", percutant și familiar celor 19% de ascultători ai PRO FM, sloganul lui Dinu Patriciu se adresează mai cu seamă acestora, tineri și foarte tineri, cu studii medii și superioare, favorabili unui program liberal. Este, probabil, singurul slogan care arată dorința candidatului de a intra în relație directă cu cetățeanul.

Revenind la regulile comunicării, trebuie spus să oricare dintre elementele calitative (claritate, concretețe, corectitudine, concizie, completitudine) ar lipsi unui mesaj, acesta suferă de erori în recepționare. Specialiștii apreciază că, oricum, într-o comunicare se pierde mai mult de 30% prin erori cauzate de perturbații din canalul de comunicare și respectiv de calitatea și interesul receptorului. Așadar, ineficiența mesajului crește semnificativ dacă nu satisface criteriile calitative enunțate. Și cum în România marketingul electoral este evasinecunoscut, cele mai multe slogane lansate în campania pentru alegerile locale sînt făcute la voia întîmplării. "Independent, dar nu singur" este sloganul fostului ministru de Interne, Doru Viorel Ursu, care uită că alegătorii săi ar putea să nu știe, pur și simplu, că el nu face parte din nici un partid și, în acest caz, deloc improbabil, mesajul s-ar putea să nu spună nimic potențialilor alegători. "Să ne bucurăm de viață în cetatea lui Bucur", lansat de PRM pentru candidatul său la Primăria generală a Capitalei, nu satisface nici cerințele și nici aspirațiile bucureștenilor, dat fiind că, așa cum arată sondajele de opinie, ei nu așteaptă de la primarul lor o fiestă de patru ani, ci lucruri mult mai concrete. "Votînd pentru el, votezi pentru tine", adică pentru Anton Vătășescu (USD) sau "Un primar pentru voi toți", adică Mihai Erbașu (PSM) au un mesaj comun și împărtășesc aceeași irelevanță pentru electorat, dat fiind că nu există nici o legătură între acești candidați și electoratul lor. "Eu nu promit, eu rezolv", sloganul lui Ovidiu Mușetescu pentru Primăria sectorului 3 este cel puțin hilar, dacă ne gîndim că el promite că nu promite, ci rezolvă.

O regulă extrem de importantă spune că nu trebuie să transmiți mai multe mesaje în același timp pentru a evita diluarea, eficacitatea vehicolului mediatic folosit. Această regulă a fost pasată senin de Dan Vueric, "Speranță, Ordine, Curățenie", sau de Alexandru Dan Darabonț, "Respect cetățeanului, aspect civilizat al orașului". Lacuna cea mai frecvent întîlnită este lipsa de justificare a majorității sloganelor. Nu cere nimeni garanții în campania electorală, dar atunci cînd cineva dă rudimente de justificare a promisiunilor, acestea sînt binevenite cu atît mai mult cu cît realizările personalităților competitoare ocupă un grad de interes de 32% (CURS), procent care, minune, este riguros egal cu cel al lui Ilie Năstase, al cărui slogan nu face altceva decît legătura dintre realizările personale preexistente și promisiunea electorală, care devine astfel credibilă.

În sfîrșit, trebuie semnalat că funcția de bază a unui slogan, fie el comercial sau electoral, e aceea de a ușura identificarea produsului/candidatului pus în situația de supraofertă. Această identificare se poate realiza mai ales dacă sloganul respectă un principiu simplu: să spună ceva interesant într-o formă ușor de memorat pentru a vinde un produs de care este nevoie.

Pentru un astfel de slogan trebuie să mai așteptăm pînă la legislative.

Sabina FATI

Între detestabil și preferabil

Ce deosebește campania electorală din 1996 de cea de acum patru ani? Numărul de partide nu a crescut în mod semnificativ, numărul de candidați este, în schimb, net superior acum. Dacă datele statistice sînt corecte, atunci 1 din 83 de români candidează la alegerile locale. Să însemne acest fapt că a crescut încrederea concetățenilor noștri în politică, în soluțiile politice? Probabil că nu. Dovadă stau părerea proastă pe care electoratul a exprimat-o în mod constant atunci cînd a fost vorba de aleșii săi în Parlament sau în Primării și, mai ales, neîncrederea sa în instituțiile respective. A crescut însă - probabil - numărul celor care, descoperind în poziția politică un avantaj, caută să și-l apropie cît mai rapid. E, acesta, un semn rău. Vina o poartă politicienii aflați la rampă în acești ani, căci ei n-au știut (nu au vrut?) să arate celor pe care i-au guvernat că funcția e o povară, și nicidecum o poziție privilegiată. Într-adevăr, nimeni nu a demisionat din funcția deținută pentru că s-ar fi simțit depășit de situație: nici aleșii opoziției (care au deținut multe poziții în primării), nici cei din partidele din coaliția care a susținut guvernul (partide recompensate, cu dărnicie, cu posturi în prefecturi și ministere). Numărul de candidați a mai crescut acum și datorită iminentei intrări în vigoare a unei legi restrictive a partidelor politice, toți cei care au rămas la audiența "fondatoare", de 250 de membri, grăbindu-se să prindă "ultimul tren". Numărul candidaților care au șanse reale în alegerile locale nu e însă deloc influențat de acest calcul.

El se datorează altui fapt. Să ne amintim că, acum patru ani, scena politică a fost dominată de două mari blocuri, care, pe de o parte, aveau pretenția de a încarna adevărate monopoluri ale Opoziției, respectiv ale Puterii, dar care, pe de altă parte, au cunoscut, fiecare, o scindare decisivă chiar în anul electoral: prima separare, petrecută înaintea alegerilor locale, a fost cea dintre FDSN (devenit ulterior PDSR) și FSN (devenit ulterior PD); a doua scindare, care a avut loc între alegerile locale și cele generale, i-a separat de CDR pe liberalii dlui Radu Câmpeanu. Prima scindare a marcat, în mod direct, începutul ralierii PD la cauza Opoziției și a determinat, indirect, împingerea PDSR către alianța cu extremiștii din PUNR, PSM și PRM. Cea de-a doua scindare a condus la ieșirea național-liberalillor din Parlament și, indirect, la diminuarea șanselor ca Opoziția să poată alcătui o majoritate, în condițiile în care trecerea PD de partea sa a fost considerată nesinceră. A fost, de fapt, nevoie de spargerea definitivă, în 1995, a Convenției Democratice pentru ca Partidul Democrat să fie recunoscut ca un aliat al Opoziției: PSDR și PAC, aliate în 1992 cu țărăniștii și liberalii, s-au apropiat de PD, din rațiuni identice, dar în forme și cu lozinci diferite: PSDR alcătuiește acum o uniune social-democrată (USD) cu PD, chipurile în virtutea afinităților lor social-democrate; la rîndu-i, PAC, din rațiuni electorale mărturisite, a încheiat cu Uniunea astfel formată o înțelegere tehnică, care s-ar putea transforma fără dificultăți într-un soi de alianță de tipul UDF-ului francez, desigur fără coloratura politică a acestuia. Din Convenție s-a mai desprins însă și o fracțiune liberală, cea a PL '93, cu cel mai coerent, dar și cu cel mai radical mesaj liberal; acest partid are șanse serioase de a coagula un electorat stabil, mai cu seamă pentru că restul partidelor intitulate liberale refuză autonomia, complăcîndu-se în situația de remorcă a țărăniștilor (e cazul PNLCD și al PNLQ) sau în cea de aspirant la legitimitatea liberală unică (PNLC). Diferențele de doctrină au contat finalmente destul de puțin în toate aceste modificări, cristalizării ideologice fiindu-i preferat încă discursul alcătuit în limba de lemn (multiplă) a tranziției. Înmulțirea candidaților cu șanse se petrece deci în condițiile în care nu mai există nici un monopol al puterii (PDSR nu poate evita în nici un caz consecințele alianței cu extremiștii), dar nici unul al Opoziției. Astfel încît, chiar dacă regrupările partidelor (de tipul PD-PSDR-PAC, sau, în cadrul Convenției, PNȚCD-PNLCD-PNLQ) nu au fundamente doctrinare, sprijinul reciproc poate desena o hartă electorală cu mai multe surprize decît în cazul a două blocuri de partide. Pe de altă parte, impasul doctrinar în care se află majoritatea partidelor profilează o situație critică: se declară social-democrați atît PDSR, cît și USD, dar apropierea lor pare pentru moment imposibilă; se declară partide liberale, atît PL '93, cît și PNLCD, PNLQ și PNLC, dar această alianță pare încă mai nesigură. La rîndul ei, o alianță post-electorală între CDR și PDSR pare a fi refuzată atît de o parte, cît și de cealaltă; ea s-ar putea, de fapt, să devină imposibilă fără sprijinul unei a treia forțe. Cifrele electorale vor deveni decisive, cu atît mai mult cu cît refuzul de a guverna cu extremiștii din PSM, PUNR și PRM pare a întruni consensul explicit al forțelor diverse ale Opoziției, dar nu și adeziunea clară a PDSR. Alegerile locale vor încurca probabil aceste evoluții, datorită caracterului personalizat al disputelor. În acest fel, organizarea în același an atît a alegerilor locale, cît și a celor generale s-ar putea transforma într-un handicap pentru toate partidele, silite să se schimbe prea repede.

Partidele românești, în majoritatea lor, au ales pînă acum soluții incoerente: nu e vorba doar de alianțele contra firii amintite în rîndurile de mai sus, alianțe făcute posibile tocmai de instabilitatea doctrinară. E vorba și de altceva: partidele românești cu audiență electorală reală au refuzat pînă acum să înscrie între valorile lor simțul compromisului, fără de care multiplicitatea partidelor devine contraproductivă. Mai precis, compromisul a fost acceptat de partidele Opoziției ca un resort al alianțelor electorale, nu și ca un principiu al guvernării propriu-zise. Pe de altă parte, compromisul a fost acceptat de PDSR ca un resort al alianței de guvernare alături de extremiști, dar nu și ca un principiu de guvernare fără extremiști. S-ar putea ca miza anului electoral 1996 să devină chiar această acceptare a compromisului guvernamental neextremist. Pregătită de divizarea cîmpului Opoziției, ca și de renunțarea (temporară?) a PDSR la alianțele cu extremiștii (mai puțin PUNR), acceptarea compromisului guvernamental democratic ar putea însemna o primă coabitare a fostei Opoziții unite și a fostei Puteri, în interiorul sistemului politic românesc. Nu ar fi puțin lucru, chiar dacă rezultatul final al acestei colaborări ar fi, mai devreme sau mai tîrziu, un eșec (de pildă, o instabilitate guvernamentală de tipul celei care a dominat Italia decenii de-a rîndul). Înainte de a evalua rezultatele unei asemenea coabitări, atît Opoziția, cît și Puterea trebuie să aleagă nu între bine și rău, cum își închipuiau ele pînă acum, ci între detestabil (alianța cu extremiștii) și preferabil.

Cristian PREDA

Dacă ar exista o a treia forţă...

– interviu cu Alin TEODORESCU –

A alege preşedintele României e ca şi cum ai alege primarul unei comune

Contrar aşteptărilor, numărul partidelor nu a scăzut faţă de alegerile din 1992, iar numărul candidaţilor la primării a crescut. Cum vă explicaţi acest lucru?

Numărul de candidaţi e normal şi e bine să fie mare. Pentru alegerile locale, ca şi pentru cele parlamentare e bine să fie mulţi candidaţi. Intrarea în viaţa politică se face prin alegeri şi deci, dacă vrei să-ţi faci o carieră politică, trebuie să te expui votului public. În unele ţări din Occident sînt sute de candidaţi pe un loc.

În toată această invazie de candidaţi, ce criterii credeţi că vor sta la baza votului pentru locale: partidul sau omul, acel bun gospodar despre care se vorbeşte aşa de mult?

La locale omul, la generale partidul, la prezidenţiale omul. A alege preşedintele României e ca şi cum ai alege primarul unei comune, mecanismul de vot este identic.

Totuşi, observăm din toate sondajele de opinie că primii clasaţi sînt reprezentanţii principalelor forţe politice, deci primul criteriu pare a fi tot partidul.

Candidaţii cu şanse sînt cei susţinuţi de forţe politice serioase. Şi aici este o diferenţă faţă de '92, cînd actorii principali au fost, pe de o parte, tot felul de oameni şi forţe politice apărute nu se ştie de unde. Acum bătălia se dă între partide care sprijină anumite persoane. Primul criteriu de preselecţie, să spunem aşa, este partidul, dar votul propriu-zis se dă omului.

Şi al treilea criteriu de selecţie?

Unul pe care îl cunoaşte mai puţină lume. Modul în care un candidat întruchipează speranţele oamenilor. Nu ce promite, ci căror speranţe le corespunde candidatul. Nevoia de schimbare, nevoia de continuitate şi, o a treia situaţie – mai vagă şi mai greu de determinat prin cercetări –, candidaţi care întruchipează o speranţă pe termen lung. De exemplu, într-un oraş turistic, speranţa oamenilor se poate îndrepta către un profesionist în domeniul turismului. Din afară pare că nu are nici o şansă, dar nu este aşa.

PDSR a greşit cînd a mizat pe notorietatea lui Năstase

Într-un sondaj de opinie pe care îl aveţi în faţă, nedat încă publicităţii şi realizat de IMAS, se observă modificări spectaculoase la Bucureşti. Ilie Năstase a scăzut la 24%, iar Victor Ciorbea se menţine la 18%. Cum vă explicaţi acest lucru?

Ilie Năstase a plecat de foarte sus, de la 47-48%, pe cînd Ciorbea a plecat de la 17-18%. Deci, din capul locului, puteai să spui că diferenţa era de nerecuperat. Ultimul sondaj al "Cursului", de la începutul lunii mai, arăta că diferenţa s-a micşorat la 7 puncte, nu prin creşterea lui Ciorbea, ci prin scăderea lui Năstase. Competiţia aceasta este foarte interesantă şi e tipică. Un om cu mare notorietate care intră în politică şi care nu are nimic de a face cu politica, dar care îşi exploatează în principal imaginea mediatică. Părerea mea este că PDSR a făcut o greşeală alegîndu-l, o dublă greşeală. Prima este că a confundat din nou, pentru a nu ştiu cîta oară, notorietatea cu încrederea oamenilor în capacitatea persoanei respective de a guverna, de a conduce. Aceeaşi confuzie pe care a făcut-o, de exemplu, PNL cînd l-a propus pe Regele Mihai drept candidat la preşedinţie. Şi, în al doilea rînd, a greşit pentru că în mod vizibil Ilie Năstase nu este capabil să guverneze. Oricine se uită la modul în care el se comportă, la modul în care apare în mijloacele de comunicare în masă îşi dă seama că nu este un om făcut pentru conducere. Este un om care are o foarte bună charismă mediatică, dar asta nu e suficient.

În Bucureşti numărul nehotărîţilor s-a dublat

Ilie Năstase, dacă îl raportăm la criteriile de care vorbeam, este un candidat atipic. Ce şanse îi acordaţi în aceste condiţii?

Da, nu se încadrează în acele criterii şi, de aceea, dacă va cîştiga, va cîştiga foarte greu. Ciorbea este cu totul alt candidat. Vine din partea sindicatelor, care au avut un rol de contrapondere la anumite acţiuni guvernamentale, puţin cunoscut, cu o evidentă lipsă de profesionalism în expunerea la media, cu un program destul de confuz, dar cu un atu care este formidabil: oamenii ştiu că a condus un sindicat cu zeci de mii de membri şi, deci, că are experienţă de conducere. Nu a urcat în sondaje, în schimb Năstase a scăzut, iar numărul de nehotărîţi a crescut. Pentru Bucureşti, numărul de nehotăriţi s-a dublat din martie pînă la începutul lunii mai. Ceea ce poate să spună, pe de o parte, că rata de prezentare la vot va fi mică, 60-65% probabil, în primul tur. Pe de altă parte, că dezinteresul oamenilor pentru cine conduce oraşul se accentuează. După părerea mea, prezenţa lui Năstase într-o cursă electorală demonetizează procesul electoral, sugerează că, dacă eşti cît de cît cunoscut şi ai anumite susţineri, pe care eu nu ştiu dacă el le are de fapt, poţi să te lansezi într-o cursă politică.

Să ne referim şi la ceilalţi candidaţi. De exemplu Anton Vătăşescu se menţine în jurul a 6-7%, în timp ce USD a crescut spectaculos din martie şi pînă acum.

Partidul Democrat are o tradiţie în a-şi alege prost candidaţii. Partidul e mai puternic decît personalităţile din USD.

Este, într-adevăr, miza alegerilor locale atît de mare cum se susţine, în tot cazul comparabilă cu cea din '92?

După alegerile locale vom vedea mari schimbări pe scena politică. Să ne amintim că, în '92, după alegerile locale, a apărut PDSR-ul, un partid nou care a guvernat patru ani.

Dar cu aproape aceiaşi actori...

E adevărat că a moştenit nişte oameni şi nişte structuri, inclusiv pe Iliescu, dar e un partid nou, care a căutat să se delimiteze de părinţii fondatori: FSN-ul şi CPUN-ul. Tot după alegerile locale din '92 a apărut al doilea candidat la preşedinţie – Emil Constantinescu, care a rămas preşedintele Convenţiei timp de 4 ani de zile. Tot atunci s-a schimbat configuraţia scenei politice în ceea ce priveşte componenţa coaliţiilor. Convenţia a pierdut PNL, PAC-ul a refuzat să fie testat separat în faţa electoratului şi a mers din nou în coaliţie. PAC şi PL '93 sînt singurele partide parlamentare care niciodată nu au candidat singure, nu au fost validate prin vot direct. Aceleaşi schimbări probabil vor apărea după localele de anul acesta.

Problema majoră a Convenţiei e identitatea de partid istoric a PNŢCD

Din această perspectivă, care sînt slăbiciunile sau, din contra, punctele forte ale celor două mari forţe politice de acest moment: CDR şi PDSR?

CDR-ul are o problemă, faptul că nucleul său tare este PNŢCD care este, însă, în momentul de faţă în pericol să-şi piardă identitatea de partid istoric, prin faptul că lucrează sub sigla CDR. Această problemă nu se poate rezolva decît în două feluri: fie PNŢCD îşi pierde identitatea de partid istoric şi se legitimează altfel decît prin tradiţie, fie CDR se pulverizează. Dar principalele forţe pînă în anul 2000 în România sînt CDR şi PDSR. Acum, USD e în creştere din două motive: a început campania mult mai devreme decît toţi ceilalţi, se bazează pe notorietate, nu pe capacitatea de guvernare. De aceea, cînd e măsurat ca atare în sondaje are 12-14% şi cînd îşi prezintă candidaţii, aceştia iau 2-6%. Le va fi foarte greu la alegerile generale.

Bine, dar Petre Roman a sărit într-o lună de la 4 la 12% şi nu este deloc sub cota de popularitate a propriului partid.

Acestea sînt sondaje, nu voturi, măsoară sentimentul public la un moment dat. Cele două forţe care sînt văzute ca forţe guvernante sînt PDSR şi CDR. De aici încolo, totul e calcul politic.

Dacă nu ar fi întîrziat privatizarea, PDSR ar fi putut acum să-şi aleagă candidatul la preşedinţie pe care l-ar fi dorit

Şi care ar fi problema majoră a PDSR-ului?

Ei au moştenit un candidat la preşedinţie foarte puternic care i-a alimentat permanent. Acest candidat nu numai că e în cădere de popularitate acum, dar PDSR însuşi trebuie să-şi justifice perioada de guvernare '92-'96. Între '92 şi '94, performanţa a fost unică, inflaţia a scăzut, producţia s-a stabilizat, la nivelul cel mai de jos, e adevărat, rezervele valutare au crescut, procesul de deschidere a economiei şi a societăţii româneşti s-a accelerat, tensiunile sociale s-au mai atenuat. Doi ani PDSR a mers cum puţine partide din Europa de Răsărit au mers. Dar, în următorii doi ani au scăpat din mînă frînele economiei şi pe ale guvernării. În perioada '92-'94 s-au bazat pe politica monetară şi fiscală făcută de trei oameni: Isărescu, Georgescu, Coşea. Cînd au trecut la restructurarea economiei nu au mai ştiut s-o facă, şi în '95 au supraîncălzit economia, au supraalimentat-o cu bani, fără să restructureze nimic. Dacă procesul de privatizare l-ar fi terminat în aprilie '94 în loc de aprilie '96, nu ar mai fi avut nici o problemă să guverneze pînă în anul 2000. Şi şi-ar fi ales ei înşişi candidatul la preşedinţie pe care l-ar fi dorit. Acum sînt însă din nou în situaţia de a trebui să fie traşi în sus de un candidat care nu mai are aceeaşi forţă pe care a avut-o în '92. În plus, trebuie să justifice perioada din '95-'96. Din punct de vedere politic sînt într-o situaţie foarte interesantă – dacă alegerile ar fi fost la începutul lui 1995 ar fi avut majoritate în Parlament. Acesta este preţul pe care îl plătesc pentru întîrzierea procesului de privatizare.

Opoziţia trebuie şi ea să plătească vreun preţ?

Sigur că da. Dacă ar exista o a treia forţă, ar beneficia de erorile făcute de amîndouă. Ele însă nu beneficiază reciproc de erorile făcute de partea adversă. Dacă PDSR pierde, nu cîştigă CDR, ci creşte numărul de nevotanţi. Principala greşeală a CDR este că nu a acceptat participarea la guvernare în octombrie '92, cînd s-au făcut negocierile, în ciuda tuturor semnalelor.

Politica înseamnă comunicare şi conducere

Dar propunerile avansate de PDSR erau pur formale.

Un partid politic este făcut ca să guverneze, nu ca să se joace cu presa, televiziunea sau Parlamentul. Cînd ţi se oferă ocazia să guvernezi, te duci să guvernezi şi să probezi că eşti mai bun decît alţii în guvernare. Foarte multă lume în România nu uită că CDR a avut ocazia să participe la guvernare şi n-a făcut-o. Dovada, PDSR nu scade.

Dar nici Convenţia nu scade.

Dar nici nu creşte, cu toate că se fac eforturi disperate în campania electorală. În al doilea rînd, energia consumată în conducerea acestei coaliţii inegale este prea mare în raport cu rezultatele. Nu-i nimic nou acolo.

Ce lipseşte vieţii noastre politice?

Nu-mi place să fiu filosof. Dar este o anumită lipsă de creativitate, de spirit de inovaţie, o anumită frică de a depăşi nişte tipare. Şi ce vedem noi acum este construcţia unor tipare uneori forţate, de exemplu, tiparul Convenţiei, sau cel al relaţiei dintre Parlament, Guvern şi preşedinţie. Opoziţiei îi lipseşte curajul de a veni la guvernare, curajul de a merge fără asigurări într-o direcţie pe care ea o consideră bună, cealaltă parte are o lipsă majoră în creativitate, şi în special în politica economică. Politica este conducere şi comunicare. PDSR nu comunică, dar conduce, Convenţia nu conduce, nu comunică.

Interviu realizat de
Andreea PORA

Guvernele, expresia voinţei electoratului

Fără îndoială, o campanie electorală ar trebui să aibă, în centrul atenţiei, programele partidelor aflate în competiţie. De scrutăm atent lucrurile, nici azi ele nu se desfăşoară după acest tipic, contînd mai mult charisma şefului (şefilor) de partid şi uzura partidului de guvernămînt. Pentru că o axiomă politologică, stabilită mult mai demult, e că un partid se uzează la guvernare şi se întăreşte în opoziţie. Încît azi, ca şi ieri, se poate întîmpla nu ca opoziţia să cîştige alegerile, ci partidul de guvernămînt să le piardă datorită erodării imaginii sale în perspectiva electoratului. Nu programele, de fapt, contează în ochii unui electorat normal în condiţii de normalitate, ci, cum spuneam, adesea factori adiacenţi. Care prevalează mai totdeauna programelor. Dar astea toate, şi încă altele multe, sînt valabile numai atunci cînd legea electorală este dreaptă şi rezultatul alegerilor, nefiind trucate, exprimă, într-adevăr, voinţa alegătorilor.

Acum aceste deziderate sînt respectate. Dar nu e inutil să se observe că aceasta e o cucerire de ultimă oră (vreau să spun în ultimii şase-şapte ani), România, oricît ne e de greu s-o recunoaştem, fiind lipsită, de fapt, de o reală tradiţie cu adevărat democratică în materie de alegeri. Constituţia noastră din 1866 a fost cea mai liberală din Europa de atunci (a fost adoptată după cea belgiană). Dar în materie de alegeri, condiţia principală fiind venitul alegătorului, practic era exclusă de la votare imensa majoritate a alegătorilor. Ţăranii (adică peste 90% din populaţia ţării), neavînd avere şi venit, erau, în zdrobitoare majoritate, excluşi de la dreptul la expresie politică, ei votînd indirect, prin reprezentare de unul din 50, aleşi de primar (întotdeauna omul guvernului) şi duşi la urna de vot din oraş, în turmă, fiind obligaţi să voteze numai cu guvernul. De aceea ţăranii, făcînd parte din Colegiul al patrulea (din 1884 în al treilea), erau, prin definiţie, guvernamentali, Colegiul lor fiind denumit deschis "Colegiul minciună". Un senator, la Colegiul întîi (cel al marilor proprietari funciari) se alegea, ca Titu Maiorescu odată la Roman, cu nici treizeci de voturi şi fără a avea nevoie să se deplaseze, în urbe, pentru campania electorală. Rezultatul, sigur, i se comunica alesului pe cale telegrafică. Şi în 1913 numai 1,9% din populaţia adultă a ţării avea drept de vot, 1,5% la Camera Deputaţilor şi 0,4% la Senat. Pe lîngă acest număr infim de alegători (cei de la Colegiul doi constituindu-se în pătură clientelară a celor două partide existente, viciind enorm atmosfera spiritului public) dificultatea pornea şi de la normele neconstituţionale existente. Regele era cel care, aproape în mod absolutist, chema, cînd socotea util, un partid la putere, încredinţînd unei personalităţi fruntaşe mandatul de a forma guvernul. Acesta îl forma, se depunea jurămîntul şi, apoi, regele încredinţînd noului guvern dizolvarea corpurilor legiuitoare, electoratul era chemat la urne. Urma legiuita campanie electorală, cu întruniri publice şi cu apelul la serviciile electorilor de meserie, care ştiau cum "se fac" alegerile. Trucajul era practicat înainte de alegeri (prin cointeresarea unor electori încă nesiguri) şi în timpul alegerilor. Sigur că partidele (cele două: conservator şi liberal) publicau programe electorale. Dar toată lumea ştia că acestea au un caracter pronunţat propagandistic şi mai nimeni dintre electori nu punea preţ pe ele. Regele respecta o anume succesiune (cam de patru ani) a partidelor la cîrma ţării. Dar atunci cînd socotea că e util pentru interesele înalte ale ţării putea menţine la putere - în ciuda agitaţiei opoziţiei - guvernul mai multă vreme decît o prescriau regulile nescrise. De pildă, Partidul Liberal condus de I.C. Brătianu, adus la putere în 1876, a fost menţinut pînă în 1888, adică timp de 12 ani neîntrerupţi. E drept că în acest timp cît trei legislaturi, s-a obţinut nu numai independenţa ţării, dar s-au pus bazele României moderne. De aceea, tocmai, a păstrat regele la putere guvernul liberal, deşi în ultimii ani, conservatorii nemulţumiţi s-au aliat cu o disidenţă liberală, constituindu-se în Opoziţia Unită, care a asaltat, cîţiva ani buni, organismele puterii. Degeaba a fost toată încleştarea, care a luat şi forma unor lupte de stradă. Schimbarea de guvern s-a produs numai atunci cînd a dorit-o regele Carol I. Au urmat la putere conservatorii (prin diversele sale grupări) care au guvernat ţara pînă în octombrie 1895. Şi tot aşa înainte, cu mici excepţii, cînd evenimentele determinau mai rapida alternare la guvernare.

Din păcate, această normă în stabilirea guvernării s-a menţinut şi după război, cînd reforma electorală a proclamat universalizarea dreptului la vot (pentru bărbaţi). Regele era, şi acum, cel ce încredinţa unui partid (personalităţi) formarea guvernului şi acesta făcea alegerile, pe care, de obicei, le cîştiga invariabil. Se poate spune, fără a greşi defel, că în cele două decenii interbelice (de fapt, pînă în februarie 1938), de regulă, rezultatul alegerilor exprima voinţa guvernului şi nu, cum se cuvenea, invers, guvernele să fi fost rezultatul voinţei electoratului pronunţată la urne. Din cele 11 consultări electorale, cîte au fost din 1919 pînă în decembrie 1937, doar două-trei au fost libere şi netrucate în rezultate. Pînă în 1927, cînd a murit, atotputernic în ţară era Ion I.C. Brătianu, conducînd Partidul Naţional Liberal, agreat de regele Ferdinand, care privea cu teamă spre noile partide apărute pe harta politică a ţării. Chiar şi venirea la putere a Partidului Poporului de sub conducerea generalului Al. Averescu, în 1921 şi 1926, s-a datorat înţelegerii prealabile convenite cu Ionel Brătianu. Şi guvernele Averescu au plecat de la putere (ca şi în 1919-1920, guvernul Federaţiei Unite de sub conducerea lui Alex. Vaida-Voevod), atunci cînd au decis-o liberalii lui Brătianu. Celelalte partide erau revoltate. Dar trebuiau să se supună şi să cîştige agrementul suveranului. Chiar şi după 1927, cînd au murit, la scurtă vreme unul după altul şi regele Ferdinand şi Ionel Brătianu, regenţa continua să păstreze la guvernare pe liberalii conduşi, acum, de Vintilă Brătianu. Partidul Naţional-Ţărănesc, deşi a organizat mari campanii de răsturnare a guvernului (în adunări populare cu zeci de mii de participanţi, una chiar la Alba Iulia, de o sută de mii de persoane) a venit la putere, în 10 noiembrie 1928, numai cînd a cucerit agrementul Regenţei. Alegerile făcute sub egida guvernului naţional-ţărănesc condus de Iuliu Maniu, care a elaborat şi un program electoral adecvat, au fost cîştigate de PNŢ corect, pentru că erau rezultatul unui val real de simpatie populară. Dar ce preţ se poate pune pe rezultatele obţinute, în alegerile din 1926, de compromisul Partid al Poporului (datorită guvernării sale din martie 1920 - decembrie 1921), care obţine 52% din voturile exprimate, pentru ca, un an mai tîrziu, în iulie 1927, să obţină, în opoziţie fiind, numai 1,93% din voturi, neputînd nici intra în parlament. Sau, în cazul puternicului P.N.L., în 1926, fiind în opoziţie, cucereşte numai 7,34% din voturi, în 1927, la guvernare fiind, recoltează 61,69% din voturile exprimate iar în 1928, din nou în opoziţie fiind, cucereşte numai 6,55% din voturi. Se poate vorbi, în aceste cazuri, de campanii electorale oneste, sprijinite de programe adecvate? De fapt, victoria, în aceste cazuri, a fost dobîndită prin cel mai sfruntat trucaj electoral. Numai aşa explicîndu-se aceste enorme variaţii de voturi cîştigate de la un an la altul. Toată lumea politică (şi electoratul) cunoştea regula jocului. O denunţa în opoziţie. Dar cînd partidul respectiv ajungea la putere, cu rare excepţii, se supunea aceleiaşi practici. Grigore Gafencu a povestit, în însemnările sale politice, că devenit candidat penetist de Caliacra la alegerile din 1931 conduse de guvernul N.Iorga, fiind sistematic împiedecat de autorităţi să organizeze măcar o întrunire electorală, i-a telegrafiat, protestator, prim-ministrului. N.Iorga i-a răspuns calm: "Nu pot da de la o zi la alta moravuri bune." Şi Gafencu s-a întors de la Caliacra resemnat, ştiind bine că aceasta e regula jocului şi Iorga avea, de fapt, dreptate, în răspunsul pe care i l-a trimis tot telegrafic.

Mai tîrziu, după 1944, dictatura comunistă a continuat, şi mai abitir, această practică a trucajului electoral. La alegerile din 1946, aliaţii occidentali din Naţiunile Unite dădeau asigurări opoziţiei (PNŢ şi PNL) că alegerile vor fi libere. Dar cele două mari partide din opoziţie ştiau prea bine ce înseamnă, la noi, alegeri libere. S-au opus cît au putut, cerînd un guvern neutral pentru alegeri. N-au obţinut acest guvern. În consecinţă rezultatul alegerilor a fost scandalos trucat, guvernul P.Groza dîndu-şi cîştig de cauză. Apoi, farsa electorală care se juca la fiecare patru ani era de o enormitate inimaginabilă. Comisiile electorale, adesea, nici nu deschideau urnele, dînd candidaţilor unici rezultate de peste 99%. Şi aceste alegeri se desfăşurau, sfidător, fără opoziţie, partidul unic neadmiţînd altele, organizate, care să participe la vot. Campania electorală, cu adunări formale, era o altă înfăţişare, scandaloasă, a acestei farse sinistre.

Chiar dacă electoratul a votat cum s-a priceput, din 1990, se poate vorbi însă de alegeri libere, cu campanie electorală ca în ţările democratice din Occident. Guvernele au devenit, acum, expresia electoratului şi nu, ca odinioară, invers.

Z.ORNEA

GERALD KNAUS

Studii la Universitatea Oxford, la Universitatea Bruxelles şi la Universitatea John Hopkins din Bologna. Lector pentru Relaţii Internaţionale la Universitatea de Stat din Cernăuţi şi pentru Integrare Europeană la Universitatea Economică din Varna, prelegeri la Sarajevo, Sofia şi Scopje. Conducător de proiect al Institutului pentru spaţiul dunărean, în prezent Junior Research Fellow la Institutul pentru Ştiinţe ale Omului.

Sălbaticii la uşa noastră

Iarna tîrzie a anului 1993 a fost una din fazele decisive ale crizei din Balcani: după părerea negociatorului Uniunii Europene, David Owen, pentru a ajunge la un succes în negocierile de pace şi la acceptarea planului de pace Vance-Owen, nu mai lipseau decît sprijinul american şi participarea Statelor Unite la trupele de menţinere a păcii. Totuşi, angajamentul american a mai întîrziat încă doi ani, timp în care părţile beligerante au continuat lupta, războiul prelungindu-se. Dacă ar fi să dăm crezare istoriografei Elizabeth Drew, la această decizie a preşedintelui american Clinton a contribuit în mod hotărîtor şi o carte, "Spiritul Balcanilor", a autorului Robert Kaplan.

După părerea autoarei, preşedintele american, soţia sa Hillary şi şeful Statului Major, Colin Powell, ar fi citit această carte şi ar fi tras concluzia că Bosnia nu poate fi ajutată. Imaginea Balcanilor, înfăţişată de Kaplan – "aceasta era o lume uitată de timp, o scenă sumbră pe care oamenii săvîrşeau grozăvii, vărsau sînge şi trăiau viziuni şi extazuri" – i-ar fi convins de realitatea "veşnicelor vrăjmăşii" ale popoarelor din Balcani. În contextul în care preşedintele François Mitterrand vorbea de "războaie între clanuri", Kaplan explica, într-un text mustind de sînge, că pogromurile, epurările etnice şi cruzimile rafinate au marcat întotdeauna imaginea acestei regiuni. Conform autorului, nazismul ar fi de "origine balcanică", iar "fanatismul spiritualităţii iraniene ar avea un precursor în Balcani". Pentru specialistul englez în probleme bosniace, Noel Malcolm, toate acestea sînt "aiureli periculoase", care ar paraliza politica Vestului şi ar scuza fatalismul.

Într-o scrisoare publicată în ultima ediţie a publicaţiei "The National Interest", Kaplan se apără de aceste acuzaţii. El însuşi ar fi scris în cartea sa foarte puţin despre Bosnia, iar din anul 1993 s-ar fi exprimat public în favoarea unei intervenţii a SUA. Totuşi, argumentele sale eludează acuzaţiile ce i se aduc.

Desigur că factorii de conducere ai unei superputeri politice nu se pot baza pe reportajele de călătorie ale unui jurnalist independent. Rămîne totuşi un fapt de necontestat că aceste clişee despre spiritul Europei de Sud-Est ale lui Kaplan şi ale altora, apărute după 1989, au avut o influenţă majoră asupra părerii pe care politicienii din Vest şi-au format-o despre Balcani. Deşi, începînd cu 1991, mediile informează aproape zilnic despre atrocităţile din Bosnia, ţările balcanice rămîn surprinzător de necunoscute şi sînt percepute ca nişte caricaturi. De aici derivă şi deciziile politice, trecute şi actuale, ale Vestului în ce priveşte Balcanii.

Caricatura, puţin amplificată, arată astfel: România este ţara Securităţii, a copiilor străzii şi a cruzimii lui Dracula (Kaplan citează de 6 ori din romanul lui Bram Stoker, care însuşi n-a vizitat niciodată Europa de Sud-Est). Bulgaria este Bizanţul comunist, care ne aminteşte de umbrele otrăvite şi de atentatul asupra Papei (în care, între timp, Papa însuşi a declarat că Bulgaria nu a fost amestecată). Dacă ar fi să dăm crezare postului de televiziune austriac ORF (reportajul din 2 decembrie 1994), acolo mai există ţigani, care-şi vînd copiii de nevoie, şi o capitală plină de copii ai străzii. Macedonia este necunoscută, dar se spune, în schimb, că nu poate supravieţui pe timp îndelungat, doar este cunoscut filmul "Before the Rain". Faptul că în Albania pot trăi oameni este oricum de neînţeles. Sînt de pe acum curios în privinţa următoarelor reportaje ale postului ORF despre aceste ţări.

De-ar fi să dăm crezare notelor de călătorie şi reportajelor, atunci, la pătrunderea în acest spaţiu, pînă şi natura devine sălbatică, întunecată, "asiatică". Pentru autoarea americană Eva Hoffman, peisajul din împrejurimile oraşului Oradea, la graniţa româno-ungară, este "subtropical, aproape asiatic". Atunci cînd în România apare soarele şi scaldă peisajul paşnic, acest lucru o miră: "Pentru moment nici nu pot să-mi închipui că aici se poate întîmpla ceva groaznic, deşi acest lucru este desigur o deficienţă a puterii de închipuire". Această frică este împărtăşită de mulţi în Europa, atunci cînd se gîndesc la România. Şi la Kaplan, o dată cu trecerea de graniţa austriacă, natura se modifică dintr-odată. Totul arată astfel: un fum negru care se ridică, zăpada lovindu-se de geamuri. În faţa ferestrei apare un peisaj cu "faţa dură, istovită a unei prostituate, înjurînd amar, atunci cînd nu este tocmai scuturată de accese de tuse. Ţara faptelor de cruzime este uşor de recunoscut: comunismul s-a dovedit un mare conservator". Şi Kaplan se află aici doar în Slovenia, care în cursul ultimelor secole n-a înregistrat mai multe acte de cruzime decît bazinul parizian, Renania sau Toscana. Totuşi, o privire pe geam ajunge pentru a recunoaşte locul "unde oamenii săvîrşesc acte de cruzime".

Să nu se spună că aceste reportaje n-ar avea nici o influenţă: nu numai Clinton, ci şi alţi politicieni şi jurnalişti din Vest cred că aici se întinde o regiune pentru care nu se aplică legile "normale" ale dezvoltării vestice. Ca şi în cadrul curentului iluminist al secolului XVIII, există astăzi iarăşi o "geografie filosofică" a Europei, care atribuie "idei" diferitelor regiuni. "Ideea" Balcanilor este de a fi punctul de confluenţă al celor "mai incredibile contradicţii". Aici se întîlnesc deopotrivă Asia şi Europa, cultura şi barbaria, Evul Mediu şi vremurile moderne, creştinătatea şi islamul. Teoria războiului între civilizaţii (Samuel Huntington) şi vechea fascinaţie a Europei burgheze, pentru ceea ce este altfel exotic, întăresc acest punct de vedere. Balcanii sînt exotici, confuzi, de neînţeles.

Această dificultate de a înţelege această regiune uşurează multe: ceea ce din principiu nu se poate înţelege, nici nu trebuie studiat. Ajunge doar să arunci o privire pe fereastră. La fel se întîmplă şi cu Peter Handke, care, cu ocazia călătoriei sale de iarnă în Serbia, nu numai că nu face ceea ce şi-a propus – anume de a "învăţa, de a se uita şi a învăţa" –, ci chiar se mîndreşte cu faptul că poate citi doar cu greutate chirilica şi că nu poate deosebi româna de sîrbă. Îi este de ajuns o privire pentru a recunoaşte dacă un om în vîrstă este un "cetnik înrăit" sau dacă un popor este "un popor de cititori". Şi pentru el, Serbia este despărţită de Europa de un zid chinezesc – limba şi caracterul slav (marchizul de Custine); numai că de această dată nu este clişeul barbarului, ci acela al sălbaticului mîndru ("izolarea ţării se va perpetua").

Contele francez d'Hauterive, în anul 1785, în drumul său prin Balcani, spre Constantinopol, a admirat, de pe înălţimile unui munte, idila ţăranilor slavi din vale, care "arată mai puţin nefericiţi decît ţăranii noştri", pe care-i considera "mai blînzi şi mai sociabili". Dar şi el şi-a refuzat judecata moraliştilor din Vest, întrucît în această "ţară confuză" principiile umaniste ale Iluminismului nu ar fi aplicabile. "Aud de aici iluminiştii noştri ţipînd. Lăsaţi-i să-şi părăsească casele şi să vină aici", scria el, întîlnind hoţii traşi în ţeapă la marginea drumului. La sălbatici, "încă pe jumătate în stadiul animalic, incapabili de a gîndi ceva rezonabil", nu ar ajuta decît brutalitatea. Aceasta este, din negura timpului, imaginea Balcanilor: aici idila, dincolo cruzimea, pretutindeni sălbatici.

Dată fiind mulţimea aceasta de clişee rămîne de neînţeles cum unele conflicte, durînd de secole, ar putea fi rezolvate cu mijloace paşnice. (...)

Nu există fapte care să fie înfrumuseţate, nici nu trebuie exclusă posibilitatea unor noi conflicte. Se fac simţite tendinţe în măsură să ne neliniştească: neîncrederea reciprocă a statelor balcanice, criminalitatea economică crescîndă, criza statului de drept. Dar unde trecutul şi prezentul unei regiuni sînt prezentate sub titlul "Sfinţi, terorişti, sînge şi tămîie" (Kaplan), acolo se opreşte şi voinţa politică de transformare. Atunci nu rămîne decît frica, un zid de prevederi pentru acordarea vizelor (pentru macedoneni, bulgari şi români) şi, cînd şi cînd, puţină compasiune. Acest rasism, căci despre aşa ceva este vorba, nu face decît să slăbească acele forţe din ţările respective, care cred în progrese pragmatice.

Refuzul de a înţelege duce, după exemplul politicii ţărilor din Vest referitoare la Bosnia, la hotărîri greşite, ulterior scump plătite.

Traducere de
Bogdan MORARU

RAYMOND BOUDON

Membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice, profesor la Sorbona

Prăbuşirea "valorilor obiective"

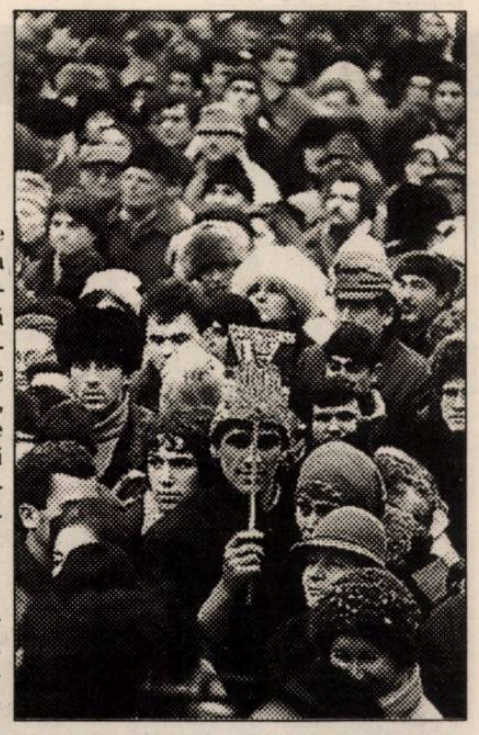

Raymond BOUDON - un intelect anglo-saxon într-o Franţă care caută, precum tot Occidentul, soluţiile crizei spirituale contemporane - este autorul unor solide eseuri dintre care amintesc doar: *L'Inégalité des chances* (1973), *La Place du désordre. Critique des théories du changement social* (1981) şi mai recentul *Le Juste et le Vrai. Etudes sur l'objectivité des valeurs et de la connaissance* (Fayard, 1995), din care am tradus mai jos cîteva pagini ((293-301) referitoare la dificultatea de a mai propune o etică eficientă pe fondul absenţei post-moderne a "credinţelor dogmatice" ***(T.B.)***

"Des-fermecarea" a ruinat oare valorile? Am devenit oare incapabili să ne asumăm cu încredere o judecată de valoare? Axiologia s-a transformat oare într-o problemă de opinie? Această îngrijorare e de mult timp omniprezentă în ştiinţele sociale şi nu numai. În *Creştinismul, sau Europa,* Novalis regretă faptul că nu mai trăim "în frumoasa şi fericita vreme pe cînd Europa era unită printr-o credinţă de toţi împărtăşită". Auguste Comte resimte aceeaşi îngrijorare. Durkheim, care i-a fost maestrului un ucenic atît de fidel, reia tema în termeni pozitivi: pe ce temelii putem aşeza o morală laică? Pentru Max Weber, "des-fermecarea" se însoţeşte cu "politeismul valorilor", chiar dacă "raţionalitatea axiologică" se menţine. "Dacă Dumnezeu nu există, totul este îngăduit", scrie Dostoievski. În acest concert, Tocqueville se dovedeşte poate a fi - ca de multe alte ori - cel mai nuanţat şi cel mai perspicace. Ruinarea "credinţelor dogmatice" - după el ireversibilă - poartă în sine o grea ameninţare: tirania opiniei. Dar simplul fapt că ea ar putea fi resimţită ca tiranie e suficient pentru a mărturisi existenţa unei măsuri superioare.

Adaug, deşi nu sîntem obligaţi să subscriem, că Weber, ca şi Durkheim, Comte sau Novalis îşi asumă, firește, relaţia de implicare potrivit căreia "nu există obiectivitate a valorilor în absenţa transcendenţei". Noţiunea de transcendenţă exprimă, într-adevăr, ideea realităţii valorilor explicată prin adeziunea colectivă al cărei obiect sînt. Ea poate fi privită, aşa cum ne arată pe bună dreptate Simmel, ca o expresie a ideii potrivit căreia nu putem spune că X este bun fără să simţim în acelaşi timp că X este într-adevăr bun. Nu putem iubi, spune el, decît ceea ce socotim că este demn de iubire prin el însuşi. Se poate deci conchide cu uşurinţă că "des-fermecarea" - înţeleasă ca prăbuşire a credinţei în transcendenţă - conduce inevitabil către anarhia politeistă a valorilor: dacă valorile nu mai au o realitate exterioară, ele nu mai sînt valori; or, dispariţia transcendenţei nu poate fi separată de cea a exteriorităţii valorilor; dispariţia transcendenţei o implică deci pe aceea a valorilor. Numai că acest silogism confundă de fapt modalităţile de reprezentare a valorilor cu valorile însele. Des-fermecarea afectează numai reprezentările "magice" despre valoare (în sensul pe care Weber îl dă cuvîntului "magic"), nu însă şi realitatea, sau conţinutul valorilor ca atare. Cu toate acestea, confuzia respectivă e puternic implantată atît în axiologia curentă (nu există valori solide care să nu se bazeze pe "credinţe dogmatice"), cît şi în toate curentele de gîndire care propun o versiune modernizată a noţiunii de transcendenţă.

Problema fundamentului axiologiei într-o lume din care au dispărut credinţele dogmatice este pesemne, aşa cum bine a văzut Durkheim, cea mai însemnată problemă într-o teorie a ordinii sociale.

Este des-fermecarea ireversibilă?

Las deoparte răspunsul pe care-l dau religiile tradiţionale: el constă în negarea ireversibilităţii acestei "des-fermecări" şi în prevestirea unei întoarceri la "credinţele dogmatice". I s-a atribuit scriitorului André Malraux afirmaţia că secolul XXI va fi religios. Această formulă, neîndoielnic apocrifă, este adesea repetată. Eu o cred însă retorică, întrucît contrazice prea multe fapte. Interpretarea religioasă a fenomenelor naturale a cedat în mod ireversibil locul unei interpretări de tip ştiinţific. Chiar şi spaţiile neocupate de o cunoaştere ştiinţifică sînt mai degrabă lăsate goale decît să fie umplute cu interpretări de tip religios. După Kant şi filosofii Luminilor, însăşi morala s-a laicizat ireversibil. Argumentaţia religioasă în materie de etică e lăsată pe mîna credincioşilor. Aceasta se vede mai ales din faptul că, în dezbaterile de morală publică, sînt afişate şi luate în calcul doar argumentele care nu se întemeiază pe credinţe dogmatice. Nu-i mai puţin adevărat că asistăm, pe de altă parte, la proliferarea sectelor, la succesul mişcărilor fundamentaliste, la anumite resurgenţe ale "iraţionalului". Dar se cuvine să descifrăm în acest fenomen complex o altă formă de manifestare a "des-fermecării". Un presupus adevăr ezoteric, la care se ajunge pe căi personale sau cu ajutorul semenilor, dar care e privit ca fiind local, non-universalizabil, insesizabil, incomunicabil şi lipsit de obiectivitate, trebuie evaluat ca o mărturie a constatării şi a asumării de către subiect a nihilismului ambiant şi, de aici, ca refuz al acestuia.

Las de asemenea deoparte răspunsul "sociologist" (valorile se cer analizate ca iluzii sociale), fie acesta formulat la modul nietzscheean, marxist sau chiar durkheimian. În pofida popularităţii de care se bucură printre "post-moderni", el contrazice, la rîndu-i, prea multe fapte pentru a merita să fie luat în seamă.

Pentru a limpezi dintru început propria mea poziţie, voi spune că, în ce mă priveşte, am gîndit mereu, pe linia unui Benjamin Constant sau Tocqueville, că nu există nici un motiv pentru ca "des-fermecarea" să ruineze etica şi, în chip mai general, axiologica (numesc astfel universul judecăţilor de valoare). Judecăţile de valoare nu stau astăzi pe temelii mai puţin solide decît ieri. "Politeismul valorilor" nu exclude "raţionalitatea axiologică". Oricît de contradictorii ne-ar părea, aceste două teme weberiene nu sînt în realitate contradictorii. După cum ne arătase deja Tocqueville, doctrinele religioase se cer înţelese ca o expresie simbolică a dorului de valoare specific fiinţei umane. Ele se cer înţelese ca traducînd o realitate irecuzabilă, căreia i se conferă însă o expresie inevitabil particulară, întrucît simbolică.

Teoriile care încearcă să definească valorile în mod pozitiv - ca pe nişte realităţi, mai degrabă decît ca pe nişte iluzii - sînt destul de rare în ziua de astăzi. Printre ele se numără şi aceea a lui J. Habermas. Ea ne atrage atenţia pentru că ridică o problemă interesantă: aceea de a şti în ce măsură poate exista o axiologie care nu se întemeiază pe "credinţele dogmatice", în accepţiunea lui Tocqueville. Înainte de a schiţa propriul meu răspuns, voi încerca să arăt de ce mi se pare insuficient răspunsul adus de el la problema în cauză.

Un răspuns modern

Scopul meu nu e acela de a propune o critică a lui Habermas, ci mai degrabă de a formula nemijlocit anumite obiecţii. Autorul vorbeşte despre "capacitatea de adevăr a chestiunii practice." Prin urmare, judecăţile de valoare ţinînd de ordinea etică ar fi capabile de adevăr. Cum să le determinăm validitatea? Oferindu-ne, cu ajutorul gîndirii, o situaţie ideală, în care nişte participanţi împărţiali, în stare să-şi exprime gîndurile fără oprelişti, ar discuta unii cu alţii. "Raţiunea comunicaţională" care acţionează într-o atare situaţie ar fi de natură să stabilească adevărul etic.

O asemenea situaţie de referinţă vehiculează o binevenită idee de metodă. Ea concretizează ideea că un arbitru neimplicat, dar interesat, are mai multe şanse de a vedea corect decît acela care este judecător sau "parte".

O parabolă ne permite totuşi să realizăm caracterul contestabil al acestui răspuns. Să ne situăm într-un timp fictiv, care precede demonstrarea formulei graţie căreia se calculează suprafaţa unui dreptunghi. Un ţăran are un cîmp de dimensiunile X şi Y: un altul are un cîmp de dimensiunile X' (mai mare ca X) şi Y' (mai mic decît Y). Primul susţine că terenul său este mai mic şi că are de plătit mai puţine impozite, întrucît X e mai mic decît X'. Cel de-al doilea pretinde că al său este mai mic, de vreme ce Y' e mai mic decît Y: prin urmare, se cuvine să plătească mai puţine impozite decît vecinul său. La aceasta, un arbitru ar răspunde că un cîmp nu poate fi în acelaşi timp mai mic şi mai mare decît un altul. Ţăranii sînt obligaţi să accepte. Încet-încet, arbitrul îi va convinge poate că trebuie să ţină cont deopotrivă de lăţimea şi lungimea cîmpului. Dar vor deduce ei din faptul că fiecare cîmp e mai mic pe o latură şi mai mare pe alta că ambele cîmpuri au o suprafaţă egală? Sau le va veni ideea de a compara XY cu X'Y' pentru a stabili cine dintre ei trebuie să plătească impozite mai mari?

Povestioara aceasta nu reflectă complexitatea teoriei lui Habermas, dar îi rezumă miezul. Ea confirmă faptul că situaţia creată prin apariţia arbitrului facilitează stabilirea adevărului, întrucît îi obligă pe ţărani să se desprindă de interesele lor. Dar ea ne arată de asemenea că o situaţie de comunicare transparentă nu garantează validitatea concluziilor la care ajung participanţii. Dacă vrem ca urmările unei situaţii de comunicare pure şi perfecte să fie neapărat valide, ne lovim de dificultăţile convenţionalismului. Pentru a le evita, trebuie să admitem că o concluzie poate fi validă chiar dacă, într-o situaţie de comunicare pură şi perfectă, participanţii iau o altă decizie. Numai că aceasta înseamnă să recunoaştem că adevărul axiologic nu poate fi stabilit pe temeiul unor simple criterii procedurale. Ce mai rămîne, în acest caz, din misterioasa raţiune comunicaţională? Ce realitate mai are principiul U? Acelaşi argument poate fi prezentat sub o formă particulară: o discuţie pe un subiect axiologic comportă anumite aserţiuni, or, nici o procedură nu garantează justeţea unei aserţiuni: toată istoria ştiinţelor o mărturiseşte. Chiar dacă se derulează în plină transparenţă şi într-o deplină legalitate, un proces se poate solda cu o eroare judiciară.

Teoria procedurală a lui Habermas este deci insuficientă atunci cînd e vorba de adevăruri nu doar axiologice, ci şi pozitive. Dacă îl credem pe Merton, societatea comunicaţională pură şi perfectă imaginată de Habermas s-a întrupat aproximativ în cazul ştiinţelor, începînd cu secolul XVIII. Totuşi, cea mai mare parte din istoria ştiinţelor continuă să fie constituită dintr-un cimitir de idei false: istoria ştiinţelor ne arată că o societate comunicaţională pură şi perfectă produce la fel de uşor eroarea, ca şi adevărul. Or, ceea ce e valabil în cele pozitive, este *a fortiori* valabil în cele normative: aşa cum nici o procedură nu garantează accesul la un adevăr pozitiv, tot astfel nici o procedură nu garantează accesul la un adevăr axiologic. În mod reciproc, validitatea unui enunţ axiologic nu se poate sprijini pe natura procedurilor pe baza cărora a fost făcut.

Cred că pot da întrebării puse de Habermas un alt răspuns decît acela pe care el însuşi îl formulează. Aş spune că e un răspuns cognitivist. El constă, principial, în faptul că nu se reţine decît ceea ce contează, adică soliditatea argumentaţiei mai degrabă decît transparenţa discuţiei, care este o condiţie desigur utilă, nu însă necesară şi nici suficientă. Concluzia potrivit căreia trebuie să comparăm XY cu X'Y' este bună pentru că se sprijină pe raţiuni mai solide decît celelalte răspunsuri posibile (precum: a compara pe X cu X', a compara pe Y cu Y', a deduce din «X e mai mic decît X'» şi din «Y e mai mare decît Y'» că XY=X'Y').

Dacă teoria lui Habermas a atras atenţia este şi pentru că ea reifică distincţia dintre deliberare şi discuţie. Firește că putem mai lesne rezolva o problemă prin discuţii, decît pe cont propriu. Dar de aici nu reiese că drumurile deliberării sînt, prin chiar natura lor, diferite de cele ale discuţiei. Eşecul lui Habermas de a conferi "raţiunii comunicaţionale" un conţinut tangibil nu este, poate, decît reversul acestei evidenţe.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Voce off

„Astăzi încă sînt elevă
Mîine poate am să mor,
Dar această amintire
Va rămîne-n viitor."

La colţ

Paradoxurile d-lui Dumitraşcu

Pe dl Dumitraşcu, parlamentarul, îl cunoaştem cu toţii pentru atitudinile sale pitoreşti - bombastice în dulce-acrul stil al unei retorici desuet-naţionaliste. Nimeni n-ar fi crezut, însă, că acelaşi domn Dumitraşcu este şi autor de **Paradoxuri lirice** (astfel se intitulează volumul său, apărut, anul trecut, la editura Continental din Alba Iulia). Încă din prefaţa intitulată pios **Spovedanie** aflăm că "acest volum e o meditaţie, în diverse tonalităţi şi tonuri, asupra realităţii". Deşi, în acelaşi cuvînt introductiv, autorul ne lămureşte că majoritatea gîndurilor publicate sînt paradoxuri, şi puţine sentinţe, totuşi, proclamarea declarată a unei *meditaţii asupra realităţii* ne întăreşte vădit în micimea noastră de cititori docili. Aliniindu-ne în faţa şiragului de maxime pe teme esenţiale (viaţă, moarte, cultură, poezie, sărăcie) sîntem înghesuiţi în mediocritatea unui gen, a unor afirmaţii fără drept de apel. Căci aşa sună multe din cugetările senatorului, ades făcînd uz de verbul "a fi" la prezent, urmat de un nume predicativ (*Profesiunea mea e Dobrogea*) sau de un pronume nehotărît (*Toţi morţii dau dovadă de sînge rece*).

Cu o treaptă evidentă deasupra "jurnalului intim" (analizat cu cîteva numere în urmă) maximele senatorului cresc, măcar, prin diversitate. De la foarte banale şi nedigerabile, precum cea de început a volumului ("*Bună dimineaţa, domnule ogor! Tot roade, tot roade? / Da, şi alţii, tot rod, tot rod.* "), autorul poate pendula la "înţelepciuni" fie cvasi-militant-sociale ("*Boierul şi-a luat cîmpii. –De unde ştii? –Ne-a luat nouă, cîmpiile!*"), fie plastico-poetice ("*Cîmpurile şi-au scos, în iunie, aşternuturile de grîu la uscat*") fie grav-existenţiale ("*Şi în veşnicie pe uşa cavoului se intră*"), fie forţat comico-satirice ("*Aceşti faraoni, ce munceau în general? - Construiau piramide. Erau ingineri? - Nu, erau mumii!*")

În voia oricăruia dintre paradoxurile senatoriale te-ai lăsa, lectura lor te va ajuta să nu treci mai departe de vizibila aparenţă. Conform principiului kitsch al confortului, luînd o atare gură de înţelepciune nu eşti împins spre nimic altceva, decît spre şirul sintagmatic în sine. Jocurile de cuvinte pe care cugetătorul le propune sînt din cele mai evidente, de nivel rebusistic: "*Inchiziţia se măsoară în inchi?*"; "*Ce faci, domnule căpitan, intri în Pacific? –Nu, că noi suntem pe un transatlantic*"; "*Ştii, Ionescu s-a mutat la cimitir. Dumnezeu să-l ierte. – De ce să-l ierte, e paznic acolo.*" Citindu-le, ai senzaţia nu doar că poţi cu uşurinţă cîştiga la Robingo, ci şi că lumea se desface în frînturi absurde fără legătură între ele, pe care nu ai decît să le iei ca atare. Că poţi fi premiant fără să-ţi faci temele.

Sentimentul de satisfacţie, tipic omului kitsch, te întăreşte în propria mediocritate. Tot el te face să uiţi de inadecvarea (cel puţin aparentă) dintre fulminanta personalitate a senatorului de pe micile ecrane şi graţia-i rebusistică din scris.

Iaromira POPOVICI

→

Din viaţa unui extremist de centru...

Serviciile secrete ale literaturii

Pentru cei cîţiva care nu ne simţim jigniţi cînd ni se aruncă în faţă crudul adevăr: "mai terminaţi cu literatura, mai daţi-o dracului, mai există şi altceva decît romanele!", iar noi, întîrziaţi mental, încă repetăm întrebarea patriarhului nostru, Camil Petrescu: "în ce să cred dacă nu în romanele bune?", povestea aceasta dintre ambasadorul occidental şi tînăra ziaristă evenimenţială ţine şi de alte piste decît cele oferite de imaginaţia şi prejudecăţile can-canului atot-maculator, hrănite de o gazetărie lipsită de orice delicateţe. Ea ne trimite la o literatură care se întinde de la zona de frig a romanelor lui John Le Carré, pînă la aceea, mediteraneană, a unui consul din urmă cu 160 de ani, consulul francez de la Civitavecchia, dl H. Beyle, cunoscut de toţi spionii şi nespionii din biblioteci şi librării, sub pseudonimul Stendhal.

În toată pătania acestui diplomat cu nume predestinat pentru nomenclatorul stendhalian, noi vedem elemente, segmente (cum bine li se zice în structuralism) din lumea aceea de sentimente unde amorul nu are vîrstă, nu ştie de politică, protocol şi convenţii, riscînd a fi luat în rîs sau între baionete, de nu mai rău - conform unei idei dezvăluite mie, odată, într-un tren, de către un ofiţer căruia, cum se întîmplă la drum, îi povesteam ce citesc şi îi zisesem de tînărul acela, Fabrice, care nu vroia să evadeze din temniţa sa fiindcă se îndrăgostise de fata directorului de închisoare: "nu există aşa ceva, e o tîmpenie, credeţi-mă, sînt stomatolog la un penitenciar, ştiu ce vorbesc!" mă pusese la punct acela, într-o enervare crescîndă.

Spre lauda acestui domn ambasador V., în care mai toată lumea trage cu nevrednică ipocrizie, e în elanul său romanţios o lejeritate de sentiment, dar şi de informaţie şi de cultură politică - "ce nu e azi politică?" poate întreba şi Stendhal - care scandaliza încă de la 1830, cînd un tînăr ofiţer ultrarepublican, L.L. (Lucien Leuwen), se îndrăgosteşte nebuneşte de o ultramonarhistă; nu-i păsa nici de vîrsta, nici de opţiunile politice ale acestei doamne de Chasteller; cădea de pe cal, fulgerat de emoţie, ori de cîte ori trecea pe sub ferestrele ei, ignorînd cu desăvîrşire că femeia visurilor lui putea să-şi dea adeziunea la, să zicem, măsurile prin care guvernul reacţionar (exact, de dreapta!) reprima avîntul tinerimii republicane. L.L. era apolitic în amor! Domnul V. nu mai puţin. Fiindcă altfel nu se explică cea mai ciudată, pentru mine cel puţin, reacţie a Domniei Sale: cum un ambasador occidental nu a văzut o problemă, de nu o piedică în amor, aflînd, că doar nu era secret, de colaborarea îndelungată a iubitei sale la ziare româneşti cît se poate de dubioase, chiar antipatice pentru ambasada sa. Să nu fi ştiut?, să fi ştiut şi să nu-i pese?, să fi discutat şi să fi cedat la argumentul că ziarul la care lucrează azi nu se compară ca orientare democratică cu cele de ieri? - oricare dintre aceste ipoteze sînt vinovate doar în ochii milioanelor de conformişti care "nu vor să facă literatură" şi cer ca amorul cel mai curat să îngheţe în faţa politicii şi a raţiunii de stat. Pentru aceştia, totul e spionaj, serviciu secret, agent dublu, triplu, Minister de Externe etc. şi nimic mai mult. Pentru noi - nu.

Pentru noi, nuvela fostei sale Excelenţe nu ţine mai deloc de serviciile secrete ale statelor, ci de acelea ale literaturii. Nimeni oare, să nu vadă şi să nu înţeleagă ce forţe superioare oricăror "politici" şi "interese" la zi lucrează în ceea ce am numi "Securitatea eternităţii", la care veghează oamenii unor departamente speciale ca Shakespeare, Stendhal, Proust, Flaubert, pînă la direcţia Kafka? (Lăsîndu-i deoparte pe Tolstoi şi Dostoievski, aceştia venind chiar din frigul "zonei"). Pentru mine e limpede că ambasadorul a fost lucrat de serviciile consulului de la Civitavecchia care funcţionează zi şi noapte după codul fixat în "De l'amour". Pot scăpa ambasadorii - adaug şi pe şefii înşişi ai serviciilor de spionaj (vezi romanele lui John Le Carré, fost secretar de ambasadă al Majestăţii Sale la Bonn!) -de acţiunea acestor servicii secrete ale literaturii? Nu. O să mi se replice că ambasadorul nu a citit "tot Stendhal"... Ei şi? Forţa acestor servicii recuperează chiar şi pe neştiutorii de carte, ca să nu mai descriu cum fac ele compatibile cele mai sfinte sentimente de amor cu cele mai negre gînduri de spioană.

..."Restul e literatură"? Atunci e singurul caz cînd ceea ce se numeşte disprepuitor "rest" se dovedeşte mai important decît "suma". Totul e literatură, restul e pălăvrăgeală.

"...Aiurea, nu e nimic clar!", îmi spune corbul; stau pe terasa Anda, e o după-amiază de duminică, pustiu, aud, de la radio, „Bolero"-ul lui Ravel.

Radu COSAŞU

Lecturi suplimentare

200% artă

Se spune că operele de artă vorbesc despre viaţa noastră, că "abordează problemele (majore) ale omului". Cultura este expresia supremă a spiritului uman. Cînd facem asemenea aserţiuni, împănate cu superlative şi cu sentimentul sublimului, ne referim bineînţeles la o cultură a centrului, la cultura noastră elitistă. Noi sîntem instalaţi confortabil în ea, deţinem puterea şi considerăm că ceea ce depăşeşte graniţele noastre este un teritoriu barbar, subdezvoltat şi derizoriu. Numim acest teritoriu printr-un cuvînt-anatemă: *kitsch*. Din păcate, însă, confortul nostru de privilegiaţi ne joacă feste, pentru că aceste manifestări pe care le dezavuăm vorbesc tot atît de mult despre viaţa noastră ca şi celelalte în care credem. Şi apoi, culturile paralele există fără să se sinchisească deloc de anatemele şi disprepul nostru.

Termenul de *kitsch* poate caracteriza, de fapt, numai aspectele din interiorul culturii noastre sau cel mult pe cele care se raportează în vreun fel la ea. Culturile paralele (şi folosesc pluralul pentru că avem de-a face cu o diversitate) sînt guvernate de alte sisteme de valori, şi a le judeca din interiorul axiologiei noastre nu poate decît să ne adîncească în eroare. Cultura comercială, de exemplu, nu urmăreşte altceva decît profitul – cum să o judecăm din perspectivă estetică? O carte este bună dacă se vinde într-un tiraj foarte mare. MTV-ul este bun dacă are o cît mai largă audienţă.

Lucrurile se schimbă atunci cînd în interiorul culturii paralele se nasc nostalgii faţă de cultura elitistă – şi numai în acest caz se poate vorbi despre kitsch. Sînt kitsch doar acele fapte care au veleităţi culturale (*înalte*); este vorba, bineînţeles, de banala şi didactica "discrepanţă dintre aparenţă şi esenţă". Tabloul de gang care, pe lîngă o largă receptare şi deci o vînzare bună, aspiră şi către *arta adevărată* este de bună seamă kitsch. El se vrea substitut al celui din expoziţii şi încearcă să uzurpe autoritatea acestuia prin ostentarea aspectelor ce sînt considerate în general artistice. Un apus de soare este receptat de obicei ca "estetic" şi, prin urmare, tabloul de gang va înfăţişa un apus de soare la pătrat. Cînd este vorba de artă, publicul cumpărător are nevoie de mărci artistice foarte *clare*. Tabloul se va dori a fi 200% artă şi va fi, de fapt, un simplu obiect kitsch. Kitsch-ul nu provine numai de la graniţele culturii noastre, ci se poate naşte chiar şi în centrul ei. Pentru a da exemple, nu avem decît să ne gîndim la atitudinile pe care le inspiră anumite monumente culturale (Eminescu, Coloana infinitului, *Balada* lui Ciprian Porumbescu ş.a.m.d).

La polul opus faţă de manifestările pretenţioase de mai sus se află altele, de care vom încerca să ne ocupăm mai mult în pagina de faţă. Caietele de amintiri, jurnalele intime neprofesioniste, jurnalele nou-născuţilor (ţinute de părinţi), textele de pe cărţile poştale, scrierile infantile, dedicaţiile etc. nu aspiră deloc la altceva decît sînt. În simplitatea şi sinceritatea lor, aceste fapte ale culturii domestice îşi sînt suficiente, iar pretenţia de a face artă le este întrutotul străină. Aceasta nu înseamnă că valoarea lor nu există. Ca întotdeauna, modestia este răsplătită din plin şi inocenţa are de cîştigat în faţa înfumurării sforăitoare. Netrîmbiţată, arta acestor manifestări creşte la valoarea de 200%. (C.P.B.)

Dragi cititori,

Această pagină poate fi făcută şi cu ajutorul dumneavoastră. Puteţi contribui cu fotografii de familie, caiete de amintiri, oracole, dedicaţii de carte, jurnale intime, cărţi poştale etc. Vă aşteptăm.

→

Bon de lectură

Călători şi evadaţi

Scris acum aproape 50 de ani, *Cerul ocrotitor**) de Paul Bowles are incredibil de puţine riduri. Romanul nu datează pentru că reuşeşte să evite tiparele de gen, în ciuda unui subiect primejdios de "literar": trei tineri americani – un perfect triunghi al dragostei – fac o călătorie în Africa, imediat după al doilea război mondial. *Cerul ocrotitor* nu este aşadar o "carte de aventuri" în deşerturi reale şi spirituale, deşi autorul însuşi a socotit-o astfel, nu e o carte de călătorie, deşi urmăreşte traseul unor veşnici călători, nu e un roman de dragoste, deşi conţine pomenitul triunghi amoros, nu e un roman existenţial, sartrian, deşi fiinţa se confruntă cu neantul. Toate aceste posibile tipare se subminează reciproc, salvînd cartea de tirania clişeului, adică de îmbătrînire.

Cerul ocrotitor e mai degrabă o carte a evadării (eliberare sau rătăcire) din realitatea imediată. Port Moresby evadează din fiecare loc pe care-l părăseşte, pentru a deveni prizonierul fiecărui loc în care ajunge. El e Călătorul (Ahasverus), nu turistul ocazional. Chiar el explică diferenţa: călătorul are timpul ca aliat, un traseu aleatoriu şi e pretutindeni acasă, în timp ce turistul îşi cronometrează paşii şi zoreşte spre casă, spre un anume şi privilegiat "acasă". Marea evadare a lui Port, singura deplin izbutită, va fi evadarea din viaţă. După moartea lui, Kit, soţia lui Port, veşnic neliniştită, sensibilă pînă la isterie, evadează la rîndul ei. Se eliberează de sine şi se rătăceşte de lume în spaţii exotice hipererotizate, cu întortocheri de poveşti arabe. Tunner e "al treilea", personajul "în plus" şi totodată strict necesar în existenţa cuplului Port-Kit. Dragostea lui începe "din milă (pentru că ea era femeie) sau din vanitate (pentru că el era bărbat)" (235), dar îl va transforma pe Tunner din turist în călător şi evadat, adică în cel care nu se mai poate întoarce acasă.

Peisajul exterior nu se distinge de cel interior: Africa are căldura de zi şi frigul de noapte din sufletele celor doi soţi care mănîncă împreună, dar dorm separat, are colcăiala de mizerie, agitaţie şi inconfort din relaţiile lor, dar şi o inconfundabilă frumuseţe, dar şi o împăcată pustietate. *Cerul ocrotitor, the sheltering sky*, ascunde omului pustietatea de deasupra sa, "noaptea din spatele lui" (289), neantul. Ambiguu, titlul romanului conţine cu siguranţă şi un accent polemic, ironic. Totuşi, Paul Bowles (scriitor necunoscut pînă acum la noi, prezentat într-o excelentă postfaţă a traducătorului) nu-şi îndreaptă ironia caldă spre aburul existenţei, ci spre imprevizibilul ei.

În Africa – spune un personaj episodic al cărţii – "nu se întîmplă niciodată ce îţi imaginezi că va fi. (...) toate sistemele tale filosofice se dărîmă. La fiecare cotitură dai peste ceva neaşteptat" (233). Este definiţia cea mai exactă a acestei cărţi. Şi nu e greu de înţeles că pentru Bowles viaţă însăşi este o "călătorie în Africa".

Ioana PÂRVULESCU

*)Paul Bowles, *Cerul ocrotitor*, Traducere şi postfaţă de Alex. Leo Şerban, Editura Univers, Bucureşti, 1996, 304 p., 6000 lei.

Mircea Grigoriu

Cronica literară de tranziţie

Dicţionar*

Ne fût-ce que pour vous en donner l'idée...

„APEL CĂTRE LICHELE": Una din cărţile cele mai importante de la revoluţie încoace (342)

BREBAN, NICOLAE: Un scriitor cu "operă"... ne oferise în revista unde a fost numit director de Ministerul Culturii, nişte excitant de actuale seriale din Nietzsche şi Bergson. (255) ○ De atîta opoziţie, era singurul scriitor cu reşedinţă în străinătate şi paşaport la discreţie. (256)

BRUCAN, SILVIU: O biografie clasică de privilegiat. De nimic zgîriată sau irosită. (343)

BUZURA, AUGUSTIN: Brusca îmblînzire a autorului unora dintre romanele cele mai explozive ale "erei Ceauşescu". (73) ○ Preşedinte de Fundaţie oficială şi acompaniator *en titre* al lui Ion Iliescu prin străinătăţi. (163) ○ "Echidistantul" cu post şi patalama. (361)

CASA POPORULUI (REPUBLICII, PARLAMENTULUI): Pată canceroasă. (114)

CEAUŞESCU, ANDRUŢA: Ruşinea satului, beţiv cronic, beat mort şi-a dus pruncul la primărie...(173)

CEAUŞESCU, ELENA: Lady Macbeth de suburbie. (178)

CEAUŞESCU, NICOLAE: Violent în reacţie, manifestîndu-se pînă la isterie ori de cîte ori cineva îl contrazicea. (174) ○ Îi lustruia cizmele lui Dej.(174) ○ În 1978, din Hotel Marigny, un palat rezervat celor mari, *(Ceauşescu şi suita sa)* iau cu ei lămpi, scrumiere, robinetele de la baie, tot ce se poate deşuruba, tot ce poate intra în bagaje. (176) ○ Ubu-rege de mucava. (178)

COLABORAŢIONISM LITERAR: Turcirea cuvîntului. (320)

CREŢIA, PETRU: Unul dintre disidenţii de frunte ai unei ţări unde specia asta aparte n-a fost prea numeroasă. (137)

CRISTEA, VALERIU: Se discreditează gratuit, neacceptînd onoruri. (361)

DAMIAN, S.: Ciudat cum un spirit atît de avizat şi de sever cu metehnele noastre locale mitizează peisajul politic occidental. (353)

DRĂGAN, IOSIF CONSTANTIN: "*Viziunea lui Hitler a fost reală atît în privinţa evreilor, cît şi în a aliaţilor*" (citat de N. Manolescu). (285)

ECONOMIA SOCIALISTĂ: Suprarealism economic de stat. (139)

EVERAC, PAUL: ...Nonvaloarea..., gluma de prost-gust..., îndemînarea de a acumula vulgarităţile... (164)

EXTREMA DREAPTĂ ACTUALĂ: La nivel de periferie intelectuală, descinde direct din fascismul roşu al lui Ceauşescu. (233)

FENOMENUL PITEŞTI: Infern al conştiinţei. (312)

FILOZOF: Necesar în cetate... cînd, aşa cum se petrece la noi azi, nu numai oamenii, dar şi conceptele bîjbîie, încă traumatizate. (342)

GEORGESCU PAUL: Schizofrenie a fidelităţii (comuniste). (270)

GLUCKSMANN, ANDRE: "*Am fost foarte atacat cînd am pus lagărele de concentrare sovietice alături de cele naziste*" . (237)

GOMA, PAUL: Joacă primul rol întru această neuitare (efortul de a reconstitui adevărata memorie colectivă). (201)

INFERNUL: Sub Hitler şi Stalin..., s-a mutat pe pămînt. (338)

INFORMAŢII: Primele ce dispar dintr-un stat totalitar, înainte chiar de pîinea cea de toate zilele. (306)

IOANID, ION: Reconstruieşte universul concentraţionar în toată veracitatea lui. (341)

IONESCU-QUINTUS, MIRCEA: Ministrul Justiţiei (1992) nici nu mai ştie ce se petrece cu principalul inculpat potenţial (*Al.Drăghici*), mulţumindu-se cu zvonurile ce ar circula prin oraş. (276)

LICHELE: S-au instalat în parlament. (343)

„LITERATORUL": Singura deosebire faţă de alte reviste literare este că nu face decît politica puterii. (290)

„MEMORIALUL DURERII": Serial cutremurător... ce se transmite, ca prin minune, la televiziune (255)... şi-i mai spală, la date neregulate, şi la ore mai de taină, puţin din ruşinea ei cea de toate zilele". (294)

MINCIUNĂ: Metodă de guvernămînt (*la Bucureşti, 1992*). (210)

MORALA SCRIITORULUI: Prea puţin ne interesează că Villon a furat sau poate chiar a ucis: doar pata de sînge intelectual atîrnă greu în această balanţă a conştiinţei, în care un talger aparţine esteticului, altul eticului. (320)

„MOROMEŢII": Rezistă la orice atac, carte inexpugnabilă. (319)

NAŢIONALISM: "*O fantomă care bîntuie Europa*" (Pierre Hassner) (214)

NEANTUL VALAH: "*Cînd obţii splendoarea vorbind despre neant, nu neantul are de cîştigat, ci splendoarea*" (Andrei Pleşu) (230)

NEGOIŢESCU, ION: Straniul său angelism necodificabil. (350)

NICOLSKI: Trăieşte în pace (1991), într-o casă boierească, în lux, cu tablouri de maeştri pe pereţi şi bibliotecă în limba rusă, beneficiind de o pensie la care nici nu poate visa vreuna din victimele lui ce au mai rămas în viaţă. (242)

NONCARAGIALISM: Cînd nu se va mai lipi eticheta de caţavenci pe escrocii şi fripturiştii zilei, ei îşi vor pierde aura estetică şi vor redeveni ceea ce şi sunt: nişte lichele pur şi simplu. (336)

PALEOLOGU, ALEXANDRU: Ambasador al iluziei. (120) ○ Unul din ultimii noştri aristocraţi. (144)

PĂTRĂŞCANU, LUCREŢIU: A fost ireductibil. (147)

PROCESUL COMUNISMULUI: Nu se poate înfăptui decît pe plan intelectual şi moral, de la mărturie şi studiu istoric pînă la ridicarea de monumente..., dar asta nu înseamnă în nici un fel ca marii poruncitori ai crimei şi executorii cei mai fioroşi să nu fie judecaţi. (327)

REVIZUIRI ESENŢIALE: Protagonistul cel mai de vază, mai temerar, mai îndreptăţit în această acţiune este, fără îndoială, Gheorghe Grigurcu. (317)

RIZEA, ELISABETA: Argument pentru de-clişeizarea obsesiilor naţionale (*clişeul Caragiale*). (336)

ŞERBAN, ANDREI: Se face totul (1991) pentru a(-l) împinge spre demisie. (186)

ŞOPÎRLE: Puteau crea complicităţi cu cititorul..., nu însă şi o solidaritate reală, creatoare de opinie, ca în Polonia şi Cehoslovacia. (319)

STATELE UNITE ALE AMERICII: "*Republică imperială*" (Raymond Aron) (354)

VULPESCU, ROMULUS: Metamorfoza delirant-şovină a fostului erudit rafinat. (163)

ZILBER, BELU: Unul dintre cele mai strălucite spirite false... Asemuind marxismul cu o boală ruşinoasă, Belu Zilber recunoaşte... tardiva-i vindecare. (154) ○ Figură cvasidostoievskiană. (341)

Alcătuit de

George PRUTEANU

---

*) Monica Lovinescu, *Insula Şerpilor (Unde scurte VI)*, Ed. Humanitas, Buc., 1996, 408 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

INTERES NAŢIONAL, PROFIL INTELECTUAL

Pasajele pe care revista "Dilema" s-a oferit să le publice începînd cu acest număr sînt o parte semnificativă a unui text de circa trei ori mai lung. Acesta finalizează, după opinia mea, principalele teme ale disputei avute cu d-nii Octavian Paler şi Alexandru Paleologu în paginile revistei "22" şi "Contrapunct". "Interes naţional, profil intelectual" vă apărea la începutul acestei veri într-un volum editat la Iaşi (editura Polirom), care sintetizează polemica din jurul "spinoasei" idei a "naţionalismului bun", ori "legitim".

Mai multe numere la rînd, revista "22" a oferit spaţiu unei dezbateri, atent urmărite după cîte înţeleg, pe tema "spinoasei probleme a naţionalismului", a naţionalismului bun sau a „naţionalismului legitim", în formulările celor doi principali actori: Octavian Paler şi Alexandru Paleologu. Tema continua de fapt polemica implicită, dar de cîteva ori explicită, din "România liberă", "Adevărul literar şi artistic", revista "Contrapunct", apariţii anterioare în "22", care anunţa o "coliziune" între opţiunea pentru un discurs naţionalist (decent, dar naţionalist) şi discursul prooccidental – necondiţionat, în precizarea lui Andrei Cornea, antinaţionalist, în interpretarea, cam brutală, a mea.

Între timp, intervenţia lui Daniel Vighi din "22", a lui Laurenţiu Ulici, din "Privirea", note sporadice din alte publicaţii au "interpretat" polemica, au venit cu observaţii şi noi argumente. Nu mai puţin importante, scrisorile cititorilor publicate în revista "22" sugerează prea puţin mulţimea semnalelor pe marginea polemicii, ajunse prin viu grai.

Retrospectiv, toate intervenţiile îmi par dominate de tropismul publicistic. Îi este evident cititorului că tema s-a raportat prea puţin la dezbaterile teoretice, mai vechi ori actuale, rezultate într-o bibliografie imensă. S-a vorbit despre monologuri paralele, nu despre o polemică propriu-zisă.

Dar mai ales, mi se pare greu să faci o sinteză asupra obiectului polemicii. Care sînt opţiunile prime ale autorilor, pe lîngă mulţimea de detalii? Există oare diferenţe ireconciliabile între naţionalişti şi antinaţionalişti? Comentariile lui Daniel Vighi şi Laurenţiu Ulici au opinat: mai curînd, nu.

După părerea mea cele două categorii "ideologice" se află separate prin opţiuni (priorităţi) nereductibile, iar de modul în care societatea noastră va selecta între aceste opţiuni va depinde viitorul ei. Într-adevăr, comunismul, compromis practic şi teoretic în ciuda unor remanenţe cu valoare electorală vizibile în toată Europa Centrală şi de Est, nu mai contează. **Naţionalismul** rămîne singura ideologie autoritară, alături de fundamentalismul religios, care are şanse de carieră în lumea de astăzi.

Voi încerca de aceea să fac o sinteză asupra temelor care s-au confruntat în polemica amintită. Nu o să pun în discuţie "reziduurile", partea inutilă a ceea ce a fost spus. Cititorul are capacitatea de discriminare ca să observe falsificarea unor presupoziţii, ori deturnarea unor raţionamente în intervenţiile anterioare. "Românofobia" despre care vorbeşte dl. Octavian Paler ar trebui testată prin comportamente, nu prin declaraţii umile de loialitate. A contesta relevanţa oamenilor de cultură europeni de talia lui Spengler şi Ortega Y Gasset pentru definirea problematicii de integrare a României, astăzi, nu înseamnă în nici un fel a le pune în discuţie rolul în formarea conştiinţei europene. A milita pentru integrare şi pentru norme pan-europene nu are nimic de a face cu a fi "european de nicăieri" – sintagmă poate atrăgătoare pentru unii, dar complet lipsită de conţinut (altfel, peste jumătate din locuitorii Europei Occidentale care au determinat actuala realitate a Uniunii ar trebui socotiţi astfel de fiinţe fără identitate). Nu văd cum antinaţionalismul ar face din fiinţa umană doar o expresie aritmetică, substituibilă, cum sugerează dl. Alexandru Paleologu; sau ar refuza recunoaşterea tradiţiilor, varietatea lingvistică şi culturală.

Astfel de alegaţii nu au făcut decît să ocolească problematica reală. În sfîrşit, nu vreau să exagerez importanţa umorilor, ironiilor, subînţelesurilor, invectivelor scăpate probabil în fervoarea scrisului. Dar voi încerca să semnalez (să enumăr, cum am spus) diferenţele de substanţă între naţionalişti şi antinaţionalişti. Ele privesc atît valori (umane, sociale), cît şi profilul intelectual.

Aş mai adăuga că discuţia noastră nu acoperă doar **naţionalismul**, ci o problematică care preferă uneori alţi termeni: **patriotism, identitate naţională, spirit naţional, interes naţional.** În ceea ce priveşte **naţionalismul** ca atare, el se dovedeşte un concept dificil de circumscris, teoretic chiar deficitar. El este prezent mai curînd prin dimensiunea sa empirică, al cărei accent cade pe **discursul naţionalist** sau pe **comportamentul naţionalist.**

Asemănările şi distincţiile conceptuale amintite interesează studiul academic, nu polemica. Sorin Antohi are dreptate să ne spună că dezbaterile pe tema naţională, la noi, arată dezolant în raport cu căutările ce se desfăşoară astăzi în lume. Dar cred că el exagerează dacă cere plasarea discuţiei noastre la nivel teoretic, într-o revistă culturală. Cititorul căruia i se adresează publicistica are nevoie în primul rînd de concluzii, adică de substanţa valorilor, nu de moşirea lor. Referirea la autori şi argumente, în acest caz, face parte mai mult dintr-o retorică a convingerii, decît din armătura demonstraţiei. Ce sens are să vorbeşti despre "fragmegrare"*, despre "aplicarea principiului subsidiarităţii" sau despre "devoluţie" şi irezistibilul impact al acestor fenomene asupra statului naţional, cuiva căruia nu îi este încă clar, de ce provoacă reticenţă formula "Biserică naţională", într-un moment cînd politicienii români fac crize dacă aud despre renaşterea regiunilor? Cetăţeanul din România este chemat să integreze cît mai repede abc-ul limbajului cultural şi politic modern, nu să rezolve îndoielile metodologice. Teoria care nu vehiculează semnificaţie (şi aceasta presupune o minimă contribuţie a receptorului) nu arată decît emfază. De aceea mă întorc la dialogul cu "naţionaliştii buni şi legitimaţi", dedicînd următoarele pagini **ideilor simplificate** care separă promotorii autohtonismului de cei ca mine, care văd în civilizaţia occidentală un model de urmat, iar în integrarea la această civilizaţie, obiectivul politic cel mai urgent.

INTERES NAŢIONAL

Problema individului şi a colectivităţii

Diferenţa principală dintre opţiunile care s-au confruntat prin articolele domnilor Octavian Paler, Alexandru Paleologu cu cele ce-mi aparţin este locul şi demnitatea individului în raport cu semnificaţia şi atributele colectivităţii. După părerea mea, această preponderenţă a **dimensiunii universale a**

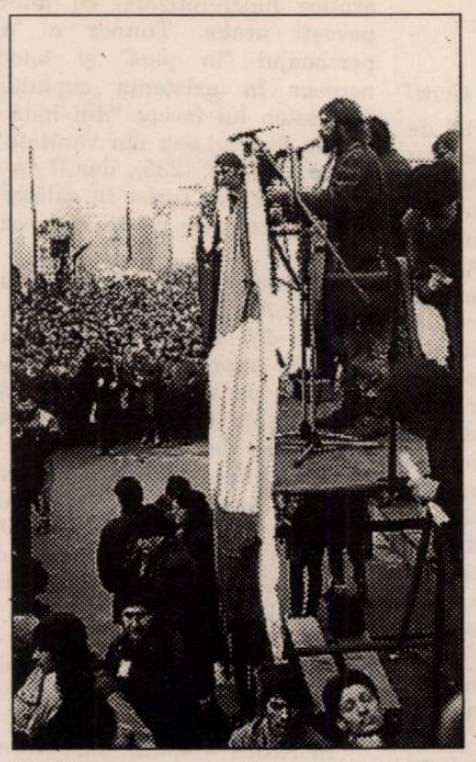

fiinţei umane – care şi-a regăsit după al doilea război mondial o recunoaştere politico-juridică internaţională –, reprezintă cea mai clară diferenţă dintre antinaţionalişti şi naţionalişti. Nu este nimic privitor la specificul nostru naţional pe care-l pot accepta ca avînd prioritate în raport cu demnitatea fiinţei umane, în individualitatea ei. Arătînd atenţie colectivităţii în dauna individului, naţionaliştii de la noi se asociază în această privinţă, fără să ştie probabil, unor guverne din lumea a treia (Sudan, China, Iran, Irak, Malayezia, Nigeria ş.a.m.d) care contestă dreptul comunităţii internaţionale de a le critica pentru gravele lor violări ale drepturilor omului, opunînd principiului universalităţii drepturilor omului "specificitatea lor culturală".

Cînd încalcă discursul naţionalist acest principiu? Aş avea multe exemple, în intervenţiile anterioare, dar revin la unul pe care dezbaterea publică şi nici discuţia noastră de pînă acum nu l-a epuizat. Dl. Paler spune în replica sa, *"Între naţionalismul de grotă şi «europenii» de nicăieri": "Ea merită* (identitatea noastră), *în orice caz, mai multe frămîntări decît dreptu-rile (...) homosexualilor".*

Afirmaţia de mai sus trebuie criticată din cel puţin trei puncte de vedere – iar faptul că dl. Octavian Paler s-a exprimat în felul în care a făcut-o este de un real ajutor pentru discuţia noastră.

Indiferenţa faţă de un om ori faţă de o categorie limitată de oameni, în numele interesului pentru "identitatea colectivă", reprezintă esenţa ideologiei regimurilor colectiviste. Din acest punct de vedere, comunismele, fascismele, naţionalismele au fost împreună, şi în teorie şi în practică. Homosexualii sînt, în România, nu numai o categorie discriminată, ci oprimată. Reacţia de respingere, de aşteptat pînă la un anumit punct, pe care un heterosexual o are faţă de un comportament homosexual nu are valoare de judecată morală şi cu atît mai puţin, una socială. Homosexualii sînt semeni de-ai noştri, la fel de fragili la sentimente şi suferinţă ca şi noi. Aruncarea unui om în închisoare, numai pentru că este altfel în intimitate decît majoritatea – intimitate ale cărei nuanţe nu avem cum să le bănuim – nu poate să nu ducă la o schimbare dramatică în destinul său. Cum aş putea ajunge, "intelectualmente", solidar, în înţelegerea persoanei, societăţii şi politicii cu cineva care acceptă oprimarea semenilor? A nu te interesa că fiinţei de lîngă tine societatea îi produce, nejustificat, o suferinţă, pentru că, nu-i aşa?, tu eşti preocupat de "interesele prime ale ţării", mi se pare o stare moralmente îngrijorătoare. Iar faptul că acest lucru se poate declara prin presă fără să trezească contestaţii arată nivelul de subdezvoltare a mentalităţii noastre publice.

Mă întreb dacă există şi un gen de "legitimitate psihologică" în privinţa tratării situaţiei homosexualităţii în România cu atîta suficienţă. Cu cît sensibilitatea cuiva este mai brută, cu atît el e mai puţin pregătit, interior, să-şi asume indignarea faţă de "anormalitate". Mi-a rămas în minte ca antologică o discuţie din luna noiembrie 1995, la Tele 7abc, cînd un deputat PNŢCD a fost întrebat dacă vorbeşte şi în raporturile sale heterosexuale despre "poftele", aşa cum vorbea despre "poftele" homosexualilor. "Da!", a spus dl. Răzvan Dobrescu cu seninătate. Care este autoritatea morală a cuiva dacă face astfel de declaraţii? Cîtă "calificare a sensibilităţii" au aceşti *machos* – cărora le-a rămas doar agresivitatea, nu şi vigoarea – dacă pentru ei viaţa intimă este universul în care se manifestă "poftele"? Ce descrie mai bine decît acest limbaj vulgaritatea, precaritatea sensibilităţii celor ce se consideră legitimaţi să dea norme privitoare la unul dintre cele mai subtile comportamente umane – informaţiile autentice, cercetări şi dezvăluiri, arătînd că viaţa erotic-afectivă homosexuală este atinsă de sublim sau patologie în aceeaşi măsură ca şi heterosexualitatea? *(Va urma)*

Gabriel ANDREESCU

---

* Termenul de „fragmegrare" a fost introdus de James N. Rosenau (*"Fragmegrative" Challanges to National Security*, in Terry L. Heyns, ed., *Understanding US Strategy: A Reader*, Washington, DC: National Defense University, 1983, pp. 65-82) şi defineşte interacţiunea dintre tendinţa de fragmentare şi cea de integrare care are drept principali actori statele; deşi „subsidiaritatea" a devenit un termen clasic în literatura politologică, administrativă etc. el pare încă exotic în România; „devoluţia" denumeşte programul de transferare a competenţelor statului unor parlamente alese la nivel regional.

În căutarea „glonţului de argint" la Washington şi Moscova

An electoral

Multe decizii importante ale organismelor internaţionale sînt accelerate sau amînate cu gîndul la alegerile din anul acesta în Rusia şi Statele Unite. Consensul general este că alegerile sînt un moment esenţial în viaţa unei ţări în care guvernanţii îşi verifică şi îşi confirmă legitimitatea, capătă mandat pentru un anume curs al politicii interne şi externe. Un omagiu cinic adus democraţiei erau şi alegerile organizate de regimurile comuniste: în formalismul şi minciuna lor erau un alibi al dictaturii care simţea nevoia să-şi atîrne la rever şi farsa votului în unanimitate.

Pe măsură ce alegerile libere şi oneste devin un bun universal, reiese tot mai clar necesitatea adaptării reglementărilor lor la specificul şi tradiţiile politice ale fiecărei colectivităţi chemate să-şi decidă prin proprie opţiune viitorul. Sistemele electorale sînt percepute ca imperfecte: cel majoritar provoacă o polarizare care de fapt nu corespunde policromiei vieţii şi îngheaţă viaţa politică în scheme prestabilite. Scrutinul proporţional mai fidel reprezentării tuturor opiniilor permite însă perpetuarea unor situaţii instabile: apar majorităţi insuficiente pentru guvernare (Turcia, Spania, India) şi coaliţiile care rezultă, marcate de compromisuri, reprezintă totuşi într-o mică măsură legitimitatea populară. În ţările cu veche tradiţie democratică, clasa politică şi-a elaborat propriul regulament de funcţionare, şi-a asigurat pepinierele şi modalităţile de succesiune. Din cauza complexităţii problemelor care se cer a fi rezolvate, limbajul propagandei electorale şi cel al intenţiilor legislative sînt despărţite de prăpastia care separă demagogia de înşiruirea seacă de cifre şi de "soluţii tehnice". Primul discurs este perceput ca mincinos, al doilea este de neînţeles. În întreaga lume, miza alegerilor este în primul rînd economică. Oricît de bogată sau săracă ar fi o anumită ţară, partidul care vrea puterea afirmă că sub conducerea sa ţara va scăpa de sărăcie (sau de săraci) şi va fi înfloritoare. Contînd pe îndemînarea vorbitorului şi pe neatenţia ascultătorilor, cifrele sînt manipulate, "politicienii avînd obiceiul de a face un ghiveci nerușinat din statisticile economice - scrie revista **The Economist** (11 mai 1996). Ultima dată cînd s-a prezentat, în 1992, Bill Clinton a dat apă la moară convingerilor alegătorilor care percepeau revenirea economică drept anemică, fiind necesar un «pachet stimulativ» pentru a o stabiliza. Nu avea dreptate: cifrele ulterioare au dovedit că de fapt creşterea economică era robustă. Nu asta a contat: dl Clinton a spus ceea ce oamenii doreau să audă, părea că George Bush şi-a pierdut contactul cu oamenii de rînd şi dl Clinton a cîştigat alegerile".

Dl Clinton solicită acum al doilea mandat. Comentatorii observă că în Statele Unite, deşi aproape toţi preşedinţii în funcţie au solicitat încă un mandat, acesta a fost arareori productiv şi benefic. Teoretic, n-ar trebui să fie aşa: în absenţa preocupării pentru alegerile viitoare, preşedintele îşi poate realiza proiectele mai mult sau mai puţin revoluţionare fără să mai tragă cu ochiul la sondaje. Practic nu se întîmplă aşa: compromisurile primilor patru ani îşi pun o pecete de neînlăturat şi în al doilea mandat. Este evident că Bill Clinton a renunţat la reformele radicale pe care le-a promis în 1992, este la fel de clar că promisiunile republicane din '94 (Contractul cu America) nu pot fi realizate. Cu Bill Clinton dedat la arta consensului şi cu un adversar ca Bob Dole cu o carieră politică de moderator şi negociator, campania electorală promite puţine surprize ideologice. Funcţionarii campaniei din ambele tabere sînt ocupaţi cu cercetarea dosarelor, în căutarea a ceea ce în jargonul de acolo se numeşte "glonţul de argint", amănuntul biografic compromiţător care poate întrerupe o carieră politică. Deşi surpriza poate veni din cu totul altă parte: în 1992, candidatul independent Ross Perot a obţinut 17 la sută dintre voturi (subţiind electoratul lui Bush şi favorizînd victoria lui Clinton). Este posibilă repetarea acestui scor? Comentatorii nu exclud eventualitatea. Există personalităţi doritoare să rupă structura bipolară a vieţii politice americane, există oameni cu bani dispuşi să le susţină, există un electorat care le aşteaptă, aşa cum reiese şi din analiza publicată în revista **Newsweek**, încă în 25 noiembrie '95.

În loc de consens

"Frank Luntz îi examinează cu atenţie pe cei cîţiva americani cu care stă de vorbă. Sînt exact genul de oameni pe care-i întîlneşti într-un magazin fără să fii apoi în stare să-i descrii - plăcuţi, lipsiţi de orice trăsătură care să-i singularizeze, în mod profund şi definitiv clasă mijlocie. Este tocmai ceea ce Luntz - specialist în diagnosticarea opiniei publice - a căutat, în interesul clienţilor săi, **Coaliţia pentru schimbare** (o alianţă nesfîntă între Masa rotundă a oamenilor de afaceri şi formaţiunea simpatizanţilor lui Ross Perot). Aceşti americani mijlocii trebuiau să descrie în cîteva cuvinte ce părere au despre deficitul bugetar, după

cum se ştie subiect de crîncenă înfruntare între democraţii şi republicanii din Congres, între Congres şi Preşedinte.

După ce aud întrebarea, oamenii aceia manieraţi devin nişte fiare, răspunsurile lor par nişte scuipături în obraz: "dezgustător", "jalnic", "ruşinos", "bătaie de joc", "revoltător", iar un om mai în vîrstă, care a fost pus pe liber din compania unde a lucrat 23 de ani, spune: "N-o să se schimbe nimic". "De ce?" - întreabă Luntz. Interjecţii şi tirade - toate strigate, despre fiarele politice, despre interesele speciale, despre proiectele publice, tirade despre felul cum sînt cheltuiţi banii - cu ajutoarele pentru străinătate, cu ajutoarele sociale, cu săracii care se droghează cu banii luaţi de la stat. Efectul global este exploziv, are forţa unui uragan. Într-o pauză îi spun lui Luntz: "Sînt foarte mînioşi".

Îmi răspunde: «Sînt dincolo de mînie. Sînt lipsiţi de speranţă. Aici este şi schimbarea şi pericolul: şi-au pierdut speranţa». Şi într-adevăr cînd Luntz îi întreabă dacă aiureala de la Washington îi revoltă sau îi dezamăgeşte, cei mai mulţi aleg al doilea răspuns. Unul dintre ei explică: «Puţin îmi pasă dacă reechilibrează bugetul. De ce să-mi pierd timpul cu asta? Oricum n-o să iasă nimic». Nimeni nu-l contrazice. Luntz nu-i întreabă dacă sînt afiliaţi la vreun partid. Unii se declară Republicani, alţii Democraţi - dar acestea sînt detalii mult mai puţin importante decît interesele şi frustrările lor, acesta din urmă privitor la ambele partide şi la întregul sistem.

Frustrarea este elementul central al sezonului electoral. Ea s-a depus în ultimele două decenii şi a ajuns să facă masă critică în anii '90. Dezgustul este ecumenic, bipartizan. Nu s-a domolit cînd un preşedinte republican a părăsit Biroul Oval în '92. Nu s-a domolit nici după ce a dispărut majoritatea democrată din Congres în '94. «Noul Congres republican şi-a pierdut simpatia publică mai repede decît a izbutit Clinton în '93» - scrie Gordon Black, coautorul cărţii **Politicile nemulţumirii americane."**

Desincronizarea creată între politicienii Statelor Unite şi alegătorii lor este radicalizarea centrului. A guverna la centru însemna echilibrul lui nici...nici: nici criminalitate, dar nici control al vînzării armelor, nici mărirea taxelor şi impozitelor, dar nici restrîngerea ajutoarelor sociale, nici izolaţionism, dar nici "băieţii noştri morţi pe coclauri" ş.a.m.d. Radicalizarea centrului s-a produs prin refuzul acestei atitudini considerată "politicianistă", dar nu a produs deocamdată nici un program pozitiv. Acesta este probabil şi motivul pentru care Collin Powell, Bill Bradley dar şi alţii au renunţat să se prezinte sub eticheta *independent*. Radicalizarea centrului nu înseamnă neapărat extremism, dar fără îndoială absenţa speranţei, dezamăgirea pot fi captate de politicienii extremişti.

Este aproape sigur că dezbaterea electorală din Statele Unite va fi influenţată, modificată de rezultatele alegerilor din Rusia. În absenţa unei alternative populare credibile, administraţia americană pariază pe Elţîn contra comunişti. Alegătorii ruşi au toate motivele să fie dezamăgiţi de Elţîn şi să nu aibă încredere în "viitorul luminos" propus de reprezentanţii trecutului. Şi totuşi a treia forţă se naşte în chinuri, după cum aflăm din revista **Time**.

O combinaţie aparent imposibilă

"Cu mult timp înainte de prăbuşirea comunismului, o dorinţă îi făcea să tînjească pe marginalii politicii europene: cea de "a treia cale". Deprimaţi de asprimea relaţiilor din capitalism dar şi de opresiunea din comunism, mulţi liberali (în accepţia americană e vorba despre partizanii unei solidarităţi sociale mai active) încercau să gîndească un sistem care să încorporeze ce este mai bun în ambele, eliminînd toate disfuncţiile.

Acest tip de gîndire a devenit acum răspîndit în Rusia, unde o bizară "troikă" de candidaţi la preşedinţie încearcă să alcătuiască un bloc politic, *A treia forţă*. Scopul lor: să ofere electoratului de la alegerile prezidenţiale din iunie o opţiune reală, nu doar cea dintre reformele poticnite ale preşedintelui Elţîn şi ale nostalgicilor erei sovietice reprezentaţi de Ghenadi Ziuganov, liderul Partidului comunist renăscut. «Pentru ca să supravieţuim trebuie să găsim o a treia cale care să poată garanta libertatea economică pentru toţi cetăţenii - susţine Sviatoslav Fiodorov, un celebru chirurg pe ochi şi membru în Parlamentul rus. A treia forţă, spune el, trebuie să dea garanţii sociale participanţilor la economia de piaţă, să asigure o retribuţie corespunzătoare muncii şi să-i facă pe muncitori coproprietari».

Această formulă destul de haotică este tot ce oferă *A treia forţă* în materie de program politic. Şi înainte de a alcătui o platformă, Fiodorov şi presupuşii săi parteneri trebuie totuşi să decidă cine va candida pentru preşedinţie - lucru nu foarte simplu avînd în vedere dimensiunile ego-ului persoanelor în cauză. Ceilalţi sînt: Alexandr Lebed, generalul cu un discurs foarte radical, cunoscut pentru rolul jucat în conflictul din Transnistria, şi Grigori Iavlinski, un economist liberal (de astă dată în sens european) al cărui devotament pentru economia de piaţă şi buna cunoaştere a limbii engleze l-a făcut preferatul partenerilor occidentali.

Toţi trei au ambiţii politice mult mai mari decît le-ar permite locul ocupat în sondajele de opinie - Iavlinski primul dintre ei, dar după Ziuganov şi Elţîn. Se presupune că trioul îşi va anunţa candidatul în luna mai, după ce Lebed şi Iavlinski vor elabora o declaraţie comună. Unul dintre scenarii avansează ideea că Iavlinski va candida la preşedinţie, oferindu-i lui Lebed postul de ministru al Apărării. Nu este exclus ca Elţîn să coopteze mişcarea oferindu-i lui Iavlinski postul de prim ministru şi lui Lebed pe cel de ministru al Apărării.

Campaniile pentru cea de a treia cale izbîndesc arareori în Rusia, cu îndelungata ei istorie de violente conflicte culturale şi politice între Est şi Vest. În special liberalii sînt îngrijoraţi că o campanie pentru *A treia forţă* le va da comuniştilor lui Ziuganov victoria pe tavă. Anatoli Ciubais, fost viceprim-ministru, autorul programului de privatizare din Rusia, susţine că Iavlinski este sprijinit de foştii susţinători ai lui Elţîn. «Este evident că în 1996, Iavlinski nu va deveni preşedintele Rusiei. Ar trebui să se retragă». Şi celălalt reformist, înlăturat de Elţîn, fostul premier Egor Gaidar, se opune ideii de *A treia forţă*. El consideră că Elţîn este singura opţiune. «Dacă nu hotărîm să-l alegem pe Elţîn, mulţi veţi regreta, dar dacă nu-l vom sprijini, toţi vom regreta.» Cu asemenea adeziuni ambigue s-ar putea ca unii alegători să opteze pentru *A treia forţă*. Dacă ea se va materializa".

În Rusia adversarii au mult mai multe lucruri în comun, decît potenţialii aliaţi: Elţîn e din aceeaşi familie cu Ziuganov, nu cu Iavlinski. De aceea şi încercarea de a alcătui un pol anticomunist se materializează atît de greu, în pofida strădaniilor - pare-se sincere - ale doctorului Fiodorov, care acum propune un Guvern de încredere naţională. Or, campania electorală din Rusia exprimă tocmai absenţa încrederii.

În Algeria, cînd după primul tur al unor alegeri democratice a reieşit că va învinge o formaţiune politică fundamentalistă - Frontul islamic al salvării, un grup de generali a asigurat continuitatea puterii şi a anulat cel de al doilea tur, în tăcerea stînjenită sau protestele formale ale organismelor internaţionale, ale ţărilor democratice şi ale democraţilor de profesie. Un grup de generali s-ar mai găsi, dar nu e sigur că ei s-ar împotrivi victoriei comuniştilor.

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

"Un director de campanie electorală trebuie să fie un om de încredere"

1. Care este activitatea dvs. ca director de campanie electorală?
2. Pe ce criterii aţi fost ales?
3. Aveţi consilieri?
4. Sînteţi consilierul liderilor, ascultă liderii de dvs.?
5. Aveţi ca model vreo campanie electorală din străinătate?

Vlad Roşca - CDR

1. O să încep prin a reproduce ce ne-a spus un specialist american cu ocazia unui seminar de la Lane End din Marea Britanie. El spunea că un manager de campanie electorală trebuie să încerce să direcţioneze haosul şi nu să-l organizeze - pentru că organizarea haosului este imposibilă. La noi există ideea falsă, după haosul nedirecţionat care a dominat organizarea alegerilor din '90 şi '92, că acum totul poate fi organizat. Nu este aşa, pentru că mereu apar chestiuni noi care ies din calculele noastre. De exemplu, iniţial consideram că la alegerile locale vom merge mai ales pe gestiunea de informaţie, lăsînd acţiunea efectivă la nivelul judeţelor şi localităţilor, acolo unde practic se desfăşoară alegerile locale. Între timp, lucrurile s-au complicat şi iată că sîntem puşi în situaţie să organizăm şi noi acţiuni în mod direct, să trimitem fizic oameni în teritoriu, să se întîlnească cu coordonatori ai organizaţiilor noastre de circumscripţie, să le transmită documente etc.

2. Departamentul nostru a fost constituit din directorii departamentelor electorale ale organizaţiilor şi partidelor care compun CDR. Ulterior am fost ales eu ca director al departamentului. Pe ce bază? Începînd cu 1993 am fost implicat sistematic (în străinătate, în Marea Britanie, dar şi în România) în pregătirea managerilor de campanie electorală ai PNŢCD. Cea mai mare parte a acestor oameni pe care i-am pregătit sînt acum manageri de campanie ai CDR în judeţe.

3. Un manager nu trebuie să fie specialist pe un domeniu îngust, ci el trebuie să aibă o imagine de ansamblu asupra activităţii pe care o coordonează. Deci consilierii sînt absolut necesari. Avem consilieri, de exemplu, pe probleme de imagine. Să zicem, în conceperea afişelor: aici avem oameni de mare valoare din lumea artistică românească.

4. În măsura în care pentru acest tip de activitate specifică nu am consilia liderii politici, nu am avea practic nici un fel de şansă să obţinem succesul. Ceea ce s-a obţinut în '96 faţă de '92 a fost tocmai această delimitare clară între activitatea politică şi cea tehnică. Deci am început prin a stabili care sînt chestiunile pe care trebuie să le rezolve instanţa politică şi care sînt de competenţa structurilor tehnice, pentru care deciziile pot fi luate numai la acest nivel, fără consultarea structurii politice. Bineînţeles că această delimitare teoretică poate fi inoperantă uneori în practică, pentru că există situaţii în care o decizie tehnică atrage tot felul de efecte politice nefaste - şi în momentul respectiv cel care a decis poate fi tras la răspundere. Sîntem ascultaţi de liderii politici, trebuie însă să ţinem cont şi de părerile lor atunci cînd acestea se referă la chestiuni politice.

5. Aşa cum v-am spus, situaţiile din orice campanie electorală se modifică de la o zi la alta. Nu am ales, deci, un model propriu-zis, dar, avînd în vedere că eu, ca şi majoritatea colegilor mei, am avut o pregătire care provine din experienţa agenţilor electorali britanici, s-ar putea să fim influenţaţi de gîndirea lor. Dar, chiar dacă am pornit cu o strategie, aceasta a trebuit - vă spuneam - să fie regîndită, datorită evenimentelor care se derulează cu mare viteză în timpul campaniei.

Valentin Adrian Iliescu - PUNR

1. În primul rînd am evaluat foarte exact potenţialul uman şi financiar pe care filiala Bucureşti îl are în campania electorală, încercînd ca prin toate întîlnirile să obţinem maximum de eficienţă. Noi sîntem conştienţi că nu avem resursele financiare ale partidelor mari (mă refer în special la PDSR, la CDR şi la USD) şi televiziunile private percep nişte sume foarte mari pentru apariţia pe post; tocmai de aceea încercăm, cu posibilităţile noastre modeste, să obţinem rezultatul cel mai bun din întîlnirile cu oamenii. În calitate de director de campanie trebuie să coordonez activitatea tuturor departamentelor care contribuie la mediatizarea candidaţilor noştri şi să mă ocup de o mai bună receptare a PUNR în Bucureşti - pentru că din păcate principalul nostru handicap în Capitală este receptarea (aceasta şi datorită presei, dar şi datorită nouă).

2. Eu sînt secretar executiv al filialei pe Municipiul Bucureşti, cît şi secretar executiv al partidului, ceea ce în structura noastră înseamnă că mă ocup de partea organizatorică a partidului. Motivul pentru care cred că am fost ales în funcţia de director de campanie este acela că partea organizatorică este esenţială în orice campanie electorală.

3. Avem consilieri; staff-ul nostru are oameni care sînt buni profesionişti pe domenii foarte bine delimitate.

4. În mod sigur da. Atît eu cît şi dl preşedinte al filialei pe Bucureşti, dl Pop Emil, sîntem secretari executivi ai partidului, deci argumentele noastre determinate de o activitate serioasă şi cu bune rezultate fac să fim ascultaţi de colegii noştri din conducerea partidului.

5. Ca să fiu foarte sincer, nu avem un model de campanie electorală din altă parte a lumii, poate şi pentru faptul că nu am întreţinut relaţii foarte apropiate cu un partid de peste hotare. A existat la un moement dat o relaţie foarte bună între PUNR şi democraţia creştină italiană. Din păcate, nu am solicitat nici un sprijin pentru campania electorală; este vina noastră şi această situaţie trebuie neapărat revizuită în perspectiva alegerilor parlamentare şi prezidenţiale.

Bati Iosif - PS

1. Activitatea noastră constă în primul rînd în pregătirea principalului nostru candidat, respectiv a candidatului pentru Primăria Capitalei, dl Dan Victor Căpraru. Sarcina care ne revine constă în a-l ajuta să se prezinte bine în faţa publicului şi în cadrul mediatizării, pentru că dînsul, deşi e bine pregătit în multe domenii, nu are o experienţă specială în această direcţie.

2. În hotărîrea Biroului Executiv al PS, s-a mizat pe ideea de a alege un om cu experienţă de viaţă şi în administraţie, şi acela am fost ales eu. Am lucrat mai mulţi ani în administraţia de stat, cunosc practic toate ministerele, toată activitatea primăriei şi, bineînţeles, şi aspectele teoretice, pentru că sînt cadru universitar şi cercetător ştiinţific la Institutul pentru problemele de muncă şi protecţie socială.

3. În afară de mine, există un colectiv de consilieri care acoperă întreaga plajă a problematicii din Bucureşti, pentru că nimeni nu se poate considera că e specialist în toate.

4. Eu, într-un fel sau altul, fac parte din conducerea acestui partid, fiind secretar al Consiliului Naţional şi al Biroului Executiv. Prin urmare, pot să afirm că punctele mele de vedere sînt luate în consideraţie de către toţi membrii Biroului Executiv.

5. Cred că metoda de a prelua şi de a absolutiza o serie întreagă de experienţe nu este de cel mai bun augur. Aici trebuie să gîndeşti cu capul propriu şi să vezi cum poţi să adaptezi materialul uman cu care lucrezi la această campanie electorală care se anunţă foarte dură.

George Şerban - PD

1. În primul rînd ar trebui să ştiţi că activitatea de organizare şi conducere a campaniei electorale a PD este structurată în două direcţii principale: campania pentru alegerile locale şi cele parlamentare (care se desfăşoară sub coordonarea unei comisii speciale de strategie şi tactică a alegerilor, condusă de dl Adrian Severin) şi campania prezidenţială, organizată de o altă echipă, care la rîndul ei este structurată pe trei direcţii: partea de programe (condusă de dl Bogdan Teodoriu), partea de campanie (al cărei director executiv sînt eu) şi cea de constituire a reţelei de grupuri de susţinere a candidaturii dlui Petre Roman (de care se ocupă dl Radu Berceanu). Eu, ca director executiv al campaniei, mă ocup de organizare, de construcţie de imagine de presă şi îl însoţesc pe dl Roman în toate deplasările sale.

2. Mi-e greu să spun pe ce criterii m-a ales pe mine dl Petre Roman. Bănuiesc că pentru că am avut în spate o activitate de un an şi jumătate la departamentul de organizare, unde răspundeam de sectorul de administraţie locală. După cum, probabil, şi pentru că a simţit că are încredere în mine - pentru că în general un director de campanie electorală trebuie să fie un om în care să ai încredere.

3. Da, avem. Spuneam că sîntem în perioada în care ne organizăm; echipa a început deja să prindă contur şi cred că într-o săptămînă-două ea va putea să funcţioneze cu motoarele în plin.

4. Dl Petre Roman este deosebit de cooperant în ce priveşte desfăşurarea campaniei.

5. Dintre campaniile mai recente, le-am studiat pe cele din Europa, a lui Jospin şi a lui Chirac şi pe cea dusă de partidul socialist din Spania (al lui Felipe Gonzales). În ceea ce priveşte campaniile din trecut, eu cred că dlui Petre Roman i se potriveşte foarte bine campania dusă de Kennedy.

*Viorel Hrebenciuc - PDSR**

1. Activitatea directorului de campanie este deosebit de complexă şi necesită o angajare *full-time* a persoanei respective. Sarcina mea principală este de a coordona un număr de grupuri de lucru, cum le-am denumit noi. Este vorba de compartimente care acoperă toate zonele de activitate specifice unei campanii electorale: de la propunerea unor strategii politice la partea organizatorică, la producţia audio şi video şi la producţia de materiale publicitare.

Cred că în toată această perioadă, cînd practic ne-am pregătit pentru campanie, am reuşit să punem bazele unui mecanism funcţional, în care fiecare om, fiecare grup de lucru îşi cunoaşte destul de bine sfera de competenţă şi răspundere. Astfel, echipa de campanie poate funcţiona eficient, traducînd în practică acele orientări pe care le primeşte de la forurile de decizie politică ale PDSR.

Nu vă ascund faptul că am insistat foarte mult pe necesitatea construirii unei echipe care să ştie să ducă această campanie electorală cu profesionalism. Cînd am primit misiunea de a conduce campania electorală din anul acesta, eram deja convins de faptul că ea va diferi de experienţele electorale anterioare pe care le-am cunoscut. Există un anumit proces de «profesionalizare politică» pe care l-au parcurs în grade diferite toate partidele. Ca urmare, viteza de circulaţie a informaţiei, stăpînirea unor metode şi tehnici de marketing politic şi de management electoral au o pondere din ce în ce mai mare în obţinerea unui scor bun. Am încercat ca şi în acest domeniu PDSR-ul să-şi surclaseze adversarii politici.

2. Eu am fost desemnat ca director al campaniei electorale a PDSR de către Delegaţia Permanentă a partidului, hotărîre validată apoi şi de Biroul Executiv Central. Colegii mei au considerat probabil că experienţa mea din campania prezidenţială din 1992, ca şi experienţa pe care am dobîndit-o în aceşti ani, cît timp am fost Secretar General al Guvernului, reprezintă nişte atu-uri care mă vor ajuta să pun pe picioare o echipă de campanie electorală.

3. Bineînţeles. În cadrul staff-ului de campanie lucrează analişti politici, specialişti în creare de imagine, în relaţii publice, dar şi oameni care au o bună cunoaştere a teritoriului şi problemelor sale. Cu toţii îmi sunt «consilieri», dacă vreţi să folosiţi acest cuvînt. Eu îi consider însă colegi, noi formînd o echipă, în care sarcina mea este doar de a pune cap la cap, de a integra într-o acţiune coerentă competenţele şi eforturile individuale.

4. Nu ştiu dacă problema trebuie pusă în aceşti termeni: cine ascultă de cine. Noi am instituit un anumit sistem de relaţii la nivelul conducerii partidului, la nivelul Delegaţiei Permanente. Ne considerăm şi acolo ca formînd o echipă care poate discuta toate problemele, în care pot exista opinii divergente. La sfîrşit însă, odată decizia adoptată, acţionăm unitar. Nu mai contează cine a avut ideea respectivă sau ce punct de vedere a susţinut. După părerea mea, acest stil de muncă este un cîştig important pentru PDSR.

5. Desigur, toate campaniile electorale sînt interesante. Un director de campanie poate desprinde multe lucruri din analiza lor. Este vorba de metode, de tehnici electorale, de mijloace de adresare. **N-aş risca însă niciodată să import în România un model de campanie.** Eu ţin cont de faptul că pentru a cîştiga trebuie să alegi acel tip de campanie care răspunde cel mai bine caracteristicilor socio-culturale şi psihologice ale oamenilor de aici. Numai un mesaj electoral care răspunde nevoilor şi aşteptărilor românilor poate avea rezonanţă. Văd că anumite formaţiuni politice, probabil aflate în criză de inspiraţie, se înghesuie să copieze în detaliu campanii electorale din străinătate. Eu cred că acest lucru trădează un dispreţ profund faţă de capacitatea de înţelegere a românului. Şi mai cred că este o formulă perdantă.

Anchetă realizată de

Cezar PAUL-BĂDESCU

---

* Spre deosebire de ceilalţi participanţi la ancheta noastră, dl Viorel Hrebenciuc ne-a răspuns în scris.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 177
31 mai - 6 iunie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CAZUL

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr :

Florian TĂNĂSESCU (pag. 6)
Florin CONSTANTINIU (pag. 7)
Ion IANOȘI, Thomas CIULEI (pag. 8)
Marius OPREA, Stelian TĂNASE (pag. 9)
Z. ORNEA, Silviu BRUCAN (pag. 10)
Lena CONSTANTE, Nicolae FOTINO (pag. 14)
Andrei NEAGU, Dina COCEA (pag. 15)
Extrase din documente referitoare la Lucrețiu Pătrășcanu, la procesul său și reflectarea cazului în momente diferite. (pag. 16)

Interes naţional, profil intelectual (II)

Al doilea tip de chestiuni ridicate de situaţia homosexualilor în România priveşte coerenţa internă a statului. Valoarea fiinţei umane este nu numai un principiu moral, ci şi unul juridic. Constituţia codifică demnitatea umană prin drepturi şi libertăţi: la viaţă, la expresie, la opinie. Dar şi la viaţa **intimă** şi viaţă **privată.** Prin excelenţă, comportamentul homosexual, ca şi cel heterosexual între adulţii care consimt ţine de intimitate, are caracter privat. În clipa în care un drept care este **general**, şi **trebuie să fie general**, este încălcat – în cazul unei persoane sau unei anumite categorii de persoane – ordinea bazată pe valori şi respectul reglementărilor care le dau viaţă devine foarte fragilă. Dacă azi acceptăm o excepţie, de ce nu ar fi justificată mîine a doua? De aceea, cînd parlamentarii PNŢCD îşi fac propagandă politică din condamnarea homosexualilor, **ceea ce înseamnă că, astfel, cer încălcarea Constituţiei**, ei nu violează numai inteligenţa politică, ci chiar ideea statului de drept. Acesta este motivul pentru care astăzi devine din ce în ce mai puţin semnificativă, din punct de vedere al responsabilităţii politice, distincţia dintre putere şi opoziţie. Fiecare formaţiune trebuie judecată după felul în care respectă valorile democratice, începînd cu valorile şi libertăţile omului.

*

Al treilea punct al criticii mele: incriminarea în România a homosexualităţii şi participarea României la comunitatea internaţională.

Poate cea mai des auzită argumentare privind necesitatea de a renunţa la incriminarea penală a homosexualităţii a fost cerinţa Consiliului Europei. Drept revers au apărut comentarii, comice în simplismul lor, referitoare la promovarea homosexualităţii de către ţările occidentale.

Una din cele 9 recomandări introduse în Avizul 176 al Adunării parlamentare, în momentul intrării noastre în CE se referea la necesitatea ca "*articolul 200 din Codul penal român să nu mai considere drept un delict relaţiile homosexuale în privat între adulţi care consimt*". Consiliul Europei nu are de-a face cu promovarea comportamentului sexual dar, aşa cum am arătat anterior, cere statelor să protejeze dreptul la viaţa privată – principiu enunţat în art. 8 al Convenţiei europene a drepturilor omului. Curtea europeană de la Strasbourg s-a pronunţat deja în trei cazuri în care statele au fost reclamate pe această temă: Dudgeon *versus* Marea Britanie, Norris *versus* Irlanda, Modinos *versus* Ciprul. Curtea a decis de fiecare dată că statele nu au voie să violeze dreptul persoanei de a-şi alege comportamentul sexual. De reţinut că instituţia de la Strasbourg s-a lovit de cazuri mai sofisticate, cum ar fi o întreagă problematică de recunoaştere a identităţii, în cazul transsexualilor, dar nu o să dezvolt acest subiect. Rămîne faptul că a participa, astăzi, la comunitatea statelor democratice, care este Consiliul Europei, presupune acceptarea unei filozofii privind demnitatea şi independenţa persoanei.

România a ratificat şi un important document ONU, Pactul internaţional privind drepturile civile şi politice şi protocoalele sale opţionale – intrînd deci într-un grup mai restrîns de state membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite care acceptă plîngeri la Comisia drepturilor omului de la Geneva. În art. 17, Pactul garantează de asemenea dreptul la viaţă privată. În urma unei plîngeri a unei organizaţii tasmaniene (Toonen *versus* Australia), Comisia a condamnat guvernul australian pentru că Tasmania menţine o legislaţie sancţionatoare în materie. (Chiar zilele acestea Tasmania a anunţat modificarea legislaţiei.)

În concluzie, România, prin ratificarea unor documente şi prin participarea la anumite organizaţii internaţionale – printre care, Consiliul Europei se află, fără îndoială, pe treapta cea mai de sus – a afirmat dorinţa ei de a respecta anumite valori, principii, de a face parte din comunitatea ţărilor civilizate. Mişcarea politică pentru incriminarea cu închisoare a homosexualilor este, de aceea, o mişcare împotriva participării noastre la comunitatea selectă a democraţiilor. Deşi Uniunea Europeană are la bază un document care se referă la domeniul drepturilor omului numai în preambul – concentrîndu-se pe comerţ, economie etc. – politica ei faţă de terţe ţări este condiţionată de performanţele acestora în domeniul drepturilor şi libertăţilor – de aceea, intrarea unei ţări în Uniune nu este posibilă fără să fi trecut prin Consiliul Europei. Cum să nu te întrebi ce mecanism psihotic funcţionează la cei care, pentru a răspunde obsesiei lor de a cere pedepsirea minorităţilor sexuale, preferă să marginalizeze România pe continentul european?

*

Evident, dl Octavian Paler ori alţi naţionalişti echilibraţi nu au venit cu astfel de obsesii. Cine îl cunoaşte pe dl. Paleologu ştie că domnia sa, spre exemplu, este în viaţă un individualist *par excélence*. Scopul nostru aici nu constă în punerea de etichete. Dar trebuie semnalat că discursul naţionalist subminează, direct ori prin accente uneori împotriva voinţei celor ce-l practică, valoarea drepturilor şi libertăţilor, ale individului ori grupurilor minoritare, adică cel mai preţios instrument pe care îl avem la dispoziţie. Prin indiferenţa (sau reţinerea) liderilor de opinie faţă de subiect, ei lasă cîmp liber publiciştilor şi politicienilor psihopaţi să afecteze interese cu adevărat naţionale.

Aş aminti în final, pe aceeaşi linie, că toleranţa, empatia ar trebui să funcţioneze şi dincolo de fiinţa umană. Drepturile animalelor, respectul faţă de natură au devenit în societăţile moderne – după un uriaş hiatus istoric –, elemente ale spiritualităţii colective. Cum stă, din acest punct de vedere, "spiritualitatea noastră"? În urmă cu circa doi ani, pe ecranele occidentale a fost proiectat un documentar, înfăţişînd hingheri români omorînd cîinii cu ciocane de lemn, ridicîndu-i în aer cu lanţul şi zdrobindu-i de pămînt. Am auzit atunci un "inteligent" supărîndu-se că iar "ăştia" (reporterii) ne strică imaginea ţării. Pe el nu-l interesa chinul animalelor, ci "imaginea ţării". Acea cruzime absolut intolerabilă, care trebuie, firesc, să provoace consternarea şi protestul, nu reuşise să mişte în el decît un clişeu.

În context, trebuie remarcat că mostra de bestialitate nu era manifestarea unui sadic, ci politică de instituţie publică!

Ceva asemănător a putut fi văzut – de data asta, chiar pe un post de televiziune autohton – la începutul lui decembrie '95. Mai mulţi bărbaţi dăduseră foc, într-un cartier al Bucureştiului, unei cocioabe unde locuia o asistentă medicală, împreună cu cei peste treizeci de cîini şi pisici aflaţi în îngrijire. Iarăşi, cîteva bestii. Dar şocant, iarăşi era comportamentul mulţimii de curioşi, asistînd impasibili, sau rînjind, la rugul din care se auzeau urletele animalelor. Femeia cerea disperată un ajutor pentru salvarea animalelor, iar bravii noştri concetăţeni jubilau.

Există ceva foarte coerent între prăpădul făcut de mineri în iunie 1990, extazul unei părţi a bucureştenilor la asaltul lor, incapacitatea torţionarilor de a-şi ierta – cum scria H.-R.Patapievici – victimele, situaţia copiilor străzii, cruzimea faţă de animale. Pentru mentalitatea occidentală, atît cît o cunosc eu, astfel de acte trezesc oroare. De asta mă simt ataşat de societatea occidentală (în ciuda reclamaţiilor, motivate, privind lipsa de informaţie, mercantilismul, superficialitatea occidentalului mediu) şi fac ceea ce fac ca să văd învingînd această mentalitate la noi. Toleranţa are, evident, costurile ei. S-a vorbit de multe ori, şi pe drept cuvînt, despre caracterul exagerat al strategiei "affirmative action", ori kitsch-ul manifestaţiilor zgomotoase de homosexuali. Dar prefer exagerarea şi kitsch-ul, laşităţii, cruzimii şi intoleranţei.

În acest context "naţionaliştii legitimi" repetă formule incantatorii despre psihologia noastră colectivă: toleranţă, xenofilie etc. Nu există nimic din "identitatea noastră naţională" care să ceară mai mare urgenţă decît eliminarea acestei cantităţi de ură instituţionalizată, fie că ea exprimă ura minerilor faţă de studenţi ori intelectuali, fie paranoia încă acceptată a hingherilor din România.

Iar toate acestea nu rămîn astăzi doar obiective de politică socială, ci subiecte intelectuale de care oamenii noştri de cultură ar trebui să se apropie, dacă vor să joace rolul firesc de "cărturari".

Naţionalism, antioccidentalism

Unul dintre paradoxurile **naţionalismului** este "*modernitatea naţiunilor, ca atare, judecate din perspectivă istorică, în opoziţie cu impresia de realitate imemorială a naţiunilor, în ochii naţionaliştilor*" [1]. Aceasta ar explica, dintr-un punct de vedere, de ce manualele noastre de istorie continuă să prezinte succesiunea evenimentelor istorice – de la Burebista la Mircea cel Bătrîn, de la Ştefan cel Mare la Mihai Viteazu – drept o glorioasă epopee a manifestării conştiinţei naţionale. Dar tot aceasta arată că ne aflăm în faţa unei mitologii naive, chiar dacă acceptată de mai toată suflarea intelectuală românească.

Neîndoielnic, actualele realităţi geo-politice şi culturale sînt consecinţele apariţiei naţionalismului, cumva, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, şi afirmarea sa decisivă la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX. De aici însă pînă la a susţine astăzi teza naţionalismului etnic ("*identitatea etno-culturală*" ca bază a statalităţii, promovată de dl. Alexandru Zub) şi a ataca virulent actuala construcţie europeană ("*...Tratatul de la Maastricht, ... este, după părerea mea, o combinaţie a unor inşi care detestă Europa*", spune Alexandru Paleologu), iată un pas pe care ajung să şi-l asume doar culturile provinciale.

A interpreta statele, astăzi, drept expresii ale naţiunilor etnice constituie o concepţie retardată şi în conflict cu dreptul internaţional, aşa cel puţin cum s-a dezvoltat acesta în spaţiul european. Statele exprimă voinţa de autodeterminare a popoarelor. Dar cînd vorbesc astăzi despre popoare, cunoscătorii în materie nu au în vedere comunităţile etno-culturale. Autodeterminarea se referă la aspiraţia "*unei populaţii eterogene la unitate în termeni de cultură publică şi comunitate politică, la fel ca şi de suveranitate populară*".[2] Cu alte cuvinte, statul român (ca exemplu) nu este expresia voinţei **românilor** din această ţară, ci expresia voinţei românilor **împreună** cu voinţa maghiarilor, germanilor, evreilor, romilor, armenilor ş.a.m.d., care trăiesc pe acest teritoriu al **tuturor.**

O astfel de înţelegere se numeşte "naţionalism în sens **civic**", tocmai pentru a face o separare de viziunea **etnică**, depăşită, asupra naţiunii. Ea opune loialitatea bazată pe recunoaşterea culturală reciprocă, legi comune şi cetăţenie teritorială, solidarităţii în jurul descendenţei genealogice, istoriei native şi obiceiurilor. Cine urmăreşte cu atenţie viaţa politică occidentală cunoaşte că nu ne aflăm numai în faţa **interpretării** date de analişti lumii care-i înconjoară, ci a unor fapte de viaţă concrete. Evident, expresia cea mai vie a unei comunităţi unite prin voinţă politică, nu prin solidaritate genealogică sînt Statele Unite. Iată cum definea Jimmy Carter, ca preşedinte, spiritul american: *"Ce ne uneşte pe noi, ce ne face americani este credinţa comună în pace, într-o societate liberă, şi devoţiunea comună pentru libertăţile consacrate de Constituţia noastră".* [3]

Dar probele acestei înţelegeri nu se găsesc numai în Statele Unite, ci în toată lumea civilizată. În Occident, practic, cetăţenia se confundă cu naţionalitatea. Pe paşapoartele străinilor nu veţi găsi scris, ca pe al nostru, "cetăţean român", ci o rubrică, "nationality", la care se completează: englez, francez, german, olandez ş.a.m.d. şi care desemnează cetăţenia. (Aceasta nu înseamnă negarea apartenenţei lor la diferite grupuri etno-culturale.) Iar dacă locuinţele ocupate de turci sînt atacate în Germania (ale arabilor, în Franţa etc.), autorii unor astfel de crime constituie o categorie limitată şi marginală care nu participă la guvernarea Germaniei, iar guvernele au condamnat astfel de fapte, cerîndu-şi scuze faţă de victime. Ideea de a-i trimite pe maghiari peste graniţă, repetată în cele mai variate medii, vine de la această concepţie, a unui stat etnic, care a dominat de altfel discuţiile din Adunarea Constituantă în 1990 şi 1991 şi se poate regăsi chiar în comentariile pe care le-au făcut, pe marginea Constituţiei României, autorii acesteia.

(va urma)

Gabriel ANDREESCU

1 Benedict Anderson, *Imaginated Communities*, Verso, London, 1983, p. 14.

2 Walker Connor, *Nation-building or Nation-destroying*, în *World Politics* nr. 24, 1972, pp. 319-355.

3 Jimmy Carter, *Public Papers*, Washington D.C., 1978, pp. 2161-65.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Plictiseală, pisălogeală şi grafomanie**
- **Statul şi cultura**
- **Cum suportaţi „bombardamentul" informaţional?**
- **Relaţii cu publicul**

Ţara lui Hübsch*

"Iată în sfârşit, iubite cititor, că se face dreptate unui nume ilustru atât de scump nouă ca şi tutulor bunilor Români! iată că se realizează dorinţa tutulor câţi ţin să venereze memoria bărbaţilor cari au gândit bine şi drept pentru şi despre patria noastră română!

Uite-te în numărul nostru de astăzi şi vezi proiectul statuei nemuritorului nostru amic Hübsch.

Cine a fost Hübsch, toţi o ştim.

Muzicant de mare talent şi om de mult spirit - în afară de atâţea frumoase compoziţiuni muzicale şi în afară de atâtea şi atâtea glume neuitate, - el ne-a lăsat două producţiuni ale spiritului său în adevăr neperitoare.

Cât va exista o ţară românească, se va cânta măreţul imn regal «Trăiască Regele!» compus de Hübsch! cât va fi ţara românească, ea va fi ţara lui Hübsch!

Ţară frumoasă cu veselă lume! nimini nu te-a caracterizat mai bine decât bunul nostru amic Hübsch cu *două vorbe!*

Două vorbe! pe cari le spun copiii tăi la toate împrejurările mari şi mici, dela cel mai neînsemnat accident până la o adevărată catastrofă publică! două vorbe pe cari le aruncă Românul şi asupra unui act de supremă şi sfântă dreptate şi asupra celei mai monstruoase şi mai diabolice nedreptăţi! două vorbe, pe cari le aruncă fiii tăi şi celor din urmă secături ca şi celor mai talentaţi şi mai distinşi dintre dânşii! două vorbe, pe cari Românul le scuipă şi asupra făcătorului de rele şi asupra eroului, asupra opincii ca şi asupra Vlădichii, asupra celui mai mic ca şi asupra celui mai mare lui!

Ţară şi lume cuminţi şi egale de humor şi de filosofie faţă cu orice, cu binele şi cu răul, cu urîtul şi cu frumosul, cu adevărul şi cu minciuna, cu Dumnezeu şi cu Dracul!

Trăiască ţara lui Hübsch!

Rămână vecinic în picioare statua eroului nostru spre pomenire!

– Ei! dar ne va întreba cititorul. Bine, Hübsch merită fără'ndoială o statuă şi proiectul «Moftului Român» este admirabil, o adevărată operă de artă, operă plină de adevăr şi de inspiraţie. Dar fondurile? unde sunt fondurile?

– O, Doamne! am putea răspunde noi; am văzut multe fonduri fără statue, ce mirare să vedem odată o statuă fără fonduri? Şi pe urmă să nu uităm a spune că şi noi ne-am gândit să deschidem liste de subscripţiuni pentru scopul nostru, şi punem multe speranţe în obolul publicului românesc.

Haide! grăbiţi-vă de subscrieţi voi toţi câţi n'aveţi de dimineaţă până seara pe buze decât vorbele sacramentale cari le-a prins Hübsch ca să pecetluiască locul şi vremea noastră!

Voi toţi câţi aţi smintit cinzeci de ani o lume întreagă cu panglicării sau cari o smintiţi cu aceeaşi metodă, ridicându-vă din gunoiu la treapta celor mai superbe boierii şi, zâmbind, proferaţi la adresa neghiobilor, aiuriţi de

Împreună cu soţia la o recepţie oficială în Bucureşti, 1945

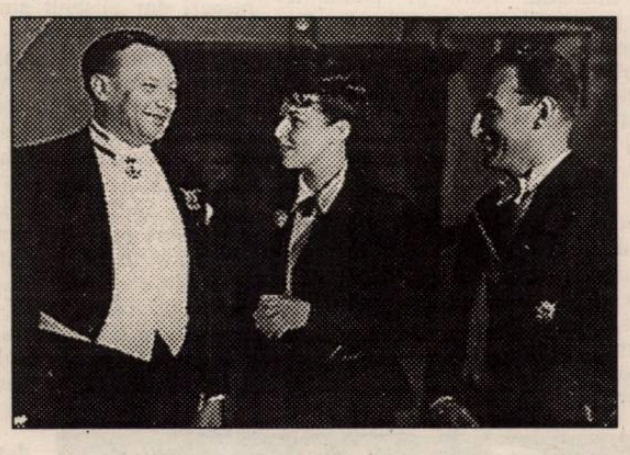

Într-o discuţie cu ambasadorul Franţei la Bucureşti

suferinţe morale şi materiale, cele două celebre vorbe;

Voi cari, cuminţi, nu mai credeţi în nimica şi ziceţi despre orice nerod, care mai are naivitatea să crează în ceva, cele două faimoase cuvinte;

Voi toţi, mulţime înţelepţită de necazuri, cari, ori la ce lovitură primiţi, ridicaţi din umăr şi vă răcoriţi sufletul smăcinat mormăind cele două sacramentale cuvinte;

Veniţi toţi de subscrieţi pentru ca să ridicăm cât mai degrabă la lumina soarelui nostru statua aceluia care a scris măreţul imn regal şi a consemnat spre vecinică neuitare cele două cuvinte-pecete.

Sus Hübsch!

Trăiască ţara lui Hübsch!"

(*Moftul Român,* nr.10, 3 Iunie 1901, *semnat:* Caragiale)

A recitit pentru dumneavoastră

Andrei PLEŞU

* Din I.L.Caragilae, **Opere V**, "Articole politice şi cronici dramatice", ed.îngrijită de Şerban Cioculescu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă "Regele Carol II", 1938.

La Conferinţa Naţională P.C.R., octombrie 1945

Împreună cu soţia pe aeroportul Băneasa la întoarcerea de la Moscova, unde conduse delegaţia română la încheierea armistiţiului cu puterile aliate. Septembrie 1944

Democratizare prin ricoşeu

Săptămînalul francez *L'Événement du Jeudi* publică în ediţia de săptămîna trecută un "dosar" despre revenirea la putere a foştilor comunişti. "Un vînt roşu bate în Răsărit", scrie revista, menţionînd că "toate republicile fostului imperiu sovietic, în afară de Republica Cehă, sînt conduse de foşti aparatcici".

Dar "vîntul roşu", pe care L'E.D.J. îl crede întărit de criză şi de naţionalism, nu suflă doar în Est. Revista inventariază şi succesul foştilor comunişti italieni ("În Italia, PDS, moştenitorul PCI, formează coloana vertebrală a unei majorităţi ce-i cuprinde, de asemenea, şi pe durii Reîntemeierii comuniste), şi renunţarea la marxism-leninism a multor comunişti francezi, printre ei şi secretarul general al PCF, Robert Hue.

Şi totuşi, este de părere săptămînalul francez, comunismul e mort, chiar dacă "faimoasa groapă de gunoi a istoriei" nu l-a digerat. "Ca ideologie, comunismul a fost însă îngropat sub ruinele zidului de la Berlin", notează L'E.D.J. Iar revenirea la putere a foştilor comunişti nu ar avea semnificaţia unei reînvieri ideologice. Mai degrabă revenirea foştilor comunişti parafează decesul comunismului, ezitant astăzi "între populism şi naţionalism negru-roşu".

Se poate discuta, firește, şi mai academic, şi mai nervos publicistic, despre această teză. Ca şi despre derivele de tip bolşevic ale antibolşevicilor (un exemplu recent - alegerile din Albania); în *Balul mascat*, volumul de convorbiri cu Vladimir Tismăneanu publicat de curînd de Mircea Mihăieş la editura *Polirom* din Iaşi, se vorbeşte, în treacăt, e drept, despre atitudinile de tip bolşevic ale antibolşevicilor români de după decembrie '89 (ce gîndeşte oare dl. Grigurcu?!).

Pentru români, însă, este probabil mai interesant altceva. Săptămînalul francez publică şi un fel de dicţionar al liderilor foşti-comunişti aflaţi la putere în ţările Europei centrale şi de răsărit şi în fostele republici sovietice. Între ei se găseşte, desigur, şi preşedintele român Ion Iliescu. Acesta e prezentat ca fost comunist convertit la democraţie: "Succesorul lui Ceauşescu a fost multă vreme bănuit că ar încerca să menţină regimul comunist sub alte forme. Ion Iliescu, reales preşedinte în al doilea tur în octombrie 1992, neagă totuşi că ar fi comunist. Nu se opune de altfel reformelor, încete dar reale, şi nu este, în mod cert, cel mai puţin democrat dintre conducătorii balcanici. În schimb, alegerile prezidenţiale şi parlamentare din ultima parte a acestui an sînt ameninţate de o periculoasă creştere a naţionaliştilor de extremă dreaptă, în mod special virulenţi în România".

Acesta e textul despre Ion Iliescu: foarte avantajos şi, în definitiv, plauzibil. Nu sînt date numele formaţiunilor considerate naţionaliste de extremă dreaptă, dar este foarte probabil că ziariştii şi documentariştii de la săptămînalul francez vor fi avut în vedere (şi) partide pînă mai ieri aliate, în parlament şi la guvernare, cu PDSR, incontestabil partidul dlui Iliescu. Unul dintre partidele curent percepute ca avînd atitudini naţionaliste se află şi acum la guvernare, fiind legat, pare-se, de partidul dlui Iliescu printr-un "pact secret". Oricum însă, detaşarea PDSR, pe motive cu grijă alese, lipsite de orice implicaţie ideologică, de foştii săi aliaţi începe să-şi arate roadele. Fără să se schimbe, prin simpla modificare a contextului, prin refacerea decorului, PDSR îşi creează imaginea unui partid democratic, duşman al balaurului naţionalist. Chiar dacă pînă mai ieri l-a ţinut frumuşel în zgardă, l-a hrănit, l-a protejat.

O democratizare prin ricoşeu.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Românii faţă cu legea

Doamna Alina Mungiu, atent şi competent observator al societăţii româneşti, crede că, pus în situaţia de a alege între un sistem social bazat exclusiv pe lege, în care aplicarea dreptului s-ar face prompt, corect, fără discriminări, şi un sistem în care, prin generalizarea corupţiei, legea poate fi eludată, românul preferă pe cel din urmă. Mă alătur observaţiei făcute de doamna Mungiu şi adaug un argument venit din propria-mi experienţă profesională: o mare parte din clienţii mei îmi solicită, într-un fel sau altul, să-i ajut să fraudeze diverse prevederi legale, semn că legile actuale mai degrabă stînjenesc decît ajută. Problema ridicată este, însă, mult mai profundă: românul de azi preferă arbitrariul (experienţa ultimilor ani l-a învăţat că orice arbitrariu poate fi captat) în locul legii. Cu alte cuvinte, cetăţeanul se simte mai *sigur* în *nesiguranţa* unui sistem anomic pentru că ştie foarte bine că întotdeauna va exista undeva cineva care, "stimulat" corespunzător, îi poate îndeplini orice doreşte. Azi, în România, legea este considerată o piedică ce trebuie înlăturată. Cum această realitate este, poate, principala cauză a paralizării oricărui efort de ctitorire a statului de drept în România, merită să reflectăm puţin asupra ei.

În România, de aproape 60 de ani, spiritul în care se legiferează este acela al "îngustării" spaţiului social permis individului în favoarea creşterii considerabile a importanţei statului. Să ne gîndim numai la sistemul fiscal acum în vigoare (făcut, parcă, să inhibe orice iniţiativă privată), la formalismul excesiv din toate domeniile (impus şi aplicat, dincolo de limitele celei mai exigente rigori, în scopul de a spori controlul statului asupra societăţii) sau la legislaţia penală autentic represivă din timpul ultimelor dictaturi. Legea nu l-a mai apărat de mult pe om, legea l-a suspectat, l-a urmărit neiertător, l-a hăituit uneori. Pe de altă parte, maniera cel puţin dubioasă de a împărţi dreptatea în ultimele decenii l-a făcut pe individ să nu mai creadă în caracterul imperativ al legii. Omul încalcă legea numai după ce înţelege că, prin bunăvoinţa cuiva, legea se lasă încălcată. În fine, românul a înţeles de mult diferenţa dintre drept şi dreptate, de vreme ce unul dintre cei mai mari români, l-am numit pe Nicolae Iorga, spunea că "dreptul e foarte frumos, dar eu prefer dreptatea". Să mai spui azi că *numai* prin drept se poate face dreptate şi că dreptatea fără drept este imposibil de conceput ar înseamna să te expui ridicolului. Distincţia subtilă drept/dreptate este un truism pentru românul de azi.

Acestea, cred, sînt cauzele ciudatei opţiuni la început evocată. Sigur, putem vorbi şi de natura egoistă a omului şi, fără a fi convinşi pe de-a întregul de teoriile tip *homo homini lupus*, nu putem exclude determinaţiile egocentrismului în chestiune. Am putea menţiona, în această ordine de idei, şi nostalgiile paradisiace care ne încearcă; se ştie, Paradisul din care am "căzut" şi a cărui amintire ne bîntuie adesea, era un spaţiu al libertăţii absolute, neîngrădite. Dar, totuşi, principalul vinovat pentru această mentalitate care contrapune pe om legii este chiar sistemul de drept.

Faţă de toate cele mai sus arătate, mă întreb dacă statul de drept este realmente fezabil în România. Şi, mai mult, mă întreb dacă românii îşi mai aduc aminte că, la 8 decembrie 1991, au plebiscitat o Constituţie care consacră statul de drept ca realitate fundamentală pentru România.

Sever VOINESCU

Nu se poate sublinia îndeajuns importanţa existenţei unui mecanism de autoreglare în domeniul producţiei de televiziune. Cu atît mai mult atunci cînd el se dovedeşte serios şi cu toate că nu se manifestă, nu se arată decît o dată pe an, aşa cum este cazul premiilor acordate de Asociaţia Profesioniştilor de Televiziune din România. Prin seriozitatea lor, aceste premii vor avea, sper, darul de a crea emulaţie şi de a stabili nişte norme, nişte repere valorice în lumea, aparent "sălbatică", a televiziunii. "Sălbatică", spun, adică dominată de regularităţi aproape mecanice. Ca întreaga economie românească actuală, şi televiziunea tinde să fie în mult prea mare măsură *comerţ* - adică distribuţie, mai mult sau mai puţin speculativă, oneroasă - decît *producţie* de bunuri specifice.

Cîteva dintre premiile acordate anul acesta de către APTR au depăşit categoriile tradiţionale, constituind invenţii ad-hoc impuse de realitate, adică de nişte realizatori greu încadrabili la capitole preexistente. De exemplu, cel intitulat "One Man Show", acordat lui George Pruteanu, sau bizara, hibrida formulă "Talk-show, pentru cel mai bun invitat în emisiune", acordat, nu se ştie prea bine, lui Iosif Sava sau/şi lui Gabriel Liiceanu. Cum ar putea fi definite, încadrate intervenţiile de cîte cinci minute, zilnice, ale lui George Pruteanu? Reprezintă ele o emisiune sau o rubrică ? Educativă sau polemică? Culturală? Civică? Etică? "Doar o vorbă să-ţi mai spun" este o invenţie sută la sută, în cel mai strict sens al termenului. G. Pruteanu a *creat* acest fel de emisiune, ea nu exista, ca atare, înainte, deşi i se poate găsi o ascendenţă, mărturisită implicit pe alocuri, în specia numai aparent minoră, dar atît de specifică culturii scrise româneşti care este *tableta*: intervenţia lapidar-polemic-edificatoare a creatorului în viaţa cetăţii; schiţa de caractere

TV (totul de vînzare)

Confirmări (II)

care, prin intermediul / pe firul limbajului, aşa cum este el folosit/creat în viaţa publică, permite normarea etică etc.

În ceea ce-l priveşte pe Iosif Sava, formularea, cum spuneam, ambiguu-hibridă a premiului care i-a fost acordat reflectă, pînă în vecinătatea comicului involuntar, destul de exact situaţia acestui realizator caracterizat înainte de toate prin tenacitate, cu merite deosebite în *provocarea* de răspunsuri mai mult sau mai puţin memorabile.

Recunoaşterea de cel mai mare preţ o constituie, însă, aceea a activităţii publicistice, de investigaţie a prezentului ce caracterizează postul Tele 7 abc. Aici nu am prea multe de adăugat, realitatea era o evidenţă, deşi tocmai evidenţele sînt, de multe ori, cel mai greu de recunoscut. Tele 7 abc se mai ilustrează, însă, prin producţie proprie, şi de bună calitate, într-un domeniu, ce-i drept, cu aparenţe de mai mică importanţă: producţia de video-clipuri muzicale şi de spectacole de muzică "uşoară" ("Galele Tele 7abc"). Gest temerar, dar absolut sincron cu ceea ce înseamnă televiziunea în momentul de faţă. Şi aş mai semnala ceva, în registru tot, aparent, minor: postul cu sediul în Piaţa Victoriei realizează, graţie unui tandem irezistibil, cea mai bună emisiune utilitar-distractivă de dimineaţă, pe care un Pro TV, cu tot milionul ajutător, cu toată această cîrjă de zerouri pusă la subţioara lui Florin Călinescu, nu a reuşit, încă, s-o realizeze, în ciuda voinţei evidente.

Cît priveşte Pro TV-ul, postul românesc cu cel mai mare succes, pînă una, alta, acesta a fost premiat în puţinele, dar într-adevăr excelentele puncte de producţie proprie: emisiunile lui G.Pruteanu şi "Procesul etapei" de Ovidiu Ioaniţoaia. O nedreptate, cel puţin, s-a comis, totuşi, în cazul său. Căci nu văd cum s-a reuşit ocolirea emisiunilor de publicistică economică realizate de Ilie Şerbănescu, realizator care reuşeşte constant performanţa de a fi excelent cînd monologhează analitic ("Rătăciţi în tranziţie") şi, să zicem, contestabil cînd dialoghează (*talk-show*-urile de duminica după-amiază). Un premiu ar fi meritat şi emisiunea "Poveşti adevărate"; prin nepremierea ei, juriul a procedat, totuşi, corect - chiar dacă neexplicit -, sancţionînd opţiunea *politică* a direcţiei Pro TV-ului de a suprima această emisiune în scopul de a-şi promova "noua" linie, populist-comercială (vezi: "Am întîlnit şi români fericiţi").

TVR-ul, postul naţional public, a recoltat şi el destul "portocale", deşi ar fi meritat cel puţin tot atîtea "lămîi". Căci un singur tip de emisiune - cel realizat de Virgil Vochină - a fost premiat, încolo fiind vorba de producţii punctuale, nu de emisiuni constante, care, cînd există, sînt mediocre, lipsite de nervul competiţiei. Din acest punct de vedere, TVR ar putea fi asemuită cu un "teren vag" (mai pe mănească, maidan) pe care, cînd cineva vrea (exemplu: Iosif Sava), poate să construiască, dar care în rest este ori lăsat în părăsire, ori populat cu barăci.

Valoarea şi-a înmulţit prezenţa în ceea ce priveşte producţia autohtonă de televiziune. Să sperăm că premiile acordate o dată pe an de APTR o vor ajuta să fie rîvnită, căutată, să devină majoritară. Abia atunci vom putea vorbi de o *piaţă* de televiziune.

Bogdan GHIU

Economie

Electoratul, politicienii şi... cursa leu-dolar

Am folosit punctele de suspensie, în titlu, nu pentru a sugera că între apropiatele alegeri şi piaţa valutară n-ar fi normal să existe o legătură. Între politică şi valută se stabilesc relaţii directe pe toate marile pieţe. În ţări dezvoltate sau mai puţin dezvoltate. O dovadă recentă: alegerile din Italia. Deşi a cîştigat o grupare de centru-stînga, pieţele de valori şi cele valutare au reacţionat favorabil. Lira s-a întărit. Semn că oamenii de afaceri au înţeles că politica nu se va amesteca prea mult în treburile economiei.

De obicei, pieţele pe care se mişcă banii sînt atente la mişcările din viaţa politică. Cînd Elţîn s-a internat în spital, bolnav de inimă, în Germania marca a înregistrat un recul. Şi-a revenit, apoi, după ce din sanatoriul ce-l găzduia pe liderul de la Kremlin au venit veşti bune.

Altceva vor să sugereze punctele de suspensie: că la noi, în pragul "localelor" din iunie, cursa leu-dolar nu mai este o... cursă. Dolarul "a îngheţat", spre a-i acorda leului şansa unui răgaz. Nemeritat.

Se pare că Fondul Monetar Internaţional nu a trimis felicitări Băncii Naţionale a României pentru această manevră. Dimpotrivă, a lăsat să se înţeleagă faptul că vom avea ceva dificultăţi cu primirea tranşei de împrumut de 70 de milioane de dolari, programată pentru trimestrul... întîi.

De ce oare ne-am obişnuit noi, în aceşti ani de tranziţie, ca, ori de cîte ori în economia românească lucrurile nu merg prea bine, să privim spre FMI? Şi să aşteptăm de acolo un semn. Pe mulţi, oameni obişnuiţi, politicieni sau personalităţi ale vieţii publice, această realitate îi calcă pe nervi. Ei tună şi fulgeră împotriva închinării la noua "Poartă". Cît priveşte partidele politice, apare şi aici vizibilă tendinţa de a acumula capital politic din atitudini *contra* ori *pro* FMI.

Totuşi, ce ne mînă pe noi spre FMI? Un răspuns raţional, bazat pe argumente economice, ar fi că aranjamentele cu Fondul Monetar Internaţional se contopesc într-un tip special de ACORD, din care obţinem un dublu avantaj.

Un prim avantaj se desprinde din particularităţile raporturilor noastre cu Fondul Monetar Internaţional. Vom numi cîteva, dintre cele mai importante şi mai semnificative.

1) Acum 15 ani, după ce regimul trecut a decis să procedeze în mod ostentativ (şi total neinspirat) la rambursarea datoriei externe, România nu a mai avut acces pe piaţa internaţională de capital. Deşi un astfel de acces devenea din ce în ce mai necesar. În primul rînd, pentru că în anii '80 a început să se facă simţită într-o măsură tot mai mare uzura fizică şi morală a capitalului fix încorporat în marile platforme industriale; de aici nevoia de noi împrumuturi pentru retehnologizări. În al doilea rînd, pentru că efortul de rambursare forţată a datoriei externe a secătuit resursele ţării, a golit piaţa de consum de bunuri şi a stricat echilibrul între cerere şi ofertă. Pentru relansarea economiei ar fi fost necesare alte împrumuturi. După '90, cînd a fost luată decizia politică de recurgere la noi împrumuturi, absolut necesare pentru supravieţuirea economiei noastre, unica sursă la care se putea apela a fost Fondul Monetar Internaţional. De altfel, numai de aici şi de la Banca Mondială am primit finanţări externe. Abia anul trecut, ţara noastră a fost acceptată pe piaţa liberă a capitalurilor. Iar în acest an a fost lansată, pe piaţa de capital a Japoniei, cea mai mare emisiune de obligaţiuni din istoria României, soldată cu un împrumut de o jumătate de miliard de dolari.

2) O altă particularitate o constituie dobînzile rezonabile pe care le percepe FMI-ul. Finanţările de la acest for împovărează într-o mică măsură serviciul datoriei externe.

3) Mai merită să fie notat faptul că FMI-ul nu-şi leagă finanţările de anumite proiecte. Nu condiţionează, deci, direcţionarea fluxului financiar. Chiar Banca Mondială ne pune condiţii: primim bani numai dacă îi folosim pentru reabilitarea căilor ferate, pentru infrastructuri şi aşa mai departe. FMI-ul, în schimb, ne cere doar performanţe economice.

4) De la FMI nu ne alegem cu prea mulţi bani. Noul aranjament, semnat la sfîrşitul anului trecut, are în vedere credite ce nu vor depăşi cinci tranşe trimestriale de cîte 70 de milioane de dolari. Sigur, ne interesează şi aceşti bani. Dar mai mult ne interesează să trecem cu note bune examenul pe care economia românească îl susţine în faţa experţilor FMI. Ceea ce înseamnă o undă verde pe piaţa liberă a capitalului.

Un al doilea avantaj este legat de performanţele impuse de FMI, pentru a acorda creditele convenite. Sigur, guvernului nu-i convine că e "sîcîit" şi "hărţuit" cu tot felul de întrebări: cum merge privatizarea, unde s-a ajuns cu programul de restructurare, de ce blocaţi concurenţa, unde vreţi să ajungeţi cu arieratele, cînd o să opriţi dezechilibrarea balanţei de plăţi externe, de ce aţi strangulat piaţa valutară şi multe altele. Dar astfel de întrebări sînt legate de realităţile noastre interne, de dramele noastre, de întîrzierile în înfăptuirea reformei. Şi iată cum, măcar sub ameninţarea pierderii finanţării externe a deficitului bugetar şi a deficitului comercial, guvernul acceptă să fie controlat. În acest fel, află şi populaţia ce a făcut şi ce n-a făcut guvernul ţării.

Adrian VASILESCU

De voie, sau de nevoie?

La doar o săptămînă înaintea alegerilor locale, partidul de guvernămînt anunţă o schimbare a politicii faţă de minorităţile etnice.Însuşindu-şi - pe ultima sută de metri - principiul toleranţei şi al echilibrului, PDSR mai dă o lecţie opoziţiei democrate, care n-a ştiut să-şi depăşească la timp complexele şi să propună tratarea "chestiunii naţionale" altfel decît cu argumentele şi reacţiile taberei Funar-Vadim Tudor. Liderul executiv al formaţiunii majoritare e de părere că "a venit momentul ca PDSR să-şi asume toleranţa faţă de minorităţi" şi să respingă extremismul promovat pe de o parte de PUNR şi pe de alta de UDMR. Declaraţia făcută la Oradea în ultima etapă a turneelor electorale pentru scrutinul local conţine nu doar mesajul clar al delimitării de foştii parteneri de guvernare, ci şi semnele maturizării în faţa provocărilor autonomiste. Programul UDMR e, fără îndoială, intolerabil pentru toate forţele politice naţionale, fie că ele se află în opoziţie, fie că reprezintă puterea. A confunda însă răspunsurile ce trebuie date acestui program cu strategia guvernamentală în materie de minorităţi e riscant din punct de vedere electoral şi neprofitabil în plan diplomatic. Dimpotrivă, disocierea reacţiilor faţă de revendicările care privesc obţinerea autonomiei de politica oficială a drepturilor pentru minorităţile etnice poate aduce partidului de guvernămînt simpatia alegătorilor minoritari şi aprecierile de rigoare ale forurilor occidentale.

Profitînd de inerţiile naţionaliste ale adversarilor de stînga şi de dreapta, majoritarii şi-au distribuit cu dibăcie rolurile acestui moment preelectoral de care depinde soarta programelor de integrare şi viitorul relaţiilor bilaterale : în timp ce PDSR susţine armonia interetnică şi echilibrul politic, preşedinţia respinge cu fermitate presiunile revizioniştilor unguri din ţara vecină, din diaspora sau din UDMR. Ceea ce nici o forţă parlamentară antiguvernamentală n-a îndrăznit să spună în ultimii ani e spus acum limpede chiar de reprezentanţii puterii: România acceptă standardele europene în materie de minorităţi, dar condamnă încercările prin care Budapesta şi liderii UDMR condiţionează semnarea tratatului bilateral de includerea în textul său a Recomandării 1201. Fără îndoială, vecinii noştri au tot dreptul să-şi urmărească şi să-şi susţină propriile interese. Faptul că ele contravin adevărului istoric ori intereselor noastre şi sînt urmărite adesea cu viclenie ori rea-voinţă n-ar trebui să-i jignească pe liderii politici bucureşteni, ci să le stimuleze capacitatea de a reacţiona inteligent, adică în favoarea interesului naţional. Iritările propagandistico-patriotice nu fac decît să servească programul separatiştilor, tot aşa cum perpetuarea sărăciei, a haosului legislativ şi a corupţiei instituţionalizate împing România spre izolare, obligînd populaţia unor zone mai "răsărite" să tînjească la bunăstarea de dincolo de frontiere. Discursul antimaghiar, de care liderii PDSR se dezic acum oficial, a favorizat în toţi aceşti ani strategia UDMR, care a invocat mereu în Occident naţionalismul guvernamental şi ortodoxismul populist al partidelor de opoziţie. Între ameninţările publice proferate de PUNR şi judecăţile vexate ale ţăraniştilor, formaţiunea condusă de Marko Bela şi reprezentată onorific de episcopul Tökes a reuşit să-şi "facă jocul" mai simplu decît oricare alt partid parlamentar românesc. PAC,PL '93 şi USD, singurele forţe care ar fi avut datele necesare pentru a cere şi impune modificarea unghiului în relaţiile cu UDMR, au fost marginalizate prin contribuţia naţionaliştilor din tabere adverse. "Deschiderea" pe care antiguvernamentalii s-au temut să o susţină de-a lungul întregii legislaturi devine, deci, un atu al partidului majoritar. Minoritarii înşişi sînt însă gata să o respingă, pentru că toleranţa guvernamentală faţă de minorităţi contrazice chiar eşafodajul argumentelor de uz internaţional ale liderilor UDMR. La Cluj, unde rezultatul scrutinului local va fi perceput ca un indicator al renunţării la naţionalism sau ca o dovadă a creşterii tensiunilor interetnice, UDMR s-a hotărît să sprijine candidatul Convenţiei Democratice şi nu pe cel al principalului partid de guvernămînt. De fapt, liderilor maghiari le-ar conveni ca primăria din Cluj să fie condusă încă o legislatură de antimaghiarul Gheorghe Funar, pentru că astfel ei au din start motive serioase să-şi continue seria plîngerilor şi reclamaţiilor adresate cancelariilor ori organismelor europene.

Politica faţă de minorităţi poate ajuta, bloca sau compromite politica reformelor economice. Chiar dacă nu-şi permit să recunoască acest lucru în timpul campaniei electorale, partidele care se înfruntă acum pentru cîştigarea puterii locale îşi vor regîndi sistemul de alianţe în funcţie de cele două criterii. Ignorate sau tratate cu prefăcătorie timp de şase ani, naţionalismul şi antireformismul sînt pe cale să se răzbune, iar PDSR nu are altă soluţie decît să încerce o salvatoare schimbare de macaz în speranţa că va putea evita consecinţele propriilor sale greşeli.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Ultima santinelă

Ezitările observatorilor organizaţiilor internaţionale în legătură cu rezultatul alegerilor din Albania sînt de înţeles: pe de o parte încălcările nu pot fi negate, dar pe cealaltă parte este evident că majoritatea alegătorilor se recunoaşte în rezultat, dorind să asigure continuitatea pentru actualul preşedinte Sali Berisha şi partidul său democrat. Retragerea opoziţiei din procesul electoral cu trei ore înainte de închiderea urnelor deschide drumul unei guvernări monocolore, favorizînd de fapt procesul de izolare a puterii de cei care - pe drept sau nu - o contestă.

Albania a fost "ultima santinelă" a comunismului european, soldatul singuratic care păzea puritatea credinţei în faţa hoardelor ruseşti, chinezeşti care o trădaseră. Enver Hodja a dus în mijlocul Europei o politică izolaţionistă care excludea ţara lui de la orice iniţiativă de cooperare. Ţara cea mai dogmatică era în acelaşi timp şi cea mai săracă, şi aceea care a prelungit reprimarea violentă a adversarilor pînă în anii '80. Albania a fost de asemenea singurul stat comunist european care a adoptat deschis un program ateist militant: aici dărîmarea bisericilor nu s-a produs sub pretextul sistematizării, ci pentru că, aşa cum spunea unul dintre cunoscuţii săi scriitori, "religia albanezilor este Albania". Enver Hodja, liderul istoric n-a murit înainte de a lichida clanul rival al lui Mehmet Shehu, iar încercările succesorului său, Ramiz Alia, de a introduce minime schimbări pentru a îmbunătăţi situaţia economică au fost puternic marcate de aceeaşi teamă faţă de orice contact cu străinii.

Pe 1 februarie 1990, ambasadorul Albaniei la Paris afirma încă semeţ "fidelitatea de nezdruncinat a ţării sale faţă de moştenirea lui Enver Hodja şi Stalin". Începutul anului '91 este marcat de demonstraţii, dar comunistul Alia declară pe 12 februarie că nu va ceda niciodată în faţa studenţilor, "care nu sînt satisfăcuţi cu libertatea de a dansa rock and roll". Deşi se revendica de la o ideologie atît de clarvăzătoare, profeţia lui Alia a durat o săptămînă. Albania părăsea paza fortăreţei pustii şi foarte mulţi o părăseau neavînd nici un fel de încredere în evoluţia ei ulterioară. Sicriele plutitoare, ticsite de oameni disperaţi care forţau intrarea în Italia, poliţişti italieni care-i fugăreau pe aceia care se strecurau printre baraje sînt reprezentări ale dramelor care au însoţit ieşirea din tragedie.

Este evident că albanezii nu au de ce regreta comunismul şi victoria preşedintelui Sali Berisha, chiar dacă este obţinută cu mijloace discutabile, reprezintă opţiunea unei majorităţi. Economic, Albania se dezvoltă spectaculos: cifra de 16% creştere a produsului intern brut avansată de oficialităţi este considerată credibilă. Conform revistei **The Economist** ajutorul extern de 350 milioane de dolari a fost obţinut cu uşurinţă: Occidentul doreşte să creeze tinerilor condiţii de muncă în ţară şi nu să-i fugărească pe la graniţe. Preşedintele Berisha a renunţat la afirmarea dorinţei unificării cu provincia Kosovo, avioanele de supraveghere americane care au survolat Bosnia decolau de pe aeroporturile albaneze.

Electoratul opoziţiei este alcătuit din victimele tranziţiei: procesele în legătură cu titlurile de proprietate ale pămîntului durează, pensionarii sînt lăsaţi să se descurce cu un venit echivalent cu 40 de dolari, numărul funcţionarilor publici este în scădere, corupţia înfloreşte în favoarea celor care deţin puterea. Toţi aceşti nemulţumiţi nu votează pentru foştii comunişti, ci împotriva lui Berisha şi a reformelor al căror simbol este.

Tot împotriva lui Berisha au votat şi unii dintre foştii săi aliaţi din Alianţa de Centru. Ei consideră că măsurile luate de actualul preşedinte împotriva rivalilor (procese, interdicţie civică), felul cum supraveghează radioul şi televiziunea, acţiunile poliţiei secrete îndreptăţesc temerile în legătură cu deriva autoritară.

Oricît ar fi de neplăcut de constatat, pînă la urmă specificul comunismului naţional determină şi "originalitatea" noilor democraţii. După decenii de teroare şi de izolare, toleranţa şi regulile de fair-play sînt considerate un fel de boierie periculoasă. Acuzaţiilor de fraudă ale foştilor comunişti, preşedintele Berisha le răspunde că măsurile luate de el se justifică prin prezumţia că ei ar fi gata oricînd să-şi însuşească puterea fără să ţină seama de urne. De cînd nu mai au nimic de păzit în colectiv, albanezii se fură unii pe alţii, sub ochii nedumeriţi ai echipelor internaţionale de observatori.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Viitorul nostru cel plin de incertitudini

"Trăim într-o societate potrivnică intereselor noastre", declară Vasile Secăreş, preşedintele Grupului Un Viitor Pentru România, în interviul acordat **Curierului naţional** şi publicat pe o întreagă pagină în ediţia din 27 mai a acestui cotidian. Interlocutorul jurnalistului Ralu Filip este, printre altele, autor al proiectului "Modernizarea României". El ştie că între "grija faţă de proprietatea de stat" şi "religia ortodoxă, uşor fatalistă şi egalitaristă", există legături pe care unii preferă să le ignore iar alţii să le exagereze: "Problema a fost pusă şi înainte de război, şi-a pus-o şi Breban în cărţile sale, cînd se întreba ce s-ar fi întîmplat cu noi dacă am fi fost catolici.(...) Şi chiar se pune problema modului în care Biserica Ortodoxă Română se va adapta la lumea care se construieşte acum". Secăreş e de părere că avem resurse să depăşim această perioadă constrîngătoare, "cînd sau ne hotărîm să facem unele lucruri sau nu vom mai avea posibilitatea să le facem". Soluţia Grupului său e şi simplă şi complicată: avem nevoie de o schimbare a caracterului politicii în general, de o definire a priorităţilor la nivelul administraţiei, de o ofertă clară pentru generaţiile tinere, de o opţiune fermă pentru modelul occidental, de o regîndire a relaţiei stat-persoană, de seriozitate, expertiză şi cult al lucrului bine făcut, de o clasă politică hotărîtă să pregătească societatea pentru viitor "împotriva unor deziluzii superficiale şi sinucigaşe". Avem nevoie deci de o întreagă gamă de "produse" pe care nu le putem importa şi pe care nu ştim (sau nu dorim) să le fabricăm. Grupurile de reflecţie ştiu ce ne trebuie, gazetarii ştiu ce ne prisoseşte. Cristian Tudor Popescu ne oferă, în editorialul din **Adevărul**, un diagnostic fără speranţă: "În drumul neabătut spre capitalism, România se îndreaptă, se pare, spre un stadiu tribal, prestatal. Cei aflaţi la putere nu sînt interesaţi peste ce domnesc, important e să domnească. Au înflorit astfel o serie de clanuri cu organizare mafiotă, stăpîne fiecare pe felia lui, fără să dea nimănui socoteală: mafia importatorilor, FPS-ul, feluritele AGA, mafiile ţigăneşti, mafia petrolieră, hotelieră, a traficanţilor de valută, ţigări, băuturi, mai nou droguri, dublate de mafiile din vămi, apoi gigikenţii marilor «tunuri» bancare, antreprenorii de construcţii ilegale etc. Toate avînd legături strînse cu vîrfurile politice. Ceea ce am reuşit în ultimii şase ani postrevoluţionari **este nu descentralizarea economiei, ci a hoţiei**. N-ar fi de mirare ca mîine să auzim despre «zona liberă» Constanţa, de pildă, proclamată de un Cozma al vaporenilor". Editorialistul crede că, "în acest fel, e subminată unitatea statului unitar român". Întrebarea care se pune e - pentru C.T. Popescu - una de "interes naţional": "Cum va răspunde cetăţeanul la chemarea zisului stat, într-o situaţie cu adevărat critică pentru ţară", dacă "el e din ce în ce mai convins că este absolut singur şi lipsit de apărare în faţa unui stat guvernat de nedreptate, anarhie, crimă şi complicitate la nivel înalt cu fărădelegea, un stat care n-are altă grijă decît să-l jupoaie prin biruri?" Tema e reluată în **Jurnalul naţional** de către Sorin Holban, sub titlul "Western românesc". "Eroul" spre care el îşi îndreaptă cu îngrijorare privirile şi pana este acelaşi de la care plecase şi autorul articolului de fond din **Adevărul**, adică "liderul sindical din Valea Jiului". Concluzia nu poate fi, deci, decît asemănătoare: "Pe mine nu mă îngrozesc atît nelegiuirile unui Miron Cozma, cît faptul că în urma lor nu se întîmplă nimic, domneşte acea teribilă lege a tăcerii, acea dezolantă atmosferă de neputinţă şi abdicare". **Bref**-ul Tiei Şerbănescu din **Cotidianul**, intitulat "Pedeseriscul", pune şi de data asta punctul pe i: "Miron Cozma, căruia-i filează lămpaşul lui Ilici de aproape şase ani şi jumătate, a tras două reprize de bătăi la restaurantul «Vegas»"; tot el "anunţase că şi-a asigurat loc de veci pe listele senatoriale ale PDSR - unde se găsesc en-gros de toate: corupţie, beţie, case, caste, minore şi ţigări de la Zaher." Sub semnul acestei "bogăţii", cincinalul care urmează aduce, pentru noi toţi, spaime, neîncredere în democraţie, lehamite faţă de cei ce promit integrare, simţ al măsurii şi instituţii puse în slujba societăţii, dar văd în Lege doar un instrument bun de folosit împotriva criticilor ori a adversarilor politici. (E.Ş.).

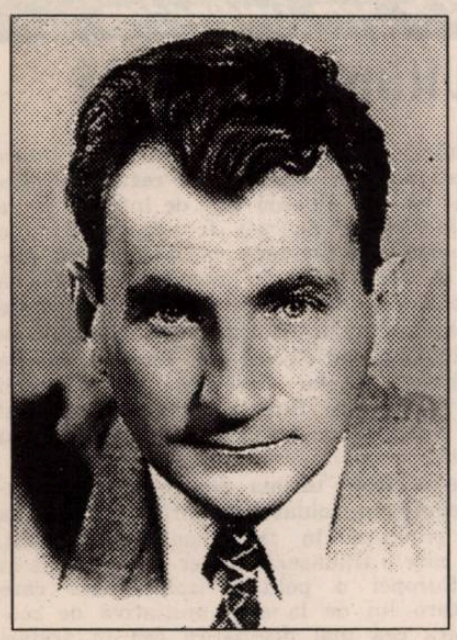

Fotografie din 1944

Argument

Din motive pe care le-ar putea susţine cu argumente, sau doar din lipsă de curiozitate, mulţi dintre noi ar putea să afirme că nu-i interesează cazul Pătrăşcanu; omul şi drama care i-a pecetluit destinul nu mai reprezintă o problemă de actualitate. Într-o epocă de mare tensiune, cum a fost cea prin care am trecut, suferinţa şi nedreptatea au întrerupt brutal nenumărate destine ce-au rămas, poate, necunoscute pînă astăzi şi sînt gata să alunece în uitare. Ce urgenţă se dovedeşte a avea, în comparaţie cu altele, cazul Pătrăşcanu despre care, din 1991 încoace, a scris presa, s-a vorbit la televiziune, iar, de curînd, a apărut şi o carte, făcînd publice documentele procesului ce i s-a intentat, încît să consacrăm subiectului un număr al revistei **Dilema**? De ce ne-ar interesa ce-a fost şi ce n-a fost bun şi advărat - în persoana unui comunist marcant, înlăturat de sistemul la care a contribuit spre a-l aduce la putere? Victimă a justiţiei comuniste, Pătrăşcanu n-a fost decît una din şirul celor care, datorită legilor promovate de el la un moment dat, au cunoscut chinul închisorilor sau moartea în condiţii mizerabile. Putem, sau nu, să arătăm compătimire faţă de drama sa, dar mai întîi trebuie s-o cunoaştem, încercînd a desluşi resorturile mecanismului care l-a doborît. Cazul Pătrăşcanu este un episod al trecutului dictaturii, dar lupta pentru putere va oferi mereu un subiect de meditaţie, cu atît mai mult cu cît niciodată nu vom fi scutiţi să-i fim martori sau protagonişti şi să-i evaluăm, uneori direct, prea direct, duritatea mijloacelor de care se slujeşte.

Numărul de faţă al **Dilemei** încearcă, totodată, să privească destinul unui intelectual, fiinţă fragilă, în general, aflat în situaţie limită, cînd are totul de pus la îndoială şi de cîştigat doar demnitatea unei morţi nesupuse.(T.C.)

Mulţumim cu această ocazie dlui Cristian Popişteanu şi revistei **Magazin Istoric**, pentru ajutorul acordat, inclusiv pentru procurarea iconografiei ca şi dlui Stelian Tănase, care ne-a pus la dispoziţie documente inedite.

L. PĂTRĂŞCANU – Repere biografice

1900, noiembrie 4. Două familii moldave înrudite, coborîtoare din postelnicul Veveriţă, răzvrătitul boier împotriva domnului Lăpuşneanu, şi din neamul Vicolilor "de prin părţile Pietrei", ce dă pe generalul doctor Vicol, inspector general sanitar al armatei în timpul primului război mondial, trăiesc bucuria naşterii unui fecior. Fericitul tată, descendent al celor două familii, este profesorul de istorie Dimitrie D. Pătrăşcanu, mai tîrziu remarcat şi în lumea slovelor meşteşugite. Evenimentul are loc la Bacău, unde copilul primeşte botezul şi numele de Lucreţiu, asemănător cu al mamei sale, Lucreţia. Familia Pătrăşcanu mai are un copil: Dumitru, care îmbrăţişează cariera militară.

1900-1907. Copilăria, în localitatea natală, este marcată de concepţiile tatălui care, nu întîmplător, la majoratul băiatului mărturisea profesiunea de credinţă a vieţii sale: "Dispreţuind averea, pe care aş fi putut s-o am; crescut la o şcoală veche şi sănătoasă; crezînd în prietenie ca într-unul din cele mai mari bunuri pămînteşti, mă prezint înaintea voastră cu conştiinţa curată că pînă astăzi, cu toate greutăţile prin care am trecut, n-am minţit, n-am înşelat şi n-am apăsat pe nimeni".

1908-1912. Începe studiile şcolare, promovînd la Bucureşti, primele patru clase primare.

1912-1916. Continuă instrucţia la Iaşi (Liceul Internat), absolvind patru clase.

1916-1919. Revine în Capitală, continuă şi finalizează studiile la acelaşi liceu – "Matei Basarab" –, unde predă istoria tatăl său. Aici, imediat după război, trăieşte o adevărată dramă: tatăl este eliminat din învăţămînt sub acuzaţia că a manifestat atitudine filogermană în timpul ocupaţiei germane, iar el, elevul fără de vină, este stigmatizat de colegi.

1919-1923. Este student la Facultatea de Drept din Bucureşti, pe care o absolvă cu "magna cum laude". Debutul în viaţa studenţească coincide cu debutul în politică. Devine adept al ideilor socialiste-marxiste (posibilă refulare antibrătienistă pentru sancţionarea tatălui său).

1923-1925. Se află în Germania, pregătind doctoratul în economie, filozofie şi statistică, la Universitatea din Leipzig. Mărturiseşte că a ales patria lui Goethe şi pentru a studia teoria marxistă în limba creatorilor ei. În intimitate, poate, vrea să preia din povara acuzelor aduse la adresa tatălui său, alegînd nu întîmplător Germania. Pendulează între Bucureşti şi Leipzig, fiind preocupat de susţinerea doctoratului şi încercînd să satisfacă exigenţe ale structurilor comuniste din care face parte începînd din decembrie 1921 (membru în Comitetul Executiv Provizoriu al P.C.R.).

1926, încep. anului 1926. Susţine cu succes doctoratul în economie şi filozofie la Universitatea din Leipzig cu tema "Reforma agrară din România şi urmările ei". Ia atitudine, în medii kominterniste, împotriva conceptului de "moldoveni", prin care se inducea ideea de separatism etnic între basarabeni şi români.

1927, toamna. Este cooptat în C.C. al P.C.R. şi face parte, cu intermitenţe, de acum înainte din organisme de comandă peceriste.

1928, iunie 28-iulie 7. Participă la lucrările Congresului al IV-lea al P.C.R., care se desfăşoară lîngă Harkov (U.R.S.S.), luînd atitudine faţă de rezoluţiile în "problema naţională din România".

1931, iunie. Ales deputat pe listele Blocului Muncitoresc-Ţărănesc, este invalidat de Parlament.

1931-1933. Participă la manifestări antifasciste internaţionale, apără în procese pe unii dintre comuniştii arestaţi.

1933-1935. Este reprezentant al P.C.R. la Komintern şi profesor la Şcoala leninistă de cadre din Moscova.

1939, februarie 12-13. Face obiectul unei critici dure din partea Plenarei C.C. al P.C.R., care adoptă "Rezoluţia C.C. în cazul T(itu)" (Pătrăşcanu).

1940, iulie. Se află concentrat la Tg. Secuiesc.

1940, august 1-1943, dec. Este arestat şi internat la Miercurea Ciuc, Caracal şi Tg. Jiu sau are domiciliul forţat la vila sa din Poiana Ţapului. Elaborează lucrările: "Problemele de bază ale României", "Un veac de frămîntări sociale", "Sub trei dictaturi", "Curente şi tendinţe în filozofia românească" (tipărită mai întîi sub formă de studii în "Viaţa românească").

1943, dec.-1944, începutul anului. Se sustrage domiciliului forţat de la Poiana Ţapului, prevalîndu-se de o aprobare a Consiliului de Miniştri.

1944, începutul anului-august 23. Dispare de la domiciliul său din Bucureşti. Organizează şi participă la întîlniri cu lideri politici, reprezentanţi ai Casei Regale, inclusiv cu regele Mihai I. Deplasări acoperite în Bucureşti şi contacte cu reprezentanţi ai guvernului, facilitate de Mihai Antonescu.

1944, aug. 23. Deţine portofoliile: secretar de stat şi apoi ministru al Justiţiei.

1944, sept. Se află la Moscova unde participă la parafarea armistiţiului româno-sovietic.

1945, iunie. La manifestaţia de la Cluj lansează acuzaţii la adresa Ungariei care manifesta deschis tendinţe revizioniste la adresa României.

1945-1948. Face parte din structuri de conducere ale P.C.R. (membru al C.C. al P.C.R., membru al Biroului Politic), este deputat în M.A.N., participă la Conferinţa de Pace de la Paris.

1945-1946. Au loc trei atentate împotriva sa care urmăreau fie intimidarea, fie eliminarea fizică.

1946, iunie. Tot la Cluj, susţine o cuvîntare prin care aduce noi argumente în favoarea acuzării Ungariei de revizionism.

1946, oct. 1-1948, martie. Predă cursul de economie politică la Universitatea din Bucureşti, fiind profesor titular la catedra de economie teoretică.

1947, iulie. Refuză, la îndemnul unor prieteni, să rămînă în Occident, pe cînd se afla la Bruxelles la Conferinţa Internaţională a Juriştilor.

1948, febr. Siguranţa raportează via emoţie a populaţiei în urma demisiei ministrului Pătrăşcanu, considerat ca apărător al "naţionalismului" românesc.

1948, martie. Este "reţinut pentru anchete" apoi arestat sub învinuirea de "crimă contra păcii" şi "crimă de înaltă trădare".

1948, iun. 10-11. În Rezoluţia Plenarei C.C. al P.C.R. este învinuit că înainte de 6 martie 1945 a reluat "lozinca conlucrării «cu ntreaga burghezie sau cu părţi însemnate ale ei»"; în 1946 apăra "teza alianţei cu «întreaga» ţărănime"; susţinea "lipsa de influenţă şi neputinţa de influenţare a proletariatului"; critica "partidul" pentru slăbiciunile lui; atribuia rol conducător burgheziei.

1954, aprilie. Este judecat, condamnat la moarte şi asasinat în celulă.

Florian TĂNĂSESCU

«Dacă nu mă înşel a fost un legionar»

Ce mai ştiu astăzi oamenii despre Lucreţiu Pătrăşcanu? În ce sens percep personalitatea şi acţiunile sale politice după 50 de ani? Aceste întrebări au constituit tema unei anchete pe care am întreprins-o printre bucureşteni (în Piaţa Iancului).

Gheorghe Antonescu - proiectant, 50 de ani: Un lider comunist ceva mai emancipat, care pînă la urmă a suferit chiar de pe urma comunismului. Cînd spun că era mai emancipat, mă gîndesc că era puţin mai deschis la minte decît ceilalţi tovarăşi de idei şi de generaţie: Gheorghiu-Dej, Ana Pauker sau Vasile Luca.

Liber profesionist fără nume - 45 de ani: A fost ministru de justiţie în primul guvern comunist, arestat ulterior, acuzat şi condamnat la moarte în procesul *Pătrăşcanu*. Ultima discuţie publică asupra cazului a fost la emisiunea de televiziune a lui Vartan Arachelian. Eu personal îl percep pe Lucreţiu Pătrăşcanu ca pe un om care şi-a făcut-o cu mîna lui.

Aneta Suceavă - pensionară: Se zice că ar fi fost un comunist mai luminat. Dar, dacă mă gîndesc mai bine, ăsta e un paradox. E ca şi cum ai spune un idiot luminat. N-am dreptate, domnul meu?

Emilia Alexandru - funcţionară, 42 de ani: N-am citit tot ca să-mi fac o părere absolută, dar am înţeles că era altfel decît ceilalţi comunişti. Un fel de perestroikist avant la lettre. Cel puţin eu aşa îl văd. A avut însă un destin mai tragic decît al perestroikiştilor de astăzi.

Florea Ion - invalid de război, 82 de ani: A fost un bun luptător, în cele din urmă arestat, înfundat. Era mai bun faţă de comuniştii care au rămas..., vai de capul lor.

Cornel Liteanu - inginer, 48 de ani: O personalitate total controversată după cum, în general, se ştie. Din punctul meu de vedere mi se pare că el şi-a meritat soarta, chiar aşa tragică şi dură cum a fost. Păcat că, om de valoare fiind, s-a înhăitat cu cine nu trebuia.

Aurelia Tănăsescu - pensionară: Un mare conducător şi ministru pe vremea comuniştilor, cu Ana Pauker şi cu Dej. Ăia l-au omorît, mi se pare. Nu-l consider a fi fost o personalitate bună pentru ţară fiindcă a fost un bolşevic care împreună cu alţii a distrus totul, ne-a închis în puşcării şi aşa mai departe. Eu am fost închisă şi torturată pe vremea cît era el mare, fiindcă taicămeu fusese ţărănist.

Popescu - inginer: Am urmărit emisiunea d-lui Vartan Arachelian, unde au existat păreri pro şi contra lui Pătrăşcanu. Dar istoria trebuie rescrisă de la început, nu numai prin paragrafe şi aşteptăm de mult acest lucru. În cei şase ani de după revoluţie se putea scrie mult şi îndesat. Dar nu se vrea.

Nicolae Ciobanu - 28 de ani: Numele îmi sună destul de cunoscut. Dacă nu mă înşel, a fost un legionar.

Două eleve, lic. M.Viteazu: Ministru pe vremuri, dar mai mult nu ştim.

Un lucrător la o firmă particulară - 20 de ani: N-am habar, poate am învăţat cîndva, dar nu-mi aduc aminte.

Andreescu - sportiv - 30 de ani: A fost în conducerea PCR şi a fost omorît în închisoare. Era poate singurul dintre ei care s-a ţinut de ceea ce-a crezut. Nu s-a adaptat directivelor vremii şi a sfîrşit prost. Cam atîta ştiu.

Toma Georgescu - elev, clasa a IX-a: Cine? Lucreţiu...? Ăsta e banc sau ce? O poantă d-aia ca la Tele 7? Serios, n-am auzit.

După cum se poate observa, cei de vîrsta a doua, şi a treia au păreri destul de bine formate în privinţa lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Judecata unora este absolut intransigentă în vreme ce alţii percep şi anumite merite pe care le va fi avut Pătrăşcanu. N-am întîlnit totuşi pe nimeni care să-l aprobe total. Pe de altă parte, celor sub treizeci de ani, numele le sună vag cunoscut sau nu le spune absolut nimic. Dacă pentru generaţiile marcate de comunism, protagoniştii sistemului, mai răi sau mai puţin răi, nu pot fi uitaţi, pentru tineri ei nici nu mai există. Şi e poate firesc să fie aşa.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Decepţie şi frustrare

O percepţie simplistă – devastatoare prin urmările ei – a personalităţilor româneşti le împarte în două categorii, ca acelea întocmite odinioară de monitorii din clasele şcolii primare: buni şi răi. Schimbări survenite de-a lungul activităţii lor sau posibilitatea de a fi procedat corect într-o problemă şi greşit într-alta sînt excluse: sau îngeri sau demoni. În cazul lui Pătrăşcanu, sfîrşitul său tragic asociat cu poziţia lui corectă în problema Transilvaniei i-au conferit, în imaginea opiniei publice, o aureolă de martir. Şi la noi, o dată ce o personalitate istorică a fost receptată ca "pozitivă", orice observaţie critică este înţeleasă ca un sacrilegiu, iar autorul ei considerat a fi instrumentul unor forţe oculte, decise să denigreze şi să surpe galeria eroilor naţionali. Cît timp va fi oare necesar pentru a ne dezbăra de această viziune atît de păgubitoare pentru investigaţia ştiinţifică a trecutului istoric?

Traiectoria politică a lui Lucreţiu Pătrăşcanu (el îşi spunea însă Patraşcanu) prezintă sinuozităţi ce se cer arătate şi explicate.

L. Pătrăşcanu s-a alăturat mişcării comuniste, în perioada imediat următoare primului război mondial. Memoriile militantului socialist Şerban Voinea, tipărite la Paris, în 1990, dezvăluie vigoarea curentului radical din rîndurile socialiştilor români, atraşi mulţi dintre ei de Internaţionala a III-a Comunistă. Războiul cu suferinţele lui adusese o amplă deplasare spre stînga în mişcarea muncitorească. Evenimentele din Rusia, cunoscute superficial, păreau să arate că acolo proletariatul se eliberase şi edifica o societate nouă, liberă de exploatare şi oprimare. "A început în ţară atuncea – scrie Şerban Voinea – o mişcare de afiliere la Internaţionala a treia. O afiliere care, în perioada de la început, în special, nu era decît o manifestare sentimentală în favoarea revoluţiei ruse. Nimeni nu ştia exact despre ce poate să fie vorba, nici chiar cei mai bine informaţi (...) era o pură afecţiune faţă de mişcarea revoluţionară care atrăgea masele. A fost însă neîndoios o atracţie aşa de puternică, încît se poate spune că întregul proletariat (cel puţin cel organizat) era în favoarea afilierii partidului nostru la Internaţionala a treia. În Regat, în special, unde mişcarea era cea mai radicală, aş fi putut să număr pe degete pe cei care refuzau această afiliere".

Tînărul Pătrăşcanu (era născut în 1900) s-a integrat acestui curent. Fiu al scriitorului şi profesorului de istorie D.D. Pătrăşcanu, el cunoscuse de mic literatura revoluţionară rusă: "în perioada aceasta a lecturilor umanitariste şi revoluţionare – îi spune Pătrăşcanu lui Ion Biberi în 1946 – a izbucnit revoluţia rusă din februarie. Aveam 16 ani. Mi s-a deschis o nouă zare şi am înţeles că o nouă epocă începe în istorie. Am început să urmăresc cu pasiune neţărmurită cele ce se petreceau. Revoluţia din octombrie m-a entuziasmat şi mai mult". Atmosfera în care fusese crescut acasă îl pregătise pentru a vedea în evenimentele din Rusia un început de nouă istorie: "Lipsa oricărei atmosfere patriotarde şi şovine, a oricărei influenţe antisemite şi religioase". În ultimele clase de liceu, s-a manifestat ca adversar hotărît al antisemitismului şi s-a pronunţat în favoarea muncitorilor, îndată după reprimarea manifestaţiei din 13 decembrie 1918. În anul următor, devenit student, şi-a afirmat răspicat opţiunea politică: "M-am situat imediat în vechiul partid unitar socialist, la stînga – în fracţia comunistă". În toamna anului 1922, a plecat la Moscova şi a participat la cel de al IV-lea Congres al Cominternului. "Acolo am văzut şi am ascultat pe Lenin şi am trăit din plin atmosfera Marii Revoluţii".

Mesianismul revoluţionar propagat de Comintern a pus stăpînire pe tînărul intelectual, care plecase la studii în Germania pentru că împărtăşea şi el părerea "cine nu ştie nemţeşte nu poate deveni un bun marxist".

Pătrăşcanu aparţine, aşadar, acelei armate de intelectuali, care nu au mai ştiut să distingă între elanurile lor generoase şi utopia sîngeroasă, care se instala în Rusia. De ce Panait Istrati şi-a dat seama de adevărata faţă a socialismului sovietic, iar Pătrăşcanu nu? Mai ales că ultimul a avut şi mai mult timp şi mai multe căi de a cunoaşte ceea ce un alt dezamăgit, bulgaro-românul Cristian Rakovski, a numit "degenerarea birocratică a socialismului".

Apare ca o impietate să ţi-l imaginezi pe Pătrăşcanu mişunînd şi el prin lumea de activişti ai Cominternului, robotizaţi, învăţînd să se denunţe unul pe altul "marelui frate", cu spaima permanentă de a nu greşi în faţa genialului Stalin. Şi totuşi Pătrăşcanu a cunoscut şi nu s-a dezis de atmosfera şi personajele găzduite la "Hotel Lux" din Moscova, admirabil chemate la viaţă de Arkadi Vaksberg.

Instrumentalizat şi el de Comintern, Pătrăşcanu nu a uitat că în copilărie, admirator al lui Ştefan cel Mare, voise să ia numele voievodului şi, la Congresul al IV-lea al PCR (1928), el a combătut teza cominternistă că moldovenii sînt o naţiune distinctă de români, atrăgîndu-şi criticile lui Bohumil Smeral, reprezentantul Cominternului, care ezita între a considera că e vorba de necunoaşterea de către militantul român a punctului de vedere al Internaţionalei a III-a în problema naţională sau... o gravă deviere de dreapta!

Este neîndoios că şi în perioada sa cominternistă, Pătrăşcanu s-a deosebit de aparatcicii din PCR nu numai prin orizontul său cultural (cîţi din ei aveau studii universitare?), cît şi printr-o percepţie mai corectă a interesului naţional. Nu atît de puternică însă încît să-l determine la o ruptură cu patronii de la Moscova. S-a asemănat lui Buharin, care a acceptat, şi după ce Stalin îl marginalizase, să-l servească, resemnat, pe dictator, fiind unul din redactorii constituţiei "staliniste"! De-ar fi rămas în URSS şi-ar fi împărtăşit soarta tragică a lui Alexandru (Saşa) Dobrogeanu-Gherea, prietenul său, victimă a Marii Terori, probabil că Pătrăşcanu ar fi avut aceeaşi atitudine ca şi Rubaşov, eroul lui Koestler din "Zero şi Infinitul": ar fi satisfăcut pînă la capăt exigenţele Partidului.

În România, el a fost un disciplinat membru de partid şi PCR l-a folosit cu abilitate în negocierile care au precedat actul de la 23 august 1944.

Nu dispunem încă de documentele din arhivele sovietice care să permită reconstituirea exactă a relaţiilor dintre PCR şi Moscova în anii celui de-al doilea război mondial. În ce ne priveşte *nu* credem în versiunea, potrivit căreia în pregătirea actului de la 23 august 1944, PCR ar fi acţionat independent, fără consultarea şi aprobarea patronilor sovietici. Şi după aşa-zisa autodizolvare a Cominternului (1943), partidele comuniste au continuat să fie riguros supravegheate prin structuri camuflate, precum "Institutele de cercetare-ştiinţifică" nr. 99, 100 şi 205. Pentru controlul total exercitat asupra partidelor comuniste de sovietici este concludent faptul că, la 26 august 1944, Maurice Thorez, secretarul general al PCF, aflat în emigraţie la Moscova, a solicitat aprobarea de a da un interviu corespondentului Agenţiei "France Presse" în capitala sovietică; instanţele cripto-cominterniste nu au fost de acord şi interviul nu a fost dat! Dacă pentru un simplu interviu, un personaj cu autoritatea lui Thorez trebuia să aibă aprobarea superiorilor de la Moscova, cum am putea crede că, în probleme atît de importante ca relaţiile cu regele Mihai, partidele "burgheze" şi reprezentanţii armatei, PCR, cel mai slab partid comunist din Europa de sud-est, ar fi putut acţiona fără a asculta de "his master's voice"? Conduita URSS în România era un test în relaţiile Kremlinului cu SUA şi Marea Britanie. Armata Roşie intra într-o ţară, unde existau structuri de putere; URSS declarase că nu voia să modifice regimul social din România; acum avea să se vadă dacă URSS renunţase sau nu la mesianismul revoluţionar şi la propagarea – inclusiv prin forţă – a comunismului. Desfăşurările din România erau de prea mare interes pentru URSS pentru ca ele să fie lăsate la voia întîmplării. Iată de ce, după opinia noastră, sovieticii nu puteau permite PCR o politică independentă în relaţiile cu celelalte partide şi factori politici şi militari din România. Credem, aşadar, că L. Pătrăşcanu a urmat directivele Moscovei în negocierile cu PNŢ, PNL, curtea regală şi armată. A făcut-o însă, în dubla sa ipostază de comunist şi de român, preocupat, în egală măsură, de interesele partidului comunist, dar şi de ale naţiunii române.

Drumul la Moscova pentru semnarea armistiţiului (12 septembrie 1944) a fost pentru Pătrăşcanu un şoc dureros. Perspicacele ambasador britanic, Sir Archibald Clark-Kerr (care a redactat un savuros raport despre membrii delegaţiei române şi ceremonia semnării armistiţiului, raport ce ar trebui o dată editat integral!) a relevat drama lui Pătrăşcanu în capitala sovietică: el a înţeles că a fi comunist nu înseamnă nimic în faţa stăpînilor de la Kremlin. "Venise aici – scrie diplomatul britanic – convins că, fiind comunist, va găsi de îndată cheia spre inimile ruşilor şi va deschide uşa pentru un armistiţiu mai blînd (...). Aceasta este o greşeală în care au căzut mulţi oameni, şi Pătrăşcanu nu poate fi blamat, întrucît nu putea fi nimeni în România care să-i spună că speranţele sale în această privinţă erau fără rost. Dar faptul pare a fi tulburat echilibrul său, ceea ce l-a făcut mai puţin eficace decît l-ar fi îndreptăţit să fie puternica sa personalitate. Era limpede că, în timpul negocierilor, a trecut prin momente neplăcute, gîndurile sale îndreptîndu-se – bănuiesc – la ce va spune tovarăşilor săi comunişti şi criticilor lor cînd se va întoarce acasă".

Revenit acasă, cu amara experienţă de la Moscova, L. Pătrăşcanu a fost un adevărat Janus. Pe de o parte s-a angajat activ – şi agresiv – în lupta PCR pentru putere, atacînd partidele democratice; pe de alta – aşa cum dezvăluie acum arhivele americane – spunea locotenentului american Henry L. Roberts de la Secret Intelligence (SI) Branch (autorul de mai tîrziu al excelentei cărţi: *Rumania: Political Problems of an Agrarian State)* că PCR este prea slab pentru a lua puterea şi că un guvern de "adevărată coaliţie" sau chiar "o opoziţie loială" a PCR în perioada de reconstrucţie a ţării ar fi fost soluţiile cele mai potrivite. El atrăgea atenţia că venirea la putere a PCR trebuie să se facă "prin simpatie (a opiniei publice – n.n.) şi nu prin forţă". În acelaşi timp, împreună cu Belu Zilber, el îi avertiza pe americani asupra politicii URSS de aservire a României (studiul lui Eduard Mark, *The OSS in Romania, 1944-1945: An Intellingence Operation of the Early Cold War*, publicat în "Intelligence and National Security", 1994, nr. 2, este de cea mai mare importanţă). Pătrăşcanu şi Zilber *nu* au purtat aceste discuţii ca "agenţi" ai spionajului american, interlocutorii lor, căpitanul Louis E. Madison şi locotenentul Henry L. Roberts, nedezvăluindu-şi, evident, adevăratul lor statut. Dar, desigur, şi Pătrăşcanu şi Belu Zilber ştiau – sau sperau – că opiniile lor vor parveni la factorii de decizie americani.

Sînt unele indicii că, în timpul Conferinţei de pace de la Paris, Pătrăşcanu ar fi avut intenţia să ceară azil politic în Occident, dar că a renunţat de teamă că apusenii, care făceau concesii neaşteptate sovieticilor, îl vor extrăda.

În arhivele sovietice, Pătrăşcanu apare însă în altă ipostază. De pildă, la 24 februarie 1947, el este primit, la cererea sa de ambasadorul sovietic la Bucureşti, S.I. Kavtaradze, căruia îi face o amănunţită relatare despre activităţile desfăşurate de Gheorghe Tătărescu şi Ştefan Voitec la Paris, cu ocazia semnării tratatului de pace cu România. De exemplu: "Din conversaţiile cu Tătărescu, el (Pătrăşcanu - n.n.) s-a lămurit că, la Paris, l-a vizitat unul din consilierii ambasadei americane, care i-a declarat că guvernul SUA nu se îndoieşte de dorinţa sinceră a lui Tătărescu de a pune la punct relaţiile economice cu SUA şi Anglia, dar nu este convins că întregul guvern îl sprijină". Pătrăşcanu mai arată că Tătărescu i "s-a plîns de situaţia grea din ţară, de lipsa de autoritate a guvernului, de acţiunile incorecte, după opinia lui, ale comuniştilor şi altele. În special, pe Tătărescu îl îngrijorează condiţiile grele ale tratatului de pace...".

În ceea ce priveşte cunoscutul discurs rostit în iunie 1946 la Cluj (care nu trebuie confundat cu cel ţinut, tot la Cluj, la 13 iunie 1945), discurs în care L. Pătrăşcanu a condamnat politica revizionistă a guvernului ungar şi a afirmat răspicat "Transilvania a aparţinut şi va aparţine statului român, în întregime" sînt necesare două precizări: 1. Pătrăşcanu exprima poziţia guvernului Groza, care a combătut şi respins cererile ungare de modificare a frontierei româno-ungare; 2. Pătrăşcanu lua atunci în consideraţie apropiatele alegeri (aveau să fie ţinute la 19 noiembrie 1946) şi voia să asigure voturi Blocului Partidelor Democratice, controlat de PCR. Este însă de netăgăduit că, în problema Transilvaniei, Pătrăşcanu a slujit interesul naţional.

În anii 1944-1945, Pătrăşcanu a încercat să obţină responsabilităţi şi mai înalte în partid şi în stat. Potrivit memoriilor lui Silviu Brucan, la un chef, ar fi spus: "Ce, Ghiţă (Gheorghiu-Dej – n.n.) trebuie să fie conducătorul partidului? Eu trebuie să fiu!". Recenta teză de doctorat a Elizabethei Hazard, *Cold War Crucible. United States Foreign Policy and the Conflict in Romania 1943-1952*, îl arată agitîndu-se, în vara anului 1945, în timpul grevei regale, pentru a lua locul lui Petru Groza ca prim-ministru.

Decepţionat de comunismul sovietic şi frustrat în ambiţiile sale (PCR a fost poate cel mai "antiintelectual" partid comunist!), Pătrăşcanu a sfîrşit executat, mai puţin pentru comunismul său "naţional" cît, mai ales, pentru că Gheorghiu-Dej se temea, în condiţiile dezgheţului, survenit la Moscova după moartea lui Stalin, că militantul arestat din 1948 avea să ceară socoteală şi poate să se întrebe, iarăşi, dacă nu el trebuia să fie în locul acestui Ghiţă, care, speriat că schimbările de la Kremlin puteau să-i ia fotoliul de lider, avea să se angajeze în politica de distanţare de Moscova.

Florin CONSTANTINIU

Vae victoribus!

Stalin își asigura supremația în feluri opuse dar complementare: pe unii morți îi proslăvea, pe mulți dintre cei vii îi asasina. Pe Lenin l-a îmbălsămat la propriu și la figurat: i-a ridicat Mausoleu, a botezat după el orașe, începînd cu cel al lui Petru, i-a înălțat statui cu trup uriaș și mînă ațintită spre viitor – substituiri pe care, tot prin grija lui Stalin izolatul de lume, în lunga-i agonie, n-avea cum să și le fi imaginat nici în coșmarurile sale cele mai negre. La fel a procedat cu Sverdlov, primul președinte al noului stat, și cu alții morți la timp pentru a nu-l periclita. În schimb i-a ucis pe cei care i-ar fi putut deveni rivali. Așa a lichidat el aproape toată "garda veche", pe Trotki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, Rîkov. I-a folosit pe unii împotriva altora, pînă a rămas singur, printre acoliți supuși – dintre care avea totuși să mai elimine destui, după dispariție păstrîndu-le ori ștergîndu-le numele din anale, după chef și interes.

Modelul aveau să-l urmeze staliniștii "democrațiilor populare". Fiecare a transformat cîțiva foști combatanți în mumii, în rest făcînd vid împrejur. Au fost eliminați concurenți reali sau potențiali: Kostov, Slansky, Rajk și alții care păreau a sta în calea zeului suprem. Pentru aceeași prezumție au plătit la noi cu viața Foriș, Kofler, Pătrășcanu, iar Ana Pauker și ceilalți "deviatori" – cu excluderea, închisoarea, în cel mai fericit caz cu domiciliul forțat sau "munca de jos". Pătrășcanu dovedește cît de la rece, din simplu calcul de putere, a fost dirijată teroarea. El a fost ucis într-un moment cînd brutalitățile pe față se mai înmuiaseră, dar cînd liberalizarea lui Hrușciov ar fi putut tenta oponenții să-l prefere pe suplul intelectual stalinistului inflexibil. (Enver Hodja va reedita în Albania acest sîngeros scenariu întîrziat, de salvgardare a dominației proprii.) Cît privește "reabilitarea" lui Pătrășcanu, Foriș, Kofler și alții, pe aceasta Ceaușescu a instrumentat-o tot din calcul, pentru demolarea memoriei lui Gheorghiu-Dej, acoperind totul cu uitarea după ce și-a atins scopul și și-a consolidat puterea.

Ne ajută să aprofundăm mecanismele terorii staliniste culegerile de documente, precum *Lichidarea lui Marcel Pauker*, volum apărut în 1995 la Editura Univers Enciclopedic, sub îngrijirea lui G. Brătescu. (Tot el ar fi cel mai nimerit să pregătească un "dosar Ana Pauker", militantă despre care presa emite fantazări și care – paradoxal, dar semnificativ – a fost mai cumpănit judecată tocmai de către adversarul ei, Corneliu Coposu, ca și Pătrășcanu de altfel, în volumul *Mărturisiri*, Editura Humanitas, 1996.) Faptele, cît mai exacte și mai numeroase, vor mijloci și judecățile globale. Încerc un mic pas în direcția lor, ca unul care, deși nu sînt istoric, am urmărit multe evenimente istorice ale veacului.

Sînt dese întrebările ce trezesc meditații. Cînd și de ce au început revoluțiile să-și devoreze adepții, uneori mai neiertător chiar decît pe vrăjmași? Reprezintă răfuiala aceasta "interioară" (paralelă cu cea "exterioară" și ajungînd s-o depășească în violență) o noutate modernă, de la revoluția franceză la cea rusă, sau continuă și deviază în sens propriu antecedente asemănătoare? Cum să disociem victima de călău, atunci cînd ele sînt prezente simultan ori succesiv în aceeași persoană? Pentru a răspunde credibil, să acceptăm măcar cîteva premise: revoluțiile n-au fost de tot întîmplătoare, ci condiționate de împrejurări istorice; participanții li s-au racordat în virtutea unor așteptări distincte, supunîndu-li-se ori înțețindu-le după "cum i-a tăiat capul"; ei pot fi deci judecați moral (eventual și juridic) numai în temeiul ideilor și, desigur, faptelor lor, nu atît în primă instanță cît pe baza complicatei împletiri de factori "ideali" și "reali".

Așa-numitele "totalitarisme" din acest secol au exacerbat, potrivit lui Popper, cîte o "societatea închisă". Ideea e importantă, dar suportă extensiuni retroactive. Și nu mă gîndesc doar la proiecte coercitive de organizare socială. Alături de ele merită să reținem și sisteme "închise" ecleziastice. Ele s-au opus adesea și celor de altă credință, situați "în exterior", dar și celor suspectați "în interior" de a nu fi conformi prescripțiilor dogmatice. Aceștia au fost declarați "eretici", învățăturile lor au fost respinse, scrierile lor nimicite, ei înșiși expulzați dintre drept-credincioși, anatemizați, supuși torturii pînă să-și recunoască vinovăția și să-și retracteze convingerile, ceea ce nu i-a salvat neapărat de arderea pe rug. Răfuiala e veche, scriitorul maghiar Tibor Déry i-a consacrat romanul *Excomunicatorul* (în traducere a apărut în 1981, la B.P.T., cu prefața mea), despre episcopul Ambrozie din Milan, învățător al lui Augustin; și l-a scris nu întîmplător după ce el însuși a ajuns victimă a represiunii budapestane din 1956 – ca pe o parabolă abia disimulată, deși nemodernizată forțat, a contemporaneității. Am putea continua exemplele cu Inchiziția, pînă la Contrareforma, dar și cu uciderea lui Servet de către Calvin sau cu întemnițarea pe viață a protopopului de "rit vechi" Avvakum, ale cărui scrieri (fanatice și tragice!) au jucat un rol decisiv în plămădirea vechii literaturi ruse; ori cu ceea ce i s-a întîmplat în comunitatea iudaică din Amsterdamul liberal, lui Uriel de Costa, excomunicat și împins la sinucidere, înainte ca Spinoza să fi fost și el excomunicat. Chiar și fără a cita pe larg știutele excese islamice fundamentaliste, de pînă în zilele noastre, paralelismul situațiilor devine evident: "societățile închise" pot sancționa cu sălbăticie pe cei suspectați de încălcarea prescripțiilor "sacrosancte".

Între fanatisme diferite prin surse și țeluri au fost remarcate suficiente asemănări, chiar maniera sîngeroasă de a salva organismul "sănătos" de intruși. În plan global, răsturnările moderne vizînd (și visînd) "însănătoșirea" ordinii sociale au fost privite ca un soi de milenarism laic, substituit idealului religios de după "moartea lui Dumnezeu". Așa au și fost descrise de către Dostoievski și mulți romancieri sau analiști ulteriori. Altminteri nici nu s-ar înțelege motivațiile "ideale" de la care au purces ele, interesul o vreme dezinteresat al combatanților, dispuși să plătească prețuri maximale pentru maximalismul lor, privarea de libertate, schingiuirile, deportările, execuțiile, îndurate nu o dată cu demnitate. N-avem decît să recitim cele două volume "siberiene" ale romanului-fluviu scris de C. Stere, artistic, probabil, cele mai bune. Parafrazîndu-i titlul, "în preajma revoluției" luptătorii își acceptau mai ușor un destin foarte greu. Cu totul alte încercări îi așteptau după luarea și consolidarea puterii. Redistribuirea acesteia avea curînd să mute "în interior" lupta principală. Unii se vor proclama singurii "drepți", izgonindu-i de la putere (și acum și din privilegii) pe toți presupușii deviatori de la "linia justă", excomunicîndu-i și ucigîndu-i. *Vae victis* avea să fie înlocuit prin *vae victoribus!* Cu cît victoria părea să se apropie de absolut, fără drept la contestație și opoziție, cu atît măreția învingătorilor își deconspira fața ascunsă, îngrozitoare.

Revoltații împotriva opresiunii l-au putut un timp celebra pe Che Guevara ca pe un simbol al lor numai fiindcă, după ce a renunțat la privilegiile sale argentiniene din născare, acesta se mai dezisese și de victorioasa putere cubaneză, spre a lupta și muri, trădat și însingurat, în munții bolivieni. Violențele îndurate continuau să echilibreze, ba chiar să surclaseze violențele administrate. Ajungem astfel și la posibila salvare a "victimei" de calitatea ei de "călău". Ancheta stalinistă care în 1937-1938 l-a răpus, ca pe atîția alții, pe Marcel Pauker ne trezește sentimente amestecate, de oroare și de milă. Încercăm oroare nu doar față de cei care instrumentaseră "cazul" și-l depănaseră obedient pînă la finalul scenariului prescris, ci și față de involuntara lor unealtă, care își pregătise el însuși sfîrșitul, perfecționase "mecanismul" bazat pe lupte fratricide, delațiuni și eliminări fizice, pe logica unei "secte" care-și proclama propria "biserică" infailibilă și se supunea propriului "dumnezeu" atotputernic. Și totodată ne e și milă de căderea acestui om talentat, de irosirea calităților lui evidente, de naivitatea cu care s-a dat pe mîna unor torționari cinici.

Asemănător e și destinul lui Pătrășcanu. El a comis cu siguranță nedreptăți înainte de a fi încă și mai crunt nedreptățit. Cel mai valoros, probabil, printre ai săi, aceștia l-au ucis ca pe "un cîine", la capătul unui simulacru de proces diferit și nu prea de cel descris de Kafka. A îndurat suplicii incredibile. Le știm din auzite și din mărturiile scrise de apropiați, ca Lena Constante, ori de apropiați-trădători, ca Belu Zilber...

Să nu-i judecăm însă cu superbie infailibilă nici pe aceștia din urmă, acum cînd n-avem de înfruntat pericole mortale. Putem doar intui jocul sinistru al decăderii premergătoare căderii. Ne ajută și lecturile, de pildă romanul lui Koestler, *Întuneric în plină zi*. Prototipul său a fost Buharin, în multe privințe similar lui Pătrășcanu. Stalin a făcut pe pisica jucîndu-se cu șoarecele: cînd sfîrșitul îi era previzibil, l-a trimis pe Buharin la Paris, acolo prietenii l-au implorat să nu se întoarcă (la fel s-a desfășurat și actul penultim al "piesei" lui Babel), dar el era fidel "cauzei" și lucrurile s-au petrecut exact așa cum le prevăzuse călăul, victima s-a întors acasă, la moarte sigură. În preajma arestării a pus-o pe soție să memoreze un text de disculpare adresat conducerii de partid. Văduva i-a tot repetat testamentul în gînd... timp de o jumătate de secol! Cînd însă a putut fi în sfîrșit făcut public, după reabilitarea atîtora de către comisia de partid condusă de Iakovlev, sub Gorbaciov, încăpățînarea de a transmite posterității mesajul asupra idealului neîntinat s-a dovedit zadarnică: curînd avea să dispară și "transparența" gorbacioviană, și partidul conducător, și amintirea despre "fiul răsfățat" de odinioară al acestuia, împroșcat apoi de vini inventate, pe care și le-a asumat pentru ca să-și salveze familia... și pentru a-și "sluji" idealul!

Cumplită poveste, ca și aceea a lui Pătrășcanu, demnă de un Sofocle ori Shakespeare. Camus a fost cel care ne-a avertizat, într-o conferință ateniană din 1949, asupra nevoii unei "a treia" mari arte tragice. El însuși a căutat să lărgească aria tragediei, pînă la un Meursault și Clamence, Martha și Caligula, neuitîndu-i nici pe "cei drepți" din prima revoluție rusă, în 1905. Au urmat și ucigașii cu "mîinile murdare", cum avea să-i numească fostul său prieten Sartre. Oricum, Camus n-a fost dispus să-l confunde pe Saint-Just cu Marat. A înțeles "omul revoltat" cu chipuri multiple. Și ne ajută în a cîntări cu o măsurătoare mai fină vini și nevinovății, crime și pedepse.

Cît de exact vom ști să îmbinăm imparțialitatea cu sensibilitatea? *Oricine* jubilează în fața *oricărei* nedreptăți, de un fel sau de felul invers, își trădează umanitatea. Nici milioanele gazate nu se triază în "buni" și "răi" – și nici personalitățile întemnițate sau ucise. Cei maltratați puteau avea convingeri opuse, puteau să fi fost sau nu radicali în promovarea acestora, să fi cedat sau nu terorii năpustite asupra lor. Să luăm cît mai multe în calcul. Dar, de e cu putință – umili și cutremurați!

Ion IANOȘI

8 mai 1996

Intraductibilul "Vergangenheitsbewältigung"

Cu vreo lună în urmă, am sunat la Asociația Foștilor Deținuți Politici, vrînd să aflu dacă există material pe care l-aș putea consulta cu privire la procesul Pătrășcanu. După mai multe încercări, am putut în sfîrșit vorbi cu domnul Ticu Dumitrescu, președintele Asociației. Explicîndu-i că lucrez la un film și vreau să mă documentez în acest sens și la dînșii, domnul Dumitrescu mi-a dat următorul răspuns: "Ăsta a fost un proces comunist cu comuniști vinovați de diferite lucruri". La replica mea: dar poate au fost și unii nevinovați printre ei, am primit răspunsul: "Da, poate. Oricum eu nu înțeleg de ce nu îmbrățișați o cauză mai nobilă decît cea a doamnei Constante".

Am îmbrățișat cauza doamnei Constante, după ce am citit cartea dînsei "Evadarea tăcută", fiindcă vreau să fac un film despre ea. Ideea centrală a cărții este spațiul interior creat de un om, un univers unde se poate refugia mental cînd tot ceea ce vine din exterior are ca scop de a-l extermina. Doamna Constante a petrecut 12 ani în penitenciarele staliniste în urma procesului Pătrășcanu.

Din interes profesional am găsit necesar să cunosc tot materialul disponibil care are vreo legătură cu acest proces. Dosarul 40002 al SRI-ului cu procesul Pătrășcanu este cel mai voluminos din arhivă. El conține 203 volume cu cca. 500 de pagini fiecare, dintre care 199 aparțin anchetei și procesului din 1954, celelalte 4, rejudecării procesului în 1968.

Numărul imens al dosarelor dovedește încercările exasperate ale anchetatorilor de a construi în jurul lui Pătrășcanu un grup de spioni englezi și americani, cu scopul de a paraliza acțiunile PCR, și nimicirea acestuia din interior. În continuare, Pătrășcanu a fost învinuit de a fi lucrat cu serviciul de spionaj englez și american în timpul războiului, deci cu aliații împotriva regimului fascist din România. Cunoscînd istoria și urmările care le-a avut acapararea puterii de către PCR în 6 martie '45, pentru aceste învinuiri, Pătrășcanu ar fi meritat cea mai mare distincție care s-ar putea acorda unui cetățean pentru lupta anticomunistă.

În unele dosare, se găsesc zeci de declarații despre un anumit incident. La o primă citire, ele par a fi identice. Citirea atentă, comparativă, ne arată însă lupta care a fost dusă pentru o virgulă, un cuvînt, apoi pentru o formulare. În timpul cîtorva luni, o persoană X se transforma miraculos în spion, o întîlnire uitată, într-una conspirativă, antistatală. Torturile aplicate anchetaților se oglindesc numai în declarațiile date – scrisul devine din ce în ce mai nelizibil.

Cu toate eforturile depuse de către anchetă, pînă în 1952 nu s-a putut ajunge la nici un fel de scenariu coerent, pe baza căruia s-ar fi putut înainta un proces. De abia avansarea anchetatorului Șoltuțiu pe post de șef anchetator a dus la "succesele dorite". Acesta lucra cu oameni care și-au învățat meseria la procesele Rajk și Slansky, cel din urmă ducînd la executarea a 10 din 12 acuzați. Declarațiile construite de anchetatorul șef Șoltuțiu și echipa sa erau formulate noaptea, în timpul zilei ancheta fiind "preocupată" cu semnarea acestora de către anchetați. Munca depusă pentru regizarea acestui scenariu a dus la decorarea anchetatorilor cu ordinele muncii RPR, două săptămîni după rostirea sentinței, în mai 1954.

Rejudecarea procesului Pătrășcanu, în 1968, avea ca scop să discrediteze era Dej cu un minim de efort. Foștii condamnați au dat declarații despre felul în care a fost purtată ancheta, cum au fost chinuiți, înjosiți și bătuți de către anchetatori. Li s-a dat drept de muncă și domiciliu. Cei care au formulat cereri către CC, bazîndu-se pe dreptul garantat de către Constituție de a obține o sumă de bani, totalizînd venitul lunar al salariului lor pe timpul cît au fost închiși, au primit sfatul să-și retragă cererea și să fie mulțumiți cu ceea ce li s-a dat. Comisia din 1968 nu a stabilit nimic în ceea ce privește decorațiile "Ordinul Muncii" date anchetatorilor după judecarea procesului din 1954. Ele au rămas, pînă în ziua de azi, proprietatea anchetatorilor.

Una dintre ultimele propoziții pe care le-a rostit Pătrășcanu înainte de a fi condamnat la moarte era: "Viața mea e scurtă, dar o să vină oameni care o să urmărească această porcărie". Acest timp despre care vorbea Pătrășcanu implica două lucruri strîns legate și paralele:

1) dispoziția oamenilor de a se confrunta cu detașare de propria istorie;

2) necesitatea acestei confruntări.

În Germania de după cel de-al doilea război mondial, cuvîntul *Nationalsozialismus* a fost un tabu, nerostit de nimeni. Privirea oamenilor a fost, pe cît se putea, îndreptată/ațintită înainte, cu toate că au fost înconjurați de memoria trecutului prezent (ruine, o economie care nu funcționa încă, aliații care ocupau țara). Prea dureroasă era asocierea cu trecutul. Gîndul la acesta trebuia ocolit, pentru a clădi ceva nou. De abia 20 de ani mai tîrziu, o nouă generație a început să se confrunte cu ceea ce într-adevăr s-a întîmplat în timpul nazismului, dar și mai tîrziu. Atunci s-a născut cuvîntul *Vergangenheitsbewältigung*, cuvînt netraductibil de fapt, care înseamnă meditarea interioară asupra trecutului. Cunoscîndu-și și însușindu-și trecutul, societatea va purta răspunderea pentru el în prezent, precum și în viitor.

Thomas CIULEI

O victimă neinocentă

După moartea lui Stalin, în Europa ocupată de Armata Roşie s-au derulat două mari procese politice. Amîndouă s-au ţinut cu uşile închise, şi s-au soldat cu condamnări grele, inclusiv cu moartea: procesul grupului Pătrăşcanu în 1954 la Bucureşti şi cel al grupului Nagy în 1958 la Budapesta. Apropierea nu este întîmplătoare, spune multe despre natura acestor procese, mai ales despre sentinţă, cei care le-au ordonat şi instrumentat. La 28 aprilie Pătrăşcanu este arestat, vreme de 17 luni este anchetat de SSI, condus de Petea Goncearuk (agent sovietic, codeţinut la Caransebeş cu Gh. Gheorghiu-Dej), care îl avea pe Pătrăşcanu sub supraveghere din toamna anului 1944, supraveghere ordonată de Emil Bodnăraş. La sfîrşitul lui 1950, ancheta este preluată de MAI, aflat atunci sub conducerea lui Teohari Georgescu, "deviaţionistul de dreapta" din 1952. După şase ani de la arestare, în aprilie 6-13, 1954, procesul se judeca. Pătrăşcanu şi Remus Kofler (şeful comisiei financiare a CC al PCR între 1937-44) primesc sentinţa capitală, executată în grabă în noaptea de 16/17 aprilie.

Ce învinuiri i s-au adus lui Pătrăşcanu? O enumerare a lor – făcută chiar într-un raport din 1967, al comisiei însărcinate cu "cazul Pătrăşcanu" – e lămuritoare. Că a fost informatorul Siguranţei, că a spionat pentru serviciul britanic şi american, că a încercat să acapareze puterea în PCR şi să organizeze o lovitură de stat, că a avut o atitudine duşmănoasă faţă de URSS, a promovat o politică naţionalist-şovină, ca ministru al Justiţiei a sabotat reforma justiţiei, şi a împiedicat judecarea criminalilor de război, că a vrut să fugă din ţară. La proces, Pătrăşcanu a refuzat să se apere, să facă declaraţii, să propună martori, să aibă un apărător etc. Dintre liderii comunişti din Europa abia instalaţi la putere, în anii '40, este primul care este arestat. La cîteva săptămîni începe conflictul Tito-Stalin, iar Dej încearcă să-l insereze între liderii comunişti naţionalişti care erau atunci ţinta represiunii din interiorul partidelor comuniste. Xoxe Dodja, Traicio Kostov, Laszlo Rajk, Rudolf Slanski pe rînd sînt judecaţi de atunci pînă în 1952, fără ca Dej să reuşească să monteze un proces după acelaşi tipar. Un proces de care avea nevoie pentru a-şi dovedi fidelitatea faţă de linia impusă de Moscova. Situaţia sa în PCR nu era suficient de consolidată, iar la vîrf conflictele interne prea puternice. Abia înlăturarea grupului Pauker-Luca-Georgescu şi mai ales moartea lui Stalin aduc în prim-plan urgenţa "dispariţiei" lui Pătrăşcanu. Înlăturarea "deviaţioniştilor" de dreapta în primăvara 1952 (în principal a Anei Pauker, căzută în dizgraţia lui Stalin în 1951) a înărit poziţia lui Dej şi capacitatea sa de manevră. O dată cu lansarea politicii "noului curs", s-a pus problema unor schimbări de personal în *leadership*-ul tuturor partidelor comuniste din blocul sovietic. La o nouă politică, sovieticii aveau nevoie de alţi oameni, mai puţin compromişi, dar la fel de fideli lor. Dej era cel mai ameninţat prin reputaţia de stalinist, cel mai docil executant al ordinelor lui Stalin şi Beria, pînă acolo încît România era considerată ca o republică unională. Dej ţinuse raportul la Cominform împotriva lui Tito. Odată întrezărită apropierea între Belgrad şi Moscova, obligatorie pentru liderii sovietici, care ţinteau refacerea "unităţii de monolit a lagărului comunist" (care se va produce în 1955 prin vizita în Iugoslavia a lui Hruşciov), Dej era în pericol de a-şi pierde poziţia, şi cu el întreg grupul său. Cel mai bine plasat în cursa de succesiune nu era un membru al Biroului Politic sau al Guvernului, ci se afla în puşcărie, deja torturat de mai multe ori, îndepărtat încă din 1948, Lucreţiu Pătrăşcanu. A fost şi cauza grăbirii spre deznodămînt a anchetei şi a morţii sale. În şedinţa Biroului Politic din aprilie 1954, cînd se votează sentinţa (Dej avea nevoie de complicitatea celor din jur pentru a-i lega şi mai tare de el), el cedează postul de secretar general lui Gheorghe Apostol, oprind pentru sine doar postul de prim-ministru, pe care-l deţinea din 1952. De ce nu a fost un proces public? Pentru că ar fi semănat prea mult cu metodele lui Stalin, într-o vreme cînd Malenkov, Hruşciov, Bulganin făceau eforturi mari de a-şi crea o imagine diferită de a predecesorului lor. Dacă Dej ar fi organizat un proces public, un *show-trial*, ar fi fost o sfidare pentru Kremlin. E probabil ca soluţia procesului cu uşile închise să fi fost cerută de Moscova. Domnii Apostol, Bârlădeanu, Maurer, în viaţă încă, ar putea să lămurească acest aspect. Pe de altă parte, Dej prefera metodele politice de culise, surdina, intriga. Spectacolul, campania de presă nu prea erau la îndemîna sa. Tonul folosit de presă în comunicatele BP al CC al PCR la înlăturarea grupului Pauker-Luca-Georgescu nu are vehemenţa incriminărilor din procesele din anii '30 consumate în URSS sau al celor din anii '40-'50 din blocul sovietic. Asta nu l-a împiedicat să urgenteze procesul şi să recurgă la asasinat politic. Nu era prima dată şi nici ultima. În 1946 ordonase uciderea lui Ştefan Foriş (fără proces), tot în 1954 are loc procesul lui Vasile Luca, soldat tot cu o condamnare la moarte, pedeapsă comutată la închisoare silnică pe viaţă. Vasile Luca va muri cîţiva ani mai tîrziu în închisoarea de la Rîmnicu Sărat.

Chestiunea care apare este dacă, dincolo de conflictul deschis pentru putere (între Dej şi Pătrăşcanu începe în ianuarie 1943 în lagărul de la Tg. Jiu), se mai afla şi altceva. Cred că da. Pătrăşcanu a crezut în anii '40, o dată cu profilarea victoriei Aliaţilor, că România nu va fi sovietizată, că "democraţia populară", un sistem multipartit dominat de stînga (cel puţin o vreme) va fi formula politică a Europei centrale. Pentru el, PCR era o forţă politică prea slabă pentru a guverna. El rămăsese adeptul "frontului popular" din anii '30, care, credea el, îşi găsea aplicarea "în democraţia populară", o formulă hibrid care păstra unele forme democratice. Cu declanşarea războiului rece o dată cu "planul Marshall", democraţiile populare (teoretizate de Gh. Dimitrov, dar şi de Gomulka, şi avînd adepţi în ţările ocupate de Armata roşie, printre comunişti pentru a limita sovietizarea ţărilor lor şi-i făcea între anumite limite acceptaţi de populaţie) sînt înlocuite cu formula "dictaturii proletariatului", care aduce aceste partide la discreţia lui Stalin. În tot intervalul 1944-47 Pătrăşcanu a fost adeptul "democraţiei populare" şi a încercat punţi spre alte forţe politice şi diferite segmente ale societăţii. Analiza societăţii româneşti din "Probleme de bază ale României" este lămuritoare şi în ce priveşte părerile lui Pătrăşcanu despre ponderea clasei muncitoare şi a micii burghezii. Despre aceasta din urmă, Pătrăşcanu scrie că este clasa cea mai numeroasă şi cu cea mai mare pondere. În consecinţă, el vede obligatorie colaborarea cu mica burghezie şi forţele politice care o reprezentau. De unde suspiciunea din jurul lui (interesată, desigur), acuzaţiile de trădare şi colaborare cu partidele istorice şi regele. El a pierdut poziţiile sale pe măsura sovietizării societăţii româneşti şi clarificării mijloacelor şi scopurilor lui Stalin. Dej nu s-ar fi menţinut dacă Stalin ar fi impus altă linie. Ce este sigur este că Pătrăşcanu i-a servit lui Dej de ţap ispăşitor, de victimă oferită ritualului de epurare şi ucidere impuse de Moscova în anii 1948-53, pentru a salva propriul său cap. La fel îi va servi şi în 1954. De data asta nu i-au mai folosit declaraţii, anchete şi preparative pentru un proces politic. El recurge direct la asasinat. În 1961, şedinţa CC al PCR din 1961, ritualul continuă, semnul sub care se desfăşoară în noiembrie-decembrie: "această mare diversiune", cum a anumit-o Ghiţă Ionescu, este fraza "Noi nu avem pe nimeni de reabilitat". Toţi vorbitorii subliniază că era meritul lui Dej.

Ceea ce umbreşte o astfel de analiză este impresia pe care o dă. Autorul ei nu crede că Pătrăşcanu a fost un democrat. Fiind la Moscova în 1934-35, chiar la începutul dezlănţuirii "marii terori", a putut să se convingă ce este bolşevismul. El cere insistent Cominternului să se întoarcă în ţară, conştient ca dacă rămîne va pieri. Revine la Bucureşti în vara anului 1935, dar nu-şi schimbă convingerile. Fuga l-a salvat atunci. Dar 20 de ani mai tîrziu va plăti cu viaţa sa iluziile şi ambiţiile proprii de putere.

Stelian TĂNASE

Cum a întinat Pătrăşcanu valorile comunismului

6 martie 1945. Lucreţiu Pătrăşcanu, avocat, membru din ilegalitate al PCR este instalat ca ministru al Justiţiei în guvernul Groza. După o săptămînă, **Scînteia** anunţa judecarea de către un "Tribunal al poporului" a "trădătorilor" Gigurtu şi Manoilescu, iar în 17 martie este finalizat proiectul unei legi privind pedepsirea criminalilor de război. Lucreţiu Pătrăşcanu înfiinţează astfel "Tribunalul Poporului", al cărui complet de judecată era compus din doi magistraţi şi şapte "judecători populari", iar pe lîngă Ministerul de Justiţie s-a constituit corpul "acuzatorilor publici", care preiau atribuţiile procurorilor în aceste tribunale speciale, stipulîndu-se totodată că hotărîrile "Tribunalului Poporului" sînt inatacabile. Proiectul propus de Lucreţiu Pătrăşcanu a fost aprobat în 31 martie 1945 de către Consiliul de Miniştri; cu două zile înainte, la propunerea aceluiaşi "Saint Just" al partidului comunist se promulga decretul de lege pentru "purificarea administraţiilor publice", din care sînt înlăturaţi toţi cei care "au activat sub orice formă în scopul instaurării sau menţinerii regimurilor dictatoriale în România". În 15 septembrie 1945, cu ocazia deschiderii noului an judecătoresc, Pătrăşcanu afirma: "Desigur, epuraţia o vom continua, dar noi vrem mai mult decît epuraţia: vrem ca într-adevăr magistratura ca corp, ca colectivitate (sic!), ca instrument în cadrul statului să degaje altă mentalitate şi alt suflet decît pînă acum". Încep ameninţările directe la adresa magistraţilor: un complet de judecată care achitase la începutul lunii decembrie un comerciant acuzat de "stocare de mărfuri" este suspendat şi pus sub anchetă din ordinul lui Pătrăşcanu. În anul următor, ministrul comunist al Justiţiei deformează subordonarea magistraţilor, care sînt puşi astfel nu să aplice legea, ci să execute ordinele partidului: în 20 aprilie 1946, la o conferinţă de presă, Lucreţiu Pătrăşcanu declara: "Este o afirmaţie falsă că inamovibilitatea magistraţilor este de natură constituţională! Guvernul decide şi tranşează această problemă!" Adică el, ca ministru al Justiţiei şi ca membru al CC al PCR. După ce desfiinţează practic vechiul corp al magistraţilor, Pătrăşcanu dă în toamna aceluiaşi an o nouă lovitură Justiţiei româneşti: pe 16 octombrie anunţă definitivarea transferului de competenţe către Curţile Marţiale a cauzelor privind infracţiuni săvîrşite de civili. Ocupaţia sovieto-comunistă deţinea astfel toate pîrghiile de reprimare a opoziţiei democratice. În 24 noiembrie 1947, opera de infiltrare şi pervertire a Justiţiei de către comunişti într-o maşinărie cinică şi sîngeroasă era încheiată prin votarea proiectului de lege pentru organizarea judecătorească. Lucreţiu Pătrăşcanu, autorul proiectului, declara satisfăcut: "Prin prezenţa reprezentanţilor aleşi ai maselor muncitoare de la oraşe şi sate care devin judecători cu drept de vot hotărîtor în Tribunale şi Curţi, justiţia devine, într-adevăr, populară". Fidel comunismului, avocatul Pătrăşcanu a terfelit deci Justiţia în numele luptei de clasă, construind cu abilitate justificările juridice ale crimelor comuniste. Avea însă să fie el însuşi o victimă a capcanei perfecte pe care o construise. În 23 februarie 1948, el nu mai este reales în CC al PCR. La 28 aprilie acelaşi an, a fost arestat. Va sfîrşi în faţa plutonului de execuţie. Plătind cu viaţa, la fel ca şi Vasile Luca, propriile eforturi în slujba comunismului: crescîndu-i autoritatea în partid, devenise o ameninţare pentru Dej.

*

A fost însă Lucreţiu Pătrăşcanu comunistul "idealist", "intelectual fin", "bun patriot", aşa cum l-a prezentat istoriografia comunistă după reabilitarea sa în 1968? Din nefericire pentru cei care mai cred în icoana comunistului pur, nu. Prezentăm mai jos selecţii dintr-o declaraţie dată în faţa anchetatorilor Securităţii în 26 iunie 1953 de un fost magistrat militar, Iorgu Popescu. Acesta fusese înainte de 23 august 1944 procuror militar pe lîngă SSI şi Biroul II al Marelui Stat Major (contraspionajul militar), calitate în care instrumentase numeroase dosare privindu-i pe comunişti sau pe spionii sovietici infiltraţi pe teritoriul României. Trece însă cu arme şi bagaje de partea comuniştilor, contribuind din plin la derularea proceselor politice între 1945-1948. Cînd n-a mai fost nevoie de serviciile sale, a fost arestat, deşi devenise între timp şi informator al agenturii KGB din România: Securitatea a "descoperit" că ucisese în anchetă în vremea lui Antonescu un student evreu, bănuit de legături cu comuniştii. Dar, iată ce declară, plin de amărăciune şi ranchiună, Iorgu Popescu:

"Atît dl. Pătrăşcanu, Teohari Georgescu cît şi alţii mai mici şi-au cerut dosarele din trecut, aflate în arhiva instanţelor militare, sub diferite pretexte. Acelea cerute pentru a vedea cum s-au comportat unii mai mici din partid au fost restituite şi am văzut că s-au luat măsuri contra celor care nu au putut păstra conspirativitatea, după cum şi în contra magistraţilor şi a poliţiştilor care i-au judecat sau cercetat. Nu s-au mai înapoiat dosarele celor mari şi nu s-au luat nici măsuri contra anchetatorilor sau magistraţilor în asemenea cauze decît mai tîrziu şi cu anumite menajamente a unor afaceri pe care le numeau magistraţii, grefierii, arhivarii şi poliţiştii sau organele de informaţiuni *afaceri sensibile* (...). În aceeaşi ordine de idei, poate fi clarificată şi situaţia reală în dosare a d-lor Pătrăşcanu şi Teohari Georgescu. În orice caz, o toaletă s-a făcut acelor dosare". În cunoştinţă de cauză, Iorgu Popescu dădea drept exemplu "toaleta" pe care Marin Jianu, ministru adjunct al Ministerului Afacerilor Interne şi-a făcut-o dosarului prin care fusese condamnat "pentru un caz banal de furt de bocanci" în perioada în care era "ilegalist". În ştergerea trecutului incomod, incendiile au dat o mînă de ajutor vîrfurilor comuniste, printre care şi Pătrăşcanu: au ars arhivele SSI-ului, ale Biroului II de la Marele Stat Major şi ale Tribunalului Militar. Ca urmare, în aparatul de justiţie se răspîndise următoarea "circulară" nescrisă, citată de Iorgu Popescu: "Nu avem informatori comunişti ai Siguranţei; puneţi răspunderea pe cei morţi". De ce era interesat Pătrăşcanu într-o asemenea operaţiune, răspunde indirect tot fostul magistrat militar: "De ce a fost dl. Pătrăşcanu cu domiciliul obligatoriu în timpul războiului într-o staţiune climatericâ, la Poiana Ţapului, în timp ce muncitori sau elevi pentru un timbru cu *Ajutorul roşu* au fost condamnaţi?" Dar nu doar "coafarea" istoriei comuniste şi a propriului trecut era în atenţia liderilor PCR. Iată cum povesteşte acelaşi Iorgu Popescu că a procedat "justiţiarul" Pătrăşcanu în cazul epurării Siguranţei, SSI-ului şi administraţiei: "Nu au fost traşi la răspundere şefii marilor unităţi decît acolo unde era ceva prea evident, în timp ce plutonieri şi alţi mărunţi executanţi au fost pedepsiţi. Au fost condamnaţi şefii de post înaintea comandantului corpului, marilor pretori sau comandanţilor de poliţie. Au fost condamnaţi primari, notari, gardieni publici înaintea prefecţilor, secretarilor generali, directorilor de minister sau chiar a miniştrilor. Au fost condamnaţi mici simpatizanţi, activişti, simpli membri înaintea şefilor de organizaţii sau de partid".

Lucrurile nu au stat chiar aşa cum le istoriseşte, în 1953, Iorgu Popescu. Arestat la începutul anului 1948 şi deţinut într-un regim de izolare la Făgăraş, el nu apucase să fie martor al valului de teroare dezlănţuit asupra celor care deţinuseră funcţii administrative sau politice în vechea Românie, graţie sistemului pus la punct de către Lucreţiu Pătrăşcanu şi Teohari Georgescu, doi fideli executanţi ai directivelor Moscovei de sovietizare a României. Cît despre "idealuri" sau "patriotism", ele i-au fost descoperite lui Pătrăşcanu post-mortem, din ordinele lui Ceauşescu, în acţiunea de fundamentare a naţional-comunismului, opus stalinismului epocii Dej. Iar cei înduioşaţi de destinul său tragic, să se gîndească la sutele de mii de deţinuţi politici condamnaţi de sistemul pe care Lucreţiu Pătrăşcanu l-a pus la punct şi i-a căzut apoi victimă.

Marius OPREA

Cunoscător al fenomenului românesc

Ştiam bine că aşa-numita reabilitare a lui Lucreţiu Pătrăşcanu în 1968 fusese iniţiată de Ceauşescu, pentru a-l putea elimina pe periculosul său rival politic Alexandru, Drăghici, şeful Securităţii şi totodată, pentru a lovi în defunctul Gheorghiu-Dej, punîndu-i în lumină rolul criminal. Odată ţinta atinsă, Ceauşescu s-a retranşat, uitînd totul. A fost iniţiată o ediţie din opera lui Pătrăşcanu care, începută în 1969, a apărut la început în ritm alert pentru ca, apoi, să se poticnească, ultimul volum, cu studii şi articole (în loc de două, cum se anunţase) ieşind de sub tipar tocmai în 1978. Sincopa se produsese repede şi autorităţile de propagandă ale lui Ceauşescu, întărite pînă la atotputernicie, nu mai aveau nevoie de contenciosul Pătrăşcanu, care devenise, între timp, din nou, iritant. Nevoind să ţin seama de acest joc al conjuncturilor, prin 1973 m-a ispitit să scriu o carte despre viaţa lui Lucreţiu Pătrăşcanu. Era un caz liminar, proba tărie de caracter, care a murit asasinat fără a recunoaşte nimic din absurdele acuzaţii ce i se aduseseră. Mi-am început documentarea, avînd cîteva convorbiri cu soţia defunctului şi cu Belu Zilber. Ceea ce adunasem, la o primă luare de contact cu subiectul, mi se părea revelator. Aveam nevoie să cercetez arhiva Pătrăşcanu, inclusiv documentele de la anchetă şi proces. Am ajuns, cu greu, la o mărime oarecare de la Comitetul Central căruia i-am relatat doleanţa şi scopul ei. A zîmbit compătimitor, răspunzîndu-mi, scurt, că pentru asta am nevoie de o aprobare direct de la Ceauşescu. M-am lămurit. Dacă întîmpinam atîtea dificultăţi în faza documentării, cu siguranţă că, de aş fi scris cartea (dar cum, dacă nu puteam cerceta arhivele), nu aş fi putut-o publica. Mi-am adus aminte de sfatul lui Belu Zilber, care îmi recomandase să renunţ la proiect pentru că o carte onestă despre Pătrăşcanu nu se poate încă scrie. În 1980, cînd se împliniseră 80 de ani de la naşterea lui Pătrăşcanu am scris un articol omagial. L-am dat **României literare**. George Ivaşcu a avut de întîmpinat mari dificultăţi pentru a-l publica, apărînd în revistă, după multe aşteptări, mult amputat. Se eliminaseră toate pasajele în care era vorba de biografia omagiatului. Întrebîndu-l cum de s-a produs amputarea, Ivaşcu mi-a răspuns sincer îndurerat: "Am priceput, din ceea ce mi s-a cerut, că omul ăsta nu s-a născut şi nici n-a murit. Se poate încă spune despre el că a scris cîteva cărţi, succint analizate. Atît". Biografia lui Pătrăşcanu, altfel zicînd personalitatea sa, deranjau enorm din nou. Gînditorul genial în care poza Ceauşescu, n-avea nevoie de un simplu cugetător, chiar dacă acesta era postum. Cazul Pătrăşcanu se clasase definitiv. Noul dictator proceda asemenea predecesorului său. Prin anihilare.

Ceea ce a deranjat enorm la Pătrăşcanu, chiar şi înainte de 1944, era fibra sa incontestabil intelectuală. Fiul lui D.D. Pătrăşcanu, trăit printre cărţi şi în atmosfera **Vieţii Româneşti** (după primul război mondial, tatăl său fusese factorul motor care iniţiase reapariţia celebrei reviste ieşene) era un autentic intelectual. Deşi angrenat - din convingere intelectuală - în mişcarea socialistă şi, apoi, comunistă postbelică, Lucreţiu Pătrăşcanu şi-a terminat, în 1922, studiile universitare la Bucureşti şi a plecat la Leipzig să-şi ia doctoratul. L-a luat, cu brio, în 1925, cu o teză despre reforma agrară din România. Mai erau, desigur, în mişcarea comunistă românească interbelică intelectuali. Pătrăşcanu se distingea, printre ei, prin cunoaşterea aprofundată a fenomenului românesc. Faptul era rarisim şi s-a văzut cît e de catastrofal în consecinţe după 23 august 1944 şi, mai ales, din 1947, cînd diferiţi politruci de frunte luau decizii fără a cunoaşte realitatea fenomenului românesc, ba chiar în răspăr cu ea. Atitudinea lui Pătrăşcanu, din anii războiului, din 1944 pînă în 1948, se datora acestei profunde cunoaşteri intelectuale a problemelor fundamentale ale organismului românesc, în toate ale sale alcătuiri. Strategiile propuse de el proveneau de la cunoaştere. De aceea, recomanda prudenţă, tact, spiritul nuanţei şi supunere la real. Ceea ce deranja enorm factorii de putere de la Moscova şi troglodiţii de la Bucureşti. De aici i s-a tras ponosul şi toată tragedia sa. Ştia, şi nu se sfia să o spună, că înainte de a fi comunist e român şi transformările preconizate nu trebuiau să rănească în vreun fel complexul realităţii româneşti (sociale, politice, intelectual-culturale). N-a fost, firește, ascultat, ba chiar repede anihilat de către troglodiţii săi rivali.

Simptomatic mi se pare faptul că, prin anii treizeci, a început să lucreze la elaborarea cărţii sale, **Un veac de frămîntări sociale**, apărută, tîrziu, în 1945, după ce un capitol a apărut, în 1936, în **Viaţa Românească** sub pseudonimul Ion C.Ion Tema era de interes absorbant. Modalitatea ivirii capitalismului în ţările româneşti ale secolului al XIX-lea, constituia o preocupare pentru sociologii postbelici. Nu altceva făcuse Şt. Zeletin în **Burghezia română** (1925), din care publicase capitole în revista lui D.Gusti (**Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială**) încă din 1919-1920, iscînd mari şi fecunde controverse. I-au răspuns V.Madgearu, Şerban Voinea (cu cartea sa, întîi publicată în presă, **Marxism oligarhic**), Lothar Rădăceanu, M.Ralea, Nichifor Crainic. De fapt, şi cartea lui E. Lovinescu, **Istoria civilizaţiei române moderne** (1924-1926) e o continuare şi o replică la cartea lui Zeletin. Patrăşcanu are meritul de a fi studiat, în cartea sa, o chestiune capitală pentru procesul devenirii României moderne, aducînd, chiar, puncte de vedere noi (cum e, de pildă, mutarea momentului intrării ţărilor româneşti în circuitul comercial european nu de la 1829, ci mai înainte, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, după pacea de la Kuciuk-Cainardgi). Şi, oricîte disocieri de opiniile autorului trebuie formulate, e incontestabil că acesta se dovedea un bun cunoscător al procesului începuturilor naşterii României moderne. Din păcate, şi în această carte şi, mai ales, în celelalte, (**Probleme de bază ale României, Sub trei dictaturi**), autorul, e evident, n-a avut răgazul studiului de bibliotecă. Ultimele cărţi amintite au fost scrise, în perioada domiciliului obligatoriu, din anii războiului, la Poiana Ţapului, cu o documentaţie încropită, pe care i-o aduceau, cît şi cum se putea, membrii familiei (cu deosebire, cumnatul său Petre Pandrea). De aceea, aceste cărţi sînt lacunare, inclusiv în substanţa analizei. Sigur că, în **Problemele de bază ale României**, nu pot fi desconsiderate preconceptele ideologice (despre ţărănism, bazele sociale ale legionarismului, despre fundamentele doctrinale ale social-democraţiei şi respingerea de plano a sociologiei lui Gherea) care erodează, unele, destule aprecieri. De la teoreticienii social-democraţi nu reţine, drept judicioasă, decît opinia că militantismul comun al muncitorimii şi ţărănimii poate determina progresul social al democraţiei politice româneşti. Dar e evident că Pătrăşcanu admite, în această carte, adevărul că singura strategie politică postbelică e conlucrarea activă dintre muncitori, ţărani, burghezia "progresistă", mica burghezie, intelectualitatea. Într-un loc chiar precizează: "Lupta comună a acestor pături nu se reduce numai la o luptă de opoziţie, ci ea trebuie să aibă ca rezultat firesc exercitarea puterii politice. Guvernul democrat de mîine trebuie să reflecte fidel frontul celor care, în comun, îşi propun să realizeze obiectivele programului comun". De ar fi fost ascultat, alta cu totul ar fi fost fizionomia României postbelice încă mulţi ani. E evident din această apreciere, că Pătrăşcanu, în anii războiului, preconiza pentru multă vreme, un guvern de concentrare a tuturor forţelor politice democrate, inclusiv P.N.Ţ. şi P.N.L. A intervenit însă, brutal, atotputernicia U.R.S.S. care căpătase, din partea aliaţilor Anglia şi S.U.A., drept de exclusivitate asupra României şi colosul de la răsărit a dictat monopolizarea ţării de către acoliţii ei, comuniştii. Pătrăşcanu, intelectualul, devenise nu numai inutilizabil dar şi un factor nociv care trebuia anihilat. Şi a fost Judicioasă este, desigur, analiza din cartea sa **Sub trei dictaturi**. Dar nu putea prevedea, atunci cînd a scris-o (1941), că nici peste patru ani, acestor trei dictaturi li se va adăuga alta, mai pustiitoare şi pernicioasă, cea comunistă. Şi nu o putea prevedea pentru că, atunci, s-a văzut, preconiza o colaborare politică a tuturor forţelor politice democrate. Singura lui carte, aproape în întregime cariată, este **Curente şi tendinţe în filozofia românească** (1946), pentru îngustimea rechizitorială a aprecierilor. De neacceptat sînt, desigur, aprecierile despre filosofia lui Blaga, prezentată, grosolan, drept mistică, impregnată de un parfum medieval. Aici, în această carte, a avut cîştig de cauză sociologul şi sociologismul, finetea nuanţei lăsînd locul caracterizărilor brutal-otova. Nimic, aproape, din această carte nu rezistă unei analize obiectiv-judicioase. E o concesie făcută de Pătrăşcanu primitivismului gregar, care începea să funcţioneze agresiv şi, temător, se lăsase copleşit? E posibil.

Dar interesul cărţilor sale trebuie căutat în cele, amintite, precedente. A fost, deşi marxist, un autentic intelectual şi exeget al fenomenului românesc. L-a cunoscut şi l-a înţeles. Credea că îi poate prescrie o strategie nuanţată şi realistă. S-a demonstrat a fi de o tragică naivitate. Colosul dictaturii, pe care nu o agrea şi nu o prevăzuse, s-a prăbuşit asupra-i, eliminîndu-l de pe scena politică, nimicindu-l, apoi, cînd interesul lui Gheorghiu-Dej de a se debarasa de un adversar incomod a dictat asasinarea lui. Cazul lui, atroce, ne duce gîndul la cartea lui Koestler **Zero şi infinitul**. Pătrăşcanu este un alt Rubaşov, arestat, chinuit şi ucis de către călăi pe care, odinioară, îi credea colegii lui. N-au fost.

Z.ORNEA

Căzu pe frontul luptei pentru putere

Lichidarea brutală a lui Lucreţiu Pătrăşcanu va rămîne în istoria comunismului un caz clasic de eliminare prin justiţie a unui challenger la funcţia supremă în stat. În memoriile mele, am subliniat că arestarea, ancheta în stil stalinist şi executarea lui Pătrăşcanu a fost cea mai abominabilă crimă săvîrşită de Gheorghiu-Dej.

Îl cunoscusem destul de bine pe Lucreţiu Pătrăşcanu. Lucrasem cu el într-un şir de ocazii, citisem mai toate lucrările sale şi îi ascultasem confesiunile pline de amărăciune şi decepţie la un pahar de vin pînă tîrziu în noapte. Îi aflasem şi slăbiciunile. Era foarte orgolios şi oarecum încrezut. Avea şi pe ce, pentru că în mediul comunist strălucea ca un diamant. Ca forţă intelectuală şi cultură, era cu un cap deasupra tovarăşilor din conducerea de partid, poate cu excepţia Anei Pauker, egală ca subtilitate în limbaj şi putere de argumentare, fără a atinge, însă, profunzimea lui Lucreţiu în cunoaşterea istoriei şi caracteristicilor naţionale ale românilor, pe care le invoca mereu spre mirarea membrilor Biroului Politic.

Am fost în aula Facultăţii de Drept cînd profesorul Lucreţiu Pătrăşcanu şi-a ţinut lecţia de deschidere a cursului. Participam la un eveniment cultural şi politic, deoarece profesorii, studenţii ca şi ziariştii prezenţi, pentru a nu mai pomeni de nostalgicii "raiului pierdut" veniţi în număr mare, erau surprinşi că un lider comunist etala un nivel academic, o îndrăzneală de gîndire şi o frază elegantă cum nu mai auziseră de mult. Adevărul este că retorica lui Lucreţiu îi epata pe "foştii", în timp ce la mitingurile muncitoreşti zbura peste capetele oamenilor. În partid, Lucreţiu era un patrician, nu prea se ducea la şedinţele de celulă şi cred că n-a aparţinut niciodată unei organizaţii de partid. Se născuse într-o familie înstărită, nu ştia de lipsuri materiale şi chiar cînd avea domiciliu obligatoriu ducea o viaţă de sanatoriu elveţian. De cîte ori aveam treabă cu el la Ministerul Justiţiei mă izbea numărul mare de cucoane elegante din lumea bună venită să-şi salveze moşiile sau conacele de furia reformei agrare. Lucreţiu era un bărbat bine, atent la siluetă şi tare afemeiat. Cu nasul lui promiţător dădea iama prin mediul feminin.

Dar ca om politic era profund serios, rămînînd neclintit în activitatea revoluţionară din fragedă tinereţe. Convingerile lui comuniste, bazate pe o solidă cultură marxistă, se împleteau destul de armonios cu un autentic patriotism, ceea ce şi explică poziţia lui critică, pe vremea aceea singulară, faţă de politica URSS. Sovieticii, şi aceasta însemna Stalin, îl etichetaseră "naţionalist" şi atunci cînd Gheorghiu-Dej m-a convocat împreună cu premierul Chivu Stoica pentru a ne da indicaţii privitor la Conferinţa de la Moscova a Tratatului de la Varşovia, mi-am dat seama că Stalin confiase lui Dej părerea sa despre Pătrăşcanu. La ora aceea, Gheorghiu-Dej era încă un stalinist prosovietic, căci abia după 1956 stalinismul său s-a disociat de latura imperialistă a politicii sovietice, aşa încît aprecierea lui Stalin despre Pătrăşcanu a constituit probabil primul pilon de "legitimitate" pe care şi-a construit în conştiinţa lui acuzaţia de "agent imperialist".

Pentru mine este clar că motivaţia principală a lui Gheorghiu-Dej, cînd a iniţiat procesul Pătrăşcanu, a fost eliminarea unui pretendent la tron. Este adevărat că Lucreţiu, la beţie, îşi vărsa necazul că nu fusese desemnat, aşa cum considera el, lider al partidului. Doar l-am auzit exprimîndu-se făţiş în acest sens şi nu era greu ca aceasta să ajungă la urechile lui Dej. Iată ce a decis soarta lui Pătrăşcanu.

Ştiam că atît Lucreţiu, cît mai ales Belu Zilber, în timpul Conferinţei de Pace de la Paris, exasperaţi de cererile sovietice de despăgubiri cu totul exagerate, contactaseră delegaţi americani pentru a-i convinge să respingă pretenţiile sovietice. Declasificarea documentelor secrete ale Serviciilor Secrete ale SUA dezvăluie că cei doi se întîlniseră cu diplomaţi americani (de fapt agenţi secreţi) la Bucureşti încă din octombrie 1944. Dar una este să ai discuţii politice cu diplomaţi străini, practică curentă în ţările civilizate, şi cu totul altceva să fii "spion în slujba imperialismului". Am trăit şi eu acest rol în martie 1989, cînd am fost arestat şi anchetat de Securitate timp de două luni după transmiterea la posturile de radio străine a Scrisorii celor şase. Eram acuzat a fi "agent CIA" şi dovada erau discuţiile politice cu diplomaţi americani în care singurul secret pe care-l comunicasem era "situaţia proastă din ţară". Aceasta era mentalitatea stalinistă care caracteriza deopotrivă pe Gheorghiu-Dej şi pe Ceauşescu.

Lucreţiu Pătrăşcanu era sincer convins că denunţînd diplomaţilor americani practicile colonialiste sovietice servea interesele României. Numai că el nu ştia la ora aceea că soarta ţării noastre fusese pecetluită prin acordul Stalin-Churchill validat de Roosevelt la Yalta.

Silviu BRUCAN

"Însuşirea ei cea dintîi, prieteni, este... vehemenţa"

Contraste de peisaj

Una din trăsăturile prin care atmosfera creştină se departajează, în genere, de cea vechi-testamentară este calmul intimităţii cu interlocutorul divin. Spaţiul dialogului nu mai e perceput ca o radicală depărtare, străpunsă de cuvintele-tunet ale unui Dumnezeu discreţionar, vindicativ, gelos. Comunicarea se pretrece înăuntrul unei *filiaţii*, într-un mediu aproape *domestic* (cuvîntul lui Iisus la Cină – Ioan, 15, 14-15 – insistă pe transformarea discipolilor din "slugi" în prieteni, în "casnici" ai săi). Comunicarea îşi schimbă toposul abandonînd o majestuoasă alteritate pentru proximitatea împăcată a familiarităţii. Vuietul glasului divin lasă loc şoaptei sale persuasive. Asprul peisaj al muntelui bîntuit de furtună e înlocuit de incinta modestă şi protectoare a unei case. Sînt termenii prin care Ioan Chrisostomul (*Comentar la Evanghelia după Matei*) caracteriza noutatea religiei sale: revelaţia vechi-testamentară a avut loc "după exterminarea egiptenilor, în deşert, pe muntele Sinai, în mijlocul flăcărilor şi al fumului care ieşeau din munte, în sunet de trompetă, printre tunete şi fulgere, cînd Moise a intrat singur în nori. Nu aşa a fost cu legea cea nouă. Nu în deşert, nu pe un munte, nu în întuneric şi fum, nu sub bicîul furtunii. Ci la mijirea zorilor, înlăuntrul unei case, toţi şezînd laolaltă şi odihnindu-se într-o adîncă linişte".

Exerciţiul oratoric al Chrisostomului pare să îndepărteze din cîmpul creştin valorile *vehemenţei* şi ale *distanţei*. Nu ne referim aici la raportul creştinismului cu alte religii – unde, în contrast cu acest calm profund al originii, rigoarea represivă e departe de a fi lipsit – nici la înfruntarea duşmanului lăuntric, a demonului care stîrneşte lungi şi energice războaie nevăzute. Ne referim la relaţia cu ţinta ultimă, la *tonalitatea* acestei întîlniri.

În Textul ebraic, întîlnirea ia chipul spectaculos şi captivant al unei iubiri-pasiune, cu neîncetate trădări şi recuperări ale partenerului uman. E vorba despre o luptă în care divinul solicită imperios un răspuns pe măsura transcendenţei şi unicităţii sale. O înfruntare în care El îşi caută, îşi suscită partenerul demn de sine. Iacob, Iov sau psalmistul sînt eroi ai vehemenţei, ai unui efort care poate convoca ori capta furtuna prezenţei Celuilalt. Cioran admira iniţiativa lor plină de risc, anvergura şi îndîrjirea unui apel care reuşeşte să stîrnească pe îndepărtatul adversar. "În Vechiul Testament, oamenii ştiau să intimideze Cerul, îl ameninţau cu pumnul: ruga era o ceartă între creatură şi creator. A venit Evanghelia ca să-i împace. Iată vina de neiertat a creştinismului" (*Syllogismes de l'amertume).* În măsura în care posibilitatea de a fi inclus în filiaţia christică e abordată printr-o banală şi statică pietate, Cioran are, prea îndestul, dreptate. În măsura în care coborîrea Logosului în trup e valorificată drept "certitudine" istorică – şi, plecînd de aici, drept argument de superioritate a creştinismului faţă de alte religii – reflexia lui e justificată. În măsura în care "odihna într-o adîncă linişte" se preface în lipsă de tensiune şi de capacitate ascensională, caracterizarea e perfect valabilă.

Există însă, în cuprinsul experienţei creştine, o decisivă regăsire a vehemenţei. "Cuvîntul «vehemenţă» este magnific" exclamă Ortega Y Gasset în *Studii despre iubire:* el "are semnificaţia originară de suflu vioi, vînt. Vîntul a fost întotdeauna pentru om un simbol al dinamismului şi al energiei, fiindcă printre lucrurile perceptibile... vîntul este cel care, cu cea mai puţină materie, manifestă cea mai mare cantitate de forţă pură. Din acest motiv, toate cuvintele care exprimă fiinţa morală a omului provin din rădăcini care au sensul de aer – suflet, inimă înseamnă vînt, iar spiritul e suflare". Privită din acest unghi semantic, întîlnirea lui Christos cu ucenicii în prima zi pascală este, mai ales, o nouă infuzie de vehemenţă: "Şi a suflat asupra lor zicînd: «Luaţi Duh Sfînt»". Departe de a dispărea dintre atitudinile specifice pentru noua Cale, vehemenţa reprezintă motorul ei. Prin coborîrea şi înălţarea christică se inaugurează un nou tip de operaţie a Duhului, un nou stil de suflare a Lui peste lume. Vechiul Testament putea descifra simbolismul vehemenţei în splendoarea nemijlocită a peisajului sau în evenimentele sacre, ambele orientate spre Autorul lor. Traducerea, trecerea de la un nivel la celălalt e acolo abruptă şi imediat eficace, aşa cum o arată finalul din poemul lui Iov, unde prezenţa divină îşi desfăşoară majestatea invocînd puterea care animă alcătuirile lumii, unde eroul e copleşit de expresivitatea lor.

Acum e propusă o altă formulă a vehemenţei, mai subtilă, mai "economică", mai puţin spectaculoasă într-un fel. Prin Christos, Duhul coboară în intimitatea fiinţei pentru a o antrena, pentru a o include în propriul lui traiect. "Economia" acestei soluţii e legată de capacitatea de a cupla o materie modestă – cum e cea a vîntului dar şi a noastră proprie – cu cea mai mare cantitate de forţă pură: e vehemenţa efortului interior, obţinută într-o adîncă linişte.

Ortega Y Gasset, de la care am împrumutat titlul textului, invoca această calitate în legătură cu feminitatea, cu una din variantele ei exemplare. Pentru el, vehemenţa înseamnă, în acest caz, "păşire încordată" spre instanţa care te solicită, atitudine din care decurge *spontaneitatea*: răspunsul personal, non-mecanic, suprinzător, provenit din straturile cele mai autentice ale fiinţei. Spontaneitatea e aici reacţia de tipul săgeţii care, odată lansată, şi-a şi atins ţinta. Reacţie ce face să se ivească de la sine o a treia caracteristică: "vehemenţa lansînd spontaneitatea, spontaneitatea dînd substanţă vehemenţei, produc fără intenţie, cea de a treia calitate şi anume graţia" – spunea el. Acesta ar fi şi metabolismul celui "îndrăgostit" de divin, al celui care – devenit feminitate receptivă la Suflul său – preia el însuşi calităţile Suflului, acordîndu-se mişcării lui.

O asemenea mişcare ne descrie Grigore de Nyssa în *Viaţa lui Moise*, cînd – interpretînd pasajul din *Ieşire* 33, 23 – vorbeşte despre "acţiunea exercitată de Dumnezeu asupra sufletului pe care îl ridică deasupra lui însuşi pentru a-l avînta în Sine". Momentul vechi-testamentar la care se referă e situat imediat după "revelaţia în furtună, în mijlocul flăcărilor şi al fumului, printre tunete şi fulgere" invocată de Ioan Chrisostomul în contrast cu noua Lege. E momentul de intimitate profundă între Dumnezeu şi Moise cînd, dincolo de obligaţiile comunitare, profetul îi *cere* să se descopere aşa cum e în Sine, riscînd astfel explozia persoanei sale umane. Ceea ce urmează este "o şiretenie divină" prin care, răspunzînd vehemenţei lui Moise, Iahve îi oferă un nou tip de cunoaştere: nu prin confruntare, nu printr-un *face-à-face* imposibil, ci prin urmărirea divinului înlăuntrul adîncului său. Redăm interpretarea lui Grigore de Nyssa comentată de J. Daniélou.

© N. Triculescu

Mişcarea neclintită

"«Aşa cum corpurile grele, odată împinse în jos, îşi intensifică singure mişcarea de cădere, tot aşa, dar în sens contrar, se comportă sufletul eliberat de legături terestre: el se avîntă uşor şi repede într-o mişcare spre înălţimi. Cum nimic din cele de jos nu-i mai frînează elanul şi cum natura Binelui are proprietatea de a atrage pe cei ce se îndreaptă către el, sufletul se ridică mereu mai sus de sine, încordat de dorinţa celor cereşti, tinzînd către ceea ce se află înainte...» (44, 401 a).

Caracteristic pentru Grigore de Nyssa este faptul că înaintarea sufletului se urmează la nesfîrşit şi că în această perpetuă depăşire de sin rezidă, pentru el, experienţa însăşi a transcendentului... Una din imaginile utilizate pentru desemna o atare experienţă e cea a apei în continuă izvorîre: «La fel e cel ce priveşte frumuseţea divină şi infinită. Cum ceea ce nu conteneşte să se descopere se arată mai nou şi mai uimitor decît ceea ce a fost deja cuprins, el admiră continua apariţie, fără a înceta să dorească să vadă încă mai mult, cele aşteptate fiind mai strălucitoare şi mai divine decît deja văzutele» (1000 ab). Specifice aici sînt ideile de "noutate" şi de "paradox". Experienţa comunicării lui Dumnezeu e cea a unei perpetue noutăţi şi ea menţine sufletul într-o stare de uimire, de stupoare continuă. Nu este vorba despre o dorinţă ce nu-şi atinge obiectul – experienţă a unui vid infinit – ci de dorinţa care, mereu împlinită, nu reuşeşte totuşi să-şi epuizeze obiectul şi realizează, în consecinţă, o nesfîrşită înaintare. În *Exod* 33, 23, viziunea trecerii lui Dumnezeu e dată lui Moise în "scobitura stîncii", stîncă simbolizînd pentru Grigore de Nyssa, stabilitatea dorinţei. Sprijinită pe un temei neclintit – care e perpetua comunicare de sine a divinului – dorinţa îşi ia avînt pentru continua sa înaintare. Ajungem astfel la un ultim paradox, la un suprem oxymoron, cel al «mişcării stabile»:

«O Moise, pentru că tinzi cu o atît de mare dorinţă spre cele dinainte şi pentru că alergarea ta nu cunoaşte osteneală... ăflă că este lîngă mine un loc atît de larg încît, străbătîndu-l, nu vei găsi capăt alergării tale. Iar această alergare e, într-o altă privinţă, stabilitate. Cu adevărat te voi întemeia pe o stîncă. E paradoxul cel mai mare din toate ca starea pe loc şi mişcarea să fie una. În mod obişnuit, cel ce înaintează nu rămîne nemişcat, iar cel neclintit nu înaintează. Însă aici el înaintează prin chiar faptul că rămîne neclintit» (44, 405 bc).

Epectaza – traseul descris de Grigore de Nyssa ca progresie a sufletului, atras mereu de "cele dinaintea lui" – înseamnă mişcare imobilă. Dacă transformarea primă a sufletului – conversiunea sa – a însemnat obţinerea stabilităţii prin izbînda asupra agitaţiei pasionale, această stabilitate reapare, pe niveluri mai înalte, nu drept imobilitate, ci drept activitate spirituală intensă; e unirea între calmul profund al fîntînii şi mobilitatea fluviului (cf. 977 c):

«Cursa e cu atît mai rapidă cu cît e mai ferm şi mai neclintit alergătorul înfipt în Bine – care e stînca lui Christos. Pentru el, stabilitatea (*stasis*) e ca o aripă» (44, 405 cd)".

*

Faţă de textul lui Ioan Chrisostomul, unde experienţa proprie celor două religii era privită adversativ, Grigore de Nyssa preferă colaborarea lor pentru a descifra un traseu contemplativ comun, capabil să înglobeze antinomiile. Un traseu declanşat de vehemenţa obţinută într-o adîncă linişte. În măsura în care vehemenţa ar fi astfel valorificată, am fi scutiţi, în cîmpul religiei, de prea numeroasele vehemenţe sonore, de chemări la ordine, de verdicte, de separări sau pretenţii de superioritate.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

„Tristă-i cîte-o floricică/ Cînd se naşte printre spini,/ Dar mai tristă este fata/ Cînd se duce prin străini."

Lecturi suplimentare

Cîteva note mîzgălite într-un carneţel, formulare oficiale completate cu gesturi lente, cu o emoţie în care ne regăsim pe noi, şcolarii de altădată, cuvinte disperate sau de mulţumire găzduite de sanctuare pe marmura lor, semnături discrete sau volubile ce marchează vizitarea unui monument ori trecerea noaptea tîrziu pe o stradă pustie, legende care însoţesc fotografiile unor locuri sau momente – din vacanţe, de la căsătorii şi botezuri, scrisori de dragoste, jurnale intime... acestea, amestecate într-o dezordine derutantă, au fost cîteva dintre manifestările pe care le-am grupat sub numele de scriituri ordinare. *Ele se opun clar universului prestigios al textelor care se disting prin dorinţa de a realiza o operă, prin semnătura autentificatoare a autorului, prin consacrarea faptului tipărit. Ele nu ţin cont de normele gramaticale, nici nu aspiră la aura de sacralitate care însoţeşte, de două secole, opera literară. Cele mai multe dintre aceste scrieri, asociate unor momente colective sau personale de intensă emoţie sau rutinei din viaţa cotidiană, par a avea o singură funcţie, care le absoarbe şi le uniformizează: aceea de* a lăsa o urmă. *Ele nu au alt sens, nici alte consecinţe. Ele dau seamă de o competenţă care nu devine evidentă decît atunci cînd nu o ai.*

Daniel FABRE
în **Écritures ordinaires**
Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

Casa şcoalelor

Mic florilegiu

Prima parte a oracolelor este dedicată *întrebărilor*, întrebări care pornesc de la cerinţe pragmatice (**Să facem cunoştinţă, Unde locuiţi?** etc.), pentru a atinge, după un traseu labirintic, problema arzătoare: **Iubiţi? Pe cine?** Pînă să ajungă la acest punct final, cei care completează oracolul sînt chestionaţi în legătură cu gusturile şi preferinţele lor sau sînt puşi să formuleze răspunsuri la întrebările fundamentale despre om şi viaţă.

Secţiunea cu întrebările ce îndeamnă la filozofare cunoaşte o serie de răspunsuri-tip, de formule consacrate care se întîlnesc pe tot cuprinsul ţării şi în toate perioadele de existenţă a Oracolului. Iată cîteva din aceste definiţii: (**Ce este viaţa?**) "Viaţa este o ţigare/ Ce se arde pic cu pic/ Şi arzînd aşa întruna/ Se transformă în nimic", "Viaţa e o aţă, s-a rupt aţa, s-a dus viaţa", "Viaţa se trăieşte, nu se defineşte"; (**Ce este sărutul?**) "O ştampilă fără tuş cînd fetiţa n-are ruj", "Două buze la pătrat se numeşte sărutat", "O prostie, cine-o practică o ştie", "Două maşini tamponate la care nu intervine Miliţia", "O tonă de scuipat în gura unui căscat", "99% microbi, 1% plăcere", "O ciocnire de pahare"; (**Ce este dragostea?**) "Roma-i un cuvînt frumos/ Dar citeşte-l şi pe dos", "E-un lung prilej de durere", (uneori este citată strofa în întregime) "Omul cînd se naşte spune A, iar cînd moare spune MOR, aşa a ieşit AMOR". În oracole întîlnim definiţii şi etimologii care sînt, desigur, cu mult mai simpatice decît cele din dicţionare. ***(C.P.-B.)***

Din viaţa unui extremist de centru...

Orele urii şi cenzurii

Ca nuvelist, am avut o dimineaţă bună citind în "Timpul" ieşean ceea ce îi spunea un politolog de talia d-lui Tismăneanu unui pamfletar de vigoarea d-lui Mihăieş. N-am fost uimit, nu m-am frecat - cum se zice - la ochi, am fost mulţumit. În fond, teza la care se ajungea - inadecvarea mesajului anticomunist la realitatea post-ceauşistă - fusese convingător demonstrată de Alina Mungiu în cea mai subtilă analiză a acelei perioade ("Românii, după '89"), studiu care "nu a copleşit" din cauză că autoarea nu se supunea conformismului intelighent care preferă oricînd lirismul, moralina şi adrenalina, argumentelor reci, crude şi viclene ale... "aveam cuvîntul pe limbă, cum îi zice?" (citat Mazilu), exact: "ale vieţii!". Cu "un aer de protecţie", Caţavencu le spune lui Ionescu şi Popescu: "Voi, dascălii, sînteţi băieţi buni, dar aveţi un cusur mare: cum vă vorbeşte cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate." Observaţia se poate extinde la mulţi Ioneşti şi Popeşti, "de după '89": "Voi, analiştii politici, cum vă vorbeşte cineva de morală, s-a isprăvit, vă pierdeţi."

Mulţumirea - rar întîlnită, în lecturile de fiecare zi - venea din plăcerea de a citi un text care la capătul fiecărei fraze aducea un tot mai voluptos: "aşa e". Citez în acest sens: "Faptul că cei mai vocali (foşti disidenţi - n.mea) erau şi cei mai radicali anticomunişti nu a fost dătător de măsură pentru realitatea acelui moment în care ansamblul populaţiei române, indiferent ce au crezut autorii Proclamaţiei de la Timişoara, indiferent de ce credeam eu însumi, susţinînd în scrierile mele acest document, nu era total sedus de acest discurs. A existat o tendinţă de supraestimare a orizontului de aşteptare al românului mediu". Sau: "În realitate, marea majoritate, aşanumita majoritate tăcută din perioada marelui tumult, a convulsiei revoluţionare din decembrie-ianuarie, se uita îngrozită, neînţelegînd prea bine ce vor aceşti dizidenţi şi foşti deţinuţi politici, cine sînt, în fond, purtătorii de cuvînt ai opoziţiei. Pentru destulă lume, ei apăreau ca nişte apostoli autodesemnaţi ai idealurilor de purificare naţională."

Aşa e, chit că nu mă pot scutura de enervarea care mă cuprinde - din cauza nuvelistului, desigur - de cîte ori analistul politic discută cu singularul articulat (românul, polonezul) la care se adaugă vaga precizare: mediu. Dar - acel "dar" pe care Gombrowicz îl socoteşte "singurul dătător de viaţă" într-o frază - mă îndeamnă să dezvălui că mulţumirea mea a avut deodată un spasm. M-am surprins invidiindu-l pe politologul care lucrează liniştit şi sigur în generalizările sale despre "supraestimarea orizontului de aşteptare" şi "idealul de purificare". Invidia a trecut prin justificare - politologul nu-i obsedat să cadă şi să se împleticească în caz, în concret, în contingent - şi m-am trezit luat de un vîrtej epic care mi-a destabilizat mulţumirea, aducîndu-mi "orizontul" acela sub pleoape: am văzut nu atît idei, cît scene precise de ură şi ruptură între prieteni, divorţuri, denunţuri, care purificau impurificînd, rănind, împuţind, otrăvind; ţîşnind de sus şi pînă jos, rotindu-se ameţitor, precum culorile discului arhetipal, ele produceau lumina cea mai sumbră, a cenzurii. A cenzurii şi a autocenzurii nu în presă - care, nebunie curată, era liberă! - ci "de la om la om, de la suflet la suflet", dacă nu s-au uitat aceste expresii ale propagandei de partid cînd se dorea tandră. Horia-Roman Patapievici, în scrisorile sale către Al. Paleologu, descrie foarte bine sentimentul pe care politologul l-ar putea numi "cenzura dialogului social". H.-R.P. recunoaşte "apartenenţa sa la această trăsătură a românului, laşitatea": "Spre pildă, ar trebui să vorbesc cum vorbesc cu Dumneavoastră şi între fesenişti, dar nu o fac. E drept că sînt agresivi, ilogici şi autodezinformaţi (ei vor să adore, nu să judece), însă asta nu mă scuză." În fulgerul scenei, instinctul epic descoperă imediat pe cei cîţiva oameni liberi - la fel de liberi ca H.-R.P. sau ca "zona liberă de comunism" - care, la rîndul lor, se considerau laşi fiindcă-şi cenzurau ceea ce vroiau să le spună "lui Horia, lui Volo", înfricoşaţi să nu fie luaţi, automat, drept "fesenişti". Spre pildă: că Piaţa nu se poate autoconsacra ca "parlamentul cel mai onest" atîta timp cît nimeni nu era lăsat, la microfon, să ridice vreo obiecţie la politica şefilor ei. Adoratorii Pieţei erau dispuşi să (o) judece? Logica antifesenistă nu se conforma celei feseniste? Politologul o spune, azi, calm şi precis: "Faza a implicat, ca tip de logică leninistă, sau bolşevică, ambele părţi. Pe de o parte bolşevicii-bolşevici, pe de alta, bolşevicii antibolşevici". Michnik o formulase însă chiar atunci: topica urii anticomuniste are toate semnele celei comuniste, a luptei de clasă.

Îmi aduc aminte - aş zice, cu drag - că singurul articol pe care mi l-am văzut cenzurat după '89 este din '91 şi avea ca titlu: "Comunista ură anticomunistă". Mai importantă decît ideea, mi se pare şi azi scena, epicul: directorul "României literare" a avut grijă să mă cheme şi să-mi comunice la telefon: "Radu, te rog, înţelege-mă, nu merge... Dă-ne altceva săptămîna viitoare"... Era exact într-o zi de miercuri. Şi exact la prînz, celebra noastră "Zi de miercuri, la prînz" cînd "Secţia" îi transmitea lui Roger "ce merge şi ce nu" din Bogza, Manolescu, Blandiana... Nu numai ideile, dar pînă şi orele cenzurilor deveniseră fixe? Era prea rotund şi aproape frumos. O intuiţie de prozator îmi spune că au apărut deja nostalgici şi ai acestei "belle époque", ai acestui "temps du mépris" din primele ore ale post-comunismului.

Cu texte ca acestea, putem începe să vorbim.

Radu COSAŞU

La colţ

Iubiri amăgitoare

De la **Dallas** încoace, spectatorii români s-au lămurit că viaţa nu-i altceva decît amor şi bani, sau bani şi amor (şi, din cînd în cînd, cîte-o moarte justiţiară). Aceiaşi spectatori, altădată obişnuiţi cu două ore de program, sînt acum stăpîni pe multitudinea de butoane colorate ale propriei telecomande. Majoritatea persoanelor feminine de vîrstă sau pregătire medie se pare, însă, că nu sînt impresionate de varietate: ele preferă tot cele două canale ale televiziunii naţionale, ce ne oferă, prompt şi interminabil, post-revoluţionara specie de "telenovelas" – serialele sud-americane. Într-o zi obişnuită a săptămînii, cele două încununări ale genului la care se poate suspina la ora actuală sînt **Dragostea mea, durerea mea** (la 16,10) şi **Iubiri amăgitoare** (la 17,45). Dacă nu mai e Mariana cea deja nemuritoare, care i-a învăţat pe bogaţi ce-i plînsul, şi nici Rudy Rodriguez în ipostază brunetă, roşcată sau maternă, există acum, har Domnului, Laeticia, Rebeca, Isadora, Patricia, Vittoria – şi lista e departe de epuizare. La 16,10 sau la 17,45, ele ne comunică, în mare, cam acelaşi tip de mesaje: viaţa e complicată şi schimbătoare, azi poţi fi prinţ, mîine cerşetor; bărbaţii sînt puternici, autoritari şi patriarhali, dar farmecul înşelător al femeilor îi poate, totuşi, duce de nas; lumea e împărţită în bogaţi, corupţi şi săraci, ce pot deveni bogaţi doar a) imitîndu-i şi b) înfruntîndu-i cu perseverenţă; familia e celula societăţii, e sacră, şi se reuneşte, de obicei, la masă; secretarele se îndrăgostesc nebuneşte de patroni, pe care ori îi duc la falimentul propriu ori la falimentul rivalilor; adolescentele arată mai bătrîne decît mamele lor, sînt emancipate şi riscă să se îndrăgostească de bărbaţi mai maturi şi aşezaţi; răzbunarea e un principiu existenţial ce devine "fapt de viaţă" doar în timp.

Această multitudine de mesaje ne sînt transmise, în general, pe calea dialogului. Personajele se întîlnesc, două cîte două în majoritatea cazurilor şi schimbă, cu seriozitate şi multe prim-planuri, clişee existenţiale. Ele sînt oameni-kitsch în situaţii-kitsch şi nu contestă această realitate, ci, dimpotrivă, se simt în ea precum peştele în apă. Într-un joc prestabilit, eroii ne dau replica pe care o aşteptăm noi, auditorii confortabil-mediocri. De fapt, replica noi le-o dăm, din fotoliu. Fie că aceasta este "Nu am nevoie de o amantă, ci de o soţie" (Felipe către Berenio, care tărăgăneaza căsătoria, în **Dragostea mea, durerea mea**); fie "Amantul e numai pentru iubit" (dama trecută către amorezul tînăr care se oferă să-i rezolve şi problemele de afaceri, în acelaşi serial); fie "Ştii că ceea ce faci nu e bine?/ Da, dar se întîmplă lucruri şi mai grave în ţara asta. Şi oricum, nu omor pe nimeni" (mamă şi fiu din clasele de jos, fiul fiind pe cale de a deveni bogat şi corupt, tot în **Dragostea mea...**).

Şablon peste şablon, pasionalii eroi de pe ecran ne clădesc o existenţă alternativă mult mai palpitantă, dar (paradox!) şi mai previzibilă (conform regulilor jocului) decît cea reală. Doar pe canapelele braziliene sau venezuelene mai pot gospodinele române, altfel aşezate şi cu piaţa la zi, rosti fără riscuri "Nu te amesteca în viaţa mea".

Iaromira POPOVICI

Dragi cititori,
Această pagină poate fi făcută şi cu ajutorul dumneavoastră. Puteţi contribui cu fotografii de familie, caiete de amintiri, oracole, dedicaţii de carte, jurnale intime, cărţi poştale etc. Vă aşteptăm.

Festivalul de la Cannes – 1996

Filmul mai important decît viaţa

"Calitatea supremă a unui film este identificarea cu viaţa, capacitatea de a comunica vitalitate, emoţie şi nu în ultimul rînd de a ne purta pe drumuri pe care nu am mai fost."

Francis FORD COPPOLA
Preşedintele Juriului

Nu este misiunea unui festival acea de a deschide perspective asupra unor multitudini de culturi?, se întreba retoric tot Coppola.

După acest barem, misiunea Cannes '96 a fost îndeplinită de selecţia secţiunii oficiale propusă de Dl. Gilles Jacob - delegatul general al festivalului şi de numeroase filme din secţiunile paralele. Stampele japoneze se regăsesc intr-un mod cu totul original pe trupul femeii pictate de Peter Greenaway (**The Pillow Book**); mînia şi deruta middle-class din FreeCinema e privită astăzi cu mai multă violenţă (**Trainspotting** de Danny Boyle), dar şi cu mai multă tandreţe şi înţelegere (**Secrets and Lies** de Mike Leigh şi **The Van** de Stephen Frears); preocuparea dominantă a cineaştilor chinezi din generaţia a 5-a, insul urmărit în contextul unor fresce social-istorice, o regăsim (e drept cam ofilită acum) în **Adio, tînără stăpînă** de Chen Kaige; lumina şi prea plinul artei ce a rodit din pămîntul Toscanei a fecundat şi de astă dată inspiraţia fraţilor Taviani într-un remember - Goethe la **Afinităţi elective**; suprarealismul de sorginte hispanică e captat vizual de tînărul şi deja celebrul cineast spaniol Julio Medem în **Tierra** şi este magistral recreat în însăşi structura povestirii în filmul francez al cineastului chilian Raoul Ruiz, **Trei vieţi şi o singură moarte**; decanul cineaştilor americani reprezentînd *the counter-culture* hollywoodiană, Robert Altman se reîntoarce în anii '20, anii adolescenţei sale din **Kansas City** pentru a evoca era jazzului şi a gangsterilor ce a pigmentat cultura cinematografică americană; impactul plastic şi emoţional - cenzurat cu rigoare de Lars von Trier (**Breaking the Waves**) nu poate fi disociat de Dreyer; Al Pacino - interpretul atîtor personaje ce ilustrează faţa violentă a Americii, se întoarce cu primul său film ca regizor la sursele shakespeariene: două ore şi jumătate în work-shop-ul său... **În căutarea lui Richard al III-lea.**

Doar David Cronenberg - cineastul negaţiilor totale - ne proiectează în non-cultura unui viitor-prezent: automobilele devenite temple ale erotismului inspiră voluptatea accidentelor şi a morţii (**Crash**). Prin exces, Cronenberg şi-a decepţionat de astă dată şi fanii.

Revelatoare prin subtilitatea şi respectiv forţa de a pătrunde în miezul unor psihologii contemporane s-au arătat a fi **Stealing Beauty** de Bernardo Bertolucci şi **Sunchaser** de Michael Cimino.

În anii '60 tinerii şi adolescenţii Americii şi ai Europei şi-au revendicat radical dreptul la transparenţa propriului eu. "Make love not war" şi "c'est interdit d'interdir" au fost sloganurile cheie ale filozofiei străzii de atunci. Tot în acei ani Mc Luhan şi Marcuse diagnosticau premonitoriu era statului planetar şi a omului unidimensional.

Bertolucci şi Cimino îşi propun să expună angoasele şi dilemele tinerilor şi adolescenţilor de azi, copiii răzvrătiţilor de atunci, ai generaţiei care a început bătălia pentru permisivitate. Între ei se poate vorbi de o nouă *"gap generation"*. E drept că de la marijuana s-a ajuns la heroină şi la teroarea SIDA. Bertolucci şi Cimino tînjesc în fond după puritatea şi spiritualitatea pierdute. Bertolucci o face cu argumentele unui romantism senzual, respectînd clasica unitate de loc - timp - acţiune. Cimino pune o frînă categorică la tot ce ar putea să însemne "progres", invitînd la reînfrăţirea cu natura şi reîntoarcerea la o spiritualitate ancestrală. **Sunchaser** începe ca un autentic gangster-story şi se transformă rapid într-un *rood-movie* iniţiatic. Ambele filme le ilustrează crezul.

Senatul Academiei de Muzică „Gheorghe Dima" din Cluj Napoca i-a decernat doamnei MARIANA NICOLESCO titlul de *Doctor Honoris Causa*

Bertolucci spune: "Mă simt făcut din cinema. Uneori am crezut că filmul e mai important decît viaţa".

Cimino spune: "Fiecare film trebuie să fie o experienţă unică".

Adina DARIAN

Cronica literară de tranziţie

Jurnalul apatiei eficace (plus o precizare)

"Acolo unde... bănăţeanul afirmă peremptoriu: «Cine mi-s io!»" (p.174), Livius Ciocârlie* se întreabă sever: Cine mi-s io? Şi *se* scrie ca să afle. Se *denigrează*, ca să se vadă mai bine, aşa cum se pun coloranţi în lamela de sub microscop, ca să anuleze transparenţa moleculelor. (Cînd bat la computer: Am scris din greşeală "ca să abuleze". **Acte manqué?**). *"La fel ca televiziunea română liberă, manipulez mai mult prin omisiune. Răul ce-l spun despre mine e real. Calităţile, cîte sunt, nu le prea evoc"* (p.193).

*

Recitеşte Amiel. *"Îmi spune mai mult decît majoritatea contemporanilor"* (p.179). Normal. Dar ce-i dezabuzarea asta vexantă: *"Faptul că e aproape uitat, că nu-l citeşte nimeni, mă melancolizează"* (p.180). Cum, nimeni? **Noi, ăştia, amielarzii,** suntem nimeni?!

*

Iarăşi, fatalitatea lui 7: "Sunt acelaşi care şapte ani n-am scris nimic ca să nu pierd jumătate de oră de «studiu»" (p.197). Şi Dante a întrerupt timp de şapte ani scrierea *Comediei*. Şi eu am făcut o "pauză" de şapte ani în traducerea lui. (Cînd bat. Dante poate umfla pieptul: "Si ch'io fui tertio tra cotanto senno!", iată-mă-al treilea-ntr-aşa mîndră ceată!)

*

Ce frumoase etimologii îl bîntuie pe Livius Ciocârlie: ăla dinainte, de la putere, *"fusese greoi"*; ăştia de acum *"sunt triviali. Etimologic, au toate drumurile deschise"* (p.179). Tri-via:... *"«Prin multe aspecte, autorul de jurnal este încă infans, ca să reluăm expresia latină: se situează într-un stadiu dinaintea limbajului, dinaintea scrierii»"* (p.199). Infari = cel care nu vorbeşte...

Juste (horribile dictu) sunt şi reflecţiile sale despre ticurile de vocabular intelectual: *"Alte (cuvinte) obosesc limba eseiştilor, cum este anume. Un anume farmec, un anume sentiment. La urmă, coboară de la eseişti la gazetari. Aşa, de la o vreme, de excepţie. În limba bucureştenilor rezistă de multă vreme pe undeva. Li se potriveşte, pare să trimită la mari adîncimi şi, de fapt, nu spune nimic"* (p.367).

Sau: cît de bine mă întîlnesc cu gîndul său despre scriitorii tari care scriu "rău": *"H.P.-B. şi Breban parcă nu ştiu să scrie"* (p.229).

*

A propos de *"nebunul"* (p.204) Ion (Nicolae) Anghel, trăgătorul (sau împingătorul) editurii Amarcord: am primit din partea lui un pachet de cărţi scoase acolo, toate de o seriozitate şi o calitate mai mult decît înalte. Fruncea, ce mai! (cu Humanitasul alături). Între ele, încă două jurnale: al lui Daniel Vighi şi cel *metafizic* al lui Gabriel Marcel. De Vighi va trebui să dau samă (ca să nu spun că pe "lista de aşteptare" mai stau cartea lui Mihăieş despre jurnale şi jurnalul lui Stelică Tănase, de la "Institutul European"). Fă-mă, Doamne, pui de cuc / Şi fă ora de cauciuc / Şi ziua de gumilastic / Şi secolul mai elastic...

*

"«...Masochismul autorului de jurnal...»" (p.205). Las' că face pandant bun cu sadismul, la mulţi "diarişti": sindromul "mes poisons". Mierea în operă, fierea în jurnal.

În bună parte, *Viaţa în paranteză* e un jurnal despre jurnal. Despre jurnalul în general şi despre jurnalul în locotenent, ţinător de loc, înlocuitor, *"consemnare a nonsensului zilnic"* (p.170). Dar nu înlocuitor de literatură, o, nu: *"jurnalul ca substitut al literaturii e un nonsens"* (p.150)! Înlocuitor de viaţă, de acţiune, de diversitate, principiu unificator: *"Jurnalul are un singur lucru de comunicat: dorinţa de a scrie sau, uneori, şi neputinţa de a scrie"* (p.43). Oglindă purtată de-a lungul unei neputinţe active, multiforme, inventive.

*

Livius Ciocârlie cultivă despre sine imaginea, oblomovist colorată, a unui abulic, dominat de o apatie uneori meursault-iană, de străin într-o lume a "nonsensului zilnic", decor superfluu în care *"mă golesc de mine, nu mai respir. (...) Ceaţă în care încep să dispar. Să fiu o siluetă, un slab curent de aer. Aşa, abia, sunt eu. (...) Cu lipsa mea de vlagă, altcum n-aş fi ştiut să trăiesc"* (p.131), alteori artaudiană: *"în locul prăbuşirii lui centrale, o absenţă nucleară de energie, transpusă pe toate planurile, prin slăbiciune fizică, neîncredere, apatie etc." (p.96).* **Un homme de trop:** *"încerc să fiu cît mai absent"* (p.96). Dar scriptambul. Omul e un arhi-lucid, de o finеţe excepţională, un scotocitor de sine nemilos, un *voyeur* al slăbiciunilor care se convertesc în virtuţi.

*

Cele mai bune pagini ale cărţii, şi nu puţine, mi-au părut cele despre atmosfera universitară (sau univer*securi*tară, cum ar spune Luca Piţu) şi culturală din comunism. Aici, L.C. e un povestitor rece şi melancolic, cu momente de incandescenţă (episodul puşcăriaşului care-i dă fostului său judecător o bucată de pîine).

(Îmi rezerv dreptul de a reveni, deoarece am nevoie de restul spaţiului pentru o inevitabilă precizare).

* * *

ADAOS LA CRONICA DIN NR. TRECUT. Trebuie să-mi recunosc o inabilitate vecină cu gafa. Cel puţin unul din extrasele pe care le-am oferit săptămîna trecută din cartea d-nei Monica Lovinescu, *Insula Şerpilor*, poate prilejui - dacă nu a şi prilejuit - o gravă neînţelegere. E vorba de frazele d-nei Lovinescu despre Augustin Buzura. Dacă subscriu admiraţiei faţă de *"romanele explozive"* (pe care le-am şi comentat, nu fără "probleme", în acei ani, în vreo 5 cronici), acele aserţiuni sarcastice nu coincid cu vederile mele asupra figurii actuale a lui Augustin Buzura. Le-am citat ca pe un exces care alunecă în eroare. Nu împărtăşesc scepticismul acuzator, aici, al d-nei Monica Lovinescu, şi mi-e imposibil să văd, în acţiunea amplă şi ardelenеşte de calmă a preşedintelui unei Fundaţii Culturale benefice în lumea quasi-isterică de *hic et nunc*, un oportunism şi cu atît mai puţin o trepădueie. De n-ar fi aşa, n-aş colabora cu osîrdie la revista pe care o patronează. Realizez că moto-ul pe care l-am pus extraselor ("de n-ar fi decît ca să vă fac o idee") e prea obscur pentru a sugera suficient faptul că atitudinea mea faţă de pasajele reproduse, aprobativă în majoritatea cazurilor, este una de rezervă sau chiar de uimire în cîteva dintre ele. Spre altă pildă, nici insinuarea cu *"paşapoartele la discreţie"* pe care le-ar fi avut Breban nu mi se pare deloc fericită faţă de un scriitor a cărui atitudine literară pînă în 1989 a fost consecvent *nealiniată*, pînă la frondă şi scandal.

George PRUTEANU

---

*) Livius Ciocârlie, *Viaţa în paranteză* (*Jurnal 1965-1977*), Ed. Amarcord, Timişoara, 1995, 392 p., 4900 lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Riscul maxim al utopiei

- dialog cu dna Lena CONSTANTE -

Stimată doamnă Lena Constante, care era părerea lui Pătrăşcanu despre partid?

Lena Constante: Spunea că-i o formaţie politică unde singurul loc care contează e cel din frunte, numai acolo poţi să faci ceva. "Eu nu vreau să clădesc comunismul pe minciună". (Ţinînd seamă de numărul real al membrilor de partid, nici n-ar fi trebuit să se ia puterea mai devreme de 10 ani - aşa credea.) Era convins că, la noi, el ar fi reuşit să orienteze altfel lucrurile decît în URSS. Dar cum să-ţi închipui că poţi să influenţezi, tu singur, *un sistem* care funcţiona fără milă la ruşi, şi-l văzuseşi la lucru? Îţi spun că Pătrăşcanu era şi utopic şi orgolios. Iluzia bănuiesc că i-a fost sporită la început şi de popularitatea sa în creştere; era bine primit la întruniri publice, foarte aplaudat cînd lua cuvîntul, nu numai de intelectuali, chiar de oameni simpli. Mă gîndesc că acestor oameni nu le convenea să li se ridice peste capul lor nişte foşti tovarăşi de muncă "ajunşi", care să le comande, preferau pe cineva cu carte; prin tradiţie, lumea modestă i-a respectat totdeauna pe "domni", nu voia să se bată pe burtă cu ei (vorbesc despre mentalitatea din primii ani, imediat după război). Conta şi aspectul său, nu căuta să se deghizeze în proletar, nu purta şapcă, era mereu decent îmbrăcat, deosebindu-se de ceilalţi fruntaşi comunişti. Cînd e vorba să judece o personalitate publică, nu ştim ce întîmplări şi gesturi se întipăresc în mintea oamenilor şi le influenţează opiniile. În penitenciarul de la Miercurea Ciuc, în celula de-alături, stătea o tînără legionară care, auzind în ce *lot* am fost condamnată, mi-a mărturisit că şi ea a participat la adunarea de la Cluj cînd Pătrăşcanu a vorbit studenţilor. Faptul că amîndouă fusesem în aceeaşi zi şi în aceeaşi sală, devenea o amintire comună *de-afară*, creînd legături. O impresionase: vorbitor curajos, român neaoş, e adevărat că a botezat şi-un copil în biserică? Da, băiatul unui ţăran din Snagov, la biserica mînăstirii. (Îţi închipui ce impresie a făcut asta la CC!). Mi-a spus că dacă ar ieşi acuma din închisoare, s-ar duce "la Partidul lui Pătrăşcanu". Aşa ceva nu existase niciodată; partidul din care făcuse el parte acţionase ca o capcană. Riscul maxim al utopiei asumate de bunăvoie... În lunile dinaintea arestării, ca să scape de neliniştile care-l măcinau, venea la Institutul de Folclor, la Harry Brauner, şi cînta la pian - Chopin, Beethoven, corect, ca un om instruit. Simţea că-l paşte ceva rău de tot şi ne spunea că ar trebui să nu ne mai vedem, să nu ajungem şi noi în primejdie, fără nici o vină. Cam tîrziu! Ce-nsemna dacă nu ne mai vedeam zece-cinsprezece zile, chiar o lună? Soarta ne-ar fi fost tot aceeaşi, cum ne-a şi fost pînă la urmă.

Cum vi se par, citite astăzi, documentele procesului Pătrăşcanu, recent apărute?

Ca şi atunci cînd au servit la condamnarea noastră - aberante. Acum chiar mai mult, pentru că nu se pomeneşte deloc, măcar în nişte note de subsol, cum s-au smuls mărturisirile în care acuzaţii se autoincriminează, uneori în *"stilul Piteşti"*. ("Aceste aşa-zise recunoaşteri s-au luat pe bază de întrebări şi răspunsuri, întocmite înainte de şeful grupului de anchetă" (...) la nivel superior de partid s-a hotărît că "nu mai este cazul să se continue ancheta în *condiţii normale*" (s.n.) - (Din declaraţia unui fost anchetator, mr.Victor Vînătoru, *Magazin Istoric*, dec. 1991) Am citit de pildă aici, multe pagini privitoare la Alexandru Ştefănescu, un bătrîn patetic pe care prima oară în viaţa mea l-am văzut numai la proces. La unul din nenumăratele interogatorii care mi s-au luat timp de 5 ani aproape, anchetatorul mi-a cerut să spun tot ce ştiu despre acest om. Habar n-aveam cine e, cu ce se ocupă, nici măcar în treacăt nu auzisem vreodată ceva. Cum aşa? Anchetatorul mi-a spus că Ştefănescu este directorul fabricii cutare şi un spion periculos, rezidentul reţelei engleze în România. "Nu dădeai dta informaţii prin el?" Am negat totul şi-am crezut că l-am convins. După două luni - de cîte ori în vremea asta nu mi-am simţit inima la gît, auzind paşii gardienilor care scoteau deţinuţii la anchetă! - am fost iarăşi chemată. "Azi vom vorbi despre Ştefănescu". "Domnule anchetator, ce să vorbim dacă nu ştiu nimic?" "Cum poţi să mă minţi cu atîta nerusinare? N-ai aflat, chiar *de la mine*, data trecută?" "Ba da!". "Şi-atunci de ce persişti că nu ştii? Treci şi scrie!". Am început prima declaraţie: "Dnul anchetator mi-a spus că Ştefănescu Alexandru..." Mi-a smuls hîrtia, m-a înjurat bine de tot şi m-a ameninţat cu izolarea în pivniţa cu şobolani flămînzi. "Treci şi scrie din nou. Nu menţionezi sursa din care ştii, nu e cazul. Completează! Iscăleşte! Gata." Am fost dusă înapoi în celulă. În documentele procesului, relaţia spionilor Pătrăşcanu - Ştefănescu e "demonstrată", cu exemple năucitoare, scoase din declaraţiile mai multor persoane. Obţinute cu ce preţ? Mulţi cititori pot fi interesaţi de precizia falselor detalii, ca şi de recunoaşterea unor învinuiri neverosimile, pe care însişi inculpaţii le amplifică, parcă fascinaţi de autoumilire. Ce-are asta de-a face cu adevărul?

Cum credeţi că va fi văzut Lucreţiu Pătrăşcanu în viitor?

Între alb şi negru sînt foarte multe nuanţe. Dar lumea n-o să mai aibă nici timpul, nici curiozitatea sau interesul să le deosebească. Nuanţele înseamnă complicaţie, îndoială, greutate de alegere. Albul şi negrul sînt nete, atrag prin puterea lor de simplificare. Nu ştiu cum va fi privit, ca om politic din România secolului XX, Lucreţiu Pătrăşcanu de către istorie; trebuie să spun însă că ea e o disciplină în care n-am încredere, "din cele mai vechi timpuri", de cînd, la 13 ani, m-am hotărît să citesc viaţa lui Napoleon. Tata era nemulţumit că fiicele lui îşi pierd timpul cu lecturi uşoare, romane şi reviste franţuzeşti, deşi biblioteca lui era plină de clasici greci şi latini, de autori de primă mînă, de serioase volume de istorie. Cele două cărţi despre Napoleon, care stăteau alături pe raft, le-am citit una după alta. Prima îl ridica în slăvi, cealaltă îl făcea praf, pe baza aceloraşi fapte şi aceloraşi lupte - altele nu se mai puteau inventa. Totul a fost atunci pentru mine o mare surpriză şi o neuitată experienţă de dezgust.

"L-am cunoscut foarte bine pe Pătrăşcanu. Am fost în termeni apropiaţi; nu l-am cunoscut pe linie politică; ci prin relaţii sociale, în vizită la o familie de prieteni, unde se afla şi o rudă apropiată de-a mea. Am avut impresia că are o simpatie deosebită pentru mine, fiindcă m-a căutat apoi în repetate rînduri. Discuţiile pe care le purtam erau în contradictoriu şi presărate, uneori, cu expresii destul de tari, pe care nici el şi nici eu nu le luam în considerare. Am rămas în termeni buni cu Pătrăşcanu, chiar şi după ce a intrat în guvern după 23 august '44.

Împrejurarea care l-a determinat pe Pătrăşcanu să mi se confieze a fost întoarcerea lui de la Moscova, după semnarea Armistiţiului din 12 septembrie. Amărăciunea lui şi experienţa tristă pe care o trăise aveau să fie sporite de primirea făcută de vechiul lui tovarăş de idei, Jdanov, cu care era în relaţii în timpul cînd fusese delegat al secţiei Partidului Comunist Român în cadrul Kominternului, la Moscova. Am luat cunoştinţă prin el de pericolul pe care-l reprezenta comunismul pentru viitorul României. Pînă atunci consideram comunismul ca o idee politică "inexpresivă"; n-am cochetat niciodată cu ideile comuniste...

Corneliu Coposu,
"Mărturisiri" - pg. 80, dialoguri cu V. Arachelian, Ed. Humanitas, 1996

Se spune că Pătrăşcanu ar fi fost un adevărat comunist, pentru că îşi iubea patria şi a declarat că înainte de toate e român. Eu spun că tocmai de aceea n-a fost comunist. Comunişti au fost Dej şi cei care l-au omorît. Ei au ştiut mai bine cine e şi cine nu e comunist, dacă l-au înlăturat. Acum îmi aduc aminte bine că, la un moment dat, pe vremea cînd încercam să tergiversez cît mai mult schimbarea guvernului, asta înainte de venirea lui Groza, Pătrăşcanu mi-a spus: "Foarte bine, puteţi să faceţi toate astea, dar eu vă asigur că nu ajută la nimic". El aflase ceva, fusese informat că s-a hotărît ca puhoiului sovietic să nu i se pună înainte nici o stavilă, poate că el ştia atunci ceea ce noi aveam să aflăm atît de tîrziu. E o supoziţie, dar nu chiar neîntemeiată. Am simţit din cuvintele lui că şi el simte apropierea unei mari primejdii. Era ca omul care a intrat în joc şi mărturiseşte că nu mai poate să dea înapoi.

Regele Mihai,
din volumul „Convorbiri cu Mihai I al României"
de Mircea Ciobanu, Ed. Humanitas, 1992

Figuri politice de epocă, privite de aproape

- fragmente dintr-o conversaţie cu dl Nicolae FOTINO -

V-aţi aflat pentru o vreme, stimate dle Nicolae Fotino, în apropierea a două personaje importante din conducerea partidului comunist: Teohari Georgescu şi Lucreţiu Pătrăşcanu. Cum a decurs colaborarea dvs cu ei?

Nicolae Fotino: S-a întîmplat să fiu primul şef de cabinet al ministrului de Interne, imediat după 6 martie 1945. În toată instituţia eram numai 5 comunişti, cu Teohari cu tot, restul vechiului aparat rămăsese pe loc, aşa că ministrul de Interne comunist a fost obligat, la început, să lucreze chiar cu unii din cei care-l anchetaseră în clandestinitate. (După căderea din 1952, a fost cercetat cu metodele învăţate de "cei noi", formaţi pe vremea lui.) Venea să solicite audienţe tot felul de lume. Îmi amintesc, printre alţii, de o doamnă bătrînă, distinsă - Teohari a refuzat s-o vadă - care reclama dispariţia fiului său ("fost secretar general al P.C.R., Ştefan Foriş") Apoi de un ins plin de importanţă, care venise să ne anunţe întemeierea "Republicii Rutene" în Maramureş, un fel de stat autonom, cu capitala la Sighet. Ministrul l-a informat imediat pe gen. Susaikov, care a raportat direct la Kremlin, de unde a venit ordinul de lichidare a bizarului personaj, ordin adus la îndeplinire de ruşi peste cîteva zile, în Bucureşti. La cabinet, era o agitaţie continuă; reţin că s-a primit în acel timp, de pildă, copia memoriului unor studenţi maghiari din Cluj adresat lui Stalin, care solicitau următoarele: dacă Ardealul nu poate trece la Ungaria, atunci să fie alipit URSS-ului. Puţinul timp liber pe care-l aveam, era încărcat de "sarcini pe linie de tineret", dintre cele mai diverse: îmi amintesc că o dată, cînd se punea chestiunea reorganizării concursurilor "Tinerimii române", ca o mişcare largă de atragere în activitatea culturală a elevilor şi a tinerilor muncitori, am participat la o întîlnire cu Tudor Vianu. Din partea studenţilor comunişti am fost trimis eu, de la tineretul muncitoresc a venit Alexandru Drăghici, care lua consţiincios notiţe. La cabinetul lui Teohari Georgescu n-am stat mult: m-am îmbolnăvit, am plecat, iar după însănătoşire am cerut voie să fiu lăsat să-mi continui studiile de drept. N-am regretat ieşirea din minister: nu mă înţelegeam cu Teohari Georgescu, mă repezea, era necomunicativ, ceea ce se cheamă un birocrat de partid.

Pe Lucreţiu Patraşcanu l-aţi întîlnit prima oară la Facultatea de drept?

Da, dar insist să-l notaţi corect, Patraşcanu; aşa şi-a semnat cărţile, aşa m-a rugat să-i fie scris numele pe cursul său de economie teoretică, de editarea căruia m-am ocupat, aşa-l scandam la manifestaţiile de stradă: Patraşcanu şi reforma". "Te rog, vezi să apară aşa cum trebuie, să nu-şi bată joc nimeni de numele meu"... L-am cunoscut cînd se pregătea să dea concurs de profesor universitar, poate m-a prezentat Belu Zilber, care mă ştia mai demult, poate i-am fost recomandat de altcineva ca unul dintre foarte puţinii studenţi comunişti, 10-12, de la Drept, pe atunci o citadelă tradiţională a liberalilor. Concursul punea în evidenţă un fel de "consens" de adversităţi, ca să zic aşa, faţă de Pătrăşcanu în care acţiona şi stînga şi dreapta. Conducerea facultăţii (decan G. Fotino) căuta să-l asigure că pentru confirmarea lui ca profesor universitar n-ar fi fost necesar să dea concurs, astai pentru cei ce vor să parcurgă o carieră didactică obişnuită, "dar dvs, ca personalitate"... Pe de altă parte, cei din conducerea partidului îl acuzau că s-ar ploconi în faţa unei "comisii burgheze"; tocmai el, un ministru comunist, care ar avea oricum dreptul la o catedră şi fără atîtea formalităţi. Comisia în faţa căreia s-a prezentat Patraşcanu, prezidată de Alexandru Otetelişanu, un venerabil averescan, mai cuprindea pe Constant Georgescu, liberal tătărăscan, V.Bulgaru, fără simpatii politice, Victor Bădulescu, liberal brătienist şi pe cineva de la Iaşi, nu-i mai reţin numele. În judecarea cărţilor prezentate de Pătrăşcanu - asupra cărora el însuşi a formulat rezerve în ce priveşte lacunele de informaţie, redactarea în condiţii improprii etc. - profesorii au dovedit obiectivitate academică şi spirit critic. Victor Bădulescu a subliniat că i-a citit volumele cu interes - urmărind punctul său de vedere diferit, de stînga, oricum original. Dar în legătură cu datele oferite de Patraşcanu asupra capitalului străin, care ne-a jefuit în trecut petrolul, lemnul, bogăţiile ţării, era evidentă; momentul - dificil. Patraşcanu a răspuns că sînt alte vremuri, vor fi alte relaţii între ţări. Mi-l amintesc stînjenit. Şedinţele erau publice, veniseră şi alţi membri ai corpului profesoral şi mulţi studenţi. Toate etapele concursului au fost parcurse riguros, Pătrăşcanu se încăpăţînase să se pregătească temeinic, şi cîştigase cu succes... La deschiderea cursului din toamna lui 1946, se interesa amănunţit de respectarea tuturor tradiţiilor facultăţii, numai să apară îmbrăcat în robă n-a vrut, aşa cum obişnuiau ceilalţi profesori. Avea priză la auditori, vorbea cald, convingător, îl interesa reacţia studenţilor. De altfel, cînd se întîlnea cu tineretul se simţea în elementul lui, îi plăcea atmosfera de emulaţie, de provocare intelectuală. ...Miron Constantinescu, "intelectualul de schimb", pe care Ana Pauker îl pregătea ca pe un înlocuitor al lui Patraşcanu, se ocupa de studenţi pe linie de partid. De la un timp, la şedinţe începuse să lanseze numeroase săgeţi cu direcţie precisă: insista asupra pericolului legionar, faţă de care trebuie să fim vigilenţi. Erau uneori aluzii transparente la poziţia lui Patraşcanu, care spunea că, după o înfrîngere atît de categorică a fascismului, nu rămăşiţele legionare trebuie să ne preocupe, ci adevăratele probleme ale ţării: mizeria de după război, economia, construirea unui nou aparat administrativ, chiar a partidului. ...Cînd n-a mai fost ales membru în CC, şi nu mai era nici ministru, se vedea limpede că i se vor bloca din ce în ce posibilităţile de manifestare publică. Am fost chemat, atunci, într-o zi, la organizaţia de partid şi mi s-a trasat sarcina să-l demasc în aulă, cînd va intra şi studenţii, ca de obicei, îl vor întîmpina cu aplauze. Trebuia să-i strig: "Ştim cine vă aplaudă şi de ce; aţi devenit agentul reacţiunii." M-am dus şi i-am spus ce mi se cere să fac. Am stabilit că, în clipa cînd pătrunde în aulă, să-nceapă imediat să vorbească, spre a evita aplauzele. Aşa am procedat de două ori; nu tîrziu după asta, nici n-a mai venit la facultate, a fost arestat.

OGLINZI PARALELE

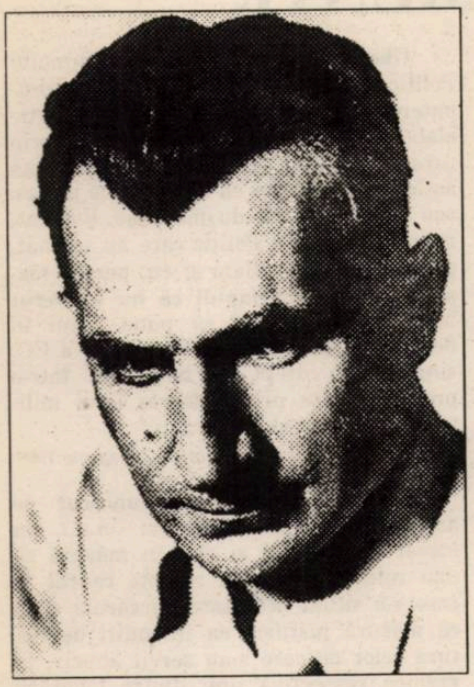

Amintiri din baracă şi de la Monument

- povestite de gen(r.) Andrei NEAGU -

L-aţi cunoscut pe Lucreţiu Pătrăşcanu?

Andrei Neagu: În lagărul de la Tg. Jiu, unde eram internat în timpul războiului, l-am văzut prima dată. M-a impresionat extraordinar, avea trăsături expresive, vorbea foarte frumos şi clar, pe înţeles, Mi-a plăcut că a cerut să stea cu noi, la grupa comuniştilor, în loc să se ducă la grupa I, la intelectuali, unde se aflau mulţi cu care cred că se ştia bine de-afară. Eram în 1943, începuse din ce în ce mai mult să se pună problema ieşirii României din război. Între noi dezbăteam lucrurile pe toate feţele. Îmi amintesc că s-au făcut atunci două memorii. Unul i s-a transmis lui Nicolae Rădescu, altul lui Ilie Lazăr, internaţi şi ei la Tg. Jiu, dar cu legături bune cu exteriorul, în care arătam că sîntem de acord cu poziţia luată de partidele istorice în problema războiului. Aceste documente s-au făcut de către comitetul de conducere al comuniştilor din lagăr, care îl avea în frunte pe Pătrăşcanu, eu al doilea, al treilea Ovidiu Şandru, un adversar al lui, un caracter urît. Înainte de a pleca de la Tg. Jiu, Pătrăşcanu mi-a spus că are de gînd să ia legătura cu vărul său, Ulea, cu care altfel nu prea avea de-aface, nu cumva să fie acuzat de ceilalţi din conducerea partidului de relaţii cu cercurile palatului. Spunea că venise timpul ca toate forţele care doreau salvarea ţării să acţioneze. Fiindcă am pomenit şi de Ulea, vreau să spun ce mi-a povestit odată Elena Pătrăşcanu. În vara lui '44, ea şi soţul său se aflau la vila lui Ulea, - poate şi-acuma mai există casa, la periferia comunei Pantelimon - unde Pătrăşcanu lucra la redactarea proclamaţiei către ţară, ce-avea să fie citită de regele Mihai la posturile de radio în seara de 23 august. Făcuse, probabil, diferite variante şi voia să se consulte. I-a spus nevestei: "Ascultă, dragă, că n-am alt auditor, sună asta a proclamaţie regală? N-am fost rege şi n-o să fiu niciodată. Tu ce zici, e bine, merge?" Au început amîndoi să rîdă.

Care-i ultima amintire a dvs în legătură cu el?

Menţionez că după 23 august, ne-am mai întîlnit în diferite prilejuri, la întruniri, la şedinţe, chiar la una a CC al PCR, unde activitatea lui a fost pusă destul de aspru în discuţie de către unii, manevraţi de Dej personal. Odată mi-a spus să fiu foarte atent, că pot să mi se întîmple mari necazuri. Peste puţin am aflat că a fost arestat. Şi-acuma vin la ce m-aţi întrebat, la ceva foarte trist. Prin anii '80, soţia lui i-a făcut o comemorare la Monumentul eroilor patriei; primisem şi eu o invitaţie de participare, pe data de 15 august. Dar am fost chemat de primar, care mi-a interzis să mă duc. S-a dus una din fiicele mele, a şi vorbit cu Elena Pătrăşcanu şi i-a spus de ce nu sînt şi eu de faţă. I-a părut rău, ştia cît ţinusem la soţul ei; cu această ocazie mi-a transmis că e foarte bolnavă. Eram foarte trist în ziua respectivă. A doua zi am fost convocat la CC, la Bobu, care a stabilit că eu şi alţi doi ilegalişti trebuie să depunem o coroană de flori la mormîntul lui Pătrăşcanu, pe 16 august. Ne-am dus, am depus, dar, în afară de noi, acolo nu mai era nimeni.

"Ăia sînt de-ai lui Pătrăşcanu"

- o relatare a dnei Dina COCEA -

Vă mai amintiţi, stimată doamnă, cum s-a desfăşurat venirea poliţiei în locuinţa dvs din Colentina, în căutarea familiei Pătrăşcanu, menţionată la proces?

Dina Cocea: În '44? Nu ţin minte... E-adevărat, un control s-a făcut, dar după, prin '50-'52, cînd am fost chemată la Securitate să spun unde era casa - o fermă din Colentina -, cum e împărţită, unde-a stat familia Pătrăşcanu, cît de mare era grădina etc. Pe mama chiar au şi luat-o cu o maşină de-a lor şi-au dus-o într-un fel de "recunoaştere", habar n-am cît de utilă şi la ce. În primăvara lui '44 fugisem cu toţii din Bucureşti - casa mamei fusese avariată de bombardament, aşa că la mijlocul lunii aprilie eram deja în Colentina. Foarte curînd a venit şi familia Pătrăşcanu. Adusă de tata, cred. El îl iubea foarte mult pe Pătrăşcanu, îl ştia probabil din copilărie, chiar îi şi spunea ca acasă, Coca, aşa cum ne obişnuisem şi noi să-i spunem şi-l ocrotea cît putea, din cîte-mi dădeam seama. Ferma era destul de izolată. Dacă se-ntîmpla s-apară cineva neanunţat - mă mai căutau de la teatru - Pătrăşcanii se refugiau imediat la etaj. Ca "porumbeii în hulubărie", cum ne amuzam noi să-i numim; arătau, de altfel, foarte-ndrăgostiţi, el - cam sub papuc. Toată legătura cu oraşul o ţinea tata; în săptămînile alea îmi amintesc că era într-un continuu du-te vino, cu cine se vedea nu ştiu, dar cînd se-ntorcea din Bucureşti avea totdeauna să-i spună ceva lui Coca, în particular. Ştiam că se-ascund, ei aveau atunci domiciliu obligatoriu pe Valea Prahovei, dar cît am stat împreună - deşi ne feream de persoane curioase - nu căpătasem psihologie de conspiratori. Pe vremea aceea ne mişcam într-o lume care înţelegea să se ajute dincolo de deosebirile de idei, de politică. Din Colentina au plecat pe la sfîrşitul lui mai. Şi ne-am mai văzut abia în 24 august. Ne-am trezit cu el la fermă venit împreună cu Belu Zilber, cu Torosian şi cu un tînăr necunoscut, Grigore Preoteasa. Cei pe care-i ştiam erau veseli, expansivi - lovitura de stat reuşise - glumeau şi rîdeau; tînărul era crispat, înverşunat, numai cînd vorbea Pătrăşcanu părea că-i soarbe cuvintele. Au stat cred toată ziua aia la noi, ştiu că s-au lungit la vorbă şi-o bună parte din noapte. La puţin timp, Pătrăşcanu mi-a spus să mă-nscriu în Uniunea Patrioţilor şi m-am înscris. Eu mă consideram prea proastă ca să înţeleg nişte lucruri, dar îmi aduc aminte că am participat atunci la o manifestaţie care m-a pus pe gînduri.

Care dintre ele?

Una organizată toamna tîrziu, în '44, ori la-nceputul iernii '45. M-am dus într-o maşină cu Preoteasa şi cu alte cîteva persoane, necunoscute, în Piaţa Victoriei. Acolo am văzut o coloană de manifestanţi, păreau să fie tot de la Uniunea Patrioţilor şi-am început să aplaud. Preoteasa mi-a dat brusc peste mînă: "Ce faci? Stai liniştită! Ăştia sînt de-ai lui Pătrăşcanu". A spus-o cu un ton care m-a blocat total. În casă la noi îi crezusem prieteni. Ce se întîmplase doar în cîteva luni, ca să apară în vocea lui accentul ăsta dur, de ură aproape?

Fişă de personaj

În 1960, poate un an-doi mai tîrziu, Universitatea din Cluj făcea o experienţă puţin obişnuită în epocă: în funcţia de secretar de partid fusese ales/numit cineva care se deosebea cu totul de predecesorii săi. Era un bărbat brunet, îndesat, totdeauna foarte elegant şi plin de bunăvoinţă: dădea impresia de om cult, ataşat valorilor, deschis noutăţii, uneori chiar apt de nonconformism.

Odată a propus, de pildă, rectorului Constantin Daicoviciu şi cadrelor didactice strînse în şedinţă, ca anul universitar să nu se mai deschidă cu un discurs sec, obişnuit, ci cu un concert simfonic, mult mai potrivit spiritului academic care trebuia reintrodus în Universitate. Cine ne-a povestit această întîmplare şi altele, nu-şi aminteşte dacă pînă la urmă chiar aşa s-au petrecut lucrurile. Dar, ceea ce e sigur, *Gaudeamus igitur* pe vremea lui s-a cîntat pentru prima oară, după o lungă interzicere. În tot ce hotăra să întreprindă, dovedea nu numai energie dar şi abilitate, avînd un stil anume de-a formula cererile; ştia unde, cum şi în ce fel putea obţine tot ceea ce era necesar. Printre realizările care i se atribuie se numără şi înlăturarea unor tipi incompetenţi şi intriganţi, ce nu-şi meritau locul în învăţămîntul superior. După 1965, a fost numit director adjunct al Bibliotecii Universitare din Cluj, oraş de care se simţea profund legat, de pe vremea cînd, ucenic la atelierele CFR fiind, luase parte la greva din '33. În general, despre viaţa sa se cunoşteau puţine lucruri: venea de undeva de "sus", luxat, căzut, victimă - se spunea - a însuşi temutului ministru de interne Alexandru Drăghici. În 1968, o dată cu darea la iveală a unor amănunte legate de "cazul Pătrăşcanu" s-a aflat mai mult: Ioan Şoltuţiu, fusese unul din principalii anchetatori ai celor implicaţi în această înscenare judiciară. În 1957, după căderea lui Chişinevschi, ale cărui indicaţii, alături de cele ale consilierilor sovietici de la MAI, le aplicase zelos, fusese scos din cadrele Securităţii pentru abateri grave şi-şi pierduse şi gradul; în 1966 îl reprimeşte însă, devenind colonel în rezervă. Un an mai tîrziu, la comisia de partid care analizează abuzurile anchetei în procesul Pătrăşcanu, se desfăşoară un dialog din care citäm: "Tov. Gh. Stoica: Dumneata ai schingiuit?

Tov. Şoltuţiu: La mine veneau gata schingiuiţi". (*Magazin Istoric*, dec. 1991).

Peste încă un an, în toamna lui 1968, problema celor care acţionaseră în "procesul Pătrăşcanu", şi în altele, lucrînd fie în Justiţie, fie la Securitate, preocupa încă factorii politici de la cel mai înalt nivel: ce facem cu ei? "Prezidiul Permanent a hotărît ca cei care mai au funcţii de răspundere să fie scoşi. Staicu Teodor, care este la Direcţia Miliţiei, are o funcţie mare. Rîpeanu şi Şoltuţiu de asemenea." (Stenogramă a şedinţei CPEX, 19 sept. - *Magazin Istoric* - aprilie 1996)

Hotărîrea care s-a luat atunci - dacă! - nu ne este cunoscută. Şedinţa s-a terminat discutîndu-se despre prudenţă, pensiile mari ale vinovaţilor şi... prescripţie. Dorinţa noastră de a vorbi cu acest personaj nu s-a împlinit. Omul e bătrîn, bolnav, caută împăcarea în biserică, mai mult decît a spus cîndva n-are de gînd să comunice. Cînd I.Gh.Maurer a prelucrat, în 1968, la Cluj "cazul Pătrăşcanu", lui i s-a interzis să participe ca să se explice sau să se disculpe, aşa pretinde (alţii spun că ar fi refuzat). Conform unei păreri exprimate mai demult, e convins că din dosarul procesului au dispărut probe importante, pe care nu le-au văzut nici "cei mari" de la partid. Întregul adevăr nu l-au cunoscut decît cinci persoane din care mai sînt în viaţă numai două.

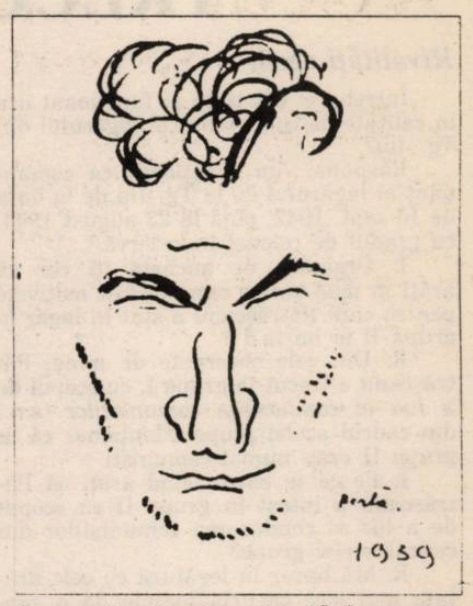

Desen realizat de soţia sa, Elena Pătrăşcanu. 1939

Fotografie din dosarul Siguranţei

Pagini realizate de
Tita CHIPER

TRECUT ŞI POSTERITATE ÎN DOCUMENTE

Rivalităţi vechi

Întrebare: Cît timp ai funcţionat dta în calitate de comandant al lagărului din Tg. Jiu?

Răspuns: Am funcţionat ca comandant al lagărului de la Tg. Jiu de la data de 15 sept. 1942, pînă la 23 august 1944, cu gradul de colonel în rezervă (...)

Î: Organele de anchetă îţi cer să arăţi în mod sincer care au fost motivele pentru care Pătrăşcanu a stat în lagăr la grupa II şi nu la I ?

R: Din cele observate de mine, Pătrăşcanu a trecut la grupa I, cu scopul de *a lua el conducerea comuniştilor* (s.n.) din cadrul acelei grupe. Menţionez că în grupa II erau numai comunişti.

Î: Pe ce te bazezi cînd arăţi că Pătrăşcanu a intrat în grupa II cu scopul de a lua el conducerea comuniştilor din cadrul acelei grupe?

R: Mă bazez în legătură cu cele arătate mai sus pe următoarele: la o săptămînă de la venirea sa în lagăr, Pătrăşcanu a reuşit să intre, cu aprobarea mea, în delegaţia celor "trei comunişti" care săptămînal se prezentau la comandant pentru a susţine interesele grupei a II-a; în acel timp încă nu sosise în lagăr dnii Gheorghiu Dej şi Chivu Stoica; după sosirea în lagăr a dlor Gheorghiu Dej şi Chivu Stoica, Pătrăşcanu nu a mai făcut parte din delegaţia celor "trei comunişti" (...) iar după aceea Pătrăşcanu a pierdut simpatia din partea majorităţii comuniştilor din grupă. (...)

Î: Ce alte cunoştinţe mai ai dta cu privire la L. Pătrăşcanu?

R: Cu privire la Pătrăşcanu mai ştiu următoarele: a) După plecarea lui din lagăr de la Tg. Jiu *nu s-a mai vorbit nimic despre el, ca şi cînd n-ar fi fost* (s.n.)

(Proces verbal de interogatoriu al arestatului **Leoveanu Şerban**, fost comandant al lagărului de la Tg.Jiu - 28 aug. 1953)

Aspecte noi

Tov. Pătrăşcanu: "Aţi fost toţi martori la ceeace s-a petrecut cu ocazia propunerilor de candidaţi. Nu este, tovarăşi, o simplă întîmplare cele afirmate de tov. Apostol. În al doilea rînd, mai grav, că tov. Gheorghiu Dej a manifestat o lipsă de încredere a vechii conduceri faţă de mine ca membru de Partid. Pentru că oricine poate afirma orice prostie sau infamie, dar faptul că nimeni din Prezidiu nu a luat cuvîntul să-l rectifice imediat pe tov. Apostol... Şi asta s-a făcut după intervenţia mea energică. Iar intervenţia tov. Gheorghiu Dej a fost mai gravă, cu afirmarea că un membru cu 27 de ani de (activitate - n.n.) politică, continuă să fie o rămăşiţă burgheză în Partid. *Tov. Gheorghiu Dej a confundat ce înseamnă a fi intelectual şi a fi burghez* (s.n.). Sper că a fost o afirmaţie involuntară. Apoi mai grav, că am încurcături teoretice. Cînd se afirmă de un tov. care are răspundere, că are devieri teoretice, este un lucru deosebit de grav pentru noi. Şi nu am vrut să fac o situaţie dificilă tovarăşului Gheorghiu Dej, dar l-aş fi întrebat care sînt aceste încurcături teoretice."

(Stenograma şedinţei plenare a CC al PCR - 22 oct. 1945; (...) punctul 3 al ordinii de zi: atitudinea tov. Pătrăşcanu după critica făcută la Conferinţa Naţională a PCR (1945) de către tovarăşii Gh. Gheorghiu-Dej şi Gheorghe Apostol. În *Sfera politică*, 1966)

Dialectica vinovăţiei

"Mă simt responsabil, şi ţin s-o spun, de unele gesturi ale lui Pătrăşcanu:

1. Din uşurinţă, l-am făcut să accepte în toamna lui 1944 invitaţia la masă a lui Rică Georgescu; mi-a reproşat amarnic faptul. 2. Din uşurinţă, l-am provocat să-l vadă pe Madison. 3. Eu l-am provocat să ia masa cu Durma. 4. Eu i-am vîrît în cap teoria raportului internaţional de forţe defavorabil URSS. 5. Eu i-am împuiat capul cu ştiri defavorabile URSS-ului. 6. Deşi duşmănos şi necinstit faţă de partid, dacă nu eram eu, cu agitaţia mea frenetică, cu prestigiul meu, sunt convins că n-ar fi întreprins nimic. Cred că în parte eu i-am vîrît în cap că i se cuvine mai mult. 7. Din uşurinţă, eu l-am pus în contact cu toată lumea ca Betea, Torosian etc., lume a cărei ponoase o poartă".

(Declaraţie a lui H. Zilber, 10 febr. 1950 - din documentele anchetei de securitate, revista "ARC" nr.1, 2, 3/1996)

"Am încredere totală, desăvîrşită, netărmurită în spiritul de dreptate de clasă al justiţiei populare şi al slujitorilor ei. (...) Am fost prieten cu Pătrăşcanu, poate cel mai bun prieten al lui, am fost prieten, i-am dat dovezi de prietenie, am ţinut la dînsul şi l-am iubit, pentru calităţile lui multiple, şi azi ţin să-mi exprim regretul, indignarea în faţa justiţiei populare. Pătrăşcanu dă dovezi de laşitate şi sînt indignat pentru întreaga lui atitudine.

Pătrăşcanu: Ticălosule, tu mă judeci?"

(1954, ultimul cuvînt al acuzatului **Herbert Zilber**, Arhiva SRI, Fond Y. - la procesul Pătrăşcanu)

"Am înţeles că se organiza un proces după modelul celor de la Moscova, Sofia, Budapesta, Varşovia în care eu urma să joc rolul spionului criminal (...); trebuia să declar toate crimele "uzuale" în asemenea anchete, aşa cum le cunoşteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor (...); am scris un roman foileton similar - o sinteză a celor citite - dar cu nume româneşti. Am declarat că am fost agent de siguranţă, spion anglo-american, complotist, asasin şi trădător. N-am pregetat să declar că am vrut să răspîndesc ciuma în cartierele muncitoreşti, că am organizat inflaţia şi am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei (...) Toate, bineînţeles, în complicitate cu Lucreţiu Pătrăşcanu (...) şi toţi complicii sugeraţi de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă din 5 mai 1953 a tovarăşului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul dsale, în prezenţa tov. colonel Şoltuţ. (...) Menţionez în mod special acest "complot", fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrăşcanu a fost condamnat la moarte şi executat iar eu şi alţii (...) am făcut mulţi ani de grea temniţă".

(1966, Memoriul lui **H. Zilber** către N.Ceauşescu secretar general al CC al PCR)

"Eram convins de nevinovăţia prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil? Am început să-mi înşir pentru mine tot ce ştiam de la dînsul şi despre dînsul. Încetul cu încetul a apărut parcă altceva decît ştiam eu: "S-ar putea să fie vinovat" (...) Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem şi auzisem atîţia ani, prietenia şi încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat (...) Apoi noul contur al vinovatului *plămădit de imaginaţia mea scoasă din lume revenea* (s.n.), ca într-o febră cu halucinaţie. Da, ştiu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase însă eu sînt comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului? (...) Deci bine am făcut ceam făcut. Dar în joc este bunul meu prieten. Sînt odios. (...)

("Monarhia de drept dialectic" pg. 72/73 - a doua versiune a memoriilor lui **Belu Zilber**, redactate în anii '70)

Ultimul cuvînt al acuzatului Lucreţiu Pătrăşcanu

"Preşedintele: Acuzat Pătrăşcanu, ai ultimul cuvînt. Ce ai de spus în apărare?

Pătrăşcanu: N-am de spus nimic, decît să scuip pe acuzaţiile care mi se aduc.

Preşedintele: Stai jos atunci. Acuzatul Pătrăşcanu spune că n-are de spus nimic.

Pătrăşcanu: Şi că scuip pe acuzaţiile care mi se aduc.

Preşedintele: Acestea sunt insulte.

Pătrăşcanu: Nu sunt insulte.

Preşedintele: Te dai în spectacol.

Pătrăşcanu: Da, lasă să mă dau, viaţa mea e scurtă, dar sunt oameni care o să urmărească această porcărie.

Preşedintele: Te faci de rîs".

(A.S.R.I., Fond "Y", dosar nr. 40002, vol. 18, f.354)

Demascare postmortem

Gheorghiu-Dej: "L-am potcovit aşa cum trebuia să fie potcovit (...) În ziua cînd acest Pătrăşcanu a ieşit, cum se spune, pe ring şi a trebuit să boxăm cu el, am boxat aşa cum a trebuit să boxăm. Nimeni n-are să poată nega, sau să pună la îndoială, sau semn de întrebare că acest Pătrăşcanu ar fi fost reprimat ca rezultat, ştiu eu, al cultului personalităţii. Era o luptă împotriva unui duşman, era de fapt un agent al burgheziei, *strecurat în conducerea partidului nostru*" (s.n.).

Emil Bodnăraş: "Am în vedere îndeosebi (pe) Pătrăşcanu şi chiar încercări de trădare. De el s-a vorbit foarte puţin aici, sau aproape deloc; l-am uitat. Nu trebuie uitat nici Pătrăşcanu, era crescut pe aceeaşi placă de intrigă şi de uşurinţă condamnabilă pe care s-au dezvoltat şi Ana Pauker şi Vasile Luca, (de) trădări şi complicităţi obscure".

Gheorghiu-Dej: "Da, vi s-a atras atenţia să aveţi grijă să nu-l băgaţi în conducere".

E.Bodnăraş: "Nici n-a intrat el în conducere!" (?!-n.n.)

(Stenogramă de la Plenara CC al PMR din 30 nov. - 5 dec. 1961)

Ion Gheorghe Maurer: ..."cînd mă aflam la 1943, în lagărul de la Tg.Jiu, datorită activităţii desfăşurate de trădătorul Pătrăşcanu, comuniştii se aflau într-o situaţie extrem de grea, organizaţiile de partid fuseseră deconspirate (...) În aceste condiţii au fost aduşi în lagăr tovarăşii Gheorghiu Dej şi Chivu Stoica. Acest moment a constituit punctul de plecare al instaurării ordinii în viaţa de partid din interiorul lagărului de la Tg. Jiu".

(*Scînteia*, 14 dec. 1961)

Alexandru Drăghici*: Dacă la noi nimeni n-a trebuit să fie reabilitat *post mortem*, aceasta se datoreşte faptului că acţiunile lor (ale grupului fracţionist Ana Pauker, V. Luca, şi mai tîrziu ale lui Iosif Chişinevschi - n.n.) au întîmpinat o rezistenţă hotărîtă din partea cadrelor de bază ale partidului în frunte cu tov. Gheorghiu-Dej, care *au apărat neşovăitor viaţa şi onoarea partinică* (s.n.) a cadrelor de partid şi de stat".

* (În 1946, la "procesul criminalilor de război" - Ion Antonescu şi ceilalţi - judecat de Tribunalul Poporului, Alexandru Drăghici fusese "acuzator public"- n.n.)

(*Scînteia*, 15 dec. 1961)

"Aceste mult prea triste şi prea urîte fapte"

Nicolae Ceauşescu: "Avem, ca să mă exprim astfel, sentimentul că ne-am trezit dintr-un vis frumos şi constatăm că realitatea este cu totul alta." (...) Cazurile Pătrăşcanu, Foriş "îl acuză pe Al. Drăghici ca organizator şi înfăptuitor al acestor crime împotriva activului de partid şi de stat, îl acuză şi-l condamnă pe Gheorghiu-Dej, care a iniţiat şi patronat aceste acţiuni".

(Cuvîntare la adunarea activului de partid din Capitală, *Scînteia*, 28 aprilie 1968)

Gheorghe Apostol: "Membrii Biroului Politic al CC (...), în 1954, fără o dezbatere colectivă, au semnat o hîrtie elaborată de Dej şi Chişinevschi prin care Pătrăşcanu era trimis în judecată astfel ca tribunalul să-l condamne pentru aşa zisele lui fapte duşmănoase. Evident, membrii Biroului Politic care au semnat, printre care mă aflam şi eu, poartă răspunderea pentru faptul că nu au cerut lui Dej şi Drăghici să pună cazul în dezbaterea Biroului Politic şi apoi a CC, singurul în drept să hotărască într-o problemă care privea soarta unui militant de frunte al partidului."

(*Scînteia*, 29 aprilie 1968)

Emil Bodnăraş: "I-am cunoscut pe amîndoi (Foriş şi Pătrăşcanu - n.n.), am lucrat cu amîndoi şi sînt în măsură să dau referinţe care să reflecte cadrul în care s-a situat activitatea fiecăruia şi în ce măsură justifica ea învinuiri de natura celor de care s-au servit abuziv, în vremea respectivă unii dintre tovarăşii noştri din conducere pentru a recurge la cea mai ruşinoasă faptă; uciderea pe bază de fals, ticăloasă, nemernică. (...) A căuta o justificare uciderii (lui Foriş n.n.) fără sentinţă, fără judecată, mişeleşte, este un abis de dispreţ, un act reprobabil."

(*Scînteia*, 30 aprilie, 1968)

Ion Gheorghe Maurer: "...meritele sale (ale lui Gheorghiu-Dej n.n.) sînt indiscutabile. Tot atît de indiscutabile pe cît de indiscutabile sînt şi faptele pe care le menţionează raportul comisiei de partid, din care rezultă contribuţia lui la aceste mult prea triste şi prea urîte fapte (...); în cazurile la care ne referim n-a fost însă vorba de greşeli. Aici ne-am aflat în faţa unei înscenări, a unui proces deliberat, conştient. Pătrăşcanu n-a fost numai ucis mişeleşte pe la spate, ci asasinat politic şi moral, desfiinţat din punctul de vedere al crezului întregii sale vieţi (...) Pătrăşcanu a fost un activist de seamă al mişcării muncitoreşti, unul din fruntaşii ei, unul din oamenii de mare cultură şi principialitate marxistă. Considerarea lui ca atare este atestată de acea parte a hotărîrii CC care prevede că osemintele lui vor fi înhumate în acel loc unde odihnesc eroii clasei muncitoare".

(*Scînteia*, 30 aprilie 1968)

Notă

"În legătură cu găsirea osemintelor lui Lucreţiu Pătrăşcanu precizăm următoarele: 1. S-a identificat locul în care a fost îngropat. Acesta a fost stabilit pe baza declaraţiilor date de cei doi subofiţeri care au făcut groapa şi au aruncat în ea cadavrul lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi cel al lui Remus Koffler, după executarea acestora. Subofiţerii au declarat că în groapa pe care o săpaseră au fost găsite oseminte de la 3-4 cadavre îngropate anterior, că peste acestea au aruncat cadavrele lui Pătrăşcanu şi Koffler, împreună cu targa cu care au fost transportaţi. Toate acestea s-au confirmat, întrucît la locul indicat de ei au fost găsite oseminte de la 6 cadavre, dintre care două schelete complete".

(Document scris de mînă, fără dată, 9604, vol. IV, Arhiva SRI)

Selecţia textelor,

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: **Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU**
REDACŢIA: **Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CAMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ**
RESPONSABIL DE NUMĂR: **Tita CHIPER**
CORECTURĂ: **Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU**
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : **Gabriela ANDREESCU**
DIFUZARE: **Marian BURTEA**
TIPAR: **Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti**

● Anul IV ● Nr. 177 ● 31 mai - 6 iunie 1996 ●

Anul IV
nr. 178
7-13 iunie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PLICTISEALĂ, PISĂLOGEALĂ ȘI GRAFOMANIE

© C. Bumbut

PLICTISEALĂ:

„Stare sufletească apăsătoare, ușoară depresiune morală provocată de singurătate, de lipsa de ocupație sau de o ocupație neatrăgătoare, de monotonie etc.; gol sufletesc, urît, plictis."

PISĂLOGEALĂ:

„Faptul de a plictisi pe cineva cu repetarea aceluiași lucru, cu insistențele; sîcîială, cicăleală."

GRAFOMANIE: ...?

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Interes naţional, profil intelectual (III)

Nu numai ideea de **naţiune** a evoluat în ultimii 50 de ani, în timp ce noi ne luam "raţia noastră de comunism", ci însuşi **statul naţional** ca atare. Pentru a sugera dimensiunea provocărilor la care este supus simbolul mitizat în publicistica unor intelectuali precum Alexandru Paleologu şi Alexandru Zub, voi face apel la una dintre concepţiile "transparente" la o astfel de analiză. Benedict Anderson definea naţiunile, într-o excelentă carte pe care nu am cunoscut-o decît tîrziu, în urma unui drum în Statele Unite (1992), în felul următor: **artefacte culturale, comunităţi politice imaginate ca inerent suverane şi limitate**[1]. Naţiunea-stat a apărut, observa B.A., prin retragerea altor două sisteme culturale, a **comunităţilor religioase** şi a **spaţiilor dinastice.** (Mai realizează cineva acum că unificarea comunităţilor în jurul unui suveran era, pînă la un moment dat, singurul sistem politic imaginabil?)

Apariţia naţionalismului **s-a datorat**, spune analistul, britanic, convergenţei dintre **capitalism** – i.e., schimbările economice, descoperirile geografice ori ştiinţifice, amplificarea comunicaţiilor – şi răspîndirea **tehnologiei tiparului**, în condiţiile diversităţii **fatale** a limbilor. În special în secolele al XII-lea şi al XVIII-lea a crescut radical numărul oamenilor care gîndeau **împreună** despre ei înşişi. Se amplificau relaţiile între oameni şi creştea variatatea lor. Efectele culturale ale acestei transformări de civilizaţie au fost deosebit de profunde, dar nu le voi discuta aici. Am făcut referire la concepţia lui Benedict Anderson pentru că, explicitînd relaţia dintre cauze şi efect, ea sugerează şi cum vor evolua statele-naţiuni dacă se schimbă radical, aşa cum se întîmplă astăzi, condiţiile.

Ca **artefact** cultural, drept comunitate politică **imaginată**, naţiunea în sens clasic (ca unitate etno-culturală) nu este prin urmare decît **o posibilitate, printre altele**, de a propune un rost structurilor politico-juridice pe care le constituie. Aici se află una dintre resursele cele mai importante ale disputei dintre naţionalişti şi antinaţionalişti. Deosebirea dintre poziţia d-nilor Alexandru Paleologu, Octavian Paler sau Alexandru Zub, şi poziţia mea nu are în vedere **tenacitatea** acceptată drept necesară în realizarea obiectivelor "naţionale", ci chiar **substanţa acestor obiective. Pentru mine, libertatea românilor din Republica Moldova, bunăstarea şi demnitatea lor sînt mai importante decît faptul că s-ar afla sau nu sub aceeaşi jurisdicţie statală cu noi.** De aici şi diferenţe de comportament. În timp ce naţionaliştii noştri intelectuali, deveniţi sau nu politicieni, se întrec în declaraţii patriotice privind România Mare – fără nici un rezultat practic, astăzi ori mai tîrziu, ba chiar punînd obstacole cooperării în regiune –, cei ce privesc în primul rînd la drepturi şi la demnitate fac investigaţii privind violarea libertăţilor în ţara vecină, pregătesc analize pentru misiunile OSCE din zonă care pot cere guvernului de la Chişinău să respecte voinţa grupurilor etno-culturale (o muncă solicitantă şi, de cele mai multe ori, discretă) şi asemenea altele.

Faptul că statul naţional, ca artefact cultural, a apărut în conexiune cu răspîndirea tiparului face de înţeles extraordinara presiune pe care o vor exercita asupra conştiinţei de sine a populaţiilor actuala explozie a informaticii şi a mijloacelor de comunicaţie. Dezvoltarea computerelor personale, a faxurilor, a poştei electronice, a cablurilor prin fibră, bineînţeles, a televiziunii prin satelit a făcut ca persoane şi comunităţi să fie conectate într-o clipă, în orice punct de pe glob s-ar afla. Cum observa James Rosenau, efectul complementar al tehnologiilor globalizatoare este retragerea în comunităţi mai mici decît naţiunea.

Cu oarecare siguranţă putem defini şi alţi factori economici, politici – locali, regionali ori geo-politici – care fac ca acea viziune asupra **suveranităţii**, imanentă ideii de stat-naţiune, să sufere astăzi drastice amendări.

Una dintre cele mai semnificative este **globalizarea economiilor naţionale**. Ca prezenţi la un gigantic spectacol, românii văd azi febrilitatea Guvernului de la Bucureşti la fiecare inspecţie a Băncii Mondiale ori FMI: a respectat sau nu cerinţele acestor organizaţii? Comportamentul Guvernului român reflectă o situaţie generală: în faţa pieţelor financiare globale autorităţile naţionale sînt din ce în ce mai puţin capabile să-şi impună voinţa în a stabili propriile lor obiective privind creşterea economică, inflaţia ori şomajul. Dar aceasta ridică o problemă de legitimitate a statului-naţiune, cum remarca unul dintre teoreticienii fenomenului, Kenichi Ohmae: "*Statul-naţiune a devenit o unitate nenaturală, chiar disfuncţională, pentru organizarea activităţii umane şi administrarea eforturilor economice într-o lume fără frontiere. El nu mai reprezintă o unitate originală de interese economice împărţite între membrii comunităţii; el nu mai stabileşte vreun sens fluxurilor economice. În realitate, el eludează adevăratele conexiuni şi energii care există între populaţii deseori disparate şi combină importante aspecte ale activităţilor umane la un nivel greşit de analiză*" [2].

Aş mai nota dinamica mişcărilor coagulate în jurul unor obiective cum ar fi ecologia, feminismul, drepturile omului. Loialitatea pe care o creează, **peste frontiere**, aceste mişcări faţă de ideile pe care le apără este mai rezistentă decît loialitatea motivată naţional.

Iată, de asemenea, solidaritatea – pe care am văzut-o manifestată în România ultimilor ani – care se creează între grupuri particulare de indivizi şi organizaţiile internaţionale, de la corporaţii la marile organisme paneuropene.

Acestea sînt, inventariate sumar, evoluţiile de aşteptat pe o perioadă mai lungă de timp, relevante din punct de vedere politic pentru spaţiul de civilizaţie în care trăim. Care va fi atunci rolul ideologiei naţionaliste? Nu aş vrea să simplific şi nici să uităm a privi şi pe mai departe în urmă, realizînd importanţa energiilor eliberate de către mişcările naţionale. Dar, în raport cu lumea căreia trebuie să-i facem faţă, cred că mai bine ar fi să luăm seama la calificările criticilor radicali ai naţionalismului. Chiar dacă excesiv faţă de începuturi, verdictul lui Tom Nairn pare valabil pentru trecutul apropiat, prezentul şi viitorul naţionalismului: "*«Naţionalismul» este patologia istoriei moderne, la fel de dominatoare ca «nevrozele» individului, cu aceeaşi ambiguitate esenţială, cu aceeaşi tendinţă de a cădea în demenţă, născută din sentimentul de neputinţă faţă de lumea înconjurătoare (echivalentul infantilismului, pentru societăţi) şi în mare măsură incurabil*" [3].

*

Asocierea discursului naţionalist cu discursul antioccidental este firească; decurge din acelaşi viciu de fond. Am auzit în ultimul timp – sau poate doar în ultimul timp am fost atent să ascult – o incredibilă ridicare de voci împotriva Occidentului, în medii extrem de variate. M-am întrebat, care este mecanismul subconştient care reglează astfel de comportamente, şi cred că numai o cercetare de amploare ar oferi în acest sens răspunsuri mai sigure, iar unele, neintuitive. Dar mai ales, m-am gîndit, cum se poate ca propaganda antioccidentală să fie stimulată de poziţiile intens mediatizate ale unor oameni cu experienţa de viaţă a d-nilor Alexandru Paleologu, Octavian Paler ori (introduc un nou nume) a Anei Blandiana?

Dl. Octavian Paler a negat vehement calificativul "antioccidental" pe care i l-am aplicat. Manifestările "naţionaliştilor decenţi" sînt, fără îndoială, nuanţate, diferite de la un caz la altul şi constituie nu atît o problemă a conştiinţei lor individuale, ci a prezenţei lor publice. Voi reveni la citate (care-mi sînt oferite generos), şi voi arăta, folosind următoarele două exemple, ce consider eu drept poziţii de factură antioccidentală. Iată-l, deci, pe dl. Octavian Paler întrebîndu-se: "*...de ce oare, este Occidentul, azi, pentru unii dintre politicienii noştri (şi nu numai) un fel de «a treia Înaltă Poartă»*"?, pentru a se referi la "*cei ce-şi închipuie că servilismul faţă de Occident e mai onorabil decît servilismul promoscovit. În materie de ploconire n-au rost gradele de comparaţie*"[4].

● E mai importantă libertatea decît declaraţiile despre ea ● Statul-naţiune şi globalizarea economici ● Naţionaliştii „decenţi" şi „antioccidentalismul"

Sau: "*judecata noastră este tulburată de năduful celui ce se vede discriminat într-o Europă care deţine discursuri frumoase despre «drepturile omului»*" [5].

Domnia sa repetă evidenţa, atunci cînd spune că Occidentul are universităţi care au decernat titluri de "doctor honoris causa" unor semidocţi, are cinicii lui, are oportuniştii lui. În schimb, comentariile de mai sus reprezintă acuze fanteziste. Mă rog, la cine a văzut dl. Paler servilismul faţă de Occident, şi în ce constă el? Discursuri de genul acesta reprezintă o adevărată comoară pentru mercenarii cu adevărat anti-occidentali. Omul simplu, care-şi aminteşte că a merge la "Înalta Poartă" însemna să primeşti în contul viitoarelor dovezi de fidelitate o dregătorie (posibilă, pentru că Înalta Poartă avea interesele şi mijloacele să o facă), care a reţinut că şi Moscova era în stare pînă pe la începutul anilor '60 să plaseze oamenii care-i dovedeau fidelitate în posturile-cheie în stat (fostele "dregătorii") va aplica pro-occidentalilor de astăzi, pe linia "sugestiilor" d-lui Paler, aceeaşi schemă. Mai e ciudat că pentru unii călătoriile în Occident sînt de privit cu circumspecţie (ocazia probabilă a unor trădări), susţinerea valorilor occidentale înseamnă "supunerea" faţă de birocraţii Vestului, ea are în vedere obţinerea unor foloase personale pentru care vor plăti mai tîrziu concetăţenii etc.? Acestea sînt scheme "plasate" în public, într-un moment istoric cînd intelectualii ar trebui să obţină ataşamanetul oamenilor simpli la valorile societăţilor libere. Schema d-lui Paler este inadecvată (pentru că raportul dintre viaţa politică internă şi centrele de putere externe s-a schimbat, totuşi, complet), conservatoare (pentru că ea promovează o mentalitate autarhică), iar prin efectele asupra atmosferei publice din societatea românească, iresponsabilă. De altfel, dl. Paler girează în continuare, cu numele său, ca director onorific al "României libere", acest ziar devenit unul dintre cele mai antioccidentale şi şovine cotidiane de la noi.

Dl. Octavian Paler susţine că sîntem discriminaţi în Europa. Se gîndeşte oare la faptul că oamenii de afaceri europeni au mai puţină încredere să investească într-o ţară precum România, unde dreptul la proprietate este ameninţat în variate feluri?; la criticile care ni se aduc, că nu punem în aplicare reglementările la care ne-am angajat? A susţine că Vestul ştie doar să ţină discursuri frumoase despre drepturile omului înseamnă – buna credinţă fiind prezumată – să nu fi urmărit mai nimic din ce s-a întîmplat în Europa şi Statele Unite, din acest punct de vedere, în ultimii 30 de ani.

Dl. Alexandru Paleologu ne oferă şi el surprizele lui. Iată-l răspunzînd la întrebarea unui reporter de la "Adevărul literar şi artistic", dacă îi surîde sau nu "ideea Europei Unite". "*Deloc!*", replică domnia sa. "*Europa trebuie să fie şi să rămînă Europa: (...) Căci Europa nu poate fi societatea anonimă gîndită de ei, cu un consiliu de administraţie plurinaţional. (...) Cît despre Tratatul de la Maastricht, acesta este, după părerea mea, o combinaţie a unor inşi care detestă Europa*". Şi cînd i se aminteşte că "integrarea europeană a trecut de faza de proiect" cel puţin pe plan ecnomic, ne spune: "*Foştii 12 – actualii 15 – ne impun, după cum se vede, baremuri la care nu avem cum, după 50 de ani de comunism, să facem faţă. Ne supun la un imposibil examen de «capacitate». Se uită că am avut aceşti 50 de ani de genocid comunist. Ei să trăiască în prosperitate! (...) Eu cred că putem regăsi acest spirit comunicant şi deschis (al unei Europe comunitare, universale şi cosmopolite). Dar nu într-o formulă administrativă de tip Maastricht, zic eu, care anulează specificitatea naţională şi dreptul de a te numi francez, român, ungur sau rus*".

Este probabil ca dl. Alexandru Paleologu să nu fi citit textul Tratatului de la Maastricht. Firească lipsa de apetenţă pentru o astfel de literatură. Acest document acoperă circa 150 de pagini mari, referindu-se în principal la politica economică, socială, de învăţămînt, educaţie vocaţională şi de tineret, cultură, sănătate, coeziune socială şi economică, cercetare şi dezvoltare tehnologică, mediu şi, bineînţeles, instituţii. Deci mi se pare necesar pentru un om de cultură să studieze Tratatul care defineşte substanţa Europei comunitare. (Dar pentru un om politic?) Ce semnalizez aici, privitor la nonşalanţa d-lui Paleologu de a califica un document pe care, avînd în vedere comentariile domniei sale, probabil nu l-a citit, este această obişnuinţă de la noi de a-ţi spune părerea despre orice, despre tot şi toate. Pretenţia de a fi în cunoştinţă de cauză, în virtutea unor calităţi apriorice – şi nu a instruirii specifice – a fost infralogica regimului anterior, fatală, dar ea are şi un suport mai înalt, o anumită tradiţie intelectuală românească care a oferit spiritelor culturale scena publică.

Tratatul de la Maastricht este continuarea Tratatului de la Roma, de care nu poate fi despărţit. Ultimul nu constituie decît o fază a procesului de integrare codificat în 1955. Acest tratat nu anulează specificitatea naţională, nu ia dreptul de a te numi francez, român, ungur sau rus. Spiritul tratatului este dat de către preambul, care "*confirmă ataşamentul lor* (a Părţilor la tratat) *la principiile libertăţii, democraţiei, pentru respectul drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale şi statul de drept*"; de asemenea, dorinţa "*solidarităţii între popoare, respectînd istoria lor, cultura şi tradiţiile lor*".

De unde atunci pericolul ca integrarea **prin Maastricht** să ducă la o societatea anonimă? Parte din banii comunitari sînt repartizaţi pentru protejarea vestigiilor istorice din ţările UE. Anumite sume ajung pînă în România, pentru salvarea unor vechi şi fermecătoare biserici din lemn, de care patrioţii noştri de la guvern cam uită. Interpretarea d-lui Alexandru Paleologu reprezintă o desfigurare a ideii Maastricht şi afectează conţinutul ideii europene. Luînd lucrurile *à la légère*, distinsul critic lansează pe piaţa mediatică idei care pot concura cu succes propaganda oficiilor de dezinformare pro-PUNR-iste.

Alte exemple, limpezi, ale unei frustrări care a căpătat nuanţe antioccidentale, găsim la Ana Blandiana. În ultimul timp, articolele poetei repetă, aproape obsesiv, fără ca subiectul ori contextul să motiveze o astfel de preocupare, tema vinovăţiei Europei. În textul scris la moartea lui Corneliu Coposu, Ana Blandiana notează "*indiferenţa europeană acordată la tabieturile marilor puteri. Drepturile omului puteau fi apărate mult mai comod şi mai profitabil în Africa de Sud decît în Europa*". Într-un alt text din "22", Ana Blandiana dă girul unei formule pe care am găsit-o mai ales în reviste precum "Mişcarea" ori "Socialistul": "*ocultele subterane ale politicii internaţionale*". Oare cum vor privi românii spre lumea largă, această lume care, conform unui om de cultură stimabil, înseamnă "tabieturile marilor puteri", şi "ocultele subterane politice"?

(va urma)

Gabriel ANDREESCU

---

1 Termenul "imaginate" este aici esenţial: un alt autor celebru acentua pe faptul că: "*Naţionalismul nu este trezirea naţiunilor la conştiinţa de sine; el inventează naţiuni acolo unde acestea nu există*" (Ernest Gellner, *Thought and Change*, London: Weidenfeld and Nicholson, 1964, p. 169).

2 Kenichi Ohmae. *The Rise of the Region State*, Foreign Affairs, vol. 72, Spring 1993, p. 78.

3 Tom Nairn, *The Break-up of Britain*, London: New Left Books, 1977, p. 359.

4 Octavian Paler, *Sabia lui Ştefan, România liberă*, 29.11.1995.

5 Octavian Paler, *Între "naţionalismul de grotă" şi "europenii de nicăieri"* (III), Revista "22".

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Statul şi cultura**
- **Relaţii cu publicul**
- **Cum suportaţi „bombardamentul" informaţional?**
- **Starea poeziei**

Din publicistica lui Eminescu

Fiecare lucru poartă în sine măsura sa. De aceea e o caracteristică a omului inteligent şi de bună credinţă că, formulînd lucruri sau raporturi în scris sau vorbire, va cerca s-o facă în măsura dictată de firea lucrurilor, în scurt: espresia celor cugetate va fi adecuată cu materialul cugetat. Asta e specific uman. Pe cînd omul neinteligent face din sine însuşi măsura lucrurilor şi mestecă subiectul său în cele ce sînt şi se-ntîmplă, cel inteligent şi de bună-credinţă va cerca să se dezbere de tot ce-ar putea să-i întunece judecata. Inteligenţa e putinţa, buna-credinţă e voinţa de-a vedea şi reproduce obiectiv cele ce esistă şi se-ntîmplă.

Acuma sînt la noi patru specii de jurnale:

Neinteligente dar de bună-credinţă; aceste nu posed posibilitatea de a vedea obiectiv(...).

Inteligente dar de rea credinţă; aceste nu posed voinţa de-a vedea obiectiv.

Neinteligente şi de rea-credinţă; aceste sînt gunoiul presei noastre(...).

Inteligente şi de bună-credinţă în fine. În astă privinţă nu ne dăm părerea, căci ne temem că aceste organe ar fi batjocorite... (p. 461)

Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni de-a crede, e că politica ce se face azi în România şi dintr-o parte şi dintr-alta e o politică necoaptă, căci pentru adevărata şi deplina înţelegere a instituţiunilor noastre de azi ni trebuie o generaţiune ce-avem de-a o creşte de-acunainte. Eu las lumea ce merge deja ca să meargă cum-i place dumisale - misiunea oamenilor ce vor din adîncul lor binele ţărei e creşterea morală a generaţiunei tinere şi a generaţiunei ce va veni. Nu caut adepţi la ideea cea întîi, dar la cea de-a doua sufletul meu ţine cum ţine la el însuşi. (p. 460)

În genere toată societatea secolului al XVI-lea şi al XVII-lea se poate caracteriza scurt: Datoria se preface în drept. Noi la începutul veacului acestuia am fost încă în veacul al XVII-lea. Datoria de a fi slujbaş al ţărei, o datorie foarte grea şi periculoasă sub domniile vechi, devine un drept de a sluji ţara, de-ar vrea ea sau n-ar vrea. Şi aceşti îndreptăţiţi de a o sluji se-nmulţesc din zi în zi, căci izvoarele de puteri ale societăţii curg spre un singur punct, spre acest privilegiu, părăsind vechea şi neatîrnata lor albie. Negustorul vrea să fie boier, ţăranul - fecior boieresc, boierul mic - boier mare, boierul mare - domn. Şi boierii mici cum se formează? Prin meritele personale ce le au pentru stăpînii lor, nu prin slujbe făcute ţărei.(...). Fiecare constituţie ca lege fundamentală a unui stat are drept corelat o clasă mai cu samă pe care se-ntemeiază. Corelatul constituţiilor statelor apusene este o clasă de mijloc, bogată, cultă, o clasă de patriciani, de fabricanţi, industriaşi care văd în constituţie mijlocul de a-şi reprezenta interesele în mod adecuat cu însemnătatea lor; la noi legea fundamentală nu-nsemnează decît egalitatea pentru toţi scribii de a ajunge

Acest număr este ilustrat cu fotografii realizate de Cosmin Bumbuţ

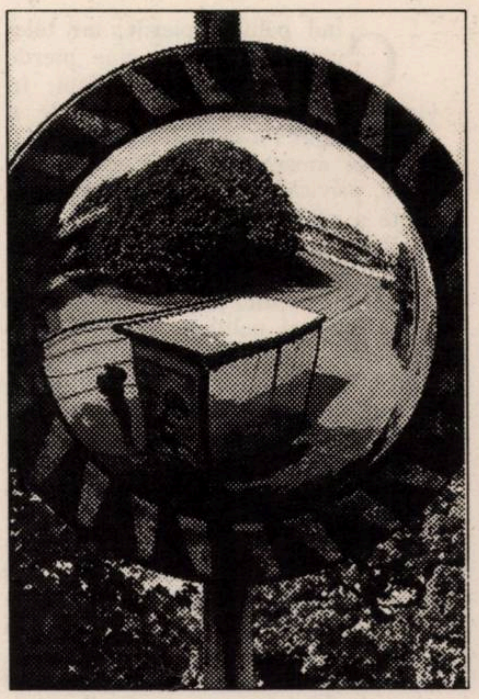

la funcţiile cele mai nalte ale statului. De aceea partidele noastre nu le numesc conservative sau liberale, ci: oameni cu slujbă - guvernamentali; oameni fără slujbă - opoziţie. De acolo vecinica plîngere că partidele la noi nu sînt partide de principii, ci de interese personale. Şi principiile sînt interese, dar interesele unei clase pozitive, clasa pozitivă a proprietăţii teritoriale tory conservativ, clasa negustorilor ş-a industriaşilor wygs, clasa lucrătorilor - socialiştii. Unde sînt la noi aceste clase pozitive? Aristocraţia istorică - şi ea trebuie să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă - a dispărut aproape, clasă de mijloc pozitivă nu există, golurile ei sînt împlinite de străini, clasa ţăranilor e prea necultă şi, deşi singura clasă pozitivă, nimeni n-o pricepe, nimeni n-o reprezentează, nimănui nu-i pasă de ea... (pp. 463, 465-466)

În epoca preistorică existau într-adevăr sate de locuinţe palustre, dar nu credem că d.Gafencu, antreprenorul curăţirei stradelor, are de gînd a lăsa în grija cerului prefacerea Iaşilor în oraş palustru. De cînd a-nceput a cădea omăt şi a se topi prin gradul mic de temperatură a aerului atmosferic, am ajuns de a avea nevoie de catalici pentru a pătrunde prin rîurile, lacurile şi toate formaţiunile idrografice în mic pe care le prezintează stradele iubitului nostru oraş. Atragem atenţia onor. Primăriei asupra acestui inconvenient şi sperăm că va binevoi a trezi pe antreprenor din nepăsarea sa faţă cu idrografia aplicată a stradelor noastre. (p. 245).

A recitit pentru dumneavoastră,

Andrei PLEŞU

(**Opere**, vol.IX,
Editura Academiei, 1980)

Efectul de hărţuială

Nu "eu *cu cine* votez?" s-a întrebat cetăţeanul român la 2 iunie, ci "eu *de ce* să votez?". Absenteismul a fost cea mai importantă caracteristică a alegerilor locale din România, deşi - altă inadecvare - mulţi au încercat fie să-i minimalizeze dimensiunile, totuşi izbitoare, fie să treacă în prim-plan altceva, în funcţie strict de interese de grupare.

În vreme ce partidele, alianţele, coaliţiile, convenţiile şi ligile se zbăteau să-şi promoveze candidaţii, într-o campanie electorală a cărei apropiere decorativă de cele din Occident a fost deseori prilej de automăgulire, cetăţeanul român - după unii înapoiat, după alţii inteligent - nu avea atît probleme de opţiune, cît de atitudine. Pe măsură ce se înmulţeau clipurile electorale de la televiziuni, dezbaterile, interviurile, declaraţiile, conferinţele de presă, paginile publicitare din ziare, afişele, portretele, banderolele, lozincile, simpozioanele, colocviile, consfătuirile, comunicatele, vizitele de lucru, cetăţeanul se simţea tot mai străin de această expoziţie naţională a mijloacelor propagandistice aflate în dotarea partidelor, a politicienilor, a candidaţilor.

Pe alocuri, în marile oraşe, în special în Bucureşti, această paradă a înzestrării electorale a depăşit cu mult, prin fast, prin risipă şi prin exhibiţionism, limitele decenţei. Într-o ţară măcinată de sărăcie, unde mizeria avansează într-un ritm catastrofic, campania electorală s-a transformat într-un spectacol nu doar deplasat şi sfidător, ci mai cu seamă exterior - vieţii, grijilor şi intereselor cetăţeanului. De aceea campania electorală a fost tot mai mult privită aşa cum sînt privite la televizor filmele despre fauna de pe meleaguri îndepărtate: ca un film despre crocodili, struţi, papagali sau alte vieţuitoare exotice.

A fost nu atît o campanie electorală normală, implicînd confruntări de proiecte, de programe, de moduri de a contura viitorul, cît un război de imagini. Cum în România cheltuielile pentru campaniile electorale nu sînt plafonate, iar sursele de finanţare sînt în afara oricărui control, cine a avut bani mai mulţi şi-a construit imaginile cele mai numeroase şi cele mai exorbitante. Promisiunile electorale au fost şi ele deduse dintr-o logică a imaginii, nicidecum dintr-o reală nevoie de schimbare a vieţii. Confruntarea de idei, de doctrine, de atitudini s-a transformat într-o hărţuială în cerc restrîns. Cu declaraţii, comunicate şi atacuri previzibile, ca rolurile dintr-o piesă. Cetăţeanul a fost considerat un spectator, un consumator de imagini, adevărata bătălie ducîndu-se pentru găsirea şi promovarea imaginilor considerate a fi cît mai eficiente pentru turmentarea lui.

Rezultatul a fost ori neparticiparea la vot, ori alegerea personajelor articulate, cu identitate şi contur definite. Nevoia de inşi consistenţi a fost, a funcţionat mai puternic decît înclinaţiile şi sensibilităţile politice. Un alt efect al reducerii confruntării politice la o hărţuială meschină şi de club închis.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Reacţii, competenţe, mentalităţi

Confruntarea televizată între principalii protagonişti ai scandalului ascultării telefoanelor nu a adus, în ceea ce priveşte povestea în sine, nimic nou. Nu ştim, încă, cui aparţin "regia" şi, mai ales, "scenariul" acestui zgomotos spectacol. Vedem doar "actorii" care sînt fie enervaţi (cei care ştiu dar nu vor să spună), fie debusolaţi (cei care vor să spună dar nu ştiu). Toată această istorie este, deocamdată, doar un "test" la care sînt supuse atît instituţiile statului român, cît şi oamenii care le populează şi le dau concreteţe socială. În astfel de împrejurări vedem ca într-o radiografie straturile profunde ale mentalităţii demnitarilor, căci reacţiile lor sînt acum vehemente şi lipsite complet de precauţii pseudo-diplomatice. Două astfel de reacţii ne-au reţinut atenţia.

În primul rînd, răspunsul stupefiant pe care dl. Ulieru l-a dat rezervelor pe care un redactor al *Academiei Caţavencu* le-a formulat la adresa legii siguranţei naţionale: respectivul redactor nu se poate pronunţa cu privire la o lege pentru că nu are studii juridice. Cu alte cuvinte, nu are competenţa să judece legile cetăţii acel cetăţean care nu a trecut printr-o facultate de drept. Trecem peste stupida reducţie a competenţei la o diplomă şi arătăm că opinia d-lui Ulieru trebuie serios amendată. Există cel puţin trei criterii după care o lege poate fi apreciată. Primul este cel al congruenţei legii cu moralitatea. E limpede, nu este nevoie de licenţă în drept ca să apreciezi asupra validităţii etice a unei legi. Al doilea se referă la oportunitatea socială a normei juridice. Spre a constata eficacitatea legii în raport cu proiectul social propus este suficient să te simţi parte în acest proiect social. Vedem bine, aceste tipuri de analiză a legilor presupun altfel de competenţe: morală şi civică. Să recunoaştem că, pornind de la aceste criterii, multe dintre cele mai pertinente analize asupra legilor noastre le fac nejuriştii. Al treilea criteriu de evaluare a legii este unul specific, în care competenţa juridică este necesară, pentru că el vizează felul în care legea se integrează în sistemul de drept existent. Calitatea de cetăţean îndreptăţeşte pe oricine la o părere asupra legilor. Aş adăuga un argument preluat din *Politica* lui Aristotel: "Cine este mai îndreptăţit să spună despre o casă dacă este sau nu bine construită: constructorul sau cel care va locui în ea?" Evident, cel din urmă. Dacă există şi o competenţă morală şi civică, atunci părerea despre legi este obligatorie şi trebuie exprimată public.

În fine, cu acelaşi prilej, un deputat PDSR ne-a spus că, pentru domnia sa, "instituţiile şi cetăţenii sînt pe acelaşi plan". Mi-am adus aminte că, înainte de '89, culmea înţelepciunii ideologice şi dovada irefutabilă a dexterităţii filozofice era "să pui pe acelaşi plan", "dialectic", lucruri profund ireconciliabile: ideea partidului unic cu democraţia, proprietatea comunist-devălmaşă cu autonomia etc. Nu vreau să spun că instituţiile şi cetăţenii sînt categorii profund ireconciliabile. Dar a gîndi astfel astăzi are aceeaşi eficienţă ca şi contorsionările halucinante care umpleau maculatura vechiului regim. Această mentalitate excesiv etatică este una din însemnatele piedici în calea realizării statului de drept. Extirparea acestei concepţii din întregul mental românesc va genera una din marile dureri ale facerii statului nostru de drept.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Cînd politica pierde, iar televiziunea cîştigă...

Cînd politica pierde, iar televiziunea cîştigă, cine pierde şi cine cîştigă, de fapt, în viaţa unei societăţi? Ce se pierde şi ce se cîştigă? Pierde un sistem? Societatea în ansamblul ei? Pierde societatea, privită global, şi cîştigă o mică parte a ei?

Pe 2 iunie, în primul tur al alegerilor locale, electoratul pare a fi ales trans-politic, pare a fi ales între televiziune şi politică, în defavoarea celei din urmă. Ceea ce a reuşit să facă Pro TV-ul şi ceea ce nu au reuşit să facă oamenii politici - să convingă, să-i determine pe oameni să participe - poate fi interpretat ca un semn al timpului. Unii analişti mai îndrăzneţi nu ar scăpa prilejul să constate decesul - sau, în cazul nostru, avortarea - ideii de democraţie *reprezentativă* şi orientarea "spiritului popular" în direcţia unei nebuloase democraţii *participative*. Neconvinşi, individual, concret, de *reprezentanţii* pe care i-au ales, de felul în care aceştia îi *reprezintă*, oamenii - conform acestei interpretări - ar boicota, prin slaba participare la vot, însăşi *ideea* de reprezentare, lăsîndu-se atraşi, ludic, de ideea de "interactivitate" pe care le-o pune la dispoziţie televiziunea. *Reprezentarea* democratică de tip tradiţional s-ar dovedi, la noi, în impas, ea nereuşind să asigure *comunicarea*. La noi, *mediul* (de comunicaţie) politic ar împiedica transmiterea *mesajului*, ar bloca, deci, comunicarea, în loc s-o facă posibilă, s-o favorizeze. Netransmiterii mesajului său prin mediul politic, electoratul i-a răspuns, carevasăzică, atunci cînd i s-a dat, electoral, cuvîntul, prin tăcere, prin neîncredere în cuvînt. Lăsîndu-se, în schimb, prins din plin (în Capitală, cel puţin) în jocul interactiv organizat de o televiziune (Pro TV-ul).

Acesta ar fi un tip de interpretare optimist, conform căruia electoratul şi-a spus, fie şi negativ, critic, părerea.

Un alt tip de interpretare ar învinovăţi, însă, însuşi electoratul. Conform acestei interpretări, reactivităţii critice a electoratului ar trebui să i se spună, mai curînd, apatie, lehamite, de-politizare. Vina ar cădea, însă, tot pe clasa politică, devenită, dacă nu stat în stat, atunci societate în societate: ştie să promită, dar nu ştie să dea sau, cel puţin, să asigure condiţiile în care societatea să-şi poată da ea însăşi bunurile (materiale şi simbolice) de care are nevoie.

Pe 2 iunie, televiziunea, prin segmentul ei cel mai dinamic, a cîştigat în faţa politicii. Poate fi, însă, televiziunea o alternativă la politică? Se poate vedea în ea, prevestitor, un alt fel de codificare - ne-politică în sens tradiţional - a politicului? Mă îndoiesc. Politicienii sînt vinovaţi de a se fi lăsat exclusiv pe mîna televiziunii în ceea ce priveşte transmiterea de mesaje. Televiziunea - şi presa, în general - transmite spre clasa politică mesajele societăţii (civile?), dar aceasta se face că nu aude, nu vede, nu răspunde. Surdităţii şi orbirii (voluntare?) a politicienilor în faţa imaginilor şi mesajelor, comunicate de televiziune, ale unei societăţi reduse la tăcere a venit să-i răspundă mutismul, mai mult sau mai puţin asurzitor, al societăţii chemate la vot. Ţinută în întunericul lipsei de răspuns, de vizibilitate publică, societatea pare a spune că nu mai are ce alege *în interiorul* spectrului politic, şi caută, tot orbeşte, *în afara* acestuia. Economic, la toate nivelele şi în toate domeniile, inclusiv, iată, cel politic, noi nu sîntem o societate de producţie, nici una de consum, ci una de comerţ, pe de o parte, şi de subzistenţă (citeşte: supravieţuire), pe de alta. Am spus acest lucru şi cu altă ocazie.

În plus (vezi mai sus), clasa politică nu a reuşit să-şi pună la punct un sistem de comunicaţie *propriu* cu societatea, în raport cu care televiziunea să fie doar o "oglindă". Ea s-a lăsat, pasiv, pe mîna televiziunii, crezînd că aceasta, la fel de pasiv, îi va face jocul. Iată, însă, că - surpriză! - televiziunea a organizat propriul ei joc, a ocupat locul lăsat liber de politicieni şi l-a organizat conform regulilor ei specifice, nu conform regulilor jocului politic, aşa cum se aşteptau actorii politici, rămaşi, brusc, nu numai fără roluri, ci fără scenă. Despre aceasta, însă, săptămîna viitoare.

Bogdan GHIU

Economie

Trăim aşa cum... producem

Întrebat, cîndva, de ce nu ies mai mulţi actori talentaţi de la conservator, Caragiale a răspuns: "Pentru că nu intră mai mulţi tineri talentaţi". Parafrazîndu-l, aflăm răspunsul la una dintre întrebările care îi obsedează pe români: "De ce trăim în continuare rău?" Firesţe, trăim aşa cum producem.

Guvernul e optimist. Premierul Văcăroiu, invocînd cifre statistice, ne asigură că relansarea producţiei a început de mult (din 1994) şi că se desfăşoară în condiţii bune. Iată, însă, că se întîmplă să-l părăsească şi pe şeful guvernului optimismul. Şi atunci acuză că... toată lumea ar vrea să stea la soare, să muncească două ore şi să bea cafea. Bine spus "ar vrea", pentru că soarele e scump (pe litoral preţurile au înnebunit), cafeaua are 80% accize, iar cu banii din munca pe două ore nu se poate trăi.

Să vedem, însă, ce spun statisticile oficiale, spre care face trimitere premierul. Lună de lună aflăm acelaşi lucru: că producem *mai mult*!

Faptul că producem *mai mult* încălzeşte doar birourile din Palatul Victoria. Aici se contabilizează *ritmuri*. Şi *medii*. Pentru că statisticile atît ne spun: că în fiecare lună producem, în medie, mai mult decît în luna precedentă; şi că ritmurile de creştere a producţiei sînt mai alerte de la o lună la alta.

Dar populaţia nu trăieşte nici cu ritmuri, nici cu medii. Degeaba se fac declaraţii că "producţia creşte", dacă pe piaţa de consum cererea de mărfuri şi de servicii este dependentă de firme sărace (de stat sau private), al căror profit nu depăşeşte pragul minim. Cînd nu se înregistrează (la cele de stat, bineînţeles) "profit minus" sau "profit zero". Ceea ce înseamnă că... se consumă mai mult decît se produce. Ori, în cel mai bun caz, cheltuielile şi veniturile sînt egale. Fără profit, deci fără resursa necesară reluării producţiei. Cum însă producţia se reia, înţelegem că se folosesc bani de la buget. Care ajung la întreprinderile statului pe mai multe canale: alocaţii, subvenţii, credite cu dobînzi preferenţiale sau prin refuzul de a plăti impozitele şi taxele datorate bugetului, inclusiv contribuţiile sociale. Plus ce le mai dă FPS-ul întreprinderilor nerentabile, din dividendele încasate de la surorile lor profitabile.

Aşadar, producem *mai mult*. De la o lună la alta. De la un an la altul. *Mai mult, dar nu mai bine!* O recunosc chiar şi statisticile oficiale, atunci cînd analizează diferenţa mare (în minus) între ceea ce încasăm noi la export şi ce plătim pentru importuri. În '95, această diferenţă fiind de 2 miliarde de dolari. Pentru că exportăm în cea mai mare parte produse în care predomină fierul, lemnul ori masele plastice şi nu inteligenţa. Or, pe piaţa internaţională, în zilele noastre, sînt bine plătite doar produsele cu un grad înalt de prelucrare. Nu am reuşit să ne debarasăm de exportul de venit naţional.

Ce ar trebui noi să facem ca să producem mai bine? Un lucru simplu, pentru început: *să obţinem, în economie, profit la nivelul resurselor pe care le consumăm!* Cu alte cuvinte, înainte de a ne zbate să atragem noi resurse, inclusiv financiare, să folosim mai bine ceea ce deja avem. Să obţinem mai mult profit din cheltuielile pe care le angajăm în activităţi productive. Numai aşa vom avea mai mulţi bani pentru *investiţii* şi pentru *consum*.

Care ar fi cel dintîi pas? Normal, ieşirea Guvernului din imobilismul actual. Este inexplicabil dezinteresul Executivului faţă de *competitivitatea economică*. Se tînjeşte după controlul preţurilor, dar nu există aproape nici un fel de control al consumurilor productive. Deşi este cunoscut faptul că în întreprinderi se consumă mult (batem recorduri şi la energie, şi la materii prime), se risipeşte mult şi se fură mult. S-a trecut la controlul plăţilor în numerar, dar nu s-a intervenit energic pentru fluidizarea plăţilor prin virament. Şi nici pentru vindecarea uneia dintre cele mai grave boli de care suferă economia românească: blocajul financiar, ce depăşeşte în prezent masa monetară a ţării. Plus dezinteresul faţă de piaţa de capital, ce ar putea deveni singura sursă viabilă pentru antrenarea economiilor populaţiei într-un program eficient de investiţii.

Politica actualului guvern, făcută cu spatele la piaţa de consum şi cu faţa la producţiile medii, ce îngroaşă în bună parte stocurile, loveşte în stimulentele muncii, întîrzie reformele şi eternizează traiul sub limitele unor standarde decente. La noi, acum, se pierde timp cu inutile discuţii despre "poverile" pe care precedentele guverne de tranziţie le-au pus în cîrca cabinetului Văcăroiu. La fel cum şi precedentele guverne s-au plîns de moştenirea de dinainte de 1990. Se ştie că vechiul regim a lăsat moştenire o economie necompetitivă. Şi că precedentele guverne au comis erori, multe repetate în prezent. Dar aşa e viaţa: istoria, pe care o fac oamenii, se făureşte de la un anumit *dat* încolo. Firesţe, a avut şi guvernul Văcăroiu datul său. Ce fel de istorie face însă? Pentru că de asta are ţara un guvern: ca să facă istorie şi nu să se vaite.

Fără îndoială că noi nu avem conştiinţa eficienţei economice. Decenii la rînd, libera concurenţă a fost nu numai dezavuată, nu numai pusă la stîlpul infamiei, dar şi interzisă. Acum ce să facem însă? Constatînd aceste adevăruri nu cîştigăm nimic. Avem nevoie de soluţii.

Adrian VASILESCU

O campanie cu bani şi fără psihologi

Privite dintr-un anumit unghi, rezultatele parţiale şi provizorii ale scrutinului local dezvăluie inadecvarea clasei politice la realitatea pe care aleşii vor s-o domine, s-o modifice sau s-o folosească în interes propriu, adică adîncirea prăpastiei între partide şi alegători. Din reacţia liderilor formaţiunii de guvernămînt şi a liderilor CDR faţă de aceste rezultate, s-a văzut clar că şi unii şi alţii au fost luaţi prin surprindere: primii au crezut că vor cîştiga subestimînd dorinţa de schimbare a electoratului, ceilalţi s-au aşteptat să piardă supraestimînd forţa organizatorică a adversarului sau minimalizînd rolul propriu-zis al alegătorului. Asta dovedeşte că politicienii momentului n-au prea ştiut cui se adresează şi cu cine au de luptat, că s-au plimbat prin ţară fără să-i asculte şi să-i înţeleagă pe "adresanţii" mesajului lor, că au mizat în campania electorală pe un întreg set de prejudecăţi referitoare la psihologia cetăţeanului român cu drept de vot. Majoritarii continuă să creadă că inerţia populaţiei garantează menţinerea la putere, că sînt suficiente cîteva măsuri populiste pentru a lua ochii provinciei şi multe panouri ori clipuri televizate pentru a obţine creditul locuitorilor Capitalei. Coaliţia antiguvernamentală şi-a întreţinut timp de patru ani obsesia "votului greşit" din '92 şi a virat spre promisiunile de stînga pentru că nu e convinsă că românii vor reformă, economie de piaţă, integrare şi toleranţă în materie de minorităţi. Narcisiste de-a lungul legislaturii şi agresive în timpul campaniei, puterea şi opoziţia se întîlnesc acum într-o zonă confuză, fără să înţeleagă prea bine de unde bate vîntul schimbării, ce au pierdut şi ce au cîştigat, cum e posibil ca românii să se arate dezinteresaţi de scrutinul local iar voturile să contrazică... logica marilor agenţii de presă.

PDSR şi-a dezamăgit electoratul de acum patru ani dar a fost sancţionat mai ales în marile oraşe, unde lipsa de măsură, de bun-simţ şi de simţ al realităţii s-a văzut pe micile ecrane şi pe străzi în cele 45 de zile de campanie. Ilie Năstase n-are de unde să cunoască psihologia bucureşteanului de azi. Pentru el, prietenia cu mari personalităţi americane, conturile în bancă, faptul că "şi-a clădit un nume" sînt suficiente motive să-i impresioneze pe locuitorii unui oraş "care nu-şi pot strînge singuri gunoaiele". Fostul campion plăteşte greşelile de evaluare ale liderilor partidului de guvernămînt şi suficienţa unor consilieri "din vechea gardă", care - fascinaţi de şansa de a cheltui bani şi de a da cu tifla - au uitat datele fundamentale ale problemei: în Bucureşti, electoratul şcolit, pentru care contează într-adevăr bunul renume în Occident, respinge puterea actuală deci şi pe candidatul ei la primărie, iar electoratul "microbist", pentru care tenismenul e încă un mit, nu dă doi bani pe "recomandările" americanilor şi preferă să stea la coadă la bere decît la urne. Acea parte a alegătorilor pe care PDSR a pierdut-o din îngîmfare, din prostie sau din neputinţă, n-a fost cîştigată însă de CDR. Social-democraţii şi socialiştii au primit voturile celor care cred că eşecul actualei guvernări poate fi corectat fie cu măsuri reformiste mai coerente, fie cu o re-centralizare a sistemului economic. Cele două nuclee politice impuse de alegerile locale nu sînt o surpriză, dar ele schimbă, practic, centrul de interes al competiţiei pentru generale şi prezidenţiale. Actorii principali ai scenei electorale, adică liderii partidului de guvernămînt şi reprezentanţii Convenţiei mai au timp să constate că schimbarea pe care ei se tem s-o ofere împreună e inevitabilă, că alegătorii au învăţat mult în aceşti ani de tranziţie, că politica e din ce în ce mai grea şi nu poate fi făcută doar de oameni fără har şi fără rezistenţă.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Fructele confuziei

Marionetele care întruchipează şi comentează comic la televiziune viaţa politică din Israel, au avut un mare succes cu scheciul preelectoral în care Shimon Peres, primul-ministru în exerciţiu, se uita în oglindă şi-l vedea acolo pe rivalul său Netanyahu făcînd aceleaşi gesturi şi ţinînd acelaşi discurs. A fost o glumă de campanie cînd faci lumea să rîdă arătînd părţile ridicole ale politicienilor, disponibilitatea lor de a spune orice, cu condiţia să obţină voturi. Acum cînd Netanyahu este învingător - fie şi cu un avantaj atît de mic - populaţia Israelului, vecinii, aliaţii şi duşmanii săi încearcă să-şi regleze aşteptările şi intenţiile în funcţie de această nouă repartiţie a speranţei lor şi a spaimei.

A fost prima oară cînd s-a votat conform unei legi care dorind să definească mai clar autoritatea primului-ministru stabileşte alegerea lui prin sufragiu universal. Premierul nu mai este o persoană împinsă în prim-plan de jocurile unui grup de politicieni, ci o persoană care are mandat popular pentru realizarea intenţiilor lui. Dar votul pentru parlament se desfăşoară tot conform scrutinului de listă, aşa că, anul acesta, victoria la limită a lui Netanyahu a fost însoţită de o şi mai mare fărîmiţare a Knessetului. Din perspectiva alcătuirii unei majorităţi parlamentare operaţionale, ambele partide mari - şi laburiştii şi conservatorii - au pierdut. Rolul de arbitru a revenit partidelor religioase şi noii formaţiuni care reprezintă votul rusesc: ele au anunţat încă înainte de confirmarea oficială a rezultatelor că se vor alia cu cîştigătorul, oricare ar fi acela.

Aceste rezultate care justifică toate temerile, deoarece nu s-a exprimat nici o majoritate în favoarea unui proiect anume, sînt de fapt expresia unei crize politice spun unii, identitare zic alţii. În balanţă nu este problema păcii. Netanyahu a declarat că va respecta toate acordurile semnate de ţara sa. 67% dintre israelieni sînt în favoarea păcii. Diferenţele apar cînd se discută calitatea acestei păci. Negocierilor duse de Peres li se opune concepţia unei păci "în forţă": statul Israel trebuie să se afle într-o stare de mobilizare permanentă, să declare că posedă arma nucleară, că-i va împiedica pe vecinii săi să-i urmeze exemplul, va continua politica de implantări de aşezări în Cisiordania, chiar dacă se va acorda autonomie unor localităţi palestiniene, Golanul nu va fi cedat, iar Ierusalimul nu este subiect de negociere. Likud-ul, partidul lui Netanyahu, vrea pace, dar partenerii de tratative trebuie să înţeleagă că dacă nu acceptă condiţiile, riposta va fi năpraznică. Aliaţii de extremă-dreaptă sînt însă convinşi că posedă destule mijloace de presiune pentru a pune capăt oricăror negocieri. Se spune că pacea lui Rabin şi Peres e un reflex al unei generaţii obosite de acţiune, al bătrînilor care vor linişte. La 46 de ani, Netanyahu se vrea exponentul energiei tinereşti. Dar victoria lui a fost celebrată de dansurile unor bătrîni a căror energie le depăşea puterile. Este evident că dincolo de calendarul politic se înfruntă două concepţii diferite despre viitorul Israelului: "postsionismul" - trecerea de la un stat întemeiat pe unitatea religioasă la un stat laic - nu se va petrece lin şi fără zbucium. "Va fi o confruntare între sionismul care proclamă că statul evreu aparţine evreilor din lumea întreagă şi concepţia laică a naţiunii, conform căreia statul aparţine tuturor celor care locuiesc înlăuntrul frontierelor lui, deci şi arabilor israelieni, care alcătuiesc 20% din populaţie" - spune Shlomo Sond, politolog.

Confuzia produsă de rezultatul recentelor alegeri vine din faptul că nici unul dintre candidaţii care, în virtutea noii legi, au ocupat prim-planul campaniei nu s-a definit cu precizie. Netanyahu, care vrea să facă figură de "dur", curtează totuşi centrul şi doreşte să liniştească diplomaţia Statelor Unite. Pentru preşedintele Clinton, întreruperea procesului de pace din Orientul Mijlociu ar avea o influenţă nefericită asupra bilanţului pe baza căruia solicită un nou mandat. De cealaltă parte, Peres, conştient cît îi dăunează în faţa unui anume electorat imaginea de "intelectual" (eufemism pentru a caracteriza un snob lipsit de simţul realităţii) şi-a asumat iniţiativa şi efectele operaţiei "Fructele mîniei". Demonstraţia de forţă nu şi-a atins scopul, organizaţia teroristă Hamas a fost afectată într-o măsură insignifiantă, în timp ce populaţia civilă a suferit îngrozitor. Peres nu poate îmbrăca nici uniforma lui Rabin, nici pe cea a generalilor din preajma lui Netanyahu şi dacă tot era să nu cîştige alegerile, pentru el şi pentru ţara lui era mai bine să le piardă ca om al păcii şi al dialogului.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Nevoia de fraude, neîncrederea în alegători

Nici nu fuseseră şterse de praf urnele lăsate moştenire de primăriile conduse cu mînă de fier de aleşii partidului unic, şi mulţi gazetari ştiau că se pune la cale "un furt de proporţii". Evident, prezumtivii hoţi nu puteau face parte din tabăra antiguvernamentală, pentru că la noi răul e întotdeauna la centru sau la vîrf. Imediat după anunţarea primelor cifre referitoare la participarea la vot, spaimele s-au reorientat iar comentatorii au descoperit " o realitate mai tristă decît frauda electorală", adică absenteismul masiv. Directorul cotidianului **Evenimentul zilei**, căruia îi aparţine citatul de mai sus, găsea un ţap ispăşitor chiar a doua zi după scrutinul local. El se numeşte Octav Cozmâncă, şeful administraţiei publice locale, fost şef de cadre a lui Nicu Ceauşescu, "inteligenţă mărginită, obtuză ca o drezină". Convins că menţinerea în funcţie a retrogradului personaj ar duce la instalarea "haosului absolut", editorialistul propune destituirea celui care "a trecut cu nonşalanţă de la funcţia de şef de cadre sub Ceauşescu la cea de şef cu sforăriile sub Iliescu". Soluţia e argumentată printr-o mărturisire: "Aş fi, într-un fel - deşi pare paradoxal - bucuros să cred că e vorba de fraudă. Frauda presupune o acţiune bine gîndită, organizare excelentă, controlarea realităţii". ("Dezastrul Cozmâncă" - 3 iunie '96). Frustrarea provocată de faptul că s-au înregistrat doar "nereguli minore" acolo unde adversarii guvernului prevăzuseră "repetarea schemei din '46" a fost atît de mare încît ea a continuat să "roadă" condeiele şi după anunţarea neoficială a victoriei partidelor de opoziţie în marile oraşe şi în reşedinţele de judeţ. Fără să-şi ascundă încrederea neţărmurită în şansele candidatului PDSR la fotoliul de primar general, **Ziua** susţinea, în prima ediţie a săptămînii, că "numai printr-o fraudă mai pot fi validate alegerile din Capitală". În aceeaşi zi, grupajul la temă al **Jurnalului naţional** se deschidea cu o casetă "lămuritoare" redactată în grabă dar corectă din punct de vedere informaţional: "Ziua alegerilor locale nici nu se încheiase şi contestaţiile începuseră deja să curgă. Partidele, parlamentare sau nu, semnalau deja nereguli mai mici sau mai mari în procesul de votare. Partidul de guvernămînt le face vinovate pe partidele de Opoziţie. Acestea arată cu degetul spre partidul de guvernămînt". Reprezentaţii "LADO şi PL'93 solicitaseră, în cursul după-amiezii de duminică, anularea alegerilor locale din Capitală". Prea ocupaţi cu inventarierea neregulilor guvernamentale, observatorii n-au mai avut timp şi energie să creadă în rolul electoratului bucureştean şi în capacitatea sa de opţiune. Abia cînd procentele parţiale au anunţat "minge de meci pentru Ciorbea" (**Libertatea**, 4 iunie), cei care strigaseră din răsputeri "Hoţii!" au fost obligaţi să vadă că îi paşte ridicolul. Mulţi au considerat însă că e de datoria lor să persevereze în acuzaţii. Printre ei, o figură aparte face, şi de data aceasta, directorul de la **Ziua**. Marţi, 4 iunie, Sorin Roşca Stănescu adresează "felicitări lui Viorel Hrebenciuc şi Octav Cozmâncă, geniali regizori pentru o mare scamatorie de partid şi de stat", fără să-i pese că astfel răstoarnă pe dos demonstraţia fostului său protector Ion Cristoiu (cel ce l-a iniţiat într-ale gazetăriei pe vremea cînd amîndoi îl admirau pe Nicuşor şi se bucurau de aprecierea şefului său de cadre). Pentru Roşca Stănescu şi echipa de el condusă, "coşmarul fraudelor abia începe". La sfîrşitul articolului astfel intitulat, mai ne vine să credem că oamenii puterii se dau de ceasul morţii să fure voturi în contul opoziţiei, mînaţi din spate de elanul unei "misiuni sacre" pe care ziaristul antiprezidenţial n-o poate înţelege tocmai pentru că se concentrează prea mult pe propriile sale manevre "de partid şi de stat"! (E.Ş)

Argument

După cîteva numere "grele" - care pun la încercare răbdarea cititorului, dibăcia colaboratorilor şi nervii responsabilului de număr -, alegerea noastră se oprise la un subiect dacă nu "frivol", oricum mai "neproblematizat". Atunci cînd, acum vreo trei săptămîni, am anunţat tema acestei *Dileme*, aveam în minte o ecuaţie foarte simplă, care se derula oarecum după coordonatele logicii conului Leonida - plictiseală, pisălogeală, grafomanie presupunînd o relaţie cauzală. Vecină semantic cu enervarea, cu necazul şi cu supărarea, plictiseala este deopotrivă semnul unei lipse - de ocupaţie, bunăoară -, dar şi al unui prea plin - monotonia ca rezultat al unei îndeletniciri anoste, nu neapărat trudnice, monotonia ca reflex interior al unui cotidian cenuşiu, al unei vieţi care se scurge mecanic, fără a-ţi lăsa răgaz de evadare. Din felurite motive - şi ele sînt destule -, omul se plictiseşte şi, ca atare, una din posibilele forme de exorcizare este pisălogeala, pe care dicţionarele o şi definesc prin apel la plictis. De aici şi pînă la grafomanie mai e un singur pas. Te apuci să scrii, orice şi oricum, ca să-ţi mai omori timpul, crezînd că, umplînd zeci de pagini, dovedeşti lumii că realmente ai ceva de spus.

A venit însă ziua de duminică, 2 iunie, şi mi-am dat seama, prea tîrziu pentru acest număr, că mult mai adecvat ar fi fost să introduc lehamitea în acest triptic, pentru că plictiseala poate proveni şi dintr-o acută conştiinţă a zădărniciei strădaniilor tale puse faţă în faţă cu nepriceperea sau reaua voinţă a altora. Exemplul, dacă mai era nevoie de el, l-am avut la alegeri. Refuzul participării la viaţa civică este un simptom extrem de grav al unei neputinţe dezarmate, care nu îşi mai caută izbăvirea într-o atitudine activă, implicată într-un efort de schimbare, ci se retrage în sine, în semn de renunţare, de acceptare pasivă, mioritică sau laşă, cum vreţi s-o numiţi. Plictisul este o formă de neasumare, de refuz ce, pentru comoditatea noastră, nu mai cere nici o explicaţie, fiindcă, şi dacă ai da-o, ai părea pisălog în ochii celorlalţi care, ca şi tine, înţeleg tacit despre ce este vorba. "Sînt plictisit" a devenit la noi, la români, sinonim cu "mi-e silă". ***(I.C.)***

Între plictis şi lehamite

Verbul acesta de origine neogreacă e ciudat de "vioi" în pofida sensului său. Căci îl avem la diateza activă (*mă plictiseşte un imbecil*), la diateza pasivă (*sînt plictisit de-atîtea insistenţe*), ca şi la cea reflexivă chiar dacă este contestabilă după canoanele academice (*mă plictisesc*).

Este şi foarte greu de definit pentru că, de exemplu, în vreme ce pe unii îi plictisesc emisiunile de actualităţi, pe mine mă plictisesc serialele sud-americane. De altfel, doar urmărind dicţionarele îţi poţi da seama repede de aceasta. Căci te poţi plictisi de o lipsă, dar în egală măsură şi de un abuz.

Este şi foarte productiv acest *a plictisi*. *Plictisit, plictiseală, plicticos, plictisitor* şi, mai ales, acest minunat derivat regresiv postverbal: *plictis!*

Numai scriind despre această superbă familie de cuvinte te apucă un *plictis* iremediabil...

Plictisul/plictiseala nu înseamnă *lehamite*, care este numai urmarea unui abuz. Poţi să te plictiseşti stînd degeaba, dar nu-ţi va fi niciodată lehamite de asta!

Pe de altă parte, cineva care *mă plictiseşte* îmi poate produce o *lehamite*...Şi, iac-aşa, meandrele semantice ale limbii române nu pot conduce către vreo concluzie. Ce rămîne, atunci, de făcut? Rămîne de examinat nu atît contextele, cît situaţiile concrete în care utilizăm aceşti termeni.

Pe mine, bunăoară, emisiunile de actualităţi TVR nu mă plictisesc. Mă enervează. Ceea ce e cu totul altceva. În schimb, culmea, filmele "de la miezul nopţii", vezi bine "nerecomandate minorilor", nu mă enervează. Mă plictisesc! Cînd preşedintele ţării, invitat la Academie, le explică academicienilor într-un plicticos limbaj de lemn ce înseamnă Academia, nu mă plictiseşte. Mă enervează. Dar emisiunea "Tezaur folcloric", făcută cu o deosebită rîvnă de o doamnă inimoasă, nu mă enervează, mă plictiseşte. Şi, iată, cum apare un punct comun pentru cele două stări – *plictisul* şi *lehamitatea* (aproximaiv sinonim cu *enervarea*) – stereotipia!

Stereotipia a fost principala cauză a alternanţei stărilor noastre de spirit între plictis şi lehamite pînă în 1989. Structura foarte precisă a unui discurs: introducere – situaţia industriei – situaţia agriculturii – comerţul – politica de cadre – învăţămîntul, cultura, cercetarea – politica internă – politica externă – lozincile finale, provoca plictis(eală), cifrele (= minciunile) din cuprinsul capitolelor provocau lehamite.

Ceea ce ne-a scos din plictis(eală) în '89 a fost ieşirea din stereotipie. A fost "altceva". Cîteva luni de zile, a fost "altceva". Chiar şi 28 ianuarie 1990, chiar şi Tîrgu-Mureş, chiar şi "mineriada" au fost "altceva". Ne-au scos din plictis...

V-aţi fi închipuit vreodată, stimaţi cititori (ca să întrebuinţez un topos plicticos al presei actuale), înainte de '89, că vom ieşi pe stradă fără "tabel convocator"? V-aţi fi închipuit vreodată că aţi putea striga "Jos... Jos... Jos" fără frica de a fi arestaţi pe dată?

Scăpînd de plictis(eală), mulţi şi-au făcut iluzia că vor scăpa şi de lehamite. O vreme cam aşa a şi fost...

Apoi, a venit (s-a reîntors?) stereotipia. Stereotipia actualităţilor TVR, cu vizitele în întreprinderi, întîlnirile la nivel înalt, inaugurarea expoziţiei de produse artistice din papură de la Brăila etc. etc.

Şi, din nou, apare lehamitatea. *Lehamitea*, o enervare blîndă, fără reacţii violente, o stare curioasă de neutralizare a reacţiilor violente, descărcarea producîndu-se eventual în cerc închis, o stare în care vei urmări la infinit "Tezaur folcloric", impunîndu-ţi singur să spui: "Vai, ce minunată emisiune!", deşi apar exact aceiaşi cîntăreţi, în exact aceleaşi costume, ca şi acum două decenii, pe exact acelaşi fundal ca şi acum trei decenii, cu exact aceeaşi echipă de filmare ca şi acum patru decenii.

Plictiseală? Lehamite?

Aceasta e întrebarea!

Cezar TABARCEA

Plictiseala marxistului

Ce preferaţi: plictiseala confuză, solitară, aristocratică ("ca regele unei ţări ploioase") sau plictiseala mult mai consistentă, plebee, cu *spleen*-ul tradus prin *lehamite*, azi stare de spirit colectivă, cumulînd nenumărate *plictiseli*?...

Adevărul e că nu mai avem de ales. Facem parte, iremediabil, din masele asuprite de plictiseală: triumful plictiselii a însemnat triumful "omului nou": plictisit pînă la abrutizare, pînă la depersonalizarea totală. Autoritatea plictiselii a crescut o dată cu prestigiul marxismului, ale cărui idei şi teze, rodate în interminabile şedinţe plictisitoare, au produs cea mai anostă poliloghie a secolului XX.

Bine, veţi spune, dar discursl politic nu-şi propune, nici măcar la Caragiale, să fie o trăncăneală distractivă şi se mai moţăie şi în parlamentele burgheze. Niciodată, totuşi, plictiseala n-a fost atît de devastatoare şi, în acelaşi timp, atît de profitabilă (semnificaţiile plictiselii în societatea socialistă ar merita o analiză mai extinsă): dispăreau reticenţele şi revendicările, însăşi varietatea vieţii, în stagnarea ciclic restaurată pe baze ideologice. A te plictisi începea chiar să aducă, la diverse nivele de servilism, a (ipocrită) virtute. A te plictisi în tăcere. Şi cum virtutea emană, vorba lui Robespierre, teroare... Unicul eroism părea să însemne tot a te plictisi tăcînd, *pînă la capăt*, cînd plictiseala ţi se impunea cu forţa. Ca omul care torturat nu urlă.

Naivii n-aveau de ce să se plîngă din moment ce li se promitea că vor fi scutiţi pînă şi de plictiseala muncii rutiniere, atunci cînd "toţi oamenii vor activa în mod creator(!)", cînd se va sări de la necesitate la libertate, nu se prea ştia exact cum. "Genialul" savant sovietic Lîsenko era de părere că salturile în structura biologică se realizează prin... *zdruncinarea* structurii.

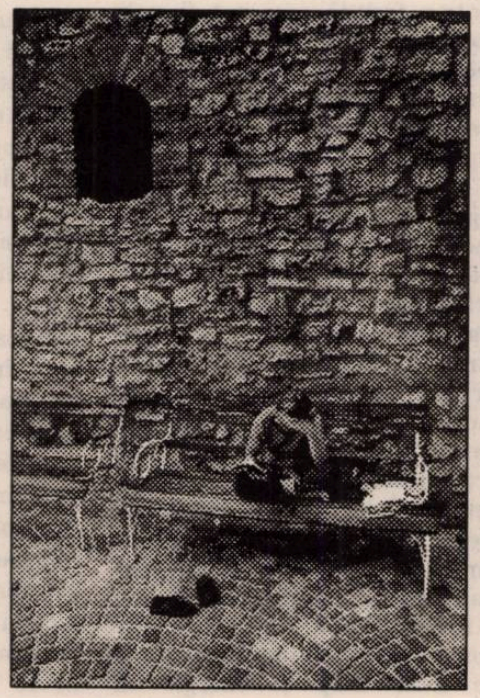

Marele organism toropit de marasm trebuia ţinut în viaţă cu orice preţ, aşa încît, în numele dogmelor, se băteau pur şi simplu cîmpii, absolut în toate domeniile, într-o bîiguială generală, aflată, se înţelege, sub controlul Partidului. El însuşi sastistit de insuccese. Realismul socialist care a lăsat cele mai adînci urme de plictiseală din istoria artei, a fost declarat conceptul care exclude *uniformitatea*, fără să impună norme rigide, afară de cea "esenţială", aptă să sclerozeze, după cum s-a constatat, totul. Cărţile cunoscute în care plictiseala a avut cu-adevărat, la modul creator, forţa de fabulaţie – de la *Oblomov*, să zicem, pînă la *În căutarea timpului pierdut* şi la "noul roman francez" – n-au fost tributare cerinţelor esteticii proletare, nici unor opţiuni strict supravegheate: un scriitor prea "plictisit" sfîrşeşte prin a nu mai scrie. Sau scrie doar "pentru sertar", cu riscurile de rigoare.

Plictiseala abrutizează, uzează, nu se lasă uşor uzată. În România actuală nu se prea vede că ar fi suferit cine ştie ce transformări calitative în funcţie de împrejurări, dincolo de orice campanii electorale. Să ne întoarcem la teoriile lui Lîsenko? La "vitalitatea" gata să se restabilească la cele mai puţin complicate structuri anatomice, la protozoare, cu ajutorul *hranei*?...

Ca simplu test însă, poate că n-ar fi rău să consultăm în prealabil un (fost) marxist, enervat şi *profund plictisit*, şi să-l întrebăm care e acum concepţia lui despre viaţă.

Doina CIUREA

Consideraţii academic sociologizante

Plictiseala rigorii academice

Altădată aş fi scris acest articol după ce aş fi apelat la tot felul de adjuvanţi "neînsufleţiţi" de memorie, gîndire şi fantazie. Mă refer, firește, la cărţi - obişnuinţe bine bătătucite ale şcolii româneşti de totate nivelurile şi cu deosebire de niveluri mai înalte (sau superioare, fără "mai"). E un soi de rigoare de procedură - îndeosebi în domeniile umaniste - să nu spui direct ce-ţi trece prin minte, ci să vezi mai întîi ce au spus alţii de-a lungul timpului, cît mai de de-a lungul, dacă e posibil mergînd pînă pe la Aristotel şi Platon şi chiar şi mai departe.

Cînd să-ţi salte şi ţie aripile verbului propriu, te trezeşti că te-ai înconjurat cu un maldăr de cărţi "de autoritate în materie" pe care le vei fi citit deja sau pe care de-abia de atunci trebuie să te apuci să le parcurgi. Oricum, te gîndeşti cu un soi de disperare că vor fi existînd cu siguranţă şi multe alte maldăre pe mesele şi în capetele potenţialilor tăi lectori, maldăre ce se vor revărsa asupră-ţi prin chiar exerciţiul lecturii textului tău şi tu nici măcar habar nu vei avea, căci va fi sub acoperămîntul caselor şi creierelor lor.

Rigoarea de procedură a bibliografiei... Unora, mai slabi de înger, li se inhibă definitiv impulsul, şi aşa vag, de verb propriu. Altora, li se trezeşte peste măsură gustul lecturii şi maldărul de dinainte-le creşte şi uită cu timpul de scopul iniţial. Aceştia din urmă pot fi încadraţi în categoria a ceea ce Robert K. Merton numeşte "ritualişti" - adaptaţii la procedurile sistemului (social sau academic, în cazul nostru), dar nu şi la scopurile lui. În sfîrşit, o dată cu conformarea la procedura bibliografică apar, după cum se vede şi în rîndurile de mai sus şi mai jos, deprinderile citatelor şi ale notelor de subsol.

Divagaţie anecdotică: scriu la computer. Anul trecut am fost pusă în situaţia de a scrie în echipă cu cineva care absolvise matematica. Scriem noi ce scriem şi cum ne venea vreo idee mai "cîş" faţă de *mainstream*-ul discursiv, cum mă duceam repede la funcţia "insert" de pe bara de meniu şi alegeam "insert footnote". Iritarea colegei mele matematician creştea cu fiecare footnote. S-a abţinut un timp gîndindu-se să nu jignească competenţa mea textuală. La un moment dat n-a mai rezistat: "Ce faci, domnule, ai o manie cu footnote-urile, o să bagi toată lucrarea în footnote!". Stop.

Şi, cum spuneam, altădată aş fi apelat la cărţi. Şi acum aş fi făcut-o. Am şi făcut-o, de altfel, scotocindu-mi plictisită biblioteca care s-a încăpăţînat să rămînă mută la invocările mele pe tema plictiselii. Am găsit, totuşi, o singură carte scrisă la obiect, o încercare de tipologizare a plictiselii din punct de vedere psihologic, moral şi sociologic. Din păcate, prea veche (criteriul vechimii nu mai funcţionează la fel dacă e vorba de texte "ştiinţifice") şi prea impresionistă (personalizată) pentru gustul meu. N-o mai trec în footnote: E. Tardieu, *Plictiseala, studiu psihologic*, traducere, Biblioteca Revista Ideii, Bucureşti, 1939. Din păcate, linia mortală (*deadline*) pentru acest articol se apropie cu repeziciune şi ocolul lecturii tihnite, care îşi uită de scop, ritualul bibliografic nu a putut fi împlinit aşa cum se cuvenea.

Plictiseala rigorii sociologizante

Nu-i-nimic! - mi-am spus. Există şi alte proceduri şi reguli la care pot să apelez cu succes dacă vreau să nu mă înec în plictiseala spiritului propriu acum, cînd sînt la ananghie şi mai ales trebuie să scriu pe tema plictiselii. Am acces şi la alte drumuri bătute pe care pot să-mi întemeiez discursul fără teama de a fi acuzată că am vorbit în nume prea propriu: regulile metodei sociologice.

E relativ simplu şi e şi interactiv. Îţi alcătuieşti un mic grup pe criterii de vîrstă, sex, nivel de şcolarizare, ocupaţie şi alte variabile independente, fără să ai pretenţii de reprezentativitate la nivel naţional sau local (lipsa banilor este scuza principală pentru micile studii nereprezentative). Le aplici metoda anchetei pe bază de chestionar sau interviu. Dacă grupul e sub 30 de persoane se preferă interviul pentru "prelucrări calitative", deoarece cele statistice nu prea au semnificaţie. Se poate invoca lipsa de bani şi timp în cazul în care apelezi - aşa cum am făcut eu - la interviuri telefonice. În sfîrşit, vorbeşti cu oamenii - deveniţi "subiecţi" sau "respondenţi" - şi obţii în felul acesta "datele empirice". Ulterior, funcţie de teoria sau paradigma în care te plasezi sau pe care o inventezi, încerci să aplici metode de prelucrare care să-ţi permită "să pupi" datele cu conceptele şi eventual să spui şi ceva despre variabilele independente care ar determina, influenţa, condiţiona sau numai s-ar corela cu diferitele răspunsuri deja prelucrate. Procedezi fie deductiv, fie inductiv, după caz. Scrii concluziile cercetării şi ai grijă să introduci nişte grafice sau tabele ca să fii mai persuasiv.

Subiecţii interviului meu telefonic au fost în număr de 20, ordonaţi pe categorii de vîrstă, ocupaţie, sex şi nivel de şcolarizare. Interviul a cuprins trei întrebări deschise, după cum urmează:

Ce înţelegeţi prin plictiseală?

Care sînt primele lucruri ce vă vin în minte cînd vă gîndiţi la plictiseală?

Vedeţi vreo legătură între birocraţie şi plictiseală?

Din conţinutul întrebărilor se poate deduce interesul preponderent semantic şi descriptiv al încercării mele prolegomenizante. Întrebarea cu privire la birocraţie nu a vizat o definiţie empirică a acesteia, ci provocarea subiectului la reflecţie asupra plictiselii în spaţiul social.

Metoda de prelucrare a datelor a fost aceea a analizei de conţinut şi a vizat axele cognitive şi evaluative la care se raportează starea de plictiseală. Am ajuns să alcătuiesc prin demers inductiv dimensiunile definiţiei sociale a plictiselii. Studiul rămîne încă în stadiul de tentativă deoarece numărul prea mic de subiecţi nu-mi permite formularea unor ipoteze de corelaţie între variabilele independente şi dimensiunile descoperite.

Axe cognitive ale plictiselii

Axa pragmatică a activităţii

Încercînd să definească plictiseala, toţii subiecţii mei, cu o singură excepţie, s-au raportat într-un fel sau altul la axa pragmatică a activităţii, fie că era vorba de un tip de activitate a lor sau a celorlalţi, fie că era vorba de non-activitate. Jumătate dintre aceştia s-au raportat la plictiseală ca lipsă de muncă, de "activitate folositoare", o stare care te atacă în momentul în care stai şi nu te implici în roboteala cotidiană. Plictiseala se conecta pentru aceştia cu timpul liber, cu cărţile şi filmele de la televizor pe care le consumi pentru că "nu ai altceva" mai bun de făcut. Aceiaşi subiecţi, de altfel, declarau că ei, în particular, nu "prea au timp" să se plictisească, sau că se plictisesc numai "5% din timp" pentru că, în genere, sînt foarte ocupaţi şi muncesc foarte mult. Implicaţia subiacentă a declaraţiei era că "alţii", şi nu ei, or fi avînd timp de plictiseală tocmai pentru că nu muncesc, pentru că au prea mult timp liber pe care şi-l consumă - printre altele - discutînd "bălării politice". Cealaltă jumătate din respondenţi au conectat plictiseala cu activitatea de rutină, "mereu aceeaşi", "faci aceleaşi lucruri", "faci lucruri stereotipe", "necreative". Între prima şi a doua categorie de răspunsuri numărul mic de subiecţi nu mi-a permis să trag vreo concluzie cu privire la variabilele "nivel de educaţie" sau "ocupaţie", care ar putea influenţa diferenţa radicală în raportarea la plictiseală. În fond, pentru prima categorie, plictiseala este acea stare neplăcută cu care te confruntă cînd ai ieşit din rutina muncii zilnice; în timp ce pentru a doua categorie tocmai rutina muncii se asociază cu plictiseala. S-ar putea specula pornind de la aceste răspunsuri că prima jumătate este reprezentată de personalităţi necreative şi a doua de personalităţi creative, că primii nu au o cultură de timp liber şi văd în timpul liber al lor şi al celorlalţi un sîmbure al răului personal şi social.

Axa spirituală

Numai jumătate din subiecţii intervievaţi s-au raportat la plictiseală şi ca la o stare psihică mai generală, care nu are neapărat ceva în comun cu activitatea sau non-activitatea. Variabila vîrstă a distins această categorie de respondenţi (peste 45 de ani). Ei mi-au vorbit de plictiseala existenţială, de pierderea sensului vieţii, de sentimentul ratării, de gîndul obsesiv aplecat numai asupra lipsurilor şi neajunsurilor, de lehamite de viaţă şi lume, de incapacitatea spiritului nostru de "a vedea cerul şi sensul infinit al devenirii". Unul din subiecţi a avut o formulare interesantă: "acea stare în care nu mai vrei nimic de la viaţă decît sănătate". Referinţa la sănătate ca ţintă de aspiraţie rămasă unică tocmai în momentul în care individul a ajuns să nu-şi mai dorească nimic mi se pare simptomatică sociologic pentru ce se întîmplă acum în societatea românească. În mai multe anchete făcute de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, sănătatea apare pe primele locuri în ierarhiile valorice făcute de subiecţi în cadrul unor teme variate de cercetare, care nu au neapărat sănătatea ca temă specifică. Te uiţi la rezultatele anchetelor şi ai impresia că oamenii în România fie sînt foarte mulţi dintre ei bolnavi, fie sînt obsesiv temători de boală. O ipoteză explicativă la care mă gîndisem pînă acum era aceea că sănătatea e o valoare neconflictuală social şi că oamenii o declarau printre valorile lor cele mai importante tocmai pentru a rămîne cumva în neutralitate faţă de tematica specifică a chestionarului. O altă ipoteză, însă, ar putea fi tocmai această lehamite de lume sau de societate care ţi-a furat ţie ca individ toate ţintele aspiraţionale posibile şi ai rămas doar cu speranţa că organismul tău va funcţiona sănătos o cît mai lungă perioadă de timp.

Axa socială (interacţiunea individ societate)

Raportarea la axa socială a plictiselii a fost pe de-o parte spontană pentru o categorie de subiecţi şi, pe de altă parte, provocată de întrebarea referitoare la legătura dintre birocraţie şi plictiseală. Referinţele spontane la plictiseala pe axă socială s-au coagulat în două tipuri diferite: plictiseala conectată cu criza de interacţiuni nemijlocite ale persoanei (singurătate), la care s-au referit cu deosebire femeile pensionare sau în prag de pensionare; şi plictiseala ca "saturaţie" sau "lehamite" de mizerie fizică şi morală, de vocabular urît, de haos social, de "vorbărie" sau "bălării" politice - aş numi-o pe aceasta din urmă plictiseală în interacţiunea societală, la care s-au referit deopotrivă şi femeile şi bărbaţii din toate categoriile de vîrstă.

În privinţa legăturii dintre birocraţie şi plictiseală aş semnala faptul că jumătate dintre subiecţii mei, aceiaşi care defineau plicitiseala ca nemuncă, mi-au spus că nu vedeau legătura dintre una şi cealaltă. Mai mult, ei au argumentat că birocraţia reprezintă o formă de ordine şi că "dacă vrei să o faci serios, trebuie să munceşti mult şi atunci nu te mai plictiseşti". Aceştia s-au raportat la birocraţie văzută în sine, în raţionalitatea ei socială şi nu în conexiune cu cetăţeanul şi cerinţele lui. Am observat cu această ocazie că aveam o impresie falsă despre faptul că sensul weberian al birocraţiei nu ar fi fost perceput social în România. Dimpotrivă, şi cei care - din punct de vedere interacţional - au admis că există o legătură între birocraţie şi plictiseală, că "te poartă pe drumuri" şi "ţi se pun beţe în roate" sau că e un "haos de legi care se bat cap în cap de nu le mai ştie nimeni, nici măcar cei care lucrează cu ele" sau că funcţionarii procedează "după cum vrea muşchiul lor", au precizat că e vorba doar de "o birocraţie ineficientă" şi nu de birocraţie în genere.

Axe evaluative ale plictiselii

Pare aproape pleonastic să vorbeşti de conexiunea dintre plictiseală şi insatisfacţie. Cu excepţia unui singur caz, toţi subiecţii mei s-au raportat la plictiseală ca la o stare de profundă insatisfacţie de care "fug" sau pe care caută să o "înlăture" în măsura în care ea depinde de ei. Plictiseala este pentru toţi o stare psihică de moment sau existenţială care se asociază cu insatisfacţia de sine, de activitatea proprie, de viaţă, de ceilalţi sau de lume în genere. Totuşi, răspunsul unuia dintre subiecţi m-a determinat să iau în considerare şi axa satisfacţiei în definiţia socială a plictiselii, atrăgîndu-mi atenţia asupra faptului că aceasta are şi un pol plus: supra-satisfacţia materială. "Unii se pot plictisi şi de bine, pentru că au foarte mulţi bani, pentru că îşi consumă viaţa în petreceri şi nu văd sensurile ei spirituale mai profunde". Cine sînt aceşti anonimi reprezentaţi la un pol posibil al supra-satisfacţiei materiale şi culpabilizaţi pentru infirmitate morală sau metafizică?

Am impresia că important nu este răspunsul, ci faptul că ei apar definiţi numai ca posibilitate şi că rămîn anonimi în societatea românească de tranziţie.

Încercarea de atentat prolegomenico-conceptualizant se încheie aici. Nu mai dau în continuare nici o schemă de dimensiuni deoarece nu aspir să plictisesc mai mult decît am făcut-o pînă acum. Într-o societate lehămesită de valori tulburi, doresc cititorilor mei sănătate!

Minerva OCOLIŞAN

Ca să nu vă plictisiţi,

ne-am interesat pentru dumneavoastră:

I-am adresat d-lui Traian Băsescu, în calitatea domniei-sale de căpitan de navă, următoarea întrebare (cu referire bineînţeles, la tragedia celor trei români aruncaţi în ocean de la bordul unei nave taiwaneze): Cum aţi fi procedat în cazul în care aţi fi descoperit pasageri clandestini la bordul navei dv. şi aţi fi ştiut că pentru acostarea în portul unei ţări, cu aceşti pasageri, ar fi trebuit să plătiţi o amendă de cîte 7 mii de dolari pentru fiecare dintre ei?

Traian Băsescu: Aici nu există absolut nici o dilemă. Un comandant e răspunzător pentru viaţa tuturor sufletelor pe care le are la bord. În legile naţionale ale fiecărei ţări şi în legislaţia internaţională, se prevede că un comandant răspunde de *viaţa membrilor echipajului şi a pasagerilor*, fără a se face vreo diferenţă între pasagerii obişnuiţi şi cei clandestini. Dacă există restricţii de natura celor din situaţia vaporului taiwanez care mergea în Canada, ai la îndemînă următoarele variante: sau plăteşti amenda, cu acordul armatorului, sau reţii pasagerii clandestini la bord şi-i debarci la întoarcerea în ţara de unde s-au urcat. Doar o navă nu-i o junglă, le poţi oferi un loc de dormit şi ceva de mîncare. Cum să-i omori? Asta înseamnă să transformi o neglijenţă care se pedepseşte cu amendă într-o crimă, să-ţi acoperi propria neglijenţă printr-o crimă. Cel care trebuie să plătească amenda în astfel de cazuri este armatorul, nu comandantul.

După ştiinţa mea, TAROM-ul a fost nevoit să plătească în Anglia sute de mii de dolari pentru pasagerii clandestini care soseau acolo cu această companie şi n-am auzit ca oamenii să înceapă să fie aruncaţi din avion de către comandanţi. Situaţia e similară, nu?

Dacă acel comandant taiwanez va fi extrădat în Romania, tare m-aş duce şi eu la proces, măcar să văd cum poate să arate o asemenea fiară.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

S-a inventat perpetuum mobile!

Alexandru Giuglea: Aşteptam pe cineva de la Pro Invent, nu pe dumneavoastră. De şase luni. Ziceau că vin cu un francez să-i vînd invenţia. Perpetuum mobile e ăla, nu ăsta, cel puţin aşa l-am înscris la OSIM. Ideea am luat-o de la unu' din Constanţa, dar n-am reuşit să fac vid. După şase luni de zile şi de bani cheltuiţi mi-a venit ideea să adaug... ce? Acest adaos, puntea de absorbţie. Lichidul de aici cade şi trebuie apoi să tragă din cel din cadă. Va fi întotdeauna un echilibru şi corpurile aflate în echilibru sînt împinse de jos în sus, după Arhimede. Iar astea, care au greutatea respectivă, adică cel puţin densitatea lichidului...

Rep: *Din ce-s astea?*

A.G.: Cutii de tablă, corpuri care sînt înlănţuite, umplute cu ipsos şi date cu ulei ca să nu absoarbă apa. Asta a fost înainte de '87 şi OSIM mi-a zis "nu vă putem breveta că nu e conform brevetului. La viitoarea cerere să completaţi şi vidul". Deducţia mea...

Rep: *Pe unde trec corpurile?*

A.G.: Pe aici. Mata nu înţelegi, asta e. În cadă se află acest agregat compus din corpuri ce se înlănţuie şi se rotesc datorită apei. Apa se ridică în coloană datorită vidului din cealaltă coloană şi aşa se produce rotirea. Diferenţa de greutate va produce rotirea continuă. A trebuit să umplu cu leocoplast pentru că mecanicul nu mi-a făcut-o cum trebuie. Asta vine aici. Vedeţi? Dincoace, iar am un corp din ăsta. Intră şi iese. N-a vrut să-mi facă aşa, de cîte ori îi ceream ceva, altceva îmi făcea. Dvs. înregistraţi?

Rep: *Ca să-mi explic mai bine acasă, în tihnă, fenomenul.*

A.G.: Cînd vreau să-l pun să meargă, scot aerul din tubul ăsta şi apa urcă.

Rep: *Ăsta nu e perpetuum mobile?*

A.G.: E, dar nu-l consider. Fratele meu era profesor de fizică şi îmi zicea: "L-ai făcut, du-l la tine acasă, că eu nu vreau să am neplăceri."

Rep: *Aveţi brevet?*

A.G.: Am depozit reglementar, adică îi interesează ideea, nu prototipul.

Rep: *Da' de ce nu funcţionează?*

A.G.: Ei, funcţionează, doar să-i pun apă.

Rep: *Puneţi-i! Vreau să-l văd!*

A.G.: Nu, să vă spun de ce. Haznaua de aici dă afară şi apa din cada cu mecanismul tot acolo şi e tubul spart. Evit folosirea lui. Vreau să vînd casa şi nu mă interesează să repar eu scurgerea. Totuşi, forţa mea de gîndire, cea care vede dincolo de pipăibil, vede că totul merge.

Rep.: *Dacă nu-i perpetuum mobile, cum îl numim?*

A.G.: Instalaţie de convertire a gravitaţiei după principiul lui Arhimede sau agregat de convertire a gravitaţiei în energie mecanică.

Rep: *Cum de v-aţi apucat de invenţii? Din plictiseală?*

A.G.: Aveam un cioban care cumpărase 100 de metri de la mine şi găinile lui săreau gardul şi eu le păzeam. Mîncau la mine şi ouau la el. Stăteam zile întregi să le pîndesc. Căutam aşa perpetuum mobile. Mă obseda ideea în timp ce pîndeam găinile. Şi-mi vine ideea, după principiul lui Arhimede, dar am văzut că nu pot face etanşarea.

Rep.: *De cînd îl tot căutaţi, nu v-aţi plictisit?*

A.G.: Eu? Visez întruna.

Rep: *De ce n-aţi găsit perpetuum mobile în lucrurile vii? În femeie?*

A.G.: După ce am avut şapte copii, însemna să-l cresc şi pe al optulea de mă atingeam de soţie. I-am zis: nu vreau al optulea, adică să am grijă doar de tine, iar eu să nu gîndesc. Mi s-a rupt pantoful, doar asta să fac? N-am voie la viaţa mea personală?

Rep: *Nu v-aţi depărtat de material, preocupat doar de spirit?*

A.G.: Eram ateu înainte de a mă căsători, apoi am devenit credincios. Materia e energie şi ea e creaţia lui Dumnezeu.

Rep: *V-aţi bizuit pe principii fizice, în construcţie?*

A.G.: Sigur, dar ce e energia îmi poate spune cineva? Dar El m-a luminat.

Rep: *De ce nu v-aţi apucat de alt tip de creaţie: scris, pictat, sculptat?*

A.G.: Eram la fi-miu acasă şi am auzit prin zid de la noră-mea: "Am să mă despart de tine." Pentru mine a fost catastrofă: cinci copii fără familie. Şi am plîns cum plînge un copil şi s-a produs o spargere de vase. De atunci eu am imagine suprapusă. Vă văd, dar aveţi patru ochi.

Rep: *Ce vîrstă aveţi?*

A.G.: 81. Din '55 sînt la pensie. Eu am fost portar.

Rep: *Şi nu v-a apucat lehamitea?*

A.G.: Niciodată. Eu citeam tot ce-mi cădea în mînă. Orice. Materiale destule.

Rep: *Cum aţi rezistat cu opt copii?*

A.G.: Şapte, am avut. Aveam listă cu tot ce trebuie. De asta e nevoie, de asta şi am făcut melenă la stomac. Sînt despărţit de soţie. Aveam 14 găini. Şi contabilizam ouatul. Două zile, da, una, nu. Urmăream zi după zi. Cum se urcă în cuibar, ce mărime de ou face. Şi cînd am venit din oraş, nu-s găinile. Unde sînt? La cumnată-mea. Am zis: Dacă eu vreau să avem găini bune şi tu le trimiţi pe ele acolo înseamnă că mă vrei şi pe mine acolo. Mă duc şi eu şi-mi iau o sută. Şi le urmăream.

Rep: *Cum stăpîneşti o sută de găini?*

A.G.: Le-am băgat în casă.

Rep: *Nu erau găinile un perpetuum mobile?*

A.G.: Nu, că aveam pe una Vulturaş şi s-a urcat după sculptura maică-mii, unde ţineam ouăle, şi a distrus la 30-40. Unele găini erau deştepte, altele proaste. Şi l-am tăiat pe Vulturaş.

Rep: *De ce găini?*

A.G.: Vroiam să am grijă de copii. Vedeţi, veneam de la serviciu şi nu le găseam pantofii la locul lor. Ordinea trebuie însămînţată, dar dacă vrea tata şi nu vrea mama... degeaba.

Rep: *De ce aţi devenit credincios?*

A.G.: Pentru că nimeni nu ştie ce-i energia. Vedeţi, în cap se dezvoltă ceva, încet, dar important e ce-ţi toarnă în cap Dumnezeu. Uite, am o căciulă. O pun pe cap. O dau la o parte. Gîndeşte căciula? Pe ce lungime de undă ne vorbeşte D-zeu? Pe cea a creierului.

Rep: *Toate maşinăriile astea nu-s în zadar?*

A.G.: Asta-i datoria mea ca om.

Eugen ISTODOR

Foloasele "listei de lucrări"

Oricît ar fi de mirare, mulţi sînt cei care apreciază calitatea intelectuală a unui istoric după numărul titlurilor publicate. Aceasta nu este o concluzie vagă, ci un fapt real construit din probele cotidiene ale amestecului plebeu în teritoriile analizei istorice. Dînd cu sîc în Issarlîc tuturor latinilor care au cutezat să-şi certe urmaşii pentru foamea de nemurire scriptică, X devine Y pentru că are cîteva lucrări în plus, indiferent de valoare sau de interes. În motivaţiile psihologice ale valorii pe care unii şi-o acordă necondiţionat, navighează – subconştient – un hibrid de imaginaţie şi orgoliu alcătuit din 50% Iorga şi 50% Heliade-Rădulescu, cu totul suprapus pasiunii insaţiabile pentru traversarea istoriografiei naţionale prin scris. Cîtă vreme există modele de succes şi glorie datorate numărului de lucrări, cîtă vreme recenzenţii se pretează la indulgenţe bizantine faţă de colegii lipsiţi de har, viiază şi inteligenţele silitoare, beneficiare de cauţiunea dată sub *specie aeternitatis* grafomaniei. Tragedia se petrece nu numai pentru că sistemul (de învăţămînt, de cercetare academică etc.) – girat de stat – o admite, un criteriu obligatoriu al promovării ierarhice constituindu-l chiar cantitatea de producte scrise. O modalitate inflexibilă de evaluare a capacităţii profesionale naşte – este de la sine înţeles – maculatură cu ţîfnă şi staif. În plus, deşi este un fapt aparent necontradictoriu, cifrele totalurilor bibliografice sau enumerarea nesfîrşită a lucrărilor lasă, în absenţa unor diagnostice aplicate calităţii, impresia că, în spatele probei irefutabile, obiective, se ascunde o doză imensă de semidoctism. Se scrie mult şi repede, compilînd în contratimp nimicuri sau plagiind conştiincios concluzii obscure şi învelind binişor rezultatul în hainele împăratului. Singură socotirea aritmetică a titlurilor avantajează cabotinii care, indiferent de vîrste, sufocă pretenţia academică şi coboară virtuţile şi demnitatea cercetării la nivelul unui exerciţiu de gimnastic suedeză la maşina de scris.

Trec peste faptul că "marele public" se înfruptă din vulgata istorică fără să aibă cel mai neînsemnat scrupul. După cîţi dezbat istorie în tren îţi dai seama de succesul nesperat al manualelor şcolare din toate timpurile. Cum să nu ştii istorie şi cum să te îndoieşti de realitatea unei culturi de retori... feroviari?

Înainte vreme, orice activist pornit pe fapte mari trebuia să demonstreze, chiar şi în scris, că ştie istorie, fiindcă – nu-i aşa? – istoria este legată de politică, aparţine suprastructurii şi, cu notă maximă la învăţămîntul de partid, poţi explica tot ce mişcă mînuind doar "arma dialecticii". N-am intenţionat să vînez mostrele gîndirii juste; au încercat să o facă alţii, astăzi nume celebre ale istoriografiei româneşti care, măcar în tinereţe, erau convinşi că fierul roşu înseamnă greşeala şi o corectează, ferindu-i pe zeloşi de capcanele raţiunii. "Anuarul" Institutului de Istorie de la Iaşi, de pildă, a inclus ani la rînd o secţiune rezervată criticilor de lectură, fie justificate de carenţele informaţionale, fie de exprimarea defectuoasă. Redactorii principali (altădată Ioan Caproşu şi Ştefan S. Gorovei) au crezut sincer în efectul deparazitar al notelor bibliografice şi al recenziilor menite să stăvilească chiar şi în al doisprezecelea ceas peste voinţa încăpăţînată a satrapilor, revărsarea de prostii scuzate de acurateţea ideologică. De aici am luat exemplele mele, gîndind cu împăcare la vorbele Sfîntului Ioan Botezătorul înaintea necredincioşilor.

La cîte o aniversare, o febră devastatoare cuprindea comitete şi birouri de partid: var, curăţenie, pavoazare, moment folcloric şi, fără abatere, un volum colectiv de "studii". La finele deceniului şase, lucrările de istorie militară erau la mare preţ. Una-două, "strategii" şi "artă militară" moldovenească sau valahă, bătaia fiind ceva mai lungă şi atingînd coarda sensibilă a independentismului autohton. Cineva constată că, în 1959, se împlinesc iute-iute 385 de ani (*sic!*) de la moartea lui Ioan Vodă cel Cumplit, cifră la fel de rotundă ca şi colaborarea moldovenilor cu amicii cazaci ai voievodului. Şi să vezi istorie a Moldovei, gemînd sub jugul otoman, care "oprea şi frîna dezvoltarea poporului moldovean", aflat "în plin proces de iobugire şi centralizare a Moldovei". Noroc de caii moldoveni, "renumiţi în lumea cunoscută de atunci"! Cam tot atunci, un istoric militar se arăta interesat de "arta militară" a moldovenilor. Citindu-l în răspăr pe Neculce, care-l aminteşte pe Ştefan cel Mare cum că "lăsat-au... după moartea lui, arcul lui... şi arcul l-au fost trăgînd cu vîrtej", istoricul în uniformă zice şi el repede că "în dotarea armatei moldovene, arbaletele au fost probabil puţine; Ştefan cel Mare avea una". Încă "136 p. şi 7 scheme" sacrificate pentru un grad în plus!

O dată cu anii '70, módele editoriale s-au relansat prin intermediul monografiilor de localităţi, judeţe, fabrici etc., sub acoperirea intenţiei de a se dezvolta cercetarea regională. Inutil să mai adăugăm că "regionalitatea", în acest context, făcea aluzie la un simulacru de autonomie administrativă, care se cerea susţinută scriptic. Bunul gospodar era recunoscut la partid şi după munca depusă pentru a scoate un volum omagial, prevăzut într-un plan de apariţii aprobat de comitetul judeţean sau municipal, şi din al cărui conţinut cel puţin jumătate sfîrşea în obişnuitele stereotipuri ideologice. Recenziile din "Anuar" ajung acum la dimensiunile unor adevărate articole, încercînd să asaneze un text imposibil, de obicei scris în batjocura oricărei norme ştiinţifice, disprefuind chiar şi minima viclenie a acoperirii plagiatului. Abundă argumentaţia sprijinită pe falsuri dovedite, este nesocotită gramatica logică a textului. Cum "documentele, ca orice valori de informaţie istorică, pot stîrni după conţinut diferite interese" – se afirmă într-o istorie a Ploieştilor – nu este surprinzător că, bunăoară, tomponimul "Cernegura" se explică prin faptul că "înainte de schimbarea timpului el se acoperă de ceaţă groasă (*negură*)" sau că "jupîn Duşcă îşi trage numele de la «a da de duşcă», adică de *a obişnui băutura*, cum rău se proceda în acele timpuri". Tirajele mari şi vîlva stîrnită de primele succese pe scara ierarhică datorate editării acestor monografii a transformat întreprinderea într-o operaţiune cu final asigurat. Aproape că nu există judeţe care să nu fi strîns autori pentru un asemenea volum, indiferent cîţi bani înghiţea şi cîte sacrificii erau necesare. Rareori sancţiunile de fond sau de formă au reuşit să disloce nepăsarea activiştilor sau măcar să atragă atenţia asupra unei veritabile crime intelectuale pe cale de a se înfăptui, ale cărei urmări sînt atît de vizibile astăzi.

Există "liste de lucrări" care au propulsat varii persoane la demnităţi nesperate altădată, în posturi unde participările la volume de genul amintit contează ca studii şi premiază ignoranţa nerecunoscută. Pe ele se sprijină doctorate incongrue cu intelectul deţinătorului, cariere calpe de profesori universitari, pretenţii semeţe de magistru, găsind tot atît reazem cît este în ştiinţa celor scrise. Nu i-a atins acidul picurat din paginile vreunei reviste de specialitate, indiferenţa fiind singura apărare eficientă împotriva unui adevăra incomod. Poate că nu ar fi prea importanţi dacă n-ar fi şi acum activi, bucurîndu-se de respectul inocenţilor convinşi că dimensiunile "listei" mărturisesc îndestul despre calitatea autorului.

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Cărţile în democraţie

Un foarte serios filosof contemporan, Karl R. Popper, a formulat o conjectură îndrăzneaţă referitoare la naşterea democraţiei ateniene. El spunea că începutul acesteia, fixat convenţional la 507 î.I.H, e datorat apariţiei unei pieţe a cărţilor, de fapt, a manuscriselor copiate pe papirusuri în cetatea greacă. Conjectura i-a fost sugerată lui Popper de o menţiune făcută de Cicero, cel care pomenea de iniţiativa lui Pisistrate de a porunci transcrierea, pe la 530 î.I.H., a poemelor homerice; în acest scop, tiranul Pisistrate (căci Pisistrate era, potrivit criteriilor greceşti, un tiran model) ar fi dispus cumpărarea materiei-suport pentru transcriere, ca şi angajarea sclavilor care să copieze textele. Rare pînă atunci, poemele homerice au fost multiplicate prin transcriere, "banalizîndu-se" în educaţia cetăţenească. (În paranteză fie zis, acest fapt trebuie luat în considerare atunci cînd se analizează asprimea cu care Platon propune, în *Republica*, interpretarea "politic corectă" a poemelor homerice puse la lucru într-o cetate democratică.) Autorii născuţi atenieni (Tucidide) sau veniţi să trăiască la Atena (Anaxagoras ori Herodot) au început apoi să îşi "publice" operele, închegînd acea unică atmosferă intelectuală care a însoţit secolul al V-lea atenian. Importanţa strict politică a acestei naşteri a pieţei cărţilor e rezumată de formula "dezvoltării unei conştiinţe de sine", conştiinţă indispensabilă vieţii democratice. Or, viaţa democratică era imposibil de întîlnit altundeva în acea vreme, tocmai pentru că - sugerează Popper - celelalte cetăţi greceşti (Teba ori Corintul, primele) nu au dezvoltat o piaţă a cărţilor decît două secole mai tîrziu.

Acelaşi filosof observa că, în secolul al XV-lea d.I.H., invenţia lui Gutenberg - tiparul - a favorizat naşterea umanismului şi a Reformei, care au avut consecinţe politice mult mai uşor vizibile decît va fi avut copierea poemelor homerice pentru democraţia Atenei. În opinia lui Popper, tiparul a dat naştere, pe căi încurcate, dar de netăgăduit, celor două revoluţii engleze şi, finalmente, evoluţiei democratice a continentului, pe scurt, lumii politice moderne. Multiplicarea permisă de tipar a banalizat textele modernilor, făcînd posibil accesul individualizat la text (tipic pentru sensibilitatea protestantă), împingîndu-i pe aceşti moderni în devenire, mai întîi, la revoluţie, apoi la evoluţie. Cuplul revoluţie-evoluţie a ritmat, aşa cum ştie oricine, istoria timpurilor noi.

Ar mai trebui adăugat că Popper este unul din puţinii filosofi politici care susţin că există o legătură între substanţa democraţiei antice şi cea a democraţiei moderne. Pentru a le apropia, Popper nu se foloseşte de stupidul "argument" etimologic (democraţie egal puterea poporului), ci de o ingenioasă definiţie minimală a democraţiei: autorul o opune pe aceasta exclusiv tiraniei, şi nu multiplelor forme de regim politic descrise, cu minuţie, de un Platon sau un Aristotel, ori de filosofii moderni de pînă la Rousseau. Pentru Popper, democraţia constă pur şi simplu în schimbarea paşnică a guvernanţilor, în vreme ce tirania desemnează orice regim la care se ajunge prin vărsare de sînge. Ţinînd seama de această unificare a democraţiei antice şi moderne, concluzia discursului lui Popper ar putea fi formulată astfel: naşterea unei pieţe a cărţilor, i.e. vehicularea liberă a ideilor, conduce la acceptarea principiului schimbării guvernanţilor pe cale paşnică.

Dincolo de această concluzie, există, în discursul lui Popper, mai multe sugestii implicite pe care aş vrea să le evoc aici. Ele mi se par a fi relevante pentru tema legăturii dintre cărţi şi viaţa democratică, dintre scriere/citire şi felul în care cei care scriu/citesc înţeleg să-şi schimbe guvernanţii.

Prima sugestie este aceea că *viaţa democratică este în mod necesar precedată de apariţia unei pieţe a cărţilor.* Doar o piaţă a cărţilor creează literatura, în sens larg. Şi numai literatura creează o conştiinţă de sine, necesarmente infiltrată între atributele omului democratic. De bună seamă, o comparaţie între piaţa ateniană a cărţilor, limitată la început la vehicularea manuscriselor homerice, şi piaţa de carte a zilelor noastre este imposibil de schiţat. Ceea ce este cert e că înmulţirea inimaginabilă a textelor (care nu trebuie, desigur, confundată cu înmulţirea inimaginabilă a marilor idei), posibilitatea combinării mereu inedite a acestor nenumărate texte dau naştere - în ciuda opiniilor curente care deplîng uniformizarea democratică - unei diversităţi impresionante a punc-

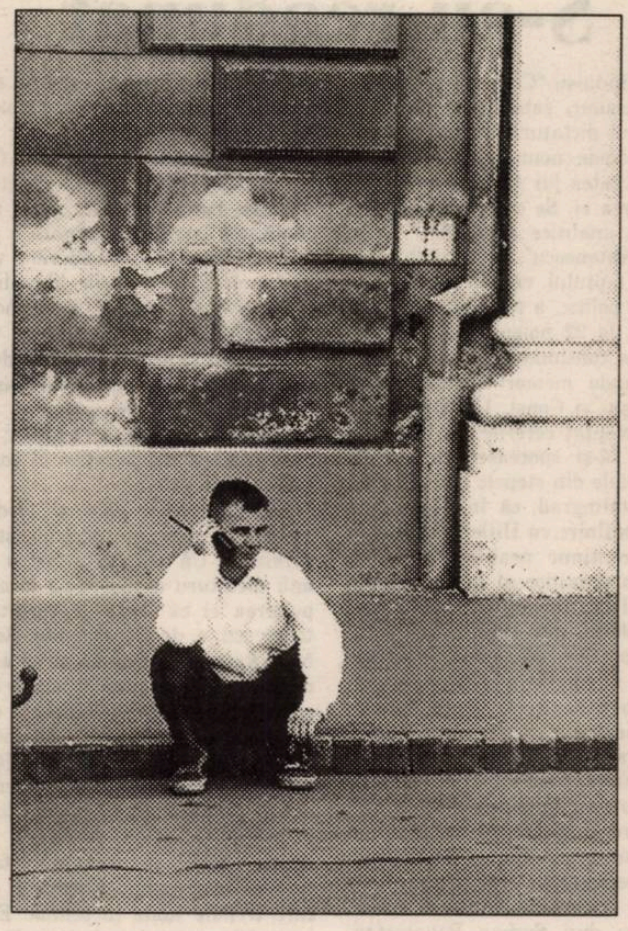

telor de vedere. Această individualizare progresivă a conştiinţelor este, de alminteri, în acord cu premisa "democratică" a atotputerniciei voinţei. Faci ceea ce vrei, tot aşa cum (mai precis: tocmai pentru că) subscrii în ce fel vrei ideilor pe care le ai în faţă. Omul democratic nu se plictiseşte: atunci cînd nu combină idei, el trudeşte urmînd consecinţele acestor idei. Regăsim în fraza anterioară rezumatul filosofiei unui englez numit John Locke.

A doua sugestie din textul lui Popper este următoarea: *apariţia democraţiei este un accident.* Un tiran s-a decis, de pildă, să angajeze sclavi şi să cumpere papirusuri pentru a face publice poemele homerice, iar rezultatul cel mai important al acestei iniţiative a fost apariţia democraţiei (în sensul restrîns dat aici, şi nu în sensul clasic, devalorizat de altfel de toţi filosofii politici antici). Tiranul nu poate controla, aşa cum nimeni nu poate controla, consecinţele propriilor acte. Putem fi, de aceea, optimişti. Inclusiv vărsarea de sînge poate fi urmată, pe căi ocolite, de efecte bune. Aceasta e, de fapt, una din lecturile doctrinei lui Machiavelli. Vărsarea de sînge are însă finalmente efecte bune doar cu o singură condiţie: aceea ca ideile care îi succed să excludă dintre temele pe care le vehiculează crima. Omul devine democratic doar dacă dă uitării crima fondatoare a Cetăţii tiranice. Nu există, de fapt, societate democratică lipsită de un asemenea efort de a uita obsesia tiranică, numele dat acestei obsesii fiind, de cîteva secole încoace, "revoluţie". Accidentul democratizării se produce atunci cînd "revoluţia" e uitată. Cărţile sînt cel mai bun tovarăş al acestei prefaceri.

A treia sugestie din discursul popperian este aceea că *democraţia e atrăgătoare tocmai datorită incertitudinii pe care o instalează în minţi.* Fără o piaţă a cărţilor, fără posibilitatea de a vehicula idei, insul nu are motive de îndoială, pur şi simplu pentru că nu are între ce să aleagă. Certitudinile sale sînt însă constrîngătoare. De îndată ce ideile multiple pun stăpînire pe lumea sa, individul nu se mai simte constrîns, dar devine nesigur. De partea cui să se aşeze? Cu cine să se asocieze pentru a da uitării crimele din trecut ale propriei sale Cetăţi? Voluptatea cu care se caută răspuns la asemenea întrebări măsoară de fapt aspiraţia democratică. În mod firesc, cei plictisiţi de incertitudine caută drumul înapoi, către lumea în care vărsarea de sînge e regulă de viaţă.

Democraţia e în mod necesar însoţită de o piaţă a cărţilor; aceasta e utilă, în mod accidental, dacă şterge amintirea crimei revoluţionare; efortul de a uita e însoţit de incertitudini. Cine priveşte lumea românească ţinînd seama de natura fragilă a democraţiei exprimată de cele trei condiţii enumerate aici va avea - cred - mai multe surprize decît bănuieşte.

Cristian PREDA

"Sfînta Treime" din călimară

Profesoară fiind, cred că am un trist privilegiu: pot să mă afund mai adînc în stările numite *plictiseală, pisălogeală* şi *grafomanie.* Nu am pretenţia că sînt deţinătoarea unor adevăruri absolute şi nici nu pot generaliza despotic. Dar, aidoma culegătorilor de perle, pot să-mi ţin mai mult respiraţia în maladivul abis semantic al termenilor amintiţi.

Plictiseala nu este altceva decît "o stare sufletească apăsătoare, o uşoară depresiune morală", conform definiţiei din DEX. Ea poate fi provocată de singurătate sau de lipsa unor preocupări, devenind în limbajul psihologilor un "sindrom de subsolicitare". Cînd, dimpotrivă, plictiseala se naşte din "ocupaţii neatrăgătoare", dificile şi interminabile, se poate vorbi de un "sindrom de suprasolicitare". Oricum am lua-o, lucrurile nu se înscriu în perimetrul normalităţii. Adaptînd subiectul la realităţile delicate şi controversate ale învăţămîntului preuniversitar, că vrem sau nu, plictiseala se manifestă insidios atît la elevi, cît şi la profesori. Nici nu este prea greu de explicat: mulţi dintre elevi trec clasele aşa cum le trec, repetenţia fiind un termen pudibund sau de rară şi nefericită conjunctură. Cei slabi la învăţătură se plictisesc de moarte: nivelul cunoştinţelor ce se cer asimilate îi depăşeşte serios. Căciula lor (virtual!) intelectuală este cu multe numere mai mare decît capul. Dar plictiseala face ravagii şi printre cei silitori. Ei vor să ştie tot. Manualele sînt însă prea stufoase. "Tocilarii" intră în panică şi nu mai au timp nici să parcurgă toată materia, nici să-şi trăiască firesc vîrsta. Ei tratează şcoala cu deferenţa ce derivă din "necesitatea înţeleasă" şi, din cauza monotoniei şi a neputinţei, ...se plictisesc.

Deschid aici o paranteză cinstită pentru rarele excepţii. Dar raportul dintre excepţie şi regulă se poate lesne deduce. Cu acelaşi amendament, să ne referim acum şi la plictiseala profesorilor. Ei, fie nu au cu cine discuta la clasă, fie depun un efort disperat de a corela timpul cu materia şi cu *puterea de înţelegere* a unor grupuri neomogene de elevi. Uzura nervoasă îşi spune cuvîntul. Impresia că muncesc mult şi cam pe degeaba se accentuează mai ales în ziua salariului. Nu e de mirare că majoritatea profesorilor nu mai au puterea de a fi "optimişti", aşa cum li se cerea deschis înainte de 1989 şi, mai voalat, după. Monotonie, repetare şi gustul amar al inutilităţii... Astfel se întîmplă că mulţi profesori cad, cu blîndeţe sau cu patimă – după temperament – în păcatul pisălogelii, acea "vorbire care plictiseşte", după cum defineşte, necruţător, DEX-ul.

Dar şi unii elevi devin pisălogi şi plictisitori prin insistenţele lor repetate de a fi cum-necum trecuţi, de a căpăta note mai mari, de a li se face concesii. Ţi-e greu să întrerupi lecţia şi să explici ce înseamnă "mania persecuţiei". Ţi-e şi mai greu să porneşti de la izvoarele vinovăţiei individuale şi colective şi să le analizezi de la origini pînă în prezent. Cît despre părinţii pisălogi, nici nu îndrăznesc să deschid subiectul. S-ar putea scrie un roman şi n-aş vrea să mă îmbolnăvesc şi eu, tocmai acum, de grafomanie. Iată, totuşi, un exemplu recent de "boală a scrisului". Cu puţin timp în urmă, pe 18 mai, s-a dat testul final la limba şi literatura română, înaintea susţinerii examenului de intrare în liceu. Unii s-au descurcat binişor, alţii deloc. Îngrijorător mi se pare însă faptul că majoritatea elevilor au învăţat pe dinafară şi au reprodus, mai mult sau mai puţin fidel, comentarii literare kilometrice. S-au scris zeci de pagini, ca într-un distorsionat şi parodic îndemn: "Scrieţi, scrieţi orice băieţi, numai scrieţi!". Puţini au atins însă toate cerinţele. De unde au aluat aceşti copii literatura "la kilogram"? Mărturisesc, cu oarecare jenă, că eu ştiu: există şi profesori grafomani. Ei scriu comentarii imense, "atotcuprinzătoare", compilînd harnic "Culegerile..." şi "Analizele..." de tot felul care au inundat în ultimii ani tarabele tranziţiei noastre multilateral dezvoltate. Pentru un amărît de ban în plus, scos din deja celebrele "meditaţii" sau din dorinţa de a oferi pe tavă materia unor copii care au pierdut sau nici nu au cunoscut vreodată plăcerea lecturii, dascălii trudesc. Cu mîna şi cu mintea obosite, ei scriu şi scriu şi scriu... Aşa, din aproape în aproape şi din trist în din ce în ce mai trist, termenii *plictiseală, pisălogeală* şi *grafomanie* se ating, scurtcircuitînd serios relaţia "profesor - elev" şi traseul "predare - învăţare". Rezultatul acestei "sfinte" trinităţi se poate observa, cu claritate poruncitoare, încă de pe acum. Din păcate, acest dezabuzat "Dumnezeu din călimară" care veghează cu ochiul său bolnav învăţămîntul românesc continuă să ne traseze, în linii lungi, tremurătoare şi incerte, viitorul.

Gabriela URSACHI

S-au readunat

Colaborînd, cînd la **România Mare**, **Totuşi iubirea**, **Vremea** ori prin te miri unde, fosta echipă de la **Luceafărul** filoceauşist şi-a găsit o formulă de a se regrupa. Şi-a făcut, aşadar, reintrarea în lume cu o revistă. Se numeşte **Noua Revistă Română** (numele e împrumutat de la publicaţia, din 1900-1902, seria I, a lui C.Rădulescu-Motru) şi îi aflăm, aici, pe mai toţi foştii colaboratori ai **Luceafărului** de pînă în 1989. Se află în sumar dnii Mihai Ungheanu, Ilie Bădescu, N.Georgescu, Paul Dugneanu, Valentin F.Mihăescu, Doru Popovici, Constant Călinescu, Ioan Alexandru, Monica Joiţa, Ion Coja plus pseudonimele de rigoare. Revista purtînd numele celei fondate în 1900 de Rădulescu-Motru se deschide cu un editorial, neseminat, (**Temele recuperării**) care anunţă programul publicaţiei. Şi el este cu deosebire semnificativ, pentru că, aici, aflăm intenţiile cu care a pornit la drum noua publicaţie. Se face un inventar al temelor aflate sub interdicţie în deceniile dictaturii şi, apoi, e cercetată sumar fiecare dintre ele, dezvăluindu-se, fără jenă, doleanţele revistei în fiecare caz în parte. Tema pusă în rîndul întîi este - cum altfel? - cea a personalităţii mareşalului Antonescu. "Tema mareşalului Antonescu a izbucnit cu o forţă şi o violenţă deosebită după 1989, deoarece încercările de a privi chestiunea Antonescu faptic, în afara şabloanelor comuniste, s-a izbit de resuscitarea cu violenţă a acestor şabloane". Orice lucrare (şi sînt amintite unele) sau tentativă de analiză critică a personalităţii lui Antonescu e considerată o reluare a şabloanelor ideologice comuniste. Realitatea este că, dimpotrivă, în ultimii ani ai naţionalismului ceauşist s-au depus stăruinţe pentru reabilitarea lui Antonescu (vezi, de pildă, cartea lui Iosif Constantin Drăgan, tipărită în româneşte în Italia şi difuzată în ţară) şi fenomenul putea fi constatat pînă şi în laboratoarele fostului Institut de Istorie a P.C.R. Azi, cam aceiaşi, inclusiv dl. Gh. Buzatu, şi-au reluat vechile preocupări şi desfăşoară o întinsă, bine organizată, campanie de reabilitare a lui Ion Antonescu. Nu e semnificativ faptul că regretatul Ion Ardeleanu, fost director al Muzeului de istorie al P.C.R., singur sau împreună cu dnii Vasile Arimia (fostul director al Arhivelor Statului), Ştefan Lache (fost profesor la Şcoala de partid "Ştefan Gheorghiu") au editat, în 1991-1992, patru volume de documente Antonescu, unul dintre ele intitulîndu-se "Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă"? Aşadar, şabloanele ideologiei comuniste din anii dictaturii nu judecau negativ - cum pretinde noua publicaţie luceferistă - personalitatea lui Antonescu, ci propuneau reabilitarea ei. Se cere aici, cam împotriva evidenţei analitice a faptelor, "recuperarea cazului Antonescu". Aceasta chiar cu preţul ignorării faptului că Ion Antonescu, totuşi nul ca om politic, a angajat ţara, fără acordul nimănui, la 22 noiembrie 1940, alături de Axă, că a continuat războiul dincolo de Nistru (în ciuda memoriilor acuzatoare ale lui Iuliu Maniu şi Const. I.C. Brătianu), că, în 1942, a acceptat cererile lui Hitler ca armata română să-şi sporească sacrificiile, angajînd-o în luptele din stepele ruseşti, pînă în Crimeea şi Stalingrad, că în 2-3 august 1944, la ultima întîlnire cu Hitler, Antonescu s-a angajat să continue neabătut războiul. Cartea fostului ambasador al lui Antonescu la Berlin, general Ion Gheorghe, **Calea României spre statul stalinist**, din 1952, recent reeditată, deşi apologetică, dă seama de aceste fapte şi de multe altele, lăsînd cititorul să reflecteze. Sînt, aşadar, aceste fapte susceptibile de o "recuperare a cazului Antonescu"? Ar fi grotesc ca aspiraţia noastră spre integrarea în structurile euro-atlantice să stea sub simbolul spiritual al mareşalului Antonescu, căruia cercuri interesate (cam aceleaşi) îi înalţă statui (la o astfel de solemnitate a participat, ca secretar de stat, şi dl. Mihai Ungheanu) sau i se închină nume de străzi. Să fie istorici ca dnii Şerban Papacostea, Neagu Djuvara, Andrei Pippidi, care demonstrează, prin analize pertinente, eroarea reabilitării lui Antonescu, predispuşi "şabloanelor comuniste"?

Altă temă de recuperat ar fi mişcarea legionară. Tot ce apare ca analiză critică, deci negativă, despre defuncta mişcare legionară (1927-1941) e considerat drept "interpretare marxistă agresivă a fenomenului legionar", care nu ar trebui apreciată ca "echivalentă cu nazismul şi cu fascismul". Se cere obiectivitate. Dar obiectivitatea cea mai riguroasă nu poate duce decît la o judecată care, totuşi, asimilează, fatal, mişcarea legionară de extrema dreaptă din toată Europa. Cartea lui Hans Rogers şi Eugen Weber, din 1965, despre **Dreapta europeană**, pe care cei de la **Noua Revistă Română** o citează aprobator, integrează, totuşi, fenomenul legionar în ansamblul dreptei europene interbelice. Ce e, aici, de recuperat pentru noile realităţi ale complexului românesc? Sau şi fie numai pentru realitatea istorico-doctrinară a perioadei dintre războaie? Să considerăm valabile legionarismul şi nu valorile liberalismului şi ale naţional-ţărănismului, cu democratismul lor funciar? Între legionarism şi comunism au funcţionat, şi atunci, valorile democraţiei, cu parlamentarismul, pluripartidismul şi libertatea expresiei. A recupera legionarismul înseamnă, implicit şi explicit, a condamna sau estompa democratismul românesc interbelic.

Privită critic este şi modalitatea cum apare, în anii postdecembrişti, chestiunea evreiască. Că aceasta a fost o temă tabu în anii dictaturii ceauşiste, e incontestabil. Impunerea ei ca temă de cercetare recuperatoare, azi, e, deci, justificată. Redactorii de la **Noua Revistă Română** socot că asistăm la "încercarea de a impune concluzii în legătură cu situaţia evreilor din România doar după un singur punct de vedere, cel evreiesc, fără a ţine seama de cel românesc". Realitatea este că fiind, pînă în 1989, o temă pusă sub obroc, situaţia evreilor din România anilor 1938-1944 e, acum, în sfîrşit, cercetată. Au apărut, astfel, în prim plan, fapte necunoscute marelui public, adesea şi cercetătorilor, care trebuie luate în seamă. Exagerările de orice fel se cer descurajate. Dar e incontestabilă legislaţia antievreiască din 1938, 1940, 1941, decretele românizării bunurilor evreieşti, pogromul de la Iaşi (12.000 victime), uciderea sistematică a evreilor din Basarabia şi Bucovina de nord din ordinul special al lui Ion Antonescu, ghetoizarea în Transnistria, şi alte sălbăticii pe care istoricii din lume le aşază la capitolul holocaust. E incontestabil faptul că, din raţiuni politice, Antonescu a refuzat aplicarea "soluţiei finale" populaţiei evreieşti din Vechiul Regat şi Transilvania de sud, salvînd 307.370 evrei. Dar e tot atît de adevărat că evreii din Basarabia şi Bucovina de nord au fost anihilaţi, cifra acestor victime variind între 105.000 (proporţie propusă, în 1957, de Sabin Manuilă şi W.Filderman) şi 150.000, plus evreii ucrainieni ucişi (numai în Odessa 30.000) din dispoziţia expresă a lui Ion Antonescu. Se spune că uciderea evreilor din Basarabia şi Bucovina de nord s-a datorat comportamentului lor provocator faţă de armata română la retragerea ei în iunie 1940, ca urmare a ticălosului ultimatum sovietic. Dar într-un stat de drept, se cuveneau depistaţi făptuitorii individuali ai unor astfel de fărădelegi şi nu pedepsită o întreagă etnie. Există însă documente (stenograme ale Consiliului de Miniştri) în care Antonescu cerea pedepse colective şi nu individuale. Acestea sînt fapte, pe care istorici români onești nu le ignoră. Istoria, care este memorie, trebuie reconstituită şi restituită cu umbrele şi luminile ei. Nu resuscitările antisemite sau ignorarea adevărului istoric e, aici, calea practicabilă. Ci obiectivitatea scrupuloasă, prin cunoaşterea amănunţită a faptelor. Şi adevărul istoric nu poate fi nici evreiesc, nici românesc, ci adevăr reconstituit pur şi simplu.

O altă temă necesară propusă spre recuperare este chiar "chestiunea Ceauşescu". O campanie, pur propagandistică, l-ar fi defăimat pe Ceauşescu, la care a contribuit, încă înainte de 1989, cartea lui I.Pacepa, defăimătoare. Dar, constată bucuroşi redactorii noii publicaţii, "există oameni care n-au dorit ca amintirea lui Ceauşescu să moară şi, mai ales, să fie înecată în epitete difamatorii". O carte a unui domn Ion Petcu a dat expresie acestor nostalgici. A fost însă înecată "într-un mediu suprasaturat de elemente de senzaţional şi de propagandă ieftină". Se aşteaptă alte cărţi. Pentru că "erodarea rapidă a miturilor decembriadei, ca şi a charismei fabricate pentru unii dintre liderii evenimentului s-a produs în favoarea imaginii lui Ceauşescu". E, de aceea, regretabil că "recuperarea integrală, obiectivă, este încă departe". Viitorul, speră nostalgicii de la **Noua Revistă Română**, va face, nu-i aşa, dreptate integrală lui Ceauşescu, recuperîndu-l.

Foştii colaboratori ai **Luceafărului** de tristă amintire, revitalizaţi sub hlamida **Noii Reviste Române**, îşi continuă, de fapt, vechile lor militantisme naţionalist ceauşiste, fără jenă, ba chiar cu aplomb.

Z .ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Adio soldaţilor cetăţeni

Anunţînd sfîrşitul serviciului militar obligatoriu, preşedintele Republicii franceze pune capăt în mod oficial unui ciclu istoric care a durat două sute de ani, întrupat parţial în şi prin armata cetăţenilor republicii. În şase ani vor dispărea jumătate din regimente şi Franţa va fi dotată cu o armată alcătuită din profesionişti. Nu mă voi ocupa de gravele probleme economice implicate în această decizie pentru oraşele garnizoană care trăiesc sau gravitează în funcţie de prezenţa soldaţilor şi mă voi opri doar la aspectele politice şi sociale.

În termeni filosofici, aş spune că se împlineşte un moment al fiinţării istorice moderne, şi acest sfîrşit, eveniment - nu este altceva decît unul din numeroasele aspecte ale modernităţii tîrzii. Este pecetluit sfîrşitul armatei populare ca braţ secular al Statului-naţiune. Ceea ce a fost odată teoretizat de Hegel, care a văzut la Iena cum îi trecea pe sub ferestre "spiritul lumii călare" iar apoi de către Clausewitz pentru a reconstitui Prusia pe noi baze sociale şi politice, a intrat în domeniul arheologiei cunoştinţelor.

Prin ceea ce pare a fi în primul rînd o decizie determinată de consecinţele economice şi geopolitice ale sfîrşitului războiului rece şi naşterii unei noi ordini mondiale, se desfiinţează o lume de mult timp în. agonie, aceea a cetăţeanului implicat în politică. Deoarece armata Republicii (sau a Imperiului - moştenitorul ei) nu era pur şi simplu o armată mai numeroasă decît cea regală, masele puse în mişcare îşi legitimau acţiunea prin democraţia de mase - şi să nu uităm această democraţie a apărut simultan cu Proclamaţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului - care în momentul declanşării războiului, implica războiul de mase, fie prin armata constituită, fie prin armata de partizani (Cf.Carl Schmitt, **Theorie des Partisanen**). Această masificare a politicii la ansamblul poporului în diversele sale componente sociale, crea un om nou, cetăţeanul care nu se mai supunea particularităţilor religioase, regionale, lingvistice, sau originii naţionale. (Cf. abatele Grégoire). Naşterea statului modern şi legitimitatea sa sînt garantate prin democraţia de masă: entitate nouă care în schimbul protecţiei constituţionale şi al legalizării egalităţii pentru cetăţenii săi, le cerea să-şi sacrifice bunul cel mai preţios - viaţa - pentru a apăra ceva superior lor: Patria. Acesta este sensul lozincii din 1791: "Patria în pericol".

Dăruirea de sine la chemarea statului - garant al perenităţii patriei - se încarna într-o armată considerată a fi armata poporului, a cetăţenilor, unde se dizolvau toate diferenţele şi unde se forja, în momentele de criză internaţională, interesul general. Fără îndoială că statul a abuzat adeseori de această armată pentru a-şi satisface interese particulare, dar noua democraţie de masă, născută simbolic dintr-un regicid (uciderea unui rege simbol al monarhiei taumaturgice), a făcut din popor un actor politic integral, participant şi la celălalt versant al politicii: războiul (Clausewitz).

Cunoaştem evoluţiile tragice, cu atît mai mult cu cît această epocă pare a corespunde conceptului pe care ne-am obişnuit să-l definim ca epocă a Luminilor, epocă a progresului pe care bătrînul Kant, pierdut în spaţiul hiperborean al imperativului moral transcendent, îl credea posibil în ambele direcţii: atît în sfera cunoaşterii, cît şi în cea a moralei. Ultimele două sute de ani ne-au dovedit cît de profundă era eroarea lui... o formidabilă iluzie metafizică, mascînd realitatea politică şi mai apoi pe cea a naşterii capitalismului.

Din aceste masacre s-a născut modernitatea, mai întîi în Europa Occidentală, apoi postmodernitatea cu care toţi sîntem înzestraţi - Estul, Vestul, Sudul şi Nordul. Lamentările în legătură cu aceste crime colective, din păcate, nu servesc la nimic, poate doar la comemorări, pentru că niciodată trecutul nu devine o lecţie pentru prezent, aşa cum scria după înfrîngerea din 1940, istoricul francez Marc Bloch: "oamenii se simt mai legaţi de epoca lor, decît de părinţii lor". Trebuie să acceptăm evidenţa: există o relaţie strictă între progresul ştiinţific şi tehnic şi această epocă criminală a istoriei, care se prezintă şi ca secularizare a lumii ca teologizare a politicii, sfîrşitul statului-naţiune trăit astăzi ca o deschidere spre o altă perioadă marcată de abandonul armatei alcătuite din soldaţi-cetăţeni. Sfîrşitul este pecetluit în ţara care a făcut-o să funcţioneze, impunînd-o lumii întregi ca model.

Epoca nouă marchează descompunerea colectivităţilor naţionale ca entitate în acelaşi timp ideal-abstractă şi concretă cînd este pusă la încercare. Acum, cînd este evidentă explozia colectivităţilor naţionale în comunităţi etnice, religioase, în subgrupe distincte separate de factori economici, nelegate prin nimic; generalizarea şomajului face ca nici integrarea prin muncă să nu-şi mai împlinească misiunea istorică. Le rămîne tuturor să se mulţumească cu loisir-ul electronic, cînd atomizarea onanistă devine comportamentul normal în faţa ecranului catodic. *War games, sex games, surfing* pe *Internet*, toate acestea nu vor deveni niciodată forme de socializare, ci doar indivizi izolaţi în schizofrenia lor, lobotomizaţi.

De acum înainte, armata va fi alcătuită din meseriaşi, specialişti, profesionişti. Hipertehnologizarea armamentului ne duce înapoi la soldaţii mercenari din armatele prerevoluţionare. Să tragem concluzia că s-a terminat cu marile confruntări militare între sute de mii de oameni sub "uragane de oţel"? N-aş putea să spun, dar dincolo de justificările ideologice, războiul din Golf ne-a arătat că o armată tradiţională, chiar bine echipată, este neputincioasă în faţa tehnologiei. Se impune o concluzie: ceea ce înainte - la bine şi la rău - însemna curaj şi eroism, capacitatea de a-ţi risca viaţa pentru apărarea patriei, nu are nici o valoare. Au fost înlocuite de spectacol. Naţiunile cele mai puternice vizează doar războaie cu "zero morţi" care să le apere interesele economice, iar celelalte naţiuni cu armatele lor de mase, devenite arhaice, vor suporta pierderi pe măsură ce se vor mobiliza. Şi dacă se va declanşa un război între naţiunile tehnologice, este sigur că civilii vor alcătui contingentul cel mai masiv de victime mute, incapabile să afirme: "pot să şi mor în apărarea unei cauze".

Şi, în sfîrşit, dacă acceptăm, odată cu Clausewitz, că războiul este continuarea cu alte mijloace a politicii, trebuie să fim de acord că sfîrşitul serviciului militar obligatoriu înseamnă sfîrşitul politicii, evocat atît de des în cronicile mele. Este o evidenţă cotidiană faptul că dominarea de către raţiunea economică a actelor şi Weltanschauung-ului ne îndepărtează de coparticiparea la decizii, transformînd democraţia de masă într-o societate a spectacolului generalizat. Încă o dată lecţia administrată acum un sfert de veac de Guy Debord este confirmată integral. Şi dacă toată filosofia politică a secolului XIX aparţine de-acum domeniul arheologic, trebuie să-i acordăm încă o dată lui Nietzsche omagiul meritat: el a fost primul care a sesizat premisele apariţiei modernităţii tardive; sfîrşitul comunismului şi cel al serviciului militar obligatoriu în Franţa sînt manifestările cele mai vădite ale simptomelor.

Claude KARNOOUH

FENOMENOLOGIA MONAHISMULUI

Am mai avut ocazia de a prezenta cititorilor *Dilemei* cîteva frînturi din opera lui Antoine GUILLAUMONT - din păcate necunoscută, sau prea puţin cunoscută la noi. Profesor la Collège de France, traducător al lui Evagrie Ponticul şi demn urmaş al Părintelui A. J. Festugière, Antoine GUILLAUMONT este, de departe, cel mai bun specialist european în istoria monahismului oriental. În cazul său, rigoarea ştiinţelor occidentale ale omului nu dizolvă sensibilitatea religioasă, simpatia faţă de obiectul studiat şi pretenţia morală de a sugera actualitatea înţelepciunii lămurite odinioară în asprele pustiuri ale Răsăritului ortodox. Am tradus aici, sacrificînd, cu regret, notele de subsol, o parte dintr-o *Schiţă de fenomenologie a monahismului,* reeditată în culegerea de studii *Aux origines du monachisme chrétien*, Abbaye de Bellefontaine, 1979, pp. 228-235.

Într-un articol apărut în *Recherches de science religieuse*, am încercat să arăt că idealul monastic - privit dinspre originile sale - are legături directe cu virtutea de căpătîi a eticii iudeo-creştine, simplitatea (*haplotis*). Monahul (*monachos*) se înrudeşte cu cel calificat drept *haplós* - adică acela care nu este *dipsuchos* (cu două suflete): e deci acela care nu-şi risipeşte activităţile, care dă vieţii sale o unitate, punîndu-se pe deplin în slujba lui Dumnezeu. Pornit din Biblie (...), acest ideal s-a întîlnit cu o teorie de origine helenică, platoniciană şi neoplatoniciană, pe larg dezvoltată în cadrul gnozei, teoria unificării: unificare, îndepărtare de orice multiplicitate şi orice risipire - cerute celui care vrea să se unească cu Unul. (...)

Se crede îndeobşte că monahismul începe prin anahoretism, în acea zi din a doua jumătate a secolului III, cînd un ascet, sfîntul Antonie (şi înaintea lui, Pavel Ermitul) se avîntă în singurătatea pustiei. Dar, oricît de mare ar fi fost amploarea mişcării anahoretice - atît de neaşteptată încît s-a putut crede că era vorba de un început absolut - ea nu a fost decît manifestarea secundară a unui fenomen preexistent. Există, într-adevăr, un monahism care precede monahismul anahoretic, dacă vrem, un fel de pre-monahism: însă cel care-l practică se numeşte deja *monachos* (în siriacă *ihidaya*) - cum rezultă din cele mai vechi atestări ale acestui termen (sec. IV) (...).

Or, e clar astăzi că semnificaţia primă a cuvîntului *monachos* şi siriacul *ihidaya* privea pe ascetul celibatar, altfel spus, pe credinciosul care trăieşte "singur", adică nu fără femeie, ci în solitudinea pustiei. (...) În sec. IV, cînd mişcarea anahoretică se află în plină ascensiune, Evagrie, care scrie mai ales pentru călugării ce trăiesc singuri în pustie şi el însuşi anahoret, pune pe primul loc celibatul atunci cînd defineşte idealul monastic. (...) Şi de ce oare nu se căsătoreşte călugărul? Evagrie ne-o spune pe dată, citînd cap. VII din Prima Epistolă către corinteni (vers. 33 ş.u.). Avem acolo un text esenţial pentru cine doreşte să înţeleagă adevărata natură a celibatului monastic: "Vreau să fiţi fără griji" (*amérimnous*: ne vom reîntîlni cu acest cuvînt!). (...) Aşadar, alegerea celibatului nu e motivată prin aceea că mariajul e rău (contextul ne arată limpede că nu la aceasta se gîndea Apostolul), ci prin convingerea că numai celibatul te lasă să-l slujeşti pe Domnul "neîmpărţit", "cu toată inima", pentru a relua o expresie vetero-testamentară. Desigur că, în secolele II şi III, tradiţia ascetică a creştinismului a fost contaminată de dualism, aşa încît căsătoria a fost condamnată ca fiind necurată, mai ales în Siria şi Mesopotamia (aşa cum rezultă cu precădere din *Faptele* lui Toma). Dar nu acesta este motivul real al celibatului monastic: acesta se întemeiază pe "monotropie" (*monotropos* e uneori echivalentul lui *monachos*), adică pe voinţa de a duce o viaţă unificată, neîmpărţită, în slujba Domnului.

Ca argument mai degrabă parenetic decît justificativ, în favoarea celibatului, literatura ascetică şi monastică a folosit din plin un loc comun al înţelepciunii elenistice, o temă obişnuită în diatriba cinico-stoică: acela al neplăcerilor căsătoriei. Argumentul face cît face, dar pune cel puţin în relief o idee esenţială: căsătoria e un izvor de griji (...), care introduce în viaţa omului diviziunea şi împărţirea: prin urmare, cel care vrea să se dăruiască în întregime Domnului ar face bine să se abţină. Vom regăsi aceeaşi idee esenţială studiind unul dintre principalele demersuri ale monahismului: renunţarea (*apotaxis*). E vorba, cum spuneam, de un demers fundamental, întrucît defineşte în egală măsură condiţia monahală: *renuntiantes*, *apotaktikoi* sînt termeni care au slujit la desemnarea monahilor. Într-un anume fel, celibatul (renunţarea la căsătorie) nu este decît un aspect particular, deşi fundamental, al unei renunţări mai ample, totale, care e renunţarea la lume şi la tot ceea ce constituie viaţa profană.

Sfîntul Vasile este, prin excelenţă, teoreticianul acestei apotaxis. Capitolul VIII din Regulile mari răspunde următoarei întrebări: "Este oare nevoie să renunţăm la tot şi să ne implicăm în vieţuirea cea după Dumnezeu ?". Renunţarea este astfel definită: călugărul "renunţă la toate legăturile cu lumea care-l pot împiedica de la lucrarea cucerniciei". "Il pot împiedica": iată adevărata raţiune a renunţării. Cînd sfîntul Antonie - trecut la viaţa ascetică - împarte consătenilor săi toate bunurile şi pămînturile moştenite de la părinţi, o face pentru a urma sfatul evanghelic pe care, într-o zi, l-a auzit citit în biserică: "dacă vrei să fii desăvîrşit, mergi, vinde-ţi averile şi dăruieşte totul celor sărmani" (*Mat.* 19, 21); biograful său, Athanasie al Alexandriei, ne spune că făcuse acest lucru şi "pentru ca să nu poarte de grijă acelor avuţii". Cel mai adînc motiv pentru care monahul trebuie să renunţe la bunurile lumeşti e acela că ele reprezintă o sursă de griji şi agitaţii, în vreme ce monahul cu totul dedicat lui Dumnezeu trebuie să fie fără nici o grijă, adică în *amérimnia*. Legătura aceasta între *amérimnia* - lipsa de griji - şi apotaxis este bine subliniată de Vasile însuşi, într-o scrisoare în care relatează propria lui experienţă: "Citisem Evanghelia - spune el - şi observasem acolo că un mijloc foarte eficient de a atinge desăvîrşirea este acela de a-ţi vinde averile, de a împărţi banii cu fraţii mai săraci, de a scăpa cu totul de grijile acestei vieţi şi de a nu îngădui nici unei plăceri să-ţi întoarcă sufletul către lucrurile lumii acesteia..." (...)

După ce (cum am văzut) Evagrie face din celibat principiul vieţii monastice, el îl invită pe monah spre renunţare: "Cu atît mai mult, spune el, se cuvine ca monahul să fie un ostaş al lui Hristos, netrupesc (adică eliberat de materie), fără griji (*amérimnos*!), eliberat de orice gînd practic şi de orice acţiune, după cum ne spune Apostolul: Nici un ostaş nu se încurcă cu treburile vieţii, ca să fie pe plac celui care strînge oaste" (II Tim. 2, 4). (...) Aici se impune să facem o precizare importantă. Renunţarea monastică prezintă analogii evidente cu renunţarea baptismală, analogii care apar pînă şi în ritual. Între cele două există totuşi o diferenţă esenţială: spre deosebire de renunţarea baptismală, renunţarea monastică nu e o lepădare de cel Rău, adică de Satan. E renunţarea la ceva - acel "ceva" desemnat prin cuvîntul "lume" - care e indiferent în sine (*mésos*, potrivit terminologiei stoice) şi care nu este intrinsec rău, aşa cum (am văzut) nici căsătoria la care renunţă monahul nu e un rău în sine. (...)

De ce însă nişte lucruri care nu sînt rele în ele însele pot totuşi să constituie un obstacol, trebuind să fie respinse, ca şi cum ar fi rele? Pentru că există o incompatibilitate între Dumnezeu şi lume, mai exact, între slujirea lui Dumnezeu şi activităţile lumeşti. "Intelectul - spune avva Isaia - nu se poate ocupa cu două lucruri în acelaşi timp." În termeni metaforici: "aşa cum cineva nu poate privi cu un ochi către cer şi cu celălalt ochi spre pămînt, tot aşa nu-i este cu putinţă intelectului să se ocupe în acelaşi timp de cele ale lui Dumnezeu şi de cele ale lumii acesteia". Iar în altă parte: "E cu neputinţă c intelectul să se îngrijească deopotrivă de cele două (de Dumnezeu şi de lume), aşa după cum ne-a spu Domnul (*Mat.* 6, 24): «Nimeni nu poate să slujeasc şi lui Dumnezeu şi lui Mamona». Iar Mamona, cor tinuă el, desemnează toată lucrarea lumească. Dac omul nu se leapădă de aceasta, nu-i poate sluji l Dumnezeu."

Prin urmare, monahul nu renunţă la lum pentru că ar socoti-o ca fiind rea. El renunţă la e în virtutea unei resimţite necesităţi psihologice: sufleteşte imposibil să slujeşti simultan doi stăpîn pe Dumnezeu şi lumea. El refuză împărţirea, dorin să-şi unifice lucrarea şi să-şi orienteze întreaga viaţ către un unic scop (*hena skopon echein*), după cu spun sfîntul Vasile şi Serapion de Thmuis, care fost bun prieten cu sfîntul Antonie. *Monachi omn intentio in unum semper est defigenda* - scri Cassian ("duhul monahului trebuie să tindă mereu pe deplin către un singur scop").

Să privim acum celălalt demers monastic fur damental, acela care pare să aparţină îndeobş monahismului propriu-zis, aşa cum a apărut acest la sfîrşitul secolului III: anahoreza. Vom regăsi aic în principiu, aceeaşi idee de bază. Cum se face c ascetul (*monachos*, în sensul prim al cuvîntului) devenit anahoret (*monachos* în sensul secund şi definitiv al cuvîntului)? Avem aici o problemă capi tală pentru istoria monahismului. A existat oare simplă evoluţie internă, graţie căreia monachos se în singurează spre a respecta exigenţele idealului ales S-au manifestat oare, în chip decisiv, anumite influ enţe din afară?

Desigur, anumite cauze economice şi politice d multă vreme ştiute vor fi putut interveni în atît d răspîndita practică a anahorezei: fuga în pustie în vremea persecuţiilor, nu numai în Egipt, pe vreme persecuţiei lui Deciu (acesta pare să fi fost, dup Ieronim, cazul primului ermit, Pavel), ci şi în Meso potamia, unde cunoaştem destule exemple de creştin care se refugiază în munţi, pe durata îndelungate persecuţii de sub Sapor II. Se poate de asemenea cit retragerea în pustiu pe care ţăranii egipteni practicau de demult, pentru a scăpa de cerinţel fiscului sau ale serviciului militar... Toate acestea nu sînt totuşi decît cauze accidentale, în care nu puten depista argumentul decisiv. În realitate, anahoreza se poate explica foarte bine ca o dezvoltare internă a fenomenului monastic, plecînd de la ceea ce an definit ca element fundamental.

Vom nota mai întîi că anahoreza decurge oarecum firesc din renunţare, chiar dacă aceasta s poate realiza şi în alte forme. Renunţarea trebuie s fie deplină, dar şi efectivă, adică materialment împlinită: se cuvine să pui o distanţă între sine ş ceea ce face obiectul renunţării. (...). Acţiunea în car călugărul începe prin a-şi părăsi casa e specific monahismului de pretutindeni; ea apare în mona hismul indian, brahmanic sau buddhist, ca şi în mo nahismul creştin; fiind, ca atare, "retragere", "ana horeză", ea se poate dezvolta sub forma retragerii î pustie, pe fondul unei anahoreze care va căpăta to mai multă amploare: viaţa lui Antonie e făcută dintr o serie de etape anahoretice care-l conduc de l marginea satului pînă la ermitajul său definitiv, p ţărmurile Mării Roşii. Călugărul care şi-a părăsi casa poate deja să trăiască în străinătate, într-o ţar unde va fi necunoscut, dispreţuit şi lipsit de toate: ceea ce se numeşte *xéniteia* - emigraţia sau des ţărarea. În alte cazuri, monahul rămas de acum făr casă duce o viaţă mereu rătăcitoare, de vagabonda precum aceea dusă de cei desăvîrşiţi, despre car vorbeşte *Cartea treptelor*, afirmînd că, după exem plul lui Iisus, "nu au un loc unde să-şi plece capul"

Această formă de monahism itinerant, car mai era numită şi *xéniteia*, s-a răspînd mai ales printre creştinii din Mesopotami şi Siria - neam de comercianţi; cei ma mulţi dintre monahii egipteni (care erau d origine ţărănească) se fereau oarecum d această formulă, preferîndu-i retragerea î pustie, anahoreza. Însă, anahoreza sa *xéniteia* (sub ambele forme) nu sînt decî nişte mijloace diferite de a realiza detaşare inerentă renunţării. Anahoreza nu est totuşi numai urmarea sau realizarea prac tică a renunţării. Asemenea ultimeia, e purcede dintr-o motivaţie profundă: voinţ monahului de a se sustrage oricărei divi ziuni, de a fi unul, pentru a să dărui pe de a-ntregul lui Dumnezeu.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Album

„Într-un pom cu rămurele
Cîntă două păsărele,
Una cîntă cam aşa:
«Te iubesc, nu mă uita!»"

Scrisori întredeschise

Scumpa mamei,

Am pregătit ceea ce ai dorit cu mare dragoste şi emoţie. Data de 15 mai a acestui 1993 mă răscoleşte, trimiţîndu-mă cu 20 de ani înapoi şi îmi dă fiorul dublei bucurii: că Dumnezeu mi te-a dat atunci şi că acum eşti aşa de mare, aflată la un rost bine meritat.

Trebuie să ştii că acum 20 de ani nu-mi imaginam că vei creşte aşa de frumos şi vei dori să ajungi studentă învăţînd cu îndîrjire.

Scumpa mamei, pentru tot ce ai făcut bun şi mai presus de orice pentru cei 20 de ani ai tăi, te felicit din tot sufletul meu şi îţi doresc să trăieşti întru mulţi ani cu sănătate şi bucuria împlinirii.

Fie ca această zi de primăvară să îţi aducă înţelepciunea de la care să înţelegi că întotdeauna lucrurile (problemele, situaţiile) se aranjează, se rezolvă şi nu se merită să te frămînţi prea mult. Această înţelepciune va spori chiar frumuseţea ta, căci atîta strălucire şi distincţie de stăpînirea de sine şi curajul de a-i acorda dreptate chiar celui în dispută cu tine... încît merită!

Iubita mamei, acum eşti mare şi cred că mă înţelegi. "Îţi doresc" şi "vă doresc" prea mult binele ca să nu mă implic.

Fata mea, să fii puternică, să stingi cele 20 de lumînările! Mama e cu tine. Nu ştiu cum va fi la gust tortul, dar aşa-i aspectos şi... fără grijă, se desprinde uşor după cratiţă, am încercat. În borcan ai glazura pe care poţi s-o pui cu un cornet dintr-o pungă de plastic.

Rămîn cu gîndul la voi şi vă doresc petrecere bună.

Sînt veselă, am fată de 20 de ani. Să-mi trăiască!

mama ta.

Casa şcoalelor

Candoare şi ironie

O convenţie a caietelor de amintiri, întîlnită mai ales în partea cu întrebări şi răspunsuri, este pudoarea. Oracolele s-au născut în spaţiul exclusiv feminin al şcolilor normale de fete din secolul trecut şi, prin urmare, pudoarea a fost mult timp forma lor de manifestare prin excelenţă. În anii 1950-1960 încă se întîlneau, generalizate, răspunsuri ca cele ce urmează: *"Ce-ţi place dela persoana iubită?" – "Odată ce-l ... natural să-mi placă totul"; "Ce e sărutul?" – "Simbolul respectului şi al ..."; "Iubiţi? Pe cine?" – "Familia şi pe acela care a ştiut să-mi fure primul s...."*.

Începînd cu anii '70, mentalitatea celor ce completează în oracole începe să se schimbe încetul cu încetul. O parte din atitudinile noi poate să fie pusă pe seama faptului că între timp au intrat în joc şi băieţii. Cu toate acestea, schimbările majore nu se datorează lor, ci mutaţiilor înregistrate la nivelul mentalităţii generale. Datorită impactului mass-media, copiii devin din ce în ce mai precoci, mai dezinhibaţi, mai liberi în vederi. Dacă înainte cu douăzeci de ani elevele se sfiau să scrie cuvinte ca "dragoste" sau "sărut", de data aceasta amorul fizic însuşi este privit ca ceva cît se poate de firesc: *"Dacă două păsărele / Fac dragoste între ele / Oare eu de ce n-aş face / Dragoste cu cine-mi place?"* Sînt împărtăşite experienţe de viaţă care ar putea stîrni invidii şi printre femeile mature: *"Nu iubi băiat brunet / C-are inima magnet / Şi-are piept magnetizat / Ce te trage drept la pat."* Pentru a se obţine unele formule mai apropiate de noua mentalitate, se apelează şi la unele mici, dar semnificative modificări. De exemplu, mai vechiul catren *"Grea e viaţa unui peşte / Cînd se bate pe uscat / Dar mai grea e-a unei fete / Cînd iubeşte un băiat."* devine, sub pana unei eleve din vremurile noastre, *"Grea e viaţa unui peşte / Cînd se bate pe uscat / Dar mai grea e-a unei fete / Cînd se zbate sub băiat."*

Reminiscenţe ale pudorii din trecut mai pot fi întîlnite acum doar la prima secţiune a Oracolului şi mai ales cînd se ajunge la problema arzătoare: *"Aveţi prieten(ă)? Pe cine?"*. Dacă la întrebarea-tampon *"Îmi daţi voie să fiu indiscretă?"* (cea care anunţă că Oracolul va deveni interesant) elevii răspund cu toţii *"Da"*, *"Desigur"*, *"De-abia aştept!"*, la cea care îi chestionează în legătură cu "persoana iubită" ei vor răspunde ca acum un secol: *"Secret"*. Bineînţeles că aceasta este o pură convenţie – şi semnificative sînt unele răspunsuri de tipul *"Secret public"* sau *"Secret"* după care se scrie *"Sper că-l ştii"* sau *"O ştie toată lumea"*.

Timp de aproape un secol, caietele de amintiri au rămas ceea ce au fost, indiferent de frămîntările sociale şi politice existente în ţară. Nici chiar perioada proletcultistă din anii '50 nu a reuşit să zgîlţîie mentalităţile fetelor de la şcolile normale. Elevele au continuat să aibă ca preferinţe trandafirii şi "nu-mă-uita" (ca să nu fie uitate), să iubească primăvara (*"pentru că-i anotimpul tinereţii"*), să adore nopţile cu lună (*"pentru că poţi vedea tot misterul unei seri"*), să îi prefere pe Eminescu, Veronica Micle sau "Götte" (*"fiindcă opera lor este erotică"*), să agreeze *"muzica uşoară, populară şi de dans"* (*"fiindcă-mi place"*) – iar dacă au vrut să facă o glumă să spună *"clopoţelul şcolii"* şi dacă au vrut să fie serioase să îi scrie pe *"Beetoven şi Shtrausse"* –, să se iscălească cu "y" şi cu tremă (*"Fÿfÿ"*, *"Anÿ"*, *"Tanţÿ"*) şi în general să fie foarte serioase şi pline de importanţa lucrului pe care-l săvîrşesc.

Schimbările care au survenit după anii '60-'70 sînt de adîncime şi nu se restrîng doar la unele atitudini mai libertine. Apare detaşarea faţă de gesturile patetice şi tinerii sînt mult mai fireşti şi mai spontani; la toate acestea se adaugă un anumit spirit ironic ce demontează din cînd în cînd automatismele şi manifestările melodramatice. Sînt momente în care chiar clişeele Oracolului sînt conştientizate şi pastişate.

Unul dintre aceste clişee este cel care conţine verbul "a practica". Pare greu de crezut, dar dragostea, căsătoria, sărutul, chiar şi gelozia sau fericirea "se practică" în Oracol. (Spre deosebire de acestea, sportul intră în zona de manifestare a verbului "a prefera": *"Ce sport preferaţi?"*). Întrebaţi ce e sărutul, cei care completează se eschivează de la răspuns, scriind simplu: *"Nu l-am practicat"*. Întrebaţi ce e căsătoria, ei răspund cum e şi normal: *"N-am practicat-o şi deci nu ştiu"*. La fel se întîmplă şi cu dragostea sau gelozia. Însă atunci cînd vor să şi evite răspunsul şi să şi braveze, tinerii scriu insinuant: *"Practică şi vei vedea"*. "Practică şi vei vedea" este o formulă care poate fi întîlnită din cele mai vechi timpuri pînă astăzi. Elevii din zilele noastre au conştientizat clişeul şi, pentru a-l destructura, l-au pus într-un context aberant: *"Ce este moartea?" – "Practică şi vei vedea"*. **(C.P.-B.)**

Din viaţa unui extremist de centru...

O importantă declaraţie de politică literară

Foarte supărat, săptămîna trecută, pe intelectualii apolitici (deşi nu există aşa ceva, ci doar intelectuali care vor sau nu vor să facă politica politicienilor), dl Nicolae Manolescu, cel care nu ezita să-şi încheie articolul* cu groaznica imagine: "ţara arde şi intelectualul român se piaptănă", nu se va întuneca, sper, dacă îi voi spune că cea mai importantă şi consistentă declaraţie a Domniei Sale, în ultimii 5 ani, este de ordin (im)pur literar, formulată în interviul acordat lui Carmen Chihaia, în "Adevărul literar şi artistic" din 26 mai 1996:

"... toată literatura română din deceniile 7-8 şi bună parte din 9, a fost o literatură cu un foarte pronunţat spirit critic, în care tot ce era de spus despre regimul comunist s-a spus... Noi n-am avut un Samizdat: ceea ce a fost de spus, s-a spus pe faţă. Pentru asta creîndu-se chiar un fel de genuri şi coduri artistice speciale. Noi învăţasem să citim printre rînduri. Ştiam, dintr-o clipire complice din ochi, la ce se gîndeşte autorul atunci cînd ne spune o poveste."

E, desigur, declaraţia de politică literară cea mai tare şi de cea mai autoritară competenţă, din cîte s-au făcut după căderea tiranului. Ea răstoarnă şi aş scrie - dus de elanul adevărului - că spulberă judecata trivial-masochistă, tipică pentru spiritul locului, care a redus, mai ales în aceşti 6 ani, literatura română la un pustiu în care alergau şi foşgăiau cîteva "şopîrle" scăpate de Cenzură. De 6 ani, literatura română, scrisă sub dictatură şi pază, e bagatelizată, cu o bolnavă voluptate, proprie maniheismelor de dreapta şi de stînga, prin celebra expresie: "o literatură care doar făcea cu ochiul"; subversivitatea ei a fost sistematic disprețuită cu minimalizatoarea imagine a "pilei"; forţa ei artistică a fost calomniată pînă la ridicol prin intensa propagandă a ideii de "literatură cu viză de la poliţie". Ani de zile s-a dovedit inutil să le spui acestor noi comisari politico-literari că a folosi pila pentru a tăia cu obstinaţie gratiile nu e un nimic, ci uneori e chiar "totul", vorba răposatului; ani de zile riscai să fii luat drept neo-comunist dacă susţineai că subversivitatea, aceea evidentă "printre rînduri", expresivă în "făcutul cu ochiul", e de aceeaşi intensitate şi pe aceeaşi lungime de undă cu ce se producea mai viguros "în zonă", şi n-aveai de ce te ruşina ca scriitor român cînd lucrai cu "o conştiinţă de sine" reprezentată de "cea mai bună critică literară din Est", după aprecierea dlui Virgil Ierunca; inutil! Cînd pe "intelectualul român" îl apucă pofta de absolut şi i se pune pata pe "duplicitate şi compromis", cînd îl păleşte nebunia "mîinilor curate" şi a "adevărului integral", nimeni nu-l mai poate reţine de la martiriu, de la jale, de la bocet, de la auto-denunţarea laşităţii şi auto-umilire, angoase confortabile, la urma urmei, în absenţa unei autocritici, fiindcă aceasta vine de la comunişti, ca dialectica de la Lenin... Conjunctura politică îi face, azi, pe mulţi din această "neosecţie" a intransigenţilor să accepte, fie şi cu juma de gură, că literatura aceea de "pile", şopîrle şi alte chei n-a fost chiar nulă, ba chiar avea valoare, dîndu-ne dreptul celor care am făcut-o şi am şi suportat-o să zîmbim ceva mai liniştiţi.

Dl Nicolae Manolescu merge însă mult mai departe şi, recunosc, ajunge unde - intimidaţi şi laşi" - nu ne-am fi hazardat. Dar, într-adevăr, cum ne-au învăţat clasicii, acesta e şi rolul "criticului mare": să vadă şi să formuleze decis, plin şi clar, acolo unde se bîjbîie diagnosticul şi, cu deosebire, sentinţa. Reabilitînd privirea complice, subversivitatea, codul şi solidarităţile lui, curajul şi inteligenţa, integrîndu-le nu atît într-o judecată estetică, ci - cum ar cere orice preşedinte de partid intelectual - mai ales politică, magistratul cu 30 de ani de cronică "la zi" susţine ceea ce nimeni nu a cutezat pînă la el: acei nevolnici "rezistenţi prin literatură" (cu toate ghilimelele posibile, cum li se acordă generos) au scris totul despre cel mai oribil regim anti-intelectual; fără a ne acorda o conştiinţă curată - criticul nu e chemat pentru aşa ceva - preşedintele PAC ne redă o demnitate, fie "doar" socială, niciodată atinsă prin declaraţiile sale de ordin strict politic (dintre care cel mai mult m-a emoţionat aceea camil-petresciană: "PAC este un partid de fraieri pentru că sîntem curaţi"...).

Într-o lume mai bună, cu o asemenea privire s-ar putea candida la preşedinţia unei republici a poeţilor. Aici, în lumea lui Gaiţă, ar fi suficient dacă această viziune ar sta la baza volumului al 5-lea, perioada contemporană din "Istoria literaturii române". Ştiu că dl Manolescu nu-i place, acum, acest subiect de la care se derobează şi în acest interviu, apelînd la bunăvoinţa Celui de Sus. Dar rămîn la părerea că "ţara n-ar arde", dacă dl. Manolescu s-ar duce la coafor după ce şi-ar încheia "Istoria". Dimov era şi mai crud: el susţinea - inadmisibil pentru automatismele noastre tragice şi tracice - că toate coafezele trebuie să lucreze, în orice condiţii.

Radu COSAŞU

---

* „România literară", nr. 21, 1996

Dragi cititori,

Această pagină poate fi făcută şi cu ajutorul dumneavoastră. Puteţi contribui cu fotografii de familie, caiete de amintiri, oracole, dedicaţii de carte, jurnale intime, cărţi poştale etc. Vă aşteptăm.

Bustul Thaliei

Un voyeur japonez

Numele teatrului japonez (du Sygne) care ne-a prezentat piesa "M-me de Sade" de Yukio Mishima în regia lui Moriaki Watanabe poate fi citit fie ca lebădă (libido?), fie ca semn, trimiţînd prin ambiguitatea sa la formula "L'empire des signes" lipită, pare-se odată pentru totdeauna, de către Roland Barthes, pe trupul cultural al Japoniei.

Ca europeni, sîntem obişnuiţi să ne asumăm o atitudine interculturală pentru a scruta exotismul altor civilizaţii şi ni se pare straniu să devenim, ca în acest caz, obiectul observaţiei altuia, întemeiată pe propriile sale tradiţii culturale. Iar dacă din istoria noastră europeană acest altul selectează un episod picant şi umbros cum este cel al divinului marchiz, atenţia lui pare aproape un voyeurism care ne stîrneşte protestul împotriva bănuitului reducţionism lipsit de nuanţe al interpretării sale. Este perfect adevărat că Mishima schematizează, demersul său nu este empatetic, rămînînd distant faţă de obiect. El foloseşte ecartul cultural în profitul înţelegerii raţionale, descifrînd astfel mai bine mecanismul dinăuntrul fiinţei articulate, şarpanta care subîntinde faţada ornamentală, modelul dindărătul modelor, conceptul din fulguranţa expresiei poetice.

Reconstituindu-l pe Sade din reflexele şi reflecţiile unor personaje feminine – soţia, soacra, libertina, pudibonda – Mishima provoacă în joacă propria lui tradiţie care circumscrie femeia unui strict rol estetic asumat cu "decorum": este de efect să vezi fragile japoneze cu profile demne de Utamaro impersonînd emancipate doamne din "dix-huitième". El ştie că, atunci cînd diferenţa culturală împiedică intuiţia să funcţioneze, inteligenţa este la îndemînă pentru a i se substitui şi a-l ajuta să-şi construiască piesa ca pe o teoremă. Absenţa absorbantă a marchizului potenţează figura adversarei sale, belle mère de Montreuil, femeie de o luministă raţionalitate al cărei nume rimează nu fără rost cu cel al faimoasei doamne de Merteuil. Adevărata imoralistă este ea, cea care urzeşte la început desfacerea căsătoriei fiicei sale cu argumente de o platâ rezonabilitate, şi încearcă, dimpotrivă, să o consolideze în partea a doua, în plină revoluţie, cînd influenţa politică a marchizului i-ar putea fi de ajutor. Mishima opune raţionalismului de uz cotidian, produs colateral al celui de-al optsprezecelea veac, un elan de inventare a noului prin explorarea minuţioasă a teritoriului durerii. Este raţionalitate şi în demersul lui Sade prin, aproape aş spune, ştiinţifica sa încercare de dereglare sistematică a tuturor simţurilor. De aceea, între absentul Sade şi omniprezenta de Montreuil se desfăşoară un virtual dialog de o logică impecabilă, pe cînd celelalte femei fie îl contemplă cu admiraţie sau cu groază, fie îi pătrund secretul în scurte momente de iluminare. Astfel, M-me de Sade are în final revelaţia faptului că, prin cărţile lui, marchizul nu face decît să inventeze modernitatea, ducînd pînă la capăt impulsul către o desăvîrşită logică formală. Este drept că, de-a lungul secolului al XIX-lea, raţionalismul iluminist bine temperat al doamnei de Montreuil a reuşit să ţină piept într-o oarecare măsură acestui impuls, dar veacul nostru a văzut surpîndu-se fragilele zăgazuri, cartea lui Sade ajungînd să ne conţină pe toţi în limitele unei globale geografii a durerii.

Moriaki Watanabe pune în scenă cu eleganţă splendida demonstraţie a lui Mishima, optînd pentru un joc static cu atenţie la emisia bine controlată a replicilor. Chiar dacă traducerea ar fi fost fără reproş, frecvenţa trecerilor de la o voce la alta – prea redusă – ar fi continuat să fie supărătoare. Personajele îşi dezvoltă gîndurile în discursuri prea ample, astfel încît aşteptările noastre ritmice sînt brutal contrariate. Nu lipsa de mişcare scenică ne supără, ci ritmul prea lent al dialogului, excesiva perorație, ce-i drept, potrivită cu firea feminină. Spectacolul este un bun exerciţiu de a ne privi cu ochii altuia, ochii unui străin care ştie să descopere logica din spatele simţirii şi sensul profund al sensibilităţii.

Iluminarea acrobatică

Ioana Crăciunescu apare suspendată la începutul piesei lui Virgil Tănase "Salve Regina", într-o splendidă imagine care aminteşte de ducesa de Alba din "Volaverunt" de Goya, alt personaj în căutarea unui rol. Piesa este un monolog de intensă poezie care readuce în atenţie o altă faţetă a paradoxului actorului. Actriţa care se confesează într-o "iluminare acrobatică" şi-a dizolvat identitatea şi mărturiseşte în fragmente de fraze şi de gesturi propria neputinţă de a se exprima în absenţa unui rol care să-i fie atribuit de către altcineva. Demersul autorului se doreşte pirandellian prin dezvoltarea dialecticii trăit/rostit şi prin exploatarea punerii în abis: ne descoperim noi înşine în condiţia actorului, inexistenţi în absenţa textului de articulat, visînd la acel unic rol creat anume pentru a ne pune în valoare şi de care însuşi Marele Regizor, dintr-un capriciu de neînţeles, ne priveazâ.

Începutul piesei te face să speri la altitudinea lui Beckett, pe care Virgil Tănase l-a pus în scenă cu sensibilitate, dar curînd ne regăsim în plin Cocteau, o "Voce umană" ceva mai complexă. Virgil Tănase, prin text şi regie, o pune bine în valoare pe Ioana Crăciunescu, revenită în Sala Studio a Teatrului Nottara cu lustru parizian şi rafinamente de nuanţată calitate. În interpretarea acestei excelente actriţe se simte autoarea de versuri care ştie să pună accentele exact şi să cîntărească atent greutatea poetică specifică a textului. Mi-a amintit, prin preţioasa ei ambiguitate, de o altă actriţă pe care am admirat-o pe vremuri în aceeaşi sală: Gilda Marinescu.

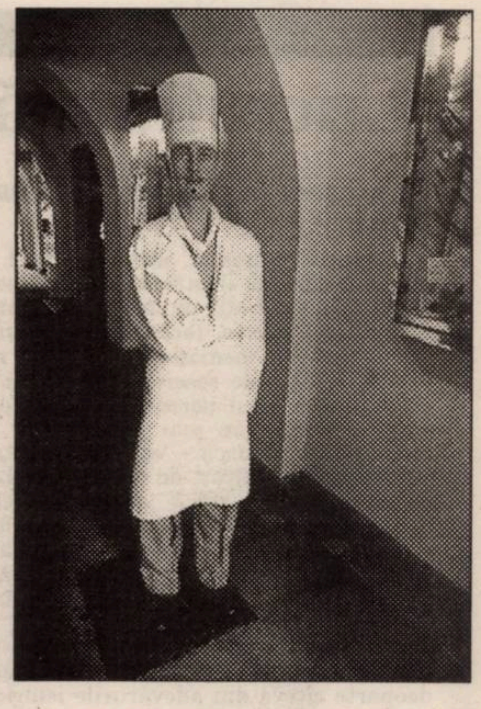

Muzica rusească şi abundenţa de şaluri pe scenă dau o uşoară notă de kitsch care nu strică însă, deoarece atenuează încordarea şi imprimă o atmosferă de romanţă agreabilă care emoţionează mai eficient publicul decît esenţele poetice tari ale textului şi ale interpretării.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

JURNALE

1. Daniel Vighi

Există oare un *pattern* timişorean al jurnalului? Ca şi cel al lui Livius Ciocârlie, "jurnalul" lui Daniel Vighi* iese la lumină guvernat, parcă, de principiul *prends la chronologie et tords-lui son cou!* Nu hazardul timpului stăpîneşte curgerea textului, ci meandrele *ideii*. De altfel, volumul lui Daniel Vighi este subintitulat, avertizatoriu, "eseu". E o încercare de edificare. Jurnalul primar, originar, e folosit, deci, ca materie primă. Din ceea ce viaţa a acumulat acolo, mai mult sau mai puţin aleatoriu, se extrag materiale de *construcţie* mentală.

Pe de altă parte, în privinţa timpului, Vighi nu e niciodată acolo unde e. Rareori, accidental, data consemnării coincide cu data elementelor consemnate. Avem de-a face, deci, cu o dublă prelucrare a timpilor, care sunt mai întîi decalaţi (un spaţiu larg, de ani, între trăire şi reflecţia materializată în cuvinte), şi apoi interferaţi (du-te-vino înainte-înapoi).

Tema-leitmotiv a paginilor lui Daniel Vighi este relaţia *istorie-cultură*. Şi aş spune că vedem ilustrată, în"carnată", împaginată, în chiar cartea sa, această metamorfoză a vitalului în spiritual. Nu este perpetua procedură, de revenire asupra notaţiilor spontane, de rescriere şi reordonare - o manieră de transformare a istoriei *brute* în cultură? Răspunsul meu e: da. Prozator talentat, Vighi nu e, în volumul de faţă, tentat de epic. Epicul nu e absent, dar e ţinut la distanţă, e utilizat ca intarsie. Ca un citat. Vighi povesteşte, aici, doar la capăt de gînd. Ce povesteşte? Cum a trăit el în amestecul paşnic şi tihnit de religii al copilăriei, în bucăţica sa de univers bănăţean. Cum fuma în preajma Alexandrei Indrieş, care începea să se îndepărteze. Cum "trăia" America, în liceu, purtînd blugi şi bînd lichior de ciocolată. Cum a privit, tot licean fiind, sinuciderea unei bătrîne, pe calea ferată din Radna. Cum stătea, pe vremuri, cu Vasile Popovici şi Mircea Mihăieş ca să-i asculte, de nevoie, pe activiştii imbecili. Cum un ştab de partid i-a cerut să aducă 60 de cămăşi de la copiii cărora le era profesor, ca să fie vopsite, alături de alte 120, în tricolor, pentru vînzoleala festivoidă prilejuită de vizita Ceauşescului. Cum, în grupul de mai sus, inclusiv Mircea Pora, mergea, umilit, pe stadioanele unde se organizau acelaşi tip de "spectacole", unde "*şefa cu propaganda, o mami grasă*", îi mustra "că nu se ştie «poziţia pup»". Cum a fost "luat" Nicu Stoica, pe care-l frecventa , cu Marineasa, cu Monoran, pentru că nu-şi ţinea deloc gura. Cum s-a întîlnit cu Lucian Raicu. Şi cam atît. Istoria, în schimb, dă pe dinafară din această carte. Ca şi literatura ("*orice poate să fie literatură, chiar şi un oftat* ", scrie Vighi). Autorul deschide bestiariul cel mare al istoriei noastre şi se îngrozeşte de constanţa lui "ia-l!", "umflă-l!" şi a victoriei forţei asupra raţiunii. E cu ochii pe mercenarii lui Matei Basarab, adevărată armie multinaţională, şi la cum ducea acela războiul, cu dichis strategic. Panoramează apoi spre Mihai Viteazu. Coboară în vremile brâncovene şi scrutează cum se desfăşurau invaziile; observă că "eliberatorii" din orice veac procedează după cum scrisese cronicarul : "*ei nicidecum la un cuvînt nu sta, că unile zicea şi altele făcea, altile făgăduia şi altile răsufla*". Plonjează în apele tulburi şi învolburate ale letopiseţelor noastre şi caută trădări şi crime: se întoarce cu braţul plin. Şi iar încheie cu gîndul unui cronicar: "*Multe începături dulci / fîrşituri amară / Fîrşitul cine caută, vine la mărire*" (Miron Costin). Îl preocupă apoi "*neputinţa lumii vechi româneşti de a se stabiliza în jurul constant al unui centru de putere*", blestemul contestaţiei anarhice şi al dictaturii adesea porceşti (în vremurile lui Cutare "*om pă om mînca*"). De aici, încheierea că împroşcarea cu noroi şi scurtarea de cap are la noi solide tradiţii, e "*un arhetip, un topos, o paradigmă*". Îşi aţinteşte ochii îndelung asupra perioadei de sfîrşit a primului război mondial, cu prăbuşirea imperiului austro-ungar şi a structurilor sale. Din istoria recentă, trece în revistă "*alianţele preşedintelui Ion Iliescu cu partidele extremiste*", dar, parcă scîrbit, se întoarce repede (Vighi are un fel de paseism masochist) în secoli vechi, şi extrage din *Istoria fanarioţilor* a lui Ionescu-Gion ritualurile linguşirii, ale servituţii şi ale umilirii lucrative în politica plaiurilor carpato-danubiano-pontice. Apoi sare la 1931, unde se pierde într-o frumoasă istorie politico-religioasă. Spre sfîrşitul cărţii, îşi aminteşte cum începutul "revoluţiei" televizate româneşti a stat sub semnul puloverului şi al iluziei.

Literatura? Cu Wittgenstein într-o mînă şi *O noapte furtunoasă* în cealaltă, Daniel Vighi ascultă, pe urmele lui Mircea Iorgulescu, cum vorbesc personajele lui Caragiale ("*anapoda*", în "*ritmuri şi cadenţe*") şi priveşte cum în ele-însele, în fine, Pintilie le-a preschimbat. Cu Dostoievski în stînga şi Thomas Mann în dreapta, Daniel Vighi cercetează smerit relaţia omului cu lumea, prin Hans Castorp. Cade pe gînduri hamletiene între Bănulescu şi Lao-Tse. Pendulează între tragicul lui Blecher şi cel al lui (da, da!) Coşbuc. Trece de la obsedantul fantastic la obsedantul politic-istoric. Meditează asupra lui I.P.Culianu şi a cuantumului de Siberie reală din cultura română sub comunişti.

Politicul e, în scrisul diaristic al lui Daniel Vighi, cînd infuzat, cînd explicit. El observă cu mult bunsimţ că azi "*răul se foloseşte de libertate mai eficient decît binele*" , sau, spre altă pildă, că " *în China,... capitalismul este folosit pentru salvarea comunismului*". Omul e un raţionalist cuminte, mereu agasat de "poziţia pup", un cartesian care citeşte *Societatea deschisă şi duşmanii ei* a lui Popper cu aceeaşi pasiune ca şi, în pruncie, *Toate pînzele sus* sau *Cireşarii*, şi care, trecut cu folos şi prin Noica, ne spune simplu: "*Părerea mea este că a crede în ceva înseamnă mai ales a întreba bine*".

Aş mai adăuga doar că nu toate paginile sunt la fel de dense; Vighi e pîndit şi înşfăcat uneori de vorba solemn-lătăreaţă sau abisal-irelevantă. Dacă sărim aceste bucăţi, rămînem cu buna impresie a unui om care chiar gîndeşte, nu se face.

George PRUTEANU

*) *Valahia, de mucava* (*Eseu*), Ed. Amarcord, Timişoara, 1996, 196 p., 3800 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Efectul de ecou

Lucreţiu Pătrăşcanu: omul din umbra propriului mit

Reprezentări alegorice şi imaginar istoric

Cazul Pătrăşcanu, atît de actual, pare-se, în România de astăzi, ilustrează cum nu se poate mai bine breşa existentă atît de des (şi nu numai la noi) între *memorie* şi *istorie*, lucru deloc surprinzător mai ales într-o ţară cu memoria în curs de recuperare şi cu istoria în curs de rescriere. Dar mai ilustrează ceva: posibilitatea unui personaj istoric de a ieşi victorios (după moarte, sau mai precis chiar prin moarte) în memorie, chiar dacă – va trebui s-o recunoaştem – în istorie el este alături de cei învinşi. La drept vorbind, nimic nu ne împiedică astăzi să recunoaştem că rememorarea nostalgică a celui care a fost intelectualul, comunistul şi ministrul Lucreţiu Pătrăşcanu (1900-1954) este în primul rînd una afectivă, care mai puţin are de-a face cu realitatea. Prinşi în farmecul unei extrem de facile demonstraţii care face din L.P. o victimă (facilă dar nu falsă, pentru că L.P. chiar a fost o victimă), preferăm, aş spune, să punem deoparte cîteva din adevărurile istorice care pot mina postamentul mitului pe care cu graţie îl creăm, mit pe care el îl încarnează: mitul bunului comunist sau al comunistului patriot (şansă ratată a comunismului românesc...) – cîte etichete tot atîtea căi spre construirea celei mai la îndemînă dintre dihotomii, în stare să ne convingă de faptul că, oameni şi ei, comuniştii pot fi buni sau răi. Simbolul celor din urmă – buni, deci victime ale celor răi, deci moscoviţi – tinde să devină Lucreţiu Pătrăşcanu.

Necontaminat de pasiuni iconoclaste, cred totuşi că ceva nu este în regulă în această cosmetizare cu adresant precis care, în fapt, este o cosmetizare *post hoc, ergo propter hoc* a unui ipotetic posibil (în 1945, cred unii), dar stopat în faşă comunism românesc. Nefiind partizanul istoriei contrafactuale (ce-ar fi fost *dacă*...), cred că a prefera un comunism à la Pătrăşcanu unui comunism à la Dej sau à la Ceauşescu rămîne un simplu exerciţiu de imaginaţie. Fără a atenta la memoria primului numit, prefer să cred că, sub orice firmă, comunismul, ca sistem, rămîne acelaşi. De ce atunci, într-o vreme în care staţii de metrou şi pieţe îşi schimbă numele, în care bulevardul Republicii, în multe oraşe, devine bulevardul Carol I, numai Pătrăşcanu nu pierde nimic (nici nu a avut, e drept), ci, din contră, împrumută numele unor străzi? De ce, aprinşi de atîta luciditate în analiza a tot ce a mişcat comunist sub soare, devenim brusc atît de permisivi în rememorarea lui?

Răspunsul nu va veni dinspre istorie, sau nu foarte curînd, chiar dacă prin cărţile de istorie transpar, din cînd în cînd, fragmente de adevăr[1]. Se va spune mai tîrziu şi se repetă abundent astăzi că L.P. ar fi fost mai impermeabil la utopie şi că ar fi considerat ca excesiv şi neavenit zelul tovarăşilor săi care vor comuniza în marş forţat România. Că reţinerea suspicioasă faţă de ruşi l-ar fi apropiat mai curînd de liderii partidelor democratice decît de colegii săi de partid. Asta nu l-a împiedicat însă să fie un membru fidel al partidului în cele mai discutabile perioade din existenţa acestuia, perioadele celor mai fanteziste, mai antinaţionale şi mai aservite Moscovei rezoluţii privind caracterul statului român şi graniţele sale. Impermeabil la utopie, L.P. nu-şi foloseşte luciditatea pînă la a vedea, în epurarea comuniştilor români ajunşi la Moscova (Marcel Pauker, Al. Dobrogeanu-Gherea, Rakovsky etc.) şi în marile procese din '36-'38, semnele celor mai funeste prevestiri. Să admitem că idealul, ca şi dragostea, este orb. Dar orbirea sa ascundea (cum nu putem admite un rafinat masochism intelectual) măcar o bună doză de naivitate. Deşi avea toate motivele şi datele pentru a înţelege maniera în care partidul comunist, acea creatură "polimorfă" despre care vorbeşte Thomas Lowit[2], ştie să-şi răsplătească copiii, Pătrăşcanu va muri convins că el a dat partidului mult mai mult (o oarecare greutate şi legitimitate intelectuală, suport teoretic, asistenţă calificată în procese) decît a primit. El niciodată nu va înţelege că, în apriga luptă internă pentru putere ce va începe în 1945, poziţia sa este cea mai fragilă. Mai întîi datorită propriului statut de intelectual suspectat că ar fi "the most independent and West-oriented of the Communist leaders" [3]. În al doilea rînd, dar poate chiar mai important, pentru că imaginea sa, pur şi simplu, nu cadra cu reprezentarea liderului partidului pe care-l servea. Mary Ellen Fischer observa clara diferenţă care exista, în anii 1944-1947, între fotografiile de presă ale lui Pătrăşcanu şi Gheorghiu-Dej: primul respiră într-un costum de bună calitate, este mereu proaspăt bărbierit, are gesturi reţinute; Dej, în schimb, preferă o ţinută mai neglijentă, gesturi populare şi o muncitorească "five o'clock shadow" pe obraji, asemeni tuturor ceferiştilor (şi prin extensie, proletarilor) cărora li se adresa[4]. Era şi un bun vorbitor – cu regret aproape trebuie să spun aici că văd în celebra frază rostită la Cluj (altfel sinceră, desigur) mai mult o declaraţie cu un clar scop politic, acela de a atrage mase speriate de comunism (şi de comuniştii maghiari), mase potenţial furnizoare de voturi lui Maniu, decît expresia unui patriotism care dădea peste margini.

Cu siguranţă că L.P. s-a născut român, dar asta nu-l va împiedica, odată devenit comunist şi, în plus, ministru, să semneze cîteva dintre cele mai dezastruoase şi, într-un fel, criminale legi ale anului 1945: Decretul-Lege pentru purificarea administraţiei publice din 29 martie, Decretul-Lege privind urmărirea şi sancţionarea celor vinovaţi de dezastrul ţării sau de crime de război din 21 aprilie, cel care legifera Tribunalele Poporului şi acuzatorii publici[5]. Pe 24 februarie '45, alături de ceilalţi miniştri F.N.D., L.P. semnează scrisoarea către Rege care denunţa "elementele fasciste" care se opuseseră manifestaţiei organizate de comunişti; după manifestaţia opoziţiei din 8 noiembrie, L.P. va condamna, cu toţi ceilalţi colegi de cabinet, "actul disperat de teroare" al "reacţiunii, în frunte cu Maniu şi Brătianu" (6), solidaritate manifestată şi pe 20 octombrie, cînd L.P., şi el, semnează autorizaţia dată de Consiliul de Miniştri pentru funcţionarea Societăţii Sovrompetrol, primul dintre numeroasele Sovromuri care vor urma (convenţia fusese semnată pe 17 iulie 1945, în chiar ziua deschiderii Conferinţei de la Potsdam)[7].

Că Pătrăşcanu era, pe lîngă un fin intelectual, şi un om politic nu tocmai (sau nu întotdeauna) gentil, prins în lupta pentru interesele partidului din care făcea parte, o mai dovedesc şi alte mărturii. Pe 21 aprilie 1945, Regele Mihai îl invita la Palat pe Burton Y. Berry, reprezentant politic american la Bucureşti. Acesta va transmite ulterior la Washington: "Regele mi-a spus... că a fost bombardat de membrii comunişti ai guvernului cu cereri care-l obligau să înfăptuiască acte neconstituţionale. Într-o singură zi, Pătrăşcanu i-a prezentat spre semnare două Decrete-Legi neconstituţionale, iar Teohari Georgescu încă două" [8]. Nici în propriul minister, ministrul Pătrăşcanu nu folosea prea des mănuşile de catifea: "Faţă de magistraţi, în afară de mutările disciplinare, de ameninţările directe ale Ministerului de Justiţiei (vezi ultimul discurs al d-lui Pătrăşcanu)... s-a ajuns la ameninţarea cu moartea, aşa cum s-a întîmplat faţă de membrii Tribunalului Vlaşca, care au fost nevoiţi să fugă şi să se ascundă, fiindcă n-au dat o sentinţă pe placul organizaţiei comuniste locale" – se spune într-o notă de protest înmînată, în noiembrie 1945, de către membri ai P.N.L., lui Mark Ethridge, un alt american venit la Bucureşti (9). În altă ordine de idei, poate ar fi prea mult să spunem că L.P. era un machiavelic, dar nici nu putem face din el exponentul purităţii politice, comunistul fără pată şi fără prihană. "Tătărescu trebuie folosit pentru că în jocul politicii burgheze el este un instrument foarte bun împotriva lui Maniu – *spunea L.P., într-o şedinţă a Consiliului F.N.D. din 31 ianuarie '45, tovarăşilor Luca, Dej, Pauker, T. Georgescu, Voitec, Chivu Stoica, P. Groza etc. ...(Tătărescu, n. – A.C.)* reprezintă o figură care nu poate fi uşor manevrată. El va accepta totul, aşa cum acceptă şi astăzi" [10]. Istoria, se ştie, este deseori ironică; drept urmare, un ciudat destin avea să-i lege pe cei doi colegi de cabinet. Pătrăşcanu avea dreptate, Gh.T. va accepta multe; dar ce nu avea cum să prevadă L.P. erau consecinţele acceptărilor liderului liberal. În procesul lui Pătrăşcanu, Gh.T. va fi unul dintre martorii acuzării şi de-abia va spune cîteva cuvinte că L.P. îl întrerupe: "Astfel de pleavă a istoriei este adusă la acest proces pentru a depune mărturie împotriva mea, care sînt un comunist!" [11].

Urmarea se cunoaşte, dar povestea nu se termină cu moartea lui L.P. Cum s-a întîmplat şi cu alte personaje istorice, moartea îi purifică amintirea lăsată. În memoria afectivă a românilor, din punct de vedere simbolic, L.P. a fost salvat mai curînd de moarte decît, să zicem, de fraza rostită la Cluj. Ceea ce ne permite să spunem cîteva cuvinte despre mitul său. Ne întoarcem în aprilie 1968, cînd, în încercarea sa de a se debarasa de memoria lui Dej şi de a spăla toate păcatele comunismului românesc prin sacrificarea simbolică a predecesorului său, Ceauşescu readuce în atenţie – în circuitul închis al participanţilor la Plenară, dar a fost destul – asasinarea lui L.P. şi procesul înscenat căruia i-a fost victimă. Pătrăşcanu va fi reabilitat, o reabilitare inutilă pentru el, dar foarte utilă pentru cel care o face: din victima lui Dej, L.P. ajunge victima cultului lui Nicolae Ceauşescu, proaspătul "Justiţiar", cult care va creşte într-un an (1968) cît altele în şapte. Ecoului Plenarei îi trebui ceva timp pentru a răzbate şi în lumea literară: în ianuarie 1973, revista "Teatru" publică piesa *Puterea şi Adevărul* a lui Titus Popovici, transcripţie scenică a filmului omonim. În anul următor, piesa va fi retipărită şi în "Revista Română", revistă literară de propagandă publicată, pentru exterior, în mai multe limbi de circulaţie[12]. Piesa, pusă în scenă la Teatrul Bulandra, de către Liviu Ciulei, a fost, unii dintre noi îşi amintesc, un succes. Nu tocmai pentru calităţile literare, ci pentru că piesa era o reprezentare alegorică a "afacerii" Pătrăşcanu[13]. Constatăm, fără voie, că Pătrăşcanu este sortit să fie mai norocos în teatru decît în viaţa reală. În piesă el se numeşte Petrescu, este inginer (inginerul, o altă figură mitică a comunismului românesc!), este un om luminat, demn, şi a fost el însuşi închis, adică pedepsit de către colegii de partid dintre care se individualizează figura lui Pavel Stoian (= Gheorghiu-Dej), fost prim-secretar al comitetului regional de partid. Dar, surpriză! (?). Petrescu (= Pătrăşcanu) nu este decît pretextul, pentru că personajul prin excelenţă pozitiv al piesei, care-l va înlocui în scaunul de prim-secretar pe Stoian cel chinuit de regrete şi bolnav de cancer (ca şi Dej!), este mai tînărul, mai dinamicul şi în orice caz purul Mihai Duma, alias Nicolae Ceauşescu. Aceasta a fost ultima misiune politică a lui Pătrăşcanu – de a deveni o cărămidă cu ştaif în soclul cultului Conducătorului.

După 1968, recursul la Pătrăşcanu devine oarecum firesc; el simbolizează *linia naţională*, sugrumată odată de moscoviţi, dar reînviată la timp de către ai noştri, de cei buni. De atunci şi pînă acum L.P. s-a plasat şi rezistă în Pantheonul mitic naţional[14]. În mentalitatea colectivă a poporului român (înlănţuire aparent logică de stereotipii, multe cu nuanţă istorică), România este guvernată, în permanenţă, de un "guvern" paralel, din umbră, virtual ca şi "ţara" guvernată – o mitologie naţională creată, de-a lungul deceniilor, de manuale şi perpetuată printr-o anumită manieră de a face (şi a preda, şi a rememora) istoria. În acest "guvern" imaginar, de exemplu, Ştefan cel Mare va fi mereu un soi de ministru al Apărării, Cantemir are în grijă Cultura, Vlad Ţepeş Internele, iar Titulescu Externele. Vladimirescu, Horea şi ţăranul răsculat şi fugar din tabloul lui Băncilă sînt, pe rînd, miniştri ai unei mereu căutate şi aşteptate protecţii sociale. Bălcescu este, bineînţeles, Revoluţionarul, o figură care ar merita măcar înfiinţarea unui nou minister (al Revoluţiilor), fie şi numai pentru faptul că în istoria noastră avem, în ultimele două secole, cinci revoluţii. Care-i locul lui Pătrăşcanu în acest Pantheon mitic? El tinde să devină, în imaginarul istoric, *victima de serviciu* a istoriei naţionale, post de pe care a detronat, cu sprijinul nostru nemijlocit, o altă figură cu care, de altfel, poate stabili anumite analogii (şi cu care eram obişnuiţi pînă nu de mult): Constantin Brâncoveanu.

Pătrăşcanu, omul stilat, plăcutul partener de discuţii pentru unii, amicul luminat de cafenea sau de cabinet pentru alţii, neîmplinitul Gomulka român pentru noi toţi, a murit demn. Demn şi probabil scîrbit de propriii săi tovarăşi. Iată de ce sînt tentat să cred că drama omului Pătrăşcanu şi totodată sursa mitului său este că astăzi nostalgia noastră se îndreaptă mai mult către un Pătrăşcanu care *ar fi putut fi* (dacă ar fi supravieţuit) decît spre cel care *a fost*. Numai că astfel plonjăm adînc şi sigur în istoria lui *dacă*, istorie frumoasă, atrăgătoare, tocmai bună pentru construit mitologii politice şi istorice, dar total inutilă altfel.

În ce mă priveşte, o minimă solidaritate intelectuale mă face să (mă) întreb: oare să fi înţeles Lucreţiu Pătrăşcanu, în cumplitele ultime zile, că este o victimă a partidului pe care a visat să-l conducă (e foarte plauzibil acest lucru!) şi a sistemului pentru a cărui impunere şi-a cheltuit atîţia ani de viaţă?

Adrian CIOROIANU

1. Prilej pentru a semnala apariţia volumului *Principiul bumerangului. Documente ale procesului Lucreţiu Pătrăşcanu* (red. coord. Mihai Giugariu), Ed. Vremea, Bucureşti, 1996.
2. Thomas Lowit, *Le Parti polymorphe en Europe de l'Est*, în "Revue française de science politique", vol. 29, nr. 4-5, aug.-oct. 1979, p. 812.
3. +++ *Romanian Party and Congres*, în "News from behind the Iron Curtain", vol. 5, nr. 2, febr. 1956, p. 3.
4. Mary Ellen Fischer, *Nicolae Ceauşescu. A Study in Political Leadership*, Boulder & London, Lynne Rienner Publishers, 1989, p. 40.
5. v. volumul editat de Arhivele Statului din România, *1945. Viaţa politică în documente*, Bucureşti, 1994.
6. *ibid.*, pp.406-428.
7. *ibid.*, p. 372; +++ *Sovroms*, în "News from behind...", vol. 3, nr. 9, sept. 1954, p. 16.
8. *1945. Viaţa politică...*, p. 245.
9. *ibid.*, p. 426.
10. *ibid.*, p. 104.
11. Ghiţă Ionescu, *Comunismul în România*, Ed. Litera, Bucureşti, 1994, p. 187.
12. Titus Popovici, *Le Pouvoir et la Verité*, în "Revue Roumaine", XXVIII, nr. 3, 1974, p. 21.
13. aspect sesizat şi de Michael Shafir, *Political culture, intellectual dissent and intellectual consent*, în "Orbis", vol. 27, nr. 2, 1983, p. 393.
14. v. modelul oferit de D. Khapaeva şi N. Kopossov, *Les demi-dieux de la mythologie soviétique*, în "Annales E.S.C.", nr. 4-5, 1992.

ERATĂ

În numărul 177 al revistei noastre au apărut cîteva regretabile greşeli. Astfel, la pag. 10, titlul corect al articolului semnat de Silviu Brucan este „Căzut pe frontul de luptă pentru putere". În interviul cu Nicolae Fotino (pag. 14) se va citi corect: „dar în legătură cu datele oferite de Pătrăşcanu asupra capitalului străin, care ne-a jefuit în trecut petrolul, lemnul, bogăţiile ţării, Nistor Bădulescu l-a întrebat ce sînt *sovromurile* – paralela era evidentă; momentul – dificil".

MAREA BRITANIE

Înainte, la fel ca după

"Una dintre cele mai lăudate trăsături ale Constituţiei britanice este modalitatea în care după alegerile generale puterea trece de la fostul la viitorul guvern. În Anglia, nu e ca în Statele Unite unde preşedintele aşteaptă cîteva luni de cînd e ales pînă intră în funcţie; în Anglia nu e ca în alte ţări în care alegerile pentru executiv şi legislativ sînt decalate; în Anglia nu există nesfîrşita tîrguială europeană pentru formarea coaliţiilor. Guvernul are deplina folosinţă a tuturor funcţiilor sale pînă la alegeri şi dacă alegerile nu-l invită să părăsească sediul.

Aşa e în teorie. Dar acum (ca şi în 1951 şi în 1979) cînd e aproape sigur că guvernul va pierde alegerile generale, realitatea nu are legătură cu teoria.

Marea Britanie este deja în tranziţie. Puterea trece de la guvern la opoziţie. John Major, deşi conservă onorurile şi demnităţile funcţiei de prim-ministru, se comportă ca lider al viitoarei opoziţii. Tony Blair, deşi formal nu este decît liderul actualei opoziţii, se confruntă cu dilemele şi perspectivele puterii.

Faptul că guvernul nu conduce este evident din procesul de guvernare. Afacerile aşteaptă. Miniştrii evită deciziile, "Las-o pentru ceilalţi" e răspunsul la problemele delicate. Parlamentul nu face nimic. Nu se votează legi. Deputaţii petrec lungi sfîrşituri de săptămînă în teritoriu. (...)

Serviciul civil britanic este desigur non-partizan, dar asta nu înseamnă că e non-politic. El este loial nu faţă de un partid, ci faţă de putere. Cei de la vîrf sînt profesionişti, ei rămîn în joc şi joacă bine pentru că ştiu să prevadă fluxul şi refluxul valurilor puterii.

Ei văd cum puterea se scurge rapid de la Torry şi o văd cum şiroieşte înspre laburişti. Liniştit, discret, respectînd criteriile loialităţii, funcţionarii de la vîrf se pregătesc să-şi deplaseze devotamentul."

(Bagehot - **The Economist** - 25 mai 1996)

ISRAEL

Votul rusesc

Emigranţii din fostul lagăr comunist votează în general la dreapta. N-au fugit de comuniştii din patria lor pentru a-i aduce la putere în ţara în care s-au stabilit. În general au o reacţie hormonală la discursul de stînga şi deosebirile de nuanţă dintre comunişti, socialişti şi social-democraţi nu le spun mare lucru. Era totuşi de aşteptat ca evreii, foştii cetăţeni sovietici-ruşi, să voteze mai curînd cu Peres decît cu rivalul său: au plecat dintr-o zonă de conflicte nu pentru a da de alte războaie; în calitatea lor de nou-veniţi sînt interesaţi în menţinerea unor programe sociale care să le asigure ajutoare mai generoase. Fostul deţinut politic, Natan Şciaranski, liderul partidului Yisrael ba-Aliya, l-a întemeiat pentru a se asigura că acei pe care-i reprezintă (650.000 de emigranţi din Rusia) vor avea un cuvînt de spus în orientarea politică a Israelului. Evreii ruşi au o "presă" proastă: criminali, curve, alcoolici, mincinoşi. Şciaranski vrea să combată acest tip de generalizare şi nu cere mai mult, peste facilităţile deja existente. Dimpotrivă, el doreşte o desprindere de discursul socialist considerat inadecvat pentru crearea unei societăţi prospere. În programul său mai este înscrisă înfiinţarea unei reţele de şcoli de elită (la fel ca acelea din fosta Uniune Sovietică) ca o alternativă la sistemul israelian mai egalitar.

Dar evreii ruşi au adus cu ei prin căsătorii mixte şi un număr însemnat de ne-evrei (8,3%). Deci, partidul lui Şciaranski doreşte să legifereze căsătoria laică şi să simplifice conversiunea la iudaism. Aceste ultime pretenţii vor stîrni, probabil, indignarea zgomotoasă a celorlalţi aliaţi ai lui Netanyahu - partidele religioase ultra-ortodoxe.

Eliberaţi de oprobriul moral, "evreii lui Şciaranski" încurcă iţele politicii.

(După **Time**, 3 iunie 1996)

ITALIA

Atenţie la telefoane? Dar şi la scutere!

Giovanni Brusca, mafiotul recent arestat de carabinierii italieni, ştia - în timp ce se ascundea - că nu trebuie să folosească telefonul şi îşi trimitea mesajele prin străvechea metodă a curierilor. A fost detectat cînd a folosit un telefon celular şi a fost localizat cu precizie cînd un poliţist în civil a trecut foarte aproape de el pe un scuter fără amortizor. Cei care-l înregistrau au auzit zgomotul specific şi au confirmat locaţia. Brusca a fost arestat după patru zile. Descris de poliţie ca un "tipic ucigaş mafiot", reprezentant al unei generaţii tinere, care uimeşte prin cruzime pe bătrînii organizaţiei, Brusca este acuzat de participarea la asasinarea judecătorului Falcone, de alte crime şi de faptul că a sugrumat cu mîinile lui un băiat de 11 ani, pentru a pedepsi trădarea tatălui său.

De cînd a fost arestat, mama lui Brusca, Antonia, plînge mereu, aduce sandvişuri la puşcărie şi susţine că fiul ei este inocent.

(După **Time**, 3 iunie 1996)

Un fenomen atipic: un ministru cinstit

E un plebeu şi se mîndreşte cu originea lui. Cultivă un stil vestimentar şi verbal de o neglijenţă savantă, fie că e vorba de cravata pe care se vede că n-a legat-o de bună voie sau de neologismele folosite într-o accepţie absolut personală. *Dar cine este cu adevărat Antonio di Pietro?*

S-a născut la ţară, într-una dintre cele mai sărace regiuni ale Sudului, Malisa. Îşi făcea lecţiile la lumina unui bec de cîţiva waţi, îşi zdrelea genunchii pe pietriş, a visat un timp la sutana de seminarist, a studiat fără prea mult entuziasm la Fermo. La 19 ani obţine la Roma un atestat de calificare în electronică şi în timp ce colegii lui animă străzile în frumoasele zile ale contestaţiei şi ale imaginaţiei la putere - sîntem în 1969 - el îşi ia valiza de carton şi pleacă: e muncitor emigrant în Germania. Lucrează la o bandă de montaj, apoi la o fabrică de cherestea.

> Un justiţiar care întîi strînge dovezi şi pe urmă acuză. ● E incoruptibil, fără să fie bogat .

În 1973, cînd pare că Italia se va lăsa cotropită de terorism, se întoarce, se însoară, devine tată. Astăzi, băiatul lui, Cristiano e poliţist. Antonio di Pietro munceşte din greu, îşi ia licenţa în drept şi intră în poliţie: e comisar. Un timp face parte din celula de luptă împotriva terorismului. (...) Omul a fost dintotdeauna, prin formaţie, prin disciplină, un slujitor al statului, cu un simţ aproape militar al ierarhiei.

A intrat în magistratură acum cincisprezece ani, ca asistent la Bergamo: un magistrat anonim, fără vreo strălucire deosebită. Dar Di Pietro e un om iute. În 1984, este numit judecător la parchetul din Milano. Opt ani rămîne un necunoscut, dar un necunoscut care munceşte: studiază informatica şi izbuteşte să descîlcească o urzeală imensă; prin anchete minuţioase şi după solide verificări, cercetările lui duc la incriminarea întregii clase politice pentru corupţie şi delapidare: "Mani pulite" explodează în 1992. Doi ani mai tîrziu, pe 6 decembrie îşi leapădă toga după 1024 de zile de muncă grea. S-a elaborat o literatură abundentă despre felul cum îi interoghează pe martori nelăsîndu-i să respire, transformîndu-i în inculpaţi. A fost necruţător cu Arnaldo Forlani. Cînd în timpul procesului (retransmis în direct de Televiziune) fostul secretar al Partidului Creştin-Democrat a fost văzut cu o dîră de salivă, prelingîndu-i-se în colţul gurii, întreaga Italie a înţeles că aceasta este imaginea sfîrşitului Republicii (...). Forţa fascinaţiei pe care o exercită acest om vine din îndemînarea lui de a juca în acelaşi timp pe ambele tablouri: sentimentele omeneşti şi logica de stat. Prin natura lui, el are mai multe afinităţi cu o anume dreaptă, aceea care poate fi identificată mai repede cu poliţia şi forţele represive decît cu o stîngă permisivă. Nu s-a putut însă alătura dreptei conduse de Silvio Berlusconi, deoarece îl ancheta chiar pe el şi pe oamenii săi; acesta a fost, în 1994, motivul refuzului la propunerea de "a lua" Ministerul de Interne. A fost în dialog şi cu Fini; dar s-a alăturat ca "tehnician din exterior" alianţei de stînga şi guvernului lui Romano Pradi la Ministerul lucrărilor publice "pentru a relansa în transparenţă investiţiile şi industria". Dacă se va ţine de cuvînt, s-ar putea ca Di Pietro să devină un mit.

După Paolo Guzzanti - **La Stampa**

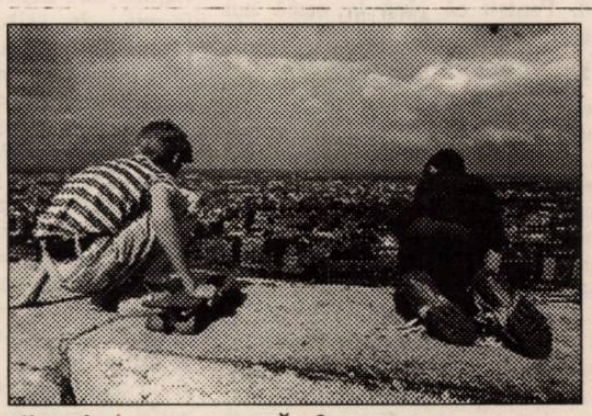

O valoare constantă: frumuseţea

Definirea unor standarde universale pentru frumuseţe părea a fi o iniţiativă stupidă: bunul simţ sugera că dacă manechinul costeliv Twiggy şi *Cele trei graţii* plinuţe ale lui Rubens pot provoca admiraţie înseamnă că totul poate fi considerat frumos. Dar dacă ideea despre dimensiunile ideale se modifică, gustul formelor rămîne uimitor de stabil. Slăbănoaga păpuşă Barbie şi durdulia icoană primitivă a fertilităţii sînt identice în raportul talie-şold. Cercetările psiholoagei Devendra Singh de la Universitatea din Texas par a demonstra că, din moment ce acest raport e constant de cîteva mii de ani, aşa va rămîne şi în viitor: ea a comparat dimensiunile fotografiilor din mijloc ale revistei **Playboy** şi cele ale cîştigătoarelor concursului Miss America în perioada 1923-1990. Din ce în ce mai slabe de-a lungul deceniilor, fetele - toate - etalează un raport talie-şold oscilînd în limitele 68-72.

Desigur, nimeni nu susţine că criteriile de atracţie nu variază. Colacii de grăsime pot avea semnificaţia unui statut superior într-o societate săracă şi pe cea a unuia inferior într-una bogată, buzele găurite sînt mai apreciate la Kalahari decît în Kansas. Dar moda locală se altoieşte pe o bază de preferinţe împărtăşite. Nu trebuie să fii neapărat italian ca să consideri că *David* de Michelangelo este mai frumos decît senatorul american Alfonso D'Amato. Cînd cercetătorii britanici au pus femeile din Anglia, China şi India să aranjeze în ordinea preferinţelor pozele unor tineri greci, femeile au acţionat ca şi cum ar fi copiat după aceeaşi fiţuică. Cînd cercetătorii de la Universitatea Louisville au arătat unor subiecţi albi, din 13 ţări din Asia şi din America Latină, fotografii cu chipuri, fondul etnic al subiecţilor n-a afectat preferinţele lor.

Scepticii consideră că aceste rezultate se datorează faptului că filmele şi revistele occidentale au cotropit lumea. Dar oamenii de ştiinţă au folosit şi rezultatele obţinute de la un grup care n-a fost supus nici unei influenţe. Judith Langlois – psiholog la Universitatea din Texas, Austin, a dovedit că chiar sugarii au în comun o anume percepţie a frumuseţii. Copii de 3-6 luni au fost puşi în faţa unui ecran pe care se succedau perechi de portrete. Perechea era alcătuită dintr-un chip considerat atractiv de către adulţi şi altul - nu. Bebeluşii preferau în mod semnificativ chipurile frumoase ale albilor şi negrilor, bărbaţi şi femei. "Ei n-au citit Vogue şi nu s-au uitat la TV şi au aceleaşi înclinaţii ca şi adulţii" - spune Langlois. Din ce este alcătuită, deci, frumuseţea: "În mod evident sîntem programaţi să considerăm semnele sănătăţii mai frumoase decît pe cele ale infirmităţii. Toate animalele sînt atrase de alte animale sănătoase, curate conform standardelor lor şi care dau semne de competenţă" - susţine antropologul Helen Fisher (Universitatea Rutgers).

(După **Newsweek** - 3 iunie)

O valoare în creştere: inteligenţa

Fără supărare: profesorii care se plîng de mediocritatea elevilor lor ar trebui să fie mai modeşti. S-a constatat că, dacă se acceptă drept unitate de măsură testele de coeficient intelectual (QI), elevii sînt mai inteligenţi decît dascălii lor. Datele cele mai convingătoare provin din Belgia şi din Israel unde, de decenii, acest coeficient se măsoară la recrutare pe un număr mare de subiecţi. Un institut din Kiel a obţinut rezultate similare pentru Germania: de la o generaţie la alta, inteligenţa creşte cu 15 puncte. Bizar este că aceste rezultate n-au nici o explicaţie plauzibilă: performanţa superioară nu se explică prin "societatea informatizată"; creşterea cea mai sensibilă provine din teste care măsoară inteligenţa "pură", independent de fondul cultural. "Testul Raven" este alcătuit dintr-o serie de scheme complicate care nu pot fi descifrate decît de demersul gîndirii logice. Dar unde sînt aceşti monştri de inteligenţă? În absenţa lor, chiar profesorul Flynn (creşterea a căpătat numele de "efectul Flynn") se îndoieşte nu de corectitudinea rezultatelor, ci de însuşi conţinutul testelor: probabil că ele măsoară altceva decît inteligenţa. Profesorul Flynn susţine că acum un secol QI mediu al britanicilor ar fi fost 60 - cifră care nu permite înţelegerea regulilor jocului de crichet. Şi totuşi jocul era foarte popular. Dar testele măsoară ceva important, dacă ele prezic cu atîta precizie reuşita profesională a indivizilor. S-au emis diverse ipoteze: că diferenţa este dată de libertate, de alimentaţie ş.a. Nici una nu se verifică integral. Un fapt bizar sporeşte enigma: în Suedia, QI nu creşte şi nimeni nu ştie de ce.

(După **Wochenpost** - Berlin)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Negativul imaginii noastre

– dialog cu dl. Siegfried SCHNAPP, psihoterapeut –

Se poartă azi efectul de oglindă. Începînd de la faţadele clădirilor acoperite cu panouri eloxate, pînă la geamurile maşinilor ultramoderne, în care ne reflectăm ca pietoni, şi pînă la ambalajele de pe tarabe - totul răspîndeşte lumină vie. Strălucire şi transparenţă trucată, peisaj de tranziţie: risipa sclipitoare oglindeşte adesea numai gunoiul din preajmă şi provizoratul durabil. Aşa cum ni se arată în clipa de faţă, noul nu pare să promită temeinicie şi rigoare.

Şi, cu toate că nu i se poate nega aspectul eclatant, atrăgător, mulţi lasă impresia a se fi plictisit deja de el, deşi l-au dorit cu atîta ardoare înainte. De ce? Căutăm o opinie avizată asupra acestui fenomen, pe care ne-o oferă discuţia cu **dl. Siegfried Schnapp, psihoterapeut revenit în ţară după 26 de ani petrecuţi în Elveţia.**

Încăpătoarea mască a plictisului

Unui ochi nedeprins cu nuanţele strada i se pare mai degrabă plină de plictisiţi, de apatici, decît vie, pitorească.

Să ne ferim de tentaţia generalizării, este una prea la îndemînă. Utilizarea nediferenţiată a termenilor îngreunează şi ea efortul de clasificare pe care-l urmărim. În psihoterapie cuvintele sînt extrem de importante. Eu le măsor cu mare grijă: dacă spui vorba potrivită poţi să vindeci, dacă greşeşti, adînceşti suferinţa. Are mare însemnătate ca vorbele să spună exact ceea ce este important să spună.

Cine e plictisitul şi ce vrea el?

Plictisit este cel care nu-i în stare să-şi ţină viaţa în mînă, nu ştie să-i dea un sens. Că din plictisit cineva este-n stare să devină pisălog, asta-i absolut posibil: dacă nu eşti capabil să faci ceva cu tine, te repezi asupra altora şi-ncerci să-i umpli cu lipsa ta de sens, plictisindu-i. Din punctul meu de vedere lucrurile ar sta aşa: sănătatea somatică şi cea psihică constituie, luate-mpreună, ceea ce numim echilibrul interior, capacitatea de a ţine seama de tine, dar în acelaşi timp de a lua în consideraţie şi pe ceilalţi. Avînd probleme cu el însuşi, plictisitul nu e în stare să ţină seamă adecvat de cei din jur.

Uneori plictiseala poate să arate suficienţă sau insensibilitate: ce vă spune o formulă ca "mă plictiseşte politica", sau alta care pretinde: "mă plictiseşte să mă duc la înmormîntări"?

Depinde. Să luăm ultimul caz; cine poate profera o asemenea afirmaţie - "mă plictiseşte să mă duc la înmormîntări" -, este probabil un laş, îi e frică să se confrunte cu un aspect al realităţii, absolut inevitabil, cei din jurul nostru fiind muritori ca şi noi. În ce priveşte lipsa de interes faţă de politică, ea este explicabilă, ca faţă de orice altă formă de activitate umană: unii sînt dezinteresaţi de sport, de exemplu, alţii de performanţele tehnicii etc. Depinde ce urmează după declaraţia cuiva care pretinde a fi plictisit de politică. De multe ori, cum aţi remarcat şi dvs., "dezinteresul" reprezintă, de fapt, numai un ritual de începere a discuţiei: după ce afirmă asta, unii îşi exprimă opiniile politice cu autoritate, cu vehemenţă chiar. Dacă un asemenea individ ar spune cu adevărat ce vrea să spună, formularea ar suna aşa: eu vreau să discutăm politica după regulile mele, tu trebuie să fii neapărat de acord cu mine. Afirmaţia sa, chiar dacă afectează plictiseala, ţine de necinste: această persoană pretinde ceva care nu-i adevărat în ce-l priveşte. Este vorba despre o proastă comunicare între interlocutori, des întîlnită în ultimii ani în România, şi vine din confuzia de termeni, din cuvinte nepotrivit folosite. La toate nivelele se vorbeşte atît de incorect, atît de primitiv... O discuţie reprezintă de cele mai multe ori două monologuri paralele. Nu s-a ajuns încă să se spună lucrurilor pe nume, în sensul zicalei franţuzeşti: "Să numim o pisică - pisică". De fapt, plictiseala, ca o mască foarte încăpătoare, acoperă multe stări: desemnăm cu acest termen ceea ce s-ar putea chema, de la caz la caz, *teamă, dezorientare, anxietate, depresiune* utilizînd greşit cuvintele. Totuşi plictiseala nu este un moment esenţial; esenţial e cum stăm noi în viaţă, care este sentimentul dominant de existenţă pe care-l avem.

Credeţi că ne defineşte ceea ce ne plictiseşte?

Sigur. Ca şi ceea ce ne interesează, de altfel. Pentru că pînă la urmă noi sîntem ceea ce realizăm, nu?

Am fi mai fericiţi ca pisălogi?

De ce pisălogii ni se par mai vitali?

Fiindcă sînt de cele mai multe ori agresivi. Nerezolvîndu-şi propriile probleme, încearcă să le delege altora. În genul de psihoterapie pe care-l practic eu, pisălogilor nu le merge bine, fiindcă nu le dau posibilitatea să se desfăşoare. Eu nu pot fi pisălogit. Dacă un om nu e în stare să găsească soluţia problemelor lui şi vrea s-o afle de la mine, atunci el trebuie să mă asculte: în relaţia noastră eu fixez regula. Aşa că n-are posibilitatea să mă bată pe mine la cap, pentru că eu îl întrerup. Cine-i realmente interesat să-şi rezolve echilibrul psihic, colaborează. În comparaţie cu plictisiţii, care-s foarte mulţi - n-am o statistică dar vă asigur că sînt majoritari - pisălogii reprezintă o categorie mai limitată.

Dle Schnapp, trebuie să vă spun că, fie chiar după '89, mulţi dintre noi s-au văzut nevoiţi a se transforma în pisălogi, făcînd presiuni pentru drepturile lor clare; prelungirea contractelor de închiriere, de pildă, a fost pentru mulţi un astfel de prilej, recent.

Dar aici e vorba de tenacitatea depusă pentru a ţi se recunoaşte un drept... În situaţia de care vorbiţi eu n-aş marşa, nu m-aş lăsa influenţat. Mie poate să-mi spună cine ce vrea, - şi de o sută de ori să mă facă pisălog, eu ştiu foarte bine că nu sînt, indiferent cum apar privit de cealaltă parte. Pisălogeala e negativă, presupune o adversitate îndreptată împotriva celorlalţi, pe cînd în cazul semnalat, eu spun, de fiecare dată, doar ceea ce este necesar de spus pentru a-mi susţine dreptul. Indiferent de ce declară celălalt, care te împiedică să-l primeşti, sau îl întîrzie (funcţionarul de la ghişeu, Primăria etc.) tu eşti cel care decizi calificativul ce ţi se cuvine.

Poziţia noastră într-un posibil top

Sîntem noi mai plictisiţi decît alţii?

Cred că da. În aproape cinci decenii de comunism ni s-a făcut o educaţie asiduă în acest sens: nu-i nevoie să fiţi responsabili, s-a spus, responsabili sîntem noi, dacă veţi fi cuminţi şi faceţi ce vi se spune o să vă meargă bine fără probleme. Cînd nu eşti responsabil, pentru că nu dispui de tine însuţi, pericolul de a te plictisi este mult mai mare. Problemele psihice apar foarte des şi ca urmare a felului în care ni se vorbeşte, cum vorbesc părinţii sau superiorii cu noi, cum comunicăm unii cu alţii. Dacă din copilărie îi spunem cuiva cu orice ocazie: "eşti un neisprăvit" - asta îl marchează şi devine destinul acelui om care, altminteri, ar fi putut să aibă mult succes dar a clacat copleşit de "script", în sens de ursită nefavorabilă. Acelaşi lucru se petrece şi cu cei cărora li s-a inculcat neresponsabilitatea: plictiseala le devine aproape soartă, în orice caz marcă distinctivă.

O societate dinamică ar oferi şanse ca ea să-şi restrîngă aria?

Oamenii au probleme în toată lumea. Mulţi cred, mi-au spus-o şi unii intelectuali de aici, că dacă oamenii ar avea o situaţie materială bună totul ar fi în regulă: nu-i adevărat. Dacă un om, indiferent de situaţia materială, nu evoluează intelectual, psihic, moral, dacă nu-i în stare să dea conţinut, sens vieţii sale, faptul că societatea e bine organizată, că dispune de multe oportunităţi, nu este de la sine un factor determinant, care să-l pună pe individ automat la adăpost de senzaţia de plictiseală şi inutilitate. În Elveţia, de pildă, există o mulţime de oameni care trăiesc numai ca să muncească; cînd au terminat lucrul nu mai ştiu cu ce să-şi umple timpul şi se plictisesc. Iar cînd li se ia această jucărie, - dacă nu mai au altceva de făcut şi se tem de plictiseala care i-ar copleşi astfel, ei mor, nu e o impresie, o dovedesc statisticile, mai ales cele privitoare la bărbaţi; mulţi mor la 65 de ani, cînd se pensionează.

Aţi avut pacienţi printre oamenii de afaceri?

Da, şi-n Elveţia şi-aici. Acolo, foarte mulţi fiindcă am practicat psihoterapia 20 de ani. Dar nu mi-au devenit pacienţi fiindcă erau oameni de afaceri, ci pentru că nu erau sănătoşi, indiferent ce profesiune ar fi exercitat, fiindcă aveau *un trecut* în care fuseseră prost educaţi şi sufereau de pe urma asta; am avut printre bolnavi şi oameni simpli sau intelectuali, gospodine, tineri. Suferinţa lor nu venea din realitatea unei profesiuni, ci din *realitatea întreagă* pe care o trăiau cu traume şi frustrări. Cînd ajungeau la mine, spunîndu-mi "am o problemă", însemna că drumul spre vindecarea posibilă, aproape totdeauna, era deja început. Sînt surprins să văd la TV, de cînd m-am întors, oameni ce par binesănătoşi, ei înşişi sînt convinşi de asta, dar care, din punct de vedere psihopatologic, sînt bolnavi. N-au ajuns să accepte că "au o problemă". Mi se pare grav, mai ales dacă sînt persoane publice.

De ce aţi socotit, stimate dle Siegfried Schnapp, că exact acum ar fi momentul potrivit să reveniţi în ţară, spre a vă desfăşura munca de psihoterapeut?

Acum este posibil, *momentul* ar fi fost mai demult. Acum consider că pot să ofer ceva, mă gîndesc că am posibilitatea să contribui la introducerea/reconstruirea psihoterapiei în România, care cîteva decenii a avut parte de o soartă ingrată. Vechiul regim a distrus ordinea morală şi a pretins că ideologia comunistă ar avea răspuns pentru toate întrebările şi neliniştile omului. Rezultatul îl cunoaştem. Aşa că, practic, psihoterapia n-a mai putut exista decît ca un fenomen marginal, nişte reminiscenţe, nu ca fenomen de societate absolut necesar. Spun că şi ea face parte din ordinea morală, pentru că dreptul de a fi tratat atunci cînd ai o problemă psihică îl consider a fi foarte important: la asta pot eu să contribui, de asta m-am întors în România. Dar e foarte greu: de ce? Lipsesc deocamdată structurile apte să asigure în mod serios, la standardele obligatorii, pregătirea psihoterapeuţilor. Pînă să se construiască, va trece un timp. Eu vreau să încep acuma lucrul cu tinerii, există deja o primă serie de absolvenţi cu care aş porni munca, dar rezultatele nu se pot aştepta mai devreme de 10-15 ani. Am văzut de curînd o emisiune TV, la care participau un medic din cadrul Ministerului Sănătăţii, un director de spital şi un medic din opoziţie: toţi constatau - chiar şi cel de la minister - că starea de sănătate a populaţiei este foarte proastă. Din punctul meu de vedere, ca specialist, starea de sănătate psihică este chiar catastrofală. Trec pe stradă şi parcă văd aspecte de la Curtea Miracolelor. Veneam şi înainte de '89 în România, majoritari erau pe atunci depresivii; în ora actuală pe lîngă depresivi, care sînt în continuare foarte numeroşi, eu, ca specialist, bag de seamă o mulţime de "ţăcăniţi".

Cam cîtă vreme credeţi că va mai dura la noi plictiseala ca fenomen de masă?

Pînă în momentul cînd oamenii se vor autoeduca spre a deveni capabili să se descurce singuri în viaţă. Depinde, în cazul fiecăruia, cît e de interesat să parcurgă această evoluţie - şi în cît timp. Cum se face reforma, cum se discută privatizarea, de pildă? Atîta vreme cît o întreprindere nu e productivă dar "merge", îl ţii pe om dependent, el zice "stau la serviciu" - sufăr auzind formula! - şi se plictiseşte de existenţa sa monotonă. Or, el munceşte, dar produce lucruri nevandabile, şi-atuncea sigur că e stăpînit de lehamite. Nu-i vorba de cît timp ar dura ieşirea sa din regimul plictiselii: în tratamentul pe care-l aplic eu este vorba de 40 de ore, în care mă străduiesc să descopăr, să scot la lumină dintr-un om dependent unul independent şi sigur pe el. Nu-i vorba de timp: în chestiune e faptul că societatea de azi din România nu încurajează această direcţie de emancipare. În diferite moduri, mai mult sau mai puţin subtile, se continuă efortul de a-i lua omului responsabilitatea necesară, mereu altcineva decide în locul său. Socialul nu-l motivează încă pe român să devină stăpîn pe propria lui viaţă, în adevăratul sens al cuvîntului.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 179
14-20 iunie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

STATUL ȘI CULTURA

© C. Bumbuț

Ceea ce Statul încurajează – piere,
ceea ce el protejează – moare.

Joris-Karl HUYSMANS

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Interes naţional, profil intelectual (IV)

Eu nu am susţinut vreodată că "*Occidentul este ireproşabil*" şi nu fac din civilizaţia occidentală "*un tabu, un fetiş, o realitate fără prihană*"[1]. Orice lume este imperfectă. Într-o societate normală, oamenii luptă pentru descoperirea răului, pentru a-l elimina ori măcar diminua. Este firesc să descoperi nenumărate dovezi de "perversiune" ale unor persoane, instituţii ori politici occidentale (dar Occidentul se schimbă tot timpul, **spre mai bine**, cum nu se schimbă nici o altă societatea, atît de rapid).

Ideile acestea de principiu despre imperfecţiunea inerentă a lumii occidentale le-am trăit "pe viu", de abia după 1990. Îmi amintesc cît de mult m-a mîniat o istorie, pe care am ascultat-o în 1992, la un Centru de Studii din California, privind acţiunile de sabotare a construcţiei de căi ferate în SUA – ecologice, convenabile pentru oameni – de către companiile de "highways" şi de avioane. Există şi alte cazuri, cu mult mai simple de calificat şi, ca urmare, mult mai flagrante decît cele repetate pînă la saţietate, cu efect narcotic asupra cititorilor ca şi asupra autorilor: Pactul Ribbentrop-Molotov, Yalta etc. Ca să schimb puţin paleta, iată şi un exemplu, faimos, privitor la politica de drepturile omului, presiunile Administraţiei americane asupra Centrului pentru Drepturile Omului al ONU, în anii '70, pe vremea regimului Pinochet. Aflat în conducerea acestei structuri internaţionale, Theo van Boven, unul dintre cei mai reputaţi specialişti în domeniu, a implicat instituţia internaţională în susţinerea unei celebre manifestaţii împotriva dictaturii din Chile. Acest sprijin din partea unei instituţii a ONU pare să fi avut o responsabilitate reală pentru sfîrşitul regimului Pinochet, dar, scîrbit de comportamentul "democraţiilor", Theo van Boven a demisionat.

Însă, avînd în vedere contextul, care este rostul de a veni tot timpul cu o tiflă acuzatoare la adresa Occidentului? Ceea ce greşesc criticii Occidentului din categoria lui Octavian Paler, Alexandru Paleologu ori Anei Blandiana este generalizarea rezultată din confuzie; atracţia pentru negaţie, ocultarea judecăţii raţionale. Nu "Occidentul" îl "trimitea" pe Asturias la Bucureşti, în timp ce Ceauşescu înnebunise, ci Asturias, cetăţean liber, lua avionul spre ţara lui Caragiale şi a lui Gheorghiu-Dej. În paralel, "acolo" se publicau cărţile lui Soljeniţîn. Nu în Rusia, patria-mamă, nu în România, ţara intelectualilor care fac altora morală (cum ar fi putut ei să riste traducerea şi publicarea "Gulagului" în samizdat?), ci în Occident! Se omite că a existat nu numai Chamberlain, care a sacrificat Cehoslovacia, ci şi Churchill, care a convins poporul englez să intre într-o aventură teribilă atunci cînd a fost atacată Polonia. Ana Blandiana uită că în toţi aceşti şase ani, activitatea Alianţei Civice şi drumurile ei în străinătate (ca şi drumurile mele!) au fost finanţate cu banii acestui Occident ingrat. Se uită că, alături de copiii handicapaţi din România, care vorbesc şi ei parţial despre "identitatea" noastră, Occidentul a difuzat pe canalele sale de televiziune anunţuri de ajutor pentru aceşti copii care nu găsesc familii de adopţie decît tot în Vest.

Mereu putem găsi exemple "pozitive" şi "negative" referitoare la Occident – sau referitoare la România. Ce este atunci Occidentul?

Ceea ce aş reproşa naţionaliştilor noştri, este obişnuinţa lor de a gîndi societăţile **ca o entitate organică**; un Occident conceput ca un ansamblu omogen, cu un comportament global şi tipizat. Doar atunci cînd apare ca un **tot**, ca o **monadă colectivistă**, acesta poate fi calificat drept "cinic", "ingrat", "indiferent", "trădător" etc. Specificitatea lumii occidentale – diferenţiind-o de lumea în care am trăit noi –, este, tocmai, ireductibilitatea ei la o funcţionare monadică. Cînd ne gîndim la Occident trebuie să avem în faţă imaginea unui **spaţiu al confruntărilor de idei**, a unei **pieţe unde intră în competiţie interese şi decizii**, a intersecţiei a nenumărate **procese independente**, cu rezultate puţin previzibile pe termen lung. Sintagmele folosite în mod obişnuit: "lume liberă", "societate deschisă" nu sînt etichete, ci explică aspecte profunde din natura civilizaţiei occidentale.

Atunci cînd m-am referit la Occident, în polemica ce opune pe naţionalişti antinaţionaliştilor, eu am avut în vedere **un sistem de valori**. Este vorba despre sistemul de valori pe care trebuie să-l acceptăm, dacă dorim să facem parte din Europa instituţionalizată. Personal, sînt un susţinător consecvent al acestora. Mai precis: al locului central pe care îl joacă drepturile omului în viaţa socială, aşa cum au fost ele codificate în cel mai elaborat sistem din lume, pînă acum (Convenţia Europeană a Drepturilor Omului); în valoarea toleranţei; în principiul reconcilierii cu istoria, care înseamnă de fapt că obiectivul popoarelor este prosperitatea şi libertatea şi nu rediscutarea traumelor istorice (frontiere, numărul de morţi din războaie...), surse de conflict, moduri de a epuiza resurse pentru motive abstracte, de care se pot dispensa. ("*Decisiv*", declara Roman Herzog, preşedintele Germaniei, în martie 1996, la a 40-a aniversare a "Societăţii atlantice germane", "*este ca noile state membre să fie democraţii consolidate, care s-au debarasat de moştenirea naţionalismului şi au redescoperit principiile societăţii deschise, ale economiei libere şi ale culturii umaniste*").

* * *

Pe de altă parte, eu cred că antioccidentalismul naţionaliştilor decenţi rămîne unul "de inocenţă"; unul foarte conjunctural şi contextualizat. Iată exclamaţia dlui Paleologu din interviul mai sus amintit: "*Iubesc Europa fiindcă iubesc naţiunile europene, aşa cum sînt ele, cu limba lor, cu muzica şi dansurile lor, iubesc francezii că sînt francezi, nemţii că sînt nemţi, ruşii că sînt ruşi, ungurii că sînt unguri, italienii, grecii şi aşa mai departe*". Şi mai departe. "*Îmi pare minunat că treci o fontieră şi imediat auzi altă limbă, dai de alte obiceiuri, alte feluri de mîncare, alte brînzeturi. Femeile vorbesc altă limbă, dar sînt la fel de încîntătoare. Şi peste toate astea, dacă umbli mai mult prin lume, vezi că de fapt omul e pretutindeni acelaşi, nu numai în Europa. Cum să urăşti sau să disprefuieşti o naţie?*" Ce exclamaţie minunată! Ce lumină de bucurie, cîtă spontaneitate în acest entuziasm inteligent! Cu siguranţă, cosmopolitul critic iubeşte Europa şi, asemenea lui, ceilalţi oameni de cultură pe care i-am numit. Ceea ce nu înseamnă că naţionaliştii moderaţi nu merită reproşul, pentru folosirea unor clişee, a unor schematisme care alimentează antioccidentalismul de la noi.

> Trăim într-o lume imperfectă: nici tifla acuzatoare la adresa Occidentului, nici raţionalizarea rusofobiei nu pledează pentru valoarea fiinţei umane, pentru "divinitatea" ei.

* * *

Mai consecventă este, în schimb, "rusofobia" naţionaliştilor. Dl. Octavian Paler a părut foarte supărat de această "acuză", cerîndu-mi să "dau probe". Altfel, ne aflăm în faţa unei calomnii. Domnia sa a explicat "de ce nu poate fi considerat ca atare". Şi iată contraargumentul: "*Cum poţi să fii intelectual fără să admiri o mare cultură care i-a dat pe Tolstoi, pe Dostoievski, pe Cehov, pe Gogol, pe Ceaikovski, pe Soljeniţîn, pe Tarkovski...?*". Cum poţi să fii intelectual, se întreabă dl. Paler – echivalînd aceste afirmaţii cu "a nu fi rusofob" – dacă "*nu admiţi că nimeni n-a coborît, ca marii creatori ruşi, în amestecul de infern şi paradis din sufletul omenesc?*"

Vrînd să mă contrazică, domnia sa foloseşte drept argumentaţie tot o mostră de rusofobie. Dar dacă ruşii nu i-ar fi dat pe Tolstoi, Dostoievski şi Soljeniţîn? Identificarea "părţii de luat în seamă a unui popor" cu marii săi creatori arată un dispreţ manifest. Prin răspunsul său, dl. Octavian Paler nu face decît să confirme privirea de sus la tot ceea ce este "restul" poporului rus – ruşii, în afara marilor creatori!

Am regăsit, cu alte ocazii, un raţionament aproape identic cu cel de sus la dl Alexandru Paleologu. Dar chiar şi Alexandru Zub se exprimă, într-un interviu dat Rodicăi Palade[2], în felul următor: "*... căci e vorba de un popor* (poporul rus – n.n.) *care şi-a dovedit apetitul imperialist în ultimele secole, iar odată criza depăşită se pot aştepta noi soluţii de continuitate*". O adevărată radiografie a oferit pe acest subiect *Dilema*, în două recente numere, nr. 168 şi nr. 169, din 1996. Mă opresc doar la trei exemple. În interviul său, Constantin Bălăceanu-Stolnici declară: "*Ruşii au un weltanschauung de sorginte orientală, ei sînt dispuşi şi expuşi la autoflagelare, la chinuirea corpului, a sufletului, au voluptatea suferinţei...*"; "*Suspiciunea, controlul, pedeapsa – chiar nemeritată – a devenit o parte a gîndirii lor despre lume...*". (Dar culmea, parcă pentru a intra în tipologia stranie a intelectualului cu care am polemizat aici, rusofobia doctorului Constantin Bălăceanu-Stolnici este ponderată numai de tema vinovăţiei occidentale: "*Faptul că... ruşii şi-au făcut datoria faţă de idealul lor naţional, expansiunea, mi se pare de înţeles din punctul lor de vedere. Mult mai gravă şi în contradicţie cu concepţia lor de viaţă mi se pare atitudinea marilor puteri aliate care au acceptat faptul şi ne-au dezinformat asupra destinului ce ni se pregătea la finele celui de-al doilea război mondial*"). Z. Ornea, altfel atît de consecvent în a combate "un anumit gen de naţionalism", vorbeşte şi domnia sa în termeni de "*popor cu aspiraţii mesianice*" şi se lasă aspirat de dramele istoriei. (Fraza lui finală rămîne pur declamatorie şi, avînd în vedere contextul şi exagerarea, oportunistă: "*Poporul rus, admirabil, e demn de stimă prin tot ceea ce a zămislit, extraordinar, în planul culturii şi artei*"). De la "*nemărginirea stepelor asiatice*", la "*stricta lor ereditate culturală, în care s-au cristalizat toate mesianismele*", Teodor Baconsky parcurge la rîndul său toate clişeele.

Nu continuu seria. Această mentalitate apare la mult mai mulţi intelectuali decît ne-am aştepta la prima vedere. Presa noastră, culturală, politică, de opinie, independentă şi cît se poate de independentă a depozitat în aceşti ani un adevărat tezaur rusofob. Două ar fi principalele vicii de interpretare care stau la baza acestei obsesii. Mai întîi, revenirea banalizantă la istorie şi prelungirea logicii secolelor anterioare, a primelor trei sferturi din veacul XX, la dinamica internaţională de astăzi – deşi aceasta s-a schimbat radical, aşa cum insistă majoritatea specialiştilor din domeniu. Apoi, mitologia **identităţii colective, a geneticii tribale** ori a **determinismului etno-cultural.**

Şi încă ceva. Perspectiva din care tratează domnii Alexandru Paleologu, Octavian Paler (şi toţi cei care îşi aduc aminte imediat de Dostoievski, Tolstoi, Cehov, Gogol, Soljeniţîn ş.a.m.d.), problema raportării la alte "popoare" ar putea fi calificată drept elitistă – un elitism pe care dl Alexandru Paleologu şi-l asumă explicit. Dar epitetul nu e valabil, în cazul nostru. Elitismul înseamnă **legitimarea diferenţelor** de roluri în societate, nu diferenţieri privind dreptul la demnitate. Competenţa, caracterul, voinţa reprezintă **criterii elitiste** la care, şi eu cred, o societate nu trebuie să renunţe. Ceea ce nu înseamnă că nu ar exista o egalitate privind "dreptul la respect", al fiinţelor geniale şi al fiinţelor umile. Descopăr din nou, iată, că intelectuali care se referă **apăsat** la valori creştine par să uite în practică lecţia fără de care creştinismul nu mai este nimic: valoarea fiinţei umane, "divinitatea ei" contează dincolo de orice atribute ale indivizilor?

Gabriel ANDREESCU

---

1. Octavian Paler, *Între "naţionalismul de grotă" şi "europenii de nicăieri"* (III) Revista *"22"*.
2. "*22*", numărul 50/1995.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Relaţii cu publicul**
- **Cum suportaţi „bombardamentul" informaţional?**
- **Starea poeziei**

Singurătatea lui Nicolae Manolescu

Înainte de decembrie 1989, Nicolae Manolescu a fost, în lumea literară, o instituţie. Fie că îl detestau, fie că îl admirau, toţi literatorii autohtoni aspirau, nerăbdători, la comentariul său critic pentru a se simţi omologaţi în ierarhiile de gust ale vremii. Era fatal ca, după revoluţie, acest tip de instituţie să dispară, sau să accepte imprevizibile metamorfoze. Inteligent şi pragmatic, Manolescu a înţeles repede noul context. După cîteva luni de expectativă şi evaluare (a împrejurărilor şi a propriilor resurse), el s-a angajat politic, cu o consecvenţă calmă şi tonică, fără echivalent pe piaţa noastră publică. A devenit preşedintele primului partid cu adevărat nou din România: Partidul Alianţei Civice. A investit tot capitalul său de energie şi iscusinţă într-o întreprindere care i-a adus mai curînd deziluzii şi inamici decît satisfacţii şi aliaţi. I s-a reproşat că e cinic şi versatil şi că, deci, nu poate fi - pentru intransigenta noastră opoziţie - un lider plauzibil. Şi totuşi, el, cinicul, a dus angajarea civică pînă la capăt, a sacrificat în chip radical exigenţele vocaţiei sale literare, şi-a abandonat deprinderile convenţionale, pentru a plonja în neprevăzut şi promiscuu. I s-a reproşat că are un aer prea "intelectual", incompatibil cu criteriile şi umorile electoratului local. Şi totuşi, el, intelectualul rece, fără charisme lichide, a făcut campanie electorală în peste patru sute de sate, a stat de vorbă cu oameni de toată seama şi a luat în piept toate servituţile protocolului politic cotidian, într-o ţară şi într-un moment în care aceste servituţi sînt mai impure şi mai erodante decît oricînd. În 1992, s-a lăsat examinat "democratic" de o "comisie" de diletanţi secunzi care, nemulţumiţi de spiritul său independent şi de cerebralitatea sa echilibrată, i-au preferat un "contra-candidat" mai palid şi mai docil. A refuzat, cu riscul de a ieşi din joc, alianţe "lucrative" electoral, conştient că succesul rezultat dintr-un consens măsluit e mai rău, în România de azi, decît un eşec onest. A decis să facă politică, fără retorica deghizamentului apolitic în care se complac unii din foştii săi colegi din opoziţie şi din afara ei, a perseverat, fără prea mari iluzii, chiar cînd foşti prieteni sau aliaţi l-au părăsit, plini de "principii", dar fără prea multe scrupule. Rezultatele n-au fost nici la înălţimea eforturilor, nici pe măsura jertfei. Mi-l pot imagina pe Nicolae Manolescu obosit, descumpănit, temporar demobilizat. Şi mă simt solidar cu înfrîngerea lui şi, totodată, responsabil pentru cursa lui solitară. Nu e vorba aici de o simpatie de partid. Dar trebuie

Acest număr este ilustrat cu fotografii realizate de Cosmin Bumbuţ

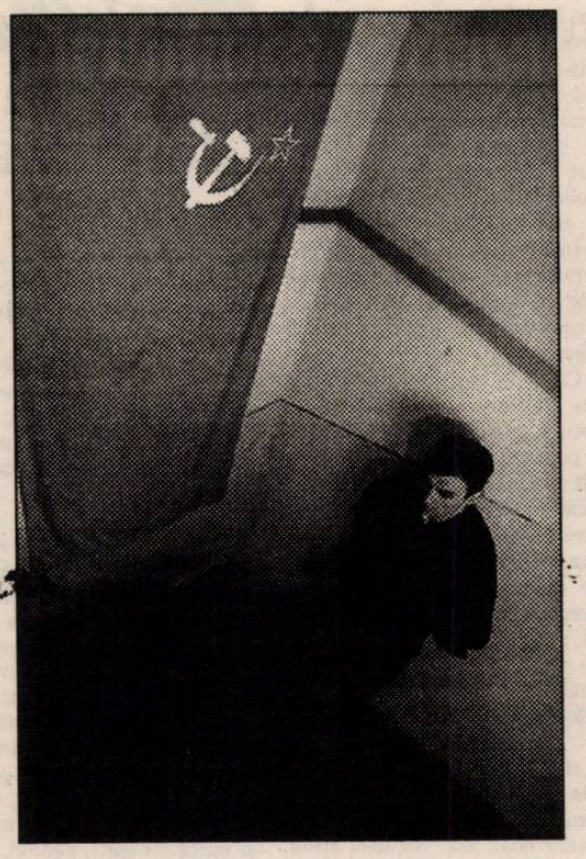

să admit că, între toţi politicienii de pe scena noastră publică, Manolescu vorbea o limbă care mi se părea cea mai apropiată de "limba mea". Intelectualitatea românească - în sensul cel mai larg al termenului - avea toate motivele să se recunoască în el, în felul lui de a gîndi, de a se exprima, de a fi lucid, ironic, modern, "european". Dar se pare că ceasul acestei categorii umane şi al acestei mentalităţi n-a sunat încă în România. Sînt încă preferaţi activiştii previzibili, băieţii de comitet, patrioţii de birt şi pensionarii semidocţi. E prizat, fără rezerve, genul şmecher, populist, cu maniere de căruţaş reamenajat la "fără frecvenţă". Politologii nu au nici un motiv să-şi exalte competenţele. Fac tot soiul de analize fine, americăneşti, tot soiul de sondaje, calcule şi presupuneri, iar lucrurile ies pe dos, după scenarii suprarealiste, de ne-anticipat. Electoratul nu-ţi dă votul cînd crezi că l-ai sedus, ci tocmai cînd te-ai lăsat păgubaş şi i-ai întors spatele. Cînd contezi pe tradiţionalul bun simţ al poporului, dai peste brambureli abisale. Cînd te înarmezi pentru a face faţă absurdului, te trezeşti îngropat în bun simţ. În asemenea tulburi conjuncturi se mişcă Nicolae Manolescu de cîţiva ani şi nu pot decît să admir stoicismul cu care a supravieţuit. Cei care se lamentează la nesfîrşit că "intelectualii n-au făcut destul", să se gîndească la cazul lui. Căci el a făcut mai mult decît destul, a făcut tot ce i-a stat, omeneşte, în putinţă. A fost singurul intelectual autentic care s-a livrat experimentului politic pînă la abandonul de sine. Cu ce efect? Deocamdată, bilanţul se reduce (cu marea excepţie a Iaşului) la amărăciunea unei uzuri enorme în vacarmul unui război inechitabil. Iar nouă, celor care am urmărit lupta de la oarecare distanţă, ne rămîne culpa de a fi adoptat, mai curînd decît ar fi fost cazul, postura spectatorului sceptic şi obosit, incapabil să-şi convertească afinităţile în solidaritate. Ne rămîne, totuşi, şi speranţa că, într-o altă Românie, "categoria Manolescu" va avea un rol de jucat şi un cuvînt de spus. Pînă atunci va trebui să ne mulţumim cu personaje mai fruste şi cu o gîndire politică mai de cartier. În acest răstimp, Nicolae Manolescu - spre deosebire de alţi politicieni - are ce face: va scrie volumul următor din "Istoria literaturii române"...

Andrei PLEŞU

Politică şi clasamente

În fine stabilite şi anunţate, rezultatele alegerilor locale de la 2 iunie consacră de fapt absenţa unui sau a unor cîştigători veritabili. Chiar dacă s-au întocmit clasamente ce pot justifica aparent cele mai diverse motive de euforie. Spre exemplu, unii se bucură că se află în fruntea listelor, alţii că figurează pe liste. Aşa cum şi la încheierea campionatului de fotbal echipa cîştigătoare este cel puţin la fel de fericită ca şi aceea care a evitat retrogradarea. Fiindcă alegerile de la 2 iunie au avut, vrînd-nevrînd, şi o dimensiune sportivă mai aparte. Începînd chiar cu prevederea atît de îngăduitoare despre posibilitatea prelungirii votării pînă la ora 24. Aşa cum prelungirea unui meci este posibilă dacă arbitrul consideră necesar. Şi sînt cazuri cînd arbitrul aşteaptă, răbdător, să fie marcat golul victoriei, chiar şi după destule minute peste cele 90 regulamentare. E păcat că nu s-a făcut o statistică şi cu numărul de votanţi de la centrele care au rămas deschise pînă la miezul nopţii. Imprecizia formulării condiţiilor în care birourile de vot îşi pot prelungi activitatea după ora oficială de închidere ţine probabil de aceeaşi instinctivă rezistenţă faţă de tot ce este clar, exact, definit fără umbră de ambiguitate. Şi este de presupus că în mare parte debandada din primul tur de scrutin al alegerilor locale va fi provenind nu neapărat din lipsa mijloacelor tehnice, cît din această sistematică ocolire a preciziei.

Clasamentele de după alegerile de la 2 iunie dau ca principale forţe politice ale României de azi PDSR, CDR şi USD. Principalul partid de guvernămînt şi cele două blocuri ale opoziţiei îşi dispută de altfel atît victoriile, cît şi pierderile. Aceste clasamente sînt însă viciate de aceeaşi suverană imprecizie. La primari, de exemplu, lista are în frunte PDSR, după care urmează UDMR, USD, CDR şi independenţii. S-a ţinut seama de numărul de primari obţinut de fiecare grupare sau categorie. Dar la 2 iunie s-au ales doar 893 de primari, iar duminică, 16 iunie, se află în joc încă 1729, adică aproape dublu faţă de datele clasamentului. A cărui valoare nu poate fi, în aceste condiţii, decît una efemeră. Dar nici ea de luat în serios. Criteriul numărului de posturi de primar obţinute nu este foarte relevant. După criteriul numărului de voturi pentru primari obţinute, pe locul doi se află CDR, nicidecum UDMR, pe locul al treilea USD, iar pe cel de al patrulea independenţii. Pe locul cinci, tot după numărul voturilor pentru primari obţinute, se găseşte PSM, abia după aceea venind UDMR. Or, confruntate cu voturile pentru consilierii judeţeni, cea mai politică dintre alegerile de la 2 iunie, voturile - şi nu locurile - pentru funcţiile de primari conturează un tablou similar, chiar dacă aici Convenţia şi PDSR îşi inversează poziţiile. Se confirmă ascensiunea PSM, se confirmă şi larga, surprinzătoarea opţiune pentru independenţi. Explicabilă într-un fel la alegerile de primari, unde teoretic se votează mai mult persoane decît partide, la alegerile de consilieri judeţeni această înclinaţie masivă către independenţi introduce un element cu totul nou în peisajul politic românesc. Nu pentru că ar exista o fugă de politică şi o alergie la partide, ci mai degrabă fiindcă, deşi foarte numeroase, formaţiunile politice sînt percepute ca incapabile să reprezinte principalele tendinţe, sensibilităţi şi opinii ale cetăţenilor. De aceea, probabil, cîteva dintre principalele partide şi formaţiuni se pregătesc să-şi anunţe, după încheierea localelor, programele politice. Clasamentele de acum sînt provizorii şi nu oferă decît o bază redusă de analiză. Dar şi aşa este suficient de clar că fără o definire coerentă şi exactă a unui proiect politic nu se poate aspira la un rol important în viitorul parlament. Dată afară pe uşă, ideologia se reîntoarce pe fereastră.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Despre votul obigatoriu

Alegerile locale recent desfăşurate au îngrijorat clasa politică şi pe toţi liderii de opinie ai societăţii civile. Cauza o constituie nu atît dezastruoasa organizare (aspect care poate fi oricînd remediat), cît absenţa masivă a electoratului român de la urne. Apatia electorală arătată pe 2 iunie este semnul evident al rupturii profunde existente între vîrfurile politice şi electori. Ceea ce este cu adevărat alarmant este că acest absenteism semnificativ nu poate fi interpretat ca *indiferenţă* (pentru că în sistemul nostru economic administrativ viaţa privată depinde, încă, în mare măsură, de deciziile "de la vîrf"), ci mai degrabă ca *resemnare* ("oricum am vota nimic nu se schimbă"). Liderii politici, iritaţi de fenomen, caută soluţii. Din Cluj, dl. Funar solicită modificarea Legii electorale, în sensul introducerii obligativităţii votului. Liderul PUNR ne-a obişnuit cu ieşirile sale inept-umoristice şi, probabil, nu ne-am fi ocupat astăzi de propunerea legislativă făcută, dacă personalităţi marcante ale zilei (dl. Adrian Năstase şi dl. Niţoiu, preşedintele BEC), oameni "de drept" cum se pretind, nu ar fi primit cu simpatie ultimul funarism. Rezervele ar trebui formulate numai în legătură cu *oportunitatea* acestei modificări – zic aprobatorii bucureşteni ai primarului din Cluj-Napoca.

În primul rînd, votul nu poate fi obligatoriu, pentru că o astfel de normă juridică ar fi *neconstituţională*. Art. 34 din Constituţie vorbeşte de "*dreptul* la vot", ca parte a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor. Această idee constituţională nu poate fi nici măcar modificată, căci art. 148 al. 2 din Constituţie spune că "nici o revizuire (a Constituţiei – n.m.) nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor", deci şi a dreptului la vot. E limpede, în ochii constituantului *dreptul* la vot este atît de important, încît el a fost introdus într-o secţiune a Constituţiei care nu poate fi supusă revizuirii. O lege organică, cum este cea privitoare la procesul electoral, întemeiată pe ideea obligativităţii votului ar fi, în spirit şi în literă, neconstituţională.

În al doilea rînd, a transforma *un drept* într-o *obligaţie* comportă, sub aspect juridic, o întreagă schimbare de optică asupra raportului social supus reglementării. Ştim că orice drept presupune existenţa unei obligaţii corelative (de pildă, dreptul la vot aparţinător cetăţeanului naşte în sarcina statului o seamă de obligaţii: să organizeze alegeri, să nu îngrădească exerciţiul votului, să se supună rezultatului votului etc.), reciproca fiind la fel de adevărată: oricărei obligaţii îi corespunde un drept. A fi obligat să votez înseamnă că statul are dreptul să mă constrîngă să votez. Votul nu ar mai fi *liber* (aşa cum este într-o democraţie), ci *impus* (aşa cum era, în realitate, pînă în 1989). Analiştii politici pot vorbi argumentat despre faptul că votul obligatoriu nu mai reflectă o opţiune politică, ci tensiunea născută din teama de sancţiune; obligaţia neexecutată expune pe "debitor" sancţiunii.

Această nouă provocare aruncată clasei politice mai dovedeşte ceva: principalul criteriu de legiferare în practica PDSR, partidul cel mai important în corpurile legiuitoare post-decembriste, s-a dovedit a fi *oportunitatea*. Asta explică aproape totul!

Sever VOINESCU

Ce sărbătoare populară va mai organiza Pro TV pentru al doilea tur de scrutin al alegerilor locale, pe 16 iunie? Tîrîş-grăpiş, alegerile din primul tur au devenit valide aproape peste tot. Pe fondul tern, abia încropit al unuia dintre mecanismele fundamentale ale democraţiei - votul -, televiziunea a strălucit. Nu televiziunea în general, ci postul cel mai dinamic şi, totodată, cel mai banal-comercial. Astfel încît se poate afirma că, totuşi, democraţia s-a arătat vie: printr-un anumit sector al economiei de piaţă - televiziunea comercială -, dacă nu şi din punct de vedere social şi politic. Nu avem a ne plînge. Ca şi în ţările dezvoltate, şi la noi, foarte repede, principalul organizator al vieţii şi al spaţiului public pare a nu mai fi politicul, ci puterea - cît de informală? cît de apolitică - tehno-financiaro-mediatică. Cu toate consecinţele ce derivă din acest fapt: predominanţa spectacolului, transformarea actorilor politici în vedete de televiziune - concurate de adevăratele vedete de televiziune: prezentatori de ştiri, realizatori de *talk-show*-uri, comentatori - sau, dacă nu, lipsa lor de vizibilitate publică, transformarea cetăţenilor din electori în public consumator etc.

Acesta e *stilul* cel mai actual al televiziunii. Iar la noi, acesta este stilul care tinde să devină predominant. Or, nicăieri lucrurile nu stau doar aşa. Nicăieri stilul comercial de televiziune nu este unic. Acolo unde există cu adevărat *piaţă de televiziune* (şi piaţă în general), există mai multe stiluri de televiziune: cel puţin două.

În România, televiziunea de stat nu există. Există doar un post, cu două canale, autointitulat Televiziunea Română, care face oficiu de serviciu public, ţine loc de serviciu public, dar care, ca stil şi ca mecanism, nu este nimic. Nici cal, nici măgar, cum se spune. O fantomă de televiziune, care face comerţul cel mai oneros fără a fi o televiziune comercială, care confundă obiectivitatea şi neutralitatea cu mediocritatea şi care ţine prizonieri (e un fel de a spune) realizatori cu vocaţie, dar care nu ţin să se apuce de comerţ cu orice preţ. Televiziunea Română este lipsită de şira spinării atît în sens metaforic, moral, cît şi în sens literal: nu are structură, nu are program, nu are stil. Există inerţial, la întîmplare. Ocupă, cum spuneam, locul.

TV (totul de vînzare)

"Noi facem cultură aici, domnule!" (sau cam aşa ceva)

Căci a devenit, deja, urgent ca locul să fie ocupat. E timpul să avem un adevărat serviciu public de televiziune. Trebuie ca stilului comercial de televiziune, care s-a impus aproape cu viteza fulgerului, să i se facă, în sfîrşit, contra-concurenţă, ca televiziunea să fie şi altceva decît "jocuri şi concursuri", filme americane de ultimă oră şi modă, seriale la întîmplare etc. Căci televiziunea nu este numai aşa ceva. Dar TVR nu este nici post public, nici comercial. Zice că este public, dar profită de poziţia pe care o ocupă pentru a face comerţ, şi imită stîngaci, penibil, la a şaptea mînă ce e mai comercial din posturile comerciale.

Aşa stînd lucrurile, *nimeni* (cu infime excepţii) nu face cultură în mod televizual. Posturile private se justifică spunînd că nu e treaba lor, dar, de multe ori, stilul cultural de abordare a actualităţii, de pildă, le reuşeşte mai bine decît Televiziunii Române.

Propoziţia citată în titlul articolului de faţă îi aparţine domnului Iosif Sava. Ea se bazează pe o enormă prejudecată, care, promovată cu insistenţă, riscă să devină o mistificare de proporţii: cultura privită ca muzeu, ca rezervaţie. Cultura care s-ar feri, bolnăvicioasă, să accepte, de pildă, *rock*-ul în ograda ei. Ce părere are, de pildă, domnul Sava despre avangarde? Dar despre experiment? Nu îndrăznesc să bănuiesc.

Iată de ce cred că opoziţia cultură majoră-cultură minoră, ca şi aceea dintre cultură şi mass-media sînt false, construite, leneşe, primite dar nu şi gîndite. Cultura nu este doar un conţinut, un set de semnificaţii, ci un *mod* de a privi şi de a problematiza lumea. Se poate face televiziune culturală, dar deocamdată, la noi, nimeni nu a reuşit aşa ceva. Televiziunea însăşi poate fi concepută ca fapt de cultură, poate fi realizată în mod cultural, fără - la limită - a lua ca obiect de discuţie fapte de cultură. Cultura nu trebuie concepută restrictiv, ca închidere, defensiv, ci, îmi permit să spun, pozitiv, afirmativ, cuceritor, "imperialist". Televiziunea e o formă care îi stă la dispoziţie. Pentru aşa ceva, însă, nu sînt de ajuns ideile de-a gata, prejudecăţile. Este nevoie de un program, de imaginaţie, de fantezie: marele seducător cultural nu a apărut încă în televiziunea română. Căci a face cultură prin televiziune nu înseamnă (doar) a înghesui emisiuni de tip "Teleenciclopedia" sau a vorbi banal, dar *despre* cultură. Cultura ori e peste tot, ori nu e deloc. Dar la această chestiune, bănuiesc, voi mai avea a reveni

Bogdan GHIU

Economie

Să luăm trenul din mers*

O carte-eveniment: *Salt înainte*. O provocare incitantă pe care autorul, Mişu Negriţoiu, ne-o face în afara îndatoririlor diurne de consilier prezidenţial. De această dată, se înfăţişează publicului într-o altă calitate: aceea de cercetător al faptelor şi fenomenelor economice.

Iniţial, titlul cărţii nu mi-a plăcut. Mi s-a părut că nu sună deloc bine, între tonalităţile unui demers ştiinţific, această comandă luată din vocabularul cazon. După ce am parcurs însă toate cele 299 de pagini ale lucrării, mi-am amintit o butadă a lui Moisil: "Titlul se pune la sfîrşit". Probabil că aşa a făcut şi autorul acestei cărţi: a pus titlul la sfîrşit. *Salt înainte* sugerează că nu mai avem dreptul să pierdem timp. Şi că trebuie să facem grabnic o declaraţie de război. Un război modern, cu armele sfîrşitului de mileniu. Nu împotriva lumii, nu împotriva vecinilor noştri, ci împotriva noastră: a acelor mentalităţi tarate încă. De prejudecăţi, de reflexe tocite, de reflexe învechite.

Privind, în cartea *Salt înainte*, o singură faţetă a lumii de astăzi – viaţa economică –, Mişu Negriţoiu îi surprinde încă din primele pagini una dintre trăsăturile esenţiale: *globalizarea*. Este saltul firesc pe care lumea l-a făcut deja în era tehnologică, pregătindu-se acum pentru era informaţională. Care a început şi ea. Industriile se decuplează de la vechile practici. Avantajul comparativ al muncii ieftine nu mai e chiar... un avantaj. Costul resurselor tradiţionale (materii prime, energie) poate fi suportat. Îl suportă chiar şi ţări în curs de dezvoltare. Acum, într-un timp în care transformările se produc în ritmuri alerte, cînd banii aleargă cu viteza luminii prin circuitele electronice ale marilor reţele interbancare, cînd pieţele sînt tot mai dependente de tehnologii, de cunoştinţe şi de informaţii, avantajele comparative îşi pierd suflul. E vremea unui alt tip de avantaj: *cel competitiv*.

Cartea nu e ostentativă. Autorul evită judecăţile subiective. Iar tabloul realităţii obiective, pe care îl fereşte de opinii personale, este compus din sinteze, bine alcătuite, ale ideilor învingătoare în acest timp în care ne facem bagajele pentru veacul XXI. Din acest tablou se desprind, pentru economiile naţionale, trei posibile opţiuni faţă de evoluţia economiei mondiale globalizate: 1) să influenţeze mersul lumii, dacă pot; 2) să se adapteze şi să se salveze; 3) să se izoleze şi să se sinucidă. Cartea pune punct aici. Dar soluţiile pentru economia românească se subînţeleg. Să influenţăm mersul lumii nu putem. Să ne izolăm şi să ne sinucidem nu avem dreptul. Ne rămîne doar şansa de a ne adapta. În această direcţie se impune a fi dată comanda "Salt înainte": *în direcţia adaptării la noul mers al lumii*.

Avem, aşadar, de făcut un uriaş salt de la conceptul clasic de "avantaj comparativ", pe care lumea – în actuala fază de globalizare a economiei – îl marginalizează deja, la un concept mult mai adecvat acestui moment: *avantajul competitiv*. Cartea lui Mişu Negriţoiu deschide o dezbatere despre nevoia noastră vitală de a înfăptui acest salt. Merită să-i fie acceptată provocarea.

Sigur, s-ar putea face auzit şi acest reproş: noi nu ne-am valorificat încă avantajele comparative şi acum să ne apucăm să le construim pe cele competitive? Răspunsul e deja dat: nu avem de ales.

De altfel, acesta este spiritul vremii: contopirea etapelor. Cînd s-a trecut la generaţia a V-a de calculatoare, încă nu erau rezolvate toate problemele deschise de generaţia a IV-a. Nici astăzi nu sînt rezolvate. Cele două generaţii evoluează în paralel.

Problema e alta: *trenul competitivităţii* a plecat de ani buni din gară şi noi n-am apucat să ne urcăm în el. Ce mai putem face? La începutul secolului, vorbind despre *trenul industrializării*, în care noi, de asemenea, nu ne aflam, Xenopol spunea că România nu mai are timp să se întoarcă în gara în care s-a format garnitura şi să înceapă cu începutul: acumulări primitive de capital, primele manufacturi, explozia energiilor. Trenul, preciza marele istoric, trebuie prins acolo unde se află. Acesta este şi mesajul cărţii *Salt înainte*: nevoia de a face saltul necesar, spre a prinde trenul competitivităţii acolo unde se află acum. Şi a ne urca din mers. Cît mai repede însă, pentru că pe măsură ce trece timpul prinde viteză tot mai mare. Şi ne va fi greu să ne urcăm din mers, dacă nu imposibil.

Cartea descrie amănunţit traseul pe care acest tren rapid (al competitivităţii) l-a parcurs pînă în prezent, de la plecarea din gara de formare. Descrie locul unde se află acum, surprinzîndu-i coordonatele actuale. Şi-i precizează tendinţele: încotro se îndreaptă.

Ca să prindem acest tren e nevoie de un efort intern: investiţii de capital plus investiţii de inteligenţă. La care va trebui să adăugăm o atitudine corectă faţă de realitate.

În acelaşi timp, trebuie să facem ţara atractivă pentru investitorii străini. Care nu aduc numai capital. Aduc noile tehnologii, noul management şi o nouă filosofie a creşterii.

Adrian VASILESCU

*) Expunere de motive rostită la Academia de Studii Economice, cu ocazia lansării cărţii *Salt înainte* de Mişu Negriţoiu.

Legi vechi pentru alianţe politice viitoare

Între două tururi de scrutin pentru alegeri locale şi în prag de vacanţă parlamentară, liderii Convenţiei Democratice şi liderii PDSR au ajuns să aibă revelaţii opuse (dar complementare) cu privire la Legea electorală: primii susţin că ea trebuie modificată mai ales în direcţia ridicării pragului electoral şi iniţiază un proiect legislativ pentru care cer regim de urgenţă, cei din urmă declară că ridicarea pragului de la 3 % la 5% ar fi în avantajul lor dar că nu mai e timp pentru proceduri şi dezbateri iar alegerile din toamnă se pot organiza pe baza setului de legi adoptate în 1991. Ambele tabere încearcă să ascundă faptul că au evitat pînă acum o modificare a legilor care să reglementeze scrutinul pentru că nu aveau nici un fel de imagine a opţiunilor şi a segmentelor de electorat pe care pot conta. Opoziţia a avut întreaga legislatură şansa de a solicita creşterea pragului electoral pledînd pentru coagularea vieţii politice dar nu a făcut-o de teama surprizelor actualei campanii. Multe partide din Convenţie sau dinafara ei s-au pronunţat pentru schimbarea modului în care se întocmesc listele electorale, dar adversarii puterii n-au îndrăznit să aducă pînă acum în discuţie importanţa renunţării la pragul minim. La rîndul său, partidul de guvernămînt putea impune o nouă lege electorală şi o lege a alegerilor generale armonizate cu prevederile Constituţiei şi cu jurisdicţia comunitară dar a amînat înscrierea lor pe ordinea de zi a celor două camere - la început pentru a-şi menaja aliaţii, apoi pentru a-şi lăsa lui însuşi şansa de a manevra alianţele viitorului Parlament.

Schema amînării proiectelor normative de importanţă electorală pînă în momentul declanşării campaniei a fost testată în urmă cu patru ani: şi atunci, ca şi acum, Legea electorală a fost dezbătută şi apobată în plină bătălie pentru alegeri, iar pragul a fost stabilit în funcţie de spaimele ori aşteptările principalelor grupări înscrise în competiţie. Înaintea alegerilor locale din 1992, cînd FSN se afla în pragul sciziunii iar Convenţia Democratică era marcată de disputele între liberali şi ţărănişti, s-a renunţat la un proiect legislativ care ar fi putut favoriza partidele puternice după ce el fusese discutat în comisii, introducîndu-se în Parlament un text nou, care stabilea pragul minim şi deschidea calea ascensiunii politice formaţiunilor conduse de Gh. Funar, C.V.Tudor şi Adrian Păunescu. Convenţia n-a sesizat în acel moment pericolul, pentru că nu-şi putea permite să se gîndească decît la prezentul imediat. Ea a acceptat bucuroasă noua variantă legislativă, considerînd că în acest fel majoritarii au mai puţine şanse să devină partid de masă, aşa cum începuse să fie văzut după alegerile din mai '90. Nenumărate iniţiative civice şi o serie de dezbateri în presă au amendat şi criticat între timp legea electorală în vigoare. Poate că nici un alt domeniu al vieţii publice n-a generat atîtea dezbateri şi atîtea proiecte legislative cîte au fost depuse la biroul permanent al Camerei Deputaţilor cu scopul de a oferi României o lege electorală mai bună. Pe la mijlocul legislaturii care urmează să se încheie în această toamnă, atît formaţiunea majoritară cît şi partidele de opoziţie au recunoscut multiplele vicii ale Legii electorale şi nimeni nu se îndoia că ea va fi modificată, greşeala calculelor politice conjuncturale rămînînd o amintire a primei perioade postcomuniste. Iată însă că această greşeală se repetă şi că parlamentarii amînă pînă dincolo de anul 2000 adoptarea unei legi electorale care să garanteze evoluţia sistemului politic românesc. Cu un prag electoral minim şi cu o puzderie de partide gata să se alinieze fie în spatele PDSR, fie în umbra tradiţiei ţărăniste, luarea deciziilor parlamentare şi impunerea unui program guvernamental nu se pot face decît aşa cum s-au făcut în ultimii patru ani, adică un pas înainte şi doi înapoi. Experienţa alianţelor care nu funcţionează, a protocolurilor care se încheie doar pentru crearea confuziei, a coaliţiilor formate din partide care se şantajează ori se compromit reciproc nu pare să fi deschis ochii strategilor politici care privesc spre viitorul Parlament dinspre opoziţie sau dinspre formaţiunea aflată la putere. Gazetarii înşişi dezbat problema menţinerii sau ridicării pragului electoral mai ales pentru că în acest moment o decizie într-un sens sau altul ar putea favoriza ori defavoriza taberele cristalizate în jurul unuia sau altuia dintre prezidenţiabili. O legislaţie gîndită pentru "tabere" se întoarce însă mai devreme sau mai tîrziu împotriva tuturor. Liderii care se tem acum că nu vor avea destui sateliţi pentru a forma o majoritate uşor de controlat acuză absenteismul şi lipsa simţului civic dar refuză să înţeleagă rolul activităţii legislative în pierderea credibilităţii partidelor politice şi propria lor responsabilitate pentru fragilitatea instituţiilor democratice româneşti.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Obsesia Nürnberg

Mai curînd filmul şi prestaţia marilor vedete au indus în opinia publică mondială ideea că Procesul de la Nürnberg a fost expresia ultimă a justiţiei, cînd binele triumfă şi răul este pedepsit. De fapt, încă de la început acţiunea Tribunalului internaţional a fost minată de enormitatea sarcinii şi de confuzia scopurilor: ce trebuiau ei să judece: o ideologie, sau făptaşii; pe care dintre făptaşi, cei care au ordonat sau pe cei care au acţionat? Actele - puzderie - prin care a fost pusă în practică "soluţia finală", distrugerea fizică a tuturor evreilor de pe teritoriile ocupate de armata germană, nu poartă, nici unul dintre ele, semnătura lui Hitler. În cazul în care ar fi fost prins viu, Tribunalul de la Nürnberg n-ar fi avut dovezi pentru acuzarea lui Hitler de genocid. Dar chiar şi acuzarea celor capturaţi şi condamnaţi a suferit multe vicii de fond şi de formă: azi se consideră - de exemplu - că pentru Julius Streicher, editorul unei imunde publicaţii instigatoare la crimă, Der Stürmer, pedeapsa capitală n-ar fi fost corectă, determinată fiind doar de furia momentului şi nu de considerente de drept. Includerea în "marele proces" a lui Baldur Von Schirach, führerul tinerimii Reichului şi Gauleiterul Vienei (condamnat la 20 de ani), a lui Hjalmar Schacht, fostul preşedinte al Băncii Reichului (achitat), a lui Hans Fritzsche, comentator radiofonic (achitat) a fost considerată chiar în epocă un efect al grabei şi al lipsei de coordonare între organizatorii procesului şi judecătorii lui.

A fost încă de pe atunci evident că enormitatea crimelor face practic imposibilă administrarea justiţiei. Şi apoi Tribunalul internaţional era alcătuit din judecători aparţinînd unor ţări cu o concepţie atît de diferită despre dreptate şi despre vinovăţie, încît este de mirare cum au reuşit totuşi să se înţeleagă asupra unor sentinţe. Ideea că procesul de la Nürnberg ar fi fost hotărîtor pentru denazificarea Germaniei este de asemeni mult exagerată: începutul războiului rece, blocada Berlinului au potolit mult din zelul vindicativ. În 1951, toţi industriaşii germani consideraţi criminali de război pentru că au folosit munca de sclavi au fost eliberaţi şi li s-au înapoiat proprietăţile: justiţia anglo-saxonă nu este mare amatoare de confiscări. O seamă de lideri ai Gestapoului au fost preluaţi ca "experţi" de NKVD: precis, acest lucru se ştie despre generalul SS, Mueller.

Tribunalul de la Nürnberg a judecat şi i-a condamnat pe liderii germani capturaţi pentru patru capete de acuzare: conspiraţie, agresiune împotriva păcii, crime de război şi crime împotriva umanităţii. Jurisdicţia sa i-a cuprins doar pe germani. Organizaţiile vinovate de crimă din alte ţări au fost judecate în ţările lor, şi nu se poate spune, de exemplu, că la Nürnberg mareşalul Pétain a fost găsit nevinovat, doar pentru că el nu a fost acolo judecat.

Execuţiile din octombrie 1946 - care s-au dorit a fi exemplare - au dovedit doar cît de covîrşitor este răul. Pentru pedepsirea criminalilor de război germani au semnat jurişti sovietici, al căror devotament pentru dreptate era mai mult decît suspect.

Voinţa comunităţii internaţionale de a pedepsi crimele de război, uciderile în masă nu i-a împiedicat după Auschwitz şi Gulag pe liderii Indoneziei, Cambodgiei, pe energicii generali din ţările Americii Latine, pe diverşii dictatori africani să perpetueze masacre în care cifra victimelor anulează pînă la urmă orice instinct al compasiunii. Se poate deplînge moartea unui om, mai ales dacă îl cunoşti. Cînd e vorba de sute de mii, de milioane de victime, regretul devine politică.

Iar politica e un lucru schimbător, aşa cum ştiu foarte bine sîrbii bosniaci Karadzici şi Mladici, coloneii hutu din Rwanda şi generalii din Angola. Procesul de la Nürnberg n-a lichidat nazismul, pentru că dacă ar fi fost aşa Germania de azi n-ar avea legi speciale prin care se pedepseşte neo-nazismul. Procesul de la Nürnberg n-a oprit nici o crimă de stat şi doar întîmplarea îi pedepseşte pe iniţiatorii marilor masacre. Pol Pot, liderul Cambodgiei, a omorît două milioane dintre propriii săi concetăţeni (spre deosebire de Hitler care omora sistematic doar străini) şi a înlocuit tehnicitatea nemţească prin fantezie sadică. Săptămîna trecută, agenţiile de presă au anunţat că ar fi murit de malarie. Nu se ştie precis. Moartea criminalilor nu e niciodată sigură, deşi studiourile cinematografice ale lumii fac mari eforturi pentru a dovedi contrariul.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Prezidenţialele între două tururi pentru alegeri locale

În timp ce liderii principalelor două blocuri politice îşi dispută (pe baza unor rezultate parţiale) victoria în competiţia pentru ocuparea primăriilor, obsesia funcţiei supreme face ravagii printre comentatori, generali în rezervă şi păpuşari de culise. În locul unor analize serioase despre rezultatele primului tur de scrutin şi despre modificările de pe scena politică, presa ne oferă deci noi candidaţi la preşedinţie, speculaţii despre psihologia, şansele ori tactica actualului şef de stat, declaraţii orientate spre deschiderea unui multiplu conflict între Cotroceni şi formaţiunea majoritară. Ca întotdeauna, tonul manevrelor se dă în altă parte decît în birourile redactorilor şefi, dar noi auzim melodia descifrînd-o conştiincios în coloanele editorialiştilor naţionali. **Evenimentul zilei** n-a avut nevoie să aştepte comunicatul final al Biroului Electoral Central pentru a-şi anunţa cititorii, în forme esopice, că Ion Iliescu şi-a pierdut o cotă-parte din suportul serviciilor secrete şi că mulţi foşti admiratori sînt gata să-l declare ..."paranoic" amintindu-i de rolul garnizoanelor tîrgoviştene în schimbarea direcţiilor politice de la Bucureşti. După ce preşedinţia l-a anunţat că aşteaptă scuze şi el i-a explicat de ce n-o să-i îndeplinească dorinţa, directorul celui mai popular cotidian a decretat, sigur pe sine şi pe mesajele politice pe care le semnează: "Şi, totuşi, Ion Iliescu trăieşte!" (luni, 10 iunie 96). Autodeclarîndu-se specialist în "felul scăldat al preşedintelui", Ion Cristoiu crede că în lupta dintre gruparea liberală şi cea conservatoare din PDSR liderul de la Cotroceni preferă şi azi, "aşa cum s-a întîmplat şi cu FSN din 1992", să dea dreptate cînd unora, cînd celorlalţi. **Adevărul** atacă problema din alt unghi, plecînd de la premisa că "PDSR se agaţă de preşedintele Iliescu" pentru că "are nevoie urgentă de el", deci "că preşedintele executiv şi secretarul general şi-au luat îngăduinţa să forţeze mîna destinului" anunţînd "strîngerea de semnături cu acordul părintelui lor spiritual." (11 iunie, 1996). Pentru că lupta în jurul preşedinţiei şi a rolului ei electoral pentru turul doi al localelor e în toi, **Ziua** deschide dosarul mandatelor deţinute pînă acum de Ion Iliescu şi pune în termenii constituţionalităţii problema viitoarei candidaturi înainte ca ea să fie anunţată oficial. Sub titlul "Scandalul «Iliescu-trei mandate» ajunge la Curtea Constituţională", cotidianul supranumit "cu mînuţa lui" publică declaraţiile unor lideri politici referitoare la dreptul legal al actualului preşedinte de a se reînscrie în competiţia electorală din această toamnă. Reprezentanţii Convenţiei Democratice îşi declină responsabilitatea, aşteptînd "să hotărască Curtea Constituţională". Varujan Vosganian constată că alianţa condusă de profesorul Constantinescu "s-a împăcat cu ideea de a lupta contra lui Iliescu". Socialiştii sugerează opoziţiei "să-l învingă în alegeri" pe actualul preşedinte, nu să-i interzică intrarea în concurs iar tinerii liberali sînt siguri că actualul preşedinte "va fi oricum învins". Numai partidul lui Petre Roman e intransigent cu preşedinţia, susţinînd răspicat că "Ion Iliescu şi-a epuizat cele două mandate prevăzute de Constituţie". Acest punct de vedere serveşte concluziile lui Sorin Roşca Stănescu, pentru care nu există nici urmă de îndoială în privinţa neconstituţionalităţii unui nou mandat. Pentru a depăşi impasul în care se află, editorialistul îi propune şefului statului "să ceară şi să obţină organizarea unui referendum pentru modificarea Constituţiei României. Prin referendum naţional, el poate obţine să fie consacrat pe viaţă în funcţia de preşedinte al României sau, în cel mai rău caz, să aibă voie să candideze şi pentru cel de-al treilea mandat". În **Cotidianul** din aceeaşi zi, Carmen Buşe preferă argumentelor legislative explicaţiile etico-morale: "Dacă Ion Iliescu are bun simţ nu va mai candida din partea PDSR". Ignoraţi în bună măsură de liderii politici şi aproape total de gazetari, viitorii primari "fierb în suc propriu" şi imploră mila electoratului, ştiind bine că pînă la începutul lui noiembrie ei înşişi vor organiza sau dezorganiza administraţia locală stînd cu ochii pe Cotroceni. (E.Ş)

Argument

Declaraţiilor patetice de la începutul anului '90, despre autonomia instituţiilor de cultură şi independenţa artiştilor le răspunde după şase ani zîmbetul dispreţuitor al guvernanţilor care negociază procentele salarizării marilor actori, cărora, de altfel, Preşedintele le trimite flori consemnate de Rompres la aniversări. După "marea răfuială" din deceniul 5 şi "fragila liberalizare" din anii 60-70, situaţia de pînă în '89 a fost resimţită drept opresivă de către toate părţile implicate: creatorii ştiau că în schimbul susţinerii financiare trebuie să respecte măcar formal grila din ce în ce mai primitivă a ideologiei, publicul căuta cu înverşunare exact acele manifestări pe care oficialii le doreau cît mai marginale, cenzorii erau sfîşiaţi între indicaţiile prin care se dorea distrugerea culturii şi a reprezentanţilor ei şi de celelalte indicaţii prin care li se cereau rapoarte concludente despre măreţia realizărilor. Marile serbări de pe stadioane păreau un vis urît de înmormîntare.

Statul "de tranziţie" a moştenit o complexă reţea de instituţii de cultură şi de spectacole, care asigurau în concepţia structurii totalitare răspîndirea prin vase capilare a ideologiei dominante şi dominatoare. În vîltoarea definirii şi a recuperării valorilor negate, uitate, mutilate, în lupta ce s-a declanşat pentru atragerea intelectualilor de prestigiu de o parte sau alta a baricadelor politice, conflictele spectaculoase pentru conducerea Uniunilor de Creaţie, a editurilor, a teatrelor au asigurat agitaţia care a ţinut persoanele culturale în prim plan, lăsînd instituţiile să se degradeze în linişte.

E ciudat cum guverne care se pretind a fi emanaţii ale unui partid de stînga se ocupă la nesfîrşit de concentrarea şi descentralizarea editurilor (descoperind şi acoperind fraude) şi neglijează cu seninătate problema bibliotecilor, atît a celor naţionale, cît şi a celor de cartier. Dacă o guvernare de stînga nu se va ocupa de accesul tuturor la carte, cine ar trebui s-o facă, moşierii şi proprietarii caselor naţionalizate?

Cultura, concepută ca o manifestare de grup, în care spiritele se unesc într-un soi de elan mistic pentru a afirma sau a nega, este din nou favorizată în dauna afinităţilor pentru jocul liber al preferinţelor şi vocaţiilor individuale. Preocupat de afirmarea legitimităţii democratice, de îmbunătăţirea imaginii, de contracararea criticilor, statul român s-a ocupat intens de cultură, fără a reuşi totuşi să afirme o politică culturală. Nu doar bibliotecile, ci şi obiectele de patrimoniu, monumentele, muzeele, teatrele de repertoriu, arhivele sînt lăsate pe "pilot automat", să trăiască sau să dispară cum pot şi dacă pot. Pe teritoriul aparent nelimitat al acţiunii culturale se înghesuie şi se calcă pe picioare fundaţiile: acţiunile de durată şi de perspectivă ale unor structuri consistente sînt parazitate de agitaţia extrovertită şi clientelară.

Peste tot şi întotdeauna bugetul pentru cultură e mic, şi în orice caz mai mic decît necesităţile. S-ar putea vocifera la nesfîrşit despre cei 0,3% alocaţi culturii în România, dacă zilele acestea presa franceză n-ar deplînge coborîrea sub 1% a bugetului cultural. Toţi guvernanţii se mîndresc cu cultura ai căror reprezentanţi politici se consideră şi probabil că acest orgoliu îi determină să neglijeze susţinerea ei financiară. Mai semnificativă însă decît suma (în termeni absoluţi sau relativi) alocată culturii este transparenţa opţiunii. Ce trebuie să facă statul: să impună artişti oficiali în toate domeniile de creaţie, marginalizîndu-i pe acei care dintr-un motiv sau altul nu-i convin, sau să creeze condiţii favorabile pentru emergenţa talentelor, pentru un răspuns cultural al cetăţenilor la problemele ridicate de civilizaţia modernă? Răspunsul corect pare de la sine înţeles, dar după cum se poate observa din opiniile exprimate în acest număr, aspiraţia spre sistem care-l înfrăţeşte pe Viorel Mărginean cu André Malraux nu este decît o formă de dirijism, în absenţa flexibilităţii şi a unui spaţiu de decizie descentralizat. Pe de altă parte, descentralizarea nu este leacul contra birocraţiei, ea se poate reduce şi la translarea arbitrariului la nivel local.

La răscrucea spre o alternanţă democratică, în perspectiva evoluţiei spre o societate de consum, opţiunile culturale ale statului român nu sînt neutre: pentru ca Ministerul Culturii să nu devină o anexă a Ministerului Turismului, nu este suficient talentul lui Silviu Purcărete.

Ar fi necesar ca prin el şi publicul românesc

Cum poate o democraţie pluralistă să suscite, să difuzeze şi să încurajeze cultura, fără să facă opţiuni abuzive? Cum poate ea să orienteze, fără să impună, să ajute, fără să constrîngă? Cum poate ea să descopere şi să folosească mediatori pentru o acţiune culturală, ştiut fiind că în majoritatea cazurilor aceştia au atitudini politice şi sociale bine definite şi arareori conforme puterii politice, oricare ar fi aceasta? (André MALRAUX - 1959)

Statul cultural, o utopie?

Cînd văd alăturate aceste două cuvinte: *stat* şi *cultură*, îmi proiectez două imagini diferite. Prima, puternică, intensă, vie: statul, comunist sau postcomunist, capitalist sau precapitalist, se află cu spatele la cultură, ignorînd-o cu indiferenţă sau amintindu-şi de ea ori de cîte ori ar dori să i se facă un serviciu! De pildă, să fie ajutat în opera de transformare a omului – prin natura sa anarhică –, într-o fiinţă disciplinată şi obedientă, respectuoasă faţă de legi şi instituţii, lipsită de ambiţii şi poşte concrete, trăind într-o perpetuă ficţiune sedativă, menită să o calmeze înviorînd-o sau, mai degrabă, să o înlăture calmînd-o. Alt exemplu: statul, întorcîndu-şi faţa zîmbitoare spre cultură, în căutarea propriei justificări. Cealaltă imagine, palidă, evanescentă, onirică, utopică: statul asociat culturii (la bine şi la rău), susţinîndu-se reciproc, mai mult, contopindu-se, căci existenţa fiecăruia atîrnă de a celuilalt, un fel de sinteză androgină a esenţelor. Ar putea fi numit *stat cultural*.

În ceea ce priveşte statul acultural sau anti-cultural, am tot văzut cum arată: condus de oameni care nu citesc decît cărţile pe care le semnează, nu frecventează decît muzeele de istorie a faptelor glorioase ale neamului, în prelungirea cărora îşi insinuează propriile fapte, nu agreează decît spectacolele în care sînt evocate aceleaşi fapte glorioase, cu steaguri, ode şi înaintaşi cu mustăţi şi bărbi lipite, se delectează cu marşuri şi cantate şi înalţă monumente spre eternizarea propriei treceri prin istorie (pe teritoriul Israelului, cele mai multe vestigii ale perioadei pre-creştine sînt datorate grandomaniei constructive a dictatorului Herod, imitînd-o pe cea a faraonilor egipteni şi anticipînd-o pe cea a comuniştilor euroasiatici Kim Ir Sen şi Nicolae Ceauşescu). Toate acestea nu înseamnă că statul anti-cultural nu încearcă să şi-i apropie pe creatorii de cultură; iar uneori izbuteşte chiar să şi-i aservească. (Este semnificativ, în acest sens, filmul lui Szabo István, *Mephisto*, o cutremurătoare imagine a corupţiei ideologice.) Jucătorii de şeptic, table şi ţintar, care au condus România timp de aproape o jumătate de secol, au făcut tot ce le-a stat în putinţă (subliniez, în putinţă!) să obţină complicitatea culturii la programul lor ideologic. Parţial au obţinut-o. Nu e de mirare, întrucît puterea loveşte ea cu bastonul, dar şi cu decoraţii, premii şi alte privilegii. Aşa se face că un stat anti-cultural îşi poate confecţiona o figură culturală cu ajutorul generos şi interesat al unor oameni de cultură. Cei care n-au acceptat complicitatea *activă* (complicitatea *pasivă* a practicat-o cvasitotalitatea) au rămas fără premii, fără decoraţii, fără vile, fără C.E.C.-uri, fără meaneuri, fără funcţii, în general, fără bani.

Pe conducătorii de azi ai tranziţiilor estice nu-i interesează complicitatea ideologică a culturii, ci pur şi simplu o confirmare naţională, europeană şi mondială a intenţiilor lor democratice, mai mult sau mai puţin sincere, în care se include, firesc, atît protecţia culturii, cît şi protecţia propriei imagini. Interesează, aşadar, nu imaginea ca atare a culturii, ci imaginea *politică* a culturii. Cît priveşte politica faţă de cultură, ea seamănă cu politica faţă de pensionari: nu avem nevoie de ei, dar trebuie să le dăm ceva. Mai întîi, fiindcă acest "ceva" a fost plătit chiar de ei de-a lungul anilor de muncă şi, mai apoi, fiindcă sună bine, atît sub raport electoral, cît şi sub raport protocolar "grija pentru categoriile defavorizate". Prin urmare, nimeni nu face nimic în mod dezinteresat şi gratuit pentru cultură, iar micile şi inocentele servicii pe care statul i le aduce acesteia, deşi rambursate din plin, sînt prezentate drept expresii ale bunăvoinţei, generozităţii şi afecţiunii. Va să zică, trebuie să-i fim recunoscători ministrului de Finanţe că n-a diminuat raţia bugetară a culturii, cu preţul de a nu fi putut mări numărul aparatelor de interceptare şi al bastoanelor de cauciuc. Pentru a întreţine imaginea politică a culturii (ceea ce coincide cumva cu imaginea culturală a politicii) statul hrăneşte o birocraţie luxuriantă şi labirintică, menită nu atît să distribuie, ca pe nişte pomeni, micile "cadouri" destinate culturii, cît să oprească "risipa" în această direcţie considerată neproductivă. Este de la sine înţeles că butoanele principale ale acestei birocraţii se află la îndemîna unor economişti bine plătiţi, care, cei mai mulţi, ca însuşi statul pe care-l reprezintă, nu iubesc cultura sau chiar o dispreţuiesc, o urăsc, socotind-o pierdere de bani şi de timp. Suprastructura birocratică în domeniul culturii ar fi, în general, acceptabilă, cu condiţia ca să se exercite o acţiune de drenare a canalelor prin care se vehiculează banii publici şi nicidecum o blocare a lor, făcînd ca această suprastructură să apese pînă la sufocare organismul cultural. Dacă subvenţia publică s-ar îndrepta mai întîi către cei care produc sau consumă cultură, şi abia apoi către funcţionarii care îi ocupă căile de acces, ar fi bine. Din păcate, lucrurile se petrec de obicei invers. Fondurile destinate activităţii culturale sînt consumate mai întîi de către impiegaţi, pentru salarii, prime, deplasări naţionale şi internaţionale, şi abia ceea ce rămîne, cînd rămîne, ajunge la destinatar.

Cam asta ar fi imaginea reală, puternică, vie, pe care o percep în legătură cu asocierea stat-cultură. Paralel, într-un plan îndepărtat, *unscharf*, îmi apare imaginea ideală (vai, şi idilică!) a *statului cultural*, în care toţi cei ce produc, distribuie, consumă şi administrează bunurile materiale ar fi conştienţi că ei pot produce, distribui, consuma şi administra mai bine palpabilul, dacă treaba asta s-ar petrece printr-un conştient luminat. Un ţăran, un lucrător, un contabil sau un ministru munceşte mai temeinic, mai eficient, în contextul muzicii lui Beethoven şi al teatrului lui Shakespeare, decît în zgomotul pur şi abrutizant al maşinilor de bătut nituri, sau al maşinilor de bătut cifre. Cînd vorbesc de robotizare, unii au în minte robotizarea producţiei, alţii robotizarea producătorilor. Spaţiul dintre aceste două accepţii ale termenului este umplut de către cultură. Fanaticii contabilităţii palpabilului ar putea să întrebe: dar pe autorii picturilor rupestre de la Altamira cine îi subvenţiona? Cred că există un răspuns şi la această întrebare: cei care pictau fiare şi vînători erau subvenţionaţi chiar de cei care vînau, pentru că în timp ce unii "produceau", alţii spiritualizau "producţia".

Cum ar arăta (nu neapărat) utopicul stat cultural? Un stat în care miniştrii şi parlamentarii, între două şedinţe ale Guvernului sau Parlamentului, între două adunări de partid, între două meciuri de fotbal sau de tenis, ba chiar între două partide de table, ţintar sau şeptic, ar asculta Bach, ar vedea Cehov, ar citi Dostoievski, aceasta dintr-o nevoie la fel de imperioasă ca, bunăoară, jocul de table. Şi ar înţelege că toţi cei pe care-i guvernează, precum şi ei înşişi sînt construiţi nu numai din apă, carbon, oase şi muşchi, dar şi din sensibilitate, armonie sufletească, memorie şi visare. Într-un astfel de stat, la o adunare electorală s-ar putea discuta nu numai despre pensii şi gropi, dar şi despre Mozart şi Picasso.

Dumitru SOLOMON

Fundaţia Culturală "Forumul pentru starea culturii"

Proiect de proiect

Din orice punct am privi lucrurile, măsurile preconizate şi inventariate în detaliu într-o CARTE ALBA sînt, în ultimă instanţă, de ordin juridic şi necesită o pronunţată voinţă politică, pentru adoptare şi aplicare.

Am ajuns deci la momentul cel mai potrivit, în acest an electoral, ca toate partidele politice să ia act de problemele reale ale acestui domeniu strategic, care este CULTURA, dovedind prin forţa faptelor că nu poţi înţelege decît ceea ce iubeşti.

Foarte mulţi oameni de cultură (şi specialişti din alte domenii) resimt şocul intrării culturii în economia de piaţă ca pe o bruscă întrerupere a unei *surse miraculoase de bani*, care altădată alimenta mecanismele intime ale actului cultural. Sentimentul acestei false dispariţii a generat un lung şir de *lamentări* sau *proteste*, în funcţie de temperamentul celor implicaţi. Ambele manifestări s-au dovedit însă inutile, deoarece plecau de la efect şi ajungeau tot la efect, adică erau un fel de alergare într-un cerc, avînd nostalgia spiralei.

În realitate, *disconfortul* intrării culturii în economia de piaţă este rezultatul unei crize de percepţie, al încercării de a face faţă cu reflexe vechi unei situaţii noi, iar perplexităţile generate de acest impact sînt, aşa cum era normal, false probleme: cine ne mai dă nouă banii acum? De ce să intre cultura prima în economia de piaţă? De ce am fost abandonaţi? etc.

Pentru a ieşi totuşi din acest *blocaj care priveşte modul de abordare*, a problemei financiare din cultură, este necesar să plecăm de la o observaţie. Principala regulă a economiei de piaţă este următoarea: *Banii se înmulţesc numai dacă circulă*!

Aşadar, privită din această perspectivă, problema culturii se poate formula, simplu şi corect, astfel:

Ce trebuie făcut pentru bani, dacă tot circulă spre a se înmulţi, să circule şi prin cultură?

Punînd astfel problema, apare foarte clar că răspunsul la această întrebare depinde de lămurirea unor aspecte:

1. *Cine are banii pentru cultură?* Adică cine sînt finanţatorii *potenţiali* ai culturii?
2. *Cui îi trebuie banii în cultură?* Adică unde sînt în cultură punctele de absorbţie ale finanţărilor?

Cine are banii pentru cultură?

La acest punct, constatăm că finanţatorii potenţiali pentru cultură se împart în două mari categorii:

– Deţinători de fonduri publice (instituţii publice).

– Deţinători de fonduri private (persoane fizice sau juridice private).

Principala problemă a *deţinătorilor de fonduri publice* (instituţiile publice) este aceea că pentru a disponibiliza fonduri pentru cultură au nevoie de alocaţii legale *exprese* şi de proceduri legale *exprese*. Caracterul *public* al fondurilor impune o decizie *controlată* a cheltuirii lor şi nu se poate baza pe *interpretarea* legii în *favoarea* culturii.

Este deci absolut necesar ca Legea bugetului *să prevadă expres alocaţii cît mai directe*, cît mai bine nominalizate. Aceasta implică *o completare a clasificărilor bugetare clasice* (de tip pur contabil) cu clasificări specifice, necesare unui anumit domeniu. De exemplu, în bugetul Ministerului Culturii este necesară o poziţie distinctă pentru alocaţiile destinate restaurărilor de monumente, *separat* de reparaţiile capitale. Sînt necesare poziţii distincte şi pentru alocaţiile privind subvenţionarea culturii scrise sau pentru achiziţiile muzeelor şi bibliotecilor, separat de *alte cheltuieli materiale*.

Este, de asemenea, necesar ca *Legea finanţelor publice* şi viitoarea *Lege a responsabilităţii ministeriale să prevadă expres proceduri suple de decizie* privind cheltuirea sumelor alocate, prin luarea în considerare a *competenţelor speciale*, îndeosebi în chestiunea *oportunităţii* cheltuielilor.

Un exemplu: nu este admisibil ca organele Ministerului de Finanţe sau, după caz, ale Curţii de Conturi, să aprecieze *oportunitatea actului cultural* pentru care *există* sume alocate Ministerului Culturii.

De asemenea, sînt necesare schimbări în *legislaţia privind organizarea structurilor administrative, centrale şi locale*, ale Ministerului Culturii, pentru apropierea deciziilor de actul cultural. Prin *descentralizarea* reţelelor culturale teritoriale compuse din teatre, muzee, cămine etc., acestea trebuie lăsate pe seama finanţării din fondurile publice locale, Ministerul Culturii putînd interveni doar pentru finanţarea unor proiecte.

Deţinătorii de fonduri private, persoane fizice sau juridice, au particularitatea şi avantajul că disponibilizează fonduri *în mod voluntar*. Dar acest lucru face necesară existenţa unor *elemente legale de stimulare, de atragere* a deciziei de finanţare privată în ambele forme pe care aceasta le poate îmbrăca: *investiţia şi sponsorizarea*.

Decizia de finanţare prin *investiţie* în actul cultural este de fapt o decizie de participare financiară privată, foarte directă, cu *scop de profit*, şi *ar trebui să fie principala sursă de bani atrasă spre cultură*. Prin măsuri legislative concrete, trebuie să se creeze facilităţi şi chiar privilegii investiţiei în cultură, să fie deci sprijinită, protejată şi garantată, avînd în vedere că degrevează statul de importante cheltuieli. Iată cîteva exemple de măsuri legislative concrete: recunoaşterea activităţilor care au ca rezultat un produs cultural, ca fiind *"producţie"* şi nu *"prestări de servicii"* cum este în prezent (vezi scandalul editurilor); acordarea de facilităţi fiscale tuturor investitorilor în domeniul cultural, mergînd pînă la scutiri pentru acţiunile de interes naţional (festivaluri, concursuri etc.); crearea cadrului necesar investiţiilor private masive în restaurarea monumentelor prin concesiuni avantajoase de utilizare; protejarea investiţiilor atît prin protejarea produsului (Legea dreptului de autor şi a drepturilor conexe), cît şi prin protejarea profitului (reinvestit în cultură).

Decizia de finanţare privată prin sponsorizare poate deveni o sursă importantă numai dacă, prin măsuri legislative, *mecenatul* în cultură primeşte stimulentele necesare. Un exemplu ar fi refacerea Legii sponsorizării pe baze mai apropiate de realităţile noastre, precum şi crearea de facilităţi *persoanelor fizice* donatoare.

Cui îi trebuie banii în cultură?

De la bun început vom face precizarea că, în cultură, punctele de absorbţie a finanţelor sînt cuprinse în trei mari categorii: instituţiile de cultură, acţiunile culturale, creatorii şi specialiştii din cultură.

Instituţiile de cultură, publice sau private, datorită specificului activităţii lor *în regim permanent*, au ca principală problemă asigurarea *cheltuielilor de funcţionare* (salarii, întreţinere sedii, cheltuieli de cercetare, achiziţii, programe curente, prestări).

Instituţiile *publice* de cultură fiind bugetare sau, în cel mai bun caz, mixte (venituri proprii, plus subvenţii), nu pot depăşi şocul intrării în economia de piaţă decît printr-o *severă ierarhizare* pe criterii de interes public, *naţional sau local*, printr-o lucidă *reformă managerială*.

Criza instituţiilor publice din cultură, confundată de unii cu criza culturii, este la originea multor disfuncţii vizibile în ultimul timp. Eroarea centralistă de a lega salarizarea din instituţiile publice de cultură de rangul acestora (naţional sau local), precum şi confuzia neghioabă dintre funcţionarul public şi creatorul sau specialistul angajat în cultură au împiedicat reformarea rapidă a structurilor publice culturale.

Legea muzeelor, legea instituţiilor de spectacole, legea bibliotecilor publice sînt numai cîteva măsuri legislative absolut necesare scoaterii acestor instituţii dintr-o situaţie de colaps.

Pentru *acţiunile culturale* problema este diferită de finanţarea instituţiilor, fiind vorba de finanţări ocazionale, deci în regim discontinuu, indiferent de sursă (publică sau privată).

Acţiunile culturale se pretează deci la o discuţie *pe proiect* şi trebuie dezvoltată aşadar în legislaţia noastră o adevărată tehnică a *concursului* de proiecte, care devine inevitabil atît pentru finanţatorii publici, cît şi pentru cei privaţi.

Chiar dacă îi vom spune *licitaţie* (de proiecte culturale), ea nu poate fi acelaşi lucru cu orice licitaţie şi este necesară o legislaţie specială care să ne scoată din acest "pat al lui Procust", în care ne găsim acum.

Este, de exemplu, necesară clarificarea tuturor aspectelor unor astfel de concursuri de proiecte: cu avans plătit sau fără avans plătit sau fără avans; deschise sau cu temă dată; cu sau fără interes calificat (internaţional, naţional sau local); cu sau fără condiţie prealabilă privind promovarea creaţiei româneşti etc. Denumirea de concurs de proiecte pentru acţiuni culturale mi se pare mai corectă decît aceea de licitaţie, care poate crea confuzie, inclusiv cu alte licitaţii din domeniul cultural (cele de obiecte de artă).

Creatorii şi specialiştii din domeniul culturii constituie puncte de absorbţie a finanţării în două situaţii diferite, fie cu titlu permanent, ca angajaţi ai unor instituţii publice, fie cu titlu ocazional, prin vînzarea produsului cultural care este opera sau prestaţia lor.

În calitate de angajaţi ai unei instituţii publice din cultură, atît creatorii, cît şi specialiştii trebuie să aibă un statut juridic foarte bine precizat şi adaptat la specificul activităţii lor.

Este astfel necesar ca, în legislaţia muncii, să se opereze modificările corespunzătoare pentru recunoaşterea *caracterului special* al contractului de muncă al *angajatului-creator*, ca fiind un regim mixt, generator de drepturi şi obligaţii aparte. Pentru exemplificare, amintim doar cîteva profesii susceptibile de a fi supuse unor astfel de reglementări: realizatorii de televiziune, arhitecţii, autorii de programe de calculator.

De asemenea, pentru *specialiştii angajaţi în cultură* este necesară eliminarea oricăror confuzii, prin acordarea, după caz, a fie a unui statut similar cu al specialiştilor din cercetare, fie similar cu cel al specialiştilor din învăţămînt. Aberaţiile de tipul identificării bibliotecarilor cu gestionarii unor depozite de cărţi trebuie eliminate de urgenţă.

În ce priveşte pe creatorul sau specialistul care oferă spre vînzare, ocazional, produsul cultural materializat în opera sau prestaţia sa, este necesară o protecţie specială prin legislaţia dreptului de autor şi a drepturilor conexe, completată cu o autoprotecţie (uniuni profesionale, societăţi de gestiune colectivă, agenţii de protejare, negociere şi impresariat etc.).

Eugen VASILIU

Forumul pentru starea culturii

MEMBRI FONDATORI:
Ştefan Augustin Doinaş, Dan Amedeo Lăzărescu, Dan Grigore, Mariana Celac, Victor Babiuc, Dan Piţa, Sterc Gulea, Sorin Vieru, Alexandru Sassu, Magdalena Bedrosian, Gabriel Andreescu, Radu Filipescu, Ion Caramitru, Radu F. Alexandru, Daniela Crăsnaru, Alexandru Palcologu, Magda Cârneci, Marina Spalas

Discurs patetic despre relaxare

Altfel aş fi vrut să scriu la această temă a **Dilemei**. Mă gîndeam chiar la un comentariu relaxat despre relaţiile Fundaţiei Culturale Române cu lumea ştiinţifică şi culturală internaţională, la cîteva zile înaintea reuniunilor "Cultura română în universităţile lumii" şi "Romanul secolului XX", întreprinderi deosebit de pretenţioase pentru intrarea noastră într-un dialog al valorilor. Doar că a lucra la Fundaţia Culturală Română nu este un lucru relaxant. Mai mult decît obsesia bugetului, mereu de austeritate, fie alocat parţial, fie blocat ori redus, este tensiunea fiecărei zile în care afli că trăieşti pe banii guvernului şi îţi permiţi să scoţi reviste de prestigiu ca "Dilema", că Editura publică prea mulţi clasici români şi lucrări de referinţă, sinteze, istorii, în ciuda atîtor "creatori de bine", că refuzi să participi la chiolhanurile naţionale, deci eşti o instituţie de clan, elitistă, închisă, că nu faci compromisuri cînd e vorba de valoare şi nici nu cosmetizezi "imaginea", eterna problemă a celor care au grijă s-o şifoneze. Vina noastră nu se opreşte aici. Bugetari fiind, ne încăpăţînăm să rămînem la această Fundaţie, care - deşi e singura membră în Centrul European al Fundaţiilor - va fi cu grijă ocolită dacă se pune de vreun simpozion despre integrare europeană, şefii noştri nu pleacă în diplomaţie să lase vreun veleitar să facă "ce ar trebui" din ea, deci e bine să ni se ofere alternative, să fim dublaţi cu grăbire, doar s-or produce confuzii şi ni s-ar mai tăia din nas, căci cultura este a tuturor şi doar în manifestările de masă îi mai poate satisface pe cei care visează naţional cu apucături provinciale.

Există perioade ale anului, cum sînt cele dinaintea vacanţelor, cînd parlamentari, guvernanţi, diletanţi îşi mai caută o ocupaţie. Dacă nu ai un S.R.L., dă bine să-ţi tragi o Fundaţie. Neapărat pentru "imagine"; pentru îmbunătăţirea "relaţiilor cu străinii", de cultură orişicum, pe principiul "să ne facem şi noi Fundaţia noastră". Evident, cu bani de la stat, naţională, căci există cititori care după mai multe cărţi au senzaţia că pot scrie chiar ei şi activişti care, tot participînd la miile de simpozioane pe cap de locuitor, se trezesc creatori, manageri, meşteri în strîns semnături de membri fondatori ai încă uneia din nenumăratele ligi, asociaţii, societăţi, fundaţii, congrese ale spiritualităţii, ministere ale diasporei, consilii pentru problemele românilor de pretutindeni, oricare ar fi acelea. Nimic rău în creşterea numărului acestor presupuse organisme, dacă ele nu ar avea cam acelaşi statut şi nu ar dori să se ocupe cam de aceleaşi lucruri. Contează, firească, *cum*. Am lucra mult mai relaxat şi mai eficient dacă nu ar trebui permanent să ne delimităm, să dăm explicaţii zecilor de scrisori din străinătate că nu sîntem cei de la Herculane, de exemplu, că facem politica ţării şi nu a unui grup politic, indiferent care ar fi acela; efectul acestor organisme pe hîrtie ori în manifestări penibile fiind să producă nu doar confuzie, ci şi neîncredere, lipsă de seriozitate. Se visează apoi "coordonare", "strategie comună", "acţiune corelată" şi mă întreb cum ne-am putea coordona cu multe din acţiunile departamentului informaţiilor, ca să aleg doar un exemplu, cînd o mare parte din energie ne-o petrecem reparînd imaginea dezastruoasă produsă de lipsa de profesionalism şi valoare a multor producţii propagandistice (*Hăituiţi în propria ţară, Bine aţi venit în România!...*).

În plus, avem mereu senzaţia că lucrăm în ilegalitate, nedoriţi şi pîndiţi de dublări şi confuzii, trăim chiar sentimentul de rezistenţă lucrînd la această Fundaţie care, nu se ştie de ce, este mai mult apreciată în străinătate decît în ţară. Ştiu amatorii de strîngeri de semnături ce înseamnă cu adevărat să construieşti o fundaţie? De cîţi ani ai nevoie, de cîtă tenacitate, credibilitate, consecvenţă? În aceşti şase ani nu ne-au ocolit suspiciunile, acuzele, neîncrederea şi, cînd ni se părea că am putea lucra relaxaţi la consolidarea structurilor şi la proiectele, nu puţine la număr, de impunere a culturii noastre prin ce are mai autentic şi valoros, trebuie să o luăm în fiecare zi de la capăt. Ar fi interesant, dacă n-ar fi atît de obositor.

Carmen FIRAN

"Cultura Națională"

În orice țară civilizată din lume statul sprijină material cultura. Fenomenul are tradiție. Renașterea e un exemplu mereu la îndemînă. Apoi, fenomenul s-a încetățenit, contribuind, prin subvenționare, la crearea unor mari valori cultural-artistice. Avem, și noi, de citat două exemple ilustre. Regele Carol I întemeiase, la începutul veacului, Fundația care îi purta numele. Era o bibliotecă, construindu-se peste drum de Palatul Regal, o impunătoare clădire, dotată și cu o frumoasă, încăpătoare, aulă de conferințe publice. Rădulescu Motru, imediat după reîntoarcerea sa în țară de la studii, în 1904, fusese bibliotecarul așezămîntului. Slujba aceasta a deținut-o și St. O Iosif, apoi Al. Tzigara Samurcaș. Sala de lectură a bibliotecii, foarte bine utilată, a fost locul predilect de studiu pentru Emil Cioran (cînd, în 1990, a auzit că arsese biblioteca a avut un adevărat șoc de tristețe ireparabilă) și ceilalți colegi de generație. Iar în aula de conferințe au fost programate, imediat după primul război, ciclurile de conferințe ale Institutului Social Român condus de Dimitrie Gusti și, apoi, în 1932-1934, cele ale Asociației "Criterion". Nepotul primului rege, Carol al II-lea, a creat, prin 1931, o nouă fundație. Ea edita o revistă, repede devenită prestigioasă (**Revista Fundațiilor Regale**), al cărei cel dintîi director a fost Paul Zarifopol, și o editură (Editura Fundațiilor Regale). Această editură vestită, condusă, pînă în octombrie 1940, de Al.Rosetti, s-a făcut remarcată prin inițierea colecției de ediții critice din opera clasicilor literaturii și a culturii românești, cea de ediții definitve pentru opera scriitorilor consacrați, debuta tineri scriitori și publica, în genere, lucrări ale scriitorilor timpului. A fi publicat de Editura Fundațiilor Regale era, din capul locului, un semn de stimă și autoritate. Subvenția financiară, apreciabilă, o suporta regele Carol al II-lea, căruia îi plăcea apelația de "voievodul culturii". Se lăsa a se înțelege că subvenția provenea din caseta particulară a regelui. În fapt (mi-a spus, odată, prof. Al.Rosetti), fondurile proveneau din veniturile Loteriei de stat, care erau îndreptate spre Fundație. Dar indiferent de sursa efectivă a finanțării, important este că ea exista și funcționa ireproșabil. În acest fel, un segment important al culturii, cartea, era subvenționată, creînd o mare tradiție în editarea modernă și extraordinară sub raport filologic. Editurile particulare existente, unele efectiv de prestigiu, recunoșteau în Editura Fundațiilor Regale, subvenționată copios, editura pilot și cea mai importantă în epocă. Să adaug imediat că statul subvenționa de la buget, confortabil, și instituțiile teatrale, cu obligația să pună în scenă și piese românești. Apoi, vor beneficia de subvenții și instituțiile muzicale (Filarmonica, Opera Română, Orchestra Radio, Opereta). S-a spus că, în anii dictaturii, statul a întreținut cultura. Oarecari eforturi s-au făcut, sporindu-se numărul teatrelor și al filarmonicilor. Dar în materie de carte, e o minciună sfruntată că statul socialist a investit fonduri pentru subvenționare. Realitatea este că, existînd monopolul statului asupra editării cărții, de fapt editurile vărsau, din beneficiile realizate, la buget, zeci și sute de milioane lei anual. Cartea fusese în acele decenii mai rentabilă decît sectoare întregi ale industriei agonice și stipendiate.

A venit, apoi, aiuritoare, perioada tranziției. Teatrele și instituțiile muzicale continuă a fi subvenționate. Dar atît de slăbănog, încît abia își trag zilele. Aș vrea să mă refer, în special, la un segment al culturii naționale, cel al cărții. Mai întîi, să notez anomalia că economia de piață, în România, a început cu editarea cărții. Au apărut puzderie de edituri (la un moment dat numărul lor ajunsese la peste 2000), ce publicau orori de maculatură care aduceau venituri de peste 200%, sufocînd efectiv literatura beletristică și științifică de calitate. Treptat, foarte multe dintre aceste înjghebări editoriale au dispărut, editorii improvizați îndreptîndu-și veniturile recoltate în alte zone ale afacerilor. Din puzderia lor, au rămas în picioare cîteva case de editură solide (Humanitas, Nemira, RAO, All, Teora, Institutul European Iași, Du Style etc.) și altele mai mici (Garamond, Vremea, Polirom) onorabile. Altele, cele mai multe, se aferează în continuare, scoțînd două-trei titluri anual. La o editură ("Miron") continuă să se publice, avantajos, o catastrofală literatură de subconsum, gen Sandra Brown și alte asemenea. Din fostele edituri de stat, trei (Univers, Enciclopedica, Ion Creangă) s-au privatizat și o duc tîrîș-grăpiș, procurîndu-și, cu disperare, subvenții de la diverși sponsori. Asta pentru a menține producția la un nivel ridicat al valorii estetice sau științifice. Altele, cele mai multe, n-au fost lăsate să se privatizeze, motivîndu-se că statul e interesat să poată acoperi aparițiile de valoare culturală fundamentală prin edituri care să-i aparțină. În 1994 aceste zece edituri de stat, aparținătoare Ministerului Culturii, au fost înglobate într-o instituție "Casa de presă și edituri Cultura Națională", năucitoare prin dezorganizare și rea conducere, care stă mereu pe marginea prăpastiei.

De regulă, aceste edituri, care publică literatură română clasică și originală contemporană, primesc subvenții pe baza unor programe editoriale riguros concepute. Dar aceste subvenții vin, cînd - rar - vin, într-un ritm cu totul capricios, neizbutind deloc să acopere nevoile fie și minimale. Să mă refer, în chip special, ca istoric literar, la Editura Minerva, care editează, în ediții critice, mai ales patrimoniul literaturii române clasice. În 1994 i s-a refuzat privatizarea, motivîndu-se că pe zona ei de preocupări se sprijină, în chip deosebit, proiectata instituție "Cultura națională". Misiunea editurii e, într-adevăr, copleșitor de importantă. Trebuie continuate ediții critice lăsate de izbeliște. Se cuvin republicate acele ediții critice apărute, în anii cenzurii dictaturii, cu textul amputat. E necesară inițierea unor noi ediții din opera unor scriitori importanți, în trecut neagreați de aceeași cenzură. Și, în sfîrșit, se cer reluate ediții apărute acum trei-patru decenii, de care duc lipsă noile generații de studioși. Editura Minerva a imaginat o nouă colecție care reia mai vechi ediții, cu aparatul critic ameliorat și limitat la strictul necesar. Aproape pentru nici una din aceste direcții de activitate nu există fonduri de subvenționare necesare, noua colecție - amintită - continuînd să vegeteze în stadiu de proiect promițător. În ultimele luni nu numai că nu vin, decît șchiopătînd, subvențiile solicitate (bugetul Ministerului Culturii, în regim de austeritate, e sărac, asemenea tuturor ministerelor), dar inventiva instituție de tristă existență "Cultura Națională" a început practicarea frauduloasă a unui nou experiment. La apariția cărților subvenționate, fondul de subvenție intră în contul ei (și nu al editurii). Din aceste subvenții abia se plătesc costurile tipografiilor pentru materiale (hîrtie, carton) și manoperă. Restul fondului de subvenție (drepturile de autor, regia editurii) sînt însușite, efectiv banditesc, de "Cultura Națională". Procedeul, fraudulos, semnificînd o adevărată deturnare de fonduri, împinge, deliberat, Editura Minerva în stare de faliment. La ora actuală (iunie 1996), "Cultura Națională" a fraudat, în acest fel, Editura Minerva cu suma de 41000000 lei. Degeaba au fost memoriile, promisiunile. "Cultura Națională" continuă să înghită, în burdihanul ei spart, subvențiile cuvenite Editurii Minerva, în contul cărților apărute care, evident, au fost subvenționate. Și, nenorocire, nu se vede capătul culoarului. Iar autorii au rămas neplătiți de la sfîrșitul anului trecut.

Să admitem că instituția "Culturii Naționale" e o anomalie care, cîndva, se va eradica. Dar cum să-și realizeze programul de editare a clasicilor în ediții critice o editură cum e "Minerva", în lipsa subvențiilor necesare, fie și în proporții minimale? E evident că, la capitolul carte de interes cultural național, statul nu poate subvenționa cultura.

Z.ORNEA

Bani pentru sufletul mioritic

Astăzi, relația dintre statul român și cultură este judecată, cel mai adesea, din două perspective. Prima perspectivă, cea care ar putea fi numită economistă, este organizată în jurul răspunsurilor la întrebarea: "ce forme și ce conținuturi de cultură trebuie să finanțeze statul și cît trebuie să acorde el din buget culturii?". A doua perspectivă implică nu atît o abordare tehnică, cît una istoric-valorică, de vreme ce întrebarea fundamentală e, de această dată, "ce trebuie făcut pentru a salva patrimoniul național și pentru a perpetua valorile românești?". În primul caz, statul pare a avea nevoie de economiști riguroși și de consilieri înțelepți, pentru ca primii să dozeze contribuțiile bănești pe care ceilalți le consideră inevitabile, în virtutea unor judecăți de valoare incontestabile; în al doilea caz, statul ar urma să apeleze la suflete sensibile și la creatori iluminați asupra sensului românismului, primii urmînd să cheltuiască banii pe care sufletul mioritic - dezvăluit în spațiul strîmt al iluminării, pentru a fi apoi expus în public - îl merită în veci.

Ambele perspective sînt un dezastru, chiar dacă susținătorii fiecăreia încearcă uneori să salveze situația combinîndu-le, pentru a argumenta, de pildă, că orice efort financiar e justificat atunci cînd e vorba de sufletul național sau că doar acela care știe ce înseamnă cultură poate fi de acord cu finanțarea ei. Motivul principal pentru care cele două perspective sînt un eșec ține de imaginile statului și culturii pe care le vehiculează ele. Astfel, în ambele variante, statul apare ca o instanță bună, dispusă să colaboreze cu înțelepții sau capabilă să se deschidă către sensul culturii, în vreme ce cultura e imaginată ca un bloc imuabil, înfășurat în tricolor și manipulabil, tocmai în virtutea imuabilității sale naționale, doar precum niște prețioase obiecte de muzeu. În rîndurile de mai jos, voi încerca să propun două imagini - una a statului și alta a culturii -, diferite de cele din judecățile curente, evocate sumar mai sus.

Statul este mai degrabă un rău necesar decît o instanță bună, generoasă, subtilă etc. În ciuda caracterului ei manifest, conștiința faptului că statul e un rău necesar e rareori luată în serios. Cei care denunță, de pildă, caracterul aberant al birocrației culturale preferă de cele mai multe ori să viseze la o altă birocrație (din care nu ar trebui să lipsească - fericită întîmplare! - chiar distinsele lor persoane) în loc să renunțe la orice reglare din birouri a afacerilor culturale. În locul opțiunii pentru un stat puternic, dar modest, se ajunge inevitabil la cultul statului. De fapt, problema existenței unei culturi finanțate din contribuții publice poate fi tranșată relativ ușor într-o societate democratică, în care votul majoritar decide. E suficient să se țină seama de două fapte: primul este existența unei producții culturale de piață, producție pe care doar un orb o poate ignora și cu care statul - dacă nu e orb - e silit să intre în competiție. Al doilea fapt este următorul: decizia și gradul de angajare în această competiție nu trebuie decise de clientela culturală pe care și-o asociază un partid sau un altul ajuns la putere, întrucît un asemenea mecanism conduce, în ultimă instanță, doar la apariția unor false reputații și a unor favoritisme bazate pe respectivele false reputații; decizia și gradul de angajare a statului în competiția cu producția culturală de piață pot fi luate doar de electorat, în măsura în care acesta se arată nemulțumit de producția culturală de pe piață; pentru a ajunge aici, e nevoie desigur ca actorii politici să accepte acest mecanism; e nevoie, prin urmare, ca ei să devină conștienți că drumul actual e costisitor pentru toată lumea. Deocamdată, ca și în toate celelalte chestiuni ce vizează bugetul, electoratul nu se poate pronunța, nu numai pentru că el nu are inițiativă financiară, ci și pentru că partidele care i se adresează - între altele, tocmai pentru a căpăta, odată ajunse la guvernare, drept de inițiativă financiară - nu au construit mize politice de acest ordin. În concluzie, producția culturală de piață e singura referință pe care o poate avea în vedere statul, iar decizia angajări sale în această competiție e determinată de insatisfacția publicului. În locul cultului statului, e nevoie și aici de cultul consumatorului rațional.

Acest lucru iese în evidență și mai clar dacă se ține seama de statura culturii. Ideea că ar exista "cultură națională" nu e decît o formulă propagandistică. La drept vorbind, actul cultural este, prin excelență, individualizat; iar dacă el trăiește prin intermediul criticii care îi vine în întîmpinare, atunci ideea că națiunea e un vestmînt care îmbracă actul cultural nu poate fi susținută decît de cei care... se identifică ei înșiși cu nația în cauză, dînd uitării orice sentiment critic. Prostul gust care stă la baza acestei identificări este egalat probabil doar de indecența cu care ea e afirmată. Uneori, e drept, autoidentificarea cu nația sau cu spiritul ei își asociază un efort de rescriere a istoriei în care apar toate geniile înțelese de ultimul iluminat în domeniu. În acest fel, cultura e asimilată cu o librărie aflată în inventar, cu o colecție de obiecte pe care nu le poate atinge decît bravul creator istoric, devenit un gestionar ocupat, în fond, cu inventarul propriului delir. Din nefericire, imaginea unui asemenea creator e frecventă în lumea culturală, în special literară, de la noi. În contrast, e cvasi-inexistentă imaginea unei culturi vii, în care au loc doar indivizii, în măsura în care ei își afirmă spiritul critic, indiferenți la mode, dar și la creatorii declarați naționali și urcați pe un piedestal de neatins. Cultura nu este, din fericire, un edificiu solid care solicită contemplare și pioșenie tîmpă, ci un adăpost fragil care cere reechilibrări permanente și spirit îndrăzneț. Nici un funcționar nu trebuie să se atingă de ea, pentru că funcționarii sînt recrutați, în general, din prima categorie.

Statura culturii este individualizantă, cultul statului este construit pe atacul la adresa individului. Relația dintre stat și cultură e relația dintre un mecanism a cărui dimensiune trebuie decisă finalmente de indivizi și aceiași indivizi, ocupați însă cu chestiuni critice, iar nu cu afaceri de stat.

Cristian PREDA

Cultură şi imagine

Există zone, în cadrul culturii naţionale, care nu au reflex prompt în imaginea ţării peste hotare, după cum există altele cu un impact foarte rapid. Vremurile de tranziţie prin care trecem, caracterizate prin lipsa fondurilor, determină o isterie a imediatului: totul trebuie rezolvat pe loc, orice investiţie trebuie să dea un profit eclatant şi în foarte scurt timp. Este de la sine înţeles că proiectele pe termen lung nu fac obiectul gîndirii celor care ne guvernează. Ei vor prefera întotdeauna să investească bani, spre exemplu, într-un album cu mănăstirile din Nordul Moldovei sau cu operele brâncuşiene, şi nu să susţină activitatea bibliotecilor, cu toate că investiţia în biblioteci va fi cu mult mai profitabilă în timp. În paranteză fie spus, nici aspectele culturale "clasice", utilizate dintotdeauna la îmbunătăţirea imaginii României, nu sînt valorificate cum trebuie (nu avem decît să ne gîndim la cum este prezentată străinilor cultura noastră în revistele distribuite în avioanele TAROM-ului sau, pe de altă parte, la felul dezastruos cum este gestionat ansamblul sculptural de la Tîrgu Jiu). În faţa unei asemenea lipse de profesionalism şi, în fond, de responsabilitate mai are rost oare să ne întrebăm dacă cei care ne conduc sînt conştienţi de enorma profitabilitate a investiţiilor culturale pe termen lung? Nu am luat în considerare răspunsul previzibil la întrebarea de mai sus şi ne-am adresat cu această problematică celor ce, în jargon administrativ, sînt numiţi "factori responsabili".

Degrevarea statului

Ministrul Culturii, d-l Viorel Mărginean, se dovedeşte a fi conştient de importanţa pe care o are cultura: "Trebuie investiţi bani în cultură, în fapte, şi imaginea vine de la sine. Bineînţeles că şi imaginea trebuie creată, dar nu putem crea o imagine care să fie falsă. În cultură trebuie să investească şi statul dar şi persoane particulare, deoarece cultura este o chestiune care ne priveşte pe fiecare în parte şi comunitatea în ansamblul ei. Este ştiut că în statul socialist finanţările şi susţinerea veneau toate de la buget. În condiţiile actuale apar posibilităţile de creare a fundaţiilor care îşi propun să rezolve cîte ceva pe linie culturală. În Occident sînt mii de astfel de fundaţii, care degrevează statul de sume importante şi de tot felul de griji." După cum observăm, ministrul Culturii ne oferă o pledoarie pentru ca atribuţiunile statului să fie preluate, pe cît este posibil, de către particulari. Pentru ce trebuie ca statul să fie absolvit de sarcini? Pentru ca el, cu timpul şi mijloacele astfel disponibilizate, să se ocupe de o revistă proprie. "Ministerul Culturii finanţează aproximativ 40 de reviste, ceea ce nu mi se pare normal, pentru că este un număr enorm. Cu toate acestea, dacă eu aş vrea să scriu repede un punct de vedere, să-mi dau cu părerea în legătură cu un domeniu sau altul din cultură, redactorii respectivi ar îngreuna procesul: s-ar gîndi dacă au spaţiu, dacă primesc sau nu etc. De aceea am găsit necesar să scoatem o revistă săptămînală a ministerului, numită «Cultura naţională»".

Cultura nu cunoaşte tranziţie

Gabriel Ţepelea, preşedintele *Comisiei pentru cultură, artă şi mass-media* a Camerei Deputaţilor, este de părere că, pînă la urmă, cultura se poate face chiar şi fără prea multe mijloace materiale: "După mine, cultura este cartea de vizită a unei naţiuni, prin care se reflectă prezentul, trecutul şi într-un fel se profilează viitorul. Cultura nu cunoaşte termenul de care ne izbim acum la tot pasul - acela de "tranziţie". Evident, domeniile care depind de finanţarea de stat suferă, dar creatorii adevăraţi, cei care se pot dispensa de unelte foarte sofisticate şi care recurg la o singură unealtă, aceea pe care le-a dat-o Dumnezeu, adică creierul, pot să concureze la nivel internaţional." Gabriel Ţepelea observă că, oriunde în lume, culturii i se acordă o importanţă maximă şi, ca dovadă că este aşa, România a fost scoasă de pe lista de supraveghere a SUA numai datorită faptului că a fost votată legea drepturilor de autor. Cu toate acestea, sistemul nostru legislativ cunoaşte cîteva carenţe esenţiale în ceea ce priveşte domeniul care se referă la cultură: "Cea mai gravă dintre nerealizări este inexistenţa unei legi a patrimoniului. De ani de zile această lege aşteaptă şi s-a împotmolit în sistemul de vămi prin care trebuie să treacă. Probabil că există şi nişte interese ca situaţia să rămînă aşa cum este acum. Eu cred că ţara aceasta pierde foarte mult prin absenţa unei astfel de legi, pierde şi prin scurgerea valorilor peste hotare, dar şi prin deteriorarea monumentelor istorice. Un alt defect al sistemului legislativ este înregistrat în cazul legii sponsorizării. Aceasta există, dar trebuie neapărat revizuită."

Investiţia în cultură este oricînd rentabilă

Agata Nicolau-Iliescu, membră a aceleiaşi *Comisii pentru cultură* din Camera Deputaţilor, este de părere că domeniul culturii naţionale este atît de important, încît trebuie să fie în atenţia oricărui guvern, indiferent de culoarea lui politică: "Banii trebuie investiţi şi-n cultură şi-n imagine. Pe de altă parte, nu există nici un domeniu al culturii care să nu aibă reflex în imagine, investiţia în orice tip de cultură se repercutează asupra imaginii. Există o imagine externă, dar şi una internă, care este formativă. În ambele cazuri, investiţia este, în termenii economiei de piaţă, rentabilă. Politica culturală naţională, ca în toate ţările cu democraţie consolidată, trebuie să fie deasupra alternanţei diferitelor partide la guvernare. În toate ţările occidentale, politica culturală naţională este un consens. În ultima vreme, cultura a devenit parte esenţială în dialogul ţărilor membre ale Uniunii Europene. De aceea, culturii trebuie să i se acorde şi la noi o mai mare importanţă." În privinţa mijloacelor materiale, deşi recunoaşte că în prezent ele sînt precare, d-na Agata Nicolau-Iliescu se arată optimistă şi plină de speranţe cu privire la soluţiile care se pot adopta în viitor: "În acest timp de clară trecere la un alt sistem economic, este nevoie de o mobilizare de fonduri din diverse părţi ale societăţii. Acum procesul de privatizare a pornit şi cred că într-un timp nu prea lung el se va dinamiza; prin urmare, este cazul să revedem legea sponsorizării, pentru că ea a fost făcută cînd aproape întreaga proprietate aparţinea statului. De asemenea, trebuie revăzută gîndirea bugetului pentru cultură în interiorul Ministerului Culturii; bugetul trebuie canalizat spre marile proiecte. În acest sens, cred că ar trebui să se constituie pe lîngă Ministerul Culturii un fel de Consiliu Naţional care să conceapă marile proiecte culturale, astfel încît să nu se mai ţină seama de nici o barieră politică. Pe lîngă bugetele, destul de austere, care s-au acordat culturii în aceşti şase ani, în fiecare an au existat suplimentări pentru diferite proiecte. Aceste proiecte trebuiau prevăzute şi concepute de Ministerul Culturii şi de autorităţile locale într-o conlucrare eficientă."

După cum se observă, cu toţii consideră că domeniul cultural este de o importanţă capitală; cu toţii sînt convinşi că în cultură trebuie investit cît se poate de mult. Pe de altă parte, nu lipsesc nici ideile de perspectivă. Aşa stînd lucrurile, de ce totuşi lucrurile merg în continuare aşa cum merg?

Mă mediatizez, deci exist

D-l Coriolan Babeţi lucrează în cadrul Ministerului de Externe, la Direcţia Culturală. A căpătat experienţă în domeniul gestionării culturii în urma a doi ani petrecuţi în Ministerul Culturii, dar mai ales la capătul celor patru ani de directorat la *Institutul de cultură şi cercetări umaniste* din Veneţia. Iată cum vede d-l Coriolan Babeţi aspectul rentabilităţii culturii: "Azi, formele de existenţă ale culturii sînt indisociabile de mediatizarea lor pînă în punctul în care cei doi termeni tind să se confunde. Între cultură şi mediatizarea ei există un raport ombilical. Mă mediatizez, deci exist. Numai o bună mediatizare în exterior a evenimentelor de acasă că şi o atentă mediatizare acasă a evenimentelor noastre exportate în exterior vor fi în măsură să creeze un cîmp de percepţie fecund al valorilor noastre, altminteri obnubilat chiar de inexistenţa unei necesare ierarhii intestine. Mai mult, o bună mediatizare în exterior a evenimentelor de acasă poate fi chiar asimilabilă exportului cultural. Prin calitatea sa intrinsecă, un eveniment cultural organizat acasă poate obţine rangul de eveniment european fără ca el să treacă neapărat, fizic, frontierele ţării. Iată o sursă posibilă de rentabilitate: să fii "în Europa" rămînînd acasă. În cazul fericit în care faptele culturale sînt înregistrate în mass-media - cînd depăşesc, deci, acest prag vital, de socializare a existenţei lor, ne apar deseori într-o deconcertantă devălmăşie a valorilor. Adică stau la aceeaşi masă, într-o neliniştitoare simultaneitate, lucruri de o extremă însemnătate cu cele de o importanţă minoră. Constat, privind dintr-o perspectivă cantitativă, un asediu de evenimente culturale pe care România le organizează acasă sau peste hotare. Or, din perspectiva problemei rentabilităţii, prima obligaţie a noastră este să încercăm să ierarhizăm evenimentele culturale. Experienţa veneţiană mi-a consolidat această judecată care a devenit - în ce mă priveşte - o prejudecată. O bună cadenţă a prezenţei noastre în exterior este o primă obligaţie. Atît cît am fost la Institutul din Veneţia, am urmărit o inserţie în metabolismul locului. Exportul cultural trebuie să ţină cont de «geniul locului» de destinaţie, de orizontul lui de aşteptare. Cadenţa diurnă la care mă refeream mai sus este întreruptă din cînd în cînd de cîte un mare moment ritualic, de un eveniment care presupune sinteze culturale, de un eveniment la scară planetară (cum era, bunăoară, Bienala de la Veneţia). În întîrzierea noastră de a descoperi rentabilitatea culturii se cuprinde şi neatenţia faţă de marile evenimente a căror gazdă e necesar să fii. Apoi, felul cum acoperim noi, din punct de vedere financiar, problemele care ţin de cultură trădează şi el interesul nostru parţial pentru conceptul de rentabilitate culturală. De fapt, această rentabilitate este văzută exclusiv din perspectivă imediat pragmatică şi nu în efectele ei secunde şi terţe. Ea este abordată printr-o politică a paşilor mărunţi: de astăzi pe mîine."

Pentru a remedia situaţia dezastruoasă de la noi, Ministerul de Externe a făcut un prim pas: este vorba de un proiect al unui text de Hotărîre de Guvern care să-şi propună să coaguleze un număr mare de inteligenţe şi disponibilităţi culturale într-o *Comisie naţională de promovare şi difuziune a culturii române în exterior*. D-l Coriolan Babeţi pledează pentru o nouă formă de centralism, în care autonomia decizională să fie păstrată: "Pulverizarea instituţională a creat enclave extrem de interesante în cultură (Editura Humanitas, Fundaţia Culturală Română, Fundaţia Anastasia, Colegiul Noua Europă etc.). Această centrifugalitate poate fi compensată acum printr-un fel de coerenţă în administrarea arhipelagului culturii. Repunerea împreună a «insulelor» nu înseamnă în nici un chip abolirea autonomiilor juridic statuate. Acest efort îşi propune să structureze doar o strategie comună - la care se poate adera sau nu. După 6 ani, cred că există motive să considerăm că am savurat suficient autonomiile şi că putem să ne revedem la masa de lucru, în legătură cu un interes care este mult deasupra oricărei instituţii şi în orice caz în legătură cu marile proiecte ale culturii."

Sperăm ca ideea confreriei să nu se dovedească, la fel ca în multe alte cazuri, o generoasă utopie.

Cezar PAUL-BĂDESCU

"Oricum costă mult"

Cinematograful "Cultural" se află pe bulevardul Alexandru Obreja din cartierul Berceni. Pe vremea copilăriei şi adolescenţei mele, acesta era un adevărat punct de atracţie pentru locuitorii de pe o rază de cel puţin un kilometru. Cozile imense de sute sau mii de persoane erau un fapt cotidian.

Acum însă la casa de bilete este linişte. Intru în vorbă cu cîţiva din puţinii cumpărători. Îi întreb dacă ei percep biletele de film ca fiind subvenţionate. Interlocutorii mă privesc cu mirare:

Student 24 de ani: "Nu ştiu cît sînt de subvenţionate. În orice caz, preţurile ni se par destul de mari. Ca să fiu sincer am cumpărat acum două bilete fiindcă vreau să ies undeva cu prietena mea. Altfel nici nu mi-ar fi trecut prin minte să merg la cinema."

Şomer, 27 de ani: "Nu prea cred în povestea asta cu subvenţiile. Sau, mă rog, dacă e adevărată nu cred că preţul scade foarte mult datorită subvenţiei."

Cum privesc însă lucrurile spectatorii de teatru? Iată două răspunsuri obţinute în faţa Teatrului Naţional.

Inginer, 47 de ani: "În România despre foarte multe lucruri ni se spune că sînt subvenţionate. Dar de unde provin banii pentru aceste subvenţii? Din impozitele pe salariile noastre. În orice caz, ca să vă răspund la întrebare, eu nu percep biletul ca fiind subvenţionat."

Studentă, 21de ani: "Nu mi se pare deloc că ar fi subvenţionat. Poate că este, dar pentru mine tot costă mult."

În Piaţa Universităţii intru în discuţie cu un grup de rockeri. Îi întreb dacă şi-au permis să meargă la vreunul din concertele vedetelor străine care au vizitat România ultimilor ani. Li s-a părut normal preţul de intrare? Au plătit cu uşurinţă sumele respective de bani? A meritat pînă la urmă cheltuiala?

Vali, 25 de ani: "Am fost la Michael Jackson, deşi nu sînt un fan al lui, la Scorpions şi la Sting. Preţurile mi s-au părut exagerat de mari şi în primele două cazuri pot să spun că nu a meritat."

Cristi, 22 de ani: "Am mers la foarte multe concerte. Şi ale formaţiilor româneşti şi ale celor străine. Sigur că preţurile sînt mari. Motiv pentru care de fiecare dată am încercat să intru pe blat. Uneori am şi reuşit. Cînd am plătit normal, m-a durut să dau atîţia bani. Dar de cele mai multe ori a meritat."

Romulus Cătălin GEORGESCU

MODELUL FRANCEZ ÎNTRE INDUSTRIILE CULTURALE ŞI CULTUL INDIVIDULUI

Jack Lang

Producţia de prototipuri

Industriile culturale sînt un sector al viitorului. De pe acum ele au un coeficient de creştere semnificativ pentru o perioadă de stagnare economică. Francezii cheltuiesc 4% din veniturile lor pentru bunurile culturale şi această cifră e în creştere, venind imediat după cea a cheltuielilor pentru sănătate. (...) Desigur, expresia "industrii culturale" poate şoca. Şi fonetic, şi semantic. Pot să facă o casă bună sectorul comercial şi cel necomercial al culturii? Da, dacă regula jocului ocroteşte şansele creaţiei, dar şi pe cele ale investiţiei. Anul trecut, pentru prima oară, a fost creată o linie bugetară pentru "industriile culturale". Credeam că dacă fondurile sînt prevăzute în bugetul statului, ministrul responsabil le poate cheltui conform regulilor de contabilitate publică.

Nu a fost aşa. Am constatat că de cîte ori trebuia acordată o subvenţie de trei parale ne izbeam de dreptul de veto al administraţiei finanţelor. În conştiinţa cinstită a responsabililor a da un ajutor cultural era considerat nelegitim, deci ilegal (...)

Două mesaje am vrut să transmitem. Primul principiu: industriile culturale trebuie luate în serios, la fel cum sînt tratate şi celelalte. În al doilea rînd: totuşi acestea nu sînt industrii ca toate celelalte. Ele produc prototipuri. Riscul este mult mai ridicat: au nevoie de un tratament special. Iar acest tratament special este determinat de un singur cuvînt: libertatea. Abuzul de putere economică este o ameninţare pentru libertatea iniţiativei şi pentru cea de acţiune. Trebuie să refacem spiritul de competiţie şi de aventură. În fond, după cum se vede - noi (socialiştii - n.n.) sîntem adevăraţii liberali.

Libération - oct. 1983

Totul este cultural

De la gînditorii "dialecticii negative" din Şcoala de la Frankfurt, pînă la filosofii francezi contemporani cum este Michel Foucault, puterea, în special cea a statului, a fost definită ca un inamic natural. Lang nu uită, pentru a adăuga imediat că "sute de mărturii ale scriitorilor, cineaştilor, pictorilor, compozitorilor stau teancuri pe biroul Preşedintelui Republicii pentru a-şi exprima gratitudinea".

Gratitudine? De ce? Pur şi simplu pentru că înalta autoritate a afirmat echivalenţa mistică între Stat şi Cultură.

"Şi Arta are dreptul de a-şi înălţa zborul... dacă doreşte să nu se facă de rîs faţă de scenele vieţii" şi-a terminat ministrul Culturii discursul în faţa Parlamentului, cu un citat din Schiller. "Cultura este viaţa însăşi" s-a mai spus. A fost citat de asemenea Mai 68, romantismul german în căutarea unei identităţi naţionale şi un autor de ode pentru Stat. Cotitura ideologică propusă de Jack Lang este în fond reîntoarcerea sub formă etatizată, guvernamentală a ideii mult timp respinse că *"totul este cultural"*.

Totul este cultural, cînd totul este politică. Deoarece statul nu este numai protectorul artelor: s-a terminat cu secretariatele de stat oropsite. O cultură naţională în care străinii sînt naturalizaţi şi "tehnologia culturală" se exportă într-un proiect al expansiunii "latine", Statul devine producător de Cultură.

Dar, întreba Baudrillard, ce or să facă poeţii în ziua cînd Statul va fi poet?

Libération - 18 nov. 1981

Natura şi cultura, materia şi spiritul

În 1991, Danièle Sallenave observa într-un foarte frumos eseu intitulat **Darul morţilor**: "Separaţia creată între oameni prin privarea de cultură, de cărţi este filosofic şi politic intolerabilă, pentru că ea îl desparte pe om de sine şi de lume. Se va spune: dar cine resimte această durere, cine este subiectul ei? Şi se va obiecta: cine trăieşte fără cărţi este la fel ca ignorantul lui Socrate, care nu ştie ce ignoră. Doar cel care trăieşte prin cărţi ştie de ce se bucură şi care sînt privaţiunile celuilalt... El poate încerca această durere, chiar dacă nu o poate numi. Este teribilul presentiment că "lumea mare e alături". Cum zice o femeie de serviciu, citată de Pierre Bourdieu în **La Distinction**: «Cînd nu ştii mare lucru, te simţi puţin ţinut la distanţă».

Cum să te obişnuieşti cu această separaţie, cu acest vid, cu această durere? Cum pot fi ele lecuite?"

Este frapant şi tulburător, că după 30 de ani de intensă democratizare culturală un scriitor sensibil poate să-şi pună cu aceeaşi intensitate, aceeaşi problemă ca şi Jean Guéhenno şi Saint-Exupery în 1928-1938. În ultimă instanţă această chestiune altruistă este singura justificare a Providenţei culturale şi este singurul argument aparent incontestabil care poate fi invocat pentru a "trata" problema într-un anume fel. Dar este corectă întrebarea? Cei trei autori citaţi consideră "cultura" o proprietate a unui grup de intelectuali şi ei doresc cu generozitate ca această proprietate să fie universal răspîndită. Generozitatea lor nu poate fi pusă la îndoială. Dar posibilitatea de a fi aplicată este contestabilă. Definirea "culturii", ca o adunare de "lucruri" chiar preţioase şi de lux ("Mozart", "cărţile") se potriveşte unei *inteligheţii* cel mai des recrutată prin concurs, plasînd pe bună dreptate la înălţime "operele" şi "valorile" inteligenţei la care au acces prin studiile lor. Dar rădăcinile acestei "culturi", acestui muzeu cu lucruri nespus de preţioase, terenul său fertil şi original, şansa sa de a spori şi de a le reînnoi este natura, lumina naturală dăruită aproape tuturor oamenilor, şi poate că acei trecători priviţi cu milă de Saint-Exupery şi Gréhenno sau acea femeie de serviciu citată de Danielle Sallenave o au din belşug, într-o măsură mai mare decît docţii lor observatori.

Lumina naturală găseşte în fiecare dintre noi o expresie diferită şi uneori greu de recunoscut pentru spiritele dotate cu luxul patent al "culturii" şi acest lucru trebuie observat înainte de a-i face pe toţi să se urce în acelaşi vagon plin de "lucruri" preţioase pe care intelectualii le consideră "culturale". Asta nu înseamnă că trebuie ajuns la exagerarea opusă: "totul e cultural". Deoarece formula nu face decît să dilate la infinit o caritate pustie, din care lipseşte imaginea celuilalt, simpatia reală pentru el, făcînd abstracţie de lumina naturală dăruită fiecăruia dintre noi. Cînd această lumină dispare, zăgăzuită mai curînd din motive morale, "cultura" este redusă la "lucruri" şi nu mai are nici un efect magic. În fond, dificultatea nu este alta decît cea de care s-au izbit misionarii creştini răspîndiţi în "lumea păgînă" cînd refuzau să accepte că întreaga omenire e învăluită de aceeaşi lumină. În loc să se adreseze păgînilor folosindu-se de patrimoniul lor comun - dorinţa de adevăr, dorinţa de fericire - ei le cereau să-şi schimbe "cultura", să o accepte pe cea creştină, pe care o considerau, ca buni funcţionari ai bisericii, singura capabilă să salveze sufletele acestor orbi nefericiţi. Este o contradicţie pedagogică: ori fiecare prunc poartă în sine germenele fecund pe care educaţia îl poate doar potenţa potrivit propriei sale lumini şi fragilităţii sale specifice, ori nu este decît o materie informă căreia i se pot impune formele preparate de care protectorii lor sînt atît de mîndri şi de mulţumiţi. Un germene fecund, parte din lumina universală, poate transcendent, capătă la fiecare individ orientări şi extensii diferite - principiul însuşi al libertăţii. Tutorii şi îngrăşămintele pot să favorizeze acest impuls interior şi să determine transformarea potenţialităţii în act: nimic nu poate înlocui impulsul natural iniţial şi orientarea sa specifică. Şi nimic nu poate fi dăunător acestui impuls şi acestui specific decît preparatul "cultural", chiar dacă e alcătuit din comori preţioase şi bine selectate. Venite din exterior, mecanic adiţionate, capodoperele în sine nu vor înlocui niciodată propria construcţie a eului şi educaţia adecvată care l-ar putea favoriza.

Principalul adversar al unei democraţii liberale este cultura de masă. Este paradoxal că generozitatea poate fi invocată în favoarea unei culturi de masă, chiar cînd ea se pretinde, conform discursului lui Antoine Vitez "elitară pentru toţi".

Este bine, este chiar excelent să se facă totul - şi cea de a III-a Republică a făcut-o cu mai multă inteligenţă pedagogică decît regimurile ulterioare - pentru ca educaţia la care *toţi* au acces să dea *tuturor* posibilitatea să dialogheze cu capodoperele: dar pentru dialog e nevoie de doi. Lumina capodoperelor trezeşte şi transformă în fascicol propria noastră lumină, şi în afara ei nu se poate exprima. Orice "cultură" nu este valabilă decît în haloul acestei lumini naturale, sau, cum spuneau cei vechi, acea scînteie divină care ne face nu doar să inventăm, şi să reinventăm ceea ce a fost deja găsit. Adevăratul dialog nu este de la cultură la cultură ci între cultură şi natură. Şi mai trebuie să acceptăm că natura nu este o materie opacă şi neutră şi că la om ea rezultă din germinarea formelor vii care cresc beneficiind de modelul formelor înrudite deja existente. A reduce totul la o problemă de cultură înseamnă a obtura printr-un ecran lumina naturală şi situarea, chiar fără voie, pe calea marii confuzii contemporane care consideră că poate înlocui apariţia operelor spiritului cu repartiţia mărfurilor.

Marc FUMAROLI

L'Etat culturel
Essai sur une religion moderne
Editions de Fallois - 1991

La început s-a vorbit despre "democratizarea capodoperelor" şi, deşi în titulatura Ministerului lui Malraux cuvîntul era folosit la plural, se mai păstra ideea unui patrimoniu comun – francez şi străin. Acum, cuvîntul este folosit la singular, dar ministerul se adresează fiecărei categorii de vîrstă, fiecărei profesii şi grup social, "comunitate" sau grup: toţi au o cultură specifică. Statul cultural se pretinde a fi naţional dar şi pluralist, cameleonic, conformîndu-se fluxului şi refluxului, modelor şi generaţiilor.

Cuvînt-ecran, cuvînt opac, cuvîntul "cultură" se potriveşte extraordinar cu arta de a guverna prin dirijism şi clientelism, transcendenţă naţională şi imanenţă sociologică. E un cuvînt încăpător pentru marile ansambluri prost definite, fenomenele colective pe care o birocraţie tentaculară se străduie să le transforme în "ţinte" pentru a le "proteja" şi a le diferenţia prin statistici şi sondaje. Aşa apare relaţia ocultă între cultură şi tehnicile de analiză ale pieţei practicate de comerţ şi de publicitate: aceeaşi preocupare pentru formularea unor "cerinţe" încă obscure, a unor dorinţe ascunse, aceeaşi căutare a "profilurilor" şi "comportamentelor", aceeaşi analiză sectorială a publicului, în funcţie de parametri diferiţi. Tehnicienii analizei de piaţă, cinici şi ironici, doresc să satisfacă cererea, oricare ar fi ea, să-i mulţumească pe comanditarii lor mai curînd decît pe consumatori, pe care îi va mulţumi în cele din urmă "mîna invizibilă" evocată de Adam Smith.

INTERPRETAREA CA EREZIE

Am citit şi recitit articolul "O nouă diversiune: liber-cugetătorul ortodox" - al D-lui Daniel Paltin, publicat în *România liberă* din data de 27.04. 96. Am încercat apoi să parcurg interviul acordat D-lui Costion Nicolescu de către D-nul H.-R. Patapievici şi să văd în ce măsură sunt justificate gravele acuzaţii aduse celui intervievat. Neliniştitor să constat - ca preot ortodox - că toată simpatia mea se îndrepta spre cel învinuit iar nu spre confratele apologet.

Am căutat acea "încrîncenare, mînie, neascultare ce merg pînă la o revoltă de sorginte protestantă" - şi n-am descoperit decît vigilenţă, luciditate, seninătate lăuntrică umbrită uneori de tristeţe, fină ironie şi nedisimulată repulsie, toate sub controlul stăpînirii de sine şi al buneicuviinţe. Am căutat apoi "diversiunea", neadevărurile; am introdus textele în context şi am rămas la rîndu-mi stupefiat. Cum să condamn ceea ce simţul adevărului îmi confirmă şi cu ce drept condamn ceea ce nu cunosc şi nu înţeleg?! Spiritul tranşant al D-lui Patapievici nu este rezultatul imaturităţii sau al neasimilării "unor idei fundamentale ale credinţei creştine", ci al unui discernămînt viu, educat şi competent să depisteze partea sănătoasă de cea bolnavă şi să "opereze" acolo unde trebuie. Se pare că, după decembrie '89, noi preoţii am început a ne trezi din "anestezia" comunistă şi ne-a intrat în alertă "cumînţenia". Ne sperie "sminteala lumii moderne" dar nu ne îngrijorează modul nostru de interpretare, modalitatea noastră de raportare la viaţa nemijlocită pe care o parcurgem.

Ce altceva poate degaja o atare apologie decît subiectivism confesional?! D-nul Patapievici nu pretinde că este infailibil, dar oare noi suntem?! Ne putem permite să-l judecăm şi să-l condamnăm numai pentru că nu trăieşte "smerenia" sau "responsabilitatea" la fel ca noi? Ne deranjează un asemenea spirit pentru că problematizează totul dovedind astfel că se numără printre puţinii oameni cu adevărat conştienţi de tărîmul pe care îşi numără zilele? Ne jigneşte faptul că *ştie ceea ce spune*, că are acoperire pentru ceea ce rosteşte sau scrie, că manifestă siguranţa şi îndemînarea "lucrului bine însuşit"; şi neconfruntîndu-ne cu ideile sale propriu-zise, ne împiedicăm de cuvinte! Îi atribuim: "înclinaţii spre fantazare, raţionalism şi automatisme ale spiritului liberalist, transferînd în domeniul teologiei violenţa de limbaj proprie polemicii politice." (N-am înţeles de ce violenţa de limbaj *trebuie* să fie proprie polemicii politice?!) - pentru că este - "plin de scepticism faţă de spiritualitatea inefabilă a plaiului mioritic." Afirmăm că: "poate deveni distrugător, sminteală tinerilor şi impune necesitatea unei replici de pe poziţie apologetică" - uitînd că noi înşine putem fi o astfel de sminteală şi că oricum cei înclinaţi spre ea, nu-l vor lua în seamă nici pe D-nul Patapievici şi nici pe noi. Cît priveşte poziţia din care privim interpretîndu-ne semenii, ar trebui într-adevăr să ne preocupe, căci studiind-o, s-ar putea să descoperim că bătoşenia noastră nu vine din "bunătate, pace, cuviinţă, dragoste" ci din conformism şi autosuficienţă! Tot ce nu intră în tiparele inimii proprii (Doamne fereşte să spun: ale minţii!) este judecat şi condamnat în conformitate cu "adevăratele principii, întrupări ale adevărului etern a cărui cunoaştere eliberează"! "Dacă veţi rămîne în cuvîntul Meu, sunteţi cu adevărat ucenici ai Mei; Şi veţi cunoaşte adevărul, iar adevărul vă va face liberi" *(Ioan* 8,31-32)

Întrebarea ce mă obsedează este următoarea: în ce măsură ne-am însuşit cuvîntul Lui şi în ce măsură am rămas în cuvîntul Lui, încît să credem că sentinţele emise cu privire la semenii noştri sau la rătăcirile modernităţii, le putem considera ale Lui?! Oare nu avem datoria morală (chiar dacă imoralitatea nu ne face să cădem din Har !?) să distingem în ce măsură emitem adevăruri sau simple păreri?! Îngrijorarea sau bunele intenţii nu sunt criterii ale competenţei. Există o deosebire esenţială între: "ştiu să cred sau ce cred" şi "cred că ştiu". Deşi sunt complementare, cunoaşterea şi credinţa activează în domenii diferite, aflîndu-şi totuşi raportul echilibrat - prin urmare normal - în sufletul omenesc. Dacă în Ştiinţă, cunoaşterea este "scopul în sine", ea fiind indispensabilă activităţilor noastre zilnice, iar credinţa stimulîndu-i doar mersul înainte, în Religie, "scopul în sine" este mîntuirea, cunoaşterea dovedindu-se un simplu îndreptar pe drumul credinţei. Această (credinţă) se naşte de fapt la hotarul dintre posibil şi imposibil, exact unde sfîrşeşte raţionalul! Ar fi dezastru ca în sfera practică a vieţii să nu ştiu ce am de făcut ci doar să "cred că ştiu..."! Ar fi de asemenea un dezastru ca respectînd o viaţă întreagă dogmele Sf.Biserici, practicînd credinţa, iubirea şi speranţa, împlinind toate cîte se cer "bunului credincios" să ajung să-L întîlnesc pe Dumnezeu şi totuşi să nu-L recunosc, prin urmare să nu-L cunosc! Mîntuirea implică salvarea şi desăvîrşirea *integrală* a omului, inclusiv a "dorului său de cunoaştere". Nu ni s-a cerut să fim "înţelepţi ca porumbeii şi blînzi precum şerpii" ci invers!

Provocările D-lui Patapievici oricît de dureroase sau disprețuitoare sunt nu ţin - din nefericire - de simpla părere ci de experienţa proprie şi prin urmare, de adevăr. Aş fi fericit să pot clasa cu aceeaşi uşurinţă afirmaţiile sale drept "erezii", dacă nu aş conştientiza faptul că nu suntem în "primele veacuri creştine" ci la sfîrşitul sec. XX, trăind în "realitatea unei societăţi atee populată cu creştini de toate nuanţele." (*Politice*, pag. 253) A spune că D-nul Patapievici "atacă dogma sfinţeniei Bisericii care se bazează pe două realităţi de credinţă certe: sfinţenia Capului ei (Biserica este trupul lui Hristos) şi sfinţenia Duhului ce sălăşluieşte întrînsa (Biserica este templu al Duhului Sfînt); prin urmare sfinţenia ei este fiinţială şi nu este afectată de existenţa păcătoşilor în ea " - mi se pare hazardat! Nu la sfinţenia Bisericii se referă D-nul Patapievici, dovedindu-se nemulţumit şi critic, ci la implicările politice şi la aspectul adesea caricatural al reprezentanţilor bisericii. "În acest sens eu sunt în afara politicii seculare pe care o face în numele credinţei în Iisus Hristos Înviatul B.O.R. Dacă însă prin Biserică înţelegeţi comunitatea credincioşilor în jurul oficierii tainelor şi al păstrării acelei tradiţii care înseamnă sentimentul că lucrurile pe care le atingi, aerul pe care îl respiri şi prezenţa pe care o simţi vin din timpurile în care Hristos se afla aici, atunci voi declara cu toată simplitatea că sunt în ea." (*Politice*, Humanitas, 1996, pag.241) În aceeaşi pagină există o afirmaţie care ar trebui să ne dea serios de gîndit: "Problema relaţiei dintre intelectuali şi instituţia numită B.O.R. (Biserica Ortodoxă Română, n.n.) nu poate fi înţeleasă decît în lumina relaţiei dintre B.O.R. şi Biserica spirituală." Ignorînd o asemenea relaţie şi argumentînd doar în felul D-lui Daniel Paltin: "...cele două Biserici sunt inseparabile şi că prima, cea luptătoare cu stăpînirile acestei lumi, (Biserica spirituală, nevăzută, n.n.) este o treaptă premergătoare a celei de-a doua, (Biserica văzută, n.n.) - se nasc o mulţime de întrebări care mai de care mai "eretice"! Singura consolare în faţa interogaţiilor "destabilizatoare" este faptul că de vreme ce Hristos este Capul Bisericii, avînd "toată puterea în Cer şi pe Pămînt" *ştie El* pentru ce a permis schisma din 1054, tezele lui Luther în 1517, reformele lui Zwingli şi Calvin, precum şi toate cîte au urmat pînă în prezent. Nevrednica mea presupunere este următoarea: probabil că Dumnezeu din respect pentru Cuvîntul Său, a permis "Rătăcirea" şi odată cu ea libertatea de acţiune şi de gîndire a fiinţei umane, pentru ca întoarcerea la izvoarele Înţelepciunii şi Sfinţeniei Sale să fie "de bunăvoie şi nesilită de nimeni"; probabil că fiul risipitor n-ar fi reuşit să-şi iubească Tatăl cu adevărat şi să-I preţuiască împărăţia dacă nu I s-ar fi permis "aventura cunoaşterii"; probabil că Dumnezeu a riscat pînă şi Jertfa propriului Său Fiu (ar fi aberant să credem că a "programat-o" de la Început!) pentru ca puterile creatoare ale omului să fie din ce în ce mai asemănătoare cu ale Sale!?

În sensul acesta "modernitatea" este rezultatul exercitării acestor puteri sau daruri întru Împărăţia Morţii pentru a ne pregăti astfel activitatea de creaţie pentru Împărăţia Vieţii unui "nou Cer" şi a unui "nou Pămînt". Ne-am putea asemăna cu Dumnezeu dacă noi înşine nu am deveni "creatori"?! Ce activitate vom desfăşura în împărăţia Lui de vreme ce pregătirea noastră constă doar în a-L lăuda şi, preamări, îngropîndu-ne astfel "talantul" în teamă şi îngrijorare?! A considera Istoria Culturii şi a Civilizaţiei drept inutilă sau diabolică, înseamnă a deveni noi înşine eretici prin interpretare! Ea este rezultatul unui continuu efort omenesc de a înţelege şi îmbunătăţi lumea aceasta. A te rătăci în sînul Culturii sau al Civilizaţiei devenind astfel "diabolic" este cu totul altceva! Trierea oamenilor în "buni" şi "răi" nu se poate face decît lăsîndu-i să-şi exercite "libertatea" pe un tărîm în care nici Dumnezeu şi nici Diavolul nu intervin "în forţă"! La "Sfîrşitul Lumii" sau "Judecata de Apoi" vom fi primiţi într-o lume sau alta în funcţie de modul în care ne-am administrat "liberul arbitru" şi ne-am experimentat puterea creatoare. Hristos s-a jertfit pentru ca "libertatea" să treacă "în mîinile noastre". Dacă nu ar fi astfel, n-am putea fi responsabili şi prin urmare n-am putea fi învinuiţi de faptele sau gîndurile proprii!

Mă dor în aceeaşi măsură disprețul D-lui Patapievici şi inexactităţile comentate critic de D-nul Paltin în numele credinţei ortodoxe. Nicăieri cel învinuit nu afirmă că dogmele "sunt un produs al istoriei" sau "al culturii umane", ci spune: "...cred cu fermitate că intelectualii trebuie să mediteze la chestiunile dogmatice, deoarece dogma este mesajul pe care *ni-l trimite Dumnezeu prin intermediul culturii şi al destinului ei viitor*"... şi conchide - "Căci dogma este istorie (apare şi se manifestă istoric n.n.) în timp ce *realitatea* lui Dumnezeu nu e." (*Politice*, pag. 258)

De asemenea nicăieri nu se susţine că "există două tipuri de credinţe, cea a ţăranului şi cea a intelectualului" sau că ar fi "mai multe feluri de credinţă în interiorul aceleiaşi religii..." D-nul H.-R. Patapievici spune: "Ţăranii au un anumit orizont de exigenţe, intelectualii un altul.". "Personal sunt creştin într-un mod diferit de bunica mea"... "Eu sper să ne mîntuim amîndoi în faţa aceluiaşi Dumnezeu, pe care îl vedem prin intermediul a două culturi şi istorii radical diferite: ea, dispre partea lumii care a fost cultura sătească a ţăranilor (despre care Eliade credea că e neolitică în fundamentul ei, iar Blaga că e pre-istorică) eu, dinspre partea lumii care încă mai este cultura laică a modernităţii". (*Politice*, pag. 243)

Deşi D-nul Daniel Paltin recomandă cu bună credinţă "practica virtuţii smeritei cugetări", se pare că el însuşi nu înţelege un lucru. Călăreţul e complet diferit de cal, chiar dacă în alergare par a fi una. Cugetarea nu poate fi smerită sau trufaşă, ci doar cugetare sau ne-cugetare. Că acesteia i se poate alătura un sentiment de smerenie sau unul de trufie este altceva. Gîndul şi sentimentul se pot stimula reciproc dar nu sunt identice. Prin urmare practicînd virtutea smereniei, "cugetarea" nu ne va înstrăina de noi înşine; ne va raporta corect la ceea ce există în interiorul sau exteriorul nostru, ne va demonstra că oglindindu-ne în Dumnezeu, toţi suntem "săraci cu Duhul"! În sensul acesta nu văd de ce aş rămîne perplex în faţa afirmaţiei: "sfîntul se roagă prin rugăciunea lui, iar păcătosul prin păcatul său." Interpretarea: "Ar decurge din aceasta că cu cît păcătuim mai mult cu atît ne rugăm mai profund. Ar fi o liturghisire răsturnată, prin păcat, care se înrudeşte cu liturghia neagră practicată de sectele satanice." - mie mi se pare răutăcioasă, altfel spus neortodoxă. Cred că D-nul Patapievici se gîndea la "rugăciunea vameşului"; la rugăciunea omului conştient de neputinţa de a-şi depăşi propria-i condiţie altfel decît cu ajutorul lui Dumnezeu; la omul care nu se poate împăca cu sine, cu lumea în care trăieşte şi cu propriul său trecut, decît conştientizînd dincolo de orice autoamăgire mizeria sa lăuntrică şi implorînd iertarea purificatoare şi salvatoare a lui Dumnezeu.

Curios faptul că toată "competenţa noastră dogmatică" nu ne-a determinat să scriem apologii împotriva marxism-leninismului, ateismului, materialismului, sau falsului idealism, iar astăzi descoperim că D-nul Patapievici practică "un poetic joc de cuvinte, dar extrem de periculos şi cu consecinţe incalculabile în plan moral"! De ce? Pentru că ne invită să recunoaştem că ideologia comunistă s-a folosit doar de creştinism denaturîndu-i sensurile?! Să fi avut, de exemplu, cuvintele: "Şi vom fi o turmă şi un păstor..." - aceeaşi semnificaţie şi pentru noi şi pentru comunişti?! După cincizeci de ani de "stăruinţă în cîntare" poate vom înţelege în sfîrşit *cum* am fost "mereu alături de popor"?! Cum am fost mereu alături de Dumnezeu?! Cum am fost mereu alături de "stăpînirile lumii"?! Bine ar fi, să nu fi fost mereu "pe alături"! Dacă Biserica Ortodoxă "sobornicească şi apostolească" a păstrat prin nenumărate jertfe Sf.Taine, Sf.Scriptură şi Sf.Tradiţii asta nu mă îndreptăţeşte pe mine preot ortodox, sau mirean ortodox să mă consider proprietarul *tuturor* adevărurilor lui Dumnezeu, nici "patronul" Duhului Sfînt, nici interpretul îndreptăţit şi corect al celor ce s-au petrecut sau se petrec în lume. În ultimă instanţă totul depinde de atitudine! Legile şi Dogmele au fost create pentru oameni, iar nu oamenii pentru Legi şi Dogme. Să ne ferim în a ne erija în judecători ai lumii din perspectiva "fiului cuminte", uitînd că după atîta "nisip" aruncat în ochii discernămîntului nostru şi după atîta dans în jurul Cezarului, s-ar putea să fi pierdut "duhul nepătimirii" şi al nepărtinirii! Să ne ferim în a idealiza minciuna, gunoiul, viclenia, lăcomia etc. *şi să ştim* că în privinţa noastră paradoxul-paradoxurilor s-a împlinit - am ajuns a ne iubi duşmanii, pe cei ce ne umilesc şi ne batjocoresc (realizare creştină) şi - de neconceput în nici una din religiile lumii - să ne urîm prietenii şi pe cei ce încearcă să ne salveze (aiureală completă). Personal consider că pentru a vedea ce fel de mers avem la ora actuală, ar trebui ca tot românul să încalţe dimineaţa dreptul în stîngul şi stîngul în dreptul. Astfel am interpreta mai realişti melodrama noastră cea de toate zilele!

Închei aceste rînduri - prea multe şi prea puţine - afirmînd că ne vom împlini în Biserica Ortodoxă Română dacă vom cugeta la Libertate şi vom rămîne liberi, dacă vom cugeta la Ortodoxie! Sper de asemenea ca D-nul H.-R.Patapievici, oricîte aptitudini muzicale ar avea, să nu se scufunde "în murmurul anonim al isonului" ci să rămînă "pe scena lumii" dezvăluindu-ne calităţile crîncenei sale sinceităţi, chiar dacă va trebui să plătească pentru aceasta, cu toate "Fericirile Creştine"!

Pr. Tiberiu-Ioan VIŞAN

Podu-Broşteni

Album

„Dacă vrei să fii studentă
Şi elevă excelentă,
Dă băieţii la o parte
Şi apucă-te de carte."

Casa şcoalelor

Calamburul pentru toţi

Spre deosebire de oracolele din trecut, unde răspunsurile la întrebări erau pe aceeaşi linie, patetice ori ruşinoase, oracolele actuale cunosc atitudini din cele mai diferite, care coexistă în acelaşi spaţiu. Iată, spre exemplu, la întrebarea *"Vă plac nopţile cu lună?"* – o întrebare destul de rară astăzi şi oricum venind din alte vremuri – se pot întîlni la un loc răspunsuri candide (*"Foarte mult, mai ales luna şi stelele, le idolatrizez"; "Da, pentru că atunci e mai frumos şi mai misterios"*), superstiţioase (*"Nu pentru că duce la despărţire"*), insinuate, ca expresii ale unei precocităţi sexuale (*"Da, dar şi cele fără...!!"; "Nu, că se vede"*), sau ludice (*"Da, numi plac"; "Da, dar să fie lună fără stele"*).

O mare cucerire a vremurilor actuale – poate chiar mai importantă, prin frecvenţa ei, decît dezinhibiţia sexuală – este abordarea unui anumit spirit ironic, spirit ce nu ni se pare fără legătură faţă de corespondentul lui din cultura elitelor. (Postmodernismul este foarte democratic şi, în plus, este ajutat puternic de mass-media.) Reapare, astfel, într-un alt spaţiu şi la o distanţă de un secol, un personaj binecunoscut, cu sentimentalismele şi teribilismele lui şi, în fond, cu filozofia lui de viaţă. Avînd în vedere seducţia pe care o exercită Mitică asupra tuturor românilor, vom da cîteva mostre "oraculare" ale geniului său:

Întrebare: *"Ce este băiatul?"*
Răspuns: *"Băiatul este totul în societate – fata ceea ce rămîne".*
Întrebare: *"Iubiţi?"*
Răspuns: *"O zi da, o zi nu".*
Întrebare: *"Ce flori preferaţi?"*
Răspuns: (gentil) *"Fetele".*
Întrebare: *"Ce este gelozia?"*
Răspuns: *"Ceva cu cîntec – muzică de cameră".*
Întrebare: *"Ce sport preferaţi?"*
Răspuns: *1. "Aruncatul cu privirea". 2. "Tenisul de pat". 3. "Halberele, coniac-canoe".*
Întrebare: *"Cu ce mijloace de transport vă deplasaţi?"*
Răspuns: 1. *"Cu duba". 2. "Cu drujba".*
Întrebare: *"Vă plac dulciurile?"*
Răspuns: *"Da, săpunurile FA".*
Întrebare: *"Ce maşini preferaţi?"*
Răspuns: *"Lăstun (ca să-l pun breloc la Mercedes)".*
Întrebare: *"Ce este sărutul?"*
Răspuns: *"Sărută-te şi vezi!"*
Întrebare: *"Ce materii preferaţi?"*
Răspuns: 1. *"Materia cenuşie"*; 2. *"Materia primă".*
Întrebare: *"Ce reprezintă viaţa pentru dumneavoastră?"*
Răspuns: *"Un stiks".*
Întrebare: *"Vă plac filmele? Care?"*
Mulţi răspund: *"De capă şi spadă".*
El răspunde: *"De capră şi sfadă".*
Întrebare: *"Un cuvînt de încheiere".*
Toţi răspund: *"La revedere!"*
El răspunde: *"La revolvere!"* **(C.P.-B.)**

Din viaţa unui extremist de centru...

O ştire unică în ultimii 1996 de ani

Directorul dar şi personalul Institutului de Istorie Literară "Z.Ornea" mă întreabă discret, tandru, cu perversa umilitate a amatorului în faţa competentului:
- Ce facem la Europene?

Îi răspund lucid, alungîndu-mi emoţia obişnuită ori de cîte ori, de undeva, din eternităţi, din posteritate - zona familiară a acestui Institut - coboară asemenea întrebări spre noi, muritorii de rînd, literă şi scor:

- Domnule director, sîntem într-una din cele mai tipice situaţii românesti: putem învinge pe oricare dintre cele 15 echipe şi o putem "lua" de la oricare dintre ele.

- Te-ai descurcat şi de data asta... apreciază istoricul, cu acea bunăvoinţă, şi ea etern omenească, avînd în vedere că a doua zi, Domnia Sa va primi un premiu al Uniunii Scriitorilor trecători prin lume ca norii aceia lungi pe stradă. Nu s-a studiat încă ce poate face un premiu din orice cercetător al nemuririi.

Nu trece o zi şi aflu că luciditatea mea de cronicar şi microbist e un moft cît rapiţa faţă de patetismul altor concetăţeni capabili să se mişte în proiect pînă la Dumnezeu (se înţelege care proiect, acela de a deveni campioni ai Europei la fotbal). Nu-i totul încremenire în proiect, nu-i "totul bleah", cum decreta poetul H. Bonciu.

Dacă e să credem în titlul corespondenţei trimise de la Tel-Aviv la "Evenimentul zilei" - pusă în chenar pe pagina 11, deşi ar fi meritat un loc pe pagina 1, la 6.6.96 - "mii de români din Israel au depus biletele la Zidul Plîngerii pentru victoria echipei de fotbal a României". Aşa ceva nu s-a mai scris în aceşti ultimi 1996 de ani. Antrenorul Iordănescu ajunsese în '994, cu ocazia Cupei Mondiale, pînă la părintele de la Biserica aceea a Colţei; rugile nu depăşiseră fruntariile ţării. Această "prezenţă românească peste hotare", la Zidul Plîngerii, pentru a intra în comunicare cu absolutul - într-o problemă de certă relativitate - mă face mic şi mărunt în realismele mele de pe Boteanu.

În relatarea de la faţa acelui loc, e vorba de un grup de muncitori români, nu mai mulţi de 50 dintre cele zeci de mii din titlu, pe care dl. Teşu Solomovici - o celebritate în lumea mass-media ghettodacice* - îi întreabă care-i "tărăşenia" (termen cu totul impropriu!) pentru care şi-au pus "kipa"-ua pe creştet şi s-au îngrămădit în faţa Zidului. Un fierar de fel din Caransebeş - după ce-l informează că mai întîi s-au dus şi s-au rugat la Sfîntul Mormînt şi la Biserica Nativităţii - îi dezvăluie ce i-au scris lui Dumnezeu, ei aflînd la locurile lor de muncă şi din timp că aici "oamenii I se pot adresa direct": "L-am rugat să aibă grijă de noi şi de naţionala noastră. Să-i lecuiască rana lui Hagi, să-l ţină tare pe Gică Popescu, Dan Petrescu şi Belodedici şi pe Răducioiu, Selimes şi Lăcătuş. Adică pe toţi... Numai să aibă timp Dumnezeu să citească bileţelele românilor că francezii vor fi pe butuci." Încă o dată, dacă e adevărat, aş afirma - ca simplu reporter - că nici Bogza, nici Brunea, nimeni din tagmă n-a nimerit un asemenea scoop al antropomorfismului abuziv şi duios, într-o asemenea Ţară de piatră, de rug şi de rugă.

La un asemenea nivel, nu mă pot prezenta decît cu un biet exemplar de pe meleagurile noastre care, fără a atinge semnificaţia bogzienei femei care mușca dintr-un măr, mi-a tăiat totuşi, la miez de noapte, respiraţia. Eram la ultimul "Proces al etapei", pe Pro-TV, Ovidiu Ioaniţoaia invitase cîţiva dintre cei mai buni gazetari sportivi ai ţării la o discuţie despre şansele naţionalei române în turnirul acela care timp de 3 săptămîni ne va bruia formidabilele şeriale ale supuşilor Majestăţii Sale, cu femeia-comisar comandant de circă, cu prim-ministrul care, cu mîna lui, aruncă de pe acoperişul Camerei Comunelor un martor periculos pentru cariera sa, poveşti mai tari decît orice "Mistere ale Parisului" şi ale Ziţei care clipeşte, insomniacă, în fiecare dintre noi, de peste 120 de ani. Un glas de telespectator, venit de departe, şi el fără somn la ora aceea grea, intră în emisiune şi începu să cîrtească tenace şi consistent. El îi acuza pe toţi cronicarii de specialitate că în loc să critice, să analizeze etc. jocul naţionalei noastre şi activitatea Federaţiei, "fac permanent reclamă" şi ţin echipa într-o slavă. Moderatorul s-a enervat uşurel şi a cerut să i se arate concret "unde laudă presa prea mult naţionala". Insomniacul nu ştia şi nu putea să cadă în exemple precise. El o ţinea în generalităţi nevolnice: "lăudaţi prea mult echipa!". Ziariştii, unanimi, nu-şi însuşeau critica. Tipul insista - acesta era cusurul lui: era abstract şi încăpăţînat. Moderatorul se ţinea cînd politicos, cînd aţîţat, menţinîndu-se fin în zona aceea a lu' "ce vrei, dom'le?". Atunci, exasperat, omul mărturisi:

- Dom'le, eu sînt superstiţios! De cîte ori se vorbeşte numai de bine, iese rău! N-aţi observat?

O, Românie, cu spiritul tău de observaţie, cu pădurea ta, cu tot...

Radu COSAŞU

---

* ghettodaci - numele dat de Paul Georgescu evreilor din România.

Familia mea

Mesele festive în familie

Nu pot să spun precis cînd anume au început din nou să-mi placă mesele festive în familie. Cînd eram copil, mergeam cu oarecare regularitate şi întotdeauna cu plăcere duminicile la răposatul meu unchi Vasile, Dumnezeu să-l ierte, la orele 12, de Sfîntul Vasile, de ziua lui de naştere, de 1 Mai, de 23 August, de Crăciun, la el la bloc, în Ozana.

Masa era deja întinsă, iar farfuriile stăteau una într-alta în următoarea ordine inversă: de felul doi, de ciorbă şi, în cea de ciorbă, zăngănind la orice mişcare a mesei, o farfurie mai mică de antreu. Televizorul era gata deschis, în aşteptarea "Albumului duminical", iar unchiul stătea, în capul mesei, lîngă el, şi îl dădea mai tare sau mai încet cu emoţia sărbătoritului. Invitaţii soseau pe rînd şi nici nu se dezbrăcau bine în dormitor, pe dormeza dublă, că imediat erau împinşi la masă şi puşi să ciocnească cu păhărelele de rachiu. Copiii căpătau locuri cu faţa spre televizor şi cu spatele la dulap, adică cumva blocaţi. Tanti Anicuţa avea (are şi acum) nişte strugurei de macramé umpluţi cu vată, care atîrnau de cheile celor trei uşi ale dulapului de furnir strălucitor; cu aceşti strugurei ne jucam pe furiş scoţînd vata dintr-înşii. Se purtau la antreuri discuţii voioase de acomodare: hai noroc, stai bine acolo?, să-ţi mai torn, eu nu pun miez de pîine în icre cînd le frec, tu pui?, la mulţi ani şi cînd ne-o fi mai rău, ca acum să ne fie. Eu stau aicea la margine că trebuie să servesc, zicea tanti Anicuţa şi, într-adevăr, se ridica de pe scaun şi pleca spre bucătărie cu toate farfuriile de aperitiv în braţe. Din bucătărie se întorcea cu ciorba. Între timp, unchiul Vasile desfăcea vinul, urca sifoanele pe masă, şi de aici începea petrecerea. La petreceri se bea şprit.

Mesele acestea au început să mă plictisească în perioada liceului. Îmi amintesc starea proastă cu care asistam la ele, închis în mine suveran, îmbrăcat într-o cămaşă neagră butonată pînă în git şi visînd la buffet frold.

De cîţiva ani încoace însă, umoarea mea neagră s-a risipit, iar amănuntele pe care le observam răuvoitor înainte mi se par acum duioase. Cred că despre mesele în familie nu se poate vorbi decît cu căldură şi duioşenie, sau, cum fac eu acum, cu o senilitate prematură de care mă simt foarte mîndru.

La astfel de mese, după ciorbă, copiii clachează (îmi aduc aminte de mine) şi sînt mai apoi fie îndopaţi cu forţa, fie lăsaţi să se joace. Bunica mea era sărbătoritâ în curtea casei, la o masă lungă umbrită de un nuc. De aceea, pot garanta (căci eram în nuc deasupra tuturor) că, atunci cînd este adus pe acelaşi platou cu friptura de porc, pireul de cartofi este clădit într-un fel de monticul şi este tasat la vîrf cu lingura pînă se creează acolo o adîncitură în care se toarnă sosul fripturii. Felul doi este cumva semnalul desincronizării la astfel de mese: unii termină mai repede, alţii lasă deja în farfurie, bunica mea nu se mai grăbeşte să aducă felul următor, este chiar împiedicată (lasă, ce te grăbeşti aşa, eşti sărbătoritâ, stai dom'le aici). Surîde, înclină capul într-o parte şi stă jos cu mîinile în poală. Unchiul Gheorghe şi unchiul Niculiţă joacă table. Nevestele chibiţează. Se fac glume pe seama lui Miron, fratele cel mic, care e miliţian. Miron îşi toarnă în pahar, se uită în sus şi-mi spune "ai să cazi, Răzvănel, ai să cazi". Numai verva cîtorva meseni mai poate susţine sarmalele, cînd acestea sînt aduse din bucătărie. Cineva adaptează un vechi proverb: sarmaua nu înoată pe uscat. Lăsaţi pe spătare, cu burţile umflate, doi unchi de-ai mei alungă simultan o muscă. Se înserează foarte încet, şi checul de peste masă, tăiat în felii, e luminat difuz, printre frunzele de nuc, de soare. În liniştea asfinţitului, se aude zgomotul zarurilor care, aşa cum se ştie, pot aduce cîştig şi celui mai slab jucător de table. Răpuşi de căldura de peste zi şi dînd de răcoare, copiii cască şi vor să doarmă. Chiar şi eu am coborît din nuc şi-mi fac de lucru mai spre foişorul casei. În felul acesta am putut să-l văd pe tatăl meu, întins pe o laviţă şi moţăind, cu picioarele sprijinite mai sus pe o pernă. Avea ciorapi cenuşii care luceau stins la vîrfuri.

Cei rămaşi la masă stau aşezaţi ca pentru poză. Cineva are întotdeauna un aparat de fotografiat, cu film alb-negru sau color, pentru ca oricine, privind mai tîrziu, să se poată recunoaşte în poză cu bucurie. Eu îi recunosc pe toţi. Sînt acolo aşa: Iolanka, Gheorghe, Niculiţă, Nely, Beby, Mariana, Mihai, Gigi, Medi, Michi, Miron, Monţi, Elena şi bunica mea, Maria.

Răzvan RĂDULESCU

Bustul Thaliei

De la Brăila la Slobozia

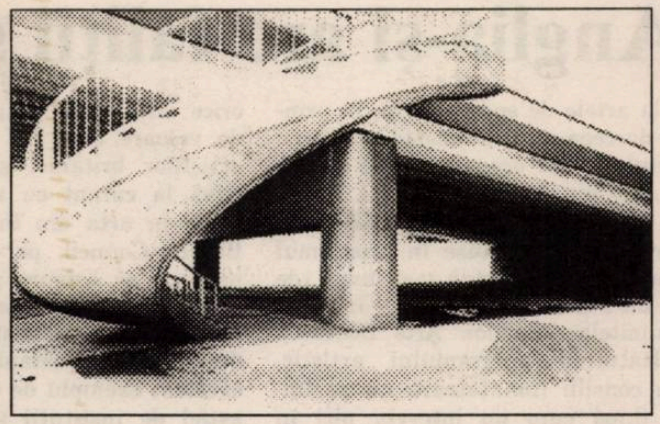

Timpul real al spectacolului "Chira Chiralina", mare succes al teatrului "Maria Filotti" din Brăila, în regia Cătălinei Buzoianu, se dilată la dimensiunile timpului acţiunii scenice, drumul parcurs de eroi de la Brăila cosmopolită la Slobozia, tîrg reprezentativ al României profunde. Timpul acţiunii, la rîndul său, este redimensionat, prin desfacerea dureroasă a "zăgazurilor ruginite ale memoriei", la scara cu gradaţii şterse a atemporalităţii orientale. Romanele lui Panait Istrati nu se articulează, contrar opiniei comune exprimate prin clişeul "Gorki balcanic", în povestea formării unui lumpen-intelectual, superbildungsromanul lui Adrian Zografi. Opera lui Panait Istrati nu înregistrează devenirea acestuia, ci iniţierea lui prin trecerea din timpul real în virtualitatea atemporală, unde totul este înţelegere, compasiune, bucurie şi acceptare. Drumul de la Brăila la Slobozia este un drum iniţiatic, intinerar de acces de la temporalitatea liniară la proto-realitatea subiacentă, care păstrează mereu vii figurile unui trecut care se refuză trecerii. Nimic nu se pierde la acest nivel al realului: nici o vorbă de spirit, nici un act generos, nici un surîs gratuit, totul rămîne păstrat pentru a irumpe la nivelul conştientului în momentele privilegiate în care viaţa cea mai terestră capătă deodată un sens.

Dramatizarea Cătălinei Buzoianu arată o înţelegere superioară a operei lui Panait Istrati, o situare firească într-un plan în care dialogul dintre dramaturg şi romancier se desfăşoară de la egal la egal. Reunind într-un singur spectacol substanţa romanelor "Chira Chiralina" şi "Neranţula", Cătălina Buzoianu subliniază unitatea discursului lui Istrati, care se desfăşoară continuu, ca al unei Şeherezade care întreţese istoriile, într-o unică realitate a iluziei narative. Această substanţă ficţională nu este balcanică, deoarece ea refuză excesul de culoare locală, pitorescul, ca şi picarescul, legate, acestea, de oameni şi locuri. În schimb, ea creează un plan cvasi-abstract al atemporalităţii, care conservă elementele constitutive exemplare ale experienţei: acte şi vorbe animate de suflul pătrunzător al libertăţii de spirit.

Cătălina Buzoianu ritmează perfect desfăşurarea scenică pe textul său fluent, cu un final admirabil ca un rallentando de Bach. Regizoarea reeditează performanţa din "Fuga" într-o versiune mai populară, fără rafinamentele de acolo, realizînd o cursivitate dramatică seducătoare şi nu o succesiune de scene reuşite. Aparent teatru epic, gen "lanternă magică", spectacolul capătă tensiune prin relevarea multiplelor antagonisme dintre temporal şi atemporal, dintre accidental şi esenţial, dintre constrîngere şi libertate.

Scenografia Irinei Solomon şi a lui Dragoş Buhagiar contribuie din plin la magia spectacolului, îndeosebi prin chioşcul central de sticlă decorat Jugendstil, care reuneşte în transparenţele şi oglindirile sale eroii la diferitele lor vîrste, într-o serie reuşită de metafore ale atemporalităţii.

Cătălina Buzoianu a mizat pe culoare, muzică, mişcare, estompînd astfel imperfecţiunile actoriceşti care, fără să fie grave, riscau uneori să bruieze canalul de comunicare către spectator. Este meritul indiscutabil al Ilenei Cârstea-Simion de a fi îmbunătăţit în timp record expresia vocală a actorilor. Bujor Măcrin a adus bogăţia mijloacelor sale ajunse la maturitate în redarea emoţionantă a rolului Stavru, Claudia Bratu a fost seducătoare în rolul mamei Chirei, Liliana Ghiţă a avut haz şi personalitate în ambele sale roluri, Crina Novac şi Alina Nedelea au fost de o prospeţime promiţătoare în Neranţula, respectiv Chira. O înzestrare scenică nativă pare a avea Carol Golub (Dragomir). Ciprian Nicolăiasa (Adrian) are momente foarte bune (de pildă, în final), dar nu-şi susţine rolul cu aceeaşi intensitate de-a lungul spectacolului. Ceilalţi au funcţionat ca o echipă unită, entuziastă, de un profesionalism solid. Muzica joacă un rol extrem de important în spectacol. Nicu Alifantis (alt brăilean) a compus, selectat, aranjat, orchestrat cu rafinament, actorii au cîntat foarte bine, iar Nicolae Budescu rămîne de neuitat. Coregrafia Mălinei Andrei a fost însă modestă, lipsită de personalitate. Este remarcabil faptul că, în ciuda scenelor cîntate şi dansate, în ciuda irezistibilului moment "Coana Elvira" cu defilarea de personaje amintind de "Silvia", spectacolul nu se transformă nici în operă vieneză, nici în musical american. Multitudinea de mijloace, aş spune, cu un termen actual, abordarea multimedia, îi dă un aer de inteligenţă brechtiană, însă fără urme de crispare sau de didacticism.

Desigur, ca şi cărţile de la care porneşte, spectacolul are unele tonalităţi de romanţă umanistă, exaltă bunătatea inimii, şcoala vieţii, virtuţile experienţei directe, declanşînd astfel cu uşurinţă manifestările emoţionalităţii populare, care se strîng într-un şuvoi de entuziasm rareori egalat.

Adrian MIHALACHE

Telalii fără fruntarii

La evenimentul!

Mai nou, marile firme de automobile îşi lansează noile modele pe cîte-un ditamai stadionu-n nocturnă, inundat de lumini, copleşit de roiuri de planoare şi elicoptere, sub revărsări de aburi colorati şi izbucniri de artificii, toată montarea culminînd cu cîte-un spectaculos desant de maşini noi-nouţe, trimise parcă din rai pe pămînt. Astăzi, o ramură importantă a publicităţii cu aşa-ceva se ocupă: cu născocirea de evenimente. Regizorilor lor li se cer calităţile unui maestru de ceremonii de-odinioară. Lansarea unei noi mărfi egalează, ba uneori depăşeşte, fastul unei serbări de curte. E clar că pentru o asemenea promovare cu surle nu se precupeţesc fonduri. O reuşită la-nceput de campanie publicitară – băieţii de la contabilitate ţi-o pot demonstra cifră cu cifră – îţi garantează cereri pe piaţă cît pentru o viaţă.

Dar de ce să te strofoci să concepi evenimente, cînd ele se ivesc de la sine, în fiecare clipă, numai bune să te agăţi de ele, dacă nu eşti tocmai dl Citroën sau dna Toyota, dar dovedeşti un minimum de abilitate! Există, de pildă, vreun nebun care vrea să figureze cu un nou record de îngheţate înghiţite în gazete? Ori chiar în Guiness Book? Îl poţi sponsoriza! Eşti un fabricant de îngheţată? Grăbeşte-te să-i propui îngheţata ta... care devine, astfel, obiectul recordului: toate telejurnalele-ţi vor face, fără să ştie, reclamă. Dacă ţii de oricare altă branşă, te poţi oricum adapta. Produci oţel? – Oferă-i ţicnitului linguriţa de inox cu care să-şi hăpăie recordul. Fabrici hîrtie? – Adu-i şerveţele, să se şteargă după-aceea... Medicamente zici? – Aprovizionează-l cu aspirine şi sirop de tuse pe tot anul!

E în anchetă cazul preşcolarei americane care a murit acum o lună în tenativa de a bate recordul de cel mai tînăr pilot de avion capabil să traverseze SUA. De ce nu a fost amînată decolarea, în ciuda vremii rele care o priva de condiţii de zbor? De ce nu a intervenit la comanda aparatului nici instructorul, nici tatăl său, cei doi însoţitori morţi şi ei în accident? De dragul – se pare – al premiilor oferite de generoşii sponsori..., inuman de generoşi cu un biet tătic refulat şi micuţa lui răsfăţată.

Florin DUMITRESCU

Padova, 15 mai 1996

Cronica literară de tranziţie

JURNALE:

2. Stelian Tănase

Am citit jurnalul lui Stelian Tănase imediat după cel al lui Daniel Vighi (şi la scurt timp după cel al lui Livius Ciocârlie), şi apropierea a potenţat contrastul. Nu-mi pot reprima deci ispita de a face diferenţieri tipologice, cu atît mai mult cu cît cei doi prozatori (S.T. şi D.V.) prezintă şi anume similitudini de vîrstă şi evoluţie literară.

Ceea ce frapează este că, spre deosebire de Vighi (sau Ciocârlie), Stelian Tănase acordă o atenţie aproape exclusivă *realului imediat ("experienţa românească constă tocmai în neruperea de cotidian, limită atinsă chiar la nivelul existenţei de zi cu zi"*, p.69). Jurnalul său este istoria unui prezent febril, în care un *eu* scindat se desfăşoară pe numai două piste: în interior, cea a propriei literaturi, a cărţilor la care robotește, deci un jurnal de şantier - iar în exterior, cea a agasării, tot mai insuportabile, pe care i-o provoacă regimul totalitar din România anilor '86-'89, deci un jurnal de lagăr.

La Vighi, jurnalul finit era un teritoriu de experimentare (*"eseu"*) a forajului în istorie, întru extragerea de invariante sau de corolare culturale. La Stelian Tănase e "carnet de economii" şi "fişă de sănătate". Carnet de "economii", pentru că, în spirit clasic diaristic, scriitorul îl foloseşte ca debara de proiecte sau piese disparate ale unor posibile viitoare construcţii; el colecţionează astfel replici de pe stradă, crîmpeie de viaţă (de la *"în casă este frig...nu sînt gaze"*, p. 65 sau *"nu curge apa; de vis-à-vis se procură apă minerală pentru spălat şi gătit"*, p.84, pînă la *"mutarea cimitirului Crîngaşi"*, p.14 sau un botez într-un cartier muncitoresc, p.61), scene din tramvai, metrou, birouri, cuvinte care datează (*"tacîmuri; dicţionar: resturi de pui pentru supă"*, p.11; *"expresii: băiat de prezidiu - pentru unul aspectuos, frumuşel"*, p.83), personaje, siluete etc.

Fişă de sănătate, pentru că majoritatea notaţiilor referitoare la exterior stau sub semnul politicului, şi anume al degradării paroxistice a vieţii şi a omului sub Ceauşescu. Astfel că se produce o anume acumulare tensională, care-şi găseşte parcă rezolvarea în paginile finale ale jurnalului, consacrate primelor zile de după 22 decembrie 1989.

Personajul Stelian Tănase este - cum eram mulţi atunci, dar paginile sale relevă o intensitate deosebită - un "obsedat politic". Chiar notaţiile cu caracter burlesc au tentă politică (*"Cineva îmi relatează că, la o cantină, celor patru dulăi care se aciuaseră, cantinierul le zice Marx, Engels, Lenin, Stalin!"*, p.97), cu atît mai mult autorului de însemnări zilnice nu-i pot scăpa adevăratele evenimente (dărîmarea bisericii Sfînta Vineri, p.43, Braşov, p.61 sau *"necunoscuţi au incendiat statuia lui Lenin"*, p. 63; *"încetarea lucrului la 23 August"*, p. 142 etc.). E angrenat în relaţii cu persoane prost văzute de regim (Şora, Paleologu, Dinescu, Dan Petrescu ş.a.) şi deci e chemat la partid şi luat la întrebări, e supravegheat de securişti, are "coadă", de aici, conspirativitate paroxistică ("conversează" în bucătărie numai prin bilete: *"am complet fobia ascultării prin microfoane"*, p.135). Acest filon al cărţii e o bună imagine a stării de spirit care domina atunci o anumită parte a intelectualităţii, acel "aşa nu se mai poate, trebuie să facem ceva!", dar, vai, şi a binecunoscutei lipse de solidarizare şi coordonare atît de specifice nouă, datorită cărora cele mai multe iniţiative şoptite prin parcuri sau cafenele rămîneau în stadiul de *"vorbim vorbe"*, cum spune, de mai multe ori, chiar Stelian Tănase.

Să încercăm să ne imaginăm cum ar citi acest jurnal un cititor indiferent din anul 2100, care să privească textul cu degajarea cu care citim noi azi jurnalul lui Maiorescu. El ar descoperi frînturile de mozaic, de *puzzle*, ale unui timp cenuşiu şi apăsător, impregnat de duhoarea interdicţiei şi a frustrării (de la hrana cotidiană şi pînă la elanurile spiritului). Dar nu ştiu dacă ar realiza, de aici, că acestea erau cu atît mai angoasante cu cît erau motivate numai prin minciună şi fals. Omul suportă bine strîmtorările şi privaţiunile, cînd înţelege şi acceptă *pentru ce*. Eram îngreţoşaţi sau flămînzi, dar obligaţi să ţipăm, să privim sau să ascultăm osanale, ode de mulţumire pentru greaţa şi foamea noastră.

George PRUTEANU

---

*) Stelian Tănase, *Ora oficială de iarnă*, Ed. Institutul European, Iaşi, 1995, colecţia "Memorii-Jurnale", 5, 200 p., 4896 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Anglia-şi are faliţii săi...

Anul trecut, cînd, într-o discuţie cu oameni de teatru din Europa Centrală şi de Est, am auzit un director de departament de la Royal National Theatre - Londra spunînd: "Ştiu că a fost greu pentru arte cînd ţările voastre erau conduse de dictatori, dar şi noi am avut-o pe Margaret Thatcher – şi nici nu vă puteţi imagina ce dezastru a însemnat asta pentru cultură!", am simţit că o iau razna. E drept că e greu de imaginat, dar şi de acceptat, o asemenea idee, cîtă vreme operăm cu sisteme de referinţă atît de diferite. Depinde cum defineşti dezastrul: pentru sistemul ultracentralizat de finanţare a culturii în ţările din Centrul şi Estul Europei, "dezastrul" britanic ar fi un bun exemplu de urmat, nu copiindu-l, ci preluîndu-i cheia de funcţionare: multitudinea posibilităţilor unei instituţii culturale de a fi subvenţionată de stat prin diverse "corpuri finanţatoare"; aceasta duce la libertatea instituţiei de a hotărî dacă vrea sau nu să depindă de stat, şi dacă da, de ce ramură: locală, regională, naţională. Altfel spus, nu Statul "împarte" bani instituţiilor care aşteaptă cuminţi hotărîri "de sus", ci, dimpotrivă, instituţiile cer bani organizaţiilor guvernamentale, iar acestea acceptă sau refuză să dea. Implicaţiile unui astfel de sistem sînt, fără îndoială, dure: departe de a se mulţumi cu situaţia călduţă a *supravieţuirii*, instituţiile culturale muncesc imens (ca să nu spun: luptă) *să trăiască*. Consecinţa este un permanent şi uriaş efort de a obţine cît mai mulţi bani din cît mai multe locuri, deopotrivă de la stat şi de la organizaţii non-guvernamentale sau sponsori. În aceste condiţii, este indiscutabilă necesitatea angajării unor buni profesionişti din domeniile managementului, marketingului, relaţiilor publice şi publicităţii, domenii privite cu condescendenţă în majoritatea ţărilor din Centrul şi Estul Europei; pentru că, nu-i aşa, noi sîntem artişti, aşadar nu noi avem nevoie de manageri, ci ei de noi. Artiştii britanici nu văd în manager un personaj tolerat, care trăieşte din munca altora, ci omul cu ajutorul căruia îşi pot face mai bine meseria. Tocmai pentru că Statul (deşi toată lumea se plînge că dă prea puţini bani) oferă multe posibilităţi de finanţare, nedorind să deţină monopolul asupra culturii, artiştii nu ar mai avea vreme să fie artişti dacă şi-ar consuma timpul şi energia încercînd să obţină banii fără de care nu pot lucra.

Dacă asemănarea cu Vestul într-o privinţă ne poate bucura, atunci ne putem bucura liniştiţi: şi la ei, ca şi la noi, instituţiile culturale se plîng că nu au destui bani de la Stat. Jalnic motiv de bucurie – dar, cum îmi spunea de curînd celebrul şofer al Teatrului din Piatra Neamţ, nea Ghiţă, "Românul avea o vorbă: Să moară şi capra vecinului. Acuma zice: Mai bine să moară vecinul, să-mi rămînă mie capra". Măcar de ne-am procopsi cu ditamai dezastrul britanic!

Vii cu moftologii, cu iconomii, cu soţietăţi, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară...

În Marea Britanie nu există un Minister al Culturii. Există însă un buget pe care Guvernul îl alocă pentru cultură, distribuindu-l printr-un mare număr de consilii regionale şi locale cu *board*-uri specializate pe domenii: teatru, arte vizuale, muzee, dans etc. Banii se alocă unei instituţii sau alteia, indiferent dacă: aceasta este "de stat" sau independentă, în funcţie de proiectul propus pentru o anume perioadă, de importanţa instituţiei respective în comunitatea în care îşi desfăşoară activitatea, de relevanţa proiectului pentru publicul căruia i se adresează (mă refer la artele de spectacol) şi, în principiu, de ceea ce se numeşte "valoarea proiectului". Dar aceasta e doar o mică parte din buget, cea destinată finanţării unor proiecte individuale, sau care nu au fost incluse în programul instituţiei pe o perioadă mai lungă (de obicei un an, rareori trei ani – în cazul aşa-numitelor "London Arts Boards"). În alcătuirea programului artistic, aceste consilii finanţatoare nu se implică, după cum nu intervin nici în modul în care managerul instituţiei hotărăşte să cheltuiască banii obţinuţi. De exemplu, dacă instituţia consideră că este mai important pentru dezvoltarea ei să îşi plătească ceva mai bine angajaţii (sau unii angajaţi) sau să organizeze un dineu pentru sponsori, posibili sponsori, nimeni nu are nimic împotrivă.

La noi, dimpotrivă, Nu de mult, la teatrul din Galaţi, era să izbucnească un scandal pentru că teatrul, avînd nevoie într-un spectacol de un schelet de peşte ca recuzită, a cumpărat peştele cu totul, nefiind în stare (!) să găsească nicăieri schelet de peşte de vînzare.

Oricît de ciudat li s-ar părea unora, în Marea Britanie Guvernul chiar nu se amestecă în modul în care sînt cheltuiţi banii de către cei care au reuşit să îi obţină (ceea ce nu e uşor), pentru simplul motiv că acolo nu funcţionează prezumţia de vinovăţie: ţi s-a acordat încrederea să cheltui o sumă de bani pentru că ai fost considerat capabil să decizi cum vei face aceste lucru. Iar dacă cei care hotărăsc cum sînt cheltuiţi banii Guvernului vin mai tîrziu să se întrebe, protector, "Dar dacă nu se descurcă singur? Trebuie să-i spun eu cît să cheltuiască, şi pe ce", înseamnă că îşi recunosc indirect lipsa de profesionalism: dacă nu i-ai convins de la început, trebuia să nu-ţi dea banii.

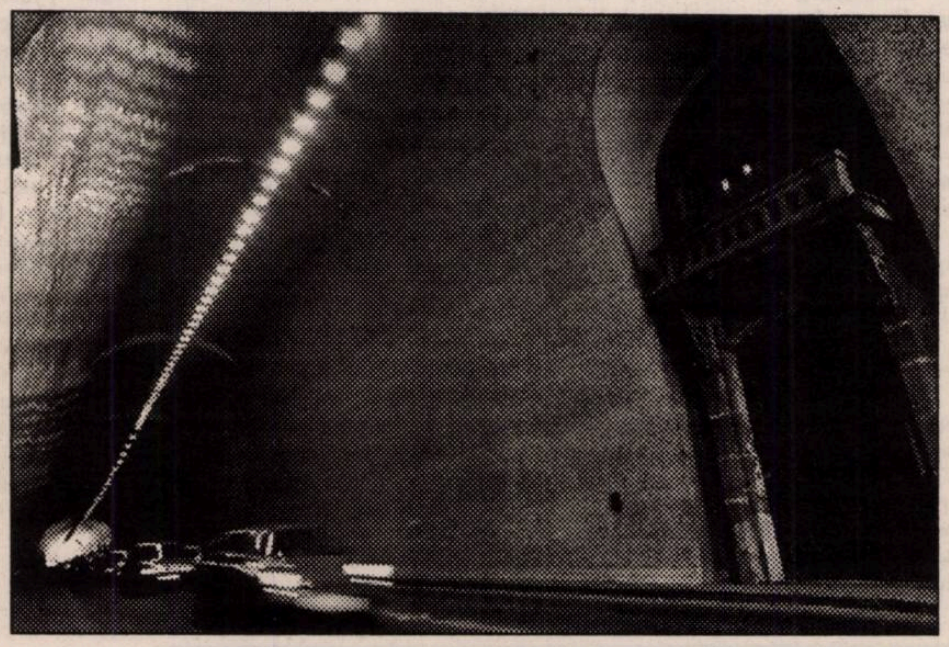

În afară de organizaţiilor care oferă bani oamenilor de cultură britanici (individual sau instituţiilor) pentru a lucra în Marea Britanie (Arts Councils, Region Arts Boards, The Londonborough, Arts Boards, Arts Council Touring, Southern Arts, Scottish Arts Council, Arts Council of Northern Ireland, Arts Council of Wales) Guvernul mai are două filiere de distribuire a banilor pentru cultură: *Visiting Arts* şi *The British Council*. Visiting Arts este o organizaţie care încurajează prezenţa culturală internaţională pe teritoriul britanic, finanţînd turnee de teatru, operă, balet, orchestre de muzică clasică şi formaţii de muzică de cele mai variate tipuri. Expoziţii ale artiştilor străini; coproducţii internaţionale; orice alte forme de prezenţă culturală de valoare care pot ţine comunitatea artiştilor britanici şi publicul deopotrivă la curent cu tendinţele şi noutăţile în arta din întreaga lume. The British Council, pe de altă parte, îşi propune să asigure prezenţa artiştilor britanici în lume, promovînd cooperarea culturală, educaţională şi tehnică dintre Marea Britanie şi alte ţări. Un excelent exemplu de funcţionare a unei astfel de instituţii îl reprezintă Consiliul Britanic la Bucureşti, care a oferit şi oferă un extrem de generos şi important sprijin financiar şi moral colaborării româno-britanice din domeniul culturii, nu numai organizînd evenimente culturale britanice în România, ci şi promovînd intens cultura română în Marea Britanie.

Dincolo de aceste trei principale modalităţi instituţionale de distribuire a banilor către organizaţii culturale sau artişti, statul britanic are o puternică strategie de încurajare a investirii în cultură de către sectorul privat, oferind importante avantaje (de obicei, mari reduceri de impozite) celor care sponsorizează, organizaţii culturale. Există, de asemenea, scheme de finanţare prin care statul se angajează să finanţeze un proiect cultural cu aceeaşi sumă de bani pe care o investeşte un sponsor, avantajele oferite companiilor "donatoare" în astfel de situaţii nefiind deloc de neglijat. Un alt "punct tare" al strategiei culturale britanice îl constituie experienţa unor fundaţii, agenţii, institute care oferă asistenţă, sfaturi, informaţii despre alte alternative de finanţare, astfel încît Statul încurajează, nu limitează obţinerea de fonduri din alte surse decît cele guvernamentale. Sigur că există şi dezavantajaţi în momentul în care Arts Councils decid în fiecare an un anumit domeniu prioritar. De exemplu teatrului de păpuşi i se poate aloca într-un an (1995) mai mult decît muzicii, pentru ca în anul următor să nu mai poţi obţine nici o sumă pentru teatrul de păpuşi de la Arts Councils. Nu este însă nici o tragedie aici, pentru că ceea ce s-a întîmplat în acel singur an cînd teatrul de păpuşi a fost finanţat masiv de către Stat a fost o creştere a interesului investitorilor particulari de a susţine teatrul de păpuşi, şi a sporit şi interesul publicului pentru acest domeniu. În anul următor, acelaşi lucru se va întîmpla pentru dans, sau teatrul non-verbal ş.a.m.d. Sistemul funcţionează pentru că are la bază o extraordinară flexibilitate, atît a instituţiilor culturale, cît şi a celor finanţatoare. E adevărat că în fiecare an multe teatre se închid (pentru o lună, trei ani sau pentru totdeauna), dar, în acelaşi timp, altele noi apar, de multe ori formate din aceiaşi oameni. Şi, în definitiv, nu e mai bine să ai un teatru bun timp de cinci ani şi să îl închizi un an, dacă asta îţi permite ca în următorii cinci teatrul să fie din nou foarte bun, decît să-l menţii pe linie de plutire, doar de dragul de a avea un teatru, mai cu seamă dacă oricum nu ai public? Ştiu cît de infam sună această întrebare în urechile cuiva care toată viaţa a fost angajatul unei singure instituţii, dar în Marea Britanie nu numai instituţiile de cultură sînt flexibile, ci şi oamenii care lucrează în ele sînt extrem de mobili. Contractele nu se semnează pe termen nelimitat şi, de multe ori, oamenii se mută din proprie iniţiativă, tocmai din dorinţa de a încerca lucruri noi. Şi nu în ultimul rînd pentru a avea salarii mai bune.

Treaba statului, domnule, el ce grijă are? Pentru ce-l avem pe el?

Nu e un secret pentru nimeni că în Marea Britanie majoritatea artiştilor sînt simpatizanţi ai Opoziţiei. "Aşa nu se mai poate", auzi mai în tot locul. Prea mulţi bani investiţi pentru "păstrarea tradiţiei", pentru renovarea clădirilor, în care îşi au sediile instituţii de cultură (dacă ar fi să ne amintim numai de uriaşa dispută care a cuprins lumea artistică de cînd s-a hotărît reconstituirea Teatrului lui Shakespeare, *The Globe* sau de nemulţumirea, altminteri, întemeiată, provocată de restricţia de a utiliza banii cîştigaţi de la Loteria Naţională pentru altceva în afară de echipament tehnic şi refacerea clădirii sau îmbunătăţirea ei). Prea puţini bani pentru creaţii noi; se spune, totuşi, că Marea Britanie are una dintre cele mai puternice strategii din lume, în ceea ce priveşte dramaturgia contemporană. Sume uriaşe sînt alocate pentru încercarea de a scrie, fără a exista certitudinea unui rezultat. Crezi că laburiştii, dacă vor cîştiga alegerile, vor îmbunătăţi sistemul de finanţare al culturii?, l-am întrebat pe unul dintre înfocaţii artişti anticonservatori, iar el mi-a răspuns: "n-au nici un fel de strategie culturală, dar îi votez, pentru că prea multă vreme am fost conduşi de conservatori, trebuie să-i mai încercăm şi pe alţii".

Pînă cînd să avem şi noi faliţii noştri?

Ne-am obişnuit, de prea multă vreme, să aşteptăm să ni se dea. Nici măcar nu ne-am obişnuit să ni se dea, ci *să aşteptăm* să ni se dea, nici măcar să ne dea cineva, ci să ni *se* dea. Totul pluteşte într-un reflexiv care absolvă de orice responsabilitate. Britanicii totodeauna înjură sau laudă pe cineva, iar nemulţimirea arareori rămîne la studiul verbal. Nemulţumirea înseamnă acţiune. La noi, focul se stinge de cum am rostit un impersonal şi atotcompătimitor: "Ce păcat că nu se face!". E drept că statul britanic, cînd "nu face" – nici nu îi opreşte pe alţii să facă; dar iniţiativa le aparţine acestor "aliaţi". UNITER, care deocamdată pare a fi cea mai activă instituţie culturală de la noi, este un exemplu oarecum singular în peisajul românesc şi, cu siguranţă, statului i-ar fi mult mai greu să blocheze sistematic iniţiativele non-guvernamentale, dacă s-ar confrunta simultan şi continuu cu încercări precum cele ale UNITER. Dar pînă cînd nu vom reuşi să schimbăm reflexivul cu activul şi aşteptarea pasivă cu acţiunea, nu ne rămîne decît să murmurăm liniştiţi, în cor, precum Caţavencu: "Mă onorez a zice că o merit!...".

Cipriana PETRE

SUA: Un model inimitabil

...Prin excelenţă "ţară a contrastelor", în Statele Unite există, printre altele, aproape 1800 de orchestre de muzică clasică; deşi controversat, accesul la giganticele muzee naţionale (de artă, ştiinţă, istorie ş.a.m.d.) de la Washington continuă să fie gratuit şi generează fenomene de tipul "efectul Vermeer" cînd cohorte de vizitatori – inclusiv "prima familie a ţării" – par să fi "sucombat" subit fascinaţiei picturii flamande din secolul al XVII-lea; producţia de carte şi publicaţii culturale atinge cifre astronomice, producţia cinematografică a Hollywoodului şi de programe culturale de televiziune – chiar şi în "momentele de criză" – dispune de colosale fonduri puse la dispoziţie de uriaşa industrie a unui "show-business" ale cărui resurse sînt nelimitate. Toate acestea în timp ce Statul, la nivel federal sau local, pare încă multora un generos Mecena al timpurilor moderne, care, în virtutea primului amendament la Constituţia ţării, ce asigură totală liberate de expresie, investeşte cu aparent dezinteres şi dezinvoltură sute de milioane, miliarde de dolari în activităţi culturale, urmînd astfel dezideratul unuia dintre "părinţii fondatori" ai Americii, Thomas Jefferson... Aşadar, la prima vedere, care nu poate fi, de obicei, decît superficială, lucrurile nu par să stea chiar atît de rău pe cît ar vrea să ne facă să credem "casandrele" morţii culturii americane...

Vizionarul autor al Constituţiei, pe care îl menţionam mai sus, îşi întemeia speranţele de realizare a concepţiei sale platonic-utopice despre democraţie pe universalitatea accesului cetăţenilor la cultură, făcînd din îndatorirea ce revine Statului să ridice nivelul cultural al polis-ului american o prioritate de prim rang. Prin prisma acestui punct de vedere, "intervenţia" controlată sau "interferenţa" statului în "administrarea" culturii nu putea fi decît un mijloc practic de a duce la îndeplinire postulatul înalt-umanist.

Americanii ştiu să citească, dar preferă să nu o facă

Jefferson, susţin unii, nu putea să prevadă însă că Republica, ale cărei baze le punea urma, datorită unor forme de demenţă care par uneori să pălească în faţa acelui "demon al perversităţii" teoretizat de un Edgar Alan Poe, să devină, la sfîrşitul secolului al XX-lea, o naţiune nu de iliteraţi, ci de aliteraţi – o covîrşitoare majoritate de americani care ştiu să citească, dar preferă să nu o facă – o naţiune ameninţată azi de-a dreptul cu extincţia, potrivit unora, din cauza aculturalismului. Pentru că, aşa cum se alarmează Neil Postman, cunoscut critic al vieţii publice şi culturale din America contemporană, în lucrarea "Amusing Ourselves to Death" ("Distrîndu-ne de moarte"), "atunci cînd o populaţie se lasă atrasă de trivialităţi, atunci cînd viaţa culturală este redefinită pentru a nu mai fi decît un lanţ permanent de distracţii şi amuzamente, atunci cînd conversaţia, dialogul public devin o formă de bîiguială de copil, atunci cînd – pe scurt – un popor devine o simplă audienţă, un spectator, iar viaţa publică un act de vodevil, ei bine, atunci naţiunea respectivă este pîndită de un grav pericol: moartea culturală devine o posibilitate clară, reală".

Moartea unei culturi este însă un proces lent şi îndelungat. Pentru un alt critic îngrijorat al vremurilor, Hal Crowther, ea ar semăna, metaforic vorbind, cu "moartea unui copac, o desfăşurare în timp, un proces în care pe nici un monitor nu apare acea linie dreaptă, continuă, care semnalează încetarea bătăilor inimii. Cu fiecare primăvară, copacul are tot mai puţine ramuri, frunzele i se răresc tot mai mult, trunchiul i se usucă, în timp ce viermii şi omizile îi scormonesc tot mai adînc inima. Umbra copacului se modifică, rădăcinile i se chircesc, se contractă. Iar într-o bună zi, ne trezim că nu-i mai creşte nici o frunză nouă".

Nu am citat decît două dintr-o multitudine de opinii care par să prelungească pînă la limitele extreme pesimismul, înscriindu-se într-o dezbatere devenită tot mai agresivă şi obsesivă în ultimii ani în viaţa publică americană. Controversa a ieşit de mult din cadrul îngust al discuţiilor academice dintre specialişti pe marginea conceptului de cultură şi a erupt cu o nebănuită forţă în viaţa de toate zilele a oamenilor de rînd pentru a deveni, în cele din urmă, o arenă de luptă în care protagoniştii de orice statură sau coloratură politică se înfruntă cu o patimă şi dîrzenie tot mai crîncene, pe măsură ce se apropie "scadenţele" electorale!!

De mult timp, binomul Stat/Cultură nu mai reflecta o relaţie directă în care cei doi termeni să aibă o definiţie cît de cît clară. De-a lungul vremurilor, conţinutul lor s-a metamorfozat, s-a complicat, iar realităţile sociale au devenit din ce în ce mai complexe. Dintr-un motiv sau altul, în America, conceptul clasic de "cultură" a fost extins peste măsură, s-ar părea uneori, dincolo de limitele "rezonabilului", pentru a include forme de exprimare artistică proprii noului concept de "pop-cultură", contra-cultură sau sub-cultură. Sînt forme de expresie care, în realitate, nu mai au nimic comun cu adevărata artă sau cultură, promovînd mai ales în ultimul sfert de secol "Valori" din afara principiilor estetice sau morale tradiţionale, ce urmau să stea la baza acelui model cultural, de natură a asigura, din generaţie în generaţie, buna funcţionare a mecanismelor unui stat democratic: cele "trei V-uri: Vulgaritatea, Venalitatea şi Violenţa (de limbaj sau fizică), eliminarea oricăror bariere în calea obscentităţii de comportament social, degringolada continuă şi tot mai accelerată a nivelului educaţiei şcolare şi universitare, afirmarea amoralismului, corodarea valorilor de familie tradiţionale, înstrăinarea într-un mediu supratehnologizat şi super-computerizat, încurajarea homosexualismului (inclusiv prin recunoaşterea aproape oficială a "căsătoriilor" între reprezentanţi ai aceluiaşi sex), mai nou – încurajarea euthanasiei şi, poate mai mult decît orice, indiferenţa totală, excesiva apatie politică şi socială, concomitent cu apariţia şi răspîndirea unor fenomene tot mai îngrijorătoare de rasism sau neonazism... Şi lista ar putea continua pe multe, multe coloane...

„Cruciada" moralizatoare

În faţa acestor fenomene de eroziune a moralităţii vieţii sociale, fenomene stimulate sau tolerate în numele libertăţii totale de expresie, şi-a făcut apariţia şi o anumită atitudine de înăsprire, de radicalizare (unii spun de intoleranţă, de "vînătoare de vrăjitoare") din partea unor segmente ale establishment-ului politic american.

Seismul electoral din noiembrie 1994, care a determinat după mai bine de 40 de ani schimbarea "gărzii" la cîrma Congresului, dominat acum de republicani, a introdus un element nou în ecuaţie, prin declanşarea de atunci încoace a unei adevărate "cruciade moralizatoare" cu puternice influenţe din partea aşa-numitei "drepte creştine" sau "revoluţii culturale" republicane împotriva "contra-culturii liberale", pe care ar fi promovat-o în ultimele decenii "elita" de stînga a Partidului democrat. Cu obiectivul ferm declarat de a stăvili declinul moral al societăţii aparent favorizat de concepţia considerată mult prea liberală propovăduită de Partidul democrat în ultimele decenii, Partidul republican pare să fi transformat cultura nu numai într-un cîmp de luptă, ci într-un adevărat "ostatec" al controversei şi retoricii demagogice politice, mai ales acum, în apropierea alegerilor prezidenţiale. Şi ce altă tactică mai eficientă, ce altă armă mai bună prin care Congresul republican îşi poate pune în aplicare această strategie de "renaştere" sau regenerare naţională, culturală şi socială decît, firește, Legea care, în ultimă instanţă, se traduce prin manipularea "Atotputernicului dolar", adică prin bugetele alocate instituţiilor culturale de stat la nivel federal, precum "National Endowment for the Arts" sau "National Endowment for the Humanities" (organismele pentru promovarea Artei şi a Ştiinţelor umaniste) sau la nivelul Comisiilor statale. După ce le-au acuzat că au aplicat şi sponsorizat timp de decenii idealuri şi programe a căror valoare culturală, artistică şi socială este mai mult decît îndoielnică, ba chiar programe care au glorificat violenţa şi exaltat obscenitatea, republicanii – prin comisiile specializate din Congres – au trecut imediat la fapte şi au "ciopîrţit" fără milă milioane de dolari din alocaţiile pe anul în curs sau pentru anii viitori acordate instituţiilor culturale de stat, ameninţîndu-le uneori chiar cu totala desfiinţare. Pentru a-şi asigura o existenţă chiar şi precară, acestea şi-au făcut public "mea culpa", promiţînd că pe viitor vor "raţionaliza" mai bine procesul (de altfel destul de greoi şi birocratic) prin care vor patrona noile forme de cultură şi artă.

Cam la atît mi se pare că se limitează posibilităţile concrete de intervenţie a statului în cultură. Mai sînt, firește, şi alte mijloace, care ţin însă de sfera dezbaterii publice şi autocontrolului. Nu de mult, alarmate de excesiva creştere a numărului actelor de violenţă, cele două ramuri ale Cogresului au aprobat un proiect de lege care cere marilor reţele de televiziune să accepte dotarea aparatelor TV cu un dispozitiv electronic capabil să detecteze scenele de violenţă şi obscenitate sexuală. Aşa-numitul "Violence-chip" ar permite părinţilor să poată controla mai bine programele şi filmele de televiziune care abundă în imagini ecxplicite pe care le urmăresc copiii lor. Cu reţinere, explicabilă prin pierderile suferite din uriaşele lor profituri, marii magnaţi ai televiziunii par să fi acceptat introducerea acestui dispozitiv şi a unui sistem de clasificare a programelor pe baza acestui criteriu, dar, scepticismul în ce priveşte eficacitatea reală a acestor mijloace este aproape universal. Mai mult, sondaje peste sondaje scot în evidenţă că, deşi profund îngrijorată de efectele devastatoare ale acestei culturi-surogat asupra psihicului naţional, opinia publică americană este aproape în egală măsură reticentă atunci cînd este vorba despre adoptarea oricăror forme de control, oricît de limitate, din partea autorităţilor guvernamentale sau de stat asupra libertăţii de expresie care, par să gîndească cei mai mulţi, nu poate fi decît totală sau... deloc.

Bombe pentru apărarea civilizaţiei

Să mai fie oare de mirare că "procesul secolului" care s-a încheiat cu achitarea lui O.J. Simpson, produs al modelului cultural tipic american şi, în acelaşi timp, o categorie culturală în sine, un mit al "Visului american" s-a terminat aşa cum s-a terminat? Să mai fie oare de mirare apariţia, pe acest fond cultural, a unui Ted Kaczynski, cîndva profesor de matematică la una dintre cele mai prestigioase universităţi americane, devenit acum tragică figură de Don Quijote, erou şi, în acelaşi timp, victimă a timpurilor, suspectat de a fi faimosul terorist Unabomber şi autorul "Manifestului de 35.000 de cuvinte", delirantă diatribă anti-tehnologică şi anti-culturală?

În sfîrşit, din multe alte aspecte care ar mai rămîne de discutat pe marginea complexelor mecanisme care reglează raporturile dintre stat şi politică, pe de o parte, şi cultura ca mod de viaţă, pe de altă parte, aş mai semnala pe scurt unul care mi se pare esenţial... Asistam zilele trecute ca interpret, pe lîngă un distins grup de apărători ai legii condus de generalul Nicolae Berechet, adjunct al şefului Inspectoratului General al Poliţiei din România, la un seminar organizat de Academia FBI-ului pe tema generală a eforturilor în vederea combaterii crimei organizate pe plan internaţional. Vorbitor după vorbitor, la începutul sau la sfîrşitul prelegerii, dar cu o insistenţă de-a dreptul remarcabilă, fiecare lector al FBI-ului sublinia pentru beneficiul cursanţilor veniţi din România ideea fundamentală care stă la baza modului de viaţă american: oricît de mare ar fi monstruozitatea delictelor comise şi oricît de mari ar fi sacrificiile umane pentru combaterea şi pedepsirea lor, libertatea individuală şi drepturile cetăţeneşti – chiar şi acelea ale criminalilor de toate tipurile – trebuie să fie respectate cu sfinţenie potrivit prevederilor constituţionale. Tocmai această sete insaţiabilă, pătimaşă de libertate, cuplată cu respectul necondiţionat pentru unicitatea irepetabilă a individului uman în cadrul societăţii mi se pare a fi acel bun spiritual adînc înrădăcinat în conştiinţa socială, acea achiziţie culturală fundamentală care diferenţiază – mai mult decît orice altceva şi în cel mai înalt grad – America în rîndurile naţiunilor care trăiesc pe acest pămînt.

Ilie TECUŢĂ

Washington, iunie 1996

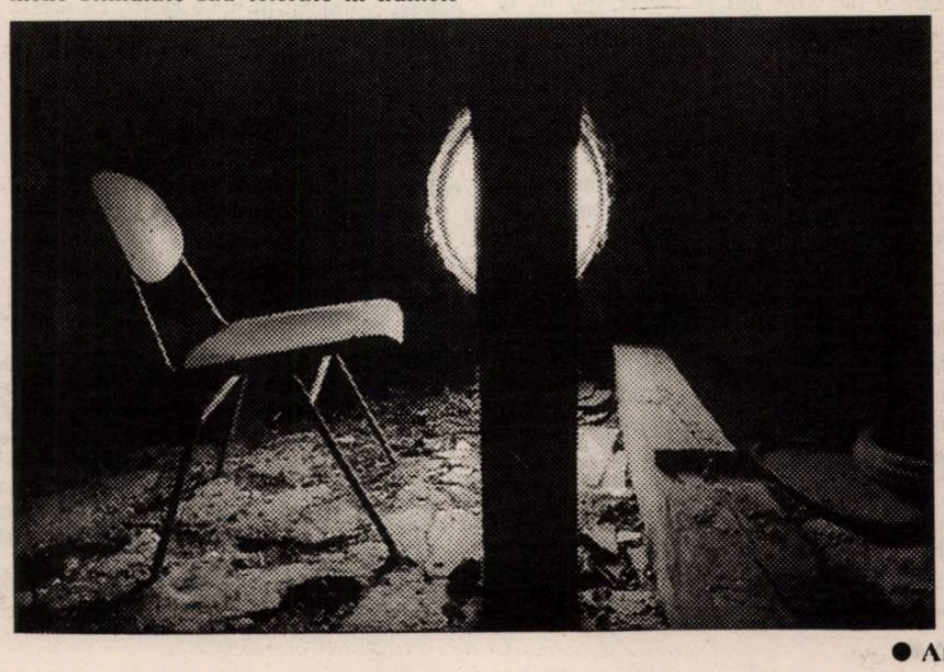

Lasă, lasă, să vedem!

– de vorbă cu Mircea DIACONU –

Dacă ar fi pusă la vot, existența teatrelor de repertoriu subvenționate ar întruni unanimitate în lumea slujitorilor scenei. Dar majoritatea celor stînjeniți de denumirea de slujitori sînt foarte tentați de variantele alternative, în care artistul este stăpîn pe proiectele sale și pe rezultatele lor. Experiențele "independente" din ultimii șase ani au dovedit că teatrul nu prea poate fi o sursă de bogăție, în schimb poate fi izvorul unor mari bucurii. Dincolo de toate incertitudinile și dificultățile, cîteva inițiative de acest tip durează și cea inițiată de Mircea Diaconu și Diana Lupescu prin fundația D-ale Bucureștiului pare a fi una dintre cele mai productive. Relația dintre stat și cultură este înlocuită de cea dintre oraș și sărbătoare. Desigur, succesul acestei "întreprinderi" depinde de o mulțime de factori obiectivi și subiectivi și buletinul meteorologic este unul dintre marii regizori ai carnavalului. Deocamdată, important este că fundația a izbutit să polarizeze interesul unor oameni cu bani și curiozitatea activă a trecătorilor. Calculul hîrtiei ar spune că statul trebuie să contribuie cu bani la promovarea marilor spectacole populare, iar sponsorii-capitaliști la producția elitistă, la acele spectacole care nu pot conta pe afluența maselor. Faptul că la noi capitaliștii n-au avut păpuși în copilărie iar funcționarii culturali se simt mandatarii propriei viziuni și nu administratori ai banului public influențează premisele teoretice. În spectacolul Teatrului Bulandra despre moartea domnitorului Grigore Ghica, personajul - practic anonim - interpretat de Mircea Diaconu își conducea adepții cu o replică refren: "Lasă, lasă, să vedem". Intonațiile ei, jucăuș, amenințătoare sînt prezente și în discursul lui de astăzi.

Găsesc că experiența ta de viață îți justifică prezența în discuția despre stat și cultură. Ți-ai trecut - sau petrecut - jumătate din existență trăind din subvenția statului; ai încercat apoi printr-un efort individual să modifici regulile după care se dirijează această subvenție și în cele din urmă ai luat cultura pe cont propriu, întemeind o fundație, producînd nu doar proiecte, nu doar simple spectacole ci și forme alternative de teatru, de sarbătoare.

- Nu mă simt chemat să hotărăsc ce e bine și ce rău, deși de cînd mă știu m-am luptat cu morile de vînt, pentru că mi s-a părut că e rău și am încercat să fac bine. Acum, într-adevăr, împreună cu Diana Lupescu, Cristina Dumitrescu și alții ne-am luat soarta în propriile mîini. Impulsul a venit probabil dintr-o frustrare veche: deși am trăit jumătate de viață subvenționat, n-am trăit fericit; a fi subvenționat echivala cu mutarea la bloc ca principiu comunist general și uniformizator. Mutarea la bloc însemna așezarea subvenționată, la discreția celor trei țevi: de apă, de căldură, de lumină. Și cum faci ceva ce nu trebuie se închide o țeavă. Acesta era și mecanismul subvenționării: asigurarea liniștită a egalizării. Echitabil, spuneau ei. Din punctul meu de vedere a fost extrem de inechitabil, pentru că acest tratament provoca o insatisfacție continuă. Acum, subvenția a rămas pur și simplu la nivelul salarizării, nu a dorinței noastre artistice. Înainte măcar puteam cocheta cu niște vise culturale, estetice. Acum, nici despre asta nu poate fi vorba. "Întreprinderile teatrale" trăiesc într-un fel de letargie. Din cînd în cînd se animă, aproape isteric, cînd e vorba de un turneu, o ieșire în străinătate. Turneele, ieșirile se fac în absența unor structuri prospective: o variantă este politica; un director are acces la puterea de astăzi și atunci se deschide Parisul (dar numai pînă la Virgil Tănase și înapoi), deci nu într-un sistem teatral, deschis, puternic. Nu este ceea ce am visat. Cînd Purcărete "sparge" piața este de fapt un demers individual. În rest marea masă trăiește insatisfacția letargiei.

Unele insatisfacții au un fundament real și sînt determinate de neputința de a folosi creator timpul. Altele sînt expresii ale unei ratări logoreice, zgomotoase.

Se macină nisip, anonime, agresivități, lucruri cunoscute în teatru de vreo două mii de ani. Sînt un rău necesar. Dar eu mă refer la lipsa de orizont artistic a omului care încearcă să spună ceva în meseria asta, să intre în relație cu semenii săi, cu omenirea. Meseria asta însă se face în colectiv. Eu nu mă pot exprima decît în anumite condiții și atunci trăiesc un fel de sufocare, de disperare. Unii actori, ca să scape de această presiune, evadează în regie. Eu sînt un actor prea bun ca să mă apuc să fac regie. Deci este vorba despre încercarea de a te exprima la nivelul necesității tale. Și de asta "mi-am luat soarta în mîini": vreau să provoc proiecte culturale, să provoc întîmplări artistice. Pe mine nu mă mai pasionează așteptarea minunii de la mecanismele existente și n-am să mă las pînă nu o să pun în funcțiune un mecanism care să producă spectacole de teatru și filme. Acum, prin ceea ce fac, răspund unei necesități clare a publicului bucureștean care nu poate merge în totalitate la Sofitel, iar foamea și interesul cultural sînt maxime. Nu înseamnă că ceea ce fac eu este unicul mod de a răspunde acestei necesități. Cred că trebuie să existe din toate pe această piață: sînt unele teatre care trăiesc o viață reală, extraordinară; cea mai marea parte - nu. Am fost întrebat dacă eu cîștig ceva de pe urma acestui efort. Nu cîștig nimic, dar vreau să mă simt bine și fac un lucru în care cred și care înseamnă ceva și pe care pot să-l admir. În cadrul acesta nu pot să fac un rol; sînt producător, organizator. După ce va exista cadrul, voi juca și eu un rol în el. Festivalul "București '900" a impus un efort extraordinar. S-a terminat într-un miez de noapte la Casa Armatei. Eram epuizat nervos și am luat microfonul și am cîntat o romanță. A fost răspunsul meu la întrebarea "de ce te-ai apucat de asta?". Uite, de aia m-am apucat ca într-un miez de noapte să pot cînta o romanță.

Și nu tînjești după un rol?

Ba da, dar nu în orice condiții. Nu vreau să fiu umilit de nimeni. Vreau să iubesc spectacolul în care joc și rolul pe care îl fac. Mi-e dor să lucrez, dar nu în orice condiții. Mi-e dor de lumea lui Ciulei în care m-am simțit fericit și împlinit. A durat foarte puțin. Prin lumea lui Ciulei nu mă refer doar la el, ci evoc un grup, o mentalitate, o anumită calitate a aerului. În lumea aceea încăpeau și David Esrig și Penciulescu și Pintilie. N-am trăit în viața mea mai bine decît în acești 10-12 ani fericiți. Apoi, i-am tot căutat, i-am tot căutat și nu i-am mai găsit. De această lume, mi-e mai dor decît de orice rol. Încerc să creez condițiile care să-mi convină. De aceea m-am dus și la ATF ca să cunosc talentele tinere, să pot forma un grup pe care să-l ajut să se exprime. Pentru că în continuare nu sînt de acord cu criteriile conform cărora se produce accesul tinerilor în teatrul profesionist. Și încerc să fac să existe o altă lume, aș spune - dacă n-ar fi o afirmație prea trufașă - o lume creată de mine.

Există în artă un raport preț-calitate și poate fi el prognozat?

Problema se pune și în teatru și în film. Eu sînt sigur că filmele costă mai mult decît ar trebui: există niște cheltuieli care pot fi eliminate sau diminuate. În teatru e la fel; și nu mă gîndesc la spectacole sărace: o bancă și doi actori. Spectatorul nu este interesat de improvizații. Se poate însă face artă de lux fără a scoate ochii prin opulență. Concurența între artiști nu trebuie să se producă pe terenul grandorii.

Ceea ce noi considerăm a fi specific românesc în teatrul mondial nu ține de talentul superproducțiilor.

Nu, de profunzime, de interpretare. Am văzut la New York Radio-City. Era o canava de subiect, absolut penibilă. Dar uzina care folosea mecanismele scenice lucra la perfecțiune. Trapele se ridicau, coborau, dispăreau în mod perfect. Cele 150 de balerine executau două, nu trei mișcări și păreau născute de aceeași mamă. Persoana care îmi plătise biletul (30 de dolari) îmi pîndea reacția și în cele din urmă m-a întrebat cum mi se pare. I-am răspuns că e o prostie. L-am jignit, pentru că "sponsorul" făcea parte din publicul pentru care se făceau aceste spectacole. Dar mesajul nostru cultural, către Europa și către restul lumii nu este de acest tip.

La Festivalul pe care l-am făcut pentru București am avut peste o mie de colaboratori, sute de costume; costurile au fost mai mici decît ale unei recente premiere bucureștene.

Înțeleg că-ți place să declanșezi acțiuni care se depărtează de autorul lor. Se autonomizează și le poți tu însuți privi ca spectator. Intenționezi și o trupă de teatru?

Eu sînt de la țară și de acolo știu că întîi pui sămînța și pe urmă aștepți să iasă ceva. Vreau ca demersul nostru să ajungă o companie, o trupă care să lucreze tot anul și să servească publicul bucureștean cu anumite texte. Eu cred că dramaturgia interbelică este nedreptățită și cea de la începutul secolului de asemeni. S-a selectat deja cercul de colaboratori. Iar în privința banilor, am avut surpriza de a constata că există mai mulți oameni cu mîna largă decît credeam. Sigur că orice ajutor este interesat, dar și interesele sînt de mai multe feluri. A venit la mine cineva care mi-a spus: vreau să dau cadou o mie de păpuși, eu cînd am fost mic n-am avut păpuși și nimeni nu mi-a oferit. Pe acești oameni nu i-aș fi cunoscut niciodată, dacă nu întemeiam această fundație. Și eu am un interes: m-am simțit necesar. După aceea verificăm: e, nu e, merge, nu merge.

Ca în *Occisio Gregori*: Lasă, lasă, să vedem.

Interviu realizat de
Magdalena BOIANGIU

PREMIILE FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE PE ANUL 1996

❑ **Premiul de excelență**
LIVIU CIULEI

❑ **Premiul pentru contribuția la mai buna cunoaștere a culturii și civilizației românești în lume**
Eminența Sa, Cardinalul
LUIGI POGGI
responsabilul Bibliotecii Apostolice și al Arhivei Secrete Vaticane

ADOLF ARMBRUSTER
istoric (Germania)

❑ **Premiul "George E. Palade" pentru cercetare științifică**
ADRIAN BEJAN
doctor în inginerie mecanică (SUA)

❑ **Premiul pentru literatură și eseu**
ANDREI CODRESCU
(SUA)

❑ **Premiul pentru contribuția la afirmarea identității culturale românești**
Î.P.S. PETRU
Arhiepiscop al Chișinăului, Mitropolit al Basarabiei și Exarh al Plaiurilor

❑ **Premiul pentru întreaga carieră artistică**
VASILE KAZAR
grafician

❑ **Premiul pentru integrarea valorilor culturii românești în lume**
EDITURA HUMANITAS
prin directorul acesteia,
GABRIEL LIICEANU

SILVIU PURCĂRETE
regizor de teatru

❑ **Premiul pentru știință**
ELIOT SOREL
psihiatru (SUA)

❑ **Membrii de onoare**

Dr. JEAN ȚĂRANU
Președinte al Federației Asociației Românilor din Canada (1974-1994)

PAUL NEAGU
sculptor (Marea Britanie)

NORBERT DODILLE
directorul Institutului Francez din București (Franța)

Dr. RADU POPESCU-ZELETIN
informatician (Germania)

Dr. AHMED KHAMIS
președintele Asociației Absolvenților Egipteni ai Universităților românești, președintele Asociației Culturale Româno-Egiptene de la Cairo

ALEXANDRU MOȘANU
istoric (R. Moldova)

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresați-vă redacției la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (redactor șef adjunct), Radu COSAȘU, Ilieș CĂMPEANU (secretar general de redacție), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ȘTEFOI (redactor șef), Alex. Leo ȘERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

● Anul IV ● Nr. 179 ● 14-20 iunie 1996 ●

Anul IV
nr. 180
21-27 iunie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

RELAȚIILE PUBLICE

© C. Bumbut

Relațiile publice sînt acea activitate despre care poți vorbi ușor, dar pe care este greu să o realizezi

(Public Relations – Pro Publicum Ltd.)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Interes naţional, profil intelectual (V)

Complexitatea lumii şi competenţa intelectualului

În mare parte, şi fără a dori polemica anterioară pune în discuţie un nou subiect: profilul intelectual al "ideologilor" naţionalişti şi antinaţionalişti. Şi nu este lipsită de interes, **substanţa ideatică** a gînditorilor care, vorbind pe această temă, dau seamă de realitatea lumii în care trăim. Disputele privind tipologia intelectuală au, nu mai puţin, o dimensiune practică. Cine şi cum ocupă, printre intelectuali (în sensul folosit de Catherine Verdery), un loc proeminent în "*formarea şi transmiterea discursurilor şi astfel în constituirea mijloacelor prin care societatea este 'gîndită' de membrii ei, în formarea subiectivităţilor umane*[1]"? Acest "loc privilegiat" presupune competiţie; el înseamnă, cum nota Bourdieu, cucerirea unei forme specifice de capital - simbolic, cultural - fundamentală pentru poziţia socială. "Locul privilegiat" determină capacitatea de a distribui "valori" şi "roluri" în societate.

În România se poartă încă modelul celebrităţilor cultural-umaniste, artişti, personaje dotate deseori cu o capacitate excepţională de convingere (cazul d-lui Octavian Paler) ori un extraordinar şarm (l-am identificat, astfel, pe d-l Alexandru Paleologu). Capacitatea de comunicare joacă un rol important. "Sociologia interesului public", mai mult decît excelenţa disciplinară, ar avea ceva de spus despre priorităţile "în formarea subiectivităţilor umane". Aceste calităţi au succes şi în politică. Am putut remarca că aproape toţi "intelectualii-artişti" care au intrat în partide după 1990 nu au avut nici o dificultate de a obţine minimul de suport public necesar.

Relaţia dintre formaţia individuală, voinţa de a da seamă, ca intelectual, de realitatea lumii care ne înconjoară şi implicarea în politică (care poate fi indirectă: naţionalismul tocmai asta înseamnă, prelungirea culturalului în politică, de aceea naţionaliştii sînt oameni politici chiar dacă nu devin oameni de partid) este însă sinuoasă şi delicată. Liviu Antonesei atrăgea atenţia asupra acestui aspect într-unul dintre articolele sale publicate în revista **Contrapunct**: "*Din păcate, cei care se pot autolimita cel mai puţin sînt tocmai temperamentele artistice. În fiecare artist se ascunde un histrion, în fiecare politician de această factură, histrionul este deja la pîndă. (...) Ei sînt* (artiştii revoluţionari, de anvangardă) *cei dintîi ce cad pradă miturilor, ei sînt primii dispuşi să-şi închipuie că este excelent ca imaginaţia să fie la putere. Într-adevăr, o politică lipsită de imaginaţie este nu doar mediocră, dar şi ineficientă. Însă, o politică pur imaginativă se încheie întotdeauna printr-un dezastru*[2]".

În articolul său din *Privirea*, Laurenţiu Ulici se referă, pe urma d-lui Octavian Paler, la "alergia mea faţă de umanişti"[3]. Simpatiile şi amiciţiile mele demonstrează că afirmaţia nu are acoperire. Observaţiile pe care le-am făcut privind instrumentele intelectuale ale preopinenţilor nu implicau alergia (antipatia), ci un cu totul alt criteriu: **problema competenţei.**

Există o "competenţă specifică", aceea care defineşte capacitatea scriitorilor, eseiştilor, poeţilor, istoricilor de a face scrieri, eseuri, poezii, cercetări istoriografice valabile. Discuţia noastră face însă apel la puţin altceva: **competenţa necesară înţelegerii lumii căreia îi aparţinem şi a evoluţiilor ei posibile.** Multe sînt instrumentele pe care un intelectual trebuie să le exerseze în atingerea unui astfel de obiectiv, dar prima condiţie, elementară, este soliditatea logică. Ceea ce a redus miza polemicii cu d-nii Octavian Paler şi Alexandru Paleologu a fost dificultatea lor de a sesiza diferenţele semantice; de a urmări un raţionament logic[4]. Am promis la început că nu intru în astfel de exemple.

> Există probleme importante
> ale căror rezultate sînt neintuitive,
> adică nu pot fi „revelate"
> de „bunul-simţ".

Dar logica este doar instrument. Responsabilitatea primă a unui intelectual este înţelegerea complexităţii lumii iar aceasta presupune o variată şi nicicum finalizată experienţă. Mă gîndesc acum la multele discuţii pe care le-am avut, despre sensul atîtor iniţiative colective, după revoluţie. Înţelegem noi în suficientă măsură ceea ce ni s-a întîmplat? Ştiu, eseuri despre criptocomunism şi dizertaţii despre generozitatea celor buni şi egoismul celor răi au umplut mii de pagini. Dar cîţi dintre intelectualii noştri preocupaţi de politică pot face din acest subiect o adevărată cunoaştere? Prin 1965 un cercetător devenit apoi celebru în domeniul lui, Marcus Olson, descoperea că acţiunea colectivă este întotdeauna acompaniată de stimulente care răsplătesc pe cei care participă şi sancţionează grupul celor care nu o fac. În cartea sa, el punea bazele ştiinţifice ale unor idei incitante - cum ar fi faptul că grupurile mari nu pot acţiona, ca totalitate, pentru promovarea intereselor lor, că grupurile mici sînt **calitativ** diferite de cele mari, ori că în cadrul mişcărilor colective, există o sistematică exploatare a celor puţini în favoarea celor mulţi[5]. Au urmat decenii de cercetări, pe drumul deschis de el. S-a descoperit că "adevărurile" lui Olson erau valabile pentru un număr semnificativ de cazuri, dar nu în general; că, de fapt, fiecare situaţie trebuie analizată în detaliu, pentru a trage concluzii în legătură cu dinamica grupului în speţă.

Care este poziţia analistului care tratează ştiinţific o astfel de problematică, atît de aproape de interesul public şi cel intelectual - fapt pentru care publicişti, scriitori, filozofi etc., îşi dau zilnic cu părerea, ce se întîmplă într-o situaţie sau alta? Să imaginăm un caz concret. Dacă unui analist care aplică teoriile acţiunii colective ("collective action") i s-ar cere să stabilească (să zicem, la cererea "Alternativei României"), cam cîte personalităţi publice sînt necesare pentru a asigura intrarea în Parlament a unei proaspete formaţiuni politice, el va trebui să producă o modelare matematică a situaţiei, şi apoi să simuleze - folosind de exemplu, lanţuri Markov, teoria jocurilor ori alte formalisme - dinamica grupului ca atare. O astfel de punere în ecuaţie a cazului şi realizare a simulărilor ia luni de zile - dacă ai pregătirea anterioară de a o face. De foarte multe ori rezultatele sînt neintuitive, adică nu pot fi "revelate" de "bunul-simţ" despre care vorbea d-l Paleologu. Din această cauză, înţelegerea fenomenelor nu mai poate fi rezultatul unor inteligenţe individuale. Este nevoie de o muncă colectivă - de capacitatea de a participa la ea sau măcar de a o putea urmări - pentru a da seamă de fenomenele în cauză.

Am dat aici un singur exemplu, din mulţimea de nenumărate altele, care arată cît de complexă este lumea şi cît de sofisticate sînt instrumentele necesare pentru a înţelege o astfel de complexitate. Iată de ce pretenţia de atotcunoaştere, mitologizarea inteligenţei şi a bunului-simţ - **de la mitologie la ideologizare**, în cazul d-lui Paleologu - constituie dovada unei teribile neînţelegeri a nivelului cunoaşterii astăzi, a exigenţelor la care sîntem supuşi.

Gabriel ANDREESCU

---

1. Catherine Verdery, *Compromis şi rezistenţă*, Humanitas, Bucureşti, 1994, p.37
2. Liviu Antonesei, *Artiştii, mitul revoluţiei totale şi alte mituri*, *Contrapunct* nr. 11, iulie, 1995
3. Laurenţiu Ulici, *Naţional şi european (I)*, *Privirea* nr. 3, 1995
4. Iată-l pe d-l Octavian Paler întrebîndu-se: "*de unde pînă unde «antioccidental» înseamnă «xenofobie»*" şi face etimologie pentru a explica că xenofobia ('xenos' = străin; 'phobos' = frică) înseamnă altceva. În fapt, ne aflăm în faţa unei elementare incluziuni de sfere logice (antioccidentalismul este o formă particulară de xenofobie, dar nu orice manifestare xenofobă este antioccidentalism). Ca atare, a fi antioccidental înseamnă a fi xenofob (nu şi invers) şi orice peroraţie faţă de astfel de raporturi semantice elementare este frivolă.
5. Marcus Olson, *The logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*, Horvard University Press, Cambridge, 1965

Efectul de ecou

"Duşmanul din interiorul partidului"

"Şi tu, fiul meu, Brutus".

Celebritatea frazei legendare atribuite lui Cezar la asasinarea sa pe treptele Senatului roman poate servi de motto modului crud dar bărbătesc prin care oamenii politici şi de stat s-au asasinat cu mult înainte de gloria Romei antice şi mii de ani după stingerea ei. "Revoluţia îşi devorează fiii", o altă faimoasă concluzie istorică ne-a servit drept explicaţie cascadei de crime prin care tribunii revoluţiei franceze s-au decapitat unii pe alţii, pînă cînd a venit generalul Bonaparte şi i-a cules fructele. Boierii noştri nu erau nici ei chiar străini de procedeele borgiene. Dar odată cu intrarea în sistemul politic al democraţiei, asasinatul politic a ieşit din uz, rămînînd doar atentatul de inspiraţie anarhică, actul terorist al extremismului politic sau crima datorată unei patologii grave, mentale.

Iată însă că Lenin şi Stalin în Rusia, Hitler şi Mussolini în Germania şi Italia, ca şi discipolii şi tovarăşii lor de idei şi metode au introdus în arsenalul totalitarismului secolului XX pe lîngă toate ororile cunoscute noţiunea "duşmanul din interiorul partidului".

Marele caz al Partidului Comunist Român, *cazul vedetă* este cel al lui Lucreţiu Pătrăşcanu. De-a lungul deceniilor, mi-au vorbit despre Lucreţiu Pătrăşcanu cîţiva oameni care l-au cunoscut bine. Citind apoi ceea ce a scris Pătrăşcanu, citindu-i cele cîteva scrisori de dragoste din 1920-1922 din Germania, pe care le-am cumpărat în vremea ostracizării numelui său, şi mai ales citind mii de pagini din cazul grupului Pătrăşcanu, am putut închega primul serial publicat în România după decembrie 1989 despre acest tragic destin. Din tot ceea ce am aflat şi am citit, apartenenţa deplină a lui Pătrăşcanu la stînga comunistă (de aici şi culpabilitatea sa istorică pentru unele acte de guvernare, în nici un caz însă pentru că a profesat idei ce ulterior s-au acoperit în practica lor totalitară de oprobriul propriului popor), dar şi o confirmare neechivocă a intuiţiei juste a ultimului monarh al României, Mihai I, ca şi a fostului secretar general al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri în 1944-1945, Corneliu Coposu, care au relevat că, înainte de a fi comunist, Pătrăşcanu era român. Devotamentul lui Pătrăşcanu pentru ţara şi poporul din care făcea parte, ca şi cel pentru partidul comunist sînt axiomele vieţii sale.

Acestui om partidul său i-a aplicat (desigur, la solicitarea Moscovei ai cărei specialişti au instrumentat ancheta şi procesul, dar cu un zel nedisimulat al propriei conduceri şi în primul rînd al liderului Gheorghiu-Dej, care - potrivit mărturiei lui Corneliu Bogdan, soţul fostei soţii a anchetatorului ruso-român Petea Gorcearenko - asculta în cabinetul său interogatoriile lui Pătrăşcanu) pecetea fatală "duşmanul din interiorul partidului", iar actul de acuzare sublinia de la început că el "ca agent al serviciului de spionaj englez, *a desfăşurat o activitate de destrămare din interior a partidului, de paralizare a acţiunilor P.C.R. în lupta contra fascismului şi a războiului imperialist precum şi de sprijinire a lui Antonescu şi a războiului antisovietic*". Celelalte "crime" erau la fel de absurde şi de aberante.

Inteligent, cultivat, rafinat, cu o natură dîrză, Pătrăşcanu a plătit cu viaţa nu numai pentru că vedea puţin altfel evoluţia ţării sale decît puterea dominantă şi decît tovarăşii lui din partid şi participase intens la actul de la 23 august 1944, dar şi pentru că statura lui intelectuală sfida anturajul comunist. Ultima lui acţiune din ajunul congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român, pe care cercetătoarea rusă ce ne-a dat informaţia respectivă de curînd o numeşte o *tragică eroare*, este vizita lui la ambasadorul U.R.S.S., Serghei Kavtaradze. Cu o naivitate şi o bună credinţă tipic intelectuale, Pătrăşcanu i-a împărtăşit diplomatului sovietic marele său zbucium, datorat politicii de izolare la care îl supuneau Dej, Ana Pauker, Teohari Georgescu, Vasile Luca, Gheorghe Apostol, Chivu Stoica şi ceilalţi din conducerea partidului. Cerîndu-i sfatul ambasadorului, Pătrăşcanu conta pe discreţia sa. Drept urmare, Kavtaradze a informat de îndată pe Stalin, Molotov, Beria şi l-a vizitat pe Dej, cerîndu-i "să rezolve urgent situaţia acestui om, care nu-i inspira nici o încredere".

Naivitatea intelectualului comunist Pătrăşcanu s-a văzut şi în reacţia lui, în primii ani de detenţie, cînd îşi recunoştea rătăcirile şi confuziile ideologice, pînă cînd a înţeles că nu este vorba despre autocritică faţă de linia politică a partidului. Înţelegerea substratului real al propriului caz a însemnat probabil cea mai gravă prăbuşire morală pentru Pătrăşcanu. Şi totuşi, el s-a autodepăşit, apărînd cu o remarcată demnitate în timpul procesului şi nerecunoscînd nici unul din mincinoasele capete de acuzare, ceea ce puţine dintre victimele represiunilor în rîndurile partidelor comuniste au avut tăria să o facă. Întregul traseu al vieţii şi calvarului ultimilor şase ani mă face să cred că merită ca în Valea Plîngerii de la Jilava să-şi găsească locul şi amintirea asasinatului Lucreţiu Pătrăşcanu.

Cristian POPIŞTEANU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Cum suportaţi „bombardamentul" informaţional?**
- **Starea poeziei**
- **Grafitti**

Două vorbe

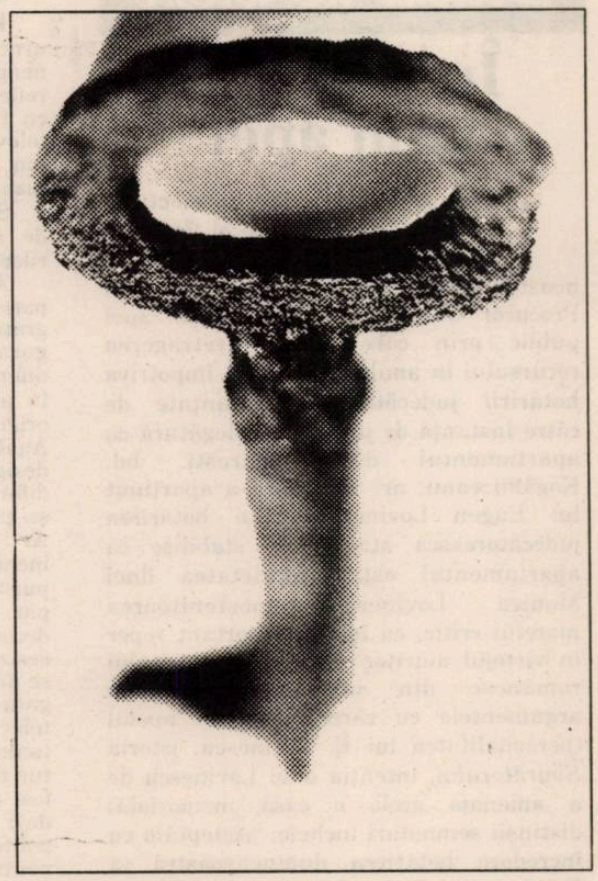

Trăim într-o epocă de zbucium şi de enervare generală. Poate că niciodată nu s-a văzut, între literaţii unei ţări, o luptă mai înverşunată şi mai neleală, o duşmănie ş-o ură mai îndîrjită ca aceea care s-a înteţit de cîtva timp între fruntaşii literaturii noastre. În revistele lor, în conferinţele pe cari le ţin la Ateneu, în conversaţiile intime, maeştrii noştri se sfîşie unii pe alţii, cu o patimă care pe ei îi micşorează şi îi orbeşte, iar pe noi, tineri, deprinşi să-i admirăm şi să-i vedem mari şi senini, ne umple de melancolie; ura lor răneşte pietatea noastră. Nimic nu se mai respectă. O revistă destul de serioasă tratează pe dl. Hîjdău ca pe *"un biet bătrîn"*, cu care nu mai poate sta cineva de vorbă, dl. Hîjdău scrie despre dl. Maiorescu că n-a ştiut decît să producă ciraci ca Dragomirescu, Pătraşcu etc., dl. Maiorescu trimete pe Gherea la şcoală... Unii pe alţii se fac ignoranţi, năuci, incapabili de a pricepe şi de a face ceva bun în ţara asta. Ce scandaloase sfezi la poarta nemurirei!... Noi, cînd eram în şcoală, divinizam pe oamenii aceştia. Acum, în literatură, sunt clici ca şi-n politică. Delavrancea n-are talent pentru *Convorbiri literare* şi Caragiale e un *"fachir"* pentru *Revista nouă*. Acelaşi scriitor e un geniu dacă rămîne în "tabăra noastră", e un "idiot" dacă ne părăseşte; nicăieri un cuvînt de adevăr şi de dreptate despre talentul unui om, despre valoarea unei cărţi. Gazetele zilnice, cari au un contact mai strîns cu publicul, nu se ocupă de asemenea nimicuri: pentru ele, sosirea unui prefect în capitală "în interese de serviciu", a fost întotdeauna un eveniment mai însemnat decît aparitiunea unei lucrări literare sau ştiinţifice. Avem academie, ateneu, universităţi, muzee, laboratori, biblioteci, avem tot aparatul de cultură al unui stat pus pe drumul civilizaţiei. Ar trebui ca din capitală să se reverse asupra întregii ţări lumina acestor instituţii; ar trebui ca presa să se ocupe mai de aproape de ele, să arate publicului că în afară de larma şi hărţuielile politice, cari ţin primul plan în atenţia generală, mai e cîte ceva de remarcat în activitatea noastră naţională. Arareori am văzut două, trei rînduri într-o gazetă despre vreo conferinţă de la Ateneu, dar nu ştiu să se fi ţinut la Orfeu sau la Teatrul Dacia, un discurs politic, cît de neînsemnat, cari să nu fi fost relevat şi comentat de toate ziarele. Şi tăcerea aceasta, pe care o lasă presa în jurul manifestării culturale şi artistice a neamului nostru, stînge o bună parte din dorul de muncă şi entuziasmul tinerimei şi înlesneşte tînjirea simţimîntului naţional, care, şi fără asta, nu prea e rîdicat.

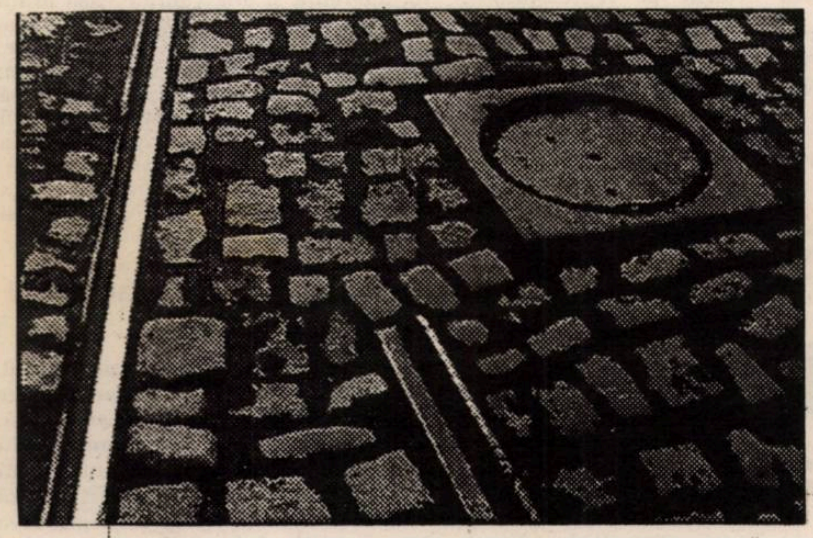

Noi credem că o carte bine scrisă, un tablou original, cu un cuvînt, tot ce e privitor la spiritul şi puterea de a crea a neamului românesc sunt lucruri cari ne interesează pe toţi, şi adesea cîntăresc, în viaţa noastră, mult mai greu decît... chiar un mesaj de deschidere a corpurilor legiuitoare !

Din "Viaţa" (Revistă săptămînală ilustrată, anul I, nr. 1, duminecă, 28 noiembrie 1893).

A citit pentru Dumneavoastră
Andrei PLEŞU

Acest număr este ilustrat cu fotografii realizate de Cosmin Bumbuţ

Sărmani şi şarlatani

Nu se poate şti cîţi dintre politicienii români vor fi citit teribila spovedanie a lui Emil Cioran intitulată "Ţara mea" şi apărută într-un volum avînd acelaşi titlu, publicat de curînd la Editura "Humanitas". E un text scurt, unsprezece pagini de manuscris, şapte în forma tipărită; de citit, se citeşte repede.

Mai exact, *se parcurge* repede. Este, însă, de presupus că fiind ocupaţi cu campania electorală chiar şi politicienii avînd gustul lecturii nu vor fi găsit acum vreme pentru citit.

Confesiunea lui Cioran, scrisă probabil pe la începutul anilor 50, însă rămasă inedită, se referă la tinereţea filosofului, mai precis la implicarea lui în mişcarea legionară, atitudine pe care după plecarea din România a trecut-o tenace sub tăcere. Istoricii vor analiza, desigur, după criteriile şi cu instrumentele ştiinţei lor, acest document.

Dar mărturisirea lui Cioran nu are decît parţial caracter de document istoric, chiar dacă sînt aici judecăţi şi formulări atît de seducătoare despre un timp trecut şi o istorie încheiată încît vor fi preluate, parafrazate, banalizate, pînă vor deveni, inevitabil, folclor. Dincolo de confesiunea propriu-zisă se află un avertisment ce merită cu atît mai mult să fie ascultat şi înţeles cu cît s-a născut dintr-o experienţă atroce.

În esenţă, această spovedanie conţine descrierea unei revolte rătăcite. Dacă forma revoltei a fost una sumbră - mişcarea legionară, spune Cioran, "fusese întemeiată pe idei feroce: a dispărut în ferocitate" -, nu înseamnă că revolta în sine ar fi fost nejustificată. România interbelică nu a fost deloc un paradis, aşa cum nu fusese un paradis nici România de pînă la primul război mondial. Îmbibaţi de politică, istoricii au descris deseori aceste perioade - o fac, unii, şi astăzi - cu o cerneală avînd culoarea militantismului lor; în literatură, mai degrabă, ar fi de căutat adevărurile esenţiale, chiar dacă polemişti stupizi şi fanatici se încăpăţînează să vadă în Caragiale un idilic autor de glume şi vodeviluri, în Camil Petrescu un fel de bolşevic ş.a.m.d. "În ţara mea - scrie Cioran în incandescenta lui mărturisire - nu existau decît două categorii de oameni: cei sărmani, din care era alcătuită mai toată ţara, şi cîţiva şarlatani, cîţiva paraziţi care exploatau mizeria celor dintîi". E de reflectat, desigur, dacă împărţirea între "sărmani" şi "şarlatani" are sau nu valabilitate; dacă nu cumva este aici o simplificare excesivă. În orice caz, duplicitatea generalizată şi uniformizarea în mizerie din perioada comunistă au făcut imposibilă separaţia netă dintre "sărmani" şi "şarlatani". Calitatea de "sărman" nu a mai fost - nu mai este - incompatibilă cu cea de "şarlatan". Şi totuşi!

Citite astăzi, cînd în România numărul "sărmanilor" a atins proporţii dramatice, iar "şarlatani" de vază îşi fac nestingheriţi de cap, aceste rînduri cutremură. Nu de teama unei repetări a istoriei, istoria nu se repetă niciodată, ci fiindcă revolta şi disperarea "sărmanilor" au atins, pare-se, pragul neantului: să te revolţi, să fii disperat pare să nu mai aibă nici un sens. Această instalare în zădărnicie, această anemiere colectivă a speranţei, această placiditate amorfă va fi principalul duşman al aleşilor de la 2 şi 16 iunie. Ca şi al celor care, la toamnă, vor intra în noul parlament şi la palatul Cotroceni. O revoltă poate fi stinsă, unei disperări i se poate găsi leacul. Dar care sînt soluţiile atunci cînd revolta se converteşte în pasivitate, iar disperarea în indiferenţă? Este miza reală a alegerilor din România acestui an.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

În sprijinul unui apel

Un grup de 11 intelectuali români, parte dintre ei figuri de primă mărime ale culturii noastre contemporane, au adresat d-lui Procuror General al României un apel public prin care solicită retragerea recursului în anulare formulat împotriva hotărîrii judecătoreşti pronunţate de către instanţa de judecată în legătură cu apartamentul din Bucureşti, bd. Kogălniceanu, nr. 95B, care a aparţinut lui Eugen Lovinescu. Prin hotărîrea judecătorească atacată se stabilise că apartamentul este proprietatea dnei Monica Lovinescu, moştenitoarea marelui critic, ea însăşi important reper în vîrtejul aiuritor al mişcării spiritului românesc din ultimii ani. După argumentele cu care îşi susţin apelul (personalitatea lui E. Lovinescu, istoria *Sburătorului*, intenţia dnei Lovinescu de a amenaja acolo o casă memorială) distinşii semnatari încheie: "Aşteptăm cu încredere hotărîrea dumneavoastră (a Procurorului General – n.n.), astfel ca şi în cultură să existe justiţie". Dacă decizia de retragere a acestui recurs în anulare ar însemna mult pentru cultura română, ea ar însemna şi mai mult pentru justiţia română; ar arăta că şi în justiţie există cultură.

Probabil cel mai mare defect al dreptului român de 40 de ani încoace este depărtarea sa faţă de cultură în cel mai înalt sens al cuvîntului. Dreptul are un spirit propriu, e adevărat, dar acest spirit este unul esenţialmente cultural, căci el s-a născut din cea mai autentică îngrijorare faţă de degradarea fiinţei umane. Prin asta dreptul primeşte ca esenţială determinaţia culturii. La noi, dreptul a devenit (în concept şi în practică) deplin autonom. El pare o structură normativă artificială cu care nu e bine să ai de-a face, un set de legi fără noimă care te obligă să faci sau să nu faci ceva. E timpul să reîncărcăm cultural dreptul scăpîndu-l de normativism care îl mutilează apropiindu-l de umanitate.

Revenind la "apelul celor 11", credem că acesta poate fi un bun prilej de a resemnifica deopotrivă dreptul şi autoritatea judecătorească. Aceea nu este o casă oarecare, nu este un imobil cum sînt altele zeci de mii, acela este un spaţiu în care au venit spre a-şi citi operele în faţa maestrului poeţi ca I. Barbu sau D. Stelaru, prozatori ca H.P. Bengescu sau C. Petrescu, critici ca T. Vianu sau V. Streinu. Copleşitor, nu-i aşa? Acea casă a adăpostit *Sburătorul*, adică cea mai importantă şi fecundă mişcare literară din cea mai strălucită perioadă a culturii române. Poate dreptul să treacă peste toate acestea? Spaţiul îmbibat de spirit lovinescian poate fi considerat de vreun judecător aidoma oricărui apartament?

În plus, deşi nu cunosc detaliile speţei, cred că există şi argumente juridice de vreme ce recursul în anulare este formulat împotriva unei *hotărîri judecătoreşti irevocabile*, deci împotriva unei hotărîri judecătoreşti care a parcurs mai multe stadii de control judiciar. Pe de altă parte, dacă e adevărat că *ideea reparaţiei* marilor nedreptăţi comise în vremuri demult trecute, preocupă cu rang de datorie pe juriştii români, iată un bun prilej de a repara efectele unui adevărat atentat terorist la adresa culturii române.

Sever VOINESCU

Se crapă de ziuă sau se aprind reflectoarele? Graţie luminii omniprezente, întunericul din urne devine altceva decît o noapte neagră şi ameninţătoare? Lumina reflectoarelor ce se aprind este totuna cu lumina "naturală" a raţiunii? Este televiziunea o *Aufklärung*, sau un foc din cavernă, dar (tot) mai bine organizat, instalat, propagat?

Să părăsim metafora, deşi este atît de reconfortantă... Să spunem lucrurilor, cum se spune, pe nume.

Alegerile locale din 1996 au fost, pare-se, altceva decît cele din 1992 graţie televiziunii. Este, dacă nu singura, atunci cea mai importantă diferenţă şi noutate. Nu este singura, în primul rînd pentru că ea a stat la originea şi a altor noutăţi şi diferenţe. Analiştii şi comentatorii politici vor fi, desigur, înclinaţi să caute explicaţiile diferenţelor exclusiv în cîmpul politicii şi, poate, al socialului şi economicului. Ar greşi dacă ar proceda astfel, închizîndu-se în pretinsa autonomie şi puritate a unor fenomene specifice. Ei par, totuşi, a-şi da seama că noutatea decisivă, producătoare a diferenţelor sesizabile (cîte sînt) în cîmpul politic, se datorează, fie şi numai în parte (sînt gata să admită) apariţiei cu adevărat a televiziunii în spaţiul public. Luni, 17 iunie, a doua zi după cel de-al doilea tur de scrutin al alegerilor locale, mi-a fost dat să aud două interpretări care, deşi proveneau din două direcţii politice opuse - mai precis: una era neutră, cealaltă, politizată -, aveau, ambele, meritul de a recunoaşte că televiziunea a fost cea care a făcut, cum se spune, diferenţa, sau a ajutat decisiv la "precipitarea" ei în fapt. Astfel, Stelian Tănase a propus o instructivă suprapunere a hărţii politice, aşa cum a rezultat ea în urma votului, peste harta de dezvoltare a posturilor de radio şi televiziune, a presei în general: acolo unde presa independentă există sau pătrunde, votul a fost unul nuanţat, dînd cîştig de cauză forţelor opoziţiei şi, mai mult decît atît, excluzînd partidul de guvernămînt nu numai de pe podium, ci chiar din bătălie, existînd, cum se ştie, locuri unde lupta s-a dat, în turul doi, între forţe ale opoziţiei, prefigurînd, parcă, o hartă politică a viitorului, grăbind tranziţia politică spre deznodămîntul ei firesc. Acolo unde lumina ("naturală"?) a presei fie nu există, fie nu pătrunde, votul a fost în continuare acordat, somnambulic, reprezentanţilor partidului de guvernămînt. Clivajul presă/absenţă a presei s-ar suprapune, aşadar, cu precizie de 1/1, peste clivajul oraş/sat.

Cea de-a doua interpretare care a inclus în calcul, neputînd s-o evite, prezenţa presei, determinantă pentru rezultatul alegerilor, i-a aparţinut preşedintelui executiv al partidului de guvernămînt, dl .Adrian Năstase. Acesta, suav, a ţinut, însă, nu doar să constate, ci şi să "valorizeze", explicînd că înfrîngerea, dacă nu chiar excluderea din bătălie a reprezentanţilor PDSR-ului, la oraşe, mai cu seamă în cele mari, cu pondere electorală, se datorează, într-adevăr presei, care, însă, nu ar fi "obiectivă", ci partizană, "ţinînd" cu forţele de opoziţie.

Poate fi presa acuzată de partinire? A participat ea la jocul politic, implicîndu-se de partea opoziţiei şi reuşind, în locuri decisive, să încline balanţa în favoarea acesteia? Sau, dimpotrivă, "vina" ei cea mare ar fi pur şi simplu aceea de a exista, de a fi activă, de a se fi dezvoltat independent şi impetuos? Lumina presei îi deranjează evident pe reprezentanţii puterii. Vizibilitatea, evidenţierea evidenţelor le este defavorabilă. "Întunericul la amiază" (*Darkness at noon*, după titlul cărţii lui Koestler) pare a fi cel mai propice, "noaptea" din creiere gata să fie prelungită în noaptea din urne. Cînd este vorba de rolul presei în viaţa unei societăţi, îmi place să citez un proverb: "Unde nu intră soarele, intră doctorul". Mai bine, deci, hrana vizibilităţii, decît cine ştie ce medicaţie tardivă şi "miraculoasă"...

De aceea, poate, candidatul PDSR pentru postul de primar general al Capitalei a ocolit, de la început şi pînă după sfîrşit, camerele de luat vederi şi microfoanele presei, preferînd o vizibilitate agresivă şi directă, prin invadarea spaţiului public fizic. Tactica s-a dovedit fatală. Evitarea presei a devenit, şi în România, dezastruoasă, descalificantă politic. Politicul depinde de mediatic. Există prin el şi graţie lui. Cu urmări atît benefice, cît şi nefaste. *Agora* de ieri este *platoul de televiziune* de astăzi. Cu televiziunea nu poţi lupta. Cu toate forţele de manipulare inerente, cu toate distorsiunile pe care comunicarea electronică le introduce, acestea nu mai pot fi folosite, nu mai pot fi capitalizate politic. Acţionează "sălbatic", autonom. Televiziunea a devenit şi la noi, în, practic, numai doi ani (în ianuarie 1994, dacă nu mă înşel, începea să emită Antena 1), principala organizatoare a spaţiului public. Nu poţi să nu ţii seama de ea nepedepsit. Pe fondul inexistenţei unui serviciu public de televiziune, TVR fiind, cum spuneam cu altă ocazie, o simplă fantomă, o vagă "locotenenţă", televiziunile particulare au îmbinat, în duminicile votului, invitarea în propriile studiouri a actorilor politici cu ieşirile în public, pe stradă. Fenomen cu totul specific, românesc pînă la măduvă, ce se cere studiat în deplina lui diferenţă şi originalitate. Aşa arată "postmodernitatea" românească provocată de televiziune: cu tombole. Televiziunea interactivă începe, la noi, direct, la faţa locului, pînă va fi să devină numerică. Înainte de a fi virtuală, comunitatea realizată prin televiziune este una tradiţional socială. Acel "veniţi la televiziune" din decembrie 1989 se aude şi acum, şi constituie o forţă greu de stăvilit.

Bogdan GHIU

TV (totul de vînzare)

"Veniţi la televiziune!"

Economie

Legea care a păcălit privatizarea

Miniştrii responsabili cu reforma se străduiesc să ne îndese în cap ideea că *accelerarea privatizării* a fost un succes. De cîteva zile ne arată la televizor poştăriţe vredinice, unele tăcute, numărînd de zor certificate prin care ni se atestă drepturile de acţionari, altele cu chef de declaraţii, ce ne asigură că ne vor expedia grabnic acasă actele de proprietate.

Aşadar, poşta ne va aduce la domiciliu o *hîrtie de valoare*. Un titlu financiar care va atesta că subscriitorul de cupon a mai făcut un pas înainte: a devenit acţionar. Din motive de austeritate bugetară s-a tipărit, pentru fiecare nume, doar o singură hîrtie. În realitate, însă, acolo sînt înghesuite 40 de acţiuni, de cîte 25 de mii de lei bucata.

Primind acasă hîrtia de 1 milion (25.000 de lei x 40 de acţiuni), omul ar putea gîndi două lucruri pe placul Guvernului: 1) că EL, Guvernul, şi-a îndeplinit obiectivul trasat prin Lege, de a accelera privatizarea în aproape 4000 de întreprinderi de pe lista Văcăroiu-Coşea-Zelencu; 2) că EL, Cetăţeanul, împreună cu încă 15 milioane de cetăţeni ai României, formează o mare familie, avînd ca blazon certificatul de acţionar.

A doua judecată e corectă. De altfel, singurul succes real cu care s-a încheiat "Cuponiada" îl constituie formarea unui numeros *acţionariat popular*. Ţara are, în prezent, 15 milioane de acţionari în societăţi comerciale. Care deţin 600 de milioane de acţiuni. Despre valoarea acestor acţiuni n-are sens să discutăm. Suma de 1 milion de lei, exprimînd cele 40 de acţiuni cuprinse într-un certificat, nu-i decît o ficţiune. O simplă înregistrare contabilă. Dacă acţiunile în cauză au ori nu au valoare şi cu cît se vor vinde ele, cînd se vor vinde, asta o va decide piaţa.

Cît priveşte prima judecată, legată de îndeplinirea obiectivului ce i-a fost trasat Guvernului prin lege, lucrurile sînt mult mai complicate decît par. Ce a vrut legea? Greu de spus. Trebuie să recunoaştem, acum, că ideea de a legifera sintagma "accelerarea privatizării" a fost magnifică. Sau mai mult: a fost diabolică. O adevărată găselniţă. *A accelera* – iată un verb bine găsit şi bine plasat într-un proiect de lege a cărui dezbatere parlamentară a durat un an. După ce proiectul a fost adoptat (Legea nr. 55/1995), tot un an a durat punerea lui în aplicare. În trei etape: distribuirea cupoanelor, subscrierea la societăţile comerciale şi subscrierea la FPP-uri. Acum se constituie acţionariatul. *Accelerarea privatizării* nu înseamnă, pe oricare dintre faţetele ei multiple am întoarce această sintagmă, *înfăptuirea privatizării*. *A accelera* este un infinitiv fără finalitate. Poţi să accelerezi cît vrei: un an, zece ani, o sută de ani. Verbul va da fără încetare iluzia că se acţionează dinamic, că se depun eforturi... susţinute pentru grăbirea privatizării. Nu se poate afirma, însă, în acest moment, cînd poştaşii bat drumurile ca să ne aducă acasă certificatele de acţionari, că s-a înfăptuit privatizarea. Pentru că, în cele aproape 4000 de întreprinderi din celebra listă... acţionar principal continuă să fie FPS-ul. Deci statul.

Atunci cînd s-a pus întîia oară problema privatizării, în 1991, prin lege, patrimoniul întreprinderilor s-a împărţit în două. O parte, cea mai mare, de 70 de procente, a revenit statului. Şi cum statul este atît de ocupat, a fost înfiinţat FPS-ul să-i reprezinte interesele în AGA. Din vremea aceea, încă, FPS-ul îşi joacă înverşunat cartea de acţionar principal. Partea cealaltă a averii întreprinderilor, de numai 30 de procente, a fost cedată populaţiei. Cum, însă, nu putea fi vorba despre constituirea unui acţionariat colectivizat, au fost înfiinţate FPP-urile. Care să se ocupe de administrarea celor 30 de procente, pînă cînd va fi individualizată partea ce va aparţine fiecărui cetăţean, dintr-un total de mai bine de 15 milioane de împroprietăriţi.

După cinci ani de bîjbîieli, problema a fost în sfîrşit rezolvată. Acum se împart acţiunile. Rezultatele sînt următoarele: 1) partea leului o deţine Guvernul, care are pîinea şi cuţitul în marile regii ale statului; 2) urmează FPS-ul, care este deţinătorul principalelor pachete de acţiuni în societăţile comerciale; 3) 15 milioane de cetăţeni primesc – în sfîrşit – mici pachete de acţiuni în societăţile comerciale. Aşadar, Guvernul continuă să decidă în regii, iar FPS-ul în societăţile comerciale. Noi, acţionari, nu vom decide. Pentru că avem prea puţine acţiuni. Cel mult, vom aştepta an de an dividendele. Dacă întreprinderile vor avea profit. Sau vom putea să vindem acţiunile, cînd va fi creată o piaţă specializată. Acum n-o avem.

Şi mai departe? Probabil că va fi nevoie de o nouă lege: *a înfăptuirii privatizării*. Legea din '91 marca începutul privatizării. Legea din '95 a impus accelerarea transferului de proprietate din sectorul de stat în cel privat. Acum este nevoie de un nou impuls, pentru ca acest transfer să se înfăptuiască într-adevăr.

Deocamdată, un lucru bun pe care l-a făcut Guvernul (o ordonanţă de vindere în rate a întreprinderilor) s-a blocat în malaxorul parlamentar. De fapt, Guvernul a decis, dar Parlamentul ezită încă să dispună. Va mai trece un an pînă cînd se va debloca procesul?

Adrian VASILESCU

De la votul „împotrivă" la votul „pentru"

Alegerile locale pot fi analizate în fel şi chip iar pe marginea rezultatelor înregistrate de partidele parlamentare se fac deja pronosticuri despre viitorul politic al ţării. Mai serioase decît "ajustările" de pe harta administraţiei publice locale şi decît efectele lor asupra strategiilor electorale pentru scrutinul din toamnă par să fie însă maturizarea civică a celor care au votat şi forţa greu de ignorat a celor care nu s-au prezentat la urne. Alegătorii s-au împărţit , de această dată, în două categorii care au de-a face mai puţin (sau aproape deloc) cu simpatia/ antipatia pentru putere şi opoziţie, dar care exprimă înţelegerea propriului rol în societatea postcomunistă: unii cred că pot şi trebuie să susţină o administraţie sau alta, ceilalţi sînt convinşi că votul lor e inutil întrucît schimbările se fac de obicei în rău iar perpetuarea puterii e doar spre binele reprezentanţilor ei. Absenteiştii au fost deja trecuţi în tabăra stîngii, deşi fatalismul, refuzul opţiunii şi ignoranţa civică manifestată prin dispreţ faţă de instituţii nu sînt neapărat caracteristici ale nostalgicilor epocii comuniste. Pentru legislative şi prezidenţiale, învinşii şi învingătorii tururilor de scrutin din 2 şi din 16 iunie îşi pun speranţele mai ales în cele peste patruzeci de procente ale cetăţenilor cu drept de vot care au preferat să nu se prezinte la urne. Ceilalţi, care au deja convingeri, aşteptări ori interese politice, riscă să fie neglijaţi în următoarea etapă a competiţiei, cu toate că modificarea psihologiei lor rămîne principalul cîştig al acestor ani şi obligă clasa politică să evolueze. În desemnarea primarilor şi a consilierilor, majoritatea celor care au completat un buletin de vot nu s-a mai lăsat impresionată de lupta şi de sloganurile de la centru, de idiosincrazii şi de procese de intenţie, de "complexe naţionale" şi de vedetism internaţional. În municipii şi în oraşele mari, dar şi în comune şi localităţile nereşedinţă de judeţ, s-a votat de data aceasta mai degrabă **pentru** decît **împotrivă**. Adepţii opoziţiei au votat pentru schimbarea guvernului, adepţii puterii au votat pentru stabilitate, admiratorii independenţilor au votat pentru depolitizarea administraţiei locale. Chiar şi în oraşele de provincie care pot fi (sau au fost) considerate excepţii - Clujul, Iaşiul, Braşovul - rezultatul votului dovedeşte o limpezire a intereselor cetăţeanului, o cristalizare a discernămîntului civic, o distanţare faţă de reacţiile emoţional-punitive predominante acum patru ani. Spiritele analitice ale Capitalei au întors pe toate feţele victoria din primul tur de scrutin a lui Gheorghe Funar, considerînd-o fie o greşeală inexplicabilă, fie un pericol pentru integrarea europeană. În fond, clujenii au ales pentru ei înşişi, îmbinînd pragmatismul cu opoziţia faţă de politica UDMR. Oricît de supărătoare sînt ieşirile naţionaliste ale primarului din Cluj, toată lumea recunoaşte că oraşul e curat, bogat şi bine condus. În momentul în care şi-au anunţat sprijinul pentru CDR, liderii minorităţii maghiare i-au ajutat pe alegători să opteze: de ce-ar fi renunţat românii din Cluj la o administraţie ireproşabilă pentru a face pe placul adepţilor autonomiei teritoriale? Gazetarii proeuropeni pot crede că alegătorii care au optat pentru Gheorghe Funar erau datori să se gîndească la imaginea României în lume. Un astfel de raţionament ţine de adolescenţa democratică şi, din păcate, Bucureştiul e singurul oraş care poate vota cu dezinvoltură împotriva sa, urmînd orgoliile liderilor antiguvernamentali ori logica înfruntărilor televizate. Ceea ce contează pentru alegătorii din primul oraş al ţării - adică sărăcia candidatului, imaginea creată în presă, războiul de hârtuială cu guvernanţii -, nu clatină însă criteriile pragmatice ale alegătorilor din Transilvania şi nu-i încîntă pe dezamăgiţii din zona Moldovei. În oraşele din Harghita şi Covasna, minoritatea maghiară a votat pentru primarii care o vor reprezenta (mulţi dintre ei independenţi), şi nu împotriva lui Funar, Vadim Tudor ori Adrian Năstase - adică lăsînd de căruţă programul autonomist al liderilor UDMR. La Tîrgu-Mureş, alegătorii de naţionalitate română l-au sprijinit pe candidatul minorităţii maghiare, fără să se gîndească la văicărelile ori înjurăturile din "România Mare" sau la veninoasele declaraţii ale pastorului Tökes. Chiar şi opţiunea multor moldoveni pentru partidele social-democrate ori pentru agrarieni exprimă o orientare practică: oamenii s-au săturat de confruntarea dintre primele două blocuri politice, nu pot accepta extremismele dar nici sfidarea vechilor generaţii de politicieni. În sate şi comune, unde căderea comunismului a produs un şoc diferit de cel trăit la oraşe, inerţia electorală pe care mulţi o pun pe seama inculturii sau a obedienţei ţine de instinctul de conservare , iar acest instinct capătă valoare politică ori de cîte ori ţara e chemată la urne. Ţăranii ştiu că schimbările "de sus" le-au adus pînă acum multă derută şi scăderi de cîştiguri, aşa că de ce-ar vota ei în favoarea Convenţiei, dacă satisfacţia opozantă a bucureştenilor li se pare, încă de pe vremea Pieţei Universităţii, inutilă şi de prost gust?

Marea victorie a alegerilor locale aparţine alegătorilor care au ştiut să-şi vadă întîi de toate interesul de locuitori ai unei aşezări (ce poate fi administrată bine sau prost) şi abia apoi au pus acest interes în slujba competiţiilor politice din toamnă. Dacă pînă la alegerile generale Bucureştiul se va degrada nespus iar Clujul va înflori ostentativ, dacă primarii majoritari din micile localităţi se vor dovedi buni gospodari iar primarii de opoziţie din municipii se vor lupta cu morile de vînt,pentru ce fel de schimbare vor mai putea opta cei care au votat acum **împotriva** preşedintelui ţării sacrificîndu-şi interesele imediate?

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Schimbarea gărzii

După alegerile din decembrie pentru Duma, cota generalului Lebed scăzuse foarte tare: partidul în fruntea căruia se plasase şi al cărui principal punct din program era preocuparea pentru soarta ruşilor care nu trăiesc în Rusia nu izbutise să obţină procentul necesar pentru prezenţa în parlament. Generalul Lebed a fost ales deputat pe o listă la care a funcţionat votul uninominal. Interesul pe care i-l acorda marea presă occidentală, dar şi comentatorii ruşi, a scăzut brusc şi ideile generalului despre o Rusie puternică, în care să domnească legea şi ordinea au fost situate undeva între discursurile comunistului Ziuganov - deşi Lebed afirmă hotărît că nu există drum de întoarcere - şi ale ultranaţionalistului Jirinovski pe care Lebed îl detestă.

Acum, după primul tur de scrutin al prezidenţialelor în care principalii candidaţi Elţîn şi Ziuganov sînt despărţiţi de un procent mic, se consideră că Lebed va fi cel care va decide scrutinul, afirmîndu-şi sprijinul pentru unul dintre competitori. În deciziile pentru turul doi, politicienii ruşi adoptă procedeele occidentale folosite în situaţii similare, dar e puţin probabil că vor obţine rezultate asemănătoare. În democraţiile în care alegerile sînt o rutină, recomandarea unui candidat către suporterii săi de a-şi plasa voturile pe numele unui rival mai norocos are o anume importanţă şi greutate. Relativă, totuşi: doar în SUA, marii electori *posedă* într-adevăr voturile şi le dau unuia sau altuia dintre candidaţi. În alte locuri, calculele hîrtiei nu se potrivesc cu realitatea: în Franţa, de exemplu, voturile lui Balladur n-au mers toate spre Chirac, în pofida logicii acestei recomandări. În Rusia, unde structurile de partid şi disciplina electorală sînt cvasiinexistente, formula transferului de voturi este pură gesticulaţie. Lebed a acceptat postul propus de Elţîn şi în mod cert a provocat astfel, demisia lui Graciov. Etichetat ca naţionalist moderat, el este un adversar al războiului din Cecenia şi are presa unui om cinstit şi corect care ştie să menţină disciplina cînd în jur domneşte haosul. Aceste calităţi - reale sau nu - i-au atras voturi şi un adept al legii şi ordinii este dorit şi de reformişti, pentru că şi ei au nevoie de un climat firesc pentru desfăşurarea iniţiativei private. Legea şi ordinea sună fermecător şi pentru cei care nu regretă comunismul, dar tînjesc după serile în care puteau circula liniştit în oraş. Legea şi ordinea sînt un obiectiv chiar şi pentru acei care fără a nutri nostalgii imperiale doresc ca armata rusă să semene cu un corp organizat şi nu cu grupuri de derbedei care vînd arme pentru vodcă.

Analiştii ruşi susţin că alegerile din 1996 sînt ultima şansă pentru Ziuganov: baza lui electorală dispare nu din cauza greşelilor politice ale liderilor ci din cauza acţiunii legilor biologice care-i scot de pe listele electorale pe pensionari şi veterani într-un ritm necruţător. Tentativa de a reintroduce structuri - celule - de partid la locurile de muncă este atît de nepopulară, încît şi Ziuganov susţine că e o invenţie a adversarilor care vor să-l compromită. Este evident că şi Elţîn îşi joacă ultima carte făcînd apel la cele mai profunde resurse de vitalitate: toată campania lui electorală s-a bazat pe un anume fel de a fi, nu pe un fel de a gîndi. Lebed care şi-a alcătuit un personaj puternic prin faptul că nu face compromisuri, pierde cu oricare dintre ei s-ar alia. Procentul obţinut de Jirinovski nu reprezintă decît o opţiune marginală, prezentă în toate ţările lumii, şi aceasta, este, cred singura veste bună de după alegerile ruseşti din 16 iunie.

Oricare ar fi rezultatele de după cel de al doilea tur, problema reală este că şi a doua zi Rusia va trebui guvernată, şi niciunul dintre candidaţii în cursă nu oferă o perspectivă viabilă. Maşinăria totalitară s-a stricat şi nimeni nu ştie nici s-o repare, dar nici cu ce s-o înlocuiască.

Amatorii de simetrii pot reciti cu folos istoria evenimentelor din ianuarie 1918, cînd în prima Dumă - rezultat al unor alegeri democratice - bolşevicii aveau 175 de reprezentanţi dintr-un total de 707 membri. După primul vot pierdut de leninişti, un marinar din corpul de pază a venit la tribună şi a spus că şedinţa se suspendă deoarece "garda a obosit". Suspendarea a durat peste 75 de ani. La Buckingham, schimbarea gărzii e un element de comedie muzicală. La Kremlin este, încă, o tragedie shakespeariană. Din păcate însă, actorii par luaţi fără nici o pregătire din filmele sovietice ale anilor '50.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Cine (cu ce) s-a ales

După turul doi, fiecare editorialist s-a ales cu cîte o supărare. La guvernamentalul **Vocea României**, D.D Rujan a evitat să aducă în discuţie procentele cîştigate de partidul său dar şi-a vărsat năduful pe "imoralitatea politică" a liderilor USD , care au propus Convenţiei Democratice un pact de colaborare şi un acord privind administraţia Bucureştiului. Adeptul moralităţii recurge la întrebări sufletiste şi la argumente "naţionale" pentru a atrage atenţia ţărăniştilor că sînt gata să cadă în capcana fostului prim-ministru: "Poate rezista o alianţă între formaţiuni ce îşi revendică propriul program din trei doctrine politice, nu doar diferite, dar şi antagonice? Iată o ciudăţenie mai mult decît potrivită pentru rubrica prietenilor de la «Ev.z.» intitulată «Ţara lui Papură Vodă». Dar UDMR-ul unde mai încape, căci nu va renunţa tandemul Roman-Severin nici în ruptul capului la cele 1 milion de voturi ale maghiarilor pentru Preşedinţie, tîrguite de mult la Strasbourg!" Directorul **Evenimentului zilei** e şi el făcut foc pe politicieni, acuzîndu-i pentru "ademenirea cetăţeanului la urne prin organizarea unor tombole în sfîntă zi de duminică". Cuvintele tari şi judecăţile necruţătoare nu sînt drămuite: "Tomboliada" - "iniţiativă menită a duce la realizarea unui sondaj de opinie s-a transformat, graţie tembelismului politicianist din România de azi, într-una din cele mai jenante acţiuni la nivel naţional. Apelînd la tombole pentru a ademeni cetăţenii la vot, politicienii noştri au comis, în ceea ce priveşte democraţia, nu o greşeală, ci o crimă. Nu prin făgăduiala unei recompense trebuie adus cetăţeanul în faţa urnei, ci printr-o muncă stăruitoare, de ani în şir, menită a-l convinge că a vota e nu numai un drept, dar şi o responsabilitate". Verdictele mînioase stau la loc de cinste şi în **Adevărul**. În ediţia din 17 iunie, Dumitru Tinu se teme că România va fi "abandonată în voia jocului de pocher germano-rus", deşi e convins că "abandonarea şi izolarea României ar fi o greşeală ireparabilă pentru NATO". O zi mai tîrziu, în acelaşi cotidian, Cristian Tudor Popescu se războieşte cu imaginea candidatului CDR la primăria generală a Capitalei: "Nu a cîştigat Victor Ciorbea", decretează editorialistul care crede că el simte şi gîndeşte ca toţi ceilalţi. "E aproape imposibil de imaginat că a votat vreun ins cu dl. Ciorbea determinat de simpatie pentru personaj". Nici Emil Constantinescu, nici Ion Diaconescu, nici Băcanu, Blandiana, ori Ticu Dumitrescu ?! Acolo unde nu pătrunde imaginaţia ziariştilor n-are însă nici un rost să pătrundă logica propriilor lor cititori. **România liberă** întoarce pe dos raţionamentul concurenţei de la **Adevărul**, anunţîndu-ne că "Ilie n-a pierdut". Anton Uncu îl sfătuieşte pe fostul tenismen "să-şi înfrîngă amărăciunea unei opţiuni greşite şi să rămînă alături de bucureşteni şi de cetăţenii acestei ţări şi pe care, fără îndoială, îi iubeşte, alături de contracandidatul şi adversarul său în alegeri. Avem nevoie de Ilie Năstase şi nu ne putem lipsi de Victor Ciorbea. Amîndoi sînt ai noştri". Sorin Roşca Stănescu refuză însă împăciuitorismul foştilor colegi de redacţie. Articolul său de fond din **Ziua** loveşte în... "brucanii vechi şi noi", adică acolo unde, în opinia sa, au lovit şi alegătorii români în 2 şi 16 iunie. În colţul său de pagină din **Libertatea**, Adrian Halpert nu-i poate absolvi pe liderii PDSR de vina... alegerii unui om-simbol pentru a-l murdări tîrîndu-l în politică:"Pentru cel puţin jumătate din alegătorii săi, Năstase a devenit, după confruntarea televizată cu Victor Ciorbea, «un derbedeu de cea mai joasă speţă»". **Curierul naţional** mută responsabilitatea supărărilor postelectorale pe umerii ambasadorului Iosif Boda: "Din multe puncte de vedere, ultimii doi ani mi se par şi o pierdere de oportunităţi. Sigur, luăm măsuri bune. Dar cu cîte un pas, doi, mai încolo, cu cîte un timp sau doi mai tîrziu. Şi eficienţa lor e infinit mai scăzută. Noi, ori ne trezim acum, ori dacă nu, letargia ne va irosi şansa de a merge spre viaţă, spre însănătoşire". Pe vremuri, bancul celor "două posibilităţi" ţinea loc şi de analize critice, şi de regrete oficiale... (E.Ş)

Argument

Un domeniu pe care lumea occidentală îl cunoaşte ca atare încă din secolul trecut (deşi se pot găsi rădăcini şi mult mai vechi) a început să pătrundă după '90 şi în România. Public Relations este o activitate cu foarte multe nuanţe, avînd o extindere ce merge de la sfera economică pînă la cea politică. Nu este nici publicitate, nici propagandă, nici imagologie, nici protocol, dar se apropie de toate acestea. E greu de găsit o definiţie generală şi completă. Relaţiile Publice sînt legate de societăţile democratice, în totalitarism ele transformîndu-se în propagandă. Problema la noi este tocmai aceea de a trece de la mentalitatea grosolană a propagandei, la cea rafinată a tehnicii de comunicare şi convingere. Deocamdată minciunile şi omisiunile denaturează încă în mare măsură mesajele adresate presei şi publicului (vezi birourile de presă ale diverselor instituţii). În lipsa unor specialişti autentici, de multe ori, posturile respective sînt ocupate de foşti propagandişti care, de la felul cum arată şi pînă la cel în care vorbesc, nu fac decît să creeze reacţii de respingere. Noii profesionişti care încearcă să se impună sînt puţini şi în multe cazuri, forţaţi de împrejurări, fac mai degrabă un fel de servicii de intermediere decît P.R. propriu-zise. Au apărut însă facultăţi de *Relaţii Publice* şi promoţii întregi de studenţi care poate vor reuşi să pună lucrurile, cît de curînd, pe făgaşul lor normal.

Dar dacă termenul *relaţii publice* nu spune deocamdată mai nimic la noi, în schimb, cel de *relaţii cu publicul* este arhicunoscut. Există o întreagă istorie în domeniu, căci românii şi-au petrecut şi îşi mai petrec încă o bună parte din viaţă la ghişee. Unele teorii susţin că între cele două noţiuni nu există nici o legătură. Totuşi, între sictirul cu care un purtător de cuvînt răspunde întrebărilor unor jurnalişti şi sictirul cu care răspunde un funcţionar sau chiar un vînzător diverselor solicitări ale publicului, există cu siguranţă o legătură. Modul de prezentare şi comportare a reprezentanţilor diverselor firme şi instituţii e bineînţeles alterat ca urmare a celor 50 de ani de educaţie comunistă. De asemenea, moduri şi punţi de comunicare au fost stricate în aceşti ani. Şi totul trebuie reînvăţat. De stadiul acestei reînvăţări se ocupă numărul de faţă al revistei. (A.M.)

Mulţumim Asociaţiei Române a Profesioniştilor în Relaţii Publice pentru sprijinul acordat în alcătuirea paginilor tematice ale acestui număr.

Puţină istorie

Cînd o profesiune oarecare începe să se consacre, una din primele griji ale celor ce o practică sau o teoretizează este să-i facă istoria. Şi, bineînţeles, această istorie trebuie să aibă rădăcini foarte adînci în cultura umană şi să fie foarte lungă.

Aşa se face că, mai în glumă, mai în serios, istoricii Relaţiilor Publice (RP) pun pe seama Şarpelui prima acţiune RP pentru că, vezi bine, ce altceva a făcut el decît să-i convingă pe Adam şi Eva să muşte din măr, cîştigîndu-şi astfel un public?!

Oricum, despre o "preistorie" a RP se poate vorbi. Cum foarte bine observă autorii unui tratat de RP: "Profesiunea are rădăcini adînci. De exemplu, practica echipelor de pregătire a turneelor unui demnitar sau politician nu a fost inventată de Harry Truman sau Rochard Nixon. Strămoşii lor politici din Babilon, Grecia sau Roma făceau la fel".

În "Cartea a treia a Regilor" din *Biblie*, ni se oferă un exemplu pentru felul în care o "campanie electorală" ratată face ca Adonia să piardă "alegerile".

În orice caz, campania de pregătire a cruciadelor, deschisă de Papa Urban al II-lea, în 1095, a fost o acţiune RP, pentru că oare ce altceva urmăresc agenţii RP decît ca, prin diverse modalităţi de comunicare umană, să convingă un public, să-i cîştige bunăvoinţa în favoarea unei organizaţii, a unei persoane sau a unei acţiuni planificate?

Este greu de fixat o dată, fie şi o perioadă, de apariţie a activităţilor specifice, conştiente, care au dus la constituirea RP moderne. Istoricii sînt, totuşi, de acord că aceasta ar putea fi căutată după războiul civil american*. Extinderea marilor afacerişti şi a concurenţei în viaţa politică a dus la înţelegerea faptului că trebuie cîştigat un public favorabil şi că aceasta nu se poate realiza oricum, ci cu metode specifice, adaptate preferinţelor publicului.

Şi, pentru că presa exista şi funcţiona foarte bine ca instrument de comunicare, a apărut mai întîi *agentul de presă*. Acesta nu era neapărat un ziarist, ci un fel de "purtător de cuvînt" al persoanei sau al organizaţiei pe care o slujea şi care îl plătea pentru asta. Pentru că, apariţia RP "moderne" trebuie legată de retribuirea acestei activităţi. Voluntariatul înseamnă aderarea la o idee, dar el poate duce, şi a dus, adesea, la patimă, respectiv la pierderea luciditătii profesioniste, a cărei menţinere este o condiţie absolută a unei bune acţiuni de RP.

Al doilea val care îşi înalţă creasta în a doua jumătate a secolului al XIX-lea impune cîştigarea publicului şi aşa se face poate că *Phineas Taylor Barnum* (1810-1891), proprietarul imensului circ cu trei arene, este socotit unul dintre primii autori ai unor acţiuni conştiente de cîştigare a simpatiei publicului către anumite scopuri pentru care spectacolul său, "The Greatest Show on Earth", este un mijloc de comunicare.

Oricum, este limpede că meseria "plutea în aer". În 1882, *Dorman Eaton*, profesor la Yale, publică un articol, "The Public Relations and Duties of the Legal Profession", socotit a fi prima atestare a termenului care va face carieră.

În 1883, *Theodore Vail*, preşedintele companiei *Bell Telephone*, iniţiază prima acţiune planificată de testare a publicului pentru construirea unei "politici a sunetului". În 1888, compania *The Mutual Life Insurance* angajează un jurnalist cu sarcina specială de a forma imaginea organizaţiei. În 1889, *Westinghouse Co.* îşi crează propriul departament de imagine...

Nu trece mult şi apar firmele de profil. Boston, 1900 primul *Publicity Bureau*, printre clienţi, Harvard College. 1904 – New York – oficiul de publicitate al lui *Ivy Ledbetter Lee*, viitorul creator de imagine al lui *John D. Rockefeller jr.*, unul dintre fondatorii RP moderne, printr-o celebră "Declaraţie de principii".

Participarea americanilor la primul război mondial a fost şi rezultatul unei ample campanii de convingere a publicului, urmată de o permanentă informare a acestuia cu mersul operaţiunilor. Analizînd rezultatele pozitive ale acţiunii, americanii au pus un accent deosebit pe RP şi în al doilea război mondial, ceea ce a prilejuit afirmarea lui Elmer Davis ca specialist în domeniu.

În sfîrşit, o altă direcţie a RP, consultanţa, se dezvoltă începînd cu anii '20, datorită lui *Edward L. Bernays*, nume tot atît de celebru în materie ca şi cel al lui Ivy Lee.

Devenite profesiune, relaţiile publice încep, pe la sfîrşitul celui de-al treilea deceniu al secolului nostru, să-şi găsească locul în colegii şi universităţi, în cadrul ştiinţelor sociale şi umaniste, strîns legate de psihologie. Apărute mai întîi în şcolile de jurnalism, relaţiile publice se desprind ulterior ca trunchi separat, pentru a se integra, în ultimele decenii, în domeniul comunicării, ca practică ce presupune strategii şi tehnici speciale.

Depresiunea economică americană, din anii '30, a dat un avînt extraordinar activităţilor de RP, mai ales agenţilor de imagine care au folosit toate mijloacele posibile de persuasiune pentru a demonstra publicului că marii capitalişti, *rubber barons*, pot fi în acelaşi timp nişte blînzi Moşi Crăciun. Istoricii sînt de acord în a afirma că intensa campanie de RP din timpul marii crize a contribuit mult la blocarea pătrunderii ideilor comuniste în SUA.

După cel de-al doilea război mondial, relaţiile publice vor fi pe deplin instituţionalizate, mai întîi în SUA, unde au luat fiinţă, apoi în Europa, unde existaseră şi înainte, dar nu la fel de sistematizate şi organizate ca peste ocean. Oricum, conferinţa IPRA (*International Public Relations Association*) de la Paris, din 31 mai 1995, a ţinut să se desfăşoare sub emblema "50 de ani de relaţii publice în Europa".

Relaţiile publice moderne se practică fie în departamente specifice ale unor organizaţii, fie prin agenţii specializate care execută comenzi pentru crearea, promovarea şi menţinerea imaginii unei organizaţii. Se pare că, în prezent, în domeniu sînt active peste 500.000 de persoane în toată lumea.

Cezar TABARCEA

RECOMANDĂRI

În ce priveşte consilierii de relaţii publice, orice director de întreprindere ar trebui să urmeze sfaturile din testamentul politic atribuit

CARDINALULUI DE RICHELIEU,

care recomanda regelui:

Majestatea Voastră, alegîndu-şi consilierii, are datoria de a le crea condiţiile în care ei să poată munci pentru măreţia şi fericirea Regatului Vostru.

În acest scop, e nevoie de patru lucruri importante:

•Primul este ca Majestatea Voastră să aibă încredere în ei, iar ei să o ştie.

•Al doilea este ca Voi să le ordonaţi să Vă vorbească liber şi să îi asiguraţi că pot s-o facă fără teamă.

•Al treilea este ca Voi să-i trataţi un pic mai liber, iar ei să fie siguri că serviciile lor nu vor rămîne fără recompensă.

•Al patrulea este ca Voi să le daţi autoritate şi să-i susţineţi atît de deschis, încît să fie siguri că n-au a se teme nici de bîrfeli şi nici de forţa celor ce-ar voi să-i piardă.

Mobilier de comunicare Astăzi: biroul de presă

După decembrie 1989, cuvinte noi au apărut pe harta ţării. A fost vorba ba de implementarea lui Petre Roman, ba de soluţiile globale ale lui Iliescu, ba de economia socială a lui Bârlădeanu, ba de criptocomuniştii opoziţiei. Unul dintre conceptele care a sărit imediat în ochii românului dornic de ceva nou, duios şi gratis a fost comunicarea. Contactul direct între lider şi masă. Între ales şi alegător. Între guvernant şi guvernat. Începuturile comunicării post-revoluţionare stau uşor sub semnul urletului, dacă ne gîndim la summitul de lucru din 12 ianuarie sau la vastele dezbateri de idei din 28-29 ianuarie, 18-19 februarie, 15 martie sau, mai ales, 13-15 iunie cînd au fost invitaţi specialişti şi din alte judeţe.

"Încet-încet, lucrurile au revenit la un soi de normal, atingînd chiar un vîrf de performanţă în timpul executivului Stolojan, singurul care a beneficiat de un real aparat de comunicare cu presa şi de o permamentă asistenţă a unei echipe de imagine. Odată cu victoria în alegeri a guvernului Văcăroiu, toate porţile s-au închis şi guvernul a redevenit cetatea medievală din epocile trecute din care nu se află nimic şi în care sînt bine primiţi numai cei cu certificate de bună purtare şi gîndire adecvată.

Marile noutăţi postrevoluţionare în domeniul politicii s-au numit partidele şi ziarele care au impresionat atît prin varietate, cît şi prin număr. Puntea dintre presă şi politic – şi, mai apoi, dintre presă şi orice instituţie importantă – s-a numit birou de presă. Acolo, teoretic, jurnalistul în căutare de adevăruri fundamentale este îndrumat spre adevărul instituţiei în cauză. Astfel, la biroul de presă al guvernului ar trebui să afli adevărul guvernului, la biroul de presă al SRI ar trebui să afli adevărul SRI, la biroul de presă al UDMR ar trebui să afli igaszsag R.M.D.Sz. Din acest noian de adevăruri, jurnalistul trebuie să extragă materialul de presă dedicat publicului cititor. Vorbind foarte serios, un birou de presă ar trebui să fie capabil să pună la dispoziţia jurnalistului toate informaţiile legate de activitatea instituţiei pe care o reprezintă, puncte de vedere ale reprezentanţilor acelei instituţii, precum şi lămuriri în legătură cu aspecte mai puţin cunoscute de jurnalist. De asemenea, un birou de presă ar trebui să nu pună la dispoziţia presei nici un fel de informaţie care ar putea dăuna intereselor instituţiei pe care o reprezintă. În acelaşi timp, reprezentanţii unui birou de presă trebuie să ştie să refuze cît se poate de diplomatic accesul la anumite informaţii dăunătoare şi să dea informaţii banale cu aerul că împărtăşesc cu jurnalistul în cauză secretul piramidelor sau al asasinării lui Kennedy.

Este foarte clar că un birou de presă eficient va reuşi stabilirea unor relaţii cordiale între instituţie şi presă, va reuşi aplanarea la timp a unor conflicte şi, mai ales, va beneficia de sprijinul presei pentru instituţia pe care o reprezintă în momente esenţiale. De aceea, pentru ocuparea locurilor în birourile de presă este nevoie de profesionişti, nu de jurnalişti frustraţi sau de membri de partid de încredere. Cea mai cumplită greşeală a unui birou de presă este să vrea să aibă cu orice chip personalitate în faţa jurnaliştilor cu care vine în contact şi să vrea să fie neapărat mai important decît instituţia pe care o reprezintă. Experienţa ultimilor ani demonstrează că un birou de presă prost face mai mult rău decît lipsa unui birou de presă. Fiindcă, în cazul în care cel ce se interpune între jurnalist şi instituţie îl încurcă suplimentar pe căutătorul adevărului fundamental, jalea care rezultă este maximă.

Invenţie a timpurilor noi, birourile de presă mobilează deja cam tot ce mişcă în lumea instituţională, politică şi administrativă de pe la noi. Uneori, această piesă de mobilier este anexată unui mai larg ansamblu numit departament de relaţii publice, alteori este anexat unui purtător de cuvînt. Alteori este uitat într-o cămăruţă între un fax, un telefon şi o maşină de scris şi este activat doar cînd ceva nu merge. În mod normal, un birou de presă bine pus la punct, capabil să asigure un transfer coerent de informaţie între instituţie şi presă ar fi un cîştig în tentativa de a opri ceva din haosul informaţional ce tinde să ne doboare. Dar, după cum am mai spus, cei ce ar trebui să ia loc în aceste birouri de presă ar fi foarte necesar să ştie această meserie şi să dorească să o facă. Nu să viseze în singurătatea micuţei încăperi prăfuite la ziua cînd vor scrie editoriale ce vor dărîma guverne. După informaţiile mele, în România nu este nici o programă universitară care să califice oameni în funcţii de ofiţer de presă (dacă e să traducem o expresie englzească). De fapt, în funcţionari de presă. De aceea, cel puţin deocamdată, birourile de presă sînt nişte combinaţii stranii de lustre vechi, odată foarte la modă, de mobilier rudimentar care nu şi-a găsit loc în altă parte şi de etajere stil din sticlă şi metal care încă nu încap în holul luxos, dar care curînd vor ajunge acolo.

Bogdan TEODORESCU

Controversata intersecţie a două puteri

Postura de PR officer este incitantă în oricare dintre ipostazele sale. Ea devine însă fascinantă, frumoasă, periculoasă, stranie, cuceritoare, fluidă, mobilă, insuportabilă, atrăgătoare, zbuciumată, seducătoare, brutală, subtilă şi cîte şi mai cîte altele deodată atunci cînd este vorba de relaţia cu mass-media.

Nu începem că încă n-a venit presa

Gazetarii sînt emiţătorii mesajelor către marele public. Organizaţia, produsul, firma, ideea, ţara, persoana care fac obiectul programelor de PR, sînt simpatizate sau urîte sau ignorate prin intermediul relatărilor mass-media. Din ceea, ce se spune sau se face într-un program de orice tip, se transmite către public ceea ce el, gazetarul, găseşte semnificativ. Gazetarii sînt autorii puzzle-ului care modelează, în final, percepţia publicului despre orice. Iar percepţia este realitate, se spune în sferele practicanţilor de PR. De aceea devine atît de importantă captarea atenţiei jurnaliştilor.

În ciuda tensiunii dintre cele două părţi (creatori de mesaje şi jurnalişti), ambele trăiesc una pentru cealaltă şi împreună pentru şi prin public. Jurnaliştii caută informaţii interesante pentru exact acea categorie de oameni care le cumpără ziarul, le ascultă sau privesc jurnalele de ştiri şi programele. Dacă ratează selecţia evenimentelor şi a mesajelor, în acord cu cerinţele acestora, gazetarul îşi pierde audienţa. Pe de altă parte, persoanele publice, instituţiile, firmele creează aceste informaţii care nu au viaţă dacă nu ajung la public. Relaţia cu mass-media este deci un fel de "de-a şoarecele şi pisica". Ea capătă conotaţii dramatice şi se transformă într-un război veritabil atunci cînd una dintre părţi eşuează în acţiunea de a veni în întîmpinarea celeilalte.

Cine trece primul jumătatea drumului spre celălalt?

Evenimente, idei, noi produse şi persoane pitoreşti sau interesante apar în fiecare zi cu zecile, deci, concurenţi "la mîna prinţesei mass-media" sînt mulţi. N-are rost să mai subliniem unde ar trebui atunci să se manifeste maxima dorinţă de a deschide porţile informaţiilor, de a crea lucruri importante, de a construi mesaje semnificative, de a comunica, de a captiva. Cum, de asemenea, n-are rost să detaliem cît de mult (sau mai corect, cît de puţin) sînt aceste principii valabile în viaţa publică de zi cu zi a României anului 1996. Vom arunca totuşi o privire în această lume.

"Eu n-am spus ce s-a scris c-am spus" sau "Spune, abia apoi gîndeşte şi în final dă vina pe mass-media"

"Mass-media destabilizează. Gazetarii au venit la noi la întîlnire şi n-au transmis nimic. Noi am avut o întîlnire pe tema X şi presa n-a venit. Am spus ieri de la tribună un lucru senzaţional şi nimeni nu l-a preluat. Mass-media e de vină că...". Aş putea continua la nesfîrşit şirul plîngerilor la adresa mediei, pe care, cu siguranţă, le-aţi auzit de mii de ori din partea persoanelor publice cu diferite preocupări, înălţimi, vîrste, sexe şi culori politice. Plîngeri care vin din distrugătoarea teamă de a comunica, dintr-o la fel de răvăşitoare frică de responsabilitate, dintr-o uriaşă lipsă de tact sau numai de coordonare. Dur, veţi spune. Şi asta nu e încă tot.

Ce întîlniri are azi primul-ministru al Marii Britanii?

Ca gazetar român v-ar fi mult mai simplu să aflaţi acest lucru, sunînd la biroul de presă din Downing Street 10, decît orice informaţie despre programul unei persoane publice din România, fie ea directorul unei companii, parlamentar sau ministru. Şi-atunci, gazetar fiind, dorind să vă informaţi publicul, cu ora de închidere a ediţiei deasupra capului precum sabia lui Damocles, cu un public critic şi avid de informaţie aşteptînd jurnalul sau ediţia de a doua zi, ce-aveţi de făcut? Şi dacă după ce v-aţi zdrobit ore în şir să aflaţi ce, unde, cînd, cum şi de ce se întîmplă (pentru că asta vor să ştie gazetarii oriunde în lumea asta) primiţi un telefon urgent, după ce ediţia s-a închis de ore bune, că are loc nu ştiu ce senzaţional eveniment undeva, iar un organizator nervos vă trage de urechi că n-aţi ajuns la timp sau a doua zi se plînge că n-aţi scris nimic, ce-aţi mai avea de făcut?

Şi ce dacă?

Veţi întreba, desigur. Starea de fapt descrisă defavorizează în primul rînd publicul, care nu mai primeşte la timp sau complet mesajele destinate lui. Rezultatul secundar: gazetari furioşi, dispuşi să demoleze, oficiali frustraţi, din ce în ce mai speriaţi de media şi, deci, din ce în ce mai tăcuţi. Tăcerea se întinde din ce în ce mai mult, pînă la lipsa acută de comunicare. De aici pînă la intoleranţă nu mai e decît un pas. De-aici pînă la sustragerea de la îndatoririle civice este un pas şi mai mic. Care, din păcate, a fost deja făcut.

Omul din umbra luminilor rampei

Pentru ca toate acestea să fie evitate, pentru ca dialogul dintre creatorii de idei, produse, strategii, evenimente şi mass-media să fie lin, purtat cu acurateţe, spre beneficiul publicului comun ambelor părţi au fost introduse în domeniul relaţiilor publice, relaţiile cu mass-media.

Astfel, cineva este mereu la dispoziţia jurnaliştilor. Le oferă informaţii autorizate sau îi sprijină să le obţină. Cineva explică de ce un lucru a fost făcut cum a fost făcut, şi nu altfel. Cineva se gîndeşte că există ore de închidere a ediţiilor, că evenimentul organizat nu este singurul din ţară, că sînt redactori puţini, că întotdeauna nu sînt camere video sau tehnicieni suficienţi, că montarea unei benzi video sau audio durează, că timpul curge şi sînt atîtea de făcut după ce se consumă o întîlnire. Cineva pregăteşte mapele pentru informarea gazetarilor. Cineva ştie cum sînteţi perceput de consumatorii de mass-media. Cineva ştie că la un interviu nu te prezinţi ca la o bîrfă mică şi că trebuie să fii pregătit pentru asta. Cineva e în stare să comunice în scris, scurt şi concis, cine, ce, unde, cum şi cînd s-a făcut şi de ce, cineva ştie cînd se poate convoca o conferinţă de presă şi cînd nu şi, mai important decît toate, ce poate fi interesant pentru jurnalişti şi ce nu. Cineva-ul acesta este "omul de presă". V-aţi amintit? E cel care dimineaţa citeşte ziarele şi urmăreşte toate jurnalele pentru a putea pune la prima oră revista presei pe birou, e cel care se scuză cînd un interviu se ratează sau trebuie modificată o declaraţie făcută fără pregătire şi cel care aranjează agenda de interviuri ca să existe şi timpul de tras sufletul şi de minimă odihnă. Priviţi în jurul Dvs., "omul de presă" e acolo. Trebuie doar să îl întrebaţi.

Crenguţa CÎMPIAN

Vînzătorul nostru, stăpînul nostru

Prin anii şaptezeci, mama mea a avut ocazia să călătorească în Germania Federală. Cum se întîmpla întotdeauna în cazurile acestea, s-a întors de acolo cu o întreagă mitologie pe care eu, copil fiind, am preluat-o imediat. Mult timp după aceea, pînă prin adolescenţă, aveam să povestesc cu succes episoade semnificative din peripeţiile mamei în acea ţară a minunilor. Poate datorită timpului care a trecut de atunci, poate a vîrstei la care eram cînd am auzit poveştile pentru prima dată sau faptului că le-am povestit eu la rîndul meu de foarte multe ori, acum nu mai sînt sigur cîtă fabulaţie şi cît adevăr este în ele. Oricum, ştiu că episodul care mă impresiona cel mai mult era cel care ilustra un fel de paradis al cumpărătorului: mama mea intră într-un magazin de modă; este, ca orice turist, cu bagajele în mînă; la intrare, un domn elegant îi ia bagajele, o poftеşte pe un fotoliu şi o întreabă dacă doreşte o cafea sau un suc de fructe; copleşită de amabilitatea vînzătorului, mamei îi este jenă să se ridice să plece şi plusează inconştientă, cerînd să vadă "ultimele noutăţi"; o dată primul pas făcut, îi este încă şi mai greu să renunţe şi, pentru a amîna cît mai mult, continuă să se intereseze şi de alte articole ale magazinului; cum momentul nedorit trebuie, totuşi, să se întîmple, mama mea se ridică după o bună bucată de vreme şi spune încurcată: "da, lucrurile sînt foarte frumoase, dar eu nu voiam de fapt să cumpăr nimic"; se aşteaptă, desigur, la o schimbare semnificativă a bunăvoinţei vînzătorului; acesta, însă, îi zîmbeşte şi, conducînd-o politicos spre ieşire, îi spune: "Nu-i nimic, mai treceţi pe la noi".

Toată povestea acestea era de domeniul fantasticului în peisajul comerţului nostru socialist şi de aceea nu mă gîndeam niciodată la ea atunci cînd eram martorul unor scene în care vînzătorii îşi tiranizau cu cea mai mare naturaleţe publicul cumpărător. Ţin minte că în sloganul afişat mai peste tot, "Clientul nostru, stăpînul nostru", eu vedeam o enumerare, şi una a cărei logică îmi scăpa.

Mama mea, în schimb, probabil datorită nostalgiilor occidentale, vocifera, punea la punct şi nu o dată s-a întîmplat ca vînzătoarea să-i trîntească marfa pe tejghea (şi s-o stropească, astfel, pe haine) sau să plece în "culise" şi să nu mai vrea să mai vîndă deloc. Bineînţeles că, în acest din urmă caz, oamenii de la coadă se revoltau, dar nu împotriva vînzătoarei, ci a mamei mele. A mai cere condica într-o astfel de situaţie era un moft lamentabil.

După decembrie '89, schimbarea de sistem le-a descumpănit pe vînzătoare. La fel ca activiştii mărunţi, foarte multe dintre ele nu au mai înţeles nimic din ceea ce se întîmplă. Înainte de Revoluţie erau totul, căci ce lucru extraordinar era să fii vînzătoare la *Alimentara!* Plecate din sătucul lor şi ajunse la oraş, la liceele economice, ele au visat în repetate rînduri la gloria ce avea să urmeze. (Fetele ieşeau vînzătoare, iar băieţii chelneri). Acum *Alimentarele* sînt la fel de goale ca înainte, dar de data aceasta sînt şi pustii. Singure şi neconsolate, vînzătoarele nu se mai pot gîndi acum decît la pensionare. Din vechiul arsenal le-a mai rămas o singură reacţie, ca măsură a disperării lor în faţa neîndurătoarei concurenţe. Să te fereşti ca, într-un "magazin de stat", să strîmbi din nas în faţa vreunui produs – vînzătoarele vor lua gestul ca pe un afront personal. Şi aceasta nu pentru că ar avea veleităţi de proprietare, ci datorită faptului că marfa pe care tu o desconsideri, marfa aceea decolorată şi jalnică, este de fapt, în efigie, chiar imaginea lor, a destinului lor postrevoluţionar.

Bineînţeles că am prezentat aici o "teorie" reducţionistă, nelipsită chiar de anumite accente idilice. Realitatea este – după cum toată lumea o ştie – mult mai complicată. Atitudinea vînzătorului român (fie el şi particular) faţă de cumpărătorul său nu este nici pe departe deparazitată de vechile apucături. În acest sens, cel mai semnificativ este testul cumpărătorului nehotărît, care vrea să vadă sau să încerce un produs sau altul. Comerţul românesc nu este încă în măsură să facă faţă unei asemenea situaţii, de altfel firesti. În majoritatea cazurilor, vînzătorii îşi vor pierde răbdarea după scurt timp şi-l vor repezi pe cel ce a îndrăznit să le tulbure liniştea. Aceasta dacă nu o fac încă de la început, de la prima intenţie de a cere produsul la tejghea. ("Ce?! Nu-l vedeţi şi de acolo?") Pe de altă parte, nici cazul comercianţilor extrem de amabili nu este întotdeauna fericit. Ajuns acasă cu produsul cumpărat, observi că ceea ce primise atîtea laude din partea serviabilului şi atoatecunoscătorului vînzător, ceea ce părea atît de seducător în umbra plăcută a consignaţiei, o adevărată achiziţie, ce mai!, se dovedeşte la lumina zilei un obiect-rebut, de proastă calitate, şi cu atît mai insuportabil cu cît este mărturia propriei tale naivităţi.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Relaţii în peşteră

Turiştii care intră în peştera Dîmbovicioarei au surpriza de a fi luaţi în primire de nişte copii. Şase şcolari în treninguri şi cu fesuri pe cap, avînd nu mai mult de nouă-zece ani. Fiecare preia cîte un grup de vizitatori cărora le dau explicaţii. Ce e o stalactită, ce e o stalagmită, ce e o coloană, cum se formează şi în cît timp. Totul sună ca o poezie învăţată pe dinafară. Din cînd în cînd te fac atent la diverse amănunte: acolo e o piele de leopard, dincolo e o piele de şarpe, acolo un cap de pisică sălbatică, dincolo un pui de elefant. Sînt desigur interpretări ale unor curioase forme pe care natura le-a săpat în stîncă. Copiii ştiu şi o mulţime de legende pe care le turuie una după alta. Îţi arată altarul unde se ruga pustnicul Pavel, cuptorul în care-şi cocea pîinea, locul unde-şi ţinea cărţile, pietrele pe care le folosea drept masă şi scaun. Plini de mister îţi descoperă şi avena care face corespondenţa cu vîrful muntelui, folosită cîndva pentru retragere de Fulga şi Budac. Nu ştii cine au fost Fulga şi Budac? Vei afla tot de la micuţii ghizi. Doi haiduci care au trăit nu mai demult de vremea primului război mondial. I-au prins jandarmii printr-un şiretlic şi pe Budac l-au împuşcat iar pe Fulga l-au închis. Avena a fost astupată pentru ca nu cumva animalele care pasc pe pajiştea de deasupra să nimerească în ea. Grupurile de vizitatori se încrucişează şi vocile ghizilor răsună în canon. Prin locurile unde tavanul grotei este mai scund au o formulă standard: *Atenţie la cap; Attention à la tête.* N-are importanţă că eşti român sau străin, pentru mai multă siguranţă, de fiecare dată, se spune şi varianta în franceză. Băieţii îşi mai permit unele licenţe atunci cînd vizitatorii pe care-i conduc sînt tot copii de vîrsta lor, veniţi cu şcoala. De exemplu spun întîi *Attention à la tête,* după care traduc: *Fereşte dibla!* Există o formulă şi pentru locurile unde pietrele de pe jos sînt umede: *Atenţie să nu alunecaţi; Attention aux pieds.* În timp ce vorbesc, micuţii se apleacă mereu adunînd toate hîrtiile şi gunoaiele pe care le găsesc pe jos. Joaca asta serioasă, cu peştera, o fac numai sîmbăta şi duminica, atunci cînd n-au şcoală şi cînd vin şi turişti. Lumea le dă bani, bomboane şi ciocolată.

Tradiţia ghizilor-copii durează de cîteva zeci de ani. Peştera, cel puţin în partea vizitabilă, e destul de scurtă şi nu foarte spectaculoasă. Nu-ţi rămîne mare lucru în memorie. În schimb e greu să-i uiţi pe micuţii cu ochi mari, care te-au îndrumat cu siguranţă prin cotloanele întunecoase, povestindu-ţi despre pustnici şi haiduci.

Andrei MANOLESCU

Ghişeul lui Vodă

În ultimii trei ani, trei şefi ai serviciilor Relaţii cu Publicul din trei ministere româneşti am întîlnit şi toţi trei îşi turnau în discursuri amare dezamăgirea de a se fi trezit marginalizaţi în aşa derizorie şefie: "Am de-a face cu toţi amărîţii şi cu toţi nebunii!..." - suspinau ei de dincolo de teancul de lăcrămaţii. Cămăruţele sau holurile "pentru public" erau meschine şi miroseau a acru - de! amprenta olfactivă a "amărîţilor"! Dar, pentru mine, emblema relaţiilor cu publicul rămîne scrumiera trasă-n cauciuc. Scrumiera moale. Prezenţa ei în respectivele birouri indică limpede că publicul e perceput ca un potenţial agresor la îndemîna căruia nu e bine să laşi obiecte contondente. Această regulă, preluată din arsenalul tactic al cercetărilor penale, mi-a fost dezvăluită de fiecare dintre cei trei domni, în cursul suspomenitelor suspine...

Scrumiera de pe masa lui Ioan Mihuţ, consilier de stat, şef al sectorului Relaţii cu Publicul la Preşedinţia României, e una super-contondentă: sticlă cu muchii şi colţuri cîte poftеşti. Fac, evident, figură neserioasă întrebînd de ce nu şi-a practicat Preşedinţia obişnuitul recipient cauciucat. Da, cam doi la sută dintre cei care apelează la sprijinul preşedintelui ar fi "nebuni" - vine răspunsul; odată, un cetăţean anxios a dat să muşte din scrumiera prezidenţială; dar acestea sînt aspecte minore, surîde dl. Mihuţ, explicîndu-mi că sectorul său este "o proră a instituţiei" şi că da, românii trăiesc încă ceea ce el numeşte "complexul lui Vodă". Or, potrivit Constituţiei, preşedintele este doar un arbitru: dacă un cetăţean se plînge că directorul cutare l-a nedreptăţit, plîngerea lui, înnobilată printr-o ştampilă a Preşedinţiei, va fi expediată Parchetului, sau FPS-ului. Sectorul Relaţii cu Publicul retrimite, aşadar, apelurile oamenilor la locul potrivit şi, cînd ele semnalează situaţii asemănătoare în diverse colţuri ale patriei, le înfăţişează ca exemplare dlui Iliescu. Eşantionul de "petenţi" nu e reprezentativ dar e semnificativ, crede Ioan Mihuţ. Sectorul său e responsabil cu pulsul ţării, pe care preşedintele doreşte, desigur, să-l asculte atent.

Între 20 şi 150 de inşi vin zilnic în audienţă la Cotroceni. Sînt ascultaţi şi rugaţi să scrie memorii. Tot zilnic sosesc în medie cam 100 de scrisori. Totul e citit şi fişat pe căprării, arhivat, trimis spre rezolvare instituţiilor competente, cărora li se cere un răspuns. Într-un an se adună în jur de 26.000 de scrisori şi memorii. Din care cele mai multe sînt dirijate spre prefecturi. Al doilea în topul instituţiilor bombardate cu solicitări trecute pe la Preşedinţie este Ministerul Muncii. Iar locul următor şi-l dispută Parchetul General şi FPS-ul: "Vă daţi seama ce este la privatizare, comentează interlocutorul meu. Oricum o faci, cuiva i se va părea că ai furat! Şi scrisorile curg." Muncitori, intelectuali, ţărani, mici proprietari şi ziarişti-mediatori solicită medierea preşedintelui. În sfîrşit, o treime din memoriile de la Cotroceni (statistica pe trimestrul I al anului 1996 indica această proporţie) conţin "reclamaţii şi sesizări adresate organismelor europene privind încălcarea drepturilor omului; sesizarea unor cetăţeni străini privind unele aspecte din viaţa socială şi politică a ţării"...

Suplicanţii ajunşi la Cotroceni sînt de obicei în vîrstă de peste 30 de ani - moştenirile, procesele, necazurile năvălesc peste om la maturitate, se ştie... Ei au căpătat "acel tupeu frumos: să creadă că au un drept şi să susţină că se strică societatea dacă omul nu-şi cere dreptul" - consideră Ioan Mihuţ. Mulţi îşi aduc şi copiii, ca să impresioneze. Şi foarte mulţi vin împreună cu nevestele - în doi au mai mult curaj.

Şi cîte din probleme se rezolvă? Cam 20-25%.

Delia VERDEŞ

Relaţiile publice – instrument de comunicare, comunicarea – instrument de schimbare

Termenul de *public relations* a pătruns, alături de alte noţiuni ca management, marketing, advertising în vocabularul şi în realitatea românească, în ciuda faptului că este învăluit de o aură fie de mister, fie de neîncredere. Confundate cînd cu ghişeul de relaţii cu publicul, cînd cu reclama, cu oficiul de protocol sau cu ziaristica, relaţiile publice sînt totuşi un domeniu complex, un instrument de mare putere, care nu pare să fie folosit în ţara noastră la întreaga lui capacitate. Există cel puţin o latură a relaţiilor publice ignorată de managerii din România: anume relaţiile publice cu interiorul, cu oamenii care lucrează într-o organizaţie. Importanţa lor este cel puţin egală cu cea a publicului consumator: dacă o organizaţie există *pentru* clienţi, ea există *prin* oamenii care lucrează în cadrul ei. Un exemplu impresionant de comunicare cu angajaţii, mergînd pînă la schimbarea atitudinii şi comportamentului acestora, este programul de revitalizare "Centurion" iniţiat în toamna anului 1990 de compania Philips. La acel moment, Philips trecea printr-o criză financiară; existau în mai multe departamente probleme care trebuiau rezolvate urgent. Primul pas a fost reducerea costurilor, concretizată în concedierea a 45.000 de oameni, ceea ce a conferit programului o intensă conotaţie negativă. A urmat "cascada Centurion", o serie de discuţii pe diferite nivele de management (Centurion I, între managerii de vîrf, apoi Centurion II, III la următoarele nivele), care aveau ca scop discutarea problemelor, găsirea de soluţii şi direcţii de acţiune. Această cascadă s-a transformat treptat într-un flux de energie. A reapărut optimismul, încrederea în noul Philips, "the winning company" (compania învingătoare). Cascada Centurion de discuţii încuraja însă numai iniţiativa de sus în jos. Pentru a-i implica pe toţi angajaţii şi a le stimula iniţiativa, Philips a organizat întîlniri "în oraş" cu toţi membrii fiecărui departament, pentru o comunicare deschisă, bidirecţională, între management şi angajaţi, pentru informarea acestora şi implicarea lor în schimbarea ce se anunţa. Rezultatul a fost "o cascadă de iniţiative" la nivelul departamentelor şi al indivizilor, care se simţeau responsabili de evoluţia companiei. Îmbunătăţirile începeau să se facă simţite: o dată cu schimbarea politicii managementului înspre încurajarea iniţiativei, delegarea autorităţii şi informarea completă a angajaţilor, o serie de probleme începuseră să se rezolve şi rapoartele indicau un progres, iar programul Centurion apărea mai puţin ameninţător în ochii oamenilor. A urmat identificarea, în aceleaşi discuţii "Centurion", a unor "puncte fierbinţi", care necesitau rezolvare urgentă, şi s-au creat echipe de lucru pentru fiecare dintre ele. În interior, confuzia era mare: atenţia trebuia divizată pentru rezolvarea simultană a mai multor probleme; se muncea mai mult, mai greu. Dar un lucru era înţeles: schimbarea e obligatorie. La sfîrşitul lui 1993, evaluările arătau că efortul a avut rezultate financiare: preţul unei acţiuni Philips se dublase faţă de 1990. Mai departe, s-a urmărit implementarea unor valori ale companiei care să definească "the Philips way" (calea Philips). În urma consultării prin interviu a sute de angajaţi, au fost formulate cinci valori. Ele urmau să fie standarde de lucru şi de promovare, practicate de fiecare ins în parte, şi sună cam aşa: 1) *clienţii trebuie să fie încîntaţi de produsele Philips;* 2) *oamenii sînt cea mai importantă resursă;* 3) *toate acţiunile noastre trebuie să ofere calitate şi perfecţiune;* 4) *obţinerea de profit suplimentar;* 5) *încurajarea comportamentului întreprinzător la toate nivelele.*

Ceea ce Philips a vrut să realizeze a fost relansarea companiei pornind de la schimbări la nivel individual, prin valorificarea resursei umane. Ceea ce a obţinut a fost schimbarea mentalităţii, prin implementarea a ceea ce au numit "the Philips Way". "The Philips way" înseamnă calitate, permanentă îmbunătăţire, un spirit viu, critic, creator, veşnic nemulţumit şi veşnic în căutarea perfecţiunii, antrenat de chemarea "Let's make things better" către un progres care nu trebuie să înceteze niciodată. În Europa, au promovat sloganul "Philips invents for you", ca o mărturie a spiritului inovator, resursa care va menţine Philips între primele zece companii din lume.

Veţi întreba poate ce legătură are această poveste (frumoasă, nu?) cu relaţiile publice; unde e locul lor în această restructurare managerială. Ceea ce trebuie să înţelegem este că relaţiile publice nu sînt o funcţie exterioară, de simplă creare de imagine, ci o funcţie de consiliere, menită să aducă schimbări reale nu numai în percepţia publicului, ci în identitatea companiei. Aşa cum un organism viu îşi adaptează comportamentul în funcţie de informaţiile primite de la organele de simţ, aşa ar trebui să se folosească o organizaţie de funcţia de management numită relaţii publice. Rolul lor este să asigure o interfaţă pentru comunicare eficientă, nu o faţadă. Un slogan, un anunţ, o promovare, un discurs, altfel spus, mesajul de relaţii publice, nu înseamnă nimic dacă nu este sprijinit de acţiune. "Let's make things better" nu ar însemna nimic dacă nu ar fi o filosofie, un mod de viaţă. Cheia succesului companiei Philips stă tocmai în faptul că a reuşit realmente să implementeze acest mod de viaţă, "the Philips way". Cum a făcut-o? Prin COMUNICARE.

Este singura cale de a-i convinge pe oameni să-şi schimbe atitudinea şi apoi comportamentul. Într-o lume prea grăbită ca să mai stea de vorbă şi mai ales să asculte, a fost creată o funcţie specială care să se ocupe de comunicare: relaţiile publice. Ele nu sînt doar un microfon de la care o grupare sau alta îşi transmite mesajul, ci o ureche şi un creier care fac un marketing al curentelor şi ideilor. Aşa cum marketingul economic funcţionează după principiul "să produci ceea ce se va vinde", relaţiile publice sondează tendinţele la nivel simbolic, psihologic, oferind feed-back-ul necesar pentru "a fi (nu «a spune») ceea ce se vinde", pentru a răspunde nevoilor reale ale publicului tău, care poate fi format din consumatori, alegători, angajaţi, vecini, sau orice actuali şi potenţiali parteneri. În acelaşi timp, relaţiile publice oferă specialişti în utilizarea instrumentelor de comunicare, oameni care ştiu să scrie, ştiu cum trebuie să arate un poster, un anunţ, un video-clip, o siglă şi orice element care reprezintă organizaţia respectivă, inclusiv ţinuta delegaţilor la talk-show-uri şi poziţia în care apare un potenţial primar pe afiş (a propos, domnilor, nu cu mîinile în sîn...)

Mihaela VORVOREANU

Tichie de mărgăritar cu bretele

"Lăsaţi publicul să se prostească" era în urmă cu o sută de ani sloganul de public relations, lansat de Phineas Taylor Barnum. Aceasta pentru că, la începuturile lor, agenţiile de presă şi firmele care se ocupau de relaţii cu publicul puteau face orice, transmite orice, singura condiţie fiind aceea de a convinge. În mare, acest peisaj parcurs de ţările occidentale la sfîrşitul secolului trecut se regăseşte după anii '90 în România. Pe de o parte reprezentanţii instituţiilor, aceloraşi instituţii publice, au făcut, nu o dată, declaraţii contradictorii (sau în discordanţă cu realitatea), gazetele, la rîndul lor, s-au pretat pe faţă diverselor jocuri politice – iar, pe de altă parte, afacerile mai mult sau mai puţin secrete, deseori frauduloase, au prosperat. Se poate, deci, spune că activitatea de relaţii cu publicul se confruntă cu probleme de etică – şi asta cu atît mai mult cu cît singurele legi care guvernează în domeniu sînt Codul Penal, şi cel Comercial. Bunăoară, în România oricine poate să-şi înregistreze o firmă numită România Import-Export Lmt. sau o asociaţie care să poarte numele, de pildă, Bill Clinton – sau o alta intitulată Asociaţia Română a Medicilor Stomatologi.

Colgate-Palmolive România SRL şi-a inventat o astfel de asociaţie, care cauţionează reclama "Colgate – singura pastă de dinţi recunoscută de Asociaţia Stomatologilor Profesionişti din România". Desigur, asociaţia cu pricina a fost creată pentru a recunoaşte un singur produs şi nimic altceva (orice ONG poate fi înregistrat cu semnăturile a 21 de persoane care au buletin). Inovaţia Colgate este o bună găselniţă, dar totodată un potenţial conflict de *public relations*. Conflictele "în relaţii publice" au ca puncte de pornire aşa-numitele rupturi de comunicare, ce pot fi subsumate în cîteva propoziţii simple: "să spui repede orice" (într-o campanie care trebuie grăbită dintr-un motiv sau altul), "să transmiţi cît mai multe amănunte" (în legătură cu ceea ce vrei să promovezi), "să reformulezi o informaţie care a ajuns deja acolo unde trebuia să ajungă", "să distribui prea puţină informaţie" (ceea ce generează multe temeri). La o analiză atentă s-ar putea observa că nu numai instituţiile publice (Preşedinţia, Guvernul, ministerele etc.) au astfel de "pauze" de comunicare, dar chiar şi marile firme, iar aceste comunicări "întrerupte" sînt numite de către experţii în PR "crize", adică "atacuri împotriva propriei reputaţii şi încrederi". Rupturile de comunicare se produc în general din cauza unei conduceri ineficiente (necunoaşterea sau imposibilitatea folosirii metodelor uzuale de public relations, stress, crize interne scăpate de sub control, iminenţa unui pericol), iar cei vinovaţi sînt în ordine: conducătorul instituţiei, şeful departamentului de PR, şeful departamentului personal.

De ce nu există specialişti de PR în România?

Aşa cum se ştie, regimul politic influenţează existenţa a ceea ce se numeşte "public relations". În societăţile totalitare, PR era susţinut doar de suportul propagandistic. Într-o tranziţie care se prelungeşte şi în care (încă) se pune accentul pe omnipotenţa instituţiilor, individul primeşte ceea ce este convenabil pentru instituţie, iar "transparenţa" rămîne doar un principiu enunţat. Cu cît importanţa individului va creşte, cu atît se va pune un mai mare accent pe problema priorităţii consumatorului, iar afişele "clientul nostru – stăpînul nostru" ar putea părăsi realitatea virtuală. Pînă atunci, însă, vechile pattern-uri frînează dezvoltarea instituţiilor de PR, instituţii care în societăţile democratice presupun o legătură continuă cu publicul, informarea acestuia şi armonizarea diferitelor interese. Definiţia acceptată de Codul profesioniştilor în public relations este că "relaţiile cu publicul ajută o organizaţie şi publicul său să se adapteze la nevoile celeilalte părţi". Astfel, o firmă/departament de PR ar trebui în primul rînd să "dea sfaturi" clientului cu privire la politicile care urmează să fie adoptate, la dezvoltarea relaţiilor şi a comunicării. Apoi urmează determinarea atitudinilor şi comportamentului grupurilor ce constituie publicul şi cauzele lor în vederea planificării şi evaluării acţiunilor menite să influenţeze şi să schimbe aceste atitudini şi comportamente. Nu în ultimul rînd, specialiştii în PR asigură legătura cu mass-media şi consolidează relaţiile financiare (crearea şi menţinerea încrederii investitorilor şi realizarea unor relaţii favorabile cu comunitatea financiară).

Întreprinderile româneşti fie nu au deloc departamente de PR, fie atunci cînd există în schemă sînt nefuncţionale, dat fiind că specialiştii în relaţii publice erau pînă nu demult doar cei însărcinaţi cu propaganda de partid. Or, dincolo de relaţiile, atît pe verticală, cît şi pe orizontală, pe care cei ce lucrează în PR ar trebui să le aibă, ei sînt şi cei însărcinaţi cu imaginea, şi acesta este un domeniu prea nou. Cele cîteva firme care îşi spun de public relations, practic, nu fac decît să intermedieze servicii. Există şi încercări timide de conectare a lor la sfera politicii – însă, în aceste cazuri, firmele cu pricina uită, de cele mai multe ori, că sînt plătite pentru a promova (indiferent dacă este vorba de un candidat, de un program politic, de un partid) un produs de marcă, care să fie uşor identificabil şi bine calibrat.

Adică sarcina de a "livra" un produs standard publicului sau o operaţiune care implică proceduri standard. Pînă la un punct, însă, căci în lumea de azi, mai mult ca oricînd, domeniul de public relations trebuie să lucreze cu fapte – fie ele bune, rele, sau indiferente, neutre. În acest sens, domeniul trebuie să respire atîta noutate pe cît de nouă este lumea în care operează. Un alt fel de a spune că experţii din branşă trebuie să inventeze mereu altceva pentru a relaţiona un client cu un mediu oarecare. Aceasta deoarece public relations presupune, cum le place tot experţilor să spună, serviciile de care are nevoie toată lumea, domeniul pe care nimeni nu-l înţelege, despre care poţi vorbi cu uşurinţă, şi care nu se poate aplica decît cu mare greutate – şi, mai ales, servicii pentru care nimeni nu are bani sau nervii suficient de tari, şi nu doar în România. Cu atît mai mult cu cît ar putea înţelege, odată şi-odată, cu ce se mănîncă *public relations*.

Sabina FATI

Scriitorii şi publicul cititor

Mai vechi teorii de sociologie literară postulau că scriitorii nu trebuie cunoscuţi de publicul cititor. Că e mai bine, chiar ideal, ca publicul să-i citească fără a-i cunoaşte. Sigur că importantă e opera (cartea sau cărţile) şi mai puţin autorul lor. Dar cărţile nu se nasc din neant ci sînt produse de autorii lor. De aceea, în vremurile moderne, contactul dintre autorul şi publicul său cititor e recomandat şi chiar stimulat. Încă de la începuturile acestui veac, Societatea Scriitorilor Români organiza şezători literare prin ţară (chiar şi în provinciile româneşti subjugate), datorită ostenelii conducătorilor ei. Şi ele recoltau mari succese, contribuind - enorm - la sporirea apetitului de lectură pentru literatura română, atunci încă destul de anemic. Obiceiul bun s-a păstrat. Şi în deceniile dintre războaie întîlnirile scriitorilor cu publicul lor cititor erau programate. Existau cîţiva scriitori cu succes la public (să-i amintesc pe Ion Minulescu şi Ionel Teodoreanu). Prezenţa lor la astfel de reuniuni asigura săli pline şi aplauze necontenite. Altă posibilitate de a asigura contactul direct cu publicul era anuala "Săptămînă a cărţii", organizată de SSR, împreună cu editori şi librari. Cu acest prilej, într-o mare sală bucureşteană sau într-o librărie se instalau măsuţe cu un scaun, iar scriitorii ale căror cărţi apăreau cu acest prilej acordau cititorilor autografe. Emoţia era dublă, încercată deopotrivă de cititori şi scriitori. Şi toate ziarele, în pagina lor culturală (a doua, de obicei) făceau mare publicitate evenimentului, luînd interviuri scriitorilor şi stabilind topuri ale vînzărilor realizate. Negreşit, aceste topuri nu ţineau loc judecăţilor de valoare şi, ca de obicei, numărul autografelor acordate nu spunea mare lucru despre valoarea cărţii. Dar, oricum, se menţinea contactul scriitorilor cu publicul cititor şi se contribuia la stimularea interesului pentru lectură. Nu era agreată sistema recompensării băneşti a scriitorilor pentru turneele de lectură care erau, de fapt, aceste şezători literare. Abia, rar, se percepea taxă pentru biletul de intrare, sumă care, de obicei, intra în buzunarul organizatorilor locali. Scriitorilor prezenţi autoritatea locală sau un nabab al urbei le subvenţiona deplasarea cu trenul şi le acorda legiuitul banchet de după şezătoare. În alte ţări - azi sistemul e practicat în Germania şi Austria, în SUA - lecturile scriitorilor prezenţi se plătesc, recompensîndu-se, pe merit, o muncă efectuată în chinurile creaţiei, dinaintea întîlnirii cu publicul cititor şi, evident, prezenţa fizică şi intelectuală (lectura) a scriitorului. În fostei URSS exista, de asemenea, obiceiul remunerării scriitorilor la astfel de reuniuni de lectură. Şi cum ţara era imensă şi acolo dragostea pentru lectură reală, destui scriitori îşi înjghebau un venit acceptabil, participînd la astfel de întîlniri cu publicul cititor. Şi la noi, imediat după 1948, procedeul şezătorilor literare a fost continuat. Eu însumi, ca licean la Botoşani, am trăit emoţia, prin 1949 sau 1950, de a fi văzut, cu ocazia unei astfel de şezători literare, pentru prima oară cîţiva scriitori (Eugen Jebeleanu, Cicerone Teodorescu, Eusebiu Camilar), recomandaţi în bibliografia liceală obligatorie de atunci. Emoţia mea, repet, a fost mare şi aceleaşi sentimente le-au trăit şi colegii mei. Verificam, pe viu şi pe simţămintele mele, ce importanţă reconfortantă şi stimulatoare o are întîlnirea dintre scriitori şi publicul lor cititor.

Obiceiul s-a păstrat pînă prin 1975-1980. Şi mi-a fost dat să ocup şi eu un loc printre scriitorii care se întîlneau cu cititorii lor. Programul era combinat. Unii scriitori citeau din producţiile lor (de regulă, poeţii) alţii aveau misiunea de a răspunde întrebărilor cititorilor, misiune care revenea mai ales criticilor literari. Mi-aduc aminte de o astfel de reuniune la Focşani, în prezenţa preşedintelui de atunci a Uniunii Scriitorilor (dl George Macovescu), cu dl George Bălăiţă şi mult regretatul Dan Deşliu. M-am istovit tot răspunzînd la întrebările unei săli arhipline, unele (ca, de pildă, care e starea literaturii de astăzi) fiind dintre cele care, cînd le aşterni pe hîrtie, după ce ai scris vreo 10-15 pagini, simţi că ai putea intra în tratarea subiectului. Cele mai multe întrebări s-au referit atunci la reeditarea **Istoriei literaturii** a lui G.Călinescu, pe care tocmai o pregăteam şi se ştia la Editura Minerva (va apărea, cu textul integral, în 1982). Şi-ţi făcea realmente plăcere să constaţi cît de mare interes trezea printre cititorii noştri nu potenţiali ci reali soarta literaturii române şi, poate, condiţia scriitorilor adevăraţi. Apoi, deodată, cei doi dictatori, avizi să monopolizeze pentru ei interesul publicului, au emis un ucaz prin care interziceau cu desăvîrşire - şi sub sancţiune severă - nu numai astfel de şezători literare, dar şi manifestările de lansare a unor cărţi şi chiar reproducerea fotografiei unui scriitor pe coperta a patra a cărţii sale sau în interiorul ei. Scriitorul, cel adevărat, era considerat un rebel, un dizident intern care spunea "prostii" (desigur răuvoitoare) la aceste reuniuni cu publicul cititor. Şi de ce, la urma urmei, trebuia îngăduită ieşirea în prim plan, ca o personalitate a cuiva, fie ei şi scriitorii, cînd acest plan era rezervat în chip absolut perechii prezidenţiale?

Cum se întîmplă, această strînsă reţea de interdicţie era, cînd şi cînd, spartă. Autorităţile culturale orăşeneşti sau judeţene programau diferite manifestări cultural-artistice. Prezenţa scriitorilor devenea, cu aceste prilejuri, mult necesară. Aş spune de neevitat şi, mirare!, aceste oficialităţi îi invitau pe scriitori. Şi cum voiau ca manifestarea să fie izbutită invitau pe scriitorii neaserviţi puterii, care se bucurau de stima publicului, străduindu-se mult să obţină agrementul forurilor bucureştene. Îmi aduc aminte de o invitaţie pe care am primit-o, prin 1986, de la Comitetul de cultură Botoşani. Mi-am alcătuit echipa: dnii Nicolae Manolescu, Livius Ciocîrlie, Mihai Zamfir, Alex. Călinescu. Vreo două întîlniri prin oraşele judeţului au fost libere, fără paza politrucilor intratabili, cei prezenţi făcîndu-ne, complice, cu ochiul. Dar la cea din urmă, din Botoşani, au apărut, pe neanunţate, un politruc de la Comitetul Central şi Secretarul cu propaganda din judeţ. Publicul era în număr mare. A da înapoi, era cu neputinţă. Ne-am consfătuit rapid, alcătuindu-ne o strategie adecvată şi împărţindu-ne rolurile. Ştiam că nu ne pot opri în timp ce vorbeam şi ceea ce vor comunica mai apoi, la "foruri", ne era perfect indiferent. Fiecare dintre noi am spus, liberi, fără autocenzură, chiar ceea ce voiseм şi se cuvenea spus. Sala, arhiplină, vibra şi, cum se spune, făcea priză, excelent, cu intervenţiile noastre. Politrucii au tăcut mîlc, neuitînd, în final, să ne facă reproşuri cu mutrele atîrnat zîmbăreţe. Izbîndisem. Ne întîlniserăm cu publicul intelectual şi tineretul liceal din urbe. Intervenţiile noastre şi răspunsurile la întrebări demonstraseră că acordasem întreaga stimă acestui public, care avea nevoie să afle adevărul despre cultură şi literatură. Relaţia cu publicul, aş adăuga imediat, era deopotrivă tonifiantă pentru scriitori care constatau, încă o dată, că străduania lor creatoare nu e deloc inutilă. Dimpotrivă.

Azi s-a pierdut obiceiul întîlnirilor scriitorilor cu publicul. Şi e păcat. Pentru că, în ultimii vreo doi ani, se constată că ni s-au reîntors, la cărţile noastre, cititorii care au cam abandonat literatura de consum pentru scrierea de valoare. Literatura română clasică şi chiar cea contemporană a reocupat, treptat, prim planul preferinţelor. De ce am ignora, din plictis şi lehamite, publicul, care ar trebui curtat şi reapropiat de scriitor. Contactul direct dintre scriitori şi publicul lor de cititori ar trebui reluat. Ar fi infinit mai profitabil pentru marele public decît întîlnirile cu tot soiul de politicieni demagogi, adevărate, caraghioase personaje caragialiene.

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Decadenţă sau apoteoză?

Observaţii despre destinul modernităţii

De la gîlceava clasicilor cu modernii, fiecare generaţie de intelectuali se complace în criticarea celor mai tineri pentru că modifică un model de artă, de scriitură, de pictură, de muzică, pentru că schimbă moravurile, instituţiile, echilibrul societăţii. De fiecare dată, trecutul este considerat un moment de echilibru şi de armonie şi definit ca o epocă "clasică". Astfel, spiritele îndurerate au respins barocul, apoi ceva mai tîrziu, alţii căutîndu-şi marca distinctivă în vîltoarea revoluţiei au regresat spre un neoclasicism latinizat. De atunci, tot ce a apărut pe avanscena estetică a fost doar *neo;* modernitatea însăşi de la Renaştere încoace se prezintă ca o reîntoarcere perpetuă la modelul "clasic" idealizat, cel al Greciei antice. Mutaţiile s-au accelerat şi la mijlocul secolului XIX gînditori aparţinînd de cercurile conservatoare au produs critici ale inovaţiei în sine, considerată ca o decădere a artei, a instituţiilor, a valorilor unei societăţi, a stilului etc.

Decadenţa: de la latinescul *cadere*, a cădea! Atunci n-ar trebui mai întîi să ne întrebăm: ce cade? Şi apoi, este într-adevăr orice cădere o decadenţă? Dacă la cea de a doua întrebare se dă un răspuns afirmativ, atunci devenirea omului nu poate fi considerată decît ca o suită neîntreruptă de căderi, derivînd din căderea primordială, cauză originară a istoriei. Ar fi o concepţie teologală care interpretează istoria omenirii cu măsura oscilaţiei între dominaţiune şi mîntuire. Alţii, precum Herder, au adoptat o concepţie ciclică a istoriei civilizaţiei, astfel încît ea trece prin trei faze: tinereţea (faza poetică), maturitatea (etapa clasică), bătrîneţea (etapa decadenţei). Evident, metafora este biologică şi simplistă. O mulţime de exemple demonstrează că numeroase civilizaţii s-au prăbuşit chiar în momentul apogeului lor.

Tema decadenţei a fost extrem de productivă în critica de artă şi în analiza sociopolitică. Această judecată de valoare, formulată ca atare, se întemeiază pe următoarea premisă: momentul dat al prezentului consideră regulile şi normele estetice şi sociale din starea anterioară a societăţii drept stadiul de împlinire al unui echilibru perfect, un moment de autoreglare armonioasă. Astfel, noţiunea de decadenţă apare ca o descalificare a evenimentelor care au zguduit certitudinile prealabile, propagînd nihilismul valorilor (aici cele ale prezentului) propriu modernităţii. Noţiunea de decadenţă nu este decît faţa negativă a versiunii pozitive a evoluţiei societăţii umane: prima nu poate fi formulată fără cea de a doua.

Enunţul nostalgiei faţă de trecut, faţă de arhaic nu este oare specific modernităţii? Începînd din secolul XVIII, în Europa Occidentală acest rol a fost repartizat culturilor exotice: de la Bernardin de Saint Pierre şi Chateaubriand, pînă la Claude Lévi-Strauss se pot citi extraordinare pagini de literatură, mărturii ale doliului prelungit după lumile definitiv pierdute. În Europa centrală şi orientală în urma loviturilor violente, a consecinţelor erupţiilor neaşteptate şi bruşte ale modernităţii au apărut vocile care exprimau nostalgia pentru tradiţia ţărănească pe cale de dispariţie; aşa au apărut diversele versiuni populiste ale decadenţei (slavofilii, "autohtoniştii", "narodnicii", "protocroniştii", etc.). În filosofie, tematica a nutrit opera lui Nietzsche ca revenire la valorile eroice ale helenismului şi a alimentat reflexia istorică a lui Spengler, care a înscris expansiunea Occidentului într-un soi de dialectică negativă indusă de formele metisajului. Dacă ne rezumăm doar la aceşti doi autori, trebuie să admitem că la sfîrşitul secolului XX decadenţa s-a intensificat şi s-a dezvoltat, înglobînd toate civilizaţiile şi culturile care, încetul cu încetul, de bunăvoie sau cu sila, s-au occidentalizat, rupînd legătura cu fondul ontologic al culturii lor.

Pentru a susţine această afirmaţie, trebuie să ne înţelegem asupra a ceea ce a decăzut. Dacă acceptăm că e vorba despre toate aspectele arhaice, atunci nu e decît o banală evidenţă, dovedită într-o manieră mai scientistă sau mai poetică, de toate mărturiile antropologice. Dar acesta nu este decît destinul modernităţii care s-a împlinit în Europa. Dacă ne referim la valorile umaniste ale societăţilor democratice, atunci, să ne amintim încă o dată că aceste valori n-au decăzut ci şi-au demonstrat inconsistenţa într-o anume zi de 1 August 1914, cînd a început unul dintre cele mai mari masacre în care au fost implicaţi oamenii acestui secol. În ziua aceea, valorile au apărut în adevărata lor lumină, forme goale de orice conţinut, disimulînd un destin indiferent. În acest moment corelaţia stabilită de filosofia luminilor între progresul cunoaşterii (şi paralel al învăţămîntului) şi progresul moral şi-a dovedit în mod explicit inconsistenţa. De fapt, societăţile, ţările, culturile care au contribuit cel mai energic la dezvoltarea cunoştinţelor în cadrul unor programări raţionale de mijloace industriale de producţie, într-un moment sau altul al istoriei lor contemporane au contribuit şi la masacrarea masivă a oamenilor. Astfel, armonia predicată de Lumini între cunoştinţe şi valorile umaniste s-a găsit de fiecare dată dezminţită cînd expansiunea modernităţii tehnico-ştiinţifice s-a găsit confruntată cu propriile contradicţii, cu ceea ce numim crize: crize economice şi în consecinţă crize politice şi sociale şi, mai important, criză spirituală, cea a rătăcirii într-o lume în care transcendenţa s-a dovedit un spaţiu lipsit de sens. Acesta este sensul lui "Dumnezeu e mort" a lui Nietzsche.

Or, dacă ne plasăm în esenţa însăşi a modernităţii, în Tehnică, toate aceste crize şi cortegiul lor de nenorociri n-au provocat nici un fel de decadenţă, ci, dimpotrivă o redesfăşurare tot mai impozantă, mai sigură de sine, încît la ora de faţă nu mai există un loc în care să n-o găseşti: a devenit parte în victoria cuceririi marilor spaţii siderale. Cum se poate atunci vorbi despre decadenţă, cînd trăim o mişcare de infinită expansiune spre un infinit al devenirii fără chip? Aceasta este dinamica modernă, denumită de Heidegger *Gestell*, instaurînd un destin (*Gedich*) care implică transformarea tuturor valorilor în valori de schimb. Or, această răsturnare a valorilor, considerată de nostalgici a fi decadenţă, n-are nimic în comun cu căderea, deoarece este evident pentru oricine ştie să audă dincolo de cacofonia zgomotelor şi ştie să vadă dincolo de multiplicarea infinită a imaginilor că este vorba de marşul triumfal al unui eveniment, a unei înălţări (*Eireignis*) în care modernitatea îşi dezvoltă propria esenţă, iar mişcarea ei n-are nici un fel de limite transcendente, sau, altfel spus, un proiect fără frîne, adică o esenţă prezentă în diverse forme într-o lume născută de ea însăşi.

Ascult adeseori *Métamorphose*, ultima operă simfonică a lui Richard Strauss, compusă în iarna 1944-1945, cînd Germania nazistă se prăbuşea sub bombardamentele aliate. Desigur, operă crepusculară, scrisă în momentul în care unul din imperiile totalităţii, cel al Tehnicii în slujba Rasei, dispărea în bubuitul bombelor, în mormanele de ruine, în cenuşa milioanelor de morţi. Or, în acest declin dominat de triumful morţii, părea că se iveşte un adevărat apocalips, cel al sfîrşitului luptelor naţionale în Occident, cel al unei alte reaşezări a modernităţii, întemeiată pe o integrare economică şi politică. Opera lui Strauss, cea a unui artist excepţional, susţine acelaşi lucru în felul său. Concentrînd tot trecutul tradiţiei simfonice moderne prin tema marşului funebru din simfonia Eroica a lui Beethoven, descompunîndu-le în efectele armonice ale melodiei wagneriene şi redîndu-i plenitudinea eterităţii mahleriene, Strauss duce moştenirea tonalităţii "clasice" la limita extremă a posibilităţilor armonice, spre un apogeu care este şi încheierea. Acei care, şi n-au fost puţini, care au calificat această operă drept decadentă, evident, n-au înţeles nimic din apoteoza muzicii tonale. După Strauss, începe o altă epocă, pregătită şi creată de Schönberg, Berg şi Webern, în plenitudinea posibilităţilor lor. Se întîmplă la fel şi în artele plastice unde cîteva spirite posace resping ambalajele monumentelor realizate de Christo. Ei văd în ele expresia unei priviri epuizate. Dar la Christo nimic nu vesteşte epuizarea, dimpotrivă, există în această învăluire redescoperirea enigmei lui *Dasein*, instaurînd un destin în care se joacă viitorul deja pregătit prin retragerea în esenţa fiinţei sale.

Se poate oare vorbi despre decadenţă cînd e vorba despre preocupările oamenilor? Nu este oare acesta numele nostalgiei graţie căreia disimulăm prezentul pentru a evita confruntarea cu viitorul? Disimularea noastră faţă de noi, în iluzia metafizică - idealizarea clasicismului şi a decadenţei - în care provenienţa prezentului este uitată, şi mai important, se uită epoca în care Fiinţa zămisleşte, iarăşi şi mereu, confuzia între a fi şi fiinţare, în timp ce se multiplică discursul fals al simulacrului, al dorinţei luate drept realitate, capcanele ucigătoare ale speranţelor înşelate.

Glaude KARNOOUH

Cluj, 23 mai 1996

René GUÉNON

Reforma mentalităţii moderne

Conform unui punct de vedere curent, spaţiul religiei – ortodoxe în special – e perceput ca opus sau măcar străin modernităţii, ca întîrziind alinierea la exigenţele ei. Societatea modernă (şi cultura modernă) sînt, pe de altă parte, domenii pe care, în genere, purtătorii de cuvînt ai ortodoxiei le declară ca deviante şi nocive pentru mesajul ei. Nu e totuşi prea greu de observat că, în ciuda acestei adversităţi de principiu, creştinismul tinde să-şi legitimeze prezenţa în lumea actuală mai ales prin valori moderne, şi anume din cele mai comode: valori identitare ori de morală socială.

Propunem aici o rapidă analiză – datorată lui René Guénon – asupra trăsăturilor mentalităţii moderne, analiză întreprinsă din unghiul unei spiritualităţi riguroase, nedispusă la compromisuri. Autorul e un gînditor – acceptat şi remarcat acum de medii intelectuale din ce în ce mai largi – care a formulat în limbaj occidental doctrina şi simbolismul Tradiţiei, privite ca valori, mereu actualizabile, ale unui dat supra-uman şi atemporal*. "Reforma mentalităţii moderne", text publicat în 1926, a fost inclus de M. Vâlsan în volumul "Symboles fondamentaux de la science sacrée" (Gallimard, 1962) care reuneşte, postum, o parte din articolele lui Guénon. Chiar dacă severitatea acestei analize poate fi nuanţată, altitudinea punctului său de vedere oferă o esenţială temă de reflexie pentru corecta orientare spirituală, indiferent de apartenenţa religioasă.

Civilizaţia modernă apare în istorie drept o veritabilă anomalie: din toate cele pe care le cunoaştem, ea este singura care să se fi dezvoltat într-un sens pur material, singura, de asemenea, care nu se sprijină pe nici un principiu de ordin superior. Această dezvoltare materială, care durează deja de cîteva secole şi se accelerează din ce în ce mai mult, a fost însoţită de un regres intelectual pe care e cu totul incapabilă să-l compenseze. Ne referim, bineînţeles, la intelectualitatea pură şi veritabilă, pe care am putea-o numi şi spiritualitate, refuzînd să dăm acest nume domeniului asupra căruia cei moderni au insistat cu deosebire: cultura ştiinţelor experimentale, în scopul de a utiliza aplicaţiile practice pe care ele sînt susceptibile să le genereze. Un singur exemplu ne-ar putea îngădui să măsurăm amploarea acestui regres: *Summa theologica* a Sfîntului Toma de Aquino era, în vremea sa, un manual pentru uzul studenţilor; unde sînt astăzi studenţii capabili să-l adîncească şi să-l asimileze?

Decăderea nu s-a produs dintr-o dată; am putea să-i urmărim etapele de-a lungul întregii filosofii moderne. Pierderea sau uitarea adevăratei intelectualităţi e cea care a făcut cu putinţă două erori numai aparent opuse, în realitate corelative şi complementare: raţionalismul şi sentimentalismul. De îndată ce orice cunoaştere de ordin pur intelectual a fost negată sau ignorată, aşa cum s-a întîmplat începînd de la Descartes, trebuia să se ajungă în mod logic la pozitivism, la agnosticism şi la toate aberaţiile "scientiste", pe de o parte, la toate teoriile contemporane, pe de altă parte, care, nemulţumindu-se cu ceea ce poate oferi raţiunea, caută altceva, dar îl caută în zona sentimentului şi a instinctului, adică sub raţiune şi nu deasupra ei, ajungînd, cu William Jones, de pildă, să vadă în subconştiinţă mijlocul prin care omul poate intra în comunicare cu divinul. După ce noţiunea de adevăr a fost coborîtă pînă la o simplă reprezentare a realităţii sensibile, pragmatismul sfîrşeşte prin a o identifica cu utilitatea, ceea ce revine la a o suprima pur şi simplu; ce importanţă mai are, în fapt, adevărul într-o lume ale cărei aspiraţii sînt exclusiv materiale şi sentimentale?

Nu e cu putinţă să dezvoltăm aici toate consecinţele unei asemenea stări de lucruri; să ne mărginim deci la indicarea cîtorva, dintre cele care se leagă mai cu deosebire de punctul de vedere religios. E de notat, în primul rînd, că disprețul şi repulsia pe care celelalte popoare, orientalii mai cu seamă, le resimt în faţa occidentalilor vin în mare parte din faptul că aceştia le apar în genere drept nişte oameni fără tradiţie, fără religie, trăsătură ce constituie în ochii lor o veritabilă monstruozitate. Un oriental nu poate admite ca organizarea socială să nu se sprijine pe principii tradiţionale. La fel era odinioară în Occident; să ne gîndim la ceea ce a fost creştinătatea în Evul Mediu; astăzi, însă, raporturile s-au inversat. Religia este privită acum drept simplu fapt social; în loc ca întreaga ordine socială să aibă o legătură cu religia, ea e socotită doar, atunci cînd se consimte să i se mai acorde totuşi un loc, un element printre altele din cele care compun ordinea socială; şi cîţi catolici, vai!, nu acceptă fără cea mai mică dificultate acest mod de a vedea lucrurile! A sosit momentul de a reacţiona împotriva acestei tendinţe printr-o încercare de reformă a întregii mentalităţi actuale.

Nu trebuie să ne ascundem un fapt: chiar cei care se cred în mod sincer religioşi nu au, în majoritate, despre religie decît o idee extrem de diminuată; religia nu are nici un fel de influenţă efectivă asupra gîndirii şi a modului lor de acţiune; e ca şi separată de tot restul existenţei lor. Practic vorbind, credincioşi şi necredincioşi se comportă cam în acelaşi fel; pentru mulţi catolici, afirmarea supranaturalului nu are decît o valoare pur teoretică şi ei ar fi foarte stînjeniţi dacă ar avea de constatat un fapt miraculos. E ceea ce am putea numi un materialism practic, un materialism de fapt; şi nu e el oare încă mai periculos decît materialismul afirmat, tocmai pentru că cei atinşi de un atare materialism nu au nici măcar conştiinţa lui?

Pe de altă parte, pentru cei mulţi, religia nu e decît chestiune de sentiment, fără nici un fel de însemnătate intelectuală; ea se confundă cu o vagă religiozitate, e redusă la o morală; locul doctrinei e pe cît posibil micşorat, doctrină care constituie tocmai esenţialul şi din care tot restul ar trebui să decurgă în mod logic drept simplă consecinţă. Protestantismul, ajuns a fi "moralism" pur şi simplu, este, sub acest raport, foarte reprezentativ pentru tendinţele spiritului modern; dar ar fi cu totul greşit să credem despre catolicism că nu este el însuşi afectat de aceleaşi tendinţe, nu în principiul său, cu siguranţă, ci în modul în care e prezentat de obicei: sub pretextul de a-l face mai accesibil mentalităţii actuale, se fac concesii din cele mai nocive şi se încurajează astfel ceea ce ar trebui, dimpotrivă, combătut cu energie. Nu mai insistăm asupra orbirii celor care, sub pretextul "toleranţei", se fac complicii inconştienţi ai unor veritabile contrafaceri ale religiei, cărora sînt departe de a le bănui intenţia ascunsă. Să semnalăm doar în treacăt, în legătură cu aceasta, abuzul deplorabil la care e supus prea adesea cuvîntul însuşi de "religie": nu sînt folosite oare la tot pasul expresii ca cele de "religie a patriei", "religie a ştiinţei", "religie a datoriei"? Nu e vorba aici despre simple neglijenţe de limbaj, ci despre simptome ale confuziei, omniprezentă în lumea modernă, pentru că limbajul nu face altceva pînă la urmă decît să reprezinte fidel starea spiritelor; or, astfel de expresii sînt imcompatibile cu adevăratul sens religios.

Să ajungem însă la ceea ce e esenţial: ne referim la slăbirea învăţăturii doctrinare, aproape peste tot înlocuită cu vagi consideraţii morale şi sentimentale, poate mai pe plac unora, dar care nu pot, în acelaşi timp, decît să dezguste şi să îndepărteze pe cei cu aspiraţii de ordin intelectual, nu cu desăvîrşire absenţi, totuşi, în epoca noastră. Dovadă că unii, mai numeroşi chiar decît s-ar putea crede, deplîng această carenţă doctrinară; şi, contrar aparenţelor, vedem un semn favorabil în faptul că, în diverse zone, acest lucru pare să fie mai mult luat în seamă astăzi decît cu cîţiva ani în urmă. E cu siguranţă greşit să se pretindă, aşa cum am auzit adeseori, că nimeni nu ar înţelege o expunere de doctrină pură; mai întîi, pentru ce am voi să ne plasăm la nivelul cel mai de jos, sub pretextul că aparţine celui mai mare număr, ca şi cum cantitatea ar trebui mai degrabă luată în seamă decît calitatea? Nu se manifestă oare aici o consecinţă a spiritului democratic, aspect din cele mai caracteristice pentru mentalitatea modernă? E oare de crezut, pe de altă parte, că atîţia oameni ar fi realmente incapabili să înţeleagă dacă ar fi avut obişnuinţa unei însuşiri doctrinare? N-ar fi oare mai plauzibil că cei incapabili de o înţelegere integrală ar avea totuşi un anume beneficiu, mai mare chiar decît se bănuieşte?

Dar ceea ce constituie fără îndoială obstacolul cel mai grav este acest soi de neîncredere dovedită în prea multe cercuri catolice, ecleziastice chiar, la adresa intelectualităţii în genere; spunem cel mai grav, pentru că e semnul lipsei de înţelegere tocmai din partea acelora cărora le revine sarcina magisteriului. Au fost atinşi de spiritul modern în asemenea măsură, încît nu mai ştiu, la fel cu filozofii la care făceam aluzie adineaori ce înseamnă adevărata intelectualitate, încît confundă cîteodată intelectualism şi raţionalism, făcînd astfel involuntar jocul adversarilor. Or, credem că ceea ce contează în primul rînd este restaurarea acestei veritabile intelectualităţi şi, împreună cu ea, a sensului doctrinei şi al tradiţiei; e imperios necesar să se arate că religia înseamnă altceva decît o chestiune de pietate sentimentală, altceva iarăşi decît precepte morale şi consolări de folos spiritelor anemiate în suferinţă, că putem găsi în ea alimentul dens, "hrana vîrtoasă" de care vorbeşte Sfîntul Pavel în *Epistola către Evrei*.

Ştim foarte bine că afirmaţia are dezavantajul de a contraria anumite obiceiuri dobîndite, de care oamenii se dezbară cu greu; totuşi, departe de a inova, aici se pune, dimpotrivă, problema de a reveni la tradiţia de care ne-am îndepărtat, de a regăsi ceea ce am lăsat să se piardă. Nu ar fi oare mai important decît să se facă spiritului modern concesii dintre cele mai nejustificate, ca acelea ce se întîlnesc, de pildă, în atîtea tratate de apologetică unde se încearcă împăcarea dogmei cu tot ce e mai ipotetic şi mai puţin întemeiat în ştiinţa actuală, indiferent că totul trebuie repus în discuţie de fiecare dată cînd teoriile aşa-zis ştiinţifice ajung să fie înlocuite cu altele? Ar fi, totuşi, foarte uşor demonstrabil că religia şi ştiinţa nu pot intra realmente în conflict, pentru simplul motiv că nu se referă la acelaşi domeniu. Cum de nu se observă pericolul în a părea că, pentru o doctrină referitoare la adevăruri imuabile şi eterne, se caută un punct de sprijin în ceea ce e mai schimbător şi mai nesigur? Şi ce e de gîndit despre acei teologi catolici afectaţi de spiritul "scientist" pînă într-atît încît se cred obligaţi să ţină seama, într-o măsură mai mare sau mai mică, de rezultatele exegezei moderne şi ale "criticii textelor", cînd ar fi atît de lesne, cu condiţia unei baze doctrinare un pic ferme, să dea pe faţă inconsistenţa acestor discipline. Cum de nu se observă că pretinsa "ştiinţă a religiilor", aşa cum e predată ea în mediile universitare, nu a fost în realitate niciodată altceva decît o maşină de război îndreptată împotriva religiei şi, mai general, împotriva a tot ce poate subzista încă din spiritul tradiţional, spirit pe care vor firește să îl distrugă cei ce dirijează lumea modernă într-un sens ce nu poate conduce decît la o catastrofă.

Ar fi multe de spus în această privinţă, dar nu am voit decît să indicăm pe scurt cîteva puncte asupra cărora o reformă ar fi necesară şi urgentă. Şi, pentru a încheia cu o problemă care ne interesează cu deosebire aici: pentru ce oare întîlnim atîta ostilitate, mai mult ori mai puţin mărturisită, în privinţa simbolismului? Cert, pentru că el constituie un mod de expresie care a devenit cu desăvîrşire străin mentalităţii moderne şi pentru că omul e în mod firesc înclinat să se ferească de ceea ce nu înţelege. Simbolismul este mijlocul cel mai bine adaptat pentru expunerea adevărurilor de ordin superior, religioase sau metafizice, adică tot ce respinge sau neglijează spiritul modern; e exact contrariul a aceea ce se potriveşte raţionalismului şi toţi adversarii săi se comportă, unii fără a o şti, ca nişte veritabili raţionalişti. În ce ne priveşte, faptul că simbolismul e astăzi neînţeles constituie, credem, o raţiune în plus pentru a insista asupra lui, expunînd pe cît de complet posibil semnificaţia reală a simbolurilor tradiţionale, restituindu-le întreaga valoare intelectuală, în loc de a face din ele doar tema unor îndemnuri sentimentale pentru care, de altfel, utilizarea simbolismului e un lucru mai mult decît fără rost.

Reforma mentalităţii moderne, cu tot ceea ce implică ea, adică restaurarea adevăratei intelectualităţi şi a tradiţiei doctrinare, inseparabile pentru noi, iată în mod cert o sarcină considerabilă; dar e oare acesta un motiv pentru a nu o întreprinde? ... Ar trebui luat în seamă faptul că toate eforturile realizate în acest sens vor fi cu necesitate orientate către Verbul întrupat, Soare spiritual şi Centru al Lumii, "în care sînt ascunse toate comorile înţelepciunii şi ştiinţei", nu ale acelei vane ştiinţe profane, singura cunoscută de contemporanii noştri, ci a veritabilei ştiinţe sacre care deschide celor ce o studiază cum se cuvine orizonturi nebănuite şi cu adevărat ilimitate.

Prezentare şi traducere

Anca MANOLESCU

---

* Lucrările lui Guénon vizează mai ales trei direcţii: critica lumii moderne ("Orient et Occident" – 1924; "La crise du monde moderne" – 1927; "Le Règne de la quantité et les signes des temps" – 1945; ultimele apărute în românește la Ed. Humanitas), expunerea simbolismului tradiţional ("L'Esotérisme de Dante" – 1925; "Le roi du Monde" – 1927, "Le Symbolisme de la croix" – 1931; "La grande triade" – 1946), perspectiva metafizică şi realizarea spirituală ("L'homme et son devenir selon le Vedanta" – 1925, în traducere românească la Ed. Antet; "Les états multiples de l'être" – 1932; "Aperçu sur l'initiation" – 1946, "Initiation et réalisation spirituelle" – 1952).

Album

Cuvente den copii

Viaţa mea aşa cum a fost ea

- autobiografic -

Am văzut pentru prima oară lumina zilei într-o sîmbătă ploioasă de octombrie. Eram în 22.X.1983 şi în jurul meu totul îmi era necunoscut. Mă rog, am trecut peste asta. Primii mei trei ani i-am petrecut la bunicii mei în Voluntari şi în creşa de acolo. Şi acum îmi amintesc cum intram pe poartă şi alergam de-a lungul curţii pînă mă opream la gîtul lui tataie şi cu lacrimi în ochi îl sărutam. Îmi fusese aşa de dor de el. Nu-l mai văzusem de o săptămînă. Singurele lucruri pe care mi le amintesc din creşă e tabloul cu lupul care îl mînca pe ied şi mîncarea de mazăre pe care o mîncam pe întuneric. Aaa, şi cînd ne băteam cu coca obţinută din mestecarea delicioşilor biscuiţi. O anumită educatoare ne dădea bomboane dacă făceam paturile piticilor pitici. În curtea creşei ieşeam foate rar şi ne bucuram foate mult. Îmi mai amintesc că mîncam bătaie cu varga de la tataie că nu eram cuminte şi cum scriam pe cărţile de poveşti cu pixul, care mirosea foarte chimic, heroglife pe lîngă adevăratul scris. Totuşi mi-a rămas în minte cum băgam nasturii pe ac şi ei fugeau repede în jos pe aţă.

După un timp ne-am mutat în Titan unde era un parc foarte frumos care avea la intrare o raţă (Donald) şi un şoarec (Mikei) care ne aşteptau. Mai era şi un tobogan cu mai multe etaje şi piste. Ţin minte luptele cu ţînţarii la care lua parte toată familia.

Viaţa din Titan a avut şi o parte frumoasă de tot. În fiecare zi mă duceam la ştrand cu mama, tata şi unchiul meu căruia îi zic "Nenicu".

Ne-am mutat şi de acolo în strada Popa Rusu nr. 9. Aici am făcut cunoştinţă cu grădiniţa mea. Acolo mă ducea mama de dimineaţă cînd pleca la serviciu (era încă noapte atunci) şi ne întîlneam cu o femeie din Voluntari. În acel loc mîncam dimineaţa după care ne jucam cu jucării. Luam şi masa de prînz după care ne culcam pînă după-masă. Cînd ne sculam făceam întrecere pe rînduri care ne îmbrăcam mai repede. Într-o anumită zi venea un anumit om cu acordeonul şi repetam unele cîntece.

Marele coşmar a început în anul 1990 pe data de 15 septembrie cînd am intrat în clasa I. În clasa a treia ne-am mutat într-o clasă nouă (doar cîţiva colegi) unde se făcea franceza intensiv.

Lungii ani de şcoală au trecut repede şi iată-mă în clasa a VI-a făcîndu-mi autobiografia. Vă mulţumesc foarte mult.

Silviu SERIGEANU,
12 ani

Din viaţa unui extremist de centru...

Noi, cei care nu ne dăm cetăţeni turmentaţi

...Vaţi liniştit? Cu dumneavoastră, majoritatea, vorbesc... Putem articula ceva şi noi? - noi, aceştia, deloc indecişi cu cine să votăm, deloc cetăţeni turmentaţi..., da, noi, cei decişi să nu votăm, avem voie să ridicăm glasul, măcar după alegeri, după ce-am fost huiduiţi şi beşteliţi? Dacă n-am votat cu nimeni - nu facem parte din democraţie? Ajungem iar la "cine nu votează, nu-i cu noi!"? Noi nu ne-am abţinut din ignoranţă, lene, apolitism sau lehamite! Nu - noi am avut, încă, principii. Mai crede cineva în vorba asta? Chiar printre cei 40% şi ceva de absenţionişti, sîntem puţini, dar sîntem şi avem dreptul de a ne exprima la persoana întîia plural, chiar dacă principiile ni se bat cap în cap, mulţumite însă că aparţin aceluiaşi trup dotat cu două mîini şi doi lobi cervicali. Sîntem oameni autentici de dreapta, punem mai presus de toate individul şi libertatea lui, scandăm: "liberté, egalité, proprieté" - cu cine să fi votat? Domnii Ciorbea şi Patriciu şi-au detestat liberalismele liberale şi naţional-ţărăniste cu o vigoare care parcă ar fi venit de la stînga aceea care susţine că "la droite la plus bête du monde" s-ar fi deplasat de la Paris la gurile Dunării. Sîntem şi oameni autentici de stînga, nu dormim din cauza inegalităţilor sociale, sîntem insomniacii mizeriei şi injustiţiilor umane - cu cine să fi votat, sfidînd ceea ce se zice peste tot în lume, că azi stînga nu mai poate decît să mintă (în condiţiile în care dreapta nu mai are ce spune)? Cine e la noi stînga aceea curată, nu zicem pură, căci cuvîntul a fost confiscat de anticomuniştii pe care îi abhorăm la fel de visceral ca ei pe noi? Dar şi noi vrem puritate la stînga, şi noi vrem ceea ce preconiza însăşi fata regelui Mihai, cu studii la Oxford: o stîngă puternică şi sănătoasă! Unde e? La PSM? La PS? La PD sau PDSR?? Cine ştie ce foc este între ei, acceptă că doar dl. Ticu Dumitrescu poate fi mai vehement atunci cînd aude de "doamna Lena Constante şi antifascismul ei." (Dacă teza deja celebră a lui François Furet e corectă, şi este, precum că în 1946 antifascismul s-a blocat în procomunism, e cazul să spunem că, în 1996, e rîndul anticomunismului să se fi blocat în anti-antifascism. Ainsi va le monde, messieurs!)

...să fi votat la centru? Care centru? Nu există nici centru autentic! Toate centrele ţin să precizeze: centru-dreapta sau centru-stînga. Aţi auzit măcar de ideea unui Partid Moderat Român? Şi care i-ar fi iniţialele? PMR? Şi cine ar intra în acest neodios PMR? Cînd am vrut să mă duc la prima - cred că şi ultima - adunare a unui "Partid al celor care n-au fost membri de partid", în aceeaşi zi - de parcă aş fi fost la radiografie - un amic crunt monarhist şi un altul crunt republican mi-au dat acelaş sfat/poruncă: "Nu te du! Eşti nebun? Trei sferturi sînt foşti securişti, ăia care aveau ca misiune să nu fie m.d.p.!" Dar dacă nu moderat, că nu ţin iniţialele, măcar de un Partid Raţional Român v-a trecut pe la ureche? Tot din cauza literelor - maladia cea mai gravă a spiritului românesc este litera sa! - nu poate exista nici un Partid Raţional: oricînd s-ar înţelege "naţional" şi unde ar mai fi şocul? Cine ar vedea, în confuzia asta, sensul ei sublim: tot ce-i raţional e şi naţional!

O minimă atenţie ne-au acordat doar cei care ne-au bătut la cap să votăm util. Un vot util - ne ziceau ei - ar fi perfect, ca sticla de Pepsi la 2 litri. Ar fi fost perfect pentru familia mea, dar nu şi pentru mine. Pentru mine, un vot util ar fi fost inutil, mai mult - dureros. Fiindcă mi-ar fi lezat sinceritatea. Am şi acest principiu. Am şi această maladie. Ea avansează tăindu-şi drum prin jungla sentimentală, între luciditâţi abundente şi patetisme încîlcite, nimerind mereu în luminişurile ridicolului unde ne găsim răgazul unei odihne; o trăim şi pe asta: numai cetăţenii neturmentaţi pot fi ridicoli în poienile acestei ţări! Străbatem şi acest interval: democraţi mai presus de toate, nu facem nici agitaţie, nici propagandă în folosul nostru, nu propovăduim absenteismul, nu cotizăm ci doar ne împrumutăm, nu agresăm, nu polemizăm cu cei care ne acuză că "faceţi pe interesanţii", nu sîntem apolitici, nici laşi, nu ne dăm comunitari, nu ne înălţăm martiri, de ce sîntem priviţi de parcă am fi perverşi sexuali? Boala noastră e puritatea principiilor intrate în criză – pardon de expresie – identitară. E o boală, fiţi pe pace, care nu se mai ia.

Sigur că, din cînd în cînd, ne bate şi pe noi un gînd profund, deloc frivol: să devenim un partid, PNV* - de pronunţat doar de cei care ştiu ce-i aia "pe neve" - şi să luăm puterea prin alegeri democratice. Avem luciditatea tăioasă de a ne da seama, dintr-o privire, că sîntem ca iepuraşul care, şi el făcînd pe interesantul, îşi curăţa puşca spunînd prostii, în aşteptarea lupului. Dar care societate civilă n-are nevoie de iepuraşi? Însă nu sîntem duşmani, nu sîntem fractura ţării, nu ne lăsăm persecutaţi, excluşi, într-un cuvînt: să vrem noi voturi, nu pămînt!

Radu COSAŞU

---

* mai corect: P(c)NV - "partidul care nu votează", dar şi alţii au avut un c mic în paranteză şi nu din asta au murit...

Panoul de onoare

Stimate Doamne şi Stimaţi Domni,

Am citit în revista *Dilema* că pagina 12 a acestei publicaţii poate fi realizată şi cu ajutorul nostru, al cititorilor, trimiţînd fotografii vechi, cărţi poştale vechi, scrisori etc.

Avem şi noi asemenea lucruri rămase de la persoane din familia noastră. Vi le trimetem Dvs. fiind convinşi că le veţi da întrebuinţarea cuvenită.

Nu dorim nici mulţumiri, nici aprecieri publice, vă rugăm însă să ne comunicaţi dacă vă mai putem oferi şi alte asemenea "vechituri".

Carmen şi Ing.Petre ZAMFIRESCU
pensionari într-o lume a "dilemelor".

Familia mea

Mama şi copilul

Mama şi copilul, de Herta şi Emil Căpraru, e o carte bună. Evident, în domeniul indicat de titlu. Toate prietenele mele, mame deja cu experienţă, mi-au recomandat-o ca pe o incontestabilă autoritate. În paralel, maternităţile bucureştene mi-au oferit amabil moderna alternativă a tomului soţilor Căpraru: **Ghidul femeii gravide**. Schimbarea mentalităţilor de la cartea tipărită în 1988, de Editura Medicală, la broşura publicată în 1995 de Bounty Publications Limited se oglindeşte, întîi, la nivelul grosimii: dacă **Mama şi copilul** îşi pune capăt la pagina 460, **Ghidul femeii gravide** trage linie terminală la pagina 96. Motivul principal este, bineînţeles, deosebirea de perioadă tratată: **Mama şi copilul** îl duce pe acesta din urmă pînă la 16 ani, pe cînd **Ghidul** nu mai departe de primul anişor. N-am să vă plictisesc cu amănunte de specialitate, precum *"răul de dimineaţa"*, *"baia de curăţenie"* sau *"tehnicile I şi II de înfăşare a sugarului"*. Ceea ce interesează la cele două manuale este filozofia maternităţii pe care se întrec s-o inculce, direct sau indirect. **Mama şi copilul**, pe lîngă foarte amănunţitele îndrumări "tehnice", impune, cînd cu litere înclinate, cînd în chenar albastru, o viziune ce îmbină paradoxal exaltarea tradiţiei cu lauda alambicatului confort modern: *"Femeia «modernă» ruptă de tradiţiile transmise altădată din gură în gură în orice familie de către mame şi bunici, iar pe de altă parte complicată prin angajarea în viaţa trepidantă a secolului al XX-lea, este din punct de vedere psihic şi al iniţierii, mai nepregătită decît generaţiile din trecut."* Acest punct de vedere *"psihic"* reprezintă una din micile plăceri ale soţilor Căpraru, autorii: capitolul *Igiena psihică* ne subliniază de pildă că *"Femeia se realizează prin căsnicie şi devine fericită prin maternitate."* Că bărbatul, în rolul său de simplu partener, nu poate face fericită o femeie (cel mult o "realizează"), aflăm şi din capitolul *Misiunea tatălui*: acesta este un fel de monstru, fie indiferent, fie absent. Dacă este adus măcar în starea de a pune din cînd în cînd masa, e o mare victorie. *Bunicile*, pe de altă parte, sînt membre ale familiei de la sine înţelese. Autorii nu concep că se mai întîmplă să nu ai bunici. Dimpotrivă, ele sînt privite ca două zmeoaice ce-şi dispută autoritatea asupra bebeluşului. O femeie angajată drept ajutor la treburile casnice nu este în stare să se ridice nici pe departe la nivelul bunicilor.

După ce autorii îi "pun la punct" pe membrii secundari ai familiei, în centrul atenţiei revine *mama*. Aşa obosită cum e după naştere, *lăuza* trebuie să-şi găsească puterea de a înghiţi cîte o linguriţă amară de maxime utilitare: *"Orice femeie sănătoasă trebuie să ştie că, dacă doreşte şi vrea, poate să alăpteze!"* Nu că acest lucru nu ar fi adevărat, dar tonul categoric cu care este afirmat induce, pe nesimţite dar sigur, un sentiment de culpabilitate *primiparei* (denumire specializată pentru mamele la prima sarcină). Mai ales că, pe parcursul creşterii în vîrstă şi greutate a *sugarului*, şi maximele în chenar albastru (însoţite de desene negre pe fond tot albastru) continuă, pe acelaşi ton apocaliptic: *"De viaţa copilului răspund în primul rînd părinţii! Laptele şi dragostea de mamă nu se înlocuiesc!"*, etc.

Îngrozită de nebănuitul potenţial de erori, primipara se poate deculpabiliza în limbajul steril, asemănător instrucţiunilor de la mixer sau maşină de spălat (organismul uman, în fond, nu-i decît tot un mecanism...) din noul **Ghid al femeii gravide**. Dar mai ales în abundenţa de ilustraţii a broşurii: de la imaginea scrobit-feerică de pe copertă, în care o mamă într-o cămaşă angelică de un alb Arielian de strălucitor, admiră, pierdută, o cămăşuţă de copil încă şi mai albă, printre prosoape şi teddy-beari, se ajunge pînă pe ultima copertă, la imaginea vitaminelor *Jovi life*. În topul imagisticii naturiste a ghidului nu stau, însă, reclamele, cu care acesta e de altfel împînzit, ci pozele alimentelor ce conţin calorii pentru gravidă. Pentru românul hămesit, imaginile *cărnii de ton*, ale *alunelor braziliene*, sau *broccoli*-ului rămîn mistere asemenea maternităţii.

Iaromira POPOVICI

Notă: Iaromira Popovici a născut la data de 12 iunie 1996 un băieţel de 3.800 kg. El va fi, desigur, pe măsura acestei mame atît de instruite. Să-i trăiască! (C.P.-B.)

Noutăți editoriale

• Ioan-Mihai Cochinescu *Visul de iarnă al Isabellei* (Colecția "Proză românească contemporană")

Ioan-Mihai Cochinescu a debutat în 1991 cu un roman care fusese oprit de cenzura comunistă, *Ambasadorul*. La vremea respectivă, cartea a fost foarte apreciată și a primit numeroase premii literare. Volumul de față, *Visul de iarnă al Isabellei*, nu ni se pare mai prejos decît cel ce l-a precedat. Povestirile care-l compun sînt mici capodopere în care autorul descrie carnavalul existențelor mărunte (ideea de bîlci sau carnaval revine obsedant pe tot cuprinsul cărții). Ticuri, replici banale de zi cu zi, gesturi grobiene, intrigi de cartier, fantasme sexuale ale bărbaților trecuți, iubiri romantioase, gospodine, amanți, capi de familie, vecini, portari, șoferi, circiumari – acesta este un întreg univers cotidian pe care Ioan-Mihai Cochinescu ni-l înfățișează cu umor, într-un stil în care observația gestului infinitezimal se combină cu marile panoramări onirice.

• Nathaniel Hawthorne *Litera stacojie* (Colecția "RAO clasic")

Povestirea ***The Scarlet Letter*** *(Litera stacojie)* a fost publicată în 1850 și i-a adus scriitorului american Nathaniel Hawthorne o imediată reputație. "Povestirea", așa cum e numită de autor, deși e de dimensiunea unui roman, este o scriere realizată după toate canoanele literaturii gotice. "O povestire despre fragilitatea suferinței umane" iată cum caracterizează însuși Nathaniel Hawthorne această carte care deschide seria tragediilor din literatura americană.

• John Katzenbach *Ziua răfuielii*

Ziua răfuielii este un best-seller cu obișnuiții "oameni răi", cu răpiri, șantaje, împușcături, răzbunări, teroare și, desigur, mult, mult suspans.

Femeile și teribilele lor arme: "Văzuseră cum Olivia îl împroșcase pe tatăl lor cu gloanțele pornite din pistolul automat și, cuprinse de furie, izbucniră în țipete". Bineînțeles, totul se termină cu o pedeapsă exemplară: "Loviturile o ridicară pe Olivia Barrow de la pămînt și o aruncară pe spate, pe pămîntul rece. Sacul de pînză cu banii jefuiți îi scăpă din mînă sub forța impactului. Arma zbură cît colo, ca și cum ar fi fost smulsă din mîinile sale de o forță de neînvins". Cine credeți că a săvîrșit acest teribil act justițiar? Răspunsul este simplu: două surori, care au apăsat în același timp pe trăgaciul armelor lor, fetițele Karen și Lauren.

• Brian Lane, Wilfred Gregg *Enciclopedia ucigașilor în serie*

Nu avem de-a face cu o figură de stil, cartea este chiar o enciclopedie în care sînt sistematizate, "de la A la Z", marile nume ale istoriei crimei, de la clasicul Jack Spintecătorul la Andrei Cikatilo și Canibalul din Milwankee. Volumul este realizat cu rigoare științifică, în urma unei serioase documentații și a consultării specialiștilor în domeniu. Este analizată psihologia asasinilor, sînt stabilite tipologii. Sînt avuți în vedere criminali solitari, cei care acționează în grupuri (de doi sau mai mulți indivizi) sau cuplurile ucigașe (în care partenerii sînt implicați într-o relație sexuală). După cei doi autori ai enciclopediei, criminalii în serie pot fi Vizionari, Misionari, Hedoniști și Căutători de Putere.

• Franz Kafka *Opera antumă* (Colecția "Opere XX")

După *Castelul*, *Procesul* și *America*, RAO publică *Opera antumă* kafkiană (traducere de Mihai Isbășescu și Radu Gabriel Pârvu). Editorii au avut ambiția ca volumul să fie exhaustiv, astfel că, pe lîngă renumitele *Verdictul*, *Fochistul*, *Metamorfoza*, *Colonia penitenciară*, *Un artist al foamei* etc., ediția de față mai conține și un grupaj de *Texte publicate în reviste și ziare*.

• Don DeLillo *Mao II* (Colecția "RAO Contemporan")

DeLillo, autor a zece cărți, toate bine primite de public, este unul dintre cei mai importanți romancieri americani la ora actuală. Cartea lui arată cît de mare influență are imaginea (vizuală) asupra noastră, felul în care aceasta ne tiranizează.

Romanul devine adesea un adevărat poem – ca în cazul episodului în care puterea mulțimilor atinge apogeul pe un stadion imens unde Moon dă binecuvîntarea sa celor treisprezece mii de miri și mirese reuniți într-un extaz absurd.

• Louis Pergaud *Războiul bumbilor* (Colecția "RAO pentru copii")

Cartea este în egală măsură pentru copii, dar și pentru cei mari. Iată cum și-o prezintă autorul însuși, în *Prefață*: "Am voit să fac o carte sănătoasă, care să fie în același timp galică, eroică și rabelaisiană; o carte prin care să curgă seva, viața, entuziasmul, precum și rîsul acela nestăpînit și vesel ce trebuie să le fi zguduit măruntaiele strămoșilor noștri: bețivani preailuștri sau prețioși chinuiți de reumatisme".

• Daniel Defoe *Moll Flanders* (Colecția "RAO Clasic")

Este fără îndoială o carte cunoscută cititorilor români și încă una dintre acelea care au stors multe lacrimi și au trezit compătimire și atașament total. Formula narativă este una atît de frecventă în secolele XVII, XVIII: prefațarea romanului printr-un text care justifică și sugerează că este vorba de întîmplări adevărate, scrise de protagonistul lor și doar revăzute și șlefuite de către autor.

Redactată la persoana I, cartea reprezintă o spovedanie și tocmai de aceea orice inimă simțitoare va fi impresionată de intensitatea mărturisirii și orice instinct voyeur-ist va fi satisfăcut de detaliile oferite. Cu atît mai mult cu cît spovedania este cea a unei prostituate. **(C.P.-B.)**

Bustul Thaliei

Mai bine actor/ decît privitor

La a treia aniversare a Revoluției din Octombrie, Nikolai Evreinov, regiza "Asediul Palatului de Iarnă" în imensa piață a palatului, punînd în mișcare mase de oameni în care apăreau, desigur ca figuranți, mulți dintre participanții la evenimentele evocate. Orașul devenit scenă ca, mai tîrziu, Salzburg-ul lui Reinhardt, stimulează dorința latentă a oamenilor de a-și stiliza modul de interacțiune socială prin asumarea și susținerea unui rol în limite bine precizate de spațiu și timp.

Un loc privilegiat pentru astfel de manifestări rămîne Piața Universității, unde îngrădirea "zonei libere de neocomunism" în perioada aprilie-iunie 1990 a definit un spațiu al autoprezentării atît pentru vedetele balconului, cît și pentru figuranții care cîntau, scandau sau aprindeau ziare. Aici bucureșteanul introvertit, obișnuit cu evaziunea în lectură și cu uitarea de sine în magia sălii de teatru, s-a descoperit deodată actor, beneficiind de o scenografie inventivă și de o recuzită pe măsură (îmi amintesc o mînă imensă cu două degete legate). Ce-i drept, reprezentația avea un fond muzical desuet, deși antrenant, amintind urechilor avizate ambientul sonor al cenaclului Flacăra. Ritmurile simple susțineau însă în mod plăcut mișcările și moralul, astfel încît grija pentru coerență putea fi lăsată în seama puriștilor, acești dogmatici fără autoritate.

Pentru a reaminti evenimentele din 13-15 iunie 1990, Asociația "21 Decembrie" a înscenat pe peluza din fața Teatrului Național o confruntare între un grup de figuranți deghizați în mineri și o asistență ușor abulică, ușor nostalgică după zilele iluziei lirice de acum șase ani. Este de necontestat că în mai 1990, la București, ca și în mai 1968 la Paris, imaginația era la putere. Regia de acum nu se compară însă cu cea de atunci. Ceea ce ar fi putut fi un happening de efect nu a fost decît o succesiune de scenete, poezii de sfîrșit de an școlar, actualități parodiate, totul asezonat cu ultimele zvicniri ale unei campanii electorale obosite.

Faptul merită totuși menționat deoarece este simptomatic pentru înclinația către "performance" a unei populații cunoscută îndeobște ca sceptică și contemplativă. Românul nu mai vrea să fie "privitor ca la teatru", căci a aflat din Piața Universității că:

Mai bine golan
Decît privitor
Mai bine artist
Decît amator.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziție

JURNALE:

3. Alex. Ștefănescu

Alex. Ștefănescu și-a subintitulat culegerea* de publicistică "*jurnal politic*" - ceea ce mi se pare întru totul îndreptățit. Pentru cei care scriam cu regularitate înainte de 1989, putința de a formula și publica liber exact ceea ce gîndim a însemnat un șoc (favorabil) enorm, o întorsătură realmente epocală a vieții noastre. Astfel că e explicabil de ce pentru mulți foaia de gazetă a luat locul caietului din sertar. Desigur că aceste circumstanțe nu ating fondul poeticii și al retoricii jurnalului, care rămîne totuși altceva decît o sumă de articole (chiar dacă, după frații Goncourt și, mai ales, după Gide, epitetul de "intim", alăturat denumirii genului literar cu pricina, a devenit foarte relativ). În acest sens, subtitlul lui Alex. Ștefănescu nu e mai mult decît o convenție ad-hoc. Dar, o mai spun o dată: e una perfect adecvată, din mai multe motive.

În primul rînd pentru că, natură mai mult "montaigneeană" decît "pascaliană", Alex. Ștefănescu nu are oroare de eu, ci îl pune în pagină curent, fără crispări, dar și fără exagerare. Multe dintre texte au aerul unor confesiuni publice ("*Cîteodată simt sincer că îmi iubesc țara, dar mă abțin s-o spun...*", p.7; "*Îl priveam pe Mircea Dinescu cum dă autografe... și mă gîndeam că...*", p.35; "*Aceste rînduri le scriu într-un bistrou de pe Champs Elysées...*", p.44; "*În fiecare seară, cînd îmi instalez sistemul antifurt la mașină, mă gîndesc la...*"; p.153; "*Am scris* <înainte de 1989, n.gp> *tot felul de texte convenționale, străduindu-mă să nu mint și, în același timp, să mă exprim astfel încît să nu se observe că spun adevărul, atît cît l-am spus...*", p.249 etc.). Altele, foarte tipice lui Alex. Ștefănescu, pleacă - epic - de la relatarea unor întîmplări personale oarecum anodine, din care spiritul de observație și talentul autorului știu să scoată semnificații subtile ("*Zilele trecute, mergînd să mă tund, am fost nevoit să...*", p.18; "*Am fost cîndva într-o excursie cu autobuzul în munți. În autobuz era o atmosferă destinsă și plăcută...*", p.53; "*La Paris am fost, întîmplător, martorul unui accident de circulație...*", p.57; "*M-am dus zilele trecute să-mi cumpăr cartofi și vînzătoarea, în timp ce mă servea...*", p.60; "*Mi-a murit cineva din familie, un unchi. Era un om cinstit și modest...*", p.63; "*La subsolul blocului în care locuiesc se sparge mereu conducta de apă caldă...*"; p.110 etc.). O variantă a acestui punct de pornire este evocarea unei imagini artistice, adesea din arta cea mai "de masă", filmul: "*Am văzut recent un film românesc realizat în 1937 și m-a frapat o secvență cu un lac. Apa unduia exact ca în vremea noastră!*", p.90; de aici, Alex. Ștefănescu reflectează melancolic la cîte a urîțit comunismul în România, pentru a încheia "rotund": "*Numai apa - atunci cînd nu este acoperită de cutii de bere goale, de coji de semințe și de pești morți - mai unduiește ca atunci*", p.91; într-un articol recent din *România literară*, începea cu o scenă dintr-un film cu Stan și Bran aflați într-o mașină mereu gata-gata să pornească, dar care totuși NU pornea - și autorul glisa apoi spre stagnarea marilor schimbări necesare în România de azi.

Ce se poate deduce din aceste proceduri scriitoricești? Mai întîi, că funcționează la Alex. Ștefănescu, în egală măsură, o **natură** și o **strategie** a modestiei sau a simplității, cu ceva populist în amîndouă. Nu-mi pot reține comparația cu Patapievici: acela (vorbesc de "omul" din texte) reacționează "kafkian" între oamenii de pe stradă, îi (pre limba sa) abhoră, îl crispează; Alex. Ștefănescu se simte (sau, în orice caz, se autoportretizează) ca de-al lor, perfect egal, cu nimic superior - de aceea și insistența, din articolul *Profesia de scriitor*, împotriva sacralizării și a mitizării meseriei de scriitor: "*nu-mi doresc să fiu întîmpinat... cu flori, nu vreau aplauze...*", pînă la accente șarjate, după părerea mea: "*Îmi place să știu atunci cînd termin de scris un text că îl pot da oricînd în schimbul unui kilogram de brînză sau al unei perechi de ciorapi*", p.29. În acest spirit, autorul se prezintă cu predilecție în situații dintre cele mai comune, mai "de rînd": la frizer; la coadă la cartofi; la coadă la radiologie; în "Dacia" sa delabrată din care "*cad piese pe drum*" (p.200); privit "*cu dispreț*" de o funcționară de la poștă care-i înmînează 3.991 de lei pentru 3 (trei) colaborări la Radio (în 1994), bani cu care scriitorul și-a putut cumpăra un pepene de patru kilograme ș. m.d. Unde pui că toate astea sunt povestite cu un umor fin, nițeluș în genul Jerome Klapka Jerome, ceea ce îi face "simpatici" și pe narator, și pe personaj. Pînă aici, mă simt în mare măsură solidar și similar cu Alex. Ștefănescu; unde mă despart, este în aversiunea sa, pe care o socot elefantiazică, față de stînga politică ("*Prin dispariția stîngii nu s-ar pierde nimic din varietatea opțiunilor politice*", p.234). Sub rezerva că nu înțelegem exact același lucru prin stînga, eu cred că pentru bunul echilibru dialectic al unei societăți, această zonă a spectrului politic e strict necesară: mă gîndesc la o *stîngă* perfect democratică și integrată în sistemul parlamentar și constituțional, care să se bată civilizat și îndîrjit pentru interesele celor ce stau la cozi și circulă în "Dacii" din care curg piese...

Se mai poate decela, apoi, un deosebit talent al așezării ideii în **imagini**. Alex. Ștefănescu e un fel de Moș Ion Roată tînăr, cu mare meșteșug de a pleca de la pilde, a trage învățăminte și a ajunge, în cele din urmă, la un gînd ușor de văzut cu ochii minții. Punctele forte ale criticului rămîn, ca și în scrierile sale anterioare, comparația și metafora funcționale, în acțiune benefică asupra clarității raționamentelor și a conceptelor. Un exemplu, din multele posibile: reminiscențele ideologice din tinerețea comunistă a președintelui Iliescu sunt asemuite cu verdele de Paris rămas în sticla de bere, în stare să omoare un om... În scrisul ideologic de azi, Alex. Ștefănescu e un campion al plasticității.

În fine, ca fond ideatic, dominantă este în gîndirea criticului de la *România literară* condamnarea neostoită a comunismului, a mentalităților, a practicilor, a sechelelor sale. Ca și întors dintr-o lume de coșmar, lui Alex. Ștefănescu îi revin mereu în fața ochilor (fie din trecut, fie din prezent) însemnele, damfurile, mizeriile acestei scîrbavnice orînduiri. Chiar și cînd privește o cîntăreață ocidentală de muzică ușoară sau o cuconiță în *deux pièces* de piele pe Calea Victoriei, tot la nenorocirile iscate de comunism îi zboară gîndul. Obsedați politic am fost, obsedați politic rămînem! Cartea lui Alex. Ștefănescu e și un crîmpei de rechizitoriu.

George PRUTEANU

---

*) Alex. Ștefănescu, *Gheața din calorifere și gheața din whisky* (*Jurnal politic* /1990-1995/), cu *44 de desene de LINU*, Ed. Institutul European, Iași, 1996, 256 p., 7956 de lei

P.S. Două texte excepționale: cel despre Adrian Păunescu și cel despre femeia bătrînă care plînge în fața unei farmacii.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Publicitatea şi votul

Publicitatea este considerată a fi astăzi, după dispariţia dispozitivelor ideologice totalitare, principala formă de manipulare a indivizilor. Presupoziţia tacită a unei asemenea judecăţi este următoarea: indivizii sînt lipsiţi de raţiune, căci e suficient ca ei să vadă imaginea unui produs (la TV, în ziare etc.) pentru a-l cumpăra. Replica pe care economiştii o formulează în întîmpinarea acestei presupoziţii, pentru a-i pune în evidenţă caracterul eronat, este, de obicei, de tipul acesta: orice ins care e dezamăgit de produsul cumpărat renunţă să-l mai cumpere în continuare, ceea ce ar reveni la a spune că indivizii nu sînt nicidecum lipsiţi de discernămînt, ei procedînd - dimpotrivă - exclusiv raţional. Pentru a întări această replică, economiştii insistă asupra caracterului strict informativ al publicităţii comerciale, caracter impus, de altfel, în mod natural, de realitatea pieţei: în condiţiile imensei complexităţi a relaţiilor de tipul cererii şi ofertei, publicitatea e absolut necesară, exclusiv pentru a semnala existenţa unui tip de produs oarecare; în absenţa publicităţii, un produs ar rămîne necunoscut tuturor celor care nu se află în contact direct, imediat cu producătorul său.

Se poate descoperi cu uşurinţă că dezbaterea care are ca miză statutul publicităţii opune, de fapt, două puncte de vedere despre natura individului: cei care cred că publicitatea e manipulare afirmă implicit că individul (sau majoritatea indivizilor) nu are acces la raţiune, în vreme ce economiştii care văd în publicitate o instanţă cu rol strict informativ consideră că opţiunea oarecare a unui consumator - mediată de publicitate - este încarnarea însăşi a alegerii de tip raţional. Nu e aici locul pentru a deplînge devalorizarea sensului unor termeni precum cel de "raţional"; ne vom mulţumi să semnalăm cîteva din consecinţele acestor discursuri care au ca temă structura şi influenţa publicităţii. Cele mai importante consecinţe sînt de ordin politic, acest fapt avînd o explicaţie banală: e vorba de transferarea - ilegitimă, dar foarte frecventă - a acestor limbaje şi scheme mentale referitoare la publicitate în aprecierea relaţiilor dintre guvernanţi şi guvernaţi.

Nu trebuie uitat, înainte de orice, că tot ceea ce se afirmă despre publicitate se afirmă, de fapt, despre public. Astfel, în primul caz, cel al denunţării publicităţii ca o formă de manipulare, publicul este considerat o massă informă care vede un produs şi optează apoi dominată exclusiv de impulsuri achizitive, aşa-zicînd oarbe; în al doilea caz, publicul este alcătuit din inşi care se informează şi care, acceptînd proba "testării raţionale", consumă ceea ce ştiu că există. Ceea ce este însă comun celor două puncte de vedere este identificarea publicului cu consumatorii. În aceste viziuni, este public ceea ce se consumă, şi se consumă ceea ce devine public. Avem de-a face aici cu o tautologie de o forţă impresionantă.

Aplicate la politică, aceste scheme tautologice au condus la rezultate paradoxale: democraţia reprezentativă a putut fi astfel considerată o primă aproximare istorică a pieţei, în măsura în care mecanismul politic denumit vot (repetat la intervale regulate, în momentele denumite alegeri) a fost asociat cu "votul" cotidian pe care consumatorii îl exprimă atunci cînd cumpără un produs. În replică, s-a remarcat că această analogie este imperfectă, cîtă vreme sancţiunea dată produsului ce nu satisface gustul consumatorului e mult mai rapidă - în consecinţă, s-a zis, mult mai eficace - decît votul propriu-zis care sancţionează, la sfîrşitul unui mandat, comportamentul guvernanţilor. Problema este însă mult mai complicată decît lasă să se întrevadă discuţia aceasta. Două observaţii vor fi probabil suficiente pentru a sugera natura dificultăţilor pe care le aduce cu sine paralela făcută între lumea economiei şi cea a politicii. Ambele observaţii vor lua în seamă sensul dat "publicului", pornind însă de la conţinutul noţiunii de "politic".

Mai întîi, chiar în condiţiile în care se acceptă că piaţa este un sistem de alegeri raţionale (în sensul descris mai sus), e greu de crezut că universul politic este conceput, de cei care îi dau substanţă, ca fiind unul reglat de votul-sancţiune. Cu alte cuvinte, sînt puţini membrii Cetăţii contemporane care văd în vot ocazia de a sancţiona un comportament politic consumat (în sensul economic al termenului). Dimpotrivă, existenţa sistemului de partide, înverşunarea ideologică, absenţa simţului compromisului sînt tot atîtea cauze care participă la construirea unei opinii politice dispuse să crediteze la nesfîrşit "cauza" propriei tabere politice, indiferent de performanţele acesteia (la guvernare sau în opoziţie). Publicul nu se mai identifică, în acest caz, cu ceea ce este efectiv consumat. Electorii preferă de multe ori logicii economice a testării raţionale a produsului electoral logica, strict politică, a apartenenţei şi a fidelităţii oarbe. Să notăm că simplificarea datorată aplicării grilei economice peste aceste comportamente poate crea serioase dificultăţi, de pildă, în aprecierea tacticii electorale.

Invers, în ipoteza în care se acceptă că piaţa este un sistem dinamic în care manipularea este decisivă, e - iarăşi - greu de crezut că politica este exclusiv un univers structurat de reguli identice. E, desigur, mai uşor să se accepte o asemenea corespondenţă atunci cînd avem de-a face cu sisteme politice dominate de o cultură civică patriarhală, în care discursul politic vine dintr-o singură direcţie, iar pasivitatea receptorilor este maximă; în acest caz, noţiunea de public îşi pierde însă aproape complet sensul. În schimb, atunci cînd e vorba de regimuri politice în care cultura civică este activă şi participativă, publicul se apropie de comportamentul pe care îl invocă economiştii, dar cea care îşi pierde sensul acum este manipularea. Simplificînd, s-ar putea spune că sistemul politic nu este asimilabil cu o piaţă atunci cînd publicul dispare (cazul culturii civice arhaice), şi că el nu se poate judeca în termeni de manipulare dacă avem de-a face cu o cultură civică activă.

În fond, folosirea logicii publicităţii în explicaţia politică şi identificarea publicului cu suma consumatorilor contribuie la relativizarea judecăţilor despre spaţiul politic şi la negarea autonomiei politicului.

Cristian PREDA

LOBBY – guvernul invizibil?

Se apreciază că politica populară a preşedintelui american Andrew Jackson, de a încuraja participarea unui număr cît mai mare de persoane pentru a lua parte la guvernare, poate fi socotită ca punct de pornire a unei activităţi care ulterior se va numi *lobby*.

Astfel, începînd din anii 1830, persoane interesate în apărarea unor cauze sau susţinerea unor iniţiative aşteptau, pe culoarele camerelor legislative sau în faţa oficiilor guvernamentale, pe cei care puteau lua deciziile care conveneau.

De la acest obicei a apărut termenul de *lobby*-ist, utilizat se pare, pentru prima dată de către H.L. Mencken în 1829, menit să desemneze acea persoană care, în numele altor persoane ori a unui grup, de obicei contra cost, urmăreşte să influenţeze legislaţia prin intermediul celor ce sînt legislatori.

Dar termenul de lobby-ist are mai multe sensuri. El defineşte orice persoană sau organizaţie care desfăşoară activităţi al căror scop final este de a influenţa deciziile Guvernului, ale puterii legislative locale sau statale sau ale agenţiilor guvernamentale.

Unii preferă să nu se numească *lobby*-işti, ci reprezentanţi legislativi, consultanţi legislativi, consultanţi în relaţii guvernamentale, consilieri legislativi, om de legătură cu legislativul sau, în Statele Unite, de exemplu, consilier pentru Washington.

Lobby-ul, intitulat uneori şi "guvernul invizibil" sau "a treia Cameră", începe să se delimiteze în Statele Unite de activitatea desfăşurată de "foreign agents" (agenţi străini – lb. engl.), adică persoane şi firme care desfăşoară activitate ca reprezentanţi fără rang diplomatic ai unor guverne sau grupe de interese din străinătate şi care sînt înregistrate la US Justice Department. Unii autori includ în această categorie "consilieri de relaţii publice, avocaţi, agenţi de publicitate şi lobby-işti".

Sociologul Maurice Duverger consideră că, la început, demersurile de *lobby* erau întreprinse de reprezentanţi ai grupurilor de presiune, ulterior constituindu-se birouri de *lobby* care prestau servicii pentru grupurile de presiune.

Viitorul preşedinte John F. Kennedy, în perioada în care era senator de Massachusetts, spunea că "noul lobby" presupune activităţi constructive, destinate să facă apel la raţiune mai degrabă decît la avantaje personale sau cîştiguri pentru legislatori.

Lobby-iştii sînt, în multe cazuri, tehnicieni experţi, capabili să explice subiecte complexe şi dificile într-un mod clar şi uşor de înţeles. Ei pregătesc scrisori, memorandumuri, analize legislative, proiecte de legi în folosul comitetelor şi membrilor Congresului; ei pot asigura în mod obişnuit statistici şi alte informaţii ce nu pot fi obţinute pe alte căi. Nu există o cale mai eficientă de a afla toate argumentele şi faptele importante privind un subiect controversat decît ascultînd *lobby*-iştii care se opun unei iniţiative prezentînd cazurile lor.

Pentru a se evita abuzurile în activitatea curentă de lobby, Congresul american a votat în 1946 *The Federal Regulation of Lobbying Act*. Astfel între altele se prevede ca orice persoană sau grup, plătite pentru a influenţa legislaţia federală, trebuie înregistrată la Senat sau la Cameră – agenţii firmelor sau guvernelor străine şi la Departamentul Justiţiei; *lobby*-iştii trebuie să-şi declare sub jurămînt numele, adresa, cel pentru care se lucrează şi salariul (chiar dacă la nivelul capitalei americane erau înregistraţi 6.500 de lobby-işti, în activitate erau circa 20.000 de persoane care erau implicate în eforturi de *lobby* la nivelul guvernului federal); lobby-iştii înregistraţi trebuie să depună trimestrial rapoarte privind veniturile şi cheltuielile şi, ceea ce este demn de remarcat, lobby-istul care încalcă prevederile acestei legi este pasibil de 5 ani închisoare, plus amendă de 10.000 de dolari.

Un studiu efectuat la Washington indică un venit mediu anual de peste 90.000 de dolari, ceea ce poate explica şi faptul că aproape 300 de foşti congresmeni americani au ales, la încheierea mandatului, această profesie, aşa încît este explicabil de ce se spune că "ei vin să guverneze şi rămîn să facă lobby".

În Europa ultimilor ani, *lobby*-ul a devenit o activitate cu un grad sporit de profesionalism în condiţiile în care consultanţi în relaţii publice parlamentare pot fi întîlniţi în mod frecvent la Bruxelles sau Strasbourg. Fenomenul a apărut şi datorită strîngerii legăturilor între executiv şi legislativ în promovarea unor iniţiative. Totodată, şi organizaţiile de tot felul au descoperit rolul hotărîtor al politicilor guvernamentale în cele mai diverse domenii şi de aici nevoia de a influenţa aceste politici. Creşterea gradului de integrare europeană, sporirea rolului legislaţiei comunitare cu efecte directe asupra ţărilor membre, dar şi activitatea desfăşurată de mass-media pentru trezirea interesului faţă de problemele parlamentare şi chiar asumarea unor responsabilităţi de lobby parlamentar au determinat reconsiderarea atitudinii celor ce nu erau favorabili acestei formule americane de a face politică. La Bruxelles sau Strasbourg, această activitate specifică este tot mai evidentă în jurul instituţiilor europene – peste 3000 de grupuri de presiune şi mai mult de 10.000 de lobby-işti în acţiune.

Recent, o timidă încercare a unor parlamentari europeni de a reglementa într-o oarecare măsură această activitate nu s-a bucurat de sprijinul necesar al majorităţii. Se propunea astfel ca reprezentanţii grupurilor de presiune să declare orice fel de prestaţie efectuată în favoarea parlamentarilor europeni sau a asistenţilor lor. În schimb, ei urmau să primească dreptul de a circula liber în clădirile oficiale ale Parlamentului European.

La întrebarea pusă de un cotidian francez, dacă activitatea de lobby este dăunătoare sau nu, se poate răspunde că ea există de aproape 170 de ani şi că, mai ales în ultimii ani, importanţa sa a crescut considerabil.

Cunoscînd şi recunoscînd rolul pe care îl poate juca lobby-ul, la Washington, Bruxelles sau în alte oraşe importante ale lumii, se pot mări considerabil şansele de promovare a intereselor noastre în procesul de integrare europeană şi euroatlantică.

Liviu MUREŞAN

Acestea sînt relaţiile publice

De multe ori asistăm – evident neputincioşi – la spectacolul oferit de mass-media de limbă română, ce se străduiesc, cu o obstinaţie demnă de o cauză mai bună, să inducă în opinia publică ideea că termenul "public relations" înseamnă "relaţii cu publicul". Alte interpretări, evident intuitive, vor să ne convingă că relaţiile publice sînt "în mod cert" propagandă sau, în cel mai fericit caz, publicitate. Deformarea conceptului "PR" nu ar avea, poate, nici o relevanţă dacă nu s-ar altera sensurile şi funcţiile unei instituţii – specifice statului de drept şi jocului democratic din societăţile deschise –, precum şi reprezentările publicului autohton despre atari organizaţii.

Cunoaşterea în detaliu a problematicii circumscrise termenului "public relations" relevă că relaţiile publice nu sînt nici publicitate, nici propagandă şi nici relaţii cu publicul.

Conform Asociaţiei de Relaţii Publice Internaţionale (IPRA), relaţiile publice constituie "o funcţie principală a conducerii (organizaţiilor – n.n.), bazată pe o activitate continuă şi sistematică, cu ajutorul căreia instituţiile caută să obţină înţelegerea, simpatia şi sprijinul acelora cu care au relaţii în prezent sau vor avea în viitor.

Extras din manifestul Asociaţiei Franceze Relaţii Publice, expediat în 1986 verilor de la Publicitate

Voi nu sînteţi noi, noi nu sîntem voi.
Obiectivele şi domeniile noastre de intervenţie sînt tot atît de diferite de ale voastre ca şi limbajele şi modul în care acţionăm.
Voi acţionaţi asupra consumatorilor sau utilizatorilor potenţiali, încercînd să-i transformaţi în cumpărători reali ai produselor a căror publicitate v-a fost încredinţată.
Noi acţionăm asupra unui ansamblu de persoane pe care le considerăm parteneri, interesate de activităţile şi funcţiile exercitate de către o întreprindere şi care, prin comportamentul lor, pot frîna sau favoriza mersul acesteia.
Voi proiectaţi o imagine de marcă a produsului, generatoare de dorinţă şi creatoare de motivaţie de a cumpăra.
Noi proiectăm imaginea instituţională a întreprinderii pentru a face cunoscut ce este ea, ce face şi cum luptă să răspundă cerinţelor partenerilor săi, în scopul de a genera încredere reciprocă.
Voi vizaţi ţinte.
Noi dialogăm cu publicul.
Voi poziţionaţi produsul şi marca lui.
Voi sînteţi unul dintre instrumentele de marketing.
Noi sîtem instrumentul indispensabil al management-ului.
Voi sînteţi strategia dorinţei, generatoare de motivaţie de a cumpăra.
Noi sîntem strategia încrederii, generatoare de adeziune şi participare.
Iată de ce publicitatea şi relaţiile publice n-au nici acelaşi domeniu, nici acelaşi limbaj, nici aceleaşi modalităţi de acţiune. Să creezi dorinţa şi să meriţi încrederea sînt două lucruri diferite, dar şi unul şi celălalt sînt necesare bunului mers al întreprinderii. Nimic nu ne opune... totul ne distinge. Noi nu sîntem voi, voi nu sînteţi noi, dar şi voi şi noi contribuim pe drumuri diferite, care nu trebuie însă confundate, la succesul întreprinderii.

Rex Harlow (expert în relaţii publice în SUA) a sintetizat o serie de definiţii pornind de la simplu la complex. Unele dintre acestea sînt: realizări apreciate public; relaţiile publice înseamnă recunoaştere şi performanţă; a face bine şi a fi bine văzut pentru acest lucru; acţiuni menite să realizeze o relaţie favorabilă cu publicul; eforturile unei organizaţii de a obţine cooperarea unui grup de oameni: Scott M. Cutlip, Allen H. Center & Co., autori ai lucrării "Effective Public Relations" susţin că relaţiile publice reprezintă "efortul programat de influenţare a opiniei prin realizări responsabile şi acceptate social, pe baza unei comunicări reciproce satisfăcătoare".

Conform Asociaţiei Franceze de Relaţii Publice (Asociation Française des Relations Publiques – AFREP), relaţiile publice sînt "activităţile desfăşurate de un grup în vederea stabilirii şi menţinerii de relaţii de încredere între membrii săi, precum şi între grup şi diferite tipuri de public care sînt direct sau indirect interesate de activităţile economice şi sociale ale acestuia" (1).

În fine, în introducerea la Cursul de Relaţii Publice destinat ofiţerilor "PR" din Armata SUA, subliniind că simpatia publicului înseamnă mult şi că este necesară o politică raţională, coerentă de obţinere a acestei simpatii şi încrederi, autorii scriu: "Importanţa opiniei publicului a fost cunoscută tuturor marilor conducători de-a lungul istoriei, iar cel care a făcut pentru prima dată referiri la ea a fost Abraham Lincoln, care, în 1859 a spus: «Simpatia publicului este totul; avînd-o, nu vei avea eşecuri, dar, neavînd-o, nimic nu-ţi va reuşi»».

Ideea preşedintelui Lincoln este un concept larg acceptat în prezent. Nici o organizaţie americană nu poate ignora opinia publicului. Nimeni nu îşi închipuie că un bun randament şi forţa aduc automat recunoaşterea, înţelegerea şi sprijin din partea publicului. În societatea modernă, complexă, orice organizaţie care doreşte sprijinul publicului trebuie să pună la punct programe care să-i asigure relaţiile cu publicul şi înţelegerea acestuia" (2).

Din cele expuse pînă acum se poate observa că ideile/conceptele-cheie din nucleul imaginii (reprezentării) despre activitatea de relaţii publice sînt:

• *Deliberat*, ceea ce înseamnă că activitatea de relaţii publice este intenţionată: ea este menită să influenţeze, să cîştige înţelegere, să furnizeze informaţii şi să obţină o reacţie de feedback (reacţia celor vizaţi de această activitate).

• *Planificat*. Activitatea de relaţii publice este organizată. Pentru activitatea desfăşurată pe o anumită perioadă de timp se găsesc soluţii şi se planifică logistica. Totul se desfăşoară sistematic, ceea ce presupune cercetare şi analiză.

• *Realizare*. O activitate eficientă de relaţii publice se bazează pe strategiile şi realizările propriu-zise ale unui individ sau organizaţie. Indiferent de activitatea de "PR" desfăşurată, o organizaţie nu se va bucura de apreciere şi sprijin dacă este un prost slujitor al intereselor societăţii, sau dacă nu răspunde acestora.

• *Interesul public*. Activitatea de "PR" este benefică atît pentru o organizaţie, cît şi pentru public şi semnifică alinierea intereselor proprii ale unei organizaţii la interesele şi problemele publicului.

• *Comunicare în ambele sensuri*. Relaţiile publice presupun descifrarea interesului şi opiniilor publicului pentru consilierea conducerii organizaţiei cît şi difuzarea informaţiei privitor la hotărîrea luată în rîndul diferitelor categorii de public (angajaţii organizaţiei, opinia publică internă şi internaţională etc.).

Relaţiile publice, prin mediile utilizate, prin specificul lor, sînt în contact cu o serie de domenii conexe: publicitate, propagandă, relaţii umane, lobby şi grupuri de presiune, informare competitivă şi contraspionaj, toate aceste domenii reprezentînd doar provincii într-un imens imperiu al opiniei publice. Le separă, însă, net, scopul: finalitatea pe care o urmăresc în întreaga activitate pe care o desfăşoară. Dacă publicitatea se concentrează pe spaţiul pieţei, ajută la vînzarea produselor sau serviciilor, are o bază economică şi o tendinţă preponderent subiectivă, defectele unui produs nefiind menţionate, relaţiile publice se adresează persoanelor fizice sau juridice, sînt o funcţie a conducerii, au o tendinţă de obiectivitate (menţionînd şi elementele negative) şi au o bază socială; dacă propaganda este o activitate prin care se difuzează o imagine a organizaţiei puternic deformată pozitiv (apologetică) sau puternic deformată negativ (denigrarea adversarului), relaţiile publice induc, prin comunicare, o imagine cît mai apropiată de realitate; dacă relaţiile cu publicul reprezintă o modalitate prin care se realizează contactul nemijlocit cu anumite categorii de public, relaţiile publice realizează contacte – pe bază de strategii specifice – atît nemijlocite, cît şi mijlocite (prin mass-media, liderii de opinie etc.) cu toate categoriile de public ce interesează organizaţia. Sintetizînd, putem spune, alături de Bernard Lecog, că "scopul relaţiilor publice fiind acela de a crea, a menţine sau a dezvolta un climat de încredere şi de înţelegere... o stare de spirit ce nu este a unei persoane, ci a unui grup întreg care caută «să comunice» cu celelalte grupuri pentru a le face să participe la realizarea propriului obiectiv" (3), ele sînt altceva decît domeniile anterior invocate, reprezentînd o adevărată industrie de comunicare socială, de gestionare a imaginii reale, credibile şi – evident – convingătoare a organizaţiilor, indiferent de natura acestora.

Lector univ. col.
Valentin STANCU

(1) – Cf. Bernard Lecog, "*Relaţiile Publice. De ce?, Cum?*", Entreprise moderne d'Edition, 4, Rue Cambon, Paris (1 er).
(2) – *Public Affairs Handbook, Defense Information School*, SUA, septembrie, 1991, passim.
(3) – Bernard Lecog, *ibidem*.

"Imaginaţie, stil şi clistir" (Stanton, via Caragiale)

Indiferent cum s-ar traduce englezescul "public relations" (relaţii publice sau relaţii cu publicul), în final este vorba despre *comunicare*. Doar rostind acest cuvînt şi pentru mine s-a născut un motiv suplimentar pentru a oscila puternic între Caragiale: "Vorbe?... Încap vorbe?" şi un studiu cu aspect serios, de curs oarecum academic, intitulat "Comunicarea" de Nicki Stanton. Şi, cum nu mă simţeam tocmai bine în postura "măgarului lui Buridan", m-am hotărît să combin cele două scrieri sub un titlul împrumutat *tel quel* de la Nenea Iancu. Şi dacă termenii *imaginaţie* şi *stil* – bine temperaţi – fac parte din şarmul şi eleganţa diverselor relaţii dintre oameni (mai mult sau mai puţin instituţionalizate), ultimul are menirea de a ne readuce cu picioarele pe pămînt. Cîţi oameni şi cîte instituţii ştiu şi pot să dialogheze civilizat? Cîte "public relations" rămîn curate şi strălucitoare după ce răzuim stratul de varii interese?

Zice Nicki Stanton, în stil profesoral: "Prin intermediul procesului de comunicare urmărim întotdeauna patru scopuri principale: ❑ să fim receptaţi; ❑ să fim înţeleşi; ❑ să fim acceptaţi; ❑ să provocăm o reacţie, o schimbare de comportament sau de atitudine". Trec peste teribila tentaţie de a pune aceste precepte în relaţie cu discursurile politicienilor noştri actuali şi mă călătoresc, în timp, spre "arhetipurile" caragialiene:

"DANDANACHE: Cum îţi spui, să nu m-aleg, puicusorule, nu merdzea... Eu, familia mea, de la patuzopt... Luptă, luptă şi dă-i, şi dă-i şi luptă... Şi eu, mă-nţeledzi, tocmai acuma să remîi pe dinafară... fără coledzi!... şi cît p-aţi, neicusorule, să nu m-aleg...". Şi aşa, datorită acestor convingătoare argumente, Dandanache a fost şi receptat, şi înţeles, şi acceptat, provocînd o radicală schimbare de atitudine. "Curat-murdar", "clistir" în toată regula, puicusorule!

Dar să ne întoarcem la seriozitatea şi demnitatea cu care ne propovăduieşte autorul amintitului manual, în capitolul "Bariere în calea comunicării": "Deseori vedem ceea ce dorim să vedem şi auzim ceea ce dorim să auzim, evitînd să recunoaştem realitatea în sine". Acest binecunoscut şi omenesc impuls se combină uneori şi cu emoţia: "Emotivitatea emiţătorilor şi receptorilor de mesaje poate fi, de asemenea, o barieră". Şi acum, din aceeaşi bucluca şă "Scrisoare pierdută", răsar izbucnind:

"TIPĂTESCU: Mizerabile! Canalie nerusinată! Nu ştiu ce mă ţine să nu-ţi zdrobesc capul...

CAŢAVENCU (tremurînd, strigă la fereastră, în afară): Ajutor! Săriţi! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! Ajutor!"

"De ce? Cine? Unde? Cînd? Ce? Cum?" – iată cîteva întrebări pentru cei care se hotărăsc cu adevărat să comunice. Zice manualul: "De ce comunic? Ce sper eu să realizez? Care este scopul meu: să informez? să influenţez? să conving?" Răspunde tot Caţavencu: "Vreau mandatul de deputat! Vreau ceea ce merit în oraşul ăsta de gogomani, unde sunt cel dintîi..." Fără comentarii. În ciuda bruiajului produs de sarcasm şi ironie, mesajul personajului este foarte clar. Caţavencu informează, influenţează şi totodată convinge, chiar dacă în final se regăseşte în ipostaza "şantajistului şantajat".

Întreabă Stanton: "Cine este cu precizie receptorul mesajului meu? Ce fel de persoană este? Educaţie? Statut social? Ce ştie el despre conţinutul mesajului meu?" De sub o mască din "D-ale carnavalului" intră în scenă:

"PAMPON: Bibicul!

CRĂCĂNEL (dîndu-se după o masă): Să nu dai, că fac scandal... Stai să ne deslusim!

PAMPON: Mişelule, să ne deslusim, ai? După ce mă ataci la sacrul meu amor, amăgeşti o fiinţă nevinovată... o femeie! femeie! ochi alunecoşi, inimă zburdalnică!"

Confuzia persistă un timp, dar după un oarece efort de limbaj al vorbirii, al trupului, al timpului şi al spaţiului, cei doi "se deslusesc". Restul întrebărilor rămîn pe altă dată. Şi, pentru că este încă la ordinea zilei scandalul telefoanelor interceptate, par extrem de interesante cele "Zece sfaturi pentru o bună ascultare". Iată cîteva instrucţiuni care asigură, după o convorbire telefonică, eficienţa în ascultare: "❑ completaţi notiţele pentru a fi inteligibile mai tîrziu; ❑ notaţi ora şi data; ❑ reţineţi orice informaţie relevantă; ❑ informaţi despre rezultatele conversaţiei pe oricine este implicat în problema respectivă". Ei, am zice noi, întrucîtva avizaţi şi amuzaţi, nu chiar pe oricine! Pentru că se poate termina trist, chiar foarte trist, cu concluzii de tipul: "Mangafaua... eu... eu sunt mangafaua" sau, şi mai grav: "Trebuie să-l regulăm pe Bibicul!"

Iată cum după un bob zăbavă în faţa sintagmei "relaţii cu publicul", liniile colţuroase ale termenilor încep să se mai îndulcească. Dincolo sau dincoace de muchia cu aspect de ghilotină a ghişeului, fie că acest "spaţiu de graţie" se numeşte organizaţie, corporaţie sau guvern, indivizii aspiră la imagini favorabile. Deocamdată, cei mai mulţi doar aspiră...

Gabriela URSACHI

Făcătorul de semne

- de vorbă cu macstrul Vasile KAZAR -

Eu sînt
o mînă care visează desene
şi
nişte desene visînd în muzeu
mîna care le-a pus pe hîrtie.

Vîrste şi imagini

Putem numi, stimate maestre Vasile Kazar, desenul dvs. din dimineaţa asta cel mai recent vis?

Vasile Kazar: Sau poate cel mai vechi; nu ştiu. Eu dorm foarte puţin acuma, trăiesc între vise diurne şi vise nocturne. Pe cele de noapte le mai notez, le caut semnificaţia. Eu nu văd cum m-aş fi exprimat altfel decît prin desen: de cînd mă ştiu, de copil, mă văd totdeauna retras, cu hîrtia în faţă sau modelînd. Mă duceam sus pe Solovan, unde era cărarea, scoteam lutul de-acolo, îl aduceam acasă şi făceam fel de fel de chipuri. Lemnul, tuşul, culoarea - tot ceea ce lasă urmă, m-a atras. Şi m-a uimit. Mă mai pot uimi eu însumi şi acum că reuşesc să fac ceea ce n-am făcut încă. Am foarte multe desene vechi, sînt frumoase, dar cel mai mult mă interesează ce desenez mîine.

Împlinesc curînd 83 de ani. Dacă m-aş fi "plictisit" la 60 (a trăi fără să mai lucrez e ceva imposibil pentru mine) cred că n-aş fi fost cunoscut aşa cum sînt. Ar fi fost alt Vasile Kazar, cu o operă în spate, n-aş fi fost eu.

Ce însemna a fi pictor în Maramureş?

A fost de curînd, în primăvară, un simpozion la Sighet dedicat lui Hollosy Simon, întemeietorul şcolii de pictură din Nord, de la Baia Mare. Era un tip rebel, un om plin de vitalitate, non-conformist. Stilul său de viaţă n-a plăcut pictorilor originari din Baia Mare, proveniţi din familii mai "răsărite". Cum să le placă? Atunci cînd s-a dus la Baia Mare şi şi-a întemeiat şcoala trăia/se afişa cu casieriţa de la cafeneaua principală a oraşului iar cînd se-ntorcea noaptea de la chefuri cu birja, chiuia de răsunau străzile. Există în nişte reviste maghiare vechi o corespondenţă între el şi contele Appony, ministrul cultelor, căruia îi cerea bani pentru şcoala de pictură. Contele i-a răspuns că da, sigur, va primi fonduri în condiţiile în care Hollosy şi-ar muta şcoala în Africa... Pe urmă a venit alt ministru la culte, mai înţelegător, un admirator al lui, probabil. S-a dus să-l vadă în satul unde se retrăsese, la Teceu. Şi pictorul l-a primit pe prispa casei, desculţ, ca un ţăran: ăsta a fost Hollosy Simon care a avut şcoală de pictură şi-n Munchen, vestită la vremea ei, şi la Sighet, la Grădina Morii. La încheierea simpozionului Hollosy, unde am participat şi eu, s-a inaugurat şi un muzeu în satul Vad, casa mea veche pe care am donat-o muzeului din Sighet. E renovată din temelii, i s-a făcut şi acoperiş nou, de şiţă, cum a avut la început. Asta costă azi o groază de bani, nu ştiu de unde a făcut rost de ei Mihai Dăncuş, directorul muzeului din Sighet. Totul s-a reconstituit: odăile, cuptorul, şi arată a "vechime" adevărată, cu obiectele pe care le-am cules eu din zonă, cu altele pe care le-am adăugat acum, la donaţie. Şi după inaugurare s-a făcut o masă, unde în afară de persoanele oficiale şi semi a fost invitată toată lumea din sat. Era o masă lungă, lungă, la care s-a mîncat mămăligă cu brînză şi sarmale, s-a băut ţuică şi-au cîntat tot timpul ceteraşii, muzică ţărănească. Unii oaspeţi au şi jucat. A fost foarte frumos. Am obosit. Nu ştiu dacă asta nu e ultima mea vizită în Maramureş.

Aţi schiţat un portret de artist cu care dvs. personal nu semănaţi. De ce credeţi că vă reprezintă mai mult rasa franciscană în care vă înfăţişaţi în cele mai recente fotografii, făcute de fostul dvs. student, graficianul Tudor Jebeleanu?

E halatul meu de lucru, am unul negru, altul alb. S-a dat de curînd la Tele 7abc, un film al regizoarei Anita Gîrbea, care mă arată în aceste veşminte. Mi-a telefonat multă lume după asta; pînă şi criticul Radu Bogdan, care-i un pretenţios, a spus că n-a văzut un asemenea film reuşit, despre un artist contemporan. Dar mulţi au crezut că hainele mele sînt un truc.

Taine din Nord

Mă gîndesc la feţele unui oraş, Sighetul, văzut în opera cîtorva artişti veniţi de-acolo: Vasile Kazar, Elie Wiesel, Alexandru Ivasiuc. Toţi trei sesizează un accent fabulos al realităţii evocate. E o "marcă" a locului?

E ceva. Dacă s-ar face cronica oraşului, existenţele neobişnuite n-ar fi rare. Din vecinătatea Sighetului, de la Slatina - în Ucraina acum - a pornit, de pildă, marele magnat al presei engleze, Maxwell, mort acum cîţiva ani, în condiţii misterioase pe un iaht. Sînt mărturii, am citit chiar o carte maghiară, despre cum umbla el, copil fiind, la Şcoala evreiască din Sighet, despre dorinţa lui, cînd devenise celebru, de a-şi vizita satul natal şi Maramureşul - dar Brejnev i-a transmis că "nu e momentul"... pe urmă se pare c-a fost, se zice că omul a venit o dată prin locurile astea. Eu nu ştiu. Şi Wiesel a fost la Sighet, dar nu l-am văzut. Nu-l ştiu nici din lagăr: el era copil atunci, nu ne-am întîlnit la Auschwitz, deşi amîndoi din Sighet am fost deportaţi.

Vă amintiţi ce făceaţi cînd aţi fost trimis în lagăr?

Trebuie că există nişte desene... ce să fi făcut altceva? Desenam, probabil. Întîi ne-au dus în ghetto. Acolo am fost separaţi: anumiţi intelectuali, avocaţi, doctori, figuri cunoscute ale oraşului şi comuniştii au constituit un fel de grup de ostateci, de schimb, pe semne. Am luat cu mine atunci trei obiecte: spătarul acesta de scaun, pe care-l sculptasem, o icoană pe sticlă şi Biblia tradusă de Galaction. Reuşisem să salvez înainte nişte desene pe care le-am dat unui prieten de-al tatei, notar public. Cu ele am făcut prima mea expoziţie în Bucureşti, în 1945, după deportare. (S-a deschis chiar în ziua manifestaţiei din 8 noiembrie, la ministerul informaţiilor - şef de cabinet era G.Ivaşcu. Cînd m-am întors de la masă, uşa era ciuruită de gloanţe).

De ce aţi luat Biblia în traducere românească?

Fiindcă în această traducere o citeam. În fiecare zi, aşa cum fac şi acum. Nu ştiu dacă interesează dialogul nostru, dar trebuie să spun că în 1947, cu cîteva luni înainte de desfiinţarea bisericii greco-catolice, eu m-am convertit, cu aprobarea episcopului de Baia-Mare, Rusu. Hotărîrea o luasem de mult. Dar pe timpul hitlerismului ar fi părut un adăpost de circumstanţă. N-am vrut să fie aşa ceva. Mi-am trăit soarta de atunci, cu toate pericolele ei. Dar nici după război nu puteam să-mi fac publică decizia: eram pe vremea aia tînăr comunist, activist nesalariat al Ateneului "Lucreţiu Pătrăşcanu" - un fel de casă de cultură abia înfiinţată. (Pătrăşcanu însemna o figură respectată în Maramureş, lumea ştia că pe timpul foametei trimisese multe din ajutoarele Crucii Roşii internaţionale către ţinutul nostru, foarte sărac). Aşa că m-am botezat în secret, şi aşa a rămas pentru multă vreme gestul meu. N-ai fost departe de adevăr cînd ai văzut în hainele mele de lucru sugestia unei rase monahale.

Cele două vrăjitoare personale

Am înţeles că n-aţi vrut să părăsiţi Sighetul, deşi de ani de zile locuiţi şi lucraţi în Bucureşti. De ce?

Am mai părăsit Sighetul cîteodată, niciodată de voie. De exemplu, în 1938, înainte de venirea guvernului Goga-Cuza la putere, am plecat şi-am stat aproape un an la Paris. Dar n-am putut să nu mă întorc. După război am fost chemat să lucrez la Muzeul Naţional şi-am început organizarea secţiei de artă orientală, unde acum lucrează, ca specialist în cultura japoneză, fiul meu; cunoaşte limba, ştie să descifreze orice stampă după caractere, după sigilii... Dar n-am stat mult: m-am întors la "fantasmele mele". Am înţeles despre mine, la timp cred, că sînt un nostalgic.

N-am găsi alt cuvînt, mai puţin hulit?

Nu, de ce? Eu cînd m-am născut mai trăia Franz Josef, exista ceea ce se cheamă Europa Centrală. Nu numai pentru mine şi-ai mei, dar şi pentru mulţi concetăţeni de-ai noştri, oraşul unde se duceau la medic sau să cumpere nasturi era Viena. Pe urmă am apucat să-l văd pe regele Ferdinand, pe Carol al II-lea şi pe Mihai I. În decembrie 1989 eu credeam că o să fie ca înainte: o să apară, normal, PNŢ, PNL, parcă şi auzeam cum tropotesc caii birjelor de pe Calea Victoriei. Credeam că ne întoarcem la civilizaţie. Dar se vede că normalitatea, civilizaţia n-au fost visul tuturor.

Cîtă legătură avea existenţa la Vad, în casa veche, cu această nostalgie a civilizaţiei?

La Vad, m-am îndrăgostit de o alee de carpeni, care ducea la casa aflată într-o fundătură. Aşa m-am hotărît să cumpăr casa. La început ţăranii se uitau la mine ciudat: ce vrea domnul ăsta cu pipă şi ochelari? (Cîţiva mai auziseră că-s şi fiu de "domn", fost avocat în Sighet.) Pînă la urmă am devenit "vecinul", soţia mea, Kati, a fost naşa copiilor din sat, am ajuns să facem parte din familia Vadului, oameni ai locului, chiar dacă stăteam acolo numai verile. Pentru vecina mea Anghelina, Kati nici n-a murit "cum doar, că doamna Kazar aşa-i de vie, parc-o văd". În Maramureş, mitologia propriu-zisă nu e mitologie comunicată (aşa cum ar fi pentru noi cea greacă, să zicem), e ceva împletit cu credinţele de acolo, cu vechi rituri, e modul specific de a privi lumea. Veneau la mine, la Vad, de exemplu, două femei din sat, baba Tudosie şi Anuţa lui Herbil, Herbiloaia. Prima ştia o cantitate enormă de poveşti, cu strigoi, cu moroi, cu spirite ale pădurii pe care le *vedea* chiar atunci cînd vorbea despre ele. Uneori, seara, o conduceam spre casă, fiindcă i se făcea frică de cîte îi apăreau în faţa ochilor. Credea că pe umbra carpenilor din curte umblă făpturi de pe alt tărîm. Herbiloaia era ghicitoare şi vindecătoare. Institutul de Folclor a făcut un film despre însănătoşirea unei femei, obţinută de ea pe cale magică, prin gesturi şi incantaţii; pelicula a fost turnată în casa noastră din Vad. Am descoperit că multe din desenele la care lucrez primesc un fel de recunoaştere în aceste povestiri auzite de la "vrăjitoarele mele personale"*. Cînd venea soţia mea de la Bucureşti şi se uita la ce-am mai lucrat, descoperea repede: "Iar a fost Herbiloaia pe la noi." Ani fericiţi şi buni, anii petrecuţi la Vad. Pe urmă am primit un atelier la Curtea Veche, unde simţeam simbolurile şi adierea anului 1910, cam cînd se petrece acţiunea "Crailor" mateini. Eram iarăşi nostalgic. Îmi amintesc că am lucrat atunci cu mare libertate, cu toate că timpul se arăta foarte greu. Dar avem atîta libertate cîtă este în noi, nu în afară, asigurată de alţii.

Ce eraţi dvs., dle Kazar, în ochii comunităţii rurale? Un domn care se ocupă cu ce anume?

A venit o dată la noi mama vecinei Anghelina, o băbuţă foarte atentă. Eu desenam în faţa casei, la masa rotundă de piatră. S-a uitat, s-a uitat şi-ntr-un tîrziu mi-a spus: "Acuma înţeleg. Dumneata nu desenezi, dumneata faci *semne*". Eu însumi acum cred mai mult în *semn* şi-mi pare bine că m-a înţeles. Mă uit la motivele din scoarţe, din cusături, din lemnul cioplit; pe vremuri cred că toate astea reprezentau un *scris*. Pe urmă au devenit obiecte decorative. Bănuiesc că aceste motive stilizate au fost semnele unui alfabet pierdut.

Există, credeţi, o linie Kazar în plastica noastră? Fiindcă în noile dvs. desene eu n-o mai văd separînd, ci devenită un element al "exploziei" întregului, aşa cum pare acum fiecare imagine pe care o creaţi.

Eu am numit-o *Lirismul grotesc*. Nu fac parte dintre artiştii care au toată compoziţia în cap cînd se aşază la lucru. Eu, în faţa colii, aştept ceea ce trebuie să se nască, deşi la un moment dat în execuţia lucrării bineînţeles că intervin anumite cunoştinţe ale mele de echilibru, de valorificare a suprafeţei ş.a. Încep ziua la 6 dimineaţa şi desenez cîteva ore, în fiecare zi. Sigur, linia mea cunoscută s-a mai schimbat, totuşi, în desenele cu culoare sau fără culoare pe care le-am lucrat în vremea din urmă. Am făcut în ultimii ani şi o serie de gravuri; un prieten francez Samuel Tastet a şi editat două albume cu gravuri originale, exemplare numerotate şi un volum, tot cu o gravură de-a mea, al poetei Mariana Marin. Aşa ceva n-am mai lucrat înainte şi-mi place.

Hîrtia, în faţa căreia vă aşezaţi şi aşteptaţi "naşterea desenului", îşi impune şi ea anumite drepturi şi capricii?

Am o bucată de papirus, încă nu m-am atins de ea. Poate o s-o încerc cîndva. Nu ştiu cum o să fie acel desen. Totul depinde de ceva care porneşte mental, se transmite mîinii, face un întreg - cu mine, cu spaţiul colii neîncepute, cu linia desenului care-mi apare sub ochi. Sînt bolnav, mă mişc cu greutate. Pe toate lucrurile din jur mîna mai şovăie. Pînă la planşetă. Acolo nu. De ce ? Nu ştiu să spun. Bănuiesc că, uneori, înţeleg. Sau mi se pare.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

---

*) (Una din primele cronici despre volumul de debut al graficianului V. Kazar, "Pita de mălai" (1936), apărută într-un ziar din Cluj, observa că fiul unui avocat evreu din Sighet transmite mesajul ţăranului român maramureşan - n.n.)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 4610l001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 181
28 iunie - 4 iulie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

BOMBARDAMENTUL INFORMAȚIONAL - ÎNCĂ O NENOROCIRE?

© S Gheție

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

✧ HEGEL: *„Realista noastră rugăciune de fiecare zi – citirea ziarului de dimineață."*

✧ *Formula de bază a mass-media, azi: „emoție maximă, informație minimă, reflexivitate zero."*

(JACQUES LANZMANN)

Interes național, profil intelectual (VI)

Trăim (încă) într-o cultură dominată de modele aparținînd, mai curînd, tipologiilor secolului al XIX-lea. Cultura română crește din mitologii și snobism. Să ne amintim de aventura Pâltinișului! Constantin Noica, acest filozof înzestrat de altfel cu o rară noblețe, a contribuit substanțial la pervertirea mentalității intelectualului român în deceniile cînd acesta trebuia să interiorizeze conceptul societății deschise. La Noica funcționa un minunat extaz contemplativ; extazul în fața rațiunii, conectată unui ciudat orgoliu abstract. Dar judecata lui Noica era mai ales la nivelul gîndirii concrete. Cînd el "aplica" mentalul său la chestiuni specifice – vezi logica și "Logica lui Hermes" – ridica întrebări cărora li s-au dat soluții la sfîrșitul secolului trecut. Noica nu a integrat nimic din evoluțiile moderne, care atingeau, priveau, problematica lui. Pentru el oamenii se împărțeau între cei care posedau "mania" și cei care nu o posedau. Aceeași pretenție, a virtuților preexistente este promovată astăzi de către dl Alexandru Paleologu. Accesul la cunoaștere depinde, consideră dînsul, de virtuți: ești sau nu ești inteligent, ai sau nu ai bun simț.

Inteligența, bunul simț nu sînt cuvinte goale. Dar ceea ce rămîne greu de înțeles pentru intelectualii de formație pur umanistă – care nu vor să și-o completeze – este faptul că lumea se dovedește, în esență, prea complexă pentru a fi decodată de inteligențe individuale. Cunoașterea se constituie, în sensul cel mai propriu, ca fenomen colectiv. Nu poți să parcurgi singur decît o mică porțiune din traiect, și numai dacă ai parcurs anterior drumul făcut de alții.

Dacă nu realizează acest lucru, gînditorii se închid într-un univers sieși suficient. Ei vor selecta numai ceea ce, în fond, a fost interiorizat cîndva. Din perspectiva mea, intelectualii cu care m-am confruntat în aceste dezbateri publicistice nu au, practic, acces la principalele idei care se confruntă pe mapamond. Ei nu cunosc nici măcar faptele ce descriu evoluția lumii în ultimii zeci de ani. Să ne gîndim, ce se întîmplă din 1965 încoace, adică de circa 30 de ani? Era vremea cînd în Statele Unite negrii încă mai luptau pentru drepturi egale cu albii. Astăzi, șansa cea mai mare de a fi acceptat drept profesor în cadrul unei universități americane o are o femeie neagră, eventual handicapată (affirmative action). Caracterul exagerat al promovării celor defavorizați în societatea americană îmi pare și mie greu de susținut. Acum doi ani a aparut (în California) o încercare timidă de a schimba regulile, și a face din asta o platformă politică. Dau acest exemplu nu pentru că l-aș considera un model ci pentru a sugera uriașa schimbare din societatea americană, într-un sfert de veac.

Acum 30 de ani feminismul, ecologia, problema transsexualilor mai erau încă subiecte exotice. Astăzi, reprezintă probleme general recunoscute în societățile occidentale.

Iată cîteva mari aventuri intelectuale intervenite între timp. În anii '60 lingvistica generativă, etologia,..., inițiate prin cercetări din anii '50, au devenit subiecte culturale și materii universitare. Teoria sistemelor dinamice, a cunoscut în aceeași perioadă, prin cercetări din fizică (Lorenz), matematică (Thom, Mandelbrot) descoperiri uluitoare. Fractalii, sistemele sensibile față de condițiile de echilibru, generarea ordinii din haos etc., au devenit vedetele cunoașterii în ultimii 20 de ani. O revoluție copernicianâ, în înțelegerea naturii și a fenomenelor sociale. Domeniul inteligenței artificiale, ori și mai larg, cercetările cunoscute prin formula "cognitive mind" au adus informații de neimaginat asupra naturii proceselor cognitive.

Mai aproape de lumea culturală, postmodernismul a emigrat din lumea arhitecturii și a artelor, practic, în toate domeniile, cel puțin la nivelul interpretării dacă nu al substanței cercetării. Chiar dacă eșecurile au fost numeroase, nu se poate interpreta astăzi evoluția culturală fără să ții seamă de această mișcare cultivată în toată lumea universitară...

Sau iată studiile privind "genul" (gender). Bibliotecile din Occident au imense rafturi cu studii publicate în ultimele decenii. Sau deconstructivismul... În anii '70, America (pe care iubiții noștri naționaliști cu staif o privesc de sus, uitînd că aici se află, de departe, cea mai importantă elită universitară din lume) nu prea auzise de Heidegger, Derrida, Foucault. Astăzi, aproape fiecare universitate are o catedră specializată pe opera lor. Studiile post-coloniale, acestea nu existau ca domeniu în anii '60. O mare parte din disciplinele teoriilor relațiilor internaționale s-au conturat și ele după sfîrșitul anilor '60. Dar mă opresc aici.

Am afirmat ceva mai de mult că autori precum Ortega y Gasset sau Spengler, la care fac des apel preopinenții mei, sînt irelevanți pentru chestiunile concrete cu care se confruntă astăzi lumea noastră politică. M-am ferit să spun mai mult, dar o fac acum, cînd polemica noastră a luat o turnură radicală: nu numai referitor la acele chestiuni concrete, dar în raport cu evoluția intelectuală în deceniile parcurse ei sînt perimați. Eu nu văd de ce ar mai fi invocat astăzi Ortega Y Gasset, dincolo de o discuție privind istoria ideilor? În afara încrederii sale în importanța legii, alături de noblețea unora dintre așteptările sale, viziunea sa se arată, în raport cu temele actuale, schematică din punct de vedere sociologic și esențial conservatoare. Cum poate privi un student în științele sociale, în 1996, concepția unei lumi radical împărțite între minorități selecte și "masa" văzută ca mulțime repetitivă? O masă, a cărei cerință de a acționa pentru ea însăși ar constitui o rebeliune împotriva destinului său? (Sau, cum scrie Ortega y Gasset în "Revolta maselor": "*Întrucît masa, prin definiție, nici nu vrea și nici nu poate să-și determine propria existență, și cu atît mai puțin să conducă societatea în general, acest fapt* (intrarea ei în scena istorică) *înseamnă că Europa suferă astăzi cea mai mare criză care poate afecta popoarele, națiunile și civilizațiile*"). Cît de conservatoare este diviziunea colectivităților nu între categorii sociale, ci între clase de oameni! Punerea pe același picior a sindicalismului și fascismului! Sau ce desuet apare liderul intelectual al guvernului republican spaniol de la începutul secolului prin simpatia arătată celor "înzestrați cu plăceri și rafinament artistic", funcționarilor guvernamentali, celor care fac judecați politice asupra treburilor publice!

Care poate fi autoritatea lui Oswald Spengler, astazi? Interpretările pe care le-a dat matematicii (numărul ca magnitudine, matematica occidentală ca funcție ș.a.m.d), fizicii (conservarea energiei, ca expresie a principiului cauzal, "cinica" ipoteza a relativității etc.), statului (unitate politică incomparabilă, fiziogramică), rasei (ca stil), popoarelor (unitate a unui spirit), națiunilor (popoare sub raportul stilului lor cultural), filozofiei politice (care l-a făcut să vadă în Rusia un salvator al lumii!) sînt total depășite. "Declinul Occidentului" a transformat indiosincrasiile sale în filozofie. Este ridicol ca perceperea sa asupra presei, ca mijloc faustic, ori privind spulberarea democrației în fața puterii financiare ("*Prin bani, democrația a devenit propriul ei gropar, după ce banii au distrus intelectul*") să mai facă prozeliți. Autori din categoria lui Ortega y Gasset ori Spengler ajung să fie invocați astăzi numai de cei pentru care cunoașterea se reduce la experiența unor "păreri" ori a unor validări prinse din zbor.

Un orizont covîrșitor s-a construit, pentru mintea umana, în ultimii 30 de ani! Un orizont dotat cu noi paradigme. Ce minunat, cînd lași cartea (cărțile) din mînă, lumea să aibă pentru tine o altă realitate, alte culori! Deceniile acestea îți pot oferi o bucurie a cunoașterii pe care cu greu o poți vedea exersată, în alte timpuri, pe perioade echivalente de timp. Priviți acum discursurile d-lor Alexandru Paleologu ori Octavian Paler... Cum este posibil ca oameni considerați "modele culturale", pentru mulți, chiar "cărturarii", "înțelepții" noștri, toate acestea să nu existe? Acesta este profilul oamenilor noștri de cultură publici? Nu putem depăși provincialismul patent al culturii românești frunzărind aceiași autori, de zeci de ani, citind mereu aceleași personalități, care se descopera în perioada alfabetizării culturale...

Gabriel ANDREESCU

Dușmanii noștri cei iubiți

Prețul democrației de masă

După cîteva săptămîni de zvonuri, de agitație la statele-majore ale politicienilor, de publicare a unor sondaje lipsite de fundament, de alianțe și mezalianțe între partidele politice, de violente campanii de presă îndreptate împotriva sa, primarul Clujului, domnul Funar, președintele PUNR a fost reales în primul tur de scrutin, lăsînd opoziția zdrobită și mută. Și totuși sondajele, nepublicate, efectuate de departamentul de sociologie al Universității Babeș-Bolyai îl dădeau cîștigător pe toate tablourile.

Această victorie, chiar obținută la o diferență mică (aproximativ 51%) ar trebui analizată de opoziție și în primul rînd de către candidatul Convenției Democratice, domnul Sîrbu. În pofida discursului său lipsit de demagogie și în care nu există promisiuni vane, a planurilor sale rezonabile de gestiune, a orientării sociale a politicii sale urbane, a toleranței naționale, a evidentului său fair-play (nici măcar n-a încercat să exploateze politic incendiul automobilului său cu o săptămînă înaintea alegerilor), pe scurt, în pofida realismului său calm și lucid, el n-a putu să-l învingă pe mușchiulosul campion al naționalismului, acest mecena al artei realist-naționale care împînzește orașul.

Evident, această înfrîngere nu se datorează carismei domnului Funar, căruia această calitate îi lipsește cu desăvîrșire, ci carențelor opoziției. Nu din cauza diviziunii explicite - vocile însumate ale PDSR, PL93, PAC etc. n-ar fi fost suficiente pentru a-l da pe dl. Sîrbu cîștigător - ci pentru că, în chiar sînul ei, există contradicții insurmontabile printre elite pe de o parte și electorat pe de altă parte.

Sondajele nepublicate dovedesc că dintre alegătorii domnului Sîrbu, mai puțin de 10% sînt români, fideli Convenției Democratice, la care se adaugă o cîtime de aderenți români ai USD restul electoratului fiind populația maghiară care a urmat consemnul UDMR-ului. De aici rezultă că electoratul domnului Funar este alcătuit din 25% PUNR, restul fiind alegătorii potențiali ai Convenției Democratice, ai PDSR, PSM, PRM, USD, etc. Deși nu este recunoscut, acest lucru se știe chiar și în partidul său: la PNȚ-CD; candidatura domnului Sîrbu n-a întrunit unanimitatea, așa că mulți dintre "amicii" săi politici i-au cam sabotat campania electorală. Se știe de asemeni că electoratul tradițional al PNȚ-CD, cel mai fidel tradiției lui Iuliu Maniu, este însuflețit de un naționalism antimaghiar care depășește orice alte considerente. Un calcul interesant făcut de sociologii din Cluj arată că în oraș există 80.000 de pensionari dintre care aproximativ 20% unguri, deci 64.000 români. Dacă se raportează această cifră la procentajul total de votanți, 67,5% dintre cei înscriși, rezultă că 42.880 pensionari români au fost prezenți la vot. Or, amintirea Diktatului de la Viena este puternică tocmai în acest strat al populației. Și, în acest joc, discursurile și acțiunile domnului Funar sînt eficiente și lipsite de orice ambiguitate. La fel se întîmplă și cu celelalte partide românești de opoziție.

Aici, la Cluj, în capitala Transilvaniei, problema maghiară determină toate atitudinile politice. Întrebați de autorii anchetelor, intelectualii, farmaciștii, inginerii, medicii, toți cei care în activitatea lor profesională par a se comporta conform standardelor occidentale, care aprobă și profită de pe urma economiei de piață, au votat pentru domnul Funar deoarece "Clujul și Transilvania trebuie să rămînă românești și ungurii n-au ce să se amestece". Este evident că, în ochii unora, miza politică disimulează o feroce luptă economică, o concurență nemiloasă pentru stăpînirea diverselor domenii economice. În această luptă se poate constata că PUNR favorizează prin toate mijloacele aspirațiile românilor (ale unor români). Deoarece nu trebuie să ne înșelăm, discursul său autohtonist servește doar la disimularea adevăratei mize care nu este alta decît cea economică. Anti-occidentalismul nu este decît fațada demagogică necesară pentru atragerea vocilor populare, ale celor care, și ei sînt majoritatea, nu profită deloc sau au prea puține avantaje după trecerea la economia de piață, spre deosebire de cei care pun mîna pe pîrghiile economice ale ținutului. Discursul opoziției n-are nici un fel de ecou la acești alegători. Astfel, este absolut inutilă lansarea de anateme, discursurile despre ignoranța celor care îl aleg pe Funar, denunțarea analfabetismului lor; se consolidează doar convingerea că opoziția este în esența ei un grup de intelectuali disprețuitori, care se dau celui care plătește mai bine, or, în mitologia locală, ungurii și occidentalii plătesc cel mai bine. Deoarece electoratul popular al lui Funar nu votează pentru un program politic, ci pentru modelul sociocultural pe care el îl încarnează, al tipului "de ispravă" venit de la țară, care a evoluat rămînînd credincios vetrei sale și Transilvaniei, fidel cultului eroilor naționali și Bisericii ortodoxe. Modelul de bază al activistului ceaușist - de o eleganță discutabilă, stîngaci în împrejurări mondene, mai la largul său în bîlciuri decît în fața unui ambasador, mai îndrăgostit de muzica populară decît de Schubert - dăinuie, în spatele lui fiind adevărații patroni, cei care vor să domine sfera economică.

Opoziția n-a priceput, sau n-a vrut să priceapă care este miza și nu a verbalizat acest dedesubt, pentru că dacă l-ar fi exprimat "oamenii simpli" ar fi înțeles. Or, dacă va dori într-o bună zi să cîștige, opoziția va trebui să-și schimbe stilul: să nu mai avanseze argumente care nu dovedesc decît aroganță intelectuală, dăunătoare cînd democrația e de masă. Nu are nici un rost să organizezi un miting la care să inviți intelectuali bucureșteni: nu vor veni decît cei care oricum sînt convinși. Nu se expun argumentele unei lupte politice, ci se ține o mesă în care adepții unui cult se recunosc între ei. Ar fi trebuit efectuată o muncă în adîncime și de durată în zonele urbane care îl susțin masiv pe Funar, în cartierele Mănăștur, Mărăști, Gheorghieni, Someșeni. Acolo, în marile ansambluri de beton, ar fi trebuit parcurse luni de-a rîndul culoarele și scările devastate ale imobilelor, sunîndu-se la ușile apartamentelor, explicîndu-se programul cu cuvinte pe înțeles, arătîndu-se contradicțiile, neglijențele, erorile și fraudele, dacă acestea există. Asta înseamnă a milita! Și cum să nu o faci într-o democrație de masă, mai ales cînd adversarul o practică cotidian? Aceasta presupune (și am scris-o adeseori) implantarea unor asociații care se preocupă zilnic de nevoile oamenilor și stabilesc relații familiare între alegători și viitorii lor reprezentanți: asociații care să se ocupe de apărarea ecologică a orașului, asocieri ale părinților, elevilor, ale celor care folosesc transportul în comun, ale chiriașilor, ale proprietarilor etc. Acesta este prețul democrației de masă într-o economie de piață; și în acest joc, intelectualul, oricine ar fi el, nu este investit cu o grație intrinsecă, el nu este decît un cetățean printre alții, singura sa putere derivă din capacitatea sa de a explica, fiind gata să-i ajute pe cei care simt, dar nu sînt capabili să-și formuleze în termeni politici idealurile, speranțele, nevoile.

Pentru că n-au înțeles acest lucru, pentru că l-au criticat în contratimp pe Funar, pentru că au confundat problemele gestiunii municipale cu cele ale politicii naționale, pentru că le-a lipsit curajul, Convenția Democratică și opoziția în general au pierdut. Cine din inteligheția românească, din opoziție, s-a ridicat în mod public împotriva statuilor cu care primarul împodobește orașul? De ce nu s-a găsit nimeni în această inteligheție care se consideră rafinată pentru a crea o asociație care, la o anumită oră, să vină să manifesteze în fiecare zi lîngă săpăturile arheologice care desfigurează de peste un an piața centrală din Cluj, cea dominată de statuia ecvestră a lui Mathias Korvin și de catedrala catolică Sfîntul Mihail? Nici un partid român de opoziție, nici un intelectual român care se consideră opozant înverșunat al primarului, nimeni nu a făcut acest gest, deoarece toți se tem să susțină o idee care ar putea părea promaghiară cînd, de fapt, astăzi ar fi vorba de o moștenire istorică devenită comună, conferind orașului stilul său.

Pe scurt, denunțarea prin discursuri frumoase a absenței societății civile nu servește la nimic, dacă nimeni n-are curajul, energia, dar și umilința de a lucra pentru a o construi prin acțiune; pentru că, în ultimă instanță, cînd e vorba de etică, gestul este mai important decît cuvîntul, doar acțiunea poate servi drept exemplu. În absența ei, poporul se lasă pe seama scamatorilor și demagogilor. Acesta este prețul democrației de masă.

Claude KARNOOUH

Cluj, 13 iunie 1996

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Starea poeziei**
- **Grafitti**
- **Pragmatismul**

© S. Ghețe

DESCRIPTIO MOLDAVIAE

A trebuit să plimb prin țară un cuplu de prieteni din America. El, profesor de filologie clasică la Berkeley, ea, muziciană. El născut în Anglia, la Manchester, ea născută în Olanda, dintr-o familie plină de parfumuri exotice: puțin sînge indonezian, puțin portughez, ceva ecouri armenești, toate pe fundalul comun al Țărilor de Jos. Am urcat spre nordul Moldovei, pînă la Gura Humorului și Sucevița, și ne-am întors spre București pe la Bicaz și Lacul Roșu, coborînd, apoi, pe Valea Prahovei. Rezultatul a fost cel pe care contasem: locuri minunate, oameni pitorești, vinuri eficiente. Prietenii mei răspunseseră invitației mele cu amor, dar nu fără oarecari aprehensiuni. Ezitaseră - din delicatețe - să mă întrebe dacă n-ar fi bine să aducă de-acasă apă potabilă, medicație anti-holeră și cojocele anti-glonț. Ca mai toți străinii, vedeau în România un fel de "Celălalt tărîm" ("Sîntem la doi pași de Ucraina. Capătul lumii!" - nu încetau ei să se mire contemplînd harta). Știau lucruri teribile despre orfani, despre handicapați și despre felurite întîmplări cu sînge, de la Dracula pînă la nou-născuții bolnavi de sida. Cu un asemenea punct de plecare, era inevitabil să se ajungă la rectificare decentă, ba chiar la entuziasm: "Stai, domnule, nu e chiar așa!". Ba chiar putem pentru ca să spunem că e cu totul altfel. Ce dealuri! Ce mînăstiri! Ce tochituri! Ce plachie! Uite bănci, uite Coca-Cola, uite Mercedesuri! Evident, spectacolul global e încă foarte pestriț. Șoseaua română are un ce inclasabil: birtul sordid alternează cu "snack-bar"-ul năpraznic, căruța atemporală cu Daewoo, BMW-ul cu gîsca ofuscată și găina neurastenică. Dacă reușești să înlocuiești closetele "instituționale" prin poienițe "descentralizate" și să nu iei seama la cerșetorii bronzați care se ațin la poarta bisericilor, îți pupă parbrizul și te frăncănesc mistic, totul e în regulă. Dar reușești? Și chiar dacă reușești, nu vei fi scutit de alte surprize, al căror farmec e, în chip exasperant, inanalizabil. La cutare mînăstire, după ce plătim taxa de intrare, o maică indispusă și mustăcioasă ne cere și o taxă pentru dreptul de a fotografia. "Nu vom putea fotografia nimic; ni s-a terminat filmul." - spun prietenii mei. "Aș!" - răspunde maica. "Cine vă crede? Lăsați aparatul la mine!" Amicii amuțesc. Unii cunoscuți răutăcioși îi preveniseră că în România se mai fură, din cînd în cînd. Dar iată că românii văd lucrurile invers: *ei* sînt cei amenințați, *ei* sînt victimele potențiale ale turiștilor delapidatori. "Bine, maică - zic eu stingherit - creștinește te porți dumneata? Frumos e să n-ai încredere în aproapele tău de departe?" Maica n-are înclinațiuni teologice. E ceva între plutonier autoritar și vînzătoare plictisită. Amicii devin și ei pragmatici. "Dacă vrea să ne rețină aparatul de fotografiat, atunci să ne dea o recipisă, o chitanță, ceva care să ne garanteze că-l vom recupera! S-ar putea ca, din greșeală, să-l înapoieze altuia." "Asta e culmea! - protestează maica, ultragiată. Așa ceva n-am mai auzit!" Situațiunea e dilematică, spre penibil. Iau aparatul și-l duc în mașină. Ambele tabere sînt contrariate. Apare însă maica-ghidă, tînără și frumoasă, care își cere scuze pentru "colega" ei de la bilete. Are probleme cu nervii. Ar trebui înlocuită. Apoi, într-o bună germană, ea explică musafirilor mei programul iconografic al peretelui de vest al bisericii: fluviul iadului și, de-o parte și de alta a lui, mîntuiții și damnații. Cine sînt damnații? Turcii. E normal. Erau dușmanul cotidian al creștinilor. Și mai cine? Jidanii. Care l-au omorît pe Christos. Și mai cine? Negrii. De ce? În armata turcă erau și mercenari negri. Și mai cine? Armenii. Armenii? Da, armenii. Erau eretici, de credință coptă. Pas de tradu toate astea într-o engleză *politically correct*... Tocmai îi asigurasem pe prietenii mei că xenofobia n-are priză reală în popor. Am alergat deci spre alte mînăstiri, mai calde... Într-una din ele am fost omeniți de maica-econoamă, cu "sărățele", vin și cafele. Dar și cu un pic de conversație. "Au ei, acolo la ei, în America, mînăstiri ca ale noastre? Cînd s-a făcut mînăstirea noastră, ei nici nu existau!" Mă cuprinde lașitatea: nu traduc. "Ce ne-a venit de la ei? Sectele!" Nu traduc. Amicii devin impacienți. Simt că au greșit cu ceva. Că așa englezi și olandezi cum sînt nu au, ca americani, nici o scuză. Încerc să o îmblînzesc pe maica-econoamă. Invoc ospitalitatea noastră tradițională ("cît sîntem încă pe pace, eu îți zic bine-ai venit!"), sugerez că nu se cade să oferi oaspetelui vin (și ce vin!) vorbindu-i, în același timp, despre cît e de nătîng și de păcătos. Pretind că nu e frumos și ortodox să ne lăsăm cuprinși de slavă deșartă, să ne luăm drept buricul pămîntului și să ne batjocorim musafirul. Dar maica-econoamă are vocea sigură (și stridentă) a cuiva dăruit cu toate îndreptățirile. Ține, în același buzunar, cheile cămării și ale Raiului. E o bravă moldoveancă primitoare, o probă de "omenie" autohtonă, amestecată cu un dispreț vesel pentru tot restul umanității. Chiar și pentru alte mînăstiri pravoslavnice din zonă, cu care se declară, mai în glumă mai în serios, "în concurență".

O istorisire ca aceasta ar trebui să se încheie, după protocol, cu o "recuperare a echilibrului". Ar trebui să spun că nu toate maicile noastre sînt ca cele pe care le-am amintit, că există, printre ele, și figuri admirabile. Ar trebui să spun că amintirile bune ale călătoriei noastre predomină, în sufletele amicilor mei și într-al meu, asupra amintirilor rele. N-aș minți. Dar aș trece cu vederea o stare de lucruri care riscă să ne strice obrazul. Nu cred că poți îmbunătăți calitatea grîului, dacă nu te simți niciodată îngrijorat de prezența neghinei.

Andrei PLEȘU

Stop cadru
Alternanță sau schimbare?

Prin proporții și natură, victoria opoziției în alegerile locale modifică substanțial peisajul politic românesc. Este în afara oricărei îndoieli că pentru PDSR, partid prezidențial și principalul partid de guvernămînt, preconizata coaliție a celor două mari blocuri ale opoziției, CDR și USD, înseamnă mai mult decît o amenințare: înseamnă, dacă tendința de acum se menține, certitudinea pierderii alegerilor legislative. Cu tot absenteismul, voturile indică o orientare pe cît de clară, pe atît de puternică: *pentru* opoziție și *împotriva* celor aflați la putere. Candidații CDR și ai USD nu au fost aleși în primul rînd pentru calitățile lor personale, ci, în mod evident, pentru identitatea lor politică. Faptul de a fi în opoziție - sau, altfel, spus, de a nu fi în PDSR - a fost un criteriu decisiv.

Se poate spune, desigur, că PDSR plătește prețul guvernării Văcăroiu. Dar guvernarea Văcăroiu a fost mai mult decît o guvernare PDSR. Tîrzia intrare în partid a primului-ministru și numirea lui ca vicepreședinte nu au făcut decît să oficializeze o dependență care a funcționat ca atare încă de la formarea guvernului, în urmă cu aproape patru ani. Alegerea, atunci, ca prim-ministru a dlui Văcăroiu, personaj de rang secundar, aproape un necunoscut, a surprins. Nimeni nu-i acorda neașteptatului premier și cabinetului său vreo șansă de durabilitate. Avea să fie însă cel mai longeviv guvern din istoria României de după '89. Secretul a constat în obediența totală față de PDSR. Dl Văcăroiu fusese probabil selectat pentru o singură calitate: cea de funcționar conștiincios al unei instanțe de partid. Nici unul dintre guvernele precedente (Roman I, Roman II, Stolojan) nu a fost atît de subordonat politic, devenind aproape o anexă executivă a partidului. Iar de cel puțin un an de zile, guvernul primește pe față dispoziții, instrucțiuni și decizii din partea conducerii PDSR. Și cum conducătorii acestui partid sînt și președinții celor două Camere ale parlamentului, unde funcționa de altfel o confortabilă mașină de vot, PDSR, guvern și parlament au făcut una.

Această hegemonie nu este însă una politică. Partidul cel mai inconsistent ca doctrină și program dintre primele zece partide românești ca importanță este PDSR. Se declară de stînga, neavînd însă de stînga decît o vagă frazeologie ce ține loc de acoperiș pentru o vastă rețea clientelară. Se vorbește în România despre "pedeserizare", dar nimeni nu poate susține existența unei doctrine sau a unei *ideologii pedeseriste*. "Pedeserizarea", pe care au acuzat-o chiar și unii dintre aliații partidului dominant, este de fapt o înregimentare fără culoare politică, exclusiv din interes. PDSR are mai degrabă caracteristicile unui "front" decît ale unui partid. O slăbiciune ori un atu? Fapt este că dacă la toamnă se confirmă tendințele constatate la alegerile locale, nu va fi deloc o simplă alternanță la putere. Va fi o schimbare de regim, cu toate consecințele ce pot decurge de aici.

Mircea IORGULESCU

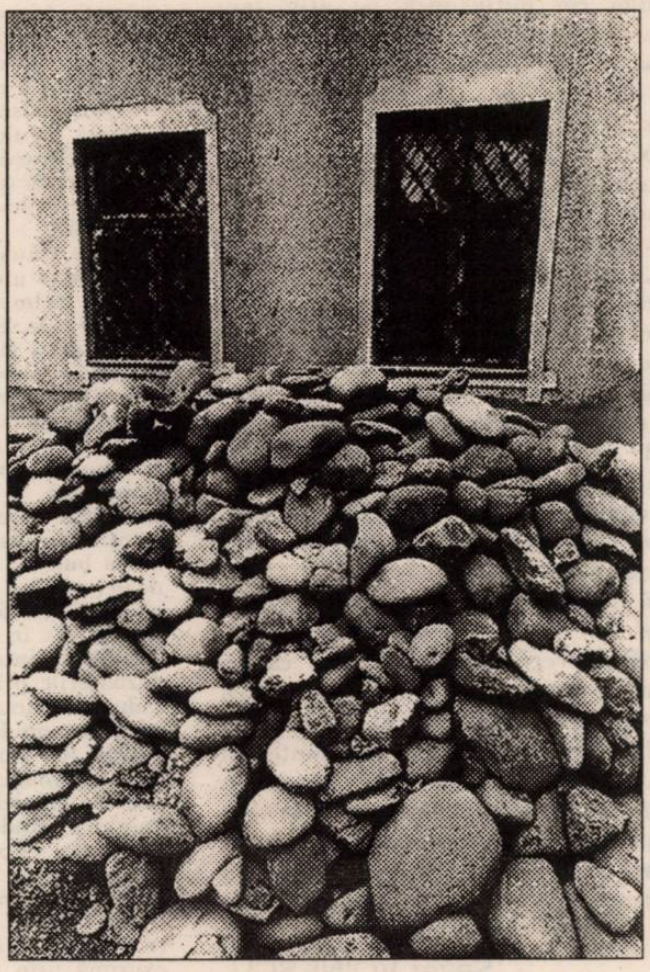

© C Bumbut

Statul de drept

Un parlament de vară

Graba suspectă şi maniera ce exprimă indiferenţă cu care Camera Deputaţilor a adoptat săptămîna trecută legea prin care abilitează Guvernul să emită ordonanţe, pe perioada vacanţei parlamentare care se apropie, readuce în discuţie chestiunea *delegării legislative*. An de an opoziţia se opune acestui gen de legi şi încearcă să evidenţieze încălcarea principiului separaţiei puterilor în stat, an de an susţinătorii Guvernului votează argumentînd prin utilitatea acestor legi.

Instituţia ca atare este fundamental reglementată în art. 114 din Constituţie. Astfel, pentru perioade şi domenii sociale bine determinate, Parlamentul poate abilita Guvernul să emită ordonanţe. Aceste ordonanţe vizează raporturi sociale care în mod normal sînt reglementate prin legi ordinare; Guvernul nu poate fi abilitat să emită ordonanţe pentru domenii care fac obiectul de reglementare a legilor organice. Această abilitare se acordă printr-o lege care poate prevedea că ordonanţele emise de Guvern vor fi supuse aprobării Parlamentului potrivit procedurii legislative.

Practica românească în materie a scos la iveală o serie de constante care dovedesc slăbiciunile textului constituţional. Nimic nu poate opri elanul legislativ al Guvernului în această perioadă. Ordonanţele se succed ameţitor, cuprind spaţii din ce în ce mai largi ajungîndu-se ca în anumite domenii (cel al fiscalităţii, de pildă) ordonanţele emise de executiv în timpul vacanţelor parlamentare să fie principalele sau, mai grav, singurele acte normative. Să mai spunem că la momentul adoptării acestei ultime legi de abilitare, pe masa Parlamentului se mai aflau peste 20 de ordonanţe emise în trecuta vacanţă parlamentară, acestea nefiind încă aprobate de legiuitor. Acum se vor adăuga cel puţin încă pe atît, tensiunea electorală sporind apetitul legislativ al Guvernului. Această situaţie de excepţie care este delegarea legislativă tinde să capete, prin efecte, proporţiile regulei. Cînd actuala Constituţie era criticată pentru că nu cuprindea un text care să consacre definitiv principiul separaţiei puterilor în stat, mă situam de partea "apărătorilor" legii fundamentale crezînd că o astfel de normă-principiu este inutilă dacă întregul text este clădit chiar după principiul însuşi. Astăzi sînt sigur că m-am înşelat. Maniera în care an de an Guvernul, cauţionat de Parlament, se transformă în legiuitor încalcă principiul sus enunţat, fundamental în orice democraţie de la vechii greci încoace.

Să fie limpede, nu mă număr printre aceia care vor cu orice preţ să "blocheze" Guvernul. Înţeleg bine că pe perioada vacanţei parlamentare ţara trăieşte în continuare şi ea trebuie condusă, dar abuzul de ordonanţe (în fapt, legi emise de executiv) care atentează la coerenţa democraţiei în România este, deja, o practică în activitatea executivă, iar Constituţia noastră nu pune la dispoziţie o eficientă apărare.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Fabule

I

Prezent la Bucureşti în ultima zi a Tîrgului Internaţional de Carte, Umberto Eco, marele semiotician cunoscut de către marele public (cel adevărat?) (mai ales) ca romancier, a spus, în împrejurări diferite, cîteva lucruri care priveau (şi) televiziunea. În întîlnirea cu publicul din Sala Mare a Teatrului Naţional, el a luat apărarea tradiţionalei cărţi în bătălia acesteia cu computerul, mai precis cu noile tehnologii multimedia. Prin Internet, da, avem acces, printre altele, la marile biblioteci şi muzee, la marile depozite de informaţie ale lumii, dar cartea este, totuşi, mai la îndemînă, fiind, cel puţin deocamdată, mai bine adaptată corpului omenesc, mai comodă. În interviul pe care l-a acordat Televiziunii Române, Eco, vorbind despre om ca "animal comunicaţional", a inclus televiziunea printre activităţile - mai "înalte" sau mai "modeste" - care îl definesc pe om astfel. Omul este animalul care nu poate să nu comunice, să nu facă, tot timpul, semn, cu toată suprafaţa corporală a fiinţei sale, spre deosebire de animale, cum ar spune (nu ştiu, totuşi, cu cîtă îndreptăţire) Hegel, în *Estetica* ş.a.

În cazul primei intervenţii citate a semiologului-romancier (în retransmiterea căreia Tele 7 abc a ocultat primul termen, cel respins - computerul - al polemicii), televiziunea ar reprezenta - temă mai puţin discutată de către analiştii fenomenului - *trecutul imediat* al computerului dotat cu aplicaţii multimedia, care ar constitui, din această perspectivă, o întoarcere, relativă, a "utilizatorului" la citit. Prin multimedia, televiziunea ar fi detronată din poziţia ei de monopol exclusiv, care a "învins" cartea: vom *şi* citi, cel puţin tot atît cît înghiţim imagini. Şi ne vom "regiza" singuri scenariile informative, vom putea "interacţiona", răspunde şi întreba, nu doar primi, pasiv, ca în cazul televiziunii. Spre un nou sincretism informaţional, aşadar, spre o nouă libertate şi un nou vis - înfăptuit - de realizare a deplinătăţii fiinţei umane! Manipulatorii tradiţionali nu vor dispărea, ci vor trebui, o dată în plus în istoria omenirii, să se recicleze: nu vor întîrzia să-şi afle adăposturile, "camerele obscure" de comandă, în subsolul noii libertăţi promise. *Cititul*, însă, pare a fi devenit un *simţ* în plus faţă de cele "naturale": o dată în plus în istoria omenirii, cultura a reuşit să se "naturalizeze". Pierzîndu-şi trupul de hîrtie, "cartea" pare a-şi salva, *in extremis*, spiritul. Se schimbă "suporturile". Trecutul, acum, îi aparţine televiziunii tradiţionale, după ce va fi împins ea însăşi cartea în desuetudine. Sînt speranţe că vom reîncepe să citim, chiar dacă mai mult, dacă nu chiar exclusiv, în engleză. Pierzîndu-şi actualitatea ca televiziune, împinsă, aparent, în condiţia ancilară de ilustraţie, imaginea pare a se răzbuna de-realizîndu-se şi "virtualizîndu-se" vertiginos: pierdem imaginea şi imaginile lumii, aşa că avem, din acest punct de vedere, de ce să regretăm, deja, televiziunea.

II

Căci ceea ce a reuşit televiziunea (în speţă, ProTV-ul) cu ocazia alegerilor locale reprezintă un eveniment civic. Ea a izbutit, în bună parte, să ia locul politicii în organizarea *polis*-ului. De pildă, cazul "teletonului" dedicat satului Bobîlna: o performanţă. Previzibilă, totuşi: oamenii sînt gata să reacţioneze la şi ca *spectacol*, cînd văd, cînd li se arată. Pentru aceasta, însă, a fost nevoie de idee (să n-o uităm), de ambiţie, de deplasarea unei întregi echipe etc. Nu-i cam mult pentru a trezi conştiinţe? Niciodată, ştiu, nu-i prea mult pentru a trezi conştiinţe, dar, într-un astfel de caz, avem de-a face cu o luptă a televiziunii cu... infinitul însuşi. Cîte localităţi şi cîte probleme de pe întinsul ţării nu ar avea nevoie de vizibilitatea, de publicitarea prin intermediul televiziunii? Să nu existe stat în România, doar televiziune? Şi să nu existe decît televiziuni private în România, nu şi de stat?... Iar societatea ("civilă") românească, dacă nu se vede, dacă nu îşi este sieşi arătată, e gata să uite că există?

III

Da, numai televiziunea mai face *spectacol* în România, spectacol şi *performanţă*, numai ea mai pare a întrupa *spiritul comunitar* şi pe cel de *competiţie*. Căci, după ce au pierdut *politicienii* (chiar dacă au existat învinşi şi învingători, aleşi şi excluşi), a venit rîndul *sportivilor* să piardă. Politicienii şi sportivii: vectorii de vizibilitate ai oricărei societăţi. Vedetele, detronate acum de la cîrma spectacolului comunitar-social. A rămas numai televiziunea, de care trebuie tot timpul să ne temem. Şi nu dintr-o fobie. De nebunia ei. Cum vom trăi astfel? Televiziunea a ajuns să facă, în România, totul, chiar şi ceea ce nu poate face...

IV

Alt semn al victoriei ei nedorite: arbitrajul catastrofal de la Euro '96. Culmea: milioanele de spectatori-tele aflaţi la zeci, sute, mii de kilometri distanţă de "locul faptei" pot vedea, "în direct", ceea ce unii - judecători -, aflaţi "la faţa locului", nu văd sau se fac a nu vedea. Ceea ce nu a reuşit armata regulată în Cecenia s-a reuşit cu ajutorul sateliţilor: uciderea, ţintirea unui inamic. Graţie televiziunii, depărtarea a devenit o poziţie privilegiată: văd mai bine cei aflaţi la mare distanţă. Aproapele - şi în înţeles etic - s-a făcut nevăzut, a dispărut. Relaţia etică pare a nu mai exista decît prin mijlocirea televiziunii. Nu ne mai interesează decît departele-adus-aproape. Aproapele trebuie să ne fie apropiat de tehnică. În lipsa acestei proteze, etica şchioapătă. În epoca tele-eticii, ar trebui, poate, să meditäm la cele spuse de Em. Levinas despre *infinitul chipului*. Ne obligă televiziunea. Mai dăm noi atenţie *chipului aproapelui* altfel decît ca imagine pe un mic ecran?

Bogdan GHIU

Economie

La orizont: dolarul de 4000 de lei

Scăpat din chingele "localelor", cursul de schimb leu-dolar a reînceput să se mişte. Dolarul a depăşit pragul psihologic de 3000 de lei. La recenta întîlnire cu ziariştii, guvernatorul Mugur Isărescu a refuzat să comenteze către ce nivel se tinde. A remarcat, însă, că piaţa valutară se dovedeşte a fi extrem de sensibilă şi că factorii emoţionali (veşti, zvonuri, predicaţii) au o mare influenţă.

Deşi dl Isărescu n-a comentat, e clar că piaţa grăbeşte căderea leului. Din mai multe motive, între care răscumpărările de titluri de participare la fondurile mutuale şi retragerile de bani din depozitele bancare nu sînt cele din urmă. Importante economii în lei fug, în prezent, spre dolar.

Este totuşi exagerată judecata că pe piaţa valutară s-a produs un nou şoc. Pentru că nimic ieşit din comun nu s-a întîmplat în zilele din urmă. Chiar dacă băncile-dealer, cele care "fac" cursul, afişează niveluri mai ridicate decît Banca Naţională. Şi chiar dacă, la casele de schimb, dolarul se vinde cu 15-16 procente deasupra cursului de referinţă al BNR. Mai mult: se poate spune că piaţa tinde să intre în normalitate.

Ce înseamnă a intra în normalitate? Ca să înţelegem trebuie să privim înapoi. Debutul campaniei electorale, în primăvară, a provocat o "îngheţare" relativă a cursului. Leul şi-a domolit căderea, spre a nu le da alegătorilor emoţii în plus. Dar presiunile interne din economie plus lecţia bulgară au determinat Banca Naţională şi băncile-dealer să dea drumul cursului. Încă înainte de turul doi al "localelor" leul şi-a reluat căderea în raport cu dolarul, în situaţia în care a devenit mai atent la realităţile din economia internă. Pentru că, în condiţiile în care dezbaterile privind preţurile la energie şi la combustibili induc noi anticipări inflaţioniste, carnea şi laptele s-au scumpit, producţia industrială risipeşte energie, metal, capital fix, bani pentru a umfla şi mai mult stocurile iar blocajul financiar se agravează, cursul nu poate sta pe loc fără să dezechilibreze economia reală. Faptul că piaţa valutară tinde să privească drept în faţă fluxurile producţiei şi consumului, încercînd să ţină seama de ele, constituie un lucru normal. Cred că această tendinţă se va accentua în săptămînile viitoare.

De ce n-ar fi, însă, normală cealaltă tendinţă, de oprire a căderii leului? Simplu: pentru că normalitatea nu se exprimă prin ce vrem sau prin ce nu vrem, prin ce ne place ori prin ce nu ne place. Normalitatea este o atitudine corectă faţă de realitate.

Numai un alt adevăr economic ar putea conferi normalitate unei alte tendinţe: de creştere a cursului leului, în raport cu dolarul. Cel puţin cinci ancore ar fi însă necesare pentru a opri căderea monedei naţionale. Desigur, fără a sfida nici o realitate şi nici legile economice.

Mai întîi, ar fi necesar *să fie oprită inflaţia*. Dar ea creşte. E adevărat că leul, în cădere, agită preţurile. Dar acesta nu-i decît efectul bumerangului. Cauza-i alta: inflaţia suflă în pînzele leului şi-i grăbeşte rostogolirea la vale.

Ar fi nevoie şi de *o mai mare ofertă valutară*. N-o avem. Pe de o parte din cauza exportului de venit naţional. Vindem încă prea ieftin mărfurile româneşti pe pieţele externe, uneori chiar sub costurile producţiei. Pe de altă parte, marii exportatori, prudenţi, îşi fac stocuri de valută. Fiindcă nu au încredere în piaţa noastră valutară. Ei ştiu că nu pot obţine valută oricînd au nevoie de ea, aşa că n-o vînd decît în două situaţii: cînd sînt forţaţi de scadenţele datoriilor lor interne sau cînd au prea multe surplusuri.

Ancora cea mai solidă ar fi *o balanţă comercială excedentară*. Dar balanţa noastră este deficitară. Am pierdut două miliarde de dolari anul trecut. Vom pierde încă două în acest an.

Un important rol l-ar putea juca şi *capitalul străin*. Nu însă la nivelul acumulărilor realizate de România: de numai 1,7 miliarde de dolari în şase ani. Avem nevoie de mai multe investiţii directe de capital, ce sînt însoţite - de regulă - şi de un management performant. Şi avem nevoie de investiţii de portofoliu, ce ar înviora piaţa noastră de capital. Dacă unele ţări, chiar din Europa centrală, sînt în situaţia de a limita intrările de investiţii străine de portofoliu, noi - aşa cum preciza guvernatorul Mugur Isărescu - ne aflăm încă în faza apelului rostit de Ion Heliade-Rădulescu: "Scrieţi, băieţi, numai scrieţi!"... Sigur, aici intervine şi un alt aspect: putinţa sau neputinţa noastră de a face economia atractivă pentru capitalul străin.

În fine, *rezerva de devize liber-convertibile* poate fi şi ea o ancoră solidă. Numai că, deşi Banca Naţională, în numele statului român, a adunat ceva dolari din obligaţiunile japoneze şi din euro-obligaţiuni, nu sînt speranţe ca rezerva să depăşească 1 miliard de dolari pînă la sfîrşitul anului.

Şi atunci? Dacă vrem ca economia să nu intre în blocaj, mai avem o singură şansă: să i se dea drumul cursului. Se pare că piaţa valutară cochetează, acum, cu această şansă. Cel puţin pînă cînd "parlamentarele" îi vor reteza elanul.

Adrian VASILESCU

Politica reglării de conturi

Sesiunea parlamentară s-a încheiat cu un nou episod din serialul conflictelor iscate în interiorul şi în jurul Serviciului Român de Informaţii. De data aceasta, veleităţile politice ale directorului Măgureanu au fost "condamnate" din cel puţin trei direcţii: ofiţerii rezervişti înscrişi în România Mare şi reprezentantul formaţiunii conduse de Vadim Tudor în comisia parlamentară de control susţin că fostul profesor de la "Ştefan Gheorghiu" "visează să devină preşedinte"; deputaţii şi senatorii majoritari - al căror purtător de cuvînt în problema serviciilor secrete continuă să fie senatorul Vasile Văcaru - sînt îngrijoraţi de faptul că şeful SRI a devenit "o vedetă" şi cred că desele sale intervenţii publice ascund o riscantă nevoie de implicare; liderii PNŢCD şi ai PUNR sînt convinşi că "manevrele" lui Virgil Măgureanu servesc interesele principalului partid de guvernămînt şi, bineînţeles, "demască" protecţia fără limite pe care i-o acordă Palatul Cotroceni.

În opinia participanţilor la dezbaterea raportului de activitate al SRI, Măgureanu joacă în acelaşi timp trei roluri diferite: 1) îi este credincios comandantului suprem încercînd să zădărnicească încercările unor foşti securişti de a-l compromite şi înlătura de la cîrma ţării; 2) "aranjează" comploturi împotriva preşedintelui ales şi o face cu scopul de a crea un culoar liber pentru sine însuşi; 3) întreţine relaţii "amicale" (deci dubioase) cu elita intelectuală din opoziţie dar şi cu naţionaliştii din tabăra proguvernamentală, ştiind bine că o carieră solidă se construieşte cu bune referinţe din ambele părţi. La rîndul său, "multiplul actor" propune un scenariu care are la bază mesaje deja răsuflate: forţe oculte şi grupări paramilitare cu interese politice clare şi cu program ultranaţionalist, şi ele "vor capul lui Măgureanu" pentru că el ar fi o ultimă pavăză... a democraţiei.

Toate ipotezele, acuzaţiile şi ameninţările dezvăluie, în rezumat, o modificare spectaculoasă în atitudinea clasei politice bucureştene faţă de competiţia electorală: spre deosebire de acum patru ani, lupta pentru putere este viciată din start de obsesia loviturii de stat, de probele pe care reprezentanţii autorităţii le-au cules unii împotriva celorlalţi, de "talentul" cu care se dărîmă sau se construiesc imperii financiare, mituri mafiote, legături subterane. În precedenta campanie electorală nu se temea nimeni de "structurile informative paralele" iar revistele născute pentru valorificarea "scurgerilor de informaţii" publicau numai ori despre "duşmanii" preşedintelui Iliescu. Între timp, banii şi dezvăluirile despre cine pe cine plăteşte, divorţurile "la vîrf" şi comentariul public al luptelor de culise, procesele pentru corupţie şi cursele întinse de ofiţeri pentru ofiţeri au înlocuit banalul "dosar de cadre", iar evenimentele politice sînt, dacă le privim cu atenţie, rezultatul conflictelor de interese între foşti securişti. Evoluţia raporturilor între partide, ca şi "succesul privatizării" au fost controlate, în legislatura care se încheie, de grupuri sau de indivizi care s-au supravegheat reciproc, de vînzătorii şi hoţii de informaţii. Un inventar complet al "materialelor incendiare" furnizate presei după ce au fost sustrase din sertarele serviciilor secrete şi, mai ales, o listă a subiectelor pentru publicaţii programatic antiprezidenţiale - pusă faţă în faţă cu o listă a subiectelor cumpărate de cotidiane "neutre" - ne-ar putea ajuta să înţelegem (mai mult decît datele statistice despre creşterea economică şi crizele sociale) de unde am plecat şi unde am ajuns. În succesiunea scandalurilor de presă stă, din păcate, cheia aşezărilor şi reaşezărilor de pe scena politică. "Mişcările de trupe" din guvern, Parlament ori instituţia prezidenţială sînt, în prag de vacanţă parlamentară, efectul "mişcărilor din spatele scenei". Urmează o campanie a reglărilor de conturi, în care "poziţia pe schema de afaceri" şi "profesionalismul" în jonglarea cu secrete despre ilegalităţile adversarilor par mult mai bine cotate decît programele de partid, calităţile charismatice ori pragmatismul în "chestiunea naţională". Şi cum pentru masacrele mediatice e nevoie de ostaşi care să nu pună întrebări, în luptă sînt de pe acum aruncaţi naivii şi victimele tradiţionale, revoluţionarii de profesie şi opozanţii cu patalama, ţiganii şi homosexualii, patronii înfricoşaţi de faliment ori de dosarele de la Procuratură, exilaţii proantonescieni şi "rezerviştii" nostalgici.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

"Economii, Horatio, economii..."

Cînd spunea că "la nuntă s-au mîncat bucatele sleite de la praznic", tristul prinţ al Danemarcei observa doar că maşinăria statului nu se încurcă în sentimentele cărora oamenii obişnuiţi par a le da atîta importanţă. Administraţiile contează pe faptul că morţii sînt bine îngropaţi şi nu vor avea niciodată prilejul să constate cît au fost de regretaţi şi cum au fost de preţuiţi, cît valorează într-adevăr devotamentul lor pentru o anume colectivitate sau idee, şi cît durează memoria.

În 1968, Frantisek, ataşat militar adjunct la ambasada Cehoslovaciei din Paris, după ce a făcut un stagiu la Moscova la şcoala KGB, profund dezgustat de represiunea primăverii de la Praga, se oferă să lucreze pentru DSF, serviciile secrete franceze. Timp de opt ani el le dezvăluie francezilor activitatea reţelelor secrete comuniste din Franţa, transmite documente secrete, informaţii extrem de preţioase în legătură cu activitatea spionajului militar sovietic. Izbuteşte să-şi ascundă activităţile nu doar faţă de superiorii prin definiţie bănuitori - ci şi faţă de propria soţie, şi ea membră a poliţiei secrete. Este avansat în centrală, contractele cu Parisul devin mai complicate tehnic, dar şi mult mai profitabile. La un moment dat, fără o explicaţie plauzibilă, cariera lui atît de promiţătoare se întrerupe şi după aproape doi ani de urmărire, în 1978, este arestat. În rechizitoriu, procurorul afirmă că "eşti omul care a făcut cel mai mult rău Cehoslovaciei Socialiste" şi cere pedeapsa cu moartea. Tribunalul îl condamnă la 25 de ani închisoare. Iese din puşcărie în 1990, convins că "a căzut" din cauza jocului dublu al unui agent de legătură francez şi scrie la Paris, dorind să fie consultat de medicii parizieni, să discute cu beneficiarii activităţii lui şi să primească o recompensă - măcar simbolică - pentru chinurile îndurate. Este invitat la Paris în 1991, medicii se arată competenţi, fostele lui legături îl invită la masă. Şi cam atît: de atunci aşteaptă răspunsul la cererea de pensie, de ajutor, de recompensă; totuşi, a scos şi el o cărămidă din zidul Berlinului.

În Statele Unite, alte fantome neliniştesc viaţa funcţionarilor care încălzesc pentru nuntă fripturile de la praznic. Între anii 1961-68, CIA şi Pentagonul au expediat circa 450 echipe de comando alcătuite din sud-vietnamezi în Vietnamul de Nord, ţară cu care - de facto dar nu şi de jure - SUA era în război. Se pare că încă de la început operaţiunea a fost penetrată de agenţi din Nord, aşa că echipele au fost mai toate capturate înainte de a apuca să acţioneze. Unii - foarte puţini - au supravieţuit torturilor şi anilor lungi de puşcărie şi s-au întors în Statele Unite, cerînd ca promisiunea făcută de ofiţerii americani - că dacă vor fi prinşi familiile lor vor primi un ajutor cît timp ei vor fi prizonieri - să fie respectată. Dar guvernul Statelor Unite, ştiind precis că mulţi dintre ei trăiesc, i-a declarat morţi şi banii astfel economisiţi au fost folosiţi pentru alte operaţiuni. Revista **Time** povesteşte cum administraţia a folosit o decizie a Curţii Supreme din 1875 prin care spionilor din Războiul civil li se refuza dreptul la recompensă, deoarece nu există o jurisdicţie care să oblige respectarea contractelor de spionaj. Alte voci ale autorităţilor au declarat că nu-şi pot asuma responsabilităţi în acest caz: "Ei nu erau americani", susţine John Singlaub, general de divizie în retragere. De abia săptămîna trecută, John Deutch, directorul CIA, a dat ordin să se facă socotelile şi să se achite datoriile. S-ar putea ca după asemenea descoperiri să se găsească mult mai puţini amatori să-şi rişte viaţa pentru CIA şi nobilele ei idealuri. Şi după cum se ştie, există o relaţie între idealuri şi fripturi (fie ele şi sleite) pe care o cunosc chiar şi cei care "nu erau americani".

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Sfaturi postelectorale pentru tabere (încă) opuse

"Să privim spre viitor", ne sfătuieşte Nestor Rateş, directorul "Europei libere", într-un editorial preluat de **Cotidianul** în 25 iunie. **România liberă** priveşte deja - şi o face folosind declaraţiile publice ale Secretarului general al PNŢCD, senatorul Radu Vasile: "Dacă va ajunge la putere, opoziţia va analiza propunerea Concernului suedez ABB privind retehnologizarea centralelor termice pe bază de cărbune şi de spargere a monopolului RENEL". **Jurnalul naţional** anunţă planurile preşedintelui PUNR, planuri care urmează să schimbe (în bine) viaţa (re)alegătorilor săi în fruntea primăriei din Cluj-Napoca după... cîteva sezoane de săpături: "Gheorghe Funar vrea să facă metrou cu ajutorul francezilor". El i-a cerut ambasadorului Bernard Boyer, proaspăt cetăţean de onoare al urbei de pe Someş, "să-l sprijine în realizarea unei colaborări cu o firmă de construcţii din Toulouse, specializată în construcţii de metrouri, pentru demararea lucrărilor la promisul metrou clujean". Bun cunoscător al vieţii noastre politice, Excelenţa Sa şi-ar fi putut imagina, după dialogul cu Funar, că se caută un pretext pentru o alianţă PUNR-USD: cine altul decît liderul democrat Petre Roman a fost universitar la Toulouse, şi cum poate avea primăria din Cluj nevoie de relaţiile sale internaţionale altfel decît dorind să concureze capitala cu o realizare pe măsura realizărilor "epocii de aur"?!

Schimbările următoarei legislaturi plutesc deja în aer, iar la Iaşi reacţia faţă de ele seamănă cu aceea a şobolanilor de pe tradiţionala corabie (sau cel puţin aşa ne dă de înţeles o ştire de primă pagină din **Adevărul**): "Dl Vasile Dumitriu, viceprimar al Iaşiului în legislatura trecută, a fost desemnat din nou viceprimar, după recentele alegeri locale. În prima şedinţă a consiliului municipal, cel care a susţinut cu obstinaţie candidatura d-lui Dumitriu la un nou mandat de viceprimar , elogiindu-i priceperea şi hărnicia în treburile administrative, a fost primarul PAC, dl. Constantin Simirad. Cu o condiţie însă, a precizat primarul: colaboratorul său să demisioneze din PDSR. Dl. Vasile Dumitriu s-a conformat şi şi-a depus demisia, ceea ce a provocat consternare în rîndul liderilor ieşeni PDSR". După ce le va fi trecut consternarea, majoritarii din teritoriu pot înţelege, pe rînd sau la grămadă, că în PAC sînt încă destule locuri neocupate. Nu de alta, dar dacă "PDSR remaniază guvernul" în plină campanie electorală (cum îşi titrează **Ziua** "bomba" începutului de săptămînă), înseamnă că fostul viitor roz începe să fie din ce în ce mai gri. Deşi există destule motive de pesimism, există şi un argument important împotriva disperării .El a fost găsit şi prezentat pe larg de consilierul prezidenţial Mişu Negriţoiu într-un interviu "strategic" acordat **Jurnalului naţional** : "România nu este în pericol să nu-şi hrănească poporul". În **România liberă**, ambasadorul Boda, fost consilier la Cotroceni, susţine (în prezenţa Gildei Lazăr) că "saltul înainte" teoretizat în plan economic de interlocutorul tandemului jurnalistic Georghe Constantin - Anne Jugănaru e condiţionat de o ... renunţare în plan psihologic: "Să terminăm odată cu fanariotismele", iată mesajul electoral al unui analist gata să schimbe aerul sănătos şi neutru al Bernei cu mizeria fierbinte a capitalei lui Victor Ciorbea (doar) pentru a ajuta formaţiunea majoritară să iasă din groapa tranziţiei. E drept, pluralul folosit de dl. Boda e mai ambiguu decît cel din îndemnul radiofonic al domnului Rateş: de privit putem privi spre viitor cu toţii, de fanariotism pot promite că se vor lepăda doar cei care au ajuns să se creadă în aceşti ani "boieri ai puterii"... (E.Ş)

Argument

Bine pitiţi în tranşeele noastre, prinşi între Euro '96 şi Elţin, între ceceni şi vacile nebune, între "Bibi" de la Ierusalim şi Ciorbea de la Primărie, între Clinton şi Eco, între scopul vieţii şi scoopul din fiecare "ce mai e nou?", între "niet" şi Internet, între Hegel-ul de pe prima pagină şi "detest evenimentul!" al lui Valéry, între întrebările care ne mitraliază zi de zi: "e bine, e rău că trăim această revoluţie informaţională?", "e moral sau nu ca după masacrul din Rwanda să vezi imediat o lansare a unei rachete sau a unei colecţii de modă?", (Orson Welles zicea că e inadmisibil!) între sloganul ProTV: "Lumea se schimbă! Fiţi informaţi!" şi contralozinca: "Fiţi informaţi: lumea nu se schimbă, se degradează!",

toate, la urma urmei, chestiuni presante dar şi evidente, "neînţelese, dar pline de înţelesuri", cum murmura poetul care şi el, cît era de naţional, "stătea la telegramele Havas pentru păcatele mele", - prin urmare:

tocmai ne pregăteam să legăm şi să încheiem cît de cîta explicare a acestui număr,

cînd - exact ca în marile seriale unde coincidenţa a luat locul miracolului medieval, cf. formulei lui Ionesco - uşa redacţiei se deschise şi apăru editoarea noastră, doamna Carmen Firan, care ne anunţă:

- Fiţi atenţi şi informaţi - de la acest număr, "Dilema" intră pe Internet!

Am încremenit,

apoi am început să vibrăm voios.

Atîta rotunjime în proiect - blestemat fie cel care va încremeni în el! - ne face să ne îndreptăm spinările, să ieşim din tranşee şi să privim altfel cîmpul de luptă. "Dilema" nu numai că suportă "revoluţia informaţională", dar şi va participa la ea, în buna tradiţie a unui orgoliu camusian: a îndura şi a crea. E rău, e bine?, tu te întreabă şi socoate, stînd mai departe, de veghe, la telegramele *E-mail* tot pentru păcatele noastre. **(R.C.)**

Don't worry, be happy!

"Bombardamentul" informaţional, să bat în lemn, îl suport bine. Sper că şi românii au început să se obişnuiască, deşi la început e greu. Pe lîngă cei care îl regretă pe Nicolae Ceauşescu, au apărut şi cei care, după ce citesc ziarele, zic că dacă asta e libertatea presei, atunci nu ne trebuie. Libera circulaţie a persoanelor şi a ideilor e un bun cîştigat. Odată cu raţia de libertate ce "data" de Crăciun, românii şi-au cîştigat şi dreptul de a fi bombardaţi cu toate informaţiile, şi bune şi rele, şi complet aiurea. Un bun cîştigat e un bun cîştigat, şi pentru cititor şi pentru "măi animalule!", scuzaţi de vorba proastă. Desigur, încă sînt probleme. Cu ţintele, de exemplu. Unele extrem de mişcătoare, altele prea uşoare sau simpla părere. Probleme sînt şi cu inadecvarea muniţiei. Adeseori se trage cu tunul după vrăbii, se foloseşte artileria grea şi chiar bombardiere unde ar fi suficient un pistol silenţios.

Uneori, îţi vine chiar să întrebi: nu vă supăraţi, care bombardament informaţional? Mai acum cîteva săptămîni, într-o seară de duminică, m-am lăsat bombardat informaţional de Actualităţile de la TVR. Bombarda Corneliu Roşiianu. Cu artileria uşoară binecunoscută, complicităţi, ochiade, zîmbete. Ştirea zilei era închiderea tîrgului de carte. Cîteva informaţii despre tîrg, nimic despre problemele editorilor. Misterul s-a dezlegat înainte de a mă întreba de ce această informaţie în deschidere – preşedintele Ion Iliescu a vizitat tîrgul, Preşedintele a dat mîna şi cu Umberto Eco, aflat şi el pe-acolo. Cu nişte cărţi. Mai apoi, mai bine de trei minute, Oliviu Gherman a făcut eforturi, încununate de succes, să nu ne spună nimic despre o conferinţă a preşedinţilor de parlamente de la Budapesta. În rest, în loc de informaţii – reportaje: o captură de droguri la Arad, mafia hoţilor de automobile, un piroman rural, prima moară compactă de la Bacău, centrala termică de la Titu. Partea tare au fost informaţiile culturalo-ştiinţifico-istorico-religioase: zilele Goga la Alejd, paşoptiştii şi specificul naţional, "Lacul lebedelor" la Iaşi, tîrgul ceramicii populare la Horezu, sfinţirea unei biserici, evident, cu un sobor de preoţi, aniversarea proclamaţiei de la Padeş, cu participarea lui Tudor Vladimirescu în persoană, interpretată de un actor. Un portret mai lipsea, vorbele erau, ca să juri că e Cîntarea României. Numai informaţii esenţiale. Dacă nu le-ar afla românul nici n-ar putea dormi, necum să mai şi muncească a doua zi. Aşa că dacă vreau să aflu cu adevărat ce s-a întîmplat, într-o zi, în ţară şi în lume, ar trebui să văd emisiunile de actualităţi de la cele cinci posturi de televiziune care emit din Bucureşti. E cam mult. Mai sînt şi cărţi pe lumea asta.

Prefer ziarele. Pe lîngă opiul popoarelor, de ţigări e vorba, îmi iau porţia zilnică de otravă informaţională din ziare şi reviste. Cumpăr tot. Şi costă. Şase, şapte mii pe zi, zece într-o zi cînd ies şi săptămînale. Citesc tot, uneori în dungă, din lipsă de timp. Deformaţie profesională de pe vremea cînd citeam şi "Scînteia" pe muchie. Vreau să mă conving că nu sînt manipulat. De multe ori, informaţia împrumută culoarea politică a ziarului care o publică. Relatată de zece ziare, aceeaşi conferinţă de presă lasă impresia că, de fapt, au fost zece conferinţe de presă. Fiecare ziar reproduce ce-i convine. Uneori îţi vine să crezi că oamenii politici care fac declaraţii sînt nişte cameleoni, ceea ce nici nu-i prea departe de adevăr.

Dar odată făcut plinul, ales grîul de neghină, urmează partea perversă a autobombardamentului informaţional. Citesc "Dimineaţa" şi "Vocea României". Fără spor de toxicitate. Nişte poeme de ziare. Pe lîngă bălăcărirea opoziţiei, în cele două ziare caut ştirile aflate sub embargou pînă cînd sponsorii oficiali se dumiresc şi hotărăsc ce atitudine să ia. Săptămîni în şir se face abstracţie de cele mai incendiare ştiri, informaţii, declaraţii. Acolo se vede fără excepţie paiul din ochiul opoziţiei. În felul acesta afli şi care e bîrna din ochiul puterii. În rest, n-aş putea trăi fără să citesc "România Mare" şi "Politica". Din perversitate, fără masca de gaze. Pe lîngă documente uneori extrem de interesante, numai aşa pot afla care mai este stadiul relaţiilor lui Vadim cu inamicii de azi, foştii tovarăşi de drum şi protectorii de ieri. Dacă Vadim promite că nu se va intra în cocina în care evoluează Dan Ioan Mirescu, poţi fi sigur că în numărul următor vor fi zece pagini despre "viermele de gunoi". Şi dacă dai fuga şi în "Evenimentul zilei", unde sînt publicate mărturiile preopinentului, ajungi la concluzia că Partidul România Mare e un partid de sconcşi, criminali, violatori în serie, trădători, turnători, obsedaţi sexuali ş.a.m.d. Citesc şi timpul "Timpul, 7 zile", revistă înalt patriotică, în care opoziţia e jugănită săptămînal, din care poţi afla cam ce mai iritã puterea. În această revistă sînt publicate sistematic documente extrem de interesante din arhivele securităţii despre isprăvile securităţii. Din acelaşi motiv, de o bună bucată de vreme, nu ratez nici un număr din "Expres Magazin". Desigur, sînt informaţii, despre trecutul negru, însă eu continuu să vreau să pricep cum de-a fost posibil şi de ce am trăit ce-am trăit vreme de jumătate de secol. Aş muri dacă săptămînă de săptămînă n-aş avea la îndemînă "Totuşi iubirea". Un poem. Mi se oferă tot ce-am vrut să ştiu şi n-am avut curajul să întreb despre "supravieţuirea lui Adrian Păunescu", de pe vremea cînd era marginalizat, consemnată de propriul fiu, la care se adaugă "povestea vieţii mele", adică chiar memoriile lui Adrian Păunescu, la care se adaugă memoriile lui Dinu Săraru, "traversînd două lumi", poate chiar trei, la care se adaugă "privirea din interior" a lui Eugen Florescu, chiar din "Sediul C.C." Poţi să le crezi sau nu, poţi fi sau nu de acord cu ele, de interesante sînt interesante. Lucru viabil şi pentru "memoriile transfigurate" ale lui Dumitru Popescu, de departe cele mai interesante, cu detalii uimitoare despre mecanismele puterii în vremea lui Ceauşescu, şi nu numai, uneori cu o distanţare critică uimitoare, avînd în vedere cine a fost autorul.

Fără să vreau, luîndu-mă cu vorba, am căzut în entuziasm. Revenind la bombardamentul informaţional, ce mă uimeşte este efectul slab al bombardamentului informaţional, pe scară, în sus. Presa poate să publice documente, dezvăluiri, anchete solide ca betonul, băieţii de la Academia Caţavencu trebuie să fi făcut scurtă la mînă cu anchetele lor din pagina trei, nimeni nu se sinchiseşte, nu se întîmplă nimic, nu se mişcă nimic. De vină vor fi fiind păcatele mai vechi ale presei, acuzaţiile nu întotdeauna la obiect. Poate că la mijloc e şi mioritica noastră lipsă de simţire, faimosul "nu-mi pasă!" – altceva aş fi vrut să zic, comunistul "merge şi aşa"...

În sfîrşit, cînd bombardamentul informaţional începe să mă sîcîie, ca să nu mă sinucid, aici la porţile orientului, îmi iau ziarele sub braţ şi fredonez "Don't worry, be happy".

N.C. MUNTEANU

"Romană" - gustul Bucureştiului

Miercuri 12 iunie. Căldură mare pe bulevard; foc aprig, asfalt moale. În Piaţa Universităţii, vînzătorii de reviste zac răsturnaţi pe spate cu batiste ude pe frunte. Lîngă "Monarhia salvează România" a apărut "TEHNAR - expoziţii, simpozioane. tehnologii şi materiale pentru arhitectură şi construcţii", pe fond galben. Dedesubt, poza lui Eminescu, poza lui Ciorbea şi poza lui Ciorbea. Un cerşetor cu un ziar în mînă traversează delabrat spaţiul dintre Dunărea şi Universitate. Se opreşte o secundă să bage mîna în fîntîna arteziană. Ajuns sub zidul umbros al Universităţii, întinde ziarul şi se aşează pe el, cu privirea în gol, chiar sub plăcuţa pe care scrie: "Aici studenţi şi profesori au luptat pentru libertate şi drepturi civice în Decembrie '89 şi în aprilie-iunie '90". Pe un burlan al Universităţii - un afiş ceva mai mărunt: "Agenţia **Eficient** organizează cursuri de pregătire pentru admitere la Universitate, ASE şi Medicină". Lîngă Dunărea, acelaşi Mercedes de vînzare cu număr expirat: "2500 de dolari". Mai încolo se dă cu pumnul în telefoane: "Nu se aude. Alo!"; "V-a înghiţit-o?"; "Nu merge, domnule." Vechi refren. În faţă e un mare panou cu trei poze: Ciorbea, Ciorbea, Ciorbea. Dedesubt e anunţul "Parking Ciclop". Unde scria *zonă liberă de neocomunism* scrie *Ilie Năstase-Primar*. La un chioşc de ziare se vinde Monopoly şi programul C.E. din Anglia. Urmează cîteva panouri electorale dominate de Năstase. Pădure şi Patriciu se întrezăresc şi ei dintre rupturi. Deasupra însă e o reclamă intactă: "Amicul tău cu minte multă: Escort computer". Între PDSR şi Elvila-PNL la o tarabă se vînd hărţi: "Munţii Noştri". La Elvila oameni tăcuţi privesc anunţurile (acţiuni SAFI etc.) Busturile cetăţenilor se reflectă în geamul mat. Ca un juriu în cămăşi albe. Toţi au cămăşi albe. Notează în linişte. Agenţia de turism cu afişele ei izbitoare - Grecia, Istanbul, Litoral, Concert extraordinar la Viena - Pavarotti, Domingo, Carerras - e depăşită în grabă. Galeriile Orizont sînt pustii ca totdeauna. Lîngă China House e o casă de schimb valutar, în apropierea căreia aud un refren: "Vezi că iar a sărit dolarul". Un milion de Năstaşi pe geamurile Unicului. O armată cu haine pe umăr, ca la ora închiderii, lăsînd în urmă detergenţii, jucăriile şi cosmeticele din vitrină. Pleacă la bătălia pentru Bucureşti. Un puşti pune reclame sub ştergătoarele parbrizelor: "Daytona-piese auto". Pe locul *Aeroflotului,* se ştie, acum este *Turkish Airlines*. În spaţiul Lido s-a redeschis magazinul cu pipe, tutunuri şi băuturi. În faţa hotelului, un Mercedes cu şofer dormind: G.C.P. La Partidul Democrat, Anton Vătăşescu exprimă ceva cu mîinile de pe un superpanou. Alături sînt terasele cu sclifosiţi. Apa curge-n fîntînele şi berea-n păhărele. Tipii-s răvăşiţi de căldură şi nimeni nu citeşte nimic. La *Eva*, cîţiva tineri te acostează şi te întreabă unde-ţi place să-ţi petreci vacanţele. Vînzătorii de iluzii îţi vorbesc despre tombola cu Silver Beach, plaja de argint. Strada George Enescu compozitor 1881-1955. "Toate drumurile duc la RoMană" - un nou McDonald's. Strada Tache Ionescu - om politic 1858-1922. Îngheţată asortată: vanilie, cacao, căpşune, mango, tango. Ultima am inventat-o. Frige asfaltul prin pantofi. Ioan Dociu, pe coşul de gunoi: "Un primar pentru ordine şi legalitate" (un mic Lebed?). Vizavi "Leonida" faţă cu *cinema Studio*. La coloane sînt milioane de cuvinte, litere, cifre şi semne. Japonia. La tarabele de ziare se poartă discuţii aprinse. "A adus toate babele la naţională..." "Stelea-n avion, noi pe stadion". "A sărit ca prostu'n careu". O fată umblă să vîndă o trusă de scule, numai cu 10 mii, reducere din partea firmei Rom Can. "Care Rom Can, sînt cinci societăţi cu numele ăsta în Bucureşti". "A lui Vasilescu". Bun. O casă de schimb şi-a scos panourile afară: $, GBP, DM, CHF, ATS, 100 ITL, NGL, IMG, CAD, AUD, NOK, SEK. Magazinul NAF-NAF. Coşul ADP. DHL sus pe ASE. Dalli fură maşini. Trec taxiuri cu numere de telefon, autobuze cu reclame. 300. *Lavazza-gustul Parisului, Pro TV - te uiţi şi...* Reviste de modă. *Avantaje*. "Se poartă tocuri evazate". "Evaziune fiscală, domnule". Se cumpără "Anunţ". Anunţuri cu reclame, reclame cu anunţuri, reclame la reclame, ziare peste ziare, ziare peste reviste, ziare despre ziare. Integrame. Grafitti pe pereţi. Semne, afişe şi claxoane. Motoare, gaze şi femei decoltate. Telefoane. Alarme cu melodii. Strigăte şi bombăneli. Fraze, cuvinte, frînturi, litere. "Vine Ziuganov, vă spun eu, de cinşpe ani vînd ziare." "Las că te odihneşti". Aerul stă, soarele încinge. Piaţa Romană. Te uiţi şi înnebuneşti, cu trei de "n".

Andrei MANOLESCU

Pledoarie pentru calm

- convorbire cu Mihnea VASILIU, directorul agenţiei Mediafax -

Dacă acceptăm ideea că informaţiile ne bombardează, atunci agenţia de presă este flotila de avioane unde mecanicii de întreţinere şi controlorii de zbor se ocupă de siguranţa şi regularitatea zborurilor, iar piloţii pleacă de fiecare dată cu încărcătura necesară (plus cîteva proiectile de rezervă) pentru a răpune populaţia. Agenţia se străduie să spună totul, oferind altora materialul necesar pentru ierarhizări, conexiuni, demonstraţii, ba chiar scenarii.

La **Mediafax**, atmosfera nu este însă deloc dominată de vreo presiune exterioară. O mulţime de oameni tineri îşi văd liniştiţi de treabă, chiar şi ecranele ordinatoarelor clipocesc prietenos, se discută încet, nu în şoaptă ci încet, cu conştiinţa că celălalt există. Dacă bombardamentul informaţiilor există, cei de la **Mediafax** se apără printr-un adăpost care ţine de un anume echilibru interior, care acceptă - poate fără să o ştie - replica lui Camus:

"Treaba mea nu e să te fac să înţelegi, ci să te informez"

• Am aflat de la abonaţii care au posibilitatea să compare produsele agenţiilor de presă din România, că la ora de faţă prestaţia dvs. este superioară celorlalţi. Poate că în absolut nu înseamnă mare lucru, dar e o apreciere importantă pentru acum şi aici. De cînd a fost înfiinţată agenţia Mediafax, al cîtelea director sînteţi şi în ce măsură succesul poate fi explicat?

• Agenţia există din august 1991 şi din cîte ştiu eu (nu eram încă aici) a fost creată ca un suport informaţional pentru viitoarea reţea Radio-TV, pe care Media-Pro urma s-o deţină. Acum o deţine şi se vede că a fost o strategie foarte bună, dar agenţia şi-a creat şi propriii clienţi. La început se făcea doar o monitorizare de presă; la sfîrşitul lui '92, au început să se facă angajări şi au apărut primii gazetari, s-a întărit echipa de reporteri din ţară şi din Bucureşti. Am început astfel să producem informaţii interne şi să căpătăm clienţi pe piaţa românească. Cred că eu sînt al doilea director, dar creşterea agenţiei nu mi se datorează. Am avut şansa unei echipe extraordinare, care se menţine; sînt oameni care n-au lucrat deloc în presă: nu aveau experienţă, dar nici rutină, şi prejudecăţi. Au pornit curaţi şi au devenit pe parcurs profesionişti. Eu am avut pur şi simplu norocul de a mă integra în acest grup de oameni de foarte bună calitate.

• Cum se împacă aceşti oameni de foarte bună calitate cu anonimatul specific muncii într-o agenţie?

• Au fost oameni care au plecat de aici din această cauză, dar puţini, vreo cinci în patru ani. La început era greu - pentru că şi oamenii erau anonimi, dar şi agenţia se lupta pentru un loc sub soare, era cvasianonimă. Cînd agenţia şi-a făcut un nume, a început să conteze mai mult că eşti de la Mediafax, decît că nu semnezi. Oamenii inteligenţi înţeleg acest lucru.

• Care este ambiţia buletinului dvs. zilnic? Să spună totul, să spună doar ce e important, să totalizeze sau să ierarhizeze?

• La început era dorinţa de a nu rata nimic, nici din ţară, nici din lume. Din lume - folosim alte surse de informaţii, avem doar 2-3 reporteri ai noştri. În ţară - fiecare reporter lucrează pe un domeniu foarte restrîns şi deci n-are cum scăpa o informaţie din zona lui. Sigur că există lucruri care se pierd, fie din cauză că sursa ne evită, fie pentru că presa nu le reproduce.

• Presupunem că aveţi toate ştirile. Cine produce decizia, ierarhizarea, selecţia?

•Decizia este la nivelul reporterului. Noi nu folosim oamenii în chip de reportofon. Reporterul cunoaşte foarte bine subiectul, îi ştie evoluţia în timp şi el selectează. Şeful de secţie urmăreşte ca ştirea să fie echilibrată, să fie bine scrisă, să conţină informaţia, noul, la început. Pentru ştiri deosebite şi cu implicaţii majore, mai este consultat secretarul general de redacţie sau eu. Dar asta se întîmplă cam în 1% din cazuri. În rest, editorii citesc ştirile pentru a veghea asupra formei. Din acest moment informaţia e liberă şi pleacă spre abonaţi.

• Sînteţi mulţumiţi de felul cum abonaţii - ziarele - folosesc materialul oferit de dvs.?

• În general, da. Dar cînd noi transmitem o ştire care poate fi trasă pe şoseaua pe care vrea să călătorească utilizatorul, ea este deformată în funcţie de traseul lui. Să presupunem că o ştire despre o acţiune a unui om politic se termină cu o notă de culoare în care reporterul povesteşte că acela purta pantofi cu găurele. Ziarul care are interes să arate că icsulică e un mitocan va titra: "Mediafax afirmă că Mitocanul icsulică poartă pantofi cu găurele şi ciorapi de plastic." Pe urmă toate oalele se sparg în capul nostru şi noi trebuie să explicăm cum ziarul şi-a făcut interesele folosindu-se de credibilitatea noastră. O minte sucită izbuteşte întotdeauna - pornind de la redactarea cea mai seacă - să transforme informaţia secundară în cea principală. Alteori dezinformarea se face prin omisiune: minciuna este în subtext. Să vă dau un exemplu: noi am primit un fax de la Mădălin Voicu, om care vorbeşte în numele romilor, avertizînd cetăţenii capitalei că dacă nu votează pentru Ilie Năstase, romii nu vor colabora cu Ciorbea, şi nu garantează pentru liniştea capitalei. Iar la sfîrşit spunea că romii au şi ei dreptul la opţiune. Însă *leadul*, accentul major al comunicatului era ameninţarea. Un cotidian central, vajnic apărător al guvernului, a dat ştirea spunînd că Mădălin Voicu sprijină candidatura domnului Năstase, că şi romii au dreptul la opţiune. A fost o deformare prin omisiune, eludînd ameninţarea.

• În cazul în care o ştire din buletinul dvs. este în acest fel distorsionată, aveţi vreo posibilitate de a restabili adevărul?

• Teoretic şi practic, da. Dar ziarul este clientul meu şi nu am interesul să intru în relaţii conflictuale cu el. În presa românească există încă foarte multe orgolii şi încercarea de a da o rectificare este resimţită ca o rană. Există şi orgoliul de a nu cita o agenţie de presă, cel de a nu dezminţi o informaţie greşită, decît în cazul în care eşti ameninţat juridic. Demersul nostru de a obţine o rectificare ar enerva, ar crea resentimente şi nu apelăm la el decît în situaţii limită, cînd credibilitatea noastră este realmente periclitată.

• Agenţiile de presă nu luptă doar cu prejudecăţile şi vanităţile, ci şi cu timpul. Seara, oamenii politici s-au culcat ştiind că, în Israel, Peres a cîştigat alegerile şi dimineaţa s-au trezit cu Netanyahu învingător.

• A fost problema presei, nu a agenţiilor. Agenţiile monitorizează în permanenţă evenimentul, stai lipit de sursă pînă evenimentul se încheie.

• Credeţi că presa românească furnizează cititorului român toate informaţiile necesare pentru a înţelege ce se întîmplă în lume şi în ţara lui?

• Dacă citeşti toate ziarele - ceea ce nimeni n-o mai face - da! Sînt ziare care se apropie de acest ideal, şi aş cita fără probleme ziarul *Adevărul*, care a evoluat senzaţional. Dar, în general, ziarele selectează informaţiile conform intereselor. Nu există răceala şi calmul necesar pentru a folosi informaţiile existente fără intenţii ascunse.

• Credeţi că o folosire mai deplină şi mai corectă a informaţiei existente ar mai putea elimina din interpretările care reduc realitatea la intervenţia unor forţe oculte şi deci malefice? Teoretic, informaţia corectă ar trebui să înlăture explicaţiile iraţionale şi totuşi nu se întîmplă aşa.

• În România, ziarele de informaţie n-au succes - vezi şi auzi "Ultimul cuvînt" – şi este mult mai agreată presa de opinie. Dar opinia nu este formulată pe baza informaţiei, ci în apărarea unui interes politic. La noi nu se face o presă profesionistă, adică să se editeze ziare care să cîştige bani din vînzări şi reclame. Presa e un business din care trebuie să cîştigi bani, nu să serveşti interese, mergînd în pierdere. De ani de zile, există ziare care apar deşi nu se cumpără. La un moment dat însă societatea românească se va civiliza şi vor rămîne doar ziarele competitive care nu vor *bombarda* cititorul, ele îi vor da ceea ce el îşi doreşte.

A consemnat

Magdalena BOIANGIU

Biblioteca Naţională Franceză în jungla informaţională

Trebuie să precizez de la început că ceea ce voi scrie în acest articol este rodul unei atitudini de profundă minunare. Minunea care a determinat minunarea se numeşte destul de simplu: INTERNET ("net" e "reţea", "inter" nu mai necesită explicaţii). Bineînţeles că unui cunoscător toată atitudinea mea entuziastă i se va părea fără sens. Îmi dau perfect seama că pot intra cu succes în categoria care a inspirat subiecte de film sau de romane best-seller, cea a "aborigenului la Paris" (sau New York etc.). Nu mă nelinişteste prea mult, pentru că, la diferite niveluri, cu toţii jucăm cel puţin o dată în viaţă un astfel de rol. Pare destul de pompos formulat, dar aşa este.

Cînd mi-am propus să scriu despre INTERNET, cunoştinţele mele în privinţa acestui subiect erau foarte vagi. Am pornit la drum mai mult din curiozitate ("Ce să fie, domnule, şi trăznaia asta?"). Pentru a mă lămuri, m-am adresat unui prieten, Marius Buliga, cercetător la Institutul de Matematică. La început mi s-a făcut un "instructaj" teoretic. El însuşi un artist, Marius Buliga mi-a oferit pe tavă cîteva formulări memorabile. Iată cîteva dintre ele.

INTERNET-ul are la bază o idee democratică, conform căreia calculatorul trebuie să fie la îndemîna oricui, nu numai a specialiştilor. *"Calculatorul trebuie să fie ca sceptrul din Prinţ şi cerşetor, care folosea şi la spartul nucilor, dar şi la punerea ştampilelor regale."* (Marius Buliga). La crearea INTERNET-ului, concepţia ca "fiecare să aibă calculator" s-a împletit cu pretenţia de a şti în orice secundă ce se întîmplă în lume. Şi, într-adevăr, prin INTERNET poţi să afli **totul**. În faţa unei asemenea puteri, cvasidemiurgice, se sperie gîndul. Poţi să afli de la informaţii generale sau proiecte de interes planetar la ceea ce gîndeşte locuitorul x al nu ştiu cărui colţişor de lume. De exemplu, prietenul meu matematicianul a reuşit, în mod absolut legal, să obţină date generale cu privire la rapoartele tehnice ale NASA. Altă dată a ajuns la Los Alamos (centrul de fizică atomică unde s-a creat bomba atomică). În afară de cazul unor ţări care se bucură de interdicţii (Iran, Irak etc.), toţi locuitorii de pe Pămînt pot să aibă acces la aceste date (destul de generale, bineînţeles, dar oricum!). De asemeni, prin INTERNET poţi să "vorbeşti" cu cei mai importanţi oameni de ştiinţă ai lumii. Dacă ar trăi Einstein, de exemplu, tu, amărîtul din Colentina, ai putea să-i pui o întrebare despre teoria relativităţii (şi, în general, personalităţile răspund).

Dar nu numai cu savanţi poţi schimba idei, ci cu oricine. Există, pe INTERNET, grupuri de discuţii în legătură cu orice temă posibilă (de actualitate sau nu). Orice cuvînt baţi la calculator, vei descoperi că există un grup de discuţii care să-l aibă în vedere. *"INTERNET-ul este materializarea concepţiei de «sat planetar» – fiecare să ştie ce face celălalt (şi să-l bîrfească)."* (Marius Buliga)

Partea a doua a iniţierii mele în INTERNET a constituit-o aplicaţiunea propriu-zisă. Ne-am petrecut cîteva ore în faţa calculatorului încercînd să ne mişcăm prin hăţişul informaţional - căci hăţiş este, în care poţi foarte uşor să te rătăceşti. (Ajuns aici, toată teoria cu "aborigenul" se relativizează.) Este şi normal ca într-o asemenea cantitate de informaţii să nu te descurci prea uşor.

Încă de la început ni s-a afişat un text care constituie o profesiune de credinţă a INTERNET-istului. Citez din el: "Plăcerea mea în utilizarea INTERNET-ului creşte atunci cînd îmi dau seama că am intrat în mintea altuia. Informaţia instituţionalizată nu mă atrage aşa cum o fac textele în care oamenii îşi prezintă o mică parte din ei. INTERNET-ul îţi permite să-ţi publici propria imagine aşa cum doreşti, cu o libertate pe care paginile tipărite sau mass-media audio-video nu o pot garanta." (din **Manualul Netscape**; **Netscape** este un program de intrare pe INTERNET). Apoi, tot de la început, calculatorul te avertizează că informaţia poate fi cunoscută şi de o altă persoană şi că dacă ai secrete sau conturi personale să nu foloseşti calea INTERNET-ului. Faptul că orice poate fi cunoscut de către oricine nu deranjează, se pare, pe nimeni. INTERNET-ul este un fel de Hyde Park, în care fiecare îşi face publice ideile.

Cum pe mine mă interesa bibliografia în domeniul *scriiturilor ordinare*, prietenul şi călăuza mea mi-a prezentat liste cu noile apariţii la cele mai importante edituri pariziene (în care, bineînţeles, fiecare carte era prezentată cu un rezumat) şi apoi, nici mai mult nici mai puţin, m-a condus în Biblioteca Naţională a Franţei (aveam posibilitatea să alegem orice altă mare bibliotecă a lumii). Acolo puteam să obţin, de exemplu, lista cu volumele apărute de la 1970 încoace, să consult **Enciclopedia** lui Diderot sau să citesc o piesă de Moliere. (Un cunoscut de-al prietenului meu, "fan" Dante, şi-a scos pe imprimantă întreaga **La Divina commedia** - în italiană, bineînţeles.)

După un timp, am ieşit din Biblioteca Franţei şi ne-am înscris pe o altă ramură a imensului arbore informaţional. *Bîrfa*. Dacă ai ales "bîrfa" trebuie să te aştepţi, cum e şi normal, la faptul că se poate bîrfi despre orice lucru din lume, de la temele politice şi grave, pînă la cele sexuale. Există tot felul de cluburi, unele la care îţi poţi da seama despre ce este vorba (Clubul radio-amatorilor sau al militanţilor pentru pace) sau altele cu nume exotice. Am ales unul dintre acestea din urmă, aflat de altfel la începutul enormei liste în ordine alfabetică: **Amanda's Table**. Din păcate nu am aflat cu ce se ocupa clubul **Amanda's Table**, pentru că de la început mi s-a cerut să-i devin membru; pentru aceasta, ar fi trebuit să-mi dau numele (nu al meu, ci al calculatorului, care era al Institutului de Matematică); o dată devenit membru, calculatorul seriosului institut ar fi primit o groază de mesaje (cine ştie cît de trăznite!) de la toţi ceilalţi membri.

Oricum, prin cluburi sau prin alte căi, te poţi împrieteni cu o mulţime de indivizi (de fapt, de calculatoare) din lumea întreagă. În acest sens, în privinţa comunicaţiilor prin INTERNET, a apărut chiar şi un cod special al bunelor maniere.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Mesaj INTERNEŢIONALIST

Deşi la un moment dat am trăit o clipă de beţie culturală ("un moment de suflet" - cum duios s-ar rosti la TVR) găsind pe INTERNET, într-un SITE la care mă trimitea cineva de pe un E-MAIL LIST, Miorita lui Alecsandri, frumos tunsă de lîna ă-ş-ţ-î-urilor, recunosc sincer: dacă vrei să rezişti valului informaţional al contemporaneităţii trebuie mai întîi să poţi privi lumea în sistem binar. Aceasta înseamnă nu atît combinaţiile nesfîrşite ale prefixului lui Mircea Voevod (IO-IOIO-IOI) cît împărţirea savantă a Weltanschauung-ului în file-uri şi folder-e. S-o creadă mult şi bine tustrei d-nii Pleşu, Iorgulescu şi Cosaşu că, după ce te-ai scăldat ani buni în facilităţile UNIX-ului, mai pot fi domniile lor personalităţi gazetăreşti. NU!!! Dl Pleşu, de exemplu, este doar un şir de file-uri băgate într-un folder numit DILEMA care se poate (sau nu) găsi în haştetepeu şi de unde, cînd şi dacă vrea bitii tăi, îl poţi (nu citi ci) retrieve-a, dacă te interesează să ştii, ca militar, cum mai e cu CONTINGENTUL.

Drept urmare consecinţa cea mai dureroasă a plonjării în valurile informaţionale ale lumii de azi (şi mă rezum doar la posibilităţile de informare prin INTERNET) este faptul că, încet-încet, nu mai poţi, nu mai ai timp sau răbdare să ierarhizezi valoric, după propriile-ţi vechi criterii, ceea ce obţii scormonind prin WorldWideWeb. Mi s-a întîmplat, ca muzicant, să trebuiască să documentez conţinutul unui eseu şi să apelez, hoţeşte, la acest Reader's Digest care poate fi INTERNET-ul. Informaţiile primite (numai *titluri* de cărţi şi articole, despre un subiect nu taman foarte dezbătut în muzicologie!) depăşeau 20 de pagini printate cu corp 7. Erau acolo puse de-a valma scrieri de referinţă în domeniul respectiv alături de tîmpenii crase (le-am "retrieve"-at ulterior) şi multe şi docte articole despre cum se poate bate muzica-n piuă. Această experienţă, repetată în mod curent, îţi şopteşte la ureche cum pe hard fandaxia-i gata; poate să apară pe monitor cea mai incitantă descoperire în domeniu; îţi va lua exasperant de mult timp să înţelegi că nu este doar un "file" găsit într-un "folder" aşezat într-un "site".

Dar dincolo de toate acestea, poate exista şi un pronostic bun: experienţa Interneţionalistă m-a făcut să nu mă mai impresionez în nici un fel documentarea excepţională a studiilor pe care le citesc în presa muzicologică de aici sau de aiurea. Astfel, am ajuns să anulez din start risipa de savantlîc şi urmăresc, pe diagonală, *numai* dacă autorul vine cu ceva nou sau dacă speculează interesant lucruri deja ştiute. Dacă din ce în ce mai multă lume s-ar molipsi de acest virus, al eruditodeficienţei dobîndite, mulţi intelectuali cu stiloul în mînă ar pierde infinit mai puţin timp cu imensul travaliu al notelor de subsol şi, socotindu-i credibili pînă la proba contrarie, nu ar mai trebui să ne dovedească în jumătate din opera lor că nu au descoperit America pentru a doua oară.

Andrei POGORILOVSCHI*

* v.http://www.vsatro/internat/ sau pogo@intpub.sat.ro pp19 ş. urm §3-4 n. 3 subs.

BOMBARDAMENTUL INFORMAŢIONAL –

La această întrebare ne-au răspuns:

Un romancier

A rămîne indiferent la neesenţial

Avalanşa informaţională sau bombardamentul informaţional, de date, nu m-a speriat niciodată. Probabil că i-a speriat pe grecii, egiptenii sau romanii ce au aprins biblioteca din Alexandria, pe cei ce se tem, de "progresul" mijloacelor de comunicaţie – există oare un asemenea progres?

Totdeauna m-am mefiat de tot ce atingea categoria cantitativului. În tinereţe am mers pînă acolo, încît pînă şi celebra triadă hegeliană (saltul calitativ ce naşte dintr-un anumit tip de afirmaţie şi negaţie) proces pe care de fapt bunii hegelieni îl neagă – da, chiar şi aceasta mi s-a părut de natura cantitativului. *Calitativă* mi se pare mai degrabă afirmaţia fundamentală nietzscheniană a "veşnicei întoarceri a aceluiaşi", unde nu se constituie nici un fel de "salt" sau "progres" sau "înaintare" în cîmpul cunoaşterii. Cunoaşterea nietzscheniană se face în acest caz printr-un fel de "intensificare", prin "posedarea prezentului", capacitatea *cuiva*, poate a supraomului, de a afirma, de a spune *da* prezentului, de a face din el o categorie destinală, de a corecta în sfîrşit ciudata lege a hazardului, dar despre asta altă dată...

Problema cred că trebuie pusă altfel: nu de cîte date este asaltat individul mediu într-o anumită fracţiune de timp, ci de capacitatea acestuia de a selecta, aş zice, de a rămîne indiferent la datele neesenţiale, nespecifice (lui şi vocaţiei sale), la capacitatea sa de a rămîne în fapt *liber*. Un francez inteligent – e o profesiune franceză asta, de altfel, nu de a fi pătimaş sau visător, ci inteligent, – un francez inteligent, deci, spunea că "nu-i atît vorba de experienţă, ci de capacitatea de experienţă".

Un individ normal, sensibil, treaz – adică deştept, cum zic românii! – un individ *treaz*, deci, se află de la primii ani ai luciditătii (între pubertate şi adolescenţă) prins în teribili şi complicaţi curenţi ai "informaţiei": cea care vine dinlăuntrul său – naşterea eului, de exemplu, prefigurat la Socrate ca un ciudat daimon interior, pentru prima oară *interior*, spre scandalul concetăţenilor săi şi apoi tîrziu, în limbajul filosofic prin acel "das Absolute Ich" al lui Fichte; sau cu bulversanta, uneori distrugătoarea "informaţie" ce ne vine din mediul exterior la vîrsta adolescenţei, "informaţia socială", "şocul realităţii sociale" ce dezechilibrează pe atîţia tineri. Acestea două, aceste praguri – pubertatea şi adolescenţa – sînt izbiturile existenţiale, informaţionale, dacă vreţi, cele mai redutabile ale individului ce se pregăteşte să fie adult. Dar starea de adult? Nu este ea oare un şoc continuu, o adaptare continuă, o adaptare flexibilă ce se autocorectează mereu, ce foloseşte pîrghia dezadaptării – astăzi, se zice, de-construcţie – pentru o continuă înaintare în avalanşa de "date" a existenţei sociale, sentimentale, psihologice, de fapt, pentru o rămînere pe loc pozitivă. Cînd eram mai tînăr obişnuiam să spun: "Orice înaintare e o formă a rămînerii pe loc; rămînerea pe loc e o cădere".

Ce mai înseamnă atunci televizorul cu zecile sale de programe, internet-ul sau autostrada informaţiilor, cum se mai spune, CD-ROM-urile, miile de reviste ilustrate şi ziare pitoreşti bălţate, ce nu sînt decît o formă de multiplicare cantitativă, adeseori grosolan-cantitativă a unor date elementare, adeseori ştiute, rareori esenţiale?

Se spune că împreună cu ciracii săi, Cryton, Alcibiade şi ceilalţi, Socrate a vizitat la Atena o expoziţie de modă, cum am zice noi azi: arme, obiecte de lux, de îmbrăcăminte feminină. "Iată de cît de multe obiecte nu are nevoie Socrate!" ar fi spus rotofeiul maestru la ieşirea din acele săli.

Totuşi, într-un anume sens – vreau să zic pentru ţările eliberate de totalitarismul comunist şi, mai ales, pentru România – acest "şoc" al informaţiei există. El are şi un rezultat negativ (în afară de cel pozitiv al realei şi multiplei informaţii culturale în sfîrşit posibile): nivelul scăzut al jurnalisticii, anemierea unor arte: cinematografia, poezia, critica. Faţă cu acest şoc al brutalei şi de fapt visatei transformări sociale şi culturale româneşti îmi vine iar în minte o frază mai veche şi ea de nuanţă nietzscheniană: "să te fereşti de idealuri; ele se pot realiza şi te pot distruge".

Nicolae BREBAN

Un estetician

Acest bombardament minunat şi cam suspect

Ţin minte anunţul declanşării celui de-al doilea război mondial, ascultat la greoiul aparat de radio al bunicului; şi bombăneala lui cînd lăsa să zbîrnîie telefonul, altă raritate în oraşul nostru: "El mă vrea pe mine, nu eu pe el!" Nepotul meu ăl mai mic, de opt ani, se joacă împătimit la calculator şi descurcă instinctiv blocajul aparatului de mine încă temut. Chestiune de adaptare, doar folosim cheile fără să fim lăcătuşi, iar televizorul îl deschidem necunoscînd circuitele integrate. Cu vorbele molieresti: ne luăm bunurile de unde putem şi vorbim în proză fără să ştim ce facem! Tot ceea ce cîndva a fost artificiu, a ajuns parte din natura înconjurătoare. Fiecare beneficiem dezinvolt de ce au produs alţii.

Atunci de unde şocul presupus de "bombardamentul" informaţional? Din scurtarea segmenţilor stabili şi familiari; din ritmul înteţit al schimbării. Într-o viaţă am parcurs cîteva civilizaţii şi ca biet individ îmi mai pierd suflul alergînd să nu pierd ultimul vagon din cîte un tren nou. Vîrstnicul e din fire mai conservator decît tînărul. Printre atîtea întîmplări, ajunge repede bătrînicios. I se "gripează" maşinăria psihică. Se apără de neadaptare prin teoretizarea inadaptabilităţii. "Ehe, pe vremea mea..." – reflex al revisatei hesiodice vîrste de aur.

Dorim tot timpul evoluţii şi ne pîndesc mereu revoluţiile! În istorie sau artă, dar şi în tehnologii. "Revoluţia informaţională" e chiar mai greu de ignorat decît celelalte. Îmi intră în casă şi mi se strecoară în suflet. Îmi agresează intimitatea. Îmi umple viaţa privată de substanţe (ori aparenţe) publice. Mă "masifică". Mă "manipulează". Nu cumva mitologia libertăţii e şi o compensare la atîtea coerciţii? Pe cele sociale le denunţăm, fără să scăpăm de ele. Între timp civilizaţia ne impune propriile ei reguli. Bune sau rele, agreabile ori agasante? Depinde şi de ele, şi de disponibilităţile fiecăruia dintre noi.

Cu trei-patru ani în urmă citeam mai multe ziare. Acum răsfoiesc cîte unul. Atunci mă încînta multitudinea, nesperată, a emisiunilor televizate. Acum mă uit cînd şi cînd la ştiri. Am mult de aşteptat pînă să descopăr un film de calitate. Mă mai destind (ce expresie!) cu cîte unul poliţist. Mă obosesc violenţele, cultul banilor, obsesia erotică. Cantitatea valutei = calitatea succesului. Cantitatea de sex = calitatea partenerilor. Nu cumva îl invidiez pe cel bogat? N cumva mă retrag în suflet pentru că mi se imp ţinează trupul? Lauda dezinteresului să fie oare "moralină" resentimentară faţă de neputinţa de a-r urmări interesele?!

Pot afla zilnic, chiar oră de oră, despre ce s întîmplă oriunde. E minunat – şi cam suspect. No tăţile se îngrămădesc şi se neutralizează. Ţin mint din copilărie, veştile despre războiul din Abisinia de pe fronturile războiului civil din Spania. Pe ce din Somalia şi Kuweit, Bosnia şi Cecenia risc să uit din cauza altora care vor urma. "Văd" zilnic asasinate, înfometaţi, bolnavi, catastrofe. Aflu despre cîte o carieră exorbitantă sau contemplu viaţa de lux şi de huzur. Iar printre unele şi celelalte sînt îndemnat să cumpăr un deodorant care să-mi dea "certitudine reconfortantă" şi o margarină – "gustul perfecţiunii şi perfecţiunea gustului". Reclamele mi sîcîie, mai ales cînd segmentează filme interesante. Dar şi restul parcă se tasează, produce în jurul me un soi de cordon sanitar. Căci "alţii" sînt şi ce norocoşi, şi cei nenorociţi. Iar la "echidistanţă" eu îm menţin cumva echilibrul. Sînt spectator, nici actor nici regizor. "Ecranele" îmi sînt precomandate. El ajung hrană zilnică şi drog zilnic. Benign ori malign cu schimbul. Dacă citesc în fiecare număr de ziar despre un părinte care şi-a ucis copilul (sau invers) despre un iubit care şi-a omorît iubita (şi viceversa) atunci nu mă mai atinge nimic – şi tot aşa politicienii, unul cică minte, altul cică fură, la noi şi aiurea, albul şi negrul se amestecă în cenuşiu, iar acesta e menit să-mi coloreze viaţa.

Dar n-a fost oare întotdeauna aşa? Ce terifiantă revoluţie trebuie să fi fost tiparul, faţă în faţă cu manuscrisele! Poezia a decăzut în proză, urmind ca abia din mediocritate să-şi recucerească excelenţa. Dar cinematograful? Simplă "fotografiere" a realităţii. Pe care o hulim pînă azi, deşi între timp însăşi fotografia a devenit artistică. Întreaga civilizaţie este "joc secund", natură nenaturală. Iar cel de-al "treilea val" (sau al oricitelea) e şocant doar pentru cine încă nu i s-a acomodat.

Bombardamente au existat dintotdeauna: cu pietre, cu obuze, cu aparate tot mai "infernale"; bine că încă nu şi cu bombe atomice. Nu de tot alta e povestea cu informaţiile. Încerc să nu fiu prea conservator. Pentru asta îmi pun la lucru liberalismul temperamental. Îmi observ nepoţii, studenţii. Constat diferenţele de gust, sensibilitate, orizont de aşteptare. Partizan cu măsură, ca tot omul, mă bucur cînd se întorc şi la ce-mi este mie familiar, muzica mai veche, literatura şi filosofia clasice. Ruptura dintre părinţi şi copii e poate mai dură decît la Turgheniev. O să se mai şi estompeze, doar copiii vor ajunge la rîndul lor părinţi – pentru a nu se înţelege şi a se înţelege cu copiii lor.

Nu mai am prea mult timp pentru a ajunge să gust muzica agreată de tineri. O ascult însă pe cea dragă mie, simfonică şi de cameră, e drept – pe CD-uri. Şi mă încăpăţînez să învăţ PC-ul. Măcar din viitorul apropiat n-aş vrea să mă autoexpulzez. Mă interesează istoria contemporană, dar politica de zi cu zi, din ce în ce mai puţin. Rămîn tot la cărţi, chiar dacă vor fi miniaturizate pe încăpătoare CD-ROM şi chiar dacă mulţi se vor conecta, prin computerul

Rugăciunea celor car

În iarna anului 1996, la Catedrala Sfîntul Iosif din Bucureşti, se putea citi, în italiană, pe un afiş, această Rugăciune. Doar Ion Zubaşcu, în "Evenimentul zilei", a avut buna idee de a o traduce. Fireşte, ea n-a zguduit poporul de cititori, ziarişti, comentatori şi informatori. Dar chiar dacă nu mai constituie un "scoop", ne simţim datori să n-o lăsăm "să moară", republicînd-o într-o "Dilemă" care se deschide cu acel gînd al lui Hegel: "Realista noastră rugăciune de fiecare zi - citirea ziarului de dimineaţă."

«Încearcă să te rogi cu ziarul.

Mai ales cu paginile de cronică.

Fă să treacă în rugăciunea ta toată lumea.

O rugăciune limitată la lumea ta strîmtă, cu orizonturile sale sufocante, e o rugăciune rahitică şi probabil nu trezeşte interesul Domnului.

Aşadar, roagă-te cu ziarul.

Da, ştiu, unii maeştri îţi vor spune că nu este necesar. / Că Domnul ştie deja totul, nu mai are nevoie. Să fie informat, pus la curent de către noi.

Însă, iată, Dumnezeu are nevoie de informaţiile voastre.

Nu se poate lipsi de ele / Aşteaptă să-i comunicăm

NCĂ O NENOROCIRE?

„Crima perfectă – emoţiile şi evenimentele transformate în informaţii."

Jean BAUDRILLARD

sonal, la bibliotecile publice, nu doar la cea din ă. Previziunea lui McLuhan s-a adeverit, şi nu de "Cărturarul" va dispune de mijloace perfecţio- e, dar nu se va stinge. "Ochiul şi urechile" lumii, cît de noi şi de multe, tot mintea o vor servi. Pe altă parte, amorul prin computer fereşte de SIDA, nici nu produce copii. Un pic de parcimonie şi pticism nu strică. În rest, fiecare rămîne cu eptările proprii. Personal, am obosit de iluziile pe men scurt. Îmi ajung utopiile perene.

Ion IANOŞI

Un electronist

Ministerul îngrozit

Instituţiile care şi-au ales vigilenţa drept vocaţie şi misiune nu se tem de asaltul fluxurilor informaţionale, oricît de intense ar fi estea. Dimpotrivă, foamea de informaţie sporeşte n continua acumulare, iar abilitatea îndelung ersată de a pătrunde în intimitatea actului comucării se apropie de performanţele doctorului Mase, cu ai săi o mie de ochi, el însuşi descendent al gendarului Lynkeus cu "ochi ager, mai puter-/Decît linxul din copac" (Faust 2,9230-9232). Capacitatea de înmagazinare, reprezentare şi clasificare informaţiei uimeşte, fie prin ordonarea strictă, ihnitoare pentru minte, ca în arhivele STASI, fie, la noi, prin dezordinea savantă, bine controlată, enită să dezorienteze pe intrus şi să încînte pe ţiat printr-o naturaleţe bine jucată. Ca orice activate devenită vocaţie, supravegherea schimburilor nbolice ajunge să-şi fie sie însăşi scop, utilizarea erioară a informaţiilor în vederea luării deciziilor ave fiind deseori amînată, dacă nu chiar eludată. fel ca soţii geloşi şi încornoraţi, care îşi urmăresc nuţios, pînă la voyeurism vicios, soţiile uşuratice, ai mult din dorinţă de automortificare decît din inţia de a curma o situaţie intolerabilă, instituţiile ecializate înregistrează, prelucrează, filtrează urmurul nemulţumirii sociale, dovedind mai curînd bdare de savant decît eficienţă de agent (de la ens, care acţionează).

Iată însă că tăcuta şi serioasa activitate a vigiţilor a ajuns să fie tulburată de apariţia noilor hnologii de transmitere a informaţiilor. Desigur că tehnologia în sens material, cu gadget-urile sale ectaculoase ar putea să sperie pe confraţii lui mes Bond, ei sînt dezorientaţi de noutatea conceplor din spatele tehnologiilor care, ele, dirijează ıxurile informaţionale pe alte tipuri de trasee decît le devenite tradiţionale. Structura unui sistem cla- de gestionare a schimburilor de informaţii, fie esta poşta, telegraful, telefonul, televiziunea, presa u comunicarea orală este ierarhică şi transparentă, ice nivel al său fiind în principiu accesibil şi ıalizabil cu ajutorul unei structuri paralele de ntrol. Asemenea structuri sînt ele însele ordonate rarhic tocmai pentru a se plia în mod adecvat pe iectul lor de studiu. În intervenţia sa din Parment, Virgil Măgureanu arăta că instituţia sa este ctima unor "structuri informative ilegale şi parami-

tesc zilnic ziarul

imele ştiri.
De acord.
El nu are nevoie de ziar.
nsă are nevoie de inima ta.
Ştirile, cu toată asprimea lor, le are deja.
nsă aşteaptă aceleaşi ştiri filtrate de iubirea ta.
Transmite pe lungimea de undă a participării tale re le îndură.
nterpretate de sensibilitatea ta.
Acesta este ziarul care-l interesează pe Domnul.
Dramele, neliniştile, bucuriile, aşteptările, nebuniile, împlările oamenilor.
Cunoscute prin vibraţiile care se trezesc în tine.
Nu cronica rece a unui corespondent decepţionat,
Nici raportul anonim al unui funcţionar.
Ci relatarea unui "complice",
A unui responsabil.
Aşadar, citeşte ziarul şi apoi începe să te rogi.
Ca şi cum Dumnezeu te-ar întreba:
"Ce mai este nou astăzi în lume?".
"E rău, Doamne".
nsă El are nevoie tocmai de acest "e rău" al tău.
nainte de a interveni».

© S Ghetie

litare", adică organizate şi ele după principiul ierarhic al transparenţei pe verticală. Or, transmiterea informaţiei prin calculatoare conectate în felurite reţele, acestea integrate în reţeaua tuturor reţelelor care este INTERNET-ul, presupune, dimpotrivă, o structură orizontală, flexibilă, în care lanţurile de comunicare situate toate în acelaşi plan şi permanent reconfigurate rămîn opace unul faţă de celălalt. Pentru cei obişnuiţi cu informaţia-obiect, microfilm strecurat în miezul unui pudding sau în umerii vătuiţi ai unui costum croit pe Savile Row (cf. Fritz Lang&Graham Greene, *Ministerul groazei*. TVR 1, 18 iunie 1996) evanescenţa impulsurilor rătăcitoare în geometria variabilă a reţelelor este o sfidare aptă să declanşeze crize de identitate: "Ce-am fost cîndva? Ce sînt acum?/Ce trebuie să fac? şi cum?/La ce bun ochii mei vioi?" (Faust 2, 9277-9279).

Nu ne îndoim că inteligenţa militară[1] a serviciilor competente[2] va şti să răspundă acestei provocări. Specialiştii în tehnologia informaţiei, aceşti tineri capabili, tunşi scurt, îmbrăcaţi în costume esteticcorecte, cu exprimarea lor monotonă, lipsită de ezitări ca şi de modulaţii, vor şti să restructureze vechile instituţii, astfel încît ierarhia să nu mai împiedice tehnologia de a-şi atinge scopul, (de a-şi face datoria). Atunci cînd schimburile de informaţii au loc în reţea, structurile de urmărire nu mai pot rămîne verticale, cu riscul de a se bloca în ineficienţă. Chinezii, iubitori de tehnologii şi conservatori de ierarhii, îşi pun problema realizarii unui INTRANET, o reţea care să permită comunicarea orizontală nestingherită într-o anumită arie (un grup, de companii, de bănci, eventual un sistem economic naţional), dar care să fie opacă pentru exterior şi impenetrabilă pentru orice imixtiuni. Zidul chinezesc este pe cale de a fi reclădit cu mijloacele electronicii.

Problemele controlului circulaţiei informaţiei sînt noi şi abia încep să fie formulate. Dintr-un reportaj care începe ca un banc de altădată (Journal France 2, 18 iunie 1996), aflăm că trei spioni, unul de la KGB, unul de la CIA şi unul de la STASI îşi petrec în deplină armonie vacanţa la Soci. Intervievat de reporterul francez, agentul KGB spune: "Spionajul a existat înainte de războiul rece, va exista şi după. Problema nouă este cum să te spionezi şi să colaborezi în acelaşi timp". Se vede de aici că şi inteligenţa are sensibilităţile ei pe care sensibilitatea cu greu le poate bănui.

Adrian MIHALACHE

---

1. Aldous Huxley scrie în "Punct-Contrapunct" că există două feluri de inteligenţă, cea propriu-zisă şi cea militară (MI=Military Intelligence, serviciul de informaţii al armatei).

2. Mă gîndesc, de pildă, la *Intelligence Service*.

Un dramaturg

Ne strecurăm printre paradoxuri

Denumidu-l *bombardament* informaţional, lumea modernă defineşte implicit o percepţie negativă: un exces, o agresiune, o violenţă, un viol sau, mă rog, o violare a neutralităţii noastre naturale, ceva care ar trebui stăvilit şi de care trebuie să te aperi. Altminteri l-ar fi numit *flux, buchet, înflorescenţă, constelaţie* sau, măcar, *ploaie*. Cît de tandru ar suna bunăoară, "un buchet informaţional", cît de romantic ar vibra în sufletul nostru apolinic "o constelaţie informaţională", sau cît de promiţător s-ar prezenta imaginaţiei noastre meteorologice, ca a mai tuturor popoarelor eminamente agricole, sintagma "ploaie informaţională", mai ales într-o perioadă sau într-o zonă secetoasă! Dar bombardamentul e un lucru brutal, oribil, insuportabil, de care nu avem nevoie, sau, în orice caz, ni se dă mai mult decît avem nevoie, extensiv şi intensiv, şi care poate să provoace stres, indignare, moţiuni, proteste şi interpelări. Cei care au trăit războiul (sau măcar l-au văzut la cinema ori la televizor) ştiu cît de groaznice sînt bombardamentele şi cît de utile sînt adăposturile de beton. Numai că bombardamentul pur şi simplu vine din văzduh, în timp ce bombardamentul informaţional vine din toate părţile: de la radio, de la televizor, de la chioşcurile de ziare, de la vecini, prieteni, colegi. Nici comparaţie cu micile şi blîndele focuri de artificii emise de "Răcnetul Carpaţilor" sau de amicul Nae din "Situaţiunea" pe vremea cînd nu exista nici Rompres, nici radio, nici televiziune, nici Internet.

Cum te aperi de B.I.? (Fiind o chestiune bine-înţeles diabolică, nu văd de ce nu am reduce-o la iniţiale – poate şi pentru exorcizare – ca pe SIDA...) Simplu de răspuns: nu mai citeşti ziare, nu mai asculţi la radio decît muzică şi nu mai priveşti la televizor decît seriale.

Dar o fi la fel de simplu să pui în practică acest dispozitiv de apărare? Mă tem că nu. Am văzut oameni serioşi care se refugiază în creierul munţilor sau într-un sat neelectrificat, cu fîntînă în curte, ca-n "Steaua fără nume", pentru a se smulge, măcar pe timpul vacanţei, stresului citadin, dar primul lucru pe care şi-l pun în bagaj, alături de cort şi lingură de lemn, este un radio cu tranzistori. Nu atît pentru a asculta muzică şi scheciuri comice, cît pentru a nu pierde ştirile. Am văzut şi oameni care refuză programatic să-şi mai cumpere ziare, dar le citesc pe furiş, peste umărul bolnavilor de B.I., în autobuz. Asta seamănă cu situaţia tragicomică a celor ce s-au lăsat de fumat, nu mai cumpără ţigări, dar fumează de la alţii. Cei mai mulţi însă bravează: "n-o să mă doboare tocmai pe mine acest blestemat de B.I.!" Ceea ce pare să facă parte din aceeaşi melodie cu "doar n-o să mă îmbolnăvesc tocmai eu de SIDA".

Care este paradoxul B.I.? O acţiune violentă şi stresantă este în acelaşi timp tranchilizantă, prin aceea că tunde asperităţile şi serializează tragedia. Într-un bombardament informaţional nu mai contează drama personală, tragedia individuală, cazul. Contează cifrele: atîţia morţi în Bosnia, atîţia morţi în Israel, atîţia în Liban, atîtea atentate, accidente, crime, sinucideri şi violuri. B.I. însumează, abstractizează, aplatizează. Totul pare să devină suportabil, transformîndu-se în numere, noţiuni şi idei. Şi uiteaşa devenim pitagoreici şi platonicieni (de fapt, neopitagoreici şi neo-neoplatonicieni) şi scăpăm de stres numărînd morţi, cum scapă unii de insomnie numărînd oi...

Un alt pradox al B.I. stă în aceea că, deşi oferă surse, teme şi subiecte cu duiumul, este contraproductiv în ceea ce priveşte inspiraţia artistică. Adică, într-un cuvînt (trei!), dă sterilitate creativă. Cantitatea şi violenţă informaţiei acţionează inhibitiv şi nu stimulativ. La atîtea sinucideri şi accidente de tren, de unde ar mai lua-o un Tolstoi al erei informaţionale pe Anna Karenina? Din atîtea crime cu care sîntem bombardaţi, s-ar mai putea ivi un Raskolnikov? Masacrele erei informaţionale îi anihilează pe Macbeth şi pe Lady Macbeth, incesturile despre care citim cu nemiluita în ziare fac ridicolă tragedia lui Oedip, iar crimele de familie serializate îşi bat pur şi simplu joc de Medeea. Da, pare-se că actul creaţiei de artă se bazează pe singularitate şi unicitate, nicidecum pe serie şi multiplicitate, ca în mica teorie a tipicului. Emma Bovary privind de dimineaţă pînă după miezul nopţii la televizor? Cinchiul Vanea urmărind seriale sud-americane? Mi-e teamă că există o incompatibilitate structurală între marea artă şi marea informatizare...

Şi totuşi... Şi totuşi, o spun cu durere în suflet, noi, creatorii, victimele şi duşmanii bombardamentului informaţional, nu putem trăi fără acest B.I., deşi îl urîm de moarte, aşa cum nu putem trăi fără celălalt B.I. (buletinul de identitate) sau aşa cum nu putem trăi fără apă curentă şi fără televizor.

Dumitru SOLOMON

Sfatul filosofului pentru a rezista bombardamentului: „În fiecare dimineață, timp de 15 minute, citește un text pe care îl socotești inaccesibil"

Michel SERRÈS

Un istoric literar

Supunerea la real

Mărturisesc a nu înțelege deloc spaimele provocate de aglomerarea, se zice că agresivă, a informației. A informației care s-ar prăvăli asupra omului de astăzi. Așa o fi în unele domenii. Nu și în cel căruia m-am dăruit de peste patru decenii, cel al istoriei literare și al istoriei culturii românești. Voi reveni la aceasta. Deocamdată, să observ că sporirea fondului de cunoștințe (informații) în zilele noastre a dus, fatal, la specializări poate mai înguste decît înainte vreme. Enciclopedismul de tip renascentist, cînd erau personalități (ca, de pildă, Pico de la Mirandola) care știau totul și ceva în plus, e o realitate de mult apusă. E mai bine? E mai rău? Cred că e mai bine. Ceea ce s-a pierdut în acumulare pe orizontală, s-a dobîndit în profunzime. A devenit, astfel, specialistul un unidimensional? E probabil. Dar această unidimensionalitate pe verticală a specializărilor naște, ca totdeauna, mari erudiți într-o zonă anume a științelor, pe a căror temeinicie se poate investi nădejdea toată. Era fatal ca lucrurile, odată cu progresul științei, să se petreacă astfel. Și în loc să ne lamentăm, ar trebui să fim bucuroși. Cred chiar că această cufundare în specialitatea restrînsă e o binefacere, pentru că de la omniscienta, inevitabil superficială, s-a trecut la erudiția într-un domeniu anume, care nu dă decît arareori greș și asigură evoluția științei în ansamblu.

Alții, se observă, rezistă greu la bombardamentul știrilor de tot felul, venite prin presă, radio, televiziune, dîndu-i o ameteală continuă și cotropitoare. A ignora acest fapt, care e o năpastă efectivă, nu e o cale practicabilă. Nu-l ignor, ci îl deplîng. Dacă decelăm calm această realitate avem, cred, a constata că nenorocirea, la noi, e încă destul de blîndă. După sondaje, presa constituie numai pentru 7% din populație izvor de informație, aici unde jumătate aproape din populația țării locuiește la sat. Notele presei de scandal sau rubricile de acest fel din întreaga presă nu ajung, din fericire, la imensa majoritate a populației. Sursele principale de informație sînt radioul și televiziunea. Nenorocirea, pe acest plan, e că se răspîndește, și pe această cale, o limbă plată, cu rele consecințe formative. Și, îndrăznesc a crede, spațiul excesiv acordat unui anumit tip de "muzică", cu mare încărcătură decibelică, în dauna culturii adevărate, iscă, amenințător, pericolul plafonării intelectuale. Fenomenul se poate constata, în consecință, cu ochiul liber. Dar mi-e teamă că cei ce suferă de maladia plafonării intelectuale nu sînt deloc victimele războiului informațional. Puțin le pasă acestora de avalanșa necontrolată a surselor de informație. Le ignoră cu superbie și își văd de orizontul lor, strîmt cît o streașină. Nu e însă acest fenomen, neîndoielnic tragic, o consecință a evoluției spre civilizația postindustrială, cu robotizarea și supremația calculatoarelor, elogiul consumismului în disprețul pentru carte și cultură? E greu de răspuns negativ la această năucitoare întrebare. Unidimensionalitatea umană aici, și din această cauză, se manifestă cu adevărat. Și lamentările sînt inutile. Evoluția pe scara civilizației, necesară, duce la acest rezultat. A protesta poate părea o atitudine retrogradă. Și, deși noi, în România, sîntem încă departe de societatea postindustrială, consecințele ei au luat-o înainte, găsindu-și cîmp nestînjenit de manifestare. Vechea teorie a formelor fără fond își dovedește încă o dată valabilitatea cu care sîntem blestemați să luăm mereu contact. Și oricît ar exista pericolul de a fi taxat de retrograd, mărturisesc că privesc cu mefiență spre vremea, care va veni totuși, cînd calculatorul va lua locul cărților. Va fi, sînt sigur, o epocă tristă, aplatizantă și desfiguratoare pentru omenesc. Dar în afara publicului mare, există intelectuali, unii adevărați, asupra cărora se exercită, năucitor, acest război informațional, făcîndu-i să trăiască sub o tensiune greu de suportat. Și îi deplîng pe aceștia, pentru că, neprivind spre înaltul cultural, se lasă copleșiți de efemerul cotidian, devenind robii știrilor de tot felul. Mărturisesc că citesc rar (dacă nu deloc) presa zilnică. Nu din superbie sau indiferență. Ci pentru că m-am obișnuit, ca istoric literar, care, pentru a scrie o carte, depind, adesea exclusiv, de lectura presei timpului, să o mai citesc pe aceea a timpului de azi. Și îmi pot asigura colegii că nimic nu e mai delectabil decît a citi colecții, de ziare și reviste, de acum 50-60 de ani. Le foiletez, citindu-le atent, pe stelaj, cîte o mapă groasă trimestrială (sau anuală, cînd e vorba de o revistă), fără stări emoționale de vreun fel ci pentru interesul strict epic. Tot ceea ce a fost, cu siguranță, palpitant, senzațional, în epocă, creînd interes, participare simpatetică sau adversativă, s-a pierdut definitiv în fumul amintirii, acum rămînind, dacă rămîne, numai mobilul epicului pur. Sfatul meu, firește modest, este dezlegarea din dependența față de presa zilnică, de diverse emisiuni de comentarii la posturile de televiziune, pentru a ne opri la cîteva reviste culturale care merită interesul. Restul e deșertăciune vană și nervi tocați de agresiunea războiului informațional.

Cît privește disciplina mea de istoric literar și al culturii românești, aici nu numai că nu mă "sparie gîndul" excesului de informație ci, dimpotrivă, mi se pare mereu că nu am acumulat de ajuns. Deși rob al muncii de bibliotecă de peste patru decenii, citind sistematic tot ceea ce intră (dar ce nu intră?) în zona mea de interes și deși am un fișier, ca în vechime, destul de bine pus la punct, nu de bombardamentul de informație mă plîng, ci de faptul de a nu fi acumulat cît îmi este necesar. Mai ales că, exeget al curentelor de idei din istoria literaturii și a culturii românești, mi-am apropiat, în sfera investigațiilor, și istoriografia politică (mai toate aceste curente de idei, ca și creatorii lor, au avut parte și de o dimensiune politico-economică). Am fost, deci, nevoit să fac totul de unul singur, mai ales în vremea dictaturii, cînd istoriografii politici nu erau lăsați să-și facă meseria, ocupîndu-mă, deopotrivă, de estetic, literar, sociologic, istoric, politologic, neexcluzînd nici biograficul. Într-o sferă atît de cuprinzătoare, m-am bizuit pe forțe proprii, împărțindu-mă în mai multe, totuși utile, ipostaze. Unii, între armonie și admirație, m-au numit, de aceea, un institut. Dar numai eu știu cît de greu, imens de greu, mi-a fost și îmi este, acumulînd și citind - alcătuindu-mi fișele de rigoare (de mînă, nu la calculator) - din cîteva mari domenii ale fenomenului românesc modern, pe care nu contenesc a-l examina ca un ansamblu coerent. Nimic, aici, nu e inutil și superflu, totul aproape se dovedește necesar și demn de folosit pentru reconstituirea trecutului, pe secțiuni, sau în tablouri mari.

Astfel încît mie unuia "războiul informațional" actual nu-mi dă spaime de nici un fel. Ba nici preocupări absorbante. Știind, prin profesiune, să selectez, mă supun realului, acumulez aproape hapsîn ceea ce mă interesează, ignorînd, resemnat, toată pletora de informații care vine în iureș potopitor și se risipește, cum îi e felul, în neantul tuturor efemeridelor.

Z. ORNEA

Un istoric

Un metru = infinit

Orice text este agresiv. Lozincă, fragment din "Fenomenologia spiritului" sau "Instrucțiuni" ștanțate în aluminiu și prinse în peretele liftului – toate modifică iremediabil, fie și în infinitul mic, fiziologia comodității. Ca să împărtășești, însă, sentimentul că informația te năpădește, că distruge, printr-o continuă coroziune, liniștea cîștigată cu greu, că macină temeliile normalității cerebrale, trebuie să fi trăit dintotdeauna, ca stare naturală a ființei, senzația că lumea este croită după etaloane improprii, pitice, că de fapt singurii care locuiesc cu îndreptățire lumea sînt pigmeii.

Întreg exercițiul de sinceritate la care se supune acceptarea conștientă a *neputinței de a ști tot* presupune o sensibilitate aparte, niciodată împăcată cu suficiența sau cu mulțumirea de sine. De zădărnicia cunoașterii se miră numai cei care au luptat îndîrjit împotriva-i. Leneșii abia dacă izbutesc să motiveze propriile reflexe necondiționate; dincolo de mecanica lor se întinde pustiul fără margini al prostiei, populat de certitudini sumare și de orgolii păcătoase. În dispretul îndoielii – fundatoarea indiscrețiilor de orice fel – nu poate exista oboseala cititului neîntrerupt sau impertinența scuzabilă a abuzului de erudiție. Dar acolo unde, altfel decît pe calea aurită a misticii, este ispitită Gnoza, acolo îndrăzneala este pedepsită cu îndoieli enorme. De asta nu mă surprinde frămîntarea sfîșietoare a spiritului care se simte obligat, din rațiuni ale Creației, să priceapă și să primească adevărul crud al imposibilității cunoașterii nelimitate. Agnosticismul nu reprezintă decît reacția, de regn natural, dar argumentată superior, la frustrarea informațională: ce folos ar mai putea avea cunoașterea dacă este limitată și istorică? Mai bine fără ea! Mai bine Archesilaos decît Socrate! Cocoșat sub povara cunoașterii cu asupra de măsură, silit să recunoști – mai ales cînd viscerele încep să-și trădeze funcția – cenzurile biologice ale curiozității, domolești emoțiile și gîndești reverențios la generația următoare.

Primul drum la arhivă, în Iași, l-am făcut la șaptesprezece ani. Nu am, de atunci, memoria vreunei revelații; eram convins, cu mintea de atunci, că alcătuirea unui articol științific se reduce, în ultimă instanță, la compilarea informațiilor edite și că noutatea provine dintr-un gen de combinatorică deprinsă prin antrenament. Doi ani mai tîrziu treceam iar pragul arhivelor, mînat de chiar neștiința mea în rezolvarea unor mărunte chestiuni de ordin istoric. Oarecum familiarizat cu paleografia slavonă și româno-chirilică, așteptam un prilej pentru a mă pune la încercare și tremuram la gîndul că voi putea, în fine, lucra pe documentele *mele*. S-a găsit cineva atunci care m-a luat de mînă și m-a purtat prin depozitele clădirii. Am mers zeci de minute de-a lungul rafturilor încărcate de hîrtii și dosare, ascultînd răbdător explicațiile ciceronelui meu. Cîndva, poate într-un moment de odihnă, l-am întrebat ce anume mi-ar trebui pentru a construi demonstrația tezei. Mi-a răspuns sec: "Atîția metri!" Metri? Așteptam o soluție precisă și, în locul ei, primeam ghicitori. Erudiția o măsuram în titluri sau în pagini tipărite, nu în metri. "Lungimile" trimiteau la profan și la material, la tîmplărie sau la stadion – nu încăpeau deloc în bibliotecă. Am coborît sprîncenele abia cînd ghidul improvizat a adăugat că un metru de arhivă înseamnă un metru liniar de hîrtii puse una lîngă alta pe același raft. "Un metru" nu era neapărat *o lungime*, ci *o grosime* a teancului de acte. Dacă documentele ar fi fost bine aranjate, astfel încît să nu rămînă pic de spațiu între ele, "un metru" putea cuprinde și cinci mii de foi. Cîțiva metri îmi dădeau de lucru pentru o viață întreagă, dacă într-adevăr aș fi dorit să citesc conștiincios fiecare bucată de hîrtie scrisă. M-am simțit strivit sub apăsarea "metrilor". Am plecat de la arhive doborît de conștiința nimicniciei mele; m-am recunoscut învins înainte de a fi purces la bătălie. Pregătit, în urma șocului, să accept inutilitatea deplină a perfecționismului de care mă mîndream, începusem să mă scufund în deznădejdea cea mai cruntă. Nu-mi găseam rostul și eram gata să-l provoc cerîndu-i socoteală pentru a mă fi ispitit. Cînd, însă, mi-am dat seama că toți autorii de carte științifică erau în aceeași situație, că toți trecuseră prin ordaliile descoperirii unei realități parțiale, mi-am primit soarta cu seninătate. De curînd am aflat că majoritatea, înzestrată sensibil, este conștientă de statutul efemer al producțelor ei – niciodată definitive, întotdeauna suspecte de fals, prăbușite sub cantitatea crescîndă a informațiilor.

Asemenea întîmplări te aduc în fața unor adevăruri grave, care minează ceea ce se așezase stabil și sedimenta intelectual sau moral înăuntrul nostru. În afara edițiilor critice de documente, tot ce este asimilabil studiului, încheiat în concluzii susținute de referințe, suferă de incompletudine. Cum poți, bunăoară, ilustra o istorie de secol XIX a românilor dacă abia 30% din mulțimea pieselor apte de a construi premise de silogism sînt accesibile cercetătorului necunoscător al paleografiei? Din presupozițiile care se aglomerează în spațiul judecăților nefondate se alcătuiesc miturile istorice. Incapacitatea de a le suplini, în speță gnoseologică, prin apelul la arhivă face ca întreaga noastră istorie modernă să fi urmat, în procesul constituirii sintezelor istoriografice, un traseu invers celui logic, natural. Explicațiile globale, cu grad ridicat de generalitate, au apărut înainte de a cunoaște speciile care compun totalitatea. Finalmente, partea a ajuns să fie definită prin raportul stabilit cu întregul insuficient cunoscut. Pe deducții vicioase s-a ridicat o istoriografie care, neputînd înfrunta hiper-informația, s-a mulțumit cu inventarierea miturilor. Măcar din acest motiv, îndîrjirea cu care sînt apărate locurile comune ale istoriei naționale s-ar preta la o psihanaliză.

Mihai-Răzvan UNGUREANU

PLURALISMUL SIMPLITĂŢII

Bombardamentul informaţional. Iată o expresie războinică şi deci violentă, care ne aminteşte că, în lumea actuală, diferenţa dintre complexitate şi haos se reduce alarmant. Reflecţia asupra remediilor suferă însă - şi ea - de un reducţionism care face prozeliţi, în pofida naturii lui decepţionante. Unii îşi recîştigă simplitatea, refuzînd modernitatea, cu ale sale complicaţii progresive. Alţii ţin pasul cu «progresul», ratînd simplitatea în detrimentul interiorităţii. Plecînd de la convingerea că **monahismul** *este un arhetip al omului, Raimon PANIKKAR crede că un nou ascetism ar putea oferi speciei* **sapiens** *echilibrul zilei de mîine, prin depăşirea dualităţii dintre monism şi pluralism. Autor cunoscut şi prolific (**Omul făcut Dumnezeu, Hristos şi hinduismul, Cultul omului secular, Dialogul intrareligios** etc.), PANIKKAR a publicat de curînd un **Eloge du simple. Le moine comme archétype universel** (Paris, Albin Michel, 1995) din care am tradus mai jos cîteva pasaje concluzive şi, nădăjduiesc, dătătoare de gînduri. (T.B.)*

Viaţa nu are nevoie de logică, dar se distruge pe ea însăşi dacă este ilogică. Cele două paradigme pe care le-am menţionat - cea a simplicităţii şi cea a complexităţii - par să fie, pînă la urmă, mutual incompatibile. Şi totuşi, ele formează o polaritate salutară dacă este menţinută în anumite limite. Pe de altă parte, fericita *simplicitate* nu ar îngădui că adevăratele componente ale realităţii şi ale vieţii umane se pierd sub pretextul de a ajuta pe cineva să atingă desăvîrşirea. Remediul pare mai rău decît boala. *Complexitatea* în sine nu este nici ea neapărat pozitivă. Ea trebuie să fie o complexitate *armonioasă*, care ţine seama de acel *cum* şi de acel *plexus* al lucrurilor, pentru a obţine o veritabilă împreunare (*amplexus*). Simplicitatea şi complexitatea se pot oare împăca? Dispare oare arhetipul monahului dacă facem abstracţie de simplicitate? (...)

Sociologic vorbind, într-o lume pîndită de creşterea complicaţiilor tehnologice, faptul că unii oameni pledează în favoarea simplicităţii este mai mult decît o simplă ieşire către libertate, sănătate şi umanitate. Chiar dacă sîntem condamnaţi la complexitate, nu toată lumea i se poate adapta. Avem nevoie de un timp al odihnei, de anumite excepţii. Nu mai punem la socoteală faptul că amorsarea oricărui «progres» tehnologic generează nenumărate victime întrucît, aşa cum am văzut, există ritmuri umane distincte, grade diferite de adaptabilitate, dar şi pentru că primele teste tehnologic sînt, în toate domeniile, imperfecte, pretinzînd adesea o serioasă contrapondere în termeni de substanţă umană. A vedea mînăstirile ca pe nişte locuri privilegiate ale serenităţii omeneşti şi ca pe nişte temple ale simplicităţii este o idee seducătoare.

Pe de altă parte, complicaţia însoţeşte complexitatea. Oamenii au tendinţa de a-şi complica viaţa. Se prea poate ca industrializarea să antreneze supraconsumul şi sînt numeroşi cei care încep să realizeze pericolele, ca şi feluritele efecte secundare specifice unei lumi tehnocratice. Apelul la fericita simplicitate este necesar şi urgent. Dacă vechii monahi nu o fac, noii monahi se vor ridica pentru a aminti lumii că nu ne trebuie prea multe pentru a realiza o viaţă umană deplină şi fericită; şi încă şi mai puţin pentru a cîştiga «viaţa veşnică», pe care nu are sens să o lăsăm în seama unui viitor ipotetic.

Cu toate acestea, simplificarea unei vieţi şi a unui mod de viaţă e una, iar deplina simplicitate, trăită pînă la ultimele consecinţe, e alta. Simplicitatea totală, adică specializarea în simplicitate, poate genera practici inumane sau poate aluneca în mai tradiţionala ispită monastică a «acosmismului» şi a aşa numitei *vita angelica*.

Ne aflăm în prezenţa unei teme sociologice delicate. Actualmente sîntem martorii unei relaţii tensionate între instituţiile monastice ale lumii şi religiile aferente. Mă refer la tendinţa, organizată în cod al dreptului canonic sau în spiritul oamenilor şi al autorităţilor corespunzătoare, de a conserva vechile aşezăminte monastice ca piese de muzeu, împiedicînd o evoluţie socotită a fi o trădare faţă de străvechea lor vocaţie autentică. (...)

Antropologic vorbind, se pune problema de a şti cum să integrăm cele două principii în vieţile noastre. Şi mai cu seamă în cazul nostru. Cum e posibil ca un monah modern să realizeze vocaţia tradiţională a simplicităţii, conciliind-o totodată cu integrarea armonioasă a propriei sale fiinţe? Acel *quid hoc ad aeternitatem* (la ce serveşte aceasta în veşnicie?) poate avea un efect devastator dacă nu concepem veşnicia decît ca pe mîntuirea sufletului după moarte. Obsesia lui *sarvam duhkham* (totul e suferinţă) poate şi ea să antreneze o veritabilă castrare a personalităţii umane.

Nu se pune aici problema de a şti care este cea mai bună antropologie: cea care plasează perfecţiunea umană într-o existenţă eshatologică, pe planul unui înalt nivel nirvanic sau paramarthic, sau cea care socoteşte că armonia personalităţii umane presupune integrarea tuturor valorilor umane *posibile* într-o singură fiinţă. Nu trebuie să uităm că dorinţa de a atinge nişte idealuri prea elevate sau nepotrivite conduce la decepţie sau la eşec. Sigur că nu pledez nici în favoarea unui umanism pur. Caut pur şi simplu să sintonizez felul de a gîndi al celor care se simt atraşi de acest mod de viaţă şi să aflu cum îşi concep propriul itinerariu, ca şi sensul vieţii lor, pe calea desăvîrşirii. Mă refer la imaginea antropologică pe care omul şi-o face despre el însuşi.

Pesemne că totul se poate reduce la aceasta: esenţa omului (*humanum*) nu are decît o dimensiune, sau este pluridimensională? A evita această întrebare e tot una cu a banaliza spiritualitatea monastică tradiţională. Monahul nu doreşte să fie totul. El a renunţat la destule lucruri, în definitiv, la toate. Însă totul se rezumă pentru el la un ideal sau o aspiraţie: Absolutul, *nirvana, moksa, sôtêria,* mîntuirea. Pentru aceasta, el este gata să rişte totul şi nu în chip exclusiv individualist. Dimpotrivă, idealul lui *bodhisattva* este monastic; idealul martiriului pentru mîntuirea lumii şi vocaţia de a reprezenta întreaga omenire stau în centrul monahismului. Se pune doar problema de a şti în ce fel poate fi atins acest obiectiv: ajungînd la miezul cel mai adînc al lucrurilor, pe calea simplicităţii, la capătul unui proces de totală simplificare, sau încercînd realizarea unei complexităţi armonioase prin integrarea tuturor valorilor posibile în creuzetul unei persoane particulare?

Nu ar fi drept să eludăm această dublă antropologie subiacentă, nu doar în privinţa problemei teoretice a noului monah, ci şi - sau chiar mai mult - pentru această persoană particulară care suportă deja numita dilemă dintre simplicitate şi complexitate. Monahul suferă într-un fel special tensiunea generală existentă între tradiţie şi veac. Dacă socotim că a doua paradigmă este mai valabilă decît prima, schimbările structurale în monahismul tradiţional vor trebui să fie radicale. Nu avem nici un motiv pentru a şterge dihotomia, chiar dacă maniera de a trata chestiunile practice solicită prudenţă, răbdare şi un mare discernămînt spiritual. Însă monahul prins (ca individ) în această dilemă va trebui deci să se confrunte cu problema practică de a şti dacă va sluji mai bine cauza monahismului transformînd vechile structuri, sau elaborînd nişte structuri noi. (...)

Metafizic vorbind, ne dăm imediat seama că avem aici două concepţii despre realitate complet diferite. (...) Idealul *simplicităţii* presupune că în realitate totul este, pînă la urmă, *simplu*. Cu toate acestea, nici spaţiul, nici timpul, nici istoria, nici trupul nu sînt simple, şi nici măcar simplicabile dincolo de o anumită limită. Numai «sufletul», conştiinţa, *cit*, sînt reductibile la un punct fără dimensiuni. Conştiinţa deţine această remarcabilă putere de a îmbrăţişa multiplicitatea în simplicitate printr-o singură intuiţie. Nu e deci de mirare că pe monah îl interesează mai mult conştiinţa decît exterioritatea plurală a lucrurilor. Idealul *complexităţii* presupune, pe de altă parte, că realitatea este, în ultimă instanţă, *pluralistă*, nereductibilă la un principiu unic şi că deci realizarea nu constă într-o simplă cucerire a Absolutului, ci mai degrabă prin urmarea unui proces graţie căruia complexitatea fiinţei noastre este armonios îndrumată către propria realizare.

Nici un monah nu are nevoie să fie metafizician, dar paradigma metafizică supremă este mereu prezentă în tot ceea ce făptuieşte. Pînă la urmă, în joc se află ipoteza Absolutului. Am putea vorbi despre «monoteismul opus politeismului», chiar dacă nu sînt deloc de acord cu folosirea curentă a acestor cuvinte. Nici un politeist nu a susţinut vreodată că ceea ce monoteistul afirmă ca fiind unic este, în realitate, plural. Dar, numeroşi teişti ar fi indispuşi chiar şi dacă am pune prefixul *monos* înainte teismului lor, întrucît Dumnezeul lor nu este nici singular, nici plural. La mijloc e mai degrabă monismul împotriva dualismului. (...)

Finalmente, simplicitatea şi complexitatea nu sînt dialectic opuse, de vreme ce nu trebuie să concepem structura profundă a universului ca pe o dialectică. Relaţia lor este dialogică. Ea are un sens nu pentru că ele se opun sau se contrazic una pe alta pentru a genera un oarecare amalgam «superior», ci pentru că întreţin o relaţie constructivă, astfel încît una nu are sens fără cealaltă şi pentru că fiecare o susţine pe cealaltă.

Simplicitatea este mai mult decît absenţa complexităţii. Este, pur şi simplu, «monoplexitate», dacă expresia aceasta îmi este îngăduită. «Pliurile» au fost iarăşi repliate, dar nu sînt nici uitate, nici distruse, chiar dacă nu mai există ca pliuri în sine. Aşa cum am văzut, o transformare este, probabil, necesară. Pe de altă parte, complexitatea nu este o simplă acumulare de «pliuri», de straturi suprapuse ale realităţii, ci coincidenţa a numeroase pliuri într-unul singur, coerent, adică un model armonios de întrepătrundere, care este singular în multiplicitatea sa.

Unitatea pe care o evocăm este plurală, fiindcă nu există decît unitatea multiplă pe care nimeni nu o poate percepe în totalitatea ei, tot aşa cum nimeni nu se poate găsi în afara realităţii. Dacă verdele ar putea vedea lumea în culorile sale, ar vedea toate celelalte culori în verde, sau ca rezultat al amestecului lor cu verdele. Nu am mai putea vorbi despre o pluralitate de culori, ci doar despre un pluralism care ar putea fi exprimat prin numele generic de «culoare», fără a fi realmente posibil să diferenţiem fiecare culoare în funcţie de propria ei luminozitate. Pluralitatea nu se poate capta decît din exterior. Numai un spirit aflat deasupra şi în afara lumii poate îmbrăţişa pluralitatea culorilor. Monismul este privirea din interior. Chiar dacă spiritul verde ar putea să perceapă anumite diferenţe, chiar dacă e suficient de puternic şi se concentrează în el însuşi, va susţine pînă la urmă că totul este verde. Pluralismul nu este o privire simultan orientată spre interior şi exterior. El vede totul prin prisma unei predominanţe verzi, dar ascultă şi alte mărturii şi credinţe care povestesc despre alte culori, crezînd atunci că realitatea este multicoloră. În măsura în care vede, el este monist; în măsura în care ascultă, el ia apărarea pluralităţii. Pluralismul nu reduce totul la inteligibilitate. (...)

Criza epocii contemporane şi totodată principala ei oportunitate vocaţională depind de înţelegerea faptului că microcosmosul uman şi macrocosmosul material nu sînt două lumi separate, ci una şi aceeaşi realitate cosmoteandrică, a cărei a treia dimensiune, «divină», e tocmai legătura de unire între celelalte două dimensiuni ale realităţii. Altfel spus, a te dedica mîntuirii sufletului poate să nu fie decît pur egoism şi laşitate, iar a-ţi asuma sarcina de a mîntui lumea, pură vanitate sau prezumţie. Pentru a realiza sinteza, trebuie să fim extrem de conştienţi nu numai de relaţia existentă între interior şi exterior, ci şi de «intrarelaţionalitatea» lor, care face ca, în definitiv, obiectivul să fie unic. De la discursul presocratic despre armonie, trecînd prin Rig Veda, al cărei ultim cuvînt este concordia, şi pînă la Sri Aurobindo, care afirmă că «toate problemele existenţei sînt în esenţă problemele armoniei», există un fir conducător în căutarea umană a unei secularităţi sacre. (...)

O sinteză este oare posibilă? Ontologia fusese domeniul care includea antropologia, cosmologia şi teologia; sistemul integral al teoriilor referitoare la om, la lume şi la divin. În zilele noastre, nu mai avem o asemenea ontologie şi foarte mulţi se îndoiesc că o asemenea sarcină este posibilă. Sigur e doar faptul că antropocentrismul este la fel de insuficient ca şi cosmocentrismul şi teocentrismul. Ceea ce ne lipseşte este o nouă conştiinţă... Dar această conştiinţă nu poate să ia naştere decît din experienţa unui praxis integral. Ne lipseşte de asemenea un nou ascetism: un nou praxis, care ar implica cufundarea în profunzimile psihicului uman şi care şi-ar lua avînt spre înălţimea spaţiilor cosmice, pentru a înregistra pulsaţiile imanent-transcendente ale divinităţii.

Prezentare şi traducere,

Teodor BACONSKY

Album

Scrisori întredeschise

Craciun 1994
Dragii moşului copii

A plecat din nou la drum
El, Moş Crăciun.
Dar, sunt ani....
De cînd am colindat mereu
Prin nămeţi şi ger, cu traista plină,
Răsuflînd din greu.

Însă acum moşului i s-au mai adăugat ani şi ani, încît moşul a ajuns la "vîrsta a treia". Nu l-a mai ajutat puterea să meargă din nou, din casă în casă, pentru a umple cu mulţumire şi bucurie inimile celor dragi ai lui.

Hei, moşul acum este la pensie. Dar nu trece cu vederea, ca din modesta-i pensie să ducă cîte un mic dar celor ce aşteaptă cu dragă inimă, surprizele ca altă dată, erau mult mai valoroase... Spre aducere aminte de zile, petrecute împreună,

Moşul vă urează:

Să fiţi sănătoşi, Dzeu să vă dea mult noroc, minte şi mult succes în reuşirea idealurilor voastre, cît şi în bunul mers în familie şi căsnicia voastră!

La mulţi ani, cu fericire şi viaţă îndelungată plină de bucurii.

Moş Crăciun (Bunica).

Iar de anul nou 1995 fac o urare pe acest material de proastă calitate:

Visurile proiectate să vă meargă spre perpetuă realizare!

La mulţi ani cu bine şi sănătate. (tot Bunica)

Cuvente den copii

Jurnalul Florinei (12 ani)

– fragmente –

28 oct. '94

Bună!

Dragul meu Jurnal. Astăzi este o zi tristă, dar frumoasă. Cu banii şi familia stau bine, dar cu prietenii nu. Îl iubesc (tăiat şi scris *urăsc* – C.P.-B) pe Cătălin, dar din păcate nu mai vorbesc cu el din cauza fratelui lui, Robert. El stă în bloc cu Ioana, cea mai bună prietenă a mea din curte de la mine. Azi am fost pe la ea şi i-am spus ce aveam pe inimă. Şi ea îl iubeşte pe Cătă la "nebunie", o ştiu. De aceea eu voi încerca să mă lepăd de Cătă. Aşa că cu timpul voi rezolva totul. Poate Dumnezeu mă va înţelege. Îmi pare rău că mi-am bătut joc de Ioana şi Cătă. Acum cît voi mai sta în casă

→

Din viaţa unui extremist de centru...

Inactualităţi la solstiţiul de vară

• Populaţia lumii, la naşterea lui Isus Christos, număra 250.000.000 de oameni - azi, la 1996 de ani după acea Bună Vestire, este de 6 miliarde. Sociologii susţin că această diferenţă de cantitate ar afecta profund condiţia umană.

• Între 8 şi 25 mai 1996, s-au împlinit 900 de ani de la primul pogrom - acela făptuit, la Worms, în Renania, de cavaleria cruciaţilor chemaţi de papa Urban II să cureţe pămîntul de necredincioşi. Comemorarea trece neobservată, se aşteaptă anul 2096, mileniul fiind o unitate rotundă.

• Se împlinesc 117 ani de cînd Ion Luca Caragiale a încheiat "O noapte furtunoasă", prima comedie românească în care garda civilă strigă, de pe stradă celor din case "Te văd! Te văd!". Aniversarea trece neobservată.

• Specialişti în informaţii secrete afirmă că 90% din "producţia informativă mondială" se găseşte, practic, pe piaţa publică. "Informaţia închisă" (10%) care ţine de secretul de Stat şi de întreprindere, în sensul strict şi legal al cuvîntului, oferă un cîmp de investigaţii din care nu e exclus nici adversarul, nici prietenul, nici partenerul, nici aliatul.

• Dorinţele către Dumnezeu, scrise pe bileţele introduse în zidul Plîngerii de la Ierusalim, se pot transmite şi prin fax. În acelaş oraş, cea de a 45-a adunare a Institutului Internaţional al Presei aprobă o rezoluţie care cere tuturor guvernelor din lume să interzică spionilor să lucreze în calitate de ziarişti.

• Celui mai bun ziarist din Hong Kong i se taie mîna cu care a scris articolele. Motivul sadicului atac rămîne multă vreme necunoscut.

• "Times" anunţă că o fostă învăţătoare din Norfolk, Lynne Simonds, a fost consacrată - într-o ceremonie care a durat 3 zile şi 3 nopţi - *mamprugipuiginaba*, de către un trib din nordul Ghaanei. Titlul de *mamprugipuiginaba* conferă drept de viaţă şi de moarte asupra celor din trib. Lynne Simonds a lucrat 3 ani în satul Wulugu ca "responsabilă cu învăţătura şi educaţia", adică *miesimpoagnaba*.

• Cybernecrofilii angajează pe sistemul Web al Internetului un pariu (participare 12 dolari) pe decesele, în 1996, ale următoarelor persoane: Elţîn, Maica Tereza, Mandella, Pavarotti; proliferează - de la San Francisco la Paris - cybercafé-urile dotate cu computere ultimul tip unde, cu un sandwich şi la o bere sau la o cafea, se poate intra în "reţeaua reţelelor"; "menu Web" petit déjeuner la Bistrot Internet (în Galeriile Lafayette-Paris): piine, croasant, cafea, o jumătate de oră conexiune, 40 de franci - "primire călduroasă, material foarte convenabil, 6 ordinatoare IBM legate la Internet printr-o linie specializată de debit înalt (64 kbps), cadrul e însă cam rece, amintind de secţiunea costume - cravate de la raionul bărbaţi" - apreciază cronicarul în materie de la "Le Monde".

• Suporterii echipei de fotbal Ajax Amsterdam îşi vor putea risipi cenuşa pe iarba vechiului stadion - crematoriul oraşului cumpărînd 180 m^2 din teren.

• Un filosof bucureştean, întrebat provocator dacă e evreu, răspunde calm: "Nu. Am doar o privire inteligentă". Sir Yehudi Menuhim îi declară lui Bernard Pivot, la rubrica: "cel mai detestat cuvînt" al chestionarului său: raţionalizare. Tot într-o emisiune a lui Pivot, Umberto Eco afirmă că: "pentru a supravieţui, trebuie să povesteşti"; lîngă el, în aceeaşi discuţie, Samuel Rushdie socoteşte că "Istoria e tot ce rămîne din om".

• Nu se consemnează nici o veste în privinţa contactelor pe care urma să le stabilească un cazinou din Las Vegas cu Constantin Roman din Strehaia (România), inventatorul ruletei cu zar nemăsluibil. În schimb, un regizor cinematografic, din Bucureşti, mare consumator de popcorns, se delcară "floricelodependent", în replică la abuzul de dependenţe al celor din jur.

• La Chartres, în Franţa, au loc Întîlnirile Europene ale acordeoniştilor. La Eugène, în Oregon (SUA), se va desfăşura, în luna noembrie, primul campionat mondial de dans canin, sub egida organizaţiei canadiene Musical Canine Sports International.

• Ca în fiecare an, de 16 iunie, la Dublin (Irlanda), se sărbătoreşte **Bloomsday**, ziua lui Leopold Bloom, descrisă de James Joyce în "Ulysse": reconstituiri ale epocii, foarte serios "udate", cu cortegii funerare şi opriri la "pub"-uri, menu-uri speciale în restaurantele din jurul turnului lui Joyce, la Sandycove, micul dejun în stil joycian, plimbare prin Dublin călăuzită de Ken Monaghan, nepotul romancierului şi bal. Pentru înscriere la **Bloomsday**, a se telefona la "James Joyce Center" din Dublin (tel: 19-353-1-8788-547), chiar dacă 16 iunie 1996 a trecut, ceea ce nu mă împiedică să vă urez un excelent solstiţiu de iarnă. Sînt

Radu COSAŞU

→

Dumnezu mă va ierta de toate păcatele...

Azi tataie a fost îngropat. Cînd am vorbit cu mamaie la telefon şi-a bătut joc de mine, adică eu vorbeam şi ea cînta şi îl înjura pe tataie. În orice caz este bolnavă!...

Popoare de stele s-au aşternut peste Univers. Noapte bună!

29-X-1994

Este o zi foarte frumoasă. Căldura a năbuşit toate casele, parcă ar fi o zi de primăvară. Este ora trei după-amiază. După ce am terminat treaba, mama mi-a dat voie afară. Am stat cu Lucica (o prietenă), Ioana (care umblă după băieţi şi a rămas repetentă) şi Alina, cea mai bună prietenă a mea. După aceea ceasul se făcuse şase. Am lăsat pe cele două fete şi am plecat la Alina acasă la bunică-sa. Acolo l-am văzut pe fostul meu prieten Cătă şi pe verişoară-sa. Cînd l-am văzut pe Cătălin îmi venea să vomit. I-am cerut lui Alina o ţigară pe care i-am dat-o lui nenea Nicu. Este ora şase şi cincizeci şi patru de minute. Am plecat de la Alina şi am mai stat afară cu Ioana şi Lucica pînă pe la ora opt fără zece minute. O zi bună şi rea. Noapte bună!

Luni, 31-X-1994

Este o zi bucuroasă de primăvară. De dimineaţă am stat cu băiatul Irinei (verişoara mea), pentru că ea a plecat pînă la Icral. A venit acasă şi m-a pus să scriu o cerere. Înainte de aceasta eu am fost la şcoală cu Miţi şi Petre. Pe la 4 deja eram la şcoală. Aveam biologia. A fost "mişto". Cînd am venit acasă nebunul de Petre m-a speriat, iar eu am strigat la mamaie. Am mîncat, am făcut patul şi după aceea m-am uitat la video. După ce s-a terminat mi-am făcut rugăciunea şi am adormit. Noapte bună!

2-XI-1994 Miercuri

Este o zi frumoasă potrivită. Cred că mă distrez la şcoală. Principalul este că mă oftică profa de franceză. Ne-a venit una nouă şi arată cam aşa: ochii căcăniu în dungi; părul ca cel de sub braţul meu; o gură strîmbă (a fost paralizată). Şi îi mai trebuie o coadă să semene cu "Satana". Drace! mă mir cum a ajuns profă. Cînd ne ascultă trebuie să ţipăm ca să audă este cam surdă. În orice caz, o zi bună şi rea!

8-XI-94 Marţi

Este Sf. Mihail şi Gavril. Astăzi e ziua lui Mihai. După cursurile şcolare Petre, Sile, Moraru şi Mihai. Lui Mihai i-am spus "La mulţi ani", am vorbit cu el. M-a dus pînă în faţa gangului. În timp ce stăteam cu el şi cu Geta a apărut Cătălin cu tăică-său şi bine-nţeles cu maşina lor (o dacie roşie, marca 1310). Cînd am plecat acasă (pe gang) nu l-am băgat în seamă şi se uita la mine de parcă... I-am spus şi lui mamaie, care mi-a dat 1000 lei noi. Aceasta a fost ziua de azi!

Miercuri

Astăzi este o zi foarte urîtă pt. mine, că am probleme lunare. Este îngrozitor. La şcoală: este o zi mai călduroasă faţă de ieri şi cu ore distractive. În fiecare zi Petre vorbeşte cu o fată "Diana". Crede că mă face pe mine geloasă. După ce că e cum e se mai dă şi şmecher. Dar mie nu mi-a plăcut niciodată de el, mi-a plăcut odată de Cătălin. Acum nu-mi place de nimeni, toţi sînt nişte ipocriţi. O zi bună şi nebună.

Luni. Marţi. Miercuri. Joi. Vineri. Sîmbătă. Duminică.

Astăzi este "Luni". Este o zi frumoasă şi blîndă. Sînt cam răcită, dar merge. Azi i-am dat telefon Alinei.

"Marţi" este o zi frumoasă şi azi, dar merge. Astăzi îmi merge bine, dar sînt tristă că nu ascult muzică.

"Miercuri" azi am chiulit de la română şi religie că mamaie a fost plecată.

"Joi" de dimineaţă m-am întîlnit cu Sile şi mi-a spus că Cătălin a ieşit din spital şi Ioana a intrat în "Sp" la Municipal. Tot azi o să-i dau telefon lui Alina şi o voi pune să vorbească cu Cătălin la telefon. Cam atît pentru azi.

Vineri la ora 9,30 mă duc la meditaţie. Aseară am plîns că mi-era dor de tata. Cu timpul am început să-i simt lipsa. Tot aseară toată gaşca din Kogălniceanu a venit după mine la şcoală. Dar nu m-au văzut. Azi mă întîlnesc cu Alina şi mă duc la servici cu mama.

Duminică şi Sîmbătă să văd ce fac. Cred că ne ducem la ţară. Duminică şi Sîmbătă nişte zile plictisitoare.

5 decembrie

Luni. Mîine va veni Moş Niculae.

Marţi dăm teză la matem. De dimineaţă am fost la meditaţii. După aceea l-am sunat pe Cătălin şi la el se afla Petre. Nu am vorbit cu el, ci cu Petre. După aceea am vorbit cu Alina şi mamaie.

Miercuri. Afară este frumos în timpul zilei

CULTURA ROMÂNĂ ÎN UNIVERSITĂŢILE LUMII

Între 19-23 iunie a.c., s-a desfăşurat la Sibiu prima Conferinţă internaţională cu tema **"Cultura română în universităţile lumii"** organizată de Fundaţia Culturală Română la iniţiativa unor prestigioşi profesori din străinătate şi din ţară. Au participat peste 200 de profesori de limba şi literatura română, comparatişti, istorici, oameni de artă, folclorişti, specialişti în studii sud-est europene, politologi, ziarişti din 23 de ţări. Lucrările, desfăşurate în plen şi pe secţiuni tematice, au reprezentat contribuţii valoroase, unele de o originalitate menţionată special de către moderatori, la redefinirea şi nuanţarea conceptului de "studii româneşti" şi "românistică" după 1989. Este pentru prima oară cînd autorităţi în domeniu se întîlnesc pentru a discuta modalităţi şi perspective pentru introducerea limbii, culturii şi civilizaţiei româneşti într-un circuit internaţional firesc, oferindu-şi disponibilitatea de a colabora cu toate catedrele, centrele şi asociaţiile de studii româneşti pentru a da culturii române locul meritat în lume.

Nu doar prezenţele numeroase trebuie amintite, ci şi calitatea individuală a celor care au conferenţiat, precum şi rezultatele practice ale reuniunii. S-au întîlnit la Sibiu, unii pentru prima oară, alţii după 20-30 de ani, nume de referinţă ale intelectualilor români, de origine română sau străini: Virgil Nemoianu, Sorin Alexandrescu, Alexandru Ciorănescu, Eugen Lozovan, Sanda Golopenţia, L.Piccillio, Paul Michelson, John Nandriş, Bruno Mazzoni, Max D.Peyfuss, Matei Cazacu, Andreea Roman, C.Eretescu, Cristina Zarifopol, St. Fischer-Galatzi, Leon Volovici, George Ursul, Ştefan Stoenescu, Luisa Valmarin, Bianca Valota, Roberto Scagno, Helmuth Frisch, Adam Sorkin, Liliane Tasmowski şi de fapt orice enumerare este nedreaptă pentru că toate numele ar merita citate alături de colegi din România, de asemenea, amintiţi aici într-o selecţie practic imposibilă: Paul Cornea, Mircea Anghelescu, Mircea Martin, Mihai Zamfir, Mihaela Mancaş, Liliana Ruzăndoiu, Ion Opriş, Rodica Zafiu, D. Mănucă, Al. Cistelecan, Mihai-Răzvan Ungureanu, Liviu Papadima, Sanda Râpeanu, Dorina Derer, Z.Ornea, Al. George, Costache Olăreanu, B.Elvin.

În cuvîntul de încheiere a congresului, acad. Augustin Buzura vorbea despre contribuţia acestei reuniuni la schimbarea mentalităţilor şi la un nou mod de a gîndi integrarea culturii române în lume, exemplificînd prin rezultatele enunţate în loc de concluzii constituirea unei structuri care să cuprindă asociaţiile de românistică, centrele de studii româneşti, specialişti de prestigiu, cu titlu individual, avînd ca partener logistic Fundaţia Culturală Română; s-a decis şi reluarea revistei condusă de Sorin Alexandrescu "International Journal of Romanian Studies" cu un nou consiliu editorial prestigios, editarea unui buletin bibliografic şi a unui Newsletter al actualităţii socio-politice şi culturale româneşti precum şi permanentizarea acestei conferinţe prin convocarea ei la doi ani dezbătînd temele concrete reieşite din discuţiile pe secţiuni de anul acesta.

La deschiderea din 19 iunie au participat V.N.Constantinescu, preşedintele Academiei Române, Ragnar Angeby, ambasadorul Suediei la Bucureşti, alţi ambasadori şi reprezentanţi ai corpului diplomatic din multe ţări, scriitori, critici literari, autori de manuale, traducători, ziarişti. Aprecierea pozitivă, unanimă asupra conferinţei şi a rezultatelor sale, venind atît din partea oaspeţilor de peste hotare cît şi din aceea a specialiştilor în viitorul studiilor româneşti în lume.

FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Bustul Thaliei

AUT MAMAMUSIU AUT NIHIL

Domnul Jourdain descoperă la maturitate acele lucruri care fac ca viaţa să merite să fie trăită. Tipurile de instrucţie cărora li se consacră cu fervoare reprezintă, fiecare, conştientizarea unor activităţi efectuate pînă atunci firesc, fără reflexie. În termenii lui Malraux, dl Jourdain nu apucase să-şi transforme în conştiinţă experienţa, atîta cîtă o avea. De acum, profesorul de dans îl va obliga să-şi supravegheze reverenţele şi paşii, profesorul de scrimă îi va coodifica posturile şi mişcările, profesorul de filosofie îl va face să-şi observe mersul gîndirii, îi va regla rostirea şi-l va ului de-a dreptul dind celui mai familiar discurs un nume magic: proză.

Contrar aparenţelor, Jourdain nu este un parvenit ca Georges Dandin. El se cultivă pe sine, nu cultivă pe alţii din snobism, căutînd în înalta societate doar interlocutori pentru a-şi exersa competenţele recent dobîndite. El are intuiţia exactă a unei existenţe superioare în care trăieşti şi, în acelaşi timp, te priveşti trăind. Ridicolul apare din cauză că prima etapă în procesul de conştientizare este o dureroasă probă care implică pierderea firescului fără niciun cîştig în cizelare. Umberto Eco remarca în recenta sa întîlnire cu publicul bucureştean că cel mai sigur mijloc de a te dezvăţa de o deprindere este să descompui acţiunea respectivă într-o serie de faze executabile ca un algoritm. Astfel, a înota derulînd în minte poziţiile succesive ale stilului crawl este o metodă sigură pentru a te duce la fund, iar a face dragoste cu Kamasutra alături se soldează inevitabil cu un eşec. La fel, burghezul domn Jourdain, pus să emită vocale sau să articuleze mişcări şi ginduri în conformitate cu reguli bine formulate, trece de la starea de firesc-necizelat la starea inferioară de nefiresc-necizelat. Dacă Molière ar fi fost mai îngăduitor şi i-ar fi dat şansa de a continua, el ar fi trecut la stadiul de nefiresc-cizelat, cel la care se găseşte marchiza, apoi, perseverînd, ar fi ajuns firesc-cizelat, ca prietenul lui, contele. Şi poate, cine ştie, l-ar fi depăşit chiar pe acesta ajungînd firesc-necizelat, stare care numai aparent este totuna cu cea de la care s-a pornit, ea fiind, de fapt, situată cu un inel mai sus pe demult familiara noastră spirală dialectică.

Spectacolul lui Cosmin Alex. Marian cu *Burghezul gentilom* are meritul indiscutabil de a fi renunţat la muzica lui Lully. Tînărul regizor nu vede ceea ce este mereu viu şi actual în piesă, ci o situează în istoria teatrului, dorind să facă prin spectacolul său un raccourci de la Gozzi la Goldoni, Molière fiind puntea. Contele şi marchiza poartă măşti şi chiar joacă teatru de mască, Jourdain păstrează urmele măştii, iar celelalte personaje aparţin realismului psihologic. Acţiunea, împovărată de *lazzi* la început, devine pe parcurs mai fluidă, dar rămîne unidimensională. Scena dineului, în care Jourdain cel dornic de conversaţii rafinate cade în vulgaritatea chefului ordinar ar fi trebuit jucată într-o cheie mai decis grotescă. Dan Tudor compune un Jourdain dinamic dar insignifiant, fără să sugereze acel patetic efort de autodepăşire care-l leagă de autodidactul lui Sartre. Raluca Petre găseşte accente suculente în rolul d-nei Jourdain. Gabriel Spahiu şi Mihai Baranga formează un cuplu pitoresc.

„Burghezul gentilom" este greu de jucat, mai ales aici, la porţile Orientului, unde titlul de „mamamusiu" n-are cum fi luat cît de cît în serios.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

JURNALE:

4. Ion Simuţ

*Confesiunile unui opinioman** e o carte alcătuită din ceea ce, dacă Ion Simuţ ar fi fost un mare clasic, Perpessicius ar fi grupat sub titlul *exerciţii & moloz*. Volumul său e un fel de *addenda* la operele antume de pînă acum ale lui Ion Simuţ, într-o ediţie îngrijită chiar de Ion Simuţ. Autorul a îndesat aici articole, studii, fragmente de jurnal, telegrame, cuvîntări, scrisori (primite şi trimise) , interviuri (acordate), texte "pentru coperta a IV-a", răspunsuri la întrebarea jurnalistică "la ce lucraţi?", ba chiar şi un pasaj dintr-un roman licenţios de Alfred de Musset... A rezultat astfel nu chiar o carte, ci un soi de *dosar Ion Simuţ*, cu multe lucruri inteligente, dar şi o certă povară de bric-à-brac. Nu spun asta din pură maliţie, ci pentru că gîndesc ca şi Ion Simuţ care, în patetica prefaţă, strigă spre bolta azurie: *"Scriu pentru ca tăcerea mea să nu fie echivalată cu nimicul, cu neantul (...). Scriu pentru a înlocui trecutul şi timpul care trece cu cuvinte, mă refugiez în cuvinte şi propoziţii, unde mă adăpostesc de vremuiri. Scriind, îmi construiesc o casă"* (p.7). Foarte frumos, dar tocmai aici e prima (neesenţială) bubă: *Confesiunile*... nu sunt o casă, ci un depozit de materiale. Iată o uşă, iată nişte duşumele, cîteva grinzi solide, ceva tablă de acoperiş, două-trei ferestre ş.a.m.d. - dar puse vraf, nu închegate într-o structură. Mai pe şleau spus, îi reproşez lui Ion Simuţ că, dereticîndu-şi prin sertare, a îngăduit, cu prea multă complezenţă, manuscrise de toate felurile, unele ofilite, între aceste coperţi. Trebuie să-i amintesc eu, oare, spusa lui La Bruyère, că a face o carte e un meşteşug ca şi a face o pendulă?

În cele ofilite, complezenţa faţă de sine e înlocuită de complezenţa faţă de alţii. Îi e drag din cînd în cînd (v. pp. 20, 130, 136, 160, 171) lui Ion Simuţ să înşire liste generoase, în care Ştefan Agopian e lîngă Aurel Antonie, Adriana Bittel lîngă Stelian Tăbăraş, expresii ale unui candid spirit de "echipă", vederi din avion ale unor detaşamente de "condeieri", din care mulţi s-au stins pe drum, în depărtări albastre... Un articol din august 1986 vede, după părerea mea, în proza lui D.R.Popescu mult mai mult decît se află acolo, uitînd să spună că, dincolo de toate temele subtile şi simbolistica întortocheată, DRP-ul a fost şi este un autor cîlţos. În 1993, criticul crede, grandilocvent, că *"Nichita Stănescu rămîne unul dintre marii poeţi ai secolului"* (p.60), ceea ce mi se pare greu de demonstrat, dacă ieşim din spaţiul euforic al supralicitării mitizante. Ion Simuţ îşi recuperează şi un interviu din 1985, document jenant al naivităţii de a se fi lăsat sedus de farmecele "criticului" cu epoleţi A. Silvestri de la protocronicul *Luceafăr* al Securităţii. Largheţea auto-antologării şi a unor stranii "note mari" e cu atît mai surprinzătoare cu cît, în grosul demersurilor sale, Ion Simuţ este un critic cu bun discernămînt axiologic; mărturie stă, spre pildă, o altă listă (p.66), cea a lucrărilor durabile, în proză, publicate între 1945 şi 1989, la care, în ce mă priveşte, aş subscrie aproape integral: Voiculescu, Blaga, Călinescu, Petru Dumitriu, Bănulescu, Buzura, Breban, Preda, M.H.Simionescu, Goma, Radu Petrescu, I.D.Sîrbu...

Partea plină a paharului este însă categoric mai mare. Eseul din iulie 1989 despre spiritul caragialesc în scrisul anilor '80 este cu totul remarcabil. Portretul critic făcut lui Mircea Zaciu (*Un critic pentru singurătate*) suferă doar de hiba de a nu fi putut aprofunda (în august 1988) relaţia spirituală a modelului cu Occidentul. Meditaţiile asupra *Jurnalului de la Păltiniş* (din 1992) nu-s doar *asupra*, ci mulţumitor de *întru*. Mă întîlnesc perfect cu Ion Simuţ în a considera (după cum am şi spus-o de la început) *"schimbarea ortografiei, în 1993 - o nerozie"* (p.183) În articolul (din '90) *Strategia compromisului*, Simuţ nu mai e atît de generos cu Labiş pe cît a fost cu Nichita (dar motivaţia o găsesc rău formulată: nu *"devalorizarea idealului comunist"* de către *"revoluţia din 1989"* a compromis o parte din opera poetului, ci chiar *idealul*). În acelaşi text (ca şi în *Cine au fost teroriştii culturii române?*, sau interviul *Viitorul scriitorului profesionist sau mizeria morală a stîngii*, ambele din '93), criticul e aspru pînă la vituperant cu scriitorii care s-au dat cu comuniştii mai mult decît era strict necesar pentru supravieţuire, alde Eugen Barbu, I.D.Bălan, A.Păunescu, Nicolae Dragoş, Dumitru Popescu, Ion Brad, D.R.Popescu, Dinu Săraru, N.D.Fruntelată; printre teroriştii culturii, Simuţ îi numeşte cu drept temei pe Dulea, Florescu, Brad, C.V.Tudor. Cu mare ferocitate e tratat Geo Dumitrescu, care n-ar *"face decît să-şi regăsească la bătrîneţe idealurile comuniste"* (p.203). Ion Simuţ se suspectează de insuficientă aderenţă faţă de critica literară operativă (a prezentului), socotindu-se mai înclinat spre scufundarea în istorie. Opinia mea este că bunul său gust şi supleţea analitică îi dau validarea de cronicar peste onorabil. Dar zona sa de excelenţă am impresia că se află în virtuozitatea hermeneutică, în tîlcuire - pentru care, în adevăr, textele bine aşezate sunt preferabile. O mostră, în mic, de performanţă interpretativă o constituie fragmentul de jurnal cu titlu împrumutat de la mai vîrstnicul său prieten Paul Georgescu, *Polivalenţa necesară*, de la p.120, în care Simuţ scoate tot ce se poate, şi nu fără adîncime, din banala inscripţie a vagoanelor, *Nu vă aplecaţi în afară!*

Şi fiindcă am ajuns la jurnal (vreo 50 de pagini, din '82-'83), observ că e isteţ fără a fi strălucit (e ţinut adesea fără chef, v.p.102, dacă nu chiar fără vocaţie; deşi îşi titrează un grupaj de "materiale" *Egografii*, I.Simuţ n-are chemarea introspecţiei sau a insectarului diaristic); paginile sale sunt consemnări meditative despre jurnalul lui Radu Petrescu (asemănări biografice prin "recluziunea" la ţară, departe de Oraş şi Bibliotecă; Simuţ îi preia şi unele ticuri naturiste) sau despre relaţia intelectuală cu Paul Georgescu (schimb de scrisori, vizită); în spirit ardelenesc tipic (cf. *Jurnalul* lui Rebreanu), sunt imortalizate muncile zilelor (*"Tund toată ziua via din curte"*, *"Am curăţat pomii"* etc.); pe lîngă astea, caietul mai joacă şi rolul debaralei de proiecte.

George PRUTEANU

---

*) Ed. Cogito, Oradea, 1996, 232 p., 6000 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Colaj

Motto: "-Ce cerea în ea? -El, nu cerea nimic. -Cum, nu cerea nimic?"
I.L.CARAGIALE

Stimaţi telespectatori ai *Dilemei*, bună ziua. La solicitarea ficţionarului de serviciu, de a dezvălui cu ce anume mă "bombardează" scrisorile pe care le primesc în calitatea mea de realizator al unei emisiuni zilnice, răspund deschizînd computerul şi transcriind, în spiritul celei mai camilpetresciene autenticităţi, cît încape:

Cum e corect: *prim-ministrului* sau *primului ministru*? Ar trebui să abordez şi teme mai patriotice, ca să educ tineretul. Crainicii pronunţă aiurea. Cum să facă el să-şi publice memoriile din puşcărie? Pe ce chestie *anti-*, dacă e *ante-cameră*?! C.V.Tudor e un mîrlan. Cuza a transformat Văcăreştii în puşcărie, deci Ceauşescu a fost mai bun, ăştia de azi nu fac cît el. Greşeşte Paleologu cînd spune că *Baltagul* e doar mitul lui Osiris. Participiul de la *a rage* e *am ras? am răgut?* dar perfectul simplu: *răsei*? Să explic ce este orgoliul. De ce administratorul blocului nu dă chitanţe corecte, de ce?? *"Dacă dragoste nu e..."* nu-i aparţine lui Marin Preda, e din *Corinteni, 13*. Ironii la adresa d-lui preşedinte Ion Iliescu. *Mişto* ar putea să vină de la germ. *mit + Stock*. Un domn din Focşani a inventat televiziunea în relief, e dispus să cedeze patentul ProTV-ului. Crainicii pronunţă aiurea (prescurtat: C.p.a.). Ediţia Samuil Micu, îngrijită de Ioan Chindriş (carieră politică sinuoasă), e greşită. Cum tălmăcesc expresia *"izmene pe călător"*? Din Galaţi, printr-un geamăt epistolar sunt informat că *nu e dreptate în România*. Un turdean emite ipoteza că s-ar putea să-mi fie frate. Cum de se spune *inflamabil*, dacă prefixul *in* este negativ? ar trebui să se spună *flamabil*. Din Timişoara mi se scrie că guvernanţii călătoresc prea mult şi fac prea puţin. De ce se aude mereu *membră*, de vreme ce nu zice nimeni *doctoră*? Să fac ceva, pentru că e jale: se ţiganizează şi se americanizează limba română! Cum de tocmai eu, un om atît de..., sunt ironic cu Ştefan cel Mare şi Sfînt? C.p.a.! Manualul de psihologie pentru clasa a X-a e scris într-un limbaj impenetrabil. Să nu se mai spună *ora doisprezece*, ci *douăsprezece*. Din ce motiv unii scriu *Isus* cu un singur *i*, alţii *Iisus*, cu doi, unii *Hristos*, alţii *Cristos*, cum e corect? Am întrebat într-o emisiune *"ce are bormaşina cu Academia?"* - asta e o insultă la adresa muncitorilor, să-mi cer scuze! O doamnă îmi cere să-i traduc în franceză un memoriu către Consiliul Europei în care se plînge că e neîncetat urmărită de Securitate. *Bănui* sau *bănuiesc*? *Şovăi* sau *şovăiesc*? Din Hunedoara, sunt anunţat că *păhui* înseamnă stejar bătrîn. Denumirea Dinamo nu e sovietică? La ce ne trebuie, săraci cum suntem, *Catedrala Mîntuirii Neamului*? Să desluşesc expresia *rezident al securităţii*. Pîn'la urmă, se pronunţă Soros sau Sörös? Regele Mihai vorbeşte foarte frumos. Ce înseamnă *bingo*? Undeva, unitatea de măsură atomică *pico-curie* a fost tradusă cu un nume de prăjitură: *picocouri*... (Apropo: cum adică *landeşe*? "Langues de chat"!) Ce-i tot dau comentatorii sportivi cu *repunerea mingii din colţul careului mic*, cînd această regulă a căzut de mult?! Nu vreau să cumpăr *Viaţa lui d'Annunzio*? Ar fi util să explic care e raportul dintre predestinare şi libertate. Parlamentarii vorbesc ca dracu'. C.p.a. Ce-i aia *"Opera Naţională Română"*, nu era de ajuns *"Naţională"* sau *"Română"*? Într-o ediţie recentă a *Suferinţelor tînărului Werther*, a găsit un pasaj în care protagonistul vorbeşte... la telefon; cum e posibil? Ce-ar fi să-i meditez fiul la română? A răspuns unui test psihologic din *Supermagazin* şi a reieşit că e idiot şi că vrea să omoare femei: uimire, indignare, o presă ticăloşită. Cuvintele lubrice din Henry Miller pot fi, oare, transpuse ca atare? Deşi ştie că intră în vigoare Legea drepturilor de autor, un domn din Bucureşti mă autorizează să-i citez integral scrisoarea la televiziune. Balada *Mioriţa* e în legătură cu misterele eleusine. Nu e clar: fructele sunt *cojite* sau *decojite*? La o şcoală de nevăzători din Arad au murit doi elevi în decurs de o lună; a reclamat conducerea şi a primit o mustrare fără adresant pe care o anexează. C.p.a. *La steaua* nu e a lui Eminescu. (Ei, şi? Nici *Hamlet* nu e al lui *Shakespeare*, aşa cum nici Moldova nu e a noastră, ci...). Care e femininul de la burlac? O iubeşte pe crainica Adriana M. şi ar vrea s-o ia de soţie. Ce părere am despre Patapievici? Prea mult *ăăăăă* în mass-media electronice. Nu romi, ci *ţigani*!!Serialele sud-americane sunt subproducţii cu scenarii dulcegi şi lacrimogene care ne îndobitocesc pe toţi, ce bune erau *Palisser, Forsythe*... Să nu mai politizez emisiunea. Nimeni nu mai spune *"omul pe care l-am văzut"*, numai omul care l-am văzut, e de groază. Dacă-l sun, îmi poate citi poeziile d-sale la telefon. G.Liiceanu e marginalizat de autorităţi. Sunt minunat. Oare perfectul simplu de la a preda o fi *eu predădui*...? O lungă scrisoare îmi dezvăluie cusururile teoriei relativităţii. O alta conţine un desen porcos, iar legenda explică ce ar trebui eu să fac. Să se termine cu prescurtările păsăreşti *bibisi, sienen*; în limba noastră se prescurtează *bebece, cenene*. C.p.a. De ce apar pe ecran cuvinte ca o *regulează*? Ar trebui tradus *Larousse*-ul. De cînd *oportunitate* înseamnă "posibilitate"?? Antonescu a fost bun, Al.Graur a fost rău. *Cunnilinctus şi fellatio* sunt respinse de morala creştină, nu se cuvine să le propag. Vorbesc degeaba, prostimea nu înţelege. Servesc o cauză nobilă, să-mi dea Dumnezeu putere. Fiul ei spune "azi mănînc *decît atît*", în loc de *numai*. De ce se bagă TVR şi prin cablu? Săi transmit domnului iliescu nişte chesti cam dure, să folosească dl. iliescu aparatu de ras braun, care "î-ţi schimbă faţa". Cum se poate ca o societate să se cheme *Opium* S.R.L.?! Un fax din partea Ligii Comuniştilor mă anunţă că dacă va veni la putere va *mătura proprietatea privată* (ştiam). Să nu mai spun *doamne, domnişoare şi domni*, ci "telespectatori" şi atît. Cum se interpretează reclama sexy din ziare *"Tu ai vrut-o, eu am avut-o"*? (sincer: nu ştiu). De ce manualele şcolare de istorie nu vorbesc de rolul regilor? Ce-i aia *ketman?* La putere sunt nişte bandiţi. C.p.a. Luca Piţu al meu îl imită pe Dali şi perorează despre pîrţuri. *Library of Congress* nu înseamnă *librăria Congresului*!! N-am răspuns la întrebarea dacă Mîntuitorul a rîs. Filos/zofie? De unde vine numele *Agnes*? Să fac o emisiune despre Diogene din Sinope. Multe v.i.p. îl conjugă pe *trebuie*, halal cultură! De ce poeziile lui Eminescu sunt mai preţuite decît cele ale lui Coşbuc? *Interviator sau intervievator?* Dacă aş fi preşedinte, ce aş face pentru bătrînii şi bolnavii din Bucureşti? Profesoara ei de română, îmi scrie o elevă, se exprimă cu *ceailaltă, iacătă că, cel mai principal sponsor*... Sunt fericit din p. de v. spiritual? Director nu e bun? trebuie să spunem *manager?* Coşea şi Văcăroiu fac anacoluturi. Care e etimologia lui *leruier*? O prăvălie ordinară a plagiat denumirea *La Fayette*. Cu cine să voteze?

Totul e strict autentic, n-am inventat nimic, dar selecţia şi montajul, mărturisesc, nu le-am lăsat hazardului, cedînd (păcătos ce sunt!) şi tentaţiei de a elimina multe din subiectele sobre şi docte.

George PRUTEANU

Chemarea lui Ludwig WITTGENSTEIN
(eventual cînd deschizi televizorul):
„Coboară de pe înălţimile sterpe ale înţelepciunii,
în văile înverzite ale prostiei!"

Radioul – o redescoperire

Duşul, cafeaua şi radiojurnalul de la ora 7 (o zi care începe sub auspiciile eleganţei stilistice a Rodicăi Modoşa e o zi bună, *clară*) sînt inseparabile şi complementare: efectul lor combinat mă smulge din somnolenţă şi mă racordează la lumea înconjurătoare.

Cu excepţia autiştilor, fiecare om simte, în felul său, nevoia de a fi cumva racordat; dar, între a zăbovi ore întregi la taclale în faţa blocului şi a te lăsa absorbit de maelströmul atoateştiutorului ecran de abonat la Internet, plaja e imensă. Firească, odată cu ieşirea din carantina informaţională, am trăit cu toţii un şoc, foarte repede asimilat, însă, la nivel social (dovadă: explozia presei, succesul de masă al cablării tv). Bănuiesc însă – deşi, evident, n-am avut ocazia să fac proba saturaţiei – că a resimţi, astăzi, "bombardamentul informaţional" ca pe o agresiune, ca pe un factor traumatizant, depinde relativ mai puţin de multitudinea mijloacelor de informare la care ai acces, cît de propria capacitate de a discerne, de a ordona, şi, de ce nu?, de a refuza surplusul. La fel cum pui frîu lăcomiei cînd eşti poftit la un festin, trebuie să-ţi dai seama singur cît "înghite" celula ta nervoasă. Ce să faci cu informaţii (să zicem: de înalt nivel ştiinţific) pe care nu le poţi *integra*? Prin aceasta nu contest că avalaşa de veşti proaste devine, la un moment dat, deprimantă. Nu priveşti zilnic, vreme de doi ani, imagini din Sarajevo, ori munţii de cadavre din Rwanda, "integrîndu-le". Dar ajută la ceva să bagi, ca struţul, capul în nisip, scuzîndu-te că "nu suporţi" realitatea?

În ce mă priveşte, cel puţin, deocamdată nu riscul "indigestiei" mă pîndeşte; mai degrabă ca şi alţi "simpli cetăţeni", mi-am pus problema "pragului de subzistenţă": pentru că iată, ce faci dacă eşti în situaţia de a sta mai mult în casă, dispui de un televizor antediluvian ce-ţi serveşte doar TVR I şi II (zonă de interes, cu rare excepţii, de mult stinsă), nu-ţi poţi permite să cumperi prea mult ziare şi reviste, dar nici nu accepţi să n-ai idee pe ce lume te afli?

Aşa am descoperit – redescoperit – radioul. Surpriză: nu ca substitut, ca paleativ, ci explorînd un univers deschis diferenţei.

Între două aparate de radio, unul "bandă Est", celălalt "bandă Vest", îmi trasez parcursul în funcţie de ocupaţiile curente, căutînd să nu pierd, totuşi, cîteva repere: la "România-Actualităţi", încă un radiojurnal de amiază, unul de seară (treceri în revistă sobre, deliberat impersonale, logic organizate, netendenţioase), secvenţe din "Matinal" şi din "24 de ore". Emisiunile româneşti ale BBC reprezintă punctele nodale, dacă prind măcar două din cele cinci mă simt – să zic aşa – confortabil; în ştirile şi comentariile acestui post lumea se ordonează, dobîndeşte relief şi consistenţă, faptele îşi arată faţa nevăzută, o diversitate de persoane publice îşi fac auzite opiniile – toate acestea într-o alcătuire aparte, deosebit de densă şi totuşi lăsînd spaţiu de rezonanţă, dincolo de armătura de profesionalism. După un timp, recunoşti nu numai glasul ci şi "grifa": minuţioasele demonstraţii ale Anei Maria Bota, în care viaţa nu se decolorează niciodată, analizele calme, limpezi, "empatice", ale lui Benedict Adamescu, reportajele scormonitoare ale Rodicăi Culcer, logica implacabilă, scînteind de ironie, a relatărilor lui Răzvan Popescu, poetica impetuoasă a lui Traian Ungureanu... O escală la "Europa liberă" (ce crede Nestor Rateş? Ce zice Mircea Iorgulescu?), ori la "Deutsche Welle" (Emil Hurezeanu). Cîteva minute sînt rezervate, la 18,25, la RFI, pentru vederea panoramică asupra României semnată Elena Ştefoi. Da, contează foarte mult *cine* şi *cum* vorbeşte.

Tocmai cînd începeam să mă tem că echilibrul între "cerere" şi "ofertă" s-ar putea fixa într-o rutină, starea civilă a înregistrat o nouă generaţie: posturile locale particulare. Ele au năvălit pe FM ca o grădiniţă de copii în aula Academiei. Muzica "ultimul răcnet", glumiţele de gust îndoielnic, pronunţia afectată şi dezinvoltura ostentativă, mascînd un hău de incultură, s-au decantat însă incredibil de repede, posturile s-au autodefinit, s-au ierarhizat. După ce ne-am acomodat cu agasantul nor de ţînţari al publicităţii şi cu concursiadele aferente, am observat că în întîmpinarea noastră venea *un alt fel de radio*, suplu, inventiv, *prietenos*, care ne propunea *o relaţie nouă*: *prima formă de media interactivă* în România. Pionier – Max Bănuş, binecunoscutul redator al "Europei libere", creator al "Tineramei". Formula lansată de el (devenită astăzi aproape sufocantă pe toate frecvenţele radio şi tv): talk-show-ul în direct cu personalităţi de prim plan, politicieni, oameni de cultură, specialişti din diferite domenii, concomitent deschis oricui are ceva de întrebat ori de comentat – a însemnat enorm pentru descătuşarea intelectuală a radioascultătorului, îngăduindu-i să treacă dintr-un salt bariera dintre receptarea pasivă şi formularea explicită, în for public, a propriei sale păreri despre ceea ce auzea. O mică minune se petrecea, la acelaşi post, duminica după-amiaza: un trio tînăr şi inteligent de la revista omonimă (Crînguţa Cîmpian, Bogdan Teodorescu, Petru Berteanu) dialoga cu ascultătorii despre evenimentele săptămînii, Max Bănuş intervenind ca moderator, cu infailibilă abilitate pedagogică, *dar şi cu umor*, doar atunci cînd spiritele se încingeau prea tare. Minunea era *tonul* acestor discuţii, după ştiinţa mea niciodată şi nicăieri regăsit, de atunci încoace: amical, respectuos faţă de interlocutorul fie şi mai puţin şcolit, spontan, cald... Dar minunile ţin puţin, de regulă acolo unde treburile merg bine îşi vîră coada diavolul discordiei. Aşa că am migrat – surîs amuzat la "Pro-FM", ureche distrată la "Contact"... La "Total", un cine-ştie-ce şi un cine-ştie-cum captează atenţia: un post "antitonomat", vizînd cuprinzător jurnalistica de actualitate, o echipă "special antrenată" de doi eminenţi gazetari, Cornel Nistorescu şi N.C. Munteanu, ei înşişi realizatori de emisiuni pilot. Reporterii de teren şi coordonatorii din studio fac adesea schimb de roluri, învaţă să se descurce în orice împrejurări, cîţiva (sper să nu arunc mărul lui Paris numind măcar cuplul Alina-Şarpe)* chiar au talentul meseriei pe care o fac, *aud* corect pulsul oraşului şi au "instinctul" comunicării.

Evident, toate acestea nu încap în ziua normală a vreunui om normal; paradoxal însă, încărcatul meu grafic orar nici nu e împovărator – "radioul meu" e un partener discret, nu te imobilizează, îţi dă voie să-ţi vezi şi de alte treburi, "acroşîndu-te" cînd are de spus ceva important, şi o face concis şi precis, scutindu-te de diverisunea senzaţionalului ieftin şi de pseudo-ştirile stupide. Iar cînd evenimentul într-adevăr erupe, fierbinte, el e acolo, transmiţînd din craterul vulcanului, dacă e cazul şi din sfert în sfert de oră, ca Véronique Moreau "au micro" la RFI, din Piaţa Roşie, în nopţile de suspans de după puciul moscovit din '90...

Iată deci ce-aş vrea să le spun celor care, considerînd radioul depăşit, desuet în raport cu cocheta televiziune color, l-au exilat într-un colţ, lăsîndu-l să moară în praf: dacă într-o zi li se face lehamite de atîta bine – de seriale poliţiste ori lacrimogene, de clipuri ameţitoare, de bluziţe cu volănaşe, de artificii grafice etc., dacă-i apucă un dor de ducă – s-o ia curajos de-a lungul scalei. Lumea e largă, avem unde fugi, şi de minciună, şi de banalitate, şi de pisălogeala didacticistă, şi de falsa voioşie.

Putem chiar asculta puţină muzică...

Ileana POPOVICI

* Alina Dimitriu – Bogdan Popescu.

Separaţia puterilor în stat

În Statele Unite, majoritatea proceselor de presă sînt pierdute de cei care se consideră insultaţi, calomniaţi, etc. din cauza primului amendament la Constituţie care prevede libertatea cuvîntului. În foarte multe ţări democratice, această libertate este îngrădită de prevederi precise, care definesc limitele între dispreţ şi insultă, între "se spune" şi "se ştie". Formularea unor oprelişti nu ţine neapărat de atentatul la drepturile omului. Desigur, şi dreptul de a minţi face parte dintre ele, dar nu de dragul lui s-a semnat Actul de la Helsinki. Persoanele de la putere pot fi criticate fără a fi insultate, acţiunea lor poate fi ridiculizată fără a te scălda în vulgaritate. Presa este o putere "doar cînd tirul ei este calculat cu inteligenţă şi loveşte cu precizie". Aşa cum mi se pare că se întîmplă în pamfletul care marchează un an de la instalarea preşedintelui Chirac şi a primului său ministru Juppé.

Sympapa, adică un tătic simpatic

Regimuri slabe şi îngăduitoare, cea de a III-a şi a IV-a Republică au plasat în fruntea statului domni bătrîni bolnavi de prostată, a căror misiune esenţială consta în inaugurarea expoziţiilor de crizanteme, evenimente la care se prezentau în frac, iar unul dintre preşedinţi a rămas în pijama pe peronul gării, cînd trenul tocmai pornea. Această tradiţie a dispărut din 1958, dovadă că pofta de amuzament a dispărut - vai - mai de mult. Întîi şi întîi, generalul de Gaulle, ieşit din coasta lui Iulius Cezar direct în uniformă, nu era genul să-şi pună pijamaua cînd mergea cu trenul - de altfel, el nu se deplasa decît cu o limuzină DS. Apoi, a V-a Republică a optat pentru figuri paternaliste. Obiceiul durează. Numai că există taţi şi taţi. De exemplu, Generalul era un model vechi: tatăl, sever, avea tot atîta haz cît chipiul lui şi la problemele complexe formulate de tînăra generaţie ("de ce război?", "spontaneitatea maselor sau avangarda revoluţionară?") le recomanda miniştrilor trimişi la faţa locului răspunsuri simple: "Dacă nu-ţi place, fă un duş rece". Din mai '68 încoace, tinerii sînt zgribuliţi. Dl. Giscard era adeptul unei anumite idei de modernitate, cu pulovere pe gît, încercînd să fie - conform modei anilor '70 - "tatăl" tînăr, genul "cadru dinamic - terapie de grup", "mie poţi să-mi spui totul". Cam aşa cum face acum Mireille Dumas la televiziune. Şi, în sfîrşit, dl. Chirac al cărui bilanţ îl facem astăzi, autentic preşedinte, pentru că este un adevărat tată al timpului său. Dacă vom consulta locurile în care se exprimă psihologia socială - paginile *Oamenii* din *Paris-Match*, dezbaterile din emisiunile domnului Delarue - vom constata că anii noştri de postmodernism, de postfeminism şi în general de poştă şi telecomunicaţii, au dat la iveală un flăcău solid, şarmant şi depăşit de evenimente, care ar putea fi denumit "tatăl simpa", sau simpatăticul. Dl Chirac este un arhetip.

1) În zilele noastre, tatăl este cu atît mai simpatic cu cît lipseşte mai mult. Iată, şeful statului, acum e în Asia, mîine în Egipt. Nu mai e preşedinte ci agent de reclamă pentru o societate de turism. Numai că, între două avioane, nu uită niciodată să se oprească într-o mică localitate unde să-i sărute pe obraz pe preşcolari. Copiii îl adoră. Un tată distrat nu le-ar da nici un cadou copiilor, poate doar o farfurioară de la platoul oferit în avion. Dar dl. Chirac e altfel: el are amintiri, o cartă împotriva terorismului, un proiect de pace. Evident, să faci pace conform proiectelor domnului Chirac e la fel de uşor ca tăierea unei fripturi cu furculiţele care ţi se dau în avion. Dar ce importanţă are? Intenţia e adorabilă.

2) Aşa că dacă dl. Chirac umblă creanga prin lume n-o face aşa, pur şi simplu, ci pentru ca să se întîlnească şi cu alţi tătici şi să vorbească despre problemele lor. În Statele Unite această modă se numeşte "remasculinizare". În Franţa se zice G7, dar e acelaşi lucru. Ideea este să poţi discuta între bărbaţi despre angoasele paternităţii ("Bill, tu cum faci cu ai tăi? John nu se mai descurcă deloc cu ai lui", etc). Uneori, stagiile sînt mai avansate: am citit că în America bărbaţii, ca să-şi regăsească masculinitatea, practică "week-end-ul în păduri, unde ţipă ca nişte sălbatici". După cîte ştim, din grupul celor şapte doar Elţin în Cecenia a ajuns pînă acolo.

3) Simpatăticul este perfect în materie de reprezentare. Aduceţi-vă aminte de înmormîntarea unchiului François. Papa Jacques a ţinut un discurs formidabil, toată lumea a plîns, doar că în viaţă nu e suficientă reprezentarea. Şi cine ne îndoapă cu cotidianul? Mămica Juppé. Să ne înţelegem, domnul Juppé nu este chiar o mămică. Chiar şi în zilele noastre moderne nu prea se poartă o mămică cheală şi cu cravată. E o metaforă: este eterna problemă a împărţirii sarcinilor. Dl. Simpatăticul e drăguţ, sărută pe toată lumea şi pleacă în călătorii de afaceri. Şi, între timp, cine coace pîinea, schimbă scutecele, face rost de bani ca să menţină bugetul şi se ocupă de rambursarea cheltuielilor pentru sănătate?

Sigur, copiii se omoară după taţii de modă nouă, dar mămicile nu prea au de ce să fie mulţumite.

după Fr. REYNAERT

Le Nouvel Observateur, 3-8 mai '96

În tranşeele altora, bombardamentul pare mai puţin primejdios decît acţiunea trăgătorilor izolaţi

Moartea unui marinar

Motivele sinuciderii amiralului american Boorda vor rămîne totuşi necunoscute, în pofida faptului că s-a scris mult despre "soldatul" răpus de ziarişti. Chiar pentru democratica şi egalitara societate americană, Boorda era un caz special: a intrat în marină ca simplu recrut la 16 ani (minţind în privinţa vîrstei, pentru a scăpa de o familie greu de suportat şi de începutul propriilor vicii) şi a ajuns la funcţia de comandant prin maximum de efort propriu. A fost singurul militar care a dobîndit funcţia supremă în marină parcurgînd grad cu grad drumul de la subofiţer la amiral. Avea toate motivele să se simtă mîndru de sine, dar avea poate şi semne care îi arătau că este un străin nedorit, în cercul select al egalilor săi? O primă întrebare.

Pentru participarea sa la acţiunile din Vietnam a primit medaliile care i se cuveneau. Le-a adăugat - din proprie iniţiativă - cele două panglici cu semnul V, care, conform regulilor militare, se acordă "înşilor expuşi unui *pericol personal* din cauza unei acţiuni ostile". Boorda nu avea dreptul să poarte aceste însemne pe care reporterii le-au descoperit în fotografiile oficiale cercetînd lungul şir de decoraţii care-i împodobea uniforma. Specialiştii nu ezită să accepte că, în vreme de pace, medaliile sînt o convenţie: "se acordă pentru îndeplinirea eficientă a unei misiuni fără nici o legătură cu lupta, sau pur şi simplu pentru prezenţa într-un anume loc". Oricum ar fi şi orice s-ar fi spus după, amiralul Boorda nu avea dreptul să poarte cele două medalii şi reporterii săptămînalului **Newsweek** urmau să se întîlnească cu el pe 15 mai pentru a discuta chestiunea. Plecînd spre casă şi promiţînd că se va întoarce la ora cuvenită ca să-i întîlnească pe reporteri, Boorda l-a asigurat pe Kendell Peace, purtătorul de cuvînt al marinei: "Voi spune adevărul." Cînd cei doi gazetari, Thomas şi Barry, au ajuns la Pentagon la ora 2,30 p.m. li s-a spus că interlocutorul nu e disponibil, deoarece s-a împuşcat.

Ca şi în alte cazuri similare, furia celor care l-au iubit pe amiral s-a îndreptat împotriva presei: iată ce fac aceşti slujbaşi care-şi cîştigă o viaţă mai mult decît îndestulată răscolind sufletele şi călcînd în picioare sentimentele unor oameni net superiori lor prin realizări şi dimensiune morală. Răspunde revista: "În termenii eticii strict gazetăreşti, poziţia revistei este corectă. Sinuciderea s-a produs nu numai înainte de apariţia oricărui articol, ci şi cu două zile înainte de încheierea cercetării. Şi cercetarea n-avea nimic duplicitar în ea; lui Boorda i s-a acordat răgazul să răspundă şi să furnizeze documentele necesare. Dacă ar fi venit la discuţie, ar fi reuşit să modifice contextul şi să dea o perspectivă diferită faptei lui? Nu vom şti niciodată. Poate că reportajul nostru ar fi luat o altă întorsătură, poate că n-am fi publicat nimic.

Oricum, presupunerea că atitudinea revistei **Newsweek** a fost *neetică* se întemeiază pe ideea că există întrebări care nu pot fi formulate. În unanimitate, gazetarii resping această premisă, insistînd asupra faptului că activitatea lor trebuie apreciată în funcţie de ceea ce publică, nu raportat la ceea ce cercetează".

Faţă de acest rezultat formulat în unanimitate, Boorda a votat cu pistolul din dotare.

După **Newsweek** - 27 mai '96

Accident de presă

Repede, cît mai repede, rotativele aşteaptă. Acuş se deschid chioşcurile. Înainte de orice, informaţia instantanee, planetară, urgentă. Joi, 30 mai, presa franceză a "dat-o în bară", cum se spune. Seara l-a anunţat cîştigător al alegerilor din Israel pe Peres şi dimineaţa s-a dovedit că adevăratul învingător era Netanyahu. Ca şi cum ai fi comentat victoria lui Grouchy în timp ce Blücher avansa. Şi totuşi, să fim cinstiţi: vineri dimineaţa, la ora cînd vine lăptarul, rezultatele nu permiteau concluzii definitive. Mai trebuiau "despuiate" 100.000 de buletine. Şi cum se zice, cînd nu vrei să ţi se spună că te-ai înşelat - "matematic, totul era încă posibil".

Unul din defectele presei - şi poate nu cel mai important - este că nu are răbdare. Şi e lipsită de prudenţă. Chiar prin natura ei, ea anunţă şi anticipează informaţia. În această cursă nu este exclus să se înşele grosolan şi să facă grave confuzii între dorinţe şi realităţi.

Accidentul de presă în legătură cu alegerile din Israel este instructiv. Să recunoaştem, în primul rînd, că ceea ce li se întîmplă altora puteam să păţim şi noi. Şi în ziarul **Le Monde** s-au anunţat devalorizări inexistente şi decese care, din fericire pentru cei interesaţi, au fost amînate pentru o dată ulterioară. Iar în acest caz precis, **Le Monde** (cotidian de după-amiază) a fost salvat de ora apariţiei sale. Să înlăturăm de asemeni ideea că apariţia unor asemenea erori ar fi un specific francez, datorat dorinţei de a şti totul dinainte. Şi alte ziare din străinătate - dintre cele mai respectate - s-au înşelat în acelaşi fel. Chiar şi **Jerusalem Post** a anunţat victoria lui Peres pe şase coloane.

Dar nimeni nu poate fi iertat pentru erorile sale, evocîndu-le pe ale celorlalţi. Faptele sînt acestea: joi, ziarele au dat o ştire falsă cu comentariile aferente. Explicaţia? Primejdia se vedea de mult. Nu există alegeri al căror rezultat să nu fie anticipat de faimoasele sondaje - *exit polls*. Ca la cuptoarele de pîine unde se presupune că primele baghete dau o imagine despre calitatea întregii şarje.

Ce spun oamenii după ce au votat şi extrapolările care se fac indică o tendinţă. Ele nu sînt un rezultat global şi, în nici un caz, definitiv. Iar cînd tendinţa arată că rezultatul va fi strîns, la jumătate de punct, prudenţa se impune. Sau ar trebui să se impună.

Nu sondajele sînt problema, ci felul cum le foloseşte presa.

Oricît de amară ar fi ironia lui Pierre Georges, autorul tabletei din **Le Monde** (1 iunie 1996), trebuie să recunoaştem că între o informaţie de interes general greşită (cazul alegerilor din Israel) şi o eroare, sau o calomnie care priveşte o persoană, cea de a doua are consecinţe mult mai grave. Adevărul cu privire la scrutin se restabileşte repede, ce se întîmplă cu un om despre care nu s-a spus adevărul nu mai interesează practic pe nimeni. În materie de informaţii, bombardamentul pare mai puţin primejdios decît acţiunea trăgătorilor izolaţi.

Sfatul cel mai cinic pentru un ziarist:

„Nu lăsa niciodată faptele să-ţi nenorocească o ştire senzaţională!"

Godfrey TURNER
-un clasic al presei engleze populiste

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

"Bombardament? Care bombardament? Un spectacol... O plăcere!"

- de vorbă cu cîţiva dintre realizatorii Ştirilor PRO TV -

Prologul lui Igor

"Programele de ştiri asimilate bombardamentului informaţional?" - s-a mirat unul dintre interlocutorii mei de la ProTV, Igor Antip. "Nu e vorba chiar de un bombardament, şi-n orice caz, el nu trebuie văzut ca o ploaie torenţială care-ţi curge-n cap, te face ciuciulete şi te zăpăceşte. Şi în duş curge apa. Dar e plăcut şi folositor. Aşa că mai degrabă i-aş zice duş informaţional. Da, se poate trăi fără duş, după cum se poate trăi şi fără informaţie... . Dar e o problemă de civilizaţie."

"Ziua de mîine începe azi." Cum începe?

Departamentul Ştiri - ProTV are o sută patru angajaţi. Vîrsta lor medie: 26 de ani. Aceşti oficianţi pe altarul clipei fac posibile cele 70 de minute zilnice ale ceremonialului cotidian numit buletin de ştiri. Care va număra, foarte curînd, 90 de minute. Cum se articulează fiecare dintre ediţiile succesive ale jurnalelor? Decisivă e şedinţa de sumar ţinută seara, la ora opt, cu "factorii" responsabili (şi teribil de băşcălioşi) din redacţie. Sergiu Toader, 29 de ani, şeful Departamentului explică: "Şedinţa asta pune în valoare două tipuri de subiecte. Pe de-o parte - reperele zilei următoare, trecute în revistă de compartimentul de *newsplanning* de la noi; ei fac sinteze jurnalistice, urmăresc celelalte televiziuni, folosesc serviciul de documentare şi ştirile Mediafax... Pe de altă parte, toate story-urile reporterilor, monitorizate şi contorizate. Fiecare reporter în redacţia asta e obligat să facă cinci piese pe săptămînă. În mintea mea toţi sînt strungari, noi avem aici zece strunguri, şi strungarii aferenţi trebuie să dea cinci piese! Sigur că e o gîndire brutală, însă, la ritmul în care se lucrează, e o măsură destul de bună. Aceste două lucruri se pun în mape care ajung la şefii de secţie şi la producători. Prima întrebare: mîine cîte camere, cîte maşini avem, ca să ştim cum ne drămuim resursele, după care începem circul obişnuit: ia să vedem aici... unul care face clăbuci! O, extraordinar, cine-i tipul? Cum ai aflat, de unde avem subiectul, care sînt sursele, şi aşa mai departe, se aleg evenimentele care pe noi ne interesează. Care sînt criteriile? Informaţia să fie în timp, obiectivă şi de interes naţional. De exemplu, dacă sînt pus să aleg între o grevă a cusătoreselor şi o criză acută de lapte, automat aleg criza de lapte, pentru că ea îi afectează pe mai mulţi. Oricum, deciziile se iau în comun. Dacă se petrece un eveniment important - o catastrofă, o cădere a guvernului - avem posibilitatea să-l transmitem, intervenind în ordinea asta prestabilită. Dar sîntem foarte precauţi, nu ieşim niciodată primii, dacă nu sîntem bine informaţi".

Eveniment important, interes naţional... Dar jurnalul ProTV include adesea şi "ştiricele", fapt divers sau afaceri criminale. Li se spune *ştiri de culoare*... "Sînt şi ele un gen - mi se răspunde. E vorba de situaţii care reflectă mentalitatea sau starea societăţii, puse în gura a două-trei personaje caraghioase, dramatice, tragice. De exemplu, azi, la şapte şi jumătate, a fost povestea spărgătorilor din Brăila care au refăcut scenariul *Caprei cu trei iezi*. Aici e o problemă de structură: prima parte a jurnalului e, în principiu, informativă; a doua e, să zicem, descriptivă. Separarea lor se face printr-un calup de publicitate iar legătura, captarea atenţiei, se realizează printr-un material care se cheamă *tease*, de la verbul englezesc cu pricina... Eu cred că multe *tease*-uri din jurnalele noastre pot să alcătuiască o frescă a societăţii de azi şi chiar intenţionăm să facem o casetă, un film de 20-30 de minute cu ele..."

Cum continuă?

Schiţa de portret al zilei următoare se face seara, dar calea pînă la tablou e lungă. Mihai Predescu, secretar general de redacţie, enumeră vămile prin care trece materialul realizat de reporter: şeful de secţie e primul sfătuitor; secretarul de redacţie sau redactorul-şef formulează verdictul: *trece - nu trece*; apoi - producătorul; apoi - editorul. "Filtrele acestea nu reprezintă o structură birocratică, administrativ-dictatorială. Mai multe perechi de ochi pot sesiza mai multe defecte, aşa se explică această puricare succesivă. Eu singur nici nu pot rumega chiar toate ştirile, e imposibil, dar mă focalizez pe cîteva care trebuie urmărite atent. Producătorul are responsabilitatea ansamblului" – declară Mihai. "Producătorul răspunde cu capul!" – completează Sergiu, şeful.

Şi cum se sfîrşeşte?

Capul lui Igor Antip, producător, are un soi de anexă: un mic aparat de radio care susură, evident, ştiri. De preferinţă BBC. Da, producătorul e responsabil fiindcă e un fel de şef de echipă care decide forma definitivă a jurnalului care iese pe ecran. Ştirile trebuie să fie scurte şi concentrate - ele să dureze maximum un minut şi jumătate; să conţină părerile celor implicaţi, măcar rostite la telefon dacă nu filmate; să facă sintaxă, să ofere "portretul" de care vorbeam mai sus. Apoi, grija pentru imagini: "Şi-n imagine limbajul de lemn trebuie să dispară - pledează Igor. Încercăm să practicăm un montaj de imagine şi sunet creativ, care să transmită informaţie suplimentară. De pildă, dacă am un miting, spun în text cine sînt demonstranţii, ce vor, ce fac, dar niciodată nu voi cita lozincile sau pancartele care sînt acolo." Discutăm îndelung despre acurateţea ştirii şi despre principiile deontologice care, susţine producătorul, te ghidează şi te ajută să eviţi stridenţele. Totuşi, de ce pronunţaţi atît de des numele firmei? - întreb. *ProTV vă arată, rămîneţi cu ProTV* - e nevoie de asta în emisiunile de ştiri? Vor mai dura aceste apeluri? E o strategie de fidelizare? "Nu e o strategie, sare Igor, e ceva absolut firesc, fiindcă eu consider că am un produs de cea mai bună calitate, da? Şi trebuie să-l prezint şi să spun. Şi cred sincer că jurnalul este cel mai bun din ce se face în această ţară. Noi sîntem un spectacol, noi sîntem în faţa oamenilor. Nu poţi să fii un extraordinar cîntăreţ şi să fii modest pe scenă, în concert. E felul nostru de a spune: sîntem buni, vă vom cînta ştirile şi ele sînt adevărate!"

Şi Adrian Neagu, de asemenea producător, recurge la metafora spectacolului: "Eu ţin ca telespectatorul să participe la jurnal, să-i creez acea senzaţie fiecare o are cînd urmăreşte un film de superacţiune, cînd stă lipit de scaun şi n-ar face nici o mişcare, de teamă să nu piardă următoarea secvenţă. Noi nu oferim doar informaţie, oferim şi o stare de spirit!"

Cel mai obositor e să stai fără ştiri

"Editorul e cel care, în tot acest sistem, răspunde mai ales de cuvinte" - mă lămureşte Doina Doru. "Am grijă ca textele sosite de la reporteri să fie într-o limbă română foarte curată şi foarte logică; regula de concepere a ştirii e *piramida răsturnată* (ce e important se spune în prima frază); folosim Mediafax-ul şi putem completa imediat o informaţie care şchioapătă; formulez titlurile; discutăm - eu, producătorul, directorul - cum să facem jurnalul ca să fie rotund; mecanismul ăsta de producere trebuie să fie perfect. Cînd el se gripează? Dacă sînt accidente tehnice sau nu soseşte o corespondenţă, există totdeauna o *rezervă* cu ştiri general-valabile." Doina îşi descrie colegii ca pe nişte inşi complet dependenţi de drogul-informaţie: "Oamenii nu prea pleacă în concedii. N-au stare. E spaima că se pot rupe de eveniment. Te-ai dus în vîrful muntelui? Simţi c-ai pierdut meseria din mînă. Lucrul cel mai obositor e să stai fără ştiri." Şi din tot ce ascultaţi şi faceţi se articulează un sens? Se agregă "evenimentele" în mari linii de forţă? Se poate scrie Istoria? "Evenimentele au tot atîta sens cît are viaţa sens - avansează editorul un răspuns prudent. Oricum, rareori facem greşeala de a lăsa un eveniment baltă: el e urmărit în desfăşurarea lui, în conexiunile lui. Cînd e cazul, apelăm la arhivă şi la Serviciul de documentare al Mediafax-ului, care e foarte bun şi serios."

Cadavre la micul dejun...

"Mecanismul trebuie să fie perfect." Vreme de două zile, cît am stat în birourile şi studiourile Departamentului de ştiri, el chiar mi s-a părut aproape perfect. Cu o remarcă: dacă mecanismul acesta va ţine prea mult să producă "spectacole de imagine", vor apărea fisuri. Episodul cu avionul prăbuşit la Baia-Mare şi reportajul cu soţia şi copiii pilotului mort atunci au născut destule comentarii indignate... "Aceea a fost clar o greşeală şi-a fost un şoc pentru toată lumea, e de părere Doina Doru. În momentul ăla, într-adevăr, s-a trecut graniţa. Totuşi, a fost o greşeală punctuală. Pe de altă parte, atenţie, pe oameni nu-i va interesa niciodată un tren care ajunge la timp în gară, ci unul care întîrzie!" Sergiu Toader, directorul Departamentului Ştiri, în schimb, ţine să-şi apere oamenii şi viziunea jurnalistică: "În mintea mea nu este vorba despre nici o gafă, a fost o gafă doar din punct de vedere moral!" Şi e puţin lucru? Altă discuţie, polemică de astă dată, despre minciuna prin omisiune, dreptul la *privacy*, deontologie. Concluzia: "A fost grav ce s-a întîmplat cu doamna respectivă şi grav a fost şi ce s-a întîmplat cu noi: s-a lucrat în tensiune, da, a fost o fisură..."

Cum îi priviţi pe cei care vă privesc?

Cine este omul care vă priveşte? Cît *fair-play* şi cîtă pavlovizare intră în felul vostru de a vă adresa telespectatorului? - întrebările acestea le-am tot repetat, în cele două zile. Aleg două răspunsuri. Al Doinei Doru: "Un om activ, care vrea să fie conectat. Dar încercăm să-i atragem şi pe ceilalţi şi să le arătăm că dacă sînt bine informaţi pot să ia decizii mai bune. Publicul scos în stradă de ProTV pentru o recompensă? N-a ţinut de Departamentul Ştiri, dar eu cred c-a fost o iniţiativă bună. Pentru că nu poţi să-i ceri unui om să ajungă academician înainte să parcurgă liceul. Oamenilor le trebuie ceva concret. Programele şi ştirile ProTV-ului au încercat să le spună un singur lucru: să iasă, să voteze, că au putere, să ceară... Şi dacă pentru asta au fost răsplătiţi, nu văd absolut nimic rău." Sergiu Toader: "Ne adresăm consumatorului constant de televiziune, cel care şi apreciază, şi cîntăreşte, unui om responsabil. Cum îl atragem fără a-l pavloviza? Staţi puţin, doar noi nu facem educaţie civică sau culturalizarea maselor. Televiziunea este comercială! 16 şi 2 au fost zile de spectacol în care am vrut, şi-am şi reuşit, să fim aproape unii de ceilalţi. Public şi realizatori!"

Informaţia rostită

Ca jurnalist şi crainic, Andreea Esca este unul din vîrfurile de atac ale întregii echipe de la ştiri. Cum procedează un crainic pentru a fi o personalitate care nu personalizează, "interpretînd", excesiv, informaţia? "Încerc să păstrez adevărul şi comunicarea, să fiu ca un prieten care stă cu tine la masă şi-ţi explică despre ce e vorba. Am grijă să înţeleg eu în primul rînd ştirea. Şi, dacă e nevoie, chiar o modific, ca să sune cît mai simplu şi mai clar. Pentru că la televizor se uită şi o mătuşă de-a mea de la ţară, se uită şi un Liiceanu, şi pentru toţi trebuie să fie bine, repede şi clar. Şi să se simtă bombardaţi numai cu informaţie şi bombardamentul ăsta să fie o plăcere!"

Epilog cu morală

Un spectacol... zile de spectacol...

În discursul jurnaliştilor ProTV reveneau insistent şi alte teme: *şansa* (de a lucra la acest post), *timpul* - adversarul prin excelenţă, *viaţa* - "ştirile curg, ca şi viaţa... mass-media e oglinda vieţii...". Dar veşnicul, hipertrofiatul apel la "poetica spectacolosului", spectacolul invocat ca mizã, scuză, model, suna teribil de trist (pentru mine) în profesiunile de credinţă ale acestor oameni tonici, inteligenţi, care muncesc enorm şi sînt, aproape fără excepţie, şcoliţi la cursuri girate de BBC sau CNN.

Le-am spus asta.

Au invocat modelul occidental, agresiv, şi aşa mai departe.

Eu ştiu că mass-media occidentală se arată tot mai dispusă să se auto-scruteze critic, să se întrebe ce preţ trebuie plătiti pentru "minutul de teleglorie" şi să considere analogia cu *spectacolul* pur şi simplu anacronică.

Îmi puteţi spune că mă înşel. Îmi puteţi da exemple. Dar ce exemple...!?

Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Radu COSAŞU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti